

**ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ
ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ**

20

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

ΕΙΣ ΤΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΑΣ

**Β' ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ 11, 21 - 13, 13
ΠΡΟΣ ΓΑΛΑΤΑΣ — ΠΡΟΣ ΕΦΕΣΙΟΥΣ**

**ΕΙΣΑΓΩΓΑΙ
ΚΕΙΜΕΝΟΝ — ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ — ΣΧΟΛΙΑ
Ἑπὶ
ΙΩΑΝΝΟΥ ΠΕΛΙΤΗ
Θεολόγου**

Ἐπόπται

ΠΑΝ. Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητῆς Πανεπιστημίου
ΘΕΟΔ. Ν. ΖΗΣΗΣ, Ἐφηγητῆς Πανεπιστημίου

Ἐπιμεληταὶ

ΒΑΣ. Δ. ΦΑΝΟΥΡΓΑΚΗΣ, π. Θεολογίας
ΕΛΕΥΘ. Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, π. Θεολογίας

ΕΠΕ

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΕΙΣ ΤΗΝ Β΄ ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ (11, 21 - 13, 13)

Λόγος ΚΕ΄ (κεφ. 11,21-33)	7—159
Λόγος ΚΣΤ΄ (κεφ. 12,1-10)	8—27
Λόγος ΚΖ΄ (κεφ. 12,11-15)	28—57
Λόγος ΚΗ΄ (κεφ. 12,16-21)	58-79
Λόγος ΚΘ΄ (κεφ. 13, 1-9)	80—101
Λόγος Λ΄	102—135
	136—153

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΟ ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΓΑΛΑΤΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΕΦΕΣΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ

157—158

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΓΑΛΑΤΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ 160—415

Κεφάλαιον Α΄ 1—24	160—231
Κεφάλαιον Β΄ 1—25	232—283
Κεφάλαιον Γ΄ 1—29	284—319
Κεφάλαιον Δ΄ 1—31	320—347
Κεφάλαιον Ε΄ 1—26	348—383
Κεφάλαιον ΣΤ΄ 1—18	384—415

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΕΦΕΣΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ

416—717

Λόγος Α΄ κεφ. 1,1-10	416—439
Λόγος Β΄ κεφ. 1,11-14	440—464
Λόγος Γ΄ κεφ. 1,15-23	465—493
Λόγος Δ΄ κεφ. 2,1—10	494—519
Λόγος Ε΄ κεφ. 2,11-16	520—541
Λόγος ΣΤ΄ κεφ. 2, 17-37	542—565
Λόγος Ζ΄ κεφ. 3, 8-21	566—589
Λόγος Η΄	590—643
Λόγος Θ΄ κεφ. 4,1-3	644-667
Λόγος Ι΄ κεφ. 4, 4	668—685
Λόγος ΙΑ΄ κεφ. 4, 4-16	686—717

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

719—744

Εύρετήριον χωρίων τῆς ἁγίας Γραφῆς
Εύρετήριον ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

719—728

729—744

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

745

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

ΕΙΣ ΤΗΝ Β΄ ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ

(11, 21 - 13, 13)

ΛΟΓΟΣ ΚΕ΄
Β΄ Κορ. 11, 21 - 33

«Ἐν ᾧ δ' ἂν τις τολμᾷ, ἐν ἀφροσύνη λέγω, τολμῶ καὶ γώ».

1. Ὅρα πάλιν αὐτὸν ἀναδύμενον, καὶ παραιτήσῃ χρό-
5 μενον, καὶ προδιορθώσει· καίτοι καὶ ἤδη πολλὰ τοιαῦτα εἴ-
ρηκεν· Ὡφελον ἀνείχεσθέ μου μικρὸν τῇ ἀφροσύνη»· καὶ
πάλιν, «Μή τις με δόξη ἄφρονα εἶναι· εἰ δὲ μή γε, καὶ ὡς
ἄφρονα δέξασθε»· «Ὁ λαλῶ, οὐ κατὰ κύριον, ἀλλ' ὡς ἐν
ἀφροσύνη»· «Ἐπεὶ πολλοὶ καυχῶνται κατὰ σάρκα, καὶ γὰρ καυ-
10 χήσομαι»· καὶ ἐνιαῦθα πάλιν, «Ἐν ᾧ δ' ἂν τις τολμᾷ, ἐν
ἀφροσύνη λέγω, τολμῶ καὶ γώ».

Τόλμαν καὶ ἀφροσύνην καλεῖ τὸ περὶ ἑαυτοῦ μέγα τι
λέγειν, καὶ ταῦτα ἀνάγκης οὔσης, παιδεύων ἡμᾶς ἐκ περιου-
σίας τὸ τοιοῦτον φεύγειν. Εἰ γὰρ μετὰ τὸ πάντα ποιῆσαι,
15 ἀχρείους δεῖ καλεῖν ἑαυτούς· οὐδεμιᾶς κατεπειγούσης αἰτίας,
τίνος ἂν εἴη συγγνώμης ἄξιος ὁ ἐπαίρων ἑαυτὸν καὶ κομπά-
ζων; Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Φαρισαῖος ἔπαθεν ἄπερ ἔπαθε, καὶ
ἐν λιμένι νανάγιον ὑπέμεινε, διὸ τούτῳ προσέρορηξε τῷ σκο-
πέλω. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος μυρίαν ἀνάγκην ὄρων, ὅμως
20 ἀναδύεται, καὶ συνεχῶς ἀναμιμνήσκει διὸ ἀφροσύνης τὸ τοι-
οῦτόν ἐστι. Καὶ τότε λοιπὸν κατατολμᾷ, τὴν ἀπὸ τῆς ἀνάγ-
κης ἀπολογία ἀποβαλλόμενος, καὶ φησιν, «Ἑβραῖοί εἰσι;

1. Β΄ Κορ. 11, 21.

2. Β΄ Κορ. 11, 1. 11, 16. 11, 17. 11, 18.

ΛΟΓΟΣ ΚΕ΄
Β΄ Κορ. 11, 21 - 33

«Εἰς ὅ,τιδήποτε καὶ ἂν τολμᾷ νὰ καυχηθῆ κανεὶς — διαπράττω ἀφροσύνην πού τὸ λέγω — τολμῶ καὶ ἐγὼ νὰ καυχηθῶ»¹.

1. Κοίταξέ τον πῶς ἀναδύεται πάλιν καὶ πῶς χρησιμοποιεῖ καὶ ἀπολογία καὶ ἐκ τῶν προτέρων διόρθωσιν· ἂν καὶ ἔχει εἶπει ἤδη πολλὰ τέτοια². «Εἴθε νὰ μοῦ ἐδείχνατε ἀνοχήν εἰς κάποιαν μικρὰν ἀνοησίαν»· καὶ πάλιν, «Μὴ με νομίση κανεὶς ὡς ἄφρονα καὶ ἀνόητον. Ἐὰν ὅμως δὲν πείθεσθε, ἔστω, ἐκλάβετε με ὡς ἀνόητον». «Αὐτὸ πού λέγω, δὲν τὸ λέγω κατ' ἐντολήν τοῦ Κυρίου, ἀλλ' ὡς ἀνόητος ὡς πρὸς τὸ ὅτι καυχῶμαι». «Ἐπειδὴ πολλοὶ καυχῶνται διὰ κοσμικὰ πράγματα, θὰ καυχηθῶ καὶ ἐγώ». Καὶ ἐδῶ πάλιν, «Εἰς ὅ,τιδήποτε καὶ ἂν τολμᾷ κανεὶς νὰ καυχηθῆ — ὁμιλῶν ὡς ἀνόητος — θὰ τολμήσω καὶ ἐγὼ νὰ καυχηθῶ».

Τόλμην καὶ ἀνοησίαν ὀνομάζει τὸ νὰ λέγη κάτι μεγάλο διὰ τὸν ἑαυτὸν του, καὶ αὐτὰ ἐνῶ εἶναι ἀνάγκη, διὰ νὰ μᾶς διδάξη νὰ τὸ ἀποφεύγωμεν εἰς τὴν ὑπόλοιπον ζωὴν μας. Διότι ἐὰν ἀκόμη καὶ ὅταν ἐφαρμόσωμεν ὅλας τὰς ἐντολάς πρέπει νὰ ὀνομάζωμεν ἀχρεῖους τοὺς ἑαυτοὺς μας, ποίας συγγνώμης θὰ ἦτο ἄξιος αὐτὸς πού ἐπαινεῖ τὸν ἑαυτὸν του καὶ κομπάζει ἐνῶ δὲν ὑπάρχει καμμία ἀνάγκη; Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Φαρισαῖος ἔπαθεν αὐτὰ πού ἔπαθε, καὶ ἐναυάγησε μέσα εἰς τὸν λιμένα, διότι προσέκρουσεν εἰς αὐτὸν τὸν σκόπελον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος, ἂν καὶ βλέπει ὅτι ὑπάρχει πάρα πολὺ μεγάλη ἀνάγκη, πάλιν μὲ δισταγμὸν προβάλλει, καὶ συνεχῶς ὑπενθυμίζει ὅτι εἶναι ἀνοησία αὐτὸ τὸ πράγμα. Καὶ μόνο τότε κάμνει τὸ τόλμημα, ἀφοῦ προβάλλει τὴν δικαιολογίαν ὅτι πράγματι εἶναι ἀνάγκη, καὶ λέγει, «Ἐβραῖοι

- καὶ γὰρ Ἰσραηλιταὶ εἶσι; καὶ γὰρ». Οὐ γὰρ ἦν πάντας τοὺς Ἑβραίους Ἰσραηλίτας εἶναι· ἐπεὶ καὶ Ἀμμωνῖται καὶ Μωαβῖται τοῦτο ἦσαν. Διὸ ἐπήγαγεν ἐκκαθαίρων τὴν εὐγένειαν, καὶ φησι, «Σπέρμα Ἀβραάμ εἶσι; καὶ γὰρ. Διάκονοι Χριστοῦ εἶσι; παραφρονῶν λαλῶ, ὑπὲρ ἐγώ». Οὐκ ἠρκέσθη τῇ προτιέρα παραιτήσῃ, ἀλλὰ καὶ ἐντιεῦθεν πάλιν αὐτῇ κέχρηται «παραφρονῶν λαλῶ, ὑπὲρ ἐγώ». Κρείιτων αὐτῶν ἐγὼ καὶ βελτίων. Καίτοι τὰς ἀποδείξεις εἶχε σαφεῖς τῆς ὑπεροχῆς· ἀλλ' ὅμως παραφροσύνην καὶ οὕτω τὸ πρᾶγμα καλεῖ.
- 10 Καὶ μὴν εἰ ψευδαπόστολοι ἦσαν, οὐκ ἔδει κατὰ σύγκρισιν εἰσάγειν τὴν ὑπεροχήν, ἀλλὰ ἀνελεῖν τὸ εἶναι αὐτοὺς διακόνους. Ἀνεῖλε μὲν οὖν αὐτὸ εἰπὼν, «Ψευδαπόστολοι, ἐργάται δόλιοι, μετασχηματιζόμενοι εἰς ἀποσιόλους Χριστοῦ»· νῦν δὲ αὐτὸ οὐ ποιεῖ οὕτως· εἰς γὰρ ἐξέτασιν ἔμελλεν ὁ
- 15 λόγος προβαίνειν· οὐδεὶς δέ, ἐξειτάσεως οὔσης, ἀπλῶς ἀποφαίνεται· ἀλλὰ πρῶτον κατὰ σύγκρισιν θεῖς, τὴν διὰ τῶν πραγμάτων ἀναίρεσιν ἐπιδείκνυται τὴν καὶ πολὺν σιερότητάν οὖσαν. Ἄλλως δέ, γνώμην αὐτῶν ἐκείνων τίθησιν, οὐκ αὐτοῦ ἀπόφασιν, λέγων, «Διάκονοι Χριστοῦ εἶσι;». Καὶ εἰπὼν,
- 20 «ὑπὲρ ἐγώ», προάγει τὴν σύγκρισιν, καὶ δείκνυσι πῶς οὐκ ἀποφαινόμενος, ἀλλὰ τὴν διὰ τῶν πραγμάτων ἀπόδειξιν ἐπάγων, τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀποσιολῆς διατηρεῖ. Καὶ ἀφείς τὰ σημεῖα πάντα, ἀπὸ τῶν πειρασμῶν ἄρχεται, οὕτω λέγων· «Ἐν κόποις περισσοτέρως, ἐν πληγαῖς ὑπερβαλλόντως». Τοῦ-
- 25 το ἐκείνου μεῖζον, τὸ καὶ πλήττεσθαι καὶ μασιζέσθαι. «Ἐν φυλακαῖς περισσοτέρως». Καὶ ἐνταῦθα πάλιν ἐπίτασις. «Ἐν θανάτοις πολλάκις». «Καθ' ἡμέραν γάρ», φησὶν, «ἀποθνή-

3. Β' Κορ. 11, 22.

4. Β' Κορ. 11, 23.

εἶναι αὐτοί; Καὶ ἐγὼ εἶμαι. Ἰσραηλίται εἶναι; Καὶ ἐγώ»³. Διότι δὲν ἦσαν Ἰσραηλίται ὅλοι οἱ Ἑβραῖοι· ἐπειδὴ καὶ οἱ Ἀρμανῖται καὶ οἱ Μωαβῖται ἦσαν Ἑβραῖοι. Διὰ τοῦτο προσέθεσεν, ἀφαιρῶν τὸ θεωρούμενον ὡς πλεονέκτημα τῆς εὐγενοῦς καταγωγῆς, καὶ λέγει, «Ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραὰμ εἶναι; Καὶ ἐγώ. Ὑπηρέται τοῦ Χριστοῦ εἶναι; Ὅμιλῶ ὡς παράφρων, ἐγὼ ὑπερτερῶ αὐτῶν»⁴. Δὲν ἠρκέσθη εἰς τὴν προηγουμένην ἀπολογία, ἀλλὰ καὶ ἐδῶ χρησιμοποιεῖ αὐτὴν πάλιν· «Ὅμιλῶ ὡς παράφρων, ὑπερτερῶ ἐγὼ αὐτῶν». Ἀνώτερος καὶ καλύτερος ἐγὼ ἀπὸ αὐτοῦς. Ἐὰν καὶ εἶχε σαφεῖς τὰς ἀποδείξεις τῆς ὑπεροχῆς, καὶ πάλιν ὅμως παραφροσύνην ὀνομάζει τὸ πρᾶγμα.

Καὶ ὅμως, ἐὰν αὐτοὶ ἦσαν ψευδαπόστολοι, δὲν ἔπρεπε νὰ δεικνύη τὴν ὑπεροχὴν κατόπιν συγκρίσεως, ἀλλὰ νὰ ἀναιρῆ τὸ ὅτι αὐτοὶ εἶναι ὑπηρέται. Αὐτὸ μὲν τὸ ἀνήρесе λοιπὸν ὅταν εἶπε, «Τέτοιοι ἄνθρωποι εἶναι ψευδαπόστολοι, ἐργάται δόλιοι, πού μεταμφιέζονται εἰς ἀποστόλους τοῦ Χριστοῦ»· τώρα ὅμως δὲν κάνει αὐτὸ μὲ τὸν ἴδιον τρόπον· διότι ὁ λόγος ἐπρόκειτο νὰ προχωρήσῃ εἰς ἔλεγχον· καὶ κανεῖς, ἐνῶ γίνεται ἔλεγχος, δὲν ἀποφαίνεται ἀναιτιολογήτως· ἀλλ' ἀφοῦ πρῶτον ἔθεσεν αὐτοὺς ὑπὸ σύγκρισιν, δεικνύει τὴν ἐκ τῶν πραγμάτων ἀναίρεσιν, ἢ ὁποῖα εἶναι καὶ πολὺ ἰσχυρά. Ἄλλως τε δέ, τὴν γνώμην ἐκείνων τῶν ἰδίων ἐκθέτει, καὶ ὅχι ἰδικὴν του ἀπόφασιν, ὅταν λέγῃ, «Ὑπηρέται τοῦ Χριστοῦ εἶναι;», καὶ ἀφοῦ εἶπεν, «ἐγὼ ὑπερτερῶ αὐτῶν», προάγει τὴν σύγκρισιν καὶ δεικνύει ὅτι, ὅχι ἀποφαινόμενος, ἀλλὰ παρουσιάζων τὴν ἐκ τῶν πραγμάτων ἀπόδειξιν, διατηρεῖ τὴν ιδιότητα τῆς ἀποστολῆς. Καὶ ἀφήνων ὅλα τὰ σημεῖα καὶ τὰ θαύματα, ἀρχίζει ἀπὸ τὰς δοκιμασίας, λέγων ἔτσι· «εἰς κόπους πολὺ περισσότερον, εἰς μαστιγώσεις εἰς μέγαλον βαθμόν». Αὐτὸ εἶναι μεγαλύτερον ἐκείνου, δηλαδὴ τὸ καὶ νὰ δέρεται καὶ νὰ μαστιγώνεται. «Εἰς φυλακίσεις πολὺ περισσότερον». Καὶ ἐδῶ πάλιν αὐξάνει ἡ σφοδρότης. «Πολλὰς φοράς ἐκινδύνευσά νὰ θανατωθῶ». Διότι «Κά-

σκω». Ἐνιαῦθα δὲ καὶ ἔργω· πολλάκις γὰρ εἰς κινδύνους παρεδόθην θάνατον ἔχοντας.

«Πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν ἔλαβον ὑπὸ Ἰουδαίων». Διὰ τί, «παρὰ μίαν»; Νόμος ἦν παλαιός, τὸν πλέον τῶν τεσσαράκοντα λαβόντα, ἄτιμον εἶναι παρ' αὐτοῖς. Ἰνα οὖν μὴ ἡ τοῦ τύπιοντος ρύμη καὶ ὀρμηὴ πλέον ἐπενεγκοῦσα τοῦ ἀριθμοῦ, ἄτιμον ποιήσῃ, ὥρισαν παρὰ μίαν τύπιεσθαι ἵνα κἄν πλεονάσῃ ὁ τύπιων, μὴ ὑπὲρ τὰ τεσσαράκοντα ἐκπέσῃ, ἀλλ' εἴσω τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ νενομιμομένου μείνας, μὴ ἀτιμάσῃ τὸν
10 τυπιόμενον.

«Τρις ἐρραβδίσθη, ἅπαξ ἐλιθάσθη, τρις ἐναυάγησα». Καὶ τί τοῦτο πρὸς τὸ εὐαγγέλιον; Ὅτι μακρὰς ὁδοὺς ἐσιτέλλετο καὶ διαπονίους. «Νυχθήμερον ἐν τῷ θυθῶ πεποίηκα». Οἱ μὲν ἐν μέσῳ πελάγει φασίν, οἱ δέ, ὑπερνηχόμενος· ὅπερ καὶ
15 ἀληθέστερον εἶπεῖν. Ἐκεῖνό γε οὔτε θαύματος ἄξιον, οὐδ' ἂν ὡς τῶν ναυαγίων μεῖζον ἔθηκε. «Κινδύνοις ποταμῶν». Ἦναγκάζετο γὰρ καὶ διαπορθμεύειν ποταμούς. «Κινδύνοις λησιῶν, κινδύνοις ἐν πόλει, κινδύνοις ἐν ἐρημίᾳ». Πανταχοῦ μοι τὰ ἄθλα πούκειτο, ἐν τόποις, ἐν χώραις, ἐν πόλεσιν,
20 ἐν ἐρημίαις. «Κινδύνοις ἐξ ἐθνῶν, κινδύνοις ἐν ψευδαδέλφοις». Ὅρα ἕτερον εἶδος πολέμου. Οὐ γὰρ οἱ ἐχθροὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ ὑπεκρίνοντο, ἔβαλλον καὶ πολλῆς ἐδεῖτο τῆς εὐτονίας, πολλῆς τῆς συνέσεως.

2. «Ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ». Κίνδυνοι πόνους, πόνου κινδύνοις διεδέχοντο ἐπάλληλοι καὶ συνεχεῖς, καὶ οὐδὲ μικρὸν
25

5. A' Κορ. 15, 31.

6. B' Κορ. 11, 24.

7. B' Κορ. 11, 25.

8. B' Κορ. 11, 26.

9. B' Κορ. 11, 27.

θε ἡμέραν», λέγει, «ἀποθνήσκω»⁵. Ἐδῶ δὲ καὶ εἰς τὴν πρᾶξιν· διότι πολλὰς φορὰς παρεδόθην εἰς θανασίμους κινδύνους.

«Ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους πέντε φορὰς ὑπέστην σαράντα παρὰ μίαν μαστιγώσεις»⁶. Διὰ τὴν «παρὰ μίαν»; Ὑπῆρχε κάποιος παλαιὸς νόμος, συμφώνως πρὸς τὸν ὁποῖον ἦτο ἡτιμασμένος δι' αὐτοὺς ὅποιος ὑφίστατο περισσοτέρας τῶν σαράντα μαστιγώσεων. Διὰ τὴν μὴ τὸν ἀτιμάσῃ λοιπὸν ἢ ὀρμῇ καὶ τὸ κτύπημα ἐκείνου ὁ ὁποῖος ἐμασίγωνεν, ἀφοῦ ὑπερβῆ τὸν καθωρισμένον ἀριθμὸν, ὥρισαν τὴν κτυπηθῆ μίαν φορὰν ὀλιγώτερον· ὥστε καὶ ἂν ἀκόμη μαστιγώση περισσότερον ὁ κτυπῶν, τὴν μὴ ὑπερβῆ τὰς τεσσαράκοντα μαστιγώσεις, ἀλλ' ἀφοῦ σταματήσῃ μέσα εἰς τὸν ἀριθμὸν ποὺ ὥριζεν ὁ νόμος, τὴν μὴ ἀτιμάσῃ τὸν κτυπώμενον.

«Τρεῖς φορὰς με ἐρράβδισαν, μίαν φορὰν με ἐλιθοβόλησαν, τρεῖς φορὰς ἐναυάγησα»⁷. Καὶ ποίαν σχέσιν ἔχει αὐτὸ μετὰ τὸ εὐαγγέλιον; Διότι ἐστέλλετο εἰς μακρὰς ὁδοὺς καὶ διὰ μέσου τῆς θαλάσσης. «Ἐπὶ ἓν εἰκοσιτετράωρον παρεουρόμουν εἰς τὸ πέλαγος». Ἄλλοι λέγουσιν εἰς τὸ μέσον τοῦ πελάγους, ἄλλοι δέ, κολυμβῶν ἐπάνω εἰς αὐτό, τὸ ὁποῖον εἶναι κατὰ τὸ ὀρθότερον. Ἐκεῖνο βεβαίως οὔτε εἶναι ἄξιον τὴν ὀνομασθῆναι θαῦμα, οὔτε θὰ τὸ ἔθετεν ὡς ἂν κάτι μεγαλύτερον ἀπὸ τὰ ναυάγια. «Μὲ κινδύνους ἀπὸ ποταμούς»⁸. Διότι ἠναγκάζετο τὴν διαδαίνῃ καὶ ποταμούς. «Μὲ κινδύνους ἀπὸ ληστὰς, κινδύνους εἰς τὴν πέλιν, κινδύνους εἰς ἔρημα μέρη». Παντοῦ εὐρίσκοντο ἐμπρὸς μου οἱ ἀγῶνες, εἰς τὰς ἐπαρχίας, εἰς τὰς χώρας, εἰς τὰς πόλεις, εἰς τὰς ἐρημίας. «Κινδύνους ἀπὸ τοὺς ἐθνικούς, κινδύνους μεταξὺ ψευδαδέλφων». Κοίταξε ἄλλο εἶδος πολέμου. Διότι ὄχι μόνον οἱ ἐχθροί, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ὑπεκρίνοντο, ἔβαλλον ἐναντίον του· καὶ ἐχρειάζετο πολλὴ δύναμις καὶ πολλὴ σύνεσις.

2. «Μὲ κόπον καὶ μόχθον»⁹. Οἱ κίνδυνοι τοὺς κόπους, οἱ κόποι τοὺς κινδύνους διεδέχοντο, ἀλλεπάλληλοι καὶ συνε-

ἀναπνεῦσαι συνεχώρουν. «Ἐν ὁδοιπορίαις· πολλάκις, ἐν λιμῶ καὶ δίψει καὶ γυμνότητι, χωρὶς τὸν παρεκτός». Πλείονα τὰ παραλειφθέντα τῶν ἀπαριθμηθέντων μᾶλλον δὲ οὐδὲ αὐτὰ τὰ ἀπαριθμηθέντα ὅσα, ἔστιν εἰπεῖν· οὐδὲ γὰρ καὶ εἶδος
 5 αὐτὰ τέθεικεν, ἀλλ' ὧν μὲν εὐληπιος ἦν ὁ ἀριθμὸς καὶ βραχύς, ἐμνήσθη τούτων, τρίς καὶ τρίς, λέγων, καὶ ἅπαξ· τῶν δὲ ἄλλων οὐκέτι οὕτω, διὰ τὸ πολλάκις ὑπομεμενηκέναι. Καὶ οὐ λέγει τὰ ἐξ αὐτῶν, ὅλον ἰσοσούσδε καὶ ἰσοσούσδε ἐπέστρεψεν, ἀλλ' ἃ ἔπαθε μόνον ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος· ὁμοῦ μὲν
 10 μειριάζων, ὁμοῦ δὲ δεικνύς, ὅτι καὶ μὴδὲν γένηται πλεονονομένῳ, καὶ οὕτω τὰ τῶν μισθῶν ἐσι πεπληρωμένα.

«Ἡ ἐπιούσιασίς μου ἢ καθ' ἡμέραν». Οἱ θόρυβοι, αἱ ταραχαί, αἱ πολιορκίαι τῶν δήμων, καὶ τῶν πόλεων ἔφοδοι. Τούτῳ γὰρ μάλιστα πάντων ἐπολέμουν οἱ Ἰουδαῖοι, ἐπειδὴ
 15 μάλιστα πάντων αὐτοὺς συνέχεε, καὶ μέγιστος τῆς μανίας ἔλεγχος ἦν, μεταιαξάμενος ἀνθρώπων. Καὶ πολὺς ὁ πόλεμος ἔπνει καὶ αὐτοῦ, παρὰ τῶν οἰκείων, παρὰ τῶν ἀλλοτριῶν, παρὰ τῶν ὑποκρινομένων· καὶ πανταχοῦ κύματα καὶ κρημνοί, ἐν τῇ οἰκουμένῃ, ἐν τῇ ἀοικίῳ, ἐν τῇ γῆ, ἐν τῇ θαλάσῃ,
 20 ἔξωθεν, ἔσωθεν. Καὶ οὐδὲ τῆς ἀναγκαίας ἠὐπόρει τροφῆς, οὐδὲ ψιλῆς περιβολῆς, ἀλλ' ὁ τῆς οἰκουμένης ἀγωνιστῆς γυμνὸς ἠγωνίζετο, καὶ λιμώτιων ἐπύκτινε· ἰσοσῦτον ἀπεῖχε τοῦ χρηματίζεσθαι. Καὶ οὐκ ἐδυοχέραιεν, ἀλλὰ χάριτας ἤδει τούτων τῷ ἀγωνοθέτῃ.

25 «Ἡ μέριμνα πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν». Τοῦτο τὸ κεφάλαιον ἀπάντων, ὅτι καὶ ἡ ψυχὴ διεσπᾶτο, καὶ ἡ διάνοια διε-

χεις, καὶ δὲν τοῦ ἐπέτρεπον οὔτε δι' ὀλίγον νὰ ἀναπνεύσῃ· «Εἰς ὁδοιπορίας· πολλὰς φορὰς μὲ πείναν καὶ δίψαν, εἰς τὸ κρῦο χωρὶς ἐπαρκῆ ἐνδύματα, ἐκτὸς τῶν ἄλλων»¹⁰. Περισσότερα εἶναι τὰ ὅσα παρέλειψεν ἀπὸ αὐτὰ πού ἔχει ἀπαριθμήσει· μᾶλλον δὲ οὔτε αὐτὰ τὰ ὁποῖα ἔχει ἀπαριθμήσει εἶπεν ὅλα· διότι δὲν ἐξέθεσεν αὐτὰ λεπτομερῶς, ἀλλ' ἐνεθυμήθη μόνον ἐκεῖνα τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς ἦτο εὐμνημόνευτος καὶ σύντομος, λέγων τρεῖς φορὰς καὶ ἄλλας τρεῖς, καὶ μίαν· διὰ τὰ ἄλλα ὅμως οὔτε ἔτσι ἀναφέρει τίποτε, διότι ὑπέφερε πολλὰς φορὰς. Καὶ δὲν λέγει ἀπὸ αὐτὰ ὅτι παραδείγματος χάριν ἐπέστρεψεν εἰς τὸν Θεὸν τόσους ἢ τόσους, ἀλλὰ μόνον ὅσα ἔπαθε διὰ τὴν κήρυξιν τοῦ Εὐαγγελίου· αὐτὸ τὸ κάμνει καὶ ἀπὸ ταπεινώσειν, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ἀκόμη καὶ ἂν δὲν γίνῃ τίποτε ἀπὸ τὸ ὅτι ἐργάζεται μετὰ τὴν ἐπιμέλειαν, ἀκόμη καὶ ἔτσι ἔχει πληρωθῆ ὁ κόπος του.

«Ἡ καθημερινὴ πίεσις καὶ ἐπίθεσις τῶν διωκτῶν μου». Αἱ συγχύσεις, αἱ ταραχαί, αἱ πολιορκίαι εἰς τὰς ἐπαρχίας, αἱ ἐπιθέσεις εἰς τὰς πόλεις. Διότι αὐτὸν ἐπολέμουν περισσότερο ἀπὸ ὅλους οἱ Ἰουδαῖοι, ἐπειδὴ περισσότερο ἀπὸ ὅλους τοὺς ἐξώργιζε, καὶ ἦτο μέγιστος ὀνειδισμὸς διὰ τὴν μανίαν των, ἐπειδὴ ἀπεστάτησε διὰ μιᾶς ἀπὸ τὰς τάξεις των. Καὶ ἦτο μέγας ὁ πόλεμος ὁ ὁποῖος ἐστρέφετο ἐναντίον του, ἀπὸ τοὺς ἰδικούς του, ἀπὸ τοὺς ξένους, ἀπὸ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ὑπεκρίνοντο ὅτι εἶναι φίλοι, καὶ ἀπὸ παντοῦ τὸν ἔζωνον κύματα καὶ κρημοί, εἰς τὴν οἰκουμένην, εἰς τὰ ἀκατοίκητα μέρη, εἰς τὴν γῆν, εἰς τὴν θάλασσαν, ἀπὸ ἔξω, ἀπὸ μέσα. Καὶ ἐστερεῖτο καὶ τὴν ἀναγκαίαν τροφήν, καὶ τὴν πλέον στοιχειώδη περιβολήν, ἀλλ' ὁ ἀγωνιστὴς τῆς οἰκουμένης ἠγωνίζετο γυμνός, καὶ ἐπυγμαίνει ἐνῶ ἦτο ἐξηνητημένος ἀπὸ τὴν πείναν· τόσον πολὺ ἀπεῖχεν ἀπὸ τοῦ νὰ ἀποκτᾷ χρήματα. Καὶ δὲν ἐδυσφόρει, ἀλλ' ἐδοξολόγει δι' αὐτὰ τὸν ἀγωνοθέτην.

«Ἡ μέριμνα δι' ὅλας τὰς ἐκκλησίας». Αὐτὸ ἦτο τὸ κυριώτερον ἀπὸ ὅλα, ὅτι καὶ ἡ ψυχὴ ἐπερισπᾶτο, καὶ ὁ νοῦς

ἰέμεναι. Εἰ γὰρ καὶ μηδὲν ἔξωθεν προσέβαλεν, ἱκανὸς ὁ
 ἔνδον πόλεμος, τὰ κύματα τὰ ἐπάλληλα, αἱ νιφάδες τῶν φρον-
 τίδων, ὁ πόλεμος τῶν λογισμῶν. Εἰ γὰρ οἰκίας τις μιᾶς προ-
 νοῶν, καὶ οἰκέτας ἔχων καὶ ἐπιτρόπους καὶ οἰκονόμους, οὐδὲ
 5 δὲ ἀναπνεῖ πολλάκις ὑπὸ τῶν φροντίδων, οὐδενὸς ὄντιος τοῦ
 ἐνοχλοῦντος· ὁ οὐκ οἰκίας μιᾶς, ἀλλὰ καὶ πόλεων καὶ δήμων
 καὶ ἔθνων καὶ ὁλοκλήρου τῆς οἰκουμένης τὴν φροντίδα ἔ-
 χων, καὶ ὑπὲρ τηλικούτων πραγμάτων, καὶ ἰσοσύτων ὄντων
 τῶν ἐπιηραζόντων, καὶ μόνος ὢν, καὶ ἰσοαῦτα πάσχων, καὶ
 10 οὕτω κηδόμενος ὡς οὐδὲ πατὴρ παίδων, ἐννόησον τί ὑπέμε-
 νεν. Ἴνα γὰρ μὴ λέγῃς, τί γὰρ εἰ ἔμερίμνα μὲν, ἔμερίμνα
 δὲ ἀπλῶς; ἐπήγαγε καὶ τὴν ἐπίτασιν τῆς φροντίδος, λέγων,
 «Τίς ἀσθενεῖ καὶ οὐκ ἀσθενῶ»; Οὐκ εἶπεν, οὐ κοινωνῶ τῇ
 ἀθυμίᾳ· ἀλλ' ὡς ἐν αὐτῷ ὢν τῷ πάθει, ὡς ἐν αὐτῇ ὢν τῇ
 15 ἀρρωστίᾳ, οὕτω θορυβοῦμαι καὶ ταράσσομαι.

«Τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πωροῦμαι;». Ὅρα
 πάλιν τὴν ὑπερβολὴν τῆς ὀδύνης πῶς παρίστησιν ἐν τῇ τῆς
 πυρώσεως προσηγορίᾳ. Ἐμπίπραμαι, καίνομαι, φησὶν· ὁ δὲ
 πάντων μείζων ἦν. Ἐκεῖνα μὲν γὰρ εἰ καὶ σφοδρά, ἀλλὰ
 20 καὶ παροδεύεται ταχέως, καὶ τὴν ἡδονὴν εἶχεν ἀμάραντον·
 τοῦτο δὲ ἦν τὸ θλίβον αὐτὸν καὶ στενοχωροῦν, καὶ διατι-
 τρωσκον αὐτοῦ τὴν διάνοιαν, τὸ καθ' ἕκαστον τῶν ἀσθενούν-
 των τοιαῦτα πάσχειν, εἰ καὶ ὀσισοῦν ἦν. Οὐδὲ γὰρ ὑπὲρ
 τῶν μειζόνων μὲν ἤλγει, τῶν δὲ ἐλαιτόνων κατεφρόνει,
 25 ἀλλὰ καὶ τὸν ἀπερριμμένον ἐν τοῖς ἀναγκαίοις εἰτίθειο. Διὸ
 καὶ ἔλεγε, «Τίς ἀσθενεῖ;», ὅστις ἐὰν ἦ· καὶ καθάπερ αὐτὸς
 ὢν ἢ Ἐκκλησία ἢ κατὰ τὴν οἰκουμένην, οὕτω καθ' ἕκαστον
 ὠδυνᾷτο μέλος.

«Εἰ καυχᾶσθαι δεῖ, τὰ τῆς ἀσθενείας μου καυχῆσομαι».

30 Ὅρα δὲ τι οὐδαμοῦ ἀπὸ σημείων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν διωγμῶν

έκομματιάζετο. Διότι καὶ ἂν ἀκόμη τίποτε δὲν τὸν προσέβαλον ἀπὸ ἔξω, ἦτο ἀρκετὸς ὁ πόλεμος ἀπὸ μέσα, τὰ ἀλλεπάλληλα κύμματα, αἱ ἀναρίθμητοι ὅπως αἱ νιφάδες φροντίδες, ὁ πόλεμος τῶν λογισμῶν. Διότι ἐὰν κάποιος ὁ ὁποῖος ἔχει τὴν φροντίδα μιᾶς οἰκίας, καὶ ἐνῶ τὸν βοηθοῦν ὑπηρεταὶ καὶ ἐπίτροποι καὶ οἰκονόμοι, δὲν δύναται πολλὰς φορὰς νὰ ἀναπνεύσῃ ἀπὸ τὰς φροντίδας, ἐνῶ κανεὶς δὲν τὸν ἐνοχλεῖ, ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔχει τὴν φροντίδα ὄχι μιᾶς οἰκίας, ἀλλὰ καὶ πόλεων καὶ ἐπαρχιῶν καὶ ἐθνῶν καὶ ὀλοκλήρου τῆς οἰκουμένης καὶ διὰ τέτοια πράγματα καὶ ἐνῶ τόσον πολλοὶ ἦσαν οἱ πελομοῦντες, καὶ ἦτο ὁ μόνος καὶ ἐπάθαινε τόσα, καὶ ἐνδιαφέρετο καὶ ἐφρόντιζε τόσον, ὅσον οὔτε ὁ πατὴρ διὰ τὰ τέκνα του, σκέψου τί ὑπέμενε. Διότι, διὰ νὰ μὴ λέγῃς, Τί τάχα ἐὰν ἐμεριμνοῦσε μὲν, ἀλλ' ἀπλῶς ἐμεριμνοῦσε; προσέθεσε καὶ τὸ μέγεθος τῆς φροντίδος, λέγων· «Ποῖος ἀσθενεῖ καὶ δὲν ἀσθενῶ καὶ ἐγώ;»¹¹. Δὲν εἶπε, δὲν συμμετέχω εἰς τὴν θλίψιν, ἀλλ' ὡσὰν νὰ εὐρίσκωμαι εἰς τὴν ἰδίαν δοκιμασίαν, ὡσὰν νὰ εὐρίσκωμαι εἰς αὐτὴν τὴν ἀσθένειαν, ἔτσι στενοχωροῦμαι καὶ ταρασσομαι.

«Ποῖος ἐκπίπτει καὶ ἐγὼ δὲν καίομαι;». Κοίταξε πάλιν πῶς παριστᾷ τὴν μεγάλην ὀδύνην ὡς πυρὰν ἢ ὁποῖα τὸν καίει. Πυρπολοῦμαι, καίομαι, λέγει, πράγμα τὸ ὁποῖον ἦτο μεγαλύτερον ἀπὸ ὄλα. Διότι ἐκεῖνα μὲν, ἂν καὶ σφοδρά, συντόμως παρέρχονται καὶ δὲν μαραίνουν τὴν χαρὰν· αὐτὸ δὲ ἦτο ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον τὸν ἔθλιβε καὶ τὸν ἐστενοχώρει καὶ κατέτρωγε τὸν νοῦν του, τὸ νὰ πάσχη τέτοια ὁ καθένας ἀπὸ τοὺς ἀσθενοῦντας, ὅποιος καὶ ἂν ἦτο. Διότι δὲν ἐστενοχωρεῖτο διὰ τοὺς μεγάλους μόνον, περιφρονῶν τοὺς ἀσήμους, ἀλλὰ καὶ δι' ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἦσαν δοῦλοι. Διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγε, «Ποῖος ἀσθενεῖ;», ὅποιος καὶ ἂν εἶναι καὶ ὡσὰν νὰ ἦτο αὐτὸς ἡ ἐκκλησία εἰς τὴν οἰκουμένην, ἔτσι ἠσθάνετο πόνον διὰ τὸ κάθε μέλος.

«Ἐὰν πρέπει νὰ καυχηθῶ, θὰ καυχηθῶ διὰ πράγματα ποὺ δείχνουν τὴν ἀδυναμίαν μου». Βλέπεις ὅτι πουθενὰ δὲν

καυχᾶται, καὶ τῶν πειρασμῶν; Τοῦτο γάρ, φησὶν, ἀσθενείας. Καὶ ποικίλον τὸν πόλεμον δείκνυσι. Καὶ γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι αὐτὸν ἐπολέμουν, καὶ τὰ ἔθνη πρὸς αὐτὸν ἴσταιο, καὶ οἱ ψευδάδελφοὶ αὐτῷ ἐπύκτιεον, καὶ ἀδελφοὶ αὐτὸν ἐλύπουν ἀσθενούντες καὶ σκανδαλιζόμενοι· παντόθεν αὐτῷ θόρυβος καὶ ταραχή, ἀπὸ τῶν οἰκείων, ἀπὸ τῶν ἀλλοτριῶν. Οὗτος ἀποστολικὸς χαρακτήρ· διὰ τούτων ὑφαίνεται τὸ εὐαγγέλιον.

«Ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ οἶδεν, διὸ οὐ ψεύδομαι. Ὁ ἐθνάρχης Ἀρέτια τοῦ βασιλέως ἐφρούρει τὴν Δαμασκηῶν πόλιν, πιάσαι με θέλων». Τί δήποτε ἐνιαῦθα διαβεβαιοῦνται καὶ πισιοῦνται, ἐπ' οὐδενὸς τῶν προτέρων τοῦτο ποιήσας; Ὅτι ἴσως τοῦτο ἀρχαιότερον ἦν καὶ ἀδηλότερον· ἐκεῖνα δὲ καὶ αὐτοῖς γνώριμα, ἢ μέριμνα τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ τὰ ἄλλα πάντα. Θεὰ τοίνυν τὸν πόλεμον δοσος, εἶγε δι' αὐτὸν τὴν πόλιν ἐφρούρει. Ὅταν δὲ τὸν πόλεμον εἶπω, τὸν ζῆλον λέγω τοῦ Παύλου· εἰ γὰρ μὴ σφοδρὸς ἔπνει, οὐκ ἂν εἰς ἰσοσύτην ἀνῆψε τὸν ἐθνάρχην μανίαν. Ταῦτα ψυχῆς ἀποστολικῆς, τὸ πάσχειν ἰσοσύτια, καὶ μηδαμοῦ περιτρέπεσθαι, ἀλλὰ φέρειν γενναίως τὰ ἐμπίπτοντα, καὶ μὴ δόμοσε χωρεῖν τοῖς κινδύνοις, μηδὲ ἐπιπηδᾶν.

Ὅρα γοῦν ἐνιαῦθα πῶς ἠνέσχετο διαφυγεῖν τὴν πολιορκίαν, διὰ θυρίδος χαλασθεῖς ἐν σαργάνῃ. Εἰ γὰρ καὶ ἐπεθύμει τῆς ἐντεῦθεν ἀποδημίας, ἀλλ' ὄμως καὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἤρα σωτηρίας. Διὸ πολλάκις καὶ τοιαῦτα ἐμνηχανᾶτο, τηρῶν ἑαυτὸν τῷ κηρύγματι· καὶ οὐ παρητεῖτο οὐδὲ ἀνθρωπίνους χρήσασθαι μηχανήμασιν, ἠνίκα ἀπῆτει καιρὸς· οὕτως ἦν νήφων καὶ ἐγρηγορῶς. Ἐνθα μὲν γὰρ ἄφικτα

καυχᾶται διὰ τὰ θαύματα, ἀλλὰ μόνον διὰ τοὺς διωγμοὺς καὶ τοὺς πειρασμούς. Διότι αὐτὸ ἐννοεῖ μὲ τὴν λέξιν ἀδυναμία. Καὶ δεικνύει ὅτι ἦτο ποικίλος ὁ πόλεμος. Διότι καὶ οἱ Ἰουδαῖοι τὸν ἐπολέμουν καὶ τὰ ἔθνη ἴσταντο ἐχθρικῶς πρὸς αὐτὸν καὶ οἱ ψευδάδελφοὶ τὸν ἐκτύπων καὶ οἱ ἀδελφοὶ τὸν ἐλύπουν μὲ τὴν πνευματικὴν των ἀσθένειαν καὶ τὰς ἀμαρτίας των· ἀπὸ παντοῦ ἤρχετο εἰς αὐτὸν στενοχωρία καὶ ταραχή, ἀπὸ τοὺς ἰδικούς του, ἀπὸ τοὺς ξένους. Αὐτὸς εἶναι ἀποστολικὸς χαρακτήρ, μὲ τέτοια ὑφαίνεται τὸ εὐαγγέλιον.

«Ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, ποὺ εἶναι εὐλογητὸς αἰωνίως, γνωρίζει ὅτι δὲν ψεύδομαι. Εἰς τὴν Δαμασκὸν ὁ ἐθνάρχης τοῦ βασιλέως Ἀρέτα ἐφρούρει τὴν πόλιν τῆς Δαμασκοῦ, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ μὲ πιάσῃ»¹². Διατί ἄρα γε ἐδῶ δίδει διαβεβαίωσιν καὶ πιστοποιεῖ, ἐνῶ εἰς οὐδὲν ἀπὸ τὰ προηγούμενα δὲν ἔκανε αὐτό; Διότι ἴσως αὐτὸ ἦτο παλαιότερον καὶ περισσότερον ἄγνωστον· ἐνῶ ἐκεῖνα ἦσαν γνωστὰ καὶ εἰς αὐτούς, δηλαδὴ ἡ μέριμνα τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ὅλα τὰ ἄλλα. Κοίταξε λοιπὸν πόσον μέγας ἦτο ὁ πόλεμος, ἀφοῦ δι' αὐτὸν καὶ μόνον ἐφρούρει τὴν πόλιν. Ὅταν δὲ λέγω πόλεμον, ἐννοῶ τὸν ζῆλον τοῦ Παύλου· διότι ἐὰν δὲ ἐκινεῖτο ἰσχυρὸς ὁ πόλεμος ἐναντίον του, δὲν θὰ προεκάλει τόσῃ μανίαν εἰς τὸν ἐθνάρχην. Αὐτὰ εἶναι γνωρίσματα ψυχῆς ἀποστολικῆς, τὸ νὰ πάσχη τόσα καὶ νὰ μὴ κλονίζεται καθόλου, ἀλλὰ νὰ ὑπομένῃ μὲ γενναιότητα τὰ ὅσα πίπτουν ἐπάνω του, καὶ νὰ μὴ ὑποχωρῇ εἰς τοὺς κινδύνους, οὔτε νὰ λιποτακτῇ.

Πρόσεξε λοιπὸν ἐδῶ πῶς ἠνέχθη νὰ διαφύγῃ τὸν κλοιόν, ἀφοῦ τὸν κατέβασαν διὰ παραθύρου μέσα εἰς δίκτυον. Διότι, ἂν καὶ ἐπεθύμει νὰ ἀποδημήσῃ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ζωὴν, ἡγάπα ὅμως καὶ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Διὰ τοῦτο πολλὰς φορὰς καὶ τέτοια ἐσοφίζετο, συντηρῶν τὸν ἑαυτὸν του διὰ τὸ κήρυγμα· καὶ δὲν ἀπέφευγε νὰ χρησιμοποιήσῃ οὔτε κοινὰ ἀνθρώπινα τεχνάσματα, ὅταν τὸ ἀπῆτει ἢ περιστάσις· τόσον προσεκτικὸς καὶ ἀγρυπνος ἦτο. Διότι ὅπου μὲν

ἦν κακά, τῆς χάριτος ἔδει μόνης· ἔνθα δὲ σύμμετρος ὁ πειρασμός, πολλὰ καὶ οἴκοθεν ἐπινοεῖ· καὶ ἐνταῦθα πάλιν τῷ Θεῷ τὸ πᾶν λογιζόμενος. Καὶ καθάπερ τις σπινθήρ πρὸς ἀσέβειου εἰς πέλαγος ἐμπεσὼν, κυμάτων πολλῶν ἐπιόντων
 5 βαπίζοιτο, καὶ πάλιν ἀνέρχοιτο λαμπρός· οὕτω δὴ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος νῦν μὲν ἐχώννυτο κινδυνεύων, νῦν δὲ αὐτοὺς διαδύς, φαιδρότερος ἀνήει τῷ πάσχειν κακῶς περιγινόμενος.

3. Αὕτη γὰρ ἡ λαμπρὰ νίκη, τοῦτο τῆς Ἐκκλησίας τὸ
 10 ἱρόπαιον, οὕτως ὁ διάβολος βάλλεται, πασχόντων ἡμῶν κακῶς. Ἡμῶν γὰρ πασχόντων ἀλίσκεται, καὶ πάσχει κακῶς, διὰ ἡμᾶς ποιεῖν βούληται. Ὅπερ καὶ ἐπὶ Παύλου συνέβαινε· καὶ ὁσὼ μείζον ἐπῆγε τοὺς κινδύνους, τοσοῦτω μᾶλλον ἡτιᾶτο. Οὐδὲ γὰρ ἐν εἶδος κατεσκεύαζε πειρασμῶν, ἀλλὰ ποι
 15 κίλον καὶ διάφορον. Τὰ μὲν γὰρ πόνον εἶχε, τὰ δὲ ἀθυμίαν, τὰ δὲ φόβον, τὰ δὲ δόνην, τὰ δὲ φροντίδα, τὰ δὲ αἰσχύνην, τὰ δὲ πάντα ὁμοῦ· ἀλλ' ὁμοῦ ἐν πᾶσιν ἐκράτει. Καὶ καθάπερ στρατιώτης εἰς τὴν οἰκουμένην πολεμοῦσαν ἔχων, ἅπασαν ἐν μέσοις σιρέφοιτο τοῖς τάγμασι τῶν πολεμίων, καὶ μηδὲν
 20 πάσχοι δεινόν· οὕτω καὶ Παῦλος μόνος ἐν βαρβάροις, ἐν Ἕλλησι, πανταχοῦ γῆς, πανταχοῦ θαλάττης φαινόμενος, ἀχειρώτιος ἔμενε.

Καὶ ὥσπερ σπινθήρ εἰς καλάμην καὶ χόριον ἐμπίπτων, πρὸς τὴν ἑαυτοῦ φύσιν μεταίθησι τὰ καιόμενα· οὕτω καὶ
 25 οὗτος ἅπασιν ἐπιών, πάντα μεθίστα πρὸς τὴν ἀλήθειαν, χειμάρρου δίκην πάντα ἐπιών, καὶ ἀνατρέπων τὰ κωλύματα. Καὶ καθάπερ τις ἀθλητὴς αὐτὸς παλαίων, τρέχων, πικτεύων, ἢ στρατιώτης τειχομαχῶν, πεζομαχῶν, ναυμαχῶν· οὕτω πᾶν εἶδος μειήει μάχης, καὶ πῦρ ἐνέπνει, καὶ πᾶσιν ἀπρόδοτος

ἦτο ἀδύνατον νὰ διαφύγη τὰ κακά, ἐχρειάζετο μόνον ἡ ἐπέμβασις τῆς θείας χάριτος· ὅπου ὅμως ὁ πειρασμὸς ἦτο ἀνάλογος τῶν δυνάμεών του, ἐπινόει πολλά καὶ ὁ ἴδιος, ἀλλ' ἀποδίδων καὶ ἐδῶ τὸ πᾶν εἰς τὸν Θεόν. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἐὰν κάποιος σπινθήρ ἀπὸ πῦρ τὸ ὁποῖον δὲν σβήνει, ἀφοῦ πέση εἰς τὸ πέλαγος καὶ ἀφοῦ ἐπέλθουν εἰς αὐτὸ πολλά κύματα θὰ ἐβυθίζετο καὶ πάλιν θὰ ἀνήρχετο λαμπερός, ἔτσι λοιπὸν καὶ ὁ μακάριος Παῦλος, ἄλλοτε μὲν ἐθάπτετο καθὼς ἐκινδύνευεν, ἄλλοτε δὲ διαφεύγων αὐτούς, λαμπρότερος ἀνήρχετο, νικῶν τὴν κακοπάθειαν.

3. Αὐτὴ λοιπὸν εἶναι ἡ λαμπρὰ νίκη, αὐτὸ εἶναι τὸ τρόπαιον τῆς Ἐκκλησίας, ἔτσι κτυπᾶται ὁ διάβολος, ὅταν ἐμεῖς πάσχωμεν εἰς τὰς δοκιμασίας. Διότι ὅταν ἐμεῖς πάσχωμεν κυριεύεται, καὶ πάσχει κακῶς ὅταν θέλη νὰ μᾶς κάνῃ κακό. Αὐτὸ συνέβαινε καὶ εἰς τὸν Παῦλον· καὶ ὅσον περισσότερον κατέφερεν ἐναντίον του κινδύνους, τόσον περισσότερον ἠτῶτο. Διότι δὲν κατεσκεύαζε μόνον ἓν εἶδος πειρασμῶν, ἀλλὰ ποικίλους καὶ διαφόρους. Δηλαδὴ ἄλλοι περιεῖχον κόπον, ἄλλοι στενοχωρίαν, ἄλλοι φόβον, ἄλλοι ὀδύνην, ἄλλοι φροντίδα, ἄλλοι ἐντροπήν, ἄλλοι δὲ ὅλα μαζί· ἀλλ' ἐνίκα εἰς ὅλους. Καὶ ὅπως εἰς στρατιώτης ἔχει ὀλόκληρον τὴν οἰκουμένην ἀντίπαλον εἰς πόλεμον, καὶ ἐνῶ περιστρέφεται μέσα εἰς τὰ τάγματα τῶν ἐχθρῶν, δὲν παθαίνει τίποτε κακόν, ἔτσι καὶ ὁ Παῦλος μόνος μέσα εἰς τοὺς βαρβάρους, εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἐνῶ ἐνεφανίζετο εἰς ὅλην τὴν γῆν καὶ εἰς ὅλην τὴν θάλασσαν, ἔμενε ἀκαταδάμαστος.

Καὶ ὅπως ὁ σπινθήρ ὅταν πίπτῃ ἐπάνω εἰς καλάμην καὶ χόρτον ξηρὸν μεταθέτει εἰς τὴν ἰδικήν του φύσιν τὰ καιόμενα, ἔτσι καὶ αὐτὸς ἐπερχόμενος εἰς ὅλα, τὰ πάντα μετέθετεν εἰς τὴν ἀλήθειαν, ἐπερχόμενος ὡς κείμαρρος εἰς ὅλα καὶ ἀνατρέπων τὰ ἐμπόδια. Καὶ ὡσὰν ἀθλητῆς αὐτός, ὁ ὁποῖος παλαίει, τρέχει, πυγμαχεῖ ἢ στρατιώτης μαχόμενος εἰς τὸ τεῖχος ἢ πεζὸς ἢ εἰς τὴν θάλασσαν, ἔτσι μετεχειρίζετο κάθε εἶδος μάχης, καὶ ἤναπτε πῦρ, καὶ εἰς ὅλους ἀπρόσιτος

ἦν· ἐνὶ σώματι καταλαμβάνων τὴν οἰκουμένην, μιᾷ γλώττῃ πάντας τρεπόμενος. Οὐχ οὕτως αἱ πολλαὶ σάλπιγγες ἐνέπιπτον τοῖς λίθοις τῆς Ἰεριχουντίων πόλεως, καὶ καθήρουν αὐτούς, ὡς ἡ τούτου φωνὴ ἤχοῦσα τὰ ὀχυρώματα τὰ διαβολικὰ καὶ ἔρριπτε χαμαί, καὶ τοὺς ἐναντίους πρὸς αὐτὸν μεδί-
 5 σιτη. Καὶ ἠνίκα συνέλεξεν αἰχμαλώτων πλῆθος, αὐτοὺς τούτους ὀπλίσας, οἰκεῖον σιραιτόπεδον πόλιν ἐποίει, καὶ δι' αὐτῶν ἐκράτει.

Θαυμασιὸς Δαυὶδ τὸν Γολιάθ καταφέρων ἀπὸ λίθου μό-
 10 νον ἑνός· ἀλλ' εἰ τὰ Παύλου κατορθώματα ἐξετάσεις, παιδὸς ἔργον ἐκεῖνο, καὶ ὅσον ποιμένος καὶ σιραιτηγοῦ τὸ μέσον, τοσοῦτον ὕψει τὸ διάφορον. Οὗτος γὰρ οὐ λίθον ρίπιων κατέφερε τὸν Γολιάθ, ἀλλὰ φθεγγόμενος μόνον ἄπασαν τοῦ διαβόλου κατέλυε τὴν φάλαγγα, καθάπερ λέων θρυχώμενος,
 15 καὶ φλόγα ἀπὸ τῆς γλώττης ἀφίει, οὕτω πᾶσιν ἀφόρητος, καὶ πανιαχοῦ μειτεπήδα συνεχῶς· ἔδραμεν ἐπὶ τούτους, ἦλθεν ἐπ' ἐκείνους, μειέσιτη πρὸς τούτους, ἀπεπήδησε πρὸς ἑτέρους, ἀνέμου ταχύτερον ἐπιῶν, καὶ καθάπερ μίαν οἰκίαν, ἢ πλοῖον ἓν, τὴν οἰκουμένην ἄπασαν κυβερνῶν, τοὺς μὲν
 20 βαπτιζομένους ἀνέλκων, τοὺς δὲ ἰλιγγιῶντας σιηρίζων, τοῖς ναύταις παρακελευόμενος, ἐπὶ τῶν ἀνχένων καθήμενος, τὴν πρῶραν περιοκοπῶν, σχοινία τείνων, κώπην μεταχειρίζων, ἰστὸν ἔλκων, πρὸς τὸν οὐρανὸν βλέπων, πάντα αὐτὸς ὤν, καὶ ναύτης, καὶ κυβερνήτης, καὶ πρωρεύς, καὶ ἰσιῖον, καὶ πλοῖ-
 25 ον, καὶ πάντα πάσχων, ἵνα τὰ ἑτέρων λύση κακά.

Σκόπει δέ. Ὑπέσιτη νανάγιον, ἵνα τὸ νανάγιον παύση τῆς οἰκουμένης· νυχθήμερον ἐν τῷ θυθῶ πεποίηκεν, ἵνα τοῦ θυθοῦ τῆς πλάνης ἀνιμήσῃται ἐν κόπῳ γέγονεν, ἵνα τοὺς κοπιῶντας ἀναπαύσῃ· πληγὰς ὑπέμεινε, ἵνα τοὺς ὑπὸ τοῦ
 30 διαβόλου πεπληγῶτας ἰάσῃται ἐν φυλακαῖς διέτριψεν, ἵνα

ἦτο, μὲ ἓν σῶμα καταλαμβάνων τὴν οἰκουμένην, μὲ μίαν γλῶσσαν μετατρέπων τοὺς πάντας. Οὔτε αἱ πολλαὶ σάλπιγγες αἱ ὁποῖαι ἔπιπτον μὲ ὄρμην ἐπάνω εἰς τὰ τεῖχη τῆς Ἰεριχοῦς καὶ κατεκρήμνιζον αὐτὰ εἶχον τόσην δύναμιν, ὅσον ἡ φωνὴ τοῦ Παύλου ὅταν ἤκοῦσε καὶ κατέρριπτε τὰ διαβολικὰ ὄχυρώματα καὶ μετέθετε τοὺς ἐχθροὺς τῆς πίστεως πρὸς αὐτόν. Καὶ ὅταν συνεκέντρωσε πλῆθος αἰχμαλώτων, ἀφοῦ ὤπλισεν αὐτοὺς τοὺς ἰδίους, τοὺς ἔκαμνεν ἰδικόν του στρατὸν πάλιν, καὶ δι' αὐτῶν ἐνίκα.

Εἶναι ἀξιοθαύμαστος ὁ Δαυῖδ ὁ ὁποῖος κατέβαλε τὸν Γολιάθ μὲ ἓνα λίθον μόνον· ἀλλ' ἐὰν ἐξετάσῃς τὰ κατορθώματα τοῦ Παύλου, ἐκεῖνο εἶναι ἔργον παιδός, καὶ ὄση εἶναι ἡ ἀπόστασις μεταξὺ ποιμένος καὶ στρατηγοῦ, τόσην διαφορὰν θὰ εὔρης. Διότι αὐτὸς κατέβαλε τὸν Γολιάθ ὄχι ρίπτων λίθον, ἀλλὰ μόνον ὀμιλῶν κατέλυεν ὅλην τὴν παράταξιν τοῦ διαβόλου, ὡς λέων βρυχώμενος καὶ ἐκβάλλων φλόγα ἀπὸ τὴν γλῶσσαν, τόσον ἀκαταμάχητος ἦτο δι' ὅλους, καὶ παντοῦ μετεκινεῖτο συνεχῶς· ἔτρεξεν εἰς αὐτούς, ἦλθεν εἰς ἐκείνους, μετετέθη πρὸς αὐτούς, μετεκινήθη πρὸς ἄλλους, ἐπερχόμενος γρηγορώτερον ἀπὸ ἄνεμον, καὶ ὡσὰν μίαν οἰκίαν ἢ ἓν πλοῖον κυβερνῶν τὴν οἰκουμένην ὀλόκληρον, τοὺς βυθιζομένους ἀνασύρων, τοὺς ζαλιλομένους στηρίζων, τοὺς ναύτας παρακινῶν, καθήμενος ἐπάνω εἰς τοὺς αὐχένας, παρατηρῶν γύρω ἀπὸ τὴν πλώρην, μὲ τὸ νὰ τείνη τὰ σχοινία, μὲ τὸ νὰ κωπηλατῇ, μὲ τὸ νὰ μαζεύῃ τὸν ἰστόν, μὲ τὸ νὰ βλέπῃ πρὸς τὸν οὐρανόν, μὲ τὸ νὰ εἶναι αὐτὸς τὰ πάντα, καὶ ναύτης, καὶ κυβερνήτης, καὶ πρωτεύς, καὶ ἰστίον, καὶ πλοῖον, καὶ μὲ τὸ νὰ πάσχη τὰ πάντα, διὰ νὰ καταλύσῃ τὰς συμφορὰς τῶν ἄλλων.

Πρόσεξε δέ. Ὑπέστη ναυάγιον, διὰ νὰ καταπαύσῃ τὸ ναυάγιον τῆς οἰκουμένης· ἔμεινεν εἰς τὸν βυθὸν ἓνα ἡμερο-νύκτιον, διὰ ν' ἀνασύρῃ ἀπὸ τὸν βυθὸν τῆς πλάνης· ὑπέμεινε κόπον, διὰ νὰ ἀναπαύσῃ τοὺς κοπιῶντας· ὑπέφερε πληγὰς, διὰ νὰ ἰατρεύσῃ ὄσους ἐπληγώθησαν ἀπὸ τὸν διάβολον·

τούς ἐν φυλακῇ καὶ σκότῳ καθημένους εἰς φῶς ἐξαγάγη·
 ἐν θανάτοις πολλάκις, ἵνα θανάτων ἀπαλλάξῃ χαλεπῶν πεν-
 τήκισ τεσσαράκοντα παρὰ μίαν ἔλαβεν, ἵνα αὐτοὺς τοὺς ταῦ-
 τα ποιῶντας ἐλευθερώσῃ τῆς τοῦ διαβόλου μάστιγος· ἔρρα-
 5 θδίσθη, ἵνα ὑπὸ τὴν ράβδον καὶ τὴν βακτηρίαν ἀγάγῃ τοῦ
 Χριστοῦ· ἐλιθάσθη, ἵνα ἀπαλλάξῃ τῶν ἀναισθητῶν λίθων·
 ἐν ἐρημίᾳ γέγονεν, ἵνα τῆς ἐρημίας ἐξέλῃται ἐν ὁδοιπορί-
 αῖς, ἵνα στήσῃ πλανωμένους, καὶ τὴν εἰς τὸν οὐρανὸν φέ-
 ρουσαν ὁδὸν ἀνοίξῃ· ἐν πόλεσιν ἐκινδύνευσεν, ἵνα τὴν ἄνω
 10 πόλιν ὑποδείξῃ· ἐν λιμῷ καὶ δίψει, ἵνα ἀφέλῃται τοῦ χαλε-
 πωτέρου λιμοῦ· ἐν γυμνότητι, ἵνα ἀσχημονοῦντας ἐνδύσῃ τὴν
 σιολὴν τοῦ Χριστοῦ· ἐν ἐπισιασίᾳ ὄχλου, ἵνα τῆς περιστάσε-
 ως τῶν δαιμόνων ἐπαγάγῃ· ἐπυρώθη, ἵνα σθέσῃ τὰ πεπυρω-
 μένα τοῦ διαβόλου θέλη· διὰ θυρίδος ἀπὸ τοῦ τείχους ἐχα-
 15 λάσθη, ἵνα κάτωθεν ἄνω διαπέμψῃ τοὺς ἐρριμμένους χαμαί.

Ἔτι οὖν φθεγξόμεθα, οὐδὲ εἰδότες ἅπερ ἔπαθε Παῦλος;
 ἔτι χρημάτων μνησθησόμεθα; ἔτι γυναικὸς καὶ πόλεως καὶ
 ἐλευθερίας, ἐκεῖνον αὐτῆς τῆς ζωῆς μυριάκις καταφρονοῦντα
 ἰδόντες; Ὁ μάρτυς ἅπαξ ἀποθνήσκει· ὁ δὲ μακάριος ἐκεῖνος
 20 ἐνὶ σώματι καὶ μιᾷ ψυχῇ τοσοῦτους κινδύνους ὑπέμεινεν, ὅ-
 σοι καὶ ἀδαμαντίνην ἱκανοὶ θορυβῆσαι ψυχὴν· καὶ ἅπερ ἅ-
 παντες ἐν τοσοῦτοις σώμασιν οἱ ἅγιοι ἔπαθον, ταῦτα αὐτὸς
 ἐν ἐνὶ πάντα ἤνεγκε, καθάπερ εἰς στάδιον τὴν οἰκουμένην
 εἰσελθὼν, καὶ πάντα ἀποδυσάμενος, οὕτως ἴσταιο γενναίως.
 25 Καὶ γὰρ ἤδει τοὺς πυκτεύοντας αὐτῷ δαίμονας. Διὸ καὶ λαμ-
 πρὸς εὐθέως ἐκ προοιμιῶν ἐφάνη, ἐξ αὐτῆς τῆς θαλάσσης,
 καὶ μέχρι τέλους ὁμοίως διέμεινε· μᾶλλον δὲ καὶ ἐπέτεινε τὸν
 διωγμὸν, ἐγγὺς τοῦ θραβείου γινόμενος. Καὶ τὸ δὴ θαυμα-

ἔζησεν εἰς τὰς φυλακάς, διὰ νὰ ἐκβάλῃ εἰς τὸ φῶς ὄσους ἐκάθηντο εἰς τὰς φυλακάς καὶ εἰς τὸ σκότος· ἐκινδύνευσε πολλὰς φορὰς νὰ θανατωθῆ, διὰ ν' ἀπαλλάξῃ ἀπὸ φοβεροῦς θανάτους· πέντε φορὰς, σαράντα παρὰ μίαν μαστιγώσεις ἔλαβε, διὰ νὰ ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὸν διάβολον αὐτοῦς πού τὸ ἔκαναν αὐτό· ἐρραβδίσθη, διὰ νὰ ὀδηγήσῃ ὑπὸ τὴν ράβδον καὶ τὴν βακτηρίαν τοῦ Χριστοῦ· ἐλιθοβολήθη, διὰ νὰ ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν ἀναισθησίαν τῶν λίθων· εἰς τὴν ἔρημίαν διετέλεσεν, διὰ νὰ ἐκβάλῃ ἀπὸ τὴν ἔρημίαν· εἰς ὁδοιπορίας, διὰ νὰ στηρίξῃ ὄσους ἐπλανῶντο καὶ νὰ ἀνοίξῃ τὴν ὁδὸν ἢ ὁποῖα ὀδηγεῖ εἰς τὸν οὐρανόν· εἰς τὰς πόλεις ἐκινδύνευσε, διὰ νὰ δείξῃ τὴν ἄνω πόλιν· εἰς πείναν καὶ δίψαν, διὰ νὰ ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν φοβερωτέραν πείναν· εἰς γυμνότητα, διὰ νὰ ἐνδύσῃ τοὺς ἀσχημονοῦντας μὲ τὴν στολὴν τοῦ Χριστοῦ· εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ ὄχλου, διὰ νὰ ἀπαγάγῃ τοὺς εὐρισκομένους εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν δαιμόνων· ἐπυρώθη, διὰ νὰ σβῆσῃ τὰ πεπυρωμένα βέλη τοῦ διαβόλου· ἐδέχθη νὰ τὸν κατεβάσουν ἀπὸ τὸ τεῖχος διὰ παραθύρου, ὥστε ἀπὸ κάτω νὰ στείλῃ ἐπάνω ὄσους εἶχον ριφθῆ χαμηλά.

Νὰ εἴπωμεν λοιπὸν ἀκόμη, ἂν καὶ δὲν γνωρίζωμεν, ὅσα ἔπαθεν ὁ Παῦλος; Νὰ ἐνθυμηθῶμεν τὰ ἀναγκαῖα τὰ ὁποῖα ἔστερήθη; Ἄκόμη νὰ ἴδωμεν αὐτὸν καὶ γυναῖκα καὶ πόλιν καὶ ἐλευθερίαν καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν χιλιάδας φορὰς νὰ καταφρονῆ; Ὁ μάρτυς ἀποθνήσκει μίαν φορὰν· ἐκεῖνος ὅμως ὁ μακάριος μὲ ἓνα σῶμα καὶ μίαν ψυχὴν τόσους κινδύνους ὑπέμεινεν, ὅσοι εἶναι ἄρκετοὶ διὰ νὰ ταράζουν καὶ ἀδαμαντίνην ψυχὴν· καὶ ὅσα ἔπαθον ὅλοι οἱ ἅγιοι εἰς τόσα σώματα, τόσα ὑπέφερον αὐτὸς εἰς ἓνα σῶμα, ἀφοῦ εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκουμένην ὡσὰν εἰς στάδιον καὶ ἀπεδύθη τὰ πάντα, ἔτσι ἴστατο μὲ γενναιότητα. Καὶ βεβαίως ἐγνώριζε τοὺς δαίμονας οἱ ὁποῖοι τὸν ἐκτύπων. Διὰ τοῦτο καὶ ἀνεδείχθη λαμπρὸς εὐθύς ἐξ ἀρχῆς καὶ διέμεινεν ὁ αὐτὸς ἀπὸ τὴν ἀφετηρίαν μέχρι τέλους· μᾶλλον δὲ ἔκαμνε καὶ ἐντονώτερον τὸν διωγμόν, ὅσον ἐπλησίαζεν εἰς τὸ βραβεῖον. Καὶ τὸ πολὺ θαυ-

σιόν, δι τισαῦτα πάσχων καὶ ποιῶν, σφόδρα μειριάζειν ἤ-
 δει. Καὶ γὰρ εἰς ἀνάγκην ἐμπεσὼν τῆς διηγῆσεως τῶν οἰ-
 κείων κατορθωμάτων, ταχέως ἅπαντα παρέδραμε· καίτοιγε
 μυρίας θίβλους ἐνέπλησεν ἄν, εἰ τῶν εἰρημένων ἕκαστον
 5 ἐξαπλῶσαι ἠθούλειο, εἰ τὰς ἐκκλησίας εἶπεν ὡς ἔμερίμνα,
 εἰ τὰς φυλακὰς καὶ τὰ ἐν αὐταῖς κατορθώματα, εἰ τῶν ἄλ-
 λων καθ' ἑκάστην τὰς περιστάσεις, τὰς ἐφόδους. Ἄλλ' οὐκ
 ἠθέλησε.

Τοῦτ' οὖν καὶ ἡμεῖς εἰδότες, μειριάζειν μάθωμεν, καὶ
 10 μηδέποτε ἐν πλούτῳ καυχᾶσθαι, μηδὲ ἐν τοῖς ἄλλοις βιωτι-
 κοῖς, ἀλλ' ἐπὶ ταῖς ὕβρεσι ταῖς διὰ τὸν Χριστόν, καὶ ἐπὶ
 ταύταις, διαν ἀνάγκη γένηται. Ὡς εἰ μηδὲν εἶη τὸ κατεπει-
 γον, μηδὲ τούτων μνημονεύωμεν, ἵνα μὴ ἐπαιρῶμεθα, ἀλλὰ
 ἁμαρτημάτων μόνων. Οὕτω γὰρ καὶ ἀπαλλαγόμεθα αὐτῶν
 15 ραδίως, καὶ τὸν Θεὸν ἴλεων ἔξομεν, καὶ τῆς μελλούσης ἐπι-
 τευξόμεθα ζωῆς· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι
 καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ
 τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, γῶν
 καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

μαστόν, ὅτι ἐνῶ ἔπασχε καὶ κατέρθωνε τόσα, ἐγνώριζε νὰ ταπεινοῦται πολὺ. Διότι ἀκόμη καὶ ὅταν ἤναγκάσθη νὰ διηγηθῆ τὰ κατορθώματά του, συντόμως τὰ προσεπέρασε ὅλα· ἂν καὶ θὰ ἐγέμιζε χιλιάδας βιβλίων, ἂν ἤθελε νὰ ἐξαντλήσῃ τὸ καθένα, ἂν ἔλεγε τὰς ἐκκλησίας διὰ τὰς ὁποίας ἐμερίμνα, ἂν ἐδιηγείτο διὰ τὰς φυλακίσεις καὶ τὰ κατορθώματα κατὰ τὴν διάρκειάν των, ἢ τὰς ἄλλας, τὰς καθημερινὰς περιπετείας, τοὺς πολέμους. Ἐλλὰ δὲν ἠθέλησεν.

Αὐτὰ λοιπὸν καὶ ἐμεῖς ἀφοῦ ἐγνωρίσαμεν, ἃς μάθωμεν νὰ ταπεινούμεθα καὶ ποτὲ νὰ μὴ καυχώμεθα διὰ τὸν πλοῦτον, οὔτε διὰ τὰ ἄλλα βιωτικά, ἀλλὰ διὰ τὰς ὑβρεις τὰς ὁποίας δεχώμεθα διὰ τὸν Χριστόν, καὶ δι' αὐτὰς μόνον ὅταν παραστῆ ἀνάγκη. Ἐὰν δὲν μᾶς ἀναγκάζῃ τίποτε σοβαρόν, οὔτε αὐτὰς ἃς μὴ μνημονεύωμεν, διὰ νὰ μὴ ὑπεριφανεύωμεθα, ἀλλ' ἃς ἐνθυμούμεθα μόνον τὰς ἁμαρτίας μας. Διότι ἔτσι θὰ ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ αὐτὰς εὐκόλως, καὶ θὰ ἐξιλεωθῶμεν εἰς τὸν Θεὸν καὶ θὰ ἐπιτύχωμεν τὴν μέλλουσαν ζωὴν, τὴν ὁποίαν εἶθε νὰ ἐπιτύχωμεν ὅλοι, μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖον εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει δόξα, δύναμις, τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΚΣΤ΄
Β΄ Κορ. 12, 1 - 10

«Καυχᾶσθαι δὴ οὐ συμφέρι μοι· ἐλεύσομαι γὰρ εἰς ὀπιασίας καὶ ἀποκαλύψεις Κυρίου».

5 1. Τί τοῦτο; ὁ ἰσαῦτα εἰπὼν φησι, «Καυχᾶσθαι δὴ», ὡς οὐδὲν εἰρηκῶς; Οὐχ ὡς οὐδὲν εἰρηκῶς, ἀλλ' ἐπειδὴ μέλλει μεταβαίνειν εἰς ἕτερον καυχήσεως εἶδος, ὃ μισθὸν μὲν οὐκ ἔχει ἰσοῦτον, λαμπρότερον δὲ δοκεῖ δεικνύναι τοῖς πολλοῖς, οὐ τοῖς ἀκριβῶς ἐξετάζουσι, φησί, «Καυχᾶσθαι δὴ οὐ συμ-
10 φέρι μοι». Τὰ μὲν γὰρ μεγάλα καυχήματα ταῦτα, ἅπερ ἀπηριθμήσατο, τὰ τῶν πειρασμῶν ἔχει δὲ καὶ ἕτερα λέγειν, τὰ τῶν ἀποκαλύψεων, τὰ τῶν ἀπορρήτων μυστηρίων. Καί τίνος ἔνεκέν φησιν «οὐ συμφέρι μοι»; Ἴνα μὴ με εἰς ἀπόνοιαν ἐπάρη φησί. Τί λέγεις; ἂν γὰρ μὴ εἶπης αὐτὰ οὐκ
15 οἶδας αὐτὰ; Ἄλλ' οὐχ ὁμοίως ἐπαιρόμεθα αὐτοὶ εἰδότες αὐτά, καὶ εἰς ἄλλους ἐκφέροντες. Οὐ γὰρ ἡ τῶν καιροθωμάτων φύσις ἐπαίρειν εἴωθεν, ἀλλ' ἡ τῶν πολλῶν μαρτυρία καὶ γνώσις. Διὰ τοῦτο οὖν φησιν, «οὐ συμφέρι μοι», καὶ ἵνα μὴ μείζονα ἐνθῶ περὶ ἐμοῦ ἔννοιαν τοῖς ἀκούουσιν.

20 Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ οἱ ψευδαπόστολοι καὶ τὰ οὐκ ὄντα περὶ ἑαυτῶν ἔλεγον· οὗτος δὲ καὶ τὰ ὄντα ἀποκρύπτεται, καὶ ταῦτα ἀνάγκης ἰσαύτης ἐπικειμένης· καὶ φησιν, «οὐ συμφέρι μοι», παιδεύων ἅπαντας ἐκ πολλῆς περιουσίας τὸ τοιοῦτον φεύγειν. Οὐδὲν γὰρ ἔχει τὸ πρᾶγμα κέρδος, ἀλλὰ καὶ θλά-
25 θην, πλὴν ἐὰν μὴ ἀναγκαῖα τις ἢ πρόφασις καὶ ὠφέλιμος ἡ εἰς τοῦτο ἐνάγουσα.

ΛΟΓΟΣ ΚΣΤ΄
Β΄ Κορ. 12, 1 - 10

«Τὸ νὰ καυχῶμαι λοιπὸν δὲν εἶναι συμφέρον μου, ἀλλὰ θὰ ἔλθω εἰς ὀπτασίας καὶ ἀποκαλύψεις τοῦ Κυρίου»¹.

1. Τί εἶναι αὐτό; Αὐτὸς ὁ ὁποῖος εἶπε τόσα, λέγει τώρα «τὸ νὰ καυχῶμαι λοιπὸν», ὡσὰν νὰ μὴ εἶπε τίποτε; "Οχι ὡσὰν νὰ μὴ εἶπε τίποτε, ἀλλὰ ἐπειδὴ πρόκειται νὰ μεταβῆ εἰς ἄλλο εἶδος καυχήσεως, τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει μὲν τόσην ἀμοιβήν, ἀλλὰ φαίνεται εἰς τοὺς πολλοὺς ὅτι τὸν ἀναδεικνύει λαμπρότερον, ἔχι εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἐξετάζουν μὲ ἀκρίβειαν, λέγει, «τὸ νὰ καυχῶμαι λοιπὸν δὲν εἶναι συμφέρον μου». Τὰ μεγάλα δηλαδὴ καυχήματα εἶναι αὐτὰ τὰ ὁποῖα ἀπηρίθμησε, αἱ δοκιμασίαι, ἀλλὰ ἔχει καὶ ἄλλα νὰ εἴπῃ, τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὰς ἀποκαλύψεις, εἰς τὰ ἀπόρρητα μυστήρια. Καὶ διατί λέγει, «δὲν εἶναι συμφέρον μου»; Διὰ νὰ μὴ ἐπαρθῶ εἰς ἀφροσύνην, λέγει. Τί λέγεις; "Αν δηλαδὴ δὲν τὰ εἶπῃς, δὲν τὰ γνωρίζεις; Ἄλλὰ δὲν ἐπαιρώμεθα ἐξ Ἰσοῦ ὅταν τὰ γνωρίζωμεν οἱ ἴδιοι καὶ ὅταν τὰ φανερώνωμεν καὶ εἰς ἄλλους. Διότι δὲν ἐπαιρώμεθα συνήθως ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ κατορθώματά μας, ἀλλ' ἀπὸ τὸ νὰ τὰ γνωρίζουν καὶ νὰ μαρτυροῦν δι' αὐτὰ οἱ πολλοί. Διὰ τοῦτο λοιπὸν λέγει, «δὲν εἶναι συμφέρον μου», καὶ διὰ νὰ μὴ δημιουργήσω μεγαλυτέραν ἰδέαν δι' ἐμὲ εἰς τοὺς ἀκούοντας.

Ἐκεῖνοι λοιπὸν οἱ ψευδαπόστολοι ἔλεγον διὰ τὸν ἑαυτὸν των καὶ πράγματα ποὺ δὲν ἔγιναν, ἐνῶ αὐτὸς καὶ αὐτὰ ποὺ ἔγιναν ἀποκρύπτει, καὶ αὐτὸ παρ' ὅ,τι ὑπάρχει τόσον μεγάλη ἀνάγκη διὰ νὰ τὰ εἴπῃ· καὶ λέγει, «δὲν εἶναι συμφέρον μου», διδάσκων εἰς ὄλους νὰ τὸ ἀποφεύγουν αὐτὸ μὲ μεγάλην ἐπιμέλειαν. Διότι κανένα κέρδος δὲν ἔχει αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ καὶ βλάβην προξενεῖ, ἐὰν δὲν ὑπάρχη μεγάλη ἀνάγκη ποὺ νὰ ὑπερῃ ἀπὸ τὸ ὅτι ὀδηγεῖ εἰς αὐτό.

Εἰπὼν τοίνυν τοὺς κινδύνους, τοὺς πειρασμούς, τὰς ἐπιβουλὰς, τὰς ἀθυμίας, τὰ ναύαγια, ἐφ' ἕτερον μεθίσταται καυχήσεως εἶδος, λέγων· «Οἶδα ἄνθρωπον πρὸ ἐπιῶν δεκατεσσάρων· εἴτε ἐν σώματι, οὐκ οἶδα· εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος, 5 οὐκ οἶδα· ὁ Θεὸς οἶδεν· ἀρπαγένια τὸν τοιοῦτον ἕως τρίτου οὐρανοῦ. Καὶ οἶδα δι' ἠρπάγη εἰς τὸν παράδεισον· εἴτε ἐν σώματι, οὐκ οἶδα· εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος, οὐκ οἶδα· καὶ ἤκουσεν ἄρρητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι. Ὑπὲρ τοῦ τοιοῦτου καυχῆσομαι· ὑπὲρ δὲ ἑμαυτοῦ οὐ καυχῆσομαι». Μεγάλῃ μὲν αὕτη ἡ ἀποκάλυψις. Οὐκ αὕτη δὲ γέγονε μόνῃ, ἀλλὰ καὶ ἕτεροι πλείους· αὐτὸς δὲ μίαν ἐκ πολλῶν ἰδέθησιν. «Οὐ γὰρ πολλαὶ ἦσαν, ἄκουσον τί φησὶ· «Τῇ ὑπερβολῇ τῶν ἀποκαλύψεων ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι».

Καὶ μήν, εἴποι τις ἄν, εἰ κρύψαι ἤθελε, παντελῶς ἔδει 15 μὴ δοῦναι αἰνίγμα, μηδὲ εἰπεῖν τι τοιοῦτον· εἰ δὲ εἰπεῖν ἤθελε, σαφῶς εἰπεῖν. Τίνος οὖν ἕνεκεν οὔτε σαφῶς εἶπεν, οὔτε ἐσίγησεν; Ἴνα κἀνιαῦθα δείξῃ, δι' ἧκων ἐπὶ τὸ πρᾶγμα ἔρχεται. Διὰ τοῦτο καὶ τὸν χρόνον ἔθηκε τῶν δεκατεσσάρων ἐπιῶν. Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς αὐτοῦ μέμνηται, ἀλλὰ δεικνύς δι' οὐκ 20 ἂν ὁ τοιοῦτον καρτερήσας χρόνον, νῦν ἂν ἐξεῖπεν, εἰ μὴ πολλὴ ἦν ἡ ἀνάγκη. Ἀλλ' ὅμως ἐσίγησεν ἄν, εἰ μὴ τοὺς ἀδελφοὺς ἀπολλυμένους ἐώρα. Εἰ δὲ ἐκ προσιμίων τοιοῦτος ἦν ὁ Παῦλος, ὥστε τοιαύτης καταξιοθῆναι ἀποκαλύψεως, δι' οὗτω τοιαῦτα κατορθώματα εἶχεν· ἐννόησον ἡλίκος ἐν τεσσαρεσκαί- 25 δεκα ἔτεσι γέγονεν.

Ὅρα δὲ πῶς καὶ ἐν αὐτῷ τοῦτω μειριάζει, τῷ τὰ μὲν εἰπεῖν, τὰ δὲ ὁμολογεῖν ἠγνοηκέναι. «Οὐ μὲν γὰρ ἠρπάγη, εἶπεν· εἴτε δὲ ἐν σώματι, εἴτε οὐκ ἐν σώματι, οὐκέτι φησὶν

Ἐφοῦ ὠμίλησε λοιπὸν διὰ τοὺς κινδύνους, τοὺς πειρασμούς, τὰς ἐπιβουλάς, τὰς θλίψεις, τὰ ναυάγια, ἔρχεται εἰς ἄλλην αἰτίαν καυχήσεως, λέγων· «Γνωρίζω ἓνα ἄνθρωπον χριστιανὸν ὃ ὁποῖος πρὸ δεκατεσσάρων ἐτῶν — εἴτε μὲ τὸ σῶμα, δὲν γνωρίζω, εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος, δὲν γνωρίζω, ὃ Θεὸς γνωρίζει — ἠρπάγη ἕως τὸν τρίτον οὐρανόν. Καὶ γνωρίζω ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος — εἴτε μὲ τὸ σῶμα, εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος, δὲν γνωρίζω, ὃ Θεὸς γνωρίζει — ἠρπάγη εἰς τὸν παράδεισον καὶ ἤκουσεν ἀνεκφράστους λόγους τοὺς ὁποίους δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐπαναλάβῃ ἄνθρωπος. Δι' ἓνα τέτοιον ἄνθρωπον θὰ καυχηθῶ, διὰ τὸν ἑαυτὸν μου ὅμως δὲν θὰ καυχηθῶ». Μεγάλῃ εἶναι μὲν αὕτη ἡ ἀποκάλυψις. Ἄλλὰ δὲν ἔγινεν αὕτη μόνῃ, ἀλλὰ καὶ πολλαὶ ἄλλαι αὐτὸς ὅμως ἐκθέτει μίαν ἀπὸ τὰς πολλὰς. Διότι διὰ τὸ ὅτι ἦσαν πολλαί, ἄκουσε τί λέγει· «Καὶ διὰ νὰ μὴ ὑπερηφανεύωμαι διὰ τὰς πολλὰς ἀποκαλύψεις».

Καὶ ὅμως, θὰ εἶπη κανεὶς, ἐὰν ἤθελε νὰ κρύψῃ αὐτάς, ἔπρεπε νὰ μὴ τὰς ὑπαινιχθῆ καθόλου, οὔτε νὰ εἶπη τίποτε τέτοιο· ἐὰν δὲ ἤθελε νὰ τὰς εἶπη, ἔπρεπε νὰ τὰς εἶπη σαφῶς. Διατί λοιπὸν οὔτε σαφῶς ὠμίλησε δι' αὐτάς, οὔτε ἐσιώπησε; Διὰ νὰ ἴδῃς καὶ ἐδῶ, ὅτι χωρὶς νὰ θέλῃ τὸ κάμνει αὐτό. Διὰ τοῦτο καὶ ἔγραψε διὰ τὸν χρόνον τῶν δεκατεσσάρων ἐτῶν. Διότι δὲν μνημονεύει τυχαίως αὐτό, ἀλλὰ δεικνύων ὅτι αὐτὸς ὃ ὁποῖος ἔκρυσεν αὐτὸ ἐπὶ τόσον χρόνον, δὲν θὰ τὸ ἔλεγε τώρα, ἐὰν δὲν ἦτο μεγάλη ἀνάγκη. Ἄλλὰ θὰ ἐσιώπα, ἐὰν δὲν ἔβλεπε τοὺς ἀδελφοὺς νὰ χάνωνται. Ἐὰν δὲ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἦτο τέτοιος ὁ Παῦλος, ὥστε ν' ἀξιωθῆ τέτοιας ἀποκαλύψεως, ὅταν ἀκόμη δὲν εἶχε τέτοια κατορθώματα, σκέψου πόσον μέγας ἔγινε μετὰ ἀπὸ τεσσαράκοντα ἔτη.

Κοίταξε δὲ πῶς καὶ εἰς αὐτὸ ἀκόμη ταπεινοῦται μὲ τὸ νὰ εἶπη διὰ τὰ μὲν, διὰ τὰ δὲ νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ἀγνοεῖ. Διότι, διὰ τὸ ὅτι μὲν ἠρπάγη εἶπεν· ἄλλ' εἴτε μὲ τὸ σῶμα, εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος, καθόλου, λέγει, ὅτι δὲν γνωρίζει.

ειδέναι. Καίτοιγε ἐξήρκει τὴν ἀρπαγὴν εἰπόντι, σιγήσαι·
 νυνὶ δὲ μειριάζων καὶ τοῦτο προσίθησι. Τί οὖν; ὁ νοῦς ἡρ-
 πάγη καὶ ἡ ψυχὴ, τὸ δὲ σῶμα νεκρὸν ἔμεινεν; Ἀλλὰ τὸ σῶ-
 μα ἡρπάγη; Ἀλλ' οὐκ ἔστιν εἰπεῖν. Εἰ γὰρ ὁ Παῦλος ἡγνόμεν
 5 ὁ ἀρπαγεῖς, καὶ τοσοῦτων καὶ τοιούτων τυχὼν ἀπορρήτων,
 πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς. Ὅτι μὲν γὰρ ἐν παραδείσῳ ἦν ἦδει,
 καὶ ὅτι ἐν τῷ τρίτῳ ἦν οὐρανῶ, οὐκ ἡγνόμεν τὸν δὲ τρόπον
 οὐκ ἦδει σαφῶς.

Σκόπει δὲ καὶ ἐτίρωθεν αὐτοῦ τὸ ἄτυφον. Ἐπὶ μὲν γὰρ
 10 τῆς Δαμασκηνῶν πόλεως πισιοῦται τὸν λόγον, ἐνιαῦθα δὲ
 οὐκέτι· οὐδὲ γὰρ σφόδρα αὐτὸ κατὰσκευάσαι ἠθούλειο, ἀλλ'
 εἰπεῖν καὶ αἰνίξασθαι μόνον. Διὸ καὶ ἐπάγει λέγων· «Ὑπὲρ
 τοῦ τοιούτου καυχῆσομαι»· οὐ τοῦτο δηλῶν, ὅτι ἕτερός τις ἦν
 ὁ ἀρπαγεῖς· ἀλλ' ὡς ἐνεχώρει καὶ δυνατὸν ἦν καὶ εἰπεῖν,
 15 καὶ διακρούσασθαι τὸ περὶ αὐτοῦ εἰπεῖν φανερώς, οὕτω σχη-
 ματίζει τὸν λόγον. Ποία γὰρ ἀκολουθία ἦν, περὶ ἑαυτοῦ
 διαλεγόμενον, ἄλλον παράγειν εἰς μέσον; Τίνος οὖν ἔνεκεν
 οὕτως αὐτὸ τέθεικεν; Οὐκ ἦν ἴσον εἰπεῖν, ἡρπάγη, καί,
 οἶδα ἀρπαγέντια καὶ καυχῶμαι ὑπὲρ ἑμαυτοῦ, καί, «ὑπὲρ τοῦ
 20 τοιούτου καυχῆσομαι». Εἰ δὲ λέγοι τις, καὶ πῶς ἔστι χωρὶς
 σώματος ἀρπαγῆναι; ἐρήσομαι αὐτόν, πῶς δὲ ἔστι μετὰ σώ-
 ματος ἀρπαγῆναι; καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἐκείνου ἀπορώτερον,
 εἰ ἂν λογιμοῖς ἐξετάζης, καὶ μὴ τῇ πίστει παραχωρῆς.

2. Τίνος δὲ ἔνεκεν καὶ ἡρπάγη; Ὑπὲρ τοῦ μὴ δοκεῖν
 25 αὐτόν, ἔγωγε οἶμαι, ἔλαιον ἔχειν τῶν λοιπῶν ἀποσιόλων.
 Ἐπεὶ γὰρ ἐκεῖνοι συνεγένοντο τῷ Χριστῷ, οὗτος δὲ οὐδα-
 μῶς, διὰ τοῦτο εἰς δόξαν ἤρπασε καὶ τοῦτον. «Εἰς τὸν πα-
 ράδεισον». Πολὺ γὰρ ὄνομα τοῦ χωρίου τούτου, καὶ παντα-
 χοῦ ἦδειο. Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε, «Σήμερον μετ' ἐμοῦ

Καὶ ὅμως ἦτο ἄρκετόν ἀφοῦ εἶπε διὰ τὴν ἄρπαγὴν νὰ σιωπήσῃ· τώρα ὅμως ταπεινούμενος προσθέτει καὶ αὐτό. Τί λοιπόν; Ἡρπάγη ὁ νοῦς καὶ ἡ ψυχὴ, τὸ δὲ σῶμα ἔμεινε νεκρόν; Ἡ μήπως ἠρπάγη τὸ σῶμα; Ἀλλὰ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶπῃ κανεὶς. Διότι ἐὰν δὲν ἐγνώριζεν ὁ Παῦλος ὁ ὁποῖος καὶ ἠρπάγη, καὶ ἔτυχε τόσων καὶ τέτοιων ἀπορρήτων, πολὺ περισσότερον ἐμεῖς. Διὰ τὸ ὅτι λοιπὸν ἦτο εἰς τὸν παράδεισον ἐγνώριζε, καὶ ὅτι ἦτο εἰς τὸν τρίτον οὐρανὸν δὲν τὸ ἠγνόει· ἀλλὰ τὸν τρόπον δὲν ἐγνώριζε σαφῶς.

Πρόσεχε ὅμως καὶ ἀλλοῦ τὴν ταπείνωσίν του. Διὰ τὴν πόλιν δηλαδὴ τῶν Δαμασκηνῶν δίδει διαβεβαίωσιν, ἐδῶ ὅμως καθόλου· διότι δὲν ἤθελε νὰ τὸ ἀποδείξῃ αὐτό, ἀλλὰ μόνον νὰ τὸ εἶπῃ δι' ὑπαινιγμοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ προσθέτει λέγων· «Δι' ἓνα τέτοιον ἄνθρωπον θὰ καυχῆθῶ»· ὅχι διὰ νὰ εἶπῃ ὅτι κάποιος ἄλλος ἠρπάγη, ἀλλ' ὅσον ἐπετρέπετο καὶ ἦτο δυνατόν καὶ νὰ εἶπῃ, καὶ νὰ ἀποφύγῃ νὰ εἶπῃ φανερώς διὰ τὸν ἑαυτόν του, ἔτσι συνθέτει τὸν λόγον. Διότι ποία λογικὴ συνέπεια ὑπῆρχεν, ἐνῶ ὠμιλοῦσε διὰ τὸν ἑαυτόν του, νὰ παρουσιάσῃ ἄλλον; Διατί λοιπὸν ἐξέθεσεν αὐτὸ ἔτσι; Δὲν ἦτο τὸ ἴδιον νὰ εἶπῃ, ἠρπάγην, καί, γνωρίζω κάποιον ὁ ὁποῖος ἠρπάγη· ἐπίσης τὸ νὰ εἶπῃ, καυχῶμαι διὰ τὸν ἑαυτόν μου καί, «δι' αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον θὰ καυχῆθῶ». Ἐὰν δὲ εἶπῃ κανεὶς, καὶ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἄρπαγῇ χωρὶς σῶμα; θὰ εἶπω εἰς αὐτόν, πῶς ὅμως εἶναι δυνατόν νὰ ἄρπαγῇ μὲ τὸ σῶμα; Διότι αὐτὸ εἶναι περισσότερον ἀδύνατον ἀπὸ ἐκεῖνο, ἐὰν ἐξετάζῃς αὐτὰ μὲ σκέψεις ἀμφιβολίας καὶ ὅχι μὲ πίστιν.

2. Διατί ὅμως ἠρπάγη; Διὰ νὰ μὴ νομίζῃ αὐτός, ὅπως πιστεύω, ὅτι ἔχει κάτι ὀλιγώτερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀποστόλους. Διότι, ἐπειδὴ ἐκεῖνοι ἔζησαν μαζί μὲ τὸν Χριστόν, ἐνῶ αὐτὸς καθόλου, διὰ τοῦτο ἤρπασε καὶ αὐτὸν εἰς δόξαν. «Εἰς τὸν παράδεισον». Διότι ἦτο μεγάλη ἡ φήμη αὐτοῦ τοῦ τόπου, καὶ παντοῦ ἐξυμνεῖτο. Διὰ τοῦτο ἔλεγε καὶ ὁ Χριστός, «Σήμερον θὰ εἶσαι μαζί μου εἰς τὸν παράδεισον»· «Δι' ἓνα

ἔση ἐν τῷ παραδείῳ». «Ἵπὲρ τοῦ τοιοῦτου καυχῆσομαι». Τίνος ἔνεκεν; εἰ γὰρ ἄλλος ἠρπάγη, οὐ τί καυχᾶ; Ὅθεν δῆλον, ὅτι περὶ ἑαυτοῦ ταῦτα ἔλεγεν. Εἰ δὲ ἐπήγαγεν, «ὕπὲρ δὲ ἑμαυτοῦ οὐ καυχῆσομαι»· οὐδὲν ἄλλο λέγει, ἢ ὅτι, ἀνάγκης οὐκ οὔσης οὐδὲν ἐρῶ τοιοῦτον ἀπλῶς καὶ εἰκῆ· ἢ συσκιάζων πάλιν τὸ εἰρημένον, ὡς ἐνεχώρει. Ὅτι γὰρ περὶ ἑαυτοῦ πᾶς ὁ λόγος ἦν, καὶ τὰ ἐξῆς δηλοῖ· ἐπήγαγε γὰρ λέγων, «Ἐὰν δὲ καὶ θελήσω καυχῆσασθαι, οὐκ ἔσομαι ἄφρων· ἀλήθειαν γὰρ ἐρῶ». Πῶς οὖν ἔμπροσθεν ἔλεγες, «Ὁφελον
 10 ἀνείχεσθέ μου μικρὸν τῇ ἀφροσύνῃ», καί, «Ὁ λαλῶ, οὐ κατὰ Κύριον λαλῶ, ἀλλ' ὡς ἐν ἀφροσύνῃ»· ἐνταῦθα δέ, «Ἐὰν δὲ καὶ θελήσω καυχῆσασθαι, οὐκ ἔσομαι ἄφρων;». Οὐ κατὰ τὸ καυχᾶσθαι, ἀλλὰ κατὰ τὸ ψεύδεσθαι· εἰ γὰρ τὸ καυχᾶσθαι ἀφροσύνης, τὸ ψεύδεσθαι πῶς μᾶλλον; Κατὰ τοῦτο
 15 οὖν φησιν, «οὐκ ἔσομαι ἄφρων». Διὸ καὶ ἐπήγαγεν, «Ἀλήθειαν γὰρ ἐρῶ. Φείδομαι δέ, μή τις εἰς ἐμὲ λογίσσεται ὑπὲρ ὃ βλέπει, ἢ ἀκούει τι ἐξ ἐμοῦ».

Αὕτη ἐστὶν ἡ ὁμολογημένη αἰτία· καὶ γὰρ καὶ θεοὺς αὐτοὺς ἐνόμισαν διὰ τὸ μέγεθος τῶν σημείων. Καθάπερ οὖν
 20 ἐπὶ τῶν στοιχείων ἀμφότερα πεποίηκεν ὁ Θεός, καὶ ἀσθενῆ καὶ λαμπρὰ κατασκευάσας, τὸ μὲν, ἵνα κηρύξῃ τὴν αὐτοῦ δύναμιν, τὸ δέ, ἵνα κωλύσῃ τῶν ἀνθρώπων τὴν πλάνην· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα καὶ θαυμαστοὶ ἦσαν καὶ ἀσθενεῖς, ὥστε δι' αὐτῶν τῶν ἔργων παιδεύεσθαι τοὺς ἀπίστους. Εἰ γὰρ μέ-
 25 νοντες θαυμαστοὶ μόνον, καὶ μηδὲν ἀσθενείας δεῖγμα φέροντες, λόγῳ τοὺς πολλοὺς ἀπῆγον τοῦ μὴ μείζονα περὶ αὐτῶν ὑποπιεῦειν τῆς ἀληθείας· οὐ μόνον οὐδὲν ἂν ἤγνυσαν, ἀλλὰ καὶ τοῦναντίον ἂν κατεσκόασαν. Αἱ γὰρ διὰ τῶν λόγων γι-

τέτοιον ἄνθρωπον θὰ καυχηθῶ». Διατί; Ἐὰν δηλαδή ἄλλος ἠρπάγη, σὺ διατί καυχᾶσαι; Ἀπὸ τὸ ὁποῖον εἶναι φανερὸν ὅτι διὰ τὸν ἑαυτὸν του ἔλεγεν αὐτά. Ἐὰν δὲ προσέθεσε «διὰ τὸν ἑαυτὸν μου ὅμως δὲν θὰ καυχηθῶ», τίποτε ἄλλο δὲν ἐννοεῖ, παρὰ ὅτι, ἐὰν δὲν εἶναι ἀνάγκη, τίποτε τέτοιο δὲν θὰ εἶπω τυχαίως καὶ ἀβασανίστως· ἢ διὰ νὰ καλύψῃ πάλιν αὐτὸ πού εἶπεν, ὅσον ἦτο δυνατόν. Διὰ τὸ ὅτι δὲ ὁλος ὁ λόγος διὰ τὸν ἑαυτὸν του ἐγίνετο, μαρτυροῦν καὶ τὰ ἐπόμενα· διότι προσέθεσε λέγων, «Ἀλλὰ καὶ ἐὰν θελήσω νὰ καυχηθῶ, δὲν θὰ εἶμαι ἀνόητος, διότι θὰ εἶπω τὴν ἀλήθειαν»⁴. Πῶς λοιπὸν προηγουμένως ἔλεγες, «εἴθε νὰ μοῦ ἐδείχνατε ἀνοχὴν εἰς μίαν μικρὰν ἀνοησίαν», καί, «Αὐτὸ πού λέγω, δὲν τὸ λέγω κατ' ἐντολήν τοῦ Κυρίου, ἀλλ' ὡς ἀνόητος», ἐνῶ ἐδῶ, «Ἀλλὰ καὶ ἐὰν θελήσω νὰ καυχηθῶ, δὲν θὰ εἶμαι ἀνόητος, διότι θὰ εἶπω τὴν ἀλήθειαν»; Ὅχι διὰ τὴν καύκησιν, ἀλλὰ διὰ τὸ ψεύδεσθαι· διότι ἐὰν τὸ νὰ καυχᾶσαι προέρχεται ἀπὸ ἀφροσύνην, πόσον μᾶλλον τὸ νὰ ψεύδεσαι; Ὡς πρὸς αὐτὸ λοιπὸν λέγει «δὲν θὰ εἶμαι ἀνόητος». Διὰ τοῦτο καὶ προσέθεσε, «διότι θὰ εἶπω τὴν ἀλήθειαν. Τὸ ἀποφεύγω ὅμως, μήπως μὲ θεωρήσῃ κανεὶς ἀνώτερον ἀπὸ ὅ,τι βλέπει εἰς ἐμέ ἢ ἀκούει ἀπὸ ἐμέ».

Αὕτη εἶναι ἡ ἀναντίρρητος αἰτία· διότι καὶ θεοὺς ἐνόμισαν αὐτοὺς διὰ τὸ μέγεθος τῶν θαυμάτων. Διότι ὅπως εἰς τὰ φυσικὰ στοιχεῖα ἐδημιούργησεν ὁ Θεὸς καὶ ἀπὸ τὰ δύο εἶδη, καὶ ἀσθενῆ καὶ λαμπρά, καὶ αὐτὸ ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ νὰ δείξῃ τὴν δύναμίν του, ἀφ' ἑτέρου δέ, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν πλάνην τῶν ἀνθρώπων, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ καὶ θαυμαστοὶ ἦσαν καὶ ἀσθενεῖς, ὥστε μὲ αὐτὰ τὰ ἔργα νὰ διδάσκωνται οἱ ἄπιστοι. Διότι ἐὰν μὲ τὸ νὰ ἐμφανίζουσιν τοὺς ἑαυτοὺς των θαυμαστοὺς μόνον, χωρὶς νὰ δεικνύουσιν κανένα σημεῖον ἀδυναμίας, ἐξηπάτουν διὰ τοῦ λόγου τοὺς πολλοὺς, ὥστε νὰ μὴ ὑποπτευθοῦν τίποτε περισσότερον διὰ τὴν ἀλήθειαν περὶ αὐτῶν, ὅχι μόνον δὲν θὰ ἐπετέλουν τὸ ἔργον των, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀντίθετον θὰ ἐπετύγχανον. Διότι ἡ ἀποποίησης τῶν μὴ-

νόμηναι παραιτήσεις ταπεινοφροσύνης ἂν ἔδοξαν εἶναι μᾶλλον, καὶ πλεον αὐτοὺς θαυμασθῆναι παρεσκεύασαν. Διὰ τοῦτο ἔργῳ καὶ πράγμασιν ἢ ἀσθένεια αὐτῶν ἐξεκαλύπτετο.

Καὶ τοῦτο ἴδοι τις ἂν ἐπὶ τῶν ἐν τῇ Παλαιᾷ γενομένων
 5 ἀνθρώπων. Καὶ γὰρ ὁ Ἡλίας θαυμασιὸς ἦν, ἀλλ' ἠλέγχθη
 ποτὲ ὑπὸ δειλίας· καὶ ὁ Μωϋσῆς μέγας, ἀλλὰ καὶ οὗτος δι'
 αὐτὸ τοῦτο τὸ πάθος ἐδραπέτευσε. Ταῦτα δὲ ἔπασχον, τοῦ
 Θεοῦ ἀφισιῶντος, καὶ συγχωροῦντος τὴν ἀνθρωπίνην ἔλεγ-
 χθῆναι φύσιν. Εἰ γάρ, ἐπειδὴ ἐξήγαγεν αὐτούς, λέγουσι, ποῦ
 10 ἔστι Μωϋσῆς; εἰ καὶ εἰσήγαγε, τί οὐκ ἂν εἶπον; Διὰ τοῦτο
 καὶ αὐτὸς φησι, «Φείδομαι, μή τις εἰς ἐμὲ λογίσῃται». Οὐκ
 εἶπεν, εἴπη, ἀλλ', ἵνα μηδὲ λογίσῃται τι μεῖζον τῆς ἀξίας
 τῆς ἐμῆς. Ὡστε κἀντιεῦθεν δῆλον, διὸ περὶ αὐτοῦ πᾶς ὁ λό-
 γος. Διὸ καὶ ἀρχόμενος ἔλεγε, «Καυχᾶσθαι δὴ οὐ συμφέρει
 15 μοι»· οὐκ ἂν, εἰ περὶ ἐτέρου ἔμελλεν ἐρεῖν ἅπερ εἶπε, τοῦτο
 εἰπὼν. Τίνος γὰρ ἔνεκεν οὐ συμφέρει περὶ ἐτέρου καυχᾶ-
 σθαι; Ἄλλ' αὐτὸς ἦν ὁ τούτων ἀξιωθεὶς· διὸ καὶ ἐπάγει
 λέγων· «Καὶ τῇ ὑπερβολῇ τῶν ἀποκαλύψεων ἵνα μὴ ὑπεραι-
 ρωμαι, ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκί, ἄγγελος Σαταῶν, ἵνα με
 20 κολαφίζῃ».

Τί λέγεις; ὁ τὴν βασιλείαν οὐδὲν εἶναι νομίζων, οὐδὲ
 τὴν γέενναν πρὸς τὸν πόθον τοῦ Χριστοῦ, τὴν παρὰ τῶν
 πολλῶν ἐνόμιζέ τι εἶναι τιμὴν, ὥστε καὶ ἐπαρθῆναι, καὶ διη-
 νεκοῦς δεῖσθαι τοῦ χαλινοῦ; οὐ γὰρ εἶπεν, ἵνα κολαφίσῃ,
 25 ἀλλ', ἵνα κολαφίζῃ. Καὶ τίς ἂν τοῦτο εἴποι; Τί οὖν ἔστι
 τὸ λεγόμενον; Ὅταν ἀνακαλύψωμεν τίς ποτέ ἐστιν ὁ σκό-
 λοψ, καὶ τίς ὁ ἄγγελος τοῦ Σαταῶν, τότε καὶ τοῦτο ἐροῦμεν.
 Τινὲς μὲν οὖν κεφαλαλίαν τινὰ ἔφασαν αὐτὸν λέγειν ὑπὸ
 τοῦ διαδόλου γινομένην· ἀλλὰ μὴ γένοιτο. Οὐ γὰρ ἂν τὸ

ἀνηκόντων εἰς αὐτούς, πού ἐγίνοντο διὰ τῶν λόγων, ἐφάνη ὅτι ἐγίνετο μᾶλλον ἀπὸ ταπεινοφροσύνης, καὶ ἔκανεν ὥστε περισσότερο νὰ θαυματοῦν αὐτοί. Διὰ τοῦτο καὶ ἐμπράκτως ἀπεδεικνύετο ἡ ἀδυναμία των.

Αὐτὸ θὰ ἴδῃ κανεὶς καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους πού ἔζησαν τὴν περίοδον τῆς παλαιᾶς Διαθήκης. Διότι καὶ ὁ Ἡλίας ἦτο θαυμασιός, ἀλλ' ἐνικήθη κάποτε ἀπὸ τὴν δειλίαν· καὶ ὁ Μωϋσῆς ἦτο μέγας, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὸ ἴδιον πάθος ἐλιποτάκτησεν. Αὐτὰ δὲ ἐπάθαινον, ἐπειδὴ ἀπεμακρύνετο ὁ Θεὸς καὶ ἐπέτρεπεν νὰ φανερωθῇ ἡ ἀσθένεια τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Διότι ἐὰν ὅταν τοὺς ἐξήγαγεν ἀπὸ τὴν δουλείαν ἔλεγον, «ποῦ εἶναι ὁ Μωϋσῆς;», τί δὲν θὰ ἔλεγον ἐὰν τοὺς εἰσήγαγεν; Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος λέγει, «Τὸ ἀποφεύγω ὅμως, μήπως κανεὶς μὲ θεωρήσῃ ἀνώτερον». Δὲν λέγει, μήπως εἶπη, ἀλλὰ, διὰ νὰ μὴ μὲ θεωρήσῃ μεγαλύτερον ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀξίαν. Ὡστε καὶ ἀπὸ ἐδῶ εἶναι φανερόν, ὅτι δι' αὐτὸν ἐγίνετο ὁ λόγος. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν ἔλεγε, «Τὸ νὰ καυχῶμαι λοιπὸν δὲν εἶναι συμφέρον μου»· δὲν θὰ τὸ ἔλεγεν αὐτό, ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ εἶπη δι' ἄλλον ὅσα εἶπε. Διότι διὰ ποῖον λόγον δὲν συμφέρει νὰ καυχᾶται δι' ἄλλον; Ἄλλ' ὁ ἴδιος ἦτο ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἠξιώθη αὐτά· διὰ τοῦτο καὶ προσθέτει λέγων· «Καὶ διὰ νὰ μὴ ὑπερηφανεύωμαι διὰ τὰς πολλὰς ἀποκαλύψεις, μοῦ ἐδόθη ἓνα ἀγκάθι εἰς τὸ σῶμα, εἰς ἄγγελος τοῦ Σατανᾶ, διὰ νὰ μὲ ραπίζῃ»⁵.

Τί λέγεις; Αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἐθεώρει ὡς τίποτε τὴν βασιλείαν καὶ τὴν γέενναν διὰ τὸν πόθον τοῦ Χριστοῦ, ἐλογάζετο ὡσὰν κάτι ἀξιόλογον τὴν τιμὴν τῶν πολλῶν, ὥστε νὰ κινδυνεύῃ νὰ ὑπερηφανευθῇ, καὶ νὰ ἔχῃ ἀνάγκην διαρκῶς ἀπὸ καλινόν; Διότι δὲν εἶπε, διὰ νὰ ραπίσῃ, ἀλλὰ, διὰ νὰ ραπίζῃ. Καὶ ποῖος θὰ ἠδύνατο νὰ εἶπη αὐτό; Τί σημαίνουν λοιπὸν τὰ λόγια του αὐτά; Ὅταν ἀνακαλύψωμεν ποῖον εἶναι τὸ ἀγκάθι, καὶ ποῖος ὁ ἄγγελος τοῦ Σατανᾶ, τότε θὰ εἴπωμεν καὶ αὐτό. Ὡρισμένοι βέβαια εἶπον ὅτι ἐπῆλθεν εἰς αὐτὸν κεφαλαλγία ἀπὸ τὸν διάβολον· ἀλλὰ μὴ γένοιτο. Διότι

σῶμα τοῦ Παύλου ταῖς τοῦ διαβόλου χερσὶν ἐξεδόθη, ὅπου γε αὐτὸς ὁ διάβολος ἐπιτάγμαι μόνον εἶκεν αὐτῷ τῷ Παύλῳ· καὶ νόμους αὐτῷ καὶ ὄρους εἰίδει, διε τὸν πορνέοντα παρέδωκεν εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός· καὶ ὑπερβῆναι τούτους
 5 οὐκ ἐτόλμησεν ἐκεῖνος.

Τί οὖν ἐστὶ τὸ λεγόμενον; Σαταῖν ὁ ἀντικείμενος λέγεται τῇ τῶν Ἑβραίων φωνῇ· καὶ ἐν τῇ τρίτῃ τῶν Βασιλειῶν τοὺς ἀντικειμένους οὕτως ἐκάλεσεν ἡ Γραφή. καὶ περὶ τοῦ Σολομῶντιος διηγουμένη φησί, «Οὐκ ἦν Σαταῖν ἐν ταῖς ἡ-
 10 μέραις αὐτοῦ»· τουτέστιν, ἀντικείμενος, πολεμῶν ἢ ἐνοχλῶν. Ὁ τοῖνον λέγει, τοῦτό ἐστιν οὐκ εἴασεν ὁ Θεὸς προχωρῆσαι τὸ κήρυγμα, τὸ φρόνημα κατασιέλλων ἡμῶν, ἀλλὰ συνεχώρησε τοῖς ἀντικειμένοις ἐπιτίθεσθαι ἡμῖν. Τοῦτο μὲν γὰρ ἱκανὸν ἦν κατασπάσαι τὸ φρόνημα, ἐκεῖνο δὲ οὐκέτι, τὸ τῆς
 15 κεφαλαλγίας. Ἄγγελον τοῖνον Σαταῖν λέγει Ἀλέξανδρον τὸν χαλκέα, τοὺς περὶ Ὑμέναιον καὶ Φιλητὸν πάντας τοὺς ἀντικειμένους τῷ λόγῳ, τοὺς φιλονεικοῦντας αὐτῷ καὶ πολεμοῦντας, τοὺς ἐμβάλλοντας εἰς δεσμοτήριον, τοὺς δέροντας, τοὺς ἀπάγοντας· ἐπειδὴ τὰ τοῦ Σατανᾶ ἔπρατιον. Ὡς-
 20 περ οὖν υἱὸς διαβόλου καλεῖ τοὺς Ἰουδαίους τὰ ἐκείνου ζηλοῦντας, οὕτω καὶ ἄγγελον Σαταῖν ἅπαντα τὸν ἀντιπίπτοντα. Τοῦτο οὖν φησιν, «Ἐδόθη μοι σκόλοψ, ἵνα με κολαφίζῃ»· οὐχ ὡς τοῦ Θεοῦ τοὺς τοιοῦτους ὀπλίζοντις, μὴ γένοιτο, οὐ κολάζοντις οὐδὲ τιμωρουμένον, ἀλλὰ συγχωροῦντις καὶ ἀφιέν-
 25 τος τέως.

3. «ὑπὲρ τοῦτου τρις τὸν Κύριον παρεκάλεσα»· τουτέστι, πολλάκις. Καὶ τοῦτο πολλῆς ταπεινοφροσύνης, τὸ μὴ κρύψαι διὸ οὐκ ἔφερε τὰς ἐπιβουλάς, διὸ ἔκαμνε, καὶ δεήσεως ἐδεῖτο ὑπὲρ ἀπαλλαγῆς. «Καὶ εἰπέ μοι, ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις

6. Γ' Βασ. 5, 4.

7. Β' Κορ. 12, 8.

δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παραδοθῆ εἰς τὰ χέρια τοῦ διαβόλου τὸ σῶμα τοῦ Παύλου, ὅταν βεβαίως αὐτὸς ὁ διάβολος εἰς ἕνα πρόσταγμα μόνον ὑπήκουεν εἰς τὸν Παῦλον, καὶ ἔθετεν εἰς τὸν διάβολον νόμους καὶ ὄρους, ὅταν παρέδωσεν τὸν πορνεύοντα εἰς καταστροφὴν τῆς σαρκός· καὶ δὲν ἐτόλμησεν αὐτὸς νὰ ὑπερβῆ αὐτοὺς τοὺς ὄρους.

Τί σημαίνουν λοιπὸν τὰ λόγια του αὐτά; Σατανᾶς εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν Ἑβραίων λέγεται ὁ ἀντίπαλος· καὶ εἰς τὸ τρίτον βιβλίον τῶν Βασιλειῶν ἔτσι ὠνόμασεν ἡ Γραφὴ τοὺς ἀντιπάλους, καὶ ὅταν διηγῆται διὰ τὸν Σολομῶντα, λέγει· «Δὲν ὑπῆρχε σατανᾶς κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ»⁶, δηλαδὴ ἀντίπαλος, ὁ ὁποῖος νὰ πολεμῆ ἢ νὰ ἐνοχλῆ. Αὐτὸ λοιπὸν τὸ ὁποῖον ἐννοεῖ εἶναι τὸ ἐξῆς· δὲν ἐπέτρεψεν ὁ Θεὸς νὰ προχωρήσῃ τὸ κήρυγμα, διὰ νὰ ταπεινώσῃ τὸ ἰδικό μας φρόνημα, ἀλλ' ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς ἐχθροὺς νὰ ἐπιτίθενται εἰς ἐμᾶς. Διότι αὐτὸ μὲν ἦτο ἱκανὸν νὰ ταπεινώσῃ τὸ φρόνημα, ἐκεῖνο ὅμως, δηλαδὴ τὸ τῆς κεφαλαλγίας, ὄχι. Ἄγγελον λοιπὸν τοῦ Σατανᾶ λέγει τὸν Ἀλέξανδρον τὸν χαλκέα, τοὺς γύρω ἀπὸ τὸν Ὑμέναιον καὶ τὸν Φιλητόν, ὅσους ὅσοι ἀντέκειντο εἰς τὸ κήρυγμα καὶ ἐφιλονεῖκουν μαζί του καὶ τὸν ἐπολέμουν, ὅσους τὸν ἐνέκλεισαν εἰς φυλακὴν, ὅσους τὸν ἔδειραν, ὅσους τὸν ἐδίωξαν· ἐπειδὴ ἔκαμναν τὰ θελήματα τοῦ Σατανᾶ. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ὀνομάζει υἱοὺς διαβόλου τοὺς Ἰουδαίους, ἐπειδὴ ἐπιθυμοῦν τὰ τοῦ διαβόλου, ἔτσι καὶ ἄγγελον τοῦ Σατανᾶ ὀνομάζει ὁποῖον ἀντιτίθεται εἰς τὸ κήρυγμα. Αὐτὸ λοιπὸν σημαίνει, «Μοῦ ἐδόθη ἕνα ἀγκάθι, ἄγγελος τοῦ Σατανᾶ, διὰ νὰ μὲ ραπίζη», ὄχι ὅτι ὁ Θεὸς σπλίζει αὐτούς, μὴ γένοιτο, οὔτε κολάζει, οὔτε τιμωρεῖ, ἀλλ' ἐπιτρέπει καὶ ἀφήνει μέχρις ἐνὸς σημείου.

3. «Τρεῖς φορές παρεκάλεσα τὸν Κύριον δι' αὐτό, διὰ νὰ φύγῃ ἀπὸ ἐμέ»⁷. δηλαδὴ, πολλὰς φορές. Καὶ αὐτὸ εἶναι σημεῖον μεγάλης ταπεινοφροσύνης, τὸ νὰ μὴ κρύψῃ ὅτι δὲν ὑπέφερε τὰς ἐπιβουλάς, ὅτι ἀπέκαμνε καὶ προσήυχετο διὰ ν' ἀπαλλαγῆ. «Καὶ μοῦ εἶπε, Σοῦ εἶναι ἀρκετὴ ἡ χάρις μου,

μου· ἢ γὰρ δύναμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται». Τουτέστιν, ἀρκεῖ σοι διὸ νεκροὺς ἐγείρεις, διὸ τυφλοὺς θεραπεύεις, διὸ λεπροὺς καθαίρεις, διὸ τὰ ἄλλα θαυματουργεῖς· μὴ ζήτει καὶ τὸ ἀκίνδυνον καὶ τὸ ἀδεές, καὶ τὸ χωρὶς πραγμάτων
 5 κηρύττειν. Ἄλλὰ ἀλγεῖς καὶ ἀδυμεῖς, μὴ δόξη τοῦτο ἀσθενείας εἶναι ἐμῆς, τὸ πολλοὺς εἶναι τοὺς ἐπιβουλεύοντας, καὶ δέροντάς σε, καὶ ἐλαύνοντας, καὶ μασιίζοντας; Τοῦτο μὲν οὖν αὐτὸ δείκνυσί μου τὴν δύναμιν. «Ἡ γὰρ δύναμις μου», φησὶν, «ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται»· διὰν διωκόμενοι τῶν διω-
 10 κόντων περιγίγησθε, διὰν ἐλαυνόμενοι τῶν ἐλαυνόντων κρατήτε, διὰν δεσμούμενοι τοὺς δεσμοῦντας τρέπησθε. Μὴ ζήτει τοίνυν τὰ περιττά.

Ὁρθῶς πῶς ἄλλην μὲν αὐτὸς αἰτίαν τίθησιν, ἄλλην δὲ ὁ Θεός; Αὐτὸς μὲν γὰρ λέγει, «Ἴνα μὴ ὑπεραίρωμαι, ἐδόθη μοι σκόλοψ»· τὸν δὲ Θεὸν εἰρηκέναι φησὶν, ὑπὲρ τοῦ δεῖξαι
 15 τὴν δύναμιν αὐτοῦ τοῦτο συγχωρεῖν. Οὐ τοίνυν περιττὸν μόνον ζητεῖς, ἀλλὰ καὶ ἐπισκοιοῦν τῇ τῆς δυνάμεώς μου δόξη πρᾶγμα. Τὸ γὰρ, «ἀρκεῖ σοι», τοῦτο δηλοῦντιός ἐστιν, ὡς οὐκ ὀφείλοντις προσιεθῆναι ἐτέρου τινός, ἀλλ' ὡς τοῦ παν-
 20 τὸς ἀπηρτισμένου. Ὡστε κἀντιεῦθεν δῆλον, διὸ οὐ κεφαλαλίαν φησὶν· οὐ γὰρ δὴ νοσοῦντις ἐκῆρυτιον· οὐ γὰρ ἡδύνατο κηρύττειν ἀσθενοῦντις· ἀλλ' διὸ ἐλαυνόμενοι, διωκόμενοι, πάντων περιεγένοντιο.

Ἐπειδὴ οὖν ταῦτα ἤκουσα, φησὶν, «Ἡδίστα οὖν καυχῆ-
 25 σομαι ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου». Ἴνα γὰρ μὴ καιαπέσωσιν, ἐκείνων τῶν ψευδαποσιόλων ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις καυχομένων, καὶ τούτων ὄντων ἐν διωγμοῖς, δείκνυσιν διὸ διὰ τοῦτο λαμπρότερος γίνεται, καὶ οὕτω μᾶλλον ἢ δύναμις τοῦ Θεοῦ διαλάμπει, καὶ καυχήσεως ἄξια τὰ γινόμενα. Διὸ φησιν, «Ἡ-

διότι ἡ δύναμίς μου φανεροῦται τελεία ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει ἀδυναμία»⁸. Δηλαδή, σοῦ εἶναι ἄρκετὸν ὅτι ἀνιστᾶς νεκρούς, ὅτι θεραπεύεις τυφλούς, ὅτι καθαρίζεις λεπρούς, ὅτι εἰς τὰ ἄλλα θαυματουργεῖς· μὴ ζητῆς καὶ τὸ νὰ μὴ κινδυνεύῃς καὶ νὰ μὴ ἔχῃς ἀνάγκην καὶ τὸ νὰ κηρύττῃς χωρὶς δυσχερείας. Ἄλλὰ πονεῖς καὶ στενοχωρεῖσαι μήπως νομισθῇ ὅτι αὐτὸ οφείλεται εἰς ἰδικήν μου ἀδυναμίαν, τὸ ὅτι δηλαδή εἶναι πολλοὶ αὐτοὶ ποὺ σὲ ἐπιβουλεύονται καὶ σὲ δέρουν καὶ σὲ διώκουν καὶ σὲ μαστιγώνουν; Αὐτὸ ἀκριβῶς λοιπὸν ἀποδεικνύει τὴν δύναμίν μου. «Διότι ἡ δύναμίς του», λέγει, «φανεροῦται τελεία ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει ἀδυναμία»· ὅταν, ἐνῶ διώκεσθε, ἐπικρατεῖτε εἰς τοὺς διώκτας, ὅταν, ἐνῶ σᾶς κατατρέχουν, νικᾶτε αὐτοὺς ποὺ σᾶς κατατρέχουν, ὅταν, ἐνῶ εἴσθε φυλακισμένοι, τρέπετε εἰς φυγὴν αὐτοὺς ποὺ σᾶς ἐφυλάκισιν. Μὴ ζητῆς λοιπὸν τὰ περιττά.

Βλέπεις πῶς ἄλλην αἰτίαν ἐκθέτει αὐτὸς καὶ ἄλλην ὁ Θεός; Δηλαδή αὐτὸς μὲν λέγει· «διὰ νὰ μὴ ὑπερηφανεύωμαι μοῦ ἐδόθη ἀγκάθι», ἐνῶ ὁ Θεὸς λέγει ὅτι εἶπεν, ὅτι ἐπιτρέπει αὐτὸ διὰ νὰ δείξῃ τὴν δύναμίν του. Ὅχι μόνον περιττόν, ζητεῖς λοιπὸν, ἀλλὰ πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐπὶ πλέον θὰ φανῇ ὅτι ἐπισκιάζει τὴν δύναμίν μου. Διότι τὸ «σοῦ εἶναι ἄρκετὴ ἡ χάρις μου», αὐτὸ δηλοῖ, ὅτι δὲν χρειάζεται νὰ προστεθῇ τίποτε ἄλλο, ἀλλ' ὅτι τὸ πᾶν ἔχει ὀλοκληρωθῆ. Ὡστε καὶ ἀπὸ ἐδῶ εἶναι φανερόν ὅτι δὲν ἐννοεῖ κεφαλαλίαν· διότι βεβαίως δὲν ἐκήρυττον ἄρρωστοι· διότι δὲν ἠδύναντο νὰ κηρύττουν ἐνῶ ἠσθένουν. Ἄλλ' ἐννοεῖ ὅτι ἐνῶ κατετρέχοντο καὶ ἐνῶ κατεδιώκοντο, ἐπεκράτουν εἰς ὄλους.

Ἐπειδὴ λοιπὸν αὐτὰ ἤκουσα, λέγει, «Πολὺ εὐχαρίστως λοιπὸν θὰ καυχηθῶ διὰ τὰς ἀδυναμίας μου». Διότι διὰ νὰ μὴ ἐκπέσουν ἐπειδὴ ἐκεῖνοι οἱ ψευδαπόστολοι ἐκαυχῶντο διὰ τὰ ἀντίθετα, καὶ ἐνῶ αὐτοὶ εὐρίσκοντο εἰς διωγμούς, δεικνύει ὅτι δι' αὐτὸ λαμπρότερος γίνεται καὶ ἔτσι περισσότερο διαλάμπει ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ, καὶ εἶναι ἄξια καυχήσεως ὅσα γίνονται. Διὰ τοῦτο λέγει, «Πολὺ εὐχαρίστως λοι-

δισια οὖν καυχῆσομαι». Οὐχὶ λυπούμενος ταῦτα εἶπον ἄπερ ἀπηριθμησάμην, ἢ τοῦτο ὅπερ εἶρηκα νῦν, διὸ ὁδὸθι μοι σκόλοψ, ἀλλ' ἐγκαλλωπιζόμενος καὶ πλείονα δύναμιν ἐφελκόμενος. Διὸ καὶ ἐπάγει, «Ἴνα ἐπισκηνώσῃ ἐπ' ἐμὲ ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ». Ἐνιαῦθα καὶ ἕτερόν τι αἰνίττειται, διὸ ὁσὼ τὰ τῶν πειρασμῶν ἐπειτύνειο, τοσοῦτω τὰ τῆς χάριτος ἠῦξετο καὶ ἐπέμενε. «Διὸ εὐδοκῶ ἐν ἀσθενείαις πολλαῖς». Ποίαις, εἰπέ μοι; «Ἐν ὕβρεσιν, ἐν διωγμοῖς, ἐν ἀνάγκαις, ἐν σιανοχωρίαις».

10 Εἶδες πῶς αὐτὸ νῦν ἀπεκάλυψε σαφέστατα; Λέγων γὰρ τῆς ἀσθενείας τὸ εἶδος, οὐκ εἶπε πυρετούς, ἢ περιόδόν τινα ταύτην, ἢ ἄλλην ἀρρωσίαν σωματικὴν, ἀλλὰ ὕβρεις, διωγμούς, σιανοχωρίας. Εἶδες ψυχὴν εὐγνωμόνα; Ἐπιθυμεῖ ἀπαλλαγῆναι τῶν δεινῶν διὸ δὲ ἤκουσε τοῦ Θεοῦ, διὸ οὐ
15 δεῖ τοῦτο γίνεσθαι, οὐ μόνον οὐκ ἠθύμησεν ἀποτυχῶν τῆς εὐχῆς, ἀλλὰ καὶ ἠεφράνθη. Διὸ ἔλεγεν, «εὐδοκῶ», χαίρω, ἐπιθυμῶ ὑβρίζεσθαι, διώκεσθαι, σιανοχωρεῖσθαι ὑπὲρ Χριστοῦ. Ταῦτα δὲ ἔλεγε, κακείνους κατασιέλλων, καὶ τούτων ἐπαίρων τὰ φρονήματα, ἵνα μὴ αἰσχύνωνται τοῖς Παύλου
20 παθήμασιν. Ἀρκεῖ γὰρ ἡ ὑπόθεσις πάντων ποιῆσαι λαμπροτέρους. Εἶτα καὶ ἄλλην αἰτίαν τίθησιν «Ὅταν γὰρ ἀσθενῶ, τότε δυνατός εἰμι». Τί θαυμάζεις, εἰ τοῦ Θεοῦ ἡ δύναμις τότε διαδείκνυται; καὶ ἐγὼ τότε δυνατός εἰμι. Τότε γὰρ μάλιστα ἡ χάρις ἐπήει. «Καθὼς γὰρ περισσεύει τὰ παθήματα αὐτοῦ, περισσεύει καὶ ἡ παράκλησις ἡμῶν».

4. Ὅπου θλίψις, ἐκεῖ καὶ παράκλησις· ὅπου παράκλησις, ἐκεῖ καὶ χάρις. Ὅτε γοῦν ἐνέπεσεν εἰς τὸ δεσμοκτήριον, τότε τὰ θαυμασιὰ ἐποίησεν ἐκεῖνα διὸ ἐνανάγησε, καὶ εἰς τὴν βάρβαρον ἐξηνέχθη χώραν, τότε μάλιστα ἐδοξάσθη. Ὅ-

9. Β' Κορ. 12, 10.

10. Β' Κορ. 1, 5.

πὸν θὰ καυξηθῶ». Ὅλα αὐτὰ τὰ ὁποῖα ἀπηρίθμησα ἢ καὶ αὐτὸ πρὸς εἶπα τώρα, ὅτι μοῦ ἐδόθη ἀγκάθι, δὲν τὰ εἶπα ἐπειδὴ λυποῦμαι, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶμαι ὑπερήφανος δι' αὐτὰ καὶ διὰ νὰ ἐπισύρω περισσοτέραν δύναμιν. Διὰ τοῦτο καὶ προσθέτει, «διὰ νὰ κατασκηνώσῃ εἰς ἐμὲ ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ». Ἐδῶ καὶ κάτι ἄλλο ὑπαίνισσεται, ὅτι ὅσον ἐντονώτεροι ἐγίνοντο οἱ πειρασμοί, τόσον καὶ τὰ δῶρα τῆς χάριτος ηὐξάνοντο καὶ ἐπέμενον. «Διὰ τοῦτο εἶμαι εὐχαριστημένος μὲ τὰς ἀδυναμίας»⁹. Ποίας; εἶπέ μου. «Τὰς ὕβρεις, τὰς ταλαιπωρίας, τοὺς διωγμοὺς καὶ τὰς στερήσεις».

Εἶδες πῶς ἀπεκάλυψε τώρα αὐτὸ σαφέστατα; Διότι λέγων τὸ εἶδος τῆς ἀσθενείας, δὲν εἶπε πυρετοὺς ἢ κάποιον τέτοιον παροξυσμὸν ἢ ἄλλην νόσον σωματικὴν, ἀλλὰ ὕβρεις, διωγμοὺς, ταλαιπωρίας. Εἶδες ψυχὴν εὐγνώμονα; Ἐπιθυμεῖ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὰς δυστυχίας· ὅταν ὅμως ἤκουσεν ἀπὸ τὸν Θεόν, ὅτι δὲν πρέπει νὰ γίνῃ αὐτό, ὅχι μόνον δὲν ἐλυπήθη διότι δὲν εἰσηκούσθη εἰς τὴν προσευχὴν, ἀλλὰ καὶ ηὐχαριστήθη. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν, «εἶμαι εὐχαριστημένος», χαίρομαι, ἐπιθυμῶ νὰ ὑβρίζωμαι, νὰ διώκωμαι, νὰ ταλαιπωροῦμαι διὰ τὸν Χριστόν. Αὐτὰ δὲ τὰ ἔλεγε καὶ διὰ νὰ χαμηλώσῃ ἐκείνους τοὺς ψευδαποστόλους, καὶ διὰ νὰ ἐνισχύῃ τὰ φρονήματα τῶν πιστῶν, διὰ νὰ μὴ ἐντρέπωνται διὰ τὰ παθήματα τοῦ Παύλου. Διότι εἶναι ἀρκετὴ ἡ διδασκαλία διὰ νὰ τοὺς κἀνῃ λαμπροτέρους ἀπὸ ὅλους. Ὑστερον ἐκθέτει καὶ ἄλλην αἰτίαν· «διότι ὅταν εἶμαι ἀδύνατος, τότε εἶμαι δυνατός». Τί ἀπορεῖς, ἀφοῦ ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ τότε φαίνεται; Καὶ ἐγὼ τότε εἶμαι δυνατός. Διότι τότε περισσότερο ἐπήρκετο ἡ χάρις. «Διότι καθὼς αὐξάνει ἡ συμμετοχὴ μας εἰς τὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ, ἔτσι περισσεύει καὶ ἡ παρηγορία ποὺ λαμβάνομεν διὰ τοῦ Χριστοῦ»¹⁰.

4. Ὅπου ὑπάρχει δοκιμασία, ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ παρηγορία· ὅπου παρηγορία ἐκεῖ καὶ χάρις. Ὅταν λοιπὸν ἐρρίφθη μέσα εἰς τὴν φυλακὴν, τότε ἔκανε ἐκεῖνα τὰ θαύματα· ὅταν ἐναυάγησε καὶ παρεσύρθη εἰς τὴν βάρβαρον χώραν, τότε

ιε εἰς τὸ δικαιοῦριον εἰσῆλθε δεδεμένος, καὶ τοῦ δικαιοῦ
 περιγέγονεν. Οὕτω καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ συνέβαινε ἐν τοῖς
 πειρασμοῖς ἤνθουν οἱ δίκαιοι. Οὕτως οἱ τρεῖς παῖδες, οὐ-
 τως ὁ Δανιήλ, καὶ Μωϋσῆς, καὶ Ἰωσήφ· πάντες ἐντεῦθεν
 5 λαμπροί, καὶ μεγάλων κατηξιώθησαν σιεφάνων. Τότε γὰρ
 καὶ ἡ ψυχὴ καθαίρειται, ὅτε διὰ τὸν Θεὸν θλίβεται· τότε μεί-
 ζονος ἀπολαύει βοηθείας, πλείονος δεομένη συμμαχίας, καὶ
 πλείονος ἀξία χάριτος. Καὶ πρὸ τοῦ μισθοῦ δὲ τοῦ παρὰ
 τοῦ Θεοῦ κειμένου, μεγάλα καρποῦται ἀγαθὰ φιλόσοφος γι-
 10 νομένη. Καὶ γὰρ τὸν ὑψον περισπᾷ, καὶ τὴν ραθυμίαν ἐκκό-
 πει πᾶσαν ἢ θλίψις, καὶ πρὸς ὑπομονὴν ἀλείφει· ἐκκαλύπτει
 τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων τὴν ἐντέλειαν, καὶ πολλὴν εἰσά-
 γει φιλοσοφίαν. Πάντα γὰρ αὐτῇ παραχωρεῖ τὰ πάθη, βα-
 σκανία, ζῆλος, ἐπιθυμία, δυναστεία, χρημάτων ἕρως, σωμα-
 15 των, ἀλαζονεία, ὑψος, θυμός, ἅπας ὁ λοιπὸς τῶν νοσημά-
 των τούτων ἔσμός.

Καὶ εἰ θούλει ἐπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἰδεῖν, καὶ ἄν-
 δρα ἰδίᾳ καὶ δῆμον ὀλόκληρον δυνήσομαί σοι δεῖξαι, καὶ
 ἐν θλίψει γενομένους, καὶ ἐν ἀνέσει, καὶ διδάξαι πόσον ἐν-
 20 τεῦθεν τὸ κέρδος, καὶ πόση ἐκεῖθεν ἡ ραθυμία. Καὶ γὰρ ὁ
 τῶν Ἑβραίων δῆμος, ὅτε μὲν ἐκακοῦντο καὶ ἠλαύνοντο, ἔ-
 σιενον καὶ τὸν Θεὸν παρεκάλουν, καὶ πολλὴν ἄνωθεν ἐπε-
 σπῶντο τὴν ροπήν· ὅτε δὲ ἐλιπάνθησαν, ἀπεσκίριθον. Οἱ Νι-
 νεῦται πάλιν, ὅτε μὲν ἀδείας ἀπήλανον, οὕτω τὸν Θεὸν
 25 παρώξυναν, ὡς ὀλόκληρον ἀπειλῆσαι τὴν πόλιν ἐκ βάθρων
 ἀνασπᾶν· ὅτε δὲ ὑπὸ τοῦ κηρύγματος ἐταπεινώθησαν ἐκείνου,
 πᾶσαν ἐπεδείξαντο φιλοσοφίαν. Εἰ δὲ καὶ ἄνδρα καθ' ἑαυτὸν
 ἰδεῖν ἐθέλοις, ἐννόησον τὸν Σολομῶνια. Καὶ γὰρ οὗτος,
 ὅτε μὲν ἦν ἐν φρονίσει καὶ ταραχῇ περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἔ-

περισσότερον έδοξάσθη. "Όταν είσηλθεν είς τὸ δικαστήριον δεμένος, τότε ένίκησε καὶ τὸν δικαστήν. "Έτσι ένίνετο καὶ είς τὴν παλαιάν Διαθήκην· είς τὰς δοκιμασίας ήνθουν οἱ δίκαιοι. "Έτσι οἱ τρεῖς παῖδες, έτσι ὁ Δανιήλ καὶ ὁ Μωϋσῆς καὶ ὁ Ἰωσήφ· ὅλοι ἀπὸ τοὺς πειρασμοὺς άνεδείχθησαν λαμπροὶ καὶ ήξιώθησαν μεγάλων βραβείων. Διότι τότε καθαίρεται καὶ ή ψυχή, όταν θλίβεται διὰ τὸν Θεόν· τότε λαμβάνει μεγαλυτέραν βοήθειαν, έπειδὴ έχει άνάγκην περισσοτέρας συμμαχίας καὶ εἶναι άξία περισσοτέρας χάριτος. Καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν τελικὴν άνταπόδοσιν καὶ φυλάσσειται δι' αὐτὸν ἀπὸ τὸν Θεόν, καρποῦται μεγάλα άγαθὰ καθὼς γίνεται πεπαιδευμένη. Διότι καὶ τὴν ύπερηφάνειαν άφαιρεῖ, καὶ τὴν ραθυμίαν έξολοθρεύει τελείως ή θλίψις, καὶ έγκαρδιώνει δι' ύπομονήν· ξεσκεπάζει τὴν εὐτέλειαν τῶν άνθρωπίνων πραγμάτων καὶ εἰσάγει είς τὴν ψυχὴν πολλήν γνῶσιν καὶ παιδευσιν. Διότι είς τὴν θλίψιν ύποχωροῦν ὅλα τὰ πάθη, φθόνος, ζήλος, έπιθυμία, κυριαρχία, έρως χρημάτων καὶ σωματων, άλαζονεία, ύπερηφάνεια, θυμός, ὅλο τὸ υπόλοιπο πλῆθος αὐτῶν τῶν νοσημάτων.

Καὶ εάν θέλης νὰ ἴδης επάνω είς τὰ πράγματα νὰ γίνεται αὐτό, θὰ σοῦ δείξω καὶ ιδιαιτέρως ένα άνθρωπον, καὶ λαὸν ὀλόκληρον, πού νὰ έζησαν καὶ είς θλίψεις καὶ με άνεσιν, καὶ θὰ σοῦ αποδείξω πόσον εἶναι τὸ κέρδος ἀπὸ τὴν θλίψιν καὶ πόση ραθυμία ἀπὸ τὴν άνεσιν. Λοιπὸν καὶ ὁ λαὸς τῶν Ἑβραίων, όταν μὲν έδεινοπάθουν καὶ έστενοχωροῦντο. έστέναζον καὶ παρεκάλουν τὸν Θεόν, πολλήν βοήθειαν καὶ χάριν προσείλκυον ἀπὸ αὐτόν· όταν ὅμως εύρέθησαν είς άνεσιν, άπεστάτησαν. Οἱ Νινευῖται πάλιν, όταν άπελάμβανον άτιμωρισίας, τόσον έξώργισαν τὸν Θεόν, ὡστε νὰ άπειλήσῃ διὰ τὴν καταστρέψη εκ βάθρων τὴν πόλιν ὀλόκληρον· όταν ὅμως έταπεινώθησαν ἀπὸ τὸ κήρυγμα εκείνου, έπέδειξαν κάθε σύνεσιν καὶ φρόνησιν. Ἐάν δὲ θέλης νὰ ἴδης καὶ άνδρα ιδιαιτέρως, σκέψου τὸν Σολομῶντα. Διότι καὶ αὐτός, όταν μὲν εύρίσκετο είς φροντίδας καὶ ταραχὴν σκεπτόμενος διὰ τὴν

θρους ἐκείνου βουλόμενος, τῆς ὕψεως ἠξιώθη ἐκείνης· διε δὲ ἐν τρυφῇ γέγονεν, εἰς αὐτὸ τῆς κακίας τὸ βάραθρον ἐξωλίθησε.

Τί δὲ ὁ ιούτιου πατήρ; πότιε θαυμασιὸς ἦν καὶ παρά-
 5 δοξος; οὐχ ὅτι ἐν πειρασμοῖς ἦν; «Ὁ δὲ Ἀβεσσαλώμ, οὐχ ἔως μὲν ἔφρευγεν, ἐσωφρόνει, ἐπειδὴ δὲ ἐπανῆλθε, καὶ τυραννικὸς καὶ παιραλοίας ἐγένειο; Τί δὲ ὁ Ἰώβ; Οὗτιοσ γὰρ λαμπρὸς μὲν ἦν καὶ ἐν ἀνέσει, λαμπρότεροσ δὲ μετὰ τὴν θλίψιν ἐφάνη. Καὶ τί δεῖ λέγειν τὰ ἀρχαῖα καὶ παλαιά; ἂν
 10 γὰρ τὰ ἡμέτερά τις ἐξειάσῃ τὰ νῦν, ὕφεται ἠλίκον τῆς θλίψεως τὸ κέρδοσ. Νῦν μὲν γὰρ εἰρήνης ἀπολαύοντεσ, ἀναπεπιώκαμεν καὶ διερρῶμεν, καὶ μυρίων τὴν Ἐκκλησίαν ἐνεπλήσαμεν κακῶν· ὅτι δὲ ἠλαυνόμεθα, καὶ σωφρονέστεροι καὶ ἐπεικέστεροι καὶ σπουδαιότεροι, καὶ περὶ τοὺσ συλλό-
 15 γουσ ιούτιουσ ἡμεν προθυμότεροι, καὶ περὶ τὴν ἀκρόασιν. Ὅπερ γὰρ τῷ χρυσίῳ τὸ πῦρ, τοῦτιο ἢ θλίψισ ταῖσ ψυχαῖσ, τὸν ρύπον ἀποσμήχουσα, καθαροὺσ ἐργαζομένη, λαμπροὺσ κατασκευάζουσα καὶ φαιδροὺσ. Αὕτη εἰσ βασιλείαν εἰσάγει, ἐκείνη δὲ εἰσ γέενναν. Διὸ ἢ μὲν ἐσιν εὐρύχωροσ, ἢ δὲ
 20 σιενή. Διὰ τοῦτιο καὶ αὐτὸσ ἔλεγεν, «Ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν ἐξείτε» ὡσ μέγα τι καταλιμπάνων ἡμῖν ἀγαθόν.

Εἰ τοίνυν μαθητῆσ εἴ, τὴν σιενὴν καὶ τεθλιμμένην ὕδευε, μηδὲ δυσχέραινε, μηδὲ ἀποδυοπέτει. Κἂν γὰρ οὔτιω μὴ θλιβῆσ, ἀνάγκη θλιβῆναι πάντιωσ ἐξ εἰτέρασ ὑποθέσεωσ ἀκερ-
 25 δοῦσ. Καὶ γὰρ ὁ θάσκανοσ, καὶ ὁ χρημάτων ἐρῶν, καὶ ὁ πόρνησ περικαιόμενοσ, καὶ ὁ κενόδοξοσ, καὶ τῶν ἄλων ἕκαστοσ τῶν τὰ πονηρὰ μειόντιων πολλὰσ ἀθυμίας ὑπομένει καὶ θλίψεισ, καὶ τῶν πενθούντιων οὐκ ἐλάτιω θλίβεται. Εἰ δὲ μὴ

κυβέρνησιν τοῦ ἔθνους του, ἠξιώθη ἐκείνου τοῦ δράματος· ὅταν ὅμως εὐρέθη εἰς τρυφήν καὶ ἀπολαύσεις, ἐγλίστρησεν εἰς τὸ βάραθρον τῆς κακίας.

Τί ἐγίνετο δὲ καὶ μὲ τὸν πατέρα του; Πότε ἦτο θαυμαστός καὶ ἔνδοξος; Ὅχι ὅταν εὐρίσκετο εἰς πειρασμούς; Ὁ δὲ Ἀβεσσαλώμ, μέχρις οὗτο ἔφυγε, δὲν ἦτο σώφρων; Ὅταν ὅμως ἐπανῆλθε καὶ τυραννικός δὲν ἔγινε καὶ πατροκτόνος δὲν ἠθέλησε νὰ γίνῃ; Ἐπίσης καὶ ὁ Ἰώβ. Διότι αὐτός ἦτο μὲν λαμπρός καὶ εἶχεν ὅλα τὰ ἀγαθὰ, λαμπρότερος ὅμως ἀνεδείχθη μετὰ ἀπὸ τὴν δοκιμασίαν. Καὶ τί χρειάζεται νὰ λέγωμεν τὰ ἀρχαῖα καὶ παλαιά; Διότι ἐὰν ἐξετάσῃ κανεὶς τὰ ἰδικά μας τὰ τωρινά, θὰ ἴδῃ πόσον εἶναι τὸ κέρδος ἀπὸ τὴν θλίψιν. Διότι τώρα μὲν, ἐπειδὴ ἀπολαμβάνομεν εἰρήνης ἔχομεν ἐξαπλώσει καὶ ζῶμεν μὲ τρυφήν καὶ ἔχομεν γεμίσει τὴν ἐκκλησίαν μὲ ἀμέτρητα κακά· ὅταν ὅμως ἐδιωκόμεθα καὶ σωφρονέστεροι ἤμεθα καὶ περισσότερον μετριόφρονες καὶ χρηστοθήεις, καὶ εἰς τὰς συγκεντρώσεις αὐτὰς ἤμεθα προθυμότεροι καὶ εἰς τὸ νὰ ἀκούσωμεν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Ὅ,τι εἶναι λοιπὸν τὸ πῦρ διὰ τὸν χρυσόν, αὐτὸ εἶναι καὶ ἡ θλίψις διὰ τὰς ψυχάς, ἡ ὁποία κατακαίει κατ' ὀλίγον τὸν ρύπον, καὶ ἀπεργάζεται καθαροὺς καὶ καθιστᾷ λαμπροὺς καὶ καθαρούς. Αὐτὴ εἰσάγει εἰς τὴν βασιλείαν, ἐνῶ ἡ ἄνεσις εἰς τὴν κόλασιν. Διὰ τοῦτο ἡ μὲν εἶναι εὐρύχωρος, ἐνῶ ἡ ἄλλη στενή. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἴδιος ἔλεγεν, «Εἰς τὸν κόσμον θὰ ἔχετε θλίψιν», ὡσὰν νὰ μᾶς ἄφηνε κάποιο μέγα ἀγαθόν.

Ἐὰν λοιπὸν εἶσαι μαθητής, νὰ περιπατῆς εἰς τὴν στενὴν καὶ γεμάτην θλίψιν ὁδόν, νὰ μὴ δυσφορῆς, οὔτε νὰ δειλιᾷς. Διότι ἐὰν δὲν ὑποστῆς θλίψεις ἔτσι, κατ' ἀνάγκην πάντως νὰ θλιβῆς ἀπὸ ἄλλην ὑπόθεσιν ἡ ὁποία δὲν περιέχει κέρδος. Διότι καὶ ὁ φθονερός, καὶ ὁ φιλοχρήματος, καὶ ἐκεῖνος πού φλέγεται διὰ τὴν πόρνην, καὶ ὁ κενόδοξος καὶ ὁ καθεὶς ἀπὸ τοὺς ἄλλους οἱ ὁποῖοι προσπαθοῦν ν' ἀπολαύσουν τὰ πονηρά, πολλὰς στενοχωρίας καὶ θλίψεις ὑπομένει, καὶ ὑπὸ τοὺς πενθοῦντας δὲν θλίβεται ὀλιγώτερον. Καὶ ἂν δὲν

δακρῦει μηδὲ πενθεῖ, δι' αἰσχύνην καὶ ἀναισθησίαν ὡς εἶγε
 τὴν ψυχὴν αὐτοῦ καταμάθοις, μυρίων ὄψει κυμάτων γέμου-
 σαν. Ὅτιαν οὖν καὶ τοῦτον καὶ ἐκεῖνον μειόντιας τὸν βίον
 ἀνάγκη θλίβεσθαι, διὰ τί μὴ τοῦτον αἰρούμεθα τὸν μετὰ θλί-
 5 ψεως μυρίους φέροντα σιεφάνους; Καὶ γὰρ τοὺς ἁγίους ἄ-
 παντας οὕτως ἤγαγεν ὁ Θεὸς διὰ θλίψεως καὶ στενοχωρίας,
 ὁμοῦ μὲν ἐκείνους ὠφελῶν, ὁμοῦ δὲ τοὺς λοιποὺς ἀσφαλι-
 ζόμενος, ὥστε μὴ μείζονα τῆς ἀξίας περὶ αὐτῶν δόξαν ἔχειν.

Οὕτω γὰρ καὶ εἰδωλολατρεῖαι τὴν ἀρχὴν ἐκράτησαν, τῶν
 10 ἀνθρώπων ὑπὲρ τὴν ἀξίαν θαυμαζομένων· οὕτως Ἀλέξαν-
 δρον τρισκαιδέκατον ἐνόμισεν εἶναι Θεὸν ἢ σύγκλητος Ρω-
 μαίων. Καὶ γὰρ αὕτη ταύτην εἶχε τὴν ἐξουσίαν, χειροιονεῖν
 καὶ ἐγκρίνειν θεοὺς. Ὅτι γοῦν τὰ κατὰ Χριστὸν ἀπηγγέλη
 πάντα, ἔπεμψεν ὁ τοῦ ἔθνους ἄρχων πυνθανόμενος, εἰ δο-
 15 κεῖ αὐτοῖς καὶ αὐτὸν χειροιονησαὶ θεόν. Οἱ δὲ οὐκ ἐπένευ-
 σαν, ὀργιζόμενοι καὶ ἀγανακιοῦντες, διὸ πρὸ τῆς αὐτῶν
 ψήφου καὶ γνώμης, ἡ δύναμις τοῦ σιαυρωθέντος ἐκλάμψα-
 σα, εἰς τὸ οἰκεῖον ἐπεσπάσατο σέβας τὴν οἰκουμένην ἅπασαν.
 Τοῦτο δὲ ὠκονόμητο καὶ ἀκόντιων αὐτῶν, ὥστε μὴ ἐξ ἀν-
 20 θρωπίνης ψήφου τὴν θεότητα ἀνακηρυχθῆναι τοῦ Χριστοῦ,
 μηδὲ ἓνα τῶν πολλῶν αὐτὸν εἶναι νομισθῆναι τῶν ὑπ' ἐκείνων
 χειροιονηθέντων. Καὶ γὰρ καὶ πύκτας θεοὺς ἐνόμισαν, καὶ
 τὰ παιδικὰ τὰ Ἀδριανοῦ ὄθεν καὶ ἡ πόλις τοῦ Ἀντινόου
 λέγεται. Ἐπειδὴ γὰρ θάνατος καταμαρτυρῆ τῆς θνητῆς φύ-
 25 σεως, ἐφεῦρεν ὁ διάβολος ἐτέραν ὁδόν, τὴν τῆς ψυχῆς ἀθα-
 νασίαν, ἢ τὴν ὑπερβάλλουσαν κολακείαν ἀναμίξας, εἰς ἀσέ-
 βειαν πολλοὺς ἐξήγαγε.

Καὶ θεὰ κακουργίαν. Ὅτιαν μὲν ἡμεῖς εἰς δέον αὐτὴν
 παράγωμεν, ἀναιρέπει τὸν λόγον· διὰ δὲ εἰς βλάβην αὐτοῦ

δακρῦν, οὔτε πενθῆ, αὐτὸ συμβαίνει διότι ἐνιρέπεται ἢ εἶναι ἀναίσθητος. Ὅταν ὅμως γνωρίσῃς τὴν ψυχὴν του, θὰ ἴδῃς ὅτι εἶναι γεμάτη ἀπὸ ἀπείρους συμφορᾶς. Ὅταν λοιπὸν καὶ αὐτὸς ποὺ ἀκολουθεῖ αὐτὴν τὴν ζωὴν καὶ ὁ ἄλλος, κατ' ἀνάγκην θλίβωνται, διατί νὰ μὴ προτιμήσωμεν τὴν μετὰ θλίψεων ζωὴν ἢ ὁποῖα ἀποφέρει μυρίους στεφάνους; Διότι καὶ τοὺς ἁγίους ὄλους ὁ Θεὸς ἔτσι τοὺς ὠδήγησε διὰ θλίψεως καὶ στενοχωρίας, συγχρόνως καὶ ἐκείνους μὲν ὠφελῶν καὶ τοὺς ἄλλους διαφυλάττων, ὥστε νὰ μὴ ἔχουν μεγαλυτέραν ἐκτίμησιν διὰ τὴν ἀξίαν των.

Διότι ἔτσι ἐπεκράτησαν καὶ αἱ εἰδωλολατρεῖαι, ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι ἐθαυμάζοντο περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀξίαν των. Ἔτσι ἡ σύγκλητος τῶν Ῥωμαίων ἐνόμισεν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ὁ δέκατος τρίτος εἶναι θεός. Διότι αὐτὴ εἶχε τὴν ἐξουσίαν νὰ χειροτονῇ καὶ νὰ ἐγκρίνῃ θεούς. Ὅταν λοιπὸν ἀνηγγέλθησαν ὅλα τὰ γύρω ἀπὸ τὸν Χριστόν, ἔστειλεν ὁ ἄρχων τοῦ ἔθνους διὰ νὰ πληροφορηθῇ, ἐὰν νομίζουν αὐτοὶ ὅτι πρέπει νὰ χειροτονήσουν καὶ αὐτὸν θεόν. Αὐτοὶ ὅμως δὲν συγκατένευσαν, ἐπειδὴ ὠργίσθησαν καὶ ἠγανάκτησαν, διότι πρὶν ἀπὸ τὴν ἰδικὴν των ἀπόφασιν καὶ γνώμην, ἔχουσα ἤδη ἐκλάμψει ἡ δύναμις τοῦ σταυρωθέντος, προσείλκυσε εἰς τὸ νὰ τὴν σέβεται ὅλη ἡ οἰκουμένη. Αὐτὸ δὲ εἶχε σχεδιασθῆ ἀπὸ τὴν θεῖαν Πρόνοιαν καὶ χωρὶς τὴν θέλησιν αὐτῶν, ὥστε νὰ μὴ ἀνακηρυχθῇ ἡ θεότης τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ ἀνθρωπίνην ἀπόφασιν, οὔτε νὰ νομισθῇ ὅτι καὶ ὁ Χριστὸς εἶναι εἷς ἀπὸ τοὺς πολλοὺς οἱ ὁποῖοι εἶχον χειροτονηθῆ ἀπὸ αὐτούς. Διότι εἶχον θεσπίσει ὡς θεοὺς καὶ πυγμάχους, καὶ τοὺς ἔρωτας τοῦ Ἀδριανοῦ· ἀπὸ τὸ ὁποῖον καὶ ἡ πόλις λέγεται Ἀντίνοος. Διότι ἐπειδὴ ὁ θάνατος μαρτυρεῖ κατὰ τῆς θνητῆς φύσεως, ὁ διάβολος ἐφεῦρεν ἄλλην ὁδόν, δηλαδὴ τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, μὲ τὴν ὁποῖαν ἀφοῦ ἀνέμιζε τὴν ὑπερβολικὴν κολακείαν, πολλοὺς ἐξέτρεψε εἰς ἀσέβειαν.

Καὶ κοίταξε κακίαν. Ὅταν μὲν ἐμεῖς παρουσιάζωμεν αὐτὴν ὅπως πρέπει, ἀνατρέπει τὸν λόγον μὲ ψεύδη· ἐνῶ δ-

κατασκευάζειν βούληται, μετὰ πολλῆς αὐτὴν ἴσῃσι τῆς σπου-
 δῆς. Κἄν εἶπη τις, πόθεν θεὸς Ἀλέξανδρος; οὐχὶ τέθνηκε
 καὶ ἀθλίως; ἀλλ' ἀθάνατος ἡ ψυχὴ, φησί. Νῦν ὑπὲρ ἀθα-
 ρασίας ποιῆ τὸν λόγον, καὶ φιλοσοφεῖς, ἵνα ἀποσιήσης τοῦ
 5 ἐπὶ πάντων Θεοῦ· διὰ δὲ ἡμεῖς λέγωμεν τοῦτο μέγιστον τοῦ
 Θεοῦ τὸ δῶρον, ταπεινοὺς καὶ χαμαιπειτεῖς καὶ τῶν ἀλόγων
 οὐδὲν ἄμεινον διακειμένους τοὺς ἠπαιτημένους πείθεις. Κἄν
 εἴπωμεν, διὸ ὁ ἐστιαυρωμένος ζῆ, γέλωσ εὐθέως, καίτοι τῆς
 οἰκουμένης βοώσης ἀπάσης, καὶ πάλαι καὶ νῦν· τότε μὲν
 10 ἀπὸ τῶν σημείων, νῦν δὲ ἀπὸ τῶν ἐπισιρευφάντων· οὐ γὰρ
 δὴ νεκροῦ ταῦτα τὰ κατορθώματα· ἐὰν δὲ εἶπη τις, διὸ Ἀ-
 λέξανδρος ζῆ, πιστεύεις, καίτοιγε οὐδὲν ἔχων σημεῖον εἶπειν.

5. Ναί, φησί· πολλὰ γὰρ καὶ μεγάλα κατώρθωσε ζῶν· καὶ
 γὰρ καὶ ἔθνη καὶ πόλεις ὑπέταξε, καὶ πολέμους πολλοὺς καὶ
 15 μάχας ἐνίκησε, καὶ τροπαια ἔσποιησεν. Ἐὰν οὖν ἐγὼ δείξω,
 ὅπερ ἐκεῖνος ζῶν οὐκ ἐνενόησεν, οὐκ αὐτός, οὐκ ἄλλος τις
 τῶν ἀνθρώπων τῶν ποιεγενομένων, ποίαν ἐτέραν ζητεῖς ἀ-
 νασιάσεως ἀπόδειξιν; Τὸ μὲν γὰρ ζῶντα κατορθοῦν πολέ-
 μους καὶ νίκας βασιλέα ὄντα, καὶ στρατόπεδα ἔχοντα, θαυμα-
 20 σιὸν οὐδέν, οὐδὲ παράδοξον καὶ καινόν· τὸ δὲ μετὰ σιαυρόν
 καὶ τάφον τοσαῦτα ἐργάσασθαι πανταχοῦ γῆς καὶ θαλάττης,
 τοῦτό ἐστι μάλιστα τὸ πολλῆς ἐκπλήξεως γέμον, καὶ τὴν θεῖαν
 καὶ ἀπόρητον ἀνακηροῦτιον δύναμιν. Καὶ ὁ μὲν Ἀλέξανδρος
 μετὰ τὴν τελευτὴν αὐτοῦ, διασπασθεῖσαν τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ
 25 καὶ τέλεον ἀφανισθεῖσαν οὐκ ἐπανήγαγε· πῶς δὲ ἔμελλεν ὁ
 νεκρός; Ὁ δὲ Χριστὸς τότε αὐτὴν μάλιστα ἔσποιησεν, διὸ ἐ-
 τελεύτησε. Καὶ τί λέγω περὶ τοῦ Χριστοῦ, ὅπου γε καὶ τοῖς

ταν θέλη αὐτός νὰ ἀποδείξῃ αὐτὴν διὰ νὰ βλάβῃ, τότε μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν στερεώνει αὐτήν. Καὶ ἂν εἶπῃ κανεὶς, ἀπὸ ποῦ θεὸς ὁ Ἀλέξανδρος; δὲν ἀπέθανε καὶ μάλιστα μὲ ἄθλιον τρόπον; ἀλλ' εἶναι ἀθάνατος ἢ ψυχὴ, λέγει. Τώρα κάνεις λόγον ὑπὲρ τῆς ἀθανασίας καὶ φιλοσοφεῖς, διὰ νὰ ἀπομακρύνῃς ἀπὸ τὸν ἐπὶ πάντων Θεόν· ὅταν ὅμως ἐμεῖς λέγωμεν ὅτι αὐτὸ εἶναι μέγιστον δῶρον τοῦ Θεοῦ, τότε πείθεις τοὺς ἐξηπατημένους ὅτι εἶναι τιποτένιοι καὶ εὐτελεῖς καὶ ὅτι εὐρίσκονται εἰς κατάστασιν καθόλου καλυτέραν ἀπὸ τὰ ζῶα. Καὶ ἂν εἴπωμεν ὅτι ὁ ἐσταυρωμένος ζῆ, ἀκολουθεῖ ἀμέσως γέλως, ἂν καὶ ὀλόκληρος ἢ οἴκουμένη βοᾷ καὶ πρὶν καὶ τώρα· τότε μὲν ἀπὸ τὰ σημεῖα, τώρα δὲ ἀπὸ τοὺς ἐπιστρέψαντας εἰς τὸν Θεόν· διότι δὲν εἶναι ἔργον νεκροῦ αὐτὰ τὰ κατορθώματα· ἐνῶ, ἐὰν εἶπῃ κανεὶς ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ζῆ, πιστεύεις, ἂν καὶ δὲν ἔχεις νὰ παρουσιάσῃς κανένα σημεῖον.

5. Ναί, λέγει· διότι πολλὰ καὶ μεγάλα κατώρθωσεν ὅταν ἔζη· διότι καὶ ἔθνη καὶ πόλεις ὑπέταξε καὶ ἐνίκησεν εἰς πολέμους πολλοὺς καὶ εἰς μάχας, καὶ ἔστησε τρόπαια. Ἐὰν λοιπὸν ἐγὼ δείξω αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἐκεῖνος ὅταν ἔζη δὲν ἐσκέφθη, οὔτε αὐτός, οὔτε κανεὶς ἄλλος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ἔζησαν ποτέ, ποῖαν ἄλλην ἀπόδειξιν διὰ τὴν ἀνάστασιν θέλεις; Διότι τὸ νὰ κατορθώῃ μὲν κανεὶς πολέμους καὶ νίκας, ἐνῶ ζῆ καὶ εἶναι βασιλεὺς καὶ ἔχει στρατόπεδα, δὲν εἶναι καθόλου ἀξιοθαύμαστον, οὔτε παράξενον καὶ καινοφανές· ἐνῶ τὸ νὰ ἔχῃ κάνει κανεὶς τόσα εἰς ὅλην τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν μετὰ τὴν σταύρωσιν καὶ τὴν ταφήν του, αὐτὸ εἶναι τὸ καταπληκτικώτατον, καὶ ἐκεῖνο ποὺ διακηρύττει τὴν θεϊκὴν καὶ ἀπόρρητον δύναμιν. Καὶ ὁ μὲν Ἀλέξανδρος μετὰ τὸ τέλος του δὲν ἐπανεφέρε τὴν κυριαρχίαν του ἢ ὁποία διεσπάσθη καὶ τελείως ἠφανίσθη· διότι πῶς ἦτο δυνατόν ἀφοῦ ἦτο νεκρός; Ἐνῶ ὁ Χριστὸς τότε ἔστησεν αὐτήν, ὅταν ἀπέθανε. Καὶ τί λέγω διὰ τὸν Χριστόν, ἀφοῦ καὶ εἰς τοὺς μαθητὰς του ἔδωκε νὰ λάμπουν μετὰ τὸν θάνατόν

μαθηταῖς αὐτοῦ μετὰ τὸ τελευτήσαι λάμπαι ἔδωκε; Ποῦ γάρ, εἶπέ μοι, τὸ σῆμα Ἀλεξάνδρου; δεῖξόν μοι, καὶ εἶπέ τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἐτελεύτησε. Τῶν δὲ δούλων τοῦ Χριστοῦ καὶ τὰ σήματα λαμπρά, τὴν βασιλικωτάτην καταλαβόντια πόλιν, 5 καὶ αἱ ἡμέραι καταφανεῖς, ἐορτὴν τῆ οἰκουμένη ποιῶσαι. Καὶ τὸ μὲν ἐκείνου καὶ οἱ οἰκεῖοι ἀγνοοῦσι, τὸ δὲ τούτου καὶ οἱ θάρβαροι ἐπίστανται. Καὶ οἱ τάφοι τῶν δούλων τοῦ σιαυρωθέντιος λαμπρότεροι τῶν βασιλικῶν εἰσιν αὐλῶν, οὐ τῷ μεγέθει καὶ τῷ κάλλει τῶν οἰκοδομημάτων καὶ τούτω μὲν γὰρ 10 κρατοῦσιν· ἀλλ', ὃ πολλῶ πλέον ἐστί, τῆ σπουδῆ τῶν συνιόντων. Καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ τὴν ἀλουργίδα περικείμενος ἀπέρχεται τὰ σήματα ἐκεῖνα περιπιυξόμενος, καὶ τὸν τῦφον ἀποθέμενος ἔσθηκε δεόμενος τῶν ἀγίων, ὥστε αὐτοῦ προσιῆναι παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ τοῦ σκηνοποιοῦ καὶ τοῦ ἀλιέως προσιατῶν καὶ τε- 15 τελευτηκότων δεῖται ὁ τὸ διάδημα ἔχων. Τολμήσεις οὖν, εἶπέ μοι, τὸν τούτων δεσπότην νεκρὸν εἰπεῖν, οὐ οἱ οἰκέται καὶ τετελευτηκότιες, προσιάται τῶν τῆς οἰκουμένης βασιλέων εἰσὶ;

Καὶ τοῦτο οὐκ ἐν τῇ Ρώμῃ ἴδοι τις ἂν γινόμενον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει. Καὶ γὰρ καὶ ἐνταῦθα 20 Κωνσταντῖνον τὸν μέγαν μεγάλη τιμῆ τιμᾶν ἐνόμισεν ὁ παῖς, εἰ πρὸς τοῖς προθύροις καιάθοιο τοῦ ἀλιέως· καὶ ὅπερ εἰσὶν οἱ πλωροὶ τοῖς βασιλεῦσιν ἐν τοῖς βασιλείοις, τοῦτο ἐν τῷ σήματι οἱ βασιλεῖς τοῖς ἀλιεῦσι. Καὶ οἱ μὲν ὥσπερ δεσπότηαι τοῦ τόπου τὰ ἔνδον κατέχουσιν, οἱ δὲ ὡς πάροικοι καὶ γείτο- 25 νες ἠγάπησαν τὴν αὐλειον αὐτοῖς ἀφορισθῆναι θύραν, ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα καὶ τοῖς ἀπίστοις ἐπιδεικνύντες, ὅτι πλείων ἐν τῇ ἀνασιάσει ἢ ὑπεροχὴ ἔσται τοῖς ἀλιεῦσιν. Εἰ γὰρ ἐνταῦθα οὕτως ἐν τοῖς τάφοις, πολλῶ μᾶλλον ἐν τῇ ἀνασιάσει. Καὶ

των; Διότι, εἶπέ μου, ποῦ εἶναι τὸ μνημα τοῦ Ἀλεξάνδρου; Δεῖξε μου καὶ εἶπέ μου τὴν ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπέθανεν. Ἐνῷ τῶν δούλων τοῦ Χριστοῦ καὶ τὰ μνήματα εἶναι λαμπρά, ἀφοῦ κατέλαβον τὴν βασιλικωτάτην πόλιν, καὶ αἱ ἡμέραι τοῦ θανάτου των καταφανεῖς, διότι καθιστοῦν τὴν οἰκουμένην ἑορτήν. Καὶ τὸ μὲν μνημα ἐκείνου τὸ ἀγνοοῦν καὶ οἱ συγγενεῖς του, ἐνῷ τὸ μνημα τοῦ Χριστοῦ καὶ οἱ βάρβαροι τὸ γνωρίζουν. Καὶ οἱ τάφοι τῶν δούλων τοῦ σταυρωθέντος εἶναι λαμπρότεροι ἀπὸ τὰς βασιλικὰς αὐλάς, ὅχι εἰς τὸ μέγεθος καὶ εἰς τὸ κάλλος τῶν οἰκοδομημάτων — καὶ εἰς αὐτὸ βεβαίως ὑπερτεροῦν —, ἀλλά, πρᾶγμα ποῦ εἶναι πολὺ περισσότερον, ὡς πρὸς τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν τιμὴν τῶν συνερχομένων. Διότι καὶ αὐτὸς ὁ ὁποῖος εἶναι ἐνδεδυμένος τὴν πορφύραν πηγαίνει διὰ νὰ προσκυνήσῃ εἰς ἐκεῖνα τὰ μνήματα, καί, ἀφοῦ ἀποβάλλῃ τὴν ὑπερηφάνειαν, ἴσταται προσευχόμενος εἰς τοὺς ἀγίους, ὥστε νὰ σταθοῦν ὑπὲρ αὐτοῦ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ χρειάζεται ὡς προστάτας τὸν σκηνοποιὸν καὶ τὸν ἀλιέα, παρ' ὅ,τι ἔχουν ἀποθάνει. Θὰ τολμήσῃς λοιπόν, εἶπέ μου, νὰ εἴπῃς νεκρὸν τὸν δεσπότην αὐτῶν, τοῦ ὁποῖου οἱ δοῦλοι καὶ νεκροὶ ἀκόμη, εἶναι προστάται τῶν βασιλέων τῆς οἰκουμένης;

Καὶ αὐτὸ θὰ ἴδῃ κανεὶς νὰ γίνεται ὅχι μόνον εἰς τὴν Ρώμην, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Διότι καὶ ἐδῶ τὸν μέγαν Κωνσταντῖνον μὲ μεγάλην τιμὴν ἐνόμισεν ὅτι ἔπρεπε νὰ τιμᾷ ὁ δοῦλος, ἀφοῦ τὸν ἀπέθεσεν εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ ἀλιέως· καὶ ὅ,τι εἶναι οἱ φρουροὶ τῶν πυλῶν διὰ τοὺς βασιλεῖς εἰς τὰ βασίλεια, αὐτὸ γίνονται εἰς τὸν τάφον οἱ βασιλεῖς διὰ τοὺς ἀλιεῖς. Καὶ οἱ μὲν ἅγιοι ὡσὰν κύριοι τοῦ τόπου κατέχουν τὰ ἐντὸς του, ἐνῷ οἱ βασιλεῖς ὡς πάροικοι καὶ γείτονες ἠγάπησαν νὰ ὀρισθῇ δι' αὐτοὺς ἡ θύρα τῆς αὐλῆς, ἐπιδεικνύοντες ἀπὸ ἐδῶ καὶ εἰς τοὺς ἀπίστους, ὅτι εἰς τὴν ἀνάστασιν θὰ εἶναι μεγαλυτέρα ἢ ὑπεροχὴ τῶν ἀλιέων. Διότι ἐὰν ἐδῶ γίνεται ἔτσι ἐνῷ εἶναι μέσα εἰς τοὺς τάφους,

ἀντήλλακται ἢ τάξις· οἱ μὲν βασιλεῖς οἰκειῶν καὶ ὑπηρειῶν, οἱ δὲ ἀρχόμενοι βασιλέων τὴν ἀξίαν περὶκείνται, μᾶλλον δὲ καὶ λαμπριέραν. Καὶ διὸ οὐ κολακεία τὸ πρῶγμα, αὕτη δεικνυσιν ἢ ἀλήθεια· ἀπὸ γὰρ ἐκείνων καὶ οὗτοι λαμπρότεροι γε-
 5 γόνασι. Πολὺν γὰρ τῶν ἄλλων τάφων τῶν βασιλικῶν τὰ σήματα ταῦτα σεμνότερα· ἐκεῖ μὲν γὰρ πολλὴ ἢ ἐρημία, ἐνιαῦθα δὲ πολλὴ ἢ πανήγυρις.

Εἰ δὲ βούλει καὶ ταῖς βασιλικαῖς παραβαλεῖν αὐλαῖς τοὺς τάφους ἰούτους, πάλιν ἐνιαῦθα τὰ νικητήρια. Ἐκεῖ μὲν γὰρ
 10 πολλοὶ οἱ σοβοῦντες, ἐνιαῦθα δὲ πολλοὶ οἱ καλοῦντες καὶ ἐπιδπώμενοι πλουσίους, πένητας, ἄνδρας, γυναῖκας, δούλους, ἐλευθέρους· ἐκεῖ πολὺς ὁ φόβος, ἐνιαῦθα ἄφαιτος ἢ ἡδονή. Ἄλλὰ γλυκὴ θέαμα χρυσοφοροῦντα βασιλέα καὶ ἐστειφανωμένον ἰδεῖν, καὶ παρεσιῶτας σιραιηγούς, ἄρχοντας, ταξιάρχους,
 15 φυλάρχους, ὑπάρχους. Ἄλλὰ τὰ ἐνιαῦθα ἰσοσούτω σεμνότερα καὶ φρικωδέστερα, ὡς ἐκεῖνα σκητὴν εἶναι καὶ παιδιὰν νομίσαι πρὸς ταῦτα. Ἄμα γὰρ ἐπέβης τῶν οὐδῶν, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ὁ τόπος τὴν διάνοιαν παρέπεμψε, πρὸς τὸν ἄνω βασιλέα, πρὸς τὸ σιραιόπεδον τὸ τῶν ἀγγέλων, πρὸς τὸν
 20 θρόνον τὸν ὑψηλόν, πρὸς τὴν δόξαν τὴν ἀπρόσοιον. Καὶ ἐνιαῦθα μὲν ὑπέταξεν ἄρχοντι τῶν ὑποκειμένων τὸν μὲν λῦσαι, τὸν δὲ δῆσαι· τὰ δὲ ὅσα τῶν ἁγίων οὐ ταύτην ἔχει τὴν ἐξουσίαν τὴν οἰκιστὴν καὶ ταπεινήν, ἀλλ' ἐκείνην τὴν πολλῶ μείζονα. Δαίμονας γὰρ παρτίσῃσι καὶ βασανίζει, καὶ τῶν
 25 δεσμῶν ἐκείνων τῶν πικροτάτων ἀπολύει τοὺς δεδεμένους.

Τί φοβερώτερον τοῦ δικαστηρίου τούτου; Οὐδενὸς ὀρωμένον, οὐδενὸς ἐπικειμένου ταῖς πλευραῖς τοῦ δαίμονος, φωναὶ καὶ σπαραγμοί, μάστιγες, βάσανοι, γλῶσσαι ἐμπιπράμεναι, τοῦ δαίμονος οὐ φέροντος τὴν θαυμασιτὴν δύναμιν ἐ-

πολὺ περισσότερον εἰς τὴν ἀνάστασιν. Καὶ ἔχει ἀντιστραφῆ ἢ τάξις· οἱ μὲν βασιλεῖς δηλαδὴ ἔχουν περιβληθῆ τὴν ἀξίαν δούλων καὶ ὑπηρετῶν, ἐνῶ οἱ ὑπήκοοι τὴν ἀξίαν βασιλέως, μᾶλλον δὲ λαμπροτέραν. Καὶ ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι κολακεία, τὸ δεικνύει αὐτῇ ἢ ἴδια ἢ ἀλήθεια· ὅτι δηλαδὴ ἀπὸ ἐκείνους αὐτοὶ ἐγίναν λαμπρότεροι. Διότι αὐτὰ τὰ μνήματα εἶναι πολὺ σεβαστότερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους τάφους, τοὺς βασιλικούς· διότι ἐκεῖ μὲν ἐπικρατεῖ πολλὴ ἐρημία, ἐνῶ ἐδῶ πανήγυρις.

Ἐὰν δὲ θέλῃς νὰ συγκρίνης καὶ μὲ τὰς βασιλικὰς αὐλὰς αὐτοὺς τοὺς τάφους, πάλιν ἐδῶ ἢ πανήγυρις διὰ τὴν νίκην. Διότι ἐκεῖ μὲν εἶναι πολλοὶ αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι ἀποδιώκουν, ἐνῶ ἐδῶ εἶναι πολλοὶ αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι καλοῦν καὶ προσελκύουν πλουσίους, πτωχοὺς, ἄνδρας, γυναῖκας, δούλους, ἐλευθέρους· ἐκεῖ εἶναι πολὺς ὁ φόβος, ἐδῶ ἀπερίγραπτος ἢ γλυκύτης. Ἄλλ' εἶναι εὐχάριστον θέαμα τὸ νὰ ἴδῃς βασιλέα ἐνδεδυμένον μὲ χρυσοὺν καὶ ἐστεφανωμένον, καὶ νὰ παρίστανται στρατηγοί, ἄρχοντες, ταξίαρχοι, φύλαρχοι, ὑπαρχοι. Τὰ ἐδῶ ὅμως εἶναι τόσον σεβαστότερα καὶ φρικωδέστερα, ὥστε ἐκεῖνα νὰ φαίνωνται ὡσὰν σκηνὴ θεάτρου καὶ καὶ παιγνίδι ἐν συγκρίσει πρὸς αὐτά. Διότι μόλις ἀναβῆς εἰς τὰ κατώφλια, ἀμέσως καὶ ὁ τόπος παραπέμπει τὴν σκέψιν πρὸς τὸν οὐρανόν, πρὸς τὸν ἄνω βασιλέα, πρὸς τὸ στρατόπεδον τῶν ἀγγέλων, πρὸς τὸν ὑψηλὸν θρόνον, πρὸς τὴν δόξαν τὴν ἀπλησίαστον. Καὶ ἐδῶ μὲν ὑπέταξεν εἰς τὸν ἄρχοντα τοὺς ὑπηκόους, τὸν μὲν νὰ ἀφήνῃ ἐλεύθερον, τὸν δὲ νὰ φυλακίζῃ· ἀλλὰ τὰ ὅσα τῶν ἀγίων δὲν ἔχουν αὐτὴν τὴν ἐξουσίαν τὴν ἐλεεινὴν καὶ εὐτελεῆ, ἀλλ' ἐκείνην, τὴν πολὺ μεγαλυτέραν. Διότι δαίμονας ὑποτάσσουν καὶ βασανίζουν, καὶ ἐλευθερώνουν, ὅσους ἔχουν δεθῆ, ἀπὸ τὰ πικρότατα ἐκεῖνα δεσμά.

Τί εἶναι φοβερώτερον ἀπὸ αὐτὸ τὸ δικαστήριον; Ἐνῶ δὲν φαίνεται κανεὶς, ἐνῶ δὲν εὐρίσκεται κανεὶς ἐπάνω εἰς τὰς πλευρὰς τοῦ δαίμονος, φωναὶ καὶ σπαραγμοί, μάλιστα, βάσανοι, γλῶσσαι καίόμεναι παρουσιάζονται, ἐπειδὴ ὁ δαί-

κείνην. Καὶ οἱ τὰ σώματα φορέσαντες, τῶν ἀσωμάτων κρα-
 τοῦσι δυνάμεων ἢ κόνις καὶ τὰ δοιᾶ καὶ ἡ τέφρα τὰς ἀορά-
 τους ἐκείνας διαξαίνει φύσεις. Διὰ δὴ τοῦτο ὑπὲρ μὲν τοῦ
 βασιλικῆς ἰδεῖν αὐτὰς οὐδεὶς ἂν ποτε ἀποδημήσει· βασι-
 5 λεῖς δὲ πολλοὶ πολλάκις ἀποδεδημήκασι ταύτης ἕνεκεν τῆς
 θεωρίας. Τῆς γὰρ μελλούσης κρίσεως ἴχνη καὶ σύμβολα τὰ
 μαρτύρια τῶν ἁγίων παρέχεται, δαιμόνων μαστιζομένων, ἀν-
 θρώπων κολαζομένων καὶ ἐλευθερουμένων.

Εἶδες τῶν ἁγίων τὴν δύναμιν καὶ τετελευτηκότων; εἶ-
 10 δες τῶν ἁμαρτωλῶν τὴν ἀσθένειαν καὶ ζώντων; Φύγε τοίνυν
 τὴν κακίαν, ἵνα κρατῆς τῶν τοιούτων, καὶ δίωκε μετὰ σπου-
 δῆς ἀπάσης τὴν ἀρετὴν. Εἰ γὰρ τὰ ἐνταῦθα τοιαῦτα, ἐννόη-
 σον ἡλίκα τὰ μέλλοντα. Καὶ τῷ ἔρωτι τοῦτω διηνεκῶς κα-
 τεχόμενος, ἐπιλαμβάνου τῆς αἰωνίου ζωῆς· ἥς γένοιτο πάν-
 15 τας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡ-
 μῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύ-
 ματι δόξα, κράτις, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας
 τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

μων δὲν ὑποφέρει ἐκείνην τὴν θαυμαστὴν δύναμιν. Καὶ ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι ἐφόρεσαν σώματα, ἐπικρατοῦν τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων· ἡ κόνις καὶ τὰ ὄστᾱ καὶ ἡ τέφρα διασκορπίζει τὰς ἀοράτους ἐκείνας φύσεις. Διὰ τοῦτο βεβαίως κανεῖς δὲν θὰ ἐταξίδευσεν ποτὲ διὰ νὰ ἴδῃ βασιλικὰς αὐλάς· ἐνῶ βασιλεῖς πολλοὶ ἐταξίδευσαν διὰ νὰ ἴδουν αὐτά. Διότι διὰ τὴν μέλλουσαν κρίσιν σημεῖα καὶ σύμβολα δίδονται τὰ μαρτύρια τῶν ἁγίων, ὅπου ἐνῶ οἱ δαίμονες μαστίζονται, ἄνθρωποι βασανίζονται καὶ ἐλευθεροῦνται.

Εἶδες τὴν δύναμιν τῶν ἁγίων ἂν καὶ ἔχουν ἀποθάνει; Εἶδες τὴν ἀδυναμίαν τῶν ἁμαρτωλῶν ἂν καὶ εὐρίσκονται ἐν ζωῇ; Ἀπόφυγε λοιπὸν τὴν κακίαν διὰ νὰ ἐπικρατῆς εἰς αὐτούς, καὶ ἐπιδίωκε μὲ ὅλην σου τὴν φροντίδα τὴν ἀρετὴν. Διότι ἐὰν τὰ ἐδῶ εἶναι τέτοια, σκέψου πόσον μᾶλλον τὰ μέλλοντα. Καὶ κατεχόμενος πάντοτε ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἔρωτα, νὰ ἀγωνίζεσαι διὰ νὰ κερδίσης τὴν αἰώνιον ζωὴν· τὴν ὁποίαν εἶθε νὰ ἐπιτύχωμεν ὅλοι, μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὅποιον εἰς τὸν Πατέρα συγχρόνως καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει δόξα, δύναμις, τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΚΖ'
Β' Κορ. 12, 11 - 15

«Γέγονα ἄφρων καυχόμενος· ὑμεῖς με ἠναγκάσατε. Ἐγὼ γὰρ ὄφειλον ὑφ' ὑμῶν σινίσιτασθαι».

5 1. Ἀπαρίσας τὸν περὶ τῶν οἰκείων ἐγκωμίων λόγον, οὐκ ἔστιν μέχρι τούτου, ἀλλὰ ἀπολογεῖται πάλιν, καὶ συγγνώμην ὑπὲρ τῶν εἰρημένων αἰτεῖ, ἀνάγκης εἶναι λέγων τὸ πρῶγμα, οὐ προαιρέσεως. Ἄλλ' ὅμως καὶ ἀνάγκης οὔσης, ἄφρονα ἑαυτὸν καλεῖ. Ἀρχόμενος μὲν οὖν ἔλεγεν, «Ὡς ἄφρονα δέξασθέ με», καὶ «ὡς ἐν ἀφροσύνῃ»· νυνὶ δὲ τό, ὡς, ἀνελῶν, ἄφρονα ἑαυτὸν καλεῖ. Μετὰ γὰρ τὸ κατασκευάσαι διὰ τῶν εἰρημένων ἅπερ ἤθελε, θαρρῶν λοιπὸν καὶ ἀφειδῶς ἐπιλαμβάνεται τοῦ τοιούτου ἐλατιώματος, παιδεύων ἅπαντας μηδέποτε ἀνάγκης οὐκ οὔσης, ἑαυτὸν τινα ἐγκωμιάζειν,
10 15 ὅπου γε καὶ αἰτίας ὑποκειμένης, ἄφρονα ἑαυτὸν ὁ Παῦλος ὠνόμασεν.

Εἶτα καὶ τὴν αἰτίαν τῶν εἰρημένων οὐκ ἐπὶ τοὺς ψευδοποιστοὺς, ἀλλ' ἐπὶ τοὺς μαθητὰς ἅπασαν περιτρέπει. «Ὑμεῖς γάρ», φησὶν, «ἠναγκάσατε». Εἰ μὲν γὰρ ἐκαυχῶντο, καὶ μὴ
20 μετὰ τῆς ὑμετέρας τοῦτο ἐποίουν πλάνης, μηδὲ ὑμᾶς ἀπώλλυον, οὐκ ἂν οὕτω προήχθην εἰς τούτους ἑμαυτὸν καθεῖναι τοὺς λόγους· ἐπειδὴ δὲ ὀλόκληρον Ἐκκλησίαν διέφθειρον, πρὸς τὸ συμφέρον ὑμῖν ὄρῶν, ἠναγκάσθη ἄφρων γενέσθαι. Καὶ οὐκ εἶπεν, ἔδεια γὰρ μὴ τὰ πρωτεῖα παρ' ὑμῖν ἐνεγκά-
25 μενοι, τὰ παρ' ἑαυτῶν κατασπεύρωσιν· ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὖν ἀνωτέρω τέθεικεν εἰπὼν, «Φοβοῦμαι μή πως, ὡς ὁ ὄφις Ἐὐαν ἠπάτησεν, οὕτω φθαρή τὰ νοήματα ὑμῶν»· ἐνιαῦθα

ΛΟΓΟΣ ΚΖ΄
Β΄ Κορ. 12, 11 - 15

«Ἐγὶνα ἀνόητος μὲ τὸ νὰ καυχῶμαι. Σεῖς μὲ ἠναγκάσατε. Ἐπρεπε σεῖς νὰ μὲ συνιστᾶτε»¹.

1. Ἀφοῦ ἐτελείωσε τὸν λόγον διὰ τὸν ἰδικόν του ἔπαινον, δὲν ἔσταμάτησε ἐδῶ, ἀλλὰ πάλιν ἀπολογεῖται καὶ ζητεῖ συγγνώμην διὰ τὰ λεχθέντα, λέγων ὅτι ἀπὸ ἀνάγκην ἔγινεν αὐτὸ καὶ ὄχι ἀπὸ ἰδικήν του προαίρεσιν. Ἀλλὰ παρ' ὅ,τι ἦτο ἀνάγκη, ὀνομάζει ἀνόητον τὸν ἑαυτὸν του. Ὅταν ἤρχιζε λοιπὸν ἔλεγε, «δεχθῆτε με ὡς ἀνόητον», καὶ «ὡσάν ἀνόητος»· τῶρα ὅμως ἀφοῦ ἀνήρεσε τὸ «ὡσάν», ὀνομάζει τὸν ἑαυτὸν του ἀνόητον. Διότι ἀφοῦ ἀπέδειξε μὲ τὰ λεχθέντα αὐτὰ ποῦ ἤθελε, μὲ θάρρος λοιπὸν καὶ χωρὶς φειδῶ κατηγορεῖ αὐτὸ τὸ ἐλάττωμα, διδάσκων εἰς ὄλους νὰ μὴ ἐγκωμιάζουν ποτὲ τὸν ἑαυτὸν των ἂν δὲν εἶναι ἀνάγκη, ἀφοῦ καὶ ἐνῶ ὑπάρχει λόγος, ὁ Παῦλος ὠνόμασε τὸν ἑαυτὸν του ἀνόητον.

Ὑστερον καὶ τὴν αἰτίαν διὰ τὰ λεχθέντα ὄχι εἰς τοὺς ψευδαποστόλους, ἀλλ' εἰς τοὺς μαθητὰς ἀποδίδει ὀλόκληρον. Διότι, «σεῖς», λέγει, «μὲ ἠναγκάσατε». Διότι ἐὰν μὲν ἔκαυχῶντο καὶ ἔκαμνον αὐτὸ χωρὶς νὰ ἐπιτυχάνουν νὰ σᾶς πλανήσουν, οὔτε νὰ σᾶς καταστρέψουν, δὲν θὰ εἶχον φθάσει εἰς σημεῖον νὰ ἀφήσω τὸν ἑαυτὸν μου νὰ ἐκπέση εἰς τέτοιους λόγους. Ἐπειδὴ ὅμως ὀλόκληρον ἐκκλησίαν κατέστρεψαν, ἠναγκάσθη διὰ τὸ ἰδικόν σας συμφέρον νὰ γίνω ἀνόητος. Καὶ δὲν εἶπεν, διότι ἐφοβήθη μήπως ἀφοῦ ἀρπάσουν ἀπὸ ἐσᾶς τὰ πρωτεῖα σπεύρουν παντοῦ τὴν ἰδικήν των διδασκαλίαν· ἀλλ' αὐτὸ μὲν τὸ ἐξέθεσεν ἀνωτέρω ὅταν εἶπε, «φοβοῦμαι μήπως, ὅπως ὁ ὄφις ἐξηπάτησε τὴν Εὐαν μὲ τὴν πανουργίαν του, ἔτσι φθαροῦν αἱ σκέψεις σας»· ἐδῶ

δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ αὐθεντικώτερον, καὶ μετὰ πλείονος ἐξουσίας, ἔχων ἐκ τῶν εἰρημένων τὴν παρρησίαν· «Ἐγὼ γὰρ ὄφειλον ὑφ' ὑμῶν συνίστασθαι».

Εἶτα καὶ τὴν αἰτίαν τίθησι καὶ οὐ λέγει πάλιν τὰς ἀπο-
 5 καλύψεις, οὐδὲ τὰ σημεῖα μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς πειρασμούς.
 «Οὐδὲν γὰρ ὑσιέρησα τῶν ὑπερλίαν ἀποσιόλων». Ὅρα πῶς
 πάλιν καὶ ἐνιαῦθα ἐξουσιαστικώτερον φθέγγεται. Ἐμπρο-
 σθεν μὲν γὰρ ἔλεγε, «Λογίζομαι μηδὲν ὑσιερηκένα»· ἐν-
 10 τιαῦθα δὲ ἀποφαντικῶς οὕτως, ὅπερ εἶπον, μετὰ τὰς ἀπο-
 δεῖξεις θαρρῶν φθέγγεται λοιπόν. Οὐ μὴν οὐδὲ οὕτως ἀφί-
 σταιται τοῦ μέρους, οὐδὲ τοῦ οἰκείου ἡθους. Ὡσπερ γὰρ μέ-
 γα υἱ εἰρηκῶς καὶ τὴν ἀξίαν ὑπερβαῖνον τὴν ἑαυτοῦ, ὅτι
 μετὰ τῶν ἀποσιόλων ἑαυτὸν ἠρόθησεν, οὕτω μειριάζει πάλ-
 15 ιν, καὶ ἐπάγει λέγων· «Εἰ καὶ οὐδὲν εἰμι, τὰ σημεῖα τοῦ
 ἀποσιόλου καιριογᾶσθη ἐν ὑμῖν». Μὴ τοῦτο ἴδης, φησί, εἰ
 εὐτελής ἐγὼ καὶ μικρός, ἀλλ' εἰ μὴ τούτων ἀπήλαυσας, ὧν
 παρ' ἀποσιόλου ἀπολαῦσαι ἔχρην.

Καὶ οὐκ εἶπεν, εὐτελής, ἀλλ', ὃ καιώτερον ἦν, «οὐδέν».
 Τί γὰρ ὄφελος μέγαν εἶναι, καὶ μηδένα ὠφελεῖν; ὥσπερ
 20 οὖν οὐδὲ ἰατροῦ κέρδος ἐμπείρου, μηδένα τῶν καμνόντων
 ἰωμένου. Μὴ τοίνυν, φησί, τοῦτο ἐξέταζε, διὸ οὐδὲν ἐγὼ,
 ἀλλ' ἐκεῖνο σκόπει, διὸ ἐν οἷς ὑμᾶς εὖ παθεῖν ἔδει, οὐδὲν
 ὑσιέρησα, ἀλλ' ἐγὼ τὴν πείραν ἔδωκα τῆς ἐμῆς ἀποσιολῆς.
 Οὐ τοίνυν ἔδει λόγων τῶν παρ' ἐμοῦ. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, οὐ
 25 τοῦ συνίστασθαι χρήζων πῶς γὰρ, ὃ καὶ τὸν οὐρανὸν μικρὸν
 ἠγούμενος πρὸς τὸν τοῦ Χριστοῦ πόθον; ἀλλὰ τῆς σωτηρίας
 τῆς ἐκείνων ἐφιέμενος. Εἶτα ἵνα μὴ λέγωσι, καὶ τί πρὸς ἡ-
 μᾶς, εἰ καὶ μηδὲν ὑσιέρησας τῶν ὑπερλίαν ἀποσιόλων; διὰ
 τοῦτο ἐπήγαγν, διὸ «Ἐν ὑμῖν καιριογᾶσθη τὰ σημεῖα τοῦ

2. Β' Κορ. 12, 12.

3. Β' Κορ. 12, 13.

ὅμως ὄχι ἔτσι, ἀλλὰ μὲ περισσότερον κυριαρχικὸν τρόπον καὶ μὲ περισσοτέραν ἐξουσίαν, ἐπειδὴ ἔχει τὸ θάρρος ἀπὸ τὰ λεχθέντα· «Ἔπρεπε σεῖς νὰ μὲ συνιστᾶτε».

Ὑστερον ἐκθέτει καὶ τὴν αἰτίαν· καὶ δὲν λέγει πάλιν τὰς ἀποκαλύψεις καὶ τὰ θαύματα μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς πειρασμούς. «Ἐπειδὴ εἰς τίποτε δὲν ἐφάνην κατώτερος ἀπὸ τοὺς ἐξοχωτέρους ἀποστόλους». Κοίταξε πῶς πάλιν ἐδῶ μὲ περισσοτέραν ἐξουσίαν ὁμιλεῖ. Διότι εἰς τὴν ἀρχὴν μὲν ἔλεγε, «φρονῶ ὅτι δὲν ὑστέρησα εἰς τίποτε», ἐδῶ ὅμως μὲ βεβαιότητα, ἔτσι ὅπως εἶπον, ὁμιλεῖ μὲ θάρρος μετὰ ἀπὸ τὰς ἀποδείξεις. Ἄλλ' ὅμως οὔτε ἔτσι ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸ μέτρον, οὔτε ἀπὸ τὸ ἦθος του. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἀφοῦ εἶπε κάτι μέγα καὶ τὸ ὁποῖον ὑπερβαίνει τὴν ἀξίαν του, ὅτι δηλαδὴ συγκατηρίθμησε τὸν ἑαυτὸν του μαζὶ μὲ τοὺς ἀποστόλους, ἔτσι μετριάζει πάλιν καὶ προσθέτει λέγων· «Ἄν καὶ δὲν εἶμαι τίποτε, τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἀληθινοῦ ἀποστόλου ἐπραγματοποιήθησαν ἐνώπιόν σας». Μὴ βλέπεις αὐτό, λέγει, ἐὰν ἐγὼ εἶμαι εὐτελής καὶ μικρός, ἀλλ' ἐὰν ἀπῆλαυσεσ αὐτὰ τὰ ὁποῖα ἔπρεπε ν' ἀπολαύσης ἀπὸ ἀπόστολον.

Καὶ δὲν εἶπεν, εὐτελής, ἀλλά, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι κατώτερον, «τίποτε». Διότι ποῖον τὸ ὄφελος ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι μέγας καὶ νὰ μὴ ὠφελῆ κανένα; Ὅπως βεβαίως οὔτε ἀπὸ ἱατρὸν ἔμπειρον ὑπάρχει κέρδος, ὅταν δὲν θεραπεύῃ κανένα ἀπὸ τοὺς ἀσθενεῖς. Μὴ λοιπόν, λέγει, ἐξετάζης αὐτό, ὅτι ἐγὼ δὲν εἶμαι τίποτε, ἀλλ' ἐκεῖνο νὰ βλέπης, ὅτι εἰς ὅσα ἔπρεπε σεῖς νὰ κερδίσετε καθόλου δὲν ὑστέρησα, ἀλλ' ἐγὼ ἔδωσα τὴν δοκιμὴν τῆς ἀποστολῆς μου. Δὲν ἐχρειάζοντο λοιπόν οἱ ἰδικοί μου λόγοι. Αὐτὰ δὲ τὰ ἔλεγεν, ὄχι διότι εἶχεν ἀνάγκην συστάσεων· διότι πῶς ἦτο δυνατόν αὐτὸ δι' ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ἐθεώρει μικρὸν καὶ τὸν οὐρανὸν διὰ τὸν πόθον τοῦ Χριστοῦ; Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐπόθει τὴν σωτηρίαν ἐκείνων. Ὑστερον, διὰ νὰ μὴ λέγουν «καὶ τί μᾶς ἐνδιαφέρει ἂν δὲν ὑστέρησες εἰς τίποτε ἀπὸ τοὺς ἐξοχωτέρους ἀποστόλους;», διὰ τοῦτο προσέθεσεν ὅτι «Τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ

ἀποσιόλου, ἐν πάσῃ ὑπομονῇ καὶ σημείοις καὶ τέρασι». Βαβαί, πηλίκον πέλαγος κατορθωμάτων ἐν ὀλίγοις ῥήμασι παρέδραμε.

Καὶ θεὰ ποῖον πρῶτον τίθησι, τὴν ὑπομονήν. Τοῦτο γὰρ
 5 ἰποσιόλου δεῖγμα, τὸ φέρειν πάντα γενναίως. Τοῦτο μὲν γὰρ
 ἐν βραχεῖ, διὰ μιᾶς λέξεως· τὸ δὲ τῶν σημείων, ἅπερ οὐκ
 ἦν αὐτοῦ κατορθώματα, διὰ πλειόνων. Ἐννόησον γὰρ πόσα
 δεσμοπήρια, πόσας πληγὰς, πόσους κινδύνους, πόσας ἐπι-
 βουλὰς, πόσας νιφάδας πειρασμῶν ἐνιαῦθα ἠνίξαιτο, πόσους
 10 πολέμους ἐμφυλίους, ἐξωτικούς, πόσας ὀδύνας, πόσας προσ-
 βολὰς διὰ τοῦ ὀνόματος τῆς ὑπομονῆς· διὰ τῶν σημείων
 πάλιν, πόσους νεκροὺς ἐγεροθέντας, πόσους τυφλοὺς θεραπευ-
 θέντας, πόσους λεπροὺς καθαριοθέντας, πόσους δαίμονας ἐ-
 λαθέντας. Ταῦτα ἀκούοντες, μανθάνωμεν, εἰ εἰς ἀνάγκην
 15 ἐμπέσωμεν τοιούτων διηγημάτων, συντιέμνειν ἡμῶν τὰ κα-
 τορθώματα· ὃ καὶ αὐτὸς ἐποίησεν.

2. Εἶτα ἵνα μὴ λέγωσί τινες, εἰ γὰρ καὶ μέγας, καὶ
 πολλὰ εἰργάσω, ἀλλ' οὐ ἰσοαῦτα, ὅσα ἐν ταῖς λοιπαῖς ἐκ-
 κλησίαις οἱ ἀποσιόλοι, ἐπήγαγε· «Τί γὰρ ἔστιν ὃ ἠιτήθητε
 20 ὑπὲρ τὰς λοιπὰς ἐκκλησίας;». Οὐκ ἐλάτινος, φησί, μειέ-
 σχειτε χάριτος τῶν λοιπῶν. Ἄλλ' ἴσως εἶποι τις ἄν, τί δή-
 ποιε πρὸς τοὺς ἀποσιόλους ἰρέπει τὸν λόγον, τὴν πρὸς τοὺς
 ψευδαποσιόλους μάχην ἀφείς; Ἐκ περισσοῦς ἀνασιῆσαι
 βουλόμενος αὐτῶν τὰ φρονήματα, καὶ δεῖξαι, ὅτι οὐ μόνον
 25 ἐκείνων βελτίων, ἀλλ' οὐδὲ τῶν μεγάλων ἀποσιόλων ἐλάτι-
 των. Διὰ τοι τοῦτο, διὰ μὲν περὶ ἐκείνων διαλέγεται, φησὶν,
 «Ἐπὲρ ἐγώ»· διὰ δὲ πρὸς τοὺς ἀποσιόλους ἑαυτὸν παρα-
 βάλλη, ἀγαπητὸν εἶναι φησι τὸ μὴ ὑστερηκέναι, καίτοιγε πλεῖ-

ἀληθινοῦ ἀποστόλου ἐπραγματοποιήθησαν ἐνώπιόν σας μὲ κάθε ὑπομονήν, μὲ σημεῖα καὶ τέρατα καὶ δυνάμεις». Ὡ, πόσον πέλαγος κατορθωμάτων μέσα εἰς ὀλίγους λόγους ἐπροσπέρασε.

Καὶ κοίταξε ποῖον θέτει πρῶτον, τὴν ὑπομονήν. Διότι αὐτὸ εἶναι δεῖγμα τοῦ ἀποστόλου, τὸ νὰ ὑπομένῃ τὰ πάντα μὲ γενναιότητα. Αὐτὸ μὲν συντόμως ἀνέφερε, μὲ μίαν λέξιν· ἐνῶ τὰ θαύματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἦσαν ἰδικὰ του κατορθώματα, μὲ περισσοτέρας. Διότι σκέψου πόσας φυλακάς, πόσας πληγὰς, πόσους κινδύνους, πόσας ἐπιβουλάς, πόσας χιλιάδας πειρασμῶν ὑπηνίχθη ἐδῶ, πόσους πολέμους ἀπὸ τοὺς μέσα καὶ ἀπὸ τοὺς ἔξω ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, πόσους πόνους, πόσας προσβολὰς μὲ τὸ ὄνομα τῆς ὑπομονῆς· μὲ τὴν λέξιν σημεῖα πάλιν, πόσους νεκροὺς οἱ ὁποῖοι ἀνεστήθησαν, πόσους λεπροὺς οἱ ὁποῖοι ἐκαθαρίσθησαν, πόσους δαίμονας οἱ ὁποῖοι ἐξεδιώχθησαν. Ἀκούοντες αὐτά, ἅς μανθάνωμεν, ἔαν εὐρεθῶμεν εἰς ἀνάγκην νὰ διηγηθῶμεν τέτοια πράγματα, νὰ προσπερνῶμεν συντόμως τὰ κατορθώματά μας, ὅπως ἔκανε καὶ ὁ ἴδιος.

2. Ὑστερον, διὰ νὰ μὴ λέγουν μερικοί, ἂν καὶ εἶσαι βεβαίως μέγας καὶ κατώρθωσες πολλά, δὲν κατώρθωσες πάντως ὅσα εἰς τὰς ἄλλας ἐκκλησίας οἱ ἀπόστολοι, προσέθεσε· «Κατὰ τί λοιπὸν εἶσθε κατώτεροι ἀπὸ τὰς ἄλλας ἐκκλησίας;». Δὲν ἔχετε λάβει ὀλιγωτέραν χάριν ἀπὸ τὰς ἄλλας, λέγει. Ἄλλ' ἴσως θὰ ἔλεγε κανεὶς, διατί ἐγκατέλειψε τὴν μάχην κατὰ τῶν ψευδαποστόλων καὶ στρέφει τὸν λόγον πρὸς τοὺς ἀποστόλους; Ἐπειδὴ θέλει νὰ ἀφανίσῃ τελείως τὰς σκέψεις των αὐτὰς καὶ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι, ὄχι μόνον εἶναι καλύτερος ἀπὸ τοὺς ψευδαποστόλους, ἀλλ' οὔτε ἀπὸ τοὺς μεγάλους ἀποστόλους δὲν εἶναι κατώτερος. Διὰ τοῦτο, ὅταν μὲν ὁμιλῇ διὰ τοὺς ψευδαποστόλους λέγει, «ἐγὼ ὑπερτερῶ αὐτῶν»· ἐνῶ ὅταν συγκρίνῃ τὸν ἑαυτὸν του πρὸς τοὺς ἀποστόλους προτιμᾷ νὰ λέγῃ ὅτι δὲν ὑστερεῖ, ἂν καὶ βεβαίως ἐκοπίασε πολὺ περισσότερον ἀπὸ αὐτούς. Ἀποδει-

ον αὐτῶν κοπιάσας. Δείκνυσι δὲ ἐντεῦθεν, ὅτι κακείνοις ὑβρίζουσιν, διὰ τὸν ἴσον αὐτῶν ἐν δευτέρῳ τούτων ἔχουσιν.

«Εἰ μὴ ὅτι αὐτὸς ἐγὼ οὐ κατενόησα ὑμῶν». Μετὰ πολλῆς πάλιν θαρύτητος ἔθηκε τὴν ἐπιτίμησιν. Καὶ τὸ ἐξῆς
 5 φορικώτερον· «Χαρίσασθέ μοι τὴν ἀδικίαν ταύτην». Ἄλλ’
 ὁμως ἡ θαρύτης καὶ ἀγάπης ῥήματα, καὶ ἐγκώμιον ἐκείνων
 ἔχει εἶγε ἀδικίαν οἰκείαν εἶναι νομίζουσι τὸ μὴ καταδέ-
 ξασθαι τὸν ἀπόστολον λαβεῖν τι παρ’ αὐτῶν, μηδὲ θαρρη-
 σαι τραφῆναι ἐνθεν. Εἰ τοῦτο, φησὶν, ἐγκαλεῖτε, οὐκ εἶπεν, ὅτι
 10 κακῶς ἐγκαλεῖτε, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς γλυκύτητος, συγγνώ-
 μην αἰτῶ, χαρίσασθέ μοι τοῦτο τὸ ἁμάρτημα. Καὶ θέα τὴν
 σύνεσιν. Ἐπειδὴ γὰρ συνεχῶς τοῦτο σιρροφόμενον ὄνειδος
 αὐτοῖς ἔφερε, συνεχῶς αὐτὸ παραμυθεῖται· ἀνωτέρω μὲν
 λέγων, ὅτι «Ἔστιν ἀλήθεια Χριστοῦ ἐν ἐμοί, ὅτι ἡ καύχη-
 15 σίς μου οὐ φραγήσεται αὕτη»· εἶτα πάλιν, «Ὅτι οὐκ ἀγαπῶ
 ὑμᾶς; ὁ Θεὸς οἶδεν· ἀλλ’ ἵνα ἐκκόψω τὴν ἀφορμὴν τῶν θε-
 λόντων ἀφορμὴν, καὶ ἵνα ἐν ᾧ καυχῶνται, εὐρεθῶσι καθὼς
 καὶ ἡμεῖς». Καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ· «Τίς οὖν μοί ἐστιν ὁ μισθός;
 Ἴνα εὐαγγελιζόμενος ἀδάπανον θῆσω τὸ εὐαγγέλιον». Καὶ
 20 ἐνταῦθα, «Χαρίσασθέ μοι τὴν ἀδικίαν ταύτην». Πανταχοῦ
 γὰρ φεύγει τὸ δεῖξαι, ὅτι διὰ τὴν ἀσθένειαν αὐτῶν οὐ λαμ-
 βάνει· καὶ ἐνταῦθα μὴ πλήξαι. Διὸ καὶ ἐνταῦθα οὕτω φησὶν·
 εἰ τοῦτο πλημμέλημα εἶναι ἠγείσθε, συγγνώμην αἰτῶ. Ταῦτα
 δὲ ἔλεγε, καὶ πλήτιων καὶ θεραπεύων. Μὴ γὰρ δὴ τοῦτο
 25 εἴπης· εἰ πλήξαι θέλεις, τί ἀπολογῆ; εἰ δὲ ἀπολογῆ, τί πλήτι-
 τεις; Τοῦτο γὰρ συνέσεώς ἐστι, καὶ κατατέμνειν καὶ ἐπιδε-
 σμεῖν τὸ ἔλκος.

κνύει δὲ ἀπὸ ἐδῶ, ὅτι καὶ τοὺς ἀποστόλους ὑποτιμοῦν, ὅταν αὐτὸν ποὺ εἶναι ἴσος μὲ ἐκείνους τὸν θεωροῦν κατώτερον τῶν ψευδαποστόλων.

«Παρὰ τὸ ὅτι ἐγὼ ὁ ἴδιος δὲν σᾶς ἐπεβάρυνα». Μὲ πολλὴν αὐστηρότητα πάλιν ἔθεσε τὴν ἐπιτίμησιν. Καὶ τὸ ἐπόμενον ἀκόμη βαρύτερον· «Συγχωρήσατέ μου αὐτὴν τὴν ἀδικίαν». Ἄλλ' ὅμως ἡ αὐστηρότης περιέχει καὶ λόγους ἀγάπης καὶ ἐγκώμιον δι' ἐκείνους· ἐὰν βεβαίως νομίζουν ὅτι εἶναι ἰδική του ἀδικία τὸ ὅτι δὲν κατεδέχθη ὁ ἀπόστολος νὰ λάβῃ κάτι ἀπὸ αὐτούς, οὔτε νὰ ἔχη τὸ θάρρος νὰ τραφῇ ἀπὸ ἐκεῖ. Ἐὰν δι' αὐτό, λέγει, κατηγορῆτε — δὲν εἶπεν ὅτι κακῶς κατηγορεῖτε, ἀλλὰ μὲ πολλὴν γλυκύτητα —, ζητῶ συγγνώμην, συγχωρῆστε μου αὐτὸ τὸ ἁμάρτημα. Καὶ κοίταξε τὴν σύνεσιν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ αὐτὸ ἀναλογιζόμενοι συνεχῶς ἔφερον εἰς αὐτοὺς ἐντροπήν, συνεχῶς αὐτὸ καταπραΰνει, ἀνωτέρω μὲν λέγων ὅτι «Ὅπως εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ ἀλήθεια τοῦ Χριστοῦ εἶναι μέσα μου, ἔτσι ἡ καύχησίς μου αὐτή, ὅτι δὲν σᾶς ἔγινα βάρος, δὲν θὰ μοῦ ἀποκλεισθῇ», ὕστερον πάλιν, «Διότι δὲν σᾶς ἀγαπῶ; Ὁ Θεὸς γνωρίζει ὅτι σᾶς ἀγαπῶ. Ἄλλ' αὐτὸ ποὺ κάνω θὰ ἐξακολουθῶ νὰ τὸ κάνω, διὰ νὰ στερήσω τῆς εὐκαιρίας ἐκείνους ποὺ ἐπιδιώκουν εὐκαιρίαν διὰ νὰ φανοῦν ὅτι εἶναι ὡσὰν ἐμᾶς εἰς τὸ ἔργον διὰ τὸ ὁποῖον καυχῶνται». Καὶ εἰς τὴν προηγουμένην ἐπιστολήν· «Ποῖος εἶναι λοιπὸν ὁ μισθός μου; Τὸ νὰ κάνω ἀδάπανον τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ ὅταν τὸ κηρύττω»⁴. Καὶ ἐδῶ, «Συγχωρήσατέ μου αὐτὴν τὴν ἀδικίαν». Παντοῦ δηλαδὴ ἀποφεύγει νὰ δείξῃ ὅτι διὰ τὴν ἰδικὴν τῶν ἀδυναμίαν δὲν λαμβάνει· καὶ αὐτὸ διὰ νὰ μὴ πληγώσῃ. Διὰ τοῦτο καὶ ἐδῶ ἔτσι λέγει· ἐὰν νομίζετε ὅτι αὐτὸ εἶναι σφάλμα, ζητῶ συγγνώμην. Αὐτὰ δὲ τὰ ἔλεγε καὶ διὰ νὰ κτυπήσῃ καὶ διὰ νὰ θεραπεύσῃ. Ἄλλὰ μὴ τὸ εἴπῃς αὐτό, διότι ἐὰν θέλῃς νὰ κτυπήσῃς διατί ἀπολογεῖσαι; Ἐὰν δὲ ἀπολογῆσαι, διατί κτυπᾶς; Διότι αὐτὸ εἶναι ἴδιον συνέσεως, καὶ νὰ κατακόπῃ, καὶ νὰ ἐπιδένη τὴν πληγὴν.

Εἶτα, ἵνα μὴ δόξη, ὅπερ καὶ ἔμπροσθεν ἔλεγεν, συνεχῶς αὐτὸ σιρέφειν ὑπὲρ τοῦ λαβεῖν, θεραπεύει μὲν αὐτὸ καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ λέγων, «Οὐκ ἔγραφα δέ, ἵνα οὕτω γένηται ἐν ἐμοί· καλὸν γάρ μοι ἀποθανεῖν, ἢ τὸ καύχημά μου ἵνα
 5 τις κενώσῃ»· γλυκύτερον δὲ ἐντιεῦθεν καὶ προσηνέστερον. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; «Ἰδού, τρίτον τοῦτο ἐτοιμῶς ἔχω ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, καὶ οὐ καταναρκήσω ὑμῶν· οὐ γὰρ ζητῶ τὰ ὑμῶν, ἀλλ' ὑμᾶς. Οὐ γὰρ ὀφείλει τὰ τέκνα τοῖς γονεῦσι θησαυρίζειν, ἀλλ' οἱ γονεῖς τοῖς τέκνοις». Ὁ δὲ λέγει,
 10 τοῦτό ἐστιν· οὐκ ἐπειδὴ μὴ λαμβάνω, διὰ τοῦτο οὐ παραγίνομαι, ἀλλὰ καὶ δεύτερον παρεγενόμην, καὶ τρίτον τοῦτο παρεσκεύασμαι ἐλθεῖν, καὶ οὐ καταναρκήσω ὑμῶν. Καὶ ἡ αἰτία σεμνή. Οὐ γὰρ εἶπεν, ἐπειδὴ μικρολόγοι, ἐπειδὴ πλήτισθε, ἐπειδὴ ἀσθενεῖτε· ἀλλὰ τί; «Οὐ γὰρ ζητῶ τὰ ὑμῶν,
 15 ἀλλ' ὑμᾶς». Μείζονα ἐπιζητῶ, ψυχὰς ἀντὶ χρημάτων, σωτηρίαν ἀντὶ χρυσοῦ.

Εἶτα ἐπειδὴ ὑποψίαν εἶχεν ἔτι τὸ πρᾶγμα, ὡς ἀλγοῦντος αὐτοῦ πρὸς αὐτούς, διὰ τοῦτο καὶ λογισμὸν τίθησιν. Ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν εἰπεῖν αὐτούς, οὐ γὰρ ἔξεσι καὶ ἡμᾶς
 20 ἔχειν καὶ τὰ ἡμῶν; ἐπάγει μετὰ πολλῆς τῆς χάριτος τὴν ἀπολογίαν αὐτῶν, λέγων· «Οὐ γὰρ ὀφείλει τὰ τέκνα τοῖς γονεῦσι θησαυρίζειν, ἀλλ' οἱ γονεῖς τοῖς τέκνοις»· ἀντὶ τῶν διδασκάλων καὶ τῶν μαθητῶν τοὺς γονέας καὶ τὰ τέκνα μεταβάλλων, καὶ δείξας ὅτι ὀφειλῆς πρᾶγμα ποιεῖ, ὅπερ οὐκ ἦν
 25 ὀφειλῆς. Οὐ γὰρ οὕτω προσέταξεν ὁ Χριστός, ἀλλ' ἐκείνων φειδόμενος, ταῦτα λέγει· διὸ καὶ πλέον τι προστίθησιν. Οὐ γὰρ εἶπε μόνον, ὅτι οὐκ ὀφείλει τὰ τέκνα θησαυρίζειν, ἀλλ' ὅτι καὶ ὀφείλουσιν οἱ γονεῖς τοῦτο ποιεῖν. Οὐκοῦν ἐπειδὴ δοῦναι δεῖ, «Ἐγὼ ἡδίστα δαπανήσω καὶ ἐκδαπανηθήσομαι

5. A' Κορ. 9, 15.

6. B' Κορ. 12, 14.

Ἔσπερον, διὰ νὰ μὴ φανῆ, αὐτὸ ποὺ καὶ προηγουμένως ἔλεγεν, ὅτι συνεχῶς σκέπτεται διὰ νὰ τὸ λάβῃ, διορθώνει μὲν αὐτὸ καὶ εἰς τὴν πρώτην ἐπιστολὴν λέγων, «Δὲν σᾶς τὸ γράφω αὐτὸ διὰ νὰ γίνῃ τὸ ἴδιον καὶ εἰς ἐμέ. Μοῦ εἶναι προτιμότερον ν' ἀποθάνω παρὰ νὰ ματαιώσῃ κανεὶς τὸ καύχημά μου», γλυκύτερον ὅμως ἐδῶ καὶ μὲ περισσοτέραν ἐπιείκειαν. Πῶς καὶ μὲ ποῖον τρόπον; «Ἰδού, διὰ τρίτην φορὰν εἶμαι ἔτοιμος νὰ ἔλθω εἰς ἑσᾶς καὶ δὲν θὰ σᾶς ἐπιβαρύνω, διότι δὲν ζητῶ τὰ ὑλικά ἀγαθὰ σας, ἀλλὰ σᾶς τοὺς ἰδίους, διότι δὲν ὀφείλουν τὰ παιδιά νὰ θησαυρίζουν διὰ τοὺς γονεῖς, ἀλλὰ οἱ γονεῖς διὰ τὰ παιδιά». Αὐτὸ δὲ τὸ ὁποῖον ἐννοεῖ, εἶναι τὸ ἐξῆς· τὸ ὅτι δὲν ἔρχομαι δὲν ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι δὲν λαμβάνω, ἀλλὰ καὶ δευτέραν φορὰν ἦλθον, καὶ διὰ τρίτην ἔχω ἐτοιμασθῆ νὰ ἔλθω, καὶ δὲν θὰ σᾶς ἐπιβαρύνω. Καὶ ἡ αἰτία εἶναι σεβαστή. Διότι δὲν εἶπεν, ἐπειδὴ εἴσθε μικρολόγοι, ἐπειδὴ πληγώνεσθε, ἐπειδὴ εἴσθε ἀδύνατοι· ἀλλὰ τί; «Διότι δὲν ζητῶ τὰ ὑλικά ἀγαθὰ σας, ἀλλὰ σᾶς τοὺς ἰδίους». Περισσότερα ἐπιζητῶ, ψυχὰς ἀντὶ χρημάτων, σωτηρίαν ἀντὶ χρυσοῦ.

Ἐπειτα, ἐπειδὴ ἀκόμη περιεῖχεν ὑποψίαν τὸ πρᾶγμα ὅτι ἦτο στενοχωρημένος ἀπὸ αὐτοῦς, διὰ τοῦτο ἐκθέτει καὶ συλλογισμόν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἠδύνατο νὰ εἶπῃ ὀρθῶς πρὸς αὐτοῦς, δὲν ἐπιτρέπεται λοιπὸν καὶ ἐμεῖς νὰ ἔχωμεν τὰ ἰδικά σας; Προσθέτει μὲ πολλὴν τὴν χάριν τὴν ἀπολογίαν εἰς αὐτά, λέγων· «Διότι δὲν ὀφείλουν τὰ παιδιά νὰ θησαυρίζουν διὰ τοὺς γονεῖς, ἀλλ' οἱ γονεῖς διὰ τὰ παιδιά», ἀφοῦ μετέβαλε τὴν σχέσιν διδασκάλων καὶ μαθητῶν εἰς σχέσιν γονέων καὶ τέκνων καὶ ἀφοῦ ἔδειξεν ὅτι ἐκτελεῖ χρέος, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο χρέος. Ὅχι διότι ἔτσι προσέταξεν ὁ Χριστός, ἀλλὰ τὰ λέγει αὐτὰ ἐπειδὴ ἐλυπεῖτο ἐκείνους· διὰ τοῦτο καὶ προσθέτει κάτι περισσότερο. Δηλαδὴ δὲν εἶπε μόνον ὅτι δὲν ὀφείλουν τὰ τέκνα νὰ θησαυρίζουν, ἀλλὰ καὶ ὅτι οἱ γονεῖς ὀφείλουν νὰ κάμνουν αὐτό. Λοιπὸν ἐπειδὴ ἔπρεπε νὰ δώσῃ, «Ἐγὼ πολὺ εὐχαρίστως θὰ δαπανήσω καὶ θὰ δα-

ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν». Τοὺς μὲν γὰρ γονέας θησαυρίζειν ἐκέλευσε τοῖς τέκνοις ὁ νόμος τῆς φύσεως· ἐγὼ δὲ οὐ τοῦτο ποιῶ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑμαυτὸν προσδίδωμι.

Καὶ αὕτη ἡ ὑπερβολή, τὸ μὴ μόνον μὴ λαμβάνειν, ἀλλὰ
 5 καὶ προσδιδόναι, οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς φιλοτιμίας, καὶ ἐκ τοῦ ὑστερήματος· τὸ γὰρ, «ἐκδαπανηθήσομαι», τοῦτό ἐστιν αἰνιτισμῶν. Καὶ γὰρ αὐτὴν δέη τὴν σάρκα ἀναλῶσαι, οὐ φείσομαι διὰ τὴν σωτηρίαν ὑμῶν. Καὶ τὸ ἐπαγόμενον μετ' ἐγκλήματος ὁμοῦ καὶ ἀγάπης· «Εἰ καὶ περισσοτέ-
 10 ρως ὑμᾶς ἀγαπῶν, ἥτιον ἀγαπῶμαι». Καὶ ταῦτα ποιῶ, φησὶν, ὑπὲρ τῶν φιλουμένων, καὶ οὐ φιλοῦντων ὁμοίως. Σκόπει τοίνυν λοιπὸν πόσους ἔχει τὸ πρᾶγμα βαθμούς. Ἔδει λαμβάνειν, αὐτὸς δὲ οὐκ ἐλάμβανεν· ἰδοὺ πρῶτον κατόρθωμα· καὶ ὑστερούμενος, δεύτερον· καὶ αὐτοῖς κηρύττων, τρί-
 15 τον· καὶ προσδίδωσι, τέταρτον· καὶ οὐχ ἀπλῶς προσδίδωσιν, ἀλλὰ καὶ μετὰ ἐπιτάσεως, πέμπτον· καὶ οὐ χρήματα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν, ἕκτον· καὶ ὑπὲρ τῶν μὴ σφόδρα φιλοῦντων αὐτόν, ἕβδομον· καὶ ὑπὲρ τῶν σφόδρα φιλουμένων, ὄγδοον.

3. Τοῦτον δὴ καὶ ἡμεῖς ζηλώσωμεν. Μέγα μὲν γὰρ ἔγ-
 20 κλημα, καὶ τὸ μὴ φιλεῖν· μεῖζον δὲ γίνεται, διὰ καὶ φιλούμενός τις μὴ φιλῆ. Εἰ γὰρ ὁ τὸν φιλοῦντα φιλῶν οὐδὲν πλέον ἔχει τῶν τελωνῶν· ὁ μὴδὲ τοῦτο ἔχων, μετὰ τῶν θηρίων ἐστί, μᾶλλον δὲ καὶ τούτων ἐλάτιον. Τί λέγεις, ἄνθρωπε; οὐ φιλεῖς τὸν φιλοῦντα; καὶ τίνος ἕνεκεν ζῆς; ποῦ δὲ
 25 χρήσιμος ἔση λοιπόν; ἐν ποίοις πράγμασιν; ἐν πολιτικοῖς; ἐν ἰδιωτικοῖς; Οὐδαμῶς· οὐδὲν γὰρ ἀχρησιότερον ἀνδρὸς οὐκ εἰδότης φιλεῖν. Τοῦτον καὶ λησται πολλάκις τὸν νόμον ἡ-

πανηθῶ διὰ τὰς ψυχὰς σας». Τοὺς μὲν γονεῖς λοιπὸν προσέταξεν ὁ νόμος τῆς φύσεως νὰ θησαυρίζουν διὰ τὰ τέκνα· ἐγὼ ὅμως δὲν κάνω αὐτὸ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἑαυτὸν μου δίδω.

Καὶ αὐτὴ ἡ ὑπερβολή, δηλαδὴ ὄχι μόνο νὰ μὴ λαμβάνη, ἀλλὰ καὶ νὰ δίδῃ, δὲν ἐγένετο ἐπιπολαίως, ἀλλὰ μὲ πολλὴν φιλοτιμίαν καὶ ἀπὸ τὸ ὑστέρημα· διότι τὸ «θὰ δαπανηθῶ», αὐτὸ ὑπαινίσσεται. Καὶ ἂν χρειασθῇ δηλαδὴ καὶ αὐτὸ τὸ σῶμά μου νὰ θυσιάσω, δὲν θὰ τὸ λυπηθῶ διὰ τὴν σωτηρίαν σας. Καὶ αὐτὸ πὺ προσθέτει περιέχει κατηγορίαν μαζὶ καὶ ἀγάπην· «Ἄν καὶ σᾶς ἀγαπῶ περισσότερον ὅμως ἀγαπῶμαι ἀπὸ σᾶς ὀλιγώτερον». Καὶ αὐτὰ τὰ κάμνω, λέγει, διὰ τοὺς ἀγαπωμένους, οἱ ὅποιοι δὲν ἀγαποῦν τόσον ὅσον ἀγαπῶνται. Πρόσεξε λοιπὸν πόσας βαθμίδας ἔχει τὸ πρᾶγμα. Ἐπρεπε νὰ λαμβάνη, αὐτὸς ὅμως δὲν ἐλάμβανεν· ἰδοὺ τὸ πρῶτον κατόρθωμα· τὸ δεύτερον δὲ συνέβαινεν αὐτὸ ἂν καὶ ἔστερεῖτο· τρίτον, ἂν καὶ ἐκήρυττεν εἰς αὐτούς· τὸ ὅτι καὶ δίδει ἐπὶ πλέον, εἶναι τὸ τέταρτον· πέμπτον, ὄχι ἀπλῶς δίδει, ἀλλὰ καὶ μὲ προσπάθειαν· ἕκτον, ὄχι μόνον χρήματα δίδει, ἀλλὰ καὶ τὸν ἑαυτὸν του· ἕβδομον, ὅτι δίδει ἐκείνους οἱ ὅποιοι δὲν τὸν ἀγαποῦν πολὺ· ὄγδοον, ὅτι δίδει εἰς ἐκείνους πὺ ἀγαπᾷ πολὺ.

3. Αὐτὸν λοιπὸν ἄς μιμηθῶμεν καὶ ἑμεῖς. Διότι μεγάλη μὲν ἁμαρτία εἶναι τὸ νὰ μὴ ἀγαπᾷ κανεὶς, μεγαλυτέρα ὅμως γίνεται ὅταν, καὶ μολονότι κανεὶς ἀγαπᾶται, δὲν ἀγαπᾷ. Διότι ἔὰν ἐκεῖνος, ὁ ὅποῖος ἀγαπᾷ ὅποιον τὸν ἀγαπᾷ, δὲν ἔχη τίποτε περισσότερον ἀπὸ τοὺς τελώνας, ἐκεῖνος ὁ ὅποῖος δὲν ἔχει οὔτε αὐτό, εὐρίσκεται εἰς τὸ ἴδιον ἐπίπεδον μὲ τὰ θηρία, μᾶλλον δὲ καὶ ἀπὸ αὐτὰ εἶναι κατώτερος. Τί λέγεις, ἄνθρωπε; δὲν ἀγαπᾷς αὐτὸν πὺ σὲ ἀγαπᾷ; διατί ζῆς; πῶς θὰ φανῆς χρήσιμος λοιπὸν; εἰς ποῖα πράγματα; εἰς τὰ πολιτικά; εἰς τὰ ἰδιωτικά; καθόλου· διότι δὲν ὑπάρχει τίποτε πὺ ἄχρηστον ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον ὁ ὅποῖος δὲν γνωρίζει ν' ἀγαπᾷ. Αὐτὸν τὸν νόμον καὶ λησταιὶ πολλὰς φο-

δέσθησαν, καὶ ἀνδροφόβοι καὶ τοιχωρῦχοι, καὶ ἄλῶν κοινω-
νήσαντες μόνον, μειτιάξαντο, τῇ τραπέζῃ τὸν τρόπον μετα-
βαλόντες· σὺ δὲ οὐχὶ ἄλῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ρημάτων καὶ
πραγμάτων κοινωνῶν, καὶ εἰσόδων καὶ ἐξόδων, οὐ φιλεῖς;
5 Ἀλλ' οἱ μὲν αἰσχροῶς ἐρωῶντες, καὶ ὀλοκλήρους δαπανῶσιν
οὐσίας εἰς τὰς πορνευομένας γυναῖκας· σὺ δὲ σεμνὸν ἔχων
ἔρωτα, οὕτως εἰ ψυχρὸς καὶ ἀσθενὴς καὶ ἄνανδρος, ὡς μη-
δὲ χωρὶς δαπάνης καταδέχεσθαι φιλεῖν;

Καὶ τίς, φησὶν, οὕτως ἔσται ἄθλιος, τίς δὲ οὕτω θηρι-
10 ον, ὡς τὸν φιλοῦντα ἀποσιρέφειν καὶ μισεῖν; Σὺ μὲν κα-
λῶς ποιεῖς ἀπιστῶν διὰ τὴν τοῦ πράγματος ἀτιμίαν· ἐγὼ
δὲ ἂν δείξω πολλοὺς ὄντας τοιοῦτους, πῶς οἴσομεν λοιπὸν
τὴν αἰσχύνην; Ὅταν γὰρ κακῶς ἀγορεύῃς τὸν φιλούμενον,
διὰν ἀκούων κακῶς ἐτέρου λέγοντος μὴ ἀμύνῃς, διὰν εὐδο-
15 κιμοῦντα φθονῆς, ποία αὕτη φιλία; Καίτοιγε φιλίαν οὐδὲ
τοῦτο ἀρκεῖ δεῖξαι, τὸ μὴ φθονεῖν, ὥσπερ οὖν οὐδὲ τὸ μὴ
ἐχθραίνειν μηδὲ πολεμεῖν, ἀλλὰ τὸ συγκροτεῖν καὶ αὔξειν
τὸν φιλοῦντα· διὰν δὲ πάντα ποιῇ καὶ λέγῃ, ὥσπερ καὶ καθε-
λεῖν τὸν πλησίον, τί ταύτης ἀθλιώτερον τῆς ψυχῆς; Χθὲς
20 καὶ πρόην φίλος, καὶ λόγων ἐκοινωνεῖς καὶ τραπέζης· εἶτα
ἐπειδὴ ἀθρόον εὐδοκιμοῦντα εἶδες τὸ μέλος τὸ σόν, ρίψας τὸ
τῆς φιλίας προσωπεῖον, τὸ τῆς ἐχθρας ὑπέδυσ, μᾶλλον δὲ
τὸ τῆς μανίας. Μανία γὰρ περιφανῆς τοῖς τῶν πλησίον δά-
κνεσθαι καλοῖς· τοῦτο γὰρ μαινομένων ἐστὶ καὶ λυτιῶντων
25 κυνῶν. Κατὰ γὰρ ἐκείνους εἰς τὰς ἀπάντων πηδῶσιν ὄφεις
καὶ οὗτοι, τῇ βασκανίᾳ παροξυνόμενοι. Βέλτιον ὄφιν ἔχειν

ράς τὸν ἐσεβάσθησαν, καὶ φονεῖς καὶ κακοῦργοι, καὶ ἄνθρωποι οἱ ὅποιοι καὶ μόνον εἰς συναθροίσεις ἀφοῦ ἔλαβον μέρος, ἤλλαξαν διάθεσιν, ἀφοῦ μετέβαλον τὸν τρόπον εἰς τὴν τράπεζαν· σὺ δὲ ἐνῶ μετέχεις, ὄχι μόνον εἰς τὰς συναθροίσεις, ἀλλὰ καὶ εἰς λόγους καὶ ἔργα καὶ εἰς εἰσόδους καὶ ἐξόδους, δὲν ἀγαπᾷς; Ἄλλ' ἄλλοι μὲν οἱ ὅποιοι καταλαμβάνονται ἀπὸ αἰσχροῦν ἔρωτα, δαπανοῦν καὶ ὀλοκλήρους περιουσίας εἰς τὰς γυναῖκας αἱ ὅποιαι πορνεύουν, σὺ δέ, ἐνῶ κατέχεσαι ἀπὸ σεμνὸν ἔρωτα, τόσον ψυχρὸς καὶ ἀσθενὴς καὶ ἄνανδρος εἶσαι, ὥστε οὔτε χωρὶς νὰ δαπανήσης νὰ μὴ δέχεσαι εὐχαρίστως νὰ ἀγαπᾷς;

Καὶ ποῖος, θὰ εἶπη κανεὶς, εἶναι τόσον ἄθλιος, τόσον θηρίον, ὥστε ν' ἀποστρέφεται καὶ νὰ μισῇ ἐκεῖνον ὁ ὅποιος τὸν ἀγαπᾷ; Σὺ μὲν καλῶς κάμνεις πὺ δὲν πιστεύεις ἐπειδὴ εἶναι ἄτοπον τὸ πρᾶγμα· ἐγὼ ὅμως ἐὰν ἀποδείξω ὅτι πολλοὶ εἶναι τέτοιοι, πῶς θὰ ὑποφέρωμεν τὴν ἐντροπὴν; Ὅταν λοιπὸν κακῶς ὁμιλῆς διὰ τὸν ἀγαπώμενον, ὅταν ἐνῶ ἀκοῦς ἄλλον νὰ τὸν κατακρίνη δὲν τὸν ὑπερασπίζεσαι, ὅταν τὸν φθονῆς διὰ τὸ ὅτι εὐημερεῖ, τί φιλία εἶναι αὐτή; Ἄν καὶ βεβαίως οὔτε αὐτὸ ἀρκεῖ διὰ ν' ἀποδείξῃ τὴν φιλίαν, δηλαδὴ τὸ νὰ μὴ φθονῆς κάποιον, ὅπως οὔτε τὸ νὰ μὴ ἐχθρεύεσαι καὶ νὰ μὴ πολεμᾷς, ἀλλὰ τὸ νὰ στηρίζῃς καὶ νὰ αὐξάνῃς ἐκεῖνον πὺ σὲ ἀγαπᾷ· ὅταν ὅμως κάμνης καὶ λέγῃς τὰ πάντα, ὥστε καὶ ν' ἀφανίσῃς τὸν πλησίον, τί ὑπάρχει ἄθλιώτερον ἀπὸ αὐτὴν τὴν ψυχὴν; Χθὲς καὶ παλαιότερον ἦσουν φίλος καὶ μετεῖχος καὶ εἰς συνομιλίας καὶ εἰς τράπεζαν· ὕστερον ἐπειδὴ αἴφνης εἶδες νὰ εὐημερῇ αὐτὸς ὁ ὅποιος εἶναι ἰδικόν σου μέλος, ἀφοῦ ἔρριψες τὸ προσωπεῖον τῆς φιλίας ἐνεδύθης τὸ τῆς ἐχθρας, μᾶλλον δὲ τῆς μανίας. Πράγματι εἶναι καταφανὴς μανία τὸ νὰ δαγκώνῃ κανεὶς διὰ τὴν εὐημερίαν τῶν πλησίον· διότι αὐτὸ εἶναι γνῶρισμα μαινομένων καὶ λυσσασμένων σκύλων. Καθ' ὅσον ὅπως ἐκεῖνοι ἔτσι καὶ αὐτοὶ τινάσσονται ἐπάνω εἰς τὴν θεὰν ὄλων ἐξαπτόμενοι ἀπὸ φθόνου. Εἶναι προτιμώτερον νὰ ἔχῃ κανεὶς ὄφιν

τοῖς σπλάγχθοις ἐγκαλινδούμενον ἢ βασκανίαν ἔνδον συρο-
μένην. Ἐκεῖνον μὲν γὰρ καὶ ἐμέσαι πολλάκις ἔτι διὰ φαρμά-
κων, καὶ διὰ τροφῆς παραμυθήσασθαι· ὁ δὲ φθόνος οὐκ ἐν
σπλάγχθοις καλινδεῖται, ἀλλ' ἐν τῷ κόλπῳ σιρέφεται τῆς ψυ-
5 χῆς καὶ δυσεξάλειπτόν ἐστι πάθος.

Καὶ ὁ μὲν ὄφτις ἔνδον ὢν, οὐκ ἂν ἄφαιτο σωματίων ἀν-
θρώπων, τροφῆς παρακειμένης· ὁ δὲ φθόνος, κἂν μυρίαν
παραθῆς αὐτῷ ιράπεζαν, αὐτὴν καιροῦ τὴν ψυχὴν, δάκνων
πάντοθεν, σπαράττων, ἔλκων· καὶ οὐκ ἔστιν αὐτῷ τινα πα-
10 ραμυθίαν εὔρειν, δι' ἧς ἀποσιήσεται τῆς μανίας, ἀλλ' ἢ μίαν
μόνον, τὴν τοῦ εὐημεροῦντος δυσπραγίαν· οὕτως ἀνλείται, μᾶλ-
λον δέ, οὐδὲ οὔτω. Κἂν γὰρ οὔτις πάθη κακῶς, ἕτερον ὁ-
ρῶν εὐημεροῦντα, ταῖς αἰταιῖς ὀδύνας ἐνέχειται καὶ παντα-
χοῦ τραύματα, καὶ πανταχοῦ πληγαί. Οὐδὲ γὰρ ἔστι σιρεφό-
15 μενον ἐπὶ γῆς μὴ ὄραν εὐδοκιοῦντας. Καὶ ἰσοαύτη τοῦ
νοσήματος ἢ ὑπερβολή, διὸ κἂν οἴκοι τις αὐτὸν κατακλείσῃ,
τοῖς παλαιοῖς ἀνδράσι φθονεῖ τοῖς τετελευτηκόσι. Καὶ τὸ
μὲν βιωτικούς ἀνθρώπους ταῦτα πάσχειν, χαλεπὸν μὲν, πλὴν
οὐχ οὔτω δεινόν· τὸ δὲ καὶ τοὺς τῶν ἐν μέσῳ θορούδων ἀπηλ-
20 λαγμένους ἔχεισθαι τοῦ νοσήματος τούτου, τοῦτο πάντων χα-
λεπώτερον.

Καὶ ἡβουλόμην μὲν σιγαῖν· ἀλλ' εἰ μὲν ἢ σιγὴ καὶ τὴν
ἀπὸ τῶν πραγμάτων αἰσχύνην ἀφήρει, κέρδος ἦν τὸ μηδὲν
εἰπεῖν· εἰ δὲ κἂν ἐγὼ σιωπήσω, τὰ πράγματα βοήσεται σοφο-
25 ὄριον τῆς ἐμῆς γλώττης, θλάβῃ μὲν οὐδεμίαν ἀπὸ τῶν
ἐμῶν ἔστι ρημάτων, ὡς ἐκπομπουμένων ἡμῖν τῶν κακῶν,
κέρδος δὲ ἴσως καὶ ὠφέλειά τις. Τοῦτι γὰρ τὸ νόσημα

νά κυλίνεται εἰς τὰ σπλάγχνα του, παρὰ φθόνον νὰ σύρεται μέσα του. Διότι τὸν μὲν ὄφιν εἶναι δυνατὸν πολλὰς φορὰς καὶ νὰ ἐμέσῃ μὲ τὴν βοήθειαν φαρμάκων καὶ μὲ τροφήν νὰ τὸν καταπραΰνῃ· ὁ φθόνος ὅμως δὲν κυλίνεται εἰς τὰ σπλάγχνα, ἀλλ' ἐμφωλεύει εἰς τὸν κόλπον τῆς ψυχῆς καὶ εἶναι δυσεξάλειπτον πάθος.

Καὶ ὁ μὲν ὄφιν εὐρισκόμενος μέσα, δὲν θὰ ἔκαμνε κακὸν εἰς ἀνθρώπινα σώματα ἐφ' ὅσον εὐρίσκεται πλησίον του τροφή· ἐνῶ ὁ φθόνος, καὶ ἂν ἀκόμη παραθέσῃ πλουσιωτάτην τράπεζαν εἰς αὐτόν, τὴν ἰδίαν τὴν ψυχὴν κατατρώγει, δαγκώνων ἀπὸ παντοῦ, σπαράσσων, ξεσχίζων. Καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εὔρη κανεὶς κάποιαν ἱκανοποίησιν δι' αὐτόν, μὲ τὴν ὁποίαν ν' ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὴν μανίαν, παρὰ μόνον μίαν, τὴν δυστυχίαν ἐκείνου ὁ ὁποῖος εὐημερεῖ· ἔτσι ἡσυχάζει, μᾶλλον δὲ οὔτε ἔτσι. Διότι καὶ ἂν αὐτὸς πάθῃ κακόν, βλέπων ἄλλον νὰ εὐημερῇ, εἰς τὰ ἴδια βάσανα ἐμβαίνει καὶ ἀπὸ παντοῦ τραύματα, καὶ ἀπὸ παντοῦ πληγαί. Διότι δὲν εἶναι δυνατὸν ἐφ' ὅσον ζῆ κανεὶς εἰς τὴν γῆν νὰ μὴ βλέπῃ ἀνθρώπους πού νὰ εὐημεροῦν. Καὶ τόση εἶναι ἡ ὑπερβολὴ τῆς νόσου, ὥστε καὶ ἂν ἀκόμη κλεισθῇ κανεὶς εἰς τὴν οἰκίαν του, φθονεῖ τοὺς παλαιοὺς ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἀποθάνει. Καὶ τὸ νὰ πάσχουν μὲν αὐτὰ ἀνθρωποὶ οἱ ὁποῖοι κοπιᾶζουσι διὰ τὰ βιωτικὰ πράγματα, εἶναι μὲν κακόν, ἀλλ' ὄχι τόσον σοβαρόν· ἀλλὰ τὸ νὰ ἔχουν αὐτὴν τὴν νόσον καὶ ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι εἶναι ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ τὰς βιωτικὰς φροντίδας, τοὺς θορύβους, αὐτὸ εἶναι φοβερώτερον ἀπὸ ὅλα.

Καὶ ἤθελον μὲν νὰ σιωπήσω. Ἄλλ' ἐὰν μὲν ἡ σιγὴ ἐξήλειφε καὶ τὴν αἰσχύνην αὐτῶν τῶν πραγμάτων, θὰ ἦτο κέρδος τὸ νὰ μὴ εἶπω τίποτε· ἐὰν ὅμως, καὶ ἂν ἀκόμη σιωπήσω ἐγώ, βοηθῶσι τὰ πράγματα ἰσχυρότερον ἀπὸ τὴν ἰδικήν μου γλῶσσαν, τότε καμμία μὲν βλάβη δὲν θὰ ὑπάρξῃ ἀπὸ τοὺς ἰδικούς μου λόγους, ἐπειδὴ δημοσιεύονται πρὸς κατασχύνην μας τὰ κακά, ἐνῶ ἴσως ὑπάρξῃ κέρδος καὶ κάποια ὠφέλεια. Διότι αὐτὴ ἡ νόσος καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἔχει

καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἤφατο, τοῦτο πάντα ἄνω καὶ κάτω πεποίηκε, καὶ τοῦ σώματος διέσχισε τὴν ἀκολουθίαν, καὶ κατ' ἀλλήλων ἰσιάμεθα, τοῦ φθόνου καθοπλίζοντος ἡμᾶς. Διὰ τοῦτο πολλὴ ἡ διαστροφή. Εἰ γὰρ πάντων οἰκοδομούντων ἀγαπῆτον σιῆσαι τοὺς διδασκομένους, ὅταν ἅπαντες καθαιρούμεν, τί ἔσται τὸ πέρας;

4. Τί ποιεῖς, ἄνθρωπε; Νομίζεις τὰ τοῦ πλησίον καθαιρεῖν· πρὸ δὲ ἐκείνου τὰ σαυτοῦ καθαιρεῖς. Οὐχ ὁρᾷς τοὺς φυτοκόμους, τοὺς γηπόνους, πῶς ἅπαντες εἰς ἓν τρέχουσιν; 10 ὁ μὲν διέσκαψεν, ὁ δὲ ἐφύτευσεν, ὁ δὲ περιέσιλλε τὴν ρίζαν, ἄλλος ἀρδεύει τὸ φυτευθέν, ἄλλος περιφράττει καὶ τειχίζει, ἄλλος ἀποσοβεῖ τὰ θρέμματα· καὶ πάντες εἰς ἓν βλέπουσι, τοῦ φυτοῦ τὴν σωτηρίαν. Ἐνιαῦθα δὲ οὐχ οὕτως· ἀλλὰ φυτεύω μὲν ἐγώ, σαλεύει δὲ ἄλλος καὶ διασεῖει. Ἔασον κἄν 15 παγῆναι καλῶς, ἵνα ἰσχυρότερον γένηται τῆς ἐπιβουλῆς. Οὐ τὸ ἐμὸν ἀναιρεῖς ἔργον, ἀλλὰ τὸ σὸν καταλύεις· ἐγὼ ἐφύτευσά, σὲ ἔδει ποτίσαι. Ἄν τοίνυν σαλεύσης, πρόρριζον ἀνέσπασας, καὶ οὐκ ἔχεις οὐ τὴν ἀρδείαν ἐπιδείξῃ.

Ἄλλ' ὁρᾷς εὐδοκιμοῦντα τὸν φυτεύοντα; Μὴ φοβοῦ οὐτε ἐγὼ τί εἰμι, οὐτε σὺ. «Οὐτε γὰρ ὁ φυτεύων, οὐτε ὁ ποιῶν ἐοίκα»· ἐνός ἐστι τὸ ἔργον, τοῦ Θεοῦ. Ὡστε ἐκείνῳ μάχη καὶ πολεμεῖς, τὰ φυτευθέντα ἀνασπῶν. Ἀνανήψωμεν τοίνυν ποτέ, γρηγορήσωμεν. Οὐ δέδοικα τὸν ἔξω πόλεμον, ὡς τὴν ἔνδον μάχην. Ἐπεὶ καὶ ρίζα, ὅταν ἢ καλῶς ἠρμοσμένη τῇ 25 γῆ, οὐδὲν πείσεται ἀπὸ τῶν ἀνέμων· ἂν δὲ αὐτὴ σαλεύηται, σκώληκος διατρῶγοντος αὐτὴν ἔνδοθεν, καὶ μηδενὸς ἐνοχλοῦντος πεσεῖται. Μέχρι τίνος διατρῶγομεν τῆς Ἐκκλησίας τὴν ρίζαν σκωλήκων θύκην; Καὶ γὰρ ἀπὸ γῆς αἱ τοιαῦται τίκονται διάνοιαι· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἀπὸ γῆς, ἀλλ' ἀπὸ

προσβάλλει, αὐτὴ ἔκανε τὰ πάντα ἄνω - κάτω καὶ διέσχισε τὴν συνοχὴν τοῦ σώματος καὶ ἀλληλοσπαρασσόμεθα, ἐνῶ ὁ φθόνος μᾶς ὀπλίζει μὲ κάθε ὄπλον. Διὰ τοῦτο εἶναι μεγάλη ἡ διαφθορά. Διότι ἐὰν ὁ πόθος ὄλων ἐκείνων ποὺ οἰκοδομοῦν εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἶναι νὰ ἴστανται στερεοὶ οἱ διδασκόμενοι, ὅταν ὄλοι κρημνίζωμεν, ποῖον θὰ εἶναι τὸ τέλος;

4. Τί κάνεις, ἄνθρωπε; Νομίζεις ὅτι καταστρέφεις τὰ τοῦ πλησίον· πρὶν ἀπὸ τὰ ἰδικά του ὅμως καταστρέφεις τὰ ἰδικά σου. Δὲν βλέπεις τοὺς κηπουροὺς, τοὺς γεωργοὺς, πῶς ὄλοι τρέχουν διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν; Ὁ μὲν ὠργωσεν, ὁ δὲ ἐφύτευσεν, ἄλλος περιεποιήθη τὴν ρίζαν, ἄλλος ποτίζει τὸ φυτόν, ἄλλος περιφράσσει καὶ περιτειχίζει, ἄλλος ἀπομακρύνει τὰ ζῶα· καὶ ὄλοι εἰς ἓνα σκοπὸν ἀποβλέπουν, τὴν σωτηρίαν τοῦ φυτοῦ. Ἐδῶ ὅμως δὲν γίνεται ἔτσι· ἀλλὰ φυτεύω μὲν ἐγώ, ἄλλος ὅμως κλονίζει καὶ διασαλεύει. Ἐφησε τοῦλάχιστον νὰ στερεωθῇ καλῶς, διὰ νὰ γίνῃ ἰσχυρότερον ἀπὸ τὴν ἐπιβουλήν. Δὲν καταστρέφεις τὸ ἰδικόν μου ἔργον, ἀλλὰ τὸ ἰδικόν σου καταλύεις· ἐγὼ ἐφύτευσα, σὺ ἔπρεπε νὰ ποτίσης. Ἄν λοιπὸν τὸ κλονίσης, τὸ ἐξερρίζωσες τελείως, καὶ δὲν ἔχεις ποῦ νὰ ἐπιδείξης τὴν ἄρδουσιν.

Ἄλλὰ βλέπεις ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος φυτεύει νὰ εὐημερῇ; Μὴ φοβᾶσαι· οὔτε ἐγὼ εἶμαι τίποτε, οὔτε σὺ. Διότι, «οὔτε ἐκεῖνος ποὺ φυτεύει εἶναι τίποτε, οὔτε ἐκεῖνος ποὺ ποτίζει»· ἐνὸς εἶναι τὸ ἔργον, τοῦ Θεοῦ. Ὡστε ἐκεῖνον ἀντιμάχεσαι καὶ πολεμεῖς, ὅταν ἐκριζώνῃς τὰ ὅσα ἔχουν φυτευθῇ. Ἄς ἀνανήψωμεν λοιπὸν ἐπὶ τέλους, ὡς ἐξυπνήσωμεν. Δὲν φοβοῦμαι τὸν πόλεμον ὁ ὁποῖος προέρχεται ἔξω ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, ὅσον τὴν ἐσωτερικὴν διαμάχην. Διότι καὶ ἡ ρίζα, ὅταν εἶναι καλῶς στερεωμένη εἰς τὴν γῆν, τίποτε δὲν παθαίνει ἀπὸ τοὺς ἀνέμους· ὅταν ὅμως αὐτὴ καταστρέφεται διότι τὴν κατατρώγει σκώληξ ἐκ τῶν ἔνδον, καὶ χωρὶς νὰ τὴν βλάβῃ κανεὶς, θὰ πέσῃ. Ἔως πότε θὰ κατατρώγωμεν τὴν ρίζαν τῆς ἐκκλησίας ὡσὰν σκώληκες; Καὶ βεβαίως ἀπὸ τὴν γῆν γεννῶνται αἱ τέτοιου εἴδους διάνοιαι· μᾶλλον δὲ οὔτε

κόπρου, τὴν σηπεδόνα μητέρα ἔχουσαι· καὶ οὐκ ἀφίστανται τῆς καιαπιύσιου θεραπείας τῆς παρὰ τῶν γυναικῶν.

Γενώμεθά ποτε ἄνδρες γενναῖοι, γενώμεθα ἀθληταὶ φιλοσοφίας, ἀπελάσωμεν τὴν πολλὴν τῶν κακῶν τούτων φορὰν.

5 Καὶ γὰρ ὡσπερ σῶμα νεκρὸν, τῆς Ἐκκλησίας ὁρῶ τὸ πλῆθος ἐρριμμένον νῦν. Καὶ καθάπερ ἐν σώματι νεκρωθέντι προσφάτως, ἔνι μὲν ὀφθαλμοὺς ἰδεῖν, ἔνι δὲ χεῖρας καὶ πόδας καὶ τράχηλον καὶ κεφαλὴν, οὐδὲν δὲ τῶν μελῶν τὰ ἑαυτοῦ ποιοῦν, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, πάντες πιστοὶ οἱ πα-
10 ρόντιες, ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἢ πίστις ἐνεργῆς· τὴν γὰρ θερμότητα ἐσθέσαμεν, καὶ τοῦ Χριστοῦ τὸ σῶμα νεκρὸν εἰργασάμεθα. Εἰ δὲ φρικτὸν τὸ εἰρημένον, πολλῶ φρικωδέστερον, διὰ τὴν ἐπὶ τῶν ἔργων φαίνεται. Τὰ μὲν γὰρ ὀνόματα ἀδελφῶν ἔχομεν, τὰ δὲ πράγματα πολεμίων· καὶ μέλη καλούμενοι πάντες, καθά-
15 περ θηρία διεσιτήκαμεν.

Ταῦτα, οὐκ ἐκπομπεῦσαι βουλόμενος τὰ ἡμέτερα, εἶπον, ἀλλ' ἐντρέψαι καὶ ἀποσιῆσαι. Ὁ δεῖνα εἰσῆλθεν εἰς οἰκίαν, ἀπήλαυσε τιμῆς· δέον εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ, διὰ τὸ μέλος τιμᾶται τὸ σὸν, καὶ ὁ Θεὸς δοξάζεται, σὺ δὲ τοῦναντίον ποι-
20 εῖς· λέγεις κακῶς πρὸς τὸν τειμηκότα, ὥστε ἀμφοτέρους ὑποσκελίσαι, καὶ σεαυτὸν προσκαταισχῦναι. Τίνος ἕνεκεν, ἀθλιε καὶ ταλαίπωρε; Ἦκουσας ἀδελφοῦ ἐγκωμιαζομένου, ἢ παρὰ ἀνδράσιν, ἢ παρὰ γυναιξί; Πρόσθε τοῖς ἐπαίνοις· οὕτω γὰρ καὶ σεαυτὸν ἐπαιέση. Ἐὰν δὲ καθέλῃς τὸν ἔπαινον,
25 πρότερον σεαυτὸν κακῶς εἴρηκας, πονηρὰν δόξαν λαθὼν, κακῆνον ἐπῆρας μειζρόνως. Ὅταν ἀκούσης ἐπαινούμενον, γίνου τῶν λεγομένων κοινωνός, εἰ καὶ μὴ τῷ βίῳ καὶ τῇ ἀρετῇ, ἀλλὰ τῷ χαίρειν τοῖς ἐκείνου καλοῖς. Ἐπήνεσεν ὁ δεῖ-

ἀπὸ τὴν γῆν, ἀλλ' ἀπὸ κόπρον, ἐφ' ὅσον ἔχουν μητέρα τὴν σῆψιν· καὶ δὲν ἀπέχουν ἀπὸ τὴν κατάπτυστον ἐκδούλευσιν τὴν προσφερομένην ἀπὸ τὰς γυναῖκας.

Ἄς γίνωμεν λοιπὸν ἐπὶ τέλους ἄνδρες γενναῖοι, ἄς γίνωμεν ἀθληταὶ τῆς εὐσεβείας, ἄς ἐκδιώξωμεν τὸ μέγα πλῆθος αὐτῶν τῶν κακῶν. Διότι ὡσὰν σῶμα νεκρὸν βλέπω τώρα ἐρριμένον τὸ πλῆθος τῆς ἐκκλησίας. Καὶ ὅπως εἰς σῶμα τὸ ὁποῖον ἐνεκρώθη πρὸ ὀλίγου εἶναι δυνατὸν νὰ ἴδῃς ὀφθαλμούς, χεῖρας καὶ πόδας καὶ τράχηλον καὶ κεφαλὴν, ἀλλὰ κανὲν ἀπὸ τὰ μέλη νὰ κάμνη ὅσα ἀνήκουν εἰς αὐτό, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ, ὅλοι οἱ παρόντες εἶναι πιστοί, ἀλλ' ἡ πίστις δὲν εἶναι ἐνεργός· διότι ἔχομεν σβῆσει τὴν θερμότητα καὶ ἔχομεν καταστήσει νεκρὸν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Ἐὰν δὲ εἶναι φρικτὸν τὸ λεχθέν, εἶναι πολὺ φρικωδέστερον ὅταν τὸ βλέπη κανεὶς εἰς τὰ ἔργα. Διότι φέρομεν μὲν τὰ ὀνόματα ἀδελφῶν, ἀλλ' εἰς τὴν πρᾶξιν εἴμεθα ἐχθροί· καὶ ἐνῶ ὅλοι ὀνομαζόμεθα μέλη τῆς ἐκκλησίας, ὡσὰν θηρία ἔχομεν ἔλθει εἰς διχόνοιαν.

Τὰ εἶπον αὐτά, ὅχι διότι θέλω νὰ θεατρίσω τὰ ἰδικά μας, ἀλλὰ διὰ νὰ προκαλέσω ἐντροπὴν καὶ ν' ἀπομακρύνω. Ὁ δεῖνα εἰσῆλθεν εἰς οἰκίαν καὶ ἀπήλαυσε τιμῆς· πρέπει νὰ εὐχαριστῆς τὸν Θεὸν διότι τὸ ἰδικόν σου μέλος σὲ ἐκτιμᾷ, καὶ ὁ Θεὸς δοξάζεται, σὺ ὅμως κάμνεις τὸ ἀντίθετον· κακολογεῖς ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος σὲ ἐτίμησεν, ὥστε καὶ τοὺς δύο νὰ ὑποσκελίσης καὶ τὸν ἑαυτὸν σου πρῶτον νὰ ἐντροπιάζης. Διατί, ἄθλιε καὶ ταλαίπωρε; Ἦκουσες νὰ ἐπαινῆται ὁ ἀδελφός σου ἢ ἀπὸ ἀνδρας ἢ ἀπὸ γυναῖκας; Πρόσθεσε εἰς τοὺς ἐπαίνους· διότι ἔτσι καὶ τὸν ἑαυτὸν σου θὰ ἐπαινέσης. Ἐὰν δὲ προσβάλης τὸν ἔπαινον, πρῶτον τὸν ἑαυτὸν σου ἐκακολόγησες, ἀφοῦ ἔλαβες κακὴν φήμην, καὶ ἐκεῖνον ἐξύψωσες περισσότερον. Ὅταν ἀκούσης νὰ ἐπαινῆται ὁ ἀδελφός σου, γίνε μέτοχος εἰς τὰ λεγόμενα, καὶ ἂν ὅχι εἰς τὸν τρόπον ζωῆς καὶ τὴν ἀρετὴν, τοῦλάχιστον εἰς τὸ νὰ χαίρης διὰ τὰ καλὰ ἐκείνου. Ἐπήνεσεν ὁ τάδε; Θαύμασε καὶ σὺ· ἔτσι θὰ

να; θαύμασον καὶ σὺ οὕτω καὶ σὲ ἐπαινέσεται ἐκεῖνος, ὡς
 χρησιτὸν καὶ ἐπιεικῆ. Μὴ φοβηθῆς, ὡς τὰ σαυτοῦ καθαιρῶν
 ἐν τοῖς ἐγκωμίοις τοῖς ἐτέρου· τοῦτο γὰρ ἐν ταῖς κατηγορί-
 αῖς γίνεται. Φιλόνεικον γὰρ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων· καὶ
 5 ὅταν ἴδῃ σε κακῶς λέγοντα, ἐπιτείνει τὰ ἐγκώμια, ταύτη δά-
 κνειν βουλόμενος, τοὺς δὲ κατηγοροὺς καθ' ἑαυτὸν καὶ πρὸς
 ἐτέρους διαβάλλει.

Εἶδες πόσης ἀσχημοσύνης ἑαυτοῖς γινόμεθα αἴτιοι; πῶς
 ἀπόλλυμεν τὸ ποίμνιον καὶ διασπῶμεν; Γενώμεθα μέλη πο-
 10 τέ, γενώμεθα σῶμα ἐν. Καὶ ὁ μὲν ἐγκωμιαζόμενος διακρουέ-
 σθω τοὺς ἐπαίνους, καὶ ἐπὶ τὸν ἀδελφὸν μεταγέτω τὰ ἐγκώ-
 μια· ὁ δὲ ἐτέρου ἀκούων ἐπαινουμένου, συνηδέσθω. Ἄν οὐ-
 τως ἑαυτοὺς συνάγωμεν, καὶ τὴν κεφαλὴν πρὸς ἑαυτοὺς ἐ-
 πισοπασόμεθα· ἐὰν δὲ διωκιομένοι πρὸς ἑαυτοὺς ὦμεν, καὶ
 15 τὴν ἐκεῖθεν ἀποσιήσομεν βοήθειαν· ἐκείνης δὲ ἀποσιάσης,
 πολλὴν τὸ σῶμα δέξεται λύμην, οὐ σφιγγόμενον ἄνωθεν.

Ἴν' οὖν μὴ τοῦτο γένηται, βασκανίαν καὶ φθόνον ἀπε-
 λάσαντες, καὶ τῆς τῶν πολλῶν ὑπεριδόντες δόξης, ἀγάπην
 καὶ δμόνοιαν ἀσπαζόμεθα. Οὕτω γὰρ καὶ τῶν παρόντων,
 20 καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτευξόμεθα ἀγαθῶν ὧν γένοιο πάν-
 τας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου
 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύ-
 ματι δόξα, κράτις, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας
 τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἐπαινέση καὶ σένα ἐκεῖνος ὡς χρηστὸν καὶ ἐπιεικῆ. Μὴ φοβηθῆς μήπως προσβάλλῃς τὰ ἰδικά σου μὲ τὸ νὰ ἐπαινέσῃς τὰ τοῦ ἄλλου· διότι αὐτὸ εἰς τὰς κατηγορίας γίνεται. Διότι εἶναι φιλόνεικον τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων· καὶ ὅταν ἴδῃ ὅτι σὺ κακολογεῖς, αὐξάνει τοὺς ἐπαίνους, ἐπιθυμῶν νὰ δαγκώσῃ δι' αὐτό, τοὺς δὲ κατηγοροὺς καὶ μέσα του καὶ εἰς τοὺς ἄλλους διαβάλλει.

Εἶδες πόσης ἀσχημίας γινόμεθα αἴτιοι εἰς βάρος τοῦ ἑαυτοῦ μας; πῶς φθείρομεν καὶ διασπῶμεν τὸ ποίμνιον; Ἄς γίνωμεν κάποτε μέλη, ἃς γίνωμεν ἓνα σῶμα. Καὶ ὁ μὲν ἐπαινούμενος ἃς ἀπωθῆ τὸς ἐπαίνους, καὶ ἃς μεταφέρῃ εἰς τὸν ἀδελφὸν τὰ ἐγκώμια· ὁ δέ, ὅταν ἀκούῃ νὰ ἐπαινῆται κάποιος ἃς συχαίρῃ. Ἄν ἐνώσωμεν ἔτσι τοὺς ἑαυτοὺς μας, θὰ προσελκύσωμεν πρὸς τὸν ἑαυτὸν μας καὶ τὴν κεφαλὴν· ἐὰν ὅμως εἴμεθα χωρισμένοι μεταξύ μας, θὰ ἀπομακρύνωμεν καὶ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ· ἀφοῦ δὲ ἀπομακρυνθῆ ἐκείνη, πολλὴν καταστροφὴν θὰ δεχθῆ τὸ σῶμα, διότι δὲν θὰ συγκρατῆται ἀπὸ τὸν Θεόν.

Διὰ νὰ μὴ γίνῃ αὐτὸ λοιπόν, ἀφοῦ ἐκδιώξωμεν τὸν φθόνον καὶ τὴν βασκανίαν, καὶ ἀφοῦ περιφρονήσωμεν τὴν δόξαν ἀπὸ τοὺς πολλούς, ἃς ἀσπαζώμεθα τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ὁμόνοιαν. Διότι ἔτσι θὰ ἐπιτύχωμεν καὶ τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ· τὰ ὁποῖα εἶθε νὰ ἐπιτύχωμεν ὅλοι ἐμεῖς, μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖον εἰς τὸν Πατέρα συγχρόνως καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει δόξα, δύναμις, τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΚΗ'
Β' Κορ. 12, 16 - 21

«Ἔστω δέ, αὐτὸς ἐγὼ οὐ καιενάρκησα ὑμῶν, ἀλλ' ἐ-
πάρχων πανουργος, δόλω ὑμᾶς ἔλαβον. Μή τινα ὦν ἀπέ-
5 στείλα πρὸς ὑμᾶς, δι' αὐτοῦ ἐπλεονέκησα ὑμᾶς; Παρεκάλε-
σα Τίτιον, καὶ συναπέστειλα τὸν ἀδελφόν. Μή τι ἐπλεονέκη-
σεν ὑμᾶς Τίτιος; οὐ τῷ αὐτῷ Πνεύματι περιεπαιτήσαμεν; οὐ
τοῖς αὐτοῖς ἴχνεσιν;

1. Ἄσαφῶς σφόδρα εἴρηται παντὶ τῷ Παύλῳ τὰ ρή-
10 ματα, ἀλλ' οὐ μάτην οὐδὲ εἰκῆ. Ἐπειδὴ γὰρ περὶ χρημάτων
ὁ λόγος καὶ ἀπολογίας τῆς ὑπὲρ τούτων, εἰκότως συνεσκία-
σται τὰ εἰρημένα. Τί ποί' οὖν ἐσσι τὸ εἰρημένον; Εἶπεν, ὅτι
οὐκ ἔλαβον, ἀλλ' ἔτοιμός εἰμι καὶ προσδοῦναι καὶ δαπανῆ-
σαι καὶ πολλὰ περὶ τούτου καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ καὶ ἐν ταύτῃ
15 διελέχθη τῇ ἐπιστολῇ. Νῦν ἕτερόν τι λέγει, ὡσερ ἐξ ἀντι-
θέσεως εἰσάγων τὸν λόγον καὶ λύων προηγουμένως. Ὁ δὲ
λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ἐγὼ μὲν ὑμᾶς οὐκ ἐπλεονέκησα· ἔχει
δὲ τις ἴσως εἰπεῖν, ὅτι αὐτὸς μὲν οὐκ ἔλαβον, πανουργος δὲ
ὦν παρεσκύασα τοὺς ὑπ' ἐμοῦ ἀποσταλέντας εἰς οἴκειον πρό-
20 σωπον αἰτῆσαί τι παρ' ὑμῶν, καὶ δι' ἐκείνων αὐτὸς ἐδεξά-
μην, τοῦ δοκεῖν εἰληφέναι ἐμαντὸν ἔξω τιθείς, δι' ἑτέρων
λαμβάνων. Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο ἔχοι τις ἂν εἰπεῖν· καὶ μάρτυρες
ὑμεῖς. Διὸ καὶ κατ' ἐρώτησιν προάγει τὸν λόγον λέγων,
«Παρεκάλεσα Τίτιον, καὶ συναπέστειλα τὸν ἀδελφόν. Μή τι
25 ἐπλεονέκησεν ὑμᾶς Τίτιος; οὐχ ὁμοίως καὶ αὐτὸς ἐμοὶ πε-
ριεπάτησε;». Τουτέστιν, οὐδὲ αὐτὸς ἔλαβεν.

ΛΟΓΟΣ ΚΗ'
Β' Κορ. 12, 16 - 21

«Ἐστω ὅμως, ἐγὼ δὲν σᾶς ἐπεβάρυνα, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶμαι πανοῦργος, σᾶς συνέλαβα μὲ δόλον. Μήπως σᾶς ἐξεμεταλλεύθην διὰ κάποιον ἀπὸ ἐκείνους πού ἔστειλα εἰς ἐσᾶς; Παρεκάλεσα τὸν Τίτον νὰ ἔλθῃ καὶ ἔστειλα μαζί του τὸν ἀδελφόν. Μήπως σᾶς ἐξεμεταλλεύθη ὁ Τίτος; δὲν συμπεριφέρθημεν μὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα; Δὲν ἠκολουθήσαμεν τὰ ἴδια ἴχνη;»¹.

1. Πολὺ ἀσαφῶς ἐλέχθησαν αὐτοὶ οἱ λόγοι ἐδῶ ἀπὸ τὸν Παῦλον, ἀλλ' ὄχι ἀσκόπως οὔτε τυχαίως. Διότι ἐπειδὴ ὁ λόγος ἐγίνετο διὰ χρήματα καὶ ἀπολογίαν δι' αὐτά, ὀρθῶς συνεκαλύφθησαν τὰ λεχθέντα. Τί τέλος πάντων σημαίνει λοιπὸν τὸ λεχθέν; Εἶπεν, ὅτι δὲν ἔλαβον τίποτε ἀπὸ σᾶς, ἀλλ' ἐπὶ πλέον εἶμαι ἔτοιμος καὶ νὰ δώσω καὶ νὰ δαπανήσω δι' ἐσᾶς· καὶ πολλὰ εἶπε δι' αὐτὸ καὶ εἰς τὴν προηγουμένην καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἐπιστολήν. Τώρα κάτι ἄλλο λέγει, ὡσὰν κατὰ κάποιον τρόπον νὰ εἰσάγῃ τὸν λόγον ἀπὸ ἀντίθεσιν καὶ νὰ δίδῃ τὴν λύσιν ἐξ ἀρχῆς. Ἐκεῖνο δὲ τὸ ὁποῖον λέγει εἶναι τὸ ἐξῆς· ἐγὼ μὲν δὲν ὑπῆρξα πλεονέκτης εἰς ἐσᾶς· ἴσως ὅμως θὰ εἶχε κανεὶς νὰ εἴπῃ, ὅτι ὁ ἴδιος μὲν δὲν ἔλαβον, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶμαι πανοῦργος, προητοίμασα ἐκείνους τοὺς ὁποίους ἀπέστειλα ὡς ἀντιπροσώπους μου νὰ ζητήσουν κάτι ἀπὸ σᾶς, καὶ διὰ μέσου ἐκείνων ἐδέχθην ὁ ἴδιος, ἀφοῦ ἐφρόντισα νὰ μὴ φανῇ ὅτι ἔλαβον, ἐνῶ λαμβάνω μέσω ἄλλων. Ἄλλ' οὔτε αὐτὸ θὰ ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ τὸ εἴπῃ· καὶ μάρτυρες εἶσθε σεῖς οἱ ἴδιοι. Διὰ τοῦτο καὶ μὲ ἐρώτησιν προχωρεῖ τὸν λόγον λέγων, «Παρεκάλεσα τὸν Τίτον νὰ ἔλθῃ καὶ ἔστειλα μαζί του τὸν ἀδελφόν. Μήπως σᾶς ἐξεμεταλλεύθη ὁ Τίτος; Δὲν συμπεριφέρθημεν μὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα;». Δηλαδή, οὔτε αὐτὸς ἔλαβεν.

Είδες πρόση επίτασις ἀκριθείας, τῷ μὴ μόνον ἑαυτὸν
καθαρὸν τηρεῖν τοῦ λήμματος, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ
πεμπομένους οὕτω ρυθμίζειν, ἵνα μηδὲ μικρὰν δῶ πρόφασιν
τοῖς ἐπιλαμβάνεσθαι βουλομένοις; Τοῦτο γὰρ πολλῶ μείζον
5 οὐ πεποίηκεν ὁ παιριάρχης. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς νίκης
ἐπανελθὼν, τοῦ βασιλέως διδόντις λάφυρα, οὐκ ἔφη λήψε-
σθαι, πλὴν ὧν ἔφαγον ἐκεῖνοι· οὗτος δὲ οὔτε τῆς ἀναγκαίας
τροφῆς οὔτε αὐτὸς ἀπήλαυσε, οὔτε τοὺς κοινωνοὺς ἀφῆκε
μετασχεῖν, ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντις ἐπιστοιμίζων τῶν ἀναι-
10 σχύντων τὰ σιόματα. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ἀποφαίνεται, οὐδὲ λέ-
γει ὅτι οὐδὲ ἐκεῖνοι ἔλαβον, ἀλλ' ὁ πολλῶ τούτου μείζον ἦν,
αὐτοὺς παράγει μάρτυρας τοὺς Κορινθίους τοῦ μηδὲν αὐτοὺς
εἰληφέναι, ἵνα μὴ καὶ ἐξ οἰκείου προσώπου δοκῆ μαρτυρεῖν,
ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐκείνων ψήφου· ὅπερ εἰώθαμεν ἐπὶ τῶν σφό-
15 δρα ὠμολογημένων καὶ ὑπὲρ ὧν θαρροῦμεν, ποιεῖν· Εἴπατε
γάρ, φησί, μή τις τῶν παρ' ἡμῶν ἀποσιαλέντων ἐπλεονέκτη-
σεν ὑμᾶς; Οὐκ εἶπε, μή τις ἔλαβέ τι παρ' ὑμῶν, ἀλλὰ πλεο-
νεξίαν τὸ πρᾶγμα καλεῖ, καθαπιόμενος αὐτῶν καὶ σφόδρα
ἐντρέπων καὶ δεικνὺς ὅτι τὸ παρὰ ἄκοντος λαβεῖν, πλεονε-
20 ξία. Καὶ οὐκ εἶπε, μή Τίτος, ἀλλά, «μή τινα;». Οὐδὲ γὰρ
τοῦτο ἂν ἔχοιτε εἰπεῖν, φησί, ὅτι ὁ δεῖνα μὲν οὐκ ἔλαβεν,
ἕτερος δὲ ἔλαβεν. Οὐδὲ εἰς τῶν ἀφικομένων.

«Παρεκάλεσα Τίτον». Καὶ τοῦτο πληκτικῶς. Οὐ γὰρ
εἶπεν, ἔπεμψα Τίτον, ἀλλά, «παρακάλεσα», δεικνὺς ὅτι καὶ
25 εἰ ἔλαβε, δικαίως ἂν ἔλαβεν, ἀλλ' ὅμως καὶ οὕτω καθαρὸς
ἔμεινε. Διὸ πάλιν αὐτοὺς ἐρωτᾷ λέγων, «Μή τι ἐπλεονέκτη-
σεν ὑμᾶς Τίτος; οὐ τῷ αὐτῷ Πνεύματι περιεπαιτήσομεν;». *Τί ἐστι, «τῷ αὐτῷ Πνεύματι».* Τῇ χάριτι τὸ πᾶν ἀνατίθησι,

Εἶδες πόσον ὑπερβολικὴ ἀκρίβεια εἰς τὸ νὰ τηρῇ καθαρὸν ὄχι μόνον τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἀπὸ τοῦ νὰ λάβῃ, ἀλλὰ καὶ ὄσους ἀπέστειλε νὰ καθοδηγῇ ἔτσι, διὰ νὰ μὴ δώσῃ οὔτε τὴν παραμικρὰν ἀφορμὴν εἰς τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ κατηγορήσουν; Αὐτὸ βεβαίως εἶναι πολὺ μεγαλύτερον ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔκανε ὁ πατριάρχης. Διότι ἐκεῖνος μὲν ὅταν ἐπανῆλθεν ἀπὸ τὴν νίκην, ἐνῶ ὁ βασιλεὺς ἔδιδε λάφυρα, δὲν ἐδέχθη νὰ λάβῃ, παρὰ μόνον ὅσα ἔφαγον ἐκεῖνοι· ὁ Παῦλος ὅμως οὔτε τὴν ἀναγκαίαν τροφήν ἀπήλαυσε, οὔτε ὁ ἴδιος, οὔτε τοὺς συντρόφους ἄφησε νὰ λάβουν, μὲ πολλὴν ἀνωτερότητα κατακλείων τὰ στόματα τῶν ἀναισχύντων. Διὰ τοῦτο οὔτε τὸ βεβαιώνει ὁ ἴδιος, οὔτε λέγει ὅτι οὔτε ἐκεῖνοι ἔλαβον, ἀλλὰ, πρᾶγμα ποῦ ἦτο πολὺ μεγαλύτερον αὐτοῦ, τοὺς ἰδίους τοὺς Κορινθίους παρουσιάζει μάρτυρας ὅτι δὲν ἔλαβον τίποτε αὐτοί, διὰ νὰ μὴ θεωρηθῇ ὅτι καὶ μαρτυρεῖ ὁ ἴδιος, ἀλλ' ἢ ἐπιβεβαίωσις νὰ γίνῃ ἀπὸ τὴν ἰδικήν των μαρτυρίαν καὶ ἀπόφασιν· ὅπως συνήθως κάμνομεν ἑμεῖς εἰς τὰ ἀπολύτως ἀναντίρρητα καὶ εἰς ἐκεῖνα διὰ τὰ ὁποῖα εἴμεθα βέβαιοι. Μήπως εἶπατε λοιπὸν, λέγει, ὅτι κάποιος ἀπὸ ἐκείνους ποῦ ἀπέστειλα ὑπῆρξε πλεονέκτης εἰς βάρος σας; Δὲν εἶπε, μήπως κανεὶς ἔλαβε κάτι ἀπὸ σᾶς, ἀλλὰ πλεονεξίαν ὀνομάζει τὸ πρᾶγμα, κατηγορῶν αὐτοὺς καὶ ἐντροπιάζων πολὺ καὶ δεικνύων ὅτι τὸ νὰ λάβῃς ἀπὸ κάποιον ποῦ δὲν θέλει νὰ σοῦ δώσῃ, εἶναι πλεονεξία. Καὶ δὲν εἶπε, μήπως ὁ Τίτος, ἀλλὰ, «μήπως κανεὶς;». Οὔτε αὐτὸ λοιπὸν θὰ εἶχατε νὰ εἶπητε, λέγει, ὅτι δηλαδὴ ὁ τάδε μὲν δὲν ἔλαβεν, ἄλλος ὅμως ἔλαβεν. Οὔτε ἓνας ἀπὸ ὄσους ἦλθον.

«Παρεκάλεσα τὸν Τίτον». Καὶ αὐτὸ μὲ τρόπον ποῦ νὰ πλήττει. Διότι δὲν εἶπεν, ἔστειλα τὸν Τίτον, ἀλλὰ «παρακάλεσα», διὰ νὰ δείξῃ ὅτι καὶ ἂν ἐλάμβανε, δικαίως θὰ ἐλάμβανεν, ἀλλ' ἂν καὶ ἔτσι, ἔμεινε καθαρὸς ἀπὸ αὐτό. Διὰ τοῦτο πάλιν τοὺς ἐρωτᾷ λέγων, «Μήπως σᾶς ἐξεμεταλλεύθη ὁ Τίτος; Δὲν συμπεριεφέρθημεν μὲ τὸ ἴδιον πνεῦμα;». Τί σημαίνει «μὲ τὸ ἴδιον πνεῦμα»; Εἰς τὴν χάριν ἀποδίδει τὸ

καὶ δείκνυσιν, ὅτι ὄλον τὸ ἐγκώμιον τοῦτο οὐ τῶν ἡμετέρων πόνων, ἀλλὰ τῆς τοῦ Πνεύματος δωρεᾶς καίροθωμα ἦν καὶ τῆς χάριτος. Καὶ γὰρ χάρις ἦν μεγίστη, τὸ καὶ ὑσιεροῦντας καὶ λιμώτιονας μὴ λαμβάνειν διὰ τὴν τῶν μαθητευομένων οἰκοδομήν. «Οὐ τοῖς αὐτοῖς ἴχνεσιν;». Τουτέστιν, οὐδὲ μικρὸν παρήλλαξαν ἐκεῖνοι ταύτην τὴν ἀκριβείαν, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν κανόνα διετήρησαν.

2. «Πάλιν δοκεῖτε, ὅτι ὑμῖν ἀπολογούμεθα;». Εἶδες πῶς πανταχοῦ δέδοικε μὴ κολακείας λάβῃ δόξαν; Εἶδες φρόνησιν ἀποστολικήν, πῶς συνεχῶς αὐτὸ τίθησι; Καὶ γὰρ ἔμπροσθεν ἔλεγεν, «Οὐ πάλιν ἐαντιοὺς συνισιάνομεν, ἀλλ' ἀφορμὴν διδόντες ὑμῖν καυχήματος» καὶ ἐν προοιμίῳ τῆς ἐπιστολῆς, «Μὴ χρῆζομεν σοσιατικῶν ἐπιστολῶν;», «Τὰ δὲ πάντα ὑπὲρ τῆς ὑμῶν οἰκοδομῆς». Πάλιν αὐτοὺς θεραπεύει. Καὶ οὐδὲ ἐνιαῦθα σαφῶς φησιν, ὅτι διὰ τοῦτο οὐ λαμβάνομεν, διὰ τὴν ἀσθένειαν ὑμῶν, ἀλλ', ἵνα οἰκοδομήσωμεν ὑμᾶς· σαφέστερον μὲν ἢ πρότερον εἰπὼν καὶ ἐκκαλύψας ὅπερ ᾧδινεν, οὐ μὴν πληκτικῶς. Οὐ γὰρ εἶπε, διὰ τὴν ἀσθένειαν ὑμῶν, ἀλλ', ἵνα οἰκοδομηθῆτε. «Φοβοῦμαι γὰρ μή πως ἐλθῶν, οὐχ οἶους θέλω, εὖρω ὑμᾶς, καὶ ἐγὼ εὐρεθῶ ὑμῖν ὅλον οὐ θέλετε». Μέλλει μέγα τι καὶ φορικὸν λέγειν. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἀπολογία ἀντιτίθησι, τῷ τε εἰπεῖν, ὅτι πάντα ὑπὲρ τῆς ὑμῶν οἰκοδομῆς, καὶ τῷ προσθεῖναι, ὅτι φοβοῦμαι, τὸ τραχὺ κατασιέλλων τῶν μελλόντων λεχθήσεσθαι.

25 Τοῦτο γὰρ οὐκέτι ἀνθαδείας ἦν, οὐδὲ ἐξουσίας διδασκαλικῆς, ἀλλὰ κηδεμονίας παιρικῆς, διὰ τῶν ἡμαρτηκότων μᾶλλον φοβῆται καὶ τρέμῃ τὸ μέλλον αὐτοὺς διορθοῦν. Ἀλλ' οὐδὲ οὕτως αὐτῶν καταιρέχει, οὐδὲ ἀποφαίνεται, ἀλλ' ἐν-

2. Β' Κορ. 12, 19.

3. Β' Κορ. 12, 20.

πάν, καὶ δεικνύει ὅτι ὄλο τὸ ἐγκώμιον αὐτὸ δὲν ἀνήκει εἰς τοὺς ἰδικούς μας κόπους, ἀλλ' ἦτο κατόρθωμα τῆς δωρεᾶς καὶ τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ βεβαίως ἦτο μέγα χάρισμα τὸ νὰ μὴ λαμβάνουν, παρ' ὅ,τι ἐστεροῦντο καὶ ἐπεινῶν, χάριν τῆς οἰκοδομῆς τῶν μαθητευομένων. «Δὲν ἠκολουθήσαμεν τὰ ἴδια ἴχνη;». Δηλαδή, οὔτε εἰς τὸ παραμικρὸν δὲν ἐξέκλιναν ἐκεῖνοι ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀκρίβειαν, ἀλλ' ἐτήρησαν τὸν ἴδιον κανόνα.

2. «Πάλιν νομίζετε ὅτι ἀπολογούμεθα εἰς ἐσᾶς;»². Εἶδες πῶς παντοῦ φοβᾶται μήπως δημιουργηθῆ διὰ τὸν ἑαυτὸν του ἡ ἐντύπωσις ὅτι ἐπαινεῖται; Εἶδες ἀποστολικὴν φρόνησιν, πῶς ἐκθέτει αὐτὸ συνεχῶς; Διότι καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν ἔλεγε· «Δὲν συσταίνομεν πάλιν τοὺς ἑαυτοὺς μας εἰς ἐσᾶς, ἀλλὰ σᾶς δίδομεν εὐκαιρίαν νὰ ὑπερηφανεύεσθε δι' ἐμᾶς»· καὶ εἰς τὸ προοίμιον τῆς ἐπιστολῆς· «Μήπως χρειαζόμεθα συστατικὰς ἐπιστολάς;», «διότι ὅλα γίνονται διὰ τὴν ἰδικήν σας οἰκοδομήν». Πάλιν δείχνει τὴν φροντίδα του δι' αὐτοὺς. Καὶ οὔτε ἐδῶ λέγει σαφῶς, ὅτι ἐξ αἰτίας τῆς ἰδικῆς σας ἀδυναμίας δὲν λαμβάνομεν, ἀλλά, διὰ νὰ οἰκοδομήσωμεν ἐσᾶς· ὠμίλησε μὲν σαφέστερον ἀπὸ ὅ,τι προηγουμένως καὶ ἀπεκάλυψεν αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἔκρυπτεν, ἀλλ' ὅχι μὲ τρόπον ποῦ νὰ πληγῶνῃ. Διότι δὲν εἶπεν, ἐξ αἰτίας τῆς ἀδυναμίας σας, ἀλλά, διὰ νὰ οἰκοδομηθῆτε. «Διότι φοβοῦμαι μήπως, ὅταν ἔλθω, δὲν σᾶς εὔρω ὅπως σᾶς θέλω, καὶ σεῖς δὲν μὲ εὔρετε ὅπως μὲ θέλετε»³. Πρόκειται νὰ εἴπῃ κάτι μεγάλο καὶ ἐνοχλητικόν. Διὰ τοῦτο καὶ θέτει τὴν ἀπολογίαν, καὶ μαζὶ μὲ τὸ ὅτι εἶπεν, ὅτι ὅλα γίνονται διὰ τὴν ἰδικήν σας οἰκοδομήν, καὶ μὲ τὸ νὰ προσθέσῃ, ὅτι φοβοῦμαι, μετριάζων ἔτσι τὴν σκληρότητα τῶν ὄσων πρόκειται νὰ λεχθῶν.

Αὐτὸ βεβαίως δὲν ἦτο καθόλου ἀποτέλεσμα ἰδιοτελείας οὔτε ἐξουσίας διδασκαλικῆς, ἀλλὰ φροντίδος ἰατρικῆς, ὅταν φοβῆται καὶ τρέμῃ περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἁμαρτήσαντας διὰ τὸ ὅτι πρόκειται νὰ τοὺς διορθώσῃ. Ἄλλ' οὔτε ἔτσι τοὺς προσβάλλει, οὔτε ὀμιλεῖ σαφῶς, ἀλλὰ μὲ ἐνδοιασμὸν λέγει,

δοιάζων φησί, «μή πως ἐλθὼν οὐχ οἶους θέλω». Οὐκ εἶπεν, ἐναρέτους, ἀλλ', «οὐχ οἶους θέλω», διὰ πάντων τὰ τῆς φι-
 λίας ἐνδεικνύμενος ὀνόματα. Καὶ τὸ «εὐρω», δέ, τὸ παρὰ
 προσδοκίαν δηλοῦντός ἐστιν, ὡπεροῦν καὶ τὸ, «εὐρεθῶ ὑμῖν».
 5 Οὐ γὰρ προαιρέσεως τὸ πρῶγμα, ἀλλὰ ἀνάγκης τὴν αἰτίαν
 παρ' ὑμῶν λαμβανούσης. Διὸ φησιν, «εὐρεθῶ οἶον οὐ θέλε-
 τε». Ἐνιαῦθα οὐκ εἶπεν, οἶον οὐ θέλω ἀλλὰ πληκτικώτερον,
 οἶον οὐ θούλεσθε. Λοιπὸν γὰρ αὐτοῦ βούλημα ἦν, οὐχὶ προη-
 γούμενον μὲν, βούλημα δ' οὖν ὁμως. Ἡδύνατο μὲν γὰρ
 10 πάλιν εἰπεῖν, οἶον οὐ θέλω, καὶ οὕτω δεῖξαι τὴν ἀγάπην·
 ἀλλ' οὐ θούλειται ἐκλύσαι τὸν ἀκροατὴν. Μᾶλλον δὲ καὶ τρα-
 χύτερος ὁ λόγος οὕτως ἐγίνετο· νῦν δὲ καὶ ἐπληξε μειζόνως
 καὶ ἡμερώτερον ἑαυτὸν ἔδειξε. Τοῦτο γὰρ αὐτοῦ τῆς σοφίας
 ἐστὶν ἴδιον, τὸ βαθυτέρον τέμνοντα, ἡμερώτερον πλήττειν.
 15 Εἶτα ἐπειδὴ ἀσαφῶς εἶπεν, ἐκκαλύπτει αὐτὸ λέγων, «Μή
 πως ἔρις, ζῆλοι, θυμοί, καταλαλιαί, ψιθυρισμοί, φυσιώσεις».
 Καὶ δὲ πρῶτον ἔμελλε ιὺθέναι, τοῦτο ὕστερον τίθησι καὶ
 αὐτοῦ γὰρ ἀπενοοῦντο. Ἴνα οὖν μὴ δόξη προηγουμένως τὸ
 ἑαυτοῦ ζητεῖν, τὸ κοινὸν λέγει πρῶτον. Ταῦτα γὰρ πάντα
 20 ἀπὸ βασκανίας ἐτίκειτο, αἱ διαβολαί, αἱ κατηγορίαι, αἱ
 διασιώσεις. Ὡσπερ γὰρ τις ρίζα πονηρὰ ἢ βασκανία τὸν
 θυμὸν, τὴν κατηγορίαν, τὴν ἀπόνοιαν, τὰ ἄλλα πάντα ἔτικτε,
 καὶ παρ' αὐτῶν ἠῦξετο μειζόνως.
 «Μὴ πάλιν ἐλθόντα με ταπεινώσῃ ὁ Θεὸς μου πρὸς ὑ-
 25 μᾶς». Καὶ τὸ, «πάλιν», πλήτιοντος ἦν. Ἀρκεῖ γὰρ τὰ πρότε-
 ρα, φησὶν δὲ καὶ ἀρχόμενος ἔλεγεν, διὸ «Φειδόμενος ὑμῶν
 οὐκέτι ἤλθον εἰς Κόρινθον». Εἶδες πῶς καὶ ἀγανάκησιν δει-
 κνυσι, καὶ φιλοσοργίαν; Τί δέ ἐστι, «ταπεινώσῃ»; Καὶ

«μήπως δὲν σᾶς εὔρω, ὅταν ἔλθω, ὅπως θέλω». Δὲν εἶπεν, ἐναρέτους, ἀλλ' «ὄχι ὅπως σᾶς θέλω», δεικνύων μὲ ὅλα τὰ ὀνόματα τῆς φιλίας. Καὶ τό, «εὔρω», δηλώνει, ὅτι εἶναι παρὰ τὴν προσδοκίαν του, ὅπως ἀκριβῶς καὶ τὸ «εὐρεθῶ ὑμῖν». Δηλαδή δὲν ὀφείλεται εἰς τὴν προαίρεσίν μου τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' εἰς ἀνάγκην, ἢ ὁποῖα λαμβάνει τὴν αἰτίαν ἀπὸ σᾶς. Διὰ τοῦτο λέγει, «μήπως δὲν εὐρεθῶ ὅπως μὲ θέλετε». Ἐδῶ δὲν εἶπε, τέτοιον ποῦ δὲν θέλω, ἀλλὰ τέτοιος ποῦ δὲν θέλετε, πρᾶγμα ποῦ πληγώνει περισσότερο. Πράγματι λοιπὸν ἦτο ἰδικόν του θέλημα, ὄχι βεβαίως ἀρχικόν, ὅπως ὅποτε ὅμως θέλημα. Διότι ἤμποροῦσε μὲν νὰ εἴπη, πάλιν τέτοιον ποῦ δὲν θέλω, καὶ ἔτσι νὰ δείξη τὴν ἀγάπην του· ἀλλ' ὅμως δὲν θέλει ν' ἀποχαυνώσει τὸν ἀκροατήν. Μᾶλλον δὲ καὶ σκληρότερον ἐγένετο ἔτσι ὁ λόγος· ἐνῶ τώρα καὶ περισσότερο ἐκτύπησε καὶ ἡμερώτερον ἔδειξε τὸν ἑαυτόν του. Διότι αὐτὸ εἶναι τὸ ἰδιαίτερον γνώρισμα τῆς σοφίας του, δηλαδή τὸ νὰ κτυπᾷ ἡμερώτερον, ἐνῶ τέμνει βαθύτερον.

Ὑστερον, ἐπειδὴ ὠμίλησεν ἀσαφῶς, ἀποκαλύπτει αὐτὸ λέγων, «μήπως ὑπάρχουν ἔριδες, ζηλοτυπίαί, θυμοί, φιλονεικίαί, διαβολαί, ψιθυρισμοί, ὑπερηφάνειαι». Καὶ αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἔπρεπε ν' ἀναφέρῃ πρῶτον, αὐτὸ ἀναφέρει ὡς δεύτερον· διότι κατ' αὐτοῦ ἐστρέφοντο ἀνοήτως. Διὰ νὰ μὴ φανῆ λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ὅτι δικαιώνει τὸν ἑαυτόν του, ὀμιλεῖ πρῶτον διὰ τὸ κοινόν. Διότι ὅλα αὐτά, αἱ διαβολαί, αἱ κατηγορίαι, αἱ ἔχθραι, ἐγεννῶντο ἀπὸ φθόνον. Καθ' ὅσον ὡσὰν κάποια κακὴ ρίζα ὁ φθόνος ἐγέννα τὸν θυμόν, τὴν κατηγορίαν, τὴν ἀνόητον τόλμην, ὅλα τὰ ἄλλα, καὶ ἀπὸ αὐτοῦς ἠύξανε περισσότερο.

«Μήπως, ὅταν πάλιν ἔλθω, μὲ ταπεινώσῃ ὁ Θεός μου ἀπέναντί σας». Καὶ τό, «πάλιν», ἦτο λόγος ποῦ ἐπλήγωνε. Διότι, ἀρκοῦν τὰ προηγούμενα, λέγει. Πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν ἔλεγεν, ὅτι, «ἐπειδὴ σᾶς λυποῦμαι δὲν ἤλθον ἀκόμη εἰς τὴν Κόρινθον». Εἶδες πῶς καὶ ἀγανάκτησιν δεικνύει καὶ φιλοστοργίαν; Τί ἐννοεῖ δὲ μὲ τὸ «ταπεινώσῃ»;

μὴν δόξα αὐτῆ ἐσί, τὸ ἐγκαλεῖν, τὸ τιμωρεῖσθαι, τὸ εὐθύ-
 νας ἀπαιτεῖν, τὸ ἐν ἰάξει δικασιοῦ καθέζεσθαι ἀλλ' ὅμως
 ταπείνωσιν αὐτὸ καλεῖ. Τοσοῦτον ἀπεῖχεν αἰσχύνεσθαι τῇ
 ταπεινώσει ἐκείνῃ, ὅτι ἡ παρουσία τοῦ σώματος ἀσθενῆς,
 5 καὶ ὁ λόγος ἐξουθενημένος, ὅτι καὶ διηνεκῶς ἠβούλειο ἐν
 τούτῳ εἶναι, καὶ τοῦναντίον ἀπηύχαιο, καὶ λέγει αὐτὸ προι-
 ῶν σαφέστερον· καὶ ταπείνωσιν τοῦτο μάλιστα ἡγεῖται, τὸ
 εἰς τοιαύτην ἐμπεσεῖν ἀνάγκην, τοῦ κολάζειν, τοῦ τιμωρεῖσθαι.

Καὶ ἴσως ἔνεκεν οὐκ εἶπε, μὴ ἐλθὼν ταπεινωθῶ, ἀλλά,
 10 «μὴ ἐλθόντια με ταπεινώσει ὁ Θεός μου»; «Ὅτι εἰ μὴ δι'
 αὐτόν, οὐκ ἂν ἐπεσιράφην, οὐκ ἂν ἐφρόντισα. Οὐδὲ γὰρ
 ὡς ἐξουσίαν ἔχων καὶ ἀνθαδιζόμενος ἀπαιτῶ δίκην, ἀλλὰ
 διὰ τὸ αὐτοῦ ἐπίταγμα. Ἀνωτέρω μὲν οὖν αὐτὸ τίθησι λέ-
 γων, «εὐρεθῶ οἷον οὐ θέλετε»· ἐνταῦθα δὲ καθυφίησι, καὶ
 15 πραότερον καὶ ἡμερώτερον φθέγγεται λέγων, «Πενθήσω
 πολλοὺς τῶν ἡμαρτηκότων». Οὐχ ἀπλῶς ἡμαρτηκότων, ἀλλά,
 «τῶν μὴ μετανοησάντων». Καὶ οὐκ εἶπε, πάντας, ἀλλά, «πολ-
 λούς»· καὶ οὐδὲ τούτους ποιεῖ φανερούς, διδοὺς κἀντιεὔθεν
 ραδίαν αὐτοῖς τὴν πρὸς τὴν μετάνοιαν ἐπάνοδον· καὶ δῆλον
 20 ποιῶν, ὅτι δύναται μετάνοια τὰ πεπλημμελημένα διορθῶσαι,
 τοὺς μὴ μετανοοῦντας πενθεῖ, τοὺς τὰ ἀνίατα νοσοῦντας, τοὺς
 ἐν τῷ τραύματι μένοντας. Ἐννόησον τοίνυν ἀποσιολικὴν ἀ-
 ρειήν, διὰ μὴδὲν ἑαυτῷ συνειδῶς πονηρόν, ὑπὲρ ἀλλοτριῶν
 θρηνηῖ κακῶν, καὶ ὑπὲρ τῶν ἐτέροις πεπλημμελημένων τα-
 25 πεινώσθαι. Τοῦτο γὰρ μάλιστα διδασκάλου, τὸ οὕτω συναλγεῖν
 ταῖς τῶν μαθητῶν συμφοραῖς, τὸ κόπιεσθαι καὶ πενθεῖν ἐπὶ
 τοῖς τραύμασι τῶν ἀρχομένων.

Εἶτα λέγει καὶ τὸ εἶδος τῆς ἁμαρτίας· «Ἐπὶ τῇ ἀσελ-
 γείᾳ καὶ ἀκαθαρσίᾳ ἢ ἔπραξαν». Καὶ αὐτὸς μὲν ἐνταῦθα

Πραγματική βέβαια δόξα είναι αυτό, τὸ νὰ κατηγορῆ, τὸ νὰ τιμωρῆ, τὸ νὰ ἀπαιτῆ εὐθύνας, τὸ νὰ κάθεται εἰς τὴν θέσιν δικαστοῦ· ἀλλ' ὅμως αὐτὸ τὸ ὀνομάζει ταπεινώσιν. Τόσον πολὺ ἀπεῖχεν ἀπὸ τὸ νὰ νοιώθῃ ἐντροπὴν διὰ τὴν ταπεινώσιν ἐκείνην, καθ' ὅσον καὶ ἡ ἐμφάνισις τοῦ σώματός του ἦτο ἀσθενικὴ καὶ ὁ λόγος του ἦτο ἐξουθενημένος, διότι καὶ συνεχῶς ἤθελε νὰ εὐρίσκεται εἰς τὴν κατάστασιν αὐτὴν τῆς ταπεινώσεως καὶ ἠύχετο νὰ μὴ συμβῆ τὸ ἀντίθετον. Καὶ προχωρῶν λέγει αὐτὸ σαφέστερον· καὶ αὐτὸ θεωρεῖ κατ' ἐξοχὴν ταπεινώσιν, τὸ νὰ ἔλθῃ εἰς τέτοιαν ἀνάγκην, ὥστε νὰ κολάζῃ, ὥστε νὰ τιμωρῆ.

Καὶ διατί δὲν εἶπε, μήπως ὅταν ἔλθω ταπεινωθῶ, ἀλλὰ, «μήπως ὅταν ἔλθω μὲ ταπεινώσῃ ὁ Θεός μου»; Διότι ἐὰν δὲν ἦτο δι' ἐκεῖνον, δὲν θὰ ἐνδιαφερόμην, δὲν θὰ ἐφρόντιζον. Διότι κρίνω ὅχι ὡς ἔχων ἐξουσίαν καὶ ἀλαζονικῶς, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι προσταγὴ τοῦ Θεοῦ. Προηγουμένως βέβαια τὸ ἀναφέρει αὐτό, λέγων, «εὐρεθῶ τέτοιος ποὺ δὲν θέλετε», ἐνῶ ἐδῶ χαμηλώνει τὸν τόνον καὶ ὀμιλεῖ μὲ περισσοτέραν πραότητα καὶ ἡμερότητα, λέγων, «καὶ πενθήσω πολλοὺς ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἡμάρτησαν». "Ὅχι ἀπλῶς ποὺ ἡμάρτησαν, ἀλλὰ «καὶ ποὺ δὲν μετενόησαν». Καὶ δὲν εἶπεν ὅλους, ἀλλὰ «πολλούς». Καὶ οὔτε αὐτοὺς φανερώνει, διὰ νὰ κἀνῃ καὶ ἐδῶ εὐκόλον εἰς αὐτοὺς τὴν ἐπάνοδον εἰς τὴν μετάνοιαν, καὶ διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ἡ μετάνοια ἡμπορεῖ νὰ διορθώσῃ τὰ σφάλματα· πενθεῖ τοὺς ἀμετανοήτους, ἐκείνους ποὺ πάσχουν ἀπὸ ἀθεράπευτον νόσον, ἐκείνους ποὺ παραμένουν εἰς τὰ τραύματα. Σκέψου λοιπὸν ἀποστολικὴν ἀρετὴν, ἐπειδὴ δὲν ἐλέγχεται ἀπὸ τὴν συνείδησίν του διὰ κανένα κακόν, διὰ τὰς ἀμαρτίας ἄλλων θρηνεῖ καὶ ταπεινοῦται διὰ τὰ σφάλματα τῶν ἄλλων. Διότι αὐτὸ κυρίως εἶναι τὸ ἴδιον διδασκάλου, τὸ νὰ συμπάσχῃ ἔτσι εἰς τὰς συμφορὰς τῶν μαθητῶν, τὸ νὰ θρηνῆ καὶ νὰ πενθῆ διὰ τὰ τραύματα αὐτῶν ποὺ ἄρχει.

Ἵστερον ἀναφέρει καὶ τὸ εἶδος τῆς ἀμαρτίας· «διὰ τὴν ἀσέλγειαν καὶ τὴν ἀκαθαρσίαν ποὺ διέπραξαν». Καὶ αὐτὸς

πορνείαν αἰνίττειται· εἰ δέ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειε, καὶ ἅπαν
 εἶδος ἁμαρτίας τούτῳ δύναται καλεῖσθαι τῷ ὀνόματι. Εἰ γὰρ
 καὶ κατ' ἐξοχὴν ὁ πόρνος καὶ ὁ μοιχὸς λέγεται ἀκάθαρτος,
 ἀλλ' ὅμως καὶ τὰ ἄλλα ἁμαρτήματα ἀκαθαρσίαν ἐμποιεῖ τῇ
 5 ψυχῇ. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἀκαθάρτους καλεῖ τοὺς
 Ἰουδαίους, οὐχὶ πορνείαν αὐτοῖς ἐγκαλῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ
 πονηρίαν ἑτέραν. Διὸ καὶ φησι ποιῆσαι καὶ τὸ ἔξω καθαρὸν
 καὶ διτι «Οὐ τὰ εἰσερχόμενα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὰ
 ἐξερχόμενα», καὶ ἀλλαχοῦ εἴρηται, «Ἀκάθαρτος παρὰ Κυ-
 10 ρίῳ πᾶς ὑψηλοκάρδιος».

3. Οὐδὲν γὰρ ἀρετῆς καθαρώτερον, οὐδὲν κακίας ἀκα-
 θαρτότερον ἢ μὲν γὰρ ἡλίου λαμπροτέρα ἐστίν, ἢ δὲ βορ-
 βόρου δυσωδεσιτέρα. Καὶ ταῦτα μαρτυρήσαιεν ἂν καὶ αὐτοὶ
 οἱ ἐν τῷ βορβόρῳ κυλινδούμενοι, καὶ οἱ ἐν τῷ σκότῳ διά-
 15 γοντες, ὅταν μικρὸν γοῦν τις αὐτοὺς διαβλέψαι παρασκευά-
 ζῃ. Ἔως μὲν γὰρ ἂν καθ' ἑαυτοὺς ᾧσι, καὶ μεθύωσι τῷ
 πάθει, καθάπερ ἐν σκότῳ διατρίβοντες ἀσχημόνως κεῖνται
 μετὰ πολλῆς τῆς αἰσχροῦτητος, αἰσθανόμενοι μὲν καὶ τότε
 ἔνθα εἰσὶν, οὐκ ἀκριβῶς δέ· ἐπειδὴν δὲ ἴδωσί τινα αὐτοὺς
 20 ἐλέγχοντα τῶν ἐν ἀρετῇ θιούντων, ἢ καὶ φανέντα μόνον,
 τότε σαφέσιον αὐτῶν διαγινώσκουσι τὴν ἀθλιότητα, καὶ
 ὡσπερ ἀκτῖνος ἀφειθείσης, οὕτω περιστέλλουσι τὴν οἰκείαν
 ἀσχημοσύνην, καὶ τοὺς συνειδότας ἐρυνθριῶσι, καὶ ὁ μὲν δοῦ-
 λος, ὁ δὲ ἐλεύθερος ἦ, καὶ ὁ μὲν βασιλεύς, ὁ δὲ ἀρχόμενος.

25 Οὕτως ἰδὼν τὸν Ἥλιον ὁ Ἀχαάθ ἠσχύνετο, καὶ μηδέπω
 μηδὲν εἰρηκότιος ἐκείνου, ἀπὸ τῆς ὕψεως αὐτοῦ μόνης ἁ-
 λούς· καὶ οἰγῶντις τοῦ κατηγόρου, τὴν καταδικάζουσαν αὐ-

5. Ματθ. 15, 11.

6. Παροιμ. 16, 5.

μὲν ἐδῶ τὴν πορνείαν ὑπαινίσσεται, ἂν ὅμως ἐξετάσῃ κανεῖς μὲ ἀκρίβειαν, κάθε εἶδος ἁμαρτίας εἶναι δυνατόν νὰ ὀνομασθῇ μὲ αὐτὸ τὸ ὄνομα. Διότι ἂν καὶ κατ' ἐξοχὴν ὁ πόρνος καὶ ὁ μοιχὸς ὀνομάζεται ἀκάθαρτος, ὅμως καὶ τὰ ἄλλα ἁμαρτήματα προκαλοῦν ἀκαθαρσίαν εἰς τὴν ψυχὴν. Διὰ τοῦτο βεβαίως καὶ ὁ Χριστὸς ὀνομάζει ἀκαθάρτους τοὺς Ἰουδαίους, κατηγορῶν αὐτοὺς ὄχι μόνον διὰ πορνείαν, ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλην κακίαν. Διὰ τοῦτο καὶ λέγει νὰ καθαρισθοῦν καὶ ἀπὸ ἔξω, καὶ ὅτι, «δὲν μολύνει τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνο πού μπαίνει εἰς τὸ στόμα, ἀλλ' ἐκεῖνο πού βγαίνει ἀπὸ τὸ στόμα»*· καὶ ἄλλοῦ ἔχει εἶπει, «Βρωμερὸς εἶναι ἐνώπιον τοῦ Κυρίου κάθε ὑπερήφανος»*.

3. Τίποτε λοιπὸν δὲν εἶναι καθαρώτερον ἀπὸ τὴν ἀρετὴν, τίποτε δὲν εἶναι βρωμερότερον ἀπὸ τὴν κακίαν· διότι ἢ μὲν ἀρετὴ εἶναι λαμπροτέρα τοῦ ἡλίου, ἢ δὲ κακία δυσωδεστέρα ἀπὸ τὸν βοῦρκον. Καὶ αὐτὰ εἶναι δυνατόν νὰ τὰ ἐπιβεβαιώσουν καὶ αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι κυλίνονται εἰς τὸν βοῦρκον καὶ ὅσοι ζοῦν εἰς τὸ σκότος, ἂν κάποιος κατορθώσῃ νὰ τοὺς κἀνῃ νὰ παρατηρήσουν προσεκτικῶς δι' ὀλίγον. Διότι ὅσον χρόνον εἶναι μόνον καὶ μεθοῦν μὲ τὴν ἱκανοποίησιν τοῦ πάθους, ὡσὰν νὰ εὐρίσκωνται εἰς τὸ σκότος, ζοῦν μὲ ἀσχημίαν καὶ μὲ πολλὴν αἰσχύτητα, καὶ αἰσθάνονται μὲν καὶ τότε ποῦ εὐρίσκονται, ἀλλ' ὄχι μὲ ἀκρίβειαν· ὅταν ὅμως ἴδουν κάποιον ἀπὸ ὅσους ζοῦν ἐναρέτως νὰ τοὺς ἐλέγξῃ, ἢ καὶ νὰ ἐμφανίζεται μόνον ἐμπρὸς των, τότε γνωρίζουν σαφέστερον τὴν ἀθλιότητά των, καὶ ὅπως ὅταν πίπτῃ φῶς εἰς τὸ σκότος, ἔτσι περικαλύπτουν τὴν ἀσχημίαν των καὶ κοκκινίζουν ἐμπρὸς εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι γνωρίζουν τὴν κατάστασίν των, καὶ ἂν ἀκόμη ὁ γνωρίζων εἶναι δοῦλος, ἐνῶ ἐκεῖνος ἐλεύθερος, ἢ ὁ μὲν βασιλεύς, ἐκεῖνος δὲ ὑπήκοος.

Ἔτσι ὅταν εἶδε τὸν Ἡλίαν ὁ Ἀχαάβ ἔνοιωσεν ἐντροπήν, καὶ ἐνῶ ἀκόμη τίποτε δὲν εἶχεν εἶπει ἐκεῖνος, ἐκυριεύθη ἀπλῶς καὶ μόνον ἀπὸ τὴν παρουσίαν του· καὶ ἐνῶ εἰσώπα ὁ κατήγορος, ἐδέχετο τὴν ἀπόφασιν ἢ ὁποῖα τὸν

τὸν ἔφερε ψῆφον, τὰ τῶν ἐαλωκότων φθεγγόμενος, καὶ λέγων, «Εὐρηκὰς με ὁ ἐχθρός μου». Οὕτως αὐτὸς ὁ Ἡλίας τῷ τυράνῳ τότε ἐκείνῳ μετὰ πολλῆς διελέγειο τῆς παρηγοίας. Οὕτως ὁ Ἡρώδης, οὐ φέρων τὴν ἀπὸ τῶν ἐλέγχων
 5 αἰσχύνην, ἣν καὶ ἔδειξε σαφέστερον λάμπασα μέγα καὶ διαυγὲς ἢ τῆς προφητικῆς γλώττης φωνή, ἐνέβαλεν εἰς τὸ δεσμοτήριον τὸν Ἰωάννην καθάπερ γυμνὸς ὢν, καὶ τὸν λύχρον σβέσαι ἐπιχειρῶν, ἵνα πάλιν ἐν τῷ σκοτίῳ ᾗ. Μᾶλλον δὲ αὐτὸς μὲν οὐκ ἐτόλμησε σβέσαι, ἀλλ' ὥσπερ ὑπὸ μόδιον
 10 εἰς τὸ οἶκημα ἔθηκεν ἢ δὲ ἀθλία καὶ ταλαίπωρος ἐκείνη τοῦτο γενέσθαι καιηνάγκασεν. Ἄλλ' οὐδὲ οὕτω καλύψαι ἴσχυσαν τὸν ἔλεγχον, ἀλλὰ μειζόνως ἀνήψαν. Οἱ τε γὰρ ἔρωτῶντες, διὰ τί εἰς δεσμοτήριον Ἰωάννης οἰκεῖ, τὴν αἰτίαν ἐμάνθανον, οἱ τε μετὰ ταῦτα γῆν καὶ θάλατταν οἰκοῦντες ἄ-
 15 παντες, οἱ τε τότε γενόμενοι, οἱ τε νῦν, οἱ τε αὖτις ἐσόμενοι, σαφῶς ἔγνωσάν τε καὶ εἴσονται τὰ πονηρὰ ταῦτα δράματα, τό τε τῆς ἀσελείας, τό τε τῆς μαιφονίας αὐτῶν, καὶ χρόνος οὐδεὶς τὴν μνήμην τούτων ἐξαλείψαι δυνήσεται.

Τοσοῦτόν ἐστιν ἀρειή, οὕτως ἀθάνατον ἔχει τὴν μνήμην,
 20 οὕτω καὶ ἀπὸ ρημάτων μόνον καταπλήττει τοὺς ἀντικειμένους αὐτῆ. Τίνος γὰρ ἔνεκεν ἐνέβαλεν αὐτὸν εἰς τὸ δεσμοτήριον; διὰ τί μὴ καιεφρόνησε; Μὴ γὰρ εἰς δικαστήριον αὐτὸν ἔμελλεν ἔλκειν; μὴ γὰρ δίκην ἀπήτησε τῆς μοιχείας; Οὐχὶ ἔλεγχος ἦν τέως τὰ λεγόμενα μόνον; Τί τοίνυν δέδοικε καὶ τρέ-
 25 μει; Οὐχὶ ρήματα ἦν καὶ λόγος ψιλός; Ἄλλὰ μᾶλλον πραγμάτων ἔδακνε. Οὐκ ἤγαγεν εἰς δικαστήριον, ἀλλ' εἰς ἕτερον τοῦ συνειδότιος εἴλκεν αὐτὸν κριτήριον, καὶ πάντας ἐκάθισεν αὐτῷ δικαστὰς τοὺς μετ' ἐξουσίας κατὰ διάνοιαν τότε τὰς

κατεδίκαζε, λέγων ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα λέγουν ὅσοι αἰχμαλωτίζονται· «μὲ ἐνίκησε ὁ ἐχθρὸς μου»⁷. Ἔτσι ὁ Ἡλίας μὲ πολλὴν παρρησίαν συνωμίλει τότε μὲ ἐκεῖνον τὸν τύραννον. Ἔτσι ὁ Ἡρώδης, μὴ ὑποφέρων τὴν ἐντροπὴν ἀπὸ τοὺς ἐλέγχους, τὴν ὁποίαν καὶ ἔδειξε σαφέστερον ὅταν ἔλαμψε πολὺ καὶ μὲ διαύγειαν ἢ φωνὴ τῆς προφητικῆς γλώσσης, ἔρριψεν εἰς τὴν φυλακὴν τὸν Ἰωάννην· ὡσὰν νὰ ἦτο γυμνὸς καὶ νὰ ἤθελε νὰ σβῆσῃ τὸν λύχνον διὰ νὰ μείνῃ πάλιν εἰς τὸ σκότος. Μᾶλλον δὲ αὐτὸς μὲν δὲν ἐτόλμησε νὰ τὸ σβῆσῃ, ἀλλ' ὡσὰν κάτω ἀπὸ μῦθον ἔθεσε μέσα εἰς τὴν οἰκίαν τὸν λύχνον· ἡ δὲ ἀθλία καὶ ταλαίπωρος ἐκείνη κόρη τοῦ τὸν ἐξηνάγκασε νὰ τὸ κἀνῃ αὐτό. Ἄλλ' οὔτε ἔτσι ἠμπόρεσαν νὰ καλύψουν τὸν ἔλεγχον, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον ἠύξησαν αὐτόν. Διότι καὶ ὅσοι ἠρώτων, διατί ὁ Ἰωάννης κατοικεῖ εἰς τὴν φυλακὴν, ἐμάνθανον τὴν αἰτίαν, καὶ οἱ μετὰ ἀπὸ αὐτὰ καὶ εἰς τὴν γῆν καὶ εἰς τὴν θάλασσαν εὐρισκόμενοι, καὶ οἱ τότε ζήσαντες καὶ οἱ σημερινοὶ καὶ ὅσοι θὰ ζήσουν εἰς τὸ μέλλον, σαφῶς ἐγνώρισαν καὶ θὰ γνωρίσουν τὰς πονηρὰς αὐτὰς πράξεις, καὶ τὴν ἀσέλγειαν δηλαδή, καὶ τὸν μιαρὸν φόνον ποὺ ἔγιναν ἀπὸ αὐτοῦς, καὶ κανὲν χρονικὸν διάστημα δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ ἐξαλείψῃ τὴν ἀνάμνησιν αὐτῶν.

Τόσον μέγα πρᾶγμα εἶναι ἡ ἀρετὴ, ὥστε νὰ ἔχῃ ἀθάνατον μνήμην καὶ μὲ τοὺς λόγους μόνον νὰ συντρίβῃ ὄσους ἀνθίστανται εἰς αὐτήν. Διότι διατί ἔκλεισεν αὐτόν εἰς τὴν φυλακὴν; διατί δὲν τὸν κατεφρόνησε; Μήπως ἐπρόκειτο νὰ τὸν ὀδηγήσῃ εἰς δικαστήριον; μήπως ἐπρόκειτο νὰ τὸ κρίνῃ διὰ τὴν μοιχείαν; Δὲν ἦτο ἕως τότε ἔλεγχος μόνον τὰ λεγόμενα ἀπὸ τὸν προφήτην; Διατί λοιπὸν φοβεῖται καὶ τρέμει; Δὲν ἦσαν λέξεις καὶ ἀπλοῖ λόγοι; Ἄλλὰ περισσότερον ἀπὸ τὰς πράξεις ἐδάγκωναν. Δὲν τὸν ὠδήγησεν εἰς δικαστήριον, ἀλλὰ τὸν ἔσυρεν εἰς τὸ κριτήριον τῆς συνειδήσεως, καὶ διώρισε δικαστὰς δι' αὐτόν ὄλους ἐκείνους οἱ ὁποῖοι μέσα τοῦ ἐπέφερον μὲ ἐξουσίαν ἐναντίον τοῦ τὰς ἀποφά-

ψήφους φέροντας. Διὰ τοῦτο ἔτριμεν ὁ τύραννος, τῆς ἀρειῆς τὴν λαμπηδόνα οὐ φέρων. Εἶδες ἠλίκον φιλοσοφία; Δεσμώτην τυράννου λαμπρότερον ἐποίησε, καὶ τοῦτον ἐκεῖνος δέδοικε καὶ τρέμει.

5 Ἄλλ' αὐτὸς μὲν ἔδῃσε μόνον· ἡ δὲ μιὰ ἐκείνη καὶ ἐπὶ τὴν σφαγὴν ὤρμησε. Καίτοιγε ἐπὶ τοῦτον τὸ ἔγκλημα μᾶλλον ἐφέρειο. Οὐδὲ γὰρ ἐκείνη ἰοίε ἀπαντήσας εἶπε, τί συνοικεῖς τῷ τυράννῳ; οὐκ ἐπειδὴ ἀνεύθυνος ἦν· πῶς γάρ; ἀλλ' ἐντιεῦθεν τὸ πᾶν διορθῶσαι ἐβούλειο. Διὸ τοῦτον ἐμέμψατο·
 10 καὶ οὐδὲ τοῦτον σφοδρῶς· Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ὦ μιὰρὲ καὶ παμμίαρε καὶ παράνομε καὶ βέβηλε, κατεπάτησας τοῦ Θεοῦ τὸν νόμον, κατεφρόνησας τῶν ἐπιταχθέντων, τὴν ἰσχὺν τὴν σὴν νόμον ἐποίησας. Οὐδὲν τούτων, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἐλέγχοις πολλὴ ἢ ἐπιείκεια τοῦ ἀνδρός, πολλὴ ἢ πραότης. «Οὐκ ἔξε-
 15 σί σοι γὰρ ἔχειν», φησί, «τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ σου». Διδάσκοντις μᾶλλον τὸ ρῆμα ἢ ἐλέγχοντις, παιδεύοντις ἢ κολάζοντις, ρυθμίζοντις ἢ ἐκπομπεύοντις, διορθοῦντις ἢ ἐπεμβαίνοντις. Ἄλλ', ὅπερ ἔφην, ἐχθρὸν τῷ κλέπτη τὸ φῶς, ἐπαχθῆς ὁ δίκαιος τοῖς ἀμαριάνουσι καὶ φαινό-
 20 μενος ἀπλῶς· «Βαρὺς γὰρ ἡμῖν καὶ βλεπόμενος». Οὐ γὰρ φέρουσι αὐτοῦ τὰς ἀκτινας, καθάπερ οἱ τοὺς ὀφθαλμοὺς νοσοῦντις τὰς ἠλιακάς. Πολλοὺς δὲ τῶν πονηρῶν οὐ φαινόμενος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀκούμενος, βαρὺς. Διὰ τοι τοῦτο καὶ ἡ μιὰρὲ καὶ παμμίαιρος ἐκείνη, ἡ προαγωγὸς τοῦ θυγα-
 25 τρίου, μᾶλλον δὲ ἢ παιδοκτόνος, καίτοι οὐδὲ ἰδοῦσα αὐτόν, οὐδὲ ἀκούσασα αὐτοῦ τῆς φωνῆς ἐπὶ τὴν σφαγὴν ὤρμησε· καὶ παρασκευάζει ἦν ἀσελγῶς ἔθρεψε, ταύτην καὶ εἰς φόνον ἐλθεῖν· οὕτως ἐκ περιουσίας αὐτὸν ἐδεδοίκει.

σεις. Διὰ τοῦτο ἔτρεμεν ὁ τύραννος, μὴ ὑποφέρων τὴν λάμπιν τῆς ἀρετῆς. Εἶδες πόσον μέγα πρᾶγμα εἶναι ἡ ἀγάπη τῆς ἀληθοῦς σοφίας καὶ τῆς ἀρετῆς; Τὸν φυλακισμένον ἀνέδειξε λαμπρότερον ἀπὸ τὸν τύραννον, καὶ αὐτὸς ἐκεῖνον φοβεῖται καὶ τρέμει.

Ἄλλ' αὐτὸς μὲν τὸν ἐφυλάκισε μόνον· ἐνῶ ἐκείνη ἡ βρωμερὰ ὤρμισε καὶ διὰ τὸν σφάξῃ. Ἄν καὶ βέβαια ἡ κατηγορία περισσότερον ἐναντίον του ἐστρέφετο. Διότι δὲν εἶπε καὶ εἰς ἐκείνην ὅταν τὴν συνήνησε, διατί συγκατοικεῖς μὲ τὸν βασιλέα; Ὅχι ἐπειδὴ δὲν ἦτο ἔνοχος — διότι πῶς ἦτο δυνατόν; Ἄλλ' ἤθελε νὰ διορθώσῃ ἔτσι τὴν κατάστασιν. Διὰ τοῦτο ἐκατηγόρησεν αὐτόν· καὶ οὔτε αὐτὸν αὐστηρῶς. Διότι δὲν εἶπεν, ὦ μαρὲ καὶ μαρώτατε καὶ παράνομε καὶ βέβηλε, κατεπάτησες τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, κατεφρόνησες τὰς ἐντολάς του, ἔκανες νόμον τὴν ἰσχύν σου. Τίποτε ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἐλέγχους μεγάλη ἦτο ἡ ἐπεικεία καὶ ἡ πραότης τοῦ Ἰωάννου. Διότι, λέγει· «δὲν σοῦ ἐπιτρέπεται νὰ ἔχῃς τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ σου Φιλίππου». Ὁ λόγος ἦτο λόγος ἀνθρώπου ὁ ὁποῖος διδάσκει μᾶλλον, παρὰ ἐλέγχει, πὺ παιδεύει, παρὰ τιμωρεῖ, πὺ ρυθμίζει, παρὰ ἐξευτελίζει, πὺ διορθώνει, παρὰ ἐπεμβαίνει. Ἄλλ' ὅπως εἶπον, τὸ φῶς εἶναι ἐχθρὸς εἰς τὸν κλέπτην, ἀνυπόφορος ὁ δίκαιος εἰς τοὺς ἀμαρτάνοντας καὶ μόνον πὺ φαίνεται. Διότι «εἶναι ἀνυπόφορος εἰς ἐμᾶς ἀκόμη καὶ ἡ παρουσία του»⁸. Διότι δὲν ἤμποροῦν νὰ ὑποφέρουν τὰς ἀκτῖνας του, ὅπως οἱ ἀσθενεῖς ὀφθαλμοὶ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου. Εἰς πολλοὺς δὲ ἀπὸ τοὺς πονηροὺς ὅχι μόνον τὸ νὰ φαίνεται, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ ἀκούεται εἶναι ἀνυπόφορον. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ βρωμερὰ καὶ μαρωτάτη ἐκείνη, αὐτὴ πὺ παρεκίνει τὴν θυγατέρα της, ἡ καλύτερα ἡ παιδοκτόνος, ἂν καὶ οὔτε τὸν εἶχεν ἰδεῖ ποτέ, οὔτε εἶχεν ἀκούσει τὴν φωνὴν του, κινεῖται μὲ ὄρμην διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν σφαγὴν του· καὶ ἐτοιμάζει αὐτὴν τὴν ὁποῖαν ἀνέθρεψεν ἀσελγῶς νὰ ἔλθῃ εἰς φόνον· εἰς τόσον ὑπερβολικὸν βαθμὸν ἐφοβεῖτο αὐτόν.

4. Καὶ τί φησι; «Δός μοι ἐπὶ πίνακι ὧδε τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ». Ποῖ φέρῃ κατὰ κρημνῶν, ἀθλία καὶ ταλαίπωρε; Μὴ γὰρ πάρεσιν ὁ κατήγορος; μὴ γὰρ ὁρᾶται καὶ ἐνοχλεῖ; Ἔτεροι ἔλεγον, «Βαρὺς ἡμῖν ἐστι καὶ βλεπόμενος»· ταύτη δέ, ὅπερ εἶπον, καὶ ἀκουόμενος. Διό φησι, «Δός μοι ὧδε ἐπὶ πίνακι τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου». Καὶ μὴν δεσμοτήριον οἰκεῖ διὰ σέ, καὶ ἀλύσεις περίκειται, καὶ ἔξεσί σοι νεανιεύεσθαι ἐπὶ τῷ ἔρωτι, καὶ λέγειν· οὕτως ἐκράτησα τοῦ βασιλέως, ὅτι οὐδὲ δημοσίᾳ ἐγκληθεῖς καθυ-
 10 φῆκεν, οὐδὲ ἀπέσιτῃ τοῦ ἔρωτος, οὐδὲ διέσπασέ μου τὴν μοιχείαν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐγκαλέσαντα ἔδησε. Τί μαίνη καὶ λυσοῦς, ἔχουσα καὶ μετὰ τὸν ἔλεγχον τῆς ἁμαρτίας τὸν νυμφίον; τί τράπεζαν ἐριννύων ἐπιζητεῖς, καὶ δαιμόνων ἀλαστόρων συμπόσιον κατασκευάζεις;

15 Εἶδες πῶς οὐδαμινόν, πῶς δειλόν, πῶς ἄνανδρον ἢ κακία, πῶς διε μάλιστα κραιθήσει, τότε γίνεται ἀσθενεσιτέρα; Καὶ γὰρ αὕτη οὐχ οὕτως ἐθορυβεῖτο πρὶν εἰς δεσμοτήριον ἐμβαλεῖν τὸν Ἰωάννην, ὡς ταράττεται δεθέντος αὐτοῦ, καὶ ἐπεύγει λέγουσα, «Δός μοι ὧδε ἐπὶ πίνακι τὴν κεφαλὴν Ἰω-
 20 ἄννου». Καὶ διὰ τί ὧδε; Δέδοικα μὴ συσκιασθῆ, φησί, ὁ φόνος, μὴ ἐξέλωσιν αὐτόν τινες τοῦ κινδύνου. Καὶ διὰ τί μὴ ὄλον τὸν νεκρὸν ἐπιζητεῖς, ἀλλὰ τὴν κεφαλὴν; Τὴν λυπήσασαν, φησί, γλῶτταν, ταύτην ἐπιθυμῶ σιγῶσαν ἰδεῖν. Ἀλλὰ τοῦναντίον ἔσαι, ὅπερ οὖν καὶ γέγονεν, ἀθλία καὶ ταλαίπω-
 25 ρε· λαμπρότερον βοήσεται μετὰ ταῦτα ἀποτιμηθεῖσα. Τότε μὲν γὰρ ἐν Ἰουδαίᾳ μόνον ἐβόα, νῦν δὲ πρὸς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης ἀφίξεται καὶ ὅπουπερ ἂν εἰσέλθῃς εἰς ἐκκλησίαν, καὶ ἐν τῇ Μαύρων, καὶ ἐν τῇ Περωσῶν, καὶ πρὸς αὐτὰς τὰς Βρετανικὰς νήσους, ἀκούεις βόωντος Ἰωάννου,

4. Καὶ τί λέγει; «Δῶσέ μου ἐπάνω εἰς αὐτὸ ἐδῶ τὸ πιάτο τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ». Ποῦ τρέχεις πρὸς τοὺς κρημνοὺς, ἀθλία καὶ ταλαίπωρε; Μήπως εἶναι παρῶν ὁ κατήγορος; μήπως φαίνεται καὶ ἐνοχλεῖ; Ἄλλοι ἔλεγον, «εἶναι ἀνυπόφορον εἰς ἐμᾶς ἀκόμη καὶ νὰ τὸν βλέπωμεν», εἰς αὐτὴν ὄμως, ὅπως εἶπον, ἀκόμη καὶ νὰ τὸν ἀκούῃ. Διὰ τοῦτο λέγει, «δῶσέ μου ἐπάνω εἰς αὐτὸ ἐδῶ τὸ πιάτο τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἰωάννου». Καὶ ὄμως εἰς τὴν φυλακὴν εὐρίσκεται ἐξ αἰτίας σου καὶ ἔχει δεθῆ με ἀλυσίδας, καὶ εἶσαι ἀνεμπόδιστη εἰς τὸ νὰ νεανίζῃς εἰς τὸν ἔρωτα καὶ νὰ λέγῃς τόσον πολὺ ἔχω ἐπηρεάσει τὸν βασιλέα, ὥστε οὔτε, ἐνῶ ἐκατηγορήθη δημοσίως, ἐνέδωσεν, οὔτε ἀπώθησε τὸν ἔρωτα, οὔτε ἀπηρνῆθη καὶ ἀνήρεσε τὴν μοιχείαν μου, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος με ἐκατηγόρησε, τὸν ἐφυλάκισε. Τί μαίνεσαι καὶ λυσοᾶς, ἀφοῦ ἔχεις τὸν νυμφίον τῆς ἀμαρτίας καὶ μετὰ τὸν ἔλεγχον; διατί ἐπιζητεῖς τράπεζαν ἐριννύων καὶ προετοιμάζεις συμπόσιον κακούργων δαιμόνων;

Εἶδες πόσον ἀσήμενον, πόσον δειλόν, πόσον ἀνανδρον πρᾶγμα εἶναι ἡ κακία, πῶς ὅταν ἐπικρατήσῃ ἀπολύτως, τότε γίνεται ἀσθενεστέρα; Διότι αὐτὴ δὲν ἐταράσσετο τόσον πρὶν φυλακίσῃ τὸν Ἰωάννην, ὅσον τώρα ποῦ ἐφυλακίσθη, καὶ κατεφέρετο ἐναντίον του, λέγουσα· «Δῶσέ μου ἐπάνω εἰς αὐτὸ ἐδῶ τὸ πιάτο τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἰωάννου». Καὶ διατί ἐδῶ; Φοβοῦμαι μήπως συγκαλυφθῆ ὁ φόνος, λέγει, μήπως κανεῖς τὸν γλυτώσῃ ἀπὸ τὸν κίνδυνον. Καὶ διατί δὲν ζητεῖς ὄλον τὸν νεκρόν, ἀλλὰ τὴν κεφαλὴν του; Τὴν γλῶσσαν ἡ ὁποία με ἠνώχλησε, λέγει, αὐτὴν ἐπιθυμῶ νὰ ἰδῶ νὰ σιωπᾷ. Ἄλλὰ τὸ ἀντίθετον θὰ γίνῃ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ ἐγένεν, ἀθλία καὶ ταλαίπωρε· λαμπρότερον θὰ βοήσῃ μετὰ ἀπὸ αὐτὰ ἀφοῦ ἀποκοπῆ. Διότι τότε μὲν μόνον εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἠκούετο ἡ φωνὴ του, τώρα ὄμως εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης θὰ φθάσῃ· καὶ εἰς οἵανδήποτε ἐκκλησίαν καὶ ἂν εἰσέλθῃς, εἴτε εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Μαύρων, εἴτε εἰς τὴν τῶν Περσῶν, εἴτε καὶ εἰς αὐτὰς τὰς Βρεττανικὰς νήσους, ἀκούεις

«Οὐκ ἔξεσί σοι ἔχειν τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ σου». Ἄλλ' οὐδὲν τούτων εἰδυῖα αὕτη φιλοσοφεῖν, κατεπειγεί και ἄγγει και ὠθεῖ τὸν ἀνόητον τύραννον ἐπὶ τὸν φόνον, δεδοικυῖα μὴ ποτε μεταβάληται.

5 Σὺ δὲ μάθε πάλιν κἀντεῦθεν τῆς ἀρειῆς τὴν ἰσχύν. Οὐδὲ ἐγκεκλεισμένον, οὐδὲ δεδεμένον και σιγῶνια φέρει τὸν δίκαιον. Εἶδες πῶς ἀσθενὲς ἢ κακία, πῶς ἀκάθαρτοι; Ἄντι γὰρ ἐδεσμάτων ἀνθρωπίνην κεφαλὴν ἐπὶ πίνακος εἰσάγει. Τί μιαιώτερον, τί δὲ ἐναγέστερον, τί δὲ ἀναιδέστερον
10 τῆς κόρης ἐκείνης; οἷαν ἀφῆκε φωνὴν ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ διαβόλου, και τῷ συμποσίῳ τῶν δαιμόνων; Εἶδες γλῶτταν και γλῶτταν, τὴν μὲν φάρμακα φέρουσαν σωτήρια, τὴν δὲ δηλητήριον ἔχουσαν, και τραπέζοποιὸν γινομένην ἐσιτιάσεως διαβολικῆς;

15 Ἄλλὰ τίνος ἔνεκεν οὐκ ἐκέλευσεν ἔνδον ἐν τῷ συμποσίῳ αὐτὸν κατὰσφαγῆναι, ἔνθα πλείων ἦν αὐτῇ ἡδονή; Ἐδεδοίκει μὴ παραγενόμενος και ὀφθελς, ἅπαντας μεταβάλη διὰ τῆς ὄψεως, διὰ τῆς παρρησίας. Διὰ τοι τοῦτο τὴν κεφαλὴν ἐπιζητεῖ, τρόπαιον πορνείας λαμπρὸν σιῆσαι βουλομένη· και ἔ-
20 δωκε τῇ μητρὶ αὐτῆς. Εἶδες τῆς ὀρχήσεως τὰ ἐπίχειρα, εἶδες τὰ λάφυρα τῆς διαβολικῆς ἐπιβουλῆς; οὐ τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου λέγω, ἀλλ' αὐτὸν τὸν συνοικοῦντα. Εἰ γὰρ τις ἀκριβῶς ἐξειάσειε, κατὰ τοῦ βασιλέως ἔστι τὸ τρόπαιον, και ἡ νικήσασα ἡγιᾶτο, και ὁ ἀποιμηθεὶς ἐστεφανοῦτο και ἀνε-
25 κηρύττειο, και μετὰ τὴν τελευταίαν σφοδρότερον κατὰσειων τῶν ἡμαρτηκότων τὴν διάνοιαν. Και δι οὐ κόμπος τὰ εἰρημένα, αὐτὸν ἐρώτησον τὸν Ἡρώδη δς, ἐπειδὴ τοῦ Χριστοῦ τὰ σημεῖα ἤκουσεν, ἔλεγεν· «Οὐτός ἐστιν Ἰωάννης· αὐτὸς ἠγέρθη ἐκ νεκρῶν, και διὰ τοῦτο ἐνεργοῦσιν αἱ δυνάμεις

τὸν Ἰωάννην νὰ βοᾷ· «Δὲν σοῦ ἐπιτρέπεται νὰ ἔχῃς τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ σου Φιλίππου». Ἀλλὰ μὴ σκεπτομένη τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτά, προτρέπει μὲ βίαν καὶ πιέζει καὶ ἐξωθεῖ τὸν ἀνόητον τύραννον εἰς τὸν φόνον, φοβουμένη μήπως ἀλλάξῃ γνώμην ἂν ἀναβάλῃ.

Σὺ δὲ πάλιν γνώρισε καὶ ἀπὸ ἐδῶ τὴν δύναμιν τῆς ἀρετῆς. Οὔτε φυλακισμένον, οὔτε δεμένον καὶ σιωπῶντα ὑποφέρει τὸν δίκαιον. Εἶδες πόσον ἀσθενῆς καὶ ἀκάθαρτον πρᾶγμα εἶναι ἡ κακία; Διότι ἀντὶ φαγητῶν θέτει εἰς τὸ πιάτον κεφαλὴν ἀνθρώπου. Τί περισσότερον βρωμερόν, τί περισσότερον βέβηλον, τί περισσότερον ἀδιάντροπον ὑπάρχει ἀπὸ τὴν κόρην ἐκείνην; ποῖον λόγον ἐξεστόμισεν εἰς τὸ θέατρον τοῦ διαβόλου καὶ εἰς τὸ συμπόσιον τῶν δαιμόνων; Εἶδες γλῶσσαν καὶ γλῶσσαν, ἡ μὲν μία νὰ φέρῃ φάρμακα σωτήρια, ἐνῶ ἡ ἄλλη νὰ ἔχῃ δηλητήριον καὶ νὰ παρθέτη τράπεζαν διαβολικῆς συνεστίασεως;

Ἀλλὰ διατί δὲν ἐζήτησε νὰ κατασφαγῇ ὁ Ἰωάννης μέσα εἰς τὸ συμπόσιον, ὅπου περισσότερα θὰ ἦτο δι' αὐτὴν ἡ ἡδονή; Ἐφοβεῖτο μήπως, ἀφοῦ ἔλθῃ καὶ ἐμφανισθῇ, μεταβάλῃ τὴν διάθεσιν ὄλων διὰ τῆς παρουσίας του καὶ τῆς παρρησίας του. Διὰ τοῦτο ἐξάπαντος ζητεῖ τὴν κεφαλὴν, ἐπειδὴ θέλει νὰ στήσῃ λαμπρὸν τρόπαιον πορνείας· καὶ τὴν ἔδωσεν εἰς τὴν μητέρα της. Εἶδες τὰς συνεπείας τοῦ χοροῦ, εἶδες τὰ λάφυρα τῆς διαβολικῆς ἐπιβουλῆς; Δὲν ἐννοῶ τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἰωάννου, ἀλλ' αὐτὸν ποῦ ἦτο συγκάτοικος. Διότι ἐὰν ἐξετάσῃ κανεὶς μὲ ἀκρίβειαν, ἐναντίον τοῦ βασιλέως ἐστήθη τὸ τρόπαιον, καὶ ἐκείνη ἡ ὁποία ἐνίκησεν, ἠτήθη, καὶ ὁ ἀποκεφαλισθεὶς ἐστεφανοῦτο καὶ ἀνεκηρύσσετο καὶ ἐσάλευε τὸν νοῦν τῶν ἡμαρτησάντων μὲ περισσότεραν σφοδρότητα μετὰ τὸν θάνατον. Καὶ ὅτι δὲν εἶναι μεγαλορημοσύνη τὰ λεχθέντα, ἐρώτησε τὸν ἴδιον τὸν Ἡρώδη· ὁ ὁποῖος, ὅταν ἤκουσε τὰ θαύματα τοῦ Χριστοῦ, ἔλεγεν· «Αὐτὸς εἶναι ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής· ἀνεστήθη ἐκ νεκρῶν καὶ δι' αὐτὸ αἱ θαυματουργικαὶ δυνάμεις ἐνεργοῦν δι' αὐτοῦ»⁹.

ἐν αὐτῷ». Οὕτως ἀκμάζοντα εἶχε τὸν φόβον καὶ διηνεκῆ τὴν ἀγωνίαν καὶ οὐδεὶς ἀποβαλεῖν τὸ δέος τοῦ συνειδότιος ἴσχυσεν, ἀλλ' ἔμεινεν ὁ δικαστὴς ἐκεῖνος ὁ ἀδέκαστος ἄγγων αὐτὸν καὶ καθ' ἡμέραν δίκην ἀπαιτῶν τῆς σφαγῆς.

5 Ταῦτα οὖν εἰδότες, μὴ φοβώμεθα τὸ κακῶς παθεῖν, ἀλλὰ τὸ δρᾶσαι κακῶς· τοῦτο μὲν γὰρ νίκη, ἐκεῖνο δὲ ἦττα. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε, «Διὰ τί οὐ μᾶλλον ἀδικεῖσθε; διὰ τί οὐ μᾶλλον ἀποσιτερεῖσθε; Ἄλλ' ὑμεῖς ἀδικεῖτε καὶ ἀποσιτερεῖτε, καὶ ταῦτα ἀδελφούς». Ἐν γὰρ τῷ πάσχειν κακῶς οἱ
 10 σιέφανοι καὶ τὰ θραβεῖα, ἡ ἀνακήρυξις. Καὶ τοῦτο ἐπὶ πάντων ἔστι τῶν ἁγίων ἰδεῖν. Ἐπεὶ οὖν ἅπαντες ἐσιεφανώθησαν οὕτως, ἀνεκηρύχθησαν οὕτως, καὶ ἡμεῖς ταύτην ὀδεύομεν τὴν ὁδόν· καὶ εὐχώμεθα μὲν μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν· εἰ δὲ παραγένοιτο, μετὰ πολλῆς ἰσιάμενοι τῆς ἀνδρείας,
 15 τὴν προσήκουσαν ἐπιδειξώμεθα προθυμίαν· ἵνα τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτις, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Τόσον δυνατὸν φόβον καὶ διαρκῆ ἀγωνίαν ἤσθάνετο· καὶ κανεὶς δὲν κατώρθωσε ν' ἀποβάλῃ τὸν φόβον τῆς συνειδήσεως, ἀλλ' ἔμεινεν ὁ ἀδέκαστος ἐκεῖνος δικαστῆς νὰ τὸν περισφίγγῃ ὡς ἀγκόνη καὶ νὰ τὸν δικάζῃ καθημερινῶς διὰ τὴν σφαγὴν.

Ἔχοντες αὐτὰ λοιπὸν ὑπ' ὄψιν, ἅς μὴ φοβώμεθα μήπως κακοπάθωμεν, ἀλλὰ μήπως πράξωμεν κακῶς· διότι αὐτὸ μὲν εἶναι νίκη, ἐνῶ ἐκεῖνο ἦττα. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Διατί δὲν προτιμᾶτε νὰ ἀδικῆσθε μᾶλλον; διατί δὲν προτιμᾶτε μᾶλλον νὰ διαρπάζεσθε; Ἄλλ' ἀπεναντίας σεῖς ἀδικεῖτε καὶ διαρπάζετε καὶ μάλιστα τοὺς ἀδελφούς»¹⁰. Διότι εἰς τὴν κακοπάθειαν ἀκολουθοῦν οἱ στέφανοι καὶ τὰ βραβεῖα, ἢ ἀνακήρυξις. Καὶ αὐτὸ εἶναι δυνατὸν νὰ τὸ ἴδῃς εἰς ὄλους τοὺς ἁγίους. Ἄφοῦ λοιπὸν ὅλοι ἔτσι ἐστεφανώθησαν, ἔτσι ἀνεκηρύχθησαν, καὶ ἐμεῖς αὐτὴν τὴν ὁδὸν ἅς περιπατῶμεν. Καὶ ἅς εὐχώμεθα μὲν νὰ μὴ εἰσέλθωμεν εἰς πειρασμόν· ἐὰν ὁμως ἔλθῃ δοκιμασία, ἀφοῦ σταθῶμεν μετὰ πολλὴν ἀνδρείαν, ἅς ἐπιδείξωμεν τὴν πρέπουσαν προθυμίαν. Διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ, μετὰ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μετὰ τὸν ὁποῖον εἰς τὸν Πατέρα συγχρόνως καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει δόξα, δύναμις, τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΚΘ΄
Β΄ Κορ. 13, 1-9

«Τρίτον τοῦτο ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς. Ἐπὶ σιόματος δύο μαρτύρων καὶ τριῶν σταθήσεται πᾶν ρῆμα».

5 1. Πολλαχόθεν μὲν καὶ ἄλλοθεν, μάλιστα δὲ καὶ ἐκ τούτου τοῦ Παύλου τὴν φιλοσοφίαν ἔστιν ἰδεῖν, καὶ τὴν πολλὴν φιλοσοφίαν πῶς πολὺς μὲν ἐν ταῖς παραγγελίαις καὶ σφοδρὸς, ὀκνηρὸς δὲ καὶ μελειητὴς ἐν ταῖς τιμωρίαις. Οὐ γὰρ εὐθέως ἁμαρτιάνοιαν ἐκόλασεν, ἀλλὰ παρήγγειλεν ἅ-
10 παξ καὶ δεύτερον· καὶ οὐδὲ οὕτω παρακούσαντας τιμωρεῖται, ἀλλὰ πάλιν παραγγέλλει λέγων, «Τρίτον τοῦτο ἔρχομαι, πρὸς ὑμᾶς», καὶ πρὶν ἢ παραγένωμαι, γράφω πάλιν. Ἐἴτα ἵνα μὴ ἢ μέλλοις ραθυμίαν ἐργάσῃται, ὅρα πῶς καὶ τὸ ἐντεῦθεν διορθοῦται, συνεχῶς ἀπειλῶν καὶ ἐπανατεινόμενος τὴν πλη-
15 γήν, καὶ λέγων, «Ἐὰν ἔλθω εἰς τὸ πάλιν, οὐ φείσομαι»· καί, «Μὴ πως ἐλθὼν πενθήσω πολλούς». Ταῦτα δὲ ποιεῖ καὶ λέγει, καὶ ταύτη τὸν Δεσπότην τῶν ἀπάντων μιμούμενος· ἐπεὶ καὶ ὁ Θεὸς συνεχῶς μὲν ἀπειλεῖ καὶ πολλάκις παραγγέλλει, οὐ πολλάκις δὲ κολάζει καὶ τιμωρεῖται. Τοῦτο δὲ
20 καὶ αὐτὸς ποιεῖ· καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἔμπροσθεν ἔλεγεν, ὅτι «Φειδόμενος ὑμῶν, οὐκέτι ἤλθον εἰς Κόρινθον».

Τί ἐστὶ «φειδόμενος ὑμῶν»; Ἴνα μὴ εὐρῶν ἡμαρτηκότητας καὶ ἀδιορθώτους μείναντας, ἐπάγω κόλασιν καὶ τιμωρίαν. Καὶ ἐνταῦθα, «Τρίτον τοῦτο ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς. Ἐπὶ
25 σιόματος δύο μαρτύρων καὶ τριῶν σταθήσεται πᾶν ρῆμα».

ΛΟΓΟΣ ΚΘ΄
Β΄ Κορ. 13, 1 - 9

«Διὰ τρίτην αὐτὴν φορὰν ἔρχομαι εἰς ἐσᾶς. Συμφώνως δὲ πρὸς τὴν Γραφήν, μὲ τὴν μαρτυρίαν δύο μαρτύρων καὶ τριῶν θὰ βεβαιωθῆ κάθε λόγος».

1. Ἀπὸ πολλὰ σημεῖα μὲν καὶ ἀπὸ ἄλλοῦ, ἀλλὰ κυρίως ἀπὸ αὐτὸ ἠμποροῦμεν νὰ ἴδωμεν τὴν σοφίαν καὶ τὴν μεγάλην φιλοσοργίαν τοῦ Παύλου· πῶς δηλαδὴ ἐνῶ εἶναι δυνατὸς καὶ αὐστηρὸς εἰς τὰς παραγγελίας, εἰς τὰς τιμωρίας εἶναι ἀδρανῆς καὶ ἀναβάλλει συνεχῶς. Διότι δὲν ἐτιμώρησεν εὐθέως τοὺς ἁμαρτάνοντας, ἀλλὰ παρήγγειλε μίαν καὶ δευτέραν φορὰν· καὶ οὔτε ἔτσι, ἂν καὶ παρήκουσαν, τοὺς τιμωρεῖ, ἀλλὰ πάλιν παραγγέλλει λέγων, «Διὰ τρίτην αὐτὴν φορὰν ἔρχομαι εἰς ἐσᾶς», καὶ πρὶν φθάσω, σᾶς γράφω πάλιν. Ὑστερον, διὰ νὰ μὴ ἔχη ἡ συνεχὴς ἀναβολὴ ὡς ἀποτέλεσμα νὰ γίνουν ράθυμοι, κοίταξε πῶς διορθώνει καὶ αὐτό, ἀπειλῶν συνεχῶς καὶ ὑψώνων τὴν χεῖρα διὰ νὰ κτυπήσῃ καὶ λέγων, «ἐὰν ἔλθω πάλιν, ἂν θὰ λυπηθῶ» καί, «μήπως ὅταν ἔλθω πενήθσω πολλούς». Αὐτὰ δὲ πράττει καὶ λέγει μιμούμενος καὶ εἰς τοῦτο τὸν Κύριον τῶν πάντων· διότι καὶ ὁ Θεὸς συνεχῶς μὲν ἀπειλεῖ καὶ πολλὰς φορὰς παραγγέλλει, ἀλλὰ δὲν κολάζει καὶ τιμωρεῖ πολλὰς φορὰς. Αὐτὸ λοιπὸν κάνει καὶ ὁ Παῦλος· καὶ δι' αὐτὸ καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν ἔλεγεν, ὅτι «ἐπειδὴ σᾶς λυποῦμαι δὲν ἤλθον εἰς τὴν Κόρινθον».

Τί σημαίνει «ἐπειδὴ σᾶς λυποῦμαι»; Διὰ νὰ μὴ ἐπιφέρω κολασμὸν καὶ τιμωρίαν ἀφοῦ εὔρω τοὺς ἁμαρτήσαντας νὰ ἔχουν μείνει ἀδιόρθωτοι. Καὶ ἐδῶ, «Διὰ τρίτην αὐτὴν φορὰν ἔρχομαι εἰς ἐσᾶς. Συμφώνως δὲ πρὸς τὴν Γραφήν; μὲ τὴν μαρτυρίαν δύο μαρτύρων καὶ τριῶν, θὰ βεβαιωθῆ κάθε

Ἐγγράφῳ ἐγγράφῳ συνάπτει ὁ καὶ ἀλλάχοῦ πεποίηκεν εἰ-
 πῶν, διὸ «Ὁ κολλώμενος τῇ πόρῃ, ἐν σῶμά ἐστιν· ἔσονται
 γάρ», φησὶν, «οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν». Καίτοι γε ἐπὶ νομίμου
 τοῦτο εἴρηται γάμον· ἀλλὰ ἀπεχρήσατο αὐτῷ εἰς τοῦτο συμ-
 5 φερόντως, ὅσπερ ἰσχυροῦται μεϊζόνως.

Οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ, ἀντὶ μαρτυριῶν τὰς πα-
 ρουσίας αὐτοῦ τινεὶς καὶ τὰς παραγγελίας. Ὁ δὲ λέγει,
 τοῦτό ἐστιν· ἅπαξ εἶπον καὶ δεύτερον, διὸ παρεγενόμην· λέ-
 γω καὶ νῦν διὰ γραμμάτων. Καὶ ἐὰν μὲν ἀκούσητε, ὅπερ
 10 ἐπεθύμουν γέγονεν· ἐὰν δὲ παρακούσητε, ἀνάγκη λοιπὸν
 σιῆσαι τὰ εἰρημένα καὶ ἐπαγαγεῖν τὴν τιμωρίαν. Διὸ φησι
 «Προείρηκα, καὶ προλέγω ὡς παρῶν τὸ δεύτερον, καὶ ἀπὼν
 νῦν γράφω τοῖς προσημαρτηκόσι καὶ τοῖς λοιποῖς πᾶσιν, διὸ
 ἐὰν ἔλθω εἰς τὸ πάλιν, οὐ φείσομαι». Εἰ γὰρ ἐπὶ σιόματος
 15 δύο μαρτύρων καὶ τριῶν σταθῆσεται πᾶν ῥῆμα, παρεγενόμην
 δὲ δεύτερον καὶ εἶπον, λέγω δὲ καὶ νῦν διὰ τῆς ἐπιστολῆς·
 ἀνάγκη με λοιπὸν ἀληθεῦσαι. Μὴ γὰρ δὴ νομίσητε ἔλαιον
 ἔχειν τὰ γράμματα τῆς παρουσίας· ὥσπερ γὰρ παρῶν ἔλε-
 γον, οὕτω καὶ ἀπὼν νῦν γράφω. Εἶδες κηδεμονίαν παιρικῆν;
 20 εἶδες διδασκάλῳ τρέπουσαν πρόνοιαν; Οὔτε εἰσίγησεν, οὔτε
 ἐκόλασεν, ἀλλὰ καὶ προλέγει πολλάκις, καὶ μένει διηγεκῶς
 ἀπειλῶν, καὶ ἀναβάλλεται τὴν τιμωρίαν, καὶ εἰ μένοιεν ἀ-
 διόρθωτοι, τότε ἀπειλεῖ τὴν πείραν ἐπαγαγεῖν.

Τί δὲ προείρηκας παρῶν καὶ ἀπὼν γράφεις; «Ὅτι,
 25 ἐὰν ἔλθω εἰς τὸ πάλιν, οὐ φείσομαι». Δείξας πρότερον διὸ
 οὐ δύναται, ἂν μὴ ἀναγκασθῇ, τοῦτο ποιῆσαι καὶ πένθος τὸ

1. Β' Κορ. 13, 1.

2. Α' Κορ. 6, 16.

3. Β' Κορ. 13, 2.

λόγος». Συνάπτει τὸ ἄγραφον μὲ τὸ γραμμένον· πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἔκανε καὶ ἄλλοῦ ὅταν εἶπεν ὅτι, «Δὲν γνωρίζετε ὅτι ἐκεῖνος ποὺ προσκολλᾶται εἰς τὴν πόρνην εἶναι ἓνα σῶμα μὲ αὐτήν; Διότι θὰ γίνουν, λέγει, οἱ δύο μία σάρκα»¹. Ἐὰν καὶ βεβαίως τοῦτο ἐλέχθη διὰ τὸν νόμιμον γάμον· ἀλλὰ παρήλλαξεν αὐτὸ ὅπως ἦτο συμφέρον δι' αὐτούς, ὥστε νὰ τοὺς φοβήσῃ περισσότερο.

Ἔτσι λοιπὸν κάμνει καὶ ἐδῶ, θέτων ἀντὶ μαρτυριῶν τὰς ἐπισκέψεις του ἐκεῖ καὶ τὰς παραγγελίας. Αὐτὸ ποὺ ἐννοεῖ δὲ εἶναι τὸ ἐξῆς· σᾶς εἶπον διὰ πρώτην καὶ δευτέραν φοράν ὅταν ἦλθον· σᾶς λέγω καὶ τώρα δι' ἐπιστολῆς. Καὶ ἐὰν μὲν ἀκούσετε καὶ συμμορφωθῆτε, αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἐπεθύμουν ἔγινεν· ἐὰν ὅμως παρακούσετε, εἶμαι ἠναγκασμένος εἰς τὴν συνέχειαν νὰ διατάξω τὰ λεχθέντα καὶ νὰ ἐπιφέρω τὴν τιμωρίαν. Διὰ τοῦτο λέγει, «Σᾶς ἔχω προεῖπει καὶ σᾶς προλέγω, ὅπως ὅταν ἦμουν παρῶν τὴν δευτέραν φοράν καὶ ἀπῶν τώρα γράφω εἰς ἐκείνους ποὺ ἠμάρτησαν προηγουμένως καὶ εἰς ὄλους τοὺς λοιποὺς ὅτι, ὅταν ἔλθω πάλιν, δὲν θὰ σᾶς λυπηθῶ»². Διότι ἐὰν μὲ τὴν μαρτυρίαν δύο μαρτύρων καὶ τριῶν θὰ βεβαιωθῆ κάθε λόγος, ἦλθον δὲ διὰ δευτέραν φοράν καὶ σᾶς εἶπον καὶ σᾶς λέγω καὶ τώρα διὰ τῆς ἐπιστολῆς, εἶναι ἀνάγκη λοιπὸν νὰ πραγματοποιήσω τὸν λόγον μου. Διότι μὴ νομίσετε ὅτι τὰ γράμματα ἔχουν τίποτε ὀλιγώτερον ἀπὸ τὴν παρουσίαν· διότι ὅπως ὅταν σᾶς ἔλεγον ὅταν ἦμουν παρῶν, ἔτσι τώρα ποὺ ἀπουσιάζω σᾶς γράφω. Εἶδες πατρικὴν φροντίδα; Εἶδες πρόνοιαν ἢ ὁποία πρέπει εἰς διδάσκαλον; Οὔτε ἐσιώπησεν, οὔτε ἐτιμώρησεν, ἀλλὰ καὶ προλέγει πολλὰς φορές καὶ παραμένει διαρκῶς ἀπειλῶν καὶ ἀναβάλλει τὴν τιμωρίαν, καὶ ἐὰν θὰ παρέμενον ἀδιόρθωτοι, τότε ἀπειλεῖ ὅτι θὰ ἐπιφέρῃ τὴν τιμωρίαν.

Τί δὲ προεῖπες ὅταν ἦσουν παρῶν καὶ γράφεις τώρα ποὺ εἶσαι ἀπῶν; «Ὅτι, ὅταν ἔλθω πάλιν, δὲν θὰ σᾶς λυπηθῶ». Ἀφοῦ ἔδειξε προηγουμένως ὅτι δὲν ἠμπορεῖ, ἐὰν δὲν ἀναγκασθῆ, νὰ πράξῃ αὐτό, καὶ ἀφοῦ ἀπεκάλεσε τὸ πρᾶγμα

πρᾶγμα καλέσας καὶ ταπεινώσιν· «Μὴ πως γάρ», φησί, «ἐλ-
θόντα με ὁ Θεός μου ταπεινώσῃ πρὸς ὑμᾶς, καὶ πενήθσω
πολλοὺς τῶν προημαρτηκότων, καὶ μὴ μειανοησάντων»· καὶ
ἀπολογησάμενος αὐτοῖς, διὲν καὶ ἅπαξ καὶ δεύτερον καὶ τρι-
5 τὸν προεῖπε, καὶ διὲν πάντα ποιεῖ καὶ μηχανᾶται, ὥστε ἀνα-
κρούσασθαι τὴν τιμωρίαν, καὶ τῷ φόβῳ τῶν ρημάτων βελ-
τίους ποιῆσαι, τότε τὸ φορτικὸν τοῦτο καὶ φοβερὸν ἔθηκε λέ-
γων, «Ὅτι, ἐὰν ἔλθω εἰς τὸ πάλιν, οὐ φείσομαι». Οὐκ εἶπε,
τιμωρήσομαι καὶ κολάσω καὶ ἀπαιτήσω δίκην, ἀλλὰ πάλιν
10 παιρικοῖς ῥήμασι καὶ αὐτὴν τὴν τιμωρίαν τίθησι, δεικνύς
αὐτοῦ τὰ σπλάγγνα καὶ τὴν συναλγοῦσαν αὐτοῖς διάνοιαν, διό-
τι ἀεὶ φειδόμενος ἀνεβάλλειο. Εἶτα, ἵνα μὴ καὶ νῦν νομίω-
σιν, διὲν πάλιν ἀναβολὴ καὶ ἀπλῶς ἀπειλὴ ρημάτων, διὰ τοῦτο
καὶ ἔμπροσθεν εἶρηκεν, «Ἐπὶ στόματις δύο καὶ τριῶν μαρ-
15 τύρων σταθήσεται πᾶν ῥῆμα»· καί, «Ὅτι, ἐὰν ἔλθω εἰς τὸ
πάλιν, οὐ φείσομαι». Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· οὐκέτι ἀναβα-
λοῦμαι εἰ ἀδιορθώτους εὗροίμι, δὲ μὴ γένοιτο, ἀλλὰ ἐπάξω πάν-
τως καὶ σιγήσω ὅπερ εἶρηκα.

2. Εἶτα μετὰ πολλοῦ τοῦ θυμοῦ καὶ σφοδρᾶς τῆς ἀγανακτιή-
20 σεως πρὸς τοὺς κωμωδοῦντας αὐτὸν ὡς ἀσθενῆ, καὶ τὴν
παρουσίαν αὐτοῦ χλευάζοντας, καὶ λέγοντας, «Ἡ παρουσία
ἀσθενῆς, καὶ ὁ λόγος ἐξουθενημένος», ὡς πρὸς τούτους ἀπο-
τεινόμενος, φησί· «Ἐπεὶ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦν-
τος Χριστοῦ». Τοῦτο γὰρ ὁμοῦ μὲν πλήτιον, ὁμοῦ δὲ κἀκείνων
25 καθαπτόμενος εἶρηκεν. Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· ἐπειδὴ βού-
λεσθε δοκιμάζειν εἰ ἐν ἐμοὶ ὁ Χριστὸς οἰκεῖ, καὶ εὐθύνας ἀπαι-
τεῖτε, καὶ διὰ τοῦτό με κωμωδεῖτε, ὡς εὐτελεῆ τε καὶ εὐκατα-
φρόνητον, ἅτε ἔρημον ὄντα τῆς δυνάμεως ἐκείνης· εἴσεσθε
διὲν οὐκ ἐσμὲν ἔρημοι, εἰ παράσχοιτε πρόφασιν, δὲ μὴ γένοιτο.
30 Τί οὖν, εἶπέ μοι; Διὰ τοῦτο κολάζεις, ἐπειδὴ δοκιμὴν ζητοῦ-

πένθος καὶ ταπείνωσιν, διότι, «Μήπως», λέγει, «ὅταν πάλιν ἔλθω μὲ ταπεινώσῃ ὁ Θεός μου ἀπέναντί σας καὶ πενήθῃσω πολλοὺς πού ἡμάρτησαν προηγουμένως καὶ δὲν μετενόησαν», καὶ ἀφοῦ ἀπελογήθη εἰς αὐτούς, ὅτι καὶ μίαν καὶ δευτέραν καὶ τρίτην φοράν προεῖπε, καὶ ὅτι τὰ πάντα πράττει καὶ μηχανεύεται, ὥστε ν' ἀναβάλλῃ τὴν τιμωρίαν, καὶ διὰ τὰ νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς βελτίωσιν μὲ τὸν φόβον τῶν λόγων του, τότε ἔθεσεν αὐτὸ τὸ βαρὺ καὶ φοβερόν, λέγων, «Ὅτι, ὅταν ἔλθω πάλιν, δὲν θὰ σᾶς λυπηθῶ». Δὲν εἶπε, θὰ σᾶς τιμωρήσω καὶ θὰ σᾶς κολάσω καὶ θὰ σᾶς καταδικάσω, ἀλλὰ πάλιν μὲ πατρικοὺς λόγους ἀναφέρει καὶ τὴν τιμωρίαν ἀκόμη, δεικνύων τὴν εὐσπλαγχνίαν του καὶ τὴν συμπονοῦσαν ψυχὴν του, διότι ἀνέβαλλεν ἐπειδὴ συνεχῶς τοὺς ἔλυπεῖτο. Ὑστερον, διὰ τὰ μὴ νομίσουν καὶ τώρα ὅτι πάλιν πρόκειται δι' ἀπλῆν ἀπειλὴν ἢ ὁποία θ' ἀναβληθῇ, διὰ τοῦτο καὶ εἶπε πρῖν, «μὲ τὴν μαρτυρίαν δύο ἀνθρώπων καὶ τριῶν θὰ βεβαιωθῇ κάθε λόγος»· καί, «ὅτι, ὅταν ἔλθω πάλιν, δὲν θὰ σᾶς λυπηθῶ». Αὐτὸ πού ἐννοεῖ δέ, εἶναι τὸ ἐξῆς· δὲν θ' ἀναβάλλω πλέον, ἐὰν σᾶς εὕρω ἀδιορθώτους, πρᾶγμα πού εἶθε νὰ μὴ γίνῃ, ἀλλ' ὅπωςδήποτε θὰ τηρήσω καὶ θὰ πραγματοποιήσω ὅ,τι εἶπον.

2. Ὑστερον μὲ πολὺν θυμὸν καὶ σφοδρὰν ἀγανάκτησιν πρὸς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι περιέπαιζον αὐτὸν ὡς ἀσθενῆ καὶ ἐχλεύαζον τὴν ἐμφάνισίν του καὶ ἔλεγον, «ἡ σωματικὴ του ἐμφάνισις εἶναι ἰσχνὴ καὶ ὁ προφορικὸς του λόγος μηδαμινός», ὡς νὰ ἀποτείνεται πρὸς αὐτούς, λέγει· «ἀφοῦ ζητεῖτε ἀπόδειξιν διὰ τὸν Χριστόν, ὁ ὁποῖος ὀμιλεῖ δι' ἐμοῦ»⁴. Αὐτὸ δηλαδὴ τὸ εἶπε κτυπῶν συγχρόνως καὶ κατηγορῶν ἐκείνους. Αὐτὸ πού ἐννοεῖ δέ εἶναι τὸ ἐξῆς· Ἐπειδὴ θέλετε νὰ δοκιμάσετε ἐὰν κατοικῇ μέσα μου ὁ Χριστὸς καὶ ζητεῖτε λογαριασμόν, καὶ διὰ τοῦτο μὲ περιπαίζετε ὡς εὐτελῆ καὶ εὐκαταφρόνητον καὶ ὡσὰν νὰ εἶμαι γυμνός ἀπὸ τὴν δύναμιν ἐκείνην, θὰ γνωρίσετε ὅτι δὲν εἴμεθα γυμνοί, ἐὰν δώσητε ἀφορμὴν, πρᾶγμα πού εὐχομαι νὰ μὴ γίνῃ. Τί λοιπόν; Εἶπέ

οιν; Οὐχί, φησὶν· εἰ γὰρ τοῦτο ἐζήτει, ἐκ πρώτης ἂν ἐκόλασεν ἁμαρτιότηας, καὶ οὐκ ἀνεβάλλειο. Ὅτι δὲ οὐ τοῦτο ζητεῖ, προῖὼν τοῦτο σαφέστερον ἔδειξεν εἰπὼν, «Εὐχομαι δὲ μηδὲν ποιῆσαι ὑμᾶς κακόν, ἵνα μὴ ἡμεῖς δόκιμοι φανῶμεν, ἀλλὰ ὑμεῖς δόκιμοι ἦτε, ἡμεῖς δὲ ὡς ἀδόκιμοι ᾧμεν».

Οὐ τοίνυν αἰτιολογικῶς αὐτὸ τίθησιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀγανακτῶν, μᾶλλον καταπιόμενος τῶν καταφρονούντων αὐτοῦ. Ἐγὼ μὲν γὰρ οὐ θούλομαι, φησί, δοῦναι πείραν ὑμῖν τοιαύτην· εἰ δὲ αὐτοὶ παρέχοιτε τὴν αἰτίαν, καὶ βουληθείητέ με ἐκκαλέσασθαι, 10 εἴσεσθε διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν. Καὶ ὄρα πῶς φορτικὸν ποιεῖ τὸν λόγον. Οὐ γὰρ εἶπεν, ἐπειδὴ δοκιμὴν ζητεῖτε ἐμοῦ, ἀλλά, «τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ», δεικνὺς διὲ εἰς ἐκεῖνον ἡμάρτανον. Καὶ οὐχ ἀπλῶς εἶπε, τοῦ ἐνοικοῦντος, ἀλλά, «τοῦ λαλοῦντος», δεικνὺς πνευματικὰ ὄντα τὰ ρήματα. Εἰ δὲ οὐκ 15 ἐνδείκνυται αὐτοῦ τὴν ἰσχύν, οὐδὲ κολάζει· λοιπὸν γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ τὸν λόγον ἐκεῖ μετήγαγε, φοβερωτέραν ποιῶν τὴν ἀπειλήν· οὐ δι' ἀσθένειαν· δύναται γὰρ· ἀλλὰ διὰ μακροθυμίαν. Μὴ τοίνυν τὴν ἀνοχὴν αὐτοῦ ἀσθενεῖαν τις λογιζέσθω. Τί γὰρ θαυμάζεις, εἰ οὐκ ἐπεξέρχεται νῦν ἁμαρτάνουσιν, οὐδὲ 20 ἀπαιτεῖ δίκην ἀνεχόμενος καὶ μακροθυμῶν, ὅπου γε καὶ στανρωθῆναι αὐτὸς ὑπέμεινε, καὶ τοιαῦτα πάσχων οὐκ ἐκόλαζε; Διὸ καὶ ἐπήγαγεν, «Ὅς εἰς ὑμᾶς οὐκ ἀσθενεῖ, ἀλλὰ δύναται ἐν ὑμῖν. Καὶ γὰρ εἰ ἐστανρωθῆ ἐξ ἀσθενείας, ἀλλὰ ζῆ ἐκ δυνάμεως Θεοῦ».

25 Πολλὴν ἀσάφειαν ἔχει τὰ ρήματα, καὶ τοῖς ἀσθενεσιτέροις θόρυβον ἐντίθησι. Διόπερ ἀναγκαῖον αὐτὰ ἀναπλῶσαι σαφέστερον, καὶ τῆς λέξεως ταύτης εἰπεῖν τὰ σημαινόμενα, περὶ ἣν ἡ ἀσάφεια, ἵνα μηδεὶς σκανδαλίζηται μηδὲ τῶν ἀφε-

μου. Διὰ τοῦτο τιμωρεῖς, ἐπειδὴ ζητοῦν ἀπόδειξιν; Ὅχι, λέγει· διότι ἐὰν ἐζήτει αὐτό, ἀπὸ τὴν πρώτην φοράν πού θὰ ἡμάρτανον θὰ τοὺς εἶχε τιμωρήσει, καὶ δὲν θὰ ἀνέβαλλε. Τὸ ὅτι δὲ δὲν ζητεῖ αὐτό, τὸ ἔδειξε σαφέστερον εἰς τὴν συνέχειαν, ὅταν εἶπεν, «Ἐὔχομαι δὲ εἰς τὸν Θεὸν νὰ μὴ πράξετε κανένα κακόν, ὅχι διὰ νὰ μὴ φανῶμεν ἐμεῖς ἀποτυχόντες, ἀλλὰ διὰ νὰ πράξετε σεῖς τὸ καλόν, ἐμεῖς δὲ ἄς φαινώμεθα ὡς ἀποτυχόντες».

Αὐτὸ λοιπὸν δὲν τὸν λέγει διὰ νὰ δικαιολογήσῃ, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπὸ ἀγανάκτησιν, μᾶλλον κατηγορῶν ἐκείνους οἱ ὁποῖοι τὸν κατεφρόνουν. Διότι ἐγὼ μὲν δὲν θέλω νὰ σᾶς δώσω τέτοιαν δοκιμασίαν· ἐὰν ὅμως σεῖς οἱ ἴδιοι μου δίδετε τὴν ἀφορμὴν καὶ θελήσετε νὰ μὲ προκαλέσετε, θὰ γνωρίσετε δι' αὐτῶν τῶν ἔργων. Καὶ πρόσεξε πῶς κάμνει αὐστηρὸν τὸν λόγον. Δὲν εἶπε δηλαδή, ἐπειδὴ ζητεῖτε ἀπόδειξιν δι' ἐμέ, ἀλλά, «διὰ τὸν Χριστόν, ὁ ὁποῖος ὁμιλεῖ δι' ἐμοῦ», δεικνύων ὅτι εἰς ἐκείνον ἡμάρτανον. Καὶ δὲν εἶπεν ἀπλῶς, ὁ ὁποῖος κατοικεῖ μέσα μου, ἀλλά, «ὁ ὁποῖος ὁμιλεῖ», δεικνύων ὅτι οἱ λόγοι του ἦσαν πνευματικοί. Ἐὰν λοιπὸν δὲν ἀποδεικνύῃ τὴν δύναμίν του, οὔτε τιμωρεῖ· ἄρα λοιπὸν ἀπὸ μόνος του ὠδήγησε τὸν λόγον ἐκεῖ, διὰ νὰ καταστήσῃ φοβερωτέραν τὴν ἀπειλήν· ὅχι ἀπὸ ἀδυναμίαν· διότι ἔχει τὴν δύναμιν· ἀλλ' ἀπὸ μακροθυμίαν. Ἄς μὴ θεωρήσῃ λοιπὸν κανεὶς τὴν ἀνοχήν του ὡς ἀδυναμίαν. Διότι διατί ἀπορεῖς, ἐὰν δὲν τιμωρῇ τῶρα τοὺς ἁμαρτάνοντας, οὔτε καταδικάζῃ ἀνεχόμενος καὶ μακροθυμῶν, ἀφοῦ καὶ νὰ σταυρωθῇ ὑπέμεινε, καὶ ἐνῶ ἔπασχε τέτοια δὲν ἐτιμῶρει; Διὰ τοῦτο καὶ προσέθεσε, «καὶ ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι ἀπέναντί σας ἀδύνατος, ἀλλὰ δυνατὸς μεταξύ σας. Διότι, ἂν καὶ ἐσταυρώθῃ ἐν ἀδυναμίᾳ, ζῆ ὅμως μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ»⁵.

Πολλὴν ἀσάφειαν ἔχουν αὐτοὶ οἱ λόγοι καὶ ἐμβάλλουν ταραχὴν εἰς τοὺς ἀσθενεστέρους. Διὰ τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖον νὰ τὰ ἀναπτύξωμεν σαφέστερον καὶ νὰ εἰπῶμεν αὐτὰ πού σημαίνονται ἀπὸ αὐτὴν τὴν λέξιν, γύρω ἀπὸ τὴν ὁποίαν ὑ-

λεσιέρων. Τί ποι' οὖν ἐστί τὸ εἰρημένον, καὶ τί δηλοῖ τὸ τῆς ἀσθενείας ὄνομα, καὶ κατὰ ποῖον σημαινόμενον εἴρηται, ἀναγκαῖον μαθεῖν. Μία μὲν γὰρ ἡ λέξις, πολλὰ δὲ τὰ ἐξ αὐτῆς δηλούμενα. Καὶ γὰρ ἀσθένεια λέγεται ἡ τοῦ σώματος ἀρρω-
 5 σία· διὸ καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ εἴρηται, «Ἴδε δὲ φιλεῖς ἀσθενεῖ», περὶ τοῦ Λαζάρου· καὶ αὐτὸς ἔλεγεν, «Ἡ ἀσθένεια αὐτῆ οὐκ ἔστι πρὸς θάνατον»· καὶ περὶ τοῦ Ἐπαφροῶ ὁ Παῦλος· «Καὶ γὰρ ἠσθένησε παραπλήσιον θανάτου, ἀλλ' ὁ Θεὸς αὐτὸν ἠλέησε»· καὶ περὶ τοῦ Τιμοθέου, «Οἴνω ὀλίγῳ χρῶ διὰ τὸν
 10 σιόμαχόν σου καὶ τὰς πικνὰς σου ἀσθενείας». Ταῦτα γὰρ ἅπαντα σωματικὴν ἀρρωσίαν δηλοῖ.

Λέγεται πάλιν ἀσθένεια τὸ μὴ πεπηγέσθαι ἐν τῇ πίστει ἀπλῶς, μηδὲ τέλειον εἶναι καὶ ἀπηριτισμένον. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Τὸν δὲ ἀσθενοῦντα τῇ πίστει προσλαμβάνε-
 15 σθε, μὴ εἰς διακρίσεις διαλογισμῶν»· καὶ πάλιν, «Ὅς μὲν πιστεύει φαγεῖν πάντα, ὁ δὲ ἀσθενῶν λάχανα ἐσθίει»· τὸν ἐν τῇ πίστει ἀσθενοῦντα δηλῶν. Ἴδου δύο σημαινόμενα ἐκ τῆς ἀσθενείας ἐστί· καὶ τρίτον ἕτερον, ὃ καλεῖται ἀσθένεια. Ποῖον δὴ τοῦτο; Οἱ διωγμοί, αἱ ἐπιβουλαί, αἱ ἐπήρειαι, οἱ πειρασμοί,
 20 αἱ ἐπαγωγαί. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Ὑπὲρ τούτου πρὸς τὸν Κύριον παρεκάλεσε· καὶ εἶπέ μοι, ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται.

Τί ἐστιν, «ἐν ἀσθενείᾳ»; Ἐν διωγμοῖς, ἐν κινδύνοις, ἐν πειρασμοῖς, ἐν ἐπιβουλαῖς, ἐν θανάτοις. Καὶ τοῦτο δηλῶν
 25 ἔλεγε, «Διὸ εὐδοκῶ ἐν ἀσθενείᾳ». Εἶτα δεικνὺς ποῖαν λέγει

6. Ἰω. 11, 3-4.

7. Φιλ. 2, 27.

8. Α' Τιμ. 5, 23.

9. Ρωμ. 14, 1-2.

πάρχει ἡ ἀσάφεια, ὥστε νὰ μὴ σκανδαλίζεται κανεὶς, οὔτε ἀπὸ τοὺς ἀπλοϊκοτέρους. Εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη νὰ μάθωμεν τί ἄρα γε σημαίνει τὸ λεχθέν, καὶ τί δηλώνει ἡ λέξις ἀδυναμία καὶ μὲ ποίαν σημασίαν ἐλέχθη. Διότι εἶναι μὲν μία ἡ λέξις, ἀλλὰ πολλὰ αὐτὰ πού δηλοῦνται ἀπὸ αὐτήν. Καὶ βεβαίως ἀσθένεια λέγεται ἡ ἀρρώστεια τοῦ σώματος· διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸ πού ἔχει λεχθῆ εἰς τὸ εὐαγγέλιον, «Κύριε, ἐκεῖνος πού ἀγαπᾷς εἶναι ἀσθενής»⁶, ἐλέχθη διὰ τὸν Λάζαρον. Καὶ ὁ Κύριος ἔλεγεν, «αὐτὴ ἡ ἀσθένεια δὲν θὰ καταλήξῃ εἰς θάνατον»⁶· καὶ διὰ τὸν Ἐπαφρᾶν ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Πράγματι, εἶχεν ἀσθενήσει καὶ ἐκινδύνευσε ν' ἀποθάνῃ, ἀλλ' ὁ Θεὸς τὸν ἠλέησε»⁷· καὶ διὰ τὸν Τιμόθεον, «κάνε χρῆσιν ὀλίγου οἴνου διὰ τὸ στομάχι σου καὶ τὰς συχνὰς ἀσθενείας σου»⁸. Ὅλα λοιπὸν αὐτὰ φανερῶνουν σωματικὴν ἀρρώστιαν.

Ἀσθένεια λέγεται ἀκόμη τὸ νὰ μὴ ἔχη στερεωθῆ κανεὶς εἰς τὴν πίστιν· μὲ δύναμιν καὶ νὰ μὴ εἶναι τέλειος καὶ ὠλοκληρωμένος. Καὶ αὐτὸ δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Ἐκεῖνον πού εἶναι ἀσθενὴς κατὰ τὴν πίστιν καὶ τὸν δέχεσθε, ἀλλ' ὄχι διὰ συζητήσεις γνωμῶν»⁹, καὶ πάλιν, «Ὁ ἕνας πιστεύει ὅτι ἐπιτρέπεται νὰ φάγῃ ἀπὸ ὄλα, ἀλλ' ὁ ἀσθενὴς τρώγει λάχανα», δηλῶν ἐκεῖνον πού εἶναι ἀσθενὴς κατὰ τὴν πίστιν. Νά, λοιπὸν, δύο πράγματα πού σημαίνονται μὲ τὴν λέξιν ἀσθένεια· ὑπάρχει καὶ ἄλλο τρίτον, πού ὀνομάζεται ἀσθένεια. Ποῖον λοιπὸν αὐτό; Οἱ διωγμοί, αἱ παγίδες, αἱ δυστυχίαι, αἱ δοκιμασίαι, αἱ ἐπιθέσεις. Καὶ αὐτὸ δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Τρεῖς φοράς παρεκάλεσα τὸν Κύριον δι' αὐτό, διὰ νὰ φύγῃ ἀπὸ ἐμέ, καὶ μοῦ εἶπε, σοῦ εἶναι ἀρκετὴ ἡ χάρις μου, διότι ἡ δύναμίς μου φανεροῦται τελεία ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει ἀδυναμία».

Τί σημαίνει «ὅπου ὑπάρχει ἀδυναμία»; Ὅπου ὑπάρχουν διωγμοί, κίνδυνοι, δοκιμασίαι, παγίδες, θάνατοι. Καὶ αὐτὸ δηλῶν ἔλεγε, «Διὰ τοῦτο εὐφραίνομαι μὲ τὴν ἀσθενειάν μου». Ὑστερον, δεικνύων ποίαν ἀσθενειαν ἐννοεῖ, δὲν εἶπε

ἀσθένειαν, οὐ πυρετὸν εἶπεν, οὐκ ἀμφιβολίαν τὴν περὶ τὴν
πίσιν, ἀλλὰ τί; «Ἐν ὕδρεσιν, ἐν διωγμοῖς, ἐν ἀνάγκαις,
ἐν σιενοχωρίαις, ἐν πληγαῖς, ἐν φυλακαῖς ἵνα ἐπισκηνώσῃ
ἐπ' ἐμὲ ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ. Ὅταν γὰρ ἀσθενῶ, τότε δι-
5 νατός εἰμι· τουτέστιν, διὰ διώκωμαι, διὰ ἐλαύνωμαι, διὰ
ἐπιβουλεύωμαι, τότε δυνατός εἰμι, τότε μᾶλλον κρατῶ καὶ
περιγίνομαι τῶν ἐπιβουλεόντων, τῆς χάριτος θαυμάσιον
ἐνιζανούσης ἐμοί. Κατὰ δὲ τοῦτο τὸ τρίτον τὴν ἀσθένειαν τέ-
θεικεν ὁ Παῦλος· καὶ ὁ λέγει τοῦτό ἐστι· πρὸς ἐκεῖνο πάλιν
10 ἀποτεινόμενος, ὁ καὶ ἔμπροσθεν εἶπον, διὰ εὐτελῆς αὐτοῖς ἐ-
δόκει εἶναι καὶ εὐκαταφρόνητος. Οὐ γὰρ δὴ ἐβούλετο κομπά-
ζειν, οὐδὲ ὅπερ ἦν, εἶναι δοκεῖν αὐτόν, οὐδὲ τὴν δύναμιν ἐν-
δείκνυσθαι, ἣν εἶχεν εἰς τὸ κολάζειν καὶ τιμωρεῖσθαι· ὅθεν
καὶ ἐνομίζετο εὐτελῆς εἶναι. Ἐπεὶ οὖν τοῦτο νομίζοντες ἐν
15 πολλῇ ραθυμίᾳ ἦσαν καὶ ἀναισθησίᾳ, καὶ οὐ μετεβάλλοντο ἐκ
τῶν ἁμαρτημάτων, καιρὸν ἐπιτήδειον λαβῶν, καὶ περὶ τούτων
εὐτόνως σφόδρα διαλέγεται, δεικνὺς διὰ οὐ δι' ἀσθένειαν οὐ-
δὲν ἐποίει, ἀλλὰ διὰ μακροθυμίαν.

3. Εἴτα, ὅπερ ἔφη, ἀφ' ἐαυτοῦ τὸν λόγον ἐπὶ τὸν Χρι-
20 στὸν μεταγαγὼν, ἐπιτείνει τὸν φόβον, αὖξαι τὴν ἀπειλήν. Ὁ
δὲ λέγει, τοῦτό ἐστι· μὴ γάρ, καὶ ἐὰν ποιήσω τι, καὶ κολάσω
καὶ τιμωρήσωμαι τοὺς ἡμαρτηκότας, ἐγὼ εἰμι ὁ κολάζων καὶ
τιμωρούμενος; ἔστιν ὁ ἐν ἐμοὶ οἰκῶν, αὐτὸς ὁ Χριστός. Εἰ
δὲ οὐ πιστεύετε τοῦτο, ἀλλὰ βούλεσθε λαβεῖν δοκιμὴν διὰ τῶν
25 ἔργων τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν ἐμοί, εἴσεσθε ταχέως· οὐδὲ γὰρ
ἀσθενεῖ εἰς ὑμᾶς, ἀλλὰ καὶ δυνατός ἐστι. Καὶ διὰ τί προσέθη-
κεν, «εἰς ὑμᾶς», καίτοι πανταχοῦ δυνατός ἐστι; κἂν γὰρ ἀπί-
στους βουληθῇ κολάσαι, δύναται κἂν δαίμονας, κἂν ὀτιοῦν.

πυρετόν, οὔτε ἀμφιβολίαν διὰ τὴν πίστιν, ἀλλὰ τί; «Εἰς ὕβρεις, εἰς διωγμούς, εἰς ταλαιπωρίας, εἰς τὰς ἀδυναμίας, εἰς τὰς στερήσεις, εἰς φυλακάς, διὰ νὰ κατασκηνώσῃ εἰς ἐμὲ ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ. Διότι ὅταν εἶμαι ἀσθενής, τότε εἶμαι δυνατός»· δηλαδή ὅταν μὲ καταδιώκουν, ὅταν μὲ κατατρέχουν, ὅταν σχεδιάζουν ἐναντίον μου, τότε εἶμαι δυνατός, τότε περισσότερο ἐπικρατῶ καὶ νικῶ ὅσους μὲ ἐπιβουλεύονται, διότι ἡ χάρις πλουσιώτερον ἐπικάθηται μέσα μου. Μὲ αὐτὴν τὴν σημασίαν λοιπόν, τὴν τρίτην, ἐχρησιμοποίησεν ὁ Παῦλος τὴν λέξιν ἀσθένεια, καὶ αὐτὸ πού λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· ἀναφέρεται δηλαδή εἰς ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον εἶπον προηγουμένως, ὅτι δηλαδή ἐφαίνετο εἰς αὐτοὺς ὅτι εἶναι εὐτελής καὶ εὐκαταφρόνητος. Διότι δὲν ἤθελε βεβαίως νὰ κομπορρημονῇ, οὔτε αὐτὸ πού ἦτο ἤθελε νὰ δείξῃ, οὔτε τὴν δύναμιν τὴν ὁποίαν εἶχεν εἰς τὸ νὰ κολάζῃ καὶ νὰ τιμωρῇ· διὰ τοῦτο καὶ ἐνομιζέτο ὅτι εἶναι εὐτελής. Ἐπειδὴ λοιπόν, ἔχοντες αὐτὴν τὴν γνώμην, εὐρίσκοντο εἰς πολλὴν ἀναισθησίαν καὶ ραθυμίαν, καὶ δὲν ἀπεμακρύνοντο ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας, ἀφοῦ ἔλαβε τὴν εὐκαιρίαν ὁμιλεῖ καὶ δι' αὐτὰ μὲ δύναμιν καὶ αὐστηρότητα, δεικνύων ὅτι ὄχι ἀπὸ ἀδυναμίας, ἀλλὰ ἀπὸ μακροθυμίας δὲν ἔκαμνε τίποτε.

3. Ὑστερον, ὅπως εἶπον, ἀφοῦ ἀπὸ ἄλλοις του μετέφερε τὸν λόγον εἰς τὸν Χριστόν, ἐπιτείνει τὸν φόβον, αὐξάνει τὴν ἀπειλήν. Αὐτὸ δὲ πού λέγει, σημαίνει τὸ ἐξῆς· μήπως, καὶ ἐὰν κάνω κάτι καὶ κολάσω καὶ τιμωρήσω τοὺς ἁμαρτήσαντας, ἐγὼ εἶμαι αὐτὸς πού κολάζει καὶ τιμωρεῖ; Εἶναι αὐτὸς πού κατοικεῖ μέσα μου, ὁ ἴδιος ὁ Χριστός. Ἐὰν ὅμως δὲν πιστεύετε αὐτό, ἀλλὰ θέλετε νὰ λάβετε ἀπόδειξιν διὰ τῶν ἔργων τοῦ Χριστοῦ πού κατοικεῖ μέσα μου, θὰ λάβετε συντόμως· διότι δὲν εἶναι ἀδύνατος εἰς σᾶς, ἀλλὰ καὶ δυνατὸς μάλιστα. Καὶ διατί προσέθεσεν «εἰς ἐσᾶς», ἐνῶ παντοῦ εἶναι δυνατός; Διότι, καὶ ἂν ἀκόμη θελήσῃ νὰ κολάσῃ ἀπίστους ἢ μπορεῖ νὰ τὸ πράξῃ· καὶ ἂν ἀκόμη δαίμονας, καὶ ἂν ἀκόμη ὅ,τιδήποτε ἄλλο.

Τί οὖν βούλεται ἡ προσθήκη; Σφόδρα ἐνιρέποντος αὐ-
 τούς ἐστι τὸ ρῆμα, ἀφ' ὧν ἤδη πεῖραν εἰλήφασιν· ἢ τοῦτο δη-
 λοῦντος, διτι τέως ἐν ὑμῖν τὴν δύναμιν ἐπιδείκνυται τοῖς ὀφεί-
 λουσι διορθωθῆναι. Ὁ καὶ ἀλλαχοῦ ἔλεγε· «Τί γάρ μοι καὶ
 5 τοὺς ἔξω κρίνειν;». Τοὺς μὲν γὰρ ἔξω, φησί, τότε ἀπαιτή-
 σει δίκην κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως· ὑμᾶς δὲ καὶ νῦν,
 ὥσπερ ἐκείνης ἐξελέσθαι τῆς τιμωρίας. Ἄλλ' ὅμως καὶ τὸ
 κηδεμονικὸν τοῦτο καὶ διὰ φιλοστοργίαν γινόμενον, ὅρα πῶς
 μετὰ φόβου τίθησι καὶ πολλοῦ τοῦ θυμοῦ, λέγων· «Ὅς οὐκ
 10 ἀσθενεῖ εἰς μᾶς, ἀλλὰ δύναται ἐν ὑμῖν. Καὶ γὰρ εἰ ἐστιαυρώ-
 θη ἐξ ἀσθενείας, ἀλλὰ ζῆ ἐκ δυνάμεως Θεοῦ».

Τί ἐστίν, «εἰ ἐστιαυρώθη ἐξ ἀσθενείας»; Καὶ γὰρ εἰ εἴλε-
 το, φησί, πρᾶγμα ὑπομεῖναι δοκοῦν ἀσθενείας ἔχειν ὑπόληψιν,
 ἀλλ' οὐδὲν τοῦτο τὴν δύναμιν αὐτοῦ διακόπτει· μένει γὰρ
 15 αὕτη ἄμαχος οὖσα, καὶ οὐδὲν τὸ πρᾶγμα τὸ δοκοῦν ἀσθενείας
 εἶναι ταύτην παρέβλαψεν, ἀλλ' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα
 αὐτοῦ δείκνυσι τὴν ἰσχύν, διτι καὶ τοιοῦτον πρᾶγμα ὑπέμεινε,
 καὶ τὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ οὐκ ἠκρωτηριάσθη. Μὴ τοίνυν σε
 θορυβίτω ἡ λέξις τῆς ἀσθενείας· καὶ γὰρ καὶ ἀλλαχοῦ φησι·
 20 «Τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ σαφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστί, καὶ τὸ
 ἀσθενὲς τοῦ Θεοῦ ἰσχυρότερον τῶν ἀνθρώπων ἐστί»· καίτοι
 οὔτε μωρὸν, οὔτε ἀσθενὲς οὐδὲν ὁ Θεὸς ἔχει· ἀλλὰ τὸν σταν-
 ρὸν οὔτως ἐκάλεσε, τὴν τῶν ἀπίστων ὑπόνοιαν τὴν περὶ αὐτοῦ
 ἐξηγούμενος.

25 Ἄκουσον γοῦν αὐτοῦ ἑαυτὸν ἐρμηνεύοντος· «Ὁ λόγος γὰρ
 ὁ τοῦ στανροῦ τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις μωρία ἐστί, τοῖς δὲ σω-
 ζομένοις δύναμις Θεοῦ ἐστι»· καὶ πάλιν· «Ἡμεῖς δὲ κηρύσσο-
 μεν Χριστὸν ἐστιαυρωμένον, Ἰουδαίους μὲν σκάνδαλον, Ἕλλησι

10. A' Κορ. 5, 12.

11. A' Κορ. 1, 25.

12. A' Κορ. 1, 18.

Τί θέλει λοιπὸν νὰ δείξη μὲ τὴν προσθήκην; Λέγει τὸν λόγον αὐτὸν διὰ νὰ τοὺς ἐντροπιάσῃ πάρα πολύ, ἀπὸ ὅσα ἤδη συνέβησαν εἰς αὐτούς· ἢ διὰ νὰ δηλώσῃ αὐτό, ὅτι δηλαδὴ κατ' ἀρχὴν δεικνύει τὴν δύναμιν εἰς ἑσᾶς πού ὀφείλετε νὰ διορθωθῆτε. Πρᾶγμα πού ἔλεγε καὶ ἄλλοῦ· «Διότι ποίαν ἀρμοδιότητα ἔχω νὰ κρίνω τοὺς ἔξω;»¹⁰. Διότι τοὺς μὴ Χριστιανούς, λέγει, θὰ κρίνῃ καὶ θὰ τιμωρήσῃ τότε, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως· σᾶς ὅμως καὶ τώρα, ὥστε ν' ἀπαλλαγῆτε ἀπὸ ἐκείνην τὴν τιμωρίαν. Ἄλλ' ὅμως καὶ αὐτὸ πού γίνεται ἀπὸ πατρικὴν φροντίδα καὶ φιλοστοργίαν, κοίταξε πῶς τὸ λέγει μὲ πολὺν θυμὸν καὶ φοβέραν· «ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι ἀδύνατος ἀπέναντί σας, ἀλλὰ δυνατὸς μεταξύ σας. Διότι ἂν καὶ ἐσταυρώθῃ ἐν ἀδυναμίᾳ, ζῆ ὅμως μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ».

Τί σημαίνει, «ἂν καὶ ἐσταυρώθῃ ἐν ἀδυναμίᾳ;». Διότι, ἂν καὶ ἤθελε, λέγει, νὰ ὑπομείνῃ πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐθεωρεῖτο ἀδυναμία, αὐτὸ δὲν διακόπτει καθόλου τὴν δύναμίν του· διότι ἡ δύναμίς του παραμένει ἀκαταμάχητος, καὶ εἰς τίποτε δὲν τὴν ἔβλαψεν αὐτὸ πού φαίνεται ὡς ἀδυναμία, ἀλλ' αὐτὸ ἀκριβῶς κατ' ἐξοχὴν δεικνύει τὴν δύναμίν του, ὅτι δηλαδὴ καὶ ὑπέμεινε τέτοιο πρᾶγμα, καὶ ἡ δύναμίς του δὲν ἠκρωτηριάσθη. Μὴ σὲ θορυβῆ λοιπὸν ἡ λέξις ἀσθένεια· διότι καὶ ἄλλοῦ λέγει· «Διότι ἐκεῖνο πού ἐνεργεῖ ὁ Θεὸς καὶ οἱ ἄπιστοι τὸ θεωροῦν ἀνόητον, εἶναι σοφώτερον ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐκεῖνο πού θεωρεῖται ἀδυναμία τοῦ Θεοῦ εἶναι δυνατώτερον ἀπὸ τὴν δύναμιν τῶν ἀνθρώπων»¹¹. ἂν καὶ τίποτε ἀνόητον, οὔτε ἀσθενὲς ἔχει ὁ Θεός· ἀλλ' ὠνόμασεν ἔτσι τὸν σταυρόν, διὰ νὰ ἐκφράσῃ τὴν δοξασίαν τῶν ἀπίστων γύρω ἀπὸ αὐτόν.

Ἄκουσε λοιπὸν αὐτὸν νὰ ἐρμηνεύῃ τὸν ἑαυτὸν του· «Τὸ κήρυγμα περὶ τοῦ σταυροῦ εἰς ἐκείνους πού βαδίζουν εἰς τὴν ἀπώλειαν εἶναι μωρία, ἀλλ' εἰς ἡμᾶς πού σωζόμεθα εἶναι δύναμις Θεοῦ»¹². καὶ πάλιν· «Ἐμεῖς ὅμως κηρύττομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον, ὁ ὁποῖος διὰ μὲν τοὺς Ἰουδαίους

δὲ μωρίαν, αὐτοῖς δὲ τοῖς κλητοῖς Ἰουδαίοις τε καὶ Ἑλλησι
 Χριστὸν Θεοῦ δύναμιν καὶ Θεοῦ σοφίαν»· καὶ πάλιν, «Ψυ-
 χικὸς δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος· μωρία γὰρ
 αὐτῷ ἔστιν». Ὅρα πῶς πανταχοῦ τῶν ἀπίστων τὴν ὑπόνοιαν
 5 ἐρμηνεύει, μωρίαν καὶ ἀσθένειαν τὸν σταυρὸν νομιζόντων.
 Οὕτω δὴ καὶ ἐνιαῦθα οὐ τὴν οὖσαν ἀσθένειαν λέγει, ἀλλὰ τὴν
 ὑποπιευσμένην παρὰ τοῖς ἀπίστοις. Οὐ τοῦτο οὖν φησιν, ὅτι
 ἀσθενῆς ὢν ἐσταυρώθη, ἄπαγε. Ὅτι γὰρ ἠδύνατο μὴ σταυ-
 ρωθῆναι διὰ πάντων ἔδειξε, νῦν μὲν ὑπίους ρίψας, νῦν δὲ
 10 τὰς ἀκτῖνας ἀποσιρέψας, καὶ οὐκ ἔδειξε, καὶ τὰς ὄψεις
 τῶν ἐλθόντων ἐπ' αὐτὸν πηρώσας, καὶ μυρία ἕτερα ἐργα-
 σάμενος.

Τί οὖν ἔστιν ὃ φησιν, «ἐξ ἀσθενείας»; Ὅτι εἰ καὶ ἐ-
 σταυρώθη κίνδυνον ὑπομείνας καὶ ἐπιβουλήν - ἐδείξαμεν γὰρ
 15 τὴν ἀσθένειαν κίνδυνον καλουμένην καὶ ἐπιβουλήν - ἀλλ' ὁ-
 μως οὐδὲν παρεβλάβη. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν εἰς τὰ καθ' ἑαυτὸν
 ἔλκων τὸ ὑπόδειγμα. Ἐπειδὴ γὰρ ἐώρων αὐτοὺς διωκομέ-
 νους, ἐλαυνομένους, καταφρονομένους, καὶ οὐκ ἀμυνομένους
 οὐδὲ ἐπεξιόντας, διδάσκων αὐτούς, ὅτι οὐδὲ αὐτοὶ παρὰ αἰο-
 20 νίαν ταῦτα πάσχουσιν, οὐδὲ παρὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἐπεξιέναι,
 ἀνάγει τὸν λόγον ἐπὶ τὸν δεσπότην· ἐπεὶ καὶ αὐτός, φησὶν,
 ἐσταυροῦτο, ἐδεσμεῖτο, μυρία ἔπασχε, καὶ οὐκ ἐπέξῃει, ἀλλ' ἔ-
 μενε τὰ δοκοῦντα τῆς ἀσθενείας εἶναι ὑπομένων πράγματα,
 καὶ ταύτη τὴν δύναμιν ἐπιδεικνύμενος τὴν αὐτοῦ, ὅτι καὶ μὴ
 25 ἐπεξιὼν μηδὲ ἀμυνόμενος, οὐδὲν ὄλως παραβλάπεται. Τὴν
 γοῦν ζωὴν οὐ διέκοψεν ὁ σταυρός, οὐδὲ ἐνεπόδισε τὴν ἀνάστα-
 σιν ἀλλὰ καὶ ἀνέστη καὶ ζῆ. Ὅταν δὲ ἀκούσης σταυρὸν καὶ
 ζωὴν, τὸν περὶ τῆς οἰκονομίας ἐκδέχου λόγον· περὶ γὰρ ταύ-

13. Α' Κορ. 1, 23-24.

14. Α' Κορ. 2, 14.

εἶναι σκάνδαλον, διὰ δὲ τοὺς Ἑλληνας μωρία, ἀλλὰ δι' ἐκείνους πού ἔχουν κληθῆ εἰς σωτηρίαν, καὶ Ἰουδαίους καὶ Ἑλληνας, ὁ Χριστὸς εἶναι Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία»¹³. καὶ πάλιν, «Ὁ ἄνθρωπος πού ἔχει κοσμικὸν φρόνημα, δὲν δέχεται ὅσα προέρχονται ἀπὸ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, διότι δι' αὐτὸν εἶναι μωρία»¹⁴. Πρόσεχε πῶς ἐκφράζει παντοῦ τὴν γνώμην τῶν ἀπίστων, οἱ ὅποιοι ἐθεώρουν τὸν σταυρὸν ὡς δεῖγμα ἀσθενείας καὶ μωρίας. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ δὲν ὀνομάζει ἀσθένειαν αὐτὸ καθ' αὐτὸ τὸ γεγονός, ἀλλ' αὐτὸ πού ἐνόμιζον οἱ ἄπιστοι. Δὲν λέγει αὐτὸ λοιπὸν, ὅτι ἐπειδὴ ἦτο ἀδύνατος ἐσταυρώθη, μακρὰ ἀπὸ τέτοιαν σκέψιν! Διότι ἀπέδειξε μὲ κάθε τρόπον ὅτι ἠδύνατο νὰ μὴ σταυρωθῆ, ἄλλοτε μὲν ὅταν τοὺς ἔρριψεν ὑπτίους, ἄλλοτε δὲ ὅταν ἔστρεψεν ἄλλοῦ τὰς ἀκτῖνας, καὶ ὅταν ἐξήρανε τὴν συκῆν, καὶ ὅταν ἐτύφλωσε τὰ πρόσωπα αὐτῶν πού ἦλθον ἐναντίον του, καὶ ἄπειρα ἄλλα πού ἔκανε.

Τί σημαίνει λοιπὸν αὐτὸ πού λέγει, «ἐξ ἀσθενείας»; Ὅτι, ἂν καὶ ἐσταυρώθη ὑπομείνας κίνδυνον καὶ ἐπιβουλήν — διότι ἐδείξαμεν ὅτι ἡ λέξις ἀσθένεια σημαίνει καὶ κίνδυνον καὶ ἐπιβουλήν —, εἰς τίποτε ὅμως δὲν ἐβλάβη. Αὐτὰ δὲ τὰ ἔλεγε, διὰ νὰ ὀδηγήσῃ τὸ παράδειγμα εἰς τὸν ἑαυτὸν του. Διότι ἐπειδὴ ἔβλεπον αὐτοὺς νὰ διώκωνται, νὰ ταλαιπωροῦνται, νὰ καταφρονοῦνται, καὶ νὰ μὴ ἀμύνωνται, οὔτε νὰ ἐπιτίθενται, διδάσκων αὐτοὺς ὅτι οὔτε αὐτοὶ ἀπὸ ἀδυναμίαν πάσχουν αὐτά, οὔτε ἐπειδὴ δὲν ἠμποροῦν νὰ τιμωρήσουν, μεταφέρει τὸν λόγον εἰς τὸν Κύριον· ἐπειδὴ καὶ ἐκεῖνος, λέγει, ἐσταυροῦτο, ἐφυλακίζετο, τὰ πάνδεινα ὑφίστατο, καὶ δὲν ἐτιμώρει, ἀλλ' ὑπέμεινεν αὐτὰ πού φαίνονται ὡς σημεῖα ἀδυναμίας, καὶ δεικνύων ἔτσι τὴν δύναμίν του, μὲ τὸ ὅτι καὶ μὴ τιμωρῶν, οὔτε ἀποδιώκων αὐτά, εἰς τίποτε ἀπολύτως δὲν βλάπεται. Τὴν ζωὴν του λοιπὸν δὲν τὴν διέκοψεν ὁ σταυρός, οὔτε ἠμπόδισε τὴν ἀνάστασιν, ἀλλὰ καὶ ἀνέστη καὶ ζῆ. Ὅταν δὲ ἀκοῦς σταυρὸν καὶ ζωὴν, νὰ ἐκλαμβάνῃς αὐτὰ ὡς τὸν λόγον διὰ τὴν σωτηριώδη πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ· διότι δι'

την ὁ πᾶς οὗτος λόγος. Εἰ δέ φησιν, «ἐκ δυνάμεως Θεοῦ», οὐχ ὡς αὐτοῦ ἀπονοῦντος ζωογονῆσαι τὴν σάρκα, ἀλλ' ἀδιάφορον αὐτῷ λέγειν καὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. Εἰπὼν γάρ, «ἐκ δυνάμεως Θεοῦ», ἐκ δυνάμεως τῆς αὐτοῦ εἴρηκεν.

5 Ὅτι γὰρ καὶ αὐτὸς αὐτὴν ἀνέσκησε καὶ διακρατεῖ, ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος· «Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐγὼ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν». Εἰ δέ, ὅπερ αὐτοῦ ἐσιν, τοῦτο τοῦ Πατρὸς εἶναι λέγει, μὴ θοροβηθῆς· «Πάντα γὰρ τὰ τοῦ Πατρὸς μου ἐμὰ ἐσιν», φησί· καὶ πάλιν, «Πάντα τὰ ἐμὰ σὰ ἐσιν, καὶ
10 τὰ σὰ ἐμὰ». Ὡςπερ οὖν ἐκεῖνος ὁ στανρωθεὶς οὐδὲν παρεβλάθη, φησὶν, οὕτως οὐδὲ ἡμεῖς διωκόμενοι, πολεμούμενοι διὸ καὶ ἐπάγει· «Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς εἰ ἀσθενοῦμεν ἐν αὐτῷ, ἀλλὰ ζησόμεθα ἐν αὐτῷ ἐκ δυνάμεως Θεοῦ». Τί ἐσιν, «ἀσθενοῦμεν ἐν αὐτῷ»; Διωκόμεθα, ἐλαυνόμεθα, τὰ ἔσχατα πά-
15 σχομεν. Ἄλλὰ τί ἐσιν, «ἐν αὐτῷ»; Διὰ τὸ κήρυγμα, φησί, καὶ τὴν πίσιν τὴν εἰς αὐτόν. Εἰ δέ τὰ σκυθρωπὰ καὶ φορικὰ ὑπομένομεν δι' αὐτόν, εὐδηλον δι καὶ τὰ φαιδρά· διὸ καὶ ἐπήγαγεν, «ἀλλὰ σωζόμεθα σὺν αὐτῷ ἐκ δυνάμεως Θεοῦ».

4. «Ἐαντιὸς πειράζετε, εἴ ἐστε ἐν τῇ πίστει, ἐαντιὸς δο-
20 κιμάζετε. Ἡ οὐκ ἐπιγινώσκειτε ἐαντιὸς, δι Χριστοῦ ἐν ὑμῖν ἐσιν, εἰ μὴ τι ἀδόκιμοί ἐστε; Ἐλπίζω δέ, δι γνώσεσθε δι ἡμεῖς οὐκ ἐσμέν ἀδόκιμοι». Ἐπειδὴ γὰρ διὰ τῶν εἰρημέων ἔδειξεν δι, εἰ καὶ μὴ ἐπεξέρχεται, οὐχ ὡς οὐκ ἔχων τὸν Χριστὸν ἐν ἐαντιῷ, ἀλλ' ὡς τὴν μακροθυμίαν τὴν ἐκείνου
25 μιμούμενος τοῦ στανρωμένου, καὶ μὴ ἀμυνομένου, πάλιν ἐτέρως τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐργάζεται, καὶ ἐκ πλείονος περιουσίας, ἀπὸ τῶν μαθητῶν κατασκευάζων τὸν λόγον. Τί γὰρ λέγω περὶ ἐμοῦ τοῦ διδασκάλου, φησί, καὶ τισαύτην ἔχοντος φρονίδα,

15. Ἰω. 2, 19.

16. Ἰω. 16, 15.

17. Ἰω. 17, 10.

18. Β' Κορ. 13, 5-6.

αὐτὴν γίνεται ὄλος ὁ λόγος αὐτός. Ἐὰν δὲ λέγῃ «μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ», δὲν τὸ λέγει μὲ τὴν ἔννοιαν ὅτι ὁ Χριστός δὲν ἠδύνατο ν' ἀναστήσῃ τὸ σῶμα, ἀλλὰ δὲν κάνει διάκρισιν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Διότι ὅταν εἶπεν «μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ», μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Χριστοῦ εἶπε.

Τὸ ὅτι λοιπὸν καὶ αὐτὸς ἀνέστησε τὸ σῶμά του καὶ τὸ διατηρεῖ, ἄκουσε τὸν ἴδιον ποὺ λέγει· «Κρημνίσατε τὸν ναὸν αὐτὸν καὶ εἰς τρεῖς ἡμέρας θὰ τὸν ἀνοικοδομήσω»¹⁵. Ἐὰν δέ, αὐτὸ ποὺ εἶναι ἰδικόν του, λέγει ὅτι εἶναι τοῦ Πατρὸς, μὴ σὲ θορυβῆ αὐτό· διότι, «ὅλα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ μου, εἶναι ἰδικά μου»¹⁶, λέγει· καὶ πάλιν, «ὅλα τὰ ἰδικά μου εἶναι ἰδικά σου, καὶ τὰ ἰδικά σου εἶναι ἰδικά μου»¹⁷. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐσταυρώθη εἰς τίποτε δὲν ἐβλάβη, λέγει, ἔτσι οὔτε καὶ ἡμεῖς ὅταν διωκώμεθα καὶ πολεμούμεθα· διὰ τοῦτο καὶ προσθέτει· «καθ' ὅσον ἡμεῖς συμμετέχομεν εἰς τὴν ἀδυναμίαν του, ἀλλὰ θὰ ζήσωμεν μαζί του». Τί σημαίνει, «συμετέχομεν εἰς τὴν ἀδυναμίαν του»; Διωκώμεθα, τλαιπωρούμεθα, ὑποφέρομεν τὰ πάνδεινα. Ἀλλὰ τί σημαίνει «ἐν αὐτῷ»; Διὰ τὸ κήρυγμα, λέγει, καὶ τὴν πίστιν πρὸς αὐτόν. Ἐὰν δὲ ὑποφέρωμεν δι' αὐτόν τὰ τόσον δυσάρεστα καὶ σκληρά, εἶναι εὐνόητον ὅτι θὰ ἀπολαύσωμεν καὶ τὰ χαρμόσυνα· διὰ τοῦτο καὶ προσέθεσεν, «ἀλλὰ θὰ ζήσωμεν μαζί του μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ».

4. «Ἐξετάζετε τὸν ἑαυτὸν σας, ἐὰν ἴστασθε εἰς τὴν πίστιν, δοκιμάζετε τὸν ἑαυτὸν σας. Ἡ δὲν ἀναγνωρίζετε ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστός εἶναι μέσα σας; Ἐκτὸς ἐὰν εἴσθε ἀποτυχόντες. Ἐλπίζω νὰ ἀντιληφθῆτε ὅτι ἡμεῖς δὲν εἴμεθα ἀποτυχόντες»¹⁸. Ἐπειδὴ λοιπὸν διὰ τῶν λεχθέντων ἔδειξεν ὅτι, ἂν καὶ δὲν τιμωρῆ, δὲν τὸ κάμνει ἐπειδὴ δὲν ἔχει μέσα του τὸν Χριστόν, ἀλλ' ἐπειδὴ μιμεῖται τὴν μακροθυμίαν ἐκείνου, ὁ ὁποῖος ἐσταυροῦτο καὶ δὲν ἠμύνετο, πάλιν μὲ ἄλλον τρόπον τὸ ἴδιον κάμνει καὶ μὲ περισσότερα ἐπιχειρήματα, ἀποδεικνύων τὸν λόγον ἀπὸ τοὺς μαθητάς. Διότι, τί λέγω δι' ἐμὲ τὸν διδάσκαλον, λέγει, ὁ ὁποῖος καὶ τόσῃν

καὶ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἐμπεπιστευμένου, καὶ ἰσοαῦτα ση-
 μεῖα πεποιηκότις; Ὑμᾶς γὰρ αὐτοὺς εἰς βουλευθῆτε ἐξετάσαι
 τοὺς ἐν τάξει μαθητῶν ὄντας, ὄψεσθε διὰ καὶ ἐν ὑμῖν ὁ Χρι-
 στός. Εἰ δὲ ἐν ὑμῖν, πολλῶ μᾶλλον ἐν τῷ διδασκάλῳ. Εἰ γὰρ
 5 τὴν πίστιν ἔχετε, καὶ ἐν ὑμῖν ὁ Χριστός. Οἱ γὰρ πιστεύοντες
 ἴτε, ἐθαυματουργοὺν διὸ καὶ ἐπήγαγεν, «Ἐαυτοὺς πειράζε-
 τε, ἑαυτοὺς δοκομάζετε, εἴ ἐστε ἐν τῇ πίστει. Ἡ οὐκ ἐπι-
 γινώσκειτε ἑαυτοὺς, διὰ Χριστὸς ἐν ὑμῖν, εἰ μὴ τι ἀδόκιμοί
 ἐστε;». Εἰ δὲ ἐν ὑμῖν, πολλῶ μᾶλλον ἐν τῷ διδασκάλῳ.

10 Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ πίστιν ἐνιαῦθα λέγειν καὶ τὴν τῶν ση-
 μείων. Εἰ γὰρ ἔχετε τὴν πίστιν ἐκείνην, φησὶν, ὁ Χριστός
 ἐν ὑμῖν ἐστιν, εἰ μὴ τι ἀδόκιμοὶ γέγονατε. Εἶδες πῶς πάλιν
 φοβεῖ καὶ ἐκ περιουσίας δείκνυσι παρ' αὐτῷ ὄντα τὸν Χρι-
 στόν; Ἐνιαῦθα γὰρ μοι δοκεῖ καὶ εἰς θίον αὐτοὺς αἰνίτι-
 15 σθαι. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἄρκει ἡ πίστις εἰς τὸ ἐπισπᾶσθαι τὴν
 ἐνέργειαν τὴν πνευματικὴν, εἶπε δέ, διὰ εἴ ἐστε ἐν τῇ πίστει,
 τὸν Χριστόν ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς συνέβαινε δὲ πολλοὺς εἶναι ταύ-
 τῆς τῆς ἐνεργείας ἐρήμους πίστιν ἔχοντας, λύων τὴν ἀπο-
 ρίαν φησὶν, «εἰ μὴ τι ἀδόκιμοί ἐστε», μὴ θίον διεφθαρμένον
 20 ἔχετε.

«Ἐλπίζω δέ, διὰ γνώσεσθε διὰ ἡμεῖς οὐκ ἐσμὲν ἀδόκιμοι».
 Τὸ ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν, εἰ δὲ ὑμεῖς ἀδόκιμοὶ γέγονατε, ἀλλ'
 οὐχ ἡμεῖς· ἀλλ' οὕτω μὲν οὐ λέγει, ἵνα μὴ πλήξῃ, ἀμυδρῶς
 δὲ αὐτὸ αἰνίτιται, οὕτε ἀποφαινόμενος καὶ λέγων, διὰ ἀδόκι-
 25 μοί ἐστε, οὕτε κατ' ἐρώτησιν προάγων καὶ λέγων, εἰ δὲ ὑμεῖς
 ἀδόκιμοι, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο τὸ κατ' ἐρώτησιν παραλιπών, αἰνι-
 γματιωδῶς αὐτὸ ἐνδείκνυται, ἐπάγων, «Ἐλπίζω δέ, διὰ γνώ-

φροντίδα ἔχω, καὶ ὀλόκληρον τὴν οἰκουμένην μου ἐνεπιστεύθη ὁ Θεός, καὶ τόσα θαύματα ἔκανα; Διότι ἐὰν θελήσετε νὰ ἐξετάσετε τοὺς ἰδίους τοὺς ἑαυτοὺς σας πού εὐρίσκονται εἰς τὴν τάξιν τῶν μαθητῶν, θὰ ἰδῆτε ὅτι καὶ μέσα εἰς οἶκον εὐρίσκεται ὁ Χριστός. Ἐὰν δὲ εὐρίσκεται μέσα εἰς οἶκον, πολὺ περισσότερον εἰς τὸν διδάσκαλον. Διότι, ἐὰν ἔχετε τὴν πίστιν, εὐρίσκεται καὶ μέσα εἰς οἶκον ὁ Χριστός. Καθ' ὅσον ὅσοι ἐπίστευον τότε ἔκανον θαύματα· διὰ τοῦτο καὶ προσέθεσεν, «Ἐξετάζετε τὸν ἑαυτὸν σας ἐὰν ἴστασθε εἰς τὴν πίστιν, δοκιμάζετε τὸν ἑαυτὸν σας. Ἡ δὲ ἀναγνωρίζετε ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι μέσα σας; Ἐκτὸς ἐὰν εἴσθε ἀποτυχόντες». Ἐὰν δὲ εἶναι μέσα σας ὁ Χριστός, πολὺ περισσότερον μέσα εἰς τὸν διδάσκαλον.

Ἐμένα δὲ μου φαίνεται ὅτι ἐδῶ πίστιν ὀνομάζει αὐτὴν πού θαυματουργεῖ. Διότι, ἐὰν ἔχετε ἐκείνην τὴν πίστιν, λέγει, τότε ὁ Χριστὸς εἶναι μέσα σας, ἐκτὸς ἐὰν εἴσθε ἀποτυχόντες. Εἶδες πῶς φοβίζει πάλιν καὶ ἀποδεικνύει ἀναντιρρήτως ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι μαζί του; Ἐδῶ ὅμως νομίζω ὅτι ὑπαινίσσεται καὶ τὸν τρόπον ζωῆς των. Διότι ἐπειδὴ δὲν ἀρκεῖ ἡ πίστις διὰ νὰ προσελκύσῃ τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ εἶπεν, ὅτι ἐὰν ἔχετε πίστιν, ἔχετε μέσα σας τὸν Χριστόν, ἐνῶ συνέβαινε πολλοὶ πού εἶχον πίστιν νὰ μὴ ἔχουν ἀξιωθῆ αὐτὸ τὸ χάρισμα, διὰ νὰ λύσῃ τὴν ἀπορίαν λέγει, «ἐκτὸς ἐὰν εἴσθε ἀποτυχόντες», ἐὰν δηλαδὴ ἔχετε βίον διεφθαρμένον.

«Ἐλπίζω ν' ἀντιληφθῆτε ὅτι ἐμεῖς δὲν εἴμεθα ἀποτυχόντες». Θὰ ἤμποροῦσε νὰ εἶπῃ τὸ ἐξῆς, ὅτι δηλαδὴ ἐὰν σεῖς εἴσθε ἀποτυχόντες, ἐμεῖς ὅμως δὲν εἴμεθα· ἀλλ' αὐτὸ μὲν δὲν τὸ λέγει, διὰ νὰ μὴ τοὺς πληγώσῃ, ὑπαινίσσεται ὅμως αὐτὸ ἀμυδρῶς, χωρὶς οὔτε νὰ λέγῃ αὐτὸ ἀποφατικῶς, ὅτι εἴσθε ἀποτυχόντες, οὔτε δι' ἐρωτήσεως φανερόντων αὐτὸ καὶ λέγων, ἐὰν σεῖς εἴσθε ἀποτυχόντες, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἀποφεύγει νὰ εἶπῃ ἀπ' εὐθείας, αὐτὸ τὸ ἴδιον δεικνύει κατὰ τρόπον αἰνιγματικόν, προσθέτων, «Ἐλπίζω ν'

σεσθε διτι ἡμεῖς οὐκ ἐσμέν ἀδόκιμοι». Πάλιν κἀνιαῦθα πολλή
 ἢ ἀπειλή, μέγας ὁ φόβος. Ἐπειδὴ γὰρ ἐνιεῦθεν βούλεσθε,
 φησί, διὰ τῆς εἰς ὑμᾶς κολάσεως τὴν δοκιμὴν λαβεῖν, οὐκ
 ἀπορήσομεν τοῦ δοῦναι ὑμῖν τὴν ἀπόδειξιν. Ἄλλ' οὕτω μὲν
 5 οὐ λέγει, μετὰ πλείονος δὲ τοῦ θάρους καὶ τῆς ἀπειλῆς·
 «Ἐλπίζω δέ, διτι γνώσεσθε διτι ἡμεῖς οὐκ ἐσμέν ἀδόκιμοι».
 Ἔδει μὲν γὰρ καὶ χωρὶς τούτου εἰδέναι ὑμᾶς, φησί, τὰ ἡ-
 μέτερα, καὶ διτι Χριστὸν ἔχομεν ἐν ἑαυτοῖς λαλοῦντα καὶ
 ἐνεργοῦντα· ἐπειδὴ δὲ καὶ διὰ τῶν ἔργων βούλεσθε λαβεῖν
 10 τὴν πεῖραν, εἴσεσθε διτι οὐκ ἐσμέν ἀδόκιμοι. Εἶτα ἐπει-
 δὴ τὴν ἀπειλὴν ἐπανειναιτο, καὶ τὴν κόλασιν λοι-
 πὸν ἐπὶ θύρας ἤγαγε, καὶ ἐν τρόμφῳ κατέστησεν αὐτούς,
 καὶ προσδοκᾶν ἐποίησε τιμωρίαν· ὅρα πῶς πάλιν καταγλυκαί-
 νει τὸν λόγον, καὶ παραμυθεῖται τὸν φόβον, καὶ δείκνυσιν
 15 αὐτοῦ τὸ ἀφιλότιμον, τὸ πρὸς τοὺς μαθητὰς κηδεμονικόν,
 τὸ φιλόσοφον τῆς γνώμης, τὸ ὑψηλὸν καὶ ἀκενόδοξον. Ταῦ-
 τα γὰρ ἅπαντα δείκνυσιν δι' ὧν ἐπάγει λέγων, «Ἐὔχομαι δὲ
 πρὸς τὸν Θεόν, μὴ ποιῆσαι ὑμᾶς κακὸν μηδέν, ἵνα μὴ ἡμεῖς
 δόκιμοι φανῶμεν, ἀλλ' ἵνα ὑμεῖς τὸ καλὸν ποιῆτε, ἡμεῖς δὲ
 20 ὡς ἀδόκιμοι ὦμεν. Οὐ γὰρ δυνάμεθά τι κατὰ τῆς ἀληθείας,
 ἀλλ' ὑπὲρ τῆς ἀληθείας. Χαίρομεν γὰρ διὰ τὴν ἡμεῖς ἀσθενῶμεν,
 ὑμεῖς δὲ δυνατοὶ ἦτε. Τοῦτο γὰρ καὶ εὐχόμεθα, τὴν ὑμῶν
 κατάρτισιν».

5. Τί ταύτης ἴσον γένοιτ' ἂν τῆς ψυχῆς; Κατεφρονεῖτο,
 25 διεπιτύετο, ἐκωμωδεῖτο, ἐχλευάζετο, ὡς εὐτελής, ὡς εὐκα-
 ταφρόνητος, ὡς ἀλαζών, ὡς κομπάζων μὲν διὰ τῶν ρημά-
 των, ἐπὶ δὲ τῶν πραγμάτων οὐδὲ μικρὸν τι δεῖξαι δυνάμε-
 νος· καὶ τοσαύτην ὀρῶν ἀνάγκην τοῦ δεῖξαι τὴν ἑαυτοῦ ἰ-
 σχύν, οὐ μόνον ἀναβάλλεται, οὐδὲ μόνον ἀναδύεται, ἀλλὰ καὶ
 30 εὐχεται μὴ ἐμπεσεῖν εἰς τοιαύτην ὑπόθεσιν. «Ἐὔχομαι γάρ»,
 φησί, «μὴ ποιῆσαι ὑμᾶς κακὸν μηδέν, ἵνα μὴ ἡμεῖς δόκιμοι

ἀντιληφθῆτε ὅτι ἔμεῖς δὲν εἴμεθα ἀποτυχόντες». Καὶ ἐδῶ πάλιν ὑπάρχει πολλὴ ἀπειλὴ καὶ μέγας ἐκφοβισμὸς. Διότι ἐπειδὴ θέλετε ἀπὸ ἐδῶ, λέγει, διὰ τῆς τιμωρίας σας νὰ λάβετε ἀπόδειξιν, δὲν θὰ σταθῶμεν ἀνήμποροι νὰ σᾶς δώσωμεν τὴν ἀπόδειξιν. Δὲν λέγει ὅμως ἔτσι, ἀλλὰ μὲ περισσοτέραν βαρύτητα καὶ ἀπειλήν· «Ἐλπίζω ν' ἀντιληφθῆτε ὅτι ἔμεῖς δὲν εἴμεθα ἀποτυχόντες». Διότι ἔπρεπε καὶ χωρὶς αὐτὸ νὰ γνωρίζετε, λέγει, τὰ ἰδικά μας, καὶ ὅτι ἔχομεν μέσα μας τὸν Χριστὸν ὁ ὁποῖος ἐνεργεῖ καὶ ὁμιλεῖ· ἐπειδὴ ὅμως καὶ ἐμπράκτως θέλετε νὰ λάβετε τὴν ἀπόδειξιν, θὰ γνωρίσετε ὅτι δὲν εἴμεθα ἀποτυχόντες. Ὑστερον ἐπειδὴ ἠϋξήσθη τὴν ἀπειλήν καὶ ἔφερε τὸν κολασμὸν πρὸ τῶν θυρῶν, καὶ ἐτρόμαζεν αὐτοὺς καὶ τοὺς ἔκανε νὰ ἀναμένουν τιμωρίαν, κοίταξε πῶς πάλιν καταγλυκαίνει τὸν λόγον καὶ καθησυχάζει τὸν φόβον καὶ δεικνύει πόσον περιφρονεῖ τὰς τιμὰς, τὴν φροντίδα πρὸς τοὺς μαθητάς, τὸ σοφὸν τῆς γνώμης, τὸ ὑψηλὸν καὶ ἀκενόδοξον. Διότι αὐτὰ ὅλα δεικνύει μὲ ὅσα προσθέτει, λέγων, «Εὐχόμεθα δὲ εἰς τὸν Θεὸν νὰ μὴ πράξετε κανένα κακόν, ὅχι διὰ νὰ μὴ φανῶμεν ἔμεῖς ἀποτυχόντες, ἀλλὰ εὐχόμεθα σεῖς μὲν νὰ πράττετε τὸ καλόν, ἔμεῖς δὲ ἄς φαινώμεθα ὡς ἀποτυχόντες. Διότι δὲν ἠμποροῦμεν νὰ πράξωμεν τίποτε ἐναντίον τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ μόνον ὑπὲρ τῆς ἀληθείας. Καὶ χαίρομεν ὅταν ἔμεῖς εἴμεθα ἀδύνατοι, σεῖς δὲ δυνατοί. Αὐτὸ λοιπὸν καὶ εὐχόμεθα, δηλαδὴ τὴν τελειοποίησίν σας»¹⁹.

5. Τί θὰ ἠμποροῦσε νὰ φθάσῃ αὐτὴν τὴν ψυχὴν; Περιεφρονεῖτο, ἐπύετο, περιεπαίζετο, ἐχλευάζετο ὡς εὐτελής, ὡς εὐκαταφρόνητος, ὡς ἀλαζών, ὡς νὰ ἐκόμπαζε μόνον διὰ τῶν λόγων καὶ νὰ μὴ ἠδύνατο νὰ δείξῃ κάτι διὰ τῶν ἔργων· καὶ ἐνῶ ἔβλεπεν ὅτι ἦτο τόσο ἀναγκαῖον νὰ δείξῃ τὴν δύναμίν του, ὅχι μόνον ἀναβάλλει, ὅχι μόνον ἀργοπορεῖ, ἀλλὰ καὶ εὐχεται νὰ μὴ εὐρεθῇ εἰς τέτοιαν θέσιν. Διότι, «Εὐχόμεθα», λέγει, «εἰς τὸν Θεὸν νὰ μὴ διαπράξετε κανένα κακόν, ὅχι διὰ νὰ μὴ φανῶμεν ἔμεῖς ἀποτυχόντες, ἀλλὰ διὰ νὰ

φανῶμεν, ἀλλ' ἵνα ὑμεῖς τὸ καλὸν ποιῆτε, ἡμεῖς δὲ ὡς ἀδόκιμοι ὦμεν. Τί ἐστὶν ὃ λέγει; Παρακαλῶ τὸν Θεόν, φησί, ἵκειτεύω μηδένα εὐρεῖν ἀδιόρθωτον, μηδένα εὐρεῖν ἀμετανόητον· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἀμαρτιεῖν· «μὴ ποιῆσαι γὰρ ὑμᾶς», φησί, «μηδέν»· εἰ δὲ καὶ ἄρα ἀμάρτητε, μεταβαλέσθαι, καὶ προλαβόντας διορθώσασθαι, καὶ πᾶσαν ἀποκρούσασθαι ὀργήν. Οὐδὲ γὰρ τοῦτο σπουδάζω, ἵνα οὕτω δόκιμοι ὦμεν, ἀλλὰ τοῦναντίον ἅπαν, ἵνα μὴ ἡμεῖς δόκιμοι φανῶμεν. Ἐἰ γὰρ μένοιτε, φησί, ἀμετανόητα
 10 ἀμαρτιάνοιτες, ἀνάγκη ἡμᾶς κολάζειν, τιμωρεῖσθαι, πηροῦν ὑμῶν τὰ σώματα· ὅπερ ἐπὶ Σαυφείρας καὶ ἐπὶ τοῦ μάγου γέγονε· καὶ ἐδώκαμεν δοκιμὴν τῆς δυνάμεως.

Ἄλλ' οὐκ εὐχόμεθα τοῦτο, ἀλλὰ τοῦναντίον, ἵνα μήτε ἡμεῖς οὕτω δόκιμοι φανῶμεν· τουτέστιν, ἵνα μὴ οὕτω τὴν
 15 δοκιμὴν ἐπιδειξώμεθα τῆς δυνάμεως τῆς ἐν ἡμῖν, διὰ τοῦ κολάζειν ὑμᾶς καὶ τιμωρεῖσθαι ἀμαρτιάνοιτας καὶ ἀνίατα νοσοῦντας, ἀλλὰ τί; «Ἴνα ὑμεῖς τὸ καλὸν ποιῆτε», τοῦτο εὐχόμεθα, ἵνα αἰεὶ ἐν ἀρετῇ, αἰεὶ ἐν διορθώσει· «ἡμεῖς δὲ ὡς ἀδόκιμοι ὦμεν», οὐκ ἐπιδεικνύμενοι ἡμῶν τὴν τιμωρη-
 20 τικὴν δύναμιν. Καὶ οὐκ εἶπεν, ἀδόκιμοι· σὺ γὰρ ἔμελλεν εἶναι ἀδόκιμος, εἰ καὶ μὴ ἐκόλασεν, ἀλλὰ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο δόκιμος· ἀλλ' εἰ καὶ τινες ὑποπιεύουσιν ἡμᾶς, φησί, μὴ ἐπιδεικνυμένους τὴν ἰσχὺν ἡμῶν, εὐκαταφρονήτους εἶναι καὶ ἀπερριμμένους, οὐδὲν ἡμῖν μέλει τούτου. Βέλτιον ἡμῶς
 25 τοῦτο νομίζεσθαι παρ' ἐκείνοις, ἢ ἐν ταῖς πληγαῖς καὶ τῷ ἀδιορθώτῳ τῆς γνώμης τὴν δύναμιν, ἣν ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Θε-

πράττετε σεῖς μὲν τὸ καλόν, ἡμεῖς δὲ ἄς φαινώμεθα ὡς ἀποτυχόντες». Τί σημαίνει αὐτὸ ποὺ λέγει; Παρακαλῶ τὸν Θεόν, λέγει, τὸν ἱκετεύω νὰ μὴ εὕρη κανένα ἀδιόρθωτον, κανένα ἀμετανόητον· μᾶλλον δὲ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλ' οὔτε ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ν' ἀμαρτάνῃ· διότι, «νὰ μὴ διαπράξῃ», λέγει, «κανένα κακόν». Ἐὰν ὅμως ἔχετε ἀμαρτήσῃ, νὰ μετανοήσετε, καὶ ἀφοῦ προλάβετε νὰ διορθωθῆτε, ν' ἀπομακρύνετε κάθε ὀργήν. Διότι οὔτε αὐτὸ ἐπιδιώκω, δηλαδὴ νὰ φανῶμεν ἐπιτυχόντες, ἀλλὰ τὸ ἐντελῶς ἀντίθετον, νὰ μὴ φανῶμεν ἡμεῖς ἐπιτυχόντες. Διότι ἐὰν παραμένετε, λέγει, ἀμετανόητοι εἰς τὴν ἀμαρτίαν, κατ' ἀνάγκην θὰ κολασθῆτε, θὰ τιμωρηθῆτε, θὰ βλαβοῦν τὰ σώματά σας· πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἔγινε καὶ εἰς τὴν Σαυφείραν καὶ εἰς τὸν μάγον· καὶ ἐδώσαμεν ἀπόδειξιν τῆς δυνάμεως.

Δὲν εὐχόμεθα ὅμως αὐτό, ἀλλὰ τὸ ἀντίθετον, διὰ νὰ μὴ φανῶμεν ἡμεῖς δόκιμοι ἔτσι· δηλαδὴ, διὰ νὰ μὴ δείξωμεν μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον τὴν δύναμιν ἢ ὁποία εἶναι μέσα μας, μὲ τὸ νὰ κολάσωμεν καὶ τιμωρήσωμεν σᾶς οἱ ὁποῖοι ἀμαρτάνετε καὶ νοσεῖτε ἀπὸ ἀνιάτους νόσους, ἀλλὰ τί; «Νὰ διαπράττετε σεῖς τὸ καλόν», αὐτὸ εὐχόμεθα, νὰ εἴσθε πάντοτε ἐνάρετοι, πάντοτε νὰ διορθώνεσθε· «ἡμεῖς δὲ ὡσὰν ἀδόκιμοι», χωρὶς νὰ δείχνωμεν τὴν τιμωρητικὴν μας δύναμιν. Καὶ δὲν εἶπεν, ἀδόκιμοι· διότι δὲν θὰ ἦτο ἀδόκιμος ἐὰν δὲν ἐτιμῶρει, ἀλλὰ δι' αὐτὸ τοῦτο θὰ ἦτο ἄξιος ἐπιδοκιμασίας· ἀλλ' ἂν καὶ μερικοὶ ἀπὸ σᾶς ὑποπτεύονται, λέγει, ἐπειδὴ δὲν ἐπιδεικνύομεν τὴν δύναμίν μας, ὅτι εἴμεθα εὐκαταφρόνητοι καὶ τιποτένιοι, δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει καθόλου δι' αὐτό. Καλύτερον εἶναι δι' ἡμᾶς νὰ νομίζετε αὐτὸ ὅπως καὶ ἐκεῖνοι, παρὰ νὰ ἐπιδεικνύωμεν τὴν δύναμιν τὴν ὁποῖαν μᾶς ἔδωσεν ὁ Θεὸς μὲ τιμωρίας διὰ τὸ ἀδιόρθωτον τῆς γνώμης σας. «Διότι δὲν ἠμποροῦμεν νὰ πράξωμεν τίποτε ἐναντίον τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ μόνον ὑπὲρ τῆς ἀληθείας». Διὰ νὰ μὴ φανῇ ὅτι χαρίζεται εἰς αὐτοὺς — διότι αὐτὸ εἶναι ἴδιον ἀκενοδόξου ψυχῆς — αὐτὸ ποὺ ἀπαιτεῖ ἢ φύσις τοῦ πράγματος νὰ κἀνῃ,

ὅς, ἐπιδείκνυσθαι. «Οὐ γὰρ δυνάμεθα κατὰ τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς ἀληθείας». Ἴνα γὰρ μὴ δόξη αὐτοῖς χαρίζεσθαι - τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἀκενοδόξου γνώμης - ἀλλ' ὅπερ ἢ τοῦ πράγματος ἀπαιεῖ φύσις, τοῦτο ποιεῖν, τοῦτο ἐπήγαγε
 5 λέγων· «Οὐ γὰρ δυνάμεθά τι κατὰ τῆς ἀληθείας». Ἄν γὰρ εὖρωμεν, φησὶν, ὑμᾶς εὐδοκιμοῦντας, ἀποκρουσαμένους τὰ ἁμαρτήματα διὰ τῆς μετανοίας, παρηγοίαν πρὸς τὸν Θεὸν ἐσχηκότας· οὐδὲ δυνησόμεθα, κἄν βουλευθῶμεν, κολάσαι λοιπόν, ἀλλὰ κἄν ἐπιχειρήσωμεν, οὐ συμπράξει ὁ Θεός. Εἰς
 10 τοῦτο γὰρ ἡμῖν ἔδωκε τὴν δύναμιν, ὥστε ἀληθῆ φέρειν τὴν ψῆφον καὶ δικαίαν, καὶ οὐχ ὑπεναντίαν τῇ ἀληθείᾳ.

Εἶδες πῶς πανταχόθεν ἀνεπαχθῆ ποιεῖ τὸν λόγον, καὶ παραμυθεῖται τῆς ἀπειλῆς τὸ τραχύ; Πλὴν ἀλλ' ὥσπερ τοῦτο ἐσπούδακεν, οὕτω βούλει καὶ τὴν αὐτοῦ δεῖξαι γνώμην
 15 ὡκειωμένην αὐτοῖς· διὸ καὶ ἐπήγαγε «Χαίρομεν γὰρ διὰν ἡμεῖς ἀσθενῶμεν, ὑμεῖς δὲ δυνατοὶ ἦτε. Τοῦτο δὲ καὶ εὐχόμεθα, τὴν ὑμῶν κατάρτισιν». Μάλιστα μὲν γὰρ, φησὶν, οὕτε δυνάμεθά τι κατὰ τῆς ἀληθείας, τοιτέστιν, εὐαρεσιοῦντας ὑμᾶς κολάσαι· πλὴν ἐπειδὴ οὐ δυνάμεθα, διὰ τοῦτο οὐ βου-
 20 λόμεθα καὶ τὸναντίον ἐπιθυμοῦμεν. Ἄλλὰ καὶ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα χαίρομεν, διὰν μὴ εὖρωμεν ὑμᾶς ἀφορμὴν ἡμῖν παρέχοντας τοῦ δεῖξαι ἡμῶν τὴν δύναμιν τὴν ἐπὶ τῇ κολάσει. Εἰ γὰρ καὶ τὸ τὰ τοιαῦτα ποιεῖν λαμπροὺς δείκνυσι καὶ δοκίμους καὶ ἰσχυροὺς, ἀλλ' ἡμεῖς τὸ ἐναντίον βουλόμε-
 25 θα, ὑμᾶς δοκίμους εἶναι καὶ ἀλήπιους, καὶ ἡμᾶς μηδέποτε τὴν ἐντεῦθε καρποῦσθαι δόξαν. Διὸ φησι· «Χαίρομεν γὰρ, ὅταν ἡμεῖς ἀσθενῶμεν». Τί ἐστὶν, «ἀσθενῶμεν»; Ὅταν νομιζόμεθα ἀσθενεῖς· οὐχ ὅτι ἐσμέν ἀσθενεῖς, ἀλλ' ὅτι νομιζόμεθα ἀσθενεῖς· τοῦτο γὰρ ἐνομίζοντο παρὰ τοῖς ἐχθροῖς,
 30 οὐκ ἐπιδεικνύμενοι τὴν τιμωρητικὴν αὐτῶν δύναμιν. Ἄλλ' ὁμῶς χαίρομεν, διὰν οὕτως ἀνασιραφῆτε, ὥστε μὴ παρασχεῖν ἡμῖν πρόφασιν τοῦ τιμωρεῖσθαι ὑμᾶς. Καὶ ἡμῖν τοῦτο ἡδύ. διὰν οὕτω νομιζόμεθα ἀσθενεῖς, μόνον ὑμεῖς ἵνα ἄληπτοι

αὐτὸ προσέθεσε λέγων· «Διότι δὲν ἠμποροῦμεν νὰ πράξωμεν τίποτε ἐναντίον τῆς ἀληθείας». Διότι ἐὰν σᾶς εὕρωμεν, λέγει, νὰ εὐδοκιμῆτε, νὰ ἔχετε ἀπομακρύνει τὰ ἁμαρτήματα διὰ τῆς μετανοίας, νὰ ἔχετε ἀποκτήσει παρρησίαν πρὸς τὸν Θεόν, δὲν θὰ ἠμπορέσωμεν, καὶ ἂν ἀκόμη θελήσωμεν, νὰ σᾶς τιμωρήσωμεν, ἀλλὰ καὶ ἂν ἐπιχειρήσωμεν, δὲν θὰ συνεργήσῃ ὁ Θεός. Διότι διὰ τοῦτο μᾶς ἔδωσε τὴν δύναμιν, ὥστε ἀληθῆ καὶ δικαίαν νὰ ἐπιφέρωμεν τὴν ἀπόφασιν, καὶ ὄχι ἀντίθετον πρὸς τὴν ἀλήθειαν.

Εἶδες πῶς παντοῦ κάμνει τὸν λόγον νὰ μὴ εἶναι σκληρός, καὶ μετριάζει τὴν σκληρότητα τῆς ἀπειλῆς; Καὶ ὅπως ἐφρόντισε δι' αὐτό, ἔτσι θέλει καὶ νὰ δείξῃ ὅτι ἡ διάθεσίς του εἶναι πάρα πολὺ φιλικὴ δι' αὐτούς· διὰ τοῦτο καὶ προσέθεσεν· «Χαίρομεν λοιπὸν ὅταν ἐμεῖς μὲν εἴμεθα ἀδύνατοι, σεῖς δὲ δυνατοί. Αὐτὸ δὲ καὶ εὐχόμεθα, δηλαδὴ τὴν τελειοποίησίν σας». Μάλιστα δέ, λέγει, οὔτε ἠμποροῦμεν νὰ διαπράξωμεν κάτι ἐναντίον τῆς ἀληθείας, δηλαδὴ, ἐνῶ εἴσθε εὐάρεστοι εἰς τὸν Θεόν νὰ σᾶς τιμωρήσωμεν· ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἠμποροῦμεν, διὰ τοῦτο δὲν θέλομεν, καὶ εὐχόμεθα τὸ ἀντίθετον. Καὶ μάλιστα πάρα πολὺ χαιρόμεθα, ὅταν δὲν σᾶς εὕρωμεν νὰ δίδετε ἀφορμὴν διὰ νὰ δείξωμεν τὴν δύναμίν μας τοῦ νὰ τιμωρῶμεν. Διότι, ἂν καὶ τὸ νὰ κάμνωμεν αὐτὰ μᾶς δεικνύει ἀξίους καὶ ἰσχυρούς, ἐμεῖς ὅμως τὸ ἀντίθετον ἐπιθυμοῦμεν, δηλαδὴ νὰ εἴσθε σεῖς ἄξιοι καὶ ἀνεπίληπτοι, καὶ ἐμεῖς ποτὲ νὰ μὴ καρπωθῶμεν τὴν δόξαν ἀπὸ τὴν τιμωρίαν σας. Διὰ τοῦτο λέγει· «Χαίρομεν λοιπὸν ὅταν ἐμεῖς εἴμεθα ἀδύνατοι». Τί σημαίνει, «ἀσθενῶμεν»; Ὅταν νομιζώμεθα ἀδύνατοι· ὄχι ὅταν εἴμεθα ἀδύνατοι, ἀλλ' ὅταν νομιζώμεθα ἀδύνατοι· διότι αὐτὸ ἐνομίζοντο ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, ἐπειδὴ δὲν ἐπεδείκνυον τὴν τιμωρητικὴν των δύναμιν. Ἄλλ' ὅμως χαίρομεν, ὅταν ἔτσι μεταστραφῆτε, ὥστε νὰ μὴ μᾶς δώσετε ἀφορμὴν διὰ νὰ σᾶς τιμωρήσωμεν. Καὶ δι' ἐμᾶς αὐτὸ εἶναι εὐχάριστον, τὸ νὰ νομιζώμεθα ἔτσι ἀδύνατοι, μόνον

ἦτε· διὸ ἐπάγει, «ὕμεῖς δὲ δυνατοὶ ἦτε»· τουτέστι, δόκιμοι, ἐνά-
ραιοι. Καὶ οὐ μόνον βουλόμεθα ταῦτα, ἀλλὰ εὐχόμεθα ταῦτα, ἀ-
λήπιους ὑμᾶς εἶναι, τετελειωμένους, μηδεμίαν παρέχοντας ἡ-
μῖν λαβήν.

5 6. Τοῦτο σπλάγχνα παιρικά, τῆς οἰκείας εὐδοκιμήσεως
τὴν σωτηρίαν προτιμᾶν τῶν μαθητῶν· τοῦτο ψυχῆς ἀκενο-
δόξου· τοῦτο μάλιστα ἀπαλλάττει τῶν συνδέσμων τοῦ σώμα-
τος, καὶ μειωρίζεσθαι ποιεῖ ἀπὸ τῆς γῆς εἰς τὸν οὐρανόν,
τὸ τῆς δόξης εἶναι τῆς κενῆς καθαρὸν· ὥσπερ οὖν τὸ ἐ-
10 γαντίον εἰς πολλὰ ἄγει τὰ ἁμαρτήματα. Οὐ γάρ ἐστι μὴ
καθαρεύοντα δόξης κενῆς, ὑψηλὸν γενέσθαι καὶ μέγαν καὶ
γενναῖον, ἀλλὰ ἀνάγκη χαμαὶ σύρεσθαι, καὶ πολλὰ διαφθεί-
ρειν, δουλεύοντα μιὰ δεσποίνῃ καὶ βαρβάρου παντὸς ἀπη-
νεσιέρα. Τί γὰρ αὐτῆς ἀγριώτερον γένοιτ' ἄν, ἢ διὰ μάλι-
15 στα θεραπεύηται, τότε μάλιστα ἀγριοῦται; Καίτοιγε τοῦτο
οὐδὲ τὰ θηρία ἔχει, ἀλλὰ τῇ πολλῇ τιθασσεύεται θεραπείᾳ.
Ἡ δὲ κενοδοξία τοῦ γαντίον ἅπαν· καταφρονουμένη μὲν
ἡμεροῦται, τιμωμένη δὲ ἀγριοῦται, καὶ δπλίζεται κατὰ τοῦ
τιμῶντος. Ταύτην τιμήσαντες οἱ Ἰουδαῖοι, μετὰ πολλῆς τῆς
20 σφοδρότητος ἐκολάσθησαν· ταύτην ἀτιμάσαντες οἱ μαθηταὶ
ἐστεφανώθησαν. Καὶ τί λέγω κόλασιν καὶ σιεφάνους; εἰ γὰρ
αὐτὸ τὸ φανῆναι λαμπροὺς μάλιστα τὸ διαπιτύειν αὐτὴν συν-
τελεῖ. Καὶ θυρεὶ κἄνταῦθα τοὺς μὲν τιμῶντας αὐτήν, παρα-
βλαπτομένους, τοὺς δὲ ἀτιμάζοντας, ὠφελουμένους. Οἱ μὲν
25 γὰρ ἀτιμάσαντες αὐτήν μαθηταί· οὐδὲν γὰρ κωλύει τῷ αὐτῷ
πάλιν χρῆσασθαι ὑποδείγματι· καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ προτιμήσαν-
τες, ὑπὲρ τὸν ἥλιον λάμπουσιν, ἀθάνατον κτησάμενοι μνήμην

ἐσεῖς νὰ εἴσθε ἀνεπίληπτοι· διὰ τοῦτο προσθέτει, «σεῖς δὲ εἴσθε δυνατοί»· δηλαδή, ἄξιοι, ἐνάρετοι. Καὶ ὄχι μόνον θέλομεν αὐτά, ἀλλὰ καὶ εὐχόμεθα αὐτά, τὸ νὰ εἴσθε σεῖς ἀνεπίληπτοι, τέλειοι, νὰ μὴ δίδετε εἰς ἐμᾶς καμμίαν ἀφορμὴν.

6. Αὐτὸ εἶναι εὐσπλαγχνία πατρική, τὸ νὰ προτιμᾷ κανεὶς τὴν σωτηρίαν τῶν μαθητῶν, παρὰ νὰ τιμᾶται καὶ νὰ εὐτυχεῖ ὁ ἴδιος· αὐτὸ εἶναι ψυχὴ ἀκενόδοξος· αὐτὸ κατ' ἐξοχὴν ἐλευθερώνει ἀπὸ τὰ σωματικὰ δεσμὰ καὶ κάνει τὸν ἄνθρωπον νὰ ἀναβαίνει ἀπὸ τῆς γῆς εἰς τὸν οὐρανόν, τὸ νὰ εἶναι δηλαδή καθαρὸς ἀπὸ τὴν ματαίαν δόξαν· ὅπως ἀκριβῶς βέβαια τὸ ἀντίθετον ὀδηγεῖ εἰς πολλὰ ἁμαρτήματα. Διότι δὲν εἶναι δυνατόν, ὅταν κάποιος δὲν εἶναι καθαρὸς ἀπὸ κενοδοξίαν νὰ γίνῃ ὑψηλὸς καὶ μέγας καὶ γενναῖος, ἀλλὰ κατ' ἀνάγκην θὰ σύρεται εἰς τὰ χαμηλὰ καὶ θὰ διαφθείρεται ἀπὸ πολλὰ ἁμαρτήματα, διότι θὰ εἶναι δοῦλος εἰς μιὰν κυρίαν καὶ ἀγριωτέραν ἀπὸ κάθε βάρβαρον. Διότι, τί ἔμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ ἀγριώτερον αὐτῆς, ἢ ὅποια ὅταν κατ' ἐξοχὴν τιμᾶται καὶ ὑπηρετῆται, τότε κατ' ἐξοχὴν ἐξαγριούται; Αὐτὸ βεβαίως οὔτε εἰς τὰ θηρία συμβαίνει, ἀλλὰ μὲ τὴν πολλὴν περιποίησιν τιθασσεύονται αὐτά. Ἡ κενοδοξία ὅμως εἶναι ἐντελῶς τὸ ἀντίθετον· ὅταν μὲν καταφρονῆται, ἡμεροῦται, ἐνῶ ὅταν τιμᾶται, ἐξαγριούται καὶ ὀπλίζεται ἐναντίον ἐκείνου πού τὴν τιμᾷ. Ἐπειδὴ ἐτίμησαν αὐτὴν οἱ Ἰουδαῖοι, ἐτιμωρήθησαν μὲ πολλὴν σκληρότητα· ἐνῶ οἱ μαθηταὶ ἐπειδὴ τὴν περιεφρόνησαν ἐστεφανώθησαν. Καὶ διατί ὁμιλῶ διὰ τιμωρίαν καὶ στεφάνους; Ἄφοῦ εἰς τὸ νὰ ἀναδειχθοῦν λαμπροὶ συντελεῖ πάρα πολὺ τὸ νὰ τὴν περιφρονοῦν τελείως. Καὶ θὰ ἴδῃς καὶ ἐδῶ ἐκείνους μὲν οἱ ὅποιοι τὴν τιμοῦν νὰ βλάπτωνται πάρα πολὺ, ἐνῶ ἐκείνους πού τὴν καταφρονοῦν νὰ ὠφελοῦνται. Αὐτοὶ λοιπὸν οἱ ὅποιοι τὴν κατεφρόνησαν εἶναι οἱ μαθηταί· τίποτε βεβαίως δὲν ἐμποδίζει νὰ χρησιμοποιήσωμεν τὸ ἴδιον παράδειγμα· καὶ ἀφοῦ προετίμησαν ὅσα ἀρέσουν εἰς τὸν Θεόν, λάμπουν περισσότερο ἀπὸ τὸν ἥλιον, ἀφοῦ ἀπέκτησαν ἀθάνατον μνήμην

καὶ μετὰ τελευτήν· οἱ δὲ ὑποκατακλιθέντες αὐτῇ Ἰουδαῖοι, ἀπόλιδες, ἀνέστιοι, ἄτιμοι, φυγάδες, ἀνάστατοι γεγόνασιν, εὐτελεῖς, εὐκαταφρόνητοι.

Καὶ σὺ τοίνυν, εἰ βούλει δόξαν λαβεῖν, διάκρουσαι δόξαν· εἰ δὲ διώκεις δόξαν, ἐκπέσῃ δόξης. Καί, εἰ βούλεσθε, τοῦτον καὶ ἐν τοῖς θιωτικοῖς τὸν λόγον γυμνάσωμεν. Τίνας γὰρ σκώπιομεν ἐν τοῖς σκώμμασιν; οὐχὶ τοὺς ἐφιεμένους αὐτῆς; Οὐκοῦν μάλιστα οὗτοί εἰσιν οἱ ταύτης ἀπεσιερημένοι, μυρίους ἔχοντας κατηγορούς, καὶ παρὰ πάντων ἀτιμαζόμενοι.

10 Τίνας δὲ θαυμάζομεν, εἶπέ μοι; οὐ τοὺς καταφρονοῦντας αὐτῆς; Οὐκοῦν οὗτοί εἰσιν οἱ δοξαζόμενοι. Ὡσπερ γὰρ πλούσιος οὐχ ὁ πολλῶν δεόμενος, ἀλλ' ὁ μηδενός· οὕτως ἔνδοξος οὐχ ὁ δόξης ἐρῶν, ἀλλ' ὁ ταύτης ὑπερορῶν· οκιά γὰρ δόξης εἶσιν αὕτη ἢ δόξα. Οὐδεὶς ἄριον ἰδὼν ἐξωγραφημένον, κἂν

15 μυριάκις ὑπὸ λιμοῦ κατέχηται, τῆς Γραφῆς ἄφεται. Μὴ τοίνυν μηδὲ σὺ διώκε τὰς σκιάς· οκιά γὰρ δόξης τοῦτο, οὐ δόξα. Καὶ ἵνα μάθῃς, διὰ τοῦτο τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, καὶ οκιά τοῦτό ἐστιν, ἐκεῖνο λογίζου· διὰν διαβάλληται παρὰ ἀνθρώποις τὸ πρᾶγμα, διὰν φευκτὸν εἶναι δοκῇ τοῖς πᾶσι,

20 καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐπιθυμοῦσιν αὐτοῦ, διὰν αἰσχύνηται καλούμενος ἐντεῦθεν ὁ ἔχων ἢ ὁ ἐφιέμενος αὐτῆς.

Πόθεν οὖν ἡ ἐπιθυμία, φησὶν, αὕτη, καὶ πῶς γίνεται τὸ πάθος; Ἀπὸ μικροψυχίας· οὐ γὰρ δεῖ κατηγορεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ διορθοῦσθαι ἀπὸ ἀτελοῦς διανοίας, ἀπὸ παιδικῆς γνώμης.

25 Πανσώμεθα τοίνυν παῖδες ὄντες, καὶ γενώμεθα ἄνδρες, καὶ πανταχοῦ τὴν ἀλήθειαν, μὴ τὰς σκιάς διώκωμεν, καὶ ἐν πλούτῳ καὶ ἐν ἡδονῇ καὶ ἐν τρυφῇ καὶ ἐν δόξῃ καὶ ἐν

καὶ μετὰ θάνατον· ἐνῶ οἱ Ἰουδαῖοι οἱ ὅποιοι ἐνέδωσαν εἰς αὐτήν, ἔγιναν ἀπάτριδες, περιπλανώμενοι, ἐξόριστοι, φυγάδες ἀνάστατοι, εὐτελεῖς, εὐκαταφρόνητοι.

Καὶ σὺ, λοιπὸν, ἐὰν θέλῃς νὰ λάβῃς δόξαν, ν' ἀποφεύγῃς τὴν δόξαν· ἐὰν δὲ ἐπιδιώκῃς τὴν δόξαν, θὰ ἐκπέσῃς τῆς δόξης. Καί, ἐὰν θέλετε, ἅς ἐφαρμόσωμεν αὐτὸν τὸν λόγον καὶ εἰς τὰ τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Ποίους λοιπὸν περιπαίζομεν κατὰ τοὺς ἀστεϊσμούς; δὲν περιπαίζομεν ἐκείνους ποὺ ἐπιθυμοῦν αὐτήν; Λοιπὸν αὐτοὶ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ τὴν ἔχουν στερηθῆ περισσότερον ἀπὸ τὸν καθένα, ἐφ' ὅσον ἔχουν ἀπείρους κατηγοροὺς καὶ περιφρονοῦνται ἀπὸ ὄλους. Ποίους ὁμως θαυμάζομεν; εἶπέ μου. Ὅχι αὐτοὺς ποὺ τὴν καταφρονοῦν; Λοιπὸν αὐτοὶ εἶναι οἱ δοξαζόμενοι. Διότι ὅπως πλούσιος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ πολλά, ἀλλ' ἀπὸ τίποτε, ἔτσι ἔνδοξος εἶναι ὅχι ὅποιος ἀγαπᾷ τὴν δόξαν, ἀλλ' αὐτὸς ποὺ τὴν περιφρονεῖ· διότι σκιά δόξης εἶναι αὐτὴ ἢ δόξα. Κανεὶς ἄνθρωπος ὅταν ἴδῃ ἄρτον ἐζωγραφημένον θὰ ἐγγίσῃ τὴν ζωγραφίαν, ἀκόμη καὶ ἂν κατέχεται ἀπὸ φοβερὰν πείναν. Οὔτε καὶ σὺ λοιπὸν νὰ ἐπιδιώκῃς τὰς σκιάς· διότι σκιά δόξης εἶναι αὐτό, ὅχι δόξα. Καὶ διὰ νὰ καταλάβῃς ὅτι αὐτὸ ἔτσι εἶναι, καὶ ὅτι σκιά εἶναι ἢ δόξα, ἐκεῖνο νὰ σκέπτεσαι, τὸ ὅτι δηλαδὴ κατηγορεῖται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, τὸ ὅτι θεωρεῖται ἀπὸ ὄλους ἀποφευκτέον, ἀκόμη καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἐπιθυμοῦν αὐτήν, τὸ ὅτι ἐντροπιάζεται ἐδῶ ἐκεῖνος ποὺ λέγεται ὅτι ἔχει ἢ ἐπιθυμεῖ τὴν δόξαν.

Ἐκ τούτου λοιπὸν προέρχεται αὐτὴ ἢ ἐπιθυμία, λέγει, καὶ πῶς δημιουργεῖται αὐτὸ τὸ πάθος; Ἐκ μικροψυχίας· διότι δὲν πρέπει μόνον νὰ κατηγοροῦμεν, ἀλλὰ καὶ νὰ διορθούμεθα· ἀπὸ ἀνώριμον σκέψιν, ἀπὸ παιδικὴν νοοτροπίαν. Ἐὰν παύσωμεν λοιπὸν νὰ εἶμεθα παιδιά, καὶ ἅς γίνωμεν ἄνδρες, καὶ ἅς ἐπιδιώκωμεν παντοῦ τὴν ἀλήθειαν καὶ ὅχι τὰς σκιάς, καὶ εἰς τὸν πλοῦτον καὶ εἰς τὴν ἡδονὴν καὶ εἰς τὴν ἀπόλαυσιν καὶ εἰς τὴν δόξαν καὶ εἰς τὴν δύναμιν· καὶ θὰ

δυνάμει· καὶ παύσεται τὸ νόσημα τοῦτο καὶ ἕτερα πλείονα. Τὸ γὰρ σκιάς διώκειν, μαινομένου. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν, «Ἐκνήψατε δικαίως, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε».

Ἔστι γὰρ καὶ ἕτερα μανία, χαλεπωτέρα ἐκείνης τῆς ἀπὸ
 5 τῶν δαιμόνων, τῆς ἀπὸ τῆς φρενίτιδος. Ἡ μὲν γὰρ ἔχει
 συγγνώμην, αὕτη δὲ ἀπολογίας ἐσιτέρηται, ὅταν αὕτη ἢ ψυχὴ
 διεφθαρμένη ἢ καὶ ἢ ὀρθῆ κρίσις αὐτῆς ἀπολωλυῖα· καὶ τὸ
 μὲν τῆς φρενίτιδος ἐστὶ σωματικὸν πάθος, αὕτη δὲ ἢ μανία
 τοῦ τεχνίτου νοῦ. Ὡσπερ οὖν τῶν πυρετῶν ἐκεῖνοι χαλεπώ-
 10 τεροι καὶ ἀνιάτοι οἱ τῶν σιερεῶν ἀπιόμενοι σωματίων, καὶ
 τοῖς νεύροισι ἐνδομυχοῦντες, καὶ ταῖς φλεβῖν ἐναποκεκρυσ-
 μένοι· οὕτω δὲ καὶ αὕτη ἢ μανία, ἐπειδὴ αὐτῇ τῇ διανοίᾳ
 ἐνδομυχεῖ, διασιτρέφουσα αὐτήν καὶ λυμαινομένη. Πῶς γὰρ
 οὐ μανία λαμπρὰ καὶ σαφής, καὶ μανίας ἀπάσης χαλεπώτε-
 15 ρον πάθος, τῶν μὲν μερόντιων διηνεκῶς καταφρονεῖν, τῶν δὲ
 ἀπολλυμένων ἔχεσθαι μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς; Εἶπε γάρ
 μοι, εἴ τις ἄνεμον ἐδίωκεν ἢ κρατεῖν ἐπεχείρει, οὐκ ἂν ἔφαμεν
 αὐτὸν μαινέσθαι; Τί δέ; εἴ τις σκιάς κατειῖχε, τῶν ἀληθῶν
 ἀμελῶν, καὶ τὴν μὲν γυναῖκα ἐμίσει τὴν ἑαυτοῦ, περιεπλέ-
 20 κειο δὲ αὐτῆς τὴν σκιάν, ἢ τὸν μὲν υἱὸν ἀπεσιτρέφειο, τὴν δὲ
 τούτου σκιάν πάλιν ἐφίλει, ἄρα ἂν ἕτερον ἐζήτησας σημείον
 τούτου σαφέστερον εἰς ἀπόδειξιν μανίας;

Τοιοῦτοί τινές εἰσι καὶ οὗτοι οἱ πρὸς τὰ παρόντα κεχη-
 νότες. Καὶ γὰρ πάντα σκιά, καὶ δόξαν εἰπῆς, καὶ δυναστείαν,
 25 καὶ εὐδοκίμησιν, καὶ πλοῦτον, καὶ τρυφήν, καὶ διτιοῦν ἕτερον
 βιωτικόν. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης ἔλεγε, «Μέντιοιγε

ἐξαφανισθῆ αὐτὴ ἢ νόσος καὶ πολλὰ ἄλλα. Διότι, τὸ νὰ ἐπιδιώκῃ κανεὶς σκιάς εἶναι ἴδιον γνῶρισμα ἀνθρώπου πού κατέχεται ἀπὸ μανίαν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Συνέλθετε εἰς τὸν ἑαυτὸν σας, ὅπως εἶναι δίκαιον καὶ συμφέρον σας καὶ μὴ ἁμαρτάνετε»²⁰.

Ἐπάρχει λοιπὸν καὶ ἄλλη μανία, χειροτέρα ἀπὸ ἐκείνην, ἢ ὁποία προέρχεται ἀπὸ τοὺς δαίμονας, ἀπὸ ἐκείνην τὴν παραφροσύνην. Διότι ἢ μὲν μία συγχωρεῖται, ἐνῶ αὐτὴ στερεῖται ἀπὸ κάθε ἀπολογίαν, ὅταν ἢ ἴδια ἢ ψυχὴ εἶναι διεφθαρμένη καὶ ἢ ὀρθὴ κρίσις τῆς ἔχῃ ἐξαφανισθῆ· καὶ τὸ μὲν τῆς παραφροσύνης εἶναι σωματικὸν πάθος, ἐνῶ αὐτὴ ἢ μανία εἶναι προῖον τοῦ δολίου νοῦ. Ὅπως λοιπὸν οἱ χειρότεροι καὶ ἀθεράπευτοι ἀπὸ τοὺς πυρετοὺς εἶναι ἐκεῖνοι πού προσβάλλουν τὰ εὖρωστα σώματα καὶ διεισδύουν εἰς τὰ νεῦρα καὶ κρύπτονται μέσα εἰς τὰς φλέβας, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ αὐτὴ ἢ μανία, ἐπειδὴ διεισδύει καὶ μένει μέσα εἰς αὐτὴν τὴν ἴδιαν τὴν διάνοιαν καὶ τὴν διαστρέφει καὶ τὴν καταστρέφει. Διότι πῶς δὲν εἶναι καταφανὴς καὶ σαφὴς μανία, καὶ ἀπὸ κάθε μανίαν φοβερώτερον πάθος, ὅταν ἐκεῖνοι μὲν οἱ ὁποῖοι παραμένουν συνετοὶ συνεχῶς περιφρονοῦν τὴν δόξαν, ἐνῶ ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι χάνονται ἀφοσιοῦνται εἰς αὐτὴν μὲ πολλὸν ζῆλον; Διότι, εἶπέ μου, ἐὰν κάποιος ἐκυνηγοῦσε τὸν ἄνεμον ἢ ἐπεχειρεῖ νὰ τὸν κρατήσῃ, δὲν θὰ ἐλέγομεν ὅτι εἶναι τρελλός; Τί δέ; Ἐὰν κάποιος ἐκράτει σκιάν, ἀδιαφορῶν διὰ τὰ ἀληθῆ, καὶ τὴν μὲν γυναῖκα του ἐμίσει, ἐνῶ μὲ τὴν σκιάν τῆς περιεπλέκετο, ἢ τὸν μὲν υἱὸν του ἀπεστρέφετο, ἐνῶ τὴν σκιάν του πάλιν ἠγάπα, ἄρα γε θὰ ἐζήτηεις σαφέστερον ἀπὸ αὐτὸ τὸ σημεῖον ὡς ἀπόδειξιν τῆς παραφροσύνης του;

Τέτοιοι εἶναι καὶ αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι χάσκουν θαυμάζοντες τὰ πράγματα τοῦ παρόντος βίου. Καὶ βεβαίως τὰ πάντα εἶναι σκιά, εἴτε τὴν δόξαν εἴπης, εἴτε ἐξουσίαν, εἴτε ὑπόληψιν καὶ εὐτυχίαν, εἴτε πλοῦτον, εἴτε ἀπόλαυσιν, εἴτε ὁτιδήποτε βιωτικόν. Διὰ τοῦτο βεβαίως καὶ ὁ προφήτης ἔλεγε· «Πράγμα-

ἐν εἰκάνι διαπορεύεται ἄνθρωπος· πλήν μάτην ταράσσειται·
καὶ πάλιν, «Αἱ ἡμέραι ἡμῶν, ὡς σκιά ἐκλίθησαν». Καὶ ἀλ-
λαχοῦ καπνὸν καὶ ἄνθος χόρτου καλεῖ τὰ ἀνθρώπινα. Οὐ τὰ
χρησιὰ δὲ αὐτοῦ σκιά μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ λυπηρά, καὶ θάνα-
5 τὸν εἴτης, καὶ πένιαν, καὶ ἀρρωσίαν, καὶ δτιοῦν ἕτερον.
Ποῖα οὖν τὰ μένοντα, καὶ τὰ χρησιὰ καὶ τὰ λυπηρά; Ἡ βα-
σιλεία ἢ αἰώνιος, καὶ ἡ γέεννα ἢ διηνεκής. Οὐτιε γὰρ ὁ σκώ-
ληξ τελευτήσῃ, καὶ τὸ πῦρ οὐ σβεσθήσεται· καὶ ἀνασιήσου-
νται οὗτοι εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον.
10 Ἰν' οὖν τὴν μὲν φύγωμεν, τῆς δὲ ἀπολαύσωμεν, ἀφέμε-
νοι τῆς σκιάς, ἐχώμεθα τῶν ἀληθινῶν πραγμάτων μετὰ σπου-
δῆς ἀπάσης· οὕτω γὰρ ἐπιτευξόμεθα τῆς βασιλείας τῶν οὐ-
ρανῶν ἧς γένοιο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλαν-
θρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ
15 τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

21. Ψαλμ. 38, 7.

22. Ψαλμ. 101, 12.

τι, ὡς σκιώδης εἰκὼν ζῆ ὁ ἄνθρωπος ἐδῶ. Ἔδικα λοιπὸν ταράσσεται μοχθῶν»²¹. καὶ πάλιν, «Αἱ ἡμέραι τῆς ζωῆς μου χάνονται, ὅπως καὶ αἱ σκιαί ὅταν δύῃ ὁ ἥλιος»²². Καὶ ἄλλοῦ καπνὸν καὶ ἄνθος χόρτου ποῦ ξηραίνεται συντόμως ὀνομάζει τὰ ἀνθρώπινα. Ὅχι μόνον δὲ τὰ ἀγαθὰ τοῦ ἀνθρώπου ὀνομάζει σκιάν, ἀλλὰ καὶ τὰ λυπηρά, εἴτε θάνατον εἴπης, εἴτε πτωχείαν, εἴτε ἀρρώστειαν, εἴτε ὅ,τιδήποτε ἄλλο. Ποῖα εἶναι λοιπὸν αὐτὰ ποῦ μένουν, καὶ τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ λυπηρά; Ἡ αἰώνιος βασιλεία καὶ ἡ ἀτελεύτητος γέεννα. Διότι οὔτε ὁ σκώληξ ὁ ἀκοίμητος θ' ἀποθάνη, οὔτε καὶ τὸ πῦρ θὰ σβῆσῃ· καὶ θὰ ἀναστηθοῦν αὐτοὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ οἱ ἄλλοι εἰς αἰώνιον κόλασιν.

Διὰ ν' ἀποφύγωμεν λοιπὸν τὴν μὲν, τὴν δὲ ἄλλην ν' ἀπολαύσωμεν, ἀφοῦ ἐλευθερωθῶμεν ἀπὸ τὴν σκιάν, ἃς εἴμεθα ἀφωσιωμένοι μὲ κάθε ζῆλον εἰς τὰ ἀληθινὰ πράγματα· διότι ἔτσι θὰ κερδίσωμεν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, τὴν ὁποῖαν εἴθε νὰ συμβῆ νὰ τὴν ἐπιτύχωμεν ὅλοι ἐμεῖς, μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Α΄
Β΄ Κορ. 13, 10 - 13

«Διὰ τοῦτο ταῦτα ἀπὼν γράφω, ἵνα παρὼν μὴ ἀποτόμως
χρήσωμαι, κατὰ τὴν ἐξουσίαν ἣν ἔδωκέ μοι ὁ Κύριος εἰς οἰ-
5 κοδομὴν καὶ οὐκ εἰς καθαίρεσιν».

1. Ἦσθειο αὐτοῦ σφοδρότερον διαλεχθεῖς, καὶ μάλιστα
πρὸς τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς. Καὶ γὰρ ἔμπροσθεν ἔλεγε·
«Αὐτὸς δὲ ἐγὼ Παῦλος παρακαλῶ ὑμᾶς διὰ τῆς πραΰτητος
καὶ ἐπιεικείας τοῦ Χριστοῦ· ὃς κατὰ πρόσωπον μὲν ταπεινὸς
10 ἐν ὑμῖν, ἀπὼν δὲ θαρρῶ εἰς ὑμᾶς. Δέομαι δὲ τὸ μὴ παρὼν
θαρρῆσαι τῇ πεποιθήσει, ἣ λογίζομαι τολμῆσαι ἐπὶ τινας τοὺς
λογιζομένους ἡμᾶς κατὰ σάρκα περιπαιούντας»· καί· «Ἐν
ἔτοιμῳ ἔχοντες ἐκδικῆσαι πᾶσαν παρακοήν, διὰ πληρωθῆ
ὑμῶν ἢ ὑπακοή»· καί· «Φοβοῦμαι μὴ πως ἔλθῶν, οὐχ οἶους
15 θέλω, εὖρω ὑμᾶς, καὶ ἐγὼ εὐρεθῶ ὑμῖν, οἷον οὐ θέλετε»·
καὶ πάλιν, «Μὴ πως ἔλθόντια με ταπεινώσῃ ὁ Θεὸς μου πρὸς
ὑμᾶς καὶ πενθήσω πολλοὺς τῶν προσημαρτηκότων καὶ μὴ με-
τανοησάντων ἐπὶ τῇ ἀσελείᾳ καὶ ἀκαθαρσίᾳ ἣ ἔπραξαν»·
καὶ μετὰ ταῦτα· «Προείρηκα καὶ προλέγω ὡς παρὼν τὸ δεύ-
20 τερον, καὶ ἀπὼν νῦν γράφω, διὲ ἂν ἔλθω εἰς τὸ πάλιν,
οὐ φείσομαι· ἐπεὶ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος
Χριστοῦ».

Ἐπεὶ οὖν ταῦτά τε καὶ ἕτερα πλείονα εἶρηκε, φοβῶν,
ἐνιρέπων, ὄνειδίζων, καθαπιόμενος, ἀπολογούμενος ὑπὲρ
25 ἀπάντων φησί· «Διὰ τοῦτο ταῦτα ἀπὼν γράφω, ἵνα μὴ
παρὼν ἀποτόμως χρήσωμαι». Βούλομαι γὰρ ἐν τοῖς γράμ-

1. Β΄ Κορ. 13, 10.

1α, Β΄ Κορ. 13, 2-3.

ΛΟΓΟΣ Λ'
Β' Κορ. 13, 10 - 13

«Δι' αὐτὸ σᾶς γράφω αὐτά, ὅταν δὲν εἶμαι μεταξὺ σας, διὰ νὰ μὴ συμπεριφερθῶ μὲ αὐστηρότητα, ὅταν θὰ εἶμαι παρών, συμφώνως πρὸς τὴν ἐξουσίαν ποῦ μοῦ ἔδωσεν ὁ Κύριος πρὸς οἰκοδομὴν καὶ ὄχι πρὸς καταστροφὴν»¹.

1. Ἐσθάνθη ὅτι ὠμίλησε αὐστηρότερα καὶ μάλιστα πρὸς τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν ἔλεγεν· «Ἐγὼ ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος, σᾶς παρακαλῶ διὰ τῆς πραότητος καὶ τῆς ἐπιεικείας τοῦ Χριστοῦ, ἐγώ, ὁ ὁποῖος ἐνώπιόν σας εἶμαι ταπεινός, ἀλλ' ὅταν εἶμαι μακρὰν εἶμαι θαρραλέος ἀπέναντί σας· παρακαλῶ νὰ μὴ ἀναγκασθῶ νὰ φανῶ θαρραλέος, ὅταν θὰ εἶμαι μεταξὺ σας, μὲ τὴν τόλμην τὴν ὁποίαν σκέπτομαι νὰ χρησιμοποιοῦμαι ἐναντίον μερικῶν, οἱ ὁποῖοι μᾶς θεωροῦν ὅτι ἐνεργοῦμεν κατὰ τρόπον κοσμικόν»· καί· «εἴμεθα ἔτοιμοι νὰ τιμωρήσωμεν κάθε παρακοήν, ὅταν γίνῃ πλήρης ἡ ὑπακοή σας»· καί· «Φοβοῦμαι μήπως, ὅταν ἔλθω, δὲν σᾶς εὔρω ὅπως σᾶς θέλω, καὶ σεῖς δὲν μὲ εὔρετε ὅπως μὲ θέλετε»· καὶ πάλιν· «Μήπως, ὅταν πάλιν ἔλθω, μὲ ταπεινώσῃ ὁ Θεός μου ἀπέναντί σας, καὶ πενθήσω πολλοὺς ποῦ ἡμάρτησαν προηγουμένως καὶ δὲν μετενόησαν διὰ τὴν ἀκαθαρσίαν καὶ τὴν ἀσέλγειαν καὶ τὴν πορνείαν ποῦ διέπραξαν»· καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτά· «Ἔχω προείπει καὶ προλέγω καὶ πάλιν, ὅπως ἤμουν παρὼν τὴν δευτέραν φοράν καὶ ἀπὼν τώρα γράφω εἰς ἐκείνους ποῦ ἡμάρτησαν προηγουμένως καὶ εἰς ὄλους τοὺς ὑπολοίπους· ὅτι, ὅταν ἔλθω πάλιν, δὲν θὰ σᾶς λυπηθῶ, ἀφοῦ ζητεῖτε ἀπόδειξιν διὰ τὸν Χριστὸν ὁ ὁποῖος ὁμιλεῖ μέσῳ ἐμοῦ»^{1α}.

Ἐπειδὴ λοιπὸν αὐτὰ καὶ ἄλλα εἶπε, φοβίζων, ἐντροπιάζων, κατηγορῶν, προσβάλλων, ἀπολογούμενος δι' ὅλα, λέγει· «Διὰ τοῦτο σᾶς γράφω αὐτά, ὅταν δὲν εἶμαι μεταξὺ σας, διὰ νὰ μὴ συμπεριφερθῶ μὲ αὐστηρότητα, ὅταν θὰ εἶ-

μασι κείσθαι τὴν ἀποιομίαν, ἀλλὰ μὴ ἐν τοῖς πράγμασι βού-
 λουμαι σφοδρὰς εἶναι τὰς ἀπειλάς, ἵνα μείνωσιν ἀπειλαὶ καὶ
 μὴ εἰς ἔργον ἐξέλθωσι. Πάλιν καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἀπολογίᾳ φρο-
 βερώτερον ποιεῖ τὸν λόγον, δεικνὺς διὸ οὐκ αὐτὸς ἐσὶν ὁ
 5 μέλλων κολάζειν, ἀλλ' ὁ Θεὸς· ἐπήγαγε γάρ, «κατὰ τὴν ἐξου-
 σίαν, ἣν ἔδωκέ μοι ὁ Κύριος»· καὶ πάλιν δεικνὺς διὸ οὐκ ἐ-
 πιθυμεῖ τῇ ἐξουσίᾳ εἰς τὴν ἐκείνων ἀποχρήσασθαι τιμωρίαν,
 προσέθηκεν, «οὐκ εἰς κοθαίρεσιν, ἀλλ' εἰς οἰκοδομήν». Καὶ
 ἠνίξαιτο μὲν τοῦτο νῦν, ὅπερ ἔφη, ἀλλὰ κατέλιπεν αὐτοῖς
 10 ἀναλογίσασθαι, διὸ ἐὰν ἀδιόρθωτοι μείνωσι, καὶ τοῦτο πάλιν
 οἰκοδομὴ ἐστί, τὸ τοὺς οὕτω διακειμένους κολάζειν. Καὶ γὰρ
 οὕτως ἔχει καὶ αὐτὸς τοῦτο οἶδε καὶ διὰ τῶν ἔργων ἔδειξε.

«Τὸ λοιπὸν, ἀδελφοί, χαίρειτε, καταριζέσθε, παρακα-
 λεῖσθε, τὸ αὐτὸ φρονεῖτε, εἰρηνεύετε· καὶ ὁ Θεὸς τῆς ἀγά-
 15 πης καὶ εἰρήνης ἔσται μεθ' ὑμῶν». Τί ἐστί, «Τὸ λοιπὸν, ἀ-
 δελφοί, χαίρειτε»; Ἐλύπησας, ἐφόβησας, εἰς ἀγωνίαν ἐνέ-
 θαλες, τρέμειν ἐποίησας καὶ δεδοικέναι, καὶ πῶς κελεύεις
 χαίρειν; Δι' αὐτὸ μὲν οὐν τοῦτο κελεύω χαίρειν. Εἰ γὰρ τὰ
 παρ' ὑμῶν, φησὶν, ἀκολουθήσειε τοῖς παρ' ἐμοῦ, οὐδὲν ἔσται
 20 τὸ κωλύον τὴν χαρὰν. Τὰ μὲν γὰρ ἐμὰ ἅπαντα γέγονεν·
 ἐμακροθύμησα, ἐνεθαλόμην, οὐκ ἐξέκοψα, παρεκάλεσα, συνε-
 βούλευσα, ἐφόβησα, ἠπείλησα, ὥστε πανταχόθεν ὑμᾶς συνα-
 γαγεῖν εἰς τὸν τῆς μετάνοιας καρπὸν. Δεῖ δὲ λοιπὸν γενέσθαι
 τὰ παρ' ὑμῶν· καὶ οὕτως ἀμάραντος ὑμῖν ἡ χαρὰ.

25 «Καταριζέσθε». Τί ἐστί, «καταριζέσθε»; Τέλειοι γίνε-
 σθε, ἀναπληροῦτε τὰ λείποντα. «Παρακαλεῖσθε». Ἐπειδὴ γὰρ
 πολλοὶ ἦσαν οἱ πειρασμοὶ καὶ μεγάλοι οἱ κίνδυνοι, φησὶ,
 παρακαλεῖσθε, καὶ ὑπ' ἀλλήλων, καὶ ὑφ' ἡμῶν, καὶ ὑπὸ τῆς
 ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταβολῆς. Εἰ γὰρ ἀπὸ τοῦ συνειδότος γέ-

μαι παρών». Διότι θέλω ἢ αὐστηρότης νὰ εὐρίσκεται εἰς τὰ γράμματα καὶ ὄχι εἰς τὰ πράγματα· θέλω νὰ εἶναι αὐστηραὶ αἱ ἀπειλαί, διὰ νὰ μείνουν ἀπειλαὶ καὶ νὰ μὴ πραγματοποιηθοῦν. Πάλιν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀπολογίαὶν κάμνει φοβερώτερον τὸν λόγον, δεικνύων ὅτι δὲν εἶναι αὐτὸς ἐκεῖνος ποὺ πρόκειται νὰ κολάσῃ, ἀλλ' ὁ Θεός· διότι προσέθεσε, «συμφώνως πρὸς τὴν ἐξουσίαν ποὺ μοῦ ἔδωσεν ὁ Κύριος»· καὶ πάλιν διὰ νὰ δείξῃ ὅτι δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ χρησιμοποιοῦσιν αὐτὴν τὴν ἐξουσίαν διὰ νὰ τιμωρήσῃ ἐκείνους, προσέθεσε, «πρὸς οἰκοδομὴν καὶ ὄχι πρὸς καταστροφὴν». Καὶ ὑπηνίχθη μὲν τώρα αὐτὸ τὸ ὁποῖον εἶπον, ἀλλ' ἄφησέν αὐτοὺς ν' ἀναλογισθοῦν, ὅτι ἐὰν μείνουν ἀδιόρθωτοι, καὶ αὐτὸ ἐπίσης οἰκοδομὴ εἶναι, δηλαδὴ τὸ νὰ κολάζῃ ἐκείνους ποὺ διάκεινται ἔτσι. Καὶ πράγματι ἔτσι ἔχουν τὰ πράγματα, καὶ αὐτὸς τὸ γνωρίζει αὐτὸ καὶ τὸ ἔδειξε διὰ τῶν ἔργων.

«Λοιπὸν, ἀδελφοί, χαίρετε, προχωρεῖτε εἰς τὴν τελειοποίησιν, νὰ νουθετῆτε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, νὰ ἔχετε τὸ ἴδιο φρόνημα, νὰ εἰρηνεύετε, καὶ ὁ Θεὸς τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εἰρήνης θὰ εἶναι μαζί σας»². Τί σημαίνει «Τὸ λοιπὸν, ἀδελφοί, χαίρετε»; Ἐλύπησες, ἐφόβισες, ἔβαλες αὐτοὺς εἰς ἀγωνίαν, τοὺς ἔκανες νὰ φοβοῦνται καὶ νὰ τρέμουν, πῶς τώρα παραγγέλλεις νὰ χαίρωνται; Δι' αὐτὸ λοιπὸν λέγω νὰ χαίρουν. Διότι ἐὰν τὰ ἔργα σας, λέγει, ἀκολουθήσουν αὐτὰ ποὺ σᾶς παρήγγειλα, τίποτε δὲν θὰ ἐμποδίξῃ τὴν χαρὰν. Ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μου πλευρὰν ἐγὼ ἔκανα τὰ πάντα· ἐμακροθύμησα, ἀνέβαλον, δὲν ἐκτύπησα, παρεκάλεσα, συνεβούλευσα, ἐφόβισα, ἠπείλησα, ὥστε μὲ κάθε τρόπον νὰ σᾶς ὀδηγήσω εἰς τὸν καρπὸν τῆς μετανοίας. Μένει λοιπὸν νὰ γίνουν ὅσα ἀνήκουν εἰς ἐσᾶς· καὶ ἔτσι θὰ εἶναι ἀμάραντος ἡ χαρὰ σας.

«Καταρτίζεσθε». Τί σημαίνει, «καταρτίζεσθε»; Νὰ γίνεσθε τέλειοι, ν' ἀναπληροῦτε ὅσα λείπουν. «Νὰ νουθετῆτε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον». Ἐπειδὴ λοιπὸν ἦσαν πολλοὶ οἱ πειρασμοὶ καὶ μεγάλοι οἱ κίνδυνοι, λέγει «νὰ νουθετῆσθε» καὶ μεταξύ σας, καὶ ἀπὸ ἐμᾶς, καὶ ἀπὸ τὴν πρόδοον πρὸς τὸ καλύτερον.

νοιτο χαρὰ καὶ τέλειοι κατασιαίητε, οὐδὲν λείπει εἰς ἐπιθυμίαν ὑμῖν καὶ παράκλησιν. Οὐδὲν γὰρ οὕτω ποιεῖ παράκλησιν, ὡς καθαρὸν συνειδὸς κἂν μύριοι περικέωνται πειρασμοί. «Τὸ αὐτὸ φρονεῖτε, εἰρηνεύετε»· ὁ καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ ἐκ προοιμίων ἤτησεν. Ἔσι γὰρ καὶ τὸ αὐτὸ φρονεῖν, καὶ μὴ εἰρηνύειν, διὰ τὸ ἐν τοῖς δόγμασι συμβαίνωσί τινες, ἐν δὲ τοῖς πρὸς ἀλλήλους διασισιάζωσιν. Ἀλλὰ ἀμφότερα ὁ Παῦλος ἀπαιτεῖ.

«Καὶ ὁ Θεὸς τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εἰρήνης ἔσται μεθ' ὑμῶν». Οὐ γὰρ δὴ μόνον παραινεῖ καὶ συμβουλεύει, ἀλλὰ καὶ ἐπεύχεται. Ἡ γὰρ ἐπεύχεται τοῦτο, ἢ προλέγει τὸ ἐσόμενον· μᾶλλον δὲ ἀμφότερα. Ἐὰν γὰρ ταῦτα ποιῆτε, φησὶν, ὁ Θεὸς, ἐὰν τὸ αὐτὸ φρονῆτε καὶ εἰρηνεύητε, ἔσται καὶ ὁ Θεὸς μεθ' ὑμῶν· ἀγάπης γὰρ ἔστιν ὁ Θεὸς καὶ εἰρήνης, καὶ τούτοις χαίρει, τούτοις εὐφραίνεται. Ἐντεῦθεν ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ· ἐντεῦθεν τῶν κακῶν ἢ ἀναίρεσις ἀπάντων. Αὕτη τὴν οἰκουμένην ἔσωσεν, αὕτη τὸν χρόνιον πόλεμον κατέλυσεν, αὕτη τῷ οὐρανῷ τὴν γῆν ἀνέμιξεν, αὕτη τοὺς ἀνθρώπους ἀγγέλους ἐποίησε. Ταύτην τοίνυν καὶ ἡμεῖς μιμησώμεθα· μυρίων γὰρ ἀγαθῶν μήτηρ ἡ ἀγάπη. Διὰ ταύτης ἐσώθημεν, διὰ ταύτης ἡμῖν τὰ ἀπόρρητα ἀγαθὰ ἅπαντα.

2. Εἶτα ἐνάγων αὐτοὺς εἰς ταύτην, φησὶν· «Ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἀγίῳ». Τί ἐστιν, «ἀγίῳ»; Μὴ ὑπούλω, μὴ δολερῶ, καθάπερ ὁ Ἰούδας τὸν Χριστὸν ἐφίλησε. Διὰ γὰρ τοῦτο τὸ φίλημα δέδοται, ἵνα ἐμπύρευμα τῆς ἀγάπης γένηται, ἵνα ἀνακαίῃ τὴν διάθεσιν, ἵνα οὕτως ἀλλήλους φιλωμεν, ὡς ἀδελφοὺς ἀδελφοί, ὡς παῖδες πατέρας, ὡς πατέρες παῖδας· μᾶλλον δὲ καὶ πολλῶ πλείον. Ἐκεῖνα μὲν γὰρ

Διότι ἐὰν ἀπὸ τὴν συνείδησιν ἔλθῃ χαρὰ καὶ γίνετε τέλειοι, τίποτε δὲν θὰ σᾶς λείπῃ διὰ νὰ σᾶς χαρίζῃ εὐθυμίαν καὶ παρηγορίαν. Διότι τίποτε δὲν παρηγορεῖ τόσον, ὅσον ἡ καθαρὰ συνείδησις καὶ ἂν ἀκόμη περιφλέγουν ἄπειραι πειρασμοί. «Νὰ ἔχετε τὸ ἴδιον φρόνημα, νὰ εἰρηνεύετε»· αὐτὸ καὶ εἰς τὴν προηγουμένην ἐπιστολὴν ἐζήτησεν ἀπὸ τὸ προοίμιον. Διότι εἶναι δυνατόν, ἐνῶ ἔχουν τὸ αὐτὸ φρόνημα, νὰ μὴ εἰρηνεύουν, ὅταν εἰς τὰ δόγματα συμφωνοῦν μερικοί, ἀλλ' εἰς τὰ προσωπικά των ζητήματα ἔρχονται εἰς διάστασιν. Ἄλλ' ὁ Παῦλος ζητεῖ καὶ τὰ δύο.

«Καὶ ὁ Θεὸς τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εἰρήνης θὰ εἶναι μαζί σας». Δὲν παραινεῖ καὶ συμβουλεύει λοιπὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ εὔχεται. Διότι ἢ εὔχεται αὐτὸ ἢ προλέγει αὐτὸ ποὺ πρόκειται νὰ γίνῃ· μᾶλλον δὲ καὶ τὰ δύο. Διότι ἐὰν κάμνετε αὐτά, λέγει, δηλαδή, ἐὰν ἔχετε τὸ ἴδιον φρόνημα καὶ εἰρηνεύετε, θὰ εἶναι καὶ ὁ Θεὸς μαζί σας. Διότι ὁ Θεὸς εἶναι Θεὸς ἀγάπης καὶ εἰρήνης, καὶ εἰς αὐτὰ χαίρει, εἰς αὐτὰ εὐχαριστεῖται. Ἀπὸ ἐδῶ ἔρχεται καὶ εἰς ἐμᾶς εἰρήνη, ἀπὸ τὴν ἀγάπην του· ἀπὸ ἐδῶ ἡ κατάργησις ὅλων τῶν κακῶν. Αὐτὴ ἔσωσε τὴν οἰκουμένην, αὐτὴ κατέλυσε τὸν ἀσταμάτητον πόλεμον, αὐτὴ συνήνωσε τὴν γῆν μὲ τὸν οὐρανόν, αὐτὴ ἔκανε τοὺς ἀνθρώπους ἀγγέλους. Αὐτὴν λοιπὸν ἄς μιμηθῶμεν καὶ ἐμεῖς· διότι ἡ ἀγάπη εἶναι μήτηρ ἀπειρῶν ἀγαθῶν. Δι' αὐτῆς ἐσώθημεν, δι' αὐτῆς ἐδόθησαν εἰς ἐμᾶς τὰ ἀπόρρητα ἀγαθὰ.

2. Ὑστερον, ὀδηγῶν αὐτοὺς εἰς τὴν ἀγάπην, λέγει· «Ἀσπασθῆτε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον μὲ φίλημα ἁγίου»³. Τί σημαίνει «ἁγίου»; Ὅχι μὲ ὑπουλον, ὄχι μὲ δόλιον, ὅπως ἐφίλησεν ὁ Ἰούδας τὸν Χριστόν. Διότι δι' αὐτὸ ἐδόθη εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὸ φίλημα, διὰ νὰ ἀνάπῃ τὴν ἀγάπην, διὰ νὰ διεγείρῃ τὴν φιλικὴν διάθεσιν, διὰ ν' ἀγαπῶμεν καὶ ν' ἀγαπώμεθα, ὅπως οἱ ἀδελφοὶ τοὺς ἀδελφούς, ὅπως τὰ παιδιά τοὺς πατέρας, ὅπως οἱ πατέρες τὰ παιδιά· μᾶλλον δὲ καὶ πολὺ περισσότερον. Διότι ἐκείνη μὲν ἡ ἀγάπη εἶναι φυσικὴ διάθεσις, ἐνῶ αὐτὴ εἶναι ἔργον τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύ-

φύσεως διάθεσις, ταῦτα δὲ χάριτος πνευματικῆς. Οὕτως αἱ ψυχαὶ ἀλλήλαις συνδέονται. Διὰ τοῦτο καὶ ἐξ ἀποδημίας ἐπανιόντες ἀλλήλους φιλοῦμεν, τῶν ψυχῶν ἐπειγομένων εἰς τὴν πρὸς ἀλλήλους συνουσίαν. Τοῦτο γὰρ μάλιστα τὸ μέλος ἐστὶ τὸ τὰ τῆς ψυχῆς ἡμῖν κηρύτιον. Ἐπὶ δὲ τοῦ φιλήματος τούτου τοῦ ἁγίου ἐστὶ καὶ ἕτερον λόγον εἰπεῖν. Ποῖον δὴ τοῦτον; Ναός ἐσμεν τοῦ Χριστοῦ· τὰ τοίνυν πρόθυρα φιλοῦμεν τοῦ ναοῦ καὶ τὴν εἴσοδον, ἀλλήλους φιλοῦντες. Ἡ οὐχ ὁρᾶτε ὅσοι καὶ τὰ πρόθυρα τοῦ ναοῦ τούτου φιλοῦσιν, οἱ μὲν κύψαντες, οἱ δὲ τῇ χειρὶ κατέχοντες καὶ τῷ σιόματι τὴν χειρᾶ προσάγοντες; Καὶ διὰ τούτων τῶν πλῶν καὶ τῶν θυρῶν καὶ εἰσῆλθε καὶ εἰσέρχεται πρὸς ἡμᾶς ὁ Χριστός, ἥνικα ἂν κοινωνῶμεν. Ἴστε οἱ τῶν μυστηρίων μετέχοντες τὸ λεγόμενον. Καὶ γὰρ οὐχ ὡς ἔτυχε τὸ σιόμα ἡμῶν τειλίμηται, δεχόμενον τὸ σῶμα τὸ δεσποτικόν. Διὰ τοῦτο μάλιστα ἐνιαῦθα φιλοῦμεν.

Ἀκουέτωσαν οἱ αἰσχροὶ φθεγγόμενοι, οἱ λοιδορίας ἐξάγοντες, καὶ φροϊπέτωσαν ὅλον καταισχύνουσι σιόμα· ἀκουέτωσαν οἱ αἰσχροῶς φιλοῦντες. Ἀκουσον ὅλα ἔχρησε διὰ τοῦ σιόματός σου ὁ Θεὸς καὶ φύλαξον αὐτὸ ἀκηλίδωτον. Περὶ τῆς μελλούσης ζωῆς διελέχθη, περὶ ἀνασιτάσως, περὶ ἀθανασίας, διὸ ὁ θάνατος οὐ θάνατος, τὰ ἄλλα μυρία ἀπόρρητα. Ὡσπερ γὰρ εἰς χρησιήριον παραγίνεται πρὸς τὸ σιόμα τοῦ ἱερέως ὁ μυσταγωγεῖσθαι μέλλον, ἀκουσόμενος ἅπερ ἐστὶ φρίκης μεστιά. Καὶ γὰρ ἀπώλεσεν αὐτοῦ τὴν ζωὴν ἐκ προγόνων καὶ ἔρχεται αὐτὴν ἀναζητήσων καὶ ἐρωτήσων πῶς ἂν αὐτὴν εὗροι καὶ ἀνακτήσαιο. Εἶτα αὐτῷ ὁ Θεὸς χρᾶ πῶς ἂν εὗρεθείη καὶ γίνεται τοῦ ἱλασιήριου τὸ σιόμα τοῦτο φρικωδέστερον. Ἐκεῖνο μὲν γὰρ τὸ ἱλασιήριον οὐδαμοῦ τοιαύτην ἠφίει φωνήν, ἀλλὰ πολὺ περὶ ἐλαιτόνων διελέγειτο πραγμάτων, περὶ πολέμων καὶ εἰρήνης τῆς κάτω· τοῦτο δὲ ἅπαντα περὶ

ματος. Ἔτσι συνδέονται μεταξύ των αἱ ψυχαί. Διὰ τοῦτο καὶ ὅταν ἐπιστρέφωμεν ἀπὸ κάποιαν ἀποδημίαν δίδομεν φίλημα μεταξύ μας, ἐπειδὴ αἱ ψυχαί ἐπιθυμοῦν τὴν μεταξύ μας συνένωσιν. Αὐτὴ λοιπὸν κατ' ἐξοχὴν εἶναι ἡ μελωδία ἡ ὁποία κηρύττει εἰς ἡμᾶς τὰ πρέποντα εἰς τὴν ψυχὴν. Σχετικῶς δὲ πρὸς αὐτὸ τὸ ἅγιον φίλημα εἶναι δυνατὸν νὰ εἴπωμεν καὶ ἄλλον λόγον. Ποῖος λοιπὸν εἶναι αὐτός; Εἴμεθα ναὸς τοῦ Χριστοῦ· ὅταν λοιπὸν ἀνταποδίδωμεν φίλημα μεταξύ μας, φιλοῦμεν τὰ πρόθυρα καὶ τὴν εἴσοδον τοῦ ναοῦ. Ἡ δὲν βλέπετε ὅτι ὅσοι φιλοῦν τὰ πρόθυρα καὶ τοῦ ναοῦ αὐτοῦ, φιλοῦν οἱ μὲν ἀφοῦ σκύψουν, ἄλλοι δὲ ἀφοῦ ἐγγίσουν αὐτὰ μὲ τὸ χέρι καὶ φέρουν μετὰ τὸ χέρι εἰς τὸ στόμα; Καὶ δι' αὐτῶν τῶν πυλῶν καὶ τῶν θυρῶν καὶ εἰσῆλθε καὶ εἰσέρχεται εἰς ἡμᾶς ὁ Χριστός, ὅποτε μεταλαμβάνωμεν. Γνωρίζετε αὐτὸ πού λέγω ὅσοι μετέχετε εἰς τὰ μυστήρια. Καθ' ὅσον δὲν εἶναι τυχαία ἡ τιμὴ πού ἔλαβε μὲ τὸ νὰ δέχεται τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου. Διὰ τοῦτο μάλιστα καὶ τώρα φιλοῦμεν.

Ἄς ἀκούσουν ὅσοι αἰσχρολογοῦν, ὅσοι ὑβρίζουν, καὶ ἄς φρίξουν σκεπτόμενοι ποῖον στόμα κατεντροπιάζουν· ἄς ἀκούσουν ὅσοι δίδουν φίλημα αἰσχρόν. Ἄκουσε ποῖα προεἶπε μὲ τὸ στόμα σου ὁ Χριστὸς καὶ φύλαξε αὐτὸ ἀκηλίδωτον. Διὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν ὠμίλησε, διὰ τὴν ἀνάστασιν, διὰ τὴν ἀθανασίαν, διὰ τὸ ὅτι ὁ θάνατος δὲν εἶναι πλέον θάνατος, διὰ τὰ ἄλλα ἄπειρα πού εἶναι ἀπόρρητα. Διότι ὁποῖος πρόκειται νὰ μυσταγωγηθῆ, ἔρχεται εἰς τὸ στόμα τοῦ ἱερέως ὡσὰν νὰ εἶναι στόμα Θεοῦ, διὰ ν' ἀκούσῃ αὐτὰ πού εἶναι φρικτά. Καθ' ὅσον ἀπώλεσε τὴν ζωὴν του ἀπὸ τοὺς προγόνους του καὶ ἔρχεται νὰ τὴν ἀναζητήσῃ καὶ νὰ ἐρωτήσῃ πῶς θὰ ἠμπορέσῃ νὰ τὴν ἐπανεύρῃ καὶ νὰ τὴν ἐπανακτήσῃ. Ὑστερον ἀποκρίνεται εἰς αὐτὸν ὁ Θεὸς πῶς θὰ τὴν ἐπανεύρῃ καὶ γίνεται αὐτὸ τὸ στόμα φρικτωδέστερον ἀπὸ τὸ θυσιαστήριον τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Διότι ἐκεῖνο μὲν ποτὲ δὲν ἐξέβαλε τέτοιον λόγον, ἀλλ' ὠμίλει διὰ πράγματα πολὺ κατώτερα, διὰ πολέμους καὶ εἰρήνην ἐπίγειον· ἐνῶ αὐτὸ ὁμιλεῖ

οὐρανοῦ καὶ τῆς μελλούσης ζωῆς καὶ πραγμάτων καινῶν καὶ διάνοιαν ὑπερβαινόντων.

Εἰπὼν δέ, «Ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἀγίῳ», ἐπήγαγεν· «Ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ ἅγιοι πάντες», κἀντιεῦθεν δι-
 5 δούς αὐτοῖς χρησιὰς ἐλπίδας. Τοῦτο προσέγραψεν ἀντὶ τοῦ φιλήματος, διὰ τῆς προσρήσεως αὐτοὺς συνάπτων· ἀπὸ γὰρ τοῦ αὐτοῦ σιόματος, οὗ τὸ φίλημα, πρόβεισι καὶ τὰ ρήματα. Εἶδες πῶς ἅπαντας συνάγει, καὶ τοὺς πόρρωθεν διεσιῶτας τοῖς σώμασι καὶ τοὺς πλησίον, τοὺς μὲν διὰ τοῦ φιλήματος,
 10 τοὺς δὲ διὰ τῶν γραμμάτων;

3. «Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύματος μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἐπειδὴ συνῆψεν αὐτοὺς ἀλλήλοις διὰ τῶν ἀσπασμῶν καὶ τῶν φιλημάτων, πάλιν εἰς εὐ-
 15 χὴν καταλύει τὸν λόγον, μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριθείας συνάπτων αὐτοὺς καὶ τῷ Θεῷ. Ποῦ νῦν οἱ λέγοντες, ἐπειδὴ οὐκ ἐντέτακται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν τοῖς προοιμίοις τῶν ἐπιστολῶν, οὐκ ἔστι τῆς αὐτῆς οὐσίας; Ἴδου γὰρ νῦν μετὰ Πατρὸς αὐτὸ κατέλεξε καὶ Υἱοῦ. Χωρὶς δὲ τούτου, κἀκεῖνο ἔ-
 20 στιν εἰπεῖν, διὸ Κολοσσαεῦσιν ἐπισιτέλλων, καὶ εἰπὼν, «Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν», τὸν Υἱὸν ἐσίγησε καὶ οὐ προσέθηκεν, ὡς ἐν πάσαις ταῖς ἐπιστολαῖς, «καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἄρα οὐδὲ ὁ Υἱὸς ἔστι τῆς αὐτῆς οὐσίας διὰ τοῦτο; Ἄλλὰ ἐσχάτης ταῦτα ἀνοίας. Καὶ γὰρ
 25 αὐτὸ τοῦτο μάλιστα δείκνυσι τῆς αὐτῆς οὐσίας ὄντα αὐτόν, τὸ ἀδιαφόρως κεχρηῆσθαι τὸν Παῦλον τούτῳ. Καὶ διὸ οὐ σιγασμὸς τὸ εἰρημένον, ἄκουσον πῶς Υἱοῦ καὶ Πνεύματος μέμνηται καὶ τὸν Πατέρα ἀποσιγᾷ.

Κορινθίοις γὰρ γράφων φησὶν, «Ἄλλ' ἀπελούσασθε, ἀλλ'

4. Β' Κορ. 13, 13.

5. Κολ. 1, 2.

δι' ὅλα τὰ οὐράνια καὶ τὴν μέλλουσαν ζωὴν καὶ διὰ πράγματα καινὰ καὶ πού ὑπερβαίνουν τὴν διάνοιαν.

Ἄφοῦ εἶπε δέ, «Ἄσπασθῆτε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον μὲ φίλημα ἅγιον», προσέθεσε· «Σᾶς ἀσπάζονται ὅλοι οἱ ἅγιοι, δίδων καὶ μὲ αὐτὸ εἰς αὐτοὺς ἀγαθὰς καὶ σωτηρίου ἐλπίδας. Ἐγράψεν αὐτὸ ἀντὶ τοῦ φιλήματος, διὰ νὰ τοὺς συνδέσῃ διὰ τοῦ χαιρετισμοῦ· διότι ἀπὸ τὸ ἴδιον στόμα ἀπὸ τὸ ὁποῖον προέρχεται τὸ φίλημα, προέρχονται καὶ οἱ λόγοι. Εἶδες πῶς συσφίγγει ὅλους, καὶ αὐτοὺς πού εὐρίσκονται σωματικῶς μακρὰν καὶ αὐτοὺς πού εὐρίσκονται πλησίον, τοὺς μὲν διὰ τοῦ φιλήματος, τοὺς δὲ δι' ὄσων γράφει;

3. «Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ Πατρὸς καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἶθε νὰ εἶναι μὲ ὅλους σας»⁴. Ἄφοῦ συνήνωσεν αὐτοὺς μετὰ τῶν διὰ τῶν ἀσπασμῶν καὶ τῶν φιλημάτων, πάλιν μὲ εὐχὴν κατακλείει τὸν λόγον, συνδέων αὐτοὺς μὲ πολλὴν ἀκριβείαν καὶ μὲ τὸν Θεόν. Ποῦ εἶναι τώρα αὐτοὶ πού λέγουν ὅτι ἐπειδὴ δὲν συμπεριέλαβε τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἰς τὴν ἁγίαν Τριάδα εἰς τὸ προοίμιον τῆς ἐπιστολῆς, δὲν εἶναι τῆς αὐτῆς οὐσίας μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν; Ἴδου λοιπὸν τώρα συγκαταλέγει αὐτὸ μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὸ ὅμως εἶναι δυνατὸν νὰ εἶπῃ κανεὶς, ὅτι ὅταν ἔγραφεν εἰς τοὺς Κολοσσαεῖς καὶ εἶπε, «Χάρις ἃς εἶναι εἰς ἐσᾶς καὶ εἰρήνη ἀπὸ τὸν Θεὸν Πατέρα μας»⁵, ἀπεισιώπησε τὸν Υἱόν καὶ δὲν προσέθεσεν, ὅπως εἰς ὅλας τὰς ἐπιστολάς, «καὶ ἀπὸ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν». Κατὰ συνέπειαν ἐξ αἰτίας αὐτοῦ, οὔτε ὁ Υἱὸς θὰ εἶναι τῆς αὐτῆς οὐσίας; Ἄλλ' αὐτὰ εἶναι λόγοι μεγίστης ἀνοησίας. Διότι αὐτὸ ἀκριβῶς δεικνύει ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι τῆς αὐτῆς οὐσίας, τὸ ὅτι ὁ Παῦλος θέτει ἢ παραλείπει αὐτὸ χωρὶς νὰ ἐνδιαφέρεται δι' αὐτό. Καὶ ὅτι δὲν εἶναι αὐθαίρετος σκέψις αὐτὸ πού ἐλέχθη, ἄκουσε πῶς μνημονεύει τὸν Υἱόν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα καὶ ἀποσιωπᾷ τὸν Πατέρα.

Γράφων δηλαδὴ εἰς τοὺς Κορινθίους, λέγει· «ἀλλὰ ἐ-

ἡγιασθητε, ἀλλ' ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν». Τί οὖν, εἶπέ μοι; οὐκ ἐβαπτίσθησαν εἰς Πατέρα οὗτοι; Οὐκοῦν οὐδὲ ἀπελούσαντο, οὐδὲ ἡγιασθησαν. Ἀλλὰ ἐβαπτίσαντο; ὡσερ
 5 οὖν καὶ ἐβαπτίσαντο. Πῶς οὖν οὐκ εἶπεν, διὰ ἀπελούσασθε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς; "Οὐκ ἀδιάφορον αὐτῷ, ποτε μὲν ταύτης, ποτε δὲ ἐκείνης μεμνήσθαι τῆς ὑποστάσεως· καὶ εὐροις ἂν τοῦτο πολλαχοῦ τῶν ἐπιστολῶν τὸ ἔθος. Καὶ γὰρ Ρωμαίοις γράφων, φησί, «Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς διὰ τῶν οἰκιρ-
 10 μῶν τοῦ Θεοῦ»· καίτοι τοῦ Υἱοῦ εἰσιν οἱ οἰκιριμοί· καί, «Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ Πνεύματος»· καίτοι τοῦ Πατρὸς ἐσιν ἡ ἀγάπη. Τίνος οὖν ἔνεκεν οὐκ ἐμνήσθη ἐν τοῖς οἰκιριμοῖς τοῦ Υἱοῦ, οὐδὲ ἐν τῇ ἀγάπῃ τοῦ Πατρὸς; "Οὐκ ὡς δῆλα καὶ ὠμολογημένα ἐσίγησεν.

15 Εὐρεθήσεται δὲ καὶ τὰ δῶρα αὐτὰ πάλιν ἀντιστρόφως τιθεῖς. Εἰπὼν γάρ, «Ἡ χάρις τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύματος», ἀλλαχοῦ τὴν κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ Πνεύματος φησι. «Παρακαλῶ γὰρ ὑμᾶς διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ Πνεύ-
 20 ματος», φησί. Καὶ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους, «Πιστὸς ὁ Θεός, δι' οὗ ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ». Οὕτω τὰ τῆς Τριάδος ἀδιαίρετα· καὶ οὗ τοῦ Πνεύματος ἐσιν ἡ κοινωνία, εὐρέθη τοῦ Υἱοῦ· καὶ οὗ τοῦ Υἱοῦ ἐσιν ἡ χάρις,
 25 καὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. «Χάρις γὰρ ὑμῖν ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς». Καὶ ἀλλαχοῦ πολλὰ αὐτῆς εἶδη καταλέξας, ἐπήγαγε, «Πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἐκάστῳ καθὼς βούλεται». Καὶ ταῦτα

6. Α' Κορ. 6, 11.

7. Ρωμ. 12, 1.

8. Ρωμ. 15, 30.

9. Α' Κορ. 1, 9.

10. Α' Κορ. 12, 11.

λούσθητε, ἡγιασθητε, ἐλάβετε δικαίωσιν διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ μας»⁶. Τί λοιπόν; Εἶπέ μου· δὲν ἐβαπτίσθησαν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς αὐτοί; Ἐπομένως οὔτε ἐλούσθησαν, οὔτε ἡγιασθησαν. Ἀλλὰ ἐβαπτίσθησαν; Καὶ ἀσφαλῶς ἐβαπτίσθησαν. Πῶς λοιπόν δὲν εἶπεν ὅτι ἐλούσθητε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς; Διότι εἶναι ἀδιάφορον εἰς αὐτόν, ἀφοῦ μνημονεύει ἄλλοτε μὲν αὐτήν, ἄλλοτε δὲ ἐκείνην τὴν ὑπόστασιν· καὶ θὰ εὔρης αὐτὴν τὴν συνήθειαν εἰς πολλὰ σημεῖα τῶν ἐπιστολῶν. Διότι καὶ εἰς τοὺς Ρωμαίους ὅταν γράφῃ, λέγει, «Σᾶς παρακαλῶ λοιπόν, ἀδελφοί, χάριν τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ»⁷· ἂν καὶ οἱ οἰκτιρμοὶ εἶναι τοῦ Υἱοῦ· καί, «Σᾶς παρακαλῶ διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ Πνεύματος»⁸· καὶ ὅμως ἡ ἀγάπη εἶναι τοῦ Πατρὸς. Διατί λοιπόν δὲν ἐμνημόνευσεν εἰς τοὺς οἰκτιρμοὺς τὸν Υἱόν, οὔτε εἰς τὴν ἀγάπην τὸν Πατέρα; Διότι τὰ ἀπεσιώπησεν ὡς γνωστὰ καὶ ὠμολογημένα.

Θὰ εὔρωμεν δὲ νὰ ἔχῃ θέσει καὶ τὰ δῶρα αὐτὰ πάλιν ἀντιστρόφως. Ἐνῶ δηλαδὴ εἶπεν «Ἡ χάρις τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύματος», ἄλλοῦ λέγει, ἡ κοινωνία τοῦ Υἱοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Διότι, «Σᾶς παρακαλῶ διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ Πνεύματος», λέγει. Καὶ εἰς τὴν πρὸς Κορινθίους· «Ἀξιόπιστος εἶναι ὁ Θεός, διὰ τοῦ ὁποίου εἴσθε καλεσμένοι νὰ ἔχετε κοινωνίαν μὲ τὸν Υἱόν του Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Κύριόν μας»⁹. Ἔτσι εἶναι ἀδιαίρετα τὰ πρόσωπα τῆς ἁγίας Τριάδος· καὶ ὅπου ὑπάρχει ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύματος εὐρέθη ὅτι ἀνήκει καὶ εἰς τὸν Υἱόν· καὶ ὅπου ἀναφέρεται ἡ χάρις τοῦ Υἱοῦ, ἀνήκει αὐτὴ καὶ εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Διότι, «Χάρις εἰς ἑσᾶς ἀπὸ τὸν Θεὸν Πατέρα». Καὶ ἄλλοῦ, ἀφοῦ ἀπηρίθμησε πολλὰς ιδιότητας τῆς χάριτος, κατέληξεν, «Ὅλα αὐτὰ τὰ ἐνεργεῖ τὸ ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, τὸ ὁποῖον τὰ διανέμει εἰς τὸν καθένα ἰδιαιτέρως ὅπως αὐτὸ θέλει»¹⁰. Καὶ λέγω αὐτά, ὅχι συγχέων τὰς ὑποστάσεις — μακρὰ ἀπὸ αὐτό —, ἀλλ' ἔχων γνῶσιν καὶ τὸ

λέγω; οὐ συναλείφω τὰς ὑποστάσεις, ἅπαγε, ἀλλὰ εἰδὼς καὶ τὸ τούτων ἰδιάζον καὶ διηρημένον καὶ τῆς οὐσίας τὴν ἐνότητα.

4. Μένωμεν τοίνυν καὶ τῶν δογμάτων τούτων τὴν ἀκρίβειαν ἔχοντες καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν ἀγάπην ἐπισπώμενοι. Προ-
 5 τερον μὲν γὰρ μισοῦντας ἠγάπησε καὶ ἐχθροὺς ὄντας κατήλλαξε· λοιπὸν δὲ ἀγαπῶντας ἀγαπᾶν βούλεται. Μένωμεν τοίνυν ἀγαπῶντες αὐτόν, ὥστε καὶ παρ' αὐτοῦ ἀγαπᾶσθαι. Εἰ γὰρ παρὰ ἀνθρώπων δυνατῶν ἀγαπώμενοι, φοβεροὶ πᾶσιν ἔσμεν, πολλῷ μᾶλλον παρὰ τοῦ Θεοῦ. Κἂν χρήματα δέη, κἂν σώ-
 10 ματα, κἂν αὐτὴν τὴν ψυχὴν ὑπὲρ ταύτης δοῦναι τῆς ἀγάπης, μὴ φεισώμεθα. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ διὰ ρημάτων λέγειν, διὰ ἀγαπῶμεν, ἀλλὰ χρὴ καὶ τὴν τῶν πραγμάτων παρέχειν ἀποδείξιν· οὐδὲ γὰρ αὐτὸς διὰ ρημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν πραγμάτων ἔδειξε τὴν ἀγάπην. Δεῖξον τοίνυν καὶ οὐ
 15 διὰ τῶν ἔργων τοῦτο, καὶ ποιεῖ τὰ δοκοῦντα αὐτῷ· οὕτω γὰρ αὐτὸς καρπώσῃ τὸ κέρδος πάλιν. Ἐκεῖνος γὰρ οὐδενὸς δεῖται τῶν παρ' ἡμῶν· ὁ καὶ μάλιστα γνησίας ἀγάπης, τὸ μὴ δεόμενον μηδὲ ἐν χρεῖα καθεσιῶτα, πάντα ποιεῖν ὑπὲρ τοῦ φιλεῖσθαι παρ' ἡμῶν. Διὸ καὶ Μωϋσῆς ἔλεγε, «Τί γὰρ ζη-
 20 τεῖ Κύριος ὁ Θεὸς παρ' ὑμῶν, ἀλλ' ἢ ἀγαπᾶν αὐτόν, καὶ ἔτοιμον εἶναι σε τοῦ πορεύεσθαι ὀπίσω αὐτοῦ;». Ὡστε, διὰ αὐτόν κελεύῃ φιλεῖν, τότε μάλιστα δείκνυσιν διὰ σε φιλεῖ. Οὐδὲν γὰρ οὕτω συγκροτεῖ τὴν σωτηρίαν τὴν ἡμετέραν, ὡς τὸ αὐτόν ἀγαπᾶν.

25 Ὅρα γοῦν, διὰ καὶ τὰ ἐπιτάγματα αὐτοῦ πάντα εἰς τὴν

ἴδιον γνῶρισμα τῶν ὑποστάσεων καὶ τὸ διηρημένον αὐτῶν καὶ τὴν ἐνότητα τῆς οὐσίας.

4. Ἄς μένωμεν λοιπὸν σταθεροὶ καὶ εἰς τὸ νὰ φυλάσσωμεν μὲ ἀκρίβειαν αὐτὰ τὰ δόγματα καὶ εἰς τὸ νὰ προσελκύωμεν τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ. Διότι ἐνῶ τὸν ἐμισούσαμεν μᾶς ἠγάπησε, καὶ ἐνῶ ἡμεθεὶς ἐχθροὶ μᾶς συνεφιλίωσε· εἰς τὸ ἐξῆς ὅμως θέλει νὰ τὸν ἀγαπῶμεν διὰ νὰ μᾶς ἀγαπᾷ. Ἄς μένωμεν σταθεροὶ λοιπὸν εἰς τὸ νὰ τὸν ἀγαπῶμεν, ὥστε καὶ νὰ ἀγαπώμεθα ὑπ' αὐτοῦ. Διότι ἐὰν ὅταν ἀγαπώμεθα ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ ἔχουν δύναμιν εἴμεθα φοβεροὶ εἰς ὄλους, πολὺ περισσότερον ὅταν ἀγαπώμεθα ἀπὸ τὸν Θεόν. Εἴτε χρήματα χρειαθοῦν, εἴτε τὰ σώματά μας, εἴτε τὴν ψυχὴν μας ἀκόμη νὰ δώσωμεν δι' αὐτὴν τὴν ἀγάπην, ἅς μὴ τὰ λυπηθῶμεν. Διότι δὲν εἶναι ἀρκετὸν τὸ νὰ λέγωμεν μὲ λόγους ὅτι ἀγαπῶμεν, ἀλλὰ πρέπει καὶ ἐμπράκτως νὰ τὸ ἀποδεικνύωμεν. Δεῖξε λοιπὸν αὐτὸ καὶ σὺ εἰς τὰ ἔργα, καὶ κάμνε ὅσα ἀρέσουν εἰς τὸν Θεόν. Εἴτε χρήματα χρειαθοῦν, εἴτε τὰ σώματό μας, εἴτε τὴν ψυχὴν μας ἀκόμη νὰ δώσωμεν δι' αὐτὴν τὴν ἀγάπην, ἅς μὴ τὰ λυπηθῶμεν. Διότι δὲν εἶναι ἀρκετὸν τὸ νὰ λέγωμεν μὲ λόγους ὅτι ἀγαπῶμεν, ἀλλὰ πρέπει καὶ ἐμπράκτως νὰ τὸ ἀποδεικνύωμεν. Δεῖξε λοιπὸν αὐτὸ καὶ σὺ εἰς τὰ ἔργα, καὶ κάμνε ὅσα ἀρέσουν εἰς τὸν Θεόν· διότι ἔτσι σὺ ὁ ἴδιος θὰ καρπωθῆς τὸ κέρδος πάλιν. Διότι ὁ Θεὸς δὲν ἔχει εἰς τίποτε ἀνάγκην ἀπὸ ἐμᾶς· καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι τὸ γνῶρισμα τῆς ἀληθινῆς ἀγάπης, τὸ νὰ κάμνη τὰ πάντα διὰ ν' ἀγαπᾶται ἀπὸ ἐμᾶς, ἐνῶ δὲν ἔχει οὐδεμίαν ἀνάγκην καὶ δὲν τοῦ λείπει τίποτε ἀπολύτως. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Μωϋσῆς ἔλεγε, «Τί ἄλλο ζητεῖ λοιπὸν Κύριος ὁ Θεὸς ἀπὸ σᾶς ἀπὸ τοῦ νὰ τὸν ἀγαπᾶς καὶ νὰ εἶσαι πρόθυμος νὰ τὸν ἀκολουθήσης;»¹¹. Ὡστε, ὅταν παραγγέλλῃ νὰ τὸν ἀγαπᾶς, τότε περισσότερον δεικνύει ὅτι σὲ ἀγαπᾷ. Διότι τίποτε δὲν συντελεῖ εἰς τὴν σωτηρίαν μας τόσον, ὅσον τὸ ν' ἀγαπῶμεν τὸν Θεόν.

Πρόσεχε λοιπὸν, ὅτι καὶ αἱ ἐντολαί του ὅλαι συντεί-

ἡμετέραν ἀνάπαισιν καὶ σωτηρίαν καὶ εὐδοκίμησιν συντείνει. Καὶ γὰρ διὰ εἶπη, «Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, μακάριοι οἱ πραεῖς, μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοεῖ», αὐτὸς μὲν οὐδὲν ἐντεῦθεν καρποῦται, ἡμᾶς δὲ καλλωπίζων καὶ ρυθμίζων ταῦτα ἐπιτάττει καὶ διὰ λέγει, «ἐπεινάσασ», οὐ δεόμενος τῆς παρ' ἡμῶν διακονίας, ἀλλὰ σε ἀλείφων εἰς φιλανθρωπίαν. Ἐδύνατο γὰρ καὶ χωρὶς σοῦ τὸν πένητα τρέφειν, ἀλλὰ θησαυρόν σοι χαριζόμενος μέγιστον, ταῦτα ἐπέταξεν. Εἰ γὰρ 10 ὁ ἥλιος, κτίσμα ὢν, οὐδὲν δεῖται τῶν ἡμετέρων ὀφθαλμῶν - μένει γὰρ τὴν οἰκίαν παιδοβόητα ἔχων, κἂν μηδεὶς εἰς αὐτὸν ἐμβλέπῃ· οἱ δὲ κερδαίνοντες ἡμεῖς ἔομεν, διὰ αὐτοῦ τῆς ἀκτίνος ἀπολαύωμεν - πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ Θεοῦ τοῦτο συμβαίνει.

15 Ἴνα δὲ καὶ ἐτέρωθεν τοῦτο μάθῃς, πόσον εἶναι θούλει, τὸ μέσον τοῦ Θεοῦ καὶ ἡμῶν; ἄρα ὅσον κωνώπων καὶ ἡμῶν ἢ πολλῷ πλέον; Εὐδηλον διὰ πολλῷ πλέον καὶ ἄπειρον. Εἰ τοίνυν ἡμεῖς οἱ κενόδοξοι τῆς παρὰ τῶν κωνώπων οὐ δεόμεθα διακονίας ἢ δόξης, πολλῷ μᾶλλον τὸ θεῖον, καὶ ἀπα- 20 θὲς ὄν καὶ ἀνευθεές. Τοσοῦτον ἡμῶν ἀπολαύει, ὅσον εὐεργετούμεθα, ὅσον ἐντροφᾷ ἡμῶν τῇ σωτηρίᾳ. Διὰ τοῦτο καὶ πολλοῦ τὰ αὐτοῦ ἀφιεῖς, τὰ σὰ ζητεῖ. «Εἴ τις γάρ», φησί, «γυναῖκα ἔχει ἄπιστον, καὶ αὐτὴ συνευδοκεῖ οἰκεῖν μετ' αὐτοῦ, μὴ ἀφιεῖτω αὐτήν». «Ὁ δὲ ἀπολύων γυναῖκα παρεκτός 25 λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτήν μοιχευθῆναι».

Εἶδες ἄφατον ἀγαθότητα; Ἐὰν ἢ πόρνη ἢ γυνή, φησὶν, οὐκ ἀναγκάζω συνοικεῖν· ἐὰν δὲ ἄπιστος, οὐ κωλύω. Πάλιν, ἐὰν λυπῇ πρὸς τινα, κελεύω ἀφεῖναί μου τὴν προσ-

12. Α' Κορ. 7, 12.

13. Ματθ. 5, 32.

νουν εἰς τὴν ἰδικὴν μας ἀνάπαυσιν καὶ σωτηρίαν καὶ εὐτυχίαν. Διότι καὶ ὅταν λέγῃ, «Μακάριοι ὅσοι ἔλεοῦν, μακάριοι ὅσοι ἔχουν καθαρὰν τὴν καρδίαν, μακάριοι οἱ πραεῖς, μακάριοι οἱ ταπεινοί, μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί», ἐκεῖνος μὲν τίποτε δὲν καρποῦται ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ παραγγέλλει αὐτὰ διὰ νὰ εὐτρεπίσῃ καὶ νὰ καλλωπίσῃ ἐμᾶς· καὶ ὅταν λέγῃ «ἐπείνασα», δὲν τὸ λέγει ἐπειδὴ ἔχει ἀνάγκην τῆς φιλανθρωπίας σου, ἀλλὰ διὰ νὰ σὲ ἐγκαρδιώσῃ εἰς τὴν φιλανθρωπίαν. Διότι ἠμποροῦσε καὶ χωρὶς ἐσένα νὰ τρέφῃ τὸν πωχόν, ἀλλὰ παρήγγειλεν αὐτὰ διὰ νὰ σοῦ χαρίσῃ μέγιστον θησαυρόν. Διότι ἐὰν ὁ ἥλιος, πού εἶναι κτίσμα, δὲν ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς μας — διότι δὲν κάνει τίποτε ἀπὸ τὴν φωτεινότητά του, καὶ ἂν κανεῖς δὲν βλέπῃ εἰς αὐτόν, οἱ κερδισμένοι εἴμεθα ἑμεῖς, ὅταν ἀπολαμβάνωμεν τὸ φῶς του — πολὺ περισσότερον συμβαίνει αὐτὸ μὲ τὸν Θεόν.

Διὰ ν' ἀντιληφθῆς δὲ αὐτὸ καὶ μὲ ἄλλον τρόπον, πῶς λέγεις ὅτι εἶναι ἡ ἀπόστασις μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἡμῶν; Ἄρα γε ὅση εἶναι μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῶν κωνώπων, ἢ πολὺ μεγαλύτερα; Εἶναι φανερόν ὅτι πολὺ περισσότερα καὶ ἄπειρος. Ἐὰν λοιπὸν ἑμεῖς οἱ κενόδοξοι δὲν ἔχωμεν ἀνάγκην οὔτε νὰ δοξαζώμεθα, οὔτε νὰ ὑπηρετώμεθα ἀπὸ τοὺς κώνωπας, πολὺ περισσότερον τὸ θεῖον πού δὲν ἔχει ἀπὸ τίποτε ἀνάγκην καὶ εἶναι ἀπαθές. Ὅσον εὐεργετούμεθα, ὅσον εὐφραίνεται μὲ τὴν σωτηρίαν μας, τόσον εὐαρέσκεϊαν νοιώθεις δι' ἡμᾶς. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς πολλὰ σημεία, ἐνῶ ἀφήνει τὰ ἰδικά του, ζητεῖ τὰ ἰδικά σου ἀγαθά. Διότι, «Ἐὰν κάποιος ἀδελφός», λέγει, «ἔχη γυναῖκα ἄπιστον καὶ αὐτὴ συγκατανεύῃ νὰ συγκατοικῇ μαζί του, ἅς μὴν τὴν ἐγκαταλείπῃ¹⁸. «Ἐκεῖνος πού θὰ διώξῃ τὴν γυναῖκα του, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ αἰτία μοιχείας, τὴν ἀναγκάζει νὰ διαπράξῃ μοιχείαν»¹⁹.

Εἶδες ἀπερίγραπτον ἀγαθότητα; Ἐὰν εἶναι μοιχαλὶς ἡ γυναῖκα σου, λέγει, δὲν σὲ ἀναγκάζω νὰ συγκατοικῆς μαζί της· ἐὰν ὅμως εἶναι ἄπιστος δὲν ἐμποδίζω. Πάλιν, ἀλλοῦ, ἐὰν σὲ ἐλύπησε κάποιος, παραγγέλλω νὰ ἀφήσῃ τὴν εἰς ἐμὲ

φοράν, καὶ πρὸς σὲ δραμεῖν τὸν λελυπηκότα. «Ἐὰν γὰρ προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου, φηοί, κἀκεῖ μνησθῆς, διὸ ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ἄφες τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου καὶ ἕπαγε, πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, **5** καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου». Τί δὲ ἡ παραβολὴ τοῦ πάντα κατεδηδοκός; οὐ τοῦτο ἐνδείκνυται; Ὅτι μὲν γὰρ τὰ μυρία τάλαντα κατέφαγεν, ἠλέησεν αὐτόν, καὶ ἀφήκεν· διὸ δὲ ἑκατὸν δηνάρια ἀπῆτει τὸν σύνδουλον, καὶ πονηρὸν ἐκάλεσε καὶ τῇ κολάσει παρέδωκεν.

10 Οὕτω πολὺς αὐτῷ λόγος ἐστὶ τῆς ἀναπαύσεως τῆς σῆς. Εἰς τὴν γυναῖκα τοῦ δικαίου ἔμελλεν ἀμαρτάνειν ὁ βάρβαρος, καὶ φηοιν, «Ἐφεισάμην σου τοῦ ἀμαρτῆσαι εἰς ἐμέ». Τοὺς ἀποσιόλους ἐδίωκεν ὁ Παῦλος, καὶ λέγει πρὸς αὐτόν. «Τί με διώκεις;». Ἄλλοι πεινώσι, καὶ λέγει αὐτὸς πεινᾷν, **15** καὶ γυμνὸς περιϋέναι καὶ ξένος, βουλόμενός σε ἐντρέπειν, καὶ ταύτη εἰς τὸν τῆς ἐλεημοσύνης λόγον ἐμβαλεῖν.

Ἐννοοῦντες τοίνυν τὴν ἀγάπην, ὁσὴν διὰ πάντων ἐπεδείξατο καὶ ἐπιδείκνυται, γνωρίσαι τε ἡμῖν ἑαυτὸν καταξιώσας· ὅπερ μέγιστόν ἐστι κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν καὶ φῶς **20** διανοίας καὶ διδασκαλία ἀρετῆς· καὶ θίον ἄριστον νομοθετῆσαι· καὶ πάντα δι' ἡμᾶς ἐργασάμενος, καὶ τὸν Υἱὸν δεδωκώς καὶ βασιλείαν ἐπαγγειλάμενος καὶ ἐπὶ τὰ ἀπόρρητα ἡμᾶς καλῶν ἀγαθὰ καὶ μακαριωτάτην ζωὴν παρασκευάσας ἡμῖν, ἅπαντα ποιῶμεν καὶ λέγωμεν, ὥστε καὶ τῆς ἀγάπης ἄξιοι **25** φανῆναι τῆς αὐτοῦ καὶ ἐπιτυχεῖν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

14. Ματθ. 5, 23-24.

15. Γεν. 20, 6.

θυσίαν καὶ νὰ τρέξῃ εἰς ἑσένα αὐτὸς ποὺ σὲ ἐλύπησε. Διότι, «ἐάν, ὅταν προσφέρῃς», λέγει, «τὸ δῶρον σου εἰς τὸ θυσιαστήριον, θυμηθῆς ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει κάτι ἐναντίον σου, τότε ἄφησε τὸ δῶρον σου ἔμπρὸς εἰς τὸ θυσιαστήριον καὶ πήγαινε πρῶτα νὰ συμφιλιωθῆς μὲ τὸν ἀδελφόν σου, καὶ τότε ἔλα νὰ προσφέρῃς τὸ δῶρον σου»¹⁴. Τί λέγει δὲ ἡ παραβολὴ τοῦ δούλου ποὺ κατέφαγε τὰ πάντα; δὲν δεικνύει αὐτό; Διότι ὅταν μὲν κατέφαγε τὰ χίλια τάλαντα, τὸν ἠλέησεν ὁ Κύριος καὶ τὸν συνεχώρησεν, ὅταν ὅμως ἀπῆτει ἀπὸ τὸν σύνδουλόν του τὰ ἑκατὸν δηνάρια, καὶ πονηρὸν τὸν ὠνόμασε καὶ εἰς τὴν κόλασιν τὸν παρέδωσε.

Τόσον πολὺ ὑπολογίζει τὴν ἰδικήν σου ἀνάπαυσιν. Εἰς τὴν γυναῖκα τοῦ δικαίου ἐπρόκειτο ν' ἀμαρτήσῃ ὁ βάρβαρος, καὶ λέγει, «σὲ ἐλυπήθηκα, ὥστε νὰ μὴ ἀμαρτήσῃς ἐνώπιόν μου»¹⁵. Τοὺς ἀποστόλους κατεδίωκεν ὁ Παῦλος, καὶ λέγει πρὸς αὐτόν, «Διατί μὲ καταδιώκεις;». Ἄλλοι πεινοῦν καὶ λέγει ὅτι αὐτὸς πεινᾷ καὶ περιέρχεται γυμνὸς καὶ ξένος, θέλων νὰ σὲ κάνῃ νὰ ἐντραπῆς, καὶ διὰ τῆς ἐντροπῆς νὰ σοῦ ἐμπνεύσῃ τὴν ἐλεημοσύνην.

Σκεπτόμενοι λοιπὸν τὴν ἀγάπην, ὅσην μᾶς ἔδειξε καὶ μᾶς δεικνύει μὲ κάθε τρόπον, καὶ μὲ τὸ ὅτι μᾶς ἠξίωσε νὰ μᾶς γνωρίσῃ τὸν ἑαυτόν του, πρᾶγμα ποὺ εἶναι τὸ μέγιστον ἀποκορύφωμα τῶν ἀγαθῶν, καὶ φῶς τῆς διανοίας καὶ διδασκαλία ἀρετῆς, καὶ τὸ ὅτι ἐνομοθέτησε δι' ἐμᾶς ἄριστον βίον, καὶ τὸ ὅτι τὰ πάντα ἔπραξε δι' ἡμᾶς, καὶ τὸ ὅτι τὸν Υἱόν του ἔδωσε καὶ τὴν βασιλείαν ὑπεσχέθη, καὶ τὸ ὅτι μᾶς καλεῖ εἰς τὰ ἀπόρρητα ἀγαθὰ, καὶ τὸ ὅτι μᾶς ἠτοίμασε μακαριωτάτην ζωὴν, ἃς κάμνωμεν καὶ ἃς λέγωμεν τὰ πάντα, ὥστε καὶ τῆς ἀγάπης του ἄξιοι νὰ φανῶμεν, καὶ νὰ ἐπιτύχωμεν τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα εἴθε νὰ ἐπιτύχωμεν ὅλοι ἐμεῖς μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖον εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

**ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΕΙΣ ΤΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΑΣ
ΠΡΟΣ ΓΑΛΑΤΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΕΦΕΣΙΟΥΣ**

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. ΤΥΠΟΜΝΗΜΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΓΑΛΑΤΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ

Ἡ ἐρμηνεία τοῦ ἱεροῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου εἰς τὴν πρὸς Γαλάτας ἐπιστολὴν τοῦ Παύλου διαφέρει ἀπὸ τὰς ἄλλας κατὰ τοῦτο, ὅτι δὲν διεξάγεται εἰς ὁμιλίαις ἐπὶ περικοπῶν, ἢ ἐμφρασιν ἐπὶ τῶν ἠθικῶν παραινέσεων, ἀλλὰ εἰς συνεχῆ ὑπόμνημάτισιν κατὰ κεφάλαια καὶ στίχον. Ἐναι ἐπομένως τοῦτο καθαρῶς ὑπόμνημα, ἂν καὶ δὲν παραβλέπεται καὶ ἡ ἀγαπητὴ εἰς τὸν ἱερόν πατέρα ἠθικὴ διδασκαλία, ἀκόμη δὲ εὐκαιριακῶς καὶ ἡ δογματικὴ. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα συνέβη ἐδῶ ὅ,τι καὶ μὲ τούτους ψαλμούς. Ὁ Χρυσόστομος εἶχεν ἀκολουθήσει καὶ δι' αὐτὴν τὴν ἐπιστολὴν τὸ σύστημα τῶν ὁμιλιῶν, ἀλλὰ μεταγενέστερος διασκευαστὴς μετέφερε τὰς ὁμιλίαις εἰς ὑπόμνημα· ἀλλ' οὕτω τὸ κείμενον διετήρησε μὲν τὴν ἀκρίβειαν τῆς ἐρμηνείας, ἔχασεν ὁμως τὴν λαμπρότητα τοῦ ὕφους.

Εἰς τὴν ἐρμηνείαν τοῦ στίχου 1,9 ὁ συγγραφεὺς λέγει: «Καὶ ἡμῖν δὲ εἰρηταί τις ὑπὲρ τούτων λόγος, ὅτε περὶ τῆς μεταθέσεως αὐτοῦ τῆς προσηγορίας πρὸς ὑμᾶς διαλεγόμεθα καὶ τίνος ἔνεκεν Σαῦλον αὐτὸν καλούμενον. Παῦλον ἐκάλεσεν· εἰ δὲ ἐπιλέλησθε, ἐντυχόντες ἐκείνῳ τῷ βιβλίῳ, πάντα εἴσεσθε ταῦτα». Ὁ λόγος εἰς τὸν ὁποῖον ἀναφέρεται ὁ ὁμιλητὴς ἐδῶ εἶναι ἡ περὶ μετονομασίας τοῦ Παύλου(3). Ἐπειδὴ δὲ αὐτὴ ἡ ὁμιλία ἐξεφωνήθη εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, οἱ δὲ ἀκροαταὶ τῆς ἐρμηνείας τῆς πρὸς Γαλάτας εἶναι οἱ ἴδιοι μὲ τούτους ἀκροατὰς ἐκείνου, εἶναι φανερόν ὅτι ἡ ἐρμηνεία αὐτὴ ἐξεφωνήθη ὑπὸ τύπον σειρᾶς ὁμιλιῶν ἐπίσης εἰς τὴν Ἀντιόχειαν.

Διακρίνεται διὰ τὴν σαφήνειαν τῆς ἐκφράσεως καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῆς ἀποδόσεως τῶν λόγων τοῦ Παύλου.

Ἀποτελεῖται ἀπὸ 24 ὁμιλίας αἱ ὁποῖαι ἐξεφωνήθησαν, ὅπως φαίνεται ἀπὸ ὠρισμένα ἠθικολογικὰ ἐνδιαφέροντα, εἰς τὴν Ἀντιόχειαν.

Εἰς τὸ τέταρτον κεφάλαιον τῆς ἐπιστολῆς ἀφιερώνει τὰ τέσσαρα δέκατα τῆς ἐκτάσεως τῆς ἐρμηνείας, διότι εἰς αὐτὸ εὔρισκεν ἕδαφος νὰ ἀσκήσῃ τὴν ἠθικολογίαν του εἰς ὅλην τὴν εὐρύτητά της, νὰ ὁμιλήσῃ ἐπὶ τῶν καθ' ὑπερβολὴν ἀρεστῶν του θεμάτων τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἀγάπης, ἃν καὶ εἰς αὐτὰ ἀναφέρεται κατὰ πᾶσαν περιστάσιν. Ἦδη εἰς τὴν δευτέραν ὁμιλίαν ἰσχυρίζεται ὅτι τὸ εὐκόλον εἶναι ἢ ἀρετὴ καὶ τὸ δύσκολον ἢ ἁμαρτία, διότι ἡ πρώτη εἶναι τὸ κατὰ φύσιν «κατὰ φύσιν μὲν ἢ ἀρετὴ, παρὰ φύσιν δὲ ἢ κακία» (2, 4). Ἡ ὀλιγοψυχία καὶ ραθυμία εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὁδηγεῖ εἰς τὴν κακίαν.

Ἀρετὴ ἰσοδυναμεῖ περίπου μὲ τὴν ἀγάπην, διότι ὅλαι αἱ χάριτες ἀπὸ τὴν τελευταίαν προέρχονται· «ἀπὸ ἀγάπης ἢ ἀρετῆ καὶ ἀπὸ ἀρετῆς ἢ ἀγάπης» (9, 4). Τῆς πλέκει ἕνα ἕμνον ἀντάξιον τοῦ παυλείου.

«Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ
 τῷ οὐρανῷ συνῆψε τὴν γῆν·
 ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ
 τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ τὸν θρόνον τὸν βασιλικὸν ἐκάθισεν·
 ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ
 τὸν Θεὸν ἔδειξεν ἐπὶ τῆς γῆς·
 ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ
 τὸν Δεσπότην δοῦλον ἐποίησεν·
 ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ
 ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν τὸν Ἀγαπητόν,
 ὑπὲρ τῶν μισούντων τὸν Υἱόν,
 ὑπὲρ τῶν δούλων τὸν Δεσπότην,
 ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων τὸν Θεόν,
 ὑπὲρ οἰκετῶν τὸν ἐλεύθερον
 ἐκδοθῆναι ἐποίησεν» (9, 4).

Ἡ ἐρμηνεία τῆς ἐπιστολῆς πρὸς Ἐφεσίους εἶναι ἀπὸ τὰς ἀμπροτέρως τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου.

**ΥΠΟΜΝΗΜΑ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΓΑΛΑΤΑΣ**

ΕΡΜΗΝΕΙΑ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΓΑΛΑΤΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ
Κεφ. 1,1 - 24

«Παῦλος ἀπόστολος, οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀν-
5 θρώπων, ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ Πατρὸς τοῦ
ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, καὶ οἱ σὺν ἐμοὶ πάντες ἀδελ-
φοί, ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Γαλατίας· χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη
ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ».

1. Πολλοῦ τὸ προοίμιον γέμει θυμοῦ καὶ μεγάλου φρο-
10 νήματος· οὐ τὸ προοίμιον δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσα, ὡς εἰπεῖν,
ἡ ἐπιστολή. Τὸ γὰρ μετ' ἐπεικειᾶς ἀεὶ τοῖς μαθητευομένοις
διαλέγεσθαι, καὶν σφοδρότητος δέωνται, οὐ διδασκάλου, ἀλλὰ
λυμεῶνος ἂν εἶη καὶ πολεμίου. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος πολ-
λὰ προσηγῶς τοῖς μαθηταῖς διαλεχθεῖς, ἔστιν ὅπου καὶ αὐ-
15 σιηρότερον κέχρηται τῷ λόγῳ, καὶ νῦν μὲν μακαρίζει, νῦν
δὲ ἐπιτιμᾷ. Τῷ γοῦν Πέτρῳ εἰπὼν, «Μακάριος εἶ, Σίμων
Βὰρ Ἰωνᾶ», καὶ ἐπαγγειλάμενος τὰ θεμέλια τῆς Ἐκκλησίας
ἐπὶ τῆς ὁμολογίας αὐτοῦ καταθήσεσθαι, μετ' οὐ πολὺ τῶν
λόγων τούτων φησὶν· «Ὑπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ, σκάνδα-
20 λὸν μου εἶ». Καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν, «Ἀκμὴν καὶ ὑμεῖς ἀσύνε-
τοί ἐστε;». Καὶ τοσοῦτον αὐτοῖς φόβον ἐνέθηκεν, ὡς καὶ
τὸν Ἰωάννην εἰπεῖν, «δι' ὁρῶντες αὐτὸν μετὰ γυναικὸς Σα-
μαρείτιδος λαλοῦντα, περὶ μὲν τῆς τροφῆς ὑπέμνησαν, «Οὐ-
δοεῖς μέντοι ἐτόλμησεν εἰπεῖν, τί ζητεῖς, ἢ τί λαλεῖς μετ'
25 αὐτῆς;».

Ταῦτα μαθὼν ὁ Παῦλος, καὶ κατ' ἴχνος τοῦ διδασκάλου
βαίνων, ἐποίησε τὸν λόγον πρὸς τὴν τῶν μαθητευομένων
χρείαν, νῦν μὲν καίων καὶ τέμνων, νῦν δὲ προσηγῆ φάρ-

1. Γαλ. 5, 1-3.
2. Ματθ. 16, 17.
3. Ματθ. 16, 23.
4. Ματθ. 15, 16.
5. Ἰωάν. 4, 27.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΓΑΛΑΤΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ
Κεφ. 1,1 - 24

«Ὁ Παῦλος, ἀπόστολος ἐντεταλμένος ὄχι ἀπὸ ἀνθρώπων, οὔτε δι' ἀνθρώπου, ἀλλὰ διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς, ὁ ὁποῖος τὸν ἀνέστησεν ἐκ νεκρῶν, καὶ ὅλοι οἱ ἀδελφοὶ οἱ ὁποῖοι εἶναι μαζί μου, πρὸς τὰς ἐκκλησίας τῆς Γαλατίας· χάρις ἃς εἶναι εἰς ἑσᾶς καὶ εἰρήνη ἀπὸ τὸν Θεὸν Πατέρα καὶ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν»¹.

1. Εἶναι πλήρες πολλοῦ θυμοῦ καὶ μεγάλης σφοδρότητας τὸ προοίμιον τῆς ἐπιστολῆς· ὄχι δὲ μόνον τὸ προοίμιον, ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρος σχεδὸν ἡ ἐπιστολή. Διότι τὸ νὰ ὁμιλῇ κανεὶς συνεχῶς μὲ ἐπιείκειαν εἰς τοὺς μαθητάς του, ἀκόμη καὶ ὅταν ἔχουν ἀνάγκην αὐστηρότητος, θὰ ἦτο ἔργον ὄχι διδασκάλου, ἀλλὰ καταστροφέως καὶ ἐχθροῦ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος, ἀφοῦ ὠμίλησε μὲ προσήνειαν πολλὰς φορὰς εἰς τοὺς μαθητάς, ὠρισμένας φορὰς ὁμιλεῖ καὶ αὐστηρότερον, καὶ ἄλλοτε μὲν μακαρίζει, ἄλλοτε δὲ ἐπιτιμᾷ. Ἐνῶ λοιπὸν εἶπεν εἰς τὸν Πέτρον, «μακάριος εἶσαι Σίμων υἱὲ τοῦ Ἰωάνᾳ»², καὶ ἐνῶ ὑπεσχέθη ὅτι θὰ θέσῃ τὸ θεμέλιον τῆς Ἐκκλησίας ἐπάνω εἰς τὴν ἰδικὴν του ὁμολογίαν, ὀλίγον ἀργότερον ἀπὸ τοὺς λόγους αὐτοὺς λέγει· «Ὑπαγε ὀπίσω μου σατανᾶ· μου εἶσαι σκάνδαλον»³. Καὶ ἄλλοῦ πάλιν· «Ἀκόμη καὶ σεῖς εἰσθε ἀνόητοι;»⁴. Καὶ τὸσον φόβον ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς μαθητάς, ὥστε καὶ ὁ Ἰωάννης ἀκόμη νὰ εἶπῃ ὅτι, ἐνῶ ἔβλεπον αὐτὸν νὰ συνομιλῇ μὲ Σαμαρεῖτιδα γυναῖκα δημοσίως, πρᾶγμα ἀπηγορευμένον, διὰ μὲν τὴν τροφήν τοῦ ὑπενθύμισαν, «ἀλλὰ κανεὶς δὲν ἐτόλμησε νὰ εἶπῃ, εἰς τί ζητεῖς νὰ σὲ ὑπηρετήσῃ ἡ γυναῖκα αὐτὴ ἢ, περὶ ποίου θέματος ὁμιλεῖς μαζί της;»⁵.

Αὐτὰ ἐπειδὴ τὰ ἐγνώρισεν ὁ Παῦλος, βαδίζων εἰς τὰ ἴχνη τοῦ διδασκάλου, ἐποίκιλλε τὸν λόγον ἀναλόγως πρὸς τὴν ἀνάγκην τῶν μαθητῶν, ἄλλοτε μὲν κατακόπτων καὶ

μακα επιτιθεῖς. Καὶ Κορινθίοις μὲν ἔλεγε· «Τί θέλετε; ἐν
 ράβδῳ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς, ἢ ἐν ἀγάπῃ πνεύματί τε πραΰτη-
 τος;» Γαλάταις δέ, «ὦ ἀνόητοι Γαλάται!» καὶ οὐχ ἅπαξ,
 ἀλλὰ καὶ δευτέρον ταύτη κέχρηται τῇ επιτιμήσει. Καὶ πρὸς
 5 τῷ τέλει δὲ καθαπιόμενος αὐτῶν ἔλεγε, «Κόπους μοι μη-
 δεὶς παρεχέτω». Καὶ θεραπεύει δὲ πάλιν, ὡς διὰ λέγει,
 «Τεκνία μου, οὐς πάλιν ὠδίνω» καὶ ἕτερα πολλὰ τοιαῦτα.

Ἄλλ' ὅτι μὲν θυμοῦ ἢ ἐπισιολῆ γέμει, παντί πον δῆ-
 λον καὶ ἐκ πρώτης ἀναγνώσεως· δεῖ δὲ εἰπεῖν, τί τὸ παρο-
 10 ξύναν αὐτὸν κατὰ τῶν μαθητῶν. Οὐ γὰρ μικρὸν τοῦτο οὐδὲ
 εὐτελές, ἐπεὶ οὐδὲ αὐτὸς τοσαύτη ἂν ἐχρήσαιο τῇ καιαφορᾷ.
 Τὸ γὰρ ἐπὶ τοῖς τυχοῦσι παροξύνεσθαι, μικροφύχων ἀν-
 δρῶν καὶ οκληρῶν καὶ ταλαιπώρων ὥσπερ οὖν τὸ ἐπὶ τοῖς
 μεγάλοις ἀναπίπτειν, νωθροτέρων καὶ ὑπνηλοτέρων. Ἄλλ'
 15 οὐχ ὁ Παῦλος τοιοῦτος.

Τί οὖν τὸ κινήσαν ἦν αὐτὸν ἀμάρτημα; Μέγα καὶ ὑπέρογ-
 κον, καὶ ὁ τοῦ Χριστοῦ πάντας αὐτοὺς ἡλλοιρίου, ὡς καὶ
 αὐτὸς προϊὼν ἔλεγε· «Ἴδὲ ἐγὼ Παῦλος λέγω ὑμῖν, ὅτι
 ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει» καὶ πύ-
 20 λιν, «Οἵτινες ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσετε».
 Τί ποῖ' οὖν τοῦτο ἐστὶ; δεῖ γὰρ αὐτὸ σαφέστερον ἀναπλῶ-
 σαι. Οἱ ἐξ Ἰουδαίων πιστεύσαντες, ὁμοῦ μὲν τῇ προλήψει
 τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ κατεχόμενοι, ὁμοῦ δὲ κενοδοξία μεθύοντες,
 καὶ βουλόμενοι διδασκάλων ἀξίωμα ἑαυτοῖς περιθεῖναι, ἐλ-
 25 θόντες εἰς Γαλατῶν ἔθνος ἐδίδασκον, ὅτι δεῖ περιτέμνεσθαι,
 καὶ Σάββατα καὶ νουμηνίας τηρεῖν, καὶ μὴ ἀνέχεσθαι Παύ-
 λου ταῦτα ἀναιροῦντος. Οἱ γὰρ περὶ Πέτρον καὶ Ἰάκωβον

6. Α' Κορ. 4, 21.

7. Γαλ. 3, 1.

8. Γαλ. 6, 17.

9. Γαλ. 4, 19.

10. Γαλ. 5, 2.

11. Γαλ. 5, 4.

καυτηριάζων, ἄλλοτε δὲ θέτων ἐπάνω εἰς τὰς πληγὰς φάρμακα τὰ ὁποῖα καταπραΰνουν. Καὶ εἰς μὲν τοὺς Κορινθίους ἔλεγεν· «Τί θέλετε; Νὰ ἔλθω εἰς ἐσᾶς μὲ ράβδον ἢ μὲ ἀγάπην καὶ πνεῦμα πραότητος;»⁶. Εἰς δὲ τοὺς Γαλάτας· «᾽Ω, ἀνόητοι Γαλάται!»⁷. Καὶ ὄχι μόνον μίαν, ἀλλὰ καὶ δευτέραν φοράν χρησιμοποιεῖ αὐτὴν τὴν ἐπάλληξιν. Καὶ εἰς τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς ἐπίσης ἐπιπλήττων αὐτοὺς ἔλεγεν· «Ἄς μὴ μὲ ἐνοχλῆ κανεῖς εἰς τὸ ἐξῆς»⁸. Ἄλλοτε ὅμως περιποιεῖται καὶ τιμᾶ, ὅπως ὅταν λέγῃ· «Παιδιά μου, διὰ τὰ ὁποῖα πάλιν δοκιμάζω πόνους τοκετοῦ»⁹, καὶ πολλὰ ἄλλα παρόμοια.

Διὰ τὸ ὅτι λοιπὸν εἶναι πλήρης ἡ ἐπιστολὴ ἀπὸ θυμόν, ἀπὸ παντοῦ εἶναι φανερόν καὶ ἀπὸ τὴν πρώτην ἀκόμη ἀνάγνωσιν. Πρέπει δὲ νὰ λεχθῆ τί ἦτο ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον παρώξυνε τὸν ἀπόστολον κατὰ τῶν μαθητῶν. Αὐτὸ δὲν ἦτο δὲ οὔτε μικρόν, οὔτε ἀσήμαντον πρᾶγμα, διότι, εἰς τοιαύτην περίπτωσιν, οὔτε καὶ ὁ Παῦλος θὰ ἔδιδε τόσον δυνατὸν κτύπημα. Διότι τὸ νὰ ὀργίζεται κανεῖς διὰ πράγματα ἀσήμαντα, εἶναι ἴδιον ἀνθρώπων μικροψύχων καὶ σκληρῶν καὶ ἀθλίων· ὅπως ἀκριβῶς βεβαίως τὸ νὰ ἀδιαφορῆ κανεῖς διὰ τὰ μεγάλα, εἶναι ἴδιον ὀκνηρῶν καὶ ὑπνηλοτέρων. Ἄλλ' ὁ Παῦλος δὲν εἶναι τέτοιος.

Ποῖον ἦτο λοιπὸν τὸ ἁμάρτημα τὸ ὁποῖον τὸν διήγειρεν; Μεγάλο καὶ πολὺ βαρὺ, καὶ τέτοιο ποῦ ἔκαμνε ἐχθροὺς τοῦ Χριστοῦ ὅλους αὐτούς, ὅπως καὶ ὁ ἴδιος προχωρῶν ἔλεγεν· «Ἐγὼ ὁ Παῦλος σᾶς λέγω ὅτι ἐὰν περιτέμνεσθε, ὁ Χριστὸς δὲν πρόκειται νὰ σᾶς ὠφελήσῃ εἰς τίποτε»¹⁰. καὶ πάλιν· «Ἔχετε ἀποχωρισθῆ ἀπὸ τὸν Χριστὸν ὅσοι ἐπιδιώκετε νὰ δικαιωθῆτε διὰ τοῦ νόμου»¹¹. Τί εἶναι λοιπὸν αὐτό; Διότι πρέπει νὰ τὸ ἀναπτύξωμεν σαφέστερον. Ὅσοι ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους εἶχον πιστεύσει, κατεχόμενοι ἀπὸ τὴν προκατάληψιν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ ταύτοχρόνως μεθοῦντες ἀπὸ κενοδοξίαν καὶ ἐπιθυμοῦντες νὰ περιβληθοῦν οἱ ἴδιοι ἀξίωμα διδασκάλων, ἀφοῦ ἐπῆγαν εἰς τὴν Γαλατίαν ἐδίδασκον εἰς τοὺς Γαλάτας ὅτι πρέπει νὰ περιτέμνωνται καὶ νὰ τηροῦν τὰ σάββατα καὶ τὰς νουμηνίας, καὶ νὰ μὴ ἀνέχωνται τὸν Παῦλον ὁ ὁποῖος καταργεῖ αὐτά. Διότι, ἔλεγον, οἱ

καὶ Ἰωάννην ταῦτα, φησὶν, οὐ κωλύουσιν, οἱ πρῶτοι τῶν ἀποσιόλων, οἱ μετὰ Χριστοῦ γενόμενοι. Καὶ ἀληθῶς οὐκ ἐκώλυνον· ἀλλ' οὐ δογματίζοντες τοῦτο ἐποίουν, ἀλλὰ τῇ ἀσθενείᾳ συγκαταβαίνοντες τῶν ἐξ Ἰουδαίων πιστευόντων.

5 Ὁ δὲ Παῦλος εἰς τὰ ἔθνη κηρύτιων, οὐ χρεῖαν εἶχε τῆς συγκαταβάσεως ταύτης. Ὅτι οὖν ἐν Ἰουδαίᾳ γέγονε, καὶ αὐτὸς τῇ συγκαταβάσει ἐχρήσατο ταύτῃ. Ἀλλ' οἱ ἀπατῶντες, οὐ λέγοντες τὰς αἰτίας, δι' ἧς καὶ οὗτος κἀκεῖνοι συγκατέβαινον, παρελογίζοντο τοὺς ἀφελειτέρους λέγοντες,
10 ὅτι οὐ δεῖ Παύλου ἀνέχεσθαι οὗτος γὰρ χθὲς καὶ σήμερον ἐφάνη, ἐκεῖνοι δὲ πρῶτοι οἱ περὶ Πέτρον· καὶ οὗτος μὲν μαθητὴς τῶν ἀποσιόλων γέγονεν, ἐκεῖνοι δὲ τοῦ Χριστοῦ· καὶ οὗτος μόνος, ἐκεῖνοι δὲ πολλοί, καὶ σιῦλοι τῆς ἐκκλησίας. Καὶ εἰς ὑπόκρισιν δὲ αὐτὸν διέβαλλον λέγοντες, ὅτι
15 καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ ἀναιρῶν περιτομήν, φαίνεται καὶ τούτοις χρησάμενος ἀλλαχοῦ, καὶ ἐτέρως μὲν ὑμῖν, ἐτέρως δὲ ἄλλοις κηρύτιων.

2. Ἐπεὶ οὖν ἐμπρησθὲν εἶδεν ἔθνος ὀλόκληρον, καὶ πύραν χαλεπὴν κατὰ τῆς Γαλατῶν ἀναφθεῖσαν ἐκκλησίας, καὶ
20 τὴν οἰκοδομὴν σαλευομένην καὶ κινδυνεύουσαν καταπεσεῖν, τοῦτο μὲν ὑπὸ θυμοῦ δικαίου, τοῦτο δὲ ὑπὸ ἀθυμίας κατεχόμενος· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν εἰπὼν, ὅτι «Ἔθελον παρεῖναι πρὸς ὑμᾶς ἄρι, καὶ ἀλλάξαι τὴν φωνήν μου»· γράφει τὴν ἐπιστολήν, πρὸς ἅπαντα ταῦτα ἀπολογούμενος.
25 Καὶ ἐκ πρόοιμίων εὐθέως πρὸς ἐκεῖνο ἀποτινέται, ὃ διορύτιοντες αὐτοῦ τὴν ὑπόληψιν ἔλεγον, ὅτι οἱ μὲν ἄλλοι τοῦ Χριστοῦ, αὐτὸς δὲ τῶν ἀποσιόλων γέγονε μαθητὴς. Διὸ καὶ οὕτως ἤρξατο· «Παῦλος ἀπόσιολος, οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπων».

30 Ἐλεγον γὰρ, ὡς ἐφθην εἰπὼν, οἱ ἀπατεῶνες ἐκεῖνοι, ὅτι τῶν ἀποσιόλων ἀπάντων ἕσχατος οὗτός ἐστι, καὶ παρ'

περὶ τὸν Πέτρον καὶ τὸν Ἰάκωβον καὶ τὸν Ἰωάννην, οἱ ὁποῖοι ἦσαν οἱ πρῶτοι ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους καὶ ἔζησαν μαζί με τὸν Χριστὸν καὶ ἔγιναν ἀπὸ τὸν ἴδιον ἀπόστολοι, δὲν τὰ ἐμποδίζουν αὐτά. Καὶ πράγματι δὲν τὰ ἠμπόδιζον· τὸ ἔκαμνον ὅμως αὐτὸ ὄχι ὡς δόγμα, ἀλλὰ ἀπὸ συγκατάβασιν εἰς τὴν ἀδυναμίαν τῶν πιστῶν τῶν προερχομένων ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους.

Ὁ Παῦλος ὅμως, ἐπειδὴ ἐκήρυττεν εἰς τὰ ἔθνη, δὲν εἶχεν ἀνάγκην ἀπὸ αὐτὴν τὴν συγκατάβασιν. Ἄλλ' οἱ ἀπατεῶνες, μὴ λέγοντες τοὺς λόγους διὰ τοὺς ὁποίους καὶ αὐτὸς καὶ ἐκεῖνοι ἐδείκνυον συγκατάβασιν, ἐξηπάτων τοὺς ἀφελεστέρους, λέγοντες ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀνέχωνται τὸν Παῦλον· διότι αὐτὸς τώρα ἐνεφανίσθη ὡς ἀπόστολος, ἐνῶ οἱ περὶ τὸν Πέτρον ἐνωρίτερον· καὶ αὐτὸς μὲν ὑπῆρξε μαθητὴς τῶν ἀποστόλων, ἐνῶ ἐκεῖνοι τοῦ Χριστοῦ· καὶ αὐτὸς ἦτο μόνον εἷς, ἐνῶ ἐκεῖνοι καὶ πολλοὶ καὶ στῦλοι τῆς ἐκκλησίας. Καὶ ἐσυκοφάντουν αὐτὸν ὡς ὑποκριτὴν λέγοντες ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος καταργεῖ τὴν περιτομήν, ἐμφανίζεται ἀλλοῦ νὰ ἔχη χρησιμοποίησει αὐτὰ τὰ ὁποῖα καταργεῖ, κηρύττων ἄλλα μὲν εἰς σᾶς, ἄλλα δὲ εἰς ἄλλους.

2. Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶδεν ὁ Παῦλος ὀλόκληρον ἔθνος νὰ ἔχη ἐμπρησθῆ καὶ νὰ ἔχη ἀναφθῆ ἐπικίνδυνος πυρκαϊὰ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Γαλατῶν καὶ τὴν οἰκοδομὴν νὰ σειέται καὶ νὰ κινδυνεύῃ νὰ καταστραφῆ, γράφει αὐτὴν τὴν ἐπιστολὴν ἀπολογούμενος πρὸς ὅλα αὐτά, ἐνῶ κατέχεται ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀπὸ δίκαιον θυμόν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπὸ λύπην. Καὶ αὐτὸ ἐφανέρωσεν ὅταν εἶπεν ὅτι «θὰ ἤθελον νὰ εἶμαι τώρα μαζί σας καὶ νὰ ἀλλάξω τὸν τόνον τῆς φωνῆς μου»¹². Καὶ ἀπὸ τὸ προοίμιον ἀκόμη ἀμέσως ἀγωνίζεται ἰσχυρῶς δι' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον, ὑποσκάπτοντες τὴν ὑπόληψίν του, ἔλεγον ὅτι οἱ μὲν ἄλλοι ἔγιναν μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ, ἐνῶ αὐτὸς τῶν ἀποστόλων. Διὰ τοῦτο καὶ ἤρχισεν ἔτσι· «Ὁ Παῦλος, ἀπόστολος ἐντεταλμένος ὄχι ἀπὸ ἀνθρώπους, οὔτε δι' ἀνθρώπων».

Ἐλεγον λοιπὸν, ὅπως προανέφερα, ἐκεῖνοι οἱ ἀπατεῶνες, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ τελευταῖος τῶν ἀποστόλων καὶ ὅτι ἀ-

ἐκείνων ἐδιδάχθη. Πέτρος γὰρ καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης καὶ ἐκλήθησαν πρῶτοι, καὶ κορυφαῖοι τῶν μαθητῶν εἰσι, καὶ τὰ δόγματα ἐδέξαντο παρὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ χρῆ μᾶλλον ἐκείνοις πείθεσθαι, ἢ τούτῳ· ἐκεῖνοι δὲ οὐ κωλύουσι περιτέ-
 5 μνεσθαι, οὐδὲ νόμον μὴ τηρεῖν. Καὶ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα λέγοντες, καὶ τοῦτον μὲν καθαιροῦντες, ἐκείνων δὲ τὴν δόξαν ἐπαίροντες, οὐχ ἵνα ἐκείνους ἐγκωμιάσωσιν, ἀλλ' ἵνα Γαλάτας ἀπαιήσωσιν, ἐπειθὸν ἀκαίρως τῷ νόμῳ προσέχειν.

Εἰκότως οὖν οὕτως ἤρξατο. Ἐπειδὴ γὰρ τὴν μὲν αὐ-
 10 τοῦ διδασκαλίαν ἐξηγιέλιζον, παρὰ ἀνθρώπων αὐτὴν λέγοντες εἶναι, τὴν δὲ Πέτρου παρὰ τοῦ Χριστοῦ, ἐκ προσιμίῳν εὐθέως πρὸς τοῦτο ἴσταιται, λέγων ἀπόστολος εἶναι, «οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπων». Ἐβάπτισε μὲν γὰρ αὐτὸν Ἄνανίας, ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνος τῆς πλάνης ἀπήλλαξεν, οὐδὲ πρὸς
 15 τὴν πίστιν ἤγαγεν· ἀλλ' αὐτὸς ἄνωθεν ὁ Χριστὸς τὴν θαυμασιτὴν ἐκείνην πρὸς αὐτὸν ἀφῆκε φωνήν, δι' ἧς αὐτὸν ἐσαγήνευσε. Τὸν μὲν γὰρ Πέτρον καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ Ἰωάννην καὶ τὸν ἀδελφὸν τὸν ἐκείνου, περιπατῶν παρὰ τὴν θάλασσαν ἐκάλεσε, τὸν δὲ Παῦλον εἰς οὐρανοὺς ἀνελ-
 20 θῶν. Καὶ ὡσπερ οὐκ ἐδεήθησαν ἐκεῖνοι δευτέρας φωνῆς, ἀλλ' εὐθέως ἀφέντες τὰ δίκαια καὶ πάντα τὰ ἄλλα, ἠκολούθησαν αὐτῷ· οὕτω καὶ οὗτος ἀπὸ τῆς πρώτης κλήσεως πρὸς ἄκραν ἀνέβη κορυφήν, ὁμοῦ τε βαπτισάμενος καὶ πόλεμον ἄσπονδον πρὸς Ἰουδαίους ἐλόμενος, καὶ ταύτη μάλιστα τῶν
 25 ἀποσιόλων πλεονεκίῃσας. «Περισσότερον γὰρ αὐτῶν ἐκοπίασα», φησὶν.

Ἀλλὰ τίως οὐ κατασκευάζει τοῦτο, ἀλλ' ἀγαπᾷ τὰ ἴσα φέρων. Τὸ γὰρ σπουδαζόμενον ἦν αὐτῷ, οὐ δεῖξαι ἑαυτὸν ἐκείνων ὑπερέχοντα, ἀλλὰ τῆς πλάνης καταλῦσαι τὴν
 30 ὑπόθεσιν. Τὸ μὲν οὖν, «οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων», κοινὸν πάντων ἦν· ἄνωθεν γὰρ τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ρίζαν ἔχει τὸ κήρυγμα· τὸ δέ, «οὐ δι' ἀνθρώπων», ἴδιον τῶν ἀποσιόλων· οὐ

πὸ ἐκείνους ἐδιδάχθη. Διότι ὁ Πέτρος καὶ ὁ Ἰάκωβος καὶ ὁ Ἰωάννης καὶ ἐκλήθησαν πρῶτοι, καὶ παρέλαβον τὰς ἀληθείας τῆς πίστεως ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, καὶ πρέπει μᾶλλον εἰς ἐκείνους νὰ πείθωνται, παρὰ εἰς αὐτόν. Ἐκεῖνοι δὲ δὲν ἐμποδίζουν τὴν περιτομήν, οὔτε τὴν τήρησιν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ νόμου. Καὶ αὐτὰ καὶ τέτοια λέγοντες, καὶ τὸν μὲν Παῦλον ταπεινοῦντες, τῶν δὲ ἄλλων ἀποστόλων τὴν δόξαν ἐξυψοῦντες, ὄχι διὰ νὰ ἐγκωμιάσουν ἐκείνους, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐξαπατήσουν τοὺς Γαλάτας, ἔπειθον αὐτοὺς νὰ προσηλοῦνται εἰς τὸν νόμον, ἐνῶ εἶχε παρέλθει ὁ καιρὸς τοῦ νόμου.

Ὁρθῶς λοιπὸν ἤρχισεν ἔτσι. Διότι, ἐπειδὴ τὴν μὲν ἰδικήν του διδασκαλίαν ὑπετίμων, λέγοντες ὅτι προέρχεται ἀπὸ ἀνθρώπους, ἐνῶ ἡ τοῦ Πέτρου ἀπὸ τὸν Χριστόν, ἀπὸ τὸ προοίμιον ἤδη ἀσχολεῖται ἀμέσως μὲ αὐτό, λέγων ὅτι εἶναι ἀπόστολος «ὄχι ἀπὸ ἀνθρώπους, οὔτε δι' ἀνθρώπων». Διότι τὸν ἐβάπτισε μὲν ὁ Ἀνανίας, ἀλλὰ δὲν τὸν ἀπήλλαξεν ἐκεῖνος ἀπὸ τὴν πλάνην, οὔτε τὸν ὠδήγησεν εἰς τὴν πίστιν· ἀλλ' αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς ἄνωθεν ἐκάλεσεν αὐτὸν θαυματουργικῶς καὶ τὸν ἐσαγήνευσε. Καὶ τὸν μὲν Πέτρον καὶ τὸν ἀδελφόν του, καθὼς καὶ τὸν Ἰωάννην μὲ τὸν ἀδελφόν του, τοὺς ἐκάλεσεν ἐνῶ περιεπάτει πλησίον τῆς θαλάσσης, ἐνῶ τὸν Παῦλον ἀφοῦ ἀνῆλθεν εἰς τὸν οὐρανόν. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι δὲν ἐχρειάσθησαν καὶ δευτέραν πρόσκλησιν, ἀλλὰ ἀμέσως ἀφοῦ ἄφησαν τὰ δίκτυα καὶ ὄλα τὰ ἄλλα τὸν ἠκολούθησαν, ἔτσι καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴν πρώτην κλῆσιν ὑψώθη εἰς τὴν μεγαλυτέραν κορυφήν, ἀφοῦ συγχρόνως ἐβαπτίσθη καὶ προετίμησεν ἀδιάλλακτον πόλεμον κατὰ τῶν Ἰουδαίων, καὶ εἰς τοῦτο μάλιστα ὑπερίσχυσε τῶν ἄλλων ἀποστόλων. Διότι «περισσότερον ἀπὸ αὐτοὺς ἐκοπίασα»¹⁸, λέγει.

Μέχρι τώρα ὅμως δὲν τὸ προβάλλει αὐτό, ἀλλὰ ἀγαπᾷ νὰ εἶναι ἴσος μαζί των. Διότι αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἐπιδιώκει δὲν εἶναι νὰ δείξῃ ὅτι αὐτὸς ὑπερέχει ἐκείνων, ἀλλὰ νὰ διαλύσῃ τὴν πλάνην. Τὸ μὲν λοιπὸν «ὄχι ἀπὸ ἀνθρώπους», ἦτο κοινὸν γνῶρισμα ὄλων τῶν διδασκάλων· διότι ἄνωθεν ἔχει τὸ κήρυγμα τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ρίζαν· ἀλλὰ τὸ «ὄχι δι' ἀνθρώπων», εἶναι ἴδιον τῶν ἀποστόλων. Διότι δὲν τοὺς ἐκάλε-

γὰρ δι' ἀνθρώπων ἐκάλεσεν αὐτούς, ἀλλ' αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ. Διὰ τί δὲ μὴ τῆς κλήσεως ἐμνημόνευσε καὶ εἶπε, Παῦλος κλητὸς οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, ἀλλὰ τῆς ἀποσιολῆς; "Οἱ περὶ τούτου πᾶς ὁ λόγος ἦν. "Ἐλεγον γὰρ ὑπὸ ἀνθρώπων τῶν
 5 ἀποσιόλων ἐγχεχειρισθαι τὴν διδασκαλίαν ταύτην, καὶ δεῖν ἐκείνοις αὐτὸν ἔπεσθαι.

"Οἱ δὲ οὐχ ὑπὸ ἀνθρώπων ἐνεχειρίσθη, ὁ Λουκᾶς ἐδήλωσεν, εἰπὼν· «Λειτουργούντων δὲ αὐτῶν καὶ νησιευόντων τῷ Κυρίῳ, εἶπε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀφορίσατε δὴ μοι τὸν
 10 Παῦλον καὶ τὸν Βαρνάβαν». "Ὅθεν δῆλον, δι' μία ἐξουσία Υἱοῦ καὶ Πνεύματος. Ὑπὸ γὰρ τοῦ Πνεύματος ἀποσιολεῖς, ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ φησὶν ἀπεσιάλθαι. Τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ δηλοῖ, τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Πνεύματι λογιζόμενος. Τοῖς γὰρ Μιλησίων διαλεγόμενος πρεσβυτέροις, «Προσέχετε ἑαυτοῖς»,
 15 φησί, «καὶ τῷ ποιμνίῳ, ἐν ᾧ ἔθετο ὑμᾶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ποιμένας καὶ ἐπισκόπους»· καίτοιγε ἐν ἄλλῃ φησὶν ἐπισιολῆ, «Ὅς μὲν ἔθετο ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, πρῶτον ἀποσιόλους, δεύτερον προφήτας, εἶτα ποιμένας καὶ διδασκάλους». Οὕτως ἀδιαφόρως κέχρηται τῷ λόγῳ, τὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ λέγων εἶναι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ Πνεύματος.
 20

3. Ἐμφράττει δὲ καὶ ἄλλως τῶν αἰρεικῶν τὰ σιόματα, λέγων, «Διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ Πατρὸς». Ἐπειδὴ γὰρ τὴν λέξιν ταύτην ὡς ἐλάτιονα οὖσαν προσερρῖφθαι τῷ Υἱῷ φασιν, δεῖα τί ποιεῖ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς αὐτὴν τίθησιν,
 25 διδάσκων ἡμᾶς μὴ νομοθετεῖν τῇ ἀρρήτῳ φύσει, μηδὲ μέτρα θεότιτος δορίζειν μέσον Υἱοῦ καὶ Πατρὸς. Εἰπὼν γὰρ, «διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ», ἐπήγαγε, «καὶ Θεοῦ Πατρὸς». Εἰ μὲν γὰρ καθ' ἑαυτὸ τοῦ Πατρὸς μνημονεύσας εἶπε τό, «δι' οὗ, ἴσως ἂν καὶ εὐφραντο, λέγοντες ἀρμόζειν τῷ Πατρὶ τό,

14. Πράξ. 13, 2.

15. Πράξ. 20, 28.

16. Α' Κορ. 13, 28.

σε δι' ἀνθρώπων ὁ Χριστός, ἀλλὰ αὐτὸς ὁ ἴδιος. Διατί ὅμως δὲν ἐμνημόνευσε τὴν κλησιν τοῦ ἀπὸ τὸν Χριστὸν καὶ δὲν εἶπε· Παῦλος κεκλημένος ὄχι ἀπὸ ἀνθρώπους, ἀλλ' ἐμνημόνευσε μόνον τὴν ἀποστολήν; Ἐπειδὴ διὰ τοῦτο ἐγίνετο ὁλος ὁ θόρυβος. Διότι ἔλεγον ὅτι παρέλαβε τὴν διδασκαλίαν ἀπὸ ἀνθρώπους, δηλαδὴ τοὺς ἀποστόλους, καὶ ὅτι πρέπει ἐκείνους ν' ἀκολουθῆ αὐτός.

Διὰ τὸ ὅτι ὅμως δὲν παρέλαβε τὴν διδασκαλίαν ἀπὸ ἀνθρώπους, ἐμαρτύρησεν ὁ Λουκᾶς ὅταν εἶπεν· «Ἐνῶ δὲ ὑπηρέτουν τὸν Κύριον καὶ ἐνήστευον, εἶπε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον «Ἐχωρίσατέ μου τὸν Βαρνάβαν καὶ τὸν Παῦλον εἰς τὸ ἔργον, εἰς τὸ ὁποῖον τοὺς προσεκάλεσα»¹⁴. Ἀπὸ τὸ ὁποῖον εἶναι φανερόν ὅτι μία εἶναι ἡ ἐξουσία τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος. Διότι, ἐνῶ ἀπεστάλη ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ λέγει ὅτι ἀπεστάλη. Τοῦτο δηλώνει καὶ ἄλλου, θεωρῶν τὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ Πνεύματος. Ὁμιλῶν δηλαδὴ εἰς τοὺς πρεσβυτέρους τῶν Μιλησίων, λέγει «Προσέχετε λοιπὸν τοὺς ἑαυτοὺς σας καὶ ὀλόκληρον τὸ ποίμνιον, εἰς τὸ ὁποῖον τὸ ἅγιον Πνεῦμα σᾶς ἐτοποθέτησεν ἐπισκόπους, διὰ νὰ ποιμαίνετε τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ»¹⁵. Ἄν καὶ βεβαίως εἰς ἄλλην ἐπιστολήν λέγει· «Καὶ ὁ Θεὸς ἐτοποθέτησεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον ποιμένας καὶ διδασκάλους»¹⁶. Ἔτσι ἀδιακρίτως χρησιμοποιοεῖ τὸν λόγον, ἀποδίδων τὰ τοῦ Πνεύματος εἰς τὸν Πατέρα καὶ τὰ τοῦ Πατρὸς εἰς τὸ Πνεῦμα.

3. Φράσσει δὲ καὶ μὲ ἄλλον τρόπον τὰ στόματα τῶν αἰρετικῶν λέγων· «Διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ Πατρὸς». Ἐπειδὴ δηλαδὴ λέγουν ὅτι αὐτὴ ἡ λέξις ἀπεδόθη εἰς τὸν Υἱὸν διὰ τὸ ὅτι εἶναι κατωτέρα, πρόσεχε τί κάνει· θέτει αὐτὴν εἰς τὸν Πατέρα, διδάσκων εἰς ἡμᾶς νὰ μὴ θέτῃμεν νόμους εἰς τὴν ἄρρητον φύσιν, οὔτε νὰ ὀρίζωμεν μέτρα θεότητος μεταξὺ Υἱοῦ καὶ Πατρὸς. Διότι ἀφοῦ εἶπε «διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ», προσέθεσε «καὶ Θεοῦ Πατρὸς». Διότι ἐὰν μὲν ἔλεγε μόνον τοῦ τὸ «διὰ τοῦ ὁποίου», ἔχων μνημονεύσει τὸν Πατέρα προηγουμένως, ἴσως νὰ ἐσοφίζοντο καὶ νὰ ἔλεγον ὅτι τὸ «διὰ τοῦ ὁποίου» ἀποδίδει εἰς τὸν Πατέρα καὶ ὅτι εἰς αὐ-

δι' οὗ, τῷ τὰ ἔργα τοῦ Υἱοῦ εἰς αὐτὸν ἀναφέρεσθαι· νῦν δὲ τοῦ Υἱοῦ μνημονεύσας ὁμοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς, καὶ κοινῇ θείας τὴν λέξιν, οὐκ εἶπε τὸν λόγον τοῦτον χῶραν ἀφήσειν ἔχειν. Οὐ γάρ, ὡς τὰ τοῦ Υἱοῦ νῦν ἀναιθεῖς τῷ Πατρί, τοῦτο ποιεῖ, ὁ ἀλλὰ δεικνὺς ὅτι οὐδεμίαν αὐτῆ ἢ λέξις οὐσίας διαφορὰν εἰσάγει.

Τί δὲ καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ἐπινοοῦντές τινα ἐλάττωσιν διὰ τὸ εἰς ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος βαπτίζεσθαι, ἐνιαῦθα ἂν εἴποιεν; Εἰ γὰρ καταδεέ-
 10 σιερὸς ὁ Υἱὸς διὰ τὸ μετὰ Πατέρα κεῖσθαι, ἐπειδὴ ἐνιαῦθα ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ἀρξάμενος ὁ ἀπόστολος ἐπὶ τὸν Πατέρα ἔρχεται, τί ἂν εἴποιεν; Ἀλλ' οὐδὲν ἂν εἴποιμεν βλάβημον. Οὐ γὰρ χρὴ φιλονεικοῦντας ἐκείνοις τῆς ἀληθείας ἐξίστασθαι, ἀλλὰ, καθὼς μυριάκις μαίνωνται, τὰ μέτρα τῆς εὐσεβείας
 15 ἡμᾶς διατηρεῖν ἀναγκαῖον. Ὡσπερ οὖν οὐκ ἂν εἴποιμεν ἡμεῖς μείζονα τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν, ἐπειδὴ τοῦ Χριστοῦ πρῶτον ἐμνημόνευσεν ἑσχάτης γὰρ τοῦτο μανίας, καὶ ἀσεβείας ὑπερβολὴ πάσης· οὕτως οὐδὲ ἐκεῖ διὰ τὸ μετὰ τὸν Πατέρα κεῖσθαι τὸν Υἱόν, ἐλάττωνα χρὴ νομίζειν ἡμᾶς εἶναι
 20 τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν.

«Τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν». Τί ποιεῖς, ὦ Παῦλε; Ἰουδαϊζόντας ἀνθρώπους ἐνάγειν εἰς πίστιν θέλων, οὐδὲν τῶν μεγάλων ἐκείνων καὶ λαμπρῶν ἄγεις εἰς μέσον, οἷον δὲ πρὸς Φιλιππησίους ἔγραφες, λέγων, ὅτι «Ἐν μορ-
 25 φῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἄρπαγμόν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ»· «δὲ μετὰ ταῦτα ἐπισιέλλων Ἑβραίοις ἀνεβόησας, ὅτι «Ἀπαύασμά ἐστι τῆς δόξης, καὶ χαρακτηρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ»· δὲ ἐκ προοιμιῶν δὲ τῆς θρονιῆς υἱὸς ἀνεφώνησεν, ὅτι «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν,

τὸν ἀναφέρονται τὰ ἔργα τοῦ Υἱοῦ· τώρα ὅμως, ἔχων μνημονεύσει τὸν Υἱὸν μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα, καὶ ἀφοῦ ἀπέδωσε τὴν λέξιν καὶ εἰς τὸν Υἱὸν καὶ εἰς τὸν Πατέρα, δὲν ἀφήνει τόπον οὔτε καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀντιλογίαν. Βεβαίως δὲν τὸ κάνει αὐτὸ διότι ἀποδίδει τὰ τοῦ Υἱοῦ εἰς τὸν Πατέρα, ἀλλὰ διὰ νὰ δείξῃ ὅτι αὐτὴ ἡ λέξις οὐδεμίαν διαφορὰν εἰσάγει εἰς τὴν οὐσίαν τῆς θεότητος.

Τί θὰ ἠδύναντο λοιπὸν νὰ εἶπουν ἐδῶ καὶ ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἐπινοοῦν ἀπὸ τὸ βάπτισμα κάποιαν μείωσιν διὰ τὸν Υἱὸν ἐπειδὴ, ὅταν βαπτίζομεθα εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀναφέρεται δεύτερος; Διότι ἐὰν εἶναι ὑποδεέστερος ὁ Υἱὸς διὰ τὸ ὅτι ἀναφέρεται μετὰ τὸν Πατέρα, τί θὰ ἠδυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ἐδῶ, ὅταν ὁ ἀπόστολος, ἔχων ἀρχίσει ἀπὸ τὸν Χριστὸν καταλήγει εἰς τὸν Πατέρα; Ἄλλ' ἂς μὴ εἴπωμεν τίποτε βλάσφημον. Διότι δὲν πρέπει φιλονεικοῦντες μὲ ἐκείνους νὰ ἐξερχώμεθα τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη μαίνωνται μυριάδας φορές, εἶναι ἀνάγκη ἡμεῖς νὰ διατηρῶμεν τὰ μέτρα τῆς εὐσεβείας. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν δὲν θὰ ἐλέγομεν ἡμεῖς μεγαλύτερον τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν, ἐπειδὴ ἀνέφερε πρῶτον τὸν Χριστόν, διότι αὐτὸ θὰ ἦτο ἀποτέλεσμα μανίας καὶ ὑπέρβασις κάθε ἀσεβείας, ἔτσι οὔτε καὶ ἐκεῖ, ἐπειδὴ ὁ Υἱὸς ἀναφέρεται μετὰ τὸν Πατέρα, πρέπει νὰ νομίζωμεν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι κατώτερος τοῦ Πατρὸς.

«Ὁ ὁποῖος τὸν ἀνέστησεν ἐκ νεκρῶν». Τί κάνεις, ὦ Παῦλε; Ἐνῶ θέλεις νὰ ὀδηγήσης Ἰουδαῖζοντας ἀνθρώπους εἰς τὴν πίστιν, δὲν παρουσιάζεις τίποτε ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ μεγάλα καὶ λαμπρά, ὅπως αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἔγραφε εἰς τοὺς Φιλιππησίους, λέγων ὅτι «ἂν καὶ εἶχε θεϊκὴν ὑπαρξιν ὁ Χριστός, δὲν ἐθεώρησεν ὅτι ἦτο ἴσος πρὸς τὸν Θεὸν Πατέρα ὡσὰν κάτι πρὸς ἀρπαγμόν· ἢ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον μετὰ ἀπὸ αὐτά, γράφων ἐπιστολὴν εἰς τοὺς Ἑβραίους ἐκήρυξες ὅτι «ὁ Υἱός, ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ ἀκτινοβολία τῆς δόξης καὶ ἡ σφραγὶς τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ Πατρὸς»¹⁷. τὸ ὁποῖον εἰς τὸ προοίμιον τοῦ εὐαγγελίου ἐκήρυξεν ὁ υἱὸς τῆς βροντῆς· «ἐν ἀρχῇ ὑπῆρχεν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦτο πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Θεὸς

καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος»· ὁ πρὸς Ἰουδαίους πολλάκις αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς φθεγγόμενος ἔλεγεν, ὅτι τὰ αὐτὰ δύναται τῷ Πατριί, καὶ τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν ἔχει τούτων οὐδὲν λέγεις, ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἀφείς, τῆς καὶ τὰ σάρκα οἰκονομίας μέμνησαι, σιαυρὸν εἰς μέσον φέρων καὶ νέκρωσιν; Ναί, φησὶν. Εἰ μὲν γὰρ πρὸς ἀνθρώπους ὁ λόγος ἦν μηδὲν μέγα περὶ τοῦ Χριστοῦ φανταζομένους, καλῶς εἶχεν ἐκεῖνα λέγειν· ἐπειδὴ δὲ ὡς μέλλοντες τιμωρεῖσθαι, εἰ ἀποσιαῖεν τοῦ νόμου, σιασιάζουσι πρὸς ἡμᾶς, διὰ τοῦτο πράγματις μέμνηται, δι' οὗ πᾶσαν ἐκβάλλει τοῦ νόμου τὴν χρεῖαν, λέγω δὴ τὴν ἐκ τοῦ σιαυροῦ καὶ τῆς ἀνασιάζσεως εὐεργεσίαν ἐγγινομένην ἅπασιν. Τὸ μὲν γὰρ εἰπεῖν, ὅτι ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὅτι ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπῆρχε, καὶ τὸ ἴσον ἑαυτὸν ποιεῖν τῷ Θεῷ, καὶ ὅσα τοιαῦτα, δεικνύντις μὲν ἦν τὴν τοῦ Λόγου θεότητα, οὐδὲν δὲ τοσοῦτον εἰς τὸ παρὸν συμβαλλομένου· τὸ δὲ εἰπεῖν, «τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν», ἀναμιμνήσκοντις ἦν τῆς ὑπὲρ ἡμῶν εὐεργεσίας τὸ κεφάλαιον, ὅπερ οὐ μικρὸν εἰς τὸ προκείμενον αὐτῷ συνειτέλει. Καὶ γὰρ εἰδῶσιν οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων οὐχ οὕτω τοῖς τὴν τοῦ Θεοῦ μεγαλωσύνην παριστιῶσι προσέχειν λόγοις, ὡς τοῖς τὴν εἰς ἀνθρώπους εὐεργεσίαν ἐνδεικνυμένοις. Διόπερ ἀφείς ἐκεῖνα εἰπεῖν, περὶ τῆς εἰς ἡμᾶς εὐεργεσίας γεγενημένης ποιεῖται τὸν Λόγον.

Ἄλλ' ἐπιπηδῶσιν οἱ αἰρειτικοὶ λέγοντις, ἰδοὺ ὁ Πατήρ ἐγείρει τὸν Υἱόν. Ἐπειδὴ γὰρ ἅπαξ νενοσήκασι, πρὸς μὲν τὰ ὑψηλὰ τῶν δογμάτων ἐυελοκωφοῦσι, τὰ δὲ ταπεινά, καὶ ἢ τῆς σαρκὸς ἕνεκεν εἰρημένα οὕτως, ἢ διὰ τὴν εἰς τὸν Πατέρα τιμὴν, ἢ δι' ἄλλην τινὰ οἰκονομίαν, ταῦτα ἐκλέγουσι, καὶ καθ' ἑαυτὰ ἐξειάζοντις, ἐπηρεάζουσιν ἑαυτοῖς· οὐ γὰρ ἂν εἴποιμι τῇ Γραφῇ. Οὕς ἡδέως ἂν ἐροίμην, τίνας ἕνεκεν ταῦτα λέγουσιν; ἄρα ἀσθενῆ τὸν Υἱὸν ἐπιδειξαι βουλόμενοι, καὶ οὐκ ἰσχύοντα πρὸς ἑνὸς ἀνάστασιν σώματος; Καὶ μὴν ἢ εἰς αὐτὸν πίστις καὶ τὰς σκιάς τῶν εἰς αὐτὸν

18. Ἐδρ. 1, 3.

19. Ἰωάν. 1, 1. 5, 19.

ἦτο ὁ Λόγος»¹⁸. αὐτό, ὁμιλῶν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, πολλὰς φοράς ἔλεγεν ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς, ὅτι δύναται νὰ κάνῃ ὅσα καὶ ὁ Πατήρ καὶ ὅτι ἔχει τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν μὲ ἐκεῖνον¹⁹. Ἐκτὸς ὅλων αὐτῶν λοιπὸν δὲν λέγεις τίποτε, ἀλλὰ ἀφοῦ τὰ ἀφῆσες, ἐνθυμεῖσαι μόνον τὴν κατὰ σάρκα οἰκονομίαν, παρουσιάζων τὸν σταυρὸν καὶ τὸν θάνατον; Ναί, λέγει. Διότι, ἐὰν μὲν ὁ λόγος ἀπηυθύνετο εἰς ἀνθρώπους οἱ ὅποιοι τίποτε μεγάλο δὲν ἐφαντάζοντο διὰ τὸν Χριστόν, ὀρθῶς θὰ ὠμίλει δι' ἐκεῖνα· ἐπειδὴ ὅμως ἐπαναστατοῦν ἐναντίον μας ὡσάν νὰ πρόκειται νὰ τιμωρηθῶμεν ἐὰν ἀποστατήσωμεν ἀπὸ τὸν νόμον, διὰ τοῦτο μνημονεύει πρᾶγμα διὰ τοῦ ὁποίου ἀπορρίπτει κάθε ἀναγκαιότητα τοῦ νόμου, δηλαδὴ τὴν εὐεργεσίαν τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς ἀναστάσεως, ἡ ὁποία ἔγινε δι' ὅλους. Διότι τὸ νὰ εἶπῃ μὲν ὅτι ἐν ἀρχῇ ὑπῆρχεν ὁ Λόγος, καὶ ὅτι εἶχε θεϊκὴν ὑπαρξιν, καὶ ὅτι εἶναι ἴσος μὲ τὸν Πατέρα, καὶ ὅλα τὰ παρόμοια, θὰ ἀπεδείκνυε μὲν τὴν θεότητα τοῦ Λόγου, ἀλλὰ δὲν θὰ συνέβαλλε τόσον εἰς τὸ παρὸν θέμα· μὲ τὸ νὰ εἶπῃ ὅμως «ὁ ὁποῖος τὸν ἀνέστησεν ἐκ νεκρῶν», ὑπενθυμίζει τὸ ἀποκορύφωμα τῆς εἰς ἐμᾶς εὐεργεσίας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον συνετέλει εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὄχι ὀλίγον. Διότι οἱ περισσότεροι τῶν ἀνθρώπων συνήθως δὲν προσέχουν τόσον εἰς τοὺς λόγους οἱ ὅποιοι παριστοῦν τὴν μεγαλωσύνην τοῦ Θεοῦ, ὅσον εἰς ἐκεῖνους οἱ ὅποιοι ἀποδεικνύουν τὴν εὐεργεσίαν τοῦ Θεοῦ εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Διὰ τοῦτο, ἀφοῦ ἀφῆσεν ἐκεῖνα, ὁμιλεῖ διὰ τὴν εἰς ἐμᾶς εὐεργεσίαν.

Ἐκτὸς ἀναπηδοῦν οἱ αἰρετικοὶ λέγοντες, ἰδοὺ, ὁ Πατήρ ἀνιστᾷ τὸν Υἱόν. Διότι, ἐπειδὴ ἄπαξ ἠσθένησαν, πρὸς μὲν τὰ ὑψηλὰ ἀπὸ τὰ δόγματα κωφεύουν ἐκουσίως, ἐνῶ τὰ μικρὰ ἢ ἐξ αἰτίας τῆς σαρκὸς λεγόμενα ἔτσι, εἴτε διὰ ν' ἀποδώσουν τὴν εἰς τὸν Πατέρα τιμὴν, εἴτε δι' ἄλλον λόγον, αὐτὰ ἐκλέγουν, καὶ ἀφοῦ τὰ ἐξετάζουν αὐτὰ καθ' ἑαυτά, βλάπτουν τοὺς ἑαυτοὺς των· διότι δὲν θὰ ἔλεγον διὰ τὴν Γραφήν. Τοὺς ὁποίους εὐχαρίστως θὰ ἠρώτων, διατί τὰ λέγουν αὐτά; Ἐὰν γὰρ διότι θέλουν νὰ ἐμφανίσουν τὸν Υἱόν ὡς ἀσθενῆ, καὶ ὡς μὴ ἰσχυρὸν νὰ ἀναστήσῃ ἐν σῶμα; Ἐκτὸς καὶ μόνον ἢ πίστις εἰς αὐτόν, ἀκόμη καὶ τὰς σκιάς ὧν πιστεύουν

πιστευόντων ἀνισιᾶν ἐποίησε νεκρούς. Ἐἴτα οἱ μὲν εἰς αὐ-
 τὸν πιστεύοντες ἄνθρωποι, θνητοὶ μένοντες ἔτι, ἀπὸ σκιᾶς
 μόνης τῶν πηλίνων σωμάτων ἐκείνων, καὶ ἱματίων τοῖς σώ-
 μασι τούτοις περικειμένων, νεκροὺς ἤγειρον, αὐτὸς δὲ ἐ-
 5 αὐτὸν ἀνασιῆσαι οὐκ ἴσχυε; Καὶ πῶς οὐ φανερὰ αὕτη μα-
 νία, καὶ παρανοίας ἐπίτασις; Οὐκ ἤκουσας αὐτοῦ λέγοντος,
 διτι «Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ
 αὐτόν»; καὶ πάλιν, «Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχὴν μου,
 καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν»;

10 4. Τίνος οὖν ἔνεκεν ὁ Πατήρ αὐτὸν ἐγηγερόμενοι λέ-
 γεται; Ὡσπερ καὶ τὰ ἄλλα ποιεῖ, ἅπερ αὐτὸς ποιεῖ. Καὶ
 γὰρ καὶ τῆς εἰς τὸν Πατέρα τιμῆς ἔνεκεν εἴρηται τοῦτο,
 καὶ τῆς τῶν ἀκροαιῶν ἀσθενείας. «Καὶ οἱ σὺν ἐμοὶ πάντες
 ἀδελφοί». Τί δήποτε οὐδαμοῦ τοῦτο προσέθηκεν ἐπισιέλ-
 15 λων; Ἡ γὰρ τὸ αὐτοῦ ὄνομα τίθησι μόνον, ἢ δύο καὶ τριῶν
 ἐτέρων ὀνομασίᾳ ἐνιαῦθα δὲ πλῆθος ὀλόκληρον τέθεικε· διό-
 περ οὐδὲ ὀνομασίᾳ τινος ἐμνημόνευσε. Τίνος οὖν ἔνεκεν τοῦ-
 το ποιεῖ; Διέβαλλον αὐτὸν ὡς μόνον ταῦτα κηρύττιοντα, καὶ
 καινοτομίαν τινὰ τοῖς δόγμασιν ἐπεισάγοντα. Θέλων οὖν
 20 ἀνελεῖν αὐτῶν τὴν ὑποψίαν, καὶ δεῖξαι διτι πολλοὺς ἔχει τῆς
 γνώμης κοινωνοὺς, συνέταξε τοὺς ἀδελφούς, δηλῶν διτι ἅ-
 περ γράφει, καὶ ἀπὸ τῆς ἐκείνων γράφει γνώμης. «Ταῖς
 ἐκκλησίαις τῆς Γαλιτίας». Οὐ γὰρ μίαν πόλιν, οὐδὲ δύο
 καὶ τρεῖς, ἀλλ' ὀλόκληρον τῶν Γαλιαιῶν τὸ ἔθνος αὕτη τῆς
 25 πλάνης ἐπενέμετο ἢ πυρᾶ.

Θέα δέ μοι καὶ ἐνιαῦθα τὴν πολλὴν ἀγανάκησιν. Οὐ
 γὰρ εἶπε, τοῖς ἀγαπητοῖς, οὐδέ, τοῖς ἡγιασμένοις, ἀλλά, «ταῖς
 ἐκκλησίαις τῆς Γαλιτίας». Τοῦτο δὲ ἦν σφόδρα βαρυνθ-
 30 μουσνιος καὶ τὴν ὀδύνην ἐνδεικνυμένου, τὸ μὴ ἀπὸ τῆς ἀγά-
 πης, μηδὲ ἀπὸ τῶν ὀνομάτων αὐτοὺς καλέσαι τῆς τιμῆς,
 ἀλλ' ἀπὸ τῆς συνόδου μόνης· καὶ μηδὲ προσθεῖναι ταῖς ἐκκλη-
 σίαις τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἀπλῶς, «ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Γαλα-
 τίας». Ἄλλως δέ, καὶ συνάψαι ἐκ προοιμίῶν τὸ στασιάζον

20. Ἰωάν. 2, 19.

21. Ἰωάν. 10, 18.

ἔκανε νὰ ἀνιστοῦν νεκρούς. Ἐπομένως, οἱ μὲν πιστεύοντες εἰς αὐτὸν ἄνθρωποι, θνητοὶ παραμένοντες, ἀπὸ μόνην τὴν σκιὰν τῶν πηλίνων ἐκείνων σωμάτων καὶ ἀπὸ τὰ ἱμάτια τὰ ὁποῖα περιέβαλλον τὰ σώματα ἐκείνων, ἀνίστων νεκρούς, καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτὸν του δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ τὸν ἀναστήσῃ; Καὶ πῶς δὲν εἶναι ὀλοφάνερος τρέλλα αὐτῆ καὶ μεγίστη παραφροσύνη; Δὲν ἤκουσες αὐτὸν νὰ λέγῃ «Κατεδαφίσατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ εἰς τρεῖς ἡμέρας θὰ τὸν ἀνοικοδομήσω»;²⁰ Καὶ πάλιν· «Ἔχω ἐξουσίαν νὰ θυσιάσω τὴν ζωὴν μου, καὶ ἔχω πάλιν ἐξουσίαν νὰ τὴν λάβω»;²¹

4. Ἐξ αἰτίας τίνος λοιπὸν λέγει ὅτι ὁ Πατὴρ ἀνέστησεν αὐτόν; Ὅπως ἀκριβῶς κάνει καὶ τὰ ἄλλα, ὅσα κάνει αὐτός. Δηλαδὴ ἐλέχθη τοῦτο καὶ διὰ τὴν εἰς τὸν Πατέρα τιμὴν, καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ἀσθενείας τῶν ἀκροατῶν. «Καὶ ὅλοι οἱ ἀδελφοὶ οἱ ὁποῖοι εἶναι μαζί μου». Διατί ἄρα γε δὲν ἔγραψε τοῦτο εἰς οὐδεμίαν ἄλλην ἐπιστολήν; Διότι εἰς τὰς ἄλλας ἐπιστολάς θέτει ἢ μόνον τὸ ἰδικόν του ὄνομα ἢ καὶ τῶν δύο, τριῶν ἄλλων ὀνομαστικῶς. Ἐδῶ ὅμως ἔθεσε πλῆθος ὀλόκληρον· διὰ τοῦτο κανένα δὲν ἐμνημόνευσεν ὀνομαστικῶς. Διὰ ποῖον λόγον τὸ κάνει αὐτό; Διότι διέβαλλον αὐτόν ὅτι μόνον ἐκεῖνος κηρύττει αὐτά, καὶ ὅτι κάποιαν καινοτομίαν εἰσάγει εἰς τὰ δόγματα. Θέλων λοιπὸν νὰ ἀναιρέσῃ τὴν ὑποψίαν των καὶ νὰ δείξῃ ὅτι ἔχει πολλοὺς πιστοὺς οἱ ὁποῖοι ἔχουν τὴν αὐτὴν γνώμην, ἔταξε μαζί του καὶ τοὺς ἀδελφούς, διὰ νὰ δηλώσῃ ὅτι ὅσα γράφει, τὰ γράφει ὡς ἔκφρασιν καὶ τῆς ἰδικῆς των γνώμης. «Πρὸς τὰς ἐκκλησίας τῆς Γαλατίας». Διότι ὄχι μόνον μίαν πόλιν, οὔτε δύο καὶ τρεῖς, ἀλλ' ὀλόκληρον τὸ ἔθνος τῶν Γαλατῶν κατέτρωγεν ἢ πυρκαϊὰ αὐτῆς τῆς πλάνης.

Πρόσεχε δὲ καὶ ἐδῶ τὴν πολλὴν ἀγανάκτησιν. Διότι δὲν εἶπε «πρὸς τοὺς ἀγαπητούς», οὔτε «πρὸς τοὺς ἡγιασμένους», ἀλλὰ «πρὸς τὰς ἐκκλησίας τῆς Γαλατίας». Τοῦτο δέ, τὸ νὰ μὴ λάβῃ τὴν προσφώνησιν μὲ τὴν ὁποῖαν ἀπευθύνεται εἰς αὐτούς, οὔτε ἀπὸ τὴν ἀγάπην, οὔτε ἀπὸ τὴν ἐκτίμησιν, ἀλλὰ μόνον ἀπὸ τὸ σύνολον αὐτῶν, ἦτο σημεῖον μεγάλης δυσαρρεσκείας καὶ ὀδύνης. Καὶ οὔτε κἂν εἶπε «πρὸς τὰς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ», ἀλλὰ μόνον «πρὸς τὰς ἐκκλησίας τῆς Γαλατίας». Ἄλλως τε δὲ σπεύδει καὶ ἀπὸ τὸ προοίμιον

ἐπείγεται· διὸ καὶ τὸ ὄνομα τῆς ἐκκλησίας τέθεικεν, ἐν-
 τρέπων αὐτοὺς καὶ συνάγων εἰς ἓν. Οἱ γὰρ εἰς πολλὰ διη-
 ρημένοι μέρη, οὐκ ἂν δύναιντο ταύτην καλεῖσθαι τῇ προσηγο-
 ρίᾳ· τὸ γὰρ τῆς ἐκκλησίας ὄνομα, συμφωνίας ὄνομα καὶ ὁ-
 5 μονοίας ἐστὶ.

«Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Κυρίου
 Ἰησοῦ Χριστοῦ». Πανταχοῦ μὲν ἀναγκαίως τοῦτο τίθησι,
 μάλιστα δὲ Γαλάταις ἐπισιέλλων νῦν. Ἐπειδὴ γὰρ τῆς χά-
 ριτος ἐκινδύνεον ἐκπεσεῖν, ἐπεύχεται αὐτοῖς ταύτην ἀνα-
 10 κηΐσασθαι πάλιν. Ἐπειδὴ πρὸς τὸν Θεὸν ἑαυτοὺς ἐξεπολέ-
 μωσαν, παρακαλεῖ τὸν Θεὸν πρὸς τὴν αὐτὴν αὐτοὺς ἐπανα-
 γαγεῖν εἰρήνην. «Θεοῦ Πατρὸς». Κἀντιεῦθεν πάλιν ραδίως
 ἀλλοκονταὶ οἱ αἵρετικοί. Ἐπειδὴ γὰρ φασὶ τὸν Ἰωάννην ἐν
 προοιμίῳ τῶν εὐαγγελίων λέγοντα, «Καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος»,
 15 διὰ τοῦτο χωρὶς ἄρθρου τεθεικέναι τοῦτο, ὡς ἐλάττωνα εἰσά-
 γοντα τὴν θεότητα τοῦ Υἱοῦ· καὶ πάλιν τὸν Παῦλον ἐν μορ-
 φῇ Θεοῦ ὑπάρχειν τὸν Υἱὸν λέγοντα, οὐ περὶ τοῦ Πατρὸς
 εἰρηκέναι, διὰ τὸ χωρὶς ἄρθρου καὶ αὐτὸ κείσθαι· τί ἂν εἴ-
 ποιεν ἐνιαῦθα, τοῦ Παύλου λέγοντος, οὐκ, ἀπὸ τοῦ Θεοῦ,
 20 ἀλλ', «ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς»; Πατέρα δὲ ἐνιαῦθα τὸν Θεὸν
 καλεῖ οὐ κολακεύων αὐτούς, ἀλλὰ καὶ σφόδρα καταπιμε-
 νος, καὶ ὑπομιμνήσκων τὴν αἰτίαν δι' ἧς ἐγένοντο υἱοί. Οὐ
 γὰρ διὰ νόμου, ἀλλὰ διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας ταύτης ἡ-
 ξιώθησαν τῆς τιμῆς.

25 Διὰ τοῦτο πανταχοῦ καὶ ἐν προοιμίοις κατασπείρει τὰ
 ἴχνη τῆς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ, μονονουχὶ λέγων· οἱ δοῦλοι
 καὶ οἱ ἐχθροὶ καὶ οἱ ἠλλοτριωμένοι, πόθεν ἐξαίφνης Πατέρα
 καλεῖτε τὸν Θεόν; μὴ ὁ νόμος ὑμῖν ταύτην ἐχαρίσατο τὴν
 συγγένειαν; τί τοίνυν καταλιπόντες τὸν εἰς ταύτην ὑμᾶς
 30 τὴν ἐγγύτητα ἀγαθόντα, προσιτρέχετε πάλιν τῷ παιδαγωγῷ;
 Οὐκ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ ἰκα-
 νὰ τὰ ὀνόματα αὐτοῖς ταῦτα τὴν εὐεργεσίαν ἐνδείξασθαι.

ἀκόμη νὰ ἀσχοληθῆ με αὐτὸ τὸ ὁποῖον προκαλεῖ τὴν στάσιν· διὰ τοῦτο καὶ ἔθεσε τὸ ὄνομα τῆς ἐκκλησίας, διὰ νὰ προξενήσῃ ἐντροπὴν εἰς αὐτοὺς καὶ νὰ τοὺς συναθροίσῃ εἰς ἓν. Διότι αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι εἶναι διηρημένοι εἰς πολλὰ μέρη, δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὀνομαστοῦν με αὐτὴν τὴν προσηγορίαν, ἀφοῦ τὸ ὄνομα τῆς ἐκκλησίας εἶναι ὄνομα συμφωνίας καὶ ὁμονοίας.

«Χάρις ἃς εἶναι εἰς ἐσᾶς καὶ εἰρήνη ἀπὸ τὸν Θεὸν Πατέρα καὶ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν». Εἰς ὅλας βεβαίως τὰς ἐπιστολάς θέτει αὐτὸ ἀπαραιτήτως, περισσότερο ὅμως τώρα, γράφων εἰς τοὺς Γαλάτας. Διότι, ἐπειδὴ ἐκινδύνεον νὰ ἐκπέσουν τῆς χάριτος, εὔχεται εἰς αὐτοὺς νὰ τὴν ἐπανακτήσουν. Καὶ ἐπειδὴ ἔθεσαν τοὺς ἑαυτοὺς των εἰς πόλεμον με τὸν Θεόν, παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νὰ τοὺς ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν αὐτὴν εἰρήνην. «Θεοῦ Πατρός». Καὶ ἐδῶ πάλιν εὐκλόως κυριεύονται ἀπὸ τὴν πλάνην οἱ αἰρετικοί. Διότι ἐπειδὴ ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ Ἰωάννης λέγων τὸ προοίμιον τοῦ εὐαγγελίου «Καὶ Θεὸς ἦτο ὁ Λόγος», ἔθεσε τοῦτο χωρὶς ἄρθρον, διότι θεωρεῖ ἐλάσσονα τὴν θεότητα τοῦ Υἱοῦ· καὶ ἐπίσης ὅτι ὁ Παῦλος λέγων διὰ τὸν Υἱὸν ὅτι ὑπάρχει ἐν μορφῇ Θεοῦ, δὲν εἶπε καὶ διὰ τὸν Πατέρα, ἐπειδὴ εἶναι καὶ αὐτὸ χωρὶς ἄρθρον. Τί θὰ εἶχον νὰ εἶπουν ἐδῶ, ὅπου ὁ Παῦλος λέγει ὅχι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ «ἀπὸ Θεοῦ Πατρός»; Πατέρα δὲ καλεῖ ἐδῶ τὸν Θεόν, ὅχι κολακεύων, ἀλλὰ καὶ ἐντόνως κατηγορῶν αὐτούς, καὶ ὑπενθυμίζων τὴν αἰτίαν διὰ τῆς ὁποίας ἔγιναν υἱοί. Διότι ὅχι διὰ τοῦ νόμου, ἀλλὰ διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας ἠξιώθησαν αὐτῆς τῆς τιμῆς.

Διὰ τοῦτο εἰς ὅλην τὴν ἐπιστολὴν καὶ εἰς τὸ προοίμιον σπεῖρει παντοῦ τὰ ἴχνη τῆς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ, ὅχι μόνον λέγων· οἱ δοῦλοι καὶ οἱ ἐχθροὶ καὶ οἱ ἀπεξενωμένοι, ἀπὸ ποῦ αἴφνης ὀνομάζετε Πατέρα τὸν Θεόν; Μήπως ὁ νόμος ἐχάρισεν εἰς ἐσᾶς αὐτὴν τὴν συγγένειαν; Διατί λοιπόν, ἀφοῦ ἔχετε ἐγκαταλείψει αὐτὸν ὁ ὁποῖος σᾶς ὠδήγησεν εἰς αὐτὴν τὴν ἐγγύτητα, προστρέχετε πάλιν εἰς τὸν παιδαγωγὸν νόμον; Ὁχι μόνον δὲ τοῦ Πατρός, ἀλλὰ καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ ὄνομα εἶναι ἀρκετὸν νὰ φανερῶσῃ αὐτὴν τὴν εὐεργεσίαν. Διότι

Τὸ γὰρ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ ὄνομα μετὰ ἀκριβείας ἐξεταζόμενον τὴν εὐεργεσίαν πᾶσαν ἐνδείκνυται. Καὶ γὰρ Ἰησοῦς διὰ τοῦτο κληθήσεται, φησὶν. «Ὅτι αὐτὸς σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν»· καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ δὲ προσηγορία τῆς τοῦ Πνεύματος ἀνέμνησε χρίσεως.

5. «Τοῦ δόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν». Ὁρᾷς διὸ οὐ δουλικὴν ὑπέμεινε διακονίαν οὐδὲ ἠναγκασμένην, οὐδὲ ἐξεδόθη παρὰ τινος, ἀλλ' ἑαυτὸν ἔδωκεν; ὥστε διαν ἀκούσης Ἰωάννου λέγοντος, διὸ τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Πατήρ, μὴ ἐλατιώσης τὴν ἀξίαν τοῦ μονογενοῦς διὰ τοῦτο, μηδὲ ἀνθρώπινόν τι ὑποπιεύσης. Κἂν γὰρ ὁ Πατήρ λέγεται δεδωκέναι, οὐχ ἵνα δουλικὴν διακονίαν ἐννοήσης, τοῦτο λέγεται, ἀλλ' ἵνα μάθης, διὸ καὶ τῷ Πατρὶ τοῦτο δοκοῦν ἦν, ὅπερ οὖν καὶ ἐνταῦθα ὁ Παῦλος ἐδήλωσεν εἰπών· «Κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἡμῶν»· οὐ κατ' ἐπιταγὴν, ἀλλὰ κατὰ τὸ θέλημα. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν θέλημα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, ἅπερ ὁ Υἱὸς ἐβούλετο, ταῦτα καὶ ὁ Πατήρ ἤθελεν.

«ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν». Μυρίοις, φησὶν, ἑαυτοὺς περιεπειράμεν κακοῖς, καὶ τῆς ἐσχάτης ἡμεν ὑπεύθυνοι κολλάσεως. Καὶ ὁ μὲν νόμος οὐ μόνον οὐκ ἀπήλλαξεν, ἀλλὰ καὶ κατεδίκασε, τὸ μὲν ἁμάρτημα φανερώτερον καθιστάς, ἐλευθερῶσαι δὲ οὐκ ἰσχύων, οὐδὲ παῦσαι τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργήν· ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ἀδύνατον τοῦτο δυνατὸν ἐποίησε, τὰς τε ἁμαρτίας λύσας, καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἐν τάξει φίλων κατασιήσας, καὶ μυρία ἕτερα χαρισάμενος ἀγαθὰ. Εἰτιὰ φησὶν «Ὅπως ἐξέλθεται ἡμᾶς ἐκ τοῦ ἐνεσιῶτος αἰῶνος πονηροῦ». Πάλιν ἕτεροι ταύτης τῆς λέξεως ἐπιλαμβάνονται αἰρετικοί, τὸν παρόντα βίον διαβάλλοντες, καὶ τὴν Παύλου μαρτυρίαν παράγοντες. Ἴδου γὰρ, φησί, τὸν ἐνεσιῶτα αἰῶνα πονηρὸν εἶρηκε. Καὶ τί ποτέ ἐστιν αἰὼν, εἶπέ μοι; Χρόνος ἐν ἡμέραις καὶ ὥραις. Τί οὖν; τὸ διάστημα τῶν ἡμερῶν

22. Ματθ. 1, 21.

23. Γαλ. 1, 4.

τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐξεταζόμενον μὲ ἀκρίβειαν, φανερῶνει ὀλόκληρον τὴν εὐεργεσίαν. Διότι, διὰ τοῦτο, λέγει, θὰ ὀνομασθῆ Ἰησοῦς «διότι αὐτὸς θὰ σώσῃ τὸν λαόν του ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας του»²². ἡ δὲ προσηγορία Χριστὸς ἀναμιμνήσκει τὴν χρίσιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

5. «Ὁ ὁποῖος ἔδωσε τὸν ἑαυτὸν του διὰ τὰς ἁμαρτίας μας»²³. Βλέπεις ὅτι δὲν ὑπέμεινε δουλικῶς, οὔτε ἀναγκαστικῶς τὴν διακονίαν, οὔτε παρεδόθη ἀπὸ κάποιον, ἀλλ' ἔδωσε τὸν ἑαυτὸν του ἐκουσίως; Ὡστε, ὅταν ἀκούσῃς τὸν Ἰωάννην νὰ λέγῃ ὅτι ὁ Πατὴρ ἔδωσε τὸν μονογενῆ Υἱόν του ὑπὲρ ἡμῶν, νὰ μὴ θεωρήσῃς μικροτέραν τὴν ἀξίαν τοῦ Υἱοῦ διὰ τοῦτο, οὔτε νὰ ὑποπτευθῆς τίποτε ἀνθρώπινον. Διότι καὶ ἂν λέγεται ὅτι ὁ Πατὴρ ἔδωσε τὸν Υἱόν, λέγεται ὅχι διὰ νὰ θεωρήσῃς αὐτὸ ὡς δουλικὴν διακονίαν, ἀλλὰ διὰ νὰ γνωρίσῃς ὅτι αὐτὸ ἦτο ἀπόφασις καὶ τοῦ Πατρὸς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ ὁ Παῦλος ἐδήλωσεν ἐδῶ, λέγων· «συμφώνως πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἡμῶν»· ὅχι κατὰ προσταγὴν, ἀλλὰ κατὰ τὸ θέλημα. Διότι, ἐπειδὴ ἓνα εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, αὐτὰ τὰ ὁποῖα ἤθελεν ὁ Υἱός, αὐτὰ ἤθελε καὶ ὁ Πατήρ.

«Διὰ τὰς ἁμαρτίας μας». Εἰς μύρια κακά, λέγει, διεσπείραμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας, καὶ εἴμεθα ὑπεύθυνοι τῆς ἐσχάτης κολάσεως. Καὶ ὁ μὲν νόμος, ὅχι μόνον δὲν ἀπήλλαξεν, ἀλλὰ καὶ κατεδίκασε, διότι τὸ μὲν ἁμάρτημα κατέστησε φανερώτερον, ἐνῶ δὲν εἶχε δύναμιν νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ, οὔτε νὰ παύσῃ τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ· ἐνῶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ αὐτὸ τὸ ἀδύνατον κατέστησε δυνατόν, διότι καὶ τὰς ἁμαρτίας κατέλυσε, καὶ τοὺς ἐχθροὺς κατέστησε φίλους, καὶ μύρια ἄλλα ἀγαθὰ μᾶς ἐχάρισε. Ὑστερον λέγει· «Διὰ νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὸν σημερινὸν πονηρὸν κόσμον». Ἄλλοι πάλιν αἰρετικοὶ στηρίζονται εἰς αὐτὴν τὴν λέξιν, διὰ νὰ κατηγοροῦν τὴν παροῦσαν ζωὴν, διαστρέφοντες τὴν μαρτυρίαν τοῦ Παύλου. Διότι, ἰδοὺ, λέγουν, τὸν παρόντα αἰῶνα ὠνόμασε πονηρὸν. Ἀλλά, εἶπέ μου, τί εἶναι τάχα ὁ αἰὼν; χρόνος διηρημένος εἰς ἡμέρας καὶ ὥρας. Τί λοιπόν; Τὸ διάστημα τῶν ἡμερῶν εἶναι πονηρὸν καὶ ἡ πορεία τοῦ

πονηρόν, καὶ ὁ τοῦ ἡλίου δρόμος; Ἄλλ' οὐδεὶς ἂν εἶποι τοῦ-
 τό ποτε, κἄν εἰς ἐσχάτην ἀλογίαν καινεχθῆ. Ἄλλ' οὐ τὸν
 χρόνον εἶπε, φησὶν, ἀλλὰ τὴν παρούσαν ζωὴν πονηρὰν ἐκά-
 λεσε. Καὶ μὴν τὰ ρήματα οὐ τοῦτο φησὶν ἀλλ' οὐχ ἴσασθαι
 5 ἐπὶ τῶν ρημάτων, ἀφ' ὧν τὴν καιτηγορίαν ἐπλεξας, ἀλλὰ
 σαυτῷ τέμνεις ἐρμηνείας ὁδόν. Οὐκοῦν καὶ ἡμῖν συγχωρή-
 σεις ἐρμηνεῦσαι τὰ εἰρημένα, καὶ ἰσοσούτω μᾶλλον, ὅσω καὶ
 εὐσεβῆ τὰ ἡμέτερα, καὶ λόγον ἔχοντα.

Τί οὖν ἂν εἴποιμεν; "Οἱ οὐδὲν τῶν κακῶν γένοιτ' ἂν
 10 αἰτιόν ποτε τῶν καλῶν, τῶν δὲ μυρίων στεφάνων καὶ ἰο-
 σούτων μισθῶν ὁ παρὼν θίος αἰτιός ἐστιν. Αὐτὸς γοῦν οὗ-
 τος ὁ μακάριος Παῦλος ἐπαινεῖ μεθ' ὑπερβολῆς αὐτὸν λέ-
 γων οὕτως· «Εἰ δὲ τὸ ζῆν ἐν σαρκί, τοῦτο μοι καρπὸς ἔργου,
 καὶ τί αἰρήσομαι, οὐ γνωρίζω». Καὶ αἴρεισιν δὲ ἑαυτῷ προ-
 15 θεὶς τοῦ ζῆν ἐνταῦθα, καὶ τοῦ ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ
 εἶναι, προτιμᾷ τὴν ἐνταῦθα διαγωγὴν. Εἰ δὲ πονηρὸς ἦν,
 οὐτ' ἂν ἐκεῖνος ταῦτα περὶ ἑαυτοῦ εἶπεν, οὐτ' ἂν ἄλλος τις
 εἰς ἀρειτὴν αὐτῷ καταχρήσασθαι ἠδυνήθη, εἰ καὶ σφόδρα
 ἐσπούδαζε. Κακία γὰρ οὐκ ἂν ποτε εἰς ἀγαθόν τις χρήσαιτο,
 20 οὐ πορνεία εἰς σωφροσύνην, οὐ φθόνος εἰς φιλοφροσύνην.
 Καὶ γὰρ διὰ λέγει Παῦλος περὶ τοῦ φρονήματος τῆς σαρ-
 κός, διὰ «Τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται· οὐδὲ γὰρ
 δύναται»· τοῦτο λέγει, διὰ ἡ κακία μένουσα κακία οὐ δύνα-
 ται εἶναι ἀρειτή.

25 6. "Ὅστις διὰ ἀκούσης πονηρόν αἰῶνα, τὰς πράξεις νόει
 τὰς πονηράς, τὴν προαίρεσιν τὴν διεφθαρμένην. Οὐδὲ γὰρ
 ἵνα ἀποκτείνῃ ἡμᾶς, καὶ ἐξαγάγῃ τῆς παρουσίας ζωῆς, ἦλ-
 θεν ὁ Χριστός, ἀλλ' ἵνα ἀφείσῃ ἐν τῷ κόσμῳ, παρασκευάσῃ
 τῆς ἐν τοῖς οὐρανοῖς διαγωγῆς γενέσθαι ἀξίους. Διὰ τοῦτο
 30 καὶ τῷ Πατρὶ διαλεγόμενος ἔλεγε· «Καὶ οὗτοι ἐν τῷ κόσμῳ
 εἰσὶ, καὶ ἐγὼ πρὸς σὲ ἔρχομαι. Οὐκ ἐρωτῶ, ἵνα ἄρῃς αὐτούς

24. Φιλίπ. 1, 22.

25. Ρωμ. 8, 7.

26. Ἰωάν. 17, 11.

ἡλίου; Ἄλλὰ κανεῖς δὲν θὰ τὸ ἔλεγε ποτὲ αὐτό, ἀκόμη καὶ ἂν καταντήσῃ εἰς τὸν ἔσχατον παραλογισμόν. Ὅμως, θὰ εἶπουν, ὄχι τὸν χρόνον, ἀλλὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν ὠνόμασε πονηράν. Τὰ λεχθέντα ὅμως δὲν ἐννοοῦν αὐτό, ἀλλὰ σὺ δὲν στηρίζεσαι εἰς τὰ λεχθέντα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἤλλαξες τὴν κατηγορίαν, ἀλλὰ χαράσσεις ἰδικὴν σου ὁδὸν ἐρμηνείας. Λοιπὸν θὰ ἐπιτρέψῃς καὶ εἰς ἐμᾶς νὰ δώσωμεν ἐρμηνείαν τῶν λεχθέντων, τόσον περισσότερον, ὅσον καὶ εὐσεβῆς καὶ ἠτιολογημένη εἶναι ἡ ἰδική μας.

Τί λοιπὸν θὰ εἴχομεν νὰ εἴπωμεν; Ὅτι κανὲν κακὸν δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ γίνῃ ποτὲ αἴτιον τῶν καλῶν, ἐνῶ ἡ παροῦσα ζωὴ εἶναι αἴτιος τόσων στεφάνων καὶ μισθῶν. Αὐτὸς ὁ ἴδιος λοιπὸν ὁ μακάριος Παῦλος ἐπαινεῖ ὑπερβολικῶς αὐτήν, λέγων ἔτσι· «Ἄλλ' ἂν τὸ νὰ εἴπῳ εἰς τὸ σῶμα μου ἐπιτρέπει νὰ ἐργασθῶ μὲ καρποφορίαν, δὲν γνωρίζω τί νὰ προτιμήσω»²⁴. Καὶ προτείνων εἰς τὸν ἑαυτὸν του νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ τοῦ νὰ ζῆ ἐδῶ ἢ τοῦ νὰ φύγῃ καὶ νὰ εἶναι μαζὶ μὲ τὸν Χριστόν, προτιμᾷ τὸ νὰ ζῆ ἐδῶ. Ἐὰν δὲ ἦτο κακὴ ἡ παροῦσα ζωὴ, δὲν θὰ ἔλεγε καὶ ἐκεῖνος αὐτὰ διὰ τὸν ἑαυτὸν του, οὔτε ἂν κάποιος ἄλλος θὰ εἶχε κατορθώσει νὰ κάνῃ αὐτὸν τέλειον εἰς τὴν ἀρετήν, ἂν καὶ ὁ ἴδιος ἠγωνίζετο πολὺ. Διότι τὴν κακίαν δὲν θὰ ἠδύνατο ποτὲ νὰ χρησιμοποιήσῃ κανεῖς διὰ τὸ ἀγαθόν, οὔτε τὴν πορνείαν διὰ σωφροσύνην, οὔτε τὸν φθόνον διὰ τὴν ἀγάπην. Καὶ βεβαίως ὅταν λέγῃ ὁ Παῦλος διὰ τὸ φρόνημα τῆς σαρκός, ὅτι «δὲν ὑποτάσσεται εἰς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οὔτε εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποταχθῆ»²⁵, αὐτὸ λέγει, ὅτι ἡ κακία, παραμένουσα κακία, δὲν δύναται νὰ εἶναι ἀρετὴ.

6. Ὡστε ὅταν ἀκοῦς πονηρὸν αἰῶνα, νὰ ἐννοήσῃς τὰς πονηρὰς πράξεις καὶ τὴν διεφθαρμένην προαίρεσιν. Διότι ὁ Χριστὸς δὲν ἦλθε διὰ νὰ μᾶς θανατώσῃ καὶ νὰ μᾶς πάρῃ ἀπὸ τὴν παροῦσαν ζωὴν, ἀλλὰ ἀφοῦ μᾶς ἀφήσῃ εἰς τὸν κόσμον, νὰ μᾶς προετοιμάσῃ διὰ νὰ γίνωμεν ἄξιοι τῆς οὐρανόθεν ζωῆς. Διὰ τοῦτο καὶ συνομιλῶν μὲ τὸν Πατέρα ἔλεγε· «Δὲν θὰ εἶμαι πλέον εἰς τὸν κόσμον, ἐνῶ αὐτοὶ θὰ εἶναι εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἐγὼ ἔρχομαι εἰς ἐσένα»²⁶. «Δὲν σὲ παρακα-

ἐκ τοῦ κόσμου, ἀλλ' ἵνα τηρήσης αὐτοὺς ἐκ τοῦ πονηροῦ»,
 τουτέστιν, ἀπὸ τῆς κακίας. Εἰ δὲ οὐκ ἀνέχη τούτων, ἀλλ'
 εἴ τι πονηρὰν τὴν παροῦσαν ζωὴν εἶναι φῆς, μὴ ἐγκάλει τοῖς
 ἑαυτοὺς ἀναιροῦσιν. Ὡσπερ γὰρ ὁ τῆς κακίας ἑαυτὸν ὑπεξά-
 5 γων, οὐκ ἐγκλημάτων, ἀλλὰ καὶ στεφάνων ἄξιος· οὕτω καὶ
 ὁ θιαίω θανάτω, καὶ δι' ἀγχόνης ἢ δι' ἄλλων τινῶν κατα-
 λύων τὸ ζῆν, οὐκ ἂν εἴη δίκαιος ἐγκαλεῖσθαι καθ' ὑμᾶς.

Νῦν δὲ καὶ ὁ Θεὸς τοὺς τοιοῦτους κολάζει τῶν ἀνδρο-
 φόρων μᾶλλον, καὶ πάντες βδελυτιόμεθα, εἰκότως. Εἰ γὰρ
 10 ἐτιέροισ ἀνελεῖν οὐ καλόν, πολλῶ μᾶλλον ἑαυτόν. Εἰ δὲ πο-
 νηρὸν ἢ παροῦσα ζωὴ, τοὺς ἀνδροφόρους στεφανοῦν ἔδει,
 διὰ τῆς πονηρίας ἡμᾶς ἀπαλλάττουσι. Χωρὶς δὲ τούτων, καὶ
 ἐξ ὧν αὐτοὶ λέγουσιν, ἑαυτοῖς περιπίπτουσι. Τὸν γὰρ ἡλι-
 ον Θεὸν εἶναι φάσκοντες, καὶ μετ' ἐκεῖνον τὴν σελήνην,
 15 καὶ προσκυνοῦντες ὡς τῶν πολλῶν ἀγαθῶν αἰτίους, ἑαυ-
 τοῖς μαχόμενα λέγουσιν. Ἡ γὰρ τούτων χρεία καὶ τῶν λοι-
 πῶν ἄστρων πρὸς ἕτερον μὲν οὐδέν, εἰς δὲ τὴν παροῦσαν
 ἡμῖν συντελεῖ ζωὴν, τὴν, ὡς αὐτοὶ φασί, πονηρὰν, σώματα
 τρέφουσα τε, καὶ καταναγάζουσα, καὶ καρποὺς εἰς ἀκμὴν ἄ-
 20 γουσα. Πῶς οὖν πρὸς τὴν οὐσίαν τοῦ πονηροῦ θίου το-
 σαύτην εἰσάγουσι λειτουργίαν οὗτοι οἱ καθ' ὑμᾶς θεοί; Ἀλλ'
 οὔτε τὰ ἄστρα θεοί, μὴ γένοιτο, ἀλλ' ἔργα Θεοῦ πρὸς τὴν
 ἡμετέραν πεποιημένα χρεῖαν, οὔτε ὁ κόσμος πονηρός. Εἰ δὲ
 λέγεις μοι τοὺς ἀνδροφόρους καὶ τοὺς μοιχοὺς καὶ τοὺς
 25 τυμβωρύχους, οὐδὲν ταῦτα πρὸς τὸν παρόντα θίον· οὐδὲ γὰρ
 τῆς ἐν σαρκὶ ζωῆς ταῦτα ἁμαρτήματα, ἀλλὰ τῆς διεφθαρμέ-
 νης προαιρέσεως. Εἰ γὰρ τῆς παρούσης ζωῆς ἦν ταῦτα, ὡς
 πάντως αὐτῇ συγκεκληρωμένα, οὐδεὶς ἂν ἐλεύθερος ἦν οὐ-
 δὲ καθαρός.

30 Ὅρα γοῦν τῆς ἐν σαρκὶ ζωῆς τὰ ιδιώματα οὐδένα δυ-
 νάμενον διαφυγεῖν. Τίνα δὲ ταῦτά ἐστι; Τὸ ἐσθίειν, τὸ πί-

λῶ νὰ τοὺς πάρῃς ἀπὸ τὸν κόσμον, ἀλλὰ νὰ τοὺς φυλάξης ἀπὸ τὸν πονηρόν»²⁷, δηλαδή ἀπὸ τὴν κακίαν. Ἐὰν ὅμως δὲν παραδέχεσαι αὐτά, ἀλλὰ λέγεις ἀκόμη κακὴν τὴν παροῦσαν ζωὴν, μὴ κατηγορῆς ὄσους αὐτοκτονοῦν. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος διασώζει τὸν ἑαυτόν του ἀπὸ τὴν κακίαν, ὄχι κατηγορίας, ἀλλὰ καὶ στεφάνων εἶναι ἄξιος, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος μὲ βίαιον θάνατον καὶ μὲ ἀγχόνην ἢ μὲ ἄλλα μέσα αὐτοκτονεῖ, δὲν θὰ ἦτο δίκαιον δι' ἐσᾶς νὰ κατηγορῆται.

Τώρα ὅμως αὐτοὺς καὶ ὁ Θεὸς τοὺς κολάζει περισσότερο ἀπὸ τοὺς φονεῖς, καὶ ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι τοὺς βδελυσσόμεθα ὅλοι, καὶ ὀρθῶς. Διότι ἐὰν τὸ νὰ φονεύσῃς ἄλλους δὲν εἶναι καλόν, πολὺ περισσότερο τὸ νὰ φονεύσῃς τὸν ἑαυτόν σου. Ἐὰν ὅμως εἶναι κακὴ ἡ παροῦσα ζωὴ, θὰ ἔπρεπε καὶ νὰ βραβεύουν τοὺς φονεῖς, διότι μᾶς ἀπαλλάσσουν ἀπὸ τὴν κακίαν, ἐκτὸς αὐτῶν δέ, καὶ ἀπὸ ὅσα λέγουν αὐτοί, ἀντιφάσκουν πρὸς τοὺς ἑαυτοὺς των. Διότι, ἐνῶ λέγουν ὅτι ὁ ἥλιος εἶναι θεός, καὶ μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνον ἡ σελήνη, καὶ ἐνῶ προσκυνοῦν αὐτὰ ὡς αἷτια πολλῶν ἀγαθῶν, λέγουν πράγματα τὰ ὁποῖα συγκρούονται μεταξύ των. Διότι ἡ ἀνάγκη αὐτῶν καὶ τῶν ἄλλων ἄστρων, τὰ ὁποῖα καὶ τὰ σώματα τρέφουν καὶ κατα φωτίζουν τὸν κόσμον, καὶ τοὺς καρποὺς ὠριμάζουν, εἰς τίποτε ἄλλο δὲν συντελεῖ, παρὰ εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν μας, τὴν ὁποῖαν αὐτοὶ λέγουν κακὴν. Πῶς λοιπὸν αὐτοί, οἱ ὁποῖοι εἶναι δι' ἐσᾶς θεοί, προσφέρουν τέσην ἐργασίαν διὰ τὴν ὑπαρξίν αὐτῆς τῆς κακῆς ζωῆς; Οὔτε τὰ ἄστρα ὅμως εἶναι θεοί, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ ἔργα Θεοῦ, τὰ ὁποῖα ἐγίναν διὰ τὴν ἰδικὴν μας ἀνάγκην, οὔτε ὁ κόσμος πονηρός. Ἐὰν δὲ ἐννοῆς τοὺς φονεῖς καὶ τοὺς μοιχοὺς καὶ τοὺς κακούργους, καθόλου δὲν ὀφείλονται αὐτὰ εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν· διότι αὐτὰ τὰ ἁμαρτήματα δὲν ὀφείλονται καθόλου εἰς τὸ ὅτι ζῶμεν εἰς σῶμα, ἀλλὰ εἰς τὴν διεφθαρμένην προαίρεσιν. Διότι ἐὰν αὐτὰ ἀνῆκον εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν, ὡς συνυφασμένα μὲ αὐτήν, οὐδεὶς θὰ ἦτο ἐλεύθερος, οὔτε καθαρός.

Διότι, πρόσεξε πῶς κανεὶς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διαφύγῃ τὰ φυσικὰ ἰδιώματα τῆς ἐν σώματι ζωῆς. Ποῖα δὲ εἶναι

νειν, τὸ καθεύδειν, τὸ αὔξεσθαι, τὸ πεινῆν, τὸ διψῆν, τὸ γεν-
 νᾶσθαι, τὸ τελευτᾶν καὶ τὰ τούτοις ἔοικότι ἅπαντα. Καὶ τούτων
 οὐδείς ἄν περιγένοιτο, οὐχ ἁμαρτωλός, οὐ δίκαιος, οὐ βα-
 σιλεύς, οὐκ ἰδιώτης, ἀλλὰ πάντες ὑποκείμεθα τῇ τῆς φύ-
 5 σεως ἀνάγκῃ. Οὕτω καὶ τὸ φαῦλα πράττειν, εἰ τῇ φύσει
 τῆς ζωῆς ἦν συγκεκληρωμένον, οὐδείς ἄν αὐτὰ διέφυγεν,
 ὡσπερ οὐδὲ ἐκεῖνα. Μὴ γάρ μοι τοῦτο εἶπης, διτι σπάνιοι
 οἱ κατορθοῦντες· τῶν γὰρ φυσικῶν ἀναγκῶν οὐδένα εὐρή-
 σεις περιγεγενημένον ποιέ. Ὡστε ἕως ἄν εὐρίσκηται καὶ
 10 εἰς κατορθωκῶς ἀρετῆν, οὐδὲν ὁ λόγος παραβλαθήσεται.

Τί φῆς, ἄθλιε καὶ ταλαίπωρε; πονηρὰ ἢ παροῦσα ζωὴ,
 ἐν ἣ τὸν Θεὸν ἐπέγνωμεν, ἐν ἣ περὶ τῶν μελλόντων φιλο-
 σοφῶμεν, ἐν ἣ γεγόναμεν ἐξ ἀνθρώπων ἄγγελοι, καὶ ταῖς
 ἄνω συγχορευόμεν δυνάμεσι; Καὶ ποίαν ἐτέραν ζητήσομεν
 15 τῆς πονηρᾶς ὑμῶν γνώμης καὶ διεστραμμένης ἀπόδειξιν;
 Τίνος οὖν ἕνεκεν ὁ Παῦλος, φησὶν, εἶπεν αἰῶνα πονηρὸν
 τὸν ἐνεσιῶτα; Τῇ κοινῇ κεχρημένος συνηθείᾳ. Καὶ γὰρ
 καὶ ἡμεῖς εἰώθαμεν λέγειν, κακὴν ἔσχον ἡμέραν, οὐ τὸν
 καιρὸν, ἀλλὰ τὴν πρᾶξιν ἢ τὴν περίστασιν διαβάλλοντες. Οὐ-
 20 τω καὶ Παῦλος τὰς πονηρὰς διαβάλλον προαιρέσεις, τῇ
 συνηθείᾳ κέχρηται· καὶ δείκνυσιν, διτι καὶ τῶν προτέρων
 ἡμᾶς ἀπήλλαξεν ὁ Χριστὸς ἁμαρτημάτων, καὶ πρὸς τὸ μέλ-
 λον ἠσφαλίσατο. Τῶν μὲν γὰρ εἶπεῖν, «τοῦ δόντιος ἐαντὸν
 ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν», ἐκεῖνο ἐδήλωσε· τῷ δὲ προσθεῖ-
 25 ναι, «ὅπως ἐξέλῃται ἡμᾶς ἐκ τοῦ ἐνεσιῶτος αἰῶνος πονη-
 ροῦ», τὴν πρὸς τὸ μέλλον ἀσφάλειαν ἐνέφηγεν. Ὁ μὲν γὰρ
 νόμος καὶ πρὸς τὸ ἐν ἠσθένει, ἢ δὲ χάρις πρὸς ἀμφοτέρω
 δυνατὴ γέγονε.

«Κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἡμῶν». Ἐπειδὴ
 30 γὰρ ἐνόμιζον ἐκεῖνοι τοῦ Θεοῦ παρακούειν, ὡς δεδωκότις
 τὸν νόμον, καὶ ἐδεδοίκεσαν, εἰ τὴν παλαιὰν ἀφέντες προσέλ-
 θοιεν τῇ καινῇ· καὶ ταύτην αὐτῶν διορθοῦται τὴν ὑπόνοιαν

αυτά; Τὸ νὰ τρώγη κανεὶς, νὰ πίνη, νὰ κοιμᾶται, νὰ αὐξάνη, νὰ πεινᾶ, νὰ διψᾶ, νὰ γεννᾶται, νὰ ἀποθνήσκῃ, καὶ ὅλα τὰ ὅμοια μὲ αὐτά. Καὶ αὐτὰ κανεὶς δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ τὰ ὑπερβῇ, οὔτε ἀμαρτωλός, οὔτε δίκαιος, οὔτε βασιλεύς, οὔτε στρατιώτης, ἀλλὰ ὅλοι ὑποκείμεθα εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς φύσεως. Ἔτσι καὶ τὸ νὰ πράττῃ κανεὶς κακά, ἐὰν ἦτο ἐκ φύσεως ἰδίωμα τῆς ζωῆς, οὐδεὶς θὰ διέφευγεν αὐτά, ὅπως ἀκριβῶς οὔτε ἐκεῖνα. Ἀλλὰ μὴ μοῦ εἴπῃς ὅτι σπάνιοι εἶναι ὅσοι κατορθώνουν τὴν ἀρετὴν· διότι δὲν θὰ εὔρης κανένα ὁ ὁποῖος νὰ ἔχῃ νικήσει τὰς φυσικὰς ἀνάγκας. Ὡστε λοιπόν, ἕως ὅτου θὰ εὐρίσκεται ἔστω καὶ ἓνας ὁ ὁποῖος θὰ ἔχῃ κατορθώσει τὴν ἀρετὴν, εἰς τίποτε δὲν θὰ βλαβῇ αὐτὸς ὁ λόγος.

Τί λέγεις ἄθλιε καὶ ταλαίπωρε; Εἶναι κακὴ ἡ παροῦσα ζωὴ, εἰς τὴν ὁποίαν ἐγίναμεν ἀπὸ ἄνθρωποι ἄγγελοι, καὶ ἀποτελοῦμεν μίαν χορείαν μὲ τὰς ἄνω δυνάμεις; Καὶ ποίαν ἄλλην ἀπόδειξιν νὰ ζητήσωμεν διὰ τὴν πονηρίαν καὶ διεστραμμένην σὰς προαίρεσιν; Διατί, λοιπόν, ὁ Παῦλος, λέγουν, εἶπε πονηρὸν τὸν παρόντα αἰῶνα; Χρησιμοποιῶν τὴν κοινήν συνήθειαν. Διότι καὶ ἐμεῖς συνηθίζομεν νὰ λέγωμεν «κακὴν ἡμέραν εἶχον», κατηγοροῦντες ὅχι τὸ χρονικὸν διάστημα τῆς ἡμέρας, ἀλλὰ τὰ διαπραχθέντα ἢ τὴν περίστασιν. Ἔτσι καὶ ὁ Παῦλος κατηγορῶν τὴν πονηρὰν προαίρεσιν, χρησιμοποιεῖ τὴν συνήθειαν· καὶ δεικνύει ὅτι ὁ Χριστὸς καὶ ἀπὸ τὰ προηγούμενα ἀμαρτήματα μᾶς ἀπήλλαξεν, καὶ διὰ τὸ μέλλον μᾶς ἠσφάλισε. Διότι μὲ τὸ νὰ εἴπῃ μὲν «ὁ ὁποῖος ἔδωκε τὸν ἑαυτὸν του διὰ τὰς ἀμαρτίας μας», ἐκεῖνο ἐδήλωσε· μὲ τὸ νὰ προσθέσῃ δὲ «διὰ νὰ μᾶς λυτρώσῃ ἀπὸ τὸν σημερινὸν πονηρὸν κόσμον», παρέστησε τὴν πρὸς τὸ μέλλον ἀσφάλειαν. Διότι ὁ μὲν νόμος καὶ διὰ τὸ ἓν ἀπὸ τὰ δύο ἦτο ἀδύνατος, ἡ δὲ χάρις εἶναι δυνατὴ καὶ διὰ τὰ δύο.

«Συμφώνως πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἡμῶν». Διότι, ἐπειδὴ ἐκεῖνοι ἐνόμιζον ὅτι παρακούουν τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος ἔδωκε τὸν νόμον, καὶ ἐφοβοῦντο, ἀφοῦ ἀφήσουν τὴν Παλαιὰν καὶ προσέλθουν εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην, ἐξαλείφει καὶ αὐτὴν τὴν ὑπόνοιάν των, λέγων ὅτι καὶ

λέγων, ὅτι καὶ τῷ Πατρὶ ταῦτα δοκεῖ. Καὶ οὐχ ἀπλῶς εἶπε, Πατὴρ, ἀλλὰ, «Πατὴρ ἡμῶν», καὶ συνεχῶς αὐτὸ τίθησιν, ἐντρέπων αὐτοὺς τῷ δεικνύναι, ὅτι Πατέρα ἡμῶν τὸν αὐτοῦ Πατέρα πεποίηκεν ὁ Χριστός.

5 7. «^ε Ω ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας». Καὶ τοῦτο καινὸν καὶ παρηλλαγμένον. Τὸ γὰρ, «^ε Αμήν», οὐδαμοῦ ἐν ἀρχῇ καὶ προοιμίῳ ἐπιστολῆς εὐρίσκομεν κείμενον, ἀλλὰ μετὰ πολλά. Ἐνιαῦθα δὲ δεικνύς ὅτι καὶ τὰ εἰρημένα ἱκανῆν εἶχε καιηγορίαν Γαλατῶν, καὶ ὅτι ὁ λόγος ἀπηρτισμένος ἐστί,
10 τὸ προοίμιον τοῦτο τίθεικε. Τὰ γὰρ φανερὰ τῶν ἐγκλημάτων οὐ πολλῆς δεῖται κατασκευῆς. Ἀναμνήσας γὰρ τοῦ σιαυροῦ καὶ τῆς ἀνασιάσεως, τῆς τῶν ἁμαρτημάτων λυτρώσεως, τῆς πρὸς τὸ μέλλον ἀσφαλείας, τῆς τοῦ Πατρὸς γνώμης, τῆς τοῦ Υἱοῦ βουλῆς, τῆς χάριτος, τῆς εἰρήνης, πάσης αὐτοῦ τῆς
15 δωρεᾶς, εἰς δοξολογίαν τὸν λόγον κατέκλεισεν.

Οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον τοῦτο πεποίηκεν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ μεθ' ὑπερβολῆς ἐκπλήτισθαι τῆς δωρεᾶς τὸ μέγεθος, τῆς χάριτος τὴν ὑπερβολήν, καὶ ἐννοεῖν ἵνας ὄντας τί εἰργάσατο ὁ Θεὸς ἄνθρωπον καὶ ἐν ἀκαριαία καιροῦ ροπῇ ἄπερ
20 τῷ λόγῳ παρασιῆσαι μὴ δυνάμενος, εἰς δοξολογίαν κατέλυσεν, οὐ τὴν ἀξίαν, ἀλλὰ τὴν αὐτῷ δυνατὴν εὐφημίαν ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἀναπέμπων ἀπάσης. Διὰ τοῦτο καὶ σφοδρότερον τῷ μετὰ ταῦτα κέχρηται λόγῳ, καθάπερ πυρῶνεις σφοδρῶς ὑπὸ τῆς ἐννοίας τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ. Εἰπὼν
25 γὰρ, «^ε Ω ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, Ἄμήν», ἀπὸ σφοδροτέρας ἄρχεται ἐπιπλήξεως, οὕτω λέγων «Θαυμάζω, ὅτι οὕτω ταχέως μεταιτίθεσθε ἀπὸ τοῦ καλέσαντος ὑμᾶς ἐν χάριτι Χριστοῦ, εἰς ἕτερον εὐαγγέλιον». Ἐπειδὴ γὰρ διὰ τῆς τοῦ νόμου φυλακῆς ὑπώπιενον ἀρέσκειν τῷ Πατρὶ, καθάπερ
30 καὶ Ἰουδαῖοι τὸν Χριστὸν διώκοντες, τοῦτο πρῶτον ἐνδείκνυται, ὅτι οὐ τὸν Χριστὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν Πατέρα

28. Γαλ. 1, 5.

29. Γαλ. 1, 6.

τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς αὐτὸ εἶναι. Καὶ δὲν εἶπεν ἀπλῶς τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ «τοῦ Πατρὸς ἡμῶν», καὶ συνεχῶς θέτει αὐτό, διὰ νὰ ἐντροπιάζη αὐτοὺς μὲ τὸ νὰ δεικνύη ὅτι ὁ Χριστὸς ἔκανε Πατέρα μας τὸν Πατέρα του.

7. «Εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν»²⁸. Καὶ τοῦτο εἶναι καινοφανὲς καὶ διαφορετικὸν ἀπὸ τὰ μέχρι τώρα. Διότι τὸ «Ἀμήν» εἰς οὐδεμιᾶς ἐπιστολῆς τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ προοίμιον δὲν εὐρίσκομεν νὰ ἔχη τεθῆ, ἀλλ' ἀφοῦ προηγουμένως ἔχουν λεχθῆ πολλά. Ἐδῶ ὅμως, δεικνύων καὶ ὅτι τὰ λεχθέντα περιεῖχον ἀρκετὴν κατηγορίαν κατὰ τῶν Γαλατῶν, καὶ ὅτι ὁ λόγος εἶναι ὁλοκληρωμένος, ἔθεσεν αὐτὸ τὸ προοίμιον. Διότι τὰ φανερὰ ἐγκλήματα δὲν ἔχουν ἀνάγκην ἀπὸ πολλὰ διὰ νὰ φανοῦν. Ἀφοῦ λοιπὸν ἐθύμισε τὸν σταυρὸν καὶ τὴν ἀνάστασιν, τὴν λύτρωσιν ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας, τὴν ἀσφάλειαν διὰ τὰ μέλλοντα, τὴν ἀπόφασιν τοῦ Πατρὸς, τὸ θέλημα τοῦ Υἱοῦ, τὴν χάριν, τὴν εἰρήνην, ὁλόκληρον τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ, κατέκλεισε τὸν λόγον μὲ δοξολογίαν.

Τοῦτο δὲ ἔκανεν ὄχι μόνον δι' αὐτό, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ θαυμάζουν μὲ ὑπερβολὴν τὸ μέγεθος τῆς δωρεᾶς, τὴν ὑπερβολὴν τῆς χάριτος, καὶ νὰ κατανοήσουν ποῖοι ἦσαν καὶ εἰς ποίους τοὺς ἀνέδειξεν ὁ Θεὸς διὰ μιᾶς καὶ μὲ ἀκαριαίαν μεταβολὴν· ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο νὰ παραστήσῃ αὐτὰ μὲ τὸν λόγον, κατέληξεν εἰς δοξολογίαν, ἀναπέμπων, ὄχι ὅσην ἀξίζει, ἀλλ' ὅσην ἠδύνατο δοξολογίαν ὑπὲρ ὁλοκλήρου τῆς οἰκουμένης. Διὰ τοῦτο καὶ ὁμιλεῖ ἐντονώτερον μετὰ ἀπὸ αὐτά, ὡσὰν νὰ ἔχη φλογισθῆ πολὺ ἀπὸ τὴν ἐνθύμησιν τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ. Διότι ἀφοῦ εἶπεν, «Εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν», ἀρχίζει σφοδροτέραν ἐπίπληξιν, λέγων ἔτσι· «ἐκπλήττομαι διότι τόσο συντόμως μετατίθεσθε ἀπὸ ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος σᾶς ἐκάλεσε διὰ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ, πρὸς ἄλλο Εὐαγγέλιον»²⁹. Διότι, ἐπειδὴ διὰ τῆς τηρήσεως τοῦ νόμου ἐνόμιζον ὅτι θὰ φανοῦν ἀρεστοὶ εἰς τὸν Πατέρα, ὅπως ἀκριβῶς καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ὄνταν ἐδίωκον τὸν Χριστόν, πρῶτον αὐτὸ δεικνύει ὅτι, ὄχι μόνον τὸν Χριστόν, ἀλλὰ καὶ τὸν Πατέρα παροργίζουν πράτ-

παροξύνουσι τοῦτο πράττοντες. Οὐ γὰρ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, φησὶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ Πατρὸς μεθίστασθε τοῦτο ποιῶντες. Ὡσπερ γὰρ ἡ παλαιὰ οὐ τοῦ Πατρὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ Υἱοῦ, οὕτω καὶ ἡ χάρις οὐ τοῦ Υἱοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ Πατρὸς, καὶ πάντα κοινά.

Πάντα γὰρ τὰ τοῦ Πατρὸς μου, ἐμὰ ἐσιν». Εἰπὼν τοίνυν, διὸ καὶ τοῦ Πατρὸς ἀφίστανται, δύο ἐγκλήματα τίθησι, καὶ τὴν μετάνοιαν, καὶ τὴν ταχίστην μετάνοιαν. Καὶ μὴν τὸ ἐναντίον κατηγορίας ἄξιον, τὸ μετὰ πολὺν ἀποσιῆσαι χρόνον· ἀλλ' ἐνταῦθα περὶ ἀπάτης ὁ λόγος. Ἄξιος μὲν γὰρ ἐγκλημάτων καὶ ὁ μετὰ πολὺν χρόνον· ὁ δὲ ἐκ πρώτης προσβολῆς καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀκροβολισμοῖς καταπεσὼν, ἐσχάτης ἀσθενείας ἐξήνεγκεν ὑπόδειγμα. Ὁ καὶ τοῦτοις ἐγκαλεῖ, λέγων· τί τοῦτο, διὸ οὐδὲ χρόνου δέονται οἱ ἀπαιῶντες ὑμᾶς, ἀλλ' ἐκ πρώτης προσαγωγῆς ἀρκεῖ πάντας ὑμᾶς κατασιρέψασθαι καὶ ἐλεῖν; καὶ ποῖαν ἂν σχοίητε συγγνώμην; Εἰ γὰρ ἐπὶ φίλων τοῦτο γινόμενον, ἔγκλημα, καὶ ὁ τοὺς προτέρους καὶ χρησίμους τῶν ἐπιτηδείων ἀφελὶς καταγνώσεως ἄξιος, ὁ Θεοῦ καλοῦντος ἀποπηδῶν, ἐννόησον ὅσης ἂν εἴη τιμωρίας ὑπεύθυνος.

Ὅταν δὲ εἴπῃ, «θαυμάζω», οὐ μόνον ἐνιρέπων αὐτοῖς λέγει, διὸ μετὰ τοσαύτην δωρεάν, μετὰ τοσαύτην ἁμαρτημάτων συγχώρησιν καὶ φιλανθρωπίας ὑπερβολήν, εἰς ζυγὸν δουλείας ἠὲτομόλησαν ὁμοῦ δὲ καὶ δεικνείς ὅταν ἔχει περὶ αὐτῶν ὑπόνοια, διὸ μεγάλην τινὰ καὶ ἐσπονδασμένην. Οὐδὲ γὰρ ἂν, εἰ τῶν τυχόντων ἐνόμιζεν αὐτοὺς εἶναι καὶ εὐεξαπαιτήτων, ἐθαύμασεν ἂν ἐπὶ τῷ γενομένῳ· ἀλλ' ἐπειδὴ τῶν γνησίων, φησὶ, καὶ πολλὰ πεπονηκότων ὑμεῖς, διὰ τοῦτο θαυμάζω ὅπερ ἦν ἱκανὸν αὐτοὺς ἀνακινήσασθαι, καὶ πρὸς τὰ πρότερα ἐπαναγαγεῖν. Ὁ καὶ ἐν μέσῃ τῇ ἐπιστολῇ δηλῶν ἔλεγε· «Τοσαῦτα ἐπάθειτε εἰκῆ, εἶγε καὶ εἰκῆ».

30. Ἰωάν. 16, 15.

31. Γαλ. 8, 4.

τοντες τοῦτο. Διότι, λέγει, ὄχι μόνον ἀπὸ τὸν Χριστόν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν Πατέρα ἀπομακρύνεσθε πράττοντες αὐτό. Διότι ὅπως ἡ Παλαιὰ εἶναι ὄχι μόνον τοῦ Πατρὸς ἀλλὰ καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἔτσι καὶ ἡ χάρις εἶναι ὄχι μόνον τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ Πατρὸς, καὶ τὰ πάντα εἶναι κοινά.

Διότι «ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ μου εἶναι ἰδικά μου»³⁰. Ἐφοῦ λοιπὸν εἶπεν ὅτι καὶ ἀπὸ τὸν Πατέρα ἀπομακρύνονται, δύο κατηγορίας παραθέτει, δηλαδὴ καὶ ὅτι μετετέθησαν καὶ ὅτι τάχιστα μετετέθησαν. Καὶ τὸ ἀντίθετον μάλιστα εἶναι ἄξιον κατηγορίας, δηλαδὴ τὸ νὰ ἀπομακρυνθῆ κανεὶς μετὰ ἀπὸ πολὺν χρόνον· ἀλλ' ἐδῶ ὁ λόγος γίνεται δι' ἀπάτην. Διότι εἶναι ἀξιοκατάκριτος καὶ ὁ μετὰ πολὺν χρόνον ἀπομακρυνθεὶς· ἀλλ' ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος πίπτει μετὰ τὴν πρώτην προσβολὴν καὶ ἐνόχλησιν τοῦ ἐχθροῦ, παρουσιάζει σημεῖον μεγίστης ἀδυναμίας. Διὰ τὸ ὁποῖον καὶ κατηγορεῖ αὐτοὺς λέγων· τί εἶναι αὐτό, νὰ μὴ χρειάζωνται κἄν χρόνον οἱ ἀπατεῶνες, καὶ ἡ πρώτη προσέγγισίς των ἀρκεῖ διὰ νὰ σᾶς καταστρέψουν καὶ νὰ σᾶς κυριεύσουν; Καὶ ποίαν συγγνώμην θὰ λάβετε; Διότι ἐὰν αὐτὸ εἶναι ἔγκλημα ὅταν γίνεται εἰς φίλους καὶ εἶναι ἄξιος κατηγορίας ὁποῖος ἐγκαταλείπει τοὺς ἰδικούς του καὶ τοὺς χρησίμους καὶ τοὺς συγγενεῖς, αὐτὸς ὁ ὁποῖος, ἐνῶ τὸν καλεῖ ὁ Θεός, ἀποστατεῖ, σκέψου πόσης τιμωρίας ὑπεύθυνος θὰ ᾔτο.

Ὅταν δὲ λέγη «θαυμάζω», δὲν τὸ λέγει μόνον διὰ νὰ τοὺς ἐντροπιάσῃ, διὰ τὸ ὅτι μετὰ ἀπὸ τόσην δωρεάν, μετὰ ἀπὸ ὑπερβολὴν φιλανθρωπίας καὶ συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν, ἐλιποτάκτησαν εἰς ζυγὸν δουλείας, ἀλλὰ ταῦτοχρόνως καὶ δεικνύων ὅτι ἔχει καλὴν γνώμην δι' αὐτοὺς καὶ τοὺς ἔχει περὶ πολλοῦ. Διότι καθόλου δὲν θὰ ἐξεπλήττετο διὰ τὸ γεγονός, ἐὰν ἐνόμιζεν αὐτοὺς ὡς τυχόντας καὶ εὐεξαπατήτους· ἀλλ' ἐπειδὴ εἴσθε γνήσιοι, λέγει, καὶ ἔχετε κοπιάσει πολύ, διὰ τοῦτο ἐκπλήσσομαι· αὐτὸ ᾔτο ἰκανὸν νὰ τοὺς ξανακερδίσῃ καὶ νὰ τοὺς ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν προηγουμένην κατάστασιν. Πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δηλῶν καὶ εἰς τὸ μέσον τῆς ἐπιστολῆς, ἔλεγεν· «Ὅσα ἔχετε ἐκ πείρας δοκιμάσει ἀπέβησαν μάταια· ἐὰν μόνον μάταια!»³¹.

«Μεταίθεσθε». Οὐκ εἶπε, μειέρεσθε, ἀλλά, «μεταίθεσθε», .ιουτέσιν, οὐδέπω πιστεύω, οὐδὲ ἠγοῦμαι ἀπηρησιμένην εἶναι τὴν ἀπάτην· ὁ καὶ αὐτὸ πάλιν ἐστὶν ἀνακιτωμένον. Τοῦτο οὖν σαφέστερον προῖόν λέγει· «Ἐγὼ πέποιθα εἰς ὑ-

5 μᾶς, ὅτι οὐδὲν ἄλλο φρονήσετε». «Ἀπὸ τοῦ καλέσαντος ὑμᾶς ἐν χάριτι Χριστοῦ». Ἡ μὲν κλήσις ἐστὶ τοῦ Πατρὸς, τῆς δὲ κλήσεως ἡ αἰτία, τοῦ Υἱοῦ· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ καταλλάξας καὶ δωρεὰν δούς· οὐ γὰρ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ ἐσώθημεν. Μᾶλλον δὲ καὶ ταῦτα ἐκείνου, καὶ ἐκεῖνα

10 τούτου· «Τὰ γὰρ ἐμὰ σὰ», φησί, «καὶ τὰ σὰ ἐμά». Καὶ οὐκ εἶπεν, ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου μεταίθεσθε, ἀλλ', «ἀπὸ τοῦ καλέσαντος ὑμᾶς Θεοῦ». Ὁ γὰρ ἦν φρικωδέστερον, καὶ μᾶλλον ἱκανὸν αὐτοὺς καταπλήξαι, τοῦτο τέθεικεν. Οἱ γὰρ ἀπαιτᾶν αὐτοὺς βουλόμενοι, οὐκ ἀθρόως τοῦτα ἐποίουν, ἀλλ'

15 ἠρέμα αὐτοὺς τῶν πραγμάτων μεθισιῶντες, τῶν ὀνομάτων οὐ μεθίστιον. Τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ διαβόλου πλάνη, μὴ γυμνὰ προιθέσθαι τὰ θήραιρα. Εἰ μὲν γὰρ εἶπον, ἀπόσιτε ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, ὡς πλάνους ἂν καὶ λυμεῶνας ἐφυλάξαντο· νῦν δὲ ἀφέντες αὐτοὺς ἐν τῇ πίστει τέως, καὶ τῇ πλάνῃ

20 εὐαγγελίου ἐπιθέσθαι ὄνομα, μετὰ πολλῆς τῆς ἀδείας διώρυγιον τὴν οἰκοδομήν, τῶν εἰρημένων, καθάπερ τινῶν παραπεισμάτων, διὰ τῶν ὀνομάτων τούτων κρυπτόντων τοὺς τοιχωρούχους.

Ἐπὶ οὖν εὐαγγέλιον ἐκάλουν τὴν ἑαυτῶν ἀπάτην, κα-

25 λῶς αὐτὸς καὶ πρὸς τὸ ὄνομα μάχεται, καὶ παρησιάζεται, λέγων· «Εἰς ἕτερον εὐαγγέλιον, ὁ οὐκ ἔστιν ἄλλο». Καλῶς· οὐδὲ γὰρ ἐστὶν ἄλλο. Ἄλλ' ὅμως ὅπερ πάσχουσιν οἱ νοσοῦντες ἐκ τῶν ὑγιεινῶν βλαπιόμενοι σιτίων, τοῦτο καὶ Μαρτίων ἐνιαῦθα ἔπαθεν. Ἐπελάβετο γὰρ τῶν εἰρημένων εἰ-

30 πῶν, ὅτι ἰδοὺ καὶ Παῦλος εἶπεν, οὐκ ἔστιν ἕτερον εὐαγγέλιον. Οὐδὲ γὰρ παραδέχονται τοὺς εὐαγγελιστὰς ἅπαντας,

82. Γαλ. 5, 10.

88. Ἰωάν. 17, 10.

84. Γαλ. 1, 7.

«Μετατίθεσθε». Δὲν εἶπεν «ἔχετε μετατεθῆ», ἀλλὰ «μετατίθεσθε», δηλαδή δὲν πιστεύω, οὔτε θεωρῶ ὅτι ἔχει ὀλοκληρωθῆ ἢ ἀπάτη· τὸ ὁποῖον γίνεται καὶ αὐτὸ διὰ τὰ ξανακερδηθοῦν. Αὐτὸ λοιπὸν, προχωρῶν, λέγει σαφέστερον· «Ἔχω πεποιθήσιν εἰς τὸν Κύριον, ὅτι δὲν θὰ ἔχετε διαφορετικὴν γνώμην»³². «Ἀπὸ ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος σᾶς ἐκάλεσε διὰ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ». Ἡ μὲν κλήσις εἶναι τοῦ Πατρός, ἡ δὲ αἰτία τῆς κλήσεως, τοῦ Υἱοῦ· διότι αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος μᾶς συνεφιλίωσε καὶ ἔδωσε δωρεάν· διότι δὲν ἐσώθημεν διὰ τῶν ἔργων τῆς ἀρετῆς. Μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὰ ἀνήκουν εἰς ἐκεῖνον, καὶ ἐκεῖνα εἰς αὐτόν. Διότι λέγει, «τὰ ἰδικά μου εἶναι ἰδικά σου, καὶ τὰ ἰδικά σου ἰδικά μου»³³. Καὶ δὲν εἶπεν ὅτι μετατίθεσθε ἀπὸ τὸ εὐαγγέλιον, ἀλλὰ «ἀπὸ τὸν Θεὸν ὁ ὁποῖος σᾶς ἐκάλεσεν». Αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἦτο περισσότερον φρικτὸν καὶ ἱκανὸν νὰ προκαλέσῃ εἰς αὐτοὺς τρόμον, αὐτὸ ἔγραψε. Διότι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἤθελον νὰ τοὺς ἐξαπατοῦν, δὲν ἔκαμνον αὐτὸ διὰ μιᾶς, ἀλλ' ὀλίγον κατ' ὀλίγον, χωρὶς ν' ἀπομακρύνουν αὐτοὺς ἀπὸ τὸ γράμμα, τοὺς ἀπεμάκρυνον ἀπὸ τὴν οὐσίαν. Διότι τέτοια εἶναι ἡ πλάνη τοῦ διαβόλου, νὰ μὴ τοποθετῆ ἀκαλύπτους τὰς παγίδας. Διότι ἐὰν ἔλεγον, φύγετε ἀπὸ τὸν Χριστόν, θὰ ἐφυλάσσοντο ἀπὸ αὐτοὺς ὡς ἀπὸ πλάνους καὶ καταστροφεῖς· τῶρα ὁμως, ἀφοῦ ἄφησαν αὐτοὺς εἰς τὴν ἔως τότε πίστιν καὶ ἀφοῦ ἔθεσαν τὸ ὄνομα τοῦ εὐαγγελίου εἰς τὴν πλάνην, μὲ πολλὴν ἄνεσιν ὑπέσκαπτον τὴν οἰκοδομήν, ἐνῶ τὰ λεχθέντα, ὡσὰν παραπετάσματα, μὲ αὐτὴν τὴν ὀνομασίαν ἔκρυπτον τοὺς πανούργους.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὠνόμαζον εὐαγγέλιον τὴν ἰδικὴν τῶν ἀπάτην, ὀρθῶς καὶ ὁ Παῦλος πολεμᾷ καὶ κρίνει τὴν ὀνομασίαν αὐτὴν λέγων· «Πρὸς ἄλλο εὐαγγέλιον, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι ἄλλο»³⁴. Ὅρθῶς· διότι δὲν ὑπάρχει ἄλλο. Ἄλλ' ἐκεῖνο ἀκριβῶς τὸ ὁποῖον οἱ ἀσθενεῖς βλαπτόμενοι ἀπὸ τὰς ὑγιεῖς τροφάς, αὐτὸ ἔπαθεν ἐδῶ καὶ ὁ Μαρκίων. Διότι ἐστηρίχθη εἰς τὰ λεχθέντα διὰ τὰ εἶπη ὅτι, ἰδοὺ καὶ ὁ Παῦλος εἶπεν ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄλλο εὐαγγέλιον. Διότι δὲν παραδέχονται ὄλους τοὺς εὐαγγελιστάς, ἀλλὰ μόνον ἓνα καὶ αὐτὸν ἀφοῦ

ἀλλ' ἓνα μόνον, καὶ αὐτὸν περικόψαντες καὶ συγχέαντες, ὡς ἐβούλοντο. Τί οὖν, διὰ αὐτὸς λέγει, «Κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου καὶ τὸ κήρυγμα Ἰησοῦ Χριστοῦ»; Ἔστι μὲν οὖν πολλοῦ γέλωτος τὰ εἰρημένα παρ' αὐτῶν πλὴν καὶ καταγέλα-
5 σια ἦ, ἀναγκαῖον διελέγχειν αὐτὰ διὰ τοὺς εὐκόλως ἀπα-
τωμένους.

Τί οὖν ἐροῦμεν; Ὅτι καὶ μυριοὶ γράφωσι εὐαγγέλια, τὰ δὲ αὐτὰ γράφωσι, ἐν ἔστι τὰ πολλά, καὶ οὐδὲν ἀπὸ τοῦ τῶν γραφόντων πλήθους εἰς τὸ ἓν εἶναι παραβλαβήσεται·
10 ὡπερ οὖν καὶ εἰς ἡ πάλιν ὁ γράφων, καὶ ἐναντία λέγει, οὐκ ἔστιν ἓν τὰ γραφόμενα. Τὸ γὰρ ἓν καὶ οὐχ ἓν, οὐ τῶν γραφόντων ἀριθμῶ, ἀλλὰ τῆ ταυτότητι καὶ ἑτερότητι τῶν λεγομένων κρίνεται. Ὅθεν δῆλον, διὰ καὶ τὰ τέσσαρα εὐαγγέλια ἓν ἔστιν εὐαγγέλιον. Ὅτιαν γὰρ οἱ τέσσαρες τὰ
15 αὐτὰ λέγωσι, οὐκ ἔστιν ἄλλο καὶ ἄλλο διὰ τὴν τῶν προσώπων διαφορὰν, ἀλλ' ἓν διὰ τὴν τῶν εἰρημένων συμφωνίαν. Οὐδὲ γὰρ ὁ Παῦλος περὶ ἀριθμοῦ λέγει νῦν, ἀλλὰ περὶ διαφωνίας τῶν εἰρημένων. Εἰ μὲν οὖν ἄλλο τὸ Ματθαίου, καὶ τὸ Λουκᾶ ἕτερον κατὰ τὴν δύναμιν τῶν ἐγγεγραμμένων
20 καὶ τὴν τῶν δογμάτων ἀκρίβειαν, καλῶς ἐπιλαμβάνονται τοῦ λόγου· εἰ δὲ ἓν καὶ τὸ αὐτό, παυσάσθωσαν ἀνοηταίνοιτες, καὶ ταῦτα προσποιούμενοι ἀγνοεῖν, ἃ καὶ τοῖς ἄγαν παισὶν ἔστι κατάδηλα.

«Εἰ μὴ τινὲς εἰσὶν οἱ ταρασσόντες ὑμᾶς, καὶ θέλοντες
25 ἀνατρέψαι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ». Τουτέστιν, ἕως ἂν ὑγιαίνητε τὸν νοῦν, οὐκ ἐπιγνώσεσθε ἕτερον εὐαγγέλιον, ἕως ἂν ὀρθὰ βλέπητε, καὶ μὴ διστραμμένα, τὰ μὴ ὄντα φανταζόμενοι. Ὡπερ γὰρ ὀφθαλμὸς διαταραχθεὶς ἕτερα ἀντ' ἑτέρων ὀρᾷ· οὕτω καὶ νοῦς τῆ τῶν πονηρῶν συγχύσει

προηγουμένως περιέκοψαν καὶ ἐσύγχυσαν ὅπως ἤθελον. Ἄλλὰ τί ἐννοεῖ ὅταν ὁ ἴδιος λέγῃ «συμφώνως πρὸς τὸ εὐαγγέλιόν μου καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ»;²⁵ Διότι δι' αὐτοὺς εἶναι ἄξια πολλοῦ γέλωτος τὰ λεχθέντα· πλὴν ὅμως, ἔστω καὶ ἂν εἶναι καταγέλαστα, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐλέγχωνται αὐτὰ δι' ὄσους ἀπατῶνται εὐκόλως.

Τί λοιπὸν θὰ εἴπωμεν; Ὅτι καὶ ἂν ἀκόμη χιλιάδες ἄνθρωποι γράφουν εὐαγγέλια, γράφουν ὅμως τὰ ἴδια, ἐν εὐαγγέλιον εἶναι τὰ πολλά, καὶ τίποτε δὲν ἐμποδίζει τὸ πλῆθος τῶν συγγραφέων εἰς τὸ νὰ εἶναι ἕν· ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι εἰς ὁ γράφων καὶ λέγῃ τὰ ἀντίθετα, δὲν εἶναι ἐν εὐαγγέλιον τὰ γραφόμενα. Διότι τὸ ἂν εἶναι ἐν ἢ πολλά, δὲν κρίνεται ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν τῶν συγγραφέων, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ταυτότητα τῶν λεγομένων. Ἀπὸ τὸ ὁποῖον εἶναι φανερὸν ὅτι καὶ τὰ τέσσαρα εὐαγγέλια εἶναι ἕν. Διότι ὅταν οἱ τέσσαρες λέγουν τὰ αὐτά, δὲν εἶναι ἄλλο καὶ ἄλλο ἐξ αἰτίας τῆς διαφορᾶς τῶν προσώπων, ἀλλ' ἐν εὐαγγέλιον, ἐξ αἰτίας τῆς συμφωνίας τῶν λεχθέντων. Καὶ ὁ Παῦλος βεβαίως δὲν λέγει τώρα διὰ τὸν ἀριθμὸν, ἀλλὰ διὰ τὴν διαφορίαν τῶν λεχθέντων. Ἐὰν μὲν λοιπὸν εἶναι ἄλλο τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Ματθαίου καὶ ἄλλο τοῦ Λουκᾶ ὡς πρὸς τὴν δύναμιν τῶν γραφέντων καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῶν δογμάτων τῆς πίστεως, τότε ὀρθῶς στηρίζονται εἰς τὸν λόγον τοῦ ἀποστόλου· ἐὰν ὅμως εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτό, ἃς παύσουν νὰ ἀνοηταίνουν καὶ νὰ προσποιοῦνται ὅτι ἀγνοοῦν ὅσα καὶ εἰς τὰ παιδιά εἶναι ὀλοφάνερα.

«Μόνον ποὺ ὑπάρχουν μερικοὶ οἱ ὁποῖοι οἷς ταρασσούν καὶ θέλουν νὰ διαστρέψουν τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ». Δηλαδή, ἕως ὅτου θὰ ἔχετε ὑγιῆ νοῦν, δὲν θὰ γνωρίσετε ἄλλο εὐαγγέλιον, ἕως ὅτου θὰ βλέπετε τὰ ὀρθὰ καὶ ὄχι τὰ διεστραμμένα, φανταζόμενοι τὰ ἀνύπαρκτα. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ὅταν διαταραχθῇ ὁ ὀφθαλμὸς βλέπει ἄλλα ἀντ' ἄλλων, ἔτσι καὶ ὁ νοῦς, ὅταν θολοῦται ἀπὸ τὴν σύγχυσιν τῶν πονηρῶν λογισμῶν, παθαίνει τὸ ἴδιο. Διὰ τοῦτο καὶ ἐκεῖνοι

λογισμῶν θολούμενος τὸ αὐτὸ τοῦτο πάσχειν εἶωθε. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ οἱ μαινόμενοι ἕτερα ἀνθ' ἐτέρων φαντάζονται. Ἄλλ' αὕτη χαλεπωτέρα ἐκείνης ἢ μανία, οὐκ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς, ἀλλ' ἐν τοῖς νοητοῖς τὴν βλάβην ἐργαζομένη, οὐκ ἐν τῇ κόρῃ τῶν τοῦ σώματος ὀμμάτων, ἀλλ' ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς τῆς διανοίας τὴν κατασιροφὴν κατασκευάζουσα.

«Καὶ θέλοντες ἀναιρέσαι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ». Καὶ μὴν μίαν μόνην ἢ δευτέραν ἐπεισηγὸν ἐντολήν, τὴν τῆς περιτομῆς καὶ τὴν τῶν ἡμερῶν μόνον καινοτομοῦντες· ἀλλὰ 10 δεικνὺς δι' μικρὸν παραποιηθὲν τὸ δλον λυμαίνεται, εἶπε τὸ εὐαγγέλιον ἀναιρέπεσθαι. Καθάπερ γὰρ ἐν τοῖς βασιλικοῖς νομίμασιν ὁ μικρὸν τοῦ χαρακτῆρος περικόψας, δλον τὸ νόμιμα κίβδηλον εἰργάσασθαι· οὕτω καὶ ὁ τῆς ὑγιούς πίστεως καὶ τὸ βραχύτατον ἀναιρέψας, τῷ παντὶ λυμαίνεται, 15 ἐπὶ τὰ χεῖρονα προῖων ἀπὸ τῆς ἀρχῆς. Ποῦ τοίνυν εἰσὶν οἱ φιλονεικίας ἡμᾶς κρίνοντες ἕνεκεν τῆς πρὸς τοὺς αἰρετικούς διασιτάσεως; ποῦ νῦν εἰσὶν οἱ λέγοντες οὐδὲν μέσον εἶναι ἡμῶν κακείνων, ἀλλ' ἀπὸ φιλαρχίας τὴν διαφορὰν γίνεσθαι; Ἀκουέτωσαν τί φησὶν ὁ Παῦλος, δι' τὸ εὐαγγέ- 20 lion ἀνέτρεψαν οἱ καὶ μικρὸν τι καινοτομοῦντες.

Οὗτοι δὲ οὐ τι μικρὸν πῶς γάρ, οἱ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ κτίσμα λέγοντες; Οὐκ ἤκουσας δι' καὶ ἐν τῇ παιλαιᾷ ἐν Σαββάτῳ ξύλα τις συλλέξας, καὶ μίαν ἐντολήν παραβάς, καὶ οὐδὲ ταύτην μεγίστην, ἐσχάτην δέδωκε δίκην; καὶ Ὁ- 25 ζᾶ τὴν κιβωτὸν μέλλουσαν περιτρέπεσθαι στηρίξας, παραχρῆμα ἀπέθανε, δι' μὴ προσηκούσης αὐτῷ διακονίας ἤψατο; Εἴτα Σαββάτου μὲν ἢ παράθαις, καὶ τὸ τῆς κιβωτοῦ καταπιπούσης ἄψασθαι, εἰς τοσαύτην ἤγαγε τὸν Θεὸν ἀγανάκτησιν, ὥστε μηδὲ βραχείας τυχεῖν συγγνώμης τοὺς ταῦτα 30 τολμήσαντας· ὁ δὲ δόγματα φρικτὰ καὶ ἀπόρρητα λυμηνά-

οἱ ὅποιοι καταλαμβάνονται ἀπὸ μανίαν, φαντάζονται ἄλλα ἀντ' ἄλλων. Ἄλλ' αὐτὴ ἡ μανία εἶναι πολὺ χειροτέρα ἀπὸ ἐκείνην, διότι ἐπιφέρει τὴν βλάβην ὄχι εἰς τὰ αἰσθητά, ἀλλ' εἰς τὰ νοητά, προκαλοῦσα τὴν καταστροφὴν ὄχι εἰς τὴν κόρην τῶν σωματικῶν ὀφθαλμῶν, ἀλλ' εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας.

«Καὶ θέλουν νὰ διαστρέψουν τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ». Βεβαίως μίαν μόνην ἢ καὶ δευτέραν ἐντολὴν ὑπό-
 λως εἰσῆγον καινοτομοῦντες, δηλαδὴ τὴν τῆς περιτομῆς καὶ
 τῆς τηρήσεως τῶν ἡμερῶν· ἀλλ' εἶπεν ὅτι διαστρέφεται τὸ
 εὐαγγέλιον, δεικνύων ὅτι καὶ ἂν ἀκόμη παραποιηθῇ ὀλίγον,
 βλάπτεται ὀλόκληρον. Διότι ὅπως καὶ εἰς τὰ βασιλικὰ νομί-
 σματα ὅποιος κόψη ὀλίγον ὅ,τι ἔχει χαραχθῆ ἐπάνω, καθι-
 στᾶ κίβδηλον ὄλον τὸ νόμισμα, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ὁ ὅποιος
 διαστρέφει καὶ τὸ ἐλάχιστον ἀπὸ τὴν ὑγιῆ πίστιν, καταστρέ-
 φει τὰ πάντα, ἐκκρίπτων εἰς χειρότερα ἀπὸ ὅ,τι πρὶν πιστέ-
 ψη. Ποῦ εἶναι λοιπὸν ὅσοι μᾶς κατηγοροῦν διὰ φιλονεικίαν
 ἐξ αἰτίας τῆς πρὸς τοὺς αἵρετικούς διαστάσεως; Ποῦ εἶναι
 τώρα ὅσοι λέγουν ὅτι οὐδεμίαν διαφορὰν ἔχομεν μὲ ἐκεῖ-
 νους, ἀλλ' ἡ διαφορὰ δημιουργεῖται ἀπὸ τὴν φιλαρχίαν;
 Ἄς ἀκούουν τί λέγει ὁ Παῦλος, ὅτι διέστρεψαν τὸ εὐαγ-
 γέλιον καὶ κατ' ἐλάχιστον μόνον καινοτομοῦντες.

Ἄλλ' αὐτοὶ οὔτε κἂν ὀλίγον· διότι πῶς νὰ εἶπη κανεὶς
 ὀλίγον καινοτομοῦντας αὐτοὺς οἱ ὅποιοι λέγουν κτίσμα τὸν
 Υἱὸν τοῦ Θεοῦ; Δὲν ἔχεις ἀκούσει ὅτι καὶ εἰς τὴν Παλαιὰν
 Διαθήκην, κάποιος ὁ ὅποιος συνέλεξε ξύλα τὸ Σάββατον,
 καὶ ἐπειδὴ παρέβη μίαν ἐντολὴν, καὶ αὐτὴν ὄχι μεγίστην,
 ἐτήμωρήθη αὐστηρότατα; Καὶ ὁ Ὅζᾱ ὁ ὅποιος ἐστήριξε τὴν
 κιβωτὸν ἢ ὁποία θὰ ἀναιρέπετο, ἀπέθανεν ἀμέσως διότι ἡ-
 σχολήθη μὲ διακονίαν ἢ ὁποία δὲν ἤρμοζεν εἰς αὐτόν; Ἐ-
 πομένως, ἢ μὲν παράβασις τοῦ Σαββάτου καὶ τὸ νὰ στηριχθῇ
 ἢ κιβωτὸς ἢ ὁποία κατέπιπτε, τόσον πολὺ ἠγανάκτησε τὸν
 Θεόν, ὥστε νὰ μὴ τύχουν συγγνώμης οὔτε δι' ὀλίγον ἐκεῖ-
 νοι οἱ ὅποιοι ἀπετόλμησαν αὐτά, ἐνῶ αὐτὸς ὁ ὅποιος δια-

μενος, οὗτος ἀπολογίας τεύξεται καὶ συγγνώμης; Οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν ἄλλὰ καὶ αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο ἔστι τὸ πάντων αἴτιον τῶν κακῶν, τὸ μὴ καὶ ὑπὲρ τῶν μικρῶν τοῦτοιον ἀγανακτεῖν. Διὰ τοῦτο τὰ μείζονα τῶν ἁμαρτημάτων ἐπεισ-
 5 ἦλθεν, διὰ τὰ ἐλάττωτα τῆς προσηκούσης οὐ τυγχάνει διορθώσεως.

Καὶ καθάπερ ἐν τοῖς σώμασιν οἱ τῶν τραυμάτων καταφρονήσαντες, πυρετοὺς ἔτεκον καὶ σηπεδόνας καὶ θάνατον· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ψυχῶν οἱ τῶν μικρῶν ὑπερορῶντες, τὰ
 10 μείζονα ἐπεισάγουσιν. Ὁ δεῖνα, φησί, περὶ τὴν νησιεῖαν σφάλλεται, καὶ οὐδὲν μέγα ἐστὶν ἕτερος τῇ πίστει μὲν ἔρρωται τῇ ὀρθῇ, ὑποκρινόμενος δὲ διὰ τὸν καιρὸν, τὴν παρορησίαν προέδωκεν· οὐδὲ τοῦτο τι μέγα δεινόν· ἄλλος παροξυνθεὶς, ἠπειλήσεν ἀποσιτήσεσθαι τῆς ὀρθῆς πίστεως· ἀλλ'
 15 οὐδὲ τοῦτο ἄξιον τιμωρίας· ὀργῇ γὰρ ἤμαρτε, φησί, καὶ θυμῷ. Καὶ μυρία τις ἂν εὖροι τοιαῦτα καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἁμαρτήματα ἐπεισαγόμενα ταῖς ἐκκλησίαις. Διὰ τοῦτο καὶ καταγέλαστοι γεγόναμεν καὶ Ἕλλησι καὶ Ἰουδαίοις, εἰς
 20 μυρία τῆς ἐκκλησίας σχιζομένης. Εἰ γὰρ οἱ παρὰ τὴν ἀρχὴν ἀποπηδᾶν τῶν θεῶν θεσμῶν ἐπιχειροῦντες καὶ μικρόν τι παρακινεῖν, τῆς προσηκούσης ἐτύγχανον ἐπιτιμήσεως, οὐκ ἂν ὁ παρῶν ἐτέχθη λοιμὸς, καὶ τοσοῦτος χειμὼν τὰς ἐκκλησίας κατέλαβεν.

9. Ὁρα γοῦν ὁ Παῦλος πῶς τὴν περιτομὴν ἀναιροπὴν
 25 τοῦ εὐαγγελίου καλεῖ. Νῦν δὲ εἰσι πολλοὶ παρ' ἡμῖν καὶ τὴν αὐτὴν Ἰουδαίοις νησιεύοντες ἡμέραν, καὶ Σάββατα τηροῦντες ὁμοίως· καὶ φέρομεν γενναίως, μᾶλλον δὲ ταλαιπώρως. Καὶ τί λέγω τὰ Ἰουδαίων, καὶ γὰρ Ἑλλήνων ἔθνη
 30 πολλὰ παρὰ τισι τῶν ἡμετέρων φυλάττεται, κληδονισμοὶ καὶ οἰωνισμοὶ καὶ σύμβολα, καὶ ἡμερῶν παρατηρήσεις, καὶ ἡ

στρέφει δόγματα φρικτὰ καὶ ἀπόρρητα, αὐτὸς θὰ τύχη ἀπολογίας καὶ συγγνώμης; Δὲν εἶναι ὀρθὰ αὐτά, δὲν εἶναι ἀλλὰ καὶ αὐτὸ εἶναι μάλιστα τὸ αἴτιον ὄλων τῶν κακῶν, τὸ νὰ μὴ ἀγανακτῆ κανεὶς καὶ δι' αὐτὰ τὰ μικρά. Διὰ τοῦτο ἔχουν ὑπεισέλθει τὰ μεγαλύτερα ἁμαρτήματα, διότι τὰ μικρότερα δὲν τυγχάνουν τῆς πρεπούσης διορθώσεως.

Καὶ ὅπως ἀκριβῶς εἰς τὰ σώματα, ὅσοι κατεφρόνησαν τὰ τραύματα προεκάλεσαν πυρετοὺς καὶ ἐμπυασμένας πληγὰς καὶ θάνατον, ἔτσι καὶ εἰς τὰς ψυχάς, οἱ περιφρονοῦντες τὰ μικρὰ ἁμαρτήματα, εἰσάγουν εἰς αὐτὰς τὰ μεγαλύτερα. Ὁ δεῖνα, λέγει, δὲν τηρεῖ κανονικῶς τὴν νηστείαν, καὶ δὲν εἶναι τίποτε μεγάλο· ἄλλος εἶναι μὲν ὑγιῆς ὡς πρὸς τὴν ὀρθὴν πίστιν, ἀλλὰ ἀφοῦ ἔπεσεν εἰς ὑποκρισίαν διὰ τὴν περίστασιν, ἐπρόδωσε τὴν εἰλικρίνειαν· οὔτε αὐτὸ εἶναι κανὲν μεγάλο κακόν· ἄλλος, ἀφοῦ ὠργίσθη, ἠπείλησεν ὅτι θὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ὀρθὴν πίστιν· ἀλλ' οὔτε αὐτὸ εἶναι ἄξιον τιμωρίας· διότι ἠμάρτησεν ἐν ὀργῇ καὶ θυμῷ. Καὶ ἄπειρα ἄλλα τέτοια ἁμαρτήματα θὰ εὔρη κανεὶς νὰ ὑπεισέρχωνται εἰς τὰς ἐκκλησίας. Διὰ τοῦτο καὶ ἔχομεν γίνεαι καταγέλαστοι εἰς τοὺς Ἑλληνας καὶ εἰς τοὺς Ἰουδαίους, ἐφ' ὅσον σχίζεται ἡ ἐκκλησία εἰς μύρια τμήματα. Διότι ἐάν, ὅσοι ἐπιχειροῦν νὰ παρεκτρέπωνται καὶ νὰ διαστρέφουν κατ' ἐλάχιστον τοὺς θεῖους θεσμούς, ἐδέχοντο ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τὴν πρέπουσαν ἐπιτίμησιν, δὲν θὰ εἶχε γεννηθῆ ἡ παροῦσα ἐπιδημία καὶ δὲν θὰ ἐπεκράτει τόση ταραχὴ εἰς τὴν ἐκκλησίαν.

9. Πρόσεχε λοιπὸν πῶς ὁ Παῦλος ὀνομάζει τὴν περιτομὴν διαστροφὴν τοῦ εὐαγγελίου. Τώρα δὲ ὑπάρχουν πολλοὶ εἰς ἡμᾶς, οἱ ὁποῖοι νηστεύουν τὴν αὐτὴν ἡμέραν μετὰ τοὺς Ἰουδαίους, καὶ οἱ ὁποῖοι τηροῦν τὰ Σάββατα ὅπως καὶ οἱ Ἰουδαῖοι· καὶ τοὺς ἀνεχόμεθα μὲ γενναιοψυχίαν, μᾶλλον δὲ μὲ ἀθλιότητα. Καὶ τί λέγω διὰ τὰ τῶν Ἰουδαίων; Μάλιστα καὶ ἀπὸ τὰ ἔθνη τῶν Ἑλλήνων πολλὰ τηροῦνται ἀπὸ ὠρισμένους ἰδικούς μας, μαντεῖαι καὶ οἰωνοσκοπῖαι καὶ μαγικὰ σημεῖα καὶ παρατηρήσεις ἡμερῶν, καὶ ἡ διὰ τὴν

περὶ τὴν γένεσιν σπουδῆ, καὶ τὰ πάσης ἀσεβείας γέμοντα
 γραμματεῖα, ἃ ἰκτιομένων τῶν παιδίων εὐθέως ἐπὶ κακῶ
 τῆς ἑαυτῶν συντιθέασι κεφαλῆς, ἐκ προοιμίων παιδεύοντες
 καταλύειν τοὺς ὑπὲρ ἀρετῆς πόνους, καὶ ὑπὸ τὴν πεπλανη-
 5 μένην τυραννίδα τῆς εἰμαρμένης τό γε αὐτῶν ἄγοντες μέ-
 ρος. Εἰ δὲ τοὺς περιτεμνομένους οὐδὲν ὁ Χριστὸς ὠφελεῖ,
 τοὺς ἰσοαῦτια ἐπιουρομένους κατὰ τί ἰσοοῦτιον ἢ πλείους εἰς
 σωτηρίαν ὠφελήσει λοιπόν; Καίτοι ἡ περιτομὴ παρὰ Θεοῦ
 δεδομένη ἦν, ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ ἐλυμαίνεται τῷ εὐαγγελίῳ
 10 οὐκ ἐν καιρῷ τελουμένη, πάντα ἔπρατιεν ὁ Παῦλος, ὥστε
 αὐτὴν περικόψαι.

Εἶτα ὁ μὲν Παῦλος ὑπὲρ ἐθνῶν Ἰουδαϊκῶν ἰσοαύτην
 ἐποιεῖτο σπουδὴν, ἐπειδὴ ἀκαιρως ἐφυλάττειτο, ἡμεῖς δὲ
 οὐδὲ τὴν Ἑλληνικὴν περικόψομεν συνήθειαν; καὶ ποῖαν
 15 σχοίημεν ἀπολογίαν; Διὰ ταῦτα ἐν ταραχαῖς καὶ θορύβοις
 νῦν τὰ ἡμέτερα καὶ οἱ μαθητευόμενοι φρονήματος ἐμπλησθέν-
 τες πολλοῦ τὴν τάξιν ἀνέτριψαν, καὶ τὰ ἄνω κάτω γεγένη-
 ται. Κἂν μικρὸν τις ἐγκαλέσῃ, διαπιτύουσι τοὺς ἄρχοντας,
 ἐπειδὴ κακῶς ἡμεῖς αὐτοὺς ἐπαιδοιτριβήσαμεν. Καίτοιγε. εἰ
 20 καὶ μοχθηρότεροι, καὶ μυρίων ἦσαν κακῶν γέμοντες οἱ
 προεσιῶτες, οὐδὲ οὕτω τῷ μαθητῇ θέμις ἦν παρακούειν.
 Εἰ γὰρ περὶ τῶν Ἰουδαίων διδασκάλων φησὶν, ὅτι ἐπειδὴ
 ἐπὶ τῆς Μωϋσέως καθέδρας ἐκάθισαν, ἀκούεσθαι δίκαιον
 παρὰ τῶν μαθητευομένων ἂν εἶεν, καίτοιγε ἔργα εἶχον οὐ-
 25 τω πονηρά, ὥς τοὺς μαθητὰς κελεῦσαι μὴ ζηλοῦν, μηδὲ μι-
 μεῖσθαι ἐκεῖνα, τίνας ἂν εἶεν συγγνώμης ἄξιοι οἱ τοὺς τῆς
 Ἐκκλησίας προέδρους τοὺς τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ μετ' ἐπιει-
 κείας ζῶντας διαπιύοντες καὶ καταπαιτοῦντες; Εἰ γὰρ ἀλ-
 λήλους κρίνειν οὐ θέμις, πολλῷ μᾶλλον τοὺς διδασκάλους.

γέννησιν ἐπιμέλεια καὶ τὰ σχολεῖα τὰ ὁποῖα εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ κάθε ἀσέβειαν, τὰ ὁποῖα, ὅταν γεννῶνται τὰ βρέφη ἀμέσως συνάπτουν τὴν κεφαλὴν των μὲ τὸ κακόν, ἀπὸ τὴν ἀρχὴν διδάσκοντες εἰς αὐτὰ νὰ καταπατοῦν τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς κόπους καὶ ὀδηγοῦντες βεβαίως αὐτὰ κάτω ἀπὸ τὴν πεπλανημένην τυραννίαν τῆς μοίρας. Ἐὰν δὲ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι περιτέμνονται οὔτε ὁ Χριστὸς ὠφελῆ, αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι σύρουν κατόπιν των τόσα κακά, πῶς λοιπὸν νὰ τοὺς ὠφελήσῃ ἢ πίστις εἰς σωτηρίαν; Ἄν καὶ ἡ περιτομὴ εἶχε δοθῆ ἀπὸ τὸν Θεόν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔβλαπτε τὸ εὐαγγέλιον διότι ἐτελεῖτο ὄχι εἰς τὸν ἀρμόζοντα καιρὸν, τὰ πάντα ἔκανε ὁ Παῦλος, ὥστε νὰ τὴν περικόψῃ.

Ὁ μὲν Παῦλος λοιπὸν, κατέβαλλε τόσῃν προσπάθειαν δι' ἔθνη Ἰουδαϊκά, ἐπειδὴ ἐτηροῦντο παρὰ τὸν καιρὸν των, καὶ ἡμεῖς οὔτε τὴν εἰδωλολατρικὴν συνήθειαν δὲν θὰ περικόψωμεν; Καὶ ποίαν ἀπολογίαν θὰ ἔχωμεν; Δι' ὅλ' αὐτὰ εὐρίσκονται εἰς ταραχὴν καὶ θόρυβον τώρα τὰ ἰδικά μας πράγματα, καὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν μαθητῶν εὐρισκόμενοι, ἀφοῦ ἐπλήσθησαν ἀλαζονείας, ἀνέτρεψαν τὴν τάξιν καὶ εὐρέθησαν τὰ ἄνω κάτω. Καὶ ἐὰν κανεὶς τοὺς ἐλέγξῃ ὀλίγον, περιφρονοῦν τοὺς ἄρχοντας, ἐπειδὴ ἡμεῖς κακῶς τοὺς ἐπαιδαγωγήσαμεν. Ἄν καὶ βεβαίως, καὶ μοχθηρότεροι ἀκόμη ἂν ἦσαν καὶ πλήρεις μυρίων κακιῶν οἱ ἄρχοντες, οὔτε τότε θὰ ἦτο ἐπιτρεπτόν εἰς τὸν μαθητὴν νὰ παρακούῃ. Διότι ἐὰν διὰ τοὺς διδασκάλους τῶν Ἰουδαίων λέγῃ ὅτι ἐπειδὴ ἐκάθισαν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Μωϋσέως ἔπρεπε νὰ ἀκούωνται ἀπὸ τοὺς μαθητευομένους ὡσὰν νὰ ἦσαν δίκαιοι, παρ' ὅτι τὰ ἔργα των ἦσαν τόσον πονηρά, ὥστε εἰς τοὺς μαθητὰς νὰ παραγγείλῃ νὰ μὴ ζηλεύουν, οὔτε νὰ μιμοῦνται ἐκεῖνα, ποίας συγγνώμης θὰ ἦσαν ἄξιοι οἱ περιφρονοῦντες καὶ καταπατοῦντες τοὺς ἐκπροσώπους τῆς ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖοι μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ζοῦν μὲ δικαιοσύνην; Διότι ἐὰν δὲν ἐπιτρέπεται νὰ κρίνωμεν ἀλλήλους, πολὺ περισσότερον τοὺς διδασκάλους.

«Ἀλλὰ κἄν ἐγώ, ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίζηται ὑμῖν παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω». Ὅρα σύνεσιν ἀποστολικήν. Ἴνα γὰρ μή τις λέγῃ, δι κενοδοξίας ἕνεκεν τὰ ἴδια συγκροτεῖ δόγματα, καὶ ἐναντὸν ἀνεθεμάτισεν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ εἰς ἀξιώματα κατέφευγον, Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην, διὰ τοῦτο καὶ ἀγγέλων ἐμνήσθη. Μὴ γάρ μοι Ἰάκωβον εἵπης, φησί, καὶ Ἰωάννην· κἄν γὰρ τῶν πρώτων ἀγγέλων ἢ τις τῶν ἐξ οὐρανοῦ διαφθείρων τὸ κήρυγμα ἀνάθεμα ἔστω. Καὶ οὐκ ἀπλῶς εἶπεν, «ἐξ οὐρανοῦ», ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ οἱ ἰε-
 10 ρεῖς ἄγγελοι ἐκαλοῦντο· «Χεῖλη γὰρ ἱερέως φυλάσσεται γυνῶσιν, καὶ νόμον ἐκζητήσουσιν ἐκ σιόματος αὐτοῦ, δι ἄγγελος Κυρίου παντοκράτορός ἐστιν», ἵνα μὴ τούτους νομίσης λέγεσθαι νῦν ἀγγέλους, τῇ τοῦ οὐρανοῦ προσθήκῃ τὰς ἄνω δυνάμεις ἠνίζαιο. Καὶ οὐκ εἶπεν, ἐὰν ἐναντία καταγγέλ-
 15 λωσιν, ἢ ἀναιρέπωσι τὸ πᾶν, ἀλλά, κἄν μικρόν τι εὐαγγελίζονται παρ' ὃ εὐαγγελισάμεθα, κἄν τὸ τυχόν παρακινήσωσιν, ἀνάθεμα ἔστωσαν.

«Ὡς προείρηκα, καὶ ἄρι πάλιν λέγω». Ἴνα γὰρ μὴ νομίσης θυμοῦ τὰ ρήματα εἶναι, ἢ ὑπεροβικῶς εἰρηῆσθαι, ἢ
 20 κατὰ συναρπαγὴν τινα, δεύτερον τὰ αὐτὰ πάλιν εἴθῃσιν. Ὁ μὲν γὰρ θυμῷ τι προαχθεὶς εἰπεῖν, κἄν μεταγνοίῃ ταχέως· ὃ δὲ δεύτερον τὰ αὐτὰ λέγων, δείκνυσιν δι κρίνας οὕτως εἶπε, καὶ πρότερον ἐν τῇ γνώμῃ κυρώσας, οὕτως ἐξήνεγκε τὸ λεχθέν. Ὁ μὲν οὖν Ἀβραὰμ ἀξιούμενος πέμψαι τὸν Λά-
 25 ζαρον ἔλεγεν, «Ἔχουσι Μωϋσέα καὶ τοὺς προφήτας· ἐὰν μὴ ἐκείνων ἀκούσωσιν, οὐδὲ νεκρῶν ἀνισταμένων ἀκούσου-

36. Γαλ. 1, 8.

37. Μαλ. 2, 7.

38. Γαλ. 1, 9.

39. Λουκᾶ 16. 29, 31.

«Ἄλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ἐγὼ ὁ ἴδιος ἢ κάποιος ἄγγελος ἀπὸ τὸν οὐρανὸν σᾶς κηρύξῃ διαφορετικὸν εὐαγγέλιον ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον σᾶς ἐκήρυξα, αὐτὸς ἄς εἶναι ἀνάθεμα»²⁶. Κοίταξε ἀποστολικὴν σύνεσιν! Διὰ νὰ μὴ λέγῃ κανεὶς ὅτι ἀπὸ κενοδοξίαν συνιστᾷ τὰ ἰδικὰ του δόγματα, ἀνεθεμάτισε καὶ τὸν ἑαυτὸν του. Ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνοι κατέφυγον καὶ εἰς ἀξιώματα, εἰς τὸν Ἰάκωβον καὶ τὸν Ἰωάννην, διὰ τοῦτο ἀνέφερε καὶ τοὺς ἀγγέλους. Λέγει δηλαδή, μὴ μοῦ εἴπῃς τὸν Ἰάκωβον καὶ τὸν Ἰωάννην· διότι καὶ ἂν ἀκόμη κάποιος ἀπὸ τοὺς πρῶτους ἀγγέλους ἀπὸ τὸν οὐρανὸν εἶναι αὐτὸς ποὺ ἀλλοιώνει τὸ κήρυγμα, ἄς εἶναι ἀνάθεμα. Καὶ δὲν εἶπε τυχαίως «ἀπὸ τὸν οὐρανόν», ἀλλὰ τὸ εἶπεν ἐπειδὴ καὶ οἱ ἱερεῖς ὠνομάζοντο ἄγγελοι. Διότι «ἔργον τῶν χειλέων τοῦ ἱερέως εἶναι νὰ φυλάττουν τὴν γνῶσιν καὶ ἀπὸ τὸ στόμα του νὰ ζητοῦν διδασκαλίαν, διότι αὐτὸς εἶναι ἄγγελος τοῦ Κυρίου τῶν δυνάμεων»²⁷. διὰ νὰ μὴ νομίσης ὅτι αὐτοὶ λέγονται τώρα ἄγγελοι, προσθέτων τὸ «ἀπὸ τὸν οὐρανόν», ὑπηνίχθη τὰς ἄνω δυνάμεις. Καὶ δὲν εἶπεν, ἔὰν κηρύττουν ἀντίθετα ἢ ἀνατρέπουν τὸ πᾶν, ἀλλὰ καὶ ἂν κάτι ἐλάχιστον εὐαγγελίζονται διάφορον ἀπὸ ὅ,τι σᾶς ἐκήρυξα, καὶ ἂν ἀκόμη κάτι ἀσήμαντον παρασαλεύσουν, ἄς εἶναι ἀνάθεμα.

«Ὅπως εἶπομεν προηγουμένως καὶ τώρα πάλιν σᾶς λέγω, ἔὰν κανεὶς σᾶς κηρύξῃ διαφορετικὸν εὐαγγέλιον ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔχετε παραλάβει, ἄς εἶναι ἀνάθεμα»²⁸. Διὰ νὰ μὴ νομίσης ὅτι οἱ λόγοι αὐτοὶ προέρχονται ἀπὸ θυμόν, γράφει πάλιν τὰ ἴδια διὰ δευτέραν φοράν. Διότι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔχει εἶπει κάτι παρασυρθεὶς ἀπὸ θυμόν, μετανοεῖ ταχέως· ἐνῶ αὐτὸς ὁ ὁποῖος διὰ δευτέραν φοράν λέγει τὰ ἴδια, δεικνύει ὅτι κατόπιν κρίσεως ὠμίλησεν ἔτσι, καὶ ἐξέφερε τὸ λεχθέν, ἀφοῦ προηγουμένως ἐπεκύρωσε τὴν ἀπόφασιν. Ὁ μὲν πλούσιος λοιπόν, παρακαλῶν τὸν Ἀβραὰμ νὰ στείλῃ τὸν Λάζαρον ἔλεγεν· «Ἔχουν τὸν Μωϋσῆν καὶ τοὺς προφήτας· ἔὰν δὲν ἀκούσουν ἐκείνους, δὲν θὰ πεισθοῦν καὶ ἂν ἀκόμη ἀναστηθῇ κάποιος ἀπὸ τοὺς νεκρούς»²⁹. Αὐτὸν δὲ πα-

ταυ). Ταῦτα δὲ αὐτὸν εἰσάγει λέγοντα ὁ Χριστός, δεικνὺς δι
καὶ νεκρῶν ἐγειρομένων ἀξιοπιστιότερας θούλειαι εἶναι τὰς
Γραφάς. Ὁ δὲ Παῦλος διὰ δὲ Παῦλον εἶπω, τὸν Χριστὸν
πάλιν λέγω· αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ κινῶν αὐτοῦ τὴν ψυχὴν καὶ
5 ἀγγέλων ἐξ οὐρανοῦ καταβαινόντων αὐτὰς προιῆθαι καὶ
μάλα εἰκότως. Οἱ γὰρ ἄγγελοι, καὶ μεγάλοι, ἀλλὰ δούλοι
καὶ λειτουργοὶ τυγχάνουσι ὄντες· αἱ δὲ Γραφαὶ πᾶσαι οὐ
παρὰ δούλων, ἀλλὰ παρὰ τοῦ τῶν ὄλων δεσπότου Θεοῦ γρα-
φεῖσαι ἐπέμφθησαν.

10 Διὰ τοῦτό φησιν· «Ἐάν τις ὑμᾶς εὐαγγελίσῃται παρ' ὃ
εὐηγγελισάμεθα ὑμᾶς». Καὶ οὐκ εἶπεν, ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα,
συνειῶς σφόδρα καὶ ἀνεπαχθῶς. Τί γὰρ ἔδει λοιπὸν ὀνομά-
των μνησθῆναι τὸν ἰσοαύτη χρησάμενον ὑπερβολῇ, ὡς καὶ
ἅπαντας, καὶ τοὺς ἄνω καὶ τοὺς κάτω, περιλαβεῖν; Διὰ μὲν
15 γὰρ τοῦ εὐαγγελιστὰς καὶ ἀγγέλους ἀναθεματίσαι, πᾶν ἄ-
ξίωμα περιέγραψε· διὰ δὲ τοῦ ἑαυτὸν, πᾶσαν οἰκειότητα καὶ
γνησιότητα. Μὴ γὰρ μοι εἶπης, διὸ οἱ συναπόστολοί σου
καὶ ἑταῖροί ταῦτα λέγουσιν· οὐδὲ γὰρ ἑμανιοῦ φείδομαι τοι-
αῦτα κηρύττιοντος. Ταῦτα δὲ οὐχ ὡς καταγινώσκων τῶν ἀ-
20 ποσιόλων φησίν, οὐδὲ ὡς παραβαινόντων τὸ κήρυγμα, ἅπα-
γε· «Ἐἴτε γὰρ ἡμεῖς, εἴτε ἐκεῖνον», φησίν, «οὕτω κηρύσο-
μεν»· ἀλλὰ δεῖξαι βουλόμενος, διὸ ἀξίωμα προσώπων οὐ
προσείται, διὰ περὶ ἀληθείας ὁ λόγος ἦ.

«Ἄρτι γὰρ ἀνθρώπους πείθω, ἢ τὸν Θεόν; ἢ ζητῶ ἀν-
25 θρώποις ἀρέσκειν; Εἰ γὰρ ἔτι ἀνθρώποις ἤρεσκον, Χρι-
στοῦ δούλος οὐκ ἂν ἦμην». Εἰ γὰρ καὶ ὑμᾶς ἠπάτων, φησί,
ταῦτα λέγων, μὴ τὸν Θεὸν δύναμαι παραλογίσασθαι τὸν τὰ
ἀπόρητα τῆς διανοίας εἰδόντα, καὶ ᾧ πᾶσά μοι σπουδὴ δια-
παντὸς ἀρέσκειν; Εἶδες φρόνημα ἀποσιολικόν; εἶδες ὕψος

40. Α' Κορ. 15, 11.

41. Γαλ. 1, 10.

ρουσιάζει ὁ Χριστὸς νὰ τὰ λέγῃ αὐτά, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι καὶ ἂν ἀκόμη ἀναστηθοῦν νεκροί, θέλει νὰ εἶναι πρὸ ἀξιόπιστοι αἱ Γραφαί. Ὁ δὲ Παῦλος — καὶ ὅταν λέγω τὸν Παῦλον πάλιν τὸν Χριστὸν λέγω, διότι αὐτὸς ἦτο ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐκίνει τὴν ψυχὴν του — καὶ ἀπὸ ἀγγέλους οἱ ὁποῖοι καταβαίνουν ἀπὸ τὸν οὐρανόν, αὐτὰς προτιμᾷ καὶ πολὺ ὀρθῶς. Διότι οἱ ἄγγελοι, ἔστω καὶ ἂν εἶναι μεγάλοι, εἶναι πάντως ὑπηρεταὶ καὶ λειτουργοί, ἐνῶ αἱ Γραφαὶ καθ' ὀλοκληρίαν ὄχι ἀπὸ δούλους, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν Κύριον τῶν πάντων ἀφοῦ ἐγράφησαν παρεδόθησαν εἰς ἡμᾶς.

Διὰ τοῦτο λέγει· «ἐὰν κάποιος σᾶς κηρύξῃ διαφορετικὸν εὐαγγέλιον ἀπὸ αὐτὸ τὸ ὁποῖον σᾶς ἐκηρύξαμεν». Καὶ δὲν εἶπεν ὁ τάδε καὶ ὁ τάδε, μὲ πολλὴν σύνεσιν καὶ χωρὶς φορτικότητα. Διότι τί ἐχρειάζετο νὰ μνημονεύσῃ ὀνόματα αὐτὸς ὁ ὁποῖος τόσην ὑπερβολὴν ἐχρησιμοποίησεν ὥστε νὰ συμπεριλάβῃ ὄλους, καὶ τοὺς ἄνω καὶ τοὺς κάτω; Διότι μὲ τὸ νὰ ἀναθεματίσῃ μὲν Εὐαγγελιστὰς καὶ ἀγγέλους, περιέκλεισε κάθε ἀξίωμα· μὲ τὸ νὰ ἀναθεματίσῃ δὲ καὶ τὸν ἑαυτὸν του, κάθε συγγένειαν καὶ οἰκειότητα. Μὴ μοῦ εἴπῃς δηλαδὴ ὅτι καὶ οἱ συναπόστολοί μου καὶ οἱ φίλοι αὐτὰ λέγουν· διότι οὔτε τὸν ἑαυτὸν μου φείδομαι κηρύττων αὐτά. Αὐτὰ δὲ λέγει ὄχι κατηγορῶν τοὺς ἀποστόλους, οὔτε ὡσὰν ἐκεῖνοι νὰ παραβαίνουν τὸ κήρυγμα, μακρὰ ἀπὸ τέτοιαν σκέψιν· διότι λέγει, «εἴτε λοιπὸν ἐγώ, εἴτε ἐκεῖνοι, τὰ ἴδια κηρύσσομεν»⁴⁰. Ἄλλ' ἐπειδὴ θέλει νὰ δείξῃ ὅτι δὲν ὑπολογίζει ἀξίωμα προσώπων ὅταν ὁ λόγος εἶναι διὰ τὴν ἀλήθειαν.

«Ζητῶ τὴν εὐνοίαν τῶν ἀνθρώπων τώρα ἢ τοῦ Θεοῦ; Ἢ μήπως ζητῶ νὰ γίνω ἀρεστὸς εἰς τοὺς ἀνθρώπους; Ἐὰν ἐζητοῦσα ἀκόμη νὰ εἶμαι ἀρεστὸς εἰς ἀνθρώπους, δὲν θὰ ἦμουν δοῦλος τοῦ Χριστοῦ»⁴¹. Ἐὰν λοιπὸν λέγων αὐτὰ ἐξηπάτων ἑσᾶς, λέγει, μήπως δύναμαι νὰ ἐξαπατήσω καὶ τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος γνωρίζει τὰ ἀπόρρητα τῆς ψυχῆς καὶ πού ὄλος μου ὁ ἀγὼν εἶναι νὰ ἀρέσω εἰς αὐτόν; Εἶδες ἀποστολικὸν φρόνημα; Εἶδες εὐαγγελικὸν ὕψος; Τὰ ἴδια

εὐαγγελικόν; Τὰ αὐτὰ δὲ ταῦτα καὶ Κορινθίοις ἐπισιέλλων
 ἔλεγεν· «Οὐχ ὑμῖν ἀπολογούμεθα, ἀλλ' ἀφορμὴν διδόντες
 ὑμῖν καυχήματος»· καὶ πάλιν, «Ἐμοὶ δὲ εἰς ἐλάχιστόν ἐστιν,
 ἵνα ὑφ' ὑμῶν ἀνακριθῶ, ἢ ὑπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέρας». Ἐπει-
 5 δὴ γὰρ μαθηταῖς διδάσκαλος ὢν ἀναγκάζεται ἀπολογεῖσθαι
 ὑπομένει μὲν αὐτό, δυσανασχετεῖ δέ, οὐ δι' ἀπόνοιαν, μὴ
 γένοιτο, ἀλλὰ διὰ τὴν εὐκολίαν τῆς τῶν ἀπαιτωμένων γνώ-
 μης, καὶ τὸ μὴ σφόδρα παρ' αὐτοῖς πιστεῦεσθαι. Διὸ καὶ
 ταῦτα εἶρηκε, μονονουχὶ λέγων· μὴ γὰρ πρὸς ὑμᾶς μοι ὁ
 10 λόγος ἐστί; μὴ γὰρ ἀνθρωποὶ μοι δικάζειν μέλλουσι; πρὸς
 τὸν Θεὸν ἡμῖν ἐστιν ὁ λόγος, καὶ ὑπὲρ τῶν εὐθυνῶν τῶν
 ἐκεῖ ἅπαντα πράττομεν, καὶ οὐκ ἂν εἰς τοσοῦτον ἦλθομεν ἀ-
 θλιώτης, ὡς μέλλοντες ἀπολογεῖσθαι τῷ πάντων Δεσπότῃ
 ὑπὲρ ὧν κηρύττομεν, διαφθείρειν τὰ δόγματα. Ὡστε ὁμοῦ
 15 μὲν ἀπολογούμενος, ὁμοῦ δὲ αὐτῶν κατεξανιστάμενος, ταῦ-
 τα τέθεικε.

Τοὺς γὰρ μαθητευομένους οὐ δικάζειν τοῖς διδασκάλοις,
 ἀλλὰ πιστεῦειν προσῆκεν· ἐπειδὴ δὲ ἀντισειράφη ἡ τάξις,
 καὶ κριταὶ καθέξεσθε, φησί, μάθετε διτι τῆς μὲν πρὸς ὑμᾶς
 20 ἀπολογίας οὐ πολὺς μοι λόγος, τὸ δὲ πᾶν διὰ τὸν Θεὸν πράτ-
 τομεν, καὶ ὥστε ἐκείνῳ περὶ τῶν δογμάτων ἀπολογήσασθαι
 τούτων. Ὁ μὲν γὰρ ἀνθρώπους θέλων πείσαι, πολλὰ ὑπουλα
 ποιεῖ καὶ διεστραμμένα, καὶ ἀπάτη κέχρηται καὶ ψεύδει,
 ὥστε πείσαι καὶ ἐλεῖν τὴν τῶν ἀκούοντων γνώμην· ὁ δὲ
 25 Θεὸν πείθων, καὶ ἀρέσκειν ἐκείνῳ σπουδάζων, ἀπλῆς δεῖται
 διανοίας καὶ καθαρᾶς· ἀνεξαπάτητον γὰρ τὸ θεῖον. Ὅθεν
 δῆλον, διτι καὶ ἡμεῖς, φησὶν, οὐ φιλαρχίας ἔνεκεν, οὐδὲ ὥστε
 μαθητὰς ἔχειν, οὐδὲ τῆς παρ' ὑμῶν ἐφιέμενοι δόξης ταῦτα
 γράφομεν· οὐ γὰρ ἀνθρώποις ἀρέσαι ἐσπουδάκαμεν, ἀλλὰ

42. Β' Κορ. 5, 12.

43. Α' Κορ. 4, 8.

δὲ ἔλεγεν καὶ εἰς τὴν πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴν του· «δὲν συνιστῶμεν πάλιν τοὺς ἑαυτοὺς μας εἰς ἑσᾶς, ἀλλὰ σᾶς δίδομεν ἀφορμὴν νὰ καυχᾶσθε δι' ἑμᾶς»⁴². καὶ πάλιν· «Ὡς πρὸς ἐμέ, μοῦ εἶναι τελείως ἀδιάφορον νὰ κριθῶ ἀπὸ ἑσᾶς ἢ ἀπὸ ἀνθρώπινον δικαστήριον»⁴³. Διότι ἐπειδὴ, ἐνῶ εἶναι διδάσκαλος, ἀναγκάζεται νὰ ἀπολογῆται εἰς τοὺς μαθητάς, τὸ ἀνέχεται μὲν, ἀλλὰ μὲ δυσαρέσκειαν, ὄχι ἀπὸ ἀφροσύνην, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ διὰ τὸ ὅτι τόσο εὐκόλως ἐξαπατᾶται ἡ ψυχὴ των καὶ ὅτι δὲν γίνεται πολὺ πιστευτὸς ἀπὸ αὐτοὺς. Διὰ τοῦτο καὶ εἶπεν αὐτά, ὄχι μόνον λέγων· μήπως θὰ ἀπολογηθῶ εἰς ἑσᾶς; Ἡ μήπως πρόκειται νὰ μὲ δικάσουν ἄνθρωποι; Εἰς τὸν Θεὸν θὰ δώσωμεν λόγον, καὶ διὰ τὰς εὐθύνας αἱ ὁποῖαι θὰ ζητηθοῦν ἐκεῖ τὰ κάμνομεν ὅλα, καὶ δὲν ἔχομεν καταντήσει εἰς τέτοιον σημεῖον ἀθλιότητος, ὥστε, ἐνῶ πρόκειται ν' ἀπολογηθῶμεν εἰς τὸν Κύριον τῶν πάντων δι' ὅσα κηρύττομεν, νὰ διαστρέφωμεν τὰς ἀληθείας τῆς πίστεως. Ὡστε αὐτὰ τὰ ἔγραψε καὶ ἀπολογούμενος καὶ ἐπαναστατῶν ἐναντίον των.

Διότι εἰς τοὺς μαθητάς δὲν ἀρμόζει νὰ δικάζουν τοὺς διδασκάλους, ἀλλὰ νὰ πιστεύουν εἰς αὐτούς· ἐπειδὴ ὁμοίως, λέγει, ἔχει ἀντιστραφῆ ἡ τάξις καὶ αὐτοδιορίζεσθε κριταί, μάθετε ὅτι διὰ μὲν τὴν πρὸς ἑσᾶς ἀπολογίαν μου δὲν θὰ ὁμιλήσω πολὺ, ἀλλὰ διὰ τὸν Θεὸν πράττομεν τὸ πᾶν, ἐφ' ὅσον εἰς ἐκεῖνον θὰ ἀπολογηθῶμεν δι' αὐτὸ τὸ κήρυγμα. Διότι ἐκεῖνος μὲν ὁ ὁποῖος θέλει νὰ πείσῃ ἀνθρώπους, πολλὰ δόλια καὶ διεστραμμένα κάνει, καὶ χρησιμοποιοεῖ καὶ ἀπάτην καὶ ψεῦδος, διὰ νὰ πείσῃ καὶ νὰ κερδίσῃ τὴν γνώμην τῶν ἀκροατῶν· ἀλλ' ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος θέλει νὰ πείσῃ τὸν Θεὸν καὶ προσπαθεῖ νὰ ἀρέσῃ εἰς ἐκεῖνον, χρειάζεται μόνον ἀπλοῦν καὶ καθαρὸν νοῦν· διότι δὲν ἐξαπατᾶται ὁ Θεός. Ἀπὸ τὸν ὁποῖον εἶναι φανερόν, λέγει, ὅτι καὶ ἐμεῖς τὰ γράφομεν αὐτά, ὄχι ἐξ αἰτίας φιλαρχίας, οὔτε διὰ νὰ ἔχωμεν μαθητάς, οὔτε ποθοῦντες νὰ κερδίσωμεν δόξαν ἀπὸ ἑσᾶς· διότι δὲν ἀγωνιζόμεθα νὰ ἀρέσωμεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους,

Θεῶ. Εἰ γὰρ ἤθελον ἀνθρώποις ἀρέσκειν, ἔτι μετὰ Ἰουδαίων ἤμην, ἔτι τὴν ἐκκλησίαν ἐδίωκον. Ὁ δὲ ἔθνους ὀλοκλήρου καὶ οἰκείων καὶ φίλων καὶ συγγενῶν καὶ δόξης ισοαύτης καταφρονήσας, καὶ ἀνταλλαζάμενος τούτων διω-
 5 γμους καὶ ἔχθρας καὶ πολέμους καὶ θανάτους καθημερινούς, εὐδηλον διὰ καὶ ταῦτα, ἃ λέγω νῦν, οὐ τῆς τῶν ἀνθρώπων δόξης ἐφιέμενος λέγω.

10 10. Τοῦτο δὲ εἶρηκεν, ἐπειδὴ μέλλει καὶ τὸν πρότερον αὐτοῦ διηγεῖσθαι θίον, καὶ τὴν ἀθρόαν μεταβολήν, καὶ δεικνύ-
 10 ναι δι' ἐναργῶν ἀποδείξεων, ὅτι μετὰ ἀληθείας μετέστη, ἵνα μὴ νομίσωσιν, ὅτι αὐτοῖς ἀπολογούμενος ταῦτα ποιεῖ, καὶ ἐπαρθῶσι. Διὰ τοῦτο προεῖπεν «Ἄρι γὰρ ἀνθρώπους πείθω;». Οἶδε γὰρ εἰς καιρὸν τὸν προσήκοντα πρὸς τὴν τῶν μαθητευομένων διόρθωσιν καὶ ὑψηλὸν καὶ μέγα τι φθέγγε-
 15 σθαι. Καίτοιγε ἦν ἐτέρωθεν τὰς ἀποδείξεις ποιήσασθαι τοῦ μετὰ ἀληθείας κηρύττειν, ἀπὸ τῶν σημείων, ἀπὸ τῶν θανάτων, ἀπὸ τῶν κινδύνων, ἀπὸ τῶν δεσμοτηρίων, ἀπὸ τῶν καθημερινῶν θανάτων, ἀπὸ τοῦ λιμοῦ καὶ τοῦ δίψους καὶ τῆς γυμνότητος, ἀπὸ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων.

20 20 Ἄλλ' ἐπειδὴ οὐ πρὸς τοὺς ψευδαποσιτόλους, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἀποσιτόλους ὁ λόγος ἦν αὐτῷ νῦν, ἐκεῖνοι δὲ καὶ τούτων ἦσαν κεκοινωνηκότις, τῶν κινδύνων λέγω, ἐτέρωθεν μεθοδεύει τὸν λόγον. Ἐπεὶ, ὅτι πρὸς τοὺς ψευδαποσιτόλους ἀπειτείναιο, οὕτω προάγει τὴν σύγκρισιν, τὴν ἐν τοῖς κιν-
 25 δύνοις ὑπομονὴν εἰς μέσον φέρων καὶ λέγων «Διάκονοι Χριστοῦ εἰσι; παραφρονῶν λαλῶ ὑπὲρ ἐγώ· ἐν κόποις περισσοιτέρως, ἐν πληγαῖς ὑπερβαλλόντως, ἐν φυλακαῖς περισσοιτέρως, ἐν θανάτοις πολλάκις»· νῦν μέντοι τὴν προτέραν ἀνασιροφὴν λέγει, καὶ φησι «Γνωρίζω ὑμῖν, ἀδελφοί, τὸ
 80 εὐαγγέλιον τὸ εὐαγγελισθὲν ὑπ' ἐμοῦ, ὅτι οὐκ ἔστι κατὰ ἀνθρώπου. Οὐδὲ γὰρ ἐγὼ παρὰ ἀνθρώπου παρέλαβον αὐ-

ἀλλ' εἰς τὸν Θεόν. Διότι ἐὰν ἤθελον νὰ ἀρέσω εἰς τοὺς ἀνθρώπους, θὰ ἤμουν ἀκόμη μὲ τοὺς Ἰουδαίους καὶ θὰ κατεδίωκον ἀκόμη τὴν ἐκκλησίαν. Ὅταν ὅμως ὀλόκληρον ἔθνος καὶ οἰκείους καὶ φίλους καὶ συγγενεῖς καὶ τόσῃν δόξαν κατεφρόνησα καὶ ἀντήλλαξα αὐτὰ μὲ διωγμοὺς καὶ ἔχθρας καὶ πολέμους καὶ θανάτους καθημερινούς, εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ ὁποῖα λέγω τώρα, δὲν τὰ λέγω ἐπιδιώκων τὴν ἀνθρωπίνην δόξαν.

10. Εἶπε δὲ αὐτό, ἐπειδὴ πρόκειται νὰ διηγηθῆ καὶ τὸν μέχρι τώρα βίον του καὶ τὴν ἀκαριαίαν μεταβολὴν του, καὶ νὰ δείξῃ μὲ σαφεῖς ἀποδείξεις, ὅτι πραγματικῶς μετεστράφη, διὰ νὰ μὴ νομίσουν ὅτι ἀπολογούμενος εἰς αὐτοὺς κάνει αὐτὰ καὶ ὑπερηφανευθοῦν. Διὰ τοῦτο εἶπε προηγουμένως: «Ζητῶ τώρα τὴν εὐνοίαν τῶν ἀνθρώπων;». Διότι γνωρίζει εἰς τὴν κατάλληλον στιγμήν νὰ λέγῃ κάτι μεγάλο καὶ ὑψηλὸν διὰ τὴν διόρθωσιν τῶν μαθητῶν. Ἄν καὶ βεβαίως ἦτο δυνατὸν καὶ ἀπὸ ἄλλοῦ νὰ λάβῃ τὰς ἀποδείξεις ὅτι κηρύττει ἀληθῶς, δηλαδὴ ἀπὸ τὰ σημεῖα, ἀπὸ τὰ θαύματα, ἀπὸ τοὺς κινδύνους, ἀπὸ τὰς φυλακάς, ἀπὸ τοὺς καθημερινούς θανάτους, ἀπὸ τὴν πείναν καὶ ἀπὸ τὴν δίψαν καὶ τὴν γυμνότητα καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα παρόμοια.

Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ λόγος ἐγένετο τώρα ὅχι διὰ τοὺς ψευδαποστόλους, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἀποστόλους καὶ εἶχον καὶ ἐκεῖνοι δοκιμάσει αὐτά, δηλαδὴ τοὺς κινδύνους, ἐπιχειρεῖ ἀπὸ ἄλλοῦ νὰ στηρίξῃ τὸν λόγον. Ἐπειδὴ, ὅταν ἀπετείνετο εἰς τοὺς ψευδαποστόλους, ἔτσι ἔκανε τὴν σύγκρισιν, παρουσιάζων τὴν ὑπομονὴν εἰς τοὺς κινδύνους καὶ λέγων: «Ὑπηρεῖται τοῦ Χριστοῦ εἶναι; Ὅμιλῶ ὡσὰν παράφρων, ἐγὼ ὑπερτερῶ αὐτῶν· εἰς κόπους πολὺ περισσότερον, εἰς μαστιγώσεις εἰς μέγαν βαθμόν, εἰς φυλακίσεις πολὺ περισσότερον, πολλὰς φοράς ἐκινδύνευσα νὰ θανατωθῶ»⁴⁴. τώρα ὅμως ὀμιλεῖ διὰ τὴν προηγουμένην μεταστροφὴν καὶ λέγει: «σᾶς κάνω γνωστὸν ἀδελφοί, ὅτι τὸ εὐαγγέλιον τὸ ὁποῖον ἐκηρύχθη ἀπὸ ἐμὲ δὲν εἶναι ἀνθρώπινον, διότι οὔτε τὸ ἔλαβον, οὔτε

τό, οὐδὲ ἐδιδάχθην, ἀλλὰ δι' ἀποκαλύψεως Ἰησοῦ Χριστοῦ».

“Ὅρα πῶς ἄνω καὶ κάτω τοῦτο διῖσχυρίζεται, διὸ τοῦ Χριστοῦ γέγονε μαθητής, οὐκ ἀνθρώπου μεριτεύοντος, ἀλλ' αὐτοῦ δι' ἑαυτοῦ καταξιώσαντος ἀποκαλύψαι τὴν γνῶσιν αὐ-
 5 τῷ πᾶσαν. Καὶ ποία τοῖς ἀπιστοῦσιν ἀπόδειξις γένοιτ' ἂν τοῦ τὸν Θεὸν ἀποκαλύψαι σοὶ δι' ἑαυτοῦ, καὶ μὴ διὰ μέσου τινός, τὰ ἀπόρητα ἐκεῖνα μυστήρια; Ἡ προτέρα ἀνασιρο-
 φή, φησὶν οὐ γὰρ ἂν, εἰ μὴ Θεὸς ἦν ὁ ἐκκαλύπτων, οὕτως
 ἀθρόαν ἔσχον μεταβολήν. Οἱ μὲν γὰρ ὑπὸ ἀνθρώπων δι-
 10 δασκόμενοι, διὰν σφοδροὶ καὶ διακαεῖς ὄσιν ἐν τοῖς ἐναντί-
 οῖς, χρόνου δέονται καὶ πολλῆς τῆς μηχανῆς πρὸς τὸ πει-
 σθῆναι· ὁ δὲ οὕτως ἀθρόον μετασιάς, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ τῆς
 μανίας ἀκμῇ καθαρῶς νήψας, εὐδηλον διὸ θείας τυχῶν ἡ-
 ψεως καὶ διδασκαλίας, ἀθρόον πρὸς τὴν καθαρὰν ἐπανήλθε
 15 ὑγείαν.

Διὰ τοῦτο ἀναγκάζεται περὶ τῆς προτέρας αὐτοῦ διη-
 γήσασθαι ἀνασιροφῆς, καὶ μάρτυρας αὐτοὺς καλεῖ τῶν γενο-
 μένων. “Ὅτι μὲν γὰρ κατηξίωσε ὁ τοῦ Θεοῦ μονογενῆς Υἱ-
 ὸς δι' ἑαυτοῦ με καλέσαι ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὑμεῖς οὐκ ἴστε·
 20 πῶς γὰρ, οἱ μὴ παρόντες; διὸ δὲ διώκτης ἤμην σφοδρός,
 ἴστε. Καὶ γὰρ μέχρις ὑμῶν ἡ σφοδρότης ἡ ἐμὴ διεδόθη·
 καίτοι πολὺ τὸ διάστημα Παλαισινῶν καὶ Γαλατῶν ὥστε
 οὐκ ἂν τοσοῦτον διέβη ἡ φήμη, εἰ μὴ πολλὴ ἡ τῶν γινο-
 μένων ὑπερβολὴ ἦν, καὶ πᾶσιν ἀφόρητος. Διὸ καὶ φησιν·
 25 «Ἐκούσατε γὰρ τὴν ἐμὴν ἀνασιροφήν, διὸ καθ' ὑπερβολὴν
 ἐδίωκον τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπόρθουν αὐτήν».
 Ὅρα πῶς ἕκαστον μετὰ ἐπιτάσεως τίθησι, καὶ οὐκ αἰσχύ-
 νεται; Οὐ γὰρ ἀπλῶς ἐδίωκεν, ἀλλὰ μεθ' ὑπερβολῆς ἀπά-

45. Γαλ. 1. 11, 12.

46. Γαλ. 1, 18.

τὸ ἐδέχθην ἀπὸ ἀνθρώπους, ἀλλὰ δι’ ἀποκαλύψεως Ἰησοῦ Χριστοῦ»⁴⁵.

Πρόσεξε πῶς μὲ κάθε τρόπον ὑποστηρίζει αὐτὸ θερμῶς, ὅτι ἔγινε μαθητῆς τοῦ Χριστοῦ, ὄχι μὲ τὴν μεσολάβησιν ἀνθρώπου, ἀλλ’ ἀφοῦ ὁ ἴδιος αὐτοπροσώπως τὸν ἔκρινεν ἄξιον νὰ ἀποκαλύψῃ εἰς αὐτὸν ὅλην τὴν ἀλήθειαν. Καὶ ποία ἀπόδειξις ὑπάρχει δι’ ὄσους ἀπιστοῦν, ὅτι ὁ Θεὸς σοῦ ἀπεκάλυπεν αὐτοπροσώπως, καὶ ὄχι διὰ μέσου κάποιου ἄλλου, ἐκεῖνα τὰ ἀπόρρητα μυστήρια; Ἡ προηγουμένη μεταστροφή, λέγει· διότι ἂν ὁ ἀποκαλύπτων δὲν ἦτο ὁ Θεός, δὲν θὰ ἐδεχόμην τόσον ἀκαριαίαν μεταβολήν. Διότι ἐκεῖνοι μὲν οἱ ὁποῖοι διδάσκονται ὑπὸ ἀνθρώπων, ὅταν εἶναι διακαεῖς καὶ φανατικοὶ εἰς τὰ ἀντίθετα, χρειάζονται χρόνον καὶ ἐπινοητικότητα πολλήν διὰ νὰ πεισθοῦν· ἐκεῖνος ὅμως ὁ ὁποῖος μετέστη τόσον ἀκαριαίως καὶ ἀνένηψε καὶ εἰς αὐτὸ ἀκόμη τὸ ἀποκορύφωμα τῆς μανίας, εἶναι ὀλοφάνερρον ὅτι ἐπειδὴ ἠξιώθη θεϊκῆς ὁράσεως καὶ διδασκαλίας, διὰ τοῦτο ἀμέσως ἐπανῆλθεν εἰς τὴν τελείαν ὑγείαν.

Διὰ τοῦτο ἀναγκάζεται νὰ διηγηθῇ τὴν προηγουμένην του μεταστροφήν καὶ καλεῖ αὐτοὺς ὡς μάρτυρας τῶν ὄσων ἔγιναν. Διότι, διὰ τὸ ὅτι μὲν ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ μὲ ἔκρινεν ἄξιον διὰ νὰ μὲ καλέσῃ ὁ ἴδιος αὐτοπροσώπως ἀπὸ τὸν οὐρανόν, σεῖς δὲν γνωρίζετε — διότι πῶς εἶναι δυνατόν, ἐφ’ ὄσον δὲν εἴσθε παρόντες; Ἀλλὰ τὸ ὅτι ἤμουν φανατικὸς διώκτης τὸ γνωρίζετε. Διότι μέχρι καὶ ἐσᾶς διεδόθη ὁ φανατισμὸς μου, ἂν καὶ ἦτο μεγάλη ἡ ἀπόστασις μεταξὺ Παλαιστινίων καὶ Γαλατῶν· ὥστε δὲν θὰ ἔφθανε τόσον μακρὰν ἡ φήμη ἂν τὰ γινόμενα δὲν ἐγίνοντο μὲ τόσην πολλήν καὶ ἀνυπόφορον εἰς ὄλους ὑπερβολήν. Διὰ τοῦτο καὶ λέγει· «Ἐχετε ἀκούσει, βεβαίως, τὴν ἄλλοτε διαγωγὴν μου εἰς τὸν Ἰουδαϊσμόν, ὅτι δηλαδὴ ὑπερβολικῶς κατεδίωκον τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἐπολέμουν»⁴⁶. Βλέπεις πῶς τὸ κάθε ἓνα γράφει μὲ ἔμφασιν καὶ δὲν ἐντρέπεται; Ὅχι λοιπὸν ἀπλῶς ἐδίωκεν, ἀλλὰ καὶ μὲ κάθε ὑπερβολήν,

σης, καὶ οὐκ ἐδίωκε μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπόρθει, τουτέστι, σβέσαι ἐπεχείρει τὴν ἐκκλησίαν, κατασιρέψαι καὶ καθελεῖν, ἀφανίσει· τοῦτο γὰρ πορθοῦντος ἔργον.

«Καὶ προέκοπιον ἐν τῷ Ἰουδαϊσμῷ ὑπὲρ πολλοὺς συνη-
 5 λικιώτας ἐν τῷ γένει μου, περισσοτέρως ζηλωτῆς ὑπάρχων
 τῶν Παιρικῶν μου παραδόσεων». Ἴνα γὰρ μὴ νομίσης,
 δι θυμοῦ τὸ πρᾶγμα ἦν, δείκνυσιν δι ζηλῶ τὸ πᾶν ἐποίει,
 εἰ καὶ μὴ κατ' ἐπίγνωσιν, οὐκ ἀπὸ κενοδοξίας οὐδὲ ἔχθραν
 ἐκδικῶν, ἀλλὰ ζηλωτῆς ὑπάρχων τῶν Παιρικῶν μου πα-
 10 ραδόσεων. Ὁ δὲ φησι, τοῦτο ἔστιν· Εἰ τὰ κατὰ τῆς Ἐκκλη-
 σίας οὐ δι' ἄνθρωπον ἔπρατιον, ἀλλὰ διὰ ζήλου θεῖον, ἐ-
 σφαλμένον μὲν, ζῆλον δὲ ὁμως· πῶς νῦν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλη-
 σίας τρέχων καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐπιγνούς, διὰ κενοδοξίαν ταῦ-
 τα πράττω; Εἰ γὰρ ἐν τῷ σφάλλεσθαι οὐκ ἐκράτει μου πά-
 15 θος τοιοῦτον, ἀλλ' ὁ τοῦ Θεοῦ ζῆλος ἐπὶ τοῦτο με ἤγαγε,
 πολλῶ μᾶλλον, διε τὴν ἀλήθειαν ἐπέγνων, πάσης ἀπηλλά-
 χθαι τοιαύτης δίκαιος ἂν εἶην ὑπονοίας. Ὁμοῦ τε γὰρ μειέ-
 στην πρὸς τὰ τῆς Ἐκκλησίας δόγματα, καὶ πᾶσαν ἀπεδυ-
 σάμην πρόληψιν Ἰουδαϊκὴν, πολλῶ πλείονα ζῆλον ἐνταῦτα
 20 ἐπιδειξάμενος· ὅπερ σημεῖόν ἐστι τοῦ μετὰ ἀληθείας μετα-
 σιῆσαι, καὶ ζήλῳ κατεχόμενον θεῖῳ. Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἦν,
 τί ἦν ἕτερον, εἶπέ μοι, τὸ παρασκευάζον γενέσθαι τοσαύτην
 μεταβολήν, καὶ ὕβριν τιμῆς, καὶ κινδύνους ἀνέσεως, καὶ τα-
 λαιπωρίαν ἀδείας ἀλλάξασθαι; Οὐκ ἔστιν οὐδέν, ἀλλ' ὁ
 25 τῆς ἀληθείας ἔρωσ μόνος.

11. Ὅτι δὲ ἠυδόκησεν ὁ Θεός, ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοι-
 λίας μητρὸς μου, καὶ καλέσας διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ, ἀπο-
 καλύψαι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοί, ἵνα εὐαγγελίζωμαι αὐτὸν
 ἐν τοῖς ἔθνεσιν, εὐθέως οὐ προσανεθέμην σαρκὶ καὶ αἵματι».

καὶ ὄχι μόνον ἐδίωκεν, ἀλλὰ καὶ ἐπολέμει, δηλαδὴ ἐπεχείρει νὰ σβῆσῃ τὴν ἐκκλησίαν, νὰ τὴν καταστρέψῃ καὶ νὰ τὴν κατακρημνίσῃ, νὰ τὴν ἀφανίσῃ· διότι αὐτὸ εἶναι ἔργον τοῦ πολεμοῦντος.

«Καὶ εἶχον μεγαλυτέρας προόδους εἰς τὸν Ἰουδαϊσμὸν ἀπὸ πολλοὺς συνομηλικούς συμπατριώτας μου, μὲ τὸν ὑπερβολικὸν ζῆλον ποῦ ἔδεικνα διὰ τὰς πατρικάς μου παραδόσεις»⁴⁷. Διὰ νὰ μὴ νομίσης λοιπὸν ὅτι τὸ πρᾶγμα προήρχετο ἀπὸ θυμόν, δεικνύει ὅτι ἀπὸ ζῆλον τὰ ἔκαμνεν ὄλα, ἂν καὶ ὄχι κατ' ἐπίγνωσιν, οὔτε ἀπὸ κενοδοξίαν, οὔτε διὰ νὰ ἐκδικηθῇ κάποιαν ἔχθραν, ἀλλὰ «ἀπὸ ὑπερβολικὸν ζῆλον διὰ τὰς πατρικάς μου παραδόσεις». Ἐκεῖνο δὲ τὸ ὁποῖον ἐννοεῖ, εἶναι αὐτό· ἐὰν ὄσα ἔκανα ἐναντίον τῆς ἐκκλησίας, τὰ ἔκανα κινούμενος ὄχι ἀπὸ ἀνθρώπινα πάθη, ἀλλὰ ἀπὸ ζῆλον θεϊκὸν — ἐσφαλμένον μὲν, ἀλλὰ πάντως ζῆλον —, πῶς τώρα ποῦ τρέχω ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἔχω γνωρίσει τὴν ἀλήθειαν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐνεργῶ ἀπὸ κενοδοξίαν; Διότι ἐὰν ὄταν ἔσφαλον δὲν ἐπεκράτει εἰς ἐμὲ τέτοιον πάθος, ἀλλὰ ὁ ζῆλος τοῦ Θεοῦ μὲ ὠδήγησεν εἰς τοῦτο, πολὺ περισσότερον, ὄταν ἐγνώρισα τὴν ἀλήθειαν, δικαίως θὰ ἔπρεπε νὰ ἀπαλλαγῶ ἀπὸ κάθε τέτοιαν ὑπόνοιαν. Διότι συγχρόνως μετεστράφην πρὸς τὴν πίστιν τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀπεδύθην κάθε Ἰουδαϊκὴν προκατάληψιν, καὶ ἐπέδειξα ἐδῶ πολὺ περισσότερον ζῆλον· πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι σημεῖον ὅτι ἀληθῶς μετεστράφην, καὶ ὅτι κατέχομαι ἀπὸ θεῖον ζῆλον. Διότι, ἐὰν δὲν ἦτο αὐτό, τί ἄλλο, εἶπέ μου, θὰ προεκάλει τόσον μεγάλην μεταβολὴν ὥστε νὰ ἀλλάξω τὴν τιμὴν μὲ τὴν ἀτιμίαν, τὴν ἄνεσιν μὲ τοὺς κινδύνους καὶ τὴν ἀνάπαυσιν μὲ τὴν ταλαιπωρίαν; Τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι, παρὰ μόνον ὁ ἔρωσ τῆς ἀληθείας.

11. «Ὅταν ὄμως ηὐδόκησεν ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος μὲ ἐξέχωρισεν ἀπὸ τὴν κοιλίαν τῆς μητρός μου καὶ μὲ ἐκάλεσε διὰ τῆς χάριτός του, νὰ ἀποκαλύψῃ μέσα μου τὸν Υἱόν του, διὰ νὰ κηρύττω αὐτὸν εἰς τὰ ἔθνη, ἀμέσως δὲν συνεβουλεύ-

Ὅρα τί σπουδάζει ἐνιαῦθα δεῖξαι, ὅτι καὶ τὸν χρόνον, ὃν ἐγκατελείφθη, διὰ τινὰ οἰκονομίαν ἀπόρρητον ἀφείθη. Εἰ γὰρ ἐκ κοιλίας μητρὸς ἀφώριστο γενέσθαι ἀπόστολος, καὶ κληθῆναι πρὸς τὴν διακονίαν ταύτην ἐκλήθη δὲ τότε καὶ ἅμα
 5 κληθεῖς ὑπήκουσε· δῆλον ὅτι ὁ Θεὸς δι' ἀπόρρητόν τινα αἰτίαν ἀνεβάλλειο τέως. Τίς οὖν αὕτη ἡ οἰκονομία; Τάχα προοίμιον ἀκοῦσαι κεχήνατε, τί δήποτε οὐ μετὰ τῶν δώδεκα αὐτὸν ἐκάλεσεν· ἀλλ' ἵνα μὴ τοῦ κατεπείγοντος ἀποσιάς, μακρότερον ποιήσω τὸν λόγον, παρακαλῶ τὴν ὑμετέραν ἀγά-
 10 πην μὴ πάντα παρ' ἐμοῦ μανθάνειν, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἑαυτῶν ζητεῖν, καὶ τὸν Θεὸν παρακαλεῖν ἀποκαλύπτειν. Καὶ ἡμῖν δὲ εἰρηαί τις ὑπὲρ τούτων λόγος, ὅτι περὶ τῆς μεταθέσεως αὐτοῦ τῆς προσηγορίας πρὸς ὑμᾶς διαλεγόμεθα, καὶ τίνος ἕνεκεν Σαῦλον καλούμενον, Παῦλον ἐκάλεσεν· εἰ δὲ ἐπι-
 15 λέληθε, ἐντυχόντες ἐκείνῳ τῷ βιβλίῳ, πάντα εἴσεσθε ταῦτα. Τέως δὲ τῆς ἀκολουθίας ἐχώμεθα, καὶ σκοπῶμεν πῶς πάλιν δείκνυσιν οὐδὲν ἀνθρώπινον περὶ αὐτὸν γεγενημένον, ἀλλὰ πάντα τὸν Θεὸν τὰ κατ' αὐτὸν μετὰ πολλῆς οἰκονομοῦντα προνοίας.

20 «Καὶ καλέσας διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ». Ὁ μὲν Θεὸς φησὶ διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ κεκληκέναι αὐτόν «Σκεῦος γὰρ ἐκλογῆς μοί ἐστί», πρὸς τὸν Ἄνανιαν ἔλεγε, «τοῦ βασιάσαι τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλέων», τουτέστιν, ἱκανὸς διακονῆσαι καὶ ἔργον ἐπιδείξαι μέγα· καὶ ταύτην τὴν αἰ-
 25 τίαν τῆς κλήσεως τίθησιν· αὐτὸς δὲ πανταχοῦ τῆς χάριτος εἶναι φησὶ τὸ πᾶν καὶ τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ τῆς ἀφάρτου, οὕτω λέγων· «Ἀλλ' ἠλεήθη», οὐχ ὅτι ἱκανὸς ἦμην, οὐδ' ὅτι ἐπιτήδειος ἀλλ', «ἵνα ἐν ἐμοὶ ἐνδείξῃται τὴν πᾶσαν μακροθυμίαν πρὸς ὑποτύπωσιν τῶν μελλόντων πιστεύειν

48. Γαλ. 1. 15, 16.

49. Πράξ. 9, 15.

θην ἀνθρώπους»⁴⁸. Πρόσεξε τί προσπαθεῖ νὰ δείξη ἐδῶ, ὅτι καὶ κατὰ τὸν χρόνον κατὰ τὸν ὁποῖον ἐγκατελείφθη, διὰ κάποιαν ἀπόρρητον οἰκονομίαν παρημελήθη. Διότι ἐὰν ἀπὸ τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς του προωρίσθη νὰ γίνῃ ἀπόστολος καὶ νὰ κληθῆ εἰς αὐτὴν τὴν διακονίαν, ἐκλήθη ὅμως τότε, καὶ μόλις ἐκλήθη ὑπήκουσεν, εἶναι φανερὸν ὅτι διὰ κάποιαν ἀπόρρητον αἰτίαν ἀνέβαλλεν ὁ Θεὸς μέχρι τότε. Ποία εἶναι λοιπὸν αὐτὴ ἡ οἰκονομία; Ἴσως ἔχοντες ἀκούσει τὸ προῖμιον ἔχετε ἀπορήσει διατί δὲν ἐκάλεσεν αὐτὸν μαζὶ μὲ τοὺς δώδεκα· ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ κάνω μακρότερον τὸν λόγον, ἀπομακρυνθεὶς ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐπείγει, παρακαλῶ τὴν ἀγάπην σας νὰ μὴ μανθάνῃ τὰ πάντα ἀπὸ ἐμένα, ἀλλὰ καὶ μόνοι σας νὰ ζητῆτε, καὶ τὸν Θεὸν νὰ παρακαλῆτε νὰ σᾶς ἀποκαλύπτῃ. Καὶ εἰς ἐσᾶς δὲ ἔχει ἐκφώνηθῆ κάποιος λόγος δι' αὐτά, ὅταν ὠμιλούσαμεν διὰ τὴν ἀλλαγὴν τῆς ὀνομασίας αὐτοῦ καὶ διὰ ποῖον λόγον, ἐνῶ ὠνομάζετο Σαῦλος, τὸν ὠνόμασε Παῦλον· ἂν ὅμως ἔχετε λησμονήσει, ἀφοῦ ἀναγνώσετε ἐκεῖνο τὸ βιβλίον, θὰ τὰ γνωρίσετε ὅλα αὐτά. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ἃς ἔλθωμεν εἰς τὴν συνέχειαν, καὶ ἃς ἐξετάσωμεν πῶς δεικνύει πάλιν ὅτι τίποτε ἀνθρώπινον δὲν ἔγινε γύρω ἀπὸ αὐτόν, ἀλλὰ ὅλα ἔγιναν ἀπὸ τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος ἐπρονόει δι' αὐτόν μὲ πολλὴν φροντίδα.

«Καὶ μὲ ἐκάλεσε διὰ τῆς χάριτός του». Ὁ μὲν Θεός, λέγει, ἐξ αἰτίας τῆς ἀρετῆς του τὸν ἐκάλεσε· διότι «εἶναι ὄργανον ἐκλογῆς μου» ἔλεγε πρὸς τὸν Ἀνανίαν, «διὰ νὰ φέρῃ τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλέων»⁴⁹, δηλαδὴ ἰκανὸς νὰ ὑπηρετήσῃ καὶ νὰ ἐπιδείξῃ μέγα ἔργον· καὶ αὐτὴν τὴν αἰτίαν τῆς κλήσεως ἐκθέτει· ὁ δὲ Παῦλος παντοῦ διακηρύττει ὅτι τὸ πᾶν εἶναι ἔργον τῆς χάριτος καὶ τῆς ἀρρήτου φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ, λέγων ἔτσι· «ἀλλὰ ἠλεήθην», ὅχι διότι ἤμουν ἰκανός, οὔτε χρήσιμος, ἀλλὰ «διὰ νὰ δείξη ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν ὄλην μακροθυμίαν του πρῶτον εἰς ἐμέ, καὶ νὰ χρησιμεύσω ὡς πρότυπον εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι μελλοντικῶς θὰ πιστεύσουν εἰς αὐτόν διὰ νὰ ἀποκτήσουν

ἐπ' αὐτῷ εἰς ζωὴν αἰώνιον». Εἶδες ταπεινοφροσύνης ὑπερβολήν; Διὰ τοῦτο ἐγὼ φησὶν, ἠλεήθην, ἵνα μηδεὶς ἀπογνῶ, ὡς τοῦ πάντων ἀνθρώπων κακίστου φιλανθρωπίας ἀπολελαυκότις. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ τῷ εἰπεῖν, «ἵνα ἐν ἐμοὶ ἐνδείξῃται τὴν πᾶσαν μακροθυμίαν πρὸς ὑποτύπωσιν τῶν μελλόντων πιστεύειν ἐπ' αὐτῷ».

Ἀποκαλύψαι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοί». Ἀλλαχοῦ δέ φησιν ὁ Χριστός, «Οὐδεὶς γινώσκει τὸν Υἱόν, εἰ μὴ ὁ Πατήρ, καὶ οὐδεὶς γινώσκει τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ Υἱός, καὶ ὃ ἂν βούληται ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψαι». Εἶδες διὸ καὶ ὁ Πατήρ Υἱόν, καὶ ὁ Υἱὸς Πατέρα ἀποκαλύπτει; Οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς δόξης, καὶ ὁ Υἱὸς δοξάζει Πατέρα, καὶ ὁ Πατήρ Υἱόν· «Δόξασόν με», φησὶν, «ἵνα δοξάσω σε»· καί, «Καθὼς σε ἐγὼ ἐδόξασα». Διὰ τί δὲ μὴ εἶπεν, ἀποκαλύψαι τὸν Υἱόν αὐτοῦ ἐμοί, ἀλλ', «ἐν ἐμοί»; Δεικνὺς ὅτι οὐ διὰ ρημάτων μόνον ἤκουσε τὰ περὶ τῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ πολλοῦ Πνεύματος ἐπληρώθη, τῆς ἀποκαλύψεως καταλαμπούσης αὐτοῦ τὴν ψυχὴν, καὶ τὸν Χριστὸν εἶχεν ἐν ἑαυτῷ λαλοῦντα.

Ἴνα εὐαγγελίζωμαι αὐτὸν ἐν τοῖς ἔθνεσιν». Οὐ γὰρ τὸ πιστεῦσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ χειροτονηθῆναι αὐτὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ γέγονεν. Οὕτω γὰρ μοι αὐτὸν ἀπεκάλυψεν, οὐχ ἵνα αὐτὸν ἴδω μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ εἰς ἄλλους ἐξενέγκω. Καὶ οὐκ εἶπεν ἄλλους ἀπλῶς, ἀλλ', «ἵνα εὐαγγελίζωμαι αὐτὸν ἐν τοῖς ἔθνεσιν», ἐνιευθὲν ἤδη προανακρουόμενος οὐ μικρὸν τῆς ἀπολογίας κεφάλαιον, ἀπὸ τοῦ τῶν μαθητῶν προσώπου. Οὐ γὰρ ὁμοίως Ἰουδαίοις καὶ τοῖς ἔθνεσι κηρύττειν ἀναγκαῖον ἦν. «Εὐθέως οὐ προσανεθέμην σαρκὶ καὶ αἵματι». Τοὺς ἀποσιόλους ἐνιαῦθα αἰνίττειται, ἀπὸ τῆς φύσεως αὐτοὺς καλῶν. Εἰ δὲ καὶ περὶ πάντων ἀνθρώπων τοῦτό φησιν, οὐδὲ ἡμεῖς ἀντεροῦμεν.

50. Α' Τιμ. 1, 16.

51. Λουκᾶ 10, 22.

52. Ἰωάν. 17, 1.

53. Ἰωάν. 17, 4.

τὴν αἰώνιον ζωὴν»⁵⁰. Εἶδες ὑπερβολὴν ταπεινοφροσύνης; Διὰ τοῦτο ἐλεήθην ἐγώ, λέγει, διὰ νὰ μὴ ἀπελπισθῆ κανεῖς, ἐφ' ὅσον ἐγὼ ὁ κάκιστος ὄλων τῶν ἀνθρώπων ἀπήλαυσα φιλανθρωπίας ἀπὸ τὸν Θεόν. Διότι αὐτὸ φανερῶνει ὅταν λέγῃ «διὰ νὰ δείξῃ τὴν ὄλην μακροθυμίαν του πρῶτον εἰς ἐμέ, καὶ νὰ χρησιμεύσω ὡς πρότυπον εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι μελλοντικῶς θὰ πιστεύσουν εἰς αὐτόν».

«Νὰ ἀποκαλύψῃ μέσα μου τὸν Υἱόν του». Ἄλλου δὲ λέγει ὁ Χριστός· «Οὐδεὶς γνωρίζει ποῖος εἶναι ὁ Υἱός, παρὰ ὁ Πατήρ, καὶ ποῖος εἶναι ὁ Πατήρ, παρὰ ὁ Υἱὸς καὶ ἐκεῖνος, εἰς τὸν ὁποῖον θέλει ὁ Υἱὸς νὰ τὸν ἀποκαλύψῃ»⁵¹. Εἶδες ὅτι καὶ ὁ Πατήρ ἀποκαλύπτει τὸν Υἱὸν καὶ ὁ Υἱὸς τὸν Πατέρα; Ἔτσι καὶ ὡς πρὸς τὴν δόξαν καὶ ὁ Υἱὸς δοξάζει τὸν Πατέρα καὶ ὁ Πατήρ τὸν Υἱόν· «δόξασε τὸν Υἱόν σου», λέγει, «διὰ νὰ σὲ δοξάσῃ καὶ ὁ Υἱὸς σου»⁵². καὶ «ἐγὼ σὲ ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς»⁵³. Διατί ὅμως δὲν εἶπεν, νὰ ἀποκαλύψῃ τὸν Υἱόν του εἰς ἐμέ, ἀλλὰ «μέσα μου»; Διὰ νὰ δείξῃ ὅτι τὰ τῆς πίστεως δὲν τὰ ἤκουσε μόνον διὰ λόγων, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀπὸ πολλὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἔγινε πλήρης, καθὼς ἡ ἀποκάλυψις κατέλαμπε τὴν ψυχὴν του καὶ εἶχε τὸν Χριστὸν ὁ ὁποῖος ὠμίλει μέσα του.

«Διὰ νὰ κηρύττω αὐτόν εἰς τὰ ἔθνη». Διότι, ὄχι μόνον τὸ νὰ πιστεύσῃ, ἀλλὰ καὶ ἡ χειροτονία του ἀπὸ τὸν Θεὸν ἔγινε. Διότι τοῦ ἀπεκάλυψε τὸν ἑαυτόν του, ὄχι μόνον διὰ νὰ τὸν ἴδω, ἀλλὰ διὰ νὰ τὸν φανερώσω καὶ εἰς ἄλλους. Καὶ δὲν εἶπεν ἀπλῶς «ἄλλους», ἀλλὰ «διὰ νὰ κηρύττω αὐτόν εἰς τὰ ἔθνη», προαναγγέλλων ἤδη ἀπὸ ἐδῶ κεφάλαιον ἀπολογίας ὄχι μικρόν, ἐνώπιον τῶν μαθητῶν. Διότι δὲν ἦτο ἀπαραίτητον νὰ κηρύττῃ παρομοίως εἰς τοὺς Ἰουδαίους καὶ εἰς τὰ ἔθνη. «Ἀμέσως δὲν συνεβουλευθῆν ἀνθρώπους». Ἐδῶ ὑπαινίσσεται τοὺς ἀποστόλους, ὀνομάζων αὐτοὺς ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην των φύσιν. Ἐὰν δὲ καὶ δι' ὄλους τοὺς ἀνθρώπους λέγῃ αὐτό, οὔτε ἡμεῖς θὰ ἀντείπωμεν.

«Οὐδὲ ἀνῆλθον εἰς Ἱεροσόλυμα πρὸς τοὺς πρὸ ἐμοῦ ἀποσιβλους». Ταῦτα εἰ μὲν τις αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ἐξειάσειε τὰ ρήματα, δοκεῖ πολλῆς μεγαληγορίας γέμειν, καὶ πόρρω τοῦ φρονήματος εἶναι τοῦ ἀποσιολικοῦ. Τὸ γὰρ ἑαυτῷ ψι-
 5 φρίζεσθαι, καὶ μηδένα λαμβάνειν κοινωνὸν τῆς γνώμης, ἀνοίας εἶναι δοκεῖ. «Εἶδον γάρ», φησὶν, «ἄνθρωπον δόξαντα φρόνιμον εἶναι παρ' ἑαυτῷ, ἐλπίδα δὲ ἔχει μᾶλλον αὐτοῦ ὁ ἄφρων»· καί, «Οὐαὶ οἱ συνειοὶ παρ' ἑαυτοῖς, καὶ ἐνώπιον αὐτῶν ἐπισιήμονες»· καὶ αὐτὸς πάλιν, «Μὴ γίνεσθε φρόνιμοι
 10 παρ' ἑαυτοῖς». Οὐκ ἂν οὖν ὁ ἰσοαῦτα παρ' ἐτέρων ἀκούσας, καὶ αὐτὸς τὰ αὐτὰ παραινῶν ἐτέροις, τούτοις περιέπεσεν, οὐχ ὅτι Παῦλος, ἀλλ' οὐδὲ ὁ τυχὼν ἄνθρωπος. Ἄλλ', ὅπερ ἔφη, γυμνὴ μὲν αὕτη ἐξειαζομένη ἢ ρῆσις καὶ ὑφορμεῖν καὶ προσίστασθαι δυναταί τισι τῶν ἀκροατῶν· ἂν δὲ τὴν αἰτίαν
 15 προσθῶμεν δι' ἣν ταῦτα ἐλέγειο, καὶ κροτήσουσι καὶ θαυμάσουσι πάντες τὰ εἰρηκόσια.

Τοῦτο ἰσὺν ποιῶμεν. Οὐδὲ γὰρ δεῖ τὰ ρήματα γυμνὰ ἐξειάζειν, ἐπεὶ πολλὰ ἔψεται τὰ ἀιοπήματα· οὐδὲ τὴν λέξιν καθ' ἑαυτὴν βασανίζειν, ἀλλὰ τῇ διανοίᾳ προσέχειν τοῦ γρά-
 20 φοντος. Καὶ γὰρ ἐν ταῖς ἡμετέραις διαλέξεσιν, ἂν μὴ τούτω ὤμεν κεχρημένοι τῷ τρόπῳ, καὶ τὴν γνώμην ἐξειάζωμεν τοῦ λέγοντος, πολλὰς ὑποσησόμεθα τὰς ἀπεχθείας, καὶ πάντα ἀναιραπήσεται. Καὶ τί δεῖ λέγειν ἐπὶ ρημάτων, ὅπου καὶ ἐπὶ πραγμάτων ἂν μὴ τις τὸν κανόνα τοῦτον φυλάτῃ, πάντα
 25 ἄνω καὶ κάτω γενήσεται; Καὶ γὰρ καὶ ἰατροὶ καὶ τέμνοισι καὶ διακλώσι τινὰ τῶν δοσιέων, καὶ λησιὰ ταῦτα ποιοῦσι πολλάκις. Πόσης οὖν ἀθλιότητος ἂν εἴη, ὅταν λησιτὴν καὶ

54. Γαλ. 1, 17.

55. Παροιμ. 26, 12.

56. Ἑσ. 5, 21.

57. Ρωμ. 12, 16.

«Οὔτε ἀνῆλθον εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἀπόστολοι πρὶν ἀπὸ ἐμέ»⁵⁴. Αὐτοὺς μὲν τοὺς λόγους, ἐὰν τοὺς ἐξετάσῃ κανεὶς αὐτοὺς καθ' ἑαυτούς, φαίνονται ὅτι εἶναι πλήρεις ἀπὸ πολλὴν μεγαλοστομίαν καὶ ὅτι ἀπέχουν πολὺ ἀπὸ τὸ ἀποστολικὸν φρόνημα. Διότι τὸ νὰ ἀποφασίζῃ κανεὶς στηριζόμενος μόνον εἰς τὸν ἑαυτόν του καὶ νὰ μὴ συμβουλευέται κανένα διὰ τὴν ἀπόφασίν του, φαίνεται ὅτι εἶναι σημεῖον ἀνοησίας. Διότι «εἶδον», λέγει, «ἄνθρωπον ὁ ὁποῖος φαντάζεται ἀφ' ἑαυτοῦ ὅτι εἶναι σοφός. Περισσότερα ἐλπίς ὑπάρχει νὰ συνεισθῆ εἰς ἀνόητος, παρὰ αὐτὸς ὁ ἀλαζών»⁵⁵. καὶ «ἀλλοίμονον εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι εἶναι σοφοὶ εἰς τοὺς ἰδικούς των ὀφθαλμοὺς καὶ νουνεχεῖς κατὰ τὴν ἰδικὴν των κρίσιν»⁵⁶. Καὶ ὁ ἴδιος πάλιν· «νὰ μὴ εἴσθε ὑψηλόφρονες»⁵⁷. Αὐτὸς λοιπὸν ὁ ὁποῖος τόσα ἤκουσεν ἀπὸ τοὺς ἄλλους, καὶ ὁ ἴδιος παραινεῖ τὰ αὐτὰ εἰς ἄλλους, δὲν θὰ περιέπιπτεν εἰς τέτοιο σφάλμα, ὅχι διότι ἦτο ὁ Παῦλος, ἀλλ' οὔτε ὁ ὁποιοσδήποτε ἄνθρωπος. Ἀλλά, ὅπως εἶπον, αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἐξεταζομένη ἢ φράσις εἶναι δυνατόν καὶ νὰ κἀνῃ νὰ παραμονεύουν μὲ ἔχθραν καὶ νὰ ἐνοχλῇ μερικὸς ἀπὸ τοὺς ἀκροατάς· ἂν ὅμως δείξωμεν τὴν αἰτίαν διὰ τὴν ὁποίαν ἐλέγοντο αὐτά, καὶ θὰ ἐπικροτήσουν καὶ θὰ θαυμάσουν ὅλοι ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος τὰ εἶπεν.

Αὐτὸ λοιπὸν ἅς κἀνωμεν. Διότι δὲν πρέπει νὰ ἐξετάζωμεν τοὺς λόγους καθ' ἑαυτούς, διότι τότε πολλὰ ἄτοπα θὰ ἀκολουθήσουν· οὔτε τὴν λέξιν νὰ βασανίζωμεν καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ νὰ προσέχωμεν εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ γράφοντος. Διότι καὶ εἰς τὰς ἰδικὰς μας ὁμιλίας, ἐὰν δὲν χρησιμοποιῶμεν αὐτὸν τὸν τρόπον, θὰ ὑποστῶμεν τὴν ἐχθρότητα πολλῶν, καὶ ὅλα θὰ κατακρημνισθοῦν. Καὶ τί χρειάζεται νὰ λέγωμεν διὰ τοὺς λόγους, ἐκεῖ ὅπου καὶ διὰ τὰ πράγματα, ἂν δὲν τηρῆ κανεὶς αὐτὸν τὸν κανόνα, ὅλα θὰ γίνουιν ἄνω-κάτω; Διότι καὶ οἱ ἰατροὶ καὶ κόπτουν καὶ θραύουν ὠρισμένα ὄστᾱ, ἀλλὰ καὶ οἱ λησταὶ πολλὰς φορὰς κἀνουν αὐτά. Πόσης ἀθλιότητος λοιπὸν θὰ ἦτο σημεῖον, ἂν δὲν ἠδυνάμεθα νὰ διακρίνω-

ἰατρὸν μὴ δυνηθῶμεν διελεῖν; Πάλιν ἀνδροφόνου καὶ μάρ-
τυρες τὰς αὐτὰς ὑπομένουσι βασάνους· ἀλλὰ πολὺ τὸ μέσον
ἐκατέρων. Ἐάν μὴ τοῦτον διατηρῶμεν τὸν κανόνα, οὐ δυ-
νησόμεθα εἰδέναί ταῦτα, ἀλλὰ καὶ τὸν Ἥλιον ἀνδροφόνου
ἔροῦμεν, καὶ τὸν Σαμουήλ καὶ τὸν Φινεές, τὸν δὲ Ἀβραάμ
καὶ παιδοκτόνον, εἰ τὰ πράγματα μέλλοιμεν ἐξετάζειν γυμνά,
μὴ προσιθύντες αὐτοῖς τὴν τῶν ποιούντων γνώμην.

Ἐξετάσωμεν τοίνυν καὶ τοῦ Παύλου τὴν διάνοιαν, ἀφ'
ἧς ταῦτα ἔγραψεν ἴδωμεν αὐτοῦ τὸν σκοπὸν, καὶ τίς ἦν διό-
10 λου περὶ τοὺς ἀποστόλους, καὶ τότε εἰσόμεθα ταῦτα ἐκ ποίας
ἐλέγειτο γνώμης. Οὐδὲ γὰρ ἐξευτελίζων ἐκείνους, οὔτε ἑαυ-
τὸν ἐπαίρων, οὔτε ταῦτα εἶρηκεν, οὔτε τὰ πρότερα· πῶς γάρ,
δοῦναι καὶ ἑαυτὸν ἀνεθεμάτισεν; ἀλλὰ πανταχοῦ τοῦ εὐαγγελ-
ίου τὴν ἀσφάλειαν διατηρῶν. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον οἱ τὴν
15 ἐκκλησίαν πορνοῦντες, ὅτι τοῖς ἀποστόλοις ἔπεσθαι δεῖ τοῖς
μὴ κωλύουσι ταῦτα, οὐχὶ τῷ Παύλῳ τῷ κωλύοντι, ἐντιϋθέν
δὲ κατὰ μικρὸν ἢ Ἰουδαϊκὴ πλάνη εἰσῆγειτο, ἀναγκάζεται
σιτῆναι πρὸς ταῦτα γενναίως, οὐ τοὺς ἀποστόλους εἰπεῖν κα-
κῶς βουλόμενος, ἀλλὰ τῶν οὐκ ὀρθῶς ἐπαιρόντων ἑαυτοὺς
20 τὴν ἄνοιαν κατασιεῖλαι βουλόμενος. Διὰ τοῦτό φησιν, «Οὐ
προσανεθέμην σαρκὶ καὶ αἵματι». Καὶ γὰρ ἦν ἀσιτοῦ ἐσχά-
της τὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ μαθήντα, ἀνθρώποις ἀνατίθεσθαι λοι-
πόν. Ὁ μὲν γὰρ παρ' ἀνθρώπου μαθήντων, εἰκότως ἀνθρώ-
πους λαμβάνει κοινωνοὺς πάλιν· ὁ δὲ τῆς θείας ἐκείνης
25 καὶ μακαρίας ἀξιοθεῖς φωνῆς, καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ τὸν
θησαυρὸν ἔχοντος τῆς σοφίας πάντα διδαχθεῖς, τίνας ἔνεκεν
λοιπὸν ἀνθρώποις ἀνειθήσει; Ὁ γὰρ τοιοῦτος οὐ μαθήνεται
παρὰ ἀνθρώπων, ἀλλὰ διδάσκειν ἀνθρώπους δίκαιος ἂν εἴη.

μεν τὸν ληστήν ἀπὸ τὸν ἰατρόν; Ἐπίσης οἱ δολοφόνοι καὶ οἱ μάρτυρες τὰ αὐτὰ βασανιστήρια ὑπομένουν· ἀλλὰ ὑπάρχει μεγάλη ἀπόστασις μεταξὺ τῶν δύο. Καὶ ἐὰν δὲν τηρῶμεν αὐτὸν τὸν κανόνα, δὲν θὰ δυνηθῶμεν νὰ γνωρίσωμεν αὐτά, ἀλλὰ καὶ τὸν Ἥλιαν θὰ ὀνομάσωμεν δολοφόνον, καὶ τὸν Σαμουὴλ καὶ τὸν Φινεές, τὸν δὲ Ἀβραὰμ καὶ παιδοκτόνον, ἐὰν πρόκειται νὰ ἐξετάζωμεν τὰ πράγματα γυμνά, χωρὶς νὰ λαμβάνωμεν ὑπ' ὄψιν εἰς αὐτὰ τὴν προαίρεσιν ἐκείνων οἱ ὁποῖοι τὰ πράττουν.

Ἄς ἐξετάσωμεν λοιπὸν καὶ τοῦ Παύλου τὴν σκέψιν, διὰ τὴν ὁποίαν ἔγραφεν αὐτά· ἄς ἴδωμεν τὸν σκοπὸν του, καὶ ποῖος ἦτο γενικῶς διὰ τοὺς ἀποστόλους, καὶ τότε θὰ γνωρίσωμεν μὲ ποῖαν προαίρεσιν ἔλέγοντο αὐτά. Διότι οὔτε ὑποτιμῶν ἐκείνους, οὔτε ἐξυψώνων τὸν ἑαυτὸν του εἶπεν αὐτὰ ἢ τὰ προηγούμενα· διότι πῶς εἶναι δυνατόν, ἐφ' ὅσον καὶ τὸν ἑαυτὸν του ἀνεθεμάτισεν; Ἀλλὰ τὰ εἶπεν αὐτά, διαφυλάττων παντοῦ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ εὐαγγελίου. Διότι ἐπειδὴ ἔλεγον οἱ πολεμοῦντες ὅτι πρέπει νὰ ἀκολουθῆ τοὺς ἀποστόλους οἱ ὁποῖοι δὲν ἐμποδίζουν αὐτά, καὶ ὅχι τὸν Παῦλον ὁ ὁποῖος ἐμποδίζει, ἀπὸ ἐδῶ δὲ ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰσήγετο ἡ Ἰουδαϊκὴ πλάνη, ἀναγκάζεται νὰ ἀντισταθῆ γενναίως πρὸς αὐτά, ὅχι ἐπειδὴ θέλει νὰ εἴπῃ κακὸν διὰ τοὺς ἀποστόλους, ἀλλὰ θέλων νὰ καταστείλῃ τὴν ἀφροσύνην ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἐσφαλμένως ἐξυψώνουν τοὺς ἑαυτοὺς των. Διὰ τοῦτο γράφει· «Δὲν συνεβουλεύθην ἀνθρώπους». Διότι θὰ ἦτο ἡ μεγίστη ἀτοπία, αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἐδιδάχθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, νὰ συμβουλεύεται ἀνθρώπους. Διότι ὁ μὲν διδασκόμενος ὑπὸ ἀνθρώπων, δικαιολογημένως λαμβάνει ὡς κοινωνοὺς πάλιν ἀνθρώπους· ἀλλ' ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἠξιώθη ἐκείνης τῆς θείας καὶ μακαρίας φωνῆς, καὶ διδαχθεὶς τὴν σοφίαν ἀπὸ αὐτὸν ὁ ὁποῖος ἔχει τὸν θησαυρόν, διὰ ποῖον λόγον νὰ συμβουλεύεται ἀνθρώπους; Διότι αὐτὸς θὰ ἦτο εὐλογον ὅχι νὰ μανθάνῃ ἀπὸ ἀνθρώπους, ἀλλὰ νὰ διδάσκῃ

Οὐ τοίνυν ἀπονοίας ἔνεκεν ταῦτα ἔλεγεν, ἀλλ' ὥστε δεῖξαι τοῦ οἰκείου κηρύγματος τὸ ἀξίωμα.

«Οὐδὲ ἀνῆλθον», φησί, «πρὸς τοὺς πρὸ ἐμοῦ ἀποσιτόλους». Ἐπειδὴ γὰρ ἄνω καὶ κάτω τοῦτο ἔλεγον, ὅτι πρὸ αὐτοῦ ἦσαν ἐκεῖνοι, πρὸ αὐτοῦ ἐκλήθησαν, οὐκ ἀνῆλθον πρὸς ἐκείνους, φησὶν. Εἰ δὲ ἐχρῆν αὐτοῖς κοινώσασθαι, ὁ ἀποκαλύψας αὐτῷ τὸ κήρυγμα, καὶ τοῦτο ἂν αὐτῷ ἐκέλευσε. Τί οὖν, οὐκ ἀνῆλθεν ἐκεῖ; Καὶ μὴν ἀνῆλθε, καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ μαθησόμενός τι παρ' αὐτῶν. Πότε; Ὅτι ἐν τῇ πόλει τῶν Ἀντιο-
 10 χέων, τῇ τὸν πολὺν ζῆλον ἄνωθεν ἐπιδειξαμένη, Ἐκκλησία γέγονε περὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ νῦν προκειμένου, καὶ ἐζήτουν πότερον χρῆ περιέμνειν τοὺς ἐξ ἐθνῶν πιστεύοντας, ἢ μηδὲν τοιοῦτον αὐτοὺς ἀναγκάζειν ὑπομένειν, τότε ἀνῆλθεν αὐτὸς οὗτος ὁ Παῦλος καὶ Σίλας.

15 Πῶν οὖν φησιν, «οὐκ ἀνῆλθον, οὐδὲ ἀνεθέμην»; Ὅτι πρῶτον μὲν οὐκ αὐτὸς ἀνῆλθεν, ἀλλ' ἀπεσιτάλη παρ' ἐτέρων· δεύτερον δὲ οὐ μαθησόμενος παρεγένετο, ἀλλ' ἐτέρους πείθων. Αὐτὸς μὲν γὰρ ἐξ ἀρχῆς ταύτης εἶχετο τῆς γνώμης, ἦν καὶ οἱ ἀπόστολοι μετὰ ταῦτα ἐκύρωσαν, τὸ μὴ δεῖν περι-
 20 τέμνεσθαι· ἐπειδὴ δὲ αὐτοῖς οὐκ ἐδόκει τέως ἀξιόπιστος εἶναι, ἀλλὰ τοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις προσεῖχον, ἀνῆλθεν, οὐκ αὐτὸς τι εἰσόμενος πλέον, ἀλλὰ πείσων τοὺς ἀντιλέγοντας ὅτι καὶ οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις τούτοις ψηφίζονται. Οὕτω καὶ ἐξ ἀρχῆς τὰ δέοντα συνεώρα, καὶ οὐδενὸς ἐδεῖτο διδασκάλου,
 25 ἀλλ' ἃ μετὰ πολλὴν διάκρισιν ἔμελλον οἱ ἀπόστολοι κυροῦν, ταῦτα αὐτὸς πρὸ τῆς διακρίσεως ἄνωθεν ἔσχεν ἀκίνητα παρ' ἑαυτῷ. Καὶ ταῦτα ὁ Λουκᾶς δηλῶν, ἔλεγεν, ὅτι πολὺν καὶ μακρὸν λόγον ὑπὲρ τούτων ἀπέτεινε πρὸς αὐτοὺς ὁ Παῦλος

άνθρώπους. Δὲν ἔλεγεν αὐτὰ λοιπὸν ἀπὸ ἀφροσύνην, ἀλλὰ διὰ νὰ δείξη τὸ ἀξίωμα τοῦ ἰδικοῦ του κηρύγματος.

«Οὔτε ἀνῆλθον», λέγει, «πρὸς ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἦσαν ἀπόστολοι πρὶν ἀπὸ ἐμέ». Διότι, ἐπειδὴ συνεχῶς αὐτὸ ἔλεγον, ὅτι ἐκεῖνοι ἦσαν πρὶν ἀπὸ αὐτόν, ὅτι ἐκλήθησαν πρὶν ἀπὸ αὐτόν, «δὲν ἀνῆλθον πρὸς ἐκείνους», λέγει. Διότι ἐὰν ἔπρεπε νὰ συναντήσῃ αὐτούς, ἐκεῖνος ὁ ὅποιος τοῦ ἀπεκάλυψε τὸ κήρυγμα, θὰ ἔδιδεν ἐντολὴν εἰς αὐτόν καὶ δι' αὐτό. Τί λοιπὸν, δὲν ἀνῆλθεν ἐκεῖ; Βεβαίως καὶ ἀνῆλθε, καὶ ὄχι ἀπλῶς ἀνῆλθεν, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ μάθῃ κάτι ἀπὸ αὐτούς. Πότε; Ὅταν εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἀντιοχείων, ἡ ὁποία ἐπέδειξε πολὺν ζῆλον, ἔγινε κατὰ θεῖον θέλημα σύναξις δι' αὐτὸ τὸ ἴδιον, διὰ τὸ ὅποιον πρόκειται καὶ τώρα, καὶ συνεζήτουν, ποῖον ἀπὸ τὰ δύο πρέπει, νὰ περιτέμνονται οἱ ἔξ ἔθνῶν προερχόμενοι πιστοί, ἢ νὰ μὴ τοὺς ἀναγκάζουν νὰ ὑφίστανται τίποτε τέτοιο, τότε ἀνῆλθεν αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος καὶ ὁ Σίλας.

Πῶς λοιπὸν λέγει, «δὲν ἀνῆλθον, οὔτε συνεβουλεύθην»; Διότι πρῶτον μὲν δὲν ἀνῆλθεν ἀπὸ μόνος του, ἀλλὰ ἐστάλη ἀπὸ ἄλλους· δεύτερον δὲ δὲν ἦλθε διὰ νὰ μάθῃ, ἀλλὰ διὰ νὰ πείσῃ ἄλλους. Διότι αὐτὸς μὲν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν αὐτὴν τὴν γνώμην εἶχεν, τὴν ὁποίαν μετὰ ἀπὸ αὐτὰ ἐπεκύρωσαν καὶ οἱ ἀπόστολοι, ὅτι δηλαδὴ δὲν πρέπει νὰ περιτέμνονται· ἐπειδὴ δὲ ἔως τότε δὲν ἐφαίνετο εἰς αὐτούς ὅτι εἶναι ἀξιόπιστος, ἀλλ' ἠκολούθουν τοὺς εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα εὐρισκομένους, ἀνῆλθεν, ὄχι διὰ νὰ γνωρίσῃ αὐτὸς κάτι περισσότερο, ἀλλὰ διὰ νὰ πείσῃ τοὺς ἀντιλέγοντας, ὅτι καὶ οἱ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα εὐρισκόμενοι αὐτὰ προτιμοῦν. Ἔτσι καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν κατενόει τὰ πρέποντα καὶ κανένα διδάσκαλον δὲν ἐχρειάζετο, ἀλλ' αὐτὰ τὰ ὁποῖα μὲ πολλὴν διάκρισιν ἐπρόκειτο νὰ ἐπικυρώσουν οἱ ἀπόστολοι, αὐτὰ ὁ Παῦλος πρὶν ἀπὸ τὴν διάκρισιν εἶχεν ἄνωθεν μέσα του ἀκλόνητα. Καὶ γράφων δι' αὐτὰ ὁ Λουκᾶς ἔλεγεν, ὅτι ἀπηύθυνε μακρὸν καὶ διεξοδικὸν λόγον δι' αὐτὰ ὁ Παῦλος πρὸς αὐτούς καὶ πρὶν ἔλθῃ

καὶ πρὶν εἰς Ἱεροσόλυμα ἐλθεῖν. Ἐπειδὴ δὲ τοῖς ἀδελφοῖς ἔδοξε καὶ παρ' ἐκείνων μαθεῖν, ἀνῆλθεν, ὑπὲρ ἐκείνων, οὐχ ὑπὲρ ἑαυτοῦ. Εἰ δὲ λέγει, «οὐκ ἀνῆλθον», ἔστι κακείνο εἰπεῖν, ὅτι οὔτε ἐν προοιμίοις τοῦ κηρύγματος ἀνῆλθεν, οὔτε
 5 ἠνίκα ἀνῆλθεν, ἐπὶ τὸ μαθεῖν ἀνῆλθε. Καὶ γὰρ καὶ ταῦτα ἀμφότερα ἐπισημαίνεται, λέγων «Εὐθέως οὐ προσανεθέμην σαρκὶ καὶ αἵματι». Οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, οὐ προσανεθέμην, ἀλλ', «εὐθέως». Εἰ δὲ μετὰ ταῦτα ἀνῆλθεν, οὐχ ὑπὲρ τοῦ τι προσλαβεῖν.

10 «Ἀλλὰ ἀπῆλθον εἰς Ἀραβίαν». Ὅρα ζέουσαν ψυχὴν τοὺς τόπους ἐσπούδαζε καταλαμβάνειν τοὺς οὐδέπω γεωργηθέντας, ἀλλ' ἀγριώτερον ἔτι διακειμένους. Εἰ γὰρ μετὰ τῶν ἀποσιόλων ἀνέμενεν, οὐδὲν ἔχων μανθάνειν, τὸ κήρυγμα ἂν ἐνεποδίσθη· ἔδει γὰρ αὐτοὺς πανταχοῦ τὸν λόγον διαδοῦναι.
 15 Διὰ τοῦτο ὁ μακάριος οὗτος, ζέων τῷ πνεύματι, τῆς διδασκαλίας εὐθέως ἤπιετο ἀνθρώπων βαρβάρων καὶ ἀγρίων, βίον ἐναγώνιον αἰρούμενος, καὶ πολλὴν ἔχοντα τὸν πόνον. Καὶ θέα μοι τὴν ταπεινοφροσύνην. Εἰπὼν γάρ, «Ἀπῆλθον εἰς Ἀραβίαν», ἐπήγαγε, «Καὶ πάλιν ὑπέστρεψα εἰς Δαμα-
 20 σκόν». Οὐ λέγει τὰ κατορθώματα αὐτοῦ, οὐδὲ τίνας κατήχησε καὶ πόρους, καίτοιγε ἅμα τῷ βαπτισθῆναι τοσοῦτον ἐπεδείξατο ζῆλον, ὡς συγχέειν Ἰουδαίους, καὶ εἰς τοσοῦτον ἤγαγε παροξυσμόν, ὡς ἐφεδρεύειν καὶ βούλεσθαι αὐτὸν ἀνελεῖν καὶ αὐτοὺς καὶ τοὺς Ἕλληνας· ὅπερ οὐκ ἂν ἐγένετο,
 25 εἰ μὴ πολλὴν ἐποίησε τοῖς πιστεύουσι τὴν προσοθήκην. Ἐπειδὴ γὰρ ἠτιῶντι τῇ διδασκαλίᾳ, λοιπὸν ἐπὶ φρόνον ἐτρέποντι, ὅπερ τῆς τοῦ Παύλου νίκης σημεῖον καθαρὸν ἦν. Ἀλλ' οὐκ εἶασεν αὐτὸν ὁ Χριστὸς ἀποθανεῖν, τηρῶν αὐτὸν τῷ κηρύγματι.

30 Ἀλλ' ὁμῶς οὐδὲν φησι τῶν κατορθωμάτων τούτων· οὕτως ἅπερ λέγει πάντα, οὐ φιλοτιμίας ἕνεκεν λέγει, οὐδὲ ὑπὲρ τοῦ νομισθῆναι τῶν ἀποσιόλων μείζων, οὐδὲ δακνόμενος

εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα⁵⁸. Ἐπειδὴ ὅμως εἰς τοὺς ἀδελφοὺς ἐφάνη καλὸν νὰ μάθουν καὶ ἀπὸ ἐκείνους, ἀνῆλθεν, ὄχι διὰ τὸν ἑαυτόν του, ἀλλὰ χάριν ἐκείνων. Ἐὰν δὲ λέγῃ «δὲν ἀνῆλθον», εἶναι διὰ νὰ εἴπῃ ὅτι οὔτε εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ κηρύγματος ἀνῆλθεν, οὔτε, ὅταν ἀνῆλθεν, ἀνῆλθε διὰ νὰ μάθῃ. Καὶ μάλιστα καὶ τὰ δύο αὐτὰ γνωστοποιεῖ, λέγων «ἀμέσως δὲν συνεβουλεύθην ἀνθρώπους». Δὲν εἶπεν ἀπλῶς δὲν συνεβουλεύθην, ἀλλὰ «ἀμέσως». Ἐὰν δὲ μετὰ ἀπὸ αὐτὰ ἀνῆλθε, δὲν τὸ ἔκανε διὰ νὰ προσλάβῃ κάτι.

«Ἄλλ’ ἔφυγον εἰς τὴν Ἀραβίαν». Κοίταξε κοκλάζουσαν ψυχὴν· προσεπάθει μὲ ζῆλον νὰ κυριεύσῃ τοὺς τόπους οἱ ὁποῖοι ἀκόμη δὲν εἶχον καλλιεργηθῆ, ἀλλὰ εὐρίσκοντο ἀκόμη εἰς ἀγριωτέραν κατάστασιν. Διότι ἐὰν ἀνέμενε μετὰ τῶν ἀποστόλων, ἐνῶ δὲν εἶχε τίποτε νὰ μάθῃ, θὰ ἤμποδίζετο τὸ κήρυγμα· ἀλλ’ ἔπρεπεν αὐτοῖ νὰ διαδώσουν τὸν λόγον παντοῦ. Διὰ τοῦτο αὐτὸς ὁ μακάριος, κοκλάζων ἀπὸ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, ἤρχιζεν ἀμέσως τὴν διδασκαλίαν ἀνθρώπων βαρβάρων καὶ ἀγρίων, ἐκλέγων βίον πλήρη ἀγωνίας καὶ πολλοῦ κόπου. Καὶ πρόσεξε τὴν ταπεινοφροσύνην. Διότι ἀφοῦ εἶπεν «ἔφυγον εἰς τὴν Ἀραβίαν», προσέθεσε «καὶ πάλιν ἐπέστρεψα εἰς τὴν Δαμασκόν». Δὲν λέγει τὰ κατορθώματά του, οὔτε ποίους ἐκατήχησε καὶ πόσους, ἃν καὶ βεβαίως ἀπὸ τότε πὺ ἐβαπτίσθη τόσο ζῆλον ἔδειξεν, ὥστε νὰ ταρασσῶνται οἱ Ἰουδαῖοι· καὶ τόσην ὀργὴν προεκάλεσεν εἰς αὐτούς, ὥστε νὰ τὸν παραμονεύουν καὶ νὰ θέλουν νὰ τὸν φονεύσουν καὶ αὐτοῖ καὶ οἱ Ἕλληνες· πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν θὰ συνέβαινε, ἐὰν δὲν προσέθετε πολλοὺς πιστοὺς εἰς τοὺς ἤδη πιστεύοντας. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἠττῶντο εἰς τὴν διδασκαλίαν, ὠδηγοῦντο εἰς φόνον, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἦτο καθαρὸν σημεῖον τῆς νίκης τοῦ Παύλου. Ἄλλὰ δὲν ἄφησεν αὐτὸν ὁ Χριστὸς νὰ ἀποθάνῃ, φυλάττων αὐτὸν διὰ τὸ κήρυγμα.

Ἄλλ’ ὅμως τίποτε δὲν λέγει ἀπὸ τὰ κατορθώματα αὐτά· ἔτσι, ὅσα λέγει πάντα, δὲν τὰ λέγει ἀπὸ φιλοδοξίαν, οὔτε διὰ νὰ νομισθῆ ὁ μεγαλύτερος τῶν ἀποστόλων, οὔτε ὀργιζό-

ἐπὶ ἰῶ ἐξευιελίζεσθαι, ἀλλὰ δεδοικῶς μή τι γένηται ἰῶ κηρύγματι θλάβος ἐντεῦθεν. Καὶ γὰρ ἔκτρισμα ἑαυτὸν καλεῖ, καὶ πρῶτον τῶν ἁμαρτωλῶν, καὶ ἔσχατον τῶν ἀποσιόλων, καὶ τῆς προσηγορίας τῆς τοιαύτης ἀνάξιον· καὶ ταῦ-
 5 τα ἔλεγεν ὁ πλεον πάντων κοπιήσας, ὅπερ μάλιστα ἐστὶ ταπεινοφροσύνης. Ὁ μὲν γὰρ μηδὲν ἑαυτῷ συνειδῶς ἀγαθόν, ταπεινὰ δὲ περὶ ἑαυτοῦ λέγων, εὐγνώμων, οὐ ταπεινόφρων ἐστίν· ὁ δὲ μετὰ ἰσοσούτους σιεφάνους τοιαῦτα φθεγγόμενος, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ μειριάζειν εἰδῶς.

10 «Καὶ πάλιν ὑπέσπερα», φησὶν, «εἰς Δαμασκόν». Καίτοι πόσα ἐκεῖ εἰργάσθαι αὐτὸν εἰκὸς ἦν; Περὶ γὰρ τῆς πόλεως φησι ταύτης, ὅτι πᾶσαν αὐτὴν ὁ ἐθνάρχης Ἀρέτια τοῦ βασιλέως ἐφύλαττε, τὸν μακάριον τοῦτον σαγηνεῦσαι βουλόμενος· ὅπερ σημεῖον μέγιστον ἦν τοῦ οφθόδρα καὶ κατὰ κράτος
 15 ἐλαύνειν τοὺς Ἰουδαίους. Ἀλλ' οὐδὲν τοῦτων ἐνταῦθα λέγει, οὐδ' ἂν ἐκεῖ αὐτὰ τότε τέθεικεν, εἰ μὴ καὶ τότε τὸν καιρὸν εἶδεν ἐκεῖνον ἀπαιτοῦντα τὴν ἱστορίαν, ἀλλ' εἰσήγησεν ἄν ὡσπερ οὖν καὶ ἐνταῦθα, ὅτι ἦλθε καὶ ἀπῆλθε λέγων, οὐκέτι προσιθήσιν τὰ ἐντεῦθεν γενόμενα.

20 13. «Ἐπειτα μετὰ τρία ἔτη ἀνῆλθον εἰς Ἱεροσόλυμα ἱστορεῖσθαι Πέτρον». Τί ταύτης ταπεινοφρονέστερον γένοιτ' ἂν τῆς ψυχῆς; Μετὰ ἰσοσούτους καὶ τοιαῦτα τὰ κατορθώματα, μηδὲν Πέτρον δεόμενος, μηδὲ τῆς ἐκείνου φωνῆς, ἀλλ' ἰσότιμος ὢν αὐτῷ· πλεον γὰρ οὐδὲν ἐρῶ τέως· ὅμως ἀνέρχεται
 25 ὡς πρὸς μείζονα καὶ πρεσβύτερον· καὶ τῆς ἀποδημίας αὐτῷ τῆς ἐκεῖ γίνεται αἰτία ἢ ἱστορία Πέτρον μόνη. Ὅρας πῶς τὴν προσήκουσαν αὐτοῖς ἀπονέμει τιμὴν, καὶ οὐ μόνον ἀμείνω, ἀλλ' οὐδὲ ἴσον ἑαυτὸν ἐκείνων εἶναι νομίζει; Καὶ τοῦτο ἐκ τῆς ἀποδημίας ταύτης δῆλον. Καθάπερ γὰρ νῦν πολλοὶ

59. Β' Κορ. 11, 32.

60. Γαλ. 1, 18.

μενος διὰ τὸ ὅτι ὑποτιμᾶται, ἀλλὰ φοβούμενος μήπως ἀπὸ αὐτὸ προκληθῆ ζημία εἰς τὸ κήρυγμα. Καὶ μάλιστα ὀνομάζει ἔκτρωμα τὸν ἑαυτόν του, καὶ πρῶτον ἀπὸ τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ τελευταῖον τῶν ἀποστόλων, καὶ ἀνάξιον τῆς προσηγορίας τοῦ ἀποστόλου· καὶ αὐτὰ ἔλεγεν αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἔκοπίασε περισσότερο ἀπὸ ὄλους, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι σημεῖον μεγάλης ταπεινοφροσύνης. Διότι ὁ μὲν μὴ γνωρίζων κανὲν καλὸν εἰς τὸν ἑαυτόν του καὶ ὁμιλῶν ταπεινῶς διὰ τὸν ἑαυτόν του, δὲν εἶναι ταπεινόφρων, ἀλλὰ εὐγνώμων· αὐτὸς ὅμως ὁ ὁποῖος μετὰ ἀπὸ τόσους στεφάνους λέγει τέτοια, ἐκεῖνος εἶναι ὁ γνωρίζων νὰ μετριοφρονῆ.

«Καὶ πάλιν ἐπέστρεψα», λέγει, «εἰς τὴν Δαμασκόν». Καὶ ὅμως, πόσα θὰ πρέπει νὰ κατῴρθωσεν αὐτὸς ἐκεῖ. Διότι διὰ τὴν πόλιν αὐτὴν λέγει ὅτι τὴν ἐφρούρει ὁ ἐθνάρχης τοῦ βασιλέως Ἀρέτα, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ συλλάβῃ αὐτὸν τὸν μακάριον⁵⁵. πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἦτο μεγίστη ἀπόδειξις τοῦ ὅτι ἐντόνως καὶ μὲ ὄλας τῶν τὰς δυνάμεις τὸν κατεδίωκον οἱ Ἰουδαῖοι. Ἀλλὰ τίποτε ἐξ αὐτῶν δὲν λέγει ἐδῶ, οὔτε θὰ ἔγραφεν αὐτὰ ἐκεῖ τότε, ἂν καὶ τότε δὲν ἔβλεπεν ὅτι ἡ περίστασις ἀπῆτει τὴν διήγησιν, ἀλλὰ θὰ τὰ ἀπεσιώπα· ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν καὶ τώρα, ποὺ λέγει ὅτι ἦλθε καὶ ἀπῆλθε, καθόλου δὲν προβάλλει τὰ ὅσα ἔγιναν ἐδῶ.

13. «Ὑστερον, μετὰ ἀπὸ τρία ἔτη, ἀνῆλθον εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα διὰ νὰ γνωρίσω τὸν Πέτρον»⁵⁶. Τί θὰ ἠδύνατο νὰ εἶναι ταπεινοφρονέστερον αὐτῆς τῆς ψυχῆς; Μετὰ ἀπὸ τόσα καὶ τέτοια κατορθώματα, μὴ ἔχων ἀνάγκην εἰς τίποτε τὸν Πέτρον, οὔτε τὴν διδασκαλίαν του, ἀλλ' ἐνῶ ἦτο ἰσότιμος μὲ αὐτόν, διότι δὲν θὰ εἶπω τίποτε περισσότερο ἕως ἐδῶ, ἰνέρχεται παρ' ὄλ' αὐτὰ εἰς τὸν Πέτρον ὡς πρὸς μεγαλύτερον καὶ πρεσβύτερον· καὶ αἰτία τῆς ἐκεῖ ἀποδημίας του εἶναι μόνον ἡ γνωριμία τοῦ Πέτρου. Βλέπεις πῶς ἀποδίδει εἰς αὐτοὺς τὴν πρέπουσαν τιμὴν, καὶ ὄχι μόνον καλύτερον, ἀλλ' οὔτε ἴσον μὲ ἐκείνους θεωρεῖ τὸν ἑαυτόν του; Καὶ αὐτὸ εἶναι φανερόν ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀποδημίαν. Διότι ὅπως ἀ-

τῶν ἀδελφῶν τῶν ἡμετέρων πρὸς ἀγίους ἄνδρας ἀποδη-
 μοῦσιν, οὕτω καὶ Παῦλος πρὸς Πέτρον τότε διακείμενος
 ἀπήει μᾶλλον δὲ καὶ πολλῶ ταπεινότερον. Οἱ μὲν γὰρ νῦν
 ὠφελείας ἔνεκεν ἀποδημοῦσιν· ὁ δὲ μακάριος τότε ἐκεῖνος,
 5 οὐχ ὡς μαθησόμενός τι παρ' αὐτοῦ, οὐδὲ ὡς διόρθωσιν τινα
 δεξόμενος, ἀλλὰ ἵα τοῦτο μόνον, ὥστε ἰδεῖν αὐτὸν καὶ τι-
 μῆσαι τῇ παρουσίᾳ. «Ἱστορῆσαι γάρ», φησί, «Πέτρον».

Καὶ οὐκ εἶπεν, ἰδεῖν Πέτρον, ἀλ', «Ἱστορῆσαι Πέτρον»,
 ὅπερ οἱ τὰς μεγάλας πόλεις καὶ λαμπρὰς καταμανθάνοντες
 10 λέγουσιν. Οὕτω πολλῆς ἄξιον ἠγεῖτο σπουδῆς εἶναι καὶ τὸ
 μόνον ἰδεῖν τὸν ἄνδρα. Τοῦτο δὲ καὶ ἀπὸ τῶν Πράξεων
 δῆλον. Ὅτι γὰρ ἦλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα, πολλοὺς τῶν ἐθνῶν
 ἐπιστρέψας, καὶ ἰσοαῦτα ἐργασάμενος, ὅσα τῶν ἐτέρων οὐ-
 δείς, τὴν Παμφυλίαν, τὴν Λυκαονίαν, τὸ Κιλικίων ἔθνος,
 15 πάντας τοὺς κατὰ τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς οἰκουμένης διορθωσά-
 μενος καὶ τῷ Χριστῷ προσαγαγών, πρῶτον μὲν εἰσέρχεται
 πρὸς Ἰάκωβον μετὰ πολλῆς τῆς ταπεινοφροσύνης, ὡς πρὸς
 μείζονα καὶ τιμιώτερον. Ἐπειτα συμβουλεύοντος ἀνέχεται,
 καὶ συμβουλεύοντος ἐναντία τῶν νῦν. «Ὁρᾶς», γάρ, φησί,
 20 «ἀδελφέ, πόσαι μυριάδες εἰσὶν Ἰουδαίων τῶν πεπιστευκότων;
 Ἀλλὰ ξύρησαι, καὶ ἀγνίσθητι». Καὶ ἐξυρῆσαι, καὶ τὰ Ἰου-
 δαϊκὰ πάντα ἐπειτέλεσεν. Ἐνθα μὲν γὰρ οὐκ ἐβλάπτειο τὸ
 εὐαγγέλιον, πάντων ταπεινότερος ἦν ἔνθα δὲ ἐκ τῆς τα-
 πεινοφροσύνης ἑώρα τινὰς ἀδικουμένους, οὐκέτι ἐκέχρητο
 25 τοῦτω τῷ πλεονεκτήματι· τοῦτο γὰρ οὐκ ἦν λοιπὸν ταπεινο-
 φρονεῖν, ἀλλὰ λυμάλνεσθαι καὶ διαφθείρειν τοὺς μαθητευο-
 μένους.

«Καὶ ἐπέμεινα πρὸς αὐτὸν ἡμέρας δεκαπέντε». Τὸ μὲν
 οὖν δι' αὐτὸν ἀποδημῆσαι, τιμῆς ἦν πολλῆς· τὸ δὲ καὶ ἐπι-
 30 μῆναι ἰσοαῦτας ἡμέρας, φιλίας καὶ σφοδροτάτης ἀγάπης.

61. Πράξ. 21. 20, 24.

62. Γαλ. 1, 19.

κριβῶς πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἰδικούς μας ἀδελφοὺς ἀποδημοῦν πρὸς ἀγίους ἄνδρας, ἔτσι ἠσθάνετο καὶ ὁ Παῦλος τότε, ὅταν ἀπῆλθεν εἰς τὸν Πέτρον· μᾶλλον δὲ καὶ πολὺ ταπεινότερον. Διότι οἱ μὲν σημερινοὶ ἀποδημοῦν διὰ νὰ ὠφεληθοῦν· ἐνῶ τότε ὁ μακάριος ἐκεῖνος, οὔτε διὰ νὰ μάθῃ κάτι ἀπὸ αὐτόν, οὔτε διὰ νὰ δεχθῆ κάποιαν διόρθωσιν, ἀλλὰ μόνον διὰ τοῦτο, διὰ νὰ ἰδῆ αὐτόν καὶ νὰ τὸν τιμήσῃ μὲ τὴν παρουσίαν του. Διότι «διὰ νὰ γνωρίσω», λέγει, «τὸν Πέτρον».

Καὶ δὲν εἶπε, νὰ ἴδω τὸν Πέτρον, ἀλλὰ «νὰ γνωρίσω τὸν Πέτρον», ὅπως λέγουν ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι γνωρίζουν τὰς μεγάλας καὶ λαμπρὰς πόλεις. Τόσον πολλοῦ κόπου ἐθεώρει ὅτι εἶναι ἄξιον καὶ τὸ νὰ ἴδῃ μόνον τὸν ἄνδρα. Τοῦτο δὲ εἶναι φανερόν καὶ ἀπὸ τὰς Πράξεις. Διότι ὅταν ἦλθεν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ἀφοῦ μετέστρεψε πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς καὶ κατώρθωσε τόσα, ὅσα κανεῖς ἀπὸ τοὺς ἄλλους, τὴν Παμφυλίαν, τὴν Λυκαονίαν, τὴν Κιλικίαν, ὅλους ἀφοῦ διώρθωσεν εἰς τὴν περιοχὴν ἐκείνην τῆς οἰκουμένης καὶ ἀφοῦ ὠδήγησεν εἰς τὸν Χριστόν, πρῶτον μὲν ἔρχεται εἰς τὸν Ἰάκωβον μὲ πολλὴν ταπεινοφροσύνην, ὡς πρὸς μεγαλύτερον καὶ ἄξιον μεγαλυτέρας τιμῆς. Ὑστερον δέχεται νὰ τὸν συμβουλευῆ, καὶ ἐνῶ συμβουλεύει ἀντίθετα τῶν τωρινῶν. Διότι λέγει· «βλέπεις, ἀδελφέ, ὅτι πολλαὶ χιλιάδες ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους ἔχουν πιστεύσει; Ἀλλὰ πλήρωσε τὰ ἔξοδα διὰ τὸ ξύρισμα τῆς κεφαλῆς αὐτῶν τῶν τεσσάρων ἀνδρῶν καὶ κάνε τὸ τυπικόν τοῦ καθαρισμοῦ καὶ μὲ αὐτούς»⁶¹. Καὶ ἐξυρίσθη καὶ ὅλους τοὺς Ἰουδαϊκοὺς κανόνας ἐπετέλεσεν. Διότι ὅπου μὲν δὲν ἐβλάπτετο τὸ εὐαγγέλιον, ἦτο ταπεινότερος ὅλων· ὅταν δὲ ἀπὸ τὴν ταπεινοφροσύνην ἔβλεπε μερικοὺς νὰ ἀδικοῦνται, δὲν ἐκρησιμοποιεῖ τοῦτο τὸ πλεονέκτημα· διότι τοῦτο δὲν θὰ ἦτο ταπεινοφροσύνη, ἀλλὰ θὰ ἔβλαπτε καὶ θὰ κατέστρεφε τοὺς μαθητάς.

«Καὶ ἔμεινα πλησίον του δεκαπέντε ἡμέρας»⁶². Τὸ νὰ ἀποδημήσῃ μὲν λοιπὸν ἦτο δι' αὐτόν δεῖγμα μεγάλης ἐκτιμῆσεως· ἀλλὰ τὸ καὶ νὰ παραμείνῃ τόσας ἡμέρας, ἦτο δεῖγμα

«Ἐτερον δὲ τῶν ἀποσιόλων οὐκ εἶδον, εἰ μὴ Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου». Ὅρα πῶς πρὸς τὸν Πέτρον μείζονα τὴν φιλίαν ἔχει· καὶ γὰρ δι' αὐτὸν ἀπεδήμησε, καὶ πρὸς αὐτὸν ἔμεινε. Ταῦτα δὲ καὶ λέγω συνεχῶς, καὶ ἀξιῶ φυλάττειν, ἵν' ὅταν ἀκούσητε, ἃ κατὰ Πέτρον δοκεῖ εἰρηκέναι, μηδεὶς ὑποπιεύσῃ τὸν ἀπόσιολον. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ αὐτὸς τοῦτο προδιορθούμενος ταῦτά φησιν, ἵνα ὅταν λέγῃ, διὲ ἀντίεσιν Πέτρῳ, μηδεὶς ἔχθρας καὶ φιλονεικίας ταῦτα εἶναι νομίσῃ τὰ ρήματα. Καὶ γὰρ τιμᾶ τὸν ἄνδρα καὶ φιλεῖ μάλλον πάντων. Δι' οὐδένα γὰρ τῶν ἀποσιόλων ἀνεληλυθέναι φησὶν, ἀλλ' ἢ δι' αὐτὸν μόνον.

Ἐτερον δὲ τῶν ἀποσιόλων οὐκ εἶδον», φησὶν, «εἰ μὴ Ἰάκωβον». Εἶδον, οὐκ ἐδιδάχθην. Ἄλλ' ὄρα καὶ τοῦτον μετ' ὅσης τιμῆς ὠνόμασεν. Οὐ γὰρ εἶπεν ἀπλῶς, Ἰάκωβον, ἀλλὰ καὶ τὸ σεμνολόγημα προσέθηκεν· οὕτω βασκανίας ἀπάσης ἀπηλλαγμένος ἦν. Εἰ γὰρ σημεῖναι ὃν ἔλεγεν ἤθελεν, ἐνῆν καὶ ἐξ ἐτέρου γνωρίσματος τοῦτο ποιῆσαι δῆλον, καὶ εἰπεῖν τὸν τοῦ Κλωπᾶ, ὅπερ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ἔλεγεν. Ἄλλ' οὐκ εἶπεν οὕτως, ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ τῶν ἀποσιόλων σεμνολογήματα ἴδια εἶναι ἐνόμιζεν, ὡς ἑαυτὸν ἐπαίρων, οὕτω σεμνύνει κακεῖνον. Οὐ γὰρ ἐκάλεσεν αὐτὸν οὕτως, ὡς εἶπον, ἀλλὰ πῶς; «Τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου». Καίτοιγε οὐδὲ κατὰ σάρκα ἀδελφὸς ἦν τοῦ Κυρίου, ἀλλ' οὕτως ἐνομίζετο· ἀλλ' ὅμως οὐδὲ οὕτως ἀπεσιράφη τὸ ἀξίωμα θείναι τοῦ ἀνδρός. Καὶ πολλαχόθεν ἄλλοθεν δέκνεται, διὲ διέκειτο πρὸς τοὺς ἀποσιόλους πάντας οὕτω γνησίως, ὡς αὐτῷ πρέπον ἦν. «Ἄ δὲ γράφω ὑμῖν, ἰδοὺ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, διὲ οὐ ψεύδομαι». Εἶδες διὰ πάντων ὁμοίως ἐκλάμπουσαν τῆς ἀγίας ταύτης ψυχῆς τὴν ταπεινοφροσύνην; Καθάπερ γὰρ ἐν δικαστηρίῳ ἀγωνιζόμενος, καὶ

68. Γαλ. 1, 19.

64. Γαλ. 1, 20.

φιλίας καὶ σφοδροτάτης ἀγάπης. «Ἄλλον ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους δὲν εἶδον, παρὰ τὸν Ἰάκωβον, τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου»⁶³. Πρόσεξε πῶς μεγαλυτέραν φιλίαν αἰσθάνεται διὰ τὸν Πέτρον· διότι δι' αὐτὸν ἀπεδήμησε καὶ εἰς αὐτὸν διέμεινε. Αὐτὰ δὲ λέγω συνεχῶς καὶ ζητῶ νὰ τὰ ἐνθυμησθε, ὥστε, ὅταν ἀκούσητε αὐτὰ τὰ ὁποῖα φαίνεται ὅτι ἔχει εἶπει ἐναντίον τοῦ Πέτρου, κανεῖς νὰ μὴ ὑποπτευθῇ τὸν ἀπόστολον. Διότι διὰ τοῦτο καὶ αὐτός, διὰ νὰ διορθώσῃ ἐκ τῶν προτέρων τοῦτο λέγει αὐτά, ὥστε, ὅταν λέγῃ ὅτι ἀντεστάθην εἰς τὸν Πέτρον, κανεῖς νὰ μὴ νομίσῃ ὅτι αὐτοὶ οἱ λόγοι προήρχοντο ἀπὸ ἔχθραν καὶ φιλονεικίαν. Διότι διὰ κανένα ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους δὲν ἀνῆλθον, λέγει, παρὰ μόνον διὰ τοῦτον.

«Ἄλλον ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους δὲν εἶδον», λέγει, «παρὰ τὸν Ἰάκωβον». Εἶδον, ὅχι ἐδιδάχθην. Ἄλλὰ πρόσεξε μὲ πόσῃ ἐκτίμησιν ὠνόμασε καὶ τὸν Ἰάκωβον. Δὲν εἶπεν ἀπλῶς «Ἰάκωβον», ἀλλὰ προσέθεσε καὶ τὸν ἐπαινετικὸν λόγον, τὸσον ἦτο ἀπηλλαγμένος ἀπὸ κάθε φθόνου. Διότι ἐὰν ἤθελε νὰ δηλώσῃ αὐτὸν διὰ τὸν ὁποῖον ἔγραφεν, ἦτο δυνατόν καὶ ἀπὸ ἄλλο γνῶρισμα νὰ κάνῃ τοῦτο φανερόν, καὶ νὰ εἴπῃ τὸν υἱὸν τοῦ Κλωπᾶ, ὅπως γράφει καὶ ὁ εὐαγγελιστής. Δὲν εἶπεν ὅμως ἔτσι, ἀλλ' ἐπειδὴ τοὺς ἐπαίνους τῶν ἀποστόλων ἠσθάνετο ὡς ἰδικούς του, ὡσὰν νὰ ἐξυψώσῃ τὸν ἑαυτὸν του, ἔτσι ἐπαινεῖ ἐκεῖνον. Δὲν ὠνόμασε λοιπὸν αὐτὸν ἔτσι, ἀλλὰ πῶς; «Τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου». Ἄν καὶ βεβαίως δὲν ἦτο κατὰ σάρκα ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου, ἀλλ' ἔτσι ἐνομίζετο· ἀλλὰ δὲν ἀπέφυγεν οὔτε δι' αὐτὸν τὸν λόγον ν' ἀποδώσῃ τὸ ἀξίωμα εἰς τὸν ἄνδρα. Καὶ ἀπὸ πολλὰ ἄλλα δεικνύει, ὅτι πρὸς ὅλους τοὺς ἀποστόλους διέκειτο μὲ πολλὴν ἀγάπην, ὅπως ἦτο πρέπον εἰς αὐτόν. «Ὁμολογῶ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ δι' ὅσα σᾶς γράφω ὅτι δὲν ψεύδομαι»⁶⁴. Εἶδες ὅτι ἀκτινοβολεῖ ἐξ Ἰησοῦ διὰ μέσου ὄλων ἡ ταπεινοφροσύνη αὐτῆς τῆς ἀγίας ψυχῆς; Διότι ὡσὰν νὰ ἠγωνίζετο εἰς δικαστήριον καὶ νὰ ἐπρό-

μέλλων εὐθύνας ὑπέχειν, οὕτως ἐσπούδακεν ἀπολογήσασθαι.

«Ἐπειτα ἦλθον εἰς τὰ κλίματα τῆς Συρίας καὶ Κιλικίας»· μετὰ τὸ Πείρον ἰδεῖν. Πάλιν ἔρχεται τοῦ λόγου καὶ τοῦ ἀγῶνος τοῦ προκειμένου, τῆς μὲν Ἰουδαίας οὐχ ἀπίστευ-
 5 νος, διὰ τε τὸ πρὸς τὰ ἔθνη ἀπεισιάλθαι, καὶ διὰ τὸ μὴ ἂν ἐλέσθαι ἐπ' ἀλλότριον θεμέλιον οἰκοδομεῖν. Διόπερ οὐδὲ κατὰ ψιλὴν αὐτοῦς συντυχίαν εἶδε· καὶ τοῦτο ἐκ τῶν ἐξῆς δῆλον. «Ἥμην» γάρ, φησὶν, «ἀγνοούμενος τῷ προσώπῳ ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Ἰουδαίας· μόνον δὲ ἀκούοντες ἦσαν, διὸ ὁ
 10 διώκων ἡμᾶς ποιε, νῦν εὐαγγελίζεται τὴν πίστιν, ἣν ποιε ἐπόρθει». Τί ταύτης τῆς ψυχῆς μειριώτερον γένοιτ' ἂν; Ὅτι μὲν γὰρ τὰ φέροντα αὐτῷ κατηγορίαν διελέγειο, οἷον δι' ἐδίωκε τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἐπόρθει αὐτήν, μετὰ πολλῆς αὐτὰ τέθεικε τῆς ὑπερβολῆς, ἐκπομπεύων αὐτοῦ τὸν θλον τὸν
 15 πρότερον· τὰ δὲ μέλλοντα αὐτὸν δεικνύναι λαμπρόν, ταῦτα παραιρέχει.

Καὶ δυνάμενος, εἶπερ ἐβούλειο, τὰ κατορθώματα αὐτοῦ πάντα εἰπεῖν, οὐδὲν αὐτῶν ἰθήσθαι, ἀλλ' ἐνὶ ῥήματι πέλαγος παρελθὼν ἄφαιον, καὶ εἰπὼν δι' «ἦλθον εἰς τὰ κλίματα τῆς
 20 Συρίας καὶ τῆς Κιλικίας», καὶ δι' «ἀκούοντες ἦσαν, διὸ ὁ διώκων ἡμᾶς ποιε, νῦν εὐαγγελίζεται τὴν πίστιν, ἣν ποιε ἐπόρθει», οὐδὲν πλέον προσέθηκε. Τί δὲ αὐτῷ βούλεται τὸ λέγειν, δι' «ἀγνοούμενος ἦμην ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Ἰουδαίας»; Ἴνα μάθης, δι' ἰσοοῦτιον ἀπεῖχε τοῦ κηρῦξαι αὐτοῖς
 25 περιτομήν, δι' οὐδὲ ἀπὸ θυεως γνώριμος ἦν αὐτοῖς.

«Καὶ ἐδόξαζον ἐν ἐμοὶ τὸν Θεόν». Σκόπει καὶ ἐνταῦθα τὸν κανόνα αὐτοῦ τῆς ταπεινοφροσύνης, πῶς αὐτὸν διατηρεῖ μετὰ ἀκριβείας. Οὐ γὰρ εἶπεν, δι' ἐθαύμαζόν με, ἐπήγουν με, ἐξεπλήτιοντο, ἀλλὰ τὸ πᾶν τῆς χάριτος ἔδειξεν ὃν. «Τὸν
 30 γὰρ Θεὸν ἐδόξαζον», φησὶν, «ἐν ἐμοί».

65. Γαλ. 1, 21.

66. Γαλ. 1, 22, 23.

67. Γαλ. 1, 24.

κειτο νὰ τοῦ ἀποδοθοῦν εὐθῦναι, ἔτσι προσεπάθει νὰ ἀπολογηθῆ.

«Ὑστερον ἦλθον εἰς τὰ μέρη τῆς Συρίας καὶ τῆς Κιλικίας»⁶⁵. ἀφοῦ εἶδε τὸν Πέτρον. Πάλιν ἀρχίζει τὴν ἀπολογία καὶ τὸν ἀγῶνα διὰ τὸν ὁποῖον πρόκειται, μὲ τὴν μὲν Ἰουδαίαν μὴ ἀσχολούμενος, καὶ διὰ τὸ ὅτι εἰς τὰ ἔθνη εἶχεν ἀποσταλῆ, καὶ διὰ τὸ ὅτι δὲν ἤθελε νὰ οἰκοδομῆ ἐπάνω εἰς ξένον θεμέλιον. Διὰ τοῦτο δὲν συνήντησεν αὐτοὺς ἀπλῶς διὰ νὰ τοὺς ἴδῃ. «Προσωπικῶς μάλιστα», λέγει, «ἤμουν ἄγνωστος εἰς τὰς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν Ἰουδαίαν. Μόνον ἤκουον ὅτι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἄλλοτε μᾶς κατεδίωκε, τώρα κηρύττει τὴν πίστιν τὴν ὁποίαν ἄλλοτε ἐπεδίωκε νὰ ἐξαφανίσῃ»⁶⁶. Τί δύναται νὰ εἶναι μετριόφρονέστερον αὐτῆς τῆς ψυχῆς; Διότι ὅταν μὲν ἔγραφε δι' ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα τοῦ προσῆπτον κατηγορίαν, ὅπως ὅτι κατεδίωκε τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἐπολέμει αὐτήν, μὲ πολλὴν ὑπερβολὴν ἐξέθετεν αὐτά, δημοσιεύων πρὸς κατασχύνην τὸν προηγούμενον βίον τοῦ ἐνῶ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἐπρόκειτο νὰ τὸν ἀναδείξουν λαμπρόν, τὰ παρατρέχει.

Καὶ ἐνῶ ἠδύνατο, ἂν ἴσως ἤθελε, νὰ εἴπῃ ὅλα του τὰ κατορθώματα, οὐδὲν ἐξ αὐτῶν ἐκθέτει, ἀλλὰ μὲ ἓνα λόγον ἀφοῦ παρῆλθε πέλαγος ἀπερίγραφτον καὶ εἶπεν «ἦλθον εἰς τὰ μέρη τῆς Συρίας καὶ τῆς Κιλικίας» καὶ ὅτι «ἤκουον μόνον ὅτι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἄλλοτε μᾶς κατεδίωκε, τώρα κηρύττει τὴν πίστιν τὴν ὁποίαν κάποτε ἐπεδίωκε νὰ ἀφανίσῃ», τίποτε περισσότερον δὲν προσέθεσε. Τί θέλει δὲ νὰ εἴπῃ γράφων ὅτι «ἤμουν ἄγνωστος εἰς τὰς ἐκκλησίας τῆς Ἰουδαίας»; Διὰ νὰ μάθῃς ὅτι τόσον ἀπεῖχεν ἀπὸ τὸ νὰ κηρύξῃ εἰς αὐτοὺς νὰ περιτέμνωνται, ὥστε οὔτε ἐξ ὄψεως ἦτο γνωστὸς εἰς αὐτούς.

«Καὶ ἐδόξαζον ἐξ αἰτίας μου τὸν Θεόν»⁶⁷. Πρόσεξε καὶ ἐδῶ πῶς τηρεῖ μὲ ἀκρίβειαν τὸν κανόνα τῆς ταπεινοφροσύνης του. Διότι δὲν εἶπεν ὅτι μὲ ἐθαύμαζον, μὲ ἐπήνουν, ἐξεπλήττοντο, ἀλλ' ἔδειξεν ὅτι τὸ πᾶν ἦτο ἔργον τῆς χάριτος. Διότι λέγει «τὸν Θεὸν ἐδόξαζον ἐξ αἰτίας μου».

1. «Ἐπειτα δὲ διὰ δεκατεσσάρων ἐτῶν ἀνέβην εἰς Ἱε-
 ροσόλυμα μετὰ Βαρνάβα, συμπαραλαβὼν καὶ Τίτον ἀνέβην
 δὲ κατὰ ἀποκάλυψιν». Τῆς μὲν πρώτης ἀναβάσεως τὴν αἰτί-
 5 αν Πέτρον εἶναί φησι, καὶ τὸ ἱστορεῖσθαι ἐκεῖνον τῆς δὲ δευ-
 τέρως, τὴν ἀποκάλυψιν τὴν τοῦ Πνεύματος. «Καὶ ἀνεθέμην αὐ-
 τοῖς τὸ εὐαγγέλιον, ὃ κηρύσσω ἐν τοῖς ἔθνεσι, κατ' ἰδίαν δὲ
 τοῖς δοκοῦσι, μή πως εἰς κενὸν τρέχω, ἢ ἔδραμον». Τί φῆς,
 ὦ Παῦλε; ὃ παρὰ τὴν ἀρχὴν μὴ ἐλόμενος ἀναθέσθαι, μηδὲ με-
 10 τὰ ἕτη τρία, δεκατεσσάρων παρελθόντων ἐτῶν, τότε ἀνατίθῃ,
 μή πως εἰς κενὸν τρέχεις; Καὶ πρόσω βέλτιον ἦν εὐθέως ἀρ-
 ξάμενον τοῦτο ποιῆσαι, ἢ μετὰ ἕτη τισαῦτα; Τί δὲ καὶ ἔτρε-
 χες, εἰ μὴ πεπεισμένος ἦς, διτι οὐκ εἰς κενὸν ἔτρεχες; Τίς
 οὕτως ἀνόητος, ὡς ἕτη τισαῦτα κηρύττειν, οὐκ εἰδὼς διτι κη-
 15 ρύττει καλῶς; Καὶ τὸ πολὺν τοῦτου πάλιν ἀπορώτερον, διτι κατὰ
 ἀποκάλυψιν φησιν ἀνεληλυθέναι.

Τοῦτο γὰρ ἀπορώτερον μὲν, ὥσπερ ἔφθην εἰπὼν, τοῦ
 προτέρου, ἱκανὸν δὲ κἀκείνου τὴν λύσιν ἡμῖν παρασχεῖν. Εἰ
 μὲν γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ ἀνῆλθε, μάλιστα μὲν οὐδὲ τοῦτο ἂν ἔχοι
 20 λόγον· οὐ γὰρ ἦν τῆς μακαρίας ἐκείνης ψυχῆς εἰς τισαύτην
 ἄνοιαν ἐκπεσεῖν· αὐτὸς γὰρ ἔστιν ὁ λέγων, «Οὕτω τρέχω, ὡς
 οὐκ ἀδήλως, οὕτω πυκτεύω, ὡς οὐκ ἀέρα δέρω». Εἰ τοίνυν
 οὐκ ἀδήλως, πῶς λέγεις «μή πως εἰς κενὸν τρέχω ἢ ἔδρα-
 μον»; Ὅθεν δῆλον, διτι εἰ καὶ χωρὶς ἀποκαλύψεως ἀνῆλθεν,
 25 ἔπαθεν ἂν τὰ τῶν ἀνοήτων· πλὴν ἀλλ' οὐχ ὁμοίως ἄτοπον ἦν
 τὸ γινόμενον· διὰ δὲ καὶ ἡ τοῦ Πνεύματος αὐτὸν ἔλκη χάρις,

1. Γαλ. 2, 1.

2. Γαλ. 2, 2.

3. Α' Κορ. 9, 26.

1. «Κατόπιν, μετὰ ἀπὸ δέκα τέσσαρα ἔτη, ἀνῆλθον πάλιν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ἀφοῦ παρέλαβον μαζὶ καὶ τὸν Βαρνάβαν καὶ τὸν Τίτον· ἀνῆλθον δὲ κατόπιν ἀποκαλύψεως»¹. Διὰ μὲν τὴν πρώτην ἐπίσκεψιν λέγει ὅτι αἰτία ἦτο ὁ Πέτρος καὶ τὸ νὰ γνωρίσῃ ἐκεῖνον· διὰ δὲ τὴν δευτέραν ἢ ἀποκάλυψις τοῦ ἁγίου Πνεύματος. «Καὶ ἀνέπτυξα εἰς αὐτοὺς τὸ εὐαγγέλιον, τὸ ὁποῖον κηρύττω εἰς τὰ ἔθνη, ἰδιαίτερος δὲ εἰς τοὺς νομίζοντας ὡς ὀρθὴν τὴν περιτομήν, μήπως ματαίως τρέχω ἢ ἔτρεξα»². Τί λέγεις, ὦ Παῦλε; Ὁ μὴ προτιμῶν νὰ συμβουλευθῆς ἐξ ἀρχῆς, οὔτε μετὰ ἀπὸ τρία ἔτη, ἀφοῦ παρῆλθον δέκα τέσσαρα ἔτη, τότε συμβουλεύεσαι, μήπως τρέχῃς ματαίως; Καὶ πόσον καλύτερον θὰ ἦτο νὰ κάνῃς αὐτὸ ἀμέσως μόλις ἤρχισες, παρὰ μετὰ ἀπὸ τόσα ἔτη; Διατί δὲ ἔτρεχες ἐὰν δὲν ἦσουν πεπεισμένοι ὅτι δὲν ἔτρεχες ματαίως; Ποῖος εἶναι τόσον ἀνόητος ὥστε νὰ κηρύττῃ τόσα ἔτη, μὴ γνωρίζων ὅτι κηρύττει ὀρθῶς; Καί, τὸ πολὺ περισσότερον ἄξιον ὑπορίας εἶναι ὅτι κατόπιν ἀποκαλύψεως λέγει ὅτι ἀνῆλθε.

Διότι τοῦτο εἶναι ἄξιον μεγαλυτέρας ὑπορίας, ὅπως εἶπον, τοῦ προηγουμένου, ἱκανὸν ὅμως νὰ δώσῃ εἰς ἡμᾶς τὴν λύσιν καὶ ἐκεῖνου. Διότι ἐὰν μὲν ἀνήρχετο κατόπιν ἰδικῆς του ἀποφάσεως, οὔτε τοῦτο θὰ εἶχε κάποιον λόγον· διότι δὲν ἦτο δυνατόν ἢ μακαρία ἐκεῖνη ψυχὴ νὰ ἐκπέσῃ εἰς τόσην ἀνοησίαν· διότι αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶναι ὁ ὁποῖος λέγει· «ἐγὼ τρέχω ὄχι ἀσκόπως, πυγμαχῶν ὄχι ὡσάν νὰ γρονθοκοπῶ τὸν ἀέρα»³. Ἐὰν λοιπὸν ὄχι ἀσκόπως, πῶς λέγεις «μήπως ματαίως τρέχω ἢ ἔτρεξα»; Εἶναι λοιπὸν φανερόν ὅτι ἐὰν ἀνήρχετο χωρὶς ἀποκάλυψιν, θὰ ἐπάθαινε ὅτι καὶ οἱ ἀνόητοι· πλὴν ὅμως τὸ γινόμενον δὲν ἦτο ἔτσι ἄτοπον· ὅταν δὲ ἐπὶ πλέον ἔλκῃ αὐτὸν καὶ ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος, ποῖος θὰ τολ-

τίς τολμήσει τι τοιοῦτον ὑποπιεῦσαι λοιπόν; Διὰ γὰρ τοῦτο προσέθηκε καὶ αὐτὸς τό, «κατὰ ἀποκάλυψιν», ἵνα μὴδὲ πρὸ τῆς λύσεως τοῦ ζητήματος καταγνῶς αὐτοῦ τινα ἄγνοιαν, εἰδὼς ὅτι οὐκ ἀνθρώπινον ἦν τὸ γινόμενον, ἀλλὰ θεία τις οἰκονομία πολλὰ προορωμένη καὶ τῶν παρόντων καὶ τῶν μελλόντων.

Τί ποι' οὖν ἔσι τὸ αἴτιον τῆς ἀποδημίας ταύτης; Ὡσπερ ὅτε πρότερον ἐξ Ἀντιοχείας εἰς Ἱεροσόλυμα ἀνῆλθεν, οὐ δι' ἑαυτὸν ἀνῆλθεν αὐτὸς γὰρ ἤδει σαφῶς, ὅτι χρὴ καθαρῶς ἔπεσθαι τοῖς τοῦ Χριστοῦ δόγμασιν· ἀλλὰ τοὺς μαχομένους συνάγειν βουλόμενος· οὕτω καὶ νῦν οὐκ αὐτὸς ἐδεῖτο μαθεῖν, ὅτι οὐκ εἰς κενὸν ἔιρεχεν, ἀλλ' ἵνα οἱ ἐγκαλοῦντες πληροφορηθῶσιν. Ἐπειδὴ γὰρ μείζονα περὶ Πέτρου καὶ Ἰωάννου δόξαν εἶχον, καὶ διασπασιάζειν αὐτοὺς ᾤοντο, διὰ τὸ τοῦτον μὲν ἄνευ περιτομῆς κηρύττειν, ἐκείνους δὲ ταύτην συγχωρεῖν, καὶ παράνομα πράττειν αὐτὸν ᾤοντο, καὶ εἰς κενὸν ἰρέχειν «Ἀνῆλθον», φησί, «καὶ ἐκοινωσάμην αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον», οὐχ ἵνα αὐτὸς τι μάθω, ὃ καὶ προῖὼν σαφέστερον λέγει, ἀλλ' ἵνα διδάξω τοὺς ταῦτα ὑποπιεύοντας, ὅτι οὐκ εἰς κενὸν ἰρέχω. Τὸ γὰρ Πνεῦμα τὴν τοιαύτην προορώμενον φιλονεικίαν, παρεσκεύασεν αὐτὸν ἀνελθεῖν καὶ κοινώσασθαι. Διὰ τοῦτό φησι, «κατὰ ἀποκάλυψιν ἀνέβην», καὶ Βαρνάβαν καὶ Τίτιον ἔλαβε μάρτυρας ἑσομένους τοῦ κηρύγματος.

2. Καὶ ἀνεθέμην αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον, ὃ κηρύττω ἐν τοῖς ἔθνεσι, τουτέστι, τὸ χωρὶς περιτομῆς· κατ' ἰδίαν δὲ τοῖς δοκοῦσι. Τί βούλειαι, «κατ' ἰδίαν»; Καίτοιγε ὁ δόγματα κοινὰ διορθοῦν σπουδάζων, οὐ κατ' ἰδίαν, ἀλλὰ κοινῇ ταῦτα προτίθησιν. Ἀλλ' οὐχ ὁ Παῦλος οὕτως· οὐ γὰρ μαθεῖν τι καὶ διορθῶσαι ἐβούλειτο, ἀλλὰ τῶν βουλομένων ἀ-

μήση λοιπὸν νὰ σκεφθῆ κάτι τέτοιο; Διὰ τοῦτο βεβαίως καὶ αὐτὸς προσέθεσε τὸ «κατόπιν ἀποκαλύψεως», ὥστε νὰ μὴ τὸν κατηγορήσῃ διὰ κάποιαν ἄγνοιαν πρὶν δοθῆ λύσις εἰς τὸ ζήτημα, ἀφοῦ γνωρίσῃς ὅτι δὲν ἦτο ἀνθρώπινον τὸ γινόμενον, ἀλλὰ θεία οἰκονομία ἡ ὁποία πολλὰ προέβλεπεν καὶ διὰ τὰ παρόντα καὶ διὰ τὰ μέλλοντα.

Ποῖον νὰ εἶναι λοιπὸν τὸ αἴτιον αὐτῆς τῆς ἀποδημίας; Ὅπως ἀκριβῶς προηγουμένως ὅταν ἀνῆλθεν ἀπὸ τὴν Ἀντιόκειαν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, δὲν ἀνῆλθε διὰ τὸν ἑαυτόν του — διότι αὐτὸς ἐγνώριζε σαφῶς ὅτι πρέπει καθαρῶς νὰ ἀκολουθῆ τὰ δόγματα τοῦ Χριστοῦ — ἀλλ' ἐπειδὴ ἤθελε νὰ συνενώσῃ τοὺς ἀντιμαχομένους, ἔτσι καὶ τώρα, δὲν εἶχεν ἀνάγκην αὐτὸς νὰ μάθῃ ὅτι δὲν ἔτρεχε ματαίως, ἀλλὰ διὰ νὰ πληροφορηθοῦν οἱ κατηγοροῦντες. Διότι ἐπειδὴ εἶχον μεγαλυτέραν ἐκτίμησιν διὰ τὸν Πέτρον καὶ τὸν Ἰωάννην καὶ ἐνόμιζον ὅτι ὑπῆρχε διχόνοια μεταξύ των, διὰ τὸ ὅτι αὐτὸς μὲν κηρύττει νὰ μὴ γίνεταί ἡ περιτομή, ἐνῶ ἐκεῖνοι ἐπιτρέπουν, καὶ ἐνόμιζον ὅτι αὐτὸς παρανόμως ἔπραττε καὶ ματαίως τρέχει, «ἀνῆλθον», λέγει «καὶ ἀνέπτυξα εἰς αὐτοὺς τὸ εὐαγγέλιον», ὅχι διὰ νὰ μάθω κάτι ὁ ἴδιος, τὸ ὁποῖον καὶ προχωρῶν λέγει σαφέστερον, ἀλλὰ διὰ νὰ διδάξω ὄσους ὑποπεύονται αὐτά, ὅτι δὲν τρέχω ματαίως. Διότι τὸ ἅγιον Πνεῦμα, προβλέπον τὴν φιλονεικίαν αὐτήν, προητοίμασεν αὐτὸν νὰ ἀνέλθῃ καὶ νὰ ἀναπτύξῃ τὸ εὐαγγέλιον. Διὰ τοῦτο λέγει «κατόπιν ἀποκαλύψεως ἀνῆλθον», καὶ παρέλαβε τὸν Βαρνάβαν καὶ τὸν Τίτον διὰ νὰ εἶναι μάρτυρες τοῦ κηρύγματος.

2. «Καὶ ἀνέπτυξα εἰς αὐτοὺς τὸ εὐαγγέλιον τὸ ὁποῖον κηρύττω εἰς τὰ ἔθνη», δηλαδὴ τὸ χωρὶς τὴν περιτομήν· «ἰδιαιτέρως δὲ εἰς τοὺς νομίζοντας τὸ ἀντίθετον». Διατί θέλει «ἰδιαιτέρως»; Διότι βεβαίως, ὁ προσπαθῶν νὰ διορθώσῃ δόγματα τὰ ὁποῖα ἀφοροῦν ὄλους, ὅχι ἰδιαιτέρως, ἀλλὰ δημοσίως ἐκθέτει αὐτά. Ἄλλ' ὁ Παῦλος δὲν ἔκανε ἔτσι· διότι δὲν ἤθελε νὰ μάθῃ κάτι καὶ νὰ διορθώσῃ, ἀλλὰ νὰ ἀναιρέσῃ

παιτῶν τὴν πρόφασιν ἀνελεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις πάντες ἐσκανδαλίζοντο, εἴ τις παραβαίῃ τὸν νόμον, εἴ τις κωλύσειε χρῆσασθαι τῇ περιτομῇ· διὸ καὶ ἔλεγε, «Θεορεῖς, ἀδελφέ, πόσαι μυριάδες εἰσὶ τῶν Ἰουδαίων τῶν πε-
 5 πιστευκότων; καὶ οὗτοι πάντες εἰσὶ καιηχημένοι περὶ σοῦ, ὅτι ἀποστασίαν ἀπὸ τοῦ νόμου διδάσκεις»· ἐπεὶ οὖν ἐσκανδαλίζοντο, παρορησία μὲν παρελθεῖν καὶ τὸ κήρυγμα ἀποκαλύψαι τὸ ἑαυτοῦ οὐκ ἠνείχετο· κατ' ἰδίαν δὲ τοῖς δοκοῦσιν ἀνέθειο ἐπὶ Βαρνάβα καὶ Τίτου, ἵνα οὗτοι μάρτυρες
 10 ἀξιόπιστοι γένωνται πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας, ὅτι οὐδὲ τοῖς ἀποσιόλοις ἔδοξεν ἐναντίον εἶναι, ἀλλὰ θεβαιοῦσι τὸ κήρυγμα τὸ τοιοῦτον. Ὅτιαν δὲ λέγη, «τοῖς δοκοῦσιν», οὐκ ἀναιρῶν τὸ εἶναι αὐτοὺς μεγάλους τοῦτο λέγει· ἐπεὶ καὶ περὶ ἑαυτοῦ φησί, «Δοκῶ δὲ κατὰ πνεῦμα Θεοῦ ἔχειν»· ὅπερ
 15 ἐστὶ μειριάζοντος, οὐκ ἀναιροῦντος τὸ ἔχειν. Οὕτω καὶ ἐνταῦθα, «τοῖς δοκοῦσι», φησί, μετὰ τῆς ἑαυτοῦ καὶ τὴν κοινὴν ἀπάντων λέγων ψῆφον.

«Ἄλλ' οὐδὲ Τίτος ὁ σὺν ἐμοί, Ἕλληνας ὄντας, ἠναγκάσθη περιμηθῆναι». Τί ἐστίν, «Ἕλληνας ὄντας»; Ἐξ Ἑλλήνων ἦν,
 20 φησί, καὶ ἀκρόβυστος. Οὐ μόνον γὰρ ἐγὼ οὕτως ἐκήρυττον, ἀλλὰ καὶ Τίτος οὕτως ἔπρατε, καὶ ἀκρόβυστον ὄντα οὐκ ἠνάγκασαν περιμηθῆναι οἱ ἀπόσιολοι. Ὅπερ ἀπόδειξις ἦν μεγίστη τοῦ μὴ καιαγινώσκειν τῶν ὑπὸ τοῦ Παύλου λεγομένων ἢ προτιομένων. Καὶ τὸ πολλῶν τούτου μεῖζον, ὅτι οὐδὲ
 25 ἐπικειμένων τῶν ἐναντιουμένων, καὶ ταῦτα εἰδόντων, ἠναγκάσθησαν οἱ ἀπόσιολοι τοῦτο κελεῦσαι· ὅπερ οὖν καὶ αὐτὸ δηλῶν ἔλεγε, «Διὰ δὲ τοὺς παρεισάκτους ψευδαδέλφους».

Τίνες εἰσὶν οὗτοι οἱ ψευδάδελφοι; καὶ γὰρ οὐ μικρὸν ἐνταῦθα ζήτημα. Εἰ γὰρ οἱ ἀπόσιολοι συνεχώρουν ἐνταῦθα

4. Πράξ. 21. 20, 21.

5. Α' Κορ. 7, 40.

6. Γαλ. 2, 3.

7. Γαλ. 2, 4.

τὴν πρόφασιν ἐκείνων οἱ ὅποιοι ἤθελον νὰ ἐξαπατοῦν. Διότι, ἐπειδὴ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ὅλοι ἐσκανδαλίζοντο, ἐὰν κάποιος παρέβαινε τὸν νόμον καὶ ἠμπόδιζε νὰ κάνουν τὴν περιτομήν, διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγε· «Βλέπεις, ἀδελφέ, ὅτι πολλαὶ χιλιάδες ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους ἔχουν πιστεύσει καὶ ὅλοι εἶναι ζηλωταὶ τοῦ νόμου. Ἐπληροφορήθησαν ὁμως δι' ἐσὲ ὅτι διδάσκεις εἰς ὅλους τοὺς Ἰουδαίους οἱ ὅποιοι ζοῦν μετὰ τῶν ἐθνικῶν, ἀποστασίαν ἀπὸ τὸν νόμον τοῦ Μωϋσέως»⁴. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐσκανδαλίζοντο, δὲν ἤθελε νὰ παρουσιασθῆ δημοσίως καὶ νὰ ἀποκαλύψῃ τὸ ἰδικόν του κήρυγμα· ἀλλ' ἰδιαιτέρως εἰς τοὺς «νομίζοντας» ἀνέπτυξε τὸ κήρυγμα, διὰ νὰ γίνουν αὐτοὶ ἀξιόπιστοι μάρτυρες πρὸς τοὺς κατηγοροῦντας, ὅτι οὔτε εἰς τοὺς ἀποστόλους ἐφάνη ὅτι εἶναι ἀντίθετον, ἀλλ' ἐπικυροῦν αὐτὸ τὸ κήρυγμα. Ὅταν δὲ λέγῃ «εἰς τοὺς νομίζοντας», δὲν τὸ λέγει διὰ νὰ ἀναιρέσῃ τὸ ὅτι αὐτοὶ εἶναι μεγάλοι· διότι καὶ διὰ τὸν ἑαυτὸν του λέγει· «νομίζω δὲ ὅτι καὶ ἐγὼ ἔχω Πνεῦμα Θεοῦ»⁵· πράγμα τὸ ὅποιον εἶναι σημεῖον μετριόφρονος καὶ ὄχι ἀνθρώπου ὁ ὅποιος ἀναιρεῖ τὸ ὅτι ὑπάρχει. Ἔτσι καὶ ἐδῶ λέγει «εἰς τοὺς νομίζοντας», λέγων μαζὶ μὲ τὴν ἰδικήν του καὶ τὴν γνώμην ὄλων.

«Ἄλλ' οὔτε καὶ ὁ Τίτος ὁ ὅποιος ἦτο μαζὶ μου ἠναγκάσθη νὰ περιτμηθῆ, ἂν καὶ ἦτο ἐθνικός»⁶. Τί σημαίνει «παρ' ὅτι ἦτο ἐθνικός»; Ἐξ ἐθνικῶν ἦτο, λέγει, καὶ ἀπερίτμητος. Διότι δὲν ἐκήρυττον ἔτσι μόνον ἐγὼ, ἀλλὰ καὶ ὁ Τίτος ἔτσι ἔπραττε, καὶ ἐνῶ ἦτο ἀπερίτμητος, δὲν τὸν ἠνάγκασαν οἱ ἀπόστολοι νὰ περιτμηθῆ. Πράγμα τὸ ὅποιον ἦτο μεγίστη ἀπόδειξις τοῦ ὅτι δὲν ἀπεδοκίμαζον ὅσα ἔλεγεν ἢ ἔπραττεν ὁ Παῦλος. Καὶ τὸ πολὺ μεγαλύτερον αὐτοῦ, ὅτι οὔτε ἐνῶ ἦσαν πλησίον οἱ ἐναντιούμενοι, καὶ ἐνῶ ἐγνώριζον αὐτά, ἠναγκάσθησαν οἱ ἀπόστολοι νὰ προστάξουν αὐτό· πράγμα τὸ ὅποιον δηλῶν καὶ αὐτό, ἔλεγεν· «ἔνεκα τῶν παρεισάκτων ψευδαδέλφων»⁷.

Ποῖοι εἶναι αὐτοὶ οἱ ψευδάδελφοι; Διότι δὲν εἶναι μικρὸν ἐδῶ τὸ ζήτημα. Διότι ἐὰν οἱ ἀπόστολοι ἐπέτρεπον ἐδῶ

περιιέμεσθαι, διὰ τί νῦν ψευδαδέλφους καλεῖς τοὺς κατὰ τὴν τῶν ἀποστόλων γνώμην καὶ αὐτοὺς κελεύοντας τοῦτο ποιεῖν; Ὅτι πρῶτον μὲν οὐκ ἔστι ταυτὸν, κελεύειν γίνεσθαι, καὶ γινόμενον συγχωρεῖν. Ὁ μὲν γὰρ προσιάτιων, μετὰ
 5 σπουδῆς, ὡς ἀναγκαῖον καὶ προηγούμενον, ποιεῖ· ὁ δὲ αὐτὸς μὲν μὴ κελεύων, τὸν δὲ βουλόμενον μὴ κωλύων, οὐχ ὡς δέον γενέσθαι συγχωρεῖ, ἀλλ' οἰκονομίαν τινὰ πληρῶν. Οἶδόν τι λέγω· Κορινθίοις ἔγραψεν ὁ Παῦλος, «Καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέρχεσθε», γυναιξὶ καὶ ἀνδράσι διαλεγόμενος.

10 Εἶτα ἵνα μὴ νομίσης, ὅτι νομοθετῶν αὐτοῖς τοῦτο ἔλεγεν, ἐπήγαγε· «Τοῦτο δὲ λέγω κατὰ συγγνώμην, οὐ κατ' ἐπιταγήν». Οὐ γὰρ τῆς αὐτοῦ ἀθεντίας κρίσις ἦν προηγουμένη, ἀλλὰ τῆς ἐκείνων ἀκρασίας συγγνώμη. Διό φησι· «Διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν». Εἰ γὰρ τὴν Παύλου γνώμην θέλεις μαθεῖν,
 15 ἄκουσον τί φησι· «Θέλω πάντας ἀνθρώπους εἶναι, ὡς καὶ ἑμαυτὸν, ἐν ἐγκρατεία». Οὕτω καὶ ἐνταῦθα, οἱ μὲν ἀπόστολοι οὐχ ὡς νόμον ἐκδικοῦντες, συνεχώρουν, ἀλλὰ τῇ ἀσθενείᾳ τῇ Ἰουδαϊκῇ συγκαταβαίνοντες. Εἰ γὰρ νόμον ἐξεδίκουν, οὐκ ἂν Ἰουδαίοις μὲν οὕτως, ἔθνεσι δὲ ἐτιέρωσ ἐκέρυξαν.
 20 Καὶ γὰρ εἰ ὑπὸ τῶν ἀπίστων τὸ πρᾶγμα γενέσθαι ἀναγκαῖον ἦν, καὶ ὑπὸ πάντων εὐδηλον ὅτι τῶν πιστῶν. Εἰ δὲ τοῖς ἔθνεσιν ἐνομοθέτου μὴ παρενοχλεῖν τούτων ἕνεκεν, ἔδειξαν ὅτι καὶ Ἰουδαίοις συγκαταβαίνοντες ἐπέτρεπον. Οἱ δὲ ψευδάδελφοὶ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὥστε τῆς χάριτος αὐτοὺς
 25 ἐκβαλεῖν, καὶ πάλιν ὑπὸ τὸν τῆς δουλείας ζυγὸν ἀγαγεῖν.

Πρώτη μὲν οὖν αὕτη ἡ διαφορὰ, πολὺ τὸ μέσον ἔχουσα. Δευτέρα δέ, ὅτι οἱ μὲν ἀπόστολοι ἐν Ἰουδαίᾳ τοῦτο ἐποίουν, ἐνθα καὶ ὁ νόμος ἐκράτει, οἱ δὲ ψευδάδελφοὶ πανταχοῦ· καὶ γὰρ Γαλατῶν ἦσαντι πάντων. Ὅθεν δῆλον ὅτι οὐχὶ
 30 οἰκοδομῆς ἕνεκεν τὸ πρᾶγμα ἐγίνετο, ἀλλὰ κατασιροφῆς ὁ-

νά περιτέμνονται, διατί τώρα ὀνομάζεις ψευδεδέλφους αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι συμφώνως μὲ τὴν γνώμην τῶν ἀποστόλων προστάσσουν καὶ αὐτοὶ νὰ πράττουν; Διότι πρῶτον μὲν δὲν εἶναι τὸ ἴδιο τὸ νὰ προστάσῃς νὰ γίνεταί καὶ τὸ νὰ ἀνέχεσθαι κάτι τὸ ὁποῖον γίνεται. Διότι ὁ μὲν προστάσων μετὰ ζήλου, τὸ κάνει αὐτὸ ὡς ἀναγκαστικὸν καὶ νομοθετούμενον· αὐτὸς ὅμως πού δὲν προστάσσει, ἀλλὰ δὲν ἐμποδίζει καὶ τὸν θέλοντα, ἐπιτρέπει αὐτὸ ὅχι ὡς πρέον, ἀλλ' ἐκπληρῶν κάποιαν οἰκονομίαν. Τί θέλω νὰ εἶπω· ἔγραφεν εἰς τοὺς Κορινθίους ὁ Παῦλος, ὁμιλῶν εἰς γυναῖκας καὶ ἄνδρας· «Καὶ πάλιν νὰ συνέρχεσθε εἰς τὰς συζυγικὰς σχέσεις σας»⁸.

Ὑστερον, διὰ νὰ μὴ νομίσης ὅτι αὐτὸ τὸ ἔλεγεν ὡς νόμον, προσέθεσε· «Αὐτὸ δὲ τὸ λέγω κατὰ συγκατάβασιν, ὅχι ὡς διαταγὴν»⁸. Διότι δὲν ἦτο νομοθέτημα τῆς ἰδικῆς του κρίσεως, ἀλλὰ συγκατάβασις εἰς τὴν ἀδυναμίαν ἐκείνων. Διὰ τοῦτο λέγει· «Ἐξ αἰτίας τῆς ἀδυναμίας σας». Διότι, ἐὰν θέλης νὰ μάθης τὴν γνώμην τοῦ Παύλου, ἄκουσε τί λέγει· «Θὰ ἤθελον ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νὰ εἶναι ὅπως εἶμαι ἐγώ, εἰς ἐγκράτειαν»⁸. Ἔτσι καὶ ἐδῶ οἱ ἀπόστολοι, ὅχι ὡς νὰ ἐπέβαλλον νόμον ἐπέτρεπον, ἀλλ' ἀπὸ συγκατάβασιν εἰς τὴν ἰουδαϊκὴν ἀδυναμίαν. Διότι ἐὰν ἐπέβαλλον νόμον, δὲν θὰ εἶχον κηρύξει εἰς τοὺς μὲν Ἰουδαίους ἔτσι, εἰς δὲ τὰ ἔθνη ἄλλως. Διότι ἐὰν ἦτο ἀναγκαῖον αὐτὸ ὑπὸ τῶν ἀπίστων, εἶναι φανερὸν ὅτι θὰ ἦτο ἀναγκαῖον νὰ γίνῃ καὶ ὑπὸ ὄλων τῶν πιστῶν. Ἐφ' ὅσον δὲ εἰς τὰ ἔθνη ἔθετον νόμον νὰ μὴ παρενοχλοῦν ἐξ αἰτίας αὐτῶν, ἔδειξαν ὅτι καὶ εἰς τοὺς Ἰουδαίους ἀπὸ συγκατάβασιν ἐπέτρεπον. Οἱ δὲ ψευδάδελφοὶ ὅχι ἔτσι, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐκβάλουν αὐτοὺς ἀπὸ τὴν χάριν καὶ νὰ τοὺς ὀδηγήσουν πάλιν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας.

Πρώτη μὲν λοιπὸν εἶναι αὕτη ἡ διαφορὰ, ἡ ὁποία εἶναι πολὺ μεγάλη. Δευτέρα δέ, ὅτι οἱ μὲν ἀπόστολοι ἔκαμνον αὐτὸ εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ὅπου καὶ ὁ νόμος ἐπεκράτει, ἐνῶ οἱ ψευδάδελφοὶ παντοῦ· διότι καὶ ὄλους τοὺς Γαλάτας εἶχον προσβάλει. Ἀπὸ τὸ ὁποῖον εἶναι φανερὸν ὅτι αὐτὸ ἐγίνετο

λοκλήρου· καὶ εἰτέρως μὲν παρὰ τῶν ἀποσιόλων συνεχωρεῖτο, εἰτέρως δὲ παρὰ τῶν ψευδαδέλφων ἐσπουδάξειο. «Οἷτινες παρεισῆλθον κατασκοπῆσαι τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν, ἣν ἔχομεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Ὅρα πῶς καὶ τῇ τῶν κατασκόπων
 5 προσηγορία τὸν πόλεμον ἐδήλωσεν ἐκείνων; Οἱ γὰρ κατὰ-σκοποὶ δι' οὐδὲν εἰσέρχονται, ἀλλ' ἵνα καταμαθόντες τὰ τῶν ἐναντίων, πρὸς τὸ πορθῆσαι καὶ καθελεῖν πολλὴν ἑαυτοῖς παρασκευάσωσι τὴν εὐκολίαν· καθάπερ καὶ οὗτοι τότε ἐποί-
 10 λόμενοι.

Ὡστε κἀντιεῦθεν δῆλον, ὅτι οὐχ ἡ αὐτὴ προαίρεσις τῶν ἀποσιόλων καὶ τούτων, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἐναντία. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ συνεχώρουν, ἵνα κατὰ μικρὸν ἐξαγάγῃσι τῆς δου-
 15 λείας· οὗτοι δὲ κατεσκευάζον, ἵνα μειζρόνως ὑποβάλῃσι τῇ δουλείᾳ. Διὸ παρειήρουν περισκοποῦντες ἀκριβῶς, καὶ πε-
 ριεργαζόμενοι τίνες ἀκρόβυστοι καθῶς καὶ Παῦλος τοῦτο δηλῶν ἔλεγε, «παρεισῆλθον κατασκοπῆσαι τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν»· οὐ τῷ τῶν κατασκόπων ὀνόματι μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ
 20 τρόπῳ τῆς λαθραίας εἰσόδου καὶ παρειοδύσεως τὴν ἐπιβου-
 λὴν αὐτῶν ἐνδεικνύμενος.

3. «Οἷς οὐδὲ πρὸς ὥραν εἴξαμεν τῇ ὑποταγῇ». Ὅρα λέ-
 ξεως εὐγένειαν καὶ ἔμφρασιν. Οὐ γὰρ εἶπε, τῷ λόγῳ, ἀλλὰ,
 «τῇ ὑποταγῇ». Οὐ γὰρ ἵνα τι διδάξῃσι χρήσιμον, ταῦτα ἐ-
 ποιοῦν, ἀλλ' ἵνα ὑποτάξῃσι καὶ δουλώσωσιν. Διὰ τοῦτο τοῖς
 25 μὲν ἀποσιόλοις εἴξαμεν, τούτοις δὲ οὐκέτι. «Ἴνα ἡ ἀλήθεια τοῦ εὐαγγελίου διαμείνῃ πρὸς ὑμᾶς». Ἴν', ὅπερ ἔφθημεν, φησὶν, εἰπόντες, τοῦτο διὰ τῶν ἔργων βεβαιώσωμεν, ὅτι
 «Τὰ ἀρχαῖα παρῆλθε, καὶ γέγονε καινὰ τὰ πάντα», καὶ δι

9. Γαλ. 2, 4.

10. Γαλ. 2, 5.

11. Β' Κορ. 5, 17.

ὄχι πρὸς οἰκοδομήν, ἀλλ' ἀπειτέλει ὀλοσχερῇ καταστροφῇ· καὶ ἀλλιῶς μὲν ἐπετρέπετο ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους, ἀλλιῶς δὲ ἐμελετᾶτο ἀπὸ τοὺς ψευδαδέλφους, «οἱ ὅποιοι παρεισέφρυσαν ὡσάν κατάσκοποι διὰ νὰ ἐπιβουλευθοῦν τὴν ἐλευθερίαν μας, τὴν ὁποίαν ἔχομεν ὡς πιστοὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ»⁹. Βλέπεις πῶς καὶ μὲ τὴν προσηγορίαν τῶν κατασκόπων κατέστησε φανερόν τὸν πόλεμον ἐκείνων; Διότι οἱ κατάσκοποι διὰ τίποτε ἄλλο δὲν εἰσέρχονται, παρὰ διὰ νὰ διευκολύνουν πολὺ τὴν ἐκπόρθησιν καὶ τὴν ἄλωσιν διὰ τὸν ἑαυτὸν των, ἀφοῦ προηγουμένως λάβουν πληροφορίας διὰ τὰ τῶν ἀντιπάλων· ὅπως ἔκαμνον καὶ αὐτοὶ τότε, θέλοντες νὰ ὀδηγήσουν αὐτοὺς ὑπὸ τὴν παλαιὰν δουλείαν.

Ἔτσι καὶ ἀπὸ ἐδῶ εἶναι φανερόν ὅτι δὲν ἦτο ἰδίᾳ ἡ προαίρεσις τῶν ἀποστόλων καὶ αὐτῶν, ἀλλὰ τελείως ἀντίθετος. Οἱ μὲν ἀπόστολοι ἐπέτρεπον τὴν περιτομήν, ὥστε ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ ἐλευθερώσουν αὐτοὺς ἀπὸ τὴν δουλείαν· ἐνῶ οἱ ἀπατεῶνες διέτασσαν τὴν περιτομήν, ὥστε νὰ θέσουν αὐτοὺς περισσότερον ὑπὸ τὴν δουλείαν. Διὰ τοῦτο παρετήρουν περιεργαζόμενοι καὶ ἐξετάζοντες μὲ ἀκρίβειαν ποῖοι ἦσαν ἀπερίτμητοι· ὅπως καὶ ὁ Παῦλος δηλῶν αὐτὸ ἔλεγε· «παραισέφρυσαν διὰ νὰ ἐπιβουλευθοῦν τὴν ἐλευθερίαν μας»· καταδεικνύων τὴν ἐπιβουλήν αὐτῶν ὄχι μόνον μὲ τὸ ὄνομα τῶν κατασκόπων, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν τρόπον τῆς λαθραίας εἰσόδου καὶ παρεισφρύσεως.

3. «Εἰς τοὺς ὁποίους οὐδὲ πρὸς στιγμὴν ἐδέχθημεν νὰ ὑποταγῶμεν»¹⁰. Πρόσεχε εὐγένειαν καὶ ἔμφασιν λέξεως· διότι δὲν εἶπε ὅτι δὲν ἐδέχθημεν τὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ «νὰ ὑποταγῶμεν». Διότι ἔκαμνον αὐτά, ὄχι διὰ νὰ διδάξουν κάτι χρήσιμον, ἀλλὰ διὰ νὰ ὑποτάξουν καὶ νὰ ὑποδουλώσουν. Διὰ τοῦτο εἰς μὲν τοὺς ἀποστόλους ἐδέχθημεν, εἰς αὐτοὺς ὅμως καθόλου. Διὰ νὰ παραμείνη εἰς ἐσᾶς ἡ ἀλήθεια τοῦ εὐαγγελίου»¹⁰. Ἔτσι, ὅπως ἀνεφέραμεν, λέγει, νὰ βεβαιώσωμεν αὐτὸ ἐμπράκτως, ὅτι «τὰ ἀρχαῖα ἔχουν παρέλθει, ἔχουν γίνεαι ὄλα καινουργῆ»¹¹, καὶ ὅτι «ἐὰν εἶναι κανεὶς ἐνωμένος

«Εἴ τις ἐν Χριστῷ, καινὴ κρίσις», καὶ οὕτως «Τοὺς περιεμνο-
μένους Χριστοὺς οὐδὲν ὠφελήσει». Ταύτην τὴν ἀλήθειαν
βεβαιοῦντες, οὐδὲ πρὸς ὥραν εἴξαμεν.

Εἶτα ἐπειδὴ εὐθέως ἀντιέπιπτεν αὐτῷ τὰ παρὰ τῶν ἀ-
5 ποσιόλων, καὶ εἰκὸς ἦν τινὰς λέγειν· πῶς οὖν ταῦτα ἐκεῖνοι
προσιάτιουσιν; ὅρα πῶς λύει σοφῶς τὴν ἀντίθεσιν. Οὐ γὰρ
λέγει τὴν οὖσαν αἰτίαν, οἷον διὰ συγκαιταβάσεως ἔνεκεν καὶ
οἰκονομίας τοῦτο ἐποίουν· οἱ ἀπόστολοι ἢ γὰρ ἂν ἐβλάβησαν
οἱ ἀκούοντες. Δεῖ γὰρ τῆς οἰκονομίας ἀγνοεῖν τὴν αἰτίαν
10 τοὺς μέλλοντάς τι καρποῦσθαι παρ' αὐτῆς χρήσιμον· εἰ γὰρ
φανερὴ τῶν γινομένων ἢ πρόφασις, τὸ πᾶν οἰχθήσεται. Διὰ
τοῦτο τὸν μὲν ἐργαζόμενον αὐτῆν, εἰδέναι χρὴ τὴν αἰτίαν τῶν
γινομένων· τοὺς δὲ μέλλοντάς τι κερδαίνειν παρ' αὐτῆς, ἀ-
γνοεῖν.

15 Καὶ ἵνα σαφέστερον ὃ λέγω ποιήσω, ἐπ' αὐτῆς ταύτης
τῆς ὑποθέσεως χρήσομαι τῷ ὑποδείγματι. Οὗτος αὐτὸς ὁ μα-
κάριος Παῦλος ὁ περιτομὴν ἀναιρῶν, μέλλων ποιεῖν τὸν Τι-
μόθεον πέμπειν Ἰουδαίοις διδάσκαλον, περιεμῶν αὐτὸν πρό-
τερον, οὕτως ἔπεμψεν. Ἐποίησε δὲ τοῦτο, ἵνα εὐπαράδε-
20 κτος γένηται τοῖς ἀκροαταῖς, καὶ εἰσῆλθε μετὰ τῆς περιτο-
μῆς, ἵνα καταλύσῃ τὴν περιτομὴν. Ἀλλὰ τὴν αἰτίαν αὐτὸς μὲν
ἠπίσταιο καὶ Τιμόθεος, τοῖς δὲ μαθηταῖς οὐκ εἶπεν. Εἰ γὰρ
ἔγνωσαν, οὐκ εἴδον διὰ τοῦτο περιετέμενον, ἵνα λύσῃ τὴν περιτομὴν,
οὐδ' ἂν τὴν ἀρχὴν ἤκουσαν αὐτοῦ δημηγοροῦντος, καὶ τὸ
25 πᾶν ἂν διερρῦν κέρδος· νῦν δὲ ἡ ἄγνοια τὰ μέγιστα αὐτοῦς
ὠφέλησε. Νομίζοντες γὰρ αὐτὸν ὡς νομοφύλακα τοῦτο ποιεῖν,
καὶ εὐμενῶς ἐδέξαντο καὶ προσηγῶς καὶ αὐτὸν καὶ τὴν ἐ-
κείνου διδασκαλίαν· δεξάμενοι δὲ κατὰ μικρὸν καὶ παι-

μὲ τὸν Χριστόν, αὐτὸς εἶναι καινουργὲς δημιούργημα»¹¹, καὶ ὅτι «ἐὰν περιτέμνησθε, ὁ Χριστὸς δὲν πρόκειται νὰ σᾶς ὠφελήσῃ εἰς τίποτε»¹². Αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν βεβαιοῦντες, οὔτε πρὸς στιγμὴν ἐδέχθημεν νὰ ὑποταγῶμεν.

Ὑστερον, ἐπειδὴ ἀμέσως συνεκρούοντο μὲ αὐτὸν τὰ ὄσα ἔλεγον οἱ ἀπόστολοι καὶ ἦτο εὐλογον μερικοὶ νὰ λέγουν· πῶς λοιπὸν ἐκεῖνοι προστάτουν αὐτά; Κοίταξε πῶς λύει μὲ σοφίαν τὴν ἀντίθεσιν. Διότι δὲν λέγει τὴν ὑπάρχουσαν αἰτίαν, ὅτι δηλαδὴ ἀπὸ συγκατάβασιν καὶ οἰκονομίαν ἔκαμνον αὐτὸ οἱ ἀπόστολοι· ἐπειδὴ θὰ ἐβλάπτοντο αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι θὰ τὸ ἤκουον. Διότι πρέπει νὰ ἀγνοοῦν τὴν αἰτίαν τῆς οἰκονομίας αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι πρόκειται νὰ καρπωθοῦν κάτι χρήσιμον ἀπὸ αὐτὴν· διότι ἐὰν φανερωθῇ ἡ αἰτία τῶν ὄσων γίνονται, χάνεται τὸ πᾶν. Διὰ τοῦτο, αὐτὸς ὁ ὁποῖος τὴν ἔφαρμόζει, πρέπει νὰ γνωρίζῃ τὴν αἰτίαν τῶν ὄσων γίνονται· ἐνῶ αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι πρόκειται νὰ κερδίσουν ἀπὸ αὐτὴν, νὰ ἀγνοοῦν.

Καὶ διὰ νὰ κάνω σαφέστερον αὐτὸ τὸ ὁποῖον λέγω, θὰ ἐφαρμόσω τὸ παράδειγμα ἐπάνω εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν ὑπόθεσιν. Αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ μακάριος Παῦλος, ὁ ὁποῖος κατήργει τὴν περιτομήν, ὅταν ἐπρόκειτο κάποτε νὰ στείλῃ τὸν Τιμόθεον ὡς διδάσκαλον εἰς τοὺς Ἰουδαίους, τὸν ἔστειλεν ἀφοῦ προηγουμένως τὸν ὑπεχρέωσε νὰ περιτμηθῇ. Τὸ ἔκανε δὲ αὐτό, διὰ νὰ γίνῃ εὐπρόσδεκτος εἰς τοὺς ἀκροατὰς καὶ ἐπῆγε μὲ τὴν περιτομήν, διὰ νὰ καταργήσῃ τὴν περιτομήν. Ἄλλὰ τὴν αἰτίαν ἐγνώριζεν αὐτὸς καὶ ὁ Τιμόθεος, ἐνῶ εἰς τοὺς μαθητὰς δὲν τὴν ἐφάνέρωσε. Διότι ἐὰν ἐγνώριζον ὅτι διὰ τοῦτο τὸν ἠνάγκασε νὰ περιτμηθῇ, διὰ νὰ λύσῃ δηλαδὴ τὴν περιτομήν, οὔτε τὴν ἀρχὴν τοῦ κηρύγματός του δὲν θὰ ἤκουον ὅταν αὐτὸς θὰ ὠμίλει, καὶ ὄλο τὸ κέρδος θὰ ἐχάνετο· τῶρα ὅμως ἡ ἀγνοία ὠφέλησεν αὐτοὺς πάρα πολύ. Διότι νομίζοντες αὐτὸν ὡς τηρητὴν τοῦ νόμου, τὸν ἐδέχθησαν μὲ εὐνοίαν καὶ προσήνειαν καὶ αὐτὸν καὶ τὴν διδασκαλίαν του· ἀφοῦ δὲ τὴν ἐδέχθησαν δι' ὀλίγον καὶ κατόπιν ὠδηγήθησαν

δευθέντες, ἀπέσιτησαν τῶν παλαιῶν ὅπερ οὐκ ἂν ἐγένετο, εἰ παρὰ τὴν ἀρχὴν τὴν αἰτίαν ἤδεσαν. Μαθόντες γὰρ ἂν αὐτὸν ἀπειράφησαν, ἀποσιραφέντες δὲ οὐκ ἂν ἤκουσαν, μὴ ἀκούσαντες δὲ ἔμειναν ἂν ἐπὶ τῆς πλάνης τῆς προτέρας·
5 ὅπερ ἵνα μὴ γένηται, οὐκ ἐξεκάλυψε τὴν αἰτίαν.

Διὰ τοῦτο καὶ ἐνιαῦθα οὐ λέγει τῆς οἰκονομίας τὴν πρόφασιν, ἀλλ' ἐτέρως μεθοδεύει τὸν λόγον, οὕτω λέγων· «Ἀπὸ δὲ τῶν δοκούντων εἶναι τι ὁποῖοί ποτε ἦσαν, οὐδὲν μοι διαφέρει πρόσωπον ἀνθρώπου ὁ Θεὸς οὐ λαμβάνει». Ἐνιαῦθα
10 οὐ μόνον οὐκ ἀπολογεῖται ὑπὲρ τῶν ἀποσιόλων, ἀλλὰ καὶ σφόδρα θαρεῖ τοὺς ἀγίους, ἵνα ὠφελήσῃ τοὺς ἀσθενούντας. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐσιν· εἰ καὶ ἐπιτρέπουσιν ἐκεῖνοι περιτέμεσθαι, τὸν λόγον αὐτοὶ τῷ Θεῷ δώσουσιν. Οὐ γάρ, ἐπειδὴ μεγάλοι εἶσι καὶ ἔξαρχοι, ὁ Θεὸς πρόσωπον αὐτῶν
15 λήφεται. Ἄλλ' οὕτω μὲν σαφῶς οὐκ εἶπε, πεφεισμένως δέ· οὐ γὰρ εἶπεν, εἰ δὲ ἐκεῖνοι θολοῦσι τὸ κήρυγμα, καὶ παρὰ τὰ προσεταιγμένα κηρύττουσι, δώσουσι τὴν ἐσχάτην δίκην, καὶ τιμωρίαν ὑποστήσονται. Τούτων μὲν οὐδὲν εἶπε, σεμνοτέρως δὲ αὐτῶν δοκεῖ καθάπιεσθαι, οὕτω λέγων· «Ἀπὸ δὲ τῶν
20 δοκούντων εἶναι τι, ὁποῖοί ποτε ἦσαν». Καὶ οὐκ εἶπεν, ὁποῖοί ποτέ εἰσιν, ἀλλ', ἦσαν, δεικνὺς διὰ καὶ αὐτοὶ λοιπὸν ἦσαν πανοάμενοι τοῦ οὕτω κηρύσσειν, ἅτε τοῦ κηρύγματος πανταχοῦ διαλάμπρατος. Τὸ δέ, «ὁποῖοί ποτε ἦσαν», εἰ οὕτω, φησί, ἐκήρυττον, αὐτοὶ τὸν λόγον δώσουσιν. Οὐ γὰρ
25 ἀνθρώποις, ἀλλὰ Θεῷ μέλλουσιν ἀπολογεῖσθαι. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, οὐχ ὡς ἀμφιβάλλον, οὐδ' ὡς ἀγνοοῦν τὰ ἐκείνων, ἀλλ', ὅπερ ἔφθην εἰπών, οὕτω συμφέρειν νομίζων μεθοδεῦσαι τὸν λόγον.

Εἶτα ἵνα μὴ δόξη ὡς τὴν ἐναντίαν ἔχων τάξιν καιηγορεῖν αὐτῶν, καὶ ἀπὸ τούτου κατασκευάσῃ μάχης ὑπόνοιαν,
30 ἐπήγαγεν εὐθέως τὴν διόρθωσιν, εἰπών, διὰ «Ἐμοὶ οἱ δο-

εἰς τὴν ἀλήθειαν, ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὰ παλαιά· πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν θὰ ἐγίνετο, ἐὰν ἐγνώριζον τὴν αἰτίαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν. Διότι ἐὰν τὸν ἀντελαμβάνοντο θὰ τὸν ἀπεστρέφοντο, ἀφοῦ τὸν ἀποστρέφοντο δέ, δὲν θὰ τὸν ἤκουον, καὶ ἀφοῦ δὲν θὰ τὸν ἤκουον, θὰ παρέμενον εἰς τὴν προηγουμένην των πλάνην· πρᾶγμα τὸ ὁποῖον, διὰ νὰ μὴ γίνῃ, δὲν ἀπεκάλυψε τὴν αἰτίαν.

Διὰ τοῦτο καὶ ἐδῶ δὲν λέγει τὴν πρόφασιν τῆς οἰκονομίας, ἀλλὰ μὲ ἄλλον τρόπον μεθοδεύει τὸν λόγον, λέγων ἔτσι· «Ἀπὸ δὲ τοὺς θεωρουμένους μεγάλους, ὅποιοι καὶ ἂν ἦσαν, ὁ Θεὸς δὲν λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τὸ πρόσωπον τοῦ ἀνθρώπου»¹⁸. Ἐδῶ, ὅχι μόνον δὲν ἀπολογεῖται ὑπὲρ τῶν ἀποστόλων, ἀλλὰ καὶ ἐντόνως πλήττει τοὺς ἀγίους, διὰ νὰ ὠφελήσῃ τοὺς ἀσθενοῦντας. Ἐκεῖνο δὲ τὸ ὁποῖον λέγει εἶναι αὐτό· ἂν καὶ ἐπιτρέπουν ἐκεῖνοι τὴν περιτομὴν, αὐτοὶ θὰ ἀπολογηθοῦν εἰς τὸν Θεόν. Διότι ὁ Θεὸς δὲν θὰ προσωποληψίῃ ὑπὲρ αὐτῶν ἐπειδὴ εἶναι μεγάλοι καὶ ἀπεσταλμένοι. Δὲν εἶπεν ὅμως ἔτσι σαφῶς, ἀλλὰ μὲ οἰκονομίαν· διότι δὲν εἶπεν, ἐὰν ἐκεῖνοι συγχέουν τὸ κήρυγμα καὶ κηρύττουν παρὰ τὰ προστεταγμένα θὰ κριθοῦν αὐστηρότατα καὶ θὰ τιμωρηθοῦν. Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ μὲν δὲν εἶπε τίποτε, ἀλλὰ μετριοπαθέστερον φαίνεται ὅτι τοὺς κατηγορεῖ, λέγων ἔτσι· «Ἀπὸ δὲ τοὺς θεωρουμένους μεγάλους, ὅποιοι καὶ ἂν ἦσαν». Καὶ δὲν εἶπεν, ὅποιοι καὶ ἂν εἶναι, ἀλλά, ἦσαν, δεικνύων ὅτι καὶ αὐτοὶ ἀκόμη εἶχον παύσει νὰ κηρύττουν ἔτσι, ἐπειδὴ τὸ κήρυγμα εἶχε διαλάμψει παντοῦ. Τὸ δὲ «ὅποιοι καὶ ἂν ἦσαν», ἐὰν ἔτσι ἐκήρυττον, λέγει, αὐτοὶ θὰ ἀπολογηθοῦν. Αὐτὰ δὲ ἔλεγε, ὅχι ὡς ἀμφιβάλλων, οὔτε ὡς ἀγνωῶν τὰ τῶν ἄλλων ἀποστόλων, ἀλλ' ὅπως εἶπον, ἐπειδὴ ἔτσι ἔκρινεν ὅτι συνέφερε νὰ μεθοδεύσῃ τὸν λόγον.

Ὑστερον, διὰ νὰ μὴ φανῇ ὅτι ἀπὸ ἀντίθετον παράταξιν κατηγορεῖ αὐτοὺς καὶ δημιουργήσῃ ἀπὸ αὐτὸ ὑπόνοιαν προστριβῆς, προσέθεσεν ἀμέσως τὴν διόρθωσιν, ἀφοῦ εἶπεν· «Εἰς ἐμὲ λοιπὸν οἱ θεωρούμενοι μεγάλοι τίποτε δὲν προσέθεσαν».

κοῦντες οὐδὲν προσανέθεντο». Τί δὲ τοῦτο ἐσιν; Ἄ μὲν ὑμεῖς λέγετε, φησὶν, οὐκ οἶδα· ἐκεῖνο μέντοι οἶδα σαφῶς, διτι ἐμοὶ οὐκ ἠναντιώθησαν, ἀλλὰ καὶ συνέπνευσαν καὶ συμφώνησαν· τὸ γὰρ, «δεξιὰς ἔδωκαν», τοῦτο ἐστὶ δηλοῦντος.

5 Ἀλλὰ τέως οὐ λέγει τοῦτο, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἐδίδαξαν, οὐ διώρθωσαν, οὐ πλέον τι προσέθηκαν ὧν ἤδειν. «Ἐμοὶ γὰρ οἱ δοκοῦντες», φησὶν, «οὐδὲν προσανέθεντο»· τουτέστι, μαθόντες τὰ ἐμά, οὐδὲν προσέθηκαν, οὐδὲν διώρθωσαν, καὶ ταῦτα εἰδότες, ὅτι διὰ τοῦτο παρεγενόμην, ὥστε αὐτοῖς κοινώσασθαι,

10 καὶ κατ' ἀποκάλυψιν Πνεύματος παρεγενόμην, ὥστε αὐτοῖς κοινώσασθαι, καὶ Τίτον ἀκρόβυστον εἶχον μεθ' ἑαυτοῦ, οὔτε ἐμοὶ τι πλέον εἶπον ὧν ἤδειν, οὔτε ἐκεῖνον περιέτεμον. «Ἀλλὰ τοῦναντίον». Τί ἐστὶ, «τοῦναντίον»; Τινὲς μὲν φασὶ τοῦτο λέγειν, διτι οὐ μόνον αὐτὸν οὐκ ἐδίδαξαν, ἀλλὰ καὶ ἐδιδάχθησαν παρ' αὐτοῦ· ἐγὼ δὲ οὐκ ἂν εἶποιμι τοῦτο. Τί γὰρ ἔμελλον παρ' αὐτοῦ μαθάνειν πλέον; καὶ γὰρ ἕκαστος αὐτῶν ἀπηρισμένος ἦν. Οὐ τοίνυν τοῦτο θούλειαι εἶπειν, «τοῦναντίον» λέγων, ἀλλ' ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἐπειμήσαν, ἀλλὰ καὶ τοσοῦτον ἀπέσχον τοῦ μέμψασθαι διτι καὶ ἐπήνεσαν· τὸ γὰρ

20 ἐναντίον τοῦ μέμψασθαι τὸ ἐπαινέσαι.

Εἶτα ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν ἀντιπεῖν τινας, εἰ ἐπήνεσαν, πῶς οὖν τὴν περιτομὴν οὐκ ἀνεῖλον; εἰ γὰρ ἐπήνεσαν, ἐχρῆν ἀνελεῖν εἶπειν μὲν διτι ἀνεῖλον, λίαν ἀναίσχυντον εἶναι ἐνόμιζε, καὶ πρὸς τὰ ὠμολογημένα φανερὰν μάχην εἰσάγειν·

25 πάλιν ὁμολογοῦντα τὴν τῆς περιτομῆς συγχώρησιν, εἰς ἑτέραν ἀντίθεσιν ἐμπεσεῖν ἀνάγκην οὔσαν ἐώρα. Εἰ γὰρ ἐπήνεσαν τὸ κήρυγμα τὸ σὸν, φησί, καὶ αὐτοὶ πάλιν ἐπέτρεπον περιτομὴν, ἑαυτοῖς ἐμάχοιτο. Τίς οὖν ἢ τούτου λύσις; Ἦν εἶπειν, διτι συγκαταβάσεως Ἰουδαϊκῆς ἕνεκεν ταῦτα ἐποίουν·

Τί δὲ εἶναι τοῦτο; Αὐτὰ μὲν, τὰ ὁποῖα λέγετε σεῖς, δὲν γνωρίζω· ἐκεῖνο ὅμως γνωρίζω σαφῶς, ὅτι εἰς ἐμὲ δὲν ἤναντιώθησαν, ἀλλ' ἐπὶ πλέον καὶ σύμπνοιαν ἔδειξαν καὶ συνεφώνησαν· διότι τὸ «ἔδωσαν εἰς ἐμὲ τὴν δεξιάν των χειρά», αὐτὸ σημαίνει. Δὲν λέγει ὅμως ἀκόμη αὐτό, ἀλλ' ὅτι δὲν ἐδίδαξαν, οὔτε ἐδιόρθωσαν, οὔτε προσέθεσαν τίποτε ἀπὸ ὅσα ἐγνώριζον. Διότι «εἰς ἐμὲ οἱ θεωρούμενοι μεγάλοι», λέγει, «τίποτε δὲν προσέθεσαν» δηλαδή, ἀφοῦ ἔμαθον τὰ ἰδικά μου, τίποτε δὲν προσέθεσαν, τίποτε δὲν διώρθωσαν, καὶ ἐνῶ ἀνεγνώρισαν αὐτά, ὅτι διὰ τοῦτο ἦλθον, ὥστε εἰς αὐτοὺς νὰ ἀναπύξω τὸ κήρυγμα, καὶ ὅτι ἦλθον κατόπιν ἀποκαλύψεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὥστε νὰ ἐκθέσω εἰς αὐτοὺς τὸ εὐαγγέλιον, καὶ ὅτι εἶχον μαζί μου τὸν Τίτον ἀπερίτμητον, οὔτε εἰς ἐμὲ εἶπον κάτι περισσότερο ἐξ ὅσων ἐγνώριζον, οὔτε τὸν Τίτον ὑπεχρέωσαν νὰ περιτμηθῇ. «Ἄλλ' ἀντιθέτως»¹⁴. Τί σημαίνει τὸ «ἀντιθέτως»; Ὁρισμένοι μὲν λέγουν ὅτι λέγει αὐτό, διότι ὄχι μόνον δὲν ἐδίδαξαν αὐτόν, ἀλλὰ καὶ ἐδιδάχθησαν ἀπὸ αὐτόν· ἐγὼ ὅμως δὲν θὰ ἔλεγον αὐτό. Διότι τί περισσότερο ἐπρόκειτο νὰ μάθουν ἀπὸ αὐτόν; Διότι ὁ καθεὶς ἐξ αὐτῶν ἦτο κατηρτισμένος. Δὲν θέλει νὰ εἴπῃ αὐτὸ λοιπὸν λέγων «ἀντιθέτως», ἀλλ' ὅτι, ὄχι μόνον δὲν ἐπετίμησαν, ἀλλὰ καὶ τόσον ἀπεῖχον ἀπὸ τοῦ νὰ τὸν μεμφθοῦν, ὥστε καὶ τὸν ἐπήνεσαν· διότι τὸ ἀντίθετον τῆς μομφῆς εἶναι ὁ ἔπαινος.

Ὑστερον, ἐπειδὴ ἦτο εὐλογον νὰ ἀντεῖπουν ὠρισμένοι, ἐὰν ἐπήνεσαν, πῶς λοιπὸν δὲν κατήργησαν τὴν περιτομὴν; Διότι ἐὰν εἶχον ἐπαινέσει, ἔπρεπε νὰ τὴν καταργήσουν· τὸ νὰ εἴπῃ μὲν ὅτι κατήργησαν ἐθεώρει ὅτι εἶναι πολὺ ἀναίσχυτον, καὶ ὅτι ἔρχεται εἰς φανεράν ἀντίθεσιν πρὸς τὰ λεχθέντα· μὲ τὸ νὰ ὁμολογήσῃ πάλιν ὅτι ἀνέχονται τὴν περιτομὴν, ἔβλεπεν ὅτι θὰ ἔπιπεν ἀναγκαστικῶς εἰς ἄλλην ἀντίθεσιν. Διότι ἐὰν ἐπήνεσαν τὸ ἰδικόν σου κήρυγμα, θὰ ἔλεγον, ἐνῶ οἱ ἴδιοι πάλιν ἐπέτρεπον τὴν περιτομὴν, ἀντέφασκον πρὸς ἑαυτούς. Ποία λοιπὸν ἡ λύσις; Ἐπρεπε νὰ εἴπῃ ὅτι λόγῳ συγκαταβάσεως πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἔκα-

ἀλλὰ τοῦτο εἰπὼν, ὅλον τῆς οἰκονομίας τὸ θεμέλιον διεσώ-
 λευσεν ἄν. Διὰ τοῦτο τοῦτο μὲν οὐ λέγει ἀφήσει δὲ αὐτὸ ἐν
 ἀπορίᾳ καὶ μειέωρον εἰπὼν· «Ἀπὸ δὲ τῶν δοκούντων εἶναί
 τι, οὐδὲν μοι διαφέρει». Ὡς ἄν εἰ ἔλεγεν, οὐ καιηγοῶ,
 5 οὐδὲ διαβάλλω τοὺς ἁγίους ἐκείνους· ἴσασιν αὐτοὶ τί ἔπρατι-
 ον· καὶ γὰρ τῷ Θεῷ μέλλουσιν ἀποδιδόναι λόγον· τὸ δὲ
 σπουδαζόμενον ἐμοὶ δεῖξαι, διτι τὰ ἐμὰ οὐ καθεῖλον, οὐδὲ
 διώρθωσαν, οὐδὲ προσέθηκαν ὡς ἐνδεῶς ἔχουσιν αὐτοῖς, ἀλ-
 λά καὶ ἐπήνεσαν καὶ συνήνεσαν· καὶ τούτων μάρτυρας ἔχω
 10 καὶ Τίτον καὶ Βαρνάβαν.

4. Διόπερ ἐπάγει λέγων· «Ἰδόντες διτι πεπίστευμαι τὸ
 εὐαγγέλιον τῆς ἀκροβυσιίας, καθὼς Πείρος τῆς περιτομῆς,
 δεξιὰς ἔδωκαν ἐμοὶ καὶ Βαρνάβα, κοινωνίας»· περιτομὴν
 καὶ ἀκροβυστίαν οὐ τὰ πράγματα λέγων αὐτά, ἀλλὰ τὰ ἀπὸ
 15 τούτων γνωριζόμενα ἔθνη. Ἐπήγαγε γοῦν· «Ὁ γὰρ ἐνεργ-
 ῆσας Πείρω εἰς ἀποσιολὴν τῆς περιτομῆς, ἐνήργησε καὶ
 ἐμοὶ εἰς τὰ ἔθνη». Ὡσπερ οὖν τὴν ἀκροβυστίαν τὰ ἔθνη κα-
 λεῖ, οὕτω καὶ περιτομὴν Ἰουδαίους. Καὶ δείκνυσιν ὁμῆτιμον
 αὐτοῖς ὄντα λοιπὸν, καὶ οὐ τοῖς ἄλλοις ἐναντιόν, ἀλλὰ τῷ κο-
 20 ρυφαίῳ συγκρίνει, δεικνὺς διτι τῆς αὐτῆς ἕκαστος ἀπέλαυ-
 σεν ἀξίας.

Ἐπειδὴ γὰρ τὴν περὶ τῆς ὁμονοίας αὐτῶν καιεσκεύασεν
 ἀπόδειξιν, θαρρῶν λοιπὸν μετὰ παρηγοίας διαλέγεται, καὶ
 οὐκέτι ἴσεται μέχρι τῶν ἀποσιόλων μόνον, ἀλλ' ἐπὶ τὸν
 25 Χριστὸν ἀνάγει τὸν λόγον, καὶ τὴν ὑπ' ἐκείνου χάριν δο-
 θεῖσαν αὐτῷ· καὶ μάρτυρας τούτων τοὺς ἀποσιόλους καλεῖ,
 καὶ φησιν, διτι «Γνόντες τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν δοθεῖσάν

μνον αὐτά· ἀλλ' ἐὰν ἔλεγεν αὐτό, θὰ ἐκλόνιζεν ὀλόκληρον τὸ θεμέλιον τῆς οἰκονομίας. Διὰ τοῦτο δὲν λέγει μὲν αὐτό, ἀλλὰ τὸ ἀφήνει ἄλυτον καὶ μετέωρον, λέγων· «ἀπὸ δὲ τοὺς θεωρουμένους ὡς μεγάλους, τί ἦσαν κάποτε δὲν μὲ ἐνδιαφέρει». Ὡσὰν νὰ ἔλεγεν, δὲν κατηγορῶ, οὔτε διαβάλλω τοὺς ἀγίους ἐκείνους· γνωρίζουν αὐτοὶ τί ἔπραττον· διότι εἰς τὸν Θεὸν πρόκειται νὰ δώσουν λόγον· αὐτὸ δὲ τὸ ὁποῖον ἐνδιαφέρει ἐμένα νὰ δείξω, εἶναι ὅτι οὔτε κατήργησαν, οὔτε διώρθωσαν, οὔτε προσέθεσαν τίποτε εἰς τὰ ἰδικά μου, ὡσὰν νὰ ἦσαν ἐλλιπῆ, ἀλλὰ καὶ ἐπήνεσαν καὶ συνήνεσαν πρὸς αὐτά· καὶ ἔχω μάρτυρας δι' αὐτά καὶ τὸν Τίτον καὶ τὸν Βαρνάβαν.

4. Διὰ τοῦτο προσθέτει λέγων· «Ὅταν εἶδον ὅτι εἰς ἐμὲ εἶχεν ἐμπιστευθῆ ὁ Κύριος τὸ εὐαγγέλιον διὰ τοὺς ἀπεριτημήτους, ὅπως εἰς τὸν Πέτρον διὰ τοὺς περιτετημένους, ἔδωσαν εἰς ἐμὲ καὶ εἰς τὸν Βαρνάβαν τὴν δεξιάν των χειρᾶ εἰς σημεῖον ἐπικοινωνίας»· ὀνομάζων περιτομὴν καὶ ἀπεριτημῶσιν ὄχι τὰ πράγματα καθ' ἑαυτά, ἀλλὰ τὰ ἔθνη τὰ ὁποῖα γνωρίζονται ἐξ αὐτῶν. Προσέθεσε λοιπὸν· «διότι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐνήργησεν εἰς τὸν Πέτρον, ὥστε νὰ γίνῃ ἀπόστολος τῶν περιτετημένων, ἐνήργησεν καὶ εἰς ἐμὲ διὰ νὰ γίνω ἀπόστολος εἰς τὰ ἔθνη»¹⁵. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἀπεριτημῶσιν ὀνομάζει τὰ ἔθνη, ἔτσι καὶ ἀπὸ τὴν περιτομὴν τοὺς Ἰουδαίους. Καὶ δεικνύει λοιπὸν ὅτι εἶναι ὁμότιμος πρὸς αὐτούς, καὶ συγκρίνει τὸν ἑαυτὸν του ὄχι μὲ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ μὲ τὸν κορυφαῖον, δεικνύων ὅτι ὁ καθεὶς ἔλαβε τὴν αὐτὴν ἀξίαν.

Ἄφοῦ λοιπὸν ὠλοκλήρωσε τὴν ἀπόδειξιν διὰ τὴν μεταξὺ των ὁμόνοιαν, ὁμιλεῖ πλέον μὲ θάρρος καὶ παρρησίαν, καὶ δὲν σταματᾷ εἰς τοὺς ἀποστόλους μόνον, ἀλλὰ ἀνάγει τὸν λόγον εἰς τὸν Ἰδιὸν τὸν Χριστὸν καὶ τὴν χάριν ἣ ὁποῖα ἐδόθη ἀπὸ ἐκεῖνον εἰς αὐτόν· καὶ μάρτυρας αὐτῶν καλεῖ τοὺς ἀποστόλους, καὶ λέγει ὅτι· «καὶ ὅταν ἀνεγνώρισαν τὴν χάριν ἣ ὁποῖα εἶχε δοθῆ εἰς ἐμέ, ὁ Πέτρος, ὁ Ἰάκωβος καὶ

μοι, Ἰάκωβος καὶ Κηφᾶς καὶ Ἰωάννης». Καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι ἀκούσαντες, ἀλλὰ, «γνόντες», τουτέστι, καταμαθόντες δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων. «Δεξιὰς ἔδωκαν ἔμοι καὶ Βαρνάβα κοινωνίας». Εἶδες πῶς κατὰ μικρὸν ἔδειξε καὶ τῷ Χριστῷ
 5 τοῦτο δοκοῦν καὶ τοῖς ἀποστόλοις; Οὐδὲ γὰρ ἂν ἐδόθη, οὐδὲ ἐνήργησεν ἡ χάρις, εἰ μὴ δοκοῦν αὐτῷ τὸ τοιοῦτον κήρυγμα ἦν. Καὶ ὅπου μὲν συγκοῖναι ἑαυτὸν ἔδει, Πέτρου μέμνηται μόνου· ὅπου δὲ μαρτυρίαν καλέσαι, τῶν τριῶν ὁμοῦ, καὶ μετ' ἐγκωμίου, «Κηφᾶς», λέγων, «καὶ Ἰάκωβος καὶ
 10 Ἰωάννης, οἱ δοκοῦντες στυλοὶ εἶναι». Πάλιν οὐ τὸ εἶναι ἀναιρῶν, τοὺς δοκοῦντας φησιν, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν ἄλλων παραλαμβάνων γνώμην, καὶ λέγων, ὅτι οἱ μεγάλοι καὶ ἐξαιρητοὶ, καὶ οὗς πάντες πανταχοῦ περιφέρουσι, οὗτοί μοι μάρτυρές εἰσι τῶν λεγομένων, ὅτι καὶ τῷ Χριστῷ ταῦτα δοκεῖ,
 15 καὶ διὰ τῶν πραγμάτων ταῦτα ἔμαθον, καὶ δι' αὐτῆς τῆς πείρας ἐπισιῶθησαν. Διὸ καὶ δεξιὰς ἔδωκαν ἔμοι, καὶ οὐκ ἔμοι μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ Βαρνάβῃ.

«Ἴνα ἡμεῖς μὲν εἰς τὰ ἔθνη, αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν περιτομήν». Ὡς συνέσεως ὑπερβολή, καὶ συμφωνίας ἀπόδειξις ἀν-
 20 αντίρρητος· δείκνυσι γὰρ καὶ τὰ ἐκείνων αὐτοῦ, καὶ τὰ αὐτοῦ ἐκείνων. Ταῦτα γὰρ ἑκατέρωθεν ἔδοκει, καὶ ἐκείνους Ἰουδαίοις κηρύττειν οὕτω, καὶ τοῦτον τοῖς ἔθνεσι διὸ καὶ ἐπήγαγεν, «Ἴνα ἡμεῖς εἰς τὰ ἔθνη, αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν περιτομήν». Ὅρα πῶς περιτομήν καὶ ἐνιαῦθα οὐχὶ τὸ προ-
 25 γμα καλεῖ, ἀλλὰ τοὺς Ἰουδαίους; Ὅτιαν μὲν γὰρ αὐτὸ τὸ προᾶγμα λέγη καὶ ἀντιδιασιέλλη αὐτήν, τὴν ἀκροβυστιαν τίθησιν, ὡς διὰ λέγη, «Περιτομή μὲν γὰρ ὠφελεῖ, ἐὰν νόμον πράσσης· ἐὰν δὲ παραβάτης νόμου ᾖ, ἡ περιτομή σου ἀκρο-

ὁ Ἰωάννης»¹⁶. Καὶ δὲν εἶπεν ὅταν ἤκουσαν, ἀλλ' «ὅταν ἀνεγνώρισαν», δηλαδὴ ὅταν ἐγνώρισαν μὲ βεβαιότητα ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα. «Ἔδωσαν εἰς ἐμὲ καὶ τὸν Βαρνάβαν τὸ δεξιὸν τῶν χερῶν εἰς σημεῖον ἐπικοινωνίας». Εἶδες πῶς, μὲ ὀλίγας λέξεις ἔδειξεν ὅτι αὐτὸ ἦτο τὸ θέλημα καὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων; Διότι δὲν θὰ ἐδίδετο, οὔτε θὰ ἐνήργει ἡ χάρις, ἐὰν δὲν ἦτο ἐπιθυμητὸν αὐτὸ τὸ κήρυγμα εἰς τὸν Χριστόν. Καὶ ὅπου μὲν ἔπρεπε νὰ ἀντιπαραβάλλῃ τὸν ἑαυτὸν του, μνημονεύει μόνον τὸν Πέτρον· ὅπου δὲ ἔπρεπε νὰ παρουσιάσῃ καὶ μαρτυρίαν, καὶ τοὺς τρεῖς μαζί, καὶ ἐγκωμιάζει αὐτοὺς λέγων· «Ὁ Ἰάκωβος καὶ ὁ Κηφᾶς καὶ ὁ Ἰωάννης, οἱ ὁποῖοι θεωροῦνται στῦλοι». Καὶ ἐδῶ πάλιν, λέγων «τοὺς θεωρουμένους ὡς μεγάλους», δὲν ἀναιρεῖ ὅτι πράγματι εἶναι, ἀλλὰ παραλαμβάνει καὶ τὴν γνώμην τῶν ἄλλων καὶ λέγει ὅτι, αὐτοὶ οἱ μεγάλοι καὶ ἐξαίρετοι, τοὺς ὁποῖους ὅλοι ἀναγνωρίζουν καὶ φημίζουσιν, αὐτοὶ εἶναι δι' ἐμὲ μάρτυρες ὅτι ὅσα λέγω, καὶ εἰς τὸν Χριστόν ἀρέσουν, καὶ εἰς τὴν πρᾶξιν ἔμαθον αὐτά, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς πείρας ἐβεβαιώθησαν. Διὰ τοῦτο καὶ ἔδωσαν εἰς ἐμὲ τὰς δεξιὰς τῶν χερῶν, καὶ ὄχι μόνον εἰς ἐμὲ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν Βαρνάβαν.

«Καὶ συνεφώνησαν νὰ εἴμεθα ἐμεῖς ἀπόστολοι εἰς τὸν ἐθνικὸν κόσμον, αὐτοὶ δὲ εἰς τὸν περιτετημημένον». Ὡ, πόσον ὑπερβολικὴ σύνεσις καὶ ἀναντίρρητος ἀπόδειξις συμφωνίας! Διότι δεικνύει καὶ τὰ ἐκείνων ἰδικά του, καὶ τὰ ἰδικά του ἐκείνων. Διότι αὐτὰ ἦσαν ὀρθὰ καὶ δι' αὐτὸν καὶ δι' ἐκείνους, δηλαδὴ καὶ ἐκεῖνοι νὰ κηρύττουν ἔτσι εἰς τοὺς Ἰουδαίους, καὶ αὐτὸς εἰς τοὺς ἐθνικούς· διὰ τοῦτο καὶ προσέθεσε «νὰ εἴμεθα ἐμεῖς ἀπόστολοι εἰς τὸν ἐθνικὸν κόσμον, αὐτοὶ δὲ εἰς τοὺς περιτετημημένους». Βλέπεις πῶς καὶ ἐδῶ ὀνομάζει περιτομὴν ὄχι τὸ πρᾶγμα καθ' ἑαυτὸ, ἀλλὰ τοὺς Ἰουδαίους; Διότι ὅταν μὲν ἐννοῖ τὸ πρᾶγμα καθ' ἑαυτὸ καὶ ἀντιδιαστέλλῃ αὐτήν, παραθέτει καὶ τὴν ἀκροβυστίαν, ὅπως ὅταν λέγῃ· «Ἡ περιτομὴ ὠφελεῖ, ἐὰν ἐφαρμόζῃς τὸν νόμον, ἐὰν ὅμως παραβαίνῃς τὸν νόμον, ἡ περιτομὴ σου εἶναι ὡσὰν

βυστία γέγονε»· καὶ πάλιν, «Οὔτε περιτομή τι ἰσχύει, οὔτε ἀκροβυστία»· διὰ δὲ Ἰουδαίους οὕτω καλῆ, καὶ μὴ τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ τὸν λαὸν δηλῶσαι βούληται, οὐ τὴν ἀκροβυστίαν, ἀλλὰ τὰ ἔθνη ἀντιπύθῃ. Ἀντιδιασιέλλονται μὲν γὰρ ἔθνε-
 5 οιν Ἰουδαῖοι, περιτομῆ δὲ ἀκροβυστία· ὡς διὰ λέγει καὶ ἀνωτέρω, «Ὁ γὰρ ἐνεργήσας Πέτρῳ εἰς ἀποστολὴν τῆς περιτομῆς, ἐνήργησε καὶ μοι εἰς τὰ ἔθνη»· καὶ ἐνταῦθα πάλιν, διὰ «ἡμεῖς εἰς τὰ ἔθνη, αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν περιτομήν», οὐ τὸ πρᾶγμα αὐτὸ φησιν, ἀλλὰ τὸν τῶν Ἰουδαίων λαὸν οὕτω καλεῖ,
 10 ἀντιδιασιέλλων αὐτὸν τοῖς ἔθνεσι.

«Μόνον τῶν πτωχῶν ἵνα μνημονεύωμεν, ὃ καὶ ἐσπούδασα αὐτὸ τοῦτο ποιῆσαι». Τί ποτε τοῦτο ἐστὶν ὃ φησιν; Ἐν μὲν τῷ κηρύγματι, φησί, διειλόμεθα τὴν οἰκουμένην, καὶ γὰρ μὲν τοὺς ἐξ ἔθνῶν, ἐκεῖνοι δὲ τοὺς Ἰουδαίους ἔλαβον
 15 κατὰ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν· εἰς δὲ τὴν τῶν πτωχῶν ἐπιμέλειαν τῶν παρὰ Ἰουδαίους, ἐγὼ τὰ παρ' ἑμαυτοῦ συνεισηύεγκα ἐκείνοις. Εἰ δὲ πόλεμος ἦν καὶ μάχη, οὐκ ἂν τοῦτο κατεδέξαντο ἐκεῖνοι. Τίνες δὲ εἰσὶν οὗτοι οἱ πτωχοί; Πολλοὶ τῶν Ἰουδαίων πιστεύσαντες ἐν Παλαιστίνῃ τὰ ὄντα ἀφη-
 20 ρέθησαν ἅπαντα, καὶ πανταχόθεν ἠλαύνοντο. Καὶ τοῦτο δηλοῖ μὲν ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ, λέγων «Καὶ γὰρ τὴν ἀρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν μετὰ χαρᾶς προσεδέξασθε»· δηλοῖ δὲ Θεσσαλονικεῦσι γράφων, καὶ ἀνακηρύττων τὴν ἀνδρείαν ἐκείνων «Ἑμεῖς γάρ», φησί, «μιμηταὶ ἐγένεσθε τῶν
 25 ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ τῶν οὐσῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, διὰ καὶ ὑμεῖς τὰ αὐτὰ ἐπάθειτε ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφυλιῶν, καθάπερ καὶ ἐκεῖνοι ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων». Καὶ διὰ πάντων δείκνυσιν, διὰ οὐχ οὕτως οἱ ἐξ Ἑλλήνων πιστεύσαντες ὑπὸ τῶν μερόνων

17. Ρωμ. 2, 25.

18. Γαλ. 5, 6.

19. Γαλ. 2, 10.

20. Ἑβρ. 10, 34.

21. Α' Θεσσ. 2, 14.

νά μὴ εἶχε γίνεϊ»¹⁷. καὶ πάλιν· «οὔτε ἡ περιτομὴ ἔχει καμμίαν ἰσχύν, οὔτε ἡ ἀκροβυστία»¹⁸. ὅταν ὅμως ὀνομάζῃ ἐξ αὐτῆς τοὺς Ἰουδαίους, καὶ ὄχι αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ τὸν λαὸν θέλει νὰ δηλώσῃ, ἀντιθέτει ὄχι τὴν ἀκροβυστίαν, ἀλλὰ τὰ ἔθνη. Διότι ἀντιδιαστέλλονται εἰς μὲν τὰ ἔθνη οἱ Ἰουδαῖοι, εἰς δὲ τὴν περιτομὴν ἡ ἀκροβυστία· ὅπως ὅταν λέγῃ καὶ ἀνωτέρω. «Διότι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐνήργησεν εἰς τὸν Πέτρον νὰ γίνῃ ἀπόστολος τῶν περιτετμημένων, ἐνήργησε καὶ εἰς ἐμὲ διὰ νὰ γίνω ἀπόστολος εἰς τὰ ἔθνη»· καὶ ἐδῶ πάλιν λέγει ὅτι «ἐμεῖς ἀπόστολοι εἰς τὸν ἐθνικὸν κόσμον, αὐτοὶ δὲ εἰς τοὺς περιτετμημένους», ὀνομάζων ἔτσι ὄχι αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ τὸν λαὸν τῶν Ἰουδαίων, ἀντιδιαστέλλων αὐτὸν πρὸς τὰ ἔθνη.

«Ἐζήτησαν μόνον νὰ ἐνθυμούμεθα τοὺς πτωχοὺς, καὶ αὐτὸ ἐφρόντισα νὰ τὸ κάνω»¹⁹. Τί εἶναι αὐτὸ τὸ ὁποῖον λέγει; Εἰς μὲν τὸ κήρυγμα, λέγει, διεμοιράσθημεν τὴν οἴκουμένην, καὶ ἐγὼ μὲν τοὺς ἐθνικοὺς, ἐκεῖνοι δὲ τοὺς Ἰουδαίους ἔλαβον συμφώνως πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ· εἰς τὴν φροντίδα ὅμως διὰ τοὺς πτωχοὺς τοὺς ὑπάρχοντας μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων, ἐγὼ συνεισέφερα ὅσα συνεκέντρωσα εἰς ἐκείνους. Ἐὰν ὅμως ἐπεκράτει μεταξὺ τῶν πόλεμος καὶ διαμάχη, δὲν θὰ τὸ ἐδέχοντο αὐτὸ εὐχαρίστως ἐκεῖνοι. Ποῖοι δὲ ἦσαν οἱ πτωχοί; Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους οἱ ὁποῖοι ἐπίστευσαν ἦσαν εἰς τὴν Παλαιστίνην, καὶ τὰ ὑπάρχοντα αὐτῶν ἀφηρέθησαν ὅλα καὶ ἀπὸ παντοῦ ἐδιώκοντο. Καὶ ὁμιλεῖ διὰ τοῦτο εἰς μὲν τὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολήν, λέγων· «Καὶ τὴν διαρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων σας ἐδέχθητε με χαράν»²⁰. λέγει δὲ γράφων καὶ εἰς τοὺς Θεσσαλονικεῖς καὶ διακηρύττων τὴν ἀνδρείαν ἐκείνων· «Σεῖς, ἀδελφοί, ἠκολουθήσατε τὸ παράδειγμα τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, αἱ ὁποῖαι εἶναι εἰς τὴν Ἰουδαίαν, διότι ἐπάθετε καὶ σεῖς τὰ ἴδια ἀπὸ τοὺς ὁμοεθνεῖς σας ὅπως καὶ ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους»²¹. Καὶ μὲ κάθε τρόπον δεικνύει ὅτι δὲν ἐπολεμοῦντο τόσο οἱ ἐθνικοὶ οἱ ὁποῖοι ἐπίστευον ἀπὸ ὄσους

Ἑλλήνων ἐπιμελοῦντο, ὡς οἱ ἀπὸ Ἰουδαίων πιστεύσαντες ὑπὸ τῶν ὁμοφύλων ἠλαύνοντο· τραχύτερον γὰρ τοῦτο πάντων τὸ ἔθνος. Διὰ ταῦτα πολλὴν ποιεῖται σπουδὴν, ὥστε πάσης αὐτοὺς ἀπολαύειν ἐπιμελείας, καὶ Ῥωμαίοις ἐπισιέλλων καὶ
 5 Κορινθίοις. Καὶ οὐ μόνον συνάγει χρήματα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς αὐτὰ δοκιμάζει, καὶ λέγει «Νυνὶ δὲ πορεύομαι εἰς Ἱερουσαλήμ διακονῶν τοῖς ἀγίοις». Καὶ γὰρ ἀναγκαίας ἠπόρουν τροφῆς.

Τοῦτο οὖν καὶ ἐνιαῦθα δηλῶν ἔλεγεν, ὅτι ἐν τούτῳ μοι
 10 βοηθεῖν αὐτοῖς ἔδοξε, καὶ κατεδεξάμην, καὶ οὐκ ἐνέλιπον. Καὶ διὰ τούτων δείξας τὴν πρὸς αὐτοὺς ὁμόνοιαν καὶ συμφωνίαν, ἀναγκάζεται λοιπὸν καὶ τῆς πρὸς Πέτρον αὐτῷ γενομένης ἐν Ἀντιοχείᾳ διαλέξεως μνησθῆναι, καὶ φησιν «Ὅτι δὲ ἦλθε Πέτρος εἰς Ἀντιόχειαν, κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀντιέ-
 15 σιην, διὸ κατεγνωσμένος ἦν. Πρὸ τοῦ γὰρ ἐλθεῖν τινὰς ἀπὸ Ἰακώβου, μετὰ τῶν ἐθνῶν συνήσθιεν· ὅτε δὲ ἦλθον, ὑπέσιελλε καὶ ἀφώριζεν ἑαυτὸν, φοβούμενος τοὺς ἐκ περιτομῆς».

5. Πολλοὶ τῶν ἀπλῶς ἀναγινωσκόντων τοῦτο τὸ χωρίον τῆς ἐπιστολῆς, νομίζουσι τοῦ Πέτρον τὸν Παῦλον κατηγορεῖν
 20 ὑπόκρισιν ἄλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν, ἅπαγε· πολλὴν γὰρ εὐρήσομεν καὶ τοῦ Πέτρον καὶ τοῦ Παύλου τὴν σύνεσιν ἐγκεκριμένην ἐνιαῦθα πρὸς τὴν τῶν ἀκουόντων ὠφέλειαν. Πρῶτερον δὲ ἀναγκαῖον περὶ τῆς τοῦ Πέτρον παρρησίας εἰπεῖν, καὶ πῶς αἰεὶ πάντων αὐτὸς προεπήδα τῶν μαθητῶν. Καὶ
 25 γὰρ τὴν προσηγορίαν ἐντεῦθεν ἔλαβε διὰ τὸ κλινὲς καὶ ἀπερίτρεπτον τῆς πίστεως· καὶ ὅτι κοινῇ πάντες ἠρωτιῶντο, τῶν ἄλλων προσηδήσας, φησί· «Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος»· ὅτε καὶ τὰς κλεῖς τῶν οὐρανῶν ἐνεπιστεύθη καὶ ἐν τῷ ὄρει μόνος φαίνεται φθεγγόμενος· καὶ ὅτι περὶ

22. Ῥωμ. 15, 25.

23. Γαλ. 2. 11, 12.

24. Ματθ. 16, 16.

παρέμενον ἔθνικοί, ὅσον ἐδιώκοντο οἱ Ἰουδαῖοι οἱ ὅποιοι ἐπίστευσαν, ἀπὸ τοὺς ὁμοεθνεῖς των· διότι αὐτὸ τὸ ἔθνος ἦτο σκληρότερον ἀπὸ ὅλα. Διὰ τοῦτο πολλὴν προσπάθειαν καταβάλλει δι' αὐτούς, ὥστε ν' ἀπολαύσουν κάθε φροντίδα, γράφων πρὸς τοῦτο καὶ εἰς τοὺς Ῥωμαίους καὶ εἰς τοὺς Κορινθίους. Καὶ ὄχι μόνον συγκεντρώνει χρήματα, ἀλλὰ καὶ τὰ μεταφέρει αὐτὸς ὁ ἴδιος καὶ λέγει· «Τώρα ὅμως πηγαίνω εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ ἐκτελῶν ὑπηρεσίαν πρὸς τοὺς ἐκεῖ ἀγίους»²². Διότι ἐστεροῦντο καὶ τὴν ἀναγκαίαν ἀκόμη τροφήν.

Αὐτὸ λοιπὸν δηλῶν καὶ ἐδῶ ἔλεγεν, ὅτι ἐφάνη καλὸν εἰς αὐτούς νὰ βοηθῶ εἰς αὐτό, καὶ ἐδέχθη μὲ εὐχαρίστησιν καὶ δὲν παρέλειψα νὰ τὸ κάνω. Καὶ ἀφοῦ ἔδειξε δι' ὅλων αὐτῶν τὴν μετ' αὐτῶν ὁμόνοιαν καὶ συμφωνίαν, ἀναγκάζεται λοιπὸν νὰ μνημονεύσῃ καὶ τὴν συνομιλίαν του μὲ τὸν Πέτρον, ἡ ὁποία ἐγένε εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ λέγει· «Ὅταν ὅμως ἦλθεν ὁ Πέτρος εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, τότε κατὰ πρόσωπον ἠναντιώθην εἰς αὐτόν, ἐπειδὴ ἦτο ἄξιος κατακρίσεως. Διότι πρὶν ἔλθουν μερικοὶ ἀπὸ τὸν Ἰάκωβον, ἔτρωγε μαζὶ μὲ ἔθνικούς, ὅταν ὅμως ἦλθον ἀπεσύρθη καὶ ἀπεχωρίζετο, διότι ἐφοβεῖτο ἐκείνους οἱ ὅποιοι προήρχοντο ἀπὸ τὴν περιτομήν»²³.

5. Πολλοὶ ἀπὸ ὅσους ἀναγινώσκουν ἐπιπολαίως αὐτὸ τὸ χωρίον τῆς ἐπιστολῆς, νομίζουν ὅτι ὁ Παῦλος κατηγορεῖ τὸν Πέτρον δι' ὑποκρισίαν· πολλὴν σύνεσιν μάλιστα καὶ τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Παύλου θὰ εὕρωμεν κρυμμένην ἐδῶ μέσα, πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἀκροατῶν. Πρῶτον δὲ εἶναι ἀναγκαῖον νὰ εἴπωμεν διὰ τὴν παρρησίαν τοῦ Πέτρου, καὶ πῶς πάντοτε προηγείτο αὐτὸς ὅλων τῶν μαθητῶν. Διότι ἀπὸ ἐδῶ ἔλαβε καὶ τὴν προσωνυμίαν, διὰ τὸ ἀκαμπτον καὶ ἀμετάβλητον τῆς πίστεως· καὶ ὅλοι μαζὶ ἠρωτῶντο, ἀφοῦ ἔσπευσε ν' ἀπαντήσῃ πρῶτος ἀπὸ τοὺς ἄλλους, λέγει· «Σὺ εἶσαι ὁ Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ ζῶντος Θεοῦ»²⁴, ὁπότε καὶ τοῦ ἐνεπιστεύθη τὰς κλεῖδας τῶν οὐρανῶν· καὶ εἰς τὸ ὄρος μόνον αὐτὸς φαίνεται νὰ ὁμιλῇ· καὶ ὅταν ὠμίλει ὁ Χριστὸς διὰ τὸν σταυρόν,

σιαυροῦ διελέγειο, τῶν ἄλλων οἰγόντων, αὐτός φησιν, «Ἰ-
 λεώς σου». Ταῦτα δὲ τὰ ρήματα εἰ καὶ μὴ διεσκεμμένης γνώ-
 μης ἦν, ἀλλ' ὅμως ζεούσης ἀγάπης. Καὶ πανιαχοῦ δὲ τῶν
 ἄλλων ὀρῶμεν αὐτὸν θερμότερον ὄντα, καὶ προαλλόμενον ἐν
 5 τοῖς κινδύνοις. Καὶ διε ὄφθη ἐν τῷ αἰγιαλῷ, τῶν ἄλλων
 τὸ πλοῖον ἐλκόντων, αὐτὸς οὐκ ἠνέσχειο τῷ πλοίῳ παραγενέ-
 σθαι. Καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν δὲ φονόντων Ἰουδαίων καὶ
 μαινομένων, καὶ ζητούντων αὐτοὺς διασπάσαι, πρῶτος παρελ-
 θὼν ἐτόλμησε ρῆξαι φωνὴν καὶ εἰπεῖν, ὅτι ὁ σιαυρωθεὶς
 10 ἀνελήφθη, καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐσιν. Οὐκ ἔστι δὲ ἴσον
 κεκλειομένην ἀνοῖξαι θύραν καὶ ἀρχὴν δοῦναι πράγματι, καὶ
 μετὰ ταῦτα παρρησιάσασθαι.

Ὁ τοίνυν τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἐκδοὺς δήμῳ ἰσοσούτῳ, πῶς
 ἂν ὑπεκρίθη ποτέ; ὁ μασιχθεὶς καὶ δεθεὶς, καὶ μηδὲν τῆς
 15 παρρησίας ἐλόμενος καθυφεῖναι, καὶ ταῦτα ἐν ἀρχῇ τοῦ
 κηρύγματος, ἐν μέσῃ τῇ μητροπόλει, ἔνθα ἰσοσούτιος κίνδυνος
 ἦν, πῶς ἂν μετὰ ἰσοσούτιον χρόνον ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἔνθα οὔτε
 κίνδυνος ἦν, καὶ πολὺ λαμπρότερος αὐτὸς ἐγεγόνει, τὴν ἀπὸ
 τῶν πραγμάτων μαρτυρίαν ἔχων, τοὺς ἐξ Ἰουδαίων πιστεύ-
 20 σοντας ἔδεισεν ἄν; Ὁ γὰρ αὐτοὺς Ἰουδαίους μὴ φοβηθεὶς
 καὶ ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν τῇ μητροπόλει, πῶς ἂν μετὰ χρόνον ἰ-
 σοσούτιον ἐν ἀλλοιρίᾳ ὦν, τοὺς ἐξ ἐκείνων μετασιάντας ἐ-
 φοβήθη;

Οὐ τοίνυν κατὰ Πέτρου ταῦτα λέγων φησὶν ὁ Παῦλος,
 25 ἀλλ' ἀπὸ τῆς γνώμης ἧς εἶπεν, «Ἀπὸ δὲ τῶν δοκούντων εἶ-
 ναί τι ὁποῖοί ποτε ἦσαν, οὐδὲν μοι διαφέρει», ἀπὸ τῆς αὐτῆς
 καὶ ταῦτα φθέγγεται. Ἄλλ' ἵνα μὴ ἐπὶ πλέον διαπορῶμεν
 ὑπὲρ τούτων, ἀναγκαῖον τῶν λεγομένων ἀναπιύξαι τὴν αἰ-
 τίαν. Οἱ γὰρ ἀπόστολοι, καθὼς ἔφθην εἰπών, ἐν Ἱεροσολύ-
 30 μοις μὲν συνεχώρουν περιτέμνεσθαι· οὐ γὰρ ἦν ἀνθρώπως ἀ-

ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἐσιώπων, αὐτὸς λέγει· «Ὁ Θεὸς νὰ σὲ εὐπλαχνισθῆ, Κύριε»²⁵. Αὐτοὶ οἱ λόγοι δέ, ἂν καὶ δὲν ἦσαν καλῶς ἠλεγμένης σκέψεως, ἦσαν ὅμως λόγοι θερμῆς ἀγάπης. Καὶ παντοῦ βλέπομεν αὐτὸν νὰ εἶναι θερμότερος τῶν ἄλλων καὶ εἰς τοὺς κινδύνους νὰ θέτῃ ἔμπρὸς τὸν ἑαυτὸν του. Καὶ ὅταν ὁ Χριστὸς ἐνεφανίσθη εἰς τὸν αἰγιαλόν, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἔσυρον εἰς τὴν ξηρὰν τὸ πλοῖον, αὐτὸς δὲν ἠνείκετο νὰ βοηθῆ εἰς τὸ πλοῖον. Καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ἐνῶ ἐμαίνοντο καὶ ἐφόνευον οἱ Ἰουδαῖοι καὶ ἤθελον νὰ τοὺς ἀφανίσουν, ἀφοῦ ἐνεφανίσθη πρῶτος, ἐτόλμησε νὰ φωνάξῃ καὶ νὰ εἴπῃ, ὅτι ὁ σταυρωθεὶς ἀνελήφθη καὶ εὐρίσκεται εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Δὲν εἶναι δὲ τὸ ἴδιον τὸ νὰ ἀνοίξῃ κανεὶς κλειστὴν θύραν καὶ νὰ δώσῃ ἀρχὴν εἰς ἓν πρᾶγμα, καὶ τὸ νὰ ἔχῃ κανεὶς παρρησίαν μετὰ ἀπὸ αὐτά.

Αὐτὸς λοιπὸν ὁ ὁποῖος παρέδωσε τὴν ζωὴν του εἰς τόσον πληθὸς, πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὑποκριθῆ ποτέ; Αὐτὸς ὁ ὁποῖος ὑπέστη μαστιγώσεις καὶ δεσμὰ καὶ δὲν ἐδέχθη οὔτε πρὸς στιγμὴν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν μετὰ θάρρους ὁμολογίαν καὶ τὴν κήρυξιν τοῦ εὐαγγελίου, καὶ ὅλα αὐτὰ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ κηρύγματος, μέσα εἰς τὴν μητρόπολιν τῶν ἀπίστων, ὅπου ὑπῆρχε τόσος κίνδυνος, πῶς μετὰ ἀπὸ τόσον χρόνον εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, ὅπου οὔτε κίνδυνος ὑπῆρχε, καὶ ὁ ἴδιος πολὺ ἐνδοξότερος εἶχε γίνεи, πῶς ἐνῶ εὐρίσκετο μεταξὺ ἀνθρώπων ἀπίστων, μετὰ ἀπὸ τόσον χρόνον θὰ ἐφοβεῖτο τοὺς ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι μετέστησαν ἀπὸ τὴν ἀπιστίαν εἰς τὴν πίστιν;

Δὲν λέγει λοιπὸν ὁ Παῦλος αὐτὰ ἐναντίον τοῦ Πέτρου, ἀλλὰ μὲ τὴν διάθεσιν μὲ τὴν ὁποίαν εἶπεν «ἀπὸ τοὺς θεωρουμένους ὡς μεγάλους· ὅποιοι καὶ ἂν ἦσαν δὲν μὲ ἐνδιαφέρει», μὲ τὴν ἰδίαν τώρα λέγει καὶ αὐτά. Ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ ἀπορῶμεν περισσότερον δι' αὐτά, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναπτύξωμεν τὴν αἰτίαν τῶν λεγομένων. Διότι οἱ ἀπόστολοι, ὅπως εἶπον, εἰς μὲν τὰ Ἱεροσόλυμα ἐπέτρεπον τὴν περιτομὴν, ἀφοῦ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τοὺς ἀποσπάσουν ἀμέσως ἀπὸ τὸν

ποσάσαι τοῦ νόμου· ἐν Ἀντιοχείᾳ δὲ ἐλθόντες, οὐδὲν τοιοῦ-
 τον παρειήρουν λοιπόν, ἀλλὰ μετὰ τῶν ἐξ ἐθνῶν πιστευόντων
 ἀδιαφόρως ἕζων, ὃ δὴ καὶ Πέτρος ἐποίει ἰδίᾳ. Ἐπειδὴ δὲ
 ἦλθον ἀπὸ Ἱεροσολύμων οἱ ἰδόντες αὐτὸν ἐκεῖ οὕτω κηρύτ-
 5 τόντα, οὐκέτι ἐποίει τοῦτο, φοβούμενος πληῆξαι ἐκείνους, ἀλλὰ
 μετέθειτο, δύο ταῦτα οἰκονομῶν, καὶ τὸ μὴ σκανδαλίσαι τοὺς
 ἐξ Ἰουδαίων, καὶ τὸ παρασχεῖν τῷ Παύλῳ εὐλογον τῆς ἐπι-
 τιμήσεως πρόφασιν. Εἰ γὰρ αὐτὸς ὃ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις
 κηρύξας μετὰ περιτομῆς, μετέθειτο ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἔδοξεν ἂν
 10 τοῖς ἐξ Ἰουδαίων διὰ τὸν τοῦ Παύλου φόβον τοῦτο ποιεῖν,
 καὶ κατέγνωσαν ἂν αὐτοῦ πολλὴν τὴν εὐκολίαν οἱ μαθηταί·
 οὐ μικρὸν δὲ τοῦτο σκάνδαλον ἔμελλε γίνεσθαι. Τῷ μέντοι
 Παύλῳ πάντα σαφῶς εἰδῶσι μετὰσιτάς, οὐκ ἂν τοιαύτην παρέ-
 σχεν ὑπόνοιαν· καὶ γὰρ ἤδει τὴν γνώμην μεθ' ἧς ἐγίνετο
 15 ταῦτα. Διὸ καὶ Παῦλος ἐπιπλήττει, καὶ Πέτρος ἀνέχειται,
 ἵνα ἐγκαλουμένου τοῦ διδασκάλου καὶ σιγῶντος, εὐκολώτε-
 ρον οἱ μαθηταὶ μεταθῶνται. Εἰ μὲν γάρ, μηδενὸς γενομέ-
 νου τοιούτου, παρήνευσεν ὁ Παῦλος, οὐδὲν ἂν εἰργάσατο μέγα·
 νῦν δὲ ἀφορμὴν λαβὼν ἐπιτιμήσεως σφοδροτέρας, πλείονα
 20 τοῖς μαθηταῖς Πέτρον τὸν φόβον ἐνέθηκε. Καὶ γὰρ εἰ μὲν
 ἀκούων ταῦτα Πέτρος ἀνιέλεγε, καλῶς ἂν τις ἐμέμψαιτο,
 ὡς τῆς οἰκονομίας ἀναιρεπομένης· νυνὶ δέ, ἐκείνου μὲν
 ἐπιτιμῶντος, τούτου δὲ σιγῶντος, πολλὺς τοῖς ἐξ Ἰουδαίων
 φόβος ἐγίνετο· διὸ καὶ σφοδρῶς κέχρηται τῷ Πέτρῳ.
 25 6. Καὶ σκόπει μεθ' ὅσης ἀκριβείας κέχρηται τῷ λόγῳ,
 διδοὺς τοῖς συνειοῖς ἰδεῖν, διὸ οὐ μάχης ἦν τὰ ρήματα, ἀλλ'
 οἰκονομίας. «Ὅτε γὰρ ἦλθε Πέτρος», φησὶν, «εἰς Ἀντιό-

νόμον· όταν ὄμως ἦλθον εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, τίποτε τέτοιο λοιπὸν δὲν ἐτήρουν, ἀλλ' ἔζων μετὰ τῶν ἐθνικῶν πιστῶν χωρὶς διαφορὰν πρὸς αὐτούς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἔκαμνε τότε καὶ ὁ Πέτρος. Ὅταν ὄμως ἦλθον ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι τὸν εἶδον νὰ κηρύττῃ ἔτσι ἐκεῖ, δὲν ἔπραττεν αὐτό, διότι ἐφοβεῖτο μήπως πληγῶσῃ ἐκείνους, ἀλλ' ἀνεκάλει οἰκονομῶν ἔτσι δύο πράγματα, καὶ τὸ νὰ μὴ σκανδαλίσῃ τοὺς ἐξ Ἰουδαίων πιστοῦς, καὶ τὸ νὰ δώσῃ εἰς τὸν Παῦλον εὐλογον πρόφασιν διὰ τὴν ἐπιτίμησιν. Διότι ἐὰν αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἐκήρυξεν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα τὴν περιτομὴν, ἤλλασσε γνώμην εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, θὰ ἐφαίνετο εἰς τοὺς ἐξ Ἰουδαίων πιστοὺς ὅτι κάνει αὐτὸ φοβούμενος τὸν Παῦλον, καὶ θὰ τὸν κατέκρινον οἱ μαθηταί του ὅτι εἶναι πολὺ ἀσταθῆς· δὲν ἦτο δὲ μικρὸν τὸ σκάνδαλον τὸ ὁποῖον ἐπρόκειτο νὰ προέλθῃ ἐξ αὐτοῦ. Μεταβάλλων γνώμην ὄμως φαινομενικῶς ἔναντι τοῦ Παύλου, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε σαφῶς τὰ πάντα, δὲν θὰ ἔδιδε τέτοιαν ὑπόνοιαν· διότι ἐγνώριζε τὴν διάθεσιν μὲ τὴν ὁποῖαν ἐγίνοντο αὐτά. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἐπιπλήττει, καὶ ὁ Πέτρος ἀνέχεται, ὥστε, καθὼς κατηγορεῖται ὁ διδάσκαλος καὶ σιωπᾶ, νὰ μετατεθοῦν εὐκολώτερον οἱ μαθηταί πρὸς τὸ ὀρθόν. Διότι, ἐὰν μὲν, χωρὶς νὰ συμβαίῃ τίποτε ἀπὸ αὐτά, ἀπηύθυνε πρὸς αὐτοὺς παραίνεσιν ὁ Παῦλος, δὲν θὰ ἐπετύγχανε τίποτε σπουδαῖον· τώρα ὄμως, ἀφοῦ ἔλαβεν ἀφορμὴν ἐντονωτέρας ἐπιτιμήσεως, ἐνέσπειρε μεγαλύτερον φόβον εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ Πέτρου. Διότι, ἐὰν μὲν ὁ Πέτρος, ἀκούων αὐτά, ἀντέλεγε, δικαίως θὰ ἐκατηγόρει κανεὶς ὅτι ἀνατρέπεται ἡ θεία οἰκονομία· τώρα ὄμως, πού ὁ μὲν Παῦλος ἐπιτιμᾶ, ὁ δὲ Πέτρος σιωπᾶ, ἐφοβήθησαν πολὺ οἱ ἐξ Ἰουδαίων πιστοί· διὰ τοῦτο καὶ ὁμιλεῖ ἐντόνως πρὸς τὸν Πέτρον.

β. Καὶ πρόσεξε μὲ πῶσῃ ἀκρίβειαν χρησιμοποιεῖ τὸν λόγον, δίδων εἰς τοὺς συνετοὺς τὴν δυνατότητα νὰ ἀντιληφθοῦν, ὅτι οἱ λόγοι δὲν ἦσαν ἀποτέλεσμα συγκρούσεως, ἀλλὰ οἰκονομίας. Διότι «ὅταν ἦλθεν ὁ Πέτρος», λέγει, «εἰς

χειαν, κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀντίειπεν, ὅτι κατεγνωσμένος ἦν». Οὐκ εἶπεν, ὑπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ὑπὸ τῶν ἄλλων. Εἰ δὲ αὐτὸς κατεγίνωσκεν, οὐκ ἂν παρητήσαιο καὶ τοῦτο εἰπεῖν. Καὶ τό, «κατὰ πρόσωπον δὲ ἀντίειπεν», σχῆμα ἦν. Εἰ γὰρ ὄντως ἐ-
5 μάχοντο, οὐκ ἂν ἐπὶ τῶν μαθητῶν ἀλλήλοις ἐπειμήσασαν· σφόδρα γὰρ ἂν αὐτοὺς ἐσκανδάλισαν· νυνὶ δὲ λυσιτελοῦσα ἦν ἢ ἐν τῷ φανερωῷ μάχη. Καὶ ὡς περὶ ὁ Παῦλος εἶξεν αὐτοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις, οὕτω καὶ αὐτοὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ. Τίς οὖν ἢ κατὰ γνώσας; «Πρὸ τοῦ γὰρ ἐλθεῖν τινὰς ἀπὸ Ἰακώβου»· αὐ-
10 τὸς γὰρ ἦν ὁ διδάσκαλος ἐν Ἱεροσολύμοις· «μετὰ τῶν ἐθνικῶν συνήσθιεν· διε δὲ ἦλθον, ὑπέσειλλε καὶ ἀφώριζεν ἑαυτὸν, φοβούμενος τοὺς ἐκ περιτομῆς»· οὐ τοῦτο φοβούμενος μὴ κινδυνεύσῃ· ὁ γὰρ ἐν ἀρχῇ μὴ φοβηθεῖς, πολλῶ μᾶλλον τότε· ἀλλ' ἵνα μὴ ἀποσιῶσιν. Ἐπεὶ καὶ αὐτὸς λέγει Γαλάταις,
15 «Φοβοῦμαι ὑμᾶς, μή πως εἰκῆ κεκοπίακα»· καὶ πάλιν, «Φοβοῦμαι, μή πως ὡς ὁ ὄφις Εὐάν ἐξηπάτησεν, οὕτω φθαρῇ τὰ νοήματα ὑμῶν». Ὁ μὲν γὰρ τοῦ θανάτου φόβος οὐδὲν ἦν αὐτοῖς, ὁ δὲ τῆς ἀπωλείας τῶν μαθητῶν σφόδρα αὐτῶν κατέσειε τὴν ψυχὴν.
20 «Ὡστε καὶ Βαρνάβας συναπήχθη αὐτῶν τῇ ὑποκρίσει». Μὴ θαυμάσης, εἰ τὸ πρᾶγμα ὑπόκρισιν καλεῖ· οὐ γὰρ βούλεται, ὅπερ ἔφθην εἰπὼν, ἐκκαλύψαι τὴν γνώμην, ἵνα ἐκεῖνοι κατορθωθῶσιν. Ἐπειδὴ γὰρ σφοδρῶς ἀντείχοντο τοῦ νόμου, διὰ τοῦτο καὶ ὑπόκρισιν καλεῖ τὸ γινόμενον, καὶ σφόδρα ἐπι-
25 πλήττει, ὥστε πρόρριζον αὐτῶν ἀνελεῖν τὴν πρόβληψιν. Καὶ ἀκούων ταῦτα Πέτρος συνυποκρίνεται, ὡς ἁμαρτάνων, ἵνα ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν ἐπιτιμήσει διορθωθῶσιν. Εἰ μὲν γὰρ τοῖς

26. Γαλ. 4, 11.

27. Β' Κορ. 11, 8.

28. Γαλ. 2, 13.

τὴν Ἀντιόχειαν, κατὰ πρόσωπον ἠναντιώθην εἰς αὐτόν, διότι ἦτο ἄξιος κατακρίσεως». Δὲν εἶπεν ἄξιοκατάκριτος ἀπὸ ἐμέ, ἀλλ' ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Διότι ἂν αὐτὸς κατέκρινε, δὲν θὰ ἀπέφευγε νὰ τὸ εἶπῃ καὶ αὐτό. Καὶ τὸ «κατὰ πρόσωπον ἠναντιώθην», καὶ αὐτὸ ἦτο φαινομενικόν. Διότι ἐὰν πράγματι συνεκρούοντο, δὲν θὰ ἐπετίμων ὁ εἰς τὸν ἄλλον ἐνώπιον τῶν μαθητῶν· διότι πολὺ θὰ τοὺς ἐσκανδάλιζον· ἐνῶ τώρα ἦτο ὠφέλιμος ἡ σύγκρουσις ἐνώπιον αὐτῶν. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ὁ Παῦλος ὑπήκουσεν εἰς αὐτοὺς εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ἔτσι καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν Ἀντιόχειαν. Ποῖα λοιπὸν ἡ κατάκρισις; «Διότι πρὶν ἔλθουν μερικοὶ ἀπὸ τὸν Ἰάκωβον», ἐπειδὴ αὐτὸς ἦτο ὁ διδάσκαλος εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, «ἔτρωγε μαζὶ μὲ τοὺς ἐθνικούς· ὅταν ὅμως ἦλθον, ἀπεσύρθη καὶ ἀπεχωρίζετο, διότι ἐφοβεῖτο ἐκείνους οἱ ὅποιοι προήρχοντο ἀπὸ τὴν περιτομήν»· ὄχι φοβούμενος μήπως κινδυνεύσῃ, διότι αὐτὸς ὁ ὅποιος εἰς τὴν ἀρχὴν δὲν ἐφοβήθη, πολὺ περισσότερον τότε, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὴν πίστιν. Ἐπειδὴ καὶ ὁ Παῦλος λέγει εἰς τοὺς Γαλάτας· «Φοβοῦμαι μήπως ματαίως ἐκοπίασα δι' ἐσᾶς»²⁶· καὶ πάλιν· «Ἄλλὰ φοβοῦμαι μήπως, ὅπως ὁ ὄφις ἐξηπάτησε τὴν Εὐάν μὲ τὴν πανουργίαν, ἔτσι φθαροῦν αἱ σκέψεις σας καὶ ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὴν εἰλικρινῆ ἀφοσίωσιν εἰς τὸν Χριστόν»²⁷. Διότι ὁ μὲν φόβος τοῦ θανάτου δὲν ἦτο τίποτε δι' αὐτούς, ἐνῶ ὁ φόβος τῆς ἀπωλείας τῶν μαθητῶν συνετάρασσε πάρα πολὺ τὴν ψυχὴν των.

«Ὡστε καὶ ὁ Βαρνάβας συμπαρασύρθη εἰς τὴν ὑποκρισίαν των»²⁸. Μὴ ἀπορήσῃς διὰ τὸ ὅτι καλεῖ ὑποκρισίαν τὸ πρᾶγμα· διότι δὲν θέλει ν' ἀποκαλύψῃ τὴν γνώμην, διὰ νὰ διορθωθοῦν ἐκεῖνοι. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἦσαν πάρα πολὺ προσκολλημένοι εἰς τὸν νόμον, διὰ τοῦτο καὶ ὀνομάζει ὑποκρισίαν τὸ γεγονός καὶ ἐπιπλήττει ἐντόνως, ὥστε νὰ καταστρέψῃ ἐκ βάθρων τὴν πρόληψίν των. Καὶ ἀκούων αὐτὰ ὁ Πέτρος, ὑποκρίνεται ὅτι εἶναι μαζὶ μὲ αὐτούς, ὡσὰν ν' ἁμαρτάνῃ, διὰ νὰ διορθωθοῦν ἀπὸ τὴν πρὸς αὐτὸν ἐπίπληξιν. Διότι,

ἐξ Ἰουδαίων ὁ Παῦλος ἐπέπληξεν, ἠγανάκησαν ἂν καὶ διέ-
πιυσαν· οὐ γὰρ πολλὴν περὶ αὐτοῦ δόξαν εἶχον· νυνὶ δὲ τὸν
διδάσκαλον ὀργῶντες ἐπιτιμώμενον καὶ οἰγῶντα, οὔτε κατα-
φρονῆσαι, οὔτε ἀντιπεῖν τοῖς λεγομένοις εἶχον.

5 «Ἄλλ' ὅτι εἶδον, ὅτι οὐκ ὀρθοποδοῦσι πρὸς τὴν ἀλήθει-
αν τοῦ εὐαγγελίου». Μηδὲ αὕτη ὑμᾶς θορυβεῖτω ἢ λέξις·
οὐ γὰρ Πέτρον καταγινώσκων ταῦτα λέγει, ἀλλ' οὕτω χαρα-
κτηρίζει τὴν λέξιν, ὡς συμφέρον ἦν ἀκοῦσαι τοὺς διὰ τῆς
ἐπιτιμήσεως Πέτρον μέλλοντας βελτίους γίνεσθαι. «Εἶπον τῷ
10 Πέτρῳ ἔμπροσθεν πάντων». Εἶδες πῶς τοὺς ἄλλους διορθοῦ-
ται; Διὰ γὰρ τοῦτο ἔμπροσθεν, ἵνα καὶ ἀκούσαντες φοβηθῶσι.
Τί εἶπες, εἶπέ. «Εἰ σὺ, Ἰουδαῖος ὑπάρχων, ἐθνικῶς ζῆς,
καὶ οὐκ Ἰουδαϊκῶς, τί τὰ ἔθνη ἀναγκάζεις Ἰουδαΐζειν;». Καί-
τοι οὐ τὰ ἔθνη αὐτῷ συνεπήχθη, ἀλλ' Ἰουδαῖοι τί οὖν ἐγκα-
15 λεῖς ὃ μὴ γέγονε; τί δὲ μὴ τρέπεις τὸν λόγον ἐπὶ τοὺς ὑ-
ποκρινομένους τοὺς ἐξ Ἰουδαίων, ἀλλ' ἐπὶ τὰ ἔθνη; διὰ τί
δὲ καὶ Πέτρῳ μόνον ἐγκαλεῖς, εἰ καὶ οἱ λοιποὶ αὐτῷ συνυ-
πεκρίθησαν; Ἴδωμεν δὲ καὶ τί ἐγκαλεῖ.

«Εἰ σὺ, Ἰουδαῖος ὑπάρχων, ἐθνικῶς ζῆς, καὶ οὐκ Ἰου-
20 δαϊκῶς, τί τὰ ἔθνη ἀναγκάζεις Ἰουδαΐζειν;». Καὶ μὴν αὐ-
τὸς ὑπεσιέλλειτο μόνος· τί οὖν ἔστιν ὃ κατασκευάσαι βούλε-
ται; Ἀνόποπιον ποιῆσαι τὴν ἐπιτίμησιν. Εἰ μὲν γὰρ εἶπε,
κακῶς ποιεῖς τὸν νόμον τηρῶν, ἐπειμήσαν ἂν οἱ ἐξ Ἰου-
δαίων αὐτῷ, ὡς θρασυνομένῳ κατὰ τοῦ διδασκάλου· νυνὶ
25 δὲ ὑπὲρ τῶν οἰκείων ἐγκαλῶν αὐτῷ μαθητῶν, τῶν ἐξ ἐθνῶν
λέγω, εὐπαράδεκτον ποιεῖ ταύτη τὸν λόγον· καὶ οὐ ταύτη
μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ πάντων ἀποσιήσας τὴν ἐπιτίμησιν, τῷ
ἀποσιόλω περισιῆσαι πᾶσαν αὐτήν. «Εἰ γὰρ σὺ», φησί,
«Ἰουδαῖος ὢν, ἐθνικῶς ζῆς, καὶ οὐκ Ἰουδαϊκῶς»· μονονου-

ἐὰν μὲν ὁ Παῦλος ἐπέπληττεν τοὺς ἐξ Ἰουδαίων πιστοὺς, θὰ ὠργίζοντο καὶ θὰ τὸν ἀπεστρέφοντο· διότι δὲν εἶχον αὐτὸν εἰς ὑπόληψιν· τώρα ὅμως, βλέποντες τὸν διδάσκαλον, ἐνῶ ἐπιπλήττεται νὰ σιωπᾷ, δὲν ἠδύναντο οὔτε νὰ περιφρονήσουν, οὔτε νὰ ἀντεῖπουν εἰς τὰ λεγόμενα.

«Ἄλλ' ὅταν εἶδον ὅτι δὲν βαδίζουν τὸν ὀρθὸν δρόμον συμφώνως πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ εὐαγγελίου»²⁹. Ἄς μὴ σᾶς θορυβήσῃ καθόλου αὐτὴ ἡ λέξις· διότι δὲν λέγει αὐτὰ κατηγορῶν τὸν Πέτρον, ἀλλὰ χαρακτηρίζει ἔτσι τὴν λέξιν, ἐπειδὴ ἦτο συμφέρον νὰ ἀκούσουν αὐτὴν ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι, ἐξ αἰτίας τῆς ἐπιπλήξεως τοῦ Πέτρου, ἐπρόκειτο νὰ γίνουν καλύτεροι. «Εἶπον εἰς τὸν Πέτρον ἐνώπιον ὄλων». Εἶδες πῶς διορθώνει τοὺς ἄλλους; Διότι διὰ τοῦτο τὸ εἶπεν ἔμπροσθεν, διὰ νὰ φοβηθοῦν ἀφοῦ ἀκούσουν. Τί εἶπες, εἶπέ· «Ἐὰν ἐσύ, ὁ ὁποῖος εἶσαι Ἰουδαῖος, ζῆς κατὰ τρόπον ἐθνικὸν καὶ ὄχι Ἰουδαϊκόν, πῶς ἀναγκάζεις τοὺς ἐθνικοὺς νὰ Ἰουδαΐζουν;». Ἄν καὶ δὲν παρεξέτραπῃσαν μαζί του τὰ ἔθνη, ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι· τί λοιπὸν κατηγορεῖς αὐτὸ τὸ ὁποῖον δὲν ἔγινε; Διατί δὲ δὲν στρέφεις τὸν λόγον κατὰ τῶν ἐξ Ἰουδαίων ὑποκρινομένων, ἀλλὰ κατὰ τῶν ἐθνικῶν; Καὶ διατί κατηγορεῖς μόνον τὸν Πέτρον, ἐφ' ὅσον καὶ οἱ ὑπόλοιποι ὑπεκρίθησαν μαζί του; Ἄς ἴδωμεν δὲ καὶ διὰ ποῖον πράγμα κατηγορεῖ.

«Ἐὰν ἐσύ, ὁ ὁποῖος εἶσαι Ἰουδαῖος, ζῆς κατὰ τρόπον ἐθνικὸν καὶ ὄχι Ἰουδαϊκόν, διατί ἀναγκάζεις τοὺς ἐθνικοὺς νὰ ζοῦν κατὰ τρόπον Ἰουδαϊκόν;». Διότι αὐτὸς μόνον ὑπεχώρει· τί εἶναι λοιπὸν αὐτὸ τὸ ὁποῖον θέλει νὰ κάνῃ; Ν' ἀπαλλάξῃ τὴν ἐπίπληξιν ἀπὸ κάθε ὑποψίαν. Διότι ἐὰν ἔλεγε, κακῶς κάνεις μὲ τὸ νὰ τηρῆς τὸν νόμον, θὰ ἐπέπληττον αὐτὸν οἱ ἐξ Ἰουδαίων πιστοί, ἐπειδὴ ἀπεθρασύνετο εἰς τὸν διδάσκαλον· τώρα ὅμως κατηγορῶν αὐτὸν ὑπὲρ τῶν ἰδικῶν του μαθητῶν, ἐννοῶ τοὺς ἐξ ἐθνῶν, κάνει μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον εὐπαράδεκτον τὸν λόγον· καὶ ὄχι μόνον μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ ν' ἀπευθύνη τὴν ἐπίπληξιν μόνον εἰς τὸν Πέτρον, καὶ ὄχι καὶ εἰς τοὺς ἄλλους. «Διότι ἐὰν ἐσύ», λέγει, «ἐνῶ εἶσαι Ἰουδαῖος, ζῆς κατὰ τρόπον ἐθνικὸν

χὲ διαρρήδην λέγων, ὅτι μιμήσασθε τὸν διδάσκαλον· ἰδοὺ γὰρ καὶ αὐτὸς Ἰουδαῖος ὢν, ἐθνικῶς ζῆ.

Ἄλλ' οὕτω μὲν σὺ λέγει· οὐ γὰρ ἂν ἐδέξαντο τὴν παραίνεσιν· προσχῆματι δὲ ἐπιτιμήσεως τῆς ὑπὲρ τῶν ἐθνῶν ἐκ-
 5 καλύπτει τοῦ Πέτρου τὴν γνώμην. Πάλιν εἰ εἶπε, διὰ τί τοὺς ἐξ Ἰουδαίων ἀναγκάζεις Ἰουδαῖζειν, σφοδρότερος ὁ λόγος ἂν ἐγένετο· νυνὶ δὲ οὐχ ὡς τῶν Ἰουδαίων μαθητῶν ἀντεχόμενος, ἀλλὰ τῶν ἐξ ἐθνῶν, οὕτω διορθοῦνται ἐκείνους. Καὶ γὰρ αἱ ἐπιπλήξεις, ὅταν μὴ σφόδρα φορτικαὶ ᾖσι, τότε
 10 μάλιστα δύναται εὐπαράδεκτοι γενέσθαι. Οὐδὲ γὰρ τῶν ἐξ ἐθνῶν τις ἠδύνατο ἐγκαλέσαι τῷ Παύλῳ, ὑπὲρ τῶν Ἰουδαίων ποιουμένῳ τὸν λόγον. Τοῦτο ὅλον κατώρθωσε οἰγήσας καὶ καταδεξάμενος ὑποκρίσεως δόξαν ὁ Πέτρος, ἵνα ἀληθοῦς ὑποκρίσεως ἀπαλλάξῃ τοὺς Ἰουδαίους.

15 7. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον, εἰς τὸ Πέτρου πρόσωπον περιέσκησε τὸν λόγον εἰπών, «Εἰ σὺ Ἰουδαῖος ὑπάρχων»· προῖων δὲ κοινοποιεῖ τὸ λεγόμενον, καὶ ἑαυτὸν προσπαραλαβών, καὶ οὕτω λέγων «Ἡμεῖς φύσει Ἰουδαῖοι, καὶ οὐκ ἐξ ἐθνῶν ἁμαρτωλοί». Καὶ τὰ μὲν λεγόμενα παραίνεσις ἦν, σχῆμα δὲ
 20 ἐπιπλήξεως αὐτῇ περίκειται διὰ τοὺς ἐξ Ἰουδαίων. Ποιεῖ δὲ τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ· δοκῶν γὰρ ἕτερον λέγειν, ἄλλο κατασκευάζει· ὡς διὰ τῶν Ῥωμαίων ἐπισιέλλων λέγει· «Νυνὶ δὲ πορεύομαι εἰς Ἱεροσόλυμα διακονῶν τοῖς ἁγίοις». Οὐ γὰρ τοῦτο ἐβούλει εἰπεῖν, καὶ διδάξαι αὐτοὺς ἀπλῶς, τίνος ἐνε-
 25 κεν εἰς Ἱεροσόλυμα ἐπορεύετο, ἀλλ' εἰς ζῆλον ἀγάγειν ἐλεημοσύνης. Εἰ μὲν γὰρ τὴν αἰτίαν ἤθελεν εἰπεῖν, ἤρκει τοῦτο εἰπεῖν, ὅτι πορεύομαι διακονῶν τοῖς ἁγίοις· νυνὶ δὲ ὄρα πόσα συνάπτει.

30. Γαλ. 2, 15.

31. Ῥωμ. 15, 25.

καὶ ὄχι Ἰουδαϊκόν» ὡσάν νὰ ἔλεγεν, νὰ μιμηθῆτε τὸν διδάσκαλον, ἀφοῦ καὶ αὐτός, ἐνῶ εἶναι Ἰουδαῖος, ζῆ κατὰ τρόπον ἐθνικόν.

Δὲν λέγει ὅμως ἔτσι, διότι δὲν θὰ ἐδέχοντο τὴν παραίνεσιν· ἀλλὰ μὲ τὸ πρόσχημα ὅτι ἐπιτιμᾷ ὑπὲρ τῶν ἐθνικῶν, ἀποκαλύπτει τὴν γνώμην τοῦ Πέτρου. Καὶ πάλιν, ἐὰν ἔλεγε, διατί ἀναγκάζεις τοὺς ἐξ Ἰουδαίων νὰ Ἰουδαῖζουν, θὰ ἐγίνετο ὁ λόγος περισσότερο ἀπαράδεκτος· τώρα ὅμως, λαμβάνων ἀφορμὴν, ὄχι ἀπὸ τοὺς ἐξ Ἰουδαίων, ἀλλ' ἀπὸ τοὺς ἐθνικούς, διορθώνει μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ἐκείνους. Διότι αἱ ἐπιπλήξεις, ὅταν δὲν εἶναι πολὺ φορτικάι, τότε περισσότερο δύνανται νὰ γίνουν εὐπαραδέκτοι. Διότι κανεῖς ἀπὸ τοὺς ἐθνικούς δὲν ἠδύνατο νὰ κατηγορήσῃ τὸν Παῦλον ὅτι ὁμιλεῖ ὑπὲρ τῶν Ἰουδαίων. Αὐτὸ κατώρθωσεν ὁ Πέτρος μὲ τὸ νὰ σιωπήσῃ καὶ νὰ καταδεχθῆ νὰ φανῆ ὅτι ὑποκρίνεται, διὰ ν' ἀπαλλάξῃ τοὺς Ἰουδαίους ἀπὸ τὴν ἀληθινὴν ὑποκρίσιν.

7. Καὶ εἰς μὲν τὴν ἀρχὴν λοιπόν, εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Πέτρου ἀπηύθυνε τὴν κατηγορίαν, ὅταν εἶπεν· «Ἐὰν ἐσύ, ἐνῶ εἶσαι Ἰουδαῖος» προχωρῶν ὅμως, ὁμιλεῖ γενικῶς δι' ὄλους, ἀφοῦ συμπεριέλαβε καὶ τὸν ἑαυτὸν του, καὶ λέγει ἔτσι· «Ἐμεῖς εἴμεθα ἐκ γενετῆς Ἰουδαῖοι καὶ ὄχι ἁμαρτωλοὶ ἐθνικοί»²⁰. Καὶ τὰ μὲν λεγόμενα ἦσαν παραίνεσις, εἶναι ὅμως περιβεβλημένη μὲ σχῆμα ἐπιπλήξεως διὰ τοὺς ἐξ Ἰουδαίων πιστούς. Κάνει δὲ τὸ ἴδιον καὶ ἄλλοῦ· διότι, ἐνῶ φαίνεται ὅτι ἄλλο λέγει, ἄλλο κάνει· ὅπως ὅταν γράφων ἐπιστολὴν εἰς τοὺς Ῥωμαίους, λέγῃ· «Τώρα ὅμως πηγαίνω εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, ἐκτελῶν ὑπηρεσίαν πρὸς τοὺς ἐκεῖ ἁγίους»²¹. Διότι δὲν ἠθέλεν νὰ εἶπῃ αὐτὸ καὶ νὰ πληροφορήσῃ ἀπλῶς αὐτοὺς ἐξ αἰτίας τίνος ἐπήγαινε εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ἀλλὰ νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς ζῆλον διὰ τὴν ἐλεημοσύνην. Διότι ἐὰν ἠθελε νὰ εἶπῃ εἰς αὐτοὺς τὴν αἰτίαν, θὰ ἦτο ἀρκετὸν νὰ εἶπῃ αὐτό, ὅτι πηγαίνω ἐκτελῶν ὑπηρεσίαν εἰς τοὺς ἐκεῖ ἁγίους· τώρα ὅμως πρόσεξε πόσα συνάπτει πρὸς αὐτά.

«Εὐδόκησαν γὰρ Μακεδονία καὶ Ἀχαΐα κοινωνίαν τινὰ ποιήσασθαι εἰς τοὺς πτωχοὺς τῶν ἁγίων τῶν ἐν Ἱερουσαλήμ. Εὐδόκησαν γάρ, καὶ ὀφείλεται αὐτῶν εἶναι». Καὶ πάλιν, «Εἰ γὰρ τοῖς Πνευματικοῖς αὐτῶν ἐκοινωνήσαν τὰ ἔθνη, ὀφείλουσι
 5 καὶ ἐν τοῖς σαρκικοῖς λειτουργῆσαι αὐτοῖς». “Ὅρα τοίνυν καὶ ἐνιαῦθα πῶς τὰ τῶν Ἰουδαίων κατασιέλλει φρονήματα, ἄλλο δι’ ἄλλου κατασκευάζων. Καὶ μετ’ ἐξουσίας κέχρηται τῷ λόγῳ, «Ἡμεῖς φύσει Ἰουδαῖοι», λέγων, «καὶ οὐκ ἐξ ἔθνῶν ἁμαρτωλοί». Τί δέ ἐστι, «φύσει Ἰουδαῖοι»; Οὐ προσή-
 10 λυτοι, ἀλλ’ ἐκ πρώτης ἡλικίας ἐντραφέντες τῷ νόμῳ, τὴν σύντροφον ἀφέντες πολιτείαν, κατεφύγομεν εἰς πίστιν τὴν εἰς Χριστόν.

«Εἰδότες ὅτι οὐ δικαιωθήσεται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου, εἰ μὴ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡμεῖς εἰς Χρι-
 15 στὸν ἐπιστεύσαμεν». “Ὅρα καὶ ἐνιαῦθα πῶς μετὰ ἀσφαλείας πάντα φθέγγεται. Οὐ γὰρ ὡς πονηρόν ἀλλ’ ὡς ἀσθενῆ, φησὶν, αὐτὸν εἰάσαμεν. Εἰ τοίνυν οὐ παρέχει δικαιοσύνην ὁ νόμος, περιττὸν τὸ τῆς περιτομῆς. Ἀλλὰ νῦν μὲν οὕτω προϊ-
 ὶων δὲ δείκνυσιν, ὅτι οὐ μόνον περιττὸν, ἀλλὰ καὶ επικίνδυνον
 20 ὄπερ καὶ μάλιστα παρατηρητέον, πῶς παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν φησὶν, «Οὐ δικαιούται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου», προβαίνων δὲ καὶ φορικώτερον φθέγγεται. «Εἰ δὲ ζητοῦντες δικαιωθῆναι ἐν Χριστῷ, εὐρέθημεν καὶ αὐτοὶ ἁμαρτωλοί, ἄρα Χριστὸς ἁμαρτίας διάκονος». Εἰ γὰρ οὐκ ἰσχύει, φησὶν,
 25 ἢ εἰς αὐτὸν πίστις δικαιῶσαι, ἀλλ’ ἀνάγκη τοῦ νόμου πάλιν ἔχεσθαι, οἱ τὸν νόμον ἀφέντες διὰ τὸν Χριστόν, καὶ οὐ δικαιούμενοι ἐκ τῆς ἀφέσεως, ἀλλὰ κατακρινόμενοι, τῆς κατακρίσεως εὐρήσομεν αὐτὸν αἴτιον γενόμενον δι’ ὃν τὸν νόμον ἀφέντες, πρὸς τὴν πίστιν ἠὲτιομολήσαμεν.

30 Εἶδες εἰς ὅσην ἀνάγκην περιέστησεν ἀιτοπίας τὸν λόγον,

32. Ρωμ. 15. 26, 27.

33. Γαλ. 2, 16.

34. Γαλ. 2, 17.

«Διότι ἡ Μακεδονία καὶ ἡ Ἀχαΐα ἀπεφάσισαν νὰ κάνουν κάποιαν συνεισφορὰν διὰ τοὺς πτωχοὺς τῶν ἁγίων τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἀπεφάσισαν αὐτὸ καὶ μάλιστα εἶναι χρεῶσαι εἰς αὐτούς»³². Καὶ πάλιν· «Διότι ἐὰν τὰ ἔθνη ἔχουν συμμερισθῆ τὰ πνευματικά των ἀγαθὰ, ὀφείλουν νὰ τοὺς συνδράμουν καὶ εἰς τὰ ὑλικά ἀγαθὰ»³³. Πρόσεξε λοιπὸν καὶ ἐδῶ πῶς ταπεινώνει τὴν ἀλαζονείαν τῶν Ἰουδαίων καὶ κάμνει ἄλλο διὰ μέσου ἄλλου. Καὶ χρησιμοποιοεῖ τὸν λόγον μὲ ἐξουσίαν, λέγων «ἐμεῖς εἴμεθα ἐκ γενετῆς Ἰουδαῖοι καὶ ὄχι ἁμαρτωλοὶ ἔθνηκοί». Τί σημαίνει δὲ «ἐκ γενετῆς Ἰουδαῖοι»; Ὅχι προσήλυτοι, ἀλλ' ἀπὸ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν τραφέντες ἀπὸ τὸν νόμον, ἀφοῦ ἐγκατελείψαμεν τὸν συνήθη τρόπον ζωῆς, κατεφύγομεν εἰς τὴν πίστιν ἢ ὁποῖα ὀδηγεῖ εἰς τὸν Χριστόν.

Ἐπειδὴ ἐγνωρίσαμεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν δικαιώνεται ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ νόμου, ἀλλὰ διὰ τῆς πίστεως εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ἐπιστέψαμεν καὶ ἐμεῖς εἰς τὸν Χριστόν Ἰησοῦν»³⁴. Πρόσεξε καὶ ἐδῶ πῶς μὲ ἀσφάλειαν λέγει τὰ πάντα. Διότι ὄχι ὡς κακόν, ἀλλ' ὡς ἀσθενῆ, λέγει, ἐγκατελείψαμεν αὐτόν. Ἐὰν λοιπὸν ὁ νόμος δὲν παρέχῃ δικαίωσιν, εἶναι περιττὴ ἢ περιτομή. Ἀλλ' ἐδῶ μὲν ἔτσι· προχωρῶν ὁμως δεικνύει ὅτι, ὄχι μόνον εἶναι περιττὴ, ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνος· τὸ ὁποῖον εἶναι καὶ περισσότερο ἀξιοπαρατήρητον, πῶς εἰς τὴν ἀρχὴν μὲν λέγει «δὲν δικαιούται ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ νόμου», προχωρῶν δὲ ὁμιλεῖ καὶ βαρύτερον· «Ἀλλ' ἐὰν ἐμεῖς οἱ ὁποῖοι ἐζητήσαμεν νὰ δικαιωθῶμεν διὰ τοῦ Χριστοῦ, εὐρέθημεν καὶ ἐμεῖς ἁμαρτωλοί, ἄρα ὁ Χριστὸς ὑπηρετεῖ τὴν ἁμαρτίαν»³⁴. Διότι ἐὰν δὲν ἔχῃ δύναμιν, λέγει, ἢ εἰς Χριστόν πιστις νὰ δικαιώσῃ, ἀλλ' ὑφίσταται πάλιν ἡ ἀναγκαιότης τοῦ νόμου, ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἐγκατέλειψαν τὸν νόμον διὰ τὸν Χριστόν καὶ δὲν δικαιοῦνται ἀπὸ τὴν ἄφεσιν, ἀλλὰ κατακρίνονται, θὰ εὕρωμεν νὰ γίνηται αἴτιος τῆς κατακρίσεως αὐτός, διὰ τὸν ὁποῖον, ἐγκαταλείψαντες τὸν νόμον, κατεφύγομεν εἰς τὴν πίστιν.

Εἶδες εἰς πόσον ἀναγκαστικὴν ἀτοπίαν ὠδήγησε τὸν λό-

καὶ πῶς ἰσχυρῶς ἠγωνίσαιο; Εἰ γὰρ σὺ δεῖ τὸν νόμον ἀφεῖ-
 ναι, φησὶν, ἀφήκαμεν δὲ διὰ τὸν Χριστόν, μέλλομεν κρίνε-
 σθαι. Τί οὖν Πέτρῳ ταῦτα λέγεις καὶ παραινεῖς, τῷ πάν-
 των ἀκριθέστερον ταῦτα εἰδόντι; Οὐκ αὐτῷ ἔδειξεν ὁ Θεός,
 5 ὅτι σὺ δεῖ κρίνειν ἄνθρωπον ἀκρόβυστον ἐν περιτομῇ; οὐχὶ
 Ἰουδαίους διαλεγόμενος περὶ τούτων, γενναίως ἀπὸ τῆς
 ὕψεως ταύτης ἀνιέσῃ; οὐχὶ δόγματα τειρανωμένα περὶ τού-
 των ἐξ Ἱεροσολύμων πάλιν ἔπεμπεν;

Οὐ τοίνυν Πέτρον διορθούμενος ταῦτα λέγει ἀλλ' ἐδόκει
 10 μὲν πρὸς ἐκεῖνον ὁ λόγος ἀποιεῖνεσθαι, τοὺς δὲ μαθητὰς ἠ-
 λεγχε. Ταῦτα δὲ οὐ πρὸς Γαλάτας, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς τὰ
 αὐτὰ νοσοῦντας ἐκείνοις. Εἰ γὰρ καὶ μὴ περιτέμνονται πολ-
 λοι νῦν, νησιεύουσι δέ, καὶ τὸ Σάββατον τηροῦσι, μετ' ἐκεί-
 νων ταῦτα πράττουσιν, ἐξωθοῦντες ἑαυτοὺς τῆς χάριτος.
 15 Εἰ γὰρ τοὺς περιτομῇ μόνον κεχρημένους ὁ Χριστὸς οὐδὲν
 ὠφελεῖ, ὅταν καὶ νησιεῖα καὶ Σάββατον προσγένηται, καὶ
 ἀντὶ μιᾶς δύο τηρῶνται ἐντολαί, ὅρα τὸν κίνδυνον καὶ ἀπὸ
 τοῦ χρόνου γενόμενον χαλεπώτερον. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἐν
 ἀρχῇ ταῦτα ἐποιοῦν, ἔτι τῆς πόλεως οὔσης, καὶ τοῦ ναοῦ, καὶ
 20 τῶν ἄλλων ἀπάντων· οὗτοι δὲ καὶ τὴν τιμωρίαν ὀρῶντες,
 ἣν ἔδοσαν Ἰουδαῖοι, καὶ τὸν τῆς πόλεως ἀφανισμόν, καὶ
 πλείονα παραιτηροῦντες, ποῖαν ἔχοιεν ἂν ἀπολογία, τότε
 τὸν νόμον φυλάττοντες, ὅτι αὐτοὶ οἱ Ἰουδαῖοι ὄντες, καὶ
 σφόδρα βουλόμενοι, σὺ δύναται ταῦτα διατηρεῖν; Τὸν Χρι-
 25 στὸν ἐνεδύσω, μέλος ἐγένου τοῦ δεσπότου, εἰς τὴν ἄνω πόλιν
 ἐνεγεγράφης, καὶ ἔτι περὶ τὸν νόμον ἔρπεις; καὶ πῶς ἔτι σε
 τῆς βασιλείας ἐπιυχεῖν;

* Ἀκουσον τοῦ Παύλου λέγοντος, ὅτι τὸ εὐαγγέλιον ἀνα-
 τρέπεται διὰ τῆς παραιτήσεως τοῦ νόμου. Καί, εἰ βούλει,

γον καὶ πῶς ἠγωνίσθη με δύναμιν; Διότι, ἐὰν δὲν πρέπει νὰ ἐγκαταλείψωμεν τὸν νόμον, λέγει, τὸν ἐγκατελείψαμεν ὅμως διὰ τὸν Χριστόν, πρόκειται νὰ κριθῶμεν. Διατί λοιπὸν παραινεῖς καὶ λέγεις αὐτὰ εἰς τὸν Πέτρον, ὁ ὁποῖος γνωρίζει αὐτὰ ἀκριβέστερον ἀπὸ ὅλους; Δὲν ἐφανέρωσεν εἰς αὐτὸν ὁ Θεὸς ὅτι δὲν πρέπει νὰ κρίνη ἄνθρωπον ἀπερίτητον διὰ τὴν περιτομήν; Μήπως, ὅταν ὠμίλει εἰς τοὺς Ἰουδαίους δι' αὐτὰ δὲν ἀντιπαρετάχθη γενναιοψύχως ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἔποψιν; Μήπως πάλιν δὲν ἀπέστειλλεν ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα σαφῆ διδασκαλίαν δι' αὐτά;

Δὲν λέγει λοιπὸν αὐτὰ διὰ νὰ διορθώσῃ τὸν Πέτρον· ἀλλὰ φαίνεται μὲν ὅτι ὁ λόγος ἀπευθύνεται εἰς ἐκεῖνον, ἐνῶ ἐλέγχει τοὺς μαθητάς. Αὐτὰ δὲ ὄχι πρὸς τοὺς Γαλάτας, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι πάσχουν ἀπὸ τὴν ἰδίαν νόσον. Διότι, ἂν καὶ δὲν περιτέμνονται πολλοὶ τώρα, νηστεύουν ὅμως καὶ τηροῦν τὴν ἀργίαν τοῦ Σαββάτου, πράττουν αὐτὰ μαζὶ με ἐκείνους, ἀποχωρίζοντες τοὺς ἑαυτοῦ των ἀπὸ τὴν χάριν. Διότι, ἐὰν αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι χρησιμοποιοῦν μόνον τὴν περιτομήν ὁ Χριστὸς δὲν τοὺς ὠφελεῖ εἰς τίποτε, ὅταν προστίθεται καὶ ἡ νηστεία καὶ τὸ Σάββατον, καὶ ὄχι μόνον μία, ἀλλὰ δύο ἐντολαὶ τηροῦνται, πρόσεξε πῶς ὁ κίνδυνος καὶ μετὰ τὴν πρόδοτον τοῦ χρόνου ἔγινε φοβερώτερος. Διότι ἐκεῖνοι μὲν εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτὰ ἔκαμνον, ἐνῶ ὑπῆρχεν ἀκόμη ἡ πόλις καὶ ὁ ναὸς καὶ ὅλα τὰ ἄλλα· αὐτοὶ δέ, βλέποντες καὶ τὴν τιμωρίαν εἰς τὴν ὁποίαν παρεδόθησαν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως καὶ περισσότερα βλέποντες ποίαν ἀπολογίαν θὰ ἔχουν διὰ τὸ ὅτι τηροῦν τὸν νόμον τότε, ὅταν αὐτοί, ἐνῶ ἦσαν Ἰουδαῖοι καὶ παρ' ὅτι ἤθελον πάρα πολύ, δὲν δύνανται νὰ τηροῦν αὐτά; Τὸν Χριστὸν ἐνεδύθης, μέλος τοῦ δεσπότη ἔγινες, εἰς τὴν ἄνω πόλιν ἀνεγράφης, καὶ ἀκόμη εἰς τὸν νόμον ἔρπεις; Καὶ πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτύχῃς τὴν βασιλείαν;

Ἄκουσε τὸν Παῦλον ὁ ὁποῖος λέγει ὅτι τὸ εὐαγγέλιον ἀνατρέπεται ἀπὸ τὴν τήρησιν τοῦ νόμου. Καί, ἐὰν θέλῃς,

καὶ τὸν τρόπον μάθε, καὶ φρίξον, καὶ φύγε τὸ βάρανθρον. Διὰ τί γὰρ τηρεῖς τὸ Σάββαιον, καὶ νησιτεύεις μετ' ἐκείνων; Ὡς δεδοικῶς δηλονότι τὸν νόμον, καὶ τὸ ἀφεῖναι τὰ γράμματα ἐκεῖνα· οὐκ ἂν δὲ ἐφοβήθης ἀφεῖναι τὸν νόμον, εἰ μὴ τῆς πίστεως κατέγνωσ ὡς ἀσθενοῦς καὶ οὐκ ἰσχυροῦσης καθ' ἐ-
 αυτὴν σῶσαι. Εἰ γὰρ τὸ μὴ τηρῆσαι τὸ Σάββαιον φοβῆ, εὐ-
 δηλονότι δὲ δεδοικας τὸν νόμον ὡς ἔτι κύριον ὄντα. Εἰ δὲ χρεῖα νόμου πάλιν, οὐ μέρους, οὐδὲ μιᾶς ἐντολῆς, ἀλλὰ παντὸς δη-
 λονότι χρεῖα τοῦ νόμου· εἰ δὲ παντὸς χρεῖα, ἐξεβλήθη κατὰ μικρὸν ἢ διὰ τῆς πίστεως δικαιοσύνη. Εἰ γὰρ Σάββαια τη-
 ρεῖς, διὰ τί μὴ καὶ περιτέμνη; εἰ δὲ περιτέμνη, διὰ τί μὴ καὶ θύεις; Εἰ γὰρ φυλάττειν χρῆ, ὅλον τὸν νόμον χρῆ φυ-
 λάττειν· εἰ δὲ ὅλον οὐ χρῆ, οὐδὲ μέρος. Εἰ δὲ ὑπὲρ τοῦ μέρους φρίττεις, μὴ παραβάσεως κριθῆς, ὅλως καὶ ὑπὲρ παντὸς ἀνάγκη φοβεῖσθαι· εἰ δὲ ὅλος παραβαινόμενος οὐ κολάζει, δῆλον ὅτι οὐδὲ μέρος· εἰ δὲ μέρος, πολλῶ μᾶλλον ὅλος· εἰ δὲ ὅλον ἀνάγκη φυλάξαι, ἀνάγκη παρακοῦσαι τοῦ Χριστοῦ, ἢ ἀκούοντι τοῦ Χριστοῦ παραβάτας γενέσθαι τοῦ νόμου. Εἰ γὰρ δεῖ φυλάττειν αὐτόν, οἱ μὴ φυλάττοντες αὐτόν, παραβάται, καὶ τῆς παραβάσεως ταύτης εὐρεθήσεται αἴτιος ἡμῖν ὁ Χριστός· αὐτὸς γὰρ τὸν νόμον ἔλυσε τὸν περὶ αὐτῶν, καὶ λύειν ἐκέλευσεν.

8. Ὅρθως τί κατασκευάζουσιν οἱ Ἰουδαῖζοντες; τὸν Χρι-
 στὸν τὸν τῆς δικαιοσύνης ἡμῖν αἴτιον, τοῦτον καὶ ἁμαρτίας ἀποφαίνουσιν αἴτιον, καθὼς καὶ Παῦλος φησιν «Ἄρα Χρι-
 στὸς ἁμαρτίας διάκονος». Εἶτα εἰς ἄτιπον τὸν λόγον ἀπαγα-
 γών, οὐδὲ ἐδεήθη λοιπὸν κατασκευῆς πρὸς τὴν ἀναιροσίην,

μάθε καὶ τὸν τρόπον καὶ φρίξον καὶ ἀπόφυγε τὸ βάραθρον. Διότι, διατί τηρεῖς τὸ Σάββατον καὶ νηστεύεις μαζὶ μὲ ἐκείνους; Εἶναι φανερὸν ὅτι ἐπειδὴ φοβεῖσαι τὸν νόμον καὶ τὸ νὰ ἐγκαταλείψῃς ἐκείνας τὰς ἐντολάς· δὲν θὰ ἐφοβεῖσο ὅμως νὰ ἐγκαταλείψῃς τὸν νόμον, ἐὰν δὲν ἐθεώρῃς τὴν πίστιν ὡς ἀσθενῆ καὶ μὴ ἱκανὴν νὰ σώσῃ μόνῃ της. Διότι ἐὰν φοβῆσαι τὴν μὴ τήρησιν τοῦ Σαββάτου, εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι φοβεῖσαι τὸν νόμον ὡσὰν νὰ ἐπικρατῆ ἀκόμη. Ἐὰν δὲ ὑπάρχῃ ἀνάγκη τοῦ νόμου πάλιν, ὅχι ἐνὸς μέρους, οὔτε μιᾶς ἐντολῆς, ἀλλ' ὀλοκλήρου βεβαίως τοῦ νόμου ὑπάρχει ἀνάγκη· ἐὰν ὅμως ὀλόκληρος ὁ νόμος εἶναι ἀναγκαῖος, ἐξεβλήθη βαθμιαίως ἢ διὰ τῆς πίστεως δικαίως. Διότι, ἐὰν τηρῆς τὰ Σάββατα, διατί ὅχι καὶ τὴν περιτομήν; Ἐὰν δὲ περιτέμνησαι, διατί καὶ νὰ μὴ θυσιάζῃς; Διότι ἐὰν πρέπει νὰ φυλάττῃ κανεὶς, ὀλόκληρον τὸν νόμον πρέπει νὰ φυλάττῃ· ἐὰν δὲ δὲν πρέπει ὀλόκληρον, οὔτε μέρος τοῦ νόμου πρέπει. Ἐὰν δὲ φρίττῃς διὰ τὴν τήρησιν ἐνὸς μέρους, μήπως κριθῆς διὰ παράβασιν, πρέπει νὰ φοβῆσαι καὶ διὰ τὴν τήρησιν ὀλοκλήρου· ἐὰν δὲ ἡ παράβασις ὀλοκλήρου τοῦ νόμου δὲν κολάζει, εἶναι φανερὸν ὅτι οὔτε ἡ παράβασις ἐνὸς μέρους· ἂν δὲ ἡ παράβασις ἐνὸς μέρους κολάζει, πολὺ περισσότερον ἢ παράβασις ὀλοκλήρου. Ἄν ὅμως εἶναι ἀνάγκη νὰ τηρηθῆ ὀλόκληρος, πρέπει νὰ παρακούσωμεν τὸν Χριστὸν ἢ, ὑπακούοντες εἰς τὸν Χριστόν, νὰ γίνωμεν παραβάται τοῦ νόμου. Διότι ἐὰν πρέπει νὰ τηρῶμεν αὐτόν, ὅσοι δὲν τὸν τηροῦν, εἶναι παραβάται, καὶ αἴτιος αὐτῆς τῆς παραβάσεως θὰ εὐρεθῆ δι' ἡμᾶς ὁ Χριστός· διότι αὐτὸς κατέλυσε τὸν νόμον τὸν δοθέντα δι' αὐτοὺς καὶ προσέταξε νὰ τὸν καταλύουν.

8. Βλέπεις τί ἀποδεικνύουν οἱ Ἰουδαῖζοντες; Τὸν Χριστόν, τὸν αἴτιον τῆς ἰδικῆς μας δικαίωσεως, αὐτὸν ἐμφανίζουν ὡς αἴτιον καὶ ἁμαρτίας ἀκόμη, ὅπως καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «Ἄρα ὁ Χριστὸς ὑπηρετεῖ τὴν ἁμαρτίαν». Ὑστερον, ἀφοῦ ἀπέδειξε τὸν λόγον ὡς ἄτοπον, δὲν ἐχρειάσθη πλέον ἀπό-

ἀλλ' ἤρκεσθη τῇ ἀπαγορεύσει μόνον εἰπών, «Μὴ γένοιτο». Πρὸς γὰρ τὰ λίαν ἀναίσχυντα καὶ ἀναιδῆ οὐδὲ κατασκευαστικῶν δεῖ λόγων, ἀλλ' ἄρκει καὶ ἀπαγορεύσαι μόνον. «Εἰ γὰρ ἃ κατέλυσα, ταῦτα πάλιν οἰκοδομῶ, παραβάτην ἑμαυτὸν συνί-
5 σιτημι». Ὅρα τοῦ Παύλου σύνεσιν. Ἐκεῖνοι δεῖξαι ἐβούλοντο, διὸ μὴ τηρῶν τὸν νόμον, παραβάτης οὖτος εἰς τοῦναντίον περιέτρεψε τὸν λόγον, δεικνὺς διὸ τηρῶν τὸν νόμον, παραβάτης, οὐ τῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ νόμου. «Ἄ γὰρ κατέλυσα, ταῦτα πάλιν οἰκοδομῶ», τὸν νόμον φησὶν. Ὁ
10 δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι πέπανται ὁ νόμος, καὶ τοῦτο ὠμολογήσαμεν, δι' ὧν ἀφέντες αὐτόν, κατεφύγομεν ἐπὶ τὴν ἐκ πίστεως σωτηρίαν. Ἄν τοίνυν φιλονεικήσωμεν σιῆσαι αὐτόν, αὐτῷ τούτῳ παραβάται γινόμεθα, τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ λυθέντα φιλονεικοῦντες τηρεῖν.
15 Εἶτα καὶ πῶς κατελύθη, δείκνυσιν. «Ἐγὼ γὰρ διὰ νόμου νόμῳ ἀπέθανον». Διπλῆν ἔχει τοῦτο τὴν θεωρίαν. Ἡ γὰρ νόμου τοῦ τῆς χάριτός φησιν οἶδε γὰρ καὶ τοῦτον νόμον καλεῖν, ὡς διὰ λέγει· «Ὁ δὲ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς ἠλευθέρωσέ με»· ἢ τὸν νόμον ἐνταῦθα τὸν παλαιὸν λέγει,
20 δεικνὺς διὸ δι' αὐτοῦ τοῦ νόμου τῷ νόμῳ ἀπέθανε· τουτέστιν, αὐτός με ὁ νόμος ἐνήγαγεν εἰς τὸ μηκέτι προσέχειν αὐτῷ. Εἰ τοίνυν μέλλοιμι αὐτῷ προσέχειν, καὶ αὐτὸν παραβαίνω. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Μωϋσῆς φησι, «Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ· αὐ-
25 τοῦ ἀκούσεσθε»· περὶ τοῦ Χριστοῦ λέγων. Ὡστε οἱ μὴ τούτῳ πειθόμενοι, παραβαίνουσι τὸν νόμον.

Καὶ εἰτέρως δὲ πάλιν τοῦτο νοητέον ἡμῖν, τό, «διὰ νόμου

85. Γαλ. 2, 18.

86. Γαλ. 2, 19.

87. Ρωμ. 8, 2.

88. Δευτερον. 18, 15.

δειξιν διὰ νὰ τοὺς ἀνατρέψη, ἀλλ' ἤρκεσθη μόνον εἰς τὴν ἀπαγόρευσιν λέγων· «Μὴ γένοιτο!». Διότι διὰ τὰ ἀναίσχυντα καὶ ἀναιδῆ, οὔτε ἀποδεικτικῶν λόγων ὑπάρχει ἀνάγκη, ἀλλ' ἀρκεῖ καὶ ν' ἀπαγορεύσῃ μόνον. «Ἐὰν ὁμοιω οἰκοδομῶ πάλιν ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἐκρήμνισα, ἀποδεικνύω τὸν ἑαυτὸν μου παραβάτην»³⁵. Κοίταξε σύνεσις πὺ διακρίνει τὸν Παῦλον. Ἐκεῖνοι ἤθελον νὰ δείξουν ὅτι ὁποῖος δὲν τηρεῖ τὸν νόμον εἶναι παραβάτης· αὐτὸς εἰς τὸ ἀντίθετον ἔστρεψε τὸν λόγον, δεικνύων ὅτι παραβάτης εἶναι αὐτὸς ὁ ὁποῖος τηρεῖ τὸν νόμον. Διότι μὲ τοὺς λόγους «οἰκοδομῶ αὐτὰ πὺ κατήργησα», ἐννοεῖ τὸν νόμον. Αὐτὸ δὲ τὸ ὁποῖον λέγει, εἶναι τὸ ἐξῆς· ὁ νόμος ἔπαυσε νὰ ἰσχύῃ, καὶ αὐτὸ ὡμολογήσαμεν διὰ τοῦ ὅτι, ἐγκαταλείψαντες αὐτόν, κατεφύγομεν εἰς τὴν ἐκ τῆς πίστεως σωτηρίαν. Ἄν λοιπὸν ἐπιδιώξωμεν ν' ἀναστήσωμεν αὐτόν, εἰς αὐτόν τοῦτον γινόμεθα παραβάται, ἀγωνιζόμενοι νὰ τηρῶμεν αὐτὰ τὰ ὁποῖα ὁ Θεὸς κατέλυσεν.

Ἵστερον δεικνύει καὶ πῶς κατελύθη· «Διότι ἐγὼ διὰ τοῦ νόμου ἀπέθανον ὡς πρὸς τὸν νόμον»³⁶. Αὐτὸ ἔχει διπλὴν ἐκδοχὴν. Δηλαδή ἢ τὴν χάριν λέγει νόμον — διότι γνωρίζει καὶ τὴν χάριν νὰ ὀνομάζῃ νόμον, ὅπως ὅταν λέγῃ «Διότι ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὁ νόμος τοῦ Πνεύματος πὺ δίνει ζωὴν, μὲ ἠλευθέρωσεν ἀπὸ τὸν νόμον τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου»³⁷ — ἢ ἐννοεῖ τὸν παλαιὸν νόμον, δεικνύων ὅτι δι' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου τοῦ νόμου ἀπέθανε διὰ τὸν νόμον· δηλαδή αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ νόμος μὲ ὠδήγησεν εἰς τὸ νὰ μὴ εἶμαι προσηλωμένος εἰς αὐτόν. Ἐὰν λοιπὸν φροντίζω νὰ προσηλωμαί εἰς αὐτόν, καὶ τὸν ἴδιον τὸν νόμον παραβαίνω. Πῶς καὶ μὲ ποῖον τρόπον; Ὁ Μωϋσῆς, ὁμιλῶν διὰ τὸν Χριστόν, λέγει· «Προφήτην θ' ἀναστήσῃ διὰ σὲ ἐκ τοῦ μέσου σου, Κύριος ὁ Θεὸς σου, ἕνα ἐκ τῶν συμπατριωτῶν σου ὡς ἐμέ, εἰς τὸν ὁποῖον θὰ ὑπακούσῃς»³⁸. Ὡστε αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι δὲν πείθονται εἰς αὐτόν, παραβαίνουν τὸν νόμον.

Καὶ μὲ ἄλλον τρόπον πρέπει νὰ νοήσωμεν τὸ «διὰ τοῦ

νόμῳ ἀπέθανον». Ὁ γὰρ νόμος πάντα κελεύει ποιεῖν τὰ ἐγγεγραμμένα, καὶ τὸν μὴ ποιοῦντα κολάζει. Οὐκοῦν ἅπαντες αὐτῷ τετελευτήκαμεν· οὐδεὶς γὰρ αὐτὸν ἐπλήρωσε. Καὶ ὄρα πῶς καὶ ἐνταῦθα μεμειρημένως ποιεῖται τὴν πρὸς αὐτὸν
 5 μάχην· οὐ γὰρ εἶπεν, ὁ νόμος μοι ἀπέθανεν, ἀλλ', «ἐγὼ τῷ νόμῳ ἀπέθανον». Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· ὡσπερ τὸν νεκρὸν καὶ τεθνεῶτα οὐκ ἔστιν ὑπακούειν ταῖς ἐντολαῖς τοῦ νόμου, οὕτως οὐδὲ ἐμὲ τὸν ἐκ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐκείνου τελευτήσαντα· τῷ γὰρ λόγῳ τῷ ἐκείνου ἀπέθανον. Μὴ τοίνυν ἐπι-
 10 ταιτίῳ τῷ τεθνεῶτι, ὃν καὶ αὐτὸς ἀνεῖλε, καὶ θάνατον οὐ τὸν σωματικὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν ψυχικόν, δι' οὗ καὶ τὸν σωματικὸν ἐπήγαγεν. Ὅτι γὰρ τοῦτο λέγει, διὰ τῶν ἐξῆς ἐδήλωσεν. «Ἴνα γὰρ Θεῷ ζῆσω», φησί, «Χριστῷ συνεσταύρωμαι». Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, «ἀπέθανον», ἵνα μή τις λέγῃ,
 15 πῶς οὖν ζῆς; ἐπήγαγε καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ζωῆς, καὶ ἔδειξεν, ὅτι ὁ μὲν νόμος ζῶντα ἀπέκτεινεν, ὁ δὲ Χριστὸς νεκρὸν λαβὼν, διὰ θανάτου ἐξωποίησε· καὶ διπλοῦν τὸ θαῦμα δείκνυσιν, ὅτι καὶ τὸν νεκρὸν ἐξωογόνησε, καὶ διὰ θανάτου τὴν ζωὴν ἐχαρίσατο. Ζωὴν δὲ λέγει νῦν τὴν ἀθάνατον· τοῦτο
 20 γὰρ ἐστιν, «ἵνα Θεῷ ζῆσω».

«Χριστῷ συνεσταύρωμαι». Καὶ πῶς ὁ ζῶν καὶ ἐμπνέων συνεσταυρώθη, φησί; Ὅτι μὲν γὰρ ὁ Χριστὸς ἐσταυρώθη, δῆλον· οὐ δὲ πῶς ἐσταύρωσαι καὶ ζῆς; Ὅρα πῶς καὶ αὐτὸ ἐρμηνεύει, λέγων «Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χρι-
 25 στός». Τῷ μὲν γὰρ εἰπεῖν, «Χριστῷ συνεσταύρωμαι», τὸ βάπτισμα ἠνίξαστο· τῷ δὲ εἰπεῖν «ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ», τὴν μετὰ ταῦτα πολιτείαν, δι' ἧς νεκροῦνται ἡμῶν τὰ μέλη. Τί δέ ἐστι, «ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός»; Οὐδὲν γίνεται, φησί, ὑπ' ἐμοῦ, ὧν ὁ Χριστὸς οὐ θούλειαι. Ὡσπερ γὰρ θάνατον λέγει οὐ

νόμου ἀπέθανον ὡς πρὸς τὸν νόμον». Ὁ νόμος δηλαδὴ διατάσσει ὅλα ὅσα ἔχουν γραφῆ νὰ τηρῶνται, καὶ κολάζει ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος δὲν τὰ τηρεῖ. Ἐπομένως ὅλοι κατὰ τὸν νόμον ἔχομεν ἀποθάνει· διότι κανεὶς δὲν τὸν ἐτήρησε πλήρως. Καὶ πρόσεξε πῶς καὶ ἐδῶ μὲ μετριοπάθειαν διεξάγει τὸν πόλεμον πρὸς τὸν νόμον· δὲν εἶπε δηλαδὴ ὁ νόμος ἀπέθανε δι' ἐμέ, ἀλλ' «ἐγὼ ἀπέθανον ὡς πρὸς τὸν νόμον». Αὐτὸ δὲ τὸ ὁποῖον ἐννοεῖ, εἶναι τὸ ἐξῆς· ὅπως ὁ νεκρὸς καὶ ἀποθανῶν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπακούῃ εἰς τὰς ἐντολάς τοῦ νόμου, ἔτσι οὔτε ἐγὼ ὁ ὁποῖος ἀπέθανον ὡς πρὸς τὴν κατάραν ἐκείνου· διότι διὰ τὸν λόγον ἐκείνου ἀπέθανον. Ἄς μὴ προστάσῃ λοιπὸν τὸν ἀποθανόντα, τὸν ὁποῖον καὶ αὐτὸς ἐφόνευσε, καὶ μὲ θάνατον ὄχι μόνον τὸν σωματικόν, ἀλλὰ καὶ τὸν ψυχικόν, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐπέφερε καὶ τὸν σωματικόν. Τὸ ὅτι δὲ αὐτὸ ἐννοεῖ, ἔκανε φανερόν διὰ τῶν ἐξῆς· «Διὰ νὰ ζήσω ὡς πρὸς τὸν Θεόν», λέγει, «ἔχω σταυρωθῆ μαζί μὲ τὸν Χριστόν»³⁹. Διότι, ἐπειδὴ εἶπε «ἀπέθανον», διὰ νὰ μὴ εἴπῃ κανεὶς, πῶς λοιπὸν ζῆς; προσέθεσε καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ζωῆς, καὶ ἔδειξεν ὅτι ὁ μὲν νόμος, καὶ τὸν ζῶντα ἐφόνευσεν, ὁ δὲ Χριστός, ἐνῶ παρέλαβε νεκρόν, μὲ τὸν θάνατόν του ἐχάρισεν εἰς αὐτόν τὴν ζωὴν. Ζωὴν δὲ λέγει ἐδῶ τὴν ἀθάνατον· διότι αὐτὸ σημαίνει «διὰ νὰ ζήσω ὡς πρὸς τὸν Θεόν».

«Ἐχω σταυρωθῆ μαζί μὲ τὸν Χριστόν». Καὶ πῶς ὁ ζῶν καὶ ἀναπνέων λέγει ὅτι συνεσταυρώθη; Διότι τὸ ὅτι ὁ Χριστὸς μὲν ἐσταυρώθη, εἶναι γνωστόν· σὺ ὅμως πῶς ἐσταυρώθης καὶ ζῆς; Πρόσεξε πῶς ἐξηγεῖ καὶ αὐτό, λέγων· «Δὲν ζῶ δὲ πλέον ἐγὼ, ἀλλὰ μέσα μου ζῆ ὁ Χριστός». Διότι μὲ τὸ νὰ εἴπῃ· «ἐσταυρώθην μαζί μὲ τὸν Χριστόν», ὑπηνίχθη τὸ βάπτισμα· ἐνῶ μὲ τὸ νὰ εἴπῃ· «Δὲν ζῶ δὲ πλέον ἐγὼ», τὴν μετὰ ἀπὸ αὐτὰ ζωὴν, διὰ τῆς ὁποίας νεκροῦνται τὰ ἰδικά μας μέλη. Τί σημαίνει δὲ «ἀλλὰ ζῆ μέσα μου ὁ Χριστός»; Τίποτε δὲν γίνεται ἀπὸ ἐμέ, θέλει νὰ εἴπῃ, ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα δὲν θέλει ὁ Χριστός. Ὅπως δηλαδὴ θάνατον λέγει

ιοῦτιον τὸν κοινόν, ἀλλὰ τὸν ἐκ τῶν ἁμαρτιῶν, οὕτω καὶ ζωὴν, τὴν ἐκείνων ἀπαλλαγὴν. Θεῶ γὰρ οὐκ ἔστιν ἄλλως ζῆν, ἀλλ' ἢ νεκρωθέντα τῆ ἁμαρτία.

Ὡσπερ οὖν ὁ Χριστὸς τὸν σωματικὸν ὑπέστη θάνατον, οὕτως ἐγὼ τὸν κατὰ τῆς ἁμαρτίας. «Νεκρώσατε γὰρ τὰ μέλη ὑμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ἅτινά ἐστι πορνεία, ἀκαθαρσία, μοιχεία» καὶ πάλιν, «Ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος ἐσταυρώθη» ὅπερ ἐν τῷ λουτρῷ γέγονε. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐὰν μένης νεκρὸς τῆ ἁμαρτία, ζῆς τῷ Θεῷ· ἂν δὲ πάλιν αὐτὴν ἀνασιτήσης, ἐλυμήνω τὴν τοιαύτην ζωὴν. Ἄλλ' οὐχ ὁ Παῦλος ποιοῦτιος, ἀλλ' ἔμενε δι' ὅλου νεκρὸς. Εἰ τοίνυν ζῶ τῷ Θεῷ, φηοίεν, εἰτέραν παρὰ τὴν ἐν τῷ νόμῳ ζωὴν, καὶ νεκρὸς ἐγενόμην τῷ νόμῳ, οὐδὲν τοῦ νόμου φυλάττειν δύναμαι.

9. Καὶ ὄρα τὴν ἀκρίθειαν τῆς πολιτείας, καὶ θαύμασον μεθ' ὑπερβολῆς τὴν μακαρίαν ἐκείνην ψυχὴν. Οὐ γὰρ εἶπε, ζῶ ἐγώ, ἀλλά, «ζῆ ἐν ἐμοὶ Χριστός». Τίς ταύτην τολμήσει ρῆξαι τὴν φωνήν; Ἐπειδὴ γὰρ εὐήνιον ἑαυτὸν τῷ Χριστῷ κατεσκεύασε, καὶ ἅπαντα ἐξέβαλε τὰ βιωτικά, καὶ πρὸς τὸ θέλημα τὸ ἐκείνου πάντα ἔπρατιεν, οὐκ εἶπε, ζῶ τῷ Χριστῷ, ἀλλ' ὁ πολλῶ πλέον ἦν, «ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός». Ὡσπερ γὰρ ἡ ἁμαρτία διὰν κρατήσῃ, αὕτη ἐστὶν ἡ ζῶσα, πρὸς ἃ βούλει τὴν ψυχὴν ἄγουσα· οὕτως ἂν ἐκείνης νεκρωθείσης τὰ τῷ Χριστῷ δοκοῦντα γίνηται, οὐδὲ ἀνθρωπίνῃ λοιπὸν ἐστὶν ἡ τοιαύτη ζωὴ, αὐτοῦ ζῶντιος ἐν ἡμῖν, τουτέστιν, ἐνεργούντιος, κρατιοῦντιος. Ἐπειδὴ δὲ ἔλεγε, «συνεσιαύρωμαι», καί, «οὐκέτι ζῶ», ἀλλ' ἀπέθανον, καὶ ἐδόκει πολλοῖς ἀπίθανον λέγειν, ἐπήγαγεν· «Ὁ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκί, ἐν πίστει

40. Κολοσ. 3, 5.

41. Ρωμ. 6, 6.

ὄχι τὸν φυσικόν, ἀλλὰ τὸν προερχόμενον ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας, ἔτσι καὶ ζωὴν, τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ αὐτάς. Διότι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ζῆ κανεὶς ὡς πρὸς τὸν Θεὸν ἄλλως, παρὰ μόνον ἀφοῦ νεκρωθῆ ὡς πρὸς τὴν ἁμαρτίαν.

Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ὁ Χριστὸς ὑπέστη τὸν σωματικὸν θάνατον, ἔτσι ἐγὼ τὸν ὡς πρὸς τὴν ἁμαρτίαν, «Νεκρῶσατε λοιπὸν ὅ,τι γήϊνον εἶναι μέσα εἰς ἐσᾶς, δηλαδὴ τὴν πορνείαν, τὴν ἀκαθαρσίαν, τὴν μοιχείαν»¹⁰. Καὶ πάλιν· «ὁ παλαιὸς ἐαυτὸς μας ἐσταυρώθη μετὰ τὸν Χριστόν»¹¹. πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἔγινε εἰς τὸ βάπτισμα. Μετὰ δὲ ἀπὸ αὐτά, ἐὰν παραμένῃς νεκρὸς ὡς πρὸς τὴν ἁμαρτίαν, ζῆς ὡς πρὸς τὸν Θεόν· ἂν δὲ πάλιν ἀναστήσῃς αὐτήν, τότε κατέστρεψες αὐτήν καὶ τὴν ζωὴν. Ὁ Παῦλος ὅμως δὲν ἦτο τέτοιος, ἀλλὰ παρέμενε τελείως νεκρὸς. Ἐὰν λοιπὸν ζῶ ὡς πρὸς τὸν Θεόν, λέγει, ζωὴν διαφορετικὴν ἀπὸ τὴν εὕρισκομένην ὑπὸ τὸν νόμον, καὶ ἔχω γίνεαι νεκρὸς διὰ τὸν νόμον, δὲν δύναμαι νὰ τηρῶ τὸν νόμον.

9. Πρόσεξε τὴν ἐντέλειαν τοῦ βίου καὶ θαύμασε τὴν μακαρίαν ἐκείνην ψυχὴν. Διότι δὲν εἶπε, ζῶ ἐγώ, ἀλλὰ «ζῆ μέσα εἰς ἐμὲ ὁ Χριστός». Ποῖος θὰ τολμήσῃ νὰ ἐκστομίσῃ αὐτὸν τὸν λόγον; Διότι ἐπειδὴ κατέστησε τὸν ἐαυτὸν του εὐπειθῆ εἰς τὸν Χριστόν καὶ ἀπέβαλεν ὅλα τὰ βιωτικὰ καὶ ἔπραττε πάντοτε συμφώνως πρὸς τὸ θέλημα ἐκείνου, δὲν εἶπε, ζῶ ὡς πρὸς τὸν Χριστόν, ἀλλά, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἦτο πολὺ περισσότερον, «ζῆ μέσα εἰς ἐμὲ ὁ Χριστός». Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἡ ἁμαρτία, ὅταν ἐπικρατήσῃ, αὐτὴ εἶναι ἐκείνη ἢ ὁποῖα ζῆ, κατευθύνουσα τὴν ψυχὴν εἰς ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα θέλει, ἔτσι καί, ὅταν ἐκείνη νεκρωθῆ, γίνονται αὐτὰ τὰ ὁποῖα θέλει ὁ Χριστός, καὶ δὲν εἶναι πλέον ἀνθρωπίνη αὐτὴ ἢ ζωὴ, ὅταν αὐτὸς ὁ ἴδιος ζῆ μέσα εἰς ἐμᾶς, δηλαδὴ ἐνεργῆ, ἐπικρατῆ. Ἐπειδὴ δὲ ἔλεγεν, «ἔχω συσταυρωθῆ» καὶ «δὲν ζῶ πλέον ἐγώ», ἀλλ' ἀπέθανον, καὶ ἐφαίνετο εἰς πολλοὺς ὅτι λέγει κάτι ἀπίθανον, προσέθεσε· «Τὴν ζωὴν δὲ τὴν ὁποῖαν ζῶ τώρα εἰς τὸ σῶμα, τὴν ζῶ μετὰ πίστιν εἰς τὸν

ζῶ τῆ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ». Τὰ μὲν εἰρημένα μοι, φησί, πε-
 ρὸ τῆς νοεῶς ζωῆς· εἰ δέ τις ἐξείαζοι καὶ ταύτην τὴν αἰ-
 σθητήν, καὶ αὕτη διὰ τὴν εἰς Χριστόν μοι πίστιν γέγονεν.
 Ὅσον γὰρ εἰς τὴν παλαιὰν πολιτείαν καὶ τὸν νόμον, ἐσχά-
 5 τῆς κολάσεως ἄξιός ἤμην, καὶ πάσαι ἂν ἀπωλώλειν «Πάν-
 τες γὰρ ἡμαρτιον, καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ»· καὶ
 ὑπὸ τὴν ἀπόφρασιν ἡμᾶς κειμένους· καὶ γὰρ οἱ πάντες ἀπέ-
 θανον, εἰ καὶ μὴ τῆ πείρα, ἀλλὰ τῆ ἀποφάσει· καὶ τὴν πλη-
 γὴν ἐκδεχομένους, ἐπειδὴ καὶ ὁ νόμος κατηγόρησε, καὶ ὁ
 10 Θεὸς ἀπεφήναιτο, ἐλθὼν ὁ Χριστὸς καὶ εἰς θάνατον ἑαυτὸν
 ἐκδούς, πάντας ἡμᾶς ἐξήρπασε τοῦ θανάτου.

Ὡστε «δ νῦν ζῶ ἐν σαρκί, ἐν πίστει ζῶ»· ιουιέσι, διὰ
 τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν ζῶ. Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, οὐδὲν ἐκώ-
 λυσε πάντας ἀφανισθῆναι· ὁ καὶ ἐπὶ τοῦ κατακλυσομαῦ γέ-
 15 γονεν· ἀλλ' ἡ τοῦ Χριστοῦ παρουσία στήσασα τοῦ Θεοῦ τὴν
 ὀργήν, διὰ τῆς πίστεως ζῆν ἡμᾶς ἐποίησεν. Ὅτι γὰρ τοῦτο
 φησιν, ἄκουσον τῶν ἐξῆς. Εἰπὼν γάρ, ὅτι «Ὁ δὲ νῦν ζῶ
 ἐν σαρκί, ἐν πίστει ζῶ», ἐπήγαγε· «Τῆ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ
 τοῦ ἀγαπήσαντός με, καὶ δόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ». Τί ποιεῖς,
 20 ὦ Παῦλε, τὰ κοινὰ σφειτεριζόμενος, καὶ τὰ ὑπὲρ τῆς οἰκου-
 μένης γενόμενα ἰδιοποιῶν; οὐ γὰρ εἶπε, τοῦ ἀγαπήσαντος
 ἡμᾶς, ἀλλὰ, «τοῦ ἀγαπήσαντός με». Καὶ μὴν ὁ εὐαγγελιστής
 φησιν, «Οὕτως ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον»· καὶ σὺ δὲ αὐ-
 τὸς λέγεις, «Ὅς γε τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ἔδω-
 25 κεν αὐτόν», οὐχ ὑπὲρ σοῦ, ἀλλ', «ὑπὲρ πάντων»· καὶ πάλιν,
 «Ἴνα περιποιησῆται ἑαυτῷ λαὸν περιούσιον».

Τί οὖν ἔστιν ἐνιαῦθα ὃ λέγει; Ἐννοήσας τὴν ἀπόγνωσιν
 τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, καὶ τὴν ἄφαιτον τοῦ Χριστοῦ κηδε-

42. Ἰωάν. 8, 16.

43. Ρωμ. 8, 32.

44. Τίτ. 2, 14.

Υἱὸν τοῦ Θεοῦ». Αὐτὰ μὲν τὰ ὁποῖα εἶπον, λέγει, τὰ εἶπον διὰ τὴν νοερὰν ζωὴν· ἐὰν δὲ κάποιος ἤθελε νὰ ἐξετάζη καὶ αὐτὴν τὴν αἰσθητὴν ζωὴν, καὶ αὐτὴν τὴν ζῶ μὲ πίστιν εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Διότι ὅσον ἔζων μὲ τὸν παλαιὸν τρόπον ζωῆς καὶ τὸν νόμον, ἤμουν ἄξιος ἐσχάτης κολάσεως, καὶ θὰ εἶχον καταστραφῆ· διότι «ὅλοι ἡμάρτησαν καὶ στεροῦνται τῆς θείας δόξης» καὶ ὅλοι εὕρισκόμεθα ὑπὸ τὴν καταδικαστικὴν ἀπόφασιν· καὶ διότι οἱ πάντες ἀπέθανον, ἂν καὶ ὄχι ἐμπειρικῶς, ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν ἀπόφασιν· καὶ ἐπειδὴ ἐδέχθημεν τὴν πληγὴν, διότι καὶ ὁ νόμος κατηγορήσῃ καὶ ὁ Θεὸς ἀπεφάσισεν, ἀφοῦ ἦλθεν ὁ Χριστὸς καὶ παρέδωσε τὸν ἑαυτόν του εἰς τὸν θάνατον, ἐξήρπασεν ὅλους ἐμᾶς ἀπὸ τὸν θάνατον.

Ἔπειδὴ «τὴν ζωὴν τὴν ὁποίαν τώρα ζῶ εἰς τὸ σῶμα, τὴν ζῶ μὲ πίστιν εἰς τὸν Θεόν· δηλαδὴ ζῶ διὰ τὴν πίστιν εἰς αὐτόν. Ἐπειδὴ, ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν αὐτό, τίποτε δὲν θὰ ἠμπόδιζε νὰ καταστραφῶμεν ὅλοι· πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἔγινε καὶ μὲ τὸν κατακλυσμόν· ἀλλ' ἡ παρουσία τοῦ Χριστοῦ, ἀφοῦ κατέπαυσε τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ, κατέστησε δυνατὸν νὰ ζῶμεν διὰ τῆς πίστεως. Διὰ τὸ ὅτι δὲ αὐτὸ ἐννοεῖ, μάθε ἀπὸ τὰ ἐξῆς. Ἀφοῦ εἶπε δηλαδὴ ὅτι «τὴν ζωὴν δὲ τὴν ὁποίαν ζῶ τώρα εἰς τὸ σῶμα, τὴν ζῶ μὲ πίστιν εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ», προσέθεσεν· «ὁ ὁποῖος μὲ ἠγάπησε καὶ παρέδωσε τὸν ἑαυτόν του πρὸς χάριν μου». Τί κάνεις, Παῦλε, σφετεριζόμενος αὐτὰ τὰ ὁποῖα ἀνήκουν εἰς ὅλους καὶ οἰκειοποιούμενος αὐτὰ τὰ ὁποῖα ἔγιναν δι' ὅλους; Διότι δὲν εἶπεν, ὁ ὁποῖος μᾶς ἠγάπησεν, ἀλλ' «ὁ ὁποῖος μὲ ἠγάπησε». Ἄλλ' ὅμως ὁ εὐαγγελιστὴς λέγει· «τόσον πολὺ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον»⁴², καὶ σὺ ὁ ἴδιος λέγεις· «Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δὲν ἐφείσθη τὸν ἰδικόν του Υἱόν, ἀλλὰ τὸν παρέδωσεν εἰς θάνατον», ὄχι πρὸς χάριν σου, ἀλλὰ «πρὸς χάριν ὅλων»⁴³. καὶ πάλιν· «διὰ νὰ καθάρῃ διὰ τὸν ἑαυτόν του ἓνα λαὸν ἐκλεκτόν»⁴⁴.

Τί εἶναι λοιπὸν αὐτὸ τὸ ὁποῖον λέγει ἐδῶ; Ὅμιλεῖ ἔτσι, ἐπειδὴ κατενόησε τὴν ἀπελπιστικὴν κατάστασιν τῆς

μονίαν, καὶ τίνων ἀπήλλαξε, καὶ τίνα ἐχαρίσατο, καὶ πυρω-
 θείς ὑπὸ τοῦ περὶ αὐτὸν πόθου, οὕτω φθέγγεται· ἐπεὶ καὶ οἱ
 προφηταὶ τὸν κοινὸν Θεὸν ἰδιοποιοῦνται πολλάκις, οὕτω λέ-
 γοντες, «Ὁ Θεὸς ὁ Θεός μου, πρὸς σὲ ὀρθρίζω»· καὶ χωρὶς
 5 δὲ τούτων δεικνύς, διὲ ἕκαστος ἡμῶν ἰσαύτην δίκαιος ὀ-
 φείλειν τῷ Χριστῷ χάριν, ὅσην ἂν εἰ καὶ δι' αὐτὸν μόνον
 ἦλθεν. Οὐ γὰρ ἂν παρητήσαιο καὶ ὑπὲρ ἑνὸς ἰσαύτην οἰ-
 κονομίαν ἐπιδείξασθαι· οὕτως ἕκαστον ἄνθρωπον ἰσοούτω
 μέτρῳ ἀγάπης φιλεῖ, ὅσω τὴν οἰκουμένην ἅπασαν. Ἡ μὲν
 10 οὖν θυσία ὑπὲρ πάσης προσενήνεκτο τῆς φύσεως καὶ ἰκανὴ
 πάντας ἦν ἀπολύσαι· οἱ δὲ τῇ εὐεργεσίᾳ χρησάμενοι, οἱ πι-
 στεύοντές εἰσι μόνοι. Ἄλλ' ὅμως οὐκ ἀπέστησεν αὐτὸν τῆς
 τοιαύτης οἰκονομίας τὸ μὴ πάντας προσελθεῖν· ἀλλ' ὥσπερ
 τὸ ἄριστον τὸ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ πᾶσι μὲν ἠὲπρέπιστο, ἐπειδὴ
 15 δὲ οὐκ ἠθέλησαν ἐλθεῖν οἱ κληθέντες, οὐ συνεῖλε τὰ προκει-
 μενα, ἀλλ' ἑτέρους ἐκάλεσεν· οὕτω καὶ ἐνιαῦθα ποποίηκε.
 Καὶ γὰρ καὶ τὸ πρόβατον τὸ τῶν ἐνενηκονταεννέα ἀποσπα-
 σθέν, ἐν ἦν, ἀλλ' ὅμως οὐδὲ αὐτοῦ κατεφρόνησε.

Τοῦτο δὲ αὐτὸ οὕτω πως καὶ περὶ Ἰουδαίων διαλεγό-
 20 μενος ὁ Παῦλος αἰνίττειται, λέγων· «Τί γάρ, εἰ ἠπίστησάν
 τινες; μὴ ἢ ἀπιστία αὐτῶν τὴν πίστιν τοῦ Θεοῦ καταργή-
 σαι; Μὴ γένοιτο. Γενέσθω δὲ ὁ Θεὸς ἀληθής, πᾶς δὲ ἄν-
 θρωπος ψεύστης». Εἶτα αὐτὸς μὲν οὕτω σε ἠγάπησεν, ὡς
 καὶ ἑαυτὸν παραδοῦναι, καὶ οὐκ ἔχοντα σωτηρίας ἐλπίδα
 25 εἰς ἰσαύτην καὶ τοιαύτην ζωὴν ἀγαγεῖν· σὺ δὲ μετὰ ἰσαῦτα
 ἀγαθὰ πρὸς τὰ παλαιὰ παλινδρομεῖς; Ἐπειδὴ τοίνυν τὰ ἀπὸ
 τῶν λογισμῶν ἐνέθηκεν ἀκριβῶς, λοιπὸν ἐν ἀποφάσει σφο-
 δρῶς ἀνακηρύττει, λέγων· «Οὐκ ἀδειῶ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ».

45. Ψαλμ. 62, 1.

46. Ρωμ. 8, 3, 4.

47. Γαλ. 2, 21.

ἀνθρωπίνης φύσεως, καὶ τὴν ἀπερίγραπτον κηδεμονίαν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀπὸ ποῖα δεινὰ ἀπήλλαξε, καὶ ποῖα ἐχάρισε, καὶ ἐφλογίσθη ἀπὸ τὸν πόθον δι' αὐτόν· διότι καὶ οἱ προφηταὶ οἰκειοποιοῦνται πολλὰς φοράς τὸν Θεόν, λέγοντες· «Κυριέ μου καὶ Θεέ μου, πρὸς σὲ λίαν πρωῖ προσεύχομαι»⁴⁵. Καὶ διὰ τὸ νὰ δείξη, ἐκτὸς ἀπὸ αὐτά, ὅτι ὁ καθεὶς ἀπὸ ἐμᾶς ἐὰν εἶναι δίκαιος, τὴν χάριν πρέπει νὰ ὀφείλῃ εἰς τὸν Χριστόν, ὅσον θὰ ὤφειλεν ἐὰν εἶχεν ἔλθει μόνον δι' αὐτόν. Διότι δὲν θὰ ἤρνεϊτο νὰ δείξη τὴν οἰκονομίαν καὶ δι' ἓνα μόνον ἄνθρωπον· διότι εἰς τὸσον μεγάλον βαθμὸν ἀγαπᾷ τὸν κάθε ἄνθρωπον, ὅσον ὀλόκληρον τὴν οἰκουμένην. Ἡ μὲν θυσία λοιπὸν προσεφέρθη ὑπὲρ ὀλοκλήρου τοῦ κόσμου καὶ ἦτο ἀρκετὴ νὰ ἐλευθερώσῃ ὅλους. Ἐκεῖνοι ὅμως οἱ ὁποῖοι δέχονται τὴν εὐεργεσίαν εἶναι μόνον οἱ πιστεύοντες. Ἀλλὰ τὸ ὅτι δὲν προσῆλθον ὅλοι, δὲν ἀπεμάκρυνεν αὐτόν ἀπὸ αὐτὴν τὴν οἰκονομίαν· ἀλλ' ὅπως τὸ δεῖπνον τῆς εὐαγγελικῆς παραβολῆς, ἠτοιμάσθη μὲν δι' ὅλους, ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἠθέλησαν νὰ ἔλθουν αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι ἐκλήθησαν, δὲν ἀπέσυρε τὰ ὅσα ἠτοιμάσθησαν, ἀλλ' ἐκάλεσεν ἄλλους, ἔτσι ἔκανε καὶ ἐδῶ. Διότι καὶ τὸ πρόβατον τὸ ὁποῖον ἀπεχωρίσθη ἀπὸ τὰ ἐννενήκοντα ἐννέα, ἐν ἦτο, ἀλλ' οὔτε αὐτὸ κατεφρόνησεν.

Αὐτὸ τὸ ἴδιο δὲ κάπως ἔτσι ὑπηνίσσετο ὁμιλῶν διὰ τοὺς Ἰουδαίους ὁ Παῦλος λέγων· «Διότι, τί σημασίαν ἔχει ἂν μερικοὶ ἔγιναν ἄπιστοι; Μήπως ἡ ἀπιστία των δύναται νὰ καταργήσῃ τὴν ἀξιοπιστίαν τοῦ Θεοῦ; Ὁχι βεβαίως. Ἄς ἀναγνωρισθῇ ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀληθής, καὶ κάθε ἄνθρωπος ψεύτης»⁴⁶. Ὑστερον, αὐτὸς μὲν τὸσον σὲ ἠγάπησε, ὥστε καὶ τὸν ἑαυτόν του νὰ παραδώσῃ, καὶ ἐνῶ δὲν εἶχες ἐλπίδα σωτηρίας σὲ ὠδήγησεν εἰς τὴν καὶ τέτοιαν ζωὴν, καὶ σὺ, μετὰ ἀπὸ τόσα ἀγαθὰ ἐπιστρέφεις πρὸς τὰ παλαιά; Ἐπειδὴ λοιπὸν τὰ ἀπὸ τοὺς συλλογισμοὺς συμπεράσματα ἔθεσε μέσα των μὲ ἀκρίβειαν, διακηρύσσει σφοδρῶς λέγων· «Δὲν καταργῶ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ»⁴⁷. Ἄς ἀκούουν αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι

Ἀκουέτωσαν οἱ ἔτι καὶ νῦν Ἰουδαῖζοντες, καὶ τῷ νόμῳ προσέχοντες· καὶ γὰρ πρὸς ἐκείνους ταῦτα λέγεται.

«Εἰ γὰρ διὰ νόμον δικαιοσύνη, ἄρα Χριστὸς δωρεὰν ἀπέθανε». Τί ταύτης τῆς ἁμαρτίας χαλεπώτερον; τί τῶν
 15 ρημάτων τούτων ἐνιρεπικώτερον; Εἰ γὰρ ἀπέθανεν ὁ Χρισ-
 τός, εὐδηλον ὅτι διὰ τὸ μὴ ἰσχύειν τὸν νόμον ἡμᾶς δικαιο-
 οῦν· εἰ δὲ ὁ νόμος δικαιοῖ, περιττὸς ὁ τοῦ Χριστοῦ θάνατος.
 Καὶ πῶς ἂν ἔχοι λόγον, πρᾶγμα ἰσοοῦτον, ἰσοαύτης γέμον
 φρίκης, καὶ λογισμὸν ἀνθρώπινον ὑπερβαῖνον, καὶ μωιήρι-
 10 ον οὕτως ἀπόρητον, ὃ προφητῆται μὲν ὤδινον, παιριάρχαι
 δὲ προύλεγον, ἄγγελοι δὲ ἐξεπλήτιοντο βλέποντες, κεφάλαιον
 δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ κηδεμονίας παρὰ πᾶσιν ὡμολόγηται ὄν, τοῦ-
 το εἰκῆ καὶ μάτην γεγενῆσθαι λέγειν; Ἐννοήσας τοίνυν
 τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀιοπίας, εἰ ἰσοοῦτον πρᾶγμα καὶ τηλι-
 15 κοῦτον περιτιῶς λέγοιεν γεγενῆσθαι· τοῦτο γὰρ ἀφ' ὧν
 ἐποιοῦν συνίστατο· καὶ ὕβρει καὶ αὐτῶν κέχρηται, λέγων
 οὕτως.

καὶ τώρα ἀκόμη Ἰουδαῖζουν καὶ προσκολλῶνται εἰς τὸν νόμον· διότι καὶ πρὸς αὐτοὺς ἀπευθύνονται αὐτά.

«Διότι ἐὰν διὰ τοῦ νόμου δίδεται δικαίωσις, τότε ματαίως ἀπέθανεν ὁ Χριστός». Τί ὑπάρχει φοβερώτερον ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀμαρτίαν; Τί προκαλεῖ ἐντροπὴν περισσότερο ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς λόγους; Διότι, ἐὰν ἀπέθανεν ὁ Χριστός, εἶναι φανερὸν ὅτι ἀπέθανε διότι ὁ νόμος δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ μᾶς δικαιώσῃ ἐὰν ὅμως ὁ νόμος παρέχῃ δικαίωσιν, τότε εἶναι περιττὸς ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ. Καὶ πῶς θὰ ἦτο λογικόν, πρᾶγμα τόσο μεγάλο, τὸ ὁποῖον εἶναι πλήρες τήσεως φρίκης, καὶ ὑπερβαίνει τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, καὶ μυστήριον τόσο ἀπόρρητον, τὸ ὁποῖον οἱ μὲν προφητῆται ἐγέννων μὲ πόνους, οἱ δὲ πατριάρχαι προέλεγον καὶ οἱ ἄγγελοι βλέποντες ἐξεπλήττοντο, καὶ ὁμολογεῖται ἀπὸ ὅλους ὅτι εἶναι κεφάλαιον τῆς πατρικῆς φροντίδος τοῦ Θεοῦ, αὐτὸ νὰ λέγουν ὅτι ἐγένεν ἀσκόπως καὶ ματαίως; ἐννοήσας λοιπὸν τὴν ὑπερβολικὴν ἀτοπίαν, ἐὰν τόσο μεγάλο καὶ τέτοιο πρᾶγμα ἐπετρέπετο νὰ λέγουν ὅτι ἐγένε ματαίως — διότι αὐτὸ ἐξήγετο ὡς συμπέρασμα ἀπὸ ὅσα ἔπραττον — χρησιμοποιεῖ καὶ ὕβριν ἐναντίον των μὲ τοὺς ἐπομένους λόγους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ' 1 - 29

1. «¹Ω ἀνόητοι Γαλάται, τίς ὑμᾶς ἐθάσκαθεν, οἷς καὶ ὀφθαλμοὺς Ἰησοῦς Χριστὸς προεγράφη ἐν ὑμῖν ἐσταυρωμένος;».
- 5 Ἐνιαῦθα λοιπὸν ἐφ' ἕτερον μεταβαίνει κεφάλαιον. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς προτέροις ἔδειξεν, ὅτι οὐκ ἀνθρώπων ἦν ἀποστολος, οὐδὲ δι' ἀνθρώπων, οὐδὲ ἐδεήθη τῆς τῶν ἀποστόλων διδασκαλίας· ἐνιαῦθα δὲ λοιπὸν ἀξιόπιστον κατασίησας ἑαυτὸν διδάσκαλον, μετὰ πλείονος τῆς ἀνθεντίας διαλέγεται,
- 10 πίστεως καὶ νόμου σύγκρισιν ποιούμενος. Ἀρχόμενος μὲν οὖν φησι, «Θαυμάζω διὸ οὕτω ταχέως μεταίθεσθε»· ἐνιαῦθα δέ, «¹Ω ἀνόητοι Γαλάται». Τότε μὲν γὰρ ὤδινε τὴν ἀγανάκτησιν· ἐπειδὴ δὲ ὑπὲρ τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀπελογήσατο, εἰς μέσον αὐτὴν ἀπορρήξας, ἐξήνεγκε μετὰ τὴν ἀπόδειξιν. Εἰ δὲ
- 15 ἀνοήτους καλεῖ, μὴ θαυμάσης· οὐ γὰρ παραβαίνων τοῦ Χριστοῦ τὸν νόμον τὸν λέγοντα μὴ λέγειν μωρὸν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ σφόδρα αὐτὸν τηρῶν, τοῦτο ποιεῖ. Οὐ γὰρ ἀπλῶς εἴρηται, ὅ καλῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μωρὸν, ἀλλ', ὅ εἰκῆ καλῶν. Τίνες δὲ τούτων δικαιότερον ἂν ἔτυχον ταύτης
- 20 τῆς προσηγορίας, οἱ μετὰ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα, ὡς οὐδενὸς γενομένου, τῶν προτέρων ἐχόμενοι; Εἰ δὲ διὰ τοῦτο ὑβριστὴν καλεῖς τὸν Παῦλον, καὶ διὰ τὴν Σάπφειραν καὶ τὸν Ἀνανίαν ἀνδροφόνον τὸν Πέτρον. Εἰ δὲ ἐκεῖνα μανίας εἰπεῖν, πολλῶ μᾶλλον ταῦτα.
- 25 Σὺ δὲ μοι σκόπει, πῶς οὐκ ἀπὸ προσιμίων ταύτη κέχρηται τῇ σφοδρότητι, ἀλλὰ μετὰ τοὺς ἐλέγχους καὶ τὰς ἀ-

1. «^τΩ, ἀνόητοι Γαλάται, ποῖος σᾶς ἐβάσκανε, ὥστε νὰ μὴ πείθεσθε εἰς τὴν ἀλήθειαν, σεῖς ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια τῶν ὁποίων ἐζωγραφήθη ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐσταυρωμένος;»¹.

Ἐκ τῆς ἐδῶ λοιπὸν μεταβαίνει εἰς ἄλλο κεφάλαιον. Εἰς μὲν τὰ προηγούμενα λοιπὸν ἔδειξεν ὅτι ἀπόστολος δὲν ἦτο ἀπὸ ἀνθρώπων, οὔτε δι' ἀνθρώπων, οὔτε ἐχρειάσθη τὴν διδασκαλίαν τῶν ἀποστόλων· ἀπὸ αὐτὸ λοιπὸν, ἀφοῦ κατέστησε τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἀξιόπιστον διδάσκαλον, ὁμιλεῖ μὲν περισσοτέραν αὐθεντίαν, κάμνων σύγκρισιν πίστεως καὶ νόμου. Ἀρχίζων μὲν λοιπὸν, λέγει· «Ἐκπλήττομαι διότι τόσον γρήγορα μετατίθεσθε»· ἐδῶ δέ· «^τΩ, ἀνόητοι Γαλάται». Διότι τότε μὲν ἐγέννα μὲ πόνον τὴν ἀγανάκτησιν· ὅταν ὅμως ἀπελογήθη διὰ τὰ τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ ἐξέσχισεν αὐτὴν εἰς τὴν μέσην, ἐξέφερε μετὰ τὴν ἀπόδειξιν. Διὰ τὸ ὅτι δὲ τοὺς ὀνομάζει ἀνοήτους μὴ ἀπορήσης· διότι κάνει τοῦτο, ὅχι παραβαίνων τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος παραγγέλλει νὰ μὴ λέγη μωρὸν τὸν ἀδελφόν του, ἀλλὰ καὶ μὲ αὐστηρότητα τηρῶν αὐτόν. Διότι δὲν ἐλέχθη γενικῶς δι' ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ὀνομάζει τὸν ἀδελφόν του μωρὸν, ἀλλὰ δι' ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ἀδίκως τὸν ὀνομάζει ἔτσι. Ποῖοι δὲ θὰ ἐτύγχανον αὐτοῦ τοῦ χαρακτηρισμοῦ δικαιοτέρων ἀπὸ αὐτούς, οἱ ὁποῖοι μετὰ ἀπὸ τόσα καὶ τέτοια πράγματα, ὡσὰν νὰ μὴ ἔγινε τίποτε, ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι ἀφοσιωμένοι εἰς τὰ παλαιά; Ἐὰν δὲ διὰ τοῦτο ὀνομάζης ὑβριστὴν τὸν Παῦλον, θὰ ὀνομάσης φονέα καὶ τὸν Πέτρον διὰ τὴν Σαλφεΐραν καὶ τὸν Ἀνανίαν. Ἐὰν δὲ τὸ νὰ εἴπῃς αὐτὸ δι' ἐκεῖνα εἶναι ἀποτέλεσμα μανίας, πολὺ περισσότερο δι' αὐτά.

Σὺ δὲ πρόσεξε πῶς ἀποφεύγει νὰ χρησιμοποιήσῃ αὐτὴν τὴν σφοδρότητα ἀπὸ τὸ προοίμιον, ἀλλὰ μετὰ ἀπὸ τοὺς

ποδείξεις, ὅτι λοιπὸν οὐ παρ' ἐκείνου, ἀλλὰ παρ' αὐτῶν τῶν ἐλέγχων τὴν ἐπιτίμησιν ἐδέχοντο. "Ὅτε γὰρ ἔδειξε τὴν πίσιν ἐξουθενωμένους, καὶ τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ περιτὸν ἀποφαίνοντας, τότε ἐπάγει τὴν ἐπιτίμησιν, καὶ οὐδὲ τότε
 5 κατ' ἀξίαν· καὶ γὰρ πολλῶν χαλεπωτέρων ἦσαν ἄξιοι ρημάτων. Θέα δέ μοι πῶς εὐθέως καὶ καθυφίησι πλήξας. Οὐ γὰρ εἶπε, τίς ὑμᾶς ἠπάτησε; τίς ὑμῖν ἀπεχρήσατο; τίς ὑμᾶς παρελογίσατο; ἀλλὰ, «Τίς ὑμᾶς ἐθάσκανεν;» οὐκ ἄμοιρον ἐγκωμίων τὴν ἐπίπληξιν θεῖς. Τοῦτο γὰρ δεικνύντις ἐστίν,
 10 δι' φθόνου ἔπρατον ἄξια πρότερον, καὶ δαίμονος ἐπήρεια τὸ γενόμενον ἦν, σφοδρὸν κατὰ τῆς εὐημερίας αὐτῶν πνεύσαντις. "Ὅταν δὲ φθόνον ἀκούσης ἐνιαῦθα, καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ὀφθαλμὸν πονηρὸν τὸ αὐτὸ δηλοῦντι, μὴ τοῦτο νομίσης, δι' ἣ τῶν ὀφθαλμῶν βολὴ τοὺς ὀρῶντις βλάπτειν
 15 πέφυκεν· ὀφθαλμὸς γὰρ οὐκ ἂν εἴη πονηρός, αὐτὸ τὸ μέλος· ἀλλ' ἐνιαῦθα ὁ Χριστὸς οὕτω τὸν φθόνον λέγει. Ὁφθαλμῶν μὲν γὰρ τὸ ἀπλῶς ὄραν μόνον, τὸ δὲ πονηρῶς ὄραν τῆς ἔνδον διεστραμμένης γίνεται γνώμη.

Ἐπειδὴ γὰρ διὰ τῆς αἰσθήσεως ταύτης εἰς τὴν ψυχὴν
 20 ἡμῶν εἰσρεῖ τῶν ὀρῶντων ἢ θεωρία, καὶ ὡς ἐπὶ πολὺ ἐν πλούτῳ μάλιστα ὁ φθόνος τίκτεται, ὁ δὲ πλοῦτος ἀπὸ ὀφθαλμῶν ὄραται, καὶ αἱ δυνασιεῖαι καὶ αἱ δορυφορίαι διὰ τοῦτο πονηρὸν ὀφθαλμὸν ἐκάλεσεν, οὐ τὸν ὀρῶντι, ἀλλὰ τὸν μετὰ θασκανίας ὀρῶντι ἀπὸ τῆς κατὰ ψυχὴν πονηρίας.
 25 Εἰπὼν δέ, «Τίς ὑμᾶς ἐθάσκανε;», δείκνυσιν δι' οὗχ ὡς κηδεμόνες, οὐδὲ ὡς τὸ λείπον ἀναπληροῦντις, ἀλλὰ καὶ τὸ ὄν ἀκρωτηριάζοντις, τοῦτο ποιοῦσι. Φθόνου γὰρ ἐστίν, οὐ τὸ λείπον προσθεῖναι, ἀλλὰ καὶ τῶν πεπληρωμένων ὑφελέσθαι τι, καὶ λυμήνασθαι τῷ παντί. Ταῦτα δὲ λέγει, οὗχ ὡς τοῦ

ἐλέγχους καὶ τὰς ἀποδείξεις, ὅποτε λοιπόν, ὄχι ἀπὸ τὸν ἴδιον, ἀλλ' ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἐλέγχους ἐδέχοντο τὴν ἐπιτίμησιν. Διότι ὅταν ἔδειξεν ὅτι ἀποδιώκουν τὴν πίστιν καὶ παρουσιάζουν ὡς περιττὸν τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ, τότε ἐπιφέρει τὴν ἐπιτίμησιν, καὶ οὔτε τότε τόσον ὅσον ἀξίζουν· διότι ἦσαν ἄξιοι πολὺ σκληροτέρων λόγων. Πρόσεξε δὲ ἀκόμη πῶς, ἀφοῦ ἐπέπληξε, μετριάζει ἀμέσως. Διότι δὲν εἶπε, ποῖος σᾶς ἐξηπάτησε; Ποῖος σᾶς παρέσυρε; ἀλλά· «ποῖος σᾶς ἐβάσκανε;», ἐπιπλήττων ὄχι χωρὶς ἐπαίνους. Διότι μὲ αὐτὸ δεικνύει ὅτι πρὶν ἀπὸ αὐτὰ ἔπραττον ἔργα ἄξια φθόνου καὶ ὅτι αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἔγινε εἶναι ἐπήρεια δαίμονος, ὁ ὁποῖος ἐπῆλθε μὲ σφοδρότητα κατὰ τῆς εὐημερίας των. Ὅταν δὲ ἀκούσης φθόνον ἐδῶ, καὶ εἰς τὸ εὐαγγέλιον πονηρὸν ὀφθαλμὸν ὁ ὁποῖος δηλοῖ τὸ ἴδιον, μὴ νομίσης ὅτι τὸ βλέμμα τῶν ὀφθαλμῶν βλάπτει ἐκ φύσεως αὐτὸν ποὺ βλέπει· διότι ὀφθαλμὸς πονηρὸς δὲν εἶναι τὸ μέλος αὐτὸ καθ' ἑαυτό· ἀλλ' ἔτσι λέγει τὸν φθόνον ὁ Χριστὸς ἐδῶ. Διότι τὸ μὲν φυσικὸν τῶν ὀφθαλμῶν εἶναι μόνον τὸ νὰ βλέπουν ἀπλῶς, ἐνῶ τὸ νὰ βλέπη κανεὶς μὲ πονηρίαν, αὐτὸ γίνεται ἀπὸ τὴν ἔσωθεν διεστραμμένην προαίρεσιν.

Διότι, ἐπειδὴ δι' αὐτῆς τῆς αἰσθήσεως εἰσέρχεται εἰς τὴν ψυχὴν μας ἢ ὄψις τῶν βλεπομένων, καὶ συνήθως ἀπὸ τὸν πλοῦτον γεννᾶται ὁ φθόνος περισσότερο, ὁ δὲ πλοῦτος καὶ τὰ λαμπρὰ ἀξιώματα καὶ οἱ ὑπηρέται βλέπονται ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς, διὰ τοῦτο ὠνόμασε πονηρὸν ὀφθαλμὸν, ὄχι τὸν βλέποντα, ἀλλ' αὐτὸν ὁ ὁποῖος μὲ φθόνον καὶ βασκανίαν βλέπει ἀπὸ τὴν πονηρίαν τῆς ψυχῆς. Λέγων δὲ «ποῖος σᾶς ἐβάσκανε;» δεικνύει ὅτι κάνουν αὐτὸ ὄχι ὡς φροντίζοντες, οὔτε ὡς ἀναπληροῦντες ὅ,τι ἐλλεῖπει, ἀλλ' ὡς καταστρέφοντες καὶ τὸ ὑπάρχον. Διότι ἴδιον τοῦ φθόνου εἶναι ὄχι νὰ προσθέτῃ εἰς τὸ ἐλλεῖπον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ συμπληρωμένα ν' ἀφαιρῇ καὶ ν' ἀφανίζῃ τὸ πᾶν. Αὐτὰ δὲ τὰ λέγει, ὄχι ἐπειδὴ ὁ φθόνος καθ' ἑαυτὸς ἔχει δύναμιν, ἀλλὰ

φθόνου καθ' ἑαυτὸν ἰσχὺν ἔχοντος, ἀλλ' ὡς τῶν ταῦτα διδασκόντων διὰ βασιλείαν ἐπὶ τοῦτο ἐλθόντων.

«Οἷς καὶ ὀφθαλμοὺς Ἰησοῦς Χριστὸς προεγράφη ἐν ὑμῖν ἑσταυρωμένος». Καὶ μὴν οὐκ ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ, ἀλλ' ἐν Ἱεροσολύμοις ἑσταυρώθη· πῶς οὖν φησιν, «ἐν ὑμῖν»; Τῆς πίστεως δεικνὺς τὴν ἰσχύν, καὶ τὰ πόρρωθεν δυναμένης ὄρα. Καὶ οὐκ εἶπεν, ἑσταυρώθη, ἀλλά, «προεγράφη ἑσταυρωμένος», δηλῶν ὅτι τοῖς τῆς πίστεως ὀφθαλμοῖς ἀκριβέστερον ἐθεώρησαν τῶν παρόντων ἐνίων καὶ τὰ γινόμενα θεωμένων. Ἐκείνων μὲν γὰρ πολλοὶ θεασάμενοι, οὐδὲν ἀπώναντο· οὗτοι δὲ ὀφθαλμοφανῶς μὲν οὐκ εἶδον, διὰ δὲ τῆς πίστεως ἀκριβέστερον εἶδον. Ταῦτα δὲ λέγει ὁμοῦ καὶ καθαπιόμενος αὐτῶν, καὶ ἐπαινῶν ἐπαινῶν μὲν, ὅτι μετὰ ἰσοσύνης ἐδέξαντο πληροφωρίας τὸ γεγενημένον· καθαπιόμενος δέ, ὅτι οὐκ εἶδον ὑπὲρ αὐτῶν γυμνωθέντα, ἀνεσκολοπισμένον, προσηλωμένον, ἐμπιυόμενον, κομωδούμενον, ποτιζόμενον ὄξος, κατηγορούμενον ὑπὸ λησιῶν, λόγῃ νυτιόμενον· ταῦτα γὰρ πάντα ἐδήλωσε διὰ τοῦ εἰπεῖν, «προεγράφη ἐν ὑμῖν ἑσταυρωμένος»· τοῦτον ἀφέντες, ἐπὶ τὸν νόμον ἔδραμον, οὐδὲν αἰδεσθέντες τῶν παθημάτων ἐκείνων. Σὺ δέ μοι σκόπει, πῶς πανταχοῦ τὸν οὐρανόν, τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν, τὰ ἄλλα πάντα ἀφείς, τὴν δύναμιν ἐκήρυτε τοῦ Χριστοῦ, τὸν σταυρὸν περιφέρων. Τοῦτο γὰρ μάλιστα κεφάλαιον τῆς ὑπὲρ ἡμῶν κηδεμονίας ἦν.

2. «Τοῦτο μόνον θέλω μαθεῖν ἀφ' ὑμῶν ἐξ ἔργων νόμου τὸ Πνεῦμα ἐλάβετε, ἢ ἐξ ἀκοῆς πίστεως;». Ἐπειδὴ γὰρ τοῖς μακροῖς οὐ παρακολουθεῖτε λόγοις, φησὶν, οὐδὲ τῆς οἰκονομίας τὸ μέγεθος καιοπιεῦσαι βούλεσθε, διὰ συντόμου λόγου καὶ ταχίσις ἀποδείξεως ὑμᾶς πείσαι βούλομαι, τὴν ἐσχάτην ὑμῶν ὁρῶν ἀγνωμοσύνην. Ἀνωτιέρω μὲν γὰρ ἐκ τῶν πρὸς τὸν Πέ-

διότι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι διδάσκουν αὐτά, κατήντησαν εἰς αὐτὸ ἐξ αἰτίας βασκανίας.

«Ἐμπρὸς εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ὁποίων ἐζωγραφήθη ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐσταυρωμένος». Καὶ ὅμως, ὄχι εἰς τὴν χώραν τῶν Γαλατῶν, ἀλλ' εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ἐσταυρώθη· πῶς λοιπὸν λέγει «εἰς ἐσᾶς»; Διὰ τὸ νὰ δείξῃ τὴν δύναμιν τῆς πίστεως, ἢ ὁποῖα δύναται νὰ βλέπῃ καὶ τὰ μακρυνά. Καὶ δὲν εἶπεν ἐσταυρώθη, ἀλλ' «ἐζωγραφήθη ἐσταυρωμένος», δηλῶν ὅτι διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς πίστεως εἶδον καὶ μὲ περισσοτέραν ἀκρίβειαν ἀπὸ μερικὸς ἀπὸ τοὺς παρόντας οἱ ὁποῖοι εἶδον τὰ τῆς σταυρώσεως. Διότι ἀπὸ ἐκείνους μὲν πολλοί, ἀφοῦ εἶδον, εἰς τίποτε δὲν ὠφελήθησαν· αὐτοὶ ὅμως, μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς των μὲν δὲν εἶδον, ἀλλὰ διὰ τῆς πίστεως εἶδον μὲ περισσοτέραν ἀκρίβειαν. Αὐτὰ δὲ λέγει ταύτοχρόνως καὶ κατηγορῶν καὶ ἐπαινῶν αὐτούς· ἐπαινῶν μὲν, διὰ τὸ ὅτι μὲ τόσην πληρότητα ἐγνώρισαν τὸ γεγονός· κατηγορῶν δέ, διὰ τὸ ὅτι αὐτὸν τὸν ὁποῖον εἶδον νὰ ἔχη γυμνωθῆ, κτυπηθῆ, σταυρωθῆ, ἐμπυσθῆ, διασυρθῆ, νὰ ἔχη ποτισθῆ μὲ ὄξος, νὰ κατηγορῆται ἀπὸ ληστίας, νὰ κεντᾶται ἀπὸ λόγχην — διότι ὅλ' αὐτὰ ἔδειξε μὲ τὸ νὰ εἴπῃ «ἐζωγραφήθη ἐνώπιόν σας ἐσταυρωμένος» — αὐτόν, ἀφοῦ ἐγκατέλειψαν, ἔτρεξαν εἰς τὸν νόμον, χωρὶς νὰ ἐντραποῦν κανένα ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ πάθη. Πρόσεξε δὲ πῶς, ἀφοῦ ἄφησε τὸν οὐρανόν, τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν καὶ ὅλα τ' ἄλλα, ἐκήρυττε τὴν δύναμιν τοῦ Χριστοῦ, παρουσιάζων τὴν δύναμιν τοῦ σταυροῦ. Διότι τοῦτο ἦτο τὸ κατ' ἐξοχὴν δεῖγμα τῆς ὑπὲρ ἡμῶν φροντίδος τοῦ Θεοῦ.

2. «Τοῦτο μόνον θέλω νὰ μάθω ἀπὸ σᾶς· διὰ τῶν ἔργων τοῦ νόμου ἐλάβετε τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἢ διὰ τῆς πίστεως εἰς ὅσα ἠκούσατε;»². Διότι, ἐπειδὴ δὲν παρακολουθεῖτε τοὺς μακροὺς λόγους, λέγει, οὔτε θέλετε νὰ ἰδῆτε τὸ μέγεθος τῆς οἰκονομίας, θέλω νὰ σᾶς πείσω μὲ σύντομον λόγον καὶ ἄμεσον ἀπόδειξιν, ἐπειδὴ βλέπω τὴν μεγίστην ἀγνωμοσύνην σας. Διότι ἀνωτέρω μὲν ἐπειθεν αὐτοὺς ἀπὸ τὰ ὅσα ἐλέχθη-

τρον αὐτῷ λεχθέντων ἔπειθεν, ἐνταῦθα δὲ λοιπὸν πρὸς αὐ-
 τοὺς ἀποδύεται, οὐκ ἐκ τῶν ἀλλαχοῦ συμβάντων, ἀλλ' ἐκ τῶν
 ἐν αὐτοῖς γινομένων κατασκευάζων ἅπαντα, καὶ οὐκέτι μόνον
 ἀπὸ τῶν κοινῇ δεδομένων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν αὐτοῖς ἰδία δεδω-
 5 ρημένων πείθων καὶ ποιούμενος τὴν ἀπόδειξιν. Διό φησι,
 «Τοῦτο μόνον θέλω μαθεῖν ἀφ' ὑμῶν· ἐξ ἔργων νόμου τὸ Πνεῦ-
 μα ἐλάβετε, ἢ ἐξ ἀκοῆς πίστεως;». Ἐλάβετε Πνεῦμα ἅγιον,
 φηοῖν, εἰργάσασθε δυνάμεις πολλάς, ἐπειτέλεσατε σημεῖα, νε-
 κροὺς ἐγείροντες, λεπροὺς καθαίροντες, προφητεύοντες, γλώσ-
 10 σαις λαλοῦντες. Ταύτην οὖν τὴν ἰσοσύτην ἰσχὺν ὑμῖν ἔδωκεν
 ὁ νόμος; Καὶ μὴν οὐδὲν πρότερον ἐποιεῖτε τοιοῦτον. Ἄλλ' ἢ
 πίσυς;

Πῶς οὖν οὐκ ἐσχάτης μανίας ἰσοσύτηα παρὰ τῆς πίστεως
 εὐεργετηθέντας, ταύτην μὲν ἀφεῖναι, πρὸς δὲ τὸν οὐδὲν τοι-
 15 οῦτον παρασχόντια νόμον αὐτομολῆσαι πάλιν; «Οὕτως ἀνόητοί
 ἔσθε; ἐναρξάμενοι Πνεύματι, νῦν σαρκὶ ἐπιτελεῖσθε;». Πάλιν
 εὐκαιρῶς τὴν ὕβριν ἐπήγαγε. Δέον γάρ, φηοῖ, προσθήκην ποι-
 ῆσαι τοῦ χρόνου προϊόντιος, οὐ μόνον οὐκ ἐπεδιώκατε, ἀλλὰ
 καὶ εἰς τοῦπίσω καιτηνέχθητε πάλιν. Οὐ γὰρ ἀπὸ τῶν μικρῶν
 20 ἀρχόμενοι, προϊόντες ἐπὶ τὰ μείζονα ἀναβαίνουσιν· ὑμεῖς δὲ
 ἀπὸ μεγάλων ἀρξάμενοι, πρὸς τὰ ἐναντία καιτηνέχθητε. Εἰ
 γὰρ καὶ ἀπὸ σαρκικῶν ἤρξασθε, ἔδει εἰς τὰ πνευματικὰ προ-
 κόψαι· νῦν δὲ ἀπὸ πνευματικῶν ἀρξάμενοι, εἰς τὰ σαρκικά
 καιτελύσατε. Τὸ μὲν γὰρ σημεῖα ποιεῖν, πνευματικόν· τὸ δὲ
 25 περιέμενυσθαι, σαρκικόν. Ὑμεῖς δὲ μετὰ τὰ σημεῖα ἐπὶ τὴν
 περιτομὴν ἤλθετε, μετὰ τὸ δράξασθαι τῆς ἀληθείας ἐπὶ τοὺς
 τύπους καιτεπέσατε, μετὰ τὸ καιοπιεῦσαι τὸν ἥλιον τὸν λύχνον
 ἐπιζητεῖτε, μετὰ τὴν σιερεὰν τροφὴν ἐπὶ τὸ γάλα τρέχετε.

σαν ἀπὸ αὐτὸν εἰς τὸν Πέτρον, ἐνῶ ἐδῶ προετοιμάζεται νὰ πείσῃ αὐτούς, ἀποδεικνύων τὰ πάντα, ὅχι ἀπὸ ὅσα συνέβησαν ἀλλοῦ, ἀλλ' ἀπὸ ὅσα ἔγιναν εἰς αὐτούς, καὶ πείθων καὶ θεμελιώνων τὴν ἀπόδειξιν, ὅχι μόνον ἀπὸ τὰ δοθέντα εἰς ὄλους, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὅσα ἐδωρήθησαν ἰδιαίτερος εἰς αὐτούς. Διὰ τοῦτο λέγει· «Τοῦτο μόνον θέλω νὰ μάθω ἀπὸ σᾶς· διὰ τῶν ἔργων τοῦ νόμου ἐλάβετε τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἢ διὰ τῆς πίστεως εἰς ὅσα ἠκούσατε;». Ἐλάβετε Πνεῦμα ἅγιον, λέγει, ἠξιώθητε πολλὰς δυνάμεις, ἐπετελέσατε θαύματα, ἀνιστῶντες νεκρούς, καθαρίζοντες λεμπρούς, προφητεύοντες, λαλοῦντες γλώσσας. Αὐτὴν λοιπὸν τὴν τόσον μεγάλην δύναμιν ὁ νόμος τὴν ἔδωσεν εἰς ἐσᾶς; Ἄλλ' ὅμως τίποτε τέτοιο δὲν ἐκάμνατε προηγουμένως. Ἄλλ' ἡ πίστις σᾶς τὰ ἐχάρισε.

Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα ἐσχάτης μανίας, ἀφοῦ εὐηργετήθητε τόσον πολὺ ἀπὸ τὴν πίστιν, αὐτὴν μὲν νὰ ἐγκαταλείψητε, νὰ δραπετεύσητε δὲ πάλιν πρὸς τὸν νόμον, ὁ ὁποῖος τίποτε τέτοιο δὲν σᾶς ἔδωκε; «Τόσον ἀνόητοι εἴσθε; Ἄφοῦ ἤρχισατε μὲ τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καταλήγετε τώρα εἰς τὴν τήρησιν τοῦ νόμου, ποῦ ἔχει νὰ κἀνῃ μὲ τὴν σάρκα καὶ ὅχι τὴν ἀναγέννησιν τῆς καρδίας;»². Πάλιν μὲ τὴν εὐκαιρίαν προσέθεσε τὴν κατηγορίαν. Διότι, λέγει, ἐνῶ ἔπρεπε μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου νὰ προοδεύσητε, ὅχι μόνον δὲν εἴχατε ἐπίδοσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ὀπίσω κατηντήσατε πάλιν. Διότι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἀρχίζουν ἀπὸ τὰ μικρά, προχωροῦντες, ἀναβαίνουν εἰς τὰ μεγάλα· σεις δέ, ἐνῶ ἤρχισατε ἀπὸ τὰ μεγάλα, κατηντήσατε εἰς τὰ ἀντίθετα. Διότι ἂν καὶ ἤρχισατε ἀπὸ τὰ σαρκικά, ἔπρεπε νὰ προκόψητε εἰς τὰ πνευματικά· τώρα ὅμως, ἐνῶ ἤρχισατε ἀπὸ πνευματικά, κατελήξατε εἰς τὰ σαρκικά. Διότι τὸ νὰ κἀνῃ μὲν κανεὶς θαύματα, εἶναι πνευματικόν· τὸ νὰ περιτέμνεται ὅμως, σαρκικόν. Σεις δὲ μετὰ τὰ θαύματα ἤλθατε εἰς τὴν περιτομήν, ἀφοῦ ἐγνωρίσατε τὴν ἀλήθειαν, ἐξεπέσατε εἰς τοὺς τύπους, ἀφοῦ εἶδατε τὸν ἥλιον, ζητεῖτε τὸν λύχνον,

Καὶ οὐκ εἶπε, σαρκὶ τελεῖτε, ἀλλὰ, «σαρκὶ ἐπιτελεῖσθε», δεικνὺς διὰ δίκην θρεμμάτων ἀλόγων λαβόντες αὐτοὺς ἐκεῖνοι κατέκοπιον, τούτων ἑαυτοὺς ἐκδιδόντων εἰς τὸ πάσχειν ἅπερ ἐβούλοντο ἐκεῖνοι ὡσπερ ἂν εἴ τις ἀπὸ σιραιηγῶν καὶ ἄ-
 5 ρισιτέων μετὰ μυρία τρόπαια καὶ νίκας εἰς τὴν τῶν λιποτακτῶν δούσ ἐαντὸν ἀτιμίαν, κατασιρίζειν παρέχει τοῖς βουλομένοις τὸ σῶμα.

«Τοσαῦτα ἐπάθειτε εἰκῆ; εἶγε καὶ εἰκῆ». Τοῦτο τοῦ προτέρου πολὺ πληκτικώτερον. Οὐ γὰρ οὕτως ἠδύνατο ἢ τῶν
 10 σημείων ἀνάμνησις, ὡς ἢ τῶν ἀγώνων ἐπίδειξις καὶ ἢ τῶν παθῶν ὑπομονὴ τῶν διὰ τὸν Χριστὸν. Πάντα γὰρ ἐκεῖνα, φησὶν, ἅπερ ὑπεμείνατε, ζημιῶσαι ὑμᾶς οὗτοι βούλονται, καὶ τὸν σιέφανον ὑμῶν ἀρπάσαι. Εἶτα ἵνα μὴ κατασεῖσθαι αὐτῶν τὴν ψυχὴν, καὶ ἐκλύσθαι τὰ νεῦρα, οὐκ ἔμεινεν ἕως τῆς ἀπο-
 15 φάσεως, ἀλλ' ἐπήγαγεν, «εἶγε καὶ εἰκῆ». Εἰ γὰρ βουληθείητε, φησὶν, ἀνανῆσαι καὶ ἀνακτιήσασθαι ἑαυτοὺς, οὐκ εἰκῆ. Ποῦ νῦν εἰσιν οἱ τὴν μετάνοιαν ἐκκόπιοντες; Ἴδου γὰρ οὗτοι καὶ Πνεῦμα ἔλαβον, καὶ σημεῖα εἰργάσαντο, καὶ ὁμολογηταὶ ἐγένοντο, μυρίους διὰ τὸν Χριστὸν ὑπομείναντες
 20 κινδύνους καὶ διωγμούς, καὶ μετὰ τοσαῦτα κατορθώματα τῆς χάριτος ἐξέπεσον. Ἀλλ' ὅμως, φησὶν, ἐὰν βούλησθε, δύνασθε ἑαυτοὺς ἀνακτιήσασθαι.

«Ὁ οὖν ἐπιχορηγῶν ὑμῖν τὸ Πνεῦμα, καὶ ἐνεργῶν δυνάμεις ἐν ὑμῖν, ἐξ ἔργων νόμου ἢ ἐξ ἀκοῆς πίστεως;». Το-
 25 σαύτης, φησὶν, ἠξιώθητε δωρεᾶς, καὶ θαύματα ἐπιτελέσατε

4. Γαλ. 3, 4.

5. Γαλ. 3, 5.

μετὰ τὴν στερεὰν τροφὴν τρέχετε εἰς τὸ γάλα. Καὶ δὲν εἶπεν, εἰς τὴν σάρκα παραμένετε, ἀλλὰ, εἰς τὴν σάρκα καταλήγετε, δεικνύων ὅτι ἀφοῦ τοὺς παρέλαβον ἐκεῖνοι, τοὺς κατεκούραζον ὡσὰν ἄλογα ζῶα, ἀφοῦ οἱ ἴδιοι παρέδωσαν τοὺς ἑαυτοὺς των εἰς τὸ νὰ παθαίνουν ὅσα ἤθελον ἐκεῖνοι ὅπως ἀκριβῶς ἂν κάποιος ἀπὸ τοὺς στρατηγούς καὶ ἀριστεῖς, μετὰ ἀπὸ χιλιάδας τρόπαια καὶ νίκας, παραδίδων τὸν ἑαυτόν του εἰς τὴν ἀτιμίαν τῶν λιποτακτῶν, δίδῃ τὸ δικαίωμα εἰς τοὺς θέλοντας νὰ καταστιγματίζουν τὸ σῶμα του.

«Τόσας εὐεργεσίας πὺ ἐλάβετε μὲ τὰ χαρίσματα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὰς εὐηργετήθητε ἀνωφελῶς καὶ εἰς μάτην; Καὶ εἶθε νὰ ἦσαν μόνον εἰς μάτην, ὅχι δὲ καὶ πρὸς ζημίαν καὶ πνευματικὴν κατάκρισίν σας»⁴. Αὐτὸ ἀπὸ τὸ προηγούμενον εἶναι κτύπημα πολὺ βαρύτερον. Διότι δὲν εἶχε τόσην δύναμιν ἢ ἀνάμνησις τῶν θαυμάτων, ὅσον ἢ ἐπίδειξις τῶν ἀγώνων καὶ τῶν παθημάτων διὰ τὸν Χριστόν. Διότι ὅλα ἐκεῖνα, λέγει, ὅσα ὑπεμείνατε, θέλουν νὰ τὰ μετατρέψουν εἰς ζημίαν σας αὐτοί, καὶ νὰ ἀρπάσουν ἀπὸ ἐσῶς τὸν στέφανον τῆς νίκης. Ὑστερον, διὰ νὰ μὴ ταραξῆ τὴν ψυχὴν των καὶ ἐκλύσῃ τὰ νεῦρα των, δὲν ἔμεινεν εἰς τὴν ἄρνησιν, ἀλλὰ προσέθεσε· «Καὶ εἶθε νὰ ἦσαν μόνον εἰς μάτην». Διότι, ἂν θελήσητε, λέγει, ν' ἀναζητήσητε νὰ ἐπανακτῆσητε τοὺς ἑαυτοὺς σας, δὲν θ' ἀποβοῦν μάταια. Ποῦ εἶναι τώρα αὐτοί· οἱ ὅποιοι ἀρνοῦνται καὶ ἀπορρίπτουν τὴν μετάνοιαν; Ἴδου λοιπόν, αὐτοί καὶ ἅγιον Πνεῦμα ἔλαβον, καὶ θαύματα ἐπετέλεσαν, καὶ ὁμολογηταὶ ἔγιναν, ἀφοῦ ὑπέμειναν χιλιάδας κινδύνους καὶ διωγμοὺς διὰ τὸν Χριστόν, καὶ μετὰ ἀπὸ τόσα κατορθώματα ἐξέπεσαν τῆς χάριτος. Ἄλλ' ὅμως, λέγει, ἂν θέλετε, δύνασθε νὰ ἐπανακτῆσητε τοὺς ἑαυτοὺς σας.

«Ἐκεῖνος λοιπόν, ὁ ὅποιος σῶς δίνει τὸ Πνεῦμα καὶ κάνει θαύματα μεταξύ σας, τὸ κάνει ἐπειδὴ τηρεῖτε τὸν νόμον ἢ ἐπειδὴ ἐπεστρέψατε εἰς ὅ,τι ἠκούσατε;»⁵. Εἶχετε ἀξιωθῆ τόσον μεγάλης δωρεᾶς, καὶ ἔχετε ἐπιτελέσει τόσα θαύματα

τοσαῦτα, ὅτι νόμον ἐφυλάξατε, ἢ ὅτι πίσιιν ἐιτηρήσατε; Δῆ-
 λον ὅτι διὰ τὴν πίσιν. Ἐπειδὴ γὰρ ἄνω καὶ κάτω τοῦτο
 ἔσιρεφον καὶ περιέφερον ἐκεῖνοι λέγοντες, ὅτι οὐκ ἔχει ἡ
 πίσις ἰσχύν, τοῦ νόμου μὴ προσκειμένου, δείκνυσι τὸ ἐναν-
 5 τιον, ὅτι τῶν ἐπιτολῶν προσιεθεισῶν οὐδὲν ἡ πίσις ὠφελή-
 σει λοιπόν· ἡ γὰρ πίσις τότε ἰσχύει, διαν μὴ προσιεθῆ τὰ
 ἀπὸ τοῦ νόμου. «Ὅσοι γὰρ ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε», φησί, «τῆς
 χάριτος ἐξεπέσειτε». Ἀλλὰ τοῦτο μὲν προϊῶν φησιν, ὅτι καὶ
 μείζονι κέχρηται παρησιῶ, ἀπὸ τῶν ἤδη κατεσκευασμένων
 10 τὴν ἀφορμὴν λαμβάνων· τέως δὲ ἀπὸ τῶν παρελθόντων αὐ-
 τὸ κατασκευάζει. «Ὅτιε γὰρ, φησίν, οὐ προσιέχετε τῷ νόμῳ,
 ἀλλὰ τῇ πίσι, τότε τὸ Πνεῦμα ἐλάβετε, καὶ τὰ σημεῖα ἐ-
 πειτελέσατε.

3. Εἶτα ἐπειδὴ περὶ νόμου ὁ λόγος ἦν, καὶ ἕτερον κινεῖ
 15 τόπον ἀγωνιστικώτατον, τὸν Ἀβραὰμ εἰς μέσον ἄγων, καὶ
 σφόδρα εὐκαίρως, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς περιουσιῶς, οὕτω
 λέγων «Καθὼς Ἀβραὰμ ἐπίσιευσε τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίση
 αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην». Δηλοῖ μὲν γὰρ, φησί, τῆς πισιεως
 τὴν δύναμιν καὶ τὰ ὑφ' ὑμῶν γενόμενα θαύματα· εἰ δὲ θού-
 20 λεσθε, καὶ ἐκ παλαιῶν ὑμᾶς πειράσομαι πείσιαι διηγημάτων.
 Ἐπειδὴ γὰρ πολὺς τοῦ πατριάρχου λόγος ἦν παρ' αὐτοῖς,
 ἄγει καὶ αὐτὸν εἰς μέσον, καὶ δείκνυσι καὶ αὐτὸν οὕτω δικαιο-
 θένια. Εἰ δὲ ὁ πρὸ τῆς χάριτος ἀπὸ πισιεως ἐδικαιώθη, καί-
 τοιγε καὶ ἐν ἔργοις κομῶν, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς. Τί γὰρ
 25 ἐκεῖνος ἐλάβη μὴ γενόμενος ὑπὸ νόμον; Οὐδέν, ἀλλ' ἤρκε-
 σεν ἡ πίσις εἰς δικαιοσύνην αὐτῷ.

Οὐ γὰρ ἦν νόμος τότε, φησίν. Οὐδέν γὰρ νῦν ἐστι νόμος,
 ὥπερ οὐδὲ τότε. Διὰ γὰρ τοῦτο ἀνελὼν τοῦ νόμου τὴν χρεί-
 30 αὐτὴν δέξεται τὴν ἀντίθεσιν. «Ὅπερ γὰρ τότε οὐδέπω δο-

6. Γαλ. 5, 4

7. Γαλ. 8, 6.

ἐπειδὴ ἐφυλάξατε τὸν νόμον ἢ ἐπειδὴ ἐτηρήσατε τὴν πίστιν; Εἶναι φανερὸν ὅτι διὰ τὴν πίστιν. Διότι ἐπειδὴ ἐπάνω καὶ κάτω διέδιδον καὶ περιέφερον αὐτὸ ἐκεῖνοι, λέγοντες ὅτι δὲν ἔχει ἰσχὺν ἡ πίστις ἐὰν δὲν εὐρίσκεται πλησίον τῆς ὁ νόμος, ἀποδεικνύει τὸ ἀντίθετον, ὅτι ἐὰν προστεθοῦν αἱ ἐντολαί, οὔτε ἡ πίστις πλέον θὰ ὠφελήσῃ· διότι ἡ πίστις τότε ἔχει ἰσχύν, ὅταν δὲν προστεθοῦν τὰ τοῦ νόμου. Διότι «ὅσοι θέλετε νὰ δικαιωθῆτε διὰ τοῦ νόμου», λέγει, «ἔχετε ἐκπέσει ἀπὸ τὴν χάριν»⁶. Ἄλλ' αὐτὸ μὲν προχωρῶν λέγει, ὅταν ὁμιλῇ καὶ μὲ μεγαλυτέραν παρρησίαν, λαμβάνων τὴν ἀφορμὴν ἀπὸ τὰ ἤδη ἀποδειχθέντα· ἕως ἐδῶ δέ, ἀποδεικνύει αὐτὸ ἀπὸ τὰ παρελθόντα. Διότι ὅταν, λέγει, δὲν ἤσασθε προσηλωμένοι εἰς τὸν νόμον, ἀλλ' εἰς τὴν πίστιν, τότε ἐλάβετε τὸ ἅγιον Πνεῦμα καὶ ἐπετελέσατε τὰ θαύματα.

3. Ὑστερον, ἐπειδὴ ὁ λόγος ἐγένετο διὰ τὸν νόμον, προβάλλει καὶ ἄλλο ἐπιχείρημα ἀγωνιστικώτατον καὶ μὲ πολὺ μεγάλην δύναμιν, παρουσιάζων τὸν Ἀβραάμ, καὶ εἰς πολὺ κατάλληλον στιγμὴν, λέγων ἔτσι· «Ὅπως ὁ Ἀβραάμ ἐπίστεψεν εἰς τὸν Θεὸν καὶ αὐτὸ τοῦ κατελογίσθη πρὸς δικαίωσιν»⁷. Διότι φανερώνουν μὲν, λέγει, τὴν δύναμιν τῆς πίστεως καὶ τὰ θαύματα τὰ ὁποῖα ἔγιναν ἀπὸ ἐσᾶς· ἐὰν ὅμως θέλετε, θὰ ἐπιχειρήσω νὰ σᾶς πείσω καὶ ἀπὸ διηγήσεις τῆς παλαιᾶς Διαθήκης. Διότι ἐπειδὴ ἐγένετο πολὺς λόγος ἀπὸ αὐτοὺς διὰ τὸν πατριάρχην, παρουσιάζει καὶ αὐτόν; καὶ δεικνύει ὅτι καὶ αὐτὸς ἔτσι ἐδικαιώθη. Ἐὰν δὲ αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἔζησε πρὸ τῆς ἐλεύσεως τῆς χάριτος, ἂν καὶ βεβαίως ἐφρόντιζε καὶ δι' ἔργα, πολὺ περισσότερον ἐμεῖς. Διότι εἰς τί ἐβλάβη ἐκεῖνος διὰ τὸ ὅτι δὲν ἐτέθη ὑπὸ τὸν νόμον; Εἰς τίποτε. Ἄλλ' ἤρκεσεν ἡ πίστις διὰ νὰ τὸν δικαιώσῃ.

Τότε ὅμως δὲν ὑπῆρχε νόμος, λέγουν. Ἄλλ' οὔτε τώρα ὑπάρχει νόμος, ὅπως οὔτε τότε. Διότι, ἀφοῦ ἀνήρρεσε τὴν ἀναγκαιότητα τοῦ νόμου, διὰ τοῦτο ἀνέφερεν αὐτόν ὁ ὁποῖος ἐδικαιώθη πρὶν ἀπὸ τὸν νόμον, διὰ νὰ μὴ δεχθῇ αὐτὴν τὴν ἀντίρρησην. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν τότε δὲν εἶχεν ἀκόμη

θεὸς ἦν, οὕτω καὶ νῦν δοθεὶς πέπανται. Εἶτα ἐπειδὴ μέγα ἐφρόνουν ἐπὶ τῷ Ἀβραάμ γεγενῆσθαι, καὶ ἐδεδοίκεισαν, μὴ τὸν νόμον ἀφέντες, ἀλλοτριωθῶσι τῆς ἐκείνου συγγενείας· καὶ τοῦτο πάλιν εἰς τὸ ἐναντίον περιτρέπει, καὶ λύει τὸν φόβον ὁ Παῦλος, δεικνὺς διὰ τὴν πρὸς ἐκεῖνον ἀγχιστείαν μάλιστα ἢ πλείους ἐργάζεται. Καὶ τοῦτο σαφέστερον μὲν ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους κατεσκεύασεν, οὐχ ἥτιον δὲ αὐτὸ καὶ ἐνιαῦθα ἐργάζεται, λέγων οὕτω· «Γινώσκετε ἄρα, διὰ οἱ ἐκ πίστεως, οὗτοι υἱοὶ εἰσὶν Ἀβραάμ». Εἶτα καὶ αὐτὸ τοῦτο ἀπὸ μαριυρίας συνίστησι παλαιᾶς.

«Προϊδοῦσα γάρ», φησὶν, «ἡ Γραφή, διὰ ἐκ πίστεως δικαιοῖ τὰ ἔθνη ὁ Θεός, προεσηγγελίσατο τῷ Ἀβραάμ, διὰ ἐν σοὶ εὐλογηθήσονται πάντα τὰ ἔθνη». Εἰ τοίνυν οὐχ οἱ τὴν φυσικὴν ἔχοντες πρὸς αὐτὸν συγγένειαν, οὗτοί εἰσιν υἱοὶ, ἀλλ' οἱ τὴν πίστιν ἐκείνου μιμησάμενοι· τοῦτο γὰρ ἔστιν, «ἐν σοὶ τὰ ἔθνη»· δῆλον διὰ εἰς ταύτην εἰσάγεται τὴν συγγένειαν. Διὰ δὲ τούτων καὶ ἕτερον δεικνύεται μέγα· Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὺς ἐθοροῦθει τὸ τὸν νόμον ἀρχαιότερον εἶναι, τὴν δὲ πίστιν μετὰ τὸν νόμον, καὶ ταύτην αὐτῶν ἀναιρεῖ τὴν ὑποψίαν, δεικνὺς διὰ τοῦ νόμου πρεσβυτέρα ἢ πλείους, καὶ τοῦτο δῆλον ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ· πρὶν ἢ γὰρ φανῆναι τὸν νόμον, ἐκεῖνος ἐδικαιώθη. Δείκνυσι δὲ διὰ καὶ τὰ νῦν γινόμενα, κατὰ προφητείαν ἐγένετο.

«Προϊδοῦσα γάρ», φησὶν, «ἡ Γραφή, διὰ ἐκ πίστεως δικαιοῖ τὰ ἔθνη ὁ Θεός», οὐκ ἐκ τοῦ νόμου, «προεσηγγελίσατο τῷ Ἀβραάμ». Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; Αὐτοὺς ὁ τὸν νόμον διδούς, φησὶ, καὶ πρὶν ἢ τὸν νόμον τοῦτον δοῦναι, τοῦτο ἦν δρι-

8. Γαλ. 3, 7.

9. Γαλ. 3, 8.

δοθῆ, ἔτσι καὶ τώρα, ἀφοῦ ἐδόθη, ἔπαυσε. Ὑστερον, ἐπειδὴ ἦσαν ὑπερήφανοι διὰ τὸ ὅτι κατήγοντο ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ, καὶ ἐφοβήθησαν μήπως, ἀφοῦ ἐγκαταλείψουν τὸν νόμον, ἀποξενωθοῦν ἀπὸ τὴν συγγένειαν ἐκείνου, στρέφει καὶ αὐτὸ πάλιν εἰς τὸ ἀντίθετον καὶ διαλύει τὸν φόβον ὁ Παῦλος, δεικνύων ὅτι τὴν συγγένειαν πρὸς ἐκείνον μᾶλλον ἢ πίστις ἀπεργάζεται. Καὶ αὐτὸ μὲν σαφέστερον ἀπέδειξεν εἰς τὴν πρὸς Ρωμαίους, ὅχι ὀλιγώτερον ὅμως καὶ τώρα κάνει αὐτό, λέγων ἔτσι· «Βλέπετε λοιπὸν, ὅτι ὅσοι εἶναι ἄνθρωποι πίστεως, αὐτοὶ εἶναι παιδιὰ τοῦ Ἀβραάμ»⁸. Ὑστερον καὶ αὐτὸ θεμελιώνει λαμβάνων μαρτυρίαν ἀπὸ τὴν παλαιὰν Διαθήκην.

Διότι, «Ἐπειδὴ προεῖδε», λέγει, «ἡ Γραφή, ὅτι ὁ Θεὸς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς πίστεως δικαιώνει τοὺς ἐθνικούς, προανήγγειλεν εἰς τὸν Ἀβραάμ τὸ χαρμόσυνον ἄγγελμα· Διὰ σοῦ θὰ εὐλογηθοῦν ὅλα τὰ ἔθνη»⁹. Ἐὰν λοιπὸν εἶναι υἱοὶ τοῦ Ἀβραάμ, ὅχι οἱ ἔχοντες πρὸς αὐτὸν φυσικὴν συγγένειαν, ἀλλ' οἱ μιμούμενοι τὴν πίστιν ἐκείνου — διότι αὐτὸ σημαίνει τὸ «διὰ σοῦ θὰ εὐλογηθοῦν τὰ ἔθνη» — εἶναι φανερόν ὅτι εἰς αὐτὴν τὴν συγγένειαν εἰσάγει. Δι' αὐτῶν δὲ τῶν ἐπιχειρημάτων ἀποδεικνύει καὶ ἄλλο μεγάλο. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐθอรύβει αὐτοὺς τὸ ὅτι ὁ νόμος εἶναι ἀρχαιότερος, ἢ δὲ πίστις μετὰ τὸν νόμον, ἀναιρεῖ καὶ αὐτὴν τὴν ὑποψίαν των, δεικνύων ὅτι ἡ πίστις εἶναι ἀρχαιότερα ἀπὸ τὸν νόμον, καὶ τοῦτο εἶναι φανερόν ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ· διότι ἐκεῖνος ἐδικαιώθη πρὶν ἐμφανισθῆ ὁ νόμος. Ἀποδεικνύει δὲ ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ ὁποῖα γίνονται τώρα, ἔγιναν συμφώνως πρὸς προφητείαν.

Διότι «ἐπειδὴ προεῖδε», λέγει, «ἡ Γραφή, ὅτι ὁ Θεὸς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς πίστεως δικαιώνει τοὺς ἐθνικούς», ὅχι ἀπὸ τὸν νόμον «Προανήγγειλεν εἰς τὸν Ἀβραάμ τὸ χαρμόσυνον ἄγγελμα». Τί εἶναι δὲ αὐτό; Αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ ὁποῖος ἔδωσεν τὸν νόμον, λέγει, καὶ πρὶν ἀκόμη δώσῃ αὐτὸν τὸν νόμον, αὐτὸ εἶχεν ὀρίσει, ἀπὸ τὴν πίστιν δηλαδὴ νὰ δικαιωθοῦν οἱ

οας, ἐκ πίστεως δικαιωθῆναι τὰ ἔθνη. Καὶ οὐκ εἶπεν, ἀπε-
 κάλυψεν, ἀλλ' «εὐηγγελίσατο», ἵνα μάθῃς, ὅτι καὶ ὁ πατριάρ-
 χης τούτῳ τῷ τρόπῳ τῆς δικαιοσύνης ἔχαιρε, καὶ σφόδρα
 ἐπόθει τοῦτο ἐκβῆναι. Ἐπειδὴ δὲ εἶχε φόβος καὶ αὐτοὺς
 5 ἕτερος· γέγραπτο γάρ, «Ἐπικαίρατος πᾶς, ὃς οὐκ ἐμμένει
 ἐν πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου τούτου,
 τοῦ ποιῆσαι αὐτά»· καὶ τοῦτο διαλύει τὸ δέος, σοφῶς καὶ ου-
 νειῶς πάλιν εἰς τὸ ἐναντίον αὐτὸ περιτρέπων, καὶ δεικνύς
 ὅτι οὐ μόνον οὐκ εἶοιν ἐπικαίρατοι οἱ τὸν νόμον ἀφέντες,
 10 ἀλλὰ καὶ εὐλογημένοι οἱ δὲ κατέχοντες, οὐ μόνον οὐκ εὐλο-
 γημένοι, ἀλλὰ καὶ ἐπικαίρατοι.

Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἔλεγον, ὅτι ὁ μὴ τηρῶν τὸν νόμον
 ἐπικαίρατος· οὗτος δὲ δείκνυσιν, ὅτι ὁ τηρῶν ἐπικαίρα-
 τος, ὁ δὲ μὴ τηρῶν εὐλογημένος. Ἐκεῖνοι πάλιν ἔλεγον, ὅτι
 15 ὁ τῆ πίσει μόνῃ προσέχων, ἐπικαίρατος· οὗτος δὲ δείκνυ-
 σιν, ὅτι ὁ τῆ πίσει προσέχων μόνῃ, εὐλογημένος. Πῶς οὖν
 ταῦτα πάντα δείκνυσιν; οὐ γὰρ τὸ τυχόν ἐπηγγειλάμεθα· διὸ
 χρὴ καὶ μετὰ ἀκριθείας προσέχειν τοῖς ἐξῆς. Ἐδειξε μὲν
 γὰρ καὶ ἔμπροσθεν τοῦτο εἰπών, ὅτι ἡ Γραφή εἶπε τῷ πα-
 20 τριάρχῃ, ὅτι ἐν σοὶ εὐλογηθήσονται πάντα τὰ ἔθνη. Τότε δὲ
 νόμος οὐκ ἦν, ἀλλὰ πίστις. Διὸ καὶ συλλογιζόμενος ἐπήγαγεν·
 «Ὡστε οἱ ἐκ πίστεως εὐλογοῦνται σὺν τῷ πιστῷ Ἀβραάμ».

4. Ἴνα δὲ μὴ τοῦτο εἰς ἀντίθεσιν λάβωσι, καὶ εἴπωσιν, εἰ-
 κότως ἀπὸ πίστεως ἐδικαιώθη· οὐπω γὰρ ἦν νόμος· οὐ δὲ
 25 μοι δεῖξον μετὰ τὴν τοῦ νόμου θέσιν τὴν πίστιν δικαιούσαν·
 ἐπὶ τοῦτο ἔρχεται, καὶ πλέον ὧν ζητοῦσιν ἀποδείκνυσιν, οὐχὶ
 δικαιούσαν μόνον τὴν πίστιν, ἀλλὰ καὶ τὸν νόμον ἐπικαταρά-
 τους τοὺς χρωμένους αὐτῷ ποιῶντα. Καὶ ἴνα ταῦτα μάθῃς,
 αὐτῶν ἄκουσον τῶν ἀποστολικῶν ρημάτων. Ἴνα δὲ ταῦτά

10. Δευτ. 27, 26.

11. Γαλ. 3, 9.

ἔθνικοί. Καὶ δὲν εἶπεν, ἀπεκάλυψεν, ἀλλὰ «προανήγγειλε», διὰ νὰ καταλάβῃς ὅτι καὶ ὁ πατριάρχης εἰς αὐτὸν τὸν τρόπον τῆς δικαιώσεως ἔχαιρε, καὶ ἐπόθει πάρα πολὺ νὰ γίνῃ αὐτό. Ἐπειδὴ ὅμως συνεῖχεν αὐτοὺς καὶ ἄλλος φόβος, διότι ἔχει γραφῆ· «κατηραμένος θὰ εἶναι ὅποιος δὲν τηρεῖ τὰ ὑπὸ τοῦ παρόντος νόμου προβλεπόμενα»¹⁰, διαλύει καὶ αὐτὸν τὸν φόβον, ὀδηγῶν αὐτὸν μὲ σοφίαν καὶ σύνεσιν εἰς τὸ ἀντίθετον, καὶ δεικνύων ὅτι, ὅχι μόνον δὲν εἶναι ἐπικατάρατοι οἱ ἐγκαταλείψαντες τὸν νόμον, ἀλλὰ καὶ εὐλογημένοι· ἐνῶ ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι τὸν τηροῦν, ὅχι μόνον δὲν εἶναι εὐλογημένοι, ἀλλ' εἶναι καὶ κατηραμένοι.

Διότι, ἐκεῖνοι μὲν ἔλεγον, ὅτι ὅποιος δὲν τηρεῖ τὸν νόμον εἶναι κατηραμένος· αὐτὸς ὅμως ἀποδεικνύει, ὅτι ὅποιος τὸν τηρεῖ εἶναι ἐπικατάρατος, ἐνῶ ὅποιος δὲν τὸν τηρεῖ εὐλογημένος. Ἐκεῖνοι ἐπίσης ἔλεγον, ὅτι ὁ προσηλούμενος μόνον εἰς τὴν πίστιν, εἶναι ἐπικατάρατος· αὐτὸς δὲ ἀποδεικνύει, ὅτι ὁ προσηλούμενος μόνον εἰς τὴν πίστιν εἶναι εὐλογημένος. Πῶς λοιπὸν ἀποδεικνύει ὅλ' αὐτά; Διότι δὲν ὑπεσχέθημεν κάτι τυχαῖον· διὰ τοῦτο πρέπει καὶ μὲ ἀκρίβειαν νὰ προσέξωμεν εἰς τὰ ἐξῆς. Ἀπέδειξε μὲν βεβαίως καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτόν, λέγων ὅτι ἡ Γραφὴ εἶπε εἰς τὸν πατριάρχην ὅτι διὰ σοῦ θὰ εὐλογηθοῦν ὅλα τὰ ἔθνη. Τότε ὅμως δὲν ὑπῆρχε νόμος, ἀλλὰ πίστις. Διὰ τοῦτο καὶ συνεχίζων τὸν συλλογισμόν, συνεπέρανε· «Ἔστωτε, ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι εἶναι ἄνθρωποι πίστεως εὐλογοῦνται μαζὶ μὲ τὸν πιστὸν Ἀβραάμ»¹¹.

4. Διὰ νὰ μὴ λάβουν ὅμως τοῦτο ὡς ἀφορμὴν δι' ἀντίρρησην καὶ εἶπουν· εὐλόγως ἐδικαιώθη ἀπὸ τὴν πίστιν, διότι δὲν ὑπῆρχεν ἀκόμη ὁ νόμος· σὺ δὲ ἀπόδειξε εἰς ἐμᾶς ὅτι ἡ πίστις δικαιώνει μετὰ τὴν παράδοσιν τοῦ νόμου, ἔρχεται εἰς αὐτό, καὶ ἀποδεικνύει περισσότερα ἀπὸ ὅσα ζητοῦν, δηλαδή ὅχι μόνον ὅτι ἡ πίστις δικαιώνει, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐπικατάρατους καθιστᾷ ὁ νόμος ὅσους τὸν χρησιμοποιοῦν. Καὶ διὰ νὰ μάθῃς αὐτά, ἄκουσε τοὺς ἰδίους τοὺς ἀποστολικοὺς λό-

ἔσιν; «Ὅσοι γὰρ ἐξ ἔργων νόμου εἰσὶν, ὑπὸ κατάραν εἰ-
οῖν». Ἄλλὰ τοῦτο ἀπόφαισις, οὐδέπω τὴν ἀπόδειξιν ἔχουσα.
Τίς οὖν ἡ ἀπόδειξις; Ἐξ αὐτοῦ τοῦ νόμου. «Ἐπικατάραιος
γὰρ πᾶς, ὃς οὐκ ἐμμένει ἐν πᾶσι τοῖς γγραμμένοις ἐν τῷ
5 διβλίῳ τοῦ νόμου τούτου, τοῦ ποιῆσαι αὐτά».

«Ὅτι δὲ ἐν νόμῳ οὐδεὶς δικαιούται, παντὶ που δῆλον».
Πάντες γὰρ ἡμαρτιον, καὶ ὑπὸ κατάραν εἰσὶν. Ἄλλ' οὕτω
μὲν οὐ λέγει, ἵνα μὴ δόξη αὐτὸς ἀποφαίνεσθαι, πάλιν δὲ
ἀπὸ μαρτυρίας αὐτὸ συνίστησιν ἀμφότερα ἐχούσης ἐν θρα-
10 χει, καὶ ὅτι νόμον οὐδεὶς ἐπλήρωσε· διὸ καὶ ἐπικατάραιοι
ἦσαν· καὶ ὅτι ἡ πίστις δικαιοῖ. Τίς οὖν ἡ μαρτυρία; Ἄπὸ
τοῦ προφήτου Ἀμβακούμ οὕτω λέγοντος· «Ὁ δὲ δίκαιος ἐκ
πίστεως ζήσεται». Τοῦτο γὰρ οὐ τὴν ἐκ πίστεως δείκνυσι
δικαιοσύνην μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ διὰ νόμου σωθῆναι οὐκ ἔστι.
15 Ἐπειδὴ γὰρ νόμον, φησὶν, οὐδεὶς ἐτήρησεν, ἀλλὰ πάντες
ἦσαν ὑπὸ τὴν ἄραν διὰ τὴν παράβασιν, ἐπενοήθη ῥαδία τις
ὁδός, ἡ ἀπὸ τῆς πίστεως· ὅπερ καὶ σημεῖον μέγιστόν ἐστι τοῦ
μηδένα δυνηθῆναι δικαιωθῆναι ἐκ τοῦ νόμου. Οὐ γὰρ εἶπεν
ὁ προφήτης, ὁ δὲ δίκαιος ἐκ νόμου ζήσεται, ἀλλ', «ἐκ πί-
20 στεως». «Ὁ δὲ νόμος οὐκ ἔστιν ἐκ πίστεως, ἀλλ' ὁ ποιήσας
αὐτὰ ζήσεται ἐν αὐτοῖς». Οὐ γὰρ πίστιν ἐπιζητεῖ μόνον ὁ
νόμος, φησὶν, ἀλλὰ καὶ ἔργα· ἡ δὲ χάρις ἀπὸ πίστεως σώζει
καὶ δικαιοῖ.

Εἶδες πῶς ἔδειξεν, ὅτι οἱ τῷ νόμῳ προσέχοντες, διὰ τὸ
25 ἀδύνατον εἶναι πληρωθῆναι, ὑπὸ κατάραν ἐγένοντο; Πῶς
δὲ καὶ ἡ πίστις ταύτην ἔχει τὴν ἰσχὺν τὴν τοῦ δικαιοῦν;
Ταῦτα γὰρ ἔμπροσθεν ἐπηγγείλατο, καὶ μετὰ πολλῆς αὐτὰ
παρέσχησε τῆς ἰσχύος. Ἐπειδὴ γὰρ ἠσθένει πρὸς δικαιοσύ-

12. Γαλ. 3, 10.

13. Γαλ. 3, 11.

14. Γαλ. 3, 12.

γους. Ποῖοι δὲ εἶναι αὐτοί; «Ὅσοι στηρίζονται εἰς τὰ ἔργα τοῦ νόμου, αὐτοὶ εἶναι ὑπὸ κατάραν»¹². Ἄλλ' αὐτὸ εἶναι ἄρνησις, ἢ ὁποῖα καθόλου δὲν περιέχει τὴν ἀπόδειξιν. Ποία λοιπὸν ἢ ἀπόδειξις; Ἄπὸ αὐτὸν τὸν ἴδιον τὸν νόμον. Διότι «κατηραμένος θὰ εἶναι ὁποῖος δὲν τηρεῖ τὰ ὑπὸ τοῦ παρόντος νόμου προβλεπόμενα».

«Ὅτι δὲ διὰ τοῦ νόμου κανεῖς δὲν δικαιώνεται ἀπὸ τὸν Θεόν, εἶναι φανερὸν ἀπὸ παντοῦ»¹³. Διότι ὅλοι ἡμάρτησαν καὶ εὐρίσκοντο ὑπὸ κατάραν. Δὲν λέγει ὅμως ἔτσι, διὰ νὰ μὴ φανῆ ὅτι αὐτὸς ἀποφαίνεται, ἀλλὰ πάλιν εἰς μαρτυρίαν θεμελιώνει αὐτό, ἢ ὁποῖα περιέχει καὶ τὰ δύο ἐν συντομίᾳ, δηλαδὴ καὶ ὅτι οὐδεὶς ἐτήρησε τὸν νόμον καθ' ὀλοκληρίαν, διὰ τοῦτο ἦσαν ἐπικατάρατοι, καὶ ὅτι ἡ πίστις δικαιώνει. Ποία λοιπὸν ἢ μαρτυρία; Ἄπὸ τὸν προφήτην Ἀββακούμ, ὁ ὁποῖος λέγει· «Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δικαιώνεται διὰ τῆς πίστεως θὰ ζήσῃ»¹⁴. Αὐτὸ λοιπὸν δὲν δείχνει ὅτι δικαιώνεται κανεῖς μόνον διὰ τῆς πίστεως, ἀλλ' ὅτι καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ σωθῆ κανεῖς διὰ τοῦ νόμου. Διότι, λέγει, ἐπειδὴ κανεῖς δὲν ἐτήρησε τὸν νόμον, ἀλλ' ὅλοι ἦσαν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς κατάρας ἐξ αἰτίας τῆς παραβάσεως, ἐπενοήθη κάποια εὐκολος ὁδός, ἢ δικαίωσις διὰ τῆς πίστεως, πρᾶγμα ποῦ ἀποτελεῖ μεγίστην ἀπόδειξιν ὅτι κανεῖς δὲν ἠμποροῦσε νὰ δικαιωθῆ διὰ τοῦ νόμου. Διότι δὲν εἶπεν ὁ προφήτης, ὁ δὲ δίκαιος θὰ ζήσῃ διὰ τοῦ νόμου', ἀλλ' «ἐκ πίστεως». «Ὁ νόμος ὅμως δὲν στηρίζεται εἰς τὴν πίστιν, ἀλλὰ λέγει· Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος θὰ ἐκτελέσῃ αὐτά, θὰ ζήσῃ διὰ τῆς ἐκτελέσεως αὐτῶν»¹⁴. Διότι ὁ νόμος δὲν ζητεῖ μόνον πίστιν, λέγει, ἀλλὰ καὶ ἔργα· ἐνῶ ἡ χάρις σώζει καὶ δικαιώνει ἀπὸ τὴν πίστιν.

Εἶδες πῶς ἀπέδειξεν ὅτι οἱ προσηλούμενοι εἰς τὸν νόμον, ἐξ αἰτίας τοῦ ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ τηρηθῆ ὀλοκληρωτικῶς, ἐτέθησαν ὑπὸ κατάραν; Πῶς ὅμως ἢ πίστις ἔχει αὐτὴν τὴν δύναμιν, δηλαδὴ τοῦ νὰ δικαιώνη; Ἄλλ' αὐτὰ ὑπεσχέθη εἰς τὴν ἀρχὴν, καὶ μὲ πολλὴν δύναμιν παρέστησεν αὐτά. Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν ἠδύνατο ὁ νόμος νὰ ὀδηγήσῃ τὸν

νην ὁ νόμος τὸν ἄνδρα ἀγαγεῖν, εὐρέθη φάρμακον οὐ μικρὸν ἢ πίστις, τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου ποιῆσα δυνατὸν δι' αὐτῆς. Εἰ τοίνυν καὶ ἡ Γραφή λέγει, ὅτι ὁ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται, ἀπογινώσκουσα τὴν διὰ τοῦ νόμου σωτηρίαν, καὶ ὁ 5 Ἀβραὰμ ἐκ πίστεως ἐδικαιώθη, δῆλον ὅτι τῆς πίστεως πολλὴ ἡ ἰσχὺς. Ἀλλ' ὅτι μὲν ὁ μὴ ἐμμένων τῷ νόμῳ ἐπικαίρατος, καὶ ὅτι ὁ τῇ πίστει προσέχων δίκαιος, δῆλον ὅτι δὲ οὐχ ἔσκηκεν ἔτι ἐκείνη ἢ καίρα, πόθεν ἔχεις ἀποδείξει ἡμῖν, φησὶν; Ὁ μὲν γὰρ Ἀβραὰμ πρὸ τοῦ νόμου ἦν ἡμεῖς 10 δὲ ἅπαξ ὑπὸ τὸν ζυγὸν γενόμενοι τῆς δουλείας, ὑπευθύνους ἑαυτοὺς κατεσιήσαμεν τῇ καίρῳ.

Τίς οὖν ὁ τὴν καίραν λύσας ἐκείνην; Πρὸς τοῦτο δεῖ πῶς ἀπαντῆ παχέως. Ἰκανὰ μὲν γὰρ καὶ τὰ εἰρημμένα ὁ γὰρ δικαιωθείς ἅπαξ, καὶ ἀποθανὼν τῷ νόμῳ, καὶ ζωῆς 15 ἐπιλαβόμενος ξένης, πῶς ἂν ὑπεύθυνος εἴη τῇ ἀρχῇ; Πλὴν ἀλλ' οὐκ ἀρκεῖται τούτοις, ἀλλὰ καὶ ἐτέρως ἀγωνίζεται, γραφῶν «Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς καίρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν καίρα· γέγραπται γάρ, ἐπικαίρατος πᾶς ὁ κρεμᾶμενος ἐπὶ ξύλου». Καὶ μὴν ἐτέρα καίρα ὁ λα- 20 ὸς ὑπεύθυνος ἦν τῇ λεγούσῃ, «Ἐπικαίρατος πᾶς, ὃς οὐκ ἐμμένει ἐν τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου». Καὶ τί τοῦτο; Ὁ μὲν γὰρ λαὸς ὑπεύθυνος ἦν· οὐ γὰρ ἀνέμεινεν, οὐδὲ ἦν τις ὁ πεπληρωκὸς τὸν νόμον ἅπαντα· ὁ δὲ Χριστὸς ἐτέρα καίρα ταύτης ἠλλάξατο τὴν λέγουσαν, «Ἐ- 25 πικαίρατος ὁ κρεμᾶμενος ἐπὶ ξύλου».

Ἐπεὶ οὖν καὶ ὁ κρεμᾶμενος ἐπικαίρατος, καὶ ὁ τὸν νόμον παραβαίνων ἐπικαίρατος, μέλλοντα δὲ ἐκείνην λύειν τὴν καίραν ὑπεύθυνον οὐκ ἔδει γενέσθαι αὐτῇ, ἔδει δὲ δέ-

15. Γαλ. 8, 13.

16. Δευτερ. 27, 26.

ἄνθρωπον, εὐρέθη ὡς φάρμακον ὄχι μικρὸν ἢ πίστις, ἢ ὁποία, ὅτι εἶναι ἀδύνατον διὰ τὸν νόμον, καθιστᾶ δυνατὸν δι' αὐτῆς. Ἐὰν λοιπὸν καὶ ἡ Γραφή λέγῃ, ὅτι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δικαιοῦνεται θὰ ζήσῃ διὰ τῆς πίστεως, μὴ ἐλπίζουσα εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ νόμου σωτηρίαν, καὶ ὁ Ἄβρααμ ἐδικαιώθη ἀπὸ τὴν πίστιν, εἶναι φανερὸν ὅτι ἡ δύναμις τῆς πίστεως εἶναι μεγάλη. Ἀλλὰ τὸ ὅτι μὲν ὁ ἐπιμένων εἰς τὸν νόμον εἶναι ἐπικατάρατος, καὶ ὅτι ὁ προσηλούμενος εἰς τὴν πίστιν δεδικαιωμένος, εἶναι φανερόν· διὰ τὸ ὅτι ὅμως δὲν ἰσχύει ἐκείνη ἡ κατάρα, ἀπὸ ποῦ δύνασαι, λέγει, νὰ τὸ ἀποδείξῃς εἰς ἐμᾶς; Ὁ μὲν Ἄβρααμ, λοιπόν, ἔζησε πρὶν ἀπὸ τὸν νόμον· ἐμεῖς ὅμως ἅπαξ καὶ ἐτέθημεν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας, κατέστημεν ὑπεύθυνοι τῆς καταράς.

Ποῖος εἶναι λοιπὸν αὐτὸς ὁ ὁποῖος κατέλυσεν ἐκείνην τὴν κατάραν; Πρόσεξε πῶς ἀπαντᾶ ἀμέσως εἰς τοῦτο. Εἶναι ἀρκετὰ βεβαίως πρὸς ἀπάντησιν καὶ τὰ ὅσα ἤδη ἐλέχθησαν· διότι ὁποῖος ἅπαξ ἐδικαιώθη, καὶ ἀπέθανεν ὡς πρὸς τὸν νόμον, καὶ ἔλαβε ξένην ζωὴν, πῶς θὰ ἦτο ὑπεύθυνος τῆς καταράς; Ἀλλ' ὅμως δὲν ἀρκεῖται εἰς αὐτά, ἀλλὰ καὶ μὲ ἄλλον τρόπον προσπαθεῖ ν' ἀπαντήσῃ, γράφων· «ὁ Χριστὸς μᾶς ἐξηγόρασεν ἀπὸ τὴν κατάραν τοῦ νόμου, ἀφοῦ ἔγινε πρὸς χάριν μας κατάρα· διότι εἶναι γραμμένον· κατηραμένος εἶναι ὁποῖος κρεμᾶται ἐπὶ ξύλου»¹⁵. Ἀλλ' ὅμως ἄλλης καταράς ἦτο ὑπεύθυνος ὁ λαός, δηλαδὴ τῆς λεγούσης· «Κατηραμένος θὰ εἶναι ὁποῖος δὲν τηρεῖ τὰ ὑπὸ τοῦ παρόντος νόμου προβλεπόμενα»¹⁶. Καὶ τί σημασίαν ἔχει αὐτό; Ὁ μὲν λαὸς βεβαίως ἦτο ὑπεύθυνος· διότι δὲν ἐτήρησεν, οὔτε ὑπῆρξε κανεὶς ποῦ νὰ ἐξεπλήρωσε ὁλόκληρον τὸν νόμον· ὁ δὲ Χριστὸς μὲ ἄλλην κατάραν ἥλλαξεν αὐτήν, δηλαδὴ μὲ τὴν λέγουσαν· «Κατηραμένος εἶναι ὁποῖος κρεμᾶται εἰς τὸ ξύλον».

Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶναι ἐπικατάρατος καὶ ὁποῖος κρεμᾶται εἰς τὸ ξύλον, καὶ ὁποῖος παραβαίνει τὸν νόμον, καὶ ἐφ' ὅσον ἐπρόκειτο νὰ λύσῃ ἐκείνην τὴν κατάραν, δὲν ἔπρεπε νὰ γί-

ξασθαι κατάραν, ἀνι' ἐκείνης ταύτην ἐδέξατο, καὶ δι' αὐ-
 τῆς ἐκείνην ἔλυσε. Καὶ καθάπερ τινὸς καταδικασθέντος ἀπο-
 θανεῖν ἕτερος ἀνεύθυνος ἐλόμενος ἀποθανεῖν ὑπὲρ ἐκείνου,
 ἐξαρπάζει τῆς τιμωρίας αὐτὸν οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησεν.
 5 Ἐπειδὴ γὰρ οὐχ ὑπέκειτο κατάρᾳ τῆ τῆς παραβάσεως, ἀνε-
 δέξατο ὁ Χριστὸς ἀνι' ἐκείνης ταύτην, ἵνα λύσῃ τὴν ἐκείνων.
 «Ἀμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ δόλος εὐρέθη ἐν τῷ σιό-
 ματι αὐτοῦ». Ὡσπερ οὖν ἀποθανῶν τοὺς ἀποθνήσκειν μέλ-
 λοντας ἐξείλετο θανάτου, οὕτω καὶ κατάραν δεξάμενος, τῆς
 10 κατάρας ἀπήλλαξεν.

«Ἴνα εἰς τὰ ἔθνη ἡ εὐλογία τοῦ Ἀβραάμ γένηται». Πῶς
 εἰς τὰ ἔθνη; «Ἐν τῷ σπέρματί σου», φησὶν, «εὐλογηθήσου-
 νται πάντα τὰ ἔθνη», τινέσιν, ἐν τῷ Χριστῷ. Εἰ δὲ περὶ
 Ἰουδαίων τοῦτο ἐλέγεται, πῶς ἂν ἔχοι λόγον τοὺς ὑπευθύνους
 15 ὄντας τῆ κατάρᾳ διὰ τὴν παράβασιν, τούτους ἑτέροις εὐλο-
 γίας αἰτίους γενέσθαι; Οὐδεὶς γὰρ τῶν κατηραμένων ἐτιέ-
 ρω μεταδίδωσιν εὐλογίας, ἥς αὐτοὺς ἀπειστέρηται. Ὅθεν δῆ-
 λον δι περὶ τοῦ Χριστοῦ τὸ πᾶν εἶρηται· αὐτὸς γὰρ ἦν σπέρ-
 μα τοῦ Ἀβραάμ, καὶ δι' αὐτοῦ τὰ ἔθνη εὐλόγηται, καὶ οὕτω
 20 πρόσκειναι ἢ τοῦ Πνεύματος ἐπαγγελία· ὅπερ καὶ αὐτὸ δηλῶν
 ἔλεγεν· «Ἴνα τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πνεύματος λάβωσι διὰ τῆς
 πίστεως». Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἦν τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος εἰς
 ἀχάριστον καὶ προσκεκροenkία ἐλθεῖν, εὐλογοῦνται πρῶτον
 τῆς κατάρας ἀφαιρεθείσης· εἶτα διὰ τῆς πίστεως δικαιωθέν-
 25 τες, ἐπισπῶνται τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν. Ὡστε ὁ μὲν
 σιαυρὸς τὴν κατάραν ἔλυσεν· ἡ δὲ πίστις τὴν δικαιοσύνην
 εἰσήγαγεν· ἡ δὲ δικαιοσύνη τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος ἐπε-
 σπάσασατο.

5. «Ἀδελφοί, κατὰ ἄνθρωπον λέγω, ὅμως ἀνθρώπου προ-
 30 κεκυρωμένην διαθήκην οὐδεὶς ἀθετεῖ, ἢ ἐπιδιατάσσεται». Τί

17. Ἡσαίας 58, 9.

18. Γαλ. 3, 14.

19. Γεν. 22, 18.

νη υπεύθυνος αὐτῆς, ἔπρεπεν ὅμως νὰ δεχθῆ κατάραν, ἀντὶ ἐκείνης αὐτὴν ἐδέχθη, καὶ δι' αὐτῆς ἔλυσεν ἐκείνην. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς κάποιον ὁ ὁποῖος κατεδικάσθη εἰς θάνατον, ἐφαρπάζει ἀπὸ αὐτὴν τὴν τιμωρίαν ἄλλος, ὁ ὁποῖος, ἐνῶ εἶναι ἀθῶος, προτιμᾷ ν' ἀποθάνῃ ἀντὶ ἐκείνου, ἔτσι ἔκανε καὶ ὁ Χριστός. Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν υπέκειτο εἰς τὴν κατάραν τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου, ἐδέχθη ἀντὶ αὐτῆς τῆς κατάρως, τὴν κατάραν τοῦ σταυροῦ, ὥστε δι' αὐτῆς νὰ λύσῃ ἐκείνην. «Κατεσκεύασαν τὸν τάφον αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀσεβῶν, ἂν καὶ δὲν ἔπραξεν ἀνομίαν, οὔτε εὐρέθη δόλος εἰς τὸ στόμα του»¹⁷. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν μὲ τὸν θάνατόν του ἠλευθέρωσεν ἀπὸ τὸν θάνατον τοὺς μελλοθανάτους, ἔτσι καί, ἀφοῦ ἐδέχθη κατάραν, ἀπήλλαξεν ἀπὸ τὴν κατάραν.

«Διὰ νὰ ἔλθῃ ἡ εὐλογία τοῦ Ἀβραάμ εἰς τὰ ἔθνη»¹⁸. Πῶς εἰς τὰ ἔθνη; «Δι' ἐνὸς ἐκ τῶν ἀπογόνων σου», λέγει, «θὰ εὐλογηθοῦν ὅλοι οἱ λαοὶ τῆς γῆς»¹⁹. Δηλαδὴ ἐν τῷ Χριστῷ. Διότι ἐὰν αὐτὸ ἐλέχθη διὰ τοὺς Ἰουδαίους, πῶς θὰ ἦτο λογικὸν νὰ γίνουν αἴτιοι εὐλογίας δι' ἄλλους αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι ἦσαν υπεύθυνοι τῆς κατάρως διὰ τὴν παράβασιν; Διότι οὐδεὶς κατηραμένος μεταδίδει εὐλογίαν τὴν ὁποίαν ὁ ἴδιος ἔχει στερηθῆ. Εἶναι φανερόν λοιπὸν ὅτι διὰ τὸν Χριστὸν ἐλέχθησαν ὅλα· διότι αὐτὸς ἦτο ἀπόγονος τοῦ Ἀβραάμ, καὶ δι' αὐτοῦ εὐλογήθησαν τὰ ἔθνη καὶ ἔτσι ἐξεπληρώθη ἡ υπόσχεσις τοῦ Πνεύματος· πράγμα τὸ ὁποῖον καὶ ὁ ἴδιος δηλῶν, ἔλεγεν· «Ὡστε ὅ,τι ἐπηγγέλθη τὸ Πνεῦμα, νὰ τὸ λάβουν διὰ τῆς πίστεως». Διότι ἐπειδὴ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἔλθῃ ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος εἰς ἀχάριστον καὶ ἐχθρόν, εὐλογοῦνται πρῶτον, ἀφοῦ ἀφηρέθη ἡ κατάρα· ὕστερον, ἀφοῦ ἐδικαιώθησαν διὰ τῆς πίστεως, προσελκύουν τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὡστε, ὁ μὲν σταυρὸς ἔλυσε τὴν κατάραν· ἡ δὲ πίστις εἰσήγαγε τὴν δικαίωσιν· ἡ δὲ δικαίωσις προσείλκυσε τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

5. «Ἀδελφοί, θὰ σᾶς ὁμιλήσω μὲ ἓνα ἀνθρώπινον παράδειγμα. Μίαν ἐπικυρωμένην διαθήκην ἐνὸς ἀνθρώπου,

ἔσαι, «κατὰ ἄνθρωπον λέγω»; Ἐξ ἀνθρωπίνων παραδειγμάτων. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ ἀπὸ Γραφῶν, καὶ ἀπὸ τῶν παρ' αὐτοῖς γινομένων θαυμάτων, καὶ ἀφ' ὧν ὁ Χριστὸς ἔπαιε, τὸν λόγον συνέσκησε, καὶ ἀπὸ τοῦ παιδιάρχου, καὶ εἰς τὴν
 5 κοινὴν λοιπὸν ἐκβαίνει συνήθειαν. Ἔθος γὰρ αὐτῷ ἀεὶ τοῦτο ποιεῖν, ὥστε καὶ καταγλυκαίνειν τὸν λόγον, καὶ εὐπαράδεκτον τε καὶ εὐμαθέστερον τοῖς παχύτεροις ποιεῖν. Οὕτω καὶ Κορινθίοις διαλεγόμενος, φησὶ «Τίς ποιμαίνει ποίμνην, καὶ ἐκ τοῦ γάλακτος αὐτῆς οὐκ ἐσθίει; τίς φυτεύει ἀμπελῶνα,
 10 καὶ ἐκ τοῦ καρποῦ αὐτοῦ οὐκ ἐσθίει;». Καὶ Ἑβραίοις πάλιν, «Διαθήκη γὰρ ἐπὶ νεκροῖς βεβαία· ἐπεὶ μήποτε ἰσχύει, ὅτε ζῆ ὁ διαθέμενος».

Καὶ πολλαχοῦ δὲ ἂν τις εὔροι τοῦτοις αὐτὸν ἐμφιλοχωροῦντα τοῖς λογιμοῖς. Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ἐν τῇ Παλαιᾷ συνε-
 15 χῶς αὐτὸ ποιεῖ, οὕτω λέγων «Μὴ ἐπιλήσεται γυνὴ τοῦ παιδίου αὐτῆς;»· καὶ πάλιν, «Μὴ ἔρει τὸ πλάσμα τῷ κεραμεῖ, τί ποιεῖς;». Καὶ ἐν τῷ Ὠσηὲ ἀνδρα μιμεῖται καταφρονούμενον ὑπὸ γυναικός. Καὶ ἐν τοῖς τύποις δὲ πολὺ τὸ τῶν ἀνθρωπίνων παραδειγμάτων ἴδοι τις ἂν, ὡς διὰ τὸ περίζω-
 20 μα ὁ προφήτης λαμβάνη, καὶ εἰς τὸν οἰκίσκον τοῦ κεραμέως κατῆ. Τί οὖν αὐτῷ τὸ ὑπόδειγμα βούλεται; «Οὐκ ἦ μὲν πίστις ἀρχαιοτέρα ἦν, ὁ δὲ νόμος νεώτερός τε καὶ πρόσκαιρος, καὶ διὰ τοῦτο δεδομένος, ἵνα προοδοποιήσῃ τῇ πίστει. Διό φησιν «Ἀδελφοί, κατὰ ἄνθρωπον λέγω». Ἀνωτέρω ἀνοή-
 25 τούς εἰπὼν, ἐνιαῦθα ἀδελφοὺς καλεῖ, ἐπισιύφων τε ὁμοῦ, καὶ παραμυθούμενος.

«Ὅμως ἀνθρώπου προκεκυρωμένην διαθήκην». Ἐὰν ἄνθρωπος, φησὶ, διάθηται, μὴ τολμᾷ τις ἀναιρέσαι μετὰ ταῦτα ἐλθόν, ἢ προσθεῖναι τι; τοῦτο γὰρ ἔστιν, «ἢ ἐπιδια-

20. Γαλ. 3, 15.

21. Α' Κορ. 9, 7.

22. Ἑβρ. 9, 17.

23. Ἦσ. 49, 15. 29, 16.

24. Ὠσηὲ 2. 16.

25. Ἰερεμ. 18, 1. 18, 2.

οὐδεις δύναται ν' ἀκυρώσῃ ἢ νὰ προσθέσῃ κάτι εἰς αὐτήν»²⁰. Ἐπιπέσει ἀνθρώπινα παραδείγματα. Διότι, ἐπειδὴ καὶ ἀπὸ τὰς Γραφάς, καὶ ἀπὸ τὰ θαύματα τὰ ὁποῖα ἔγιναν ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἀπὸ ὅσα ἔπαθεν ὁ Χριστὸς συνέθεσε τὸν λόγον, καὶ ἀπὸ τὸν πατριάρχην, κάνει παρέκβασις λοιπὸν ἀπὸ τὸν λόγον καὶ ἔρχεται εἰς τὴν κοινὴν συνήθειαν. Διότι ἦτο συνήθεια εἰς αὐτὸν νὰ κάμνῃ τοῦτο πάντοτε, ὥστε νὰ καθιστᾷ τὸν λόγον καὶ γλυκύτερον, καὶ εὐπαράδεκτον καὶ περισσότερον εὐληπτον διὰ τοὺς πνευματικὰ ἀτελεῖς. Ἔτσι καὶ ὅταν ὁμιλῇ εἰς τοὺς Κορινθίους, λέγει· «Ποῖος βόσκει ποῖμνιον καὶ δὲν τρώγει ἀπὸ τὸ γάλα του; Ποῖος φυτεύει ἀμπέλι καὶ δὲν τρώγει ἀπὸ τὸν καρπὸν του;»²¹. Καὶ εἰς τοὺς Ἑβραίους ἐπίσης· «Μία διαθήκη ἰσχύει μόνον μετὰ θάνατον· δὲν ἔχει ποτὲ ἰσχὺν ἐνώσω ζῆ ὁ διαθέτης».

Καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα σημεῖα θὰ εὔρη κανεῖς αὐτὸν νὰ ἐνδιατρίβῃ εὐχαρίστως εἰς αὐτοὺς τοὺς λογισμοὺς. Ἄλλὰ καὶ ὁ Θεὸς εἰς τὴν παλαιὰν Διαθήκην συνεχῶς κάνει αὐτό, λέγων· «Εἶναι δυνατὸν γυνὴ νὰ λησμονήσῃ τὸ θηλάζον βρέφος αὐτῆς;»²². καὶ πάλιν· «Μήπως θὰ εἶπῃ τὸ ποίημα διὰ τὸν δημιουργὸν του 'διατί με ἐδημιούργησες';»²³. Καὶ εἰς τὸν Ὄσην μιμεῖται ἄνδρα, ὁ ὁποῖος περιφρονεῖται ἀπὸ γυναῖκα²⁴. Ἄλλὰ καὶ εἰς τὰς προτυπώσεις πολλὰ ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα παραδείγματα θὰ ἴδῃ κανεῖς, ὅπως ὅταν ὁ προφήτης λαμβάνῃ τὴν ζώνην καὶ κατέρχεται εἰς τὸν οἰκίσκον τοῦ κεραμέως²⁵. Τί λοιπὸν θέλει νὰ εἶπῃ μετὰ αὐτὸ τὸ παράδειγμα; Ὅτι ἡ μὲν πίστις ἦτο ἀρχαιότερα, ὁ δὲ νόμος καὶ νεώτερος καὶ προσωρινός, καὶ διὰ τοῦτο εἶχε δοθῆ, διὰ νὰ προετοιμάσῃ τὴν ὁδὸν τῆς πίστεως. Διὰ τοῦτο λέγει· «Ἀδελφοί θὰ σᾶς ὁμιλήσω μετὰ ἀνθρώπινον παράδειγμα». Ἐνῶ ἀνωτέρω τοὺς εἶπεν ἀνοήτους, ἐδῶ τοὺς ὀνομάζει ἀδελφούς, ὄνειδίζων καὶ συγχρόνως παρηγορῶν αὐτούς.

«Μίαν ἐπικυρωμένην διαθήκην ἐνὸς ἀνθρώπου». Ἐὰν κάποιος ἄνθρωπος, λέγει, ἀφήσῃ διαθήκην, μήπως τολμᾷ κανεῖς, ἀφοῦ ἔλθῃ μετὰ ἀπὸ αὐτά, νὰ τὴν ἀκυρώσῃ ἢ

ιάσσειται». Οὐκοῦν πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ Θεοῦ. Καὶ πρὸς
 τίνα διέθειτο ὁ Θεός; «Τῷ Ἀβραάμ», φησὶν, «ἐρρήθησαν
 αἱ ἐπαγγελίαι, καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ. Οὐ λέγει, καὶ τοῖς
 σπέρμασιν αὐτοῦ, ὡς ἐπὶ πολλῶν, ἀλλ' ὡς ἐφ' ἑνός, καὶ τῷ
 5 σπέρματί σου, ὃς ἐστὶ Χριστός. Τοῦτο δὲ λέγω, διαθήκην
 προκεκυρωμένην ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς Χριστόν, ὃ μετὰ τετρα-
 κόσια καὶ τριάκοντα ἔτη γεγονώς νόμος οὐκ ἄκυροί, εἰς τὸ
 καταργῆσαι τὴν ἐπαγγελίαν. Εἰ γὰρ ἐκ νόμου ἢ κληρονομία,
 οὐκέτι ἐξ ἐπαγγελίας· τῷ δὲ Ἀβραάμ δι' ἐπαγγελίας κε-
 10 χάριται ὁ Θεός».

Ἴδου ποίουν καὶ ὁ Θεός διέθειτο τῷ Ἀβραάμ διαλεγόμε-
 νος, εἰς τὰ ἔθνη ἐν τῷ σπέρματι αὐτοῦ ἤξειν τὰς εὐλογίας·
 πῶς οὖν ὁ νόμος ἀναιρέσαι δύναται ταύτας; Ἐπειδὴ δὲ τὸ
 παράδειγμα ἅπαν οὐκ ἴσχυσεν ἐλκύσαι πρὸς τὸ ὑποκείμενον,
 15 καὶ διὰ τοῦτο προεῖπε, «κατὰ ἄνθρωπον λέγω». Μηδὲν ἄ-
 πο τοῦ παραδείγματος εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ μεγαλοπρέπειαν
 βλαβῆς. Σκόπει δὲ ἄνωθεν τὸ ὑπόδειγμα. Ἐπηγγείλατο τῷ
 Ἀβραάμ διὰ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ εὐλογεῖσθαι τὰ ἔθνη·
 σπέρμα δὲ αὐτοῦ κατὰ σάρκα ἐστὶν ὁ Χριστός. Ἦλθε μετὰ
 20 τετρακόσια καὶ τριάκοντα ἔτη ὁ νόμος. Εἰ τοίνυν ὁ νόμος
 χαρίζεται τὰς εὐλογίας, καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὴν δικαιοσύνην,
 ἢ ἐπαγγελία ἐκείνη ἄκυρός ἐστιν. Εἴτα ἀνθρώπου μὲν οὐ-
 δεις ἄκυροί διαθήκην, τοῦ δὲ Θεοῦ μετὰ τετρακόσια καὶ τριά-
 κοντα ἔτη ἄκυροῦται ἢ διαθήκη; Εἰ γὰρ ἂ ἐπηγγείλατο ἐ-
 25 κείνη, οὐκ ἐκείνη δίδωσιν, ἀλλ' ἕτερος ἀντ' ἐκείνης, ἐκβέ-
 βληται ἐκείνη. Καὶ πῶς ἂν ἔχοι ταῦτα λόγον;

Τίνος οὖν ἔνεκεν τὸν νόμον ἔδωκε, φησί; Τῶν παρα-
 βάσεων χάριν». Οὐδὲ γὰρ οὐτός ἐστι περιτιός. Ὅρας πῶς

26. Γαλ. 3. 16-18.

27. Γαλ. 3 19.

νά προσθέσῃ κάτι εἰς αὐτήν; Διότι αὐτὸ σημαίνει τὸ «ἢ νὰ προσθέσῃ κάτι». Λοιπὸν, πολὺ περισσότερον προκειμένου διὰ τὸν Θεόν. Καὶ πρὸς ποῖον παρέδωσε διαθήκην ὁ Θεός; «Εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Ἀβραάμ, αἱ ὑποσχέσεις ἐγένοντο εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τὸν ἀπόγονόν του. Δὲν λέγει· «καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους», ὡσὰν νὰ ἐπρόκειτο περὶ πολλῶν, ἀλλὰ περὶ ἑνός· «καὶ εἰς τὸν ἀπόγονόν σου», ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ Χριστός. Ἐννοῶ δὲ τὸ ἐξῆς· Ὁ νόμος ὁ ὁποῖος ἦλθε μετὰ τετρακόσια τριάκοντα ἔτη, δὲν δύναται ν' ἀκυρώσῃ μίαν διαθήκην, ἡ ὁποία εἶχεν ἐπικυρωθῆ προηγουμένως ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ ἀναφέρεται εἰς τὸν Χριστόν, ὥστε νὰ καταργήσῃ τὴν ὑπόσχεσιν. Διότι ἐὰν ἡ κληρονομία βασιίζεται εἰς τὴν τήρησιν τοῦ νόμου, τότε δὲν δίδεται βάσει ὑποσχέσεως. Εἰς τὸν Ἀβραάμ ὅμως ὁ Θεὸς τὴν ἐχάρισε δι' ὑποσχέσεως»²⁶.

Ἴδου λοιπὸν καὶ ὁ Θεὸς παρέδωσε διαθήκην ὁμιλῶν εἰς τὸν Ἀβραάμ, ὥστε νὰ φθάσουν εἰς τοὺς ἐθνικοὺς διὰ τοῦ ἀπογόνου του αἱ εὐλογίαι· πῶς λοιπὸν δύναται ὁ νόμος ν' ἀκυρώσῃ αὐτάς; Ἐπειδὴ ὅμως τὸ παράδειγμα δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ προσελκύσῃ ὀλοκληρωτικῶς πρὸς τὸ ἐν λόγῳ θέμα, διὰ τοῦτο καὶ εἶπεν ἀπὸ πρὶν «θὰ σὰς ὁμιλήσω μὲ ἀνθρώπινον παράδειγμα». Καθόλου νὰ μὴ ζημιωθῆς διὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ Θεοῦ. Παρατήρησε δὲ ἄνωθεν τὸ παράδειγμα. Ὑπεσχέθη εἰς τὸν Ἀβραάμ ὅτι διὰ τοῦ ἀπογόνου του θὰ εὐλογηθοῦν τὰ ἔθνη· ἀπόγονος δὲ αὐτοῦ κατὰ σάρκα εἶναι ὁ Χριστός. Ἦλθεν ὁ νόμος μετὰ ἀπὸ τετρακόσια τριάκοντα ἔτη. Ἐὰν λοιπὸν ὁ νόμος χαρίζῃ τὰς εὐλογίας, καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὴν δικαιοσύνην, τότε ἐκείνη ἡ ὑπόσχεσις εἶναι ἄκυρος. Ὑστερον, τὴν μὲν ἀνθρωπίνην διαθήκην οὐδεὶς ἀκυρώνει, ἐνῶ ἡ διαθήκη τοῦ Θεοῦ ἀκυροῦται μετὰ τετρακόσια τριάκοντα ἔτη; Διότι ἐὰν ὅσα ὑπεσχέθη ἐκείνη, δὲν τὰ δίδει ἡ ἰδία, ἀλλ' ἄλλος ἀντ' ἐκείνης, τότε ἐκείνη ἔχει ἐκβληθῆ. Καὶ πῶς θὰ ἦσαν αὐτὰ λογικά;

Ἐξ αἰτίας τίνος λοιπὸν. ἔδωσε τὸν νόμον; λέγει. «Ἐνεκα τῶν παραβάσεων»²⁷. Διότι, οὔτε ὁ νόμος εἶναι περιττός.

πάντα συνορᾷ; πῶς μυρίοις κέχρηται ὀφθαλμοῖς; Ἐπειδὴ γὰρ τὴν πίστιν ἐπῆρε, καὶ προεστυτέραν ἔδειξεν, ἵνα μὴ τις νομίση περιττὸν τὸν νόμον, καὶ τοῦτο διορθοῦναι τὸ μέρος, δεικνὺς διὸ οὐκ εἰκῆ, ἀλλὰ πάνυ χρησίμως ἐδόθη, τῶν παρὰ τὴν ἁρπαγῆν χάριν», τουτέστιν, ἵνα μὴ ἐξῆ Ἰουδαίοις ἀδεῶς ζῆν, καὶ εἰς ἔσχατον ἐξολιοθαίνειν κακίας, ἀλλ' ἀντὶ χαλινοῦ ὁ νόμος αὐτοῖς ἐπικείμενος ἦ, παιδεύων, ρυθμίζων, κωλύων παραβαίνειν, εἰ καὶ μὴ πάσας, ἀλλ' ὅπως καὶ ἐνίας τῶν ἐντολῶν.

10 Ὅσοι οὐ μικρὸν τὸ κέρδος τοῦ νόμου. Ἄλλ' ἄχρι τίνος; «Ἄχρι οὐ ἔλθῃ τὸ σπέρμα, ᾧ ἐπήγγελται» περὶ Χριστοῦ λέγων. Εἰ τοίνυν μέχρι τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας δέδοται, τί περαιτέρω καὶ παρὰ καιρὸν αὐτὸν ἔλκεις; «Διαταγεῖς δι' ἀγγέλων ἐν χειρὶ μεσίτου». Ἡ τοὺς ἱερέας ἀγγέλους καλεῖ, ἣ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀγγέλους ὑπηρετήσασθαι φησι τῇ νομοθεσίᾳ. Μεσίτην δὲ ἐνταῦθα τὸν Χριστὸν φησι, δεικνὺς διὸ προῆν, καὶ τὸν νόμον αὐτὸς ἔδωκεν.

6. «Ὁ δὲ μεσίτης ἐνός οὐκ ἔστιν· ὁ δὲ Θεὸς εἷς ἐστιν». Τί ἂν ἐνταῦθα εἴποιεν αἰρετικοί; Εἰ γὰρ τό, «μόνος ἀληθινός», οὐκ ἀφήσει τὸν Υἱὸν εἶναι Θεὸν ἀληθινόν, οὐκ ἄρα οὐδὲ Θεόν, διὰ τὸ λέγεσθαι, «ὁ δὲ Θεὸς εἷς ἐστιν». Εἰ δὲ ἐνός λεγομένου Θεοῦ τοῦ Πατρὸς, ἐστὶ Θεὸς καὶ ὁ Υἱός, εὐδηλον διὸ καὶ ἀληθινοῦ λεγομένου μόνου τοῦ Πατρὸς, ἀληθινὸς καὶ ὁ Υἱός. Ὁ δὲ μεσίτης, φησί, δύο τινῶν γίνεται μεσίτης. 25 Τίνος οὖν μεσίτης ἦν ὁ Χριστός; Ἡ δὴλον διὸ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων; Ὅρῳ πῶς δεικνυσθαι, διὸ καὶ τὸν νόμον αὐτὸς ἔδωκεν; Εἰ τοίνυν αὐτὸς ἔδωκε, κύριος ἂν εἶη καὶ λῦσαι πάλιν.

28. Γαλ. 3, 20.

29. Ἰωάν. 17, 3.

Βλέπεις πῶς βλέπει συγκρόνως τὰ πάντα; Πῶς χρησιμοποιεῖ χιλιάδας ὀφθαλμούς; Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐξῆρε τὴν πίστιν καὶ ἔδειξεν ὅτι εἶναι ἀρχαιοτέρα, διὰ νὰ μὴ νομίση κανεὶς περιττὸν τὸν νόμον, προλαμβάνει καὶ αὐτό, δεικνύων ὅτι ὄχι τυχαίως, ἀλλὰ διὰ μεγάλην ὠφέλειαν ἐδόθη «ἐνεκα τῶν παραβάσεων», δηλαδὴ διὰ νὰ μὴ εἶναι ἐπιτρεπτὸν εἰς τοὺς Ἰουδαίους νὰ ζοῦν ἀπρεπῶς καὶ νὰ ὀλισθαίνουν εἰς τὸ ἔσχατον σημεῖον τῆς κακίας, ἀλλὰ νὰ εἶναι δι' αὐτοὺς ὁ νόμος ὡς καλινός, παιδαγωγῶν, τακτοποιῶν, ἐμποδίζων νὰ παραβαίνουν, ἂν καὶ ὄχι ὅλας, τοῦλάχιστον μερικὰς ἀπὸ τὰς ἐντολάς.

Ἔτσι δὲν εἶναι μικρὸν τὸ κέρδος τοῦ νόμου. Ἄλλ' ἕως πότε; «Ἔως οὗτοῦ ἔλθῃ ὁ ἀπόγονος εἰς τὸν ὁποῖον ἔγινεν ἡ ὑπόσχεσις», λέγων διὰ τὸν Χριστόν. Ἐὰν λοιπὸν ἔχη δοθῆ μέχρι τὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ, διατί παρατείνεις αὐτὸν καὶ πέραν τοῦ προωρισμένου καιροῦ του; «Διετάχθη δὲ ὁ νόμος δι' ἀγγέλων καὶ μὲ τὴν μεσολάβησιν μεσίτου. Ἦ τοὺς ἱερεῖς ὀνομάζει ἀγγέλους ἢ καὶ οἱ ἴδιοι οἱ ἄγγελοι λέγει ὅτι ὑπηρετήσαν εἰς τὴν νομοθεσίαν. Μεσίτην δὲ ἐδῶ λέγει τὸν Χριστόν, δεικνύων ὅτι προὔπηρχε, καὶ ὅτι αὐτὸς ἔδωκε τὸν νόμον.

6. «Ἄλλ' ὁ μεσίτης δὲν εἶναι ἑνός, ὁ Θεὸς ὅμως εἶναι ἕνας»²⁸. Τί θὰ ἔλεγον ἐδῶ οἱ αἰρετικοί; Διότι ἐὰν τὸ «μόνος ἀληθινός»²⁹, δὲν ἀφήνῃ τὸν Υἱὸν νὰ εἶναι ἀληθινὸς Θεός, ἄρα οὔτε Θεός, ἐφ' ὅσον λέγεται· «Ὁ δὲ Θεὸς εἶναι ἕνας». Ἐὰν ὅμως, παρ' ὅ,τι λέγεται εἰς ὁ Θεὸς Πατήρ, εἶναι Θεὸς καὶ ὁ Υἱός, εἶναι φανερόν καὶ ὅτι, παρ' ὅ,τι λέγεται μόνος ἀληθινός ὁ Πατήρ εἶναι ἀληθινός καὶ ὁ Υἱός. Ὁ δὲ μεσίτης, λέγει, γίνεται μεσίτης δύο πραγμάτων. Τίνος λοιπὸν μεσίτης ἦτο ὁ Χριστός; Ἦ εἶναι φανερόν ὅτι ἦτο μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων; Βλέπεις πῶς ἀποδεικνύει ὅτι καὶ τὸν νόμον αὐτὸς ἔδωκε; Ἐὰν λοιπὸν αὐτὸς ἔδωκε, εἶναι κύριος καὶ νὰ τὸν λύσῃ πάλιν.

«Ὁ οὖν νόμος κατὰ τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ;». Εἰ γὰρ ἐν τῷ σπέρματι τοῦ Ἀβραάμ αἱ εὐλογίαι δέδονται, ὁ δὲ νόμος κατάραν εἰσάγει, ἄρα κατὰ τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ. Πῶς οὖν λύει τὴν ἀντίθεσιν; Πρῶτον μὲν ἀπαγορεύει, 5 εἰπὼν «Μὴ γένοιτο». ἔπειτα καὶ κατασκευάζει, οὕτω λέγων «Εἰ γὰρ ἐδόθη νόμος ὁ δυνάμενος ζωοποιῆσαι, ὄντως ἂν ἐκ νόμου ἦν ἡ δικαιοσύνη». Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν εἰ μὲν ἐν αὐτῷ, φησί, τὴν ἐλπίδα τῆς ζωῆς εἶχομεν, καὶ αὐτὸς ἦν ὁ τὸ κῆρος ἔχων τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, ἴσως ταῦτα κα- 10 λῶς ἔλεγε· εἰ δὲ ἀπὸ πίστεως σώζη, κἂν ἐπικαιαράτους ποιῇ, οὐδὲν ἐβλάβης ἐρχομένης ἐκείνης καὶ πάντα λυούσης.

Εἰ μὲν γὰρ δι' ἐκείνου ἡ ἐπαγγελία, εἰκότως ἐδεδοί- κεις μὴ τῆς δικαιοσύνης ἐκπέσης, ἐκπίπτων τοῦ νόμου· εἰ δὲ διὰ τοῦτο ἐδόθη, ἵνα συγκλείσῃ πάντας, τοιτέσιν, ἵνα 15 ἐλέγξῃ, καὶ δείξῃ τὰ οἰκεῖα αὐτῶν πλημμελήματα, οὐ μόνον οὐ κωλύει σε τοῦ τυχεῖν τῆς ἐπαγγελίας, ἀλλὰ καὶ συμπράττει πρὸς τὸ τυχεῖν. Τοῦτο γοῦν δηλῶν ἔλεγεν «Ἀλλὰ συνέ- κλεισεν ἡ Γραφή τὰ πάντα ὑπὸ ἁμαρτίαν, ἵνα ἡ ἐπαγγελία ἐκ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ δοθῇ τοῖς πιστεύουσιν». Ἐπειδὴ 20 γὰρ Ἰουδαῖοι οὐδὲ τῶν ἁμαρτημάτων ἠσθάνοντο τῶν οἰκει- ων, μὴ αἰσθανόμενοι δέ, οὐδὲ ἀφέσεως ἐπεθύμουν, ἔδωκε τὸν νόμον ἐλέγχοντα τὰ τραύματα, ἵνα ποθήσωσι τὸν ἰατρόν. Τὸ γὰρ, «συνέκλεισεν», ἤλεγξέν ἐστι, καὶ ἐλέγξας κατεῖχεν ἐν φόβῳ.

25 Εἶδες διὸ οὐ μόνον κατὰ τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν ἐπαγγελιῶν ἐδόθη; Εἰ μὲν γὰρ ἐαυτῷ τὸ πρᾶγμα ἐξεδίδκει καὶ τὴν ἀσθεντίαν ὁ νόμος, κα- λῶς ταῦτα ἐλέγειο· εἰ δὲ ἐτέρῳ τρέχει, καὶ δι' ἐκείνου πάντα ἔπρατε, πῶς κατὰ τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ; Εἰ

80. Γαλ. 3, 21.

81. Γαλ. 3, 22.

«Ὁ νόμος λοιπὸν εἶναι ἐναντίον τῶν ὑποσχέσεων τοῦ Θεοῦ;»²⁰. Διότι ἐὰν αἱ δωρεαὶ ἔχουν δοθῆ εἰς τὸν ἀπόγονον τοῦ Ἀβραάμ, ὁ δὲ νόμος εἰσάγει κατάραν, ἄρα στρέφεται ἐναντίον τῶν ὑποσχέσεων τοῦ Θεοῦ. Πῶς λοιπὸν λύει τὴν ἀντίθεσιν; Πρῶτον μὲν ἀπαγορεύει, λέγων· «Μὴ γένοιτο!» ὕστερον καὶ ἀποδεικνύει λέγων ἔτσι· «Διότι ἐὰν ἐδίδετο ὁ νόμος, ὁ ὁποῖος θὰ ἠδύνατο νὰ ζωοποιήσῃ, τότε πραγματικῶς θὰ προήρχετο ἐκ τοῦ νόμου ἢ δικαίωσις». Αὐτὸ δὲ τὸ ὁποῖον ἐννοεῖ, εἶναι τὸ ἐξῆς· ἐὰν μὲν εἰς αὐτὸν ἐστηρίξασμεν τὴν ἐλπίδα τῆς ζωῆς, καὶ ἦτο αὐτὸς ὁ ἔχων τὴν ἐξουσίαν τῆς σωτηρίας μας, ἴσως νὰ ἔλεγες ὀρθῶς αὐτά· ἐφ' ὅσον ὅμως σώζεσαι ἀπὸ τὴν πίστιν, ἂν καὶ ὁ νόμος μᾶς θέτει ὑπὸ κατάραν, εἰς τίποτε δὲν ἐζημιώθῃς ἀπὸ τὸ ὅτι ἔρχεται ἐκείνη καὶ λύει τὰ πάντα.

Διότι, ἐὰν μὲν ἡ ὑπόσχεσις εἶχε δοθῆ διὰ τοῦ νόμου, εὐλόγως θὰ ἐφοβεῖσο μήπως, ἐκπίπτων ἀπὸ τὸν νόμον, ἐκπέσης τῆς δικαιοσύνης· ἐὰν ὅμως διὰ τοῦτο ἐδόθη, διὰ νὰ περικλείσῃ τὰ πάντα, δηλαδὴ διὰ νὰ ἐλέγξῃ καὶ νὰ δείξῃ τὰς ἁμαρτίας των, ὅχι μόνον δὲν σὲ ἐμποδίζει νὰ ἐπιτύχῃς τὴν ὑπόσχεσιν, ἀλλὰ καὶ συνεργεῖ εἰς τὸ νὰ τὴν ἐπιτύχῃς. Αὐτὸ λοιπὸν δηλῶν ἔλεγεν· «Ἡ Γραφὴ ὅμως περιέκλεισε τὰ πάντα κάτω ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, διὰ νὰ δοθῆ εἰς τοὺς πιστεύοντας ἡ ὑπόσχεσις βάσει τῆς πίστεως εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν»²¹. Διότι ἐπειδὴ οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἠσθάνοντο, οὔτε τὴν ἄφεσιν ἐπεθύμουν, ἔδωσε τὸν νόμον ὥστε νὰ ἐλέγξῃ διὰ τὰ τραύματα, διὰ νὰ ποθήσουν τὸν ἰατρόν. Διότι τὸ «περιέκλεισεν», σημαίνει ἤλεγξεν, καὶ ἀφοῦ ἤλεγξεν, ἐκράτει αὐτοὺς εἰς φόβον.

Εἶδες ὅτι ὅχι μόνον δὲν εἶναι ἐναντίον τῶν ὑποσχέσεων τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν ὑποσχέσεων ἐδόθη; Διότι, ἐὰν μὲν ὁ νόμος διεξεδίκει διὰ τὸν ἑαυτὸν του τὸ πρᾶγμα καὶ τὴν αὐθεντίαν, ὀρθῶς θὰ ἐλέγοντο αὐτά· ἐφ' ὅσον ὅμως εἰς ἄλλον τρέχει, καὶ δι' ἐκεῖνον ἔπραττε τὰ πάντα, πῶς τότε στρέφεται κατὰ τῶν ὑποσχέσεων τοῦ Θεοῦ; Διότι ἐὰν

γὰρ μὴ νόμος ἐδόθη, πάντες εἰς κακίαν ἐξώκειλαν ἄν, καὶ οὐδείς ἔμελλεν Ἰουδαίων ἔσεσθαι ὁ ἀκουσόμενος τοῦ Χριστοῦ· νυνὶ δὲ δοθείς, δύο ταῦτα κατώρθωσεν, ἀρειτὴν σύμμετρον παιδεύσας τοὺς προσέχοντας, καὶ πείσας εἰδέναι τὰ
 5 οἰκεία ἁμαρτήματα, ὃ μάλιστα αὐτοὺς ἐποίει προθυμοτέρους πρὸς τὸ ζητεῖν τὸν Υἱόν. Οἱ γοῦν μὴ πιστεύσαντες αὐτῷ, ἐκ τοῦ μὴ καταγνῶναι τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων, οὐκ ἐπίστευσαν. Καὶ τοῦτο δηλῶν ἔλεγεν· «Ἀγνοοῦντες γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην, καὶ τὴν ἰδίαν δικαιοσύνην ζητοῦντες σιῆ-
 10 σαι, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑπειάγησαν».

«Πρὸ τοῦ δὲ ἐλθεῖν τὴν πίστιν, ὑπὸ νόμον ἐφρουρούμεθα, συγκεκλεισμένοι εἰς τὴν μέλλουσαν πίστιν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς». Εἶδες πῶς σαφῶς ἄπερ εἰρήκαμεν παρέστησε; Τὸ γάρ, «ἐφρουρούμεθα», καί, «συγκεκλεισμένοι», οὐ-
 15 δὲν ἕτερον δηλοῦντός ἐστιν, ἢ τὴν ἐκ τῶν ἐντολῶν τοῦ νόμου γενομένην ἀσφάλειαν. Ὡσπερ γὰρ ἐν τειχίῳ τινὶ τῷ φόβῳ κατέχων αὐτοὺς καὶ τῷ θίῳ τῷ καὶ αὐτὸν ὁ νόμος ἐτήρει τῇ πίστει.

«Ὡστε ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονεν εἰς Χριστόν,
 20 ἵνα ἐκ πίστεως δικαιωθῶμεν». Ὁ δὲ παιδαγωγὸς οὐκ ἐναντιοῦται τῷ διδασκάλῳ, ἀλλὰ καὶ συμπράττει, πάσης κακίας ἀπαλλάττων τὸν νέον, καὶ μετὰ πάσης σχολῆς τὰ μαθήματα παρὰ τοῦ διδασκάλου δέχεσθαι παρασκευάζων· ἀλλ' ὅταν ἐν ἔξει γένηται, ἀφίσταται λοιπὸν ὁ παιδαγωγός. Διὰ τοῦτό
 25 φησιν· «Ἐλθούσης δὲ τῆς πίστεως», τῆς εἰς τὸν τέλειον ἄνδρα ἀγούσης, «οὐκέτι ὑπὸ παιδαγωγόν ἔομεν. Πάντες γὰρ υἱοὶ Θεοῦ ἐσθε διὰ τῆς πίστεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Εἰ τοίνυν ὁ νόμος παιδαγωγός, καὶ ὑπ' αὐτὸν ἐφρουρούμεθα συγκεκλεισμένοι, οὐκ ἐναντίος τῆς χάριτος, ἀλλὰ καὶ συνε-
 30 γός· εἰ δὲ ἐλθούσης τῆς χάριτος ἐπιμένοι κατέχων, τίτις ἐ-

82. Ρωμ. 10, 8.

83. Γαλ. 3, 23.

84. Γαλ. 3, 24.

85. Γαλ. 3, 25, 26.

δὲν εἶχε δοθῆ ὁ νόμος, ὅλοι θὰ ἐξετρέποντο εἰς τὴν κακίαν, καὶ οὐδεὶς ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους ἐπρόκειτο ν' ἀκούσῃ τὸν Χριστόν· τῶρα ὅμως, ἀφοῦ ἐδόθη, δύο πράγματα κατώρθωσεν, καὶ εἰς τὴν ἀρετὴν νὰ τοὺς παιδαγωγῆσῃ μετρίως ὅσους ἀφωσιώθησαν εἰς αὐτόν, καὶ νὰ πείσῃ νὰ γνωρίσουν τὰ ἁμαρτήματά των, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἔκαμνε μάλιστα προθυμοτέρους αὐτοὺς εἰς τὸ νὰ ζητοῦν τὸν Υἱόν. Ἐκεῖνοι, λοιπόν, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν, δὲν ἠπίστησαν λόγῳ τοῦ ὅτι δὲν ἐγνώρισαν τὰ ἁμαρτήματά των. Καὶ αὐτὸ δηλῶν ἔλεγε· «Διότι, ἐπειδὴ ἀγνοοῦν τὴν δικαίωσιν τὴν ὁποῖαν δίδει ὁ Θεὸς καὶ προσπαθοῦν νὰ κατασκευάσουν τὸν ἰδικόν των τρόπον δικαίωσης, δὲν ὑπετάγησαν εἰς τὴν δικαίωσιν ἢ ὁποία προέρχεται ἀπὸ τὸν Θεόν»³².

«Πρὶν ἔλθῃ ἡ πίστις, ἐφρουρούμεθα κεκλεισμένοι κάτω ἀπὸ τὸν νόμον, μέχρις ὅτου ἀποκαλυφθῆ ἡ πίστις»³³. Εἶδες πῶς παρέστησε σαφῶς αὐτὰ τὰ ὁποῖα εἶπομεν; Διότι διὰ τοῦ «ἐφρουρούμεθα» καὶ «κεκλεισμένοι», τίποτε ἄλλο δὲν θέλει νὰ δηλώσῃ, παρὰ τὴν ἀσφάλειαν ἢ ὁποία ἐδόθη ἀπὸ τὰς ἐντολὰς τοῦ νόμου. Διότι ὡσὰν νὰ ἐκράτει αὐτοὺς μέσα εἰς ἓν τεῖχος μετὰ τὸν φόβον, καὶ εἰς τὸν βίον τὸν σύμφωνον πρὸς αὐτόν, ὁ νόμος ἐκράτει αὐτοὺς εἰς τὴν πίστιν.

«Ὡστε ὁ νόμος ἦτο παιδαγωγὸς εἰς ἐμᾶς, ἕως ὅτου ἔλθῃ ὁ Χριστός, διὰ νὰ δικαιωθῶμεν διὰ τῆς πίστεως»³⁴. Ὁ δὲ παιδαγωγὸς δὲν ἐναντιοῦται εἰς τὸν διδάσκαλον, ἀλλὰ καὶ συνεργεῖ, ἀπαλλάσσων τὸν νέον ἀπὸ κάθε κακίαν καὶ μετὰ κάθε ἐπιμέλειαν προετοιμάζων νὰ δέχεται τὰ μαθήματα ἀπὸ τὸν διδάσκαλον. Διὰ τοῦτο λέγει· «Τῶρα δέ, πού ἦλθεν ἡ πίστις, δὲν εἴμεθα πλέον ὑπὸ παιδαγωγόν, διότι διὰ τῆς πίστεως εἴσθε ὅλοι υἱοὶ Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ»³⁵. Ἐὰν λοιπόν ὁ νόμος εἶναι παιδαγωγὸς καὶ ἐφρουρούμεθα κεκλεισμένοι κάτω ἀπὸ αὐτόν, ὅχι μόνον δὲν εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὴν χάριν, ἀλλὰ καὶ συνεργὸς εἶναι· ἐὰν δέ, ἐνῶ ἦλθεν ἡ χάρις, ἐπιμένει νὰ ἰσχύῃ, τότε εἶναι ἀντίθετος. Διότι ἂν,

ναντίος. Ἄν γὰρ ὀφείλοντας ἐξελθεῖν πρὸς αὐτὴν συγκλείη, τότε τὴν ἡμετέραν λυμαίνεται σωτηρίαν.

Ῥωπερ γὰρ ὁ λύχνος ἐν τῇ νυκτὶ φωτίσας, εἰάν γενομένης ἡμέρας ἀναγκάζῃ μὴ καθορᾶν τὸν ἥλιον, οὐ μόνον οὐκ ἐχαρίσαιο, ἀλλὰ καὶ ἐλυμήνατο· οὕτω καὶ ὁ νόμος, ἂν πρὸς τὰ μείζονα κώλυμα γίνηται. Οἱ τοίνυν αὐτὸν τηροῦντες νῦν, οὗτοι μάλιστα αὐτὸν διαβάλλουσι. Καὶ γὰρ ὁ παιδαγωγὸς τότε καταγέλαστον ποιεῖ τὸν νέον, διὰν καιροῦ καλοῦντος αὐτὸν ἀποσιῆσαι, παρ' ἑαυτῷ κατέχη. Διὸ καὶ ὁ
10 Παῦλός φησιν, «Ἐλθούσης δὲ τῆς πίστεως, οὐκέτι ὑπὸ παιδαγωγόν ἐστε». Ῥωσιτε οὐκέτι ὑπὸ παιδαγωγόν ἐσμεν.

«Πάντες γὰρ υἱοὶ Θεοῦ ἐστε». Βαβαί, πόση τῆς πίστεως ἡ δύναμις, καὶ πῶς αὐτὴν ἐκκαλύπτει προϊών. Πρῶτον μὲν γὰρ ἔδειξεν, ὅτι υἱὸς ἐποίει τοῦ πατριάρχου· «Γινώσκειτε γάρ», φησὶν, «ὅτι οἱ ἐκ πίστεως, οὗτοι υἱοὶ εἰσιν Ἀβραάμ»· νῦν δὲ ἀποφαίνει, ὅτι καὶ τοῦ Θεοῦ· «Πάντες γὰρ υἱοὶ Θεοῦ», φησὶν, «ἐστέ διὰ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ»· διὰ τῆς πίστεως, οὐ διὰ τοῦ νόμου. Εἶτα ἐπειδὴ μέγα εἶπε καὶ θαυμασιόν, λέγει καὶ τὸν τρόπον τῆς υἱοθεσίας. «Ὅσοι
20 γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδώσασθε». Καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ εἶπεν, ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐγεννήθητε; τὸ γὰρ ἀκόλουθον τοῦ δεῖξαι υἱοὺς τοῦτο ἦν. Ὅτι πολὺ φορικωδέστερον αὐτὸ τίθησιν. Εἰ γὰρ ὁ Χριστὸς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, οὐ δὲ αὐτὸν ἐνδέδυσαι, τὸν
25 Υἱὸν ἔχων ἐν ἑαυτῷ καὶ πρὸς αὐτὸν ἀφομοιωθεὶς, εἰς μίαν συγγένειαν καὶ μίαν ἰδέαν ἤχθης.

«Οὐκ ἐνὶ Ἰουδαῖος οὐδὲ Ἕλληνας, οὐκ ἐνὶ δοῦλος οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἐνὶ ἄρσεν ἢ θῆλυ· πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Εἶδες ψυχὴν ἀκόρεστον; Εἰπὼν γάρ,

36. Γαλ. 3, 27.

37. Γαλ. 3, 28.

ἐνῶ ὀφείλομεν νὰ ἐξέλθωμεν πρὸς τὴν πίστιν, αὐτὸς μᾶς κρατεῖ κεκλεισμένους, τότε καταστρέφει τὴν σωτηρίαν μας.

Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ὁ λύχνος, ἀφοῦ ἐφώτισεν εἰς τὴν νύκτα, ἂν, ὅταν ἔλθῃ ἡ ἡμέρα, ἀναγκάζῃ νὰ μὴ βλέπωμεν τὸν ἥλιον, ὅχι μόνον δὲν προσέφερεν, ἀλλὰ κατέστρεψε, ἔτσι καὶ ὁ νόμος, ὅταν γίνεται ἐμπόδιον πρὸς τὰ μεγαλύτερα. Αὐτοὶ λοιπὸν οἱ ὁποῖοι τὸν τηροῦν τώρα, αὐτοὶ πολὺ περισσότερο τὸν κατηγοροῦν. Διότι καὶ ὁ παιδαγωγὸς τότε κάμνει καταγέλαστον τὸν νέον, ὅταν, ἐνῶ ὁ καιρὸς καλεῖ αὐτὸν ν' ἀπομακρυνθῇ, τὸν κρατεῖ πλησίον του. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «Τώρα δέ, πού ἤλθεν ἡ πίστις, δὲν εἴμεθα πλέον ὑπὸ παιδαγωγόν». Ὡστε δὲν εἴμεθα ὑπὸ παιδαγωγόν.

«Διότι διὰ τῆς πίστεως εἴσθε ὅλοι υἱοὶ Θεοῦ». Ὡ, πόσον μεγάλη εἶναι ἡ δύναμις τῆς πίστεως καὶ πῶς, προχωρῶν, ἀποκαλύπτει αὐτήν! Διότι, προηγουμένως μὲν ἔδειξεν, ὅτι ἡ πίστις ἀνεδείκνυεν αὐτοὺς υἱοὺς τοῦ πατριάρχου· διότι «βλέπετε λοιπόν», λέγει, «ὅτι ὅσοι εἶναι ἄνθρωποι πίστεως, αὐτοὶ εἶναι παιδιὰ τοῦ Ἀβραάμ· τώρα δὲ δεικνύει, ὅτι εἶναι καὶ παιδιὰ τοῦ Θεοῦ· «Διότι διὰ τῆς πίστεως εἴσθε ὅλοι υἱοὶ Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ»· διὰ τῆς πίστεως, ὅχι διὰ τοῦ νόμου. Ὑστερον, ἐπειδὴ εἶπε μεγάλο καὶ θαυμαστὸν πρᾶγμα, λέγει καὶ τὸν τρόπον τῆς υἰοθεσίας. «Διότι ὅσοι ἐβαπτίσθητε εἰς τὸν Χριστόν, ἔχετε ἐνδυθῆ τὸν Χριστόν»²⁶. Καὶ διατί δὲν εἶπεν· διότι ὅσοι ἐβαπτίσθητε εἰς τὸν Χριστόν, ἔχετε γεννηθῆ ἀπὸ τὸν Θεόν; Διότι αὐτὸ ἦτο τὸ φυσικὸν ἐπόμενον διὰ ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἦσαν υἱοὶ τοῦ Θεοῦ. Διότι λέγει αὐτὸ μὲ τρόπον πολὺ φρικωδέστερον. Διότι, ἀφοῦ ὁ Χριστὸς εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ σὺ ἔχεις ἐνδυθῆ αὐτόν, ἔχων μέσα σου τὸν Υἱόν, καὶ ἀφοῦ ἀφωμοιώθης πρὸς αὐτόν, ἔχεις ὀδηγηθῆ εἰς μίαν συγγένειαν καὶ εἰς μίαν εἰκόνα.

«Δὲν ὑπάρχει Ἰουδαῖος, οὔτε Ἕλλην, δὲν ὑπάρχει δοῦλος οὔτε ἐλεύθερος, δὲν ὑπάρχει ἄρρεν καὶ θῆλυ, διότι ὅλοι ἐσεῖς εἴσθε εἰς ἄνθρωπος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ»²⁷. Εἶδες ἀκόρεστον ψυχὴν; Διότι ἀφοῦ εἶπεν ὅτι ἐγίναμεν υἱοὶ τοῦ Θεοῦ

δι υἱοὶ τοῦ Θεοῦ γεγονάμεν διὰ πίστεως, οὐχ ἴσταιται με-
 χρι τούτου, ἀλλ' ἐπιζητεῖ τι πλέον εὐρεῖν, τὸ δυνάμενον σα-
 φέστερον παρασιῆσαι τὴν ἐγγυτέραν πρὸς τὸν Χριστὸν ἐ-
 νωσιν. Καὶ εἰπὼν, δι αὐτὸν ἐνεδύσασθε, οὐδὲ ταύτη ἀρ-
 5 κεῖται τῇ λέξει, ἀλλ' ἐρμηνεύων αὐτήν, ἐνδοιέρω πρόβεισι
 τῆς τοιαύτης συναφείας, καὶ φησιν· δι «πάντες εἰς ἓστε ἐν
 Χριστῷ Ἰησοῦ»· τοιτέστι, μίαν μορφήν, ἓνα τύπον ἔχετε
 πάντες τὸν τοῦ Χριστοῦ. Τί τούτων γένοιτ' ἂν φρικωδέστε-
 ρον τῶν ρημάτων; Ὁ Ἕλλην καὶ ὁ Ἰουδαῖος καὶ ὁ δοῦλος
 10 πρῶην, οὐκ ἀγγέλου οὐδὲ ἀρχαγγέλου, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ πάν-
 των δεσπότου τὴν μορφήν ἔχων περιέρχεται, καὶ ἐν ἑαυτῷ
 δεικνὺς τὸν Χριστόν.

«Εἰ δὲ ὑμεῖς τοῦ Χριστοῦ, ἄρα τοῦ Ἀβραὰμ σπέρμα ἐ-
 σιέ, καὶ κατ' ἐπαγγελίαν κληρονόμοι». Εἶδες πῶς, ὅπερ ἔμ-
 15 προσθεν ἔλεγεν, ἀπέδειξε νῦν τὸ περὶ τοῦ σπέρματος, ὅτι
 αὐτῷ καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ αἱ εὐλογίαι εἰσὶ δεδομέναί;

διὰ τῆς πίστεως, δὲν σταματᾷ μέχρις αὐτὸ τὸ σημεῖον, ἀλλ' ἐπιζητεῖ νὰ εὕρῃ κάτι περισσότερο, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ παραστήσῃ σαφέστερον τὴν ἐγγυτέραν ἔνωσιν μὲ τὸν Χριστόν. Καὶ ἀφοῦ εἶπεν ὅτι ἔχετε ἐνδυθῆ αὐτόν, οὔτε εἰς αὐτὴν τὴν λέξιν ἀρκεῖται, ἀλλ' ἐρμηνεύων αὐτήν, προχωρεῖ βαθύτερον ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἔνωσιν, καὶ λέγει ὅτι «ὅλοι εἰσθε εἰς ἄνθρωπος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ»· δηλαδή, μίαν μορφήν, ἓνα τύπον ἔχετε ὅλοι, τὸν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τί θὰ ἦτο φρικωδέστερον ἀπὸ αὐτὰ τὰ λόγια; Ὁ Ἕλληνας καὶ ὁ Ἰουδαῖος καὶ ὁ πρῶτος δοῦλος, ὄχι ἀγγέλου, οὔτε ἀρχαγγέλου, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου τοῦ Κυρίου τῶν πάντων ἔχων τὴν μορφήν, περιφέρεται, ἐμφανίζων εἰς τὸν ἑαυτόν του τὸν Χριστόν.

«Ἐὰν δὲ εἰσθε τοῦ Χριστοῦ, ἄρα εἰσθε ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραάμ, καὶ κληρονόμοι βάσει ὑποσχέσεως»³⁸. Εἶδες πῶς, αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἔλεγε προηγουμένως διὰ τὸν ἀπόγονον, ἀπέδειξε τώρα, ὅτι δηλαδή εἰς αὐτόν καὶ εἰς τὸν ἀπόγονον αὐτοῦ ἔχουν δοθῆ αἱ εὐλογίαι;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄ 1 — 31

1. «Λέγω δέ, ἐφ' ὅσον χρόνον ὁ κληρονόμος νήπιός ἐστιν, οὐδὲν διαφέρει δούλου, κύριος πάντων ὢν· ἀλλ' ὑπὸ ἐπιτρόπους καὶ οἰκονόμους ἐστὶν ἄχρι τῆς προθεσμίας τοῦ Πατρὸς. Οὕτω καὶ ἡμεῖς, ὅτι ἤμεν νήπιοι, ὑπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου ἤμεν». Νήπιον ἐνταῦθα οὐ τὴν ἡλικίαν φησὶν, ἀλλὰ τὴν γνώμην, δεικνύς ὅτι ὁ μὲν Θεὸς ἐξ ἀρχῆς ἐβούλετο ταῦτα χαρίσασθαι· ἐπειδὴ δὲ ἔτι νηπιωδέστερον διεκείμεθα, ἀφῆκεν ὑπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου εἶναι, τουτέστι νουμηνίας
 5 καὶ Σάββαια· αὗται γὰρ ἡμῖν αἱ ἡμέραι ἀπὸ δρόμου σελήνης καὶ ἡλίου γίνονται. Εἰ τοίνυν καὶ νῦν ὑμᾶς ὑπὸ νόμον ἄγουσιν, οὐδὲν ἕτερον ποιῶσιν, ἀλλ' ἢ καὶ ἐν τῷ χρόνῳ τῆς τελείας ἡλικίας εἰς τοῦπίσω πάλιν ὑμᾶς ἀπάγουσιν. Ὅρα ὅσον ἐστὶ παραιήρησις ἡμερῶν; Τὸν Κύριον, τὸν οἰκοδεσπό-
 10 τιν, τὸν πάντων κρατοῦντα ἐν ὑπηρέτου καθίστησι τάξει.

«Ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, γενόμενον ἐκ γυναικός, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ, ἵνα τὴν υἰοθεσίαν ἀπολάβωμεν». Δύο τίθησιν ἐνταῦθα αἰτίας καὶ κατορθώματα
 20 τῆς σαρκώσεως, καὶ κακῶν ἀπαλλαγῆν, καὶ ἀγαθῶν χορηγίαν· ἅπερ οὐδενὶ δυνατὸν ἦν, ἢ αὐτῷ κατορθῶσαι μόνῳ. Τίνα δὲ ταῦτα ἦν; Ἀπαλλαγῆναι τῆς ἀραῆς τοῦ νόμου, καὶ εἰς υἰοθεσίαν ἀχθῆναι. «Ἴνα γὰρ τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ», φησί,

1. Γαλ. 4. 1-8.
 2. Γαλ. 4. 4-5.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ' 1 — 31

1. «Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐννοῶ εἶναι ὅτι, ἐφ' ὅσον χρόνον ὁ κληρονόμος εἶναι ἀνήλικος, δὲν διαφέρει καθόλου ἀπὸ τὸν δοῦλον, ἂν καὶ εἶναι κύριος ὅλης τῆς περιουσίας, ἀλλ' εἶναι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ἐπιτρόπων καὶ διαχειριστῶν μέχρι τῆς προθεσμίας, τὴν ὁποίαν ὤρισεν ὁ πατήρ. Ἔτσι καὶ ἐμεῖς, ὅταν ἤμεθα ἀνήλικοι, ἤμεθα ὑποδουλωμένοι κάτω ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου»¹. Νήπιον ἐδῶ λέγει ὅχι εἰς τὴν ἡλικίαν, ἀλλ' εἰς τὸ φρόνημα, διὰ νὰ δείξῃ, ὅτι ὁ μὲν Θεὸς ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἤθελε νὰ χαρίσῃ αὐτά· ἀλλ' ἐπεὶ ἀκόμη ἤμεθα εἰς νηπιώδη κατάστασιν, ἐπέτρεψε νὰ ἤμεθα ὑπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου, δηλαδὴ τὰ νουμηνίας καὶ τὰ Σάββατα· διότι αὐταὶ αἱ ἡμέραι γίνονται δι' ἐμᾶς ἀπὸ τὴν περιφορὰν τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης. Ἐὰν λοιπὸν καὶ τώρα σᾶς ὀδηγοῦν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ νόμου, δὲν κάμνουν τίποτε ἄλλο, παρὰ νὰ σᾶς ὀδηγοῦν ὀπίσω, ἐνῶ εὐρίσκεσθε εἰς τὸν χρόνον τῆς ὠρίμου ἡλικίας. Βλέπετε πόσον κακὸν εἶναι ἡ τήρησις τῶν ἡμερῶν; Τὸν Κύριον, τὸν οἰκοδεσπότην, τὸν κυρίαρχον πάντων, ὑποπιβάζει εἰς τὴν τάξιν τοῦ δούλου.

«Ὅταν ὅμως συνεπληρώθῃ ὁ χρόνος, τότε ἔστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν του, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη ἀπὸ γυναῖκα καὶ διετέλεσε ὑπὸ τὸν νόμον, διὰ νὰ ἐξαγοράσῃ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἦσαν δούλοι κάτω ἀπὸ τὸν νόμον, διὰ νὰ λάβωμεν τὴν υἰοθεσίαν»². Δύο αἰτίαι καὶ κατορθώματα τῆς σαρκώσεως θέτει ἐδῶ, καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὰ κακά, καὶ τὴν χορήγησιν τῶν ἀγαθῶν· τὰ ὁποῖα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κατορθωθοῦν ἀπὸ κανένα, παρὰ μόνον ἀπὸ αὐτόν. Ποῖα δὲ ἦσαν αὐτά; Νὰ ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ τὴν κατάραν τοῦ νόμου καὶ νὰ ὀδηγηθῶμεν εἰς τὴν υἰοθεσίαν. Διότι, «διὰ νὰ ἐξαγοράσῃ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἦσαν δούλοι κάτω ἀπὸ τὸν νόμον», λέγει, «καὶ διὰ

καί, «ἵνα τὴν υἰοθεσίαν ἀπολάβωμεν». Καλῶς εἶπεν, «ἀπολάβωμεν», δεικνὺς ὀφειλομένην. Ἐνωθεν γὰρ ἐπηγγείλατο, καθὼς διὰ πολλῶν καὶ αὐτὸς ἔδειξε πρὸς τὸν Ἀβραάμ ὑπὲρ τούτων ἐπαγγελίας γενομένας.

5 Καὶ πόθεν δῆλον ὅτι γεγόναμεν υἱοί, φησὶν; Εἶπε τρίτον ἕνα, ὅτι τὸν Χριστὸν ἐνεδυσάμεθα τὸν ὄντα Υἱὸν λέγει καὶ δεύτερον, ὅτι τὸ Πνεῦμα τῆς υἰοθεσίας ἐλάβομεν. Οὐ γὰρ ἂν ἐδυνήθημεν καλέσαι Πατέρα, εἰ μὴ πρότερον υἱοὶ κατέστημεν. Εἰ τοίνυν ἀντὶ δούλων ἐλευθέρους, ἀντὶ νηπίων
10 τελείους, ἀντὶ ἀλλοτριῶν κληρονόμους ἐποίησε καὶ υἱοὺς ἢ χάρις, πῶς οὐκ ἄτοπον καὶ ἐσχάτης ἀγνωμοσύνης ἀφιέναι μὲν ταύτην, ὑποστρέφαι δὲ εἰς τοῦπίσω;

«Ἄλλὰ τότε μὲν οὐκ εἰδότες Θεόν, ἐδουλεύσατε τοῖς μὴ φύσει οὐσι θεοῖς· νῦν δὲ γνόντες Θεόν, μᾶλλον δὲ γνωσθέν-
15 τες ὑπὸ Θεοῦ, πῶς ἐπιστρέφετε πάλιν ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ πιωχὰ στοιχεῖα, οἷς πάλιν ἄνωθεν δουλεύειν θέλετε;». Ἐνταῦθα πρὸς τοὺς ἐξ ἐθνῶν πιστεύσαντας ἀποτεινόμενός φησιν, ὅτι καὶ εἰδωλολατρία τὸ τοιοῦτόν ἐστιν, ἢ τῆς τῶν ἡμερῶν παραιτηρήσεως φυλακή, καὶ ὅτι μείζονα φέρει τὴν κό-
20 λασιν νῦν. Διὸ καὶ Θεοὺς οὐ φύσει τὰ στοιχεῖα ἐκάλεσε, ταῦτα αὐτὰ κατασκευάσαι θουλόμενος καὶ εἰς μείζονα ἀγωνίαν αὐτοὺς ἐμβαλεῖν. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ὅτι τότε μὲν ἐσκοτισμένοι καὶ ἐν τῇ πλάνῃ διάγοντες χαμαὶ ἐσύρεσθε· νῦν δέ, διε ξγνώτε τὸν Θεόν, μᾶλλον δὲ ἐγνώσθητε παρ' αὐτοῦ,
25 πῶς οὐ μείζονα καὶ χαλεπωτέραν ἐπισπάσασθε κόλασιν, μετὰ τισαύτην ἐπιμέλειαν τὰ αὐτὰ νοσοῦντες πάλιν; Οὐδὲ γὰρ ὑμεῖς καμόντες εὔρειτε τὸν Θεόν, ἀλλ' ὑμεῖς μὲν ἐν τῇ πλάνῃ διετριβετε, αὐτὸς δὲ ὑμᾶς ἐπεσπάσατο. Ἀσθενῆ δὲ στοιχεῖα

να λάβωμεν τὴν υἰοθεσίαν». Καλῶς εἶπεν «να λάβωμεν», δεικνύων ὅτι ἦτο ὀφειλομένη. Διότι ἄνωθεν εἶχεν ὑποσχεθῆ, ὅπως καὶ ἔδειξεν ὁ ἴδιος διὰ πολλῶν ὅτι ἐδόθησαν δι' αὐτὰ ὑποσχέσεις εἰς τὸν Ἀβραάμ.

Καὶ ἀπὸ ποῦ εἶναι φανερὸν ὅτι ἐγίναμεν υἱοί; λέγει. Εἶπεν ἓνα τρόπον, ὅτι ἐνεδύθημεν τὸν Χριστόν, ὁ ὁποῖος εἶναι Υἱός· λέγει τώρα καὶ δεύτερον, ὅτι ἐλάβομεν τὸ πνεῦμα τῆς υἰοθεσίας. Διότι δὲν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν Πατέρα τὸν Θεόν, ἐὰν προηγουμένως δὲν εἶχόμεν γίνεαι υἱοί. Ἐὰν λοιπὸν ἡ χάρις μᾶς ἀνέδειξεν ἀπὸ δούλους ἐλευθέρους, ἀπὸ νήπια τελείους, ἀπὸ ἐχθροὺς κληρονόμους καὶ υἱούς, πῶς δὲν εἶναι ἄτοπον καὶ ἐσχάτης ἀγνωμοσύνης τὸ νὰ ἐγκαταλείψωμεν μὲν αὐτήν, νὰ ἐπιστρέψωμεν δὲ εἰς τὰ ὀπίσω;

«Ἄλλὰ τότε, ἐπειδὴ δὲν ἐγνωρίζατε τὸν Θεόν, ἤσασθε δούλοι εἰς ὄντα, τὰ ὁποῖα κατ' οὐσίαν δὲν εἶναι θεοί. Τώρα ὅμως, ἀφοῦ ἐγνωρίσατε τὸν Θεόν ἢ μᾶλλον ἐγνωρίσθητε ἀπὸ τὸν Θεόν, πῶς ἐπιστρέφετε πάλιν εἰς τὰ ἀδύνατα καὶ πτωχὰ στοιχεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα πάλιν θέλετε νὰ εἰσθε δούλοι ὅπως καὶ πρὶν;»³. Ἐδῶ, ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς ἐξ ἐθνῶν πιστοὺς, λέγει ὅτι αὐτό, δηλαδὴ ἡ τήρησις τῶν ἡμερῶν, εἶναι εἰδωλολατρεία, καὶ ὅτι μεγαλυτέραν κόλασιν ἐπισύρει τώρα. Διὰ τοῦτο καὶ ὠνόμασε τὰ στοιχεῖα θεοὺς ὄχι κατ' οὐσίαν, ἐπειδὴ θέλει ν' ἀποδείξῃ αὐτὰ καὶ νὰ τοὺς βάλλῃ εἰς μεγαλυτέραν ἀγωνίαν. Αὐτὸ δὲ τὸ ὁποῖον ἐννοεῖ, εἶναι τὸ ἐξῆς· ὅτι τότε μὲν, εὐρισκόμενοι εἰς τὸ σκότος καὶ ζῶντες εἰς τὴν πλάνην, ἐσύρεσθε εἰς τὴν γῆν· τώρα ὅμως, πού ἔχετε γνωρίσει τὸν Θεόν, ἢ μᾶλλον ἔχετε γνωρισθῆ ἀπὸ αὐτόν, πῶς δὲν θὰ ἐπισύρητε μεγαλυτέραν καὶ φοβερωτέραν κόλασιν, ἀφοῦ, μετὰ ἀπὸ τόσην φροντίδα ἐξακολουθεῖτε νὰ πάσχετε ἀπὸ τὴν ἰδίαν νόσον; Διότι δὲν εὐρήκατε τὸν Θεόν μὲ ἰδικήν σας προσπάθειαν, ἀλλ' ἐνῶ σεῖς ἐζητε εἰς τὴν πλάνην, ἐκεῖνος σᾶς προσεκάλεσε. Ἀδύνατα δὲ καὶ πτωχὰ

καλεῖ καὶ πτωχά, τῷ μηδεμίαν δύναμιν ἔχειν εἰς τὰ προ-
κείμενα ἀγαθά.

«Ἡμέρας παραιτηεῖσθε καὶ μῆνας καὶ καιροὺς καὶ ἐνι-
αντούς». Ἐκ τούτων δῆλον, ὅτι οὐ μόνον περιτομὴν αὐτοῖς
5 ἐκήρυττον ἐκεῖνοι, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐορτὰς καὶ τὰς νομηνίας.
«Φοβοῦμαι ὑμᾶς, μή πως εἰκῆ κεκοπίακα εἰς ὑμᾶς». Εἶδες
σπλάγγνα ἀποσιολικά; Ἐκεῖνοι ἐσαλεύοντο, καὶ οὗτος τρέμει
καὶ δέδοικε. Διὸ καὶ σφόδρα ἐνιρεπτικῶς αὐτὸ τέθεικεν εἰ-
πών, «κεκοπίακα εἰς ὑμᾶς» ὡς ἂν εἰ ἔλεγε, μὴ κενώσητέ
10 μου τοὺς τοιούτους ἰδρωῖτας. Εἰπὼν δέ, «φοβοῦμαι», καὶ τό,
«μή πως», προσθεῖς, καὶ εἰς ἀγῶνα αὐτοὺς ἐνέβαλε, καὶ εἰς
ἐλπίδας ἤγαγε χρησιᾶς. Οὐ γὰρ εἶπεν, εἰκῆ ἐκοπίασα, ἀλλὰ,
«μή πως». Οὐδέπω, φησὶν, ἐξέβη τὸν νανάγιον, ἀλλ' ἔτι τὸν
χιμῶνα τοῦτο ὠδίνοντα βλέπω. Διὰ τοῦτο δέδοικα, οὐ μὴν
15 ἀπέγνωκα· κύριοι γὰρ ὑμεῖς τὸ πᾶν διορθῶσαι, καὶ εἰς τὴν
προτιέραν ἐπανελθεῖν γαλήνην.

2. Εἶτα, ὡσπερ χειμαζομένοις χεῖρα ὀρέγων, ἑαυτὸν εἰς
μέσον ἄγει, λέγων· «Γίνεσθε ὡς ἐγώ, ὅτι καγὼ ὡς ὑμεῖς».
Ταῦτα πρὸς τοὺς ἐξ Ἰουδαίων διὸ καὶ ἑαυτὸν εἰς μέσον ἄ-
20 γει, κἀντιεῦθεν πείθων αὐτοὺς ἀποσιῆναι τῶν παλαιῶν. Εἰ
γὰρ καὶ μηδένα ἕτερον εἶχετε εἰς ὑπόδειγμα, ἤρκει εἰς ἐμὲ
μόνον ἰδεῖν ταύτης ἕνεκεν τῆς μεταβολῆς, καὶ θαρρηῆσαι ρα-
δίως. Διαβλέψατε τοίνυν· καὶ γὰρ ἐγὼ ταῦτα ἔπασχον πάλαι,
καὶ σφόδρα καὶ περιεκαίδημ τὸ νόμον, ἀλλ' ὅμως ὕστερον
25 οὐκ ἐφοβήθημ ἀφεῖναι τὸν νόμον, οὐδὲ μετασιῆναι τῆς πο-
λιτείας ἐκείνης. Καὶ ταῦτα ὑμεῖς ἴστε σαφῶς, πῶς μεθ' ὑ-
περβολῆς πολλῆς ἀντειχόμεν τὸ Ἰουδαϊσμοῦ, καὶ πῶς μετὰ
μείζονος αὐτὸν σφοδρότητος εἶσα μετὰ ταῦτα. Καὶ καλῶς

4. Γαλ. 4, 10.

5. Γαλ. 4, 11.

6. Γαλ. 4, 12.

στοιχεῖα τὰ ὀνομάζει, διότι οὐδεμίαν δύναμιν ἔχουν διὰ νὰ προσφέρουν τὰ ἀναφερθέντα ἀγαθὰ.

«Φυλάττετε ὠρισμένας ἡμέρας καὶ μῆνας καὶ ἐποχὰς καὶ ἔτη»⁴. Ἀπὸ αὐτὰ γίνεται φανερόν, ὅτι, ὄχι μόνον περιτομὴν ἐκήρυττον εἰς αὐτοὺς ἐκεῖνοι, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐορτὰς καὶ τὰς νουμηνίας. «Φοβοῦμαι μήπως ματαίως ἐκοπίασα δι' ἐσᾶς»⁵. Εἶδες ἀποστολικὴν εὐσπλαχνίαν; Ἐκεῖνοι ἐκλονίζοντο καὶ αὐτὸς τρέμει καὶ φοβεῖται. Διὰ τοῦτο καὶ μὲ τρόπον πολὺ ἐντροπιαστικὸν ἔγραψεν αὐτὸ λέγων «ἐκοπίασα δι' ἐσᾶς» ὡσὰν νὰ ἔλεγε, μὴ ἀφήσετε ν' ἀποβοῦν μάταιοι αὐτοὶ οἱ ἰδρωῖτες. Λέγων δὲ «φοβοῦμαι», καὶ προσθέτων τὸ «μήπως», καὶ εἰς στενοχωρίαν ἐνέβαλεν αὐτοὺς καὶ εἰς ἀγαθὰς ἐλπίδας τοὺς ὠδήγησε. Διότι δὲν εἶπεν, ματαίως ἐκοπίασα, ἀλλὰ «μήπως». Ἀκόμη, λέγει, δὲν ἔχει συντελεσθῆ τὸ ναυάγιον, ἀλλ' ἀκόμη βλέπω αὐτὴν τὴν δοκιμασίαν νὰ ἐγκυμονῇ τὸν κίνδυνον. Διὰ τοῦτο φοβοῦμαι, δὲν ἔχω ὅμως ἀπελπισθῆ· διότι ἀπὸ σαῶς ἐξαρτᾶται τὸ νὰ διορθώσητε τὸ πᾶν καὶ νὰ ἐπανέλθητε εἰς τὴν προηγουμένην γαλήνην.

2. Ὑστερον, ὡσὰν νὰ τείνῃ τὴν χεῖρα εἰς κινδυνεύοντας, φέρει ἐνώπιόν των τὸν ἑαυτὸν του, λέγων· «Σᾶς ἱκετεύω νὰ γίνετε ὅπως εἶμαι ἐγώ, διότι καὶ ἐγὼ ἤμουν ὅπως ἐσεῖς»⁶. Αὐτὰ τὰ λέγει πρὸς τοὺς ἕξ Ἰουδαίων πιστοὺς· διὰ τοῦτο καὶ παρουσιάζει τὸν ἑαυτὸν του ὡς παράδειγμα, διὰ νὰ πείσῃ καὶ δι' αὐτοῦ ν' ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὰ παλαιά. Διότι, καὶ ἂν κανένα ἄλλον δὲν εἶχατε ὡς παράδειγμα, θὰ ἦτο ἀρκετὸν νὰ ἴδητε αὐτὴν τὴν μεταβολὴν εἰς ἐμέ, διὰ νὰ ἐνθαρρυνθῆτε εὐκόλως. Ἴδετε λοιπόν· διότι καὶ ἐγὼ παλαιότερον αὐτὰ ἔπασχον καὶ ἐφλογιζόμεν ὑπερβολικῶς διὰ τὸν νόμον, ἀλλ' ὅμως ὕστερον δὲν ἐφοβήθην νὰ ἐγκαταλείψω τὸν νόμον, οὔτε νὰ ἀναχωρήσω ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν τρόπον ζωῆς. Καὶ αὐτὰ σεῖς γνωρίζετε σαφῶς, πῶς μὲ μεγάλην ὑπερβολὴν ὑπερήσπιζα τὸν Ἰουδαϊσμόν, καὶ πῶς μὲ μεγαλύτεραν σφοδρότητα ἐγκατέλειψα αὐτὸν μετὰ ἀπὸ αὐτά. Καὶ καλῶς ἐξέθεσεν αὐτὸ μετὰ ἀπὸ ὅσα ἕως τώρα εἶπε.

αὐτὸ τέθεικεν ὑστερον. Οἱ γὰρ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ μυρίους εὖρωσι λογισμούς, καὶ δικαίους, ἀπὸ τοῦ ὁμογενοῦς μᾶλλον ἐφέλκονται, καὶ ὅταν ἴδωσι τὰ αὐτὰ πράγματα, μᾶλλον ἔχονται τῶν αὐτῶν.

5 «Ἀδελφοί, δέομαι ὑμῶν, οὐδέν με ἠδικήσατε». Ὅρα πῶς πάλιν τῷ τῆς τιμῆς ὄνοματι προσαγορεύει τὸ δ' αὐτὸ καὶ τῆς χάριτος ὑπόμνησις ἦν. Ἐπειδὴ γὰρ σφόδρα καθήψατο αὐτῶν, καὶ πανταχόθεν συνέκρινε τὰ πράγματα, καὶ ἔδειξε παρανομοῦντας, καὶ πολλαχόθεν αὐτοὺς ἔβαλε, πάλιν ἀνίησι καὶ θεραπεύει, προσηνεσιτέροις κεχρημένος λόγοις. 10 Ὅσπερ γὰρ τὸ διαπαντὸς θεραπεύειν ἐκλύει, οὕτω τὸ συνεσιραμμένως αἰεὶ διαλέγεσθαι τραχύτερον ποιεῖ. Διὰ τοῦτο πανταχοῦ τῆ συμμειρία κεχρηθῆσθαι καλόν. Ὅρα τοίνυν πῶς αὐτοῖς ὑπὲρ τῶν εἰρημένων ἀπολογεῖται, δεικνὺς ὡς οὐχ 15 ἀπλῶς ἀπεχθανόμενος αὐτοῖς, ἀλλὰ κηδόμενος εἴρηκεν ἅπερ εἴρηκεν. Ἐπειδὴ γὰρ βαθυτέραν ἔδωκε τὴν τομήν, ὥσπερ ἔλαιον λοιπὸν τὴν παράκλησιν ταύτην ἐνίησι. Καὶ δηλῶν δι οὐ μίσους, οὐδὲ ἔχθρας ἦν τὰ εἰρημένα, ἀναμιμνήσκει τῆς ἀγάπης αὐτοῦς, ἣν ἐνεδείξαντο περὶ αὐτόν, καὶ μετ' ἐγκω- 20 μίων τὴν ἀπολογία ἀπέθηκε. Διὸ φησι «Δέομαι ὑμῶν, οὐδέν με ἠδικήσατε. Οἴδατε δέ, ὅτι δι' ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς μου εὐηγγελισάμην ὑμῖν καὶ τὸν πειρασμόν μου τὸν ἐν τῇ σαρκί μου οὐκ ἐξουθενήσατε». Ἄλλ' οὕτω τοῦτο μέγα τὸ μὴ ἀδικῆσαι καίτοιγε οὐδὲ ὁ τυχὼν ἄνθρωπος τὸν οὐκ ἀδικήσαντα θλάσαι ἠθέλησεν ἄν, καὶ εἰκῆ λυπῆσαι καὶ μάτην. 25 Ὑμεῖς δὲ οὐ μόνον οὐκ ἠδικήσατε, ἀλλὰ καὶ πολλὴν καὶ ἄφαιον ἐπεδείξασθε εὐνοίαν καὶ οὐχ οἷόν τε τὸν τοιαύτης ἀπολαύσαντα θεραπείας, ἐκ κακονοίας ταῦτα λέγειν. Εἰ τοί-

Διότι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀκόμη καὶ ὅταν ἀκούσουν μυρίους καὶ ὀρθοὺς συλλογισμοὺς, περισσότερον ἔλκονται ἀπὸ τὸν συγγενῆ, καὶ ὅταν τὸν ἴδουν νὰ πράττῃ τὰ αὐτά, περισσότερον ἀκολουθοῦν τὰ ἴδια.

«Ἀδελφοί, δὲν ἐκάνατε εἰς ἐμὲ κανένα κακόν». Πρόσεξε πῶς τοὺς προσαγορεύει πάλιν μὲ τὴν ὀνομασίαν μὲ τὴν ὁποίαν τοὺς τιμᾶ· αὐτὸ δὲ ἦτο καὶ ὑπόμνησις τῆς χάριτος. Διότι, ἐπειδὴ τοὺς ἐκατηγόρησε πολὺ καὶ συνέκρινε ἀπὸ παντοῦ τὰ πράγματα, καὶ ἀπέδειξεν ὅτι παρανομοῦν, καὶ προσέβαλεν αὐτοὺς ἀπὸ πολλὰς πλευράς, πάλιν χαλαρώνει καὶ τοὺς τιμᾶ χρησιμοποιοῦν λόγους περισσότερον προσηνεῖς. Διότι, ὅπως ἡ συνεχὴς περιποίησις ἀποχαυνώνει, ἔτσι καὶ μὲ τὸ νὰ ὀμιλῇ κανεὶς συνεχῶς μὲ αὐστηρότητα, κάνει τὸν ἀκούοντα σκληρότερον. Διὰ τοῦτο πρέπει μὲ μέτρον νὰ χρησιμοποιῆται παντοῦ τὸ καλόν. Πρόσεξε λοιπὸν πῶς ἀπολογεῖται εἰς αὐτοὺς δι' ὅσα εἶπε, δεικνύων ὅτι ὄχι μόνον χωρὶς νὰ μισῇ αὐτούς, ἀλλὰ καὶ φροντίζων δι' αὐτοὺς εἶπεν ὅσα εἶπε. Διότι ἐπειδὴ ἤνοιξε βαθυτέραν πληγὴν, ὡσὰν ἔλαιον ρίπτει ἐπάνω αὐτὴν τὴν παρηγορίαν. Καὶ διὰ νὰ κἀνῃ φανερόν ὅτι τὰ λεχθέντα δὲν προήρχοντο οὔτε ἀπὸ ἔχθραν, οὔτε ἀπὸ μῖσος, ὑπενθυμίζει εἰς αὐτοὺς τὴν ἀγάπην τὴν ὁποίαν ἔδειξαν δι' αὐτόν, καὶ ἐκθέτει τὴν ἀπολογίαν μετ' ἐγκωμίων. Διὰ τοῦτο λέγει· «Σᾶς ἰκετεύω, δὲν ἐκάνατε εἰς ἐμὲ κανένα κακόν. Γνωρίζετε ὅτι τὴν προηγουμένην φοράν, ἔνεκα σωματικῆς ἀσθενείας ἐκήρυξα εἰς ἐσᾶς τὸ εὐαγγέλιον, καὶ παρ' ὅ,τι τὸ σῶμά μου ἦτο δι' ἐσᾶς πειρασμός, δὲν μὲ περιεφρονήσατε, οὔτε ἀηδιάσατε». Ἀλλὰ δὲν εἶναι τόσον μεγάλο τὸ ὅτι δὲν μοῦ ἐκάνατε κακό· διότι βεβαίως οὔτε ὁ τυχὼν ἄνθρωπος δὲν θὰ ἤθελε νὰ βλάβῃ κάποιον ὁ ὁποῖος δὲν τοῦ ἔκανε κακό, καὶ νὰ τὸν στενοχωρήσῃ χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ λόγος. Σεῖς ὅμως, ὄχι μόνον δὲν μὲ ἠδικήσατε, ἀλλὰ καὶ πολλὴν καὶ ἀπερίγραπτον εὐνοίαν ἐπεδείξατε· καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λέγῃ αὐτὰ ἀπὸ κακὴν διάθεσιν ὅποιος ἀπήλαυσε τῆς περιποίησεως. Ἐὰν λοιπὸν δὲν λέγω αὐτὰ

νυν οὐ δι' ἀπέχθειαν ταῦτα λέγω, λείπεται διὰ φιλοσοργίαν καὶ κηδεμονίαν.

«Δέομαι ὑμῶν, οὐδέν με ἡδικήσατε». Οὐδὲν προσηνέ-
 στερον τῆς ἁγίας ἐκείνης ψυχῆς, οὐδὲν γλυκύτερον καὶ φιλο-
 5 σοργότερον. Οὐ τοίνυν οὐδὲ τὰ πρότερα ἀλόγων θυμοῦ, οὐδὲ
 πάνθους ψυχῆς ἦν, ἀλλὰ κηδεμονίας πολλῆς. Καὶ τί λέγω,
 οὐκ ἡδικήσατε; πολλὴν μὲν οὖν καὶ γνησίαν σπουδὴν περὶ
 ἡμᾶς ἐπεδείξασθε. «Οἴδατε γάρ», φησὶν, «ὅτι δι' ἀσθένειαν
 τῆς σαρκὸς εὐηγγελισάμην ὑμῖν καὶ τὸν πειρασμόν μου τὸν
 10 ἐν τῇ σαρκί μου οὐκ ἐξουθενήσατε». Τί ποιεῖ ἔστιν ὁ λέγει,
 Ἐλαυνόμεν, φησὶν, ἐμασιγούμην, μυρίους θανάτους ὑπέ-
 μενον κηρύτιων ὑμῖν, καὶ οὐδὲ οὕτω κατεφρονήσατέ μου.
 Τοῦτο γάρ ἐστι, «Τὸν πειρασμόν μου τὸν ἐν τῇ σαρκί μου
 οὐκ ἐξουθενήσατε οὐδὲ διεπιύσατε». Εἶδες σύνεσιν πνευμα-
 15 τικήν; Καὶ γὰρ ἐν τάξει ἀπολογίας πάλιν αὐτοὺς ἐνιρέπει,
 δεικνὺς ὅσα ἔπαθε δι' αὐτούς. Ἄλλ' ὅμως οὐδὲν τοῦτο ὑμᾶς
 ἐσκανδάλισε, φησὶν, οὐδὲ διεπιύσατέ με διὰ τὰ πάντα καὶ τοὺς
 διωγμούς· ἀσθένειαν γὰρ καὶ πειρασμόν ταῦτα καλεῖ· «ἀλλ'
 ὡς ἄγγελον Θεοῦ ἐδέξασθέ με». Πῶς οὖν οὐκ ἄτιπον, διω-
 20 κόμενον μὲν καὶ ἐλαυνόμενον ὡς ἄγγελον Θεοῦ δέχεσθαι,
 παραινούνια δὲ τὰ δέοντα μὴ δέχεσθαι;

3. «Τίς οὖν ἦν ὁ μακαρισμὸς ὑμῶν; Μαρτυρῶ γὰρ ὑμῖν
 ὅτι, εἰ δυνατόν, τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν ἐξορούξαντες ἂν ἐδώ-
 κατέ μοι. Ὡστε ἐχθρὸς ὑμῶν γέγονα ἀληθεύων ὑμῖν;».
 25 Ἐνιαῦθα διαπορεῖ καὶ ἐκπλήττειται, καὶ παρ' αὐτῶν ζητεῖ
 τὴν αἰτίαν τῆς μεταβολῆς μαθεῖν. Τίς γὰρ ὑμᾶς ἐξηπάτησε,
 φησί, καὶ ἔπεισεν ἐιέρως διατεθῆναι πρὸς ἡμᾶς; Οὐχ ὑμεῖς
 ἔστε οἱ περιέποντες καὶ θεραπεύοντες, καὶ τῶν ὀφθαλμῶν
 τιμιώτερον ἄγοντες; Τί τοίνυν γέγονε; πόθεν ἡ ἐχθρα; πό-

ἀπὸ ἔχθραν, δὲν ἀπομένει ἄλλο, παρὰ νὰ τὰ λέγω ἀπὸ στοργὴν καὶ φροντίδα.

«Σᾶς ἰκετεύω, εἰς τίποτε δὲν μὲ ἐβλάψατε». Δὲν ὑπάρχει τίποτε προσηνέστερον, τίποτε γλυκύτερον καὶ φιλοστοργότερον τῆς ἁγίας ἐκείνης ψυχῆς. Οὔτε τὰ προηγούμενα λοιπὸν ἦσαν ἀποτέλεσμα ἀλόγου θυμοῦ, οὔτε πάθους ψυχῆς, ἀλλὰ φροντίδος μεγάλης. Καὶ τί λέγω, δὲν μὲ ἐβλάψατε; Ἀφοῦ μεγάλο καὶ γνήσιον ἐνδιαφέρον ἐδείξατε δι' ἐμᾶς. «Διότι «γνωρίζετε», λέγει, «ὅτι ἔνεκα σωματικῆς ἀσθενείας ἐκήρυξα εἰς ἐσᾶς τὸ εὐαγγέλιον, καὶ παρ' ὅ,τι τὸ σῶμά μου ἦτο δι' ἐσᾶς πειρασμός, δὲν μὲ περιεφρονήσατε». Τί εἶναι αὐτὸ τὸ ὁποῖον λέγει; Ἐδιωκόμεν, λέγει, ἐμαστιγούμεν, ὑπέμεινα μυρίους θανάτους κηρύττων εἰς σᾶς, καὶ οὔτε ἔτσι μὲ περιεφρονήσατε. Διότι αὐτὸ σημαίνει «καὶ παρ' ὅ,τι τὸ σῶμά μου ἦτο δι' ἐσᾶς πειρασμός δὲν μὲ περιεφρονήσατε, οὔτε ἀηδιάσατε». Εἶδες πνευματικὴν σύνεσιν; Θέτων δηλαδὴ τὸν ἑαυτὸν του καὶ εἰς θέσιν ἀπολογίας, πάλιν ἐντροπιάζει αὐτούς, δεικνύων ὅσα ὑπέστη δι' αὐτούς. Ἄλλ' ὅμως τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν σᾶς ἐσκανδάλισε, λέγει, οὔτε ἀηδιάσατε δι' ἐμὲ ἐξ αἰτίας τῶν παθῶν καὶ τῶν διωγμῶν· διότι ἀσθένειαν καὶ πειρασμὸν αὐτὰ ὀνομάζει· «ἀλλὰ μὲ ἐδέχθητε ὡς ἄγγελον τοῦ Θεοῦ». Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι ἄτοπον, ὅταν μὲν καταδιώκωμαι καὶ ἀτιμάζωμαι νὰ μὲ δέχεσθε ὡς ἄγγελον Θεοῦ, ἐνῶ ὅταν προτρέπω εἰς σᾶς τὰ πρέποντα νὰ μὴ μὲ δέχεσθε;

3. «Ποῦ εἶναι λοιπὸν ἡ ἱκανοποίησις τὴν ὁποίαν ἠοθάνθητε; Διότι ἐγὼ μαρτυρῶ δι' ἐσᾶς ὅτι ἐὰν ἦτο δυνατὸν καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς σας θὰ ἐβγάζατε καὶ θὰ μοῦ ἐδίδατε. Ὡστε ἔχω γίνει τώρα ἐχθρὸς σας ἐπειδὴ σᾶς λέγω τὴν ἀλήθειαν;»*. Ἐδῶ ἀπορεῖ καὶ ἐκπλήσσεται καὶ ζητεῖ νὰ μάθῃ ἀπὸ αὐτοὺς τὴν αἰτίαν τῆς μεταβολῆς. Ποῖος σᾶς ἐξηπάτησε, λέγει, καὶ σᾶς ἔπεισε νὰ ἀλλάξητε θέσιν ἔναντι ἡμῶν; Δὲν εἴσθε σεῖς οἱ περιβάλλοντες καὶ περιποιούμενοι καὶ ἐκτιμῶντες με περισσότερο καὶ ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς σας; Τί συνέβη τῶ-

θεν ἢ ὑποψία; "Οἱ τὰ ληθῆ πρὸς ὑμᾶς εἶπον; Διὰ τοῦτο μὲν οὖν μειζόνως ἐχρῆν τιμᾶν καὶ θεραπεύειν νυνὶ δέ, «Ἐχθρὸς ὑμῶν γέγονα ἀληθεύων ὑμῖν». Ἐγὼ γάρ, φησί, οὐκ οἶδα ἄλλην αἰτίαν, ἢ τὰ ἀληθῆ λέγειν ὑμῖν. Καὶ ὅρα μεθ' ὅσης
 5 ἀπολογεῖται ταπεινοφροσύνης. Οὐ γὰρ ἀφ' ὧν περὶ αὐτοὺς ἐπεδείξατο, ἀλλ' ἀφ' ὧν αὐτοὶ περὶ αὐτόν, δείκνυσιν ἀδύνατον εἶναι ἐκ κακονοίας ταῦτα λέγεσθαι. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν οὕτω, καὶ πῶς ἐγχωρεῖ τὸν μαστιζόμενον, τὸν ἐλαννόμενον, τὸν μυρία παθόντα δι' ὑμᾶς, νῦν ἐπιβουλεύειν ὑμῖν; ἀλλ' ἀφ' ὧν
 10 εἶχον ἐναθρύνεσθαι ἐκεῖνοι, ἀπὸ τούτων συλλογίζεται λέγων πῶς ἐγχωρεῖ τὸν τιμηθέντα παρ' ὑμῶν, τὸν ὡς ἄγγελον δεχθέντα, τοῖς ἐναντίοις ἀμείψασθαι;

«Ζηλοῦσιν ὑμᾶς οὐ καλῶς, ἀλλ' ἐκκλεῖσαι ὑμᾶς θέλουσιν, ἵνα αὐτοὺς ζηλοῦτε». Ἔσι γὰρ ζῆλος ἀγαθός, ὅταν τις οὕτω
 15 ζηλοῖ, ὥστε μιμήσασθαι τὴν ἀρετὴν· ἔσι καὶ ζῆλος πονηρός, ὥστε ἐκβαλεῖν τῆς ἀρετῆς τὸν κατορθοῦντα. Ὁ δὴ καὶ αὐτοὶ νῦν ἐπιχειροῦσι, τῆς μὲν τελείας γνώσεως ἐκβαλεῖν θέλοντες, εἰς δὲ τὴν ἠκρωτηριασμένην καὶ νόθον ἀγαγεῖν, δι' οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἵνα αὐτοὶ μὲν ἐν τάξει κάθωνται δι-
 20 δασκάλων, ὑμᾶς δὲ τοὺς νῦν ὑψηλοτέρους αὐτῶν ὄντας ἐν τάξει καταστήσωσι μαθητῶν. Τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν εἰπών, «ἵνα αὐτοὺς ζηλοῦτε». Ἐγὼ δὲ τοῦναντίον βούλομαι, φησί, ὑμᾶς αὐτῶν κανόνα, καὶ ὑπόδειγμα γίνεσθαι τῶν τελειότερων. Ὁ δὴ καὶ ἐγένετο, διε πρὸς ὑμᾶς ἤμην. Διὸ καὶ ἐπά-
 25 γει λέγων «Καλὸν δὲ τὸ ζηλοῦσθαι ἐν καλῶ πάντοτε, καὶ μὴ

ρα; Ἀπὸ ποῦ ἢ ἔχθρα; Ἀπὸ ποῦ ἢ ὑποψία; Ἀπὸ τὸ ὅτι εἶπα εἰς ἑσᾶς τὴν ἀλήθειαν; Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἔπρεπε περισσότερον νὰ μὲ τιμᾶτε καὶ νὰ μὲ περιποιῆσθε· τῶρα ὅμως «ἔγινα ἐχθρὸς σας ἐπειδὴ σᾶς λέγω τὴν ἀλήθειαν». Διότι ἐγὼ, λέγει, δὲν γνωρίζω ἄλλην αἰτίαν, παρὰ τὸ ὅτι σᾶς λέγω τὴν ἀλήθειαν. Καὶ πρόσεξε μὲ πόσῃν ταπεινοφροσύνῃ ἀπολογεῖται. Διότι δὲν ἀπολογεῖται στηριζόμενος εἰς ὅσα αὐτὸς ἔδειξεν εἰς αὐτούς, ἀλλὰ εἰς ὅσα ἐκεῖνοι ἔκαναν δι' αὐτόν, δεικνύων ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ λέγωνται αὐτὰ ἀπὸ κακὴν διάθεσιν. Δηλαδὴ δὲν εἶπε· καὶ πῶς γίνεται αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἐμαστιγώθη, ἐδιώχθη, ὑπέστη ἄπειρα δι' ἑσᾶς, τῶρα νὰ σᾶς ἐπιβουλεύεται; Ἀλλὰ κατασκευάζει τὸν συλλογισμόν ἀπὸ αὐτὰ διὰ τὰ ὁποῖα ἐκεῖνοι ἐκαυχῶντο, λέγων· πῶς γίνεται, αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἐτιμήθη ἀπὸ σᾶς, ὁ ὁποῖος ἔγινε δεκτὸς ὡς ἄγγελος, νὰ ἀμείβεται μὲ τὰ ἀντίθετα;

«Αὐτοὶ οἱ διαστρέφοντες τὸ εὐαγγέλιον δείχνουν ζῆλον δι' ἑσᾶς ὄχι πρὸς τὸ καλόν, ἀλλὰ θέλουν νὰ σᾶς ἀποκλείσουν ἀπὸ τὸ ἀληθινὸν εὐαγγέλιον, διὰ νὰ ἔχητε ζῆλον δι' αὐτούς». Διότι ὑπάρχει ἀγαθὸς ζῆλος, ὅταν κανεὶς ἔχη τέτοιον ζῆλον, ὥστε νὰ μιμῆται τὴν ἀρετὴν· ὑπάρχει καὶ ζῆλος πονηρὸς, ὁ ὁποῖος θέλει νὰ ἐκβάλῃ ἀπὸ τὴν ἀρετὴν αὐτόν ὁ ὁποῖος τὴν κατορθώνει. Πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ αὐτοὶ τῶρα ἐπιχειροῦν, θέλοντες ἀπὸ τὴν μὲν τελείαν γνῶσιν νὰ ἐκβάλλουν τοὺς πιστοὺς, νὰ ὀδηγήσουν δὲ αὐτοὺς εἰς τὴν ἡκρωτηριασμένην καὶ νόθον, ὄχι δι' ἄλλον λόγον, ἀλλὰ διὰ νὰ κάθωνται αὐτοὶ μὲν εἰς τὴν θέσιν τῶν διδασκάλων, ἐνῶ ἐμᾶς οἱ ὁποῖοι εἴμεθα τῶρα ἀνώτεροι αὐτῶν, νὰ ὑποβιάσουν εἰς τὴν τάξιν τῶν μαθητῶν. Διότι αὐτὸ ἐδήλωσεν ὅταν εἶπε· «διὰ νὰ ἔχητε ζῆλον δι' αὐτούς». Ἐγὼ ὅμως τὸ ἀντίθετον θέλω, λέγει, δηλαδὴ νὰ γίνεσθε ἐσεῖς κανῶν καὶ ὑπόδειγμα διὰ τοὺς τελειότερους. Πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ ἔγινεν, ὅταν ἤμουν πλησίον σας. Διὰ τοῦτο καὶ προσθέτει λέγων· «εἶναι ὠραῖον νὰ εἶναι κανεὶς ζηλευτὸς διὰ τὸ καλόν πάντοτε καὶ ὄχι μόνον ὅταν εἶμαι πλησίον

μόνον ἐν τῷ παρεῖναι με πρὸς ὑμᾶς». Ἐνιαῦθα γὰρ αἰνίττεται, ὅτι ἡ ἀπουσία αὐτοῦ ταῦτα εἰργάσατο, καὶ ὅτι τὸ μὲν μακάριον τοῦτό ἐστι, μὴ παρόντος τοῦ διδασκάλου μόνον τοὺς μαθητὰς τὴν δέουσαν γνώμην ἔχειν, ἀλλὰ καὶ ἀπόντος· ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνοι οὐδέπω πρὸς τοῦτο ἦσαν τελειότητος ἀφιγμένοι, πάντα ποιεῖ, ὥστε εἰς τοῦτο αὐτοὺς ἐμβιδάσαι.

«Τεκνία μου, οὗς πάλιν ὠδίνω, ἄχρις οὗ μορφωθῆ Χριστοῦ ἐν ὑμῖν». Ὅρα ταρατιζόμενον, ὄρα θορυβούμενον. «Ἀδελφοί μου, δέομαι ὑμῶν»· τεκνία μου, οὗς πάλιν ὠδίνω».

10 Μητέρα μιμεῖται περιτρέμουσαν τοῖς παιδίοις. «Ἄχρις οὗ μορφωθῆ Χριστοῦ ἐν ὑμῖν». Εἶδες σπλάγχνα πατρικά; εἶδες ἀδυμίαν ἀποσιόλω πρέπουσαν; εἶδες οἷαν ἀφῆκεν ὀλολυγὴν πολὺ τῶν ικιουσιῶν πικροτέραν; Διεφθείρατε, φησί, τὴν εἰκόνα, ἀπώλεσατε τὴν συγγένειαν, τὴν μορφὴν ἠλλοιώσατε·

15 ἀναγεννήσεως ἐτέρας ὑμῖν δεῖ καὶ ἀναπλάσεως· ἀλλ' ὅμως ἔτι τεκνία καλῶ τὰ ἀμβλωθρίδια, τὰ ἐκτριώματα. Ἄλλ' οὕτω μὲν οὐ λέγει, ἐτέρως δέ· φεῖδεται γάρ, καὶ οὐ θούλειται πληῆξαι, οὐδὲ τραύματα ἐπιθεῖναι τραύμασιν· ἀλλ' ὥσπερ οἱ σοφοὶ τῶν λαιρῶν τοὺς εἰς μακρὰν καταπεσόνας νόσον οὐχ

20 ὑφ' ἐν θεραπεύουσιν, ἀλλὰ διαλιμπάνοντες, ὥστε μὴ ὀλιγοψυχοῦντας ἀπολέσθαι, οὕτω καὶ ὁ μακάριος οὗτος. Καὶ γὰρ αἱ ὠδῖνες αἷται δριμύτεραι, ὄσω καὶ ἡ φιλοσοργία μείζων. Καὶ τὸ ἀμαρτηθὲν οὐ τὸ τυχόν ἦν. Ὅπερ γὰρ αἰεὶ λέγω, καὶ λέγων οὐ παύσομαι, καὶ τὸ μικρὸν παραβαθὲν ὀλόκληρον τὴν

25 ὄψιν ἠφάνισε, καὶ τὴν μορφὴν ἐλυμήνατο.

«Ἦθελον παρεῖναι πρὸς ὑμᾶς ἄρι, καὶ ἀλλάξαι τὴν φωνήν μου». Σκόπει μοι τὸν ἀκαρτέρητον, τὸν θερμόν, τὸν οὐ δυνάμενον σιέγειν τὰ τοιαῦτα. Τοιοῦτον γὰρ ἡ ἀγάπη· οὐκ ἀρκεῖται τοῖς ῥήμασιν, ἀλλ' ἐπιζητεῖ καὶ τὴν παρουσίαν.

10. Γαλ. 4, 18.

11. Γαλ. 4, 19.

12. Γαλ. 4, 20.

σας»¹⁰. Ἐδῶ δηλαδὴ ὑπαινίσσεται ὅτι ἡ ἀπουσία του ἀπειργάσθη αὐτὰ καὶ ὅτι τὸ μὲν ἄξιον ἐπαίνου αὐτὸ εἶναι, δηλαδὴ ὄχι μόνον ὅταν εἶναι παρῶν ὁ διδάσκαλος νὰ ἔχουν οἱ μαθηταὶ τὴν πρέπουσαν γνώμην, ἀλλὰ καὶ ὅταν λείπη· ἐπειδὴ ὅμως ἐκεῖνοι δὲν εἶχον φθάσει ἀκόμη εἰς τέτοιο σημεῖον τελειότητος, κάμνει τὰ πάντα, ὥστε νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς αὐτό.

«Παιδιά μου, διὰ τὰ ὁποῖα πάλιν δοκιμάζω πόνους τοκετοῦ ἕως ὅτου μορφωθῇ μέσα σας ὁ Χριστός»¹¹. «Παιδιά μου, διὰ τὰ ὁποῖα πάλιν δοκιμάζω πόνους τοκετοῦ». Παρομοιάζει τὸν ἑαυτὸν του μὲ μητέρα πού τρέμει ὀλόκληρος διὰ τὰ παιδιά της. «Ἔως ὅτου μορφωθῇ μέσα μας ὁ Χριστός». Εἶδες εὐσπλαχνίαν πατρικὴν; Εἶδες θλίψιν πρέπουσαν εἰς ἀπόστολον; Εἶδες τί κραυγὴν λύπης ἄφησε, πικροτέραν κατὰ πολὺ ἀπὸ τὰς μητέρας πού γεννοῦν; Διεφθείρατε, λέγει, τὸ κατ' εἰκόνα, ἀπωλέσατε τὴν συγγένειαν μὲ τὸν Θεόν, ἔχετε ἀλλοιώσει τὴν μορφήν· χρειάζεται δι' ἐσᾶς ἄλλη ἀναγέννησις καὶ ἀνάπλασις· ἀλλ' ὅμως ἀκόμη παιδιά ὀνομάζω ἐσᾶς πού εἴσθε ἐξαμβλώματα, ἐκτρώματα. Δὲν λέγει ὅμως ἔτσι, ἀλλὰ ἄλλως· διότι λυπεῖται καὶ δὲν θέλει νὰ κτυπήσῃ, οὔτε νὰ προσθέσῃ τραύματα ἐπάνω εἰς τὰ τραύματα· ἀλλ' ὅμως οἱ σοφοὶ ἀπὸ τοὺς ἰατροὺς, αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι καταπίπτουν εἰς χρονίαν νόσον δὲν θεραπεύουν ἀμέσως, ἀλλὰ σιγὰ -σιγὰ, ὥστε νὰ μὴ ὀλιγοψυχήσουν καὶ καταστραφοῦν, ἔτσι καὶ αὐτὸς ὁ μακάριος. Καὶ βεβαίως αὐτοὶ οἱ πόνοι τοῦ τοκετοῦ εἶναι τόσο ἐντονώτεροι, ὅσον καὶ ἡ φιλοσοφία μεγαλυτέρα. Καὶ τὸ ἀμάρτημα δὲν ἦτο ἀσήμαντον. Ἄλλ' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ ὁποῖον λέγω πάντοτε καὶ δὲν θὰ παύσω νὰ λέγω, ὅτι δηλαδὴ καὶ ἡ πλέον μικρὰ παράβασις ἀφανίζει ὅλην τὴν ὕψιν καὶ καταστρέφει τὴν μορφήν.

«Πόσον θὰ ἤθελον νὰ εἶμαι τώρα μαζί σας καὶ νὰ ἀλλάξω τὸν τόνον τῆς φωνῆς μου»¹². Κοίταξε τὸν ἀνυπόμονον, τὸν θερμόν, ὁ ὁποῖος δὲν δύναται νὰ τὰ ὑποφέρῃ αὐτά. Τέτοια λοιπὸν εἶναι ἡ ἀγάπη· δὲν ἀρκεῖται εἰς τοὺς λόγους,

Τίνος δὲ ἔνεκεν ζητεῖ τὴν παρουσίαν; Ὡστε «ἀλλάξαι τὴν φωνήν μου», φησί· τουτέστιν, ὀλολύξαι καὶ ὀλοφυρμὸν ποιῆσαι καὶ δάκρυα, καὶ πάντα εἰς θρηῆνον ἐπισπάσασθαι. Διὰ γὰρ ἐπιστολῆς οὐκ ἐνῆν δάκρυα δεῖξαι οὐδὲ ὀλολυγμὸν· διό
 5 καίεται τὴν παρουσίαν ἐπιζητῶν.

«Ὅτι ἀποροῦμαι ἐν ὑμῖν». Οὐκ ἔχω γάρ, φησί, τί εἶπω, οὐκ ἔχω τί λογιώμαι. Πόθεν οἱ πρὸς αὐτὴν ἀναβάντες τῶν οὐρανῶν τὴν κορυφήν, καὶ διὰ τῶν κινδύνων, οὓς ὑπεμείνατε ὑπὲρ τῆς πίστεως, καὶ διὰ τῶν σημείων, ὧν ἐπεδείξα-
 10 σθε διὰ τῆς πίστεως, νῦν ἀθρόον οὕτως εἰς ἰσοσύτην εὐτελείαν κατηνέχθητε, ὡς εἰς περιτομὴν καὶ Σάββατα σύρεσθαι, καὶ τῶν Ἰουδαϊζόντων ἐκκρέμασθαι; Διὰ ταῦτα καὶ ἀρχόμενος ἔλεγε, «Θαυμάζω ὅτι οὕτω ταχέως μεταιτίθεσθε» καὶ ἐνιαῦθα, «Ἀποροῦμαι ἐν ὑμῖν»· ὡς ἂν εἰ ἔλεγε· τί εἶπω;
 15 τί λαλήσω; τί ἐννοήσω; ἀπορῶ. Διὸ καὶ ὀλολύζειν ἀνάγκη, ὅπερ ἐν τοῖς ἀπόροις ποιοῦσι καὶ οἱ προφήται. Εἶδος δὲ καὶ τοῦτο θεραπείας οὐ μικρὸν, τὸ μὴ μόνον συμβουλεύειν, ἀλλὰ καὶ θρηνεῖν. Τοῦτο γὰρ καὶ Μιλησίοις διαλεγόμενος ἔλεγε· «Τριετίαν μετὰ δακρύων νουθεσιῶν ὑμᾶς οὐ διέλι-
 20 πον». Τοῦτο καὶ ἐνιαῦθὰ φησι λέγων, «ἀλλάξαι τὴν φωνήν μου». Καὶ γὰρ ἐν ταῖς ἀπορίαις καὶ ταῖς ἀμηχανίαις ταῖς παρ' ἐλπίδα συμβαινούσαις νικώμενοι, λοιπὸν ἐπὶ τὰ δάκρυα καταφερόμεθα.

4. Ἐπειδὴ τοίνυν ἐπέπληξε καὶ ἐνέριψε, καὶ ἐθερά-
 25 πευσε πάλιν, εἶτα ὠλοφύρατο· ὃ δὲ ὀλοφυρμὸς οὐκ ἐπιπλήξεως μόνης, ἀλλὰ καὶ κολακείας ἐστίν· οὔτε γὰρ τραχύνει, ὥσπερ ἐπίπληξις, οὔτε χαλᾶ, καθάπερ ἡ θεραπεία, ἀλλ' ἔστι μεμιγμένον φάρμακον, καὶ πολλὴν ἔχει τὴν ἰσχὺν πρὸς παραινέσιν· ἐπειδὴ οὖν ὠλοφύρατο καὶ ἐμάλαξεν αὐτῶν τὴν

ἀλλ' ἐπιζητεῖ καὶ τὴν παρουσίαν. Ἐξ αἰτίας τίνος δὲ ἐπιθυμεῖ τὴν παρουσίαν; Διὰ τὴν «ἀλλάξω τὸν τόνον τῆς φωνῆς μου», λέγει· δηλαδὴ νὰ κραυγᾶσω καὶ νὰ θρηνήσω καὶ νὰ δακρῦσω, καὶ νὰ καλέσω ὄλους εἰς θρῆνον. Διότι διὰ τῆς ἐπιστολῆς δὲν ἦτο δυνατόν νὰ δείξῃ δάκρυα, οὔτε λυγμόν· διὰ τοῦτο φλέγεται ἐπιθυμῶν τὴν παρουσίαν.

«Διότι εὐρίσκομαι εἰς ἀμηχανίαν δι' ἐσᾶς». Δηλαδὴ δὲν ἔχω, λέγει, τί νὰ εἶπω, δὲν ἔχω τί νὰ σκεφθῶ. Ἄπο ποῦ σεῖς οἱ ὅποιοι ἀνέβητε εἰς τὴν κορυφὴν τῶν οὐρανῶν, καὶ διὰ μέσου τῶν κινδύνων τοὺς ὁποίους ὑπεμείνατε χάριν τῆς πίστεως, καὶ διὰ μέσου τῶν θαυμάτων τὰ ὁποῖα ἐπεδείξατε μετὰ τὴν δύναμιν τῆς πίστεως, τώρα ἀποτόμως κατηντήσατε ἔτσι εἰς τόσην εὐτέλειαν, ὥστε νὰ σύρεσθε εἰς περιτομὴν καὶ Σάββατα καὶ νὰ ἐξαρτᾶσθε ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους; Διὰ τοῦτο καὶ ἀρχίζων τὴν ἐπιστολὴν ἔλεγε· «Ἀπορῶ πῶς μετατίθεσθε τόσον ταχέως»· καὶ ἐδῶ· «εὐρίσκομαι εἰς ἀμηχανίαν δι' ἐσᾶς». Ὡσὸν νὰ ἔλεγε· τί νὰ εἶπω; Τί νὰ ὁμιλήσω; Ἀπορῶ. Διὰ τοῦτο καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ θρηνῇ, ὅπως κάνουν καὶ οἱ προφῆται εἰς τὰς δυσκόλους στιγμὰς τοῦ λαοῦ. Εἶναι δὲ καὶ αὐτὸ εἶδος θεραπείας ἀποτελεσματικόν, δηλαδὴ ὄχι μόνον νὰ συμβουλευῆ κανεὶς, ἀλλὰ καὶ νὰ θρηνῇ. Αὐτὸ λοιπὸν ἔλεγεν ὁμιλῶν καὶ εἰς τοὺς Μιλησίους· «Ἐπὶ τριετίαν, νύκτα καὶ ἡμέραν δὲν ἔπαυσα νὰ νουθετῶ τὸν καθένα ἀπὸ σᾶς μετὰ δάκρυα»¹⁸. Αὐτὸ ἐννοεῖ καὶ ἐδῶ, λέγων· «Καὶ ν' ἀλλάξω τὸν τόνον τῆς φωνῆς μου». Διότι εἰς τὰς δυσκόλους στιγμὰς καὶ εἰς ἀμηχανίαν, νικώμενοι ἀπὸ τὰ συμβαίνοντα παρ' ἐλπίδα, καταφεύγομεν λοιπὸν εἰς τὰ δάκρυα.

4. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐπέπληξε καὶ ἐντρόπιασε, καὶ μετὰ περιεποιήθη, ὕστερον καὶ ἐθρήνησε· ὁ δὲ θρῆνος ὄχι μόνον δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα ἐπιπλήξεως, ἀλλ' ἐπὶ πλέον καὶ φιλοφρονήσεως· διότι, οὔτε σκληρύνει, ὅπως ἡ ἐπίπληξις, οὔτε χαλαρώνει, ὅπως ἡ περιποίησις· ἀλλ' εἶναι ἀνάμικτον φάρμακον, καὶ ἔχει πολλὴν δύναμιν πρὸς παραίνεσιν· ἐπειδὴ λοιπὸν ἐθρήνησε καὶ ἐμαλάκωσε τὴν ψυχὴν των καὶ προσείλ-

διάνοιαν, καὶ ἐπεσπάσαιτο μειζόνως, πάλιν εἰς τοὺς ἀγῶνας ἐμβαίνει, κεφάλαιον τιθεὶς μείζον, δεικνὺς ὅτι αὐτὸς ὁ νόμος οὐ βούλεται ἑαυτὸν φυλάττεσθαι. Τότε μὲν οὖν ἐκ τοῦ Ἀβραάμ τὸ παράδειγμα εἰσήγαγε, νῦν δὲ αὐτὸν εἰσάγει τὸν νόμον παραινοῦντα μὴ φυλάττειν αὐτόν, ἀλλὰ ἀναχωρεῖν, ὅπερ ἦν ἰσχυρότερον. Ὡστε εἰ βούλεσθε πείθεσθαι τῷ νόμῳ, φησὶν, ἀπόστητε αὐτοῦ· τοῦτο γὰρ αὐτὸς βούλεται. Ἀλλ' οὕτω μὲν οὐ λέγει· ἐτέρως δὲ αὐτὸ κατὰσχευάζει, καὶ ἱστορίαν ἀναμιγνύς.

10 «Λέγετε γάρ μοι», φησὶν, «οἱ ὑπὸ νόμον θέλοντες εἶναι, τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε;». Καλῶς εἶπεν, «οἱ ἐθέλοντες»· οὐ γὰρ τῆς τῶν πραγμάτων ἀκολουθίας, ἀλλὰ τῆς ἐκείνων ἀκαίρου φιλονεικίας τὸ πρῶγμα ἦν. Νόμον δὲ ἐνταῦθα τὸ βιβλίον τῆς κίσεως καλεῖ, ὅπερ πολλάκις ποιεῖ, τὴν παλαιὰν
15 ἅπασαν οὕτως ὀνομάζων. «Γέγραπται γάρ, ὅτι Ἀβραάμ δύο υἱοὺς ἔσχεν, ἕνα ἐκ τῆς παιδίσκης, καὶ ἕνα ἐκ τῆς ἐλευθέρου». Πάλιν ἐπὶ τὸν Ἀβραάμ ἄνεισιν, οὐ ταυτολογῶν, ἀλλ' ἐπειδὴ πολλὴ τοῦ πατριάρχου παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἡ δόξα ἦν, δείκνυσιν ὅτι ἐκεῖθεν οἱ τύποι τὴν ἀρχὴν ἔλαβον, καὶ τὰ
20 παρόντα ἐν αὐτῷ προεζωγραφεῖτο. Καὶ πρῶτον δείξας υἱοὺς ὄντας τοῦ Ἀβραάμ, ἐπειδὴ οὐ τῆς αὐτῆς ἀξίας ἦσαν οἱ υἱοὶ τοῦ πατριάρχου, ἀλλ' ὁ μὲν ἐκ τῆς δούλης, ὁ δὲ ἐκ τῆς ἐλευθέρου, δείκνυσι λοιπὸν, ὅτι οὐ μόνον υἱοί, ἀλλὰ καὶ οὕτως υἱοί, ὡς ὁ ἐλεύθερος καὶ εὐγενής. Τοσαύτη τῆς πίστεως
25 ἡ δύναμις.

«Ἀλλ' ὁ μὲν ἐκ τῆς παιδίσκης κατὰ σάρκα γεγέννηται ὁ δὲ ἐκ τῆς ἐλευθέρου κατ' ἐπαγγελίαν». Τί ἐστὶ, «κατὰ σάρκα»; Ἐπειδὴ ἔλεγεν, ὅτι ἡ πίστις ἡμᾶς συνάπτει τῷ Ἀβραάμ, καὶ ἐδόκει τοῖς ἀκούουσιν ἀπίθανον εἶναι, εἰ τοὺς μὴ
30 γενομένους ἐξ ἐκείνου, τούτους φησὶν υἱοὺς εἶναι ἐκείνου,

14. Γαλ. 4, 21.

15. Γαλ. 4, 22. Γεν. 16, 15. 21, 2. 9.

16. Γαλ. 4, 23.

κυσε περισσότερο, εισέρχεται πάλιν εἰς τοὺς ἀγῶνας, θέτων μεγαλύτερον κεφάλαιον, διὰ ν' ἀποδείξῃ ὅτι ὁ ἴδιος ὁ νόμος δὲν θέλει νὰ τηρῆται. Τότε μὲν λοιπὸν ἔλαβε τὸ παράδειγμα ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ, τώρα δὲ εἰσάγει τὸν ἴδιον τὸν νόμον νὰ παραινῆ νὰ μὴ τὸν τηρῶμεν, ἀλλὰ νὰ φεύγωμεν ἀπὸ αὐτόν, τὸ ὁποῖον παράδειγμα ἦτο ἰσχυρότερον. Ὡστε ἐὰν θέλετε νὰ πείθεσθε εἰς τὸν νόμον, λέγει, ἀπομακρυνθῆτε ἀπὸ αὐτόν· διότι αὐτὸ θέλει ὁ νόμος. Δὲν λέγει ὅμως ἔτσι ρητῶς· ἀλλὰ μὲ διαφορετικὸν τρόπον λέγει αὐτό, ἀναμιγνύων καὶ μίαν διήγησιν.

«Εἶπετέ μου σεῖς, οἱ ὁποῖοι θέλετε νὰ εἰσθε ὑπὸ τὸν νόμον, δὲν ἀκούετε τὸν νόμον;»¹⁴. Καλῶς εἶπεν «σεῖς, οἱ ὁποῖοι θέλετε»· διότι ἡ κατάστασις ἐδημιουργεῖτο, ὄχι ἀπὸ τὴν συνέπειαν τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ἀπὸ τὴν φιλονεικίαν ἐκείνην. Νόμον δὲ ἐννοεῖ ἐδῶ τὸ βιβλίον τῆς δημιουργίας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον κάνει πολλὰς φορές, ὀνομάζων ἔτσι ὀλόκληρον τὴν Παλαιὰν Διαθήκην. «Εἶναι γεγραμμένον, ὅτι ὁ Ἀβραάμ εἶχε δύο υἱούς, ἓνα ἀπὸ τὴν δούλην του καὶ ἓνα ἀπὸ τὴν ἐλευθέραν»¹⁵. Πάλιν εἰς τὸν Ἀβραάμ ἐπιστρέφει, ὄχι διὰ νὰ εἶπῃ τὰ ἴδια, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦτο μεγάλη ἡ δόξα τοῦ πατριάρχου εἰς τοὺς Ἰουδαίους, ἀποδεικνύει ὅτι ἀπὸ ἐκεῖ ἔλαβον τὴν ἀρχὴν τῶν τῶν σημεῖα, καὶ ὅτι τὰ παρόντα προετυπώθησαν εἰς αὐτόν. Καὶ πρῶτον, ἀφοῦ ἔδειξεν ὅτι εἶναι υἱοὶ τοῦ Ἀβραάμ, ἐπειδὴ δὲν ἦσαν τῆς αὐτῆς ἀξίας οἱ υἱοὶ τοῦ πατριάρχου, ἀλλ' ὁ μὲν ἐγεννήθη ἀπὸ τὴν δούλην, ὁ δὲ ἀπὸ τὴν ἐλευθέραν, δεικνύει λοιπὸν, ὅτι ὄχι μόνον υἱοί, ἀλλὰ καὶ μὲ τέτοιον τρόπον υἱοί, ὅπως ὁ ἐλεύθερος καὶ ὁ εὐγενής. Τόση εἶναι ἡ δύναμις τῆς πίστεως.

«Ἄλλ' ὁ υἱὸς τῆς δούλης ἐγεννήθη κατὰ τὸν φυσικὸν νόμον, ἐνῶ τῆς ἐλευθέρας δυνάμει τῆς ὑποστάσεως τοῦ Θεοῦ»¹⁶. Τί σημαίνει «κατὰ τὸν φυσικὸν νόμον»; Ἐπειδὴ ἔλεγεν ὅτι ἡ πίστις μᾶς συνδέει μὲ τὸν Ἀβραάμ καὶ ἐφαινετο εἰς τοὺς ἀκούοντας ὅτι εἶναι ἀπίθανον τὸ νὰ εἶναι, ὅπως λέγει, υἱοὶ ἐκείνου ὅσοι δὲν ἐγεννήθησαν ἀπὸ ἐκεῖ-

δείκνυσιν δι τὸ παράδοξον τοῦτο ἄνωθεν γέγονεν. Ὁ γὰρ Ἰσαὰκ οὐ κατὰ φύσεως ἀκολουθίαν, οὐδὲ κατὰ γάμων νόμον, οὐδὲ κατὰ σαρκὸς δύναμιν γενόμενος, καὶ υἱὸς καὶ γνήσιος ἦν, ἀπὸ νεκρῶν σωμάτων φύς, καὶ ἀπὸ τῆς μητρὸς ἐκείνης.
 5 Οὐ γὰρ ἡ σὰρξ τὴν κύησιν, οὐδὲ τὸ σπέρμα τὸν τόκον εἰργάσαντο· νεκρὰ γὰρ ἡ μήτρα, καὶ διὰ τὴν ἡλικίαν καὶ διὰ τὴν πῆρωσιν· ἀλλ' ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος αὐτὸν ἔπλασεν. Ἐπὶ δὲ τοῦ δούλου οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἐκεῖνος τοῖς τῆς φύσεως θεσμοῖς καὶ τῇ τοῦ γάμου συνηθείᾳ τίκεται. Ἀλλ' ὅμως ὁ μὴ κατὰ
 10 σάρκα τοῦ κατὰ σάρκα γεννηθέντος τιμιώτερος ἦν.

Μὴ θεωροῦμαι τοίνυν ὑμᾶς τὸ μὴ κατὰ σάρκα γεγεννησθαι· διὰ γὰρ τοῦτο μάλιστα αὐτοῦ συγγενεῖς ὑμεῖς, δι τὸ κατὰ σάρκα ἐγεννήθητε. Οὐ γὰρ τιμιωτέρους τοῦτο τὸ κατὰ σάρκα, ἀλλὰ καὶ ἀτιμιωτέρους ἐργάζεται. Θαυμασιώτερος γὰρ
 15 ὁ τόκος ὁ μὴ κατὰ σάρκα καὶ πνευματικώτερος· καὶ δῆλον ἐκ τῶν ἄνωθεν τεχθέντων. Ἐτέχθη γὰρ κατὰ σάρκα ὁ Ἰσραήλ, ἀλλὰ δούλος ἦν, καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξεβάλλετο τῆς πατρῴας οἰκίας· ὁ δὲ κατ' ἐπαγγελίαν τεχθεὶς ὁ Ἰσαὰκ, ἅτε υἱὸς ὢν καὶ ἐλεύθερος, κύριος ἦν πάντων. «Ἄτινά ἐστιν
 20 ἀλληγορούμενος». Καταχρηστικῶς τὸν τύπον ἀλληγορίαν ἐκάλεσεν. Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· ἡ μὲν ἱστορία αὕτη οὐ τοῦτο δὲ μόνον παραδηλοῖ, ὅπερ φαίνεται, ἀλλὰ καὶ ἄλλα τινὰ ἀναγορεύει· διὸ καὶ ἀλληγορία κέκληται.

Τί δὲ ἀνηγόρευσε; Οὐδὲν ἕτερον, ἢ τὰ παρόντα πάντα.
 25 «Αὗται γὰρ εἰσιν αἱ δύο διαθήκαι», φησί, «μία μὲν ἀπὸ ὄρους Σινᾶ εἰς δουλείαν γεννώσα, ἥτις ἐστὶν Ἄγαρ». Αὗται

νον, δεικνύει ὅτι αὐτὸ τὸ παράδοξον ἔγινεν ἄνωθεν. Διότι ὁ Ἰσαάκ, ἐνῶ δὲν ἐγεννήθη κατὰ τὸν φυσικὸν νόμον, οὔτε κατὰ τὸν νόμον τοῦ γάμου, οὔτε ἀπὸ τὴν δύναμιν τῆς σαρκός, καὶ υἱὸς καὶ γνήσιος ἦτο, γεννηθεὶς ἀπὸ νεκρὰ σώματα καὶ νεκρὰν μήτραν. Διότι οὔτε ἡ σάρκα τὴν κύησιν, οὔτε τὸ σπέρμα τὴν γέννησιν ἀπειργάσθησαν, ἀφοῦ ἦτο νεκρὰ ἡ μήτρα καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ἡλικίας καὶ ἐξ αἰτίας τῆς φυσικῆς βλάβης· ἀλλ' ἔπλασεν αὐτὸν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. Εἰς τὸν δοῦλον ὅμως δὲν ἔγινε ἔτσι, ἀλλ' ἐκεῖνος ἐγεννήθη συμφώνως μὲ τούτους νόμους τῆς φύσεως καὶ τὴν συνήθειαν τοῦ γάμου. Ἄλλ' ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δὲν ἐγεννήθη κατὰ τὸν φυσικὸν νόμον, ἦτο πολυτιμότερος ἀπὸ τὸν γεννηθέντα κατὰ τὸν φυσικὸν νόμον.

Ἄς μὴ σᾶς θορυβῆ λοιπὸν τὸ ὅτι δὲν ἐγεννήθητε κατὰ τὸν φυσικὸν νόμον· διότι περισσότερον συγγενεῖς του εἴσθε σεῖς, διὰ τὸ ὅτι δὲν ἐγεννήθητε κατὰ τὸν φυσικὸν νόμον. Ἐπειδὴ, ὅχι μόνον δὲν σᾶς κάνει περισσότερον ἀξίους ἢ φυσικὴ γέννησις, ἀλλὰ καὶ ὀλιγώτερον σᾶς τιμᾷ. Διότι εἶναι θαυμαστοτέρα καὶ πνευματικωτέρα ἢ μὴ φυσικὴ γέννησις· καὶ εἶναι φανερόν τοῦτο ἀπὸ τούτους γεννηθέντας, τούτους ὁποῖους ἀνεφέραμεν. Ἐγεννήθη δηλαδὴ κατὰ τὸν φυσικὸν νόμον ὁ Ἰσμαήλ, ἀλλ' ἦτο δοῦλος, καὶ ὅχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἐδιώχθη ἀπὸ τὴν πατρικὴν οἰκίαν· ὁ Ἰσαάκ ὅμως ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη καθ' ὑπόσχεσιν τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ ἦτο καὶ υἱὸς καὶ ἐλεύθερος, ἦτο κύριος ὅλης τῆς πατρικῆς κληρονομίας. «Αὐτὰ εἶναι ἀλληγορικά»¹⁷. Καταχρηστικῶς ὠνόμασε τὸ σημεῖον ἀλληγορίαν. Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον ἐννοεῖ, εἶναι τὸ ἐξῆς· ἢ μὲν διήγησις εἶναι αὐτή· δὲν ἐννοεῖ ὅμως μόνον αὐτὸ τὸ ὁποῖον φαίνεται, ἀλλὰ καὶ μερικὰ ἄλλα ἀνακηρύσσει· διὰ τοῦτο καὶ ὠνομάσθη ἀλληγορία.

Τί δὲ ἀνεκήρυξεν; Τίποτε ἄλλο, παρὰ ὅλα τὰ παρόντα. Διότι «αἱ δύο αὐταὶ γυναῖκες εἶναι αἱ δύο διαθηकाί», λέγει, «ἢ μὲν μία, ἢ ὁποῖα προῆλθεν ἀπὸ τὸ ὄρος Σινᾶ καὶ γεννᾷ παιδιά διὰ δουλείαν· αὐτὴ εἶναι ἡ Ἄγαρ»¹⁷. Αὐταί· ποῖαι;

τινες; Τῶν παιδίων ἐκείνων αἱ μητέρες, ἡ Σάρρα καὶ ἡ Ἄγαρ. Τί εἰσι; Δύο διαθήκαι, δύο νόμοι. Ἄλλ' ἐπειδὴ γυναικῶν ὀνόματα ἦν ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἐνέμεινεν ἐν τῇ προσηγορίᾳ τοῦ γένους, καὶ ἀπὸ τῶν ὀνομάτων πολλὴν δεικνὺς τὴν ἀκλουθίαν. Πῶς δὲ ἀπὸ τῶν ὀνομάτων; «Τὸ γὰρ Ἄγαρ Σινᾶ ὄρος ἐστίν», φησὶν, «ἐν τῇ Ἀραβίᾳ». Ἄγαρ ἐλέγειο ἡ δούλη· τὸ δὲ Σινᾶ ὄρος οὕτω μεθερμηνεύεται τῇ ἐπιχωρίῳ αὐτῶν γλώττῃ. Ὡστε τοὺς ἐκ τῆς παλαιᾶς ἱκτιομένους πάντας ἀνάγκη δούλους εἶναι. Τὸ γὰρ ὄρος ἐκεῖνο ἔνθα ἡ παλαιὰ διαθήκη ἐδόθη ὁμώνυμον ὄν τῇ δούλῃ, παραλαμβάνει καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ. Τοῦτο γάρ ἐστι· «Συστοιχεῖ δὲ τῇ νῦν Ἱερουσαλήμ»· τουτέστι, γεινιάζει, ἅπτεται.

5. Τί οὖν ἀπὸ τούτου; Ὅτι οὐ μόνον ἐκείνη δούλη ἦν, καὶ δούλους ἔτικτεν, ἀλλὰ καὶ αὕτη, τουτέστιν, ἡ διαθήκη, ἢ ἡ τύπος ἢ δούλη. Καὶ γὰρ ἡ Ἱερουσαλήμ ἐκ γειτόνων κείται τῷ ὄρει τῷ ὁμονύμῳ τῇ δούλῃ· ἐν τούτῳ δὲ τῷ ὄρει καὶ ἡ διαθήκη δέδοται. Ποῦ οὖν καὶ τῆς Σάρρας ὁ τύπος; «Ἡ δὲ ἄνω Ἱερουσαλήμ ἐλευθέρα ἐστίν». Οὐκοῦν καὶ οἱ ἐξ αὐτῆς ἱκτιόμενοι οὐ δούλοι. Τῆς μὲν Ἱερουσαλήμ τῆς κάτω τύπος ἦν Ἄγαρ, καὶ δῆλον ἐκ τοῦ ὄρους τοῦ οὕτω καλουμένου· τῆς δὲ ἄνω ἢ ἐκκλησία. Ἄλλ' ὅμως οὐκ ἀρκεῖται τοῖς τύποις, ἀλλὰ καὶ τὸν Ἡσαΐαν προσετίθει μαρτυροῦντα τοῖς εἰρημένοις. Εἰπὼν γάρ, ἡ ἄνω Ἱερουσαλήμ μήτηρ ἡμῶν ἐστὶ, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν οὕτω καλέσας, παρίστησι τὸν προφήτην
25 τὰ αὐτὰ αὐτῷ ψηφίζόμενον.

«Εὐφράνθητι γάρ», φησί, «σιεῖρα ἢ οὐ τίκτουσα, ρῆξον καὶ βόησον, ἢ οὐκ ὠδίνοουσα, διτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα». Τίς οὖν ἢ σιεῖρα, καὶ τίς ἢ ἐρημος πρὸ τούτου; οὐκ εὐδηλον διτι ἡ ἐξ ἔθνῶν ἐκκλησία,

18. Γαλ. 4, 25.

19. Γαλ. 4, 26.

20. Γαλ. 4, 27.

Αἱ μητέρες ἐκείνων τῶν παιδιῶν, ἡ Σάρρα καὶ ἡ Ἰσακ. Τί εἶναι; Δύο διαθήκαι, δύο νόμοι. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἦσαν ὀνόματα γυναικῶν εἰς τὴν διήγησιν ἐπέμεινεν εἰς τὴν ὀνομασίαν τοῦ γένους, δεικνύων τὴν ἀντιστοιχίαν καὶ ἀπὸ τὰ ὀνόματα. Πῶς δὲ ἀπὸ τὰ ὀνόματα; «Διότι ἡ λέξις Ἰσακ σημαίνει τὸ ὄρος Σινᾶ εἰς τὴν Ἀραβίαν»¹⁸, λέγει. Ἰσακ ἐλέγετο ἡ δούλη· τὸ δὲ ὄρος Σινᾶ ἔτσι μεταφράζεται εἰς τὴν ἐντόπιον γλῶσσαν αὐτῶν. Ὡστε ὅλοι οἱ γεννώμενοι ἀπὸ τὴν παλαιὰν Διαθήκην κατ' ἀνάγκην εἶναι δοῦλοι. Διότι ἐκεῖνο τὸ ὄρος ὅπου ἐδόθη ἡ παλαιὰ Διαθήκη, τὸ ὅποιον εἶναι ὁμώνυμον μὲ τὴν δούλην, συμπεριλαμβάνει καὶ τὴν Ἰερουσαλήμ. Διότι αὐτὸ σημαίνει «ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν σημερινὴν Ἰερουσαλήμ», δηλαδὴ γειτνιάζει, ἐφάπτεται.

5. Τί λοιπὸν ἐξάγεται ἀπὸ αὐτό; Ὅτι ὄχι μόνον ἐκεῖνη ἦτο δούλη καὶ ἐγέννα δούλους, ἀλλὰ καὶ αὐτή, δηλαδὴ ἡ διαθήκη, τῆς ὁποίας προτύπῳσις εἶναι ἡ δούλη. Διότι καὶ ἡ Ἰερουσαλήμ γειτνιάζει μὲ τὸ ὄρος τὸ ὁμώνυμον πρὸς τὴν δούλην· εἰς τοῦτο δὲ τὸ ὄρος ἔχει δοθῆ ἡ διαθήκη. Ἀλλὰ ποία εἶναι καὶ τῆς Σάρρας ἡ προτύπῳσις; «Ἡ ἄνω ὅμως Ἰερουσαλήμ εἶναι ἐλευθέρα»¹⁹. Ἄρα καὶ οἱ γεννώμενοι ἀπὸ αὐτὴν δὲν εἶναι δοῦλοι. Τῆς μὲν κάτω Ἰερουσαλήμ τύπος ἦτο ἡ Ἰσακ, καὶ εἶναι τοῦτο φανερόν ἀπὸ τὸ ὄρος τὸ ὀνομαζόμενον ἔτσι· τῆς δὲ ἄνω ἡ Ἐκκλησία. Δὲν ἀρκεῖται ὅμως εἰς τὰς προτυπῳσεις, ἀλλὰ προσθέτει καὶ τὸν Ἰσακ, ὁ ὅποιος μαρτυρεῖ διὰ τὰ λεχθέντα. Διότι λέγων ὅτι ἡ ἄνω Ἰερουσαλήμ εἶναι μήτηρ ἡμῶν, καὶ ὀνομάσας ἔτσι τὴν ἐκκλησίαν, παρουσιάζει τὸν προφήτην νὰ δέχεται τὰ ἴδια μὲ αὐτόν.

Διότι, λέγει, «νὰ εὐφρανθῆς ἐσὺ ἡ στεῖρα, ἡ ὁποία δὲν γεννᾷς. Κραύγασε καὶ φώναξε ἐσὺ, ἡ ὁποία δὲν κοιλοπονεῖς, διότι θὰ ἔχη περισσότερα τέκνα ἢ ἐγκαταλειφθεῖσα, παρὰ ἐκεῖνη ἡ ὁποία ἔχει ἄνδρα»²⁰. Ποία λοιπὸν εἶναι ἡ στεῖρα καὶ ποία ἡ ἐγκαταλειφθεῖσα πρὶν ἀπὸ αὐτό; Δὲν εἶναι φανερόν ὅτι πρόκειται διὰ τὴν ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία

τῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως ἀπειρημένη; Τίς δὲ ἢ τὸν ἄνδρα ἔχουσα; οὐκ εὐδὸλον δι τὴν συναγωγὴν; Ἄλλ' ὅμως ἐνίκησεν αὐτὴν τῇ πολυπαιδίᾳ ἢ σιεῖρα. Ἐκείνη μὲν γὰρ ἐν ἔθνος ἔχει τὰ δὲ τῆς ἐκκλησίας τέκνα τὴν Ἑλλάδα, τὴν βάρβαρον, 5 τὴν γῆν, τὴν θάλατταν, τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἐνέπλησεν.

Εἶδες πῶς διὰ μὲν πραγμάτων ἢ Σάρρα, διὰ δὲ ρημάτων ὁ προφήτης τὰ μέλλοντα ἡμῖν ὑπέγραψαν; Σκόπει δέ. Σιεῖραν ἐκάλεσεν ὁ Ἡσαίας, καὶ ταύτην ἔδειξε πολύπαιδα γενομένην. Τοῦτο τυπικῶς καὶ ἐπὶ τῆς Σάρρας συνέβη· καὶ 10 γὰρ καὶ αὕτη σιεῖρα οὖσα, πλήθους ἐγγόνων ἐγένετο μήτηρ. Τῷ Παύλῳ δὲ οὐδὲ ταῦτα ἀπόχρη, ἀλλὰ καὶ πῶς ἐγένετο μήτηρ ἢ σιεῖρα περιεργάζεται, ἵνα καὶ ἐνιεύθεν προσαγωγή τῇ ἀληθείᾳ τὸν ἴππον. Διὸ καὶ ἐπάγει λέγων «Ἡμεῖς δέ, ἀδελφοί, κατὰ Ἰσαὰκ ἐπαγγελίας τέκνα ἐσμέν». Οὐ γὰρ 15 μόνον σιεῖρα ἦν ἢ Ἐκκλησία, ὡσπερ ἢ Σάρρα, οὐδὲ μόνον πολύπαις ἐγένετο, ὡσπερ ἐκείνη, ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐγέννησεν, ὡσπερ ἢ Σάρρα. Καθάπερ γὰρ ἐκείνην μητέρα οὐχ ἢ φύσις, ἀλλ' ἢ ἐπαγγελία τοῦ Θεοῦ πεποίηκεν· ὁ γὰρ λόγος τοῦ Θεοῦ ὁ εἰρηκῶς, «Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἐλεύσομαι, 20 καὶ ἔσται τῇ Σάρρα υἱός», οὕτως εἰσελθὼν εἰς τὴν νηδύν, τὸ θρέφος διέπλασεν· οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς ἡμετέρας φύσις μὲν οὐδεμία, τὰ δὲ ρήματα τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ ἱερέως λεγόμενα, ἅπερ Ἰασιν οἱ πιστοί, ταῦτα ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ τῶν ὑδάτων, καθάπερ ἐν νηδύϊ τινί, δια- 25 πλάττει καὶ ἀναγεννᾷ τὸν βαπτιζόμενον. Οὐκοῦν εἰ τῆς σιείρας ἐσμέν παῖδες, καὶ ἐλεύθεροί ἐσμεν.

Καὶ ποῖα αὕτη ἐλευθερία, εἴποι τις ἄν, διὰ τὴν οἱ μὲν Ἰουδαῖοι κατέχουσι καὶ μασιίζουσι τοὺς πιστεύσαντας, οἱ δὲ δοκοῦντες ἐλεύθεροι εἶναι διώκονται; ταῦτα γὰρ τότε 30 συνέβαινε, τῶν πιστῶν διωκομένων. Ἄλλὰ μηδὲ τοῦτο ὑμᾶς

21. Γαλ. 4, 28.

22. Γεν. 18, 10.

εἶχε στερηθῆ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ; Ποία δὲ ἐκείνη ἡ ὁποία ἔχει τὸν ἄνδρα; Δὲν εἶναι φανερόν ὅτι εἶναι ἡ συναγωγή; Ἄλλ' ὅμως ὑπερέβη αὐτὴν εἰς τὴν πολυτεκνίαν ἢ στεῖρα. Διότι ἐκείνη μὲν ἔχει ἓν ἔθνος· τὰ τέκνα ὅμως τῆς ἐκκλησίας ἐπλήρωσαν τὴν Ἑλλάδα, τὰς βαρβαρικὰς χώρας, τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν, τὴν οἰκουμένην ὅλοκληρον.

Εἶδες πῶς ἐμπράκτως μὲν ἡ Σάρρα, διὰ λόγων δὲ ὁ προφήτης, προεφήτευσαν δι' ἡμᾶς τὰ μέλλοντα; Πρόσεχε δέ. Στεῖραν ὠνόμασεν ὁ Ἡσαΐας, καὶ ἔδειξεν αὐτὴν ὅτι ἔγινε πολύτεκνος. Αὐτὸ ὡς προτύπωσης συνέβη καὶ εἰς τὴν Σάρραν· διότι καὶ αὐτὴ, ἐνῶ ἦτο στεῖρα, ἔγινε μήτηρ πλήθους ἀπογόνων. Εἰς τὸν Παῦλον ὅμως οὔτε αὐτὰ ἤρκουν, ἀλλ' ἐξετάζει καὶ πῶς ἡ στεῖρα ἔγινε μήτηρ, ὥστε καὶ ἀπὸ ἐδῶ νὰ προσκομίση εἰς τὴν ἀλήθειαν τὸ σημεῖον. Διὰ τοῦτο καὶ προσθέτει λέγων· «Ἐμεῖς δέ, ἀδελφοί, εἴμεθα ὅπως καὶ ὁ Ἰσαάκ, παιδιὰ ὑποσχέσεως»²¹. Διότι ὄχι μόνον στεῖρα ἦτο ἡ ἐκκλησία, ὅπως ἡ Σάρρα, οὔτε μόνον πολύτεκνος ἔγινεν, ὅπως ἐκείνη, ἀλλὰ καὶ ἔτσι ἐγέννησεν, ὅπως ἡ Σάρρα. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐκείνην κατέστησε μητέρα ὄχι ἡ φύσις, ἀλλ' ἡ ἐπαγγελία τοῦ Θεοῦ, — διότι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ὁ ὁποῖος εἶπε· «Ὅταν ἐπιστρέφων ἔλθω πρὸς σὲ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος καὶ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν θὰ ἔχη υἱὸν ἢ γυνὴ σου Σάρρα»²², αὐτὸς ἀφοῦ εἰσῆλθεν εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρός, αὐτὸς ἔπλασε τὸ βρέφος — ἔτσι λοιπὸν καὶ εἰς τὴν ἰδικὴν μας ἀναγέννησιν, ὄχι ἡ φύσις, ἀλλὰ οἱ λόγοι τοῦ Θεοῦ λεγόμενοι διὰ τοῦ ἱερέως, τοὺς ὁποῖους γνωρίζουν οἱ πιστοί, αὐτοὶ εἰς τὸ ἡγιασμένον ὕδωρ τῆς κολυμβήθρας, ὡς εἰς κάποιαν μητρικὴν κοιλίαν, διαπλάσσουν καὶ ἀναγεννοῦν τὸν βαπτιζόμενον. Λοιπὸν, ἐὰν εἴμεθα παιδιὰ τῆς στεῖρας, εἴμεθα καὶ ἐλεύθεροι.

Καὶ ποία εἶναι αὐτὴ ἡ ἐλευθερία, θὰ ἔλεγε κανεὶς, ὅταν οἱ μὲν Ἰουδαῖοι κατέχουν καὶ μαστίζουν τοὺς πιστεύσαντας, ἐκεῖνοι δὲ οἱ ὁποῖοι θεωροῦνται ἐλεύθεροι διώκονται; Διότι αὐτὰ συνέβαιναν τότε, ὅταν ἐδιώκοντο οἱ πιστοί. Ἄλλ' οὔτε

θορυβείτω, φησί· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἔλαβεν ἐν τῷ τύπῳ· ὁ γὰρ Ἰσαὰκ ἐλευθέρος ὢν, ὑπὸ τοῦ δούλου Ἰσμαὴλ ἐδιώκειτο. Διὸ καὶ ἐπάγει λέγων· «Ἄλλ' ὡσπερ τότε ὁ κατὰ σάρκα γεννηθεὶς ἐδίωκε τὸν κατὰ Πνεῦμα, οὕτω καὶ νῦν· Ἄλλὰ τί λέγει ἡ Γραφή; Ἐκβαλε τὸν υἱὸν τῆς παιδίσκης· οὐ γὰρ μὴ κληρονομήσει ὁ υἱὸς τῆς παιδίσκης μετὰ τοῦ υἱοῦ τῆς ἐλευθέρας». Τί οὖν; αὕτη ἡ παράκλησις πᾶσα, τὸ δειχθῆναι τοὺς ἐλευθέρους ὑπὸ τῶν δούλων διώκεσθαι; Οὐχί, φησὶν· οὐδὲ γὰρ ἐνταῦθα ἴσταιμαι, ἀλλ' ἄκουσον καὶ τῶν ἐξῆς, καὶ 10 τότε λήψῃ παραμυθίαν ἱκανήν, οὐ μικροψυχῶν τοῖς διωγμοῖς.

Τίνα οὖν τὰ ἐξῆς; «Ἐκβαλε τὸν υἱὸν τῆς παιδίσκης· οὐ γὰρ μὴ κληρονομήσει μετὰ τοῦ υἱοῦ τῆς ἐλευθέρας». Εἶδες τὰ ἐπίχειρα τῆς προσκαίρου τυραννίδος, καὶ τῆς ἀπονοίας τῆς ἀκαίρου; Ἐκπίπτει τῶν παιρῶν ὁ παῖς, καὶ γίνεται 15 φυγὰς καὶ πλάνος μετὰ τῆς μητρός. Σὺ δέ μοι σκόπει τὴν σοφίαν τῶν εἰρημένων. Οὐ γὰρ εἶπεν, ἐπειδὴ ἐδίωκε, διὰ τοῦτο ἐξεβάλλετο μόνον, ἀλλ' ἵνα μὴ κληρονομήσῃ. Οὐ γὰρ τοῦ προσκαίρου διωγμοῦ τιμωρίαν αὐτὸν ἀπῆται ταύτην· τοῦτο γὰρ μικρόν, καὶ οὐδὲν πρὸς ἐκεῖνο· ἀλλ' οὐκ ἀφῆκε 20 γενέσθαι κοινωνὸν τῶν ἠτοιμασμένων τῷ παιδί, δεικνὺς ὅτι καὶ τοῦ διωγμοῦ χωρὶς τοῦτο ἄνωθεν αὐτῷ διατιτυπωμένον ἦν, οὐκ ἀπὸ τοῦ διωγμοῦ τὴν ἀρχὴν λαβόν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ γνώμης. Καὶ οὐκ εἶπεν, οὐ μὴ κληρονομήσει ὁ υἱὸς τοῦ Ἀβραάμ, ἀλλ', «ὁ υἱὸς τῆς παιδίσκης», ἀπὸ τοῦ 25 φαυλοτέρου γένους αὐτὸν καλῶν. Ἄλλ' ἡ Σάρρα σιεῖρα ἦν. Καὶ γὰρ ἡ ἐξ ἔθνῶν ἐκκλησία τοιαύτη.

Ὅρας διὰ πάντων τὸν τύπον τηρούμενον; Ὡσπερ γὰρ ἐν δλοῖς τοῖς ἔμπροσθεν ἕτεσιν ἐκείνη καὶ μὴ τίκιουσα, πρὸς ἐσχάτῳ γήρα γίνεται μήτηρ· οὕτω καὶ αὕτη, διε ἦλθε τὸ

αὐτὸ ἄς μὴ σᾶς θορυβῆ, λέγει· διότι καὶ τοῦτο συμπεριέλαβεν εἰς τὴν προτύπωσιν· ἐνῶ δηλαδὴ ὁ Ἰσαὰκ ἦτο ἐλεύθερος, ἐδιώκετο ἀπὸ τὸν δοῦλον Ἰσμαήλ. Διὰ τοῦτο καὶ προσθέτει λέγων· «Ἄλλ' ὅπως τότε ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη κατὰ πνεῦμα, ἔτσι καὶ τώρα. Ἄλλὰ τί λέγει ἡ Γραφή; «Δίωξε τὴν δούλην καὶ τὸν υἱὸν τῆς, διότι δὲν πρόκειται νὰ κληρονομήσῃ ὁ υἱὸς τῆς δούλης μαζί μὲ τὸν υἱὸν τῆς ἐλευθέρου»²³. Τί λοιπόν; Αὐτὴ εἶναι ὄλη ἡ παρηγορία, τὸ νὰ δεχθῆ ὅτι διώκονται οἱ ἐλεύθεροι ἀπὸ τοὺς δούλους; Ὁχι, λέγει· οὔτε ἐδῶ λοιπὸν σταματῶ, ἀλλ' ἄκουσε καὶ τὰ ἐξῆς, καὶ τότε θὰ λάβῃς παρηγορίαν ἀρκετὴν διὰ νὰ μὴ μικροψυχῆς εἰς τοὺς διωγμούς.

Ποῖα λοιπὸν τὰ ἐπόμενα; «Δίωξε τὸν υἱὸν τῆς δούλης· διότι δὲν πρόκειται νὰ κληρονομήσῃ μαζί μὲ τὸν υἱὸν τῆς ἐλευθέρου». Εἶδες τ' ἀποτελέσματα τῆς προσκαίρου τυραννίας, καὶ τῆς παρακαίρου καὶ ἀνοήτου τόλμης; Ἐκπίπτει τῆς πατρικῆς κληρονομίας ὁ υἱός, καὶ γίνεται φυγᾶς, καὶ περιπλανώμενος μαζί μὲ τὴν μητέρα του. Σὺ δὲ πρόσεξε τὴν σοφίαν τῶν λεχθέντων. Δὲν εἶπε δηλαδὴ ὅτι ἐπειδὴ κατεδίωκε, δι' αὐτὸ μόνον ἐδιώχθη, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ κληρονομήσῃ. Διότι ὁ πρόσκαιρος διωγμὸς δὲν ἤξιζε νὰ τιμωρηθῆ μὲ αὐτὴν τὴν τιμωρίαν, διότι αὐτὸ ἦτο μικρὸν καὶ ἀσήμαντον ὡς πρὸς ἐκεῖνο· ἀλλὰ δὲν ἄφησε νὰ γίνῃ κοινωνὸς τῶν ὄσων ἦσαν ἡτοιμασμένα διὰ τὸν κατὰ χάριν υἱόν, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι καὶ χωρὶς τὸν διωγμὸν, εἶχε σχεδιασθῆ ἄνωθεν αὐτό, λαμβάνον τὴν ἀρχὴν ὄχι ἀπὸ τὸν διωγμὸν, ἀλλ' ἀπὸ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Καὶ δὲν εἶπε δὲν θὰ κληρονομήσῃ ὁ υἱὸς τοῦ Ἀβραάμ, ἀλλ' «ὁ υἱὸς τῆς δούλης», ὀνομάζων αὐτὸν ἀπὸ τὴν ταπεινοτέραν καταγωγὴν. Ἄλλ' ἡ Σάρρα ἦτο στείρα. Ὅπως καὶ ἡ ἐξ ἔθνῶν ἐκκλησία ἦτο τέτοια.

Βλέπεις ὅτι ἡ προτύπωσις πραγματοποιεῖται καθ' ὅλα; Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ἐκείνη ἐνῶ εἰς ὅλα τὰ προηγούμενα ἔτη δὲν ἐγέννα, γίνεται μήτηρ εἰς βαθύτατον γῆρας, ἔτσι καὶ αὐτή, ὅταν ἤλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, γεννᾷ.

πλήρωμα, ίκει. Τοῦτο γὰρ καὶ προφηταὶ προανεφώνουν
 λέγοντες, «Εὐφράνθητι, σιεῖρα ἢ οὐ ίκιουσα, ρῆξον καὶ
 θόησον, ἢ οὐκ ὠδίνουσα, διὰ πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου
 μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα» τὴν ἐκκλησίαν οὕτω κα-
 5 λοῦντες. Οὐ γὰρ ἦν ἐπεγνωκυῖα τὸν Θεόν· ἀλλ' ὅμως ἐπι-
 γνωῦσα, τὴν πολὺπαιδα ἐνίκησε συναγωγὴν. «Ἄρα, ἀδελφοί,
 οὐκ ἐομὲν παιδίσκης τέκνα, ἀλλὰ τῆς ἐλευθέρου». Ταῦτα
 πάντα κινεῖ καὶ σιρέφει, δεῖξαι βουλόμενος, διὰ τὸ γενόμε-
 νον οὐ πρόσφατον ἦν, ἀλλ' ἄνωθεν καὶ πρὸ πολλῶν διειτυποῦ-
 10 το χρόνων. Πῶς οὖν οὐκ ἄτιον πρὸ ισοσύτων χρόνων ἀφο-
 ρισθέντας καὶ ἐλευθερίας τυχόντας, ἐκόντας ἑαυτοὺς εἰς τὸν
 τῆς δουλείας ὑπάγειν ζυγόν;

Αὐτὸ λοιπὸν καὶ οἱ προφῆται προανεφώνουν, λέγοντες· «Νὰ εὐφρανθῆς ἐσὺ ἢ στείρα, ἢ ὁποῖα δὲν γεννᾷς. Κραύγασε καὶ φώναξε ἐσὺ, ἢ ὁποῖα δὲν κοιλοπονεῖς, διότι θὰ ἔχη περισσότερα τέκνα ἢ ἐγκαταλειφθεῖσα, παρὰ ἐκείνη ἢ ὁποῖα ἔχει τὸν ἄνδρα»· ὀνομάζοντες ἔτσι τὴν ἐκκλησίαν. Διότι δὲν εἶχε γνωρίσει τὸν Θεόν· ἀλλ' ὅμως, ὅταν τὸν ἐγνώρισε, ὑπερέβη τὴν πολύτεκνον συναγωγὴν. «Ἄρα, ἀδελφοί, δὲν εἴμεθα τέκνα τῆς δούλης, ἀλλὰ τῆς ἐλευθέρας»²⁴. Ὅλα αὐτὰ κινεῖ καὶ ἀναποδογυρίζει, ἐπειδὴ θέλει νὰ δείξῃ ὅτι αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἔγινε δὲν ἦτο πρόσφατον, ἀλλ' εἶχε σχεδιασθῆ ἄνωθεν καὶ πρὸ πολλῶν χρόνων. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι ἄτοπον, ἐνῶ ἐξεχωρίσθησαν ἀπὸ τὸν Θεὸν πρὶν ἀπὸ τόσους χρόνους καὶ ἔτυχον ἐλευθερίας, ἐκουσίως νὰ θέτουν τὸν ἑαυτὸν των ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄ 1 - 26

1. Εἶτα καὶ ἄλλην αἰτίαν τίθησι τὴν πείθουσαν αὐτοὺς ἐπὶ τῶν δογμάτων μένειν. «Τῇ γὰρ ἐλευθερίᾳ», φησί, «ἡ Χριστοῦς ὑμᾶς ἐξηγόρασε, σιτήκειε». Μὴ γὰρ ἑαυτοὺς ἠλευ-
 5 θερώσατε, οὐδὲ πάλιν ἐπὶ τὴν προτιέραν ἰσχύετε δεσποτείαν; «Ἄλλος ἐστὶν ὑμᾶς ὁ ἐξηγορακῶς, ἄλλος ὁ τὴν τιμὴν δοῦς ὑπὲρ ὑμῶν. Ὅρα δὲ ὅσον αὐτοὺς ἀπάγει τῆς Ἰουδαϊκῆς πλάνης; Πρῶτον, δεικνύς οὐδὲ ἐσχάτης ἀνοίας ἐλευθέρους ἀντὶ δούλων γενομένους δούλους ἀντὶ ἐλευθέρων ἐπιθυμεῖν
 10 εἶναι δεύτερον, οὐδὲ περὶ τὸν εὐεργέτην ἀγνώμονες καὶ ἀχαριστοὶ δειχθήσονται, τοῦ μὲν ἐλευθερώσαντος καταφρονοῦντες, τὸν δὲ δουλωσάμενον σιέργοντες· τρίτον, οὐδὲ δυνατὸν τοῦτο οὐ γὰρ ἔχει τὴν δεσποτείαν ὑμῶν ὁ νόμος, ἅπαξ ἐτέρου παρ' αὐτοῦ πάντας ὑμᾶς προιαμένοι. «Σιτήκειε» δὲ εἰπὼν, τὸν
 15 σάλον ἔδειξε.

«Καὶ μὴ πάλιν ζυγῷ δουλείας ἐνέχεσθε». Τῷ μὲν τοῦ ζυγοῦ ὄνοματι τὸ βαρὺ τοῦ πράγματι αὐτοῖς ἐνδείκνυται τῷ δέ, «πάλιν», εἰπεῖν, πολλὴν αὐτῶν δεικνύει τὴν ἀναισθησίαν. Εἰ μὲν γὰρ ἀπειροὶ ἦτε τοῦ βάρους ἐκείνου, οὐ τοσοῦτων ἦτε
 20 ἐγκλημάτων ἄξιοι οἱ δὲ τῇ πείρᾳ μαθόντες τὸ φορτικὸν τοῦ ζυγοῦ, εἶτα ὑποτιθέμενοι ἑαυτοὺς ἐκείνῳ πάλιν, ποίας ἂν εἴηται δίκαιοι συγγνώμης τυχεῖν;

«Ἴδὲ ἐγὼ Παῦλος λέγω ὑμῖν, οὐδὲ ἐὰν περιέμνηθε, Χριστοῦς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει». Ὅρα πόση ἀπειλή. Εἰκότως
 25 ἄρα καὶ ἀγγέλους ἀνεθεμάτιζε. Πῶς δὲ Χριστοῦς αὐτοὺς οὐδὲν ὠφελήσει; Αὐτὸς μὲν γὰρ τοῦτο οὐ κατεσκεύασεν, ἀλλ' ἀπεφήνατο, ὡς τῆς τοῦ προσώπου ἀξιοπιστίας ἀρκούσης ἀντὶ πάσης ἀποδείξεως λοιπόν. Διὰ τοῦτο γὰρ προλαβὼν εἶπεν, «Ἴδὲ ἐγὼ Παῦλος λέγω ὑμῖν», ὅπερ ἦν θαρροῦντος οἷς λέγει.

1. Γαλ. 5, 1.
 2. Γαλ. 5, 2.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄ 1 - 26

1. Ὑστερον ἐκθέτει καὶ ἄλλην αἰτίαν, ἣ ὁποία πείθει αὐτοὺς νὰ παραμένουν εἰς τὴν ὀρθὴν πίστιν. «Εἰς τὴν ἐλευθερίαν λοιπόν, διὰ τὴν ὁποίαν ὁ Χριστὸς μᾶς ἠλευθέρωσε, σταθῆτε σταθεροί»¹. Μήπως λοιπόν ἠλευθερώσατε σεῖς τοὺς ἑαυτοὺς σας καὶ τρέχετε πάλιν εἰς τὴν προηγουμένην ἐξουσίαν; Ἄλλος εἶναι αὐτὸς ὁ ὁποῖος σᾶς ἐξηγόρασε, ἄλλος ἐπλήρωσε τὸ ἀντίτιμον διὰ νὰ σᾶς ἐλευθερώσῃ. Βλέπεις μὲ πόσα ἐπιχειρήματα ὀδηγεῖ αὐτοὺς μακρὰν τῆς Ἰουδαϊκῆς πλάνης; Πρῶτον, δεικνύων ὅτι εἶναι ἀποτέλεσμα ἐσχάτης ἀνοησίας, ἐνῶ ἀπὸ δοῦλοι ἔγιναν ἐλεύθεροι, νὰ ἐπιθυμοῦν νὰ γίνουν ἀπὸ ἐλεύθεροι δοῦλοι· δεύτερον, ὅτι θὰ δειχθοῦν ἀγνώμονες καὶ ἀχάριστοι εἰς τὸν εὐεργέτην, τὸν μὲ ἐλευθερώσαντα καταφρονοῦντες, τὸν δὲ ὑποδουλώσαντα ἐπιζητοῦντες· τρίτον, ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν αὐτό· διότι δὲν ἔχει τὴν ἐξουσίαν δι' ἐμᾶς ὁ νόμος, ἅπαξ καὶ σᾶς ἐξηγόρασεν ἄλλος ἀπὸ αὐτόν, ὅλους ἐσᾶς. Λέγων δὲ «σταθῆτε σταθεροί», ἔδειξε τὸν κλονισμόν.

«Καὶ μὴ θελήσετε νὰ ὑποταχθῆτε πάλιν εἰς ζυγὸν δουλείας». Διὰ τοῦ μὲν ὀνόματος τοῦ ζυγοῦ, δεικνύει εἰς αὐτοὺς τὸ πόσον βαρὺ ἦτο τὸ πρᾶγμα· διὰ τοῦ δὲ «πάλιν», ὅτι ἡ ἀναισθησία των ἦτο μεγάλη. Διότι ἐὰν δὲν ἔχετε πείραν ἐκείνου τοῦ βάρους, δὲν θὰ ἦσασθε ἄξιοι τόσων κατηγοριῶν· ἀλλὰ σεῖς οἱ ὁποῖοι ἐκ πείρας ἐγνώρισατε τὴν φορτικότητα τοῦ ζυγοῦ, καὶ ὕστερον ἐτέθητε καὶ πάλιν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ἐκείνου, ποίας συγγνώμης θὰ εἴσασθε ἄξιοι νὰ τύχητε;

«Ἐγὼ ὁ Παῦλος σᾶς λέγω, ὅτι ἐὰν περιτέμνεσθε, ὁ Χριστὸς δὲν πρόκειται νὰ σᾶς ὠφελήσῃ εἰς τίποτε»². Κοίταξε πόση ἀπειλή. Εὐλόγως λοιπόν ἀνεθεμάτιζε καὶ ἀγγέλους. Πῶς δὲ ὁ Χριστὸς εἰς τίποτε δὲν θὰ ὠφελήσῃ αὐτούς; Διότι αὐτὸς μὲν δὲν ἐπενόησε τοῦτο, ἀλλὰ τὸ ἐβεβαίωσεν, ἐπειδὴ ἦτο ἀρκετὴ ἡ ἀξιοπιστία τοῦ προσώπου, ἀντὶ ὁποιασδήποτε ἀποδείξεως. Διότι διὰ νὰ προλάβῃ τοῦτο εἶπε· «Ἐγὼ ὁ Παῦ-

Ἡμεῖς δὲ ὡς ἂν οἶόν τε τὰ παρ' ἑαυτῶν προσθήσομεν. Πῶς οὐδὲν ὠφελήσει τὸν περιεμνόμενον ὁ Χριστός; Ὁ περιεμνόμενος, ὡς νόον δεδοικῶς περιτέμνεται· ὁ δὲ δεδοικῶς, ἀπιστεῖ τῇ δυνάμει τῆς χάριτος· ὁ δὲ ἀπιστῶν, οὐδὲν κερδαίνει
 5 παρὰ τῆς ἀπιστουμένης. Πάλιν ἐτέρως, ὁ περιεμνόμενος τὸν νόμον κύριον ποιεῖ κύριον δὲ εἶναι νομίζων, καὶ ἐκ τοῦ μείζονος αὐτὸν παραβαίνων μέρους, ἐκ δὲ τοῦ ἐλάττωτος τηρῶν, πάλιν ὑπὸ τὴν ἀρὰν ἑαυτὸν τίθησιν· ὑποβαλὼν δὲ ἑαυτὸν τῇ ἀρᾷ, καὶ διακρουσάμενος τὴν ἀπὸ τῆς πίστεως
 10 ἐλευθερίαν, πῶς δύναται σωθῆναι; Εἰ γὰρ χρὴ τι καὶ παράδοξον εἰπεῖν, οὗτος οὔτε Χριστῷ, οὔτε νόμῳ πιστεύει, ἀλλ' ἐν μέσῳ ἔσθηκε, κάκειθεν καὶ ἔνθεν βουλόμενος κερδαίνει· διόπερ οὐδαμῶθεν οὐδὲν καρπώσεται.

Εἶτα εἰπὼν, ὅτι οὐδὲν ὠφελήσει, αἰνιγματωδῶς καὶ διὰ
 15 βραχέων τὴν ἀπόδειξιν τίθησιν, οὕτω λέγων «Μαρτύρομαι δὲ παντὶ ἀνθρώπῳ περιεμνομένῳ, ὅτι ὀφειλέτης ἐστὶν ὄλον τὸν νόμον πληρῶσαι». Ἴνα γὰρ μὴ νομίσης καὶ ἔχθραν ταῦτα λέγεσθαι, οὐχ ὑμῖν λέγω μόνον, φησὶν, ἀλλὰ καὶ παντὶ ἀνθρώπῳ περιεμνομένῳ, ὡς ὀφειλέτης ἐστὶν ὄλον
 20 τὸν νόμον πληρῶσαι· ἀλλήλων γὰρ ἔχεται τὰ νόμιμα. Καὶ καθάπερ ὁ ἀπογραψάμενος εἶναι δοῦλος ἐξ ἐλευθέρων, οὐκέτι ποιεῖ ὃ θούλειαι, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς τῆς δουλείας κατέχεται νόμοις· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ νόμου, διὰ τὴν ἀναδέξην μικρὸν τι τοῦ νόμου, καὶ ὑπαγάγης σεαυτὸν τῷ ζυγῷ, ὄλην ἐφειλκώ-
 25 σω τὴν δεσποτείαν. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἔξωθεν κληρονομίας, ὁ μὲν μηδενὸς ἀπάμενος, πάντων ἀπήλλακται τῶν ἐπαγομένων τῷ κλήρῳ τοῦ τετελευτηθήκοις πραγμάτων· ἂν δὲ μικρὸν τι χειρίσῃ, κἂν μὴ πάντα λάβῃ, πᾶσιν ἑαυτὸν ὑπεύθυνον κατέσθησε διὰ τοῦ μέρους.

λος σᾶς λέγω», πράγμα τὸ ὁποῖον ἦτο ἀποτέλεσμα ἀνθρώπου ὁ ὁποῖος ὀμιλεῖ μὲ βεβαιότητα εἰς ὅσα λέγει. Ἐμεῖς δέ, ὡσὰν κάτι ἰδικόν μας ἄς προσθέσωμεν εἰς αὐτά. Πῶς δὲν θὰ ὠφελήσῃ εἰς τίποτε ὁ Χριστὸς τὸν περιτεμνόμενον; Ὁ περιτεμνόμενος περιτέμνεται ἐπειδὴ φοβεῖται τὸν νόμον· ὁ δὲ φοβούμενος ἀπιστεῖ εἰς τὴν δύναμιν τῆς χάριτος· ὁ δὲ ἀπιστῶν, δὲν κερδίζει τίποτε ἀπὸ τὴν χάριν εἰς τὴν ὁποίαν ἀπιστεῖ. Καὶ πάλιν, μὲ διάφορον τρόπον, ὁ περιτεμνόμενος κάνει κύριον τὸν νόμον· θεωρῶν δὲ αὐτὸν κύριον καὶ παραβαίνων τὸ μεγαλύτερον μέρος αὐτοῦ, τηρῶν δὲ τὸ ἐλάχιστον, πάλιν θέτει τὸν ἑαυτὸν· του ὑπὸ τὴν κατάραν· θέτων δὲ τὸν ἑαυτὸν του ὑπὸ τὴν κατάραν, καὶ ἀπωθῶν τὴν ἐλευθερίαν τὴν προερχομένην ἀπὸ τὴν πίστιν, πῶς δύναται νὰ σωθῆ; Διότι ἐὰν πρέπει νὰ εἶπω καὶ κάτι παράδοξον, αὐτὸς οὔτε εἰς τὸν Χριστόν, οὔτε εἰς τὸν νόμον πιστεύει, ἀλλ' ἔχει σταθῆ εἰς τὸ μέσον, θέλων νὰ κερδίσῃ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ, καὶ ἀπὸ ἐδῶ· διὰ τοῦτο ἀπὸ πουθενὰ τίποτε δὲν θὰ καρπωθῆ.

Ἵστερον, ἀφοῦ εἶπεν ὅτι εἰς τίποτε δὲν θὰ ὠφελήσῃ, αἰνιγματικῶς καὶ συντόμως ἐκθέτει τὴν ἀπόδειξιν, λέγων ἔτσι: «Βεβαιῶ πάλιν κάθε ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος περιτέμνεται, ὅτι ὀφείλει νὰ ἐκπληρώσῃ ὅλον τὸν νόμον»². διότι ὅσα εἶναι τοῦ νόμου συνέχονται μεταξύ των. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἔχει ἀπογραφῆ εἶναι δοῦλος προερχόμενος ἀπὸ ἐλευθέρους, καὶ δὲν κάνει αὐτὸ τὸ ὁποῖον θέλει, ἀλλὰ κατέχεται ἀπὸ ὅλους τοὺς νόμους τῆς δουλείας, ἔτσι καὶ εἰς τὸν νόμον, ὅταν ἀποδεχθῆς κάτι μικρὸν ἀπὸ αὐτὸν καὶ θέσῃς τὸν ἑαυτὸν σου ὑπὸ τὸν ζυγόν, ἐπέσυρες εἰς τὸν ἑαυτὸν σου ὅλην τὴν ἐξουσίαν του. Ἔτσι γίνεται καὶ εἰς τὴν κληρονομίαν, ἐκεῖνος μὲν ὁ ὁποῖος δὲν ἀπεδέχθη τίποτε, ἔχει ἀπαλλαγῆ ἀπὸ ὅλα ὅσα συνεπάγεται ἡ κληρονομία τοῦ ἀποθανόντος· ἂν ὅμως διαχειρισθῆ ἔστω καὶ κάτι μικρὸν, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν τὴν λάβῃ ὀλόκληρον, ἔκανε τὸν ἑαυτὸν του ὑπεύθυνον δι' ὅλα ὅσα συνεπάγεται ἡ κληρονομία, διὰ τῆς παραλαβῆς μέρους αὐτῆς.

Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ νόμου συμβαίνει, οὐ διὰ τοῦτον δὲ μόνον ὃν εἴρηκα τρόπον, ἀλλὰ καὶ δι' ἕτερον· ἀλλήλων γὰρ τὰ νόμιμα ἔχεται. Οἶόν τι λέγω· ἡ περιτομὴ θυσίαν ἔχει συνεζευγμένην καὶ ἡμερῶν παραιτήρησιν· ἡ θυσία πάλιν καὶ ἡμέρας καὶ τόπου φυλακὴν, ὁ τόπος μυρίων καθαρωῶν τρόπους, οἱ καθαροὶ ἑσόντι τινὰ παραιτηρήσεων εἰσάγουσι ποικίλων. Τὸν γὰρ ἀκάθαρτον οὐ θύειν, οὐχ ἱερῶν ἐπιβαίνειν ἀδύτων, οὐκ ἄλλο τι τῶν τοιούτων ποιεῖν θέμις. Διὸ καὶ πολλὰ ἐφέλκεται διὰ τῆς μιᾶς ἐντολῆς ὁ νόμος. Ἐν τοίνυν
 10 περιμηθῆς, μὴ ἐν τῇ ὀγδόῃ δὲ ἡμέρᾳ· ἢ ἐν τῇ ὀγδόῃ μὲν, μὴ οὔσης δὲ θυσίας· ἢ θυσίας μὲν οὔσης μὴ ἐν τῷ ὠρισμένῳ δὲ τόπῳ ἢ ἐν τῷ ὠρισμένῳ μὲν τόπῳ, μὴ τὰ νενομισμένα δέ· ἢ τὰ νενομισμένα μὲν, μὴ καθαρὸς δὲ ὢν· ἢ καθαρὸς μὲν ὢν, οὐ τοῖς προσήκουσι δὲ θεσμοῖς καθαρθεὶς, πάντα οἴχεται ἐ-
 15 κείνα. Διὰ τοῦτό φησιν, ὅτι «ὀφειλέτης ἐστὶν ὅλον τὸν νόμον πληρῶσαι». Μὴ μέρος πληρώσης, ἀλλὰ τὸ πᾶν· εἰ δὲ οὐκ ἐστι Κύριος, μηδὲ τὸ μέρος.

«Καιτηργήθητε ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, οἵτινες ἐν νόμῳ δικαιούσθε· τῆς χάριτος ἐξεπέσειτε». Ἐπειδὴ γὰρ καισεκεύασεν, ἀποφαίνεται λοιπὸν, καὶ τὸν περὶ τῶν ἐσχάτων ἐπικρεμῶν κίνδυνον. Ὅταν γὰρ ὁ τῷ νόμῳ προσιρέχων, μήτε ἐκεῖθεν δύνηται σώζεσθαι, καὶ τῆς χάριτος ἐκπίπτῃ, τί τὸ λοιπὸν, ἀλλ' ἢ κόλασις ἀπαραίτητος, τοῦ μὲν ἀιτινοῦντος, τῆς δὲ οὐ προσιεμένης αὐτόν;

25 2. Αὐξήσας τοίνυν αὐτῶν οὕτω τὸν φόβον, καὶ κατασεισας αὐτῶν τὴν διάνοιαν, καὶ δείξας τὸ νανάγιον, ὃ μέλλουσιν ὑπομένειν, πᾶν, ἐγγύθεν ἀνοίγει αὐτοῖς τῆς χάριτος τὸν λιμένα· ὃ πανταχοῦ ποιεῖ, εὐκολωτάτην τε καὶ ἀσφαλεσιτάτην

Αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τὸν νόμον· ὅχι μόνον δὲ διὰ τὸν τρόπον τὸν ὁποῖον εἶπον, ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλου· διότι τὰ τοῦ νόμου συνέχονται μεταξύ των. Τί ἐννοῶ· ἡ περιτομὴ εἶναι συνεζευγμένη μὲ τὴν θυσίαν καὶ τὴν φύλαξιν ὠρισμένων ἡμερῶν· ἡ θυσία πάλιν μὲ τήρησιν ὠρισμένου τόπου καὶ ἡμέρας, ὁ τόπος μὲ ἀπείρους τρόπους καθαρμῶν, οἱ καθαρμοὶ εἰσάγουν ἐν' πλῆθος ἀπὸ τήρησιν ποικίλλων ἐντολῶν. Διότι ὁ ἀκάθαρτος δὲν ἐπιτρέπεται οὔτε νὰ προσφέρῃ θυσίαν, οὔτε νὰ εἰσέρχεται εἰς ἱερὰ ἅδυστα, οὔτε κάτι ἄλλο ἀπὸ αὐτά. Διὰ τοῦτο καὶ πολλὰ ἐπιούρει ὁ νόμος διὰ τῆς μιᾶς ἐντολῆς. Ἐὰν λοιπὸν περιτμηθῆς, ἀλλὰ δὲν τὸ κάνης τὴν ὀγδόην ἡμέραν· ἢ, ἐὰν μὲν τὴν ὀγδόην, ἀλλὰ δὲν τελέσης θυσίαν· ἢ, ἐὰν τελέσης θυσίαν, ὅχι ὅμως εἰς ὠρισμένον τόπον· ἢ, εἰς ὠρισμένον μὲν τόπον, ἀλλ' ὅχι συμφώνως πρὸς τὰ καθιερωμένα· ἢ, κατὰ τὰ καθιερωμένα μὲν, ἀλλὰ μὴ ὦν καθαρὸς· ἢ, ἐὰν μὲν εἶσαι καθαρὸς, ἀλλ' ἔχεις καθαρθῆ ὅχι συμφώνως πρὸς τοὺς καθιερωμένους θεσμούς, τὰ πάντα ἀφανίζονται. Διὰ τοῦτο λέγει ὅτι «ὀφείλει νὰ ἐκπληρώσῃ ὀλόκληρον τὸν νόμον». Νὰ μὴ ἐκπληρώσῃς ἐν μέρος, ἀλλ' ὀλόκληρον· διότι, ἐὰν ὁ νόμος δὲν εἶναι κύριος, τότε οὔτε ἐν μέρος αὐτοῦ.

«Ἀπεχωρίσθητε ἀπὸ τὸν Χριστὸν ὅσοι ζητεῖτε νὰ δικαιωθῆτε διὰ τοῦ νόμου· ἔχετε ἐκπέσει ἀπὸ τὴν χάριν»⁴ Ἄφοῦ λοιπὸν ἀπέδειξεν, ἐκθέτει τὸ συμπέρασμα, ἐπικρεμῶν καὶ τὸν ἔσχατον κίνδυνον. Διότι ὅταν αὐτὸς ὁ ὁποῖος προσφεύγει εἰς τὸν νόμον, ἐνῶ δὲν δύναται νὰ σωθῆ ἀπὸ ἐκεῖνον καὶ ἐκπίπτῃ καὶ ἀπὸ τὴν χάριν, τί ἄλλο μένει, παρά, κατ' ἀνάγκην κόλασις, ἀφοῦ ὁ μὲν νόμος εἶναι ἀνίσχυρος, ἡ δὲ πίστις δὲν γίνεται δεκτὴ ἀπὸ αὐτόν;

2. Ἄφοῦ λοιπὸν ηὔξησεν ἔτσι τὸν φόβον των καὶ συνετάραξε τὴν ψυχὴν των, καὶ ἔδειξεν ὀλόκληρον τὸ ναυάγιον, τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ ὑποσιτοῦν, ἀνοίγει ἐνώπιόν των τὸν λιμένα τῆς χάριτος· πρᾶγμα τὸ ὁποῖον κάνει παντοῦ, δει-

ἐντιεύθεν ἀποφαίνων τὴν σωτηρίαν. Διὸ καὶ ἐπάγει λέγων·
 «Ἡμεῖς γὰρ διὰ πίστεως ἐν Πνεύματι ἐλπίδα δικαιο-
 σύνης ἀπεκδεχόμεθα. Οὐδενὸς ἐκείνων δεόμεθα τῶν νομίμων,
 φησὶν ἀρκεῖ γὰρ ἡ πίστις ἡμῖν Πνεῦμα παρασχεῖν, καὶ δι'
 5 αὐτοῦ δικαιοσύνην, καὶ τὰ πολλὰ καὶ μεγάλα ἀγαθὰ.

«Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὔτε περιτομὴ τι εἶσιν, οὔτε
 ἀκροβυστία, ἀλλὰ πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη». Ὁρᾷς
 πῶς λοιπὸν μετὰ πλείονος ἀποδύεται παρηγορίας; Ὁ γὰρ
 τὸν Χριστὸν ἐνδυσάμενος, μηκέτι ταῦτα περιεργαζέσθω, φη-
 10 σί. Καὶ μὴν ἔλεγεν, ὅτι βλαβερόν ἢ περιτομὴ πῶς οὖν ἀδιά-
 φορον αὐτὸ τίθησιν; Ἀδιάφορον ἐπὶ τῶν ἤδη πρὸ τῆς πί-
 στευως ἐσχηκότων, οὐκ ἐπὶ τῶν μετὰ τὴν πίστιν περιτεμνο-
 μένων. Ὅρα δὲ ποῦ αὐτὴν ἐξέβαλε, μετὰ ἀκροβυστίας στή-
 σας αὐτήν. Τὸ γὰρ ποιῶν τὴν διαφορὰν ἢ πίστις εἶσιν. Ὡς-
 15 περ οὖν ἂν ἀθλητὰς τις καταλέγη, ἂν τε γρουπούς, ἂν τε οι-
 μούς, ἂν τε μέλανας, ἂν τε λευκοῦς, οὐδὲν διαφέρει πρὸς
 τὴν δοκιμασίαν ταῦτα, ἀλλ' ἵνα ἰσχυροὶ καὶ ἐπισιτήμονες ὦσι
 μόνον, τοῦτο δεῖ ζητεῖν οὕτω καὶ τὸν μέλλοντα ἀπογράφεσθαι
 εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην, οὐδὲν βλάπτει τὰ σωματικὰ ταῦτα
 20 ἀπόνια, ὥσπερ οὖν οὔτε ὀνίησιν, ἂν προσῆ.

Τί δέ εἶσι, «δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη»; Μεγάλην ἐν-
 ταῦθα πληγὴν αὐτοὺς ἔπληξεν, ἐμφήνας ὅτι ἐκ τοῦ τὴν πρὸς
 Χριστὸν ἀγάπην μὴ ριζωθῆναι αὐτὴ ἢ παρεϊσδυοῖς γέγονεν
 οὐ γὰρ τὸ πιστεῦσαί ἐστι τὸ ζητούμενον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ
 25 μεῖναι ἀγαπῶντας. Ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν, εἰ ἠγαπᾶτε τὸν Χρι-
 στὸν ὡς ἐχρῆν, οὐκ ἂν ἠτύομολήσατε πρὸς τὴν δουλείαν, οὐκ

5. Γαλ. 5, 5.

6. Γαλ. 5, 6.

κνύων κατόπιν εὐκολωτάτην καὶ βεβαιωτάτην τὴν σωτηρίαν. Διὰ τοῦτο καὶ προσθέτει λέγων· «Διότι ἡμεῖς διὰ τοῦ Πνεύματος, βάσει τῆς πίστεως, ἀναμένομεν τὴν δικαίωσιν διὰ τὴν ὁποίαν ἐλπίζομεν»⁵. Τίποτε ἀπὸ ἐκεῖνα τοῦ νόμου δὲν ἔχομεν ἀνάγκην, λέγει· διότι ἀρκεῖ ἡ πίστις διὰ νὰ μᾶς παράσχη ἅγιον Πνεῦμα καὶ δι' αὐτοῦ τὴν δικαίωσιν καὶ τὰ πολλὰ καὶ μεγάλα ἀγαθὰ.

«Διότι ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ οὔτε ἡ περιτομὴ ἔχει καμμίαν ἰσχύν, οὔτε ἡ ἀκροβυστία, ἀλλ' ἡ πίστις, ἡ ὁποία ἐκδηλοῦται ἐνεργῶς διὰ τῆς ἀσκήσεως τῆς ἀγάπης»⁶. Βλέπεις λοιπὸν πῶς μὲ περισσοτέραν παρρησίαν ἀγωνίζεται; Διότι ὅποιος, λέγει ἐνεδύθη τὸν Χριστόν, καθόλου ἂς μὴ περιεργάζεται αὐτά. Καὶ ὅπως ἔλεγεν ὅτι ἡ περιτομὴ εἶναι κάτι τὸ ὁποῖον βλάπτει· πῶς ἐκθέτει τώρα αὐτὸ ὡς ἀδιάφορον; Εἶναι ἀδιάφορον διὰ τοὺς ἤδη περιτμηθέντας πρὸ τῆς πίστεως, ὅχι δι' ὅσους περιτέμνονται μετὰ τὴν πίστιν. Κοίταξε δὲ ποῦ ἐξέβαλε τὴν περιτομήν, θέτων αὐτὴν μαζὶ μὲ τὴν ἀκροβυστίαν. Διότι αὐτὸ τὸ ὁποῖον δημιουργεῖ τὴν διαφοράν, εἶναι ἡ πίστις. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ὅταν κανεῖς ἐκλέγη ἀθλητάς, τὸ ἂν εἶναι κοῖλοι ἢ κυρτοί, μέλανες ἢ λευκοί, δὲν ἔχουν καμμίαν σημασίαν αὐτὰ εἰς τὴν δοκιμασίαν, ἀλλ' ἐνδιαφέρει μόνον τὸ νὰ εἶναι ἰσχυροὶ καὶ ἔμπειροι, καὶ αὐτὸ πρέπει νὰ ζητῆται, ἔτσι καὶ αὐτὸς ὁ ὁποῖος πρόκειται ν' ἀπογραφῆ εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην, εἰς τίποτε δὲν βλάπτεται ἐὰν αὐτὰ τὰ σωματικὰ ἀπουσιάζουν, ὅπως ἀκριβῶς δὲν ὠφελοῦν, ἐὰν ὑπάρχουν.

Τί σημαίνει δὲ «ἡ ὁποία ἐκδηλοῦται ἐνεργῶς διὰ τῆς ἀσκήσεως τῆς ἀγάπης»; Πολὺ βαθέως τοὺς ἐπλήγωσεν ἐδῶ, μὲ τὸ νὰ φανερώσῃ ὅτι ἡ διεΐσδυσις ὅλων αὐτῶν ἔγινεν ἐπειδὴ δὲν ἐρρίζωσεν ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν Χριστόν· διότι τὸ ζητούμενον δὲν εἶναι μόνον τὸ νὰ πιστεύσουν, ἀλλὰ καὶ νὰ μείνουν ἀγαπῶντες. Ὡσὰν νὰ ἔλεγεν, ἐὰν εἶχατε ἀγαπήσει τὸν Χριστόν ὅπως ἔπρεπε, δὲν θὰ εἶχατε αὐτομολήσει πρὸς τὴν δουλείαν, οὔτε θὰ εἶχατε ἐγκαταλείψει ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος

ἂν τὸν ἔξαγοράσαντα ὑμᾶς ἀφήκατε, οὐκ ἂν ὑβρίσατε τὸν ἐλευθερώσαντα. Αἰνίτιται δὲ ἐνιαῦθα καὶ τοὺς ἐπιβουλεύοντας αὐτοῖς, δεικνὺς διὲ καὶ ἐκεῖνοι, εἰ ἀγάπην εἶχον πρὸς αὐτοὺς, οὐκ ἂν ἐτόλμησαν ταῦτα ποιεῖν. Βούλεται δὲ καὶ
5 τὸν βίον αὐτοῖς διορθοῦν ἀπὸ τοῦ ρήματος τούτου.

«Ἐτρέχετε καλῶς· τίς ὑμᾶς ἐνέκοπεν;». Οὐκ ἐρωτῶν-
 τὸς ἐστὶ τοῦτο, ἀλλ' ἀποροῦντος καὶ ὀλοφυρομένου. Πῶς ὁ
 τοσοῦτος ἐνεκόπη δρόμος; τίς ὁ τοσοῦτον ἰσχύσας; Οἱ πάν-
 των ἀνώτεροι καὶ ἐν τάξει διδασκάλων ὄντες, οὐδὲ ἐν τάξει
10 μαθητῶν ἐμείναιτε. Τί γέγονε; τίς τοσοῦτον ἰσχυσε; Ταῦτα
 ἀνακαλοῦντός ἐστι καὶ θρηνοῦντος μᾶλλον, ὥσπερ καὶ ἔμ-
 προσθεν ἔλεγε, «Τίς ὑμᾶς ἐβάσκανεν;». «Ἡ πεισομονὴ οὐκ
 ἐκ τοῦ καλοῦντος ὑμᾶς». Οὐκ ἐπὶ τούτοις ἐκάλεσεν ὑμᾶς ὁ
 καλῶν, ὥστε οὕτω σαλεύεσθαι· οὐ ταῦτα ἐνομοθέτησεν, ὥστε
15 Ἰουδαίζειν. Εἶτα ἵνα μὴ τις λέγῃ, τί τὸ πρᾶγμα ἐπαίρεις
 καὶ δεινοῖς τῷ λόγῳ; μίαν ἐντιολὴν τοῦ νόμου ἐφυλάξαμεν
 μόνον, καὶ ἰσοαῦτα θορυβεῖς; ἄκουσον πῶς φοβεῖ οὐκ ἀπὸ
 τῶν παρόντων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν μελλόντων, λέγων οὕτω· «Μι-
 κρὰ ζύμη ὄλον τὸ φύραμα ζυμοῦ». Οὕτω καὶ ὑμᾶς ἰσχύει,
20 φησί, τὸ μικρὸν τοῦτο κακόν, μὴ διορθωθέν, καὶ εἰς τέλειον
 Ἰουδαϊσμόν ἀγαγεῖν, ὥσπερ ἡ ζύμη τὸ φύραμα.

3. «Ἐγὼ πέποιθα εἰς ὑμᾶς ἐν Χριστῷ διὲ οὐδὲν ἄλλο
 φρονήσετε». Οὐκ εἶπεν, διὲ οὐ φρονεῖτε, ἀλλ' διὲ οὐ φρονή-
 σετε, ιουτέσιν, διὲ διορθώσεσθε. Πόθεν οἶδας τοῦτο; Οὐκ
25 εἶπεν, οἶδα, ἀλλά, «πέποιθα». Πιστεύω τῷ Θεῷ, φησί, καὶ
 τὴν ἐκείνου καλῶν συμμαχίαν πρὸς τὴν ὑμετέραν διόρθωσιν
 θαρρῶ. Καὶ οὐχ ἀπλῶς εἶπε, πέποιθα τῷ Κυρίῳ, ἀλλά, «πέ-
 ποιθα εἰς ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ». Πανταχοῦ γὰρ μετ' ἐγκωμίων

7. Γαλ. 5, 7.

8. Γαλ. 5, 8.

9. Γαλ. 5, 9.

10. Γαλ. 5, 10.

σας ἐξηγόρασε, οὔτε θὰ εἶχατε ὑβρίσει ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος σὰς ἤλευθέρωσε. Ὑπαινίσσεται δὲ ἐδῶ καὶ ἐκεῖνους οἱ ὁποῖοι ἐπιβουλεύονται αὐτούς, δεικνύων ὅτι καὶ ἐκεῖνοι, ἐὰν εἶχον ἀγάπην πρὸς αὐτούς, δὲν θὰ εἶχον τολμήσει νὰ κάνουν αὐτά. Θέλει δὲ νὰ διορθώσῃ καὶ τὴν ζωὴν των, μὲ τὸν λόγον τοῦτον.

«Ἐτρέχετε καλῶς· ποῖος σὰς ἠμπόδισε νὰ ὑπακούετε εἰς τὴν ἀλήθειαν;»⁷. Αὐτὸ δὲν εἶναι λόγος ἐρωτῶντος, ἀλλ' ἀποροῦντος καὶ θρηνοῦντος. Πῶς ἠφανίσθη τόσοσ δρόμος; Ποῖος αὐτὸς ὁ ὁποῖος κατώρθωσε νὰ πράξῃ τόσοσ μεγάλο κακόν; Σεῖς οἱ ὁποῖοι ἤσασθε ἀνώτεροι ὄλων καὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν διδασκάλων, δὲν ἐμείνατε οὔτε εἰς τὴν τάξιν τῶν μαθητῶν. Τί ἔγινε; Ποῖος ὑπερίσχυσε τόσοσ πολύ; Αὐτὰ εἶναι λόγια ἀνθρώπου ὁ ὁποῖος τοὺς ἀνακαλεῖ καὶ θρηνεῖ μᾶλλον, ὅπως καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν ἔλεγε· «Ποῖος σὰς ἐβάσκανε;». «Ἡ πειθὴ αὐτῆ δὲν προῆλθεν ἀπὸ τὸν Θεὸν ὁ ὁποῖος σὰς καλεῖ»⁸. Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος σὰς καλεῖ, δὲν σὰς ἐκάλεσε δι' αὐτά, ὥστε νὰ κλονίζεσθε ἔτσι· δὲν ἐνομοθέτησεν αὐτά, διὰ νὰ Ἰουδαΐζετε. Ὑστερον, διὰ νὰ μὴ λέγῃ κανεῖς, διατί ὑπερτονίζεις τὸ πρᾶγμα καὶ μεγαλοποιεῖς τὸν λόγον; Μίαν ἐντολὴν τοῦ νόμου ἐφυλάξαμε μόνον καὶ θορυβεῖς τόσοσ πολύ; Ἄκουσε πῶς φοβίζει αὐτούς, ὄχι ἀπὸ τὰ παρόντα, ἀλλ' ἀπὸ τὰ μέλλοντα, λέγων ἔτσι· «Ὀλίγον προζύμι ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ζυμώσῃ ὄλην τὴν ζύμην»⁹. Ἐτσι ἔχει δύναμιν καὶ εἰς ἐσᾶς, λέγει, αὐτὸ τὸ μικρὸν κακόν, ἐὰν δὲν διορθωθῆ, νὰ σὰς ὀδηγήσῃ εἰς πλήρη Ἰουδαϊσμόν, ὅπως τὸ προζύμι τὴν ζύμην.

3. «Ἐχω πεποίθησιν δι' ἐσᾶς εἰς τὸν Κύριον, ὅτι δὲν θὰ ἔχετε διαφορετικὴν γνώμην»¹⁰. Δὲν εἶπεν ὅτι δὲν ἔχετε, ἀλλ' ὅτι δὲν θὰ ἔχετε, δηλαδὴ ὅτι θὰ διορθωθῆτε. Ἀπὸ ποῦ γνωρίζεις τοῦτο; Δὲν εἶπεν, γνωρίζω, ἀλλά, «ἔχω τὴν πεποίθησιν». Πιστεύω εἰς τὸν Θεόν, λέγει, καὶ καλῶν τὴν συμμαχίαν ἐκεῖνου, ἐλπίζω ὅτι θὰ διορθωθῆτε Καὶ δὲν εἶπεν ἀπλῶς, ἔχω πεποίθησιν εἰς τὸν Κύριον, ἀλλά, «ἔχω πεποίθησιν δι' ἐσᾶς εἰς τὸν Κύριον». Διότι παντοῦ συμπλέκει μὲ

πλέκει τὰς κατηγορίας· ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν· οἶδα τοὺς ἐμοὺς μαθητάς, οἶδα ὑμῶν τὸ εὐδιόρθωτον· θαρρῶ, τοῦτο μὲν διὰ τὸν Κύριον τὸν οὐκ ἔϋνια ἀπολέσθαι οὐδὲ τὸ τυχόν, τοῦτο δὲ δι' ὑμᾶς τοὺς δυναμένους ταχέως ἑαυτοὺς ἀνακιήσασθαι.

5 Ἄμα δὲ καὶ προτρέπει καὶ τὴν παρ' ἑαυτῶν σπουδὴν εἰσενεγκεῖν, ὡς οὐκ ἐνὸν τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ τυχεῖν, ἂν μὴ καὶ τὰ παρ' ἡμῶν εἰσφέρηται.

«Ὁ δὲ ταράσσων ὑμᾶς, βασιάσει τὸ κριμα, ὅστις ἂν ἦ».

Ἐκατέρωθεν αὐτοὺς ἀλείφει, καὶ ἐξ ὧν παρεθάρρυνε, καὶ
10 ἐξ ὧν ἐκείνοις ἐπηράσαστο, ἢ προσεφήτευσε. Σὺ δέ μοι σκόπει πῶς οὐδαμοῦ ὄνομα τίθησι τῶν ἐπιβουλευόντων, ἵνα μὴ ἀκαισχυντότεροι γένωνται. Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· οὐκ ἐπειδὴ ὑμεῖς οὐδὲν ἄλλο φρονήσετε, διὰ τοῦτο οἱ τῆς ἀπάτης αἵτιοι ἀπηλλαγμένοι τῆς κολάσως εἰσιν, ἀλλὰ δώσουσι
15 δίκην· οὐδὲ γὰρ προσῆκον τὴν ἐτέρων σπουδὴν τῆς ἄλλων κακοηθείας γενέσθαι παραμυθίαν. Γίνεται δὲ τοῦτο, ἵνα μὴ καὶ ἐτέροις πάλιν ἐπίθωνται. Καὶ οὐχ ἀπλῶς εἶπεν, οἱ ταράσσοντες, ἀλλὰ καὶ ἐπῆρε τὸν λόγον εἰπών, «ὅστις ἂν ἦ».

«Ἐγὼ δέ, ἀδελφοί εἰ περιτομὴν ἔτι κηρύττω, τί ἔτι
20 διώκομαι;». Ἐπειδὴ γὰρ διέβαλλον αὐτὸν ὡς πολλαχοῦ Ἰουδαίζοντα, καὶ ὑποκρινόμενον τὸ κήρυγμα, ὄρα πῶς καθαρῶς ἀπεδύσαστο, μάρτυρας αὐτοὺς καλῶν. Οἴδατε γάρ, φησί, καὶ ὑμεῖς, ὅτι τῶν διωγμῶν μου πρόφασις τοῦτό ἐστιν, ὅτι κελεύω ἀπέχεσθαι τοῦ νόμου· εἰ δὲ περιτομὴν κηρύσσω, τί
25 ἔτι διώκομαι; Οὐδὲν γὰρ ἑτερόν μοι ἐγκαλεῖν ἔχουσιν οἱ ἐξ Ἰουδαίων, ἢ τοῦτο μόνον. Καὶ γὰρ εἰ συνεχώρουν αὐτοῖς με-

ἐγκώμια τὰς κατηγορίας· ὡσὰν νὰ ἔλεγεν· γνωρίζω τοὺς ἰδικούς μου μαθητάς, γνωρίζω ὅτι εὐκόλως διορθώνεσθε· ἔχω θάρρος, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τὸν Κύριον, ὁ ὁποῖος δὲν ἀφήνει οὔτε κάτι ἀσήμαντον νὰ καθῆ, ἀφ' ἑτέρου δὲ δι' ἐσᾶς, οἱ ὁποῖοι δύνασθε ταχέως νὰ ἐπανακτιήσετε τοὺς ἑαυτούς σας. Συγχρόνως δὲ καὶ προτρέπει νὰ εἰσφέρουν καὶ τὴν ἰδικὴν των προσπάθειαν, διότι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τύχωμεν τῆς βοηθείας τοῦ Θεοῦ, ἐὰν δὲν εἰσφέρωμεν καὶ ἡμεῖς ὅσον δυνάμεθα.

«Ἐκεῖνος δὲ ὁ ὁποῖος σᾶς τaráσσει, αὐτὸς θὰ φέρῃ τὸ κρῖμα, οἴσοσδήποτε καὶ ἂν εἶναι». Καὶ ἀπὸ τὰς δύο πλευρὰς ἀλείφει αὐτοὺς διὰ τὸν ἀγῶνα, καὶ ἀπὸ ὅσα ἐνεθάρρουνεν αὐτούς, καὶ ἀπὸ ὅσα κατηράσθη τοὺς αἰτίους ἢ προεφήτευσεν. Σὺ δὲ πρόσσεξε πῶς δὲν θέτει πουθενὰ τὸ ὄνομα ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι τοὺς ἐπιβουλεύονται, διὰ νὰ μὴ γίνουν περισσότερον ἀναίσχυντοι. Αὐτὸ δὲ τὸ ὁποῖον ἐννοεῖ, εἶναι τὸ ἐξῆς· αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι εἶναι αἴτιοι τῆς ἀπάτης, δὲν θὰ εἶναι ἀηλλαγμένοι τῆς κολάσεως ἐπειδὴ ἐσεῖς θ' ἀλλάξετε φρόνημα, ἀλλὰ θὰ κριθοῦν· διότι δὲν πρέπει ἡ ἐπιμέλεια τῶν ἄλλων νὰ γίνεται παρηγορία δι' ἄλλους. Γίνεται δὲ αὐτό, διὰ νὰ μὴ ἐπιβουλεύωνται πάλιν καὶ ἄλλους. Καὶ δὲν εἶπεν ἀπλῶς, ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι σᾶς τaráσσουν, ἀλλὰ καὶ ἐτόνισε τὸν λόγον, μὲ τὸ νὰ εἴπῃ· «ὅποιος καὶ ἂν εἶναι».

«Ἄλλ' ἐὰν ἐγώ, ἀδελφοί, κηρύττω ἀναγκαίαν τὴν περιτομήν, πῶς συμβαίνει νὰ καταδιώκωμαι ἀκόμη;»¹¹. Ἐπειδὴ λοιπὸν διέβαλλον αὐτὸν ὅτι εἰς πολλὰ Ἰουδαῖζει καὶ ὑποκρίνεται εἰς τὸ κήρυγμα, κοίταξε πῶς μὲ καθαρότητα ἀπεδύθη, καλῶν ὡς μάρτυρας αὐτούς. Δηλαδή, γνωρίζετε, λέγει, καὶ σεῖς, ὅτι ἀφορμὴ διὰ τοὺς διωγμούς μου αὐτὸ ἦτο, ὅτι κηρύττω νὰ ἀπέχετε ἀπὸ τὸν νόμον· διότι, ἐὰν κηρύττω τὴν περιτομήν, διατί διώκομαι ἀκόμη; καθ' ὅσον διὰ τίποτε ἄλλο δὲν ἔχουν νὰ μὲ κατηγορήσουν οἱ ἐξ Ἰουδαίων πιστοί, παρὰ διὰ τοῦτο μόνον. Διότι, ἐὰν ἐπέτρεπον εἰς αὐτοὺς νὰ πιστεύουν μαζὶ μὲ τὰ πατροπαράδοτα ἤθη, δὲν θὰ

τὰ τῶν πατρῶων ἐθνῶν πιστεύειν, οὐκ ἂν οὔτε οἱ πιστεύσαντες, οὔτε οἱ ἀπισιήσαντες ἐπεβούλευσαν, τῷ μηδὲν τῶν οἰκείων παρασαλεύεσθαι.

Τί οὖν; οὐκ ἐκήρυξε περιτομήν; οὐ περιέτεμε τὸν Τιμόθεον; Περιέτεμε μὲν. Πῶς οὖν φησιν, οὐ κηρύσσω; Καὶ ἐνιαῦθα αὐτοῦ μάθε τὴν ἀκριβείαν. Οὐ γὰρ εἶπεν, δι περιτομήν οὐκ ἐργάζομαι, ἀλλὰ, οὐ κηρύσσω, τουτέστιν, οὐχ οὔτω κελεύω πιστεύειν. Μὴ γὰρ εἰς δογμάτων λάβης θεβαίωσιν περιέτεμον μὲν γάρ, οὐκ ἐκήρυξα δὲ περιτομήν. «Ἔρα κα-
10 τήρηται τὸ σκάνδαλον τοῦ σιαυροῦ». Τουτέστι, τὸ ἐμπόδιον, τὸ κώλυμα ἀνήρηται, εἰ τοῦτο ἐστὶν ὃ φατε. Οὐδὲ γὰρ οὔτως ὁ σιαυρὸς ἦν σκανδαλίζων τοὺς Ἰουδαίους, ὡς τὸ μὴ δεῖν πείθεσθαι τοῖς πατρῷοις νόμοις. Καὶ γὰρ τὸν Στέφανον προσενεγκόντες, οὐκ εἶπον, δι οὔτως τὸν ἐσιαυρωμένον προσ-
15 κυνεῖ, ἀλλ' δι κατὰ τοῦ νόμου καὶ τοῦ τόπου λέγει τοῦ ἁγίου.

Καὶ τῷ Ἰησοῦ τοῦτο ἐνεκάλουν, δι τὸν νόμον παραλύει. Διό φησιν ὁ Παῦλος· εἰ συγκεχώρηται περιέμνεσθαι, λέλυται ἢ φιλονεικία ἢ πρὸς ὑμᾶς· οὐδεμία λοιπὸν ἔχθρα μένει πρὸς τὸν σιαυρὸν καὶ τὸ κήρυγμα· εἰ δὲ καθ' ἑκάστην ἡμέραν
20 φονῶσι καθ' ἡμῶν, πῶς τοῦτο ἐγκαλοῦσιν ἡμῖν; Ἐμοὶ γοῦν διὰ τοῦτο ἐπέθεντο, δι εἰσήνεγκα ἀκρόβυστον εἰς τὸν ναόν. Ἔρ' οὖν οὔτως ἀνόητός εἰμι, φησίν, ὡς συγκεχωρημένης περιτομῆς, εἰκῆ καὶ μάτην τισαύτην ἀναδέξασθαι βλάβην, τοσοῦτον σκάνδαλον θεῖναι τῷ σιαυρῷ; Ὁρᾶτε γάρ, δι δι' οὐ-
25 δὲν ἡμῖν πολεμοῦσιν οὔτως, ὡς διὰ τὴν περιτομήν. Οὔτως οὖν ἀνόητος ἦμην, ὡς ὑπὲρ τοῦ μηδενὸς θλίβεσθαι, καὶ σκανδαλίζειν ἑτέρους; Σιαυροῦ δὲ σκάνδαλον ἐκάλεσεν, ἐπειδὴ καὶ ὁ τοῦ σιαυροῦ λόγος τοῦτο ἐπέτατε, καὶ τοῦτο μάλιστα ἦν τὸ σκανδαλίζον Ἰουδαίους, καὶ κωλύον τὸν σιαυρὸν κα-
30 ταδέξασθαι, τὸ κελεύεσθαι τῶν πατρῶων ἀφίστασθαι ἐθνῶν. «Ὁφελον καὶ ἀποκόψονται οἱ ἀνασιατοῦντες ὑμᾶς». «Ο-

μὲ ἐπεβουλεύοντο οὔτε οἱ πιστεύσαντες, οὔτε οἱ μὴ πιστεύσαντες, ἀφοῦ δὲν θὰ ἐσαλεύετο τίποτε ἀπὸ τὰ εἰς αὐτοὺς οἴκεϊα.

Τί λοιπόν; Δὲν ἐκήρυξε περιτομήν; Δὲν περιέτεμε τὸν Τιμόθεον; Τὸν περιέτεμε. Πῶς λοιπόν λέγει δὲν κηρύσσω; Γνώρισε καὶ ἐδῶ πόσον ἀκριβολογεῖ. Διότι δὲν εἶπεν ὅτι δὲν ἀπεργάζομαι τὴν περιτομήν, ἀλλὰ δὲν κηρύσσω, δηλαδὴ δὲν παραγγέλλω νὰ πιστεύετε ἔτσι. Μὴ λοιπόν θεωρήσης αὐτὸ ὡς δόγμα· διότι, περιέτεμον μὲν, ἀλλὰ δὲν ἐκήρυξα περιτομήν. «Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δὲν θὰ ὑφίστατο πλέον τὸ σκάνδαλον τοῦ σταυροῦ». Δηλαδὴ τὸ ἐμπόδιον, τὸ κώλυμα ἔχει ἀρθῆ, ἐὰν συμβαίῃ αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἰσχυρίζεσθε. Διότι δὲν θὰ ἐσκανδάλιζε τοὺς Ἰουδαίους τόσον ὁ σταυρός, ὅσον τὸ ὅτι δὲν πρέπει νὰ πείθωνται εἰς τοὺς πατροπαραδότους νόμους. Διότι καὶ τὸν Στέφανον ὅταν τὸν ὠδήγησαν εἰς δίκην, δὲν εἶπεν ὅτι αὐτὸς προσκυνεῖ τὸν ἐσταυρωμένον, ἀλλ' ὅτι λέγει ἐναντίον τοῦ νόμου καὶ τοῦ ἁγίου τόπου.

Καὶ τὸν Ἰησοῦν δι' αὐτὸ ἐκατηγόρουν, διὰ τὸ ὅτι καταλύει τὸν νόμον. Διὰ τοῦτο λέγει ὁ Παῦλος· ἐὰν ἐπιτρέπεται νὰ περιτέμνεσθε, ἔχει λυθῆ ἢ φιλονεικία μαζί σας· οὐδεμία ἔχθρα μένει λοιπόν διὰ τὸν σταυρὸν καὶ τὸ κήρυγμα· ἐφ' ὅσον ὅμως καθ' ἡμέραν ἐγκληματοῦν ἐναντίον ἡμῶν, πῶς μᾶς κατηγοροῦν διὰ τοῦτο; Ἄρά γε λοιπόν εἶμαι τόσον ἀνόητος, λέγει, ὥστε, ἐνῶ ἐπιτρέπεται ἡ περιτομή, ματαίως καὶ ἄνευ λόγου νὰ ἔχω δεχθῆ τόσῃν ταλαιπωρίαν, νὰ δημιουργήσω τόσον σκάνδαλον διὰ τὸν σταυρὸν; Ἄλλὰ βλέπετε, ὅτι διὰ τίποτε ἄλλο δὲν μᾶς πολεμοῦν τόσον, ὅσον διὰ τὴν περιτομήν. Τόσον ἀνόητος ἤμουν λοιπόν, ὥστε διὰ τὸ τίποτε νὰ ταλαιπωροῦμαι καὶ νὰ σκανδαλίζω ἄλλους; Σκάνδαλον δὲ ὠνόμασε τὸν σταυρὸν, ἐπειδὴ καὶ ὁ λόγος τοῦ σταυροῦ αὐτὸ διέτασσε, καὶ αὐτὸ ἦτο ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐσκανδάλιζε τοὺς Ἰουδαίους περισσότερο, καὶ ἠμπόδιζε νὰ δεχθοῦν τὸν σταυρὸν, τὸ ὅτι παρήγγελλε ν' ἀπομακρύνωνται ἀπὸ τὰ πατρῴα ἔθιμα. «Ἐμποροῦν καὶ νὰ εὐνουχισθοῦν ὅσοι

ρα πῶς ἐσσι πικρὸς ἐνιαῦθα καὶ τῶν ἡπαιηκότων. Παρὰ
 μὲν γὰρ τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τοὺς ἡπαιημένους τὴν κατηγορίαν ἔ-
 τρεπεν, ἀνοήτους καλῶν, καὶ ἅπαξ καὶ δεύτερον ἐπειδὴ δὲ
 καλῶς αὐτοὺς ἐπαίδευσεν καὶ διώρθωσε, πρὸς τοὺς ἡπαιη-
 5 κότας τρέπεται λοιπὸν. Δεῖ δὲ ἡμᾶς συνιδεῖν αὐτοῦ καὶ ἐν-
 τεῦθεν τὴν σοφίαν, πῶς τούτους μὲν, ὡς παῖδας οἰκείους,
 καὶ δυναμένους λαβεῖν διόρθωσιν, νουθετεῖ καὶ σωφρονίζει·
 τοὺς δὲ ἡπαιηκότας, ὡς ἀλλοιότους καὶ ἀνίατα νοσοῦντας,
 ἐκκόπτει· τοῦτο μὲν λέγων, «Βασιάσει τὸ κρῖμα, ὅστις ἂν
 10 ἦ»· τοῦτο δὲ ἐπαρώμενος αὐτοῖς, καὶ λέγων· «Ὅφελον καὶ
 ἀποκόψονται οἱ ἀνασιαιοῦντες ὑμᾶς». Καὶ καλῶς εἶπεν, «ἀ-
 νασιαιοῦντες». Τὴν γὰρ οἰκείαν παιρίδα καὶ τὴν ἐλευθε-
 ρίαν καὶ τὴν συγγένειαν ἀφέντες τὴν ἄνω, τὴν ἀλλοιρίαν καὶ
 ξένην μεταδιώκειν ἠνάγκασαν, ἀπὸ μὲν τῆς ἄνω Ἱεροουσα-
 15 λῆμ· καὶ τῆς ἐλευθέρως ἐκβαλόντες, βιαζόμενοι δὲ καθάπερ
 αἰχμαλώτους καὶ μετανάστιας πλανᾶσθαι. Διόπερ αὐτοῖς ἐπα-
 ρᾶται. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· οὐδὲν μοι μέλει περὶ ἐ-
 κείνων. Αἰρετικὸν γὰρ ἄνθρωπον μετὰ πρώτην καὶ δευτέραν
 νουθεσίαν παραιτοῦ». Εἰ βούλονται, μὴ περιτεμνέσθωσαν μό-
 20 νον, ἀλλὰ καὶ ἀποκοπιέσθωσαν.

4. Ποῦ τοίνυν εἰσὶν οἱ τολμῶντες ἀποκόπτειν ἑαυτούς,
 καὶ τὴν ἀρὰν ἐπισπώμενοι, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ δημιουρ-
 γίαν διαβάλλοντες, καὶ τοῖς Μανιχαίοις συμπράττον-
 τες; Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ φασὶ τὸ σῶμα ἐπίβουλον
 25 εἶναι, καὶ ὕλης τῆς πονηροῦς· οὗτοι δὲ διὰ τῶν ἔργων τοῖς
 χαλεποῖς δόγμασι τούτοις διδάσκειν ἀφορμὴν· ὡς γὰρ ἐχθρὸν
 καὶ ἐπίβουλον ἀποκόπτουσι τὸ μέλος. Οὐκοῦν πολλῶ μᾶλλον
 τοὺς ὀφθαλμοὺς πηρῶσαι ἐχρῆν· διὰ γὰρ τῶν ὀφθαλμῶν
 εἰς τὴν ψυχὴν κάτεισιν ἢ ἐπιθυμία. Ἀλλὰ οὔτε ὀφθαλμός,
 30 οὔτε τι ἄλλο μέλος αἷτιον, ἀλλ' ἡ πονηρὰ προαίρεσις μόνον.

12. Γαλ. 5, 12.

18. Τίτ. 8, 10.

σᾶς ἀναστατώνουν»¹². Κοίταξε πόσον σκληρὸς εἶναι ἐδῶ κατὰ τῶν ἀπατεώνων. Διότι εἰς τὴν ἀρχὴν μὲν, ἔστρεφε τὴν κατηγορίαν κατὰ τῶν ἠπατημένων, ὀνομάζων αὐτοὺς ἀνοήτους, καὶ μίαν καὶ δευτέραν φοράν· ἀφοῦ ὅμως ἐδίδαξε καλῶς καὶ διώρθωσεν αὐτούς, στρέφεται τώρα κατὰ τῶν ἀπατεώνων. Πρέπει δὲ νὰ κατανοήσωμεν ἐδῶ τὴν σοφίαν του, πῶς τοὺς μὲν, ὡς ἰδικὰ του τέκνα καὶ ἐπιδεχομένους διόρθωσιν, νουθετεῖ καὶ συνετίζει· ἐνῶ τοὺς ἀπατεῶνας, ὡς ἐχθροὺς καὶ πάσχοντας ἀπὸ ἀθεράπευτον νόσον, ἀποκόπτει· ἄλλοτε μὲν λέγων «αὐτὸς δὲ θὰ κριθῆ, οἴσοσδήποτε καὶ ἂν εἶναι», ἄλλοτε δὲ καταρῶμενος αὐτοὺς καὶ λέγων· «Δύνανται ἀκόμη καὶ νὰ εὐνουχισθοῦν ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι σᾶς ἀναστατώνουν». Καὶ ὀρθῶς εἶπεν «ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι σᾶς ἀναστατώνουν». Διότι, ἀφοῦ ἐγκατέλειψαν τὴν πατρίδα των καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν συγγένειαν μὲ τὸν Θεόν, ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ ἐπιδιώκουν τὴν ἐχθρὰν καὶ ξένην, ἀφοῦ ἀφ' ἐνὸς τοὺς ἐξέβαλον ἀπὸ τὴν ἄνω καὶ ἐλευθέραν Ἱερουσαλήμ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐξηνάγκαζον αὐτοὺς ὡς αἰχμαλώτους καὶ μετανάστας νὰ πλανῶνται. Διὰ τοῦτο καὶ τοὺς καταρᾶται. Ἐκεῖνο δὲ τὸ ὅποιον ἐννοεῖ, εἶναι τὸ ἐξῆς· δὲν μὲ ἐνδιαφέρει καθόλου δι' ἐκείνους· διότι «αἰρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ πρώτην καὶ δευτέραν νουθεσίαν, ἄφηνέ τον»¹³. Ἐὰν θέλουν, ὄχι μόνον νὰ περιπέμνωνται, ἀλλὰ καὶ ἄς εὐνουχίζωνται.

4. Ποῦ εἶναι λοιπὸν ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι τολμοῦν νὰ εὐνουχίζουν τοὺς ἑαυτοὺς των, καὶ ἐπισύρουν ἔτσι τὴν κατάραν, καὶ οἱ ὅποιοι διαβάλλουν τὴν δημιουργίαν τοῦ Θεοῦ καὶ συμπράττουν πρὸς τοὺς Μανιχαίους; Διότι ἐκεῖνοι μὲν ἰσχυρίζονται ὅτι τὸ σῶμα εἶναι ἐχθρὸς, καὶ προῖόν τῆς ὕλης ἢ ὁποῖα εἶναι κακὴ· αὐτοὶ δὲ ἐμπράκτως δίδουν ἀφορμὴν εἰς αὐτὴν τὴν φοβερὰν πλάνην· διότι ἀποκόπτουν ὡς ἐχθρὸν καὶ ἐπίβουλον τὸ μέλος. Λοιπὸν, πολὺ περισσότερον θὰ ἔπρεπε τότε νὰ καταστρέψωμεν τοὺς ὀφθαλμούς· διότι διὰ τῶν ὀφθαλμῶν κατέρχεται εἰς τὴν ψυχὴν ἢ ἐπιθυμία. Οὔτε ὁ ὀφθαλμὸς ὅμως, οὔτε κάποιο ἄλλο μέλος εἶναι αἴτιον, ἀλλὰ μόνον

Εἰ δὲ οὐκ ἀνέχῃ, διὰ τί μὴ καὶ γλῶτταν διὰ τὴν βλασφημίαν, καὶ χεῖρας διὰ τὴν ἀρπαγὴν, καὶ πόδας διὰ τοὺς ἐπὶ πονηρίαν δρόμους, καὶ πᾶν, ὡς εἰπεῖν, τὸ σῶμα κατακόπτεις; Καὶ γὰρ ἀκοὴ καιαυλουμένη πολλάκις καιεμάλαξε τὴν ψυχὴν, δ καὶ ρῖνες δομὴν ἠδεῖαν δεξάμεναι καιεγοήτευσαν τὴν διάνοιαν, καὶ πρὸς ἡδονὴν ἐξεβάκχευσαν. Οὐκοῦν πάντα περικόψωμεν, καὶ ὦτα καὶ χεῖρας καὶ ρῖνας. Ἄλλ' ἐσχάτης ταῦτα παρανομίας, καὶ Σατανικῆς παραπληξίας. Δέον γὰρ διορθῶσαι μόνον τὴν ἄτακτον τῆς ψυχῆς ὁρμὴν, ὡς τοῦ τεχνίτου
 10 διαμαριάνοντος, τὸ ὄργανον συντριβεῖν ἀνέπεισεν ὁ πονηρὸς δαίμων καὶ φόνοις χαίρων διηνεκῶς.

Πῶς οὖν, τοῦ σώματος παινομένου, φηοῖν, ἐκκαίεται ἐπιθυμία; Ἴδου πάλιν τὸ ἀμάρισμα τῆς ψυχῆς· τὸ γὰρ παίρνειν τὴν σάρκα, οὐ τῆς σαρκὸς ἐστίν, ἀλλὰ τῆς ψυχῆς· εἰ
 15 γὰρ θούλοιο καιαιτήκειν, αὐτὴ τὴν ἐξουσίαν ἅπασαν ἔχει. Σὺ δὲ παραπλήσιον ποιεῖς, ὡσπερ ἂν εἴ τις ὄρων τινα πῦρ καιοντα, καὶ ἐπιτιθέντα ξύλα, καὶ οἰκίαν ἐμπιπρῶντα, ἀφείς τὸν ἄφαντα τὴν πυρᾶν, ἐγκαλέσειε τῇ πυρᾷ, διὰ πολλῶν ἐπιλαβομένη ξύλων εἰς ὕψος ἤρθη· ἀλλ' οὐκ ἔστι τὸ ἔγκλημα τοῦ
 20 πυρός, ἀλλὰ τοῦ ἄφαντος τὸ πῦρ. Τοῦτο γὰρ πρὸς τροφήν, πρὸς φωτισμόν, πρὸς ἄλλας τοιαύτας ἐδόθη διακονίας, οὐχ ἵνα καιῆ τὰς οἰκίας· ὡσπερ οὖν καὶ ἡ ἐπιθυμία εἰς παιδοποιταν καιὶ βίου σύστασιν, οὐ πρὸς μοιχείαν καιὶ πορνείαν καιὶ ἀσελείας· ἵνα παιῆρ γένῃ, οὐχ ἵνα μοιχός· ἵνα νομίμως ὀ-
 25 μιλήσης γυναικί, οὐχ ἵνα παρανόμως διαφθείρης· ἵνα καταλίπῃς σπέρμα, οὐχ ἵνα τὸ ἐτέρου λυμήνῃ. Τὸ γὰρ μοιχεύειν οὐ τῆς ἐπιθυμίας ἐστὶ τῆς φυσικῆς, ἀλλὰ τῆς ὕβρεως τῆς παρὰ φύσιν· ἡ γὰρ ἐπιθυμία μίξιν ἐπιζητεῖ μόνον, οὐ τοιάν-

ἡ διεστραμμένη προαίρεσις. Ἐὰν δὲ δὲν ἀνέχεσαι αὐτό, διατί δὲν κατακόπτεις καὶ τὴν γλῶσσαν διὰ τὴν βλασφημίαν, καὶ τὰς χεῖρας διὰ τὴν ἀρπαγὴν, καὶ τοὺς πόδας διὰ τὸ ὅτι βαδίζουσι πρὸς τὸ κακόν, καὶ ὀλόκληρον, διὰ νὰ εἶπω ἔτσι, τὸ σῶμα; Διότι καὶ ἡ ἀκοῆ πολλὰς φορές, ἀκούουσα μουσικὴν, καθιστᾷ μαλθακὴν τὴν ψυχὴν, καὶ αἱ ρῖνες, ἀφοῦ ἐδέχθησαν γλυκεῖαν ὁσμὴν, κατεγοήτευσαν τὴν ψυχὴν καὶ τὴν ἐκυρίευσαν μὲ βακχικὴν μανίαν. Λοιπὸν, ὅλα νὰ τὰ περικόψωμεν, καὶ τὰ ὦτα καὶ τὰς χεῖρας καὶ τὰς ρῖνας. Ἄλλ' αὐτὰ εἶναι πράγματα ἐσχάτης παρανομίας καὶ σατανικῆς παραφροσύνης. Διότι ἔπρεπε νὰ διορθώσωμεν μόνον τὴν ἄτακτον ὁρμὴν τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ὁ πονηρὸς δαίμων ὁ ὁποῖος χαίρει αἰωνίως διὰ τοὺς φόνους, ἐξηπάτησε καὶ ἔπεισε νὰ καταστρέφουν τὸ ὄργανον, ὡσὰν νὰ ἔσφαλεν ὁ δημιουργός.

Πῶς λοιπὸν, ὅταν παχύνεται τὸ σῶμα, λέγει, καταφλέγεται ἡ ἐπιθυμία; Ἴδου πάλιν τὸ ἁμάρτημα τῆς ψυχῆς· διότι τὸ νὰ παχύνωμεν τὴν σάρκα, δὲν εἶναι τῆς σαρκός, ἀλλὰ τῆς ψυχῆς· διότι ἐὰν ἤθελεν νὰ λειώσῃ τὴν σάρκα, αὐτὴ ἔχει ὅλην τὴν ἐξουσίαν δι' αὐτό. Σὺ δὲ κάνεις περίπου τὸ ἴδιον, ὅπως ἐὰν κάποιος, ὁ ὁποῖος βλέπει ἄλλον ν' ἀνάπτη πῦρ καὶ νὰ θέτῃ ἐπάνω ξύλα καὶ νὰ πυρπολῇ οἰκίαν, ἀφήνων ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ἤναψε τὴν πυράν, κατηγορῇ τὴν πυράν διότι, ἀφοῦ ἔλαβε πολλὰ ξύλα, ἀνέβη εἰς ὕψος· τὸ ἔγκλημα ὅμως δὲν εἶναι τῆς πυρᾶς, ἀλλ' ἐκεῖνου ὁ ὁποῖος ἤναψε τὸ πῦρ. Διότι αὐτὸ ἐδόθη διὰ νὰ ἐξυληρετῇ εἰς τὴν τροφήν, τὸν φωτισμὸν καὶ πρὸς ἄλλας τέτοιου εἴδους ὑπηρεσίας καὶ ὄχι διὰ νὰ καίῃ οἰκίας· ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν καὶ ἡ ἐπιθυμία ἐδόθη πρὸς τεκνογονίαν καὶ γένεσιν ζωῆς, ὄχι διὰ μοιχείαν καὶ πορνείαν καὶ ἀσελγείας· διὰ νὰ γίνῃς πατὴρ καὶ ὄχι μοιχός· διὰ νὰ ἐνωθῆς μὲ γυναῖκα, καὶ ὄχι διὰ νὰ διαφθείρῃς παρανόμως· διὰ ν' ἀφήσῃς ἀπογόνους ὄχι διὰ νὰ καταισχύνῃς τοὺς ἀπογόνους τοῦ ἄλλου. Διότι τὸ νὰ μοιχεύῃς δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς φυσικῆς ἐπιθυμίας, ἀλλὰ τῆς ἀκολασίας, ἡ ὁποία εἶναι παρὰ φύσιν· διότι ἡ ἐπιθυμία

δε μίξιν. Ταῦτα δέ μοι οὐχ ἀπλῶς εἴρηται νῦν, ἀλλὰ προανα-
 κρουόμενά τινας ἀγῶνας, καὶ προακροβολιζόμενα πρὸς τοὺς
 λέγοντας τοῦ Θεοῦ τὴν δημιουργίαν πονηρὰν εἶναι, καὶ τῆς
 μὲν ψυχῆς τὴν ραθυμίαν ἐῶντας, κατὰ δὲ τοῦ σώματος μαι-
 5 νομένους, καὶ τὴν σάρκα ἡμῶν διαβάλλοντας, περὶ ὧν καὶ
 μετὰ ταῦτα Παῦλος ὁ ἀπόστολος διαλέγεται, οὐ τῆς σαρκὸς
 κατηγορῶν, ἀλλὰ τῶν διαβολικῶν λογισμῶν.

5. «Ὑμεῖς δέ, ἀδελφοί, ἐπὶ ἐλευθερίᾳ ἐκλήθητε· μόνον
 μὴ τὴν ἐλευθερίαν εἰς ἀφορμὴν τῆ σαρκί». Ἐνταῦθα λοιπὸν
 10 δοκεῖ μὲν εἰς τὸν ἠθικὸν ἐμβαίνειν λόγον, πάσχει δέ τι και-
 νόν, καὶ ὅπερ οὐδὲ ἐν μιᾷ τῶν ἄλλων ἔπαθεν ἐπιστολῶν. Πά-
 σας γὰρ διαλαμβάνων εἰς δύο μέρη, καὶ τὰ μὲν πρῶτα περὶ
 δογματίων, τὰ δὲ ἔσχατα περὶ βίου διαλεγόμενος, ἐνταῦθα εἰς
 τὸν ἠθικὸν ἐμπεσὼν λόγον, πάλιν ἀναμίγνυσι τὸν δογματι-
 15 κόν· καὶ γὰρ οὗτος ἐκείνου πάλιν ἔχεται ἐν τῇ πρὸς Μανι-
 χαίτους μάχῃ.

Τί δέ ἐστὶ, «Μόνον μὴ τὴν ἐλευθερίαν εἰς ἀφορμὴν τῆ
 σαρκί»; Ἀπήλλαξεν ὑμᾶς, φησὶν, ὁ Χριστὸς τοῦ ζυγοῦ τῆς
 δουλείας, κυρίους ἀφῆκε τοῦ πράττειν ὅ,τι βούλεσθε, οὐχ ἵνα
 20 τῇ ἐξουσίᾳ πρὸς κακίαν χρησώμεθα, ἀλλ' ἵνα μείζονος λά-
 βωμεν μιοθοῦ πρόφασιν, ἐπὶ φιλοσοφίαν μείζονα ἀνιόντες.
 Ἐπειδὴ γὰρ ἄνω καὶ κάτω ζυγὸν δουλείας καλεῖ τὸν νόμον,
 καὶ κατάρας ἐπαγωγὴν ἵνα μὴ τις ὑποπιεύσῃ, ὅτι διὰ τοῦτο
 κελεύει τοῦ νόμου ἀποσιῆσαι, ἵνα ἐξῆ παρανόμως ζῆν, διωρ-
 25 θοῦται τὴν ὑπόνοιαν, λέγων· οὐχ ἵνα παράνομος γένηται ἡ
 πολιτεία, ἀλλ' ἵνα ὑπὲρ τὸν νόμον ἡ φιλοσοφία. Ἐλύθη γὰρ
 τοῦ νόμου τὰ δεσμά, καὶ ἐγὼ ταῦτα λέγω, οὐχ ἵνα ταπεινό-
 τεροι, ἀλλ' ἵνα ὑψηλότεροι γενώμεθα. Καὶ γὰρ ὁ πορνεύων,
 καὶ ὁ παρθενεύων, ἀμφότεροι τοῦ νόμου τὰ μέτρα ἐξέβησαν,

ἐπιζητεῖ ἔνωσιν μόνον, ὄχι τέτοιαν ἔνωσιν. Αὐτὰ δὲ τώρα δὲν λέγονται τυχαίως, ἀλλ' ἀρχίζομεν ὠρισμένους ἀγῶνας καὶ προκαλοῦμεν ἐκείνους οἱ ὅποιοι λέγουν ὅτι ἡ δημιουργία τοῦ Θεοῦ εἶναι κακὴ, καὶ οἱ ὅποιοι, ἐνῶ ἀφήνουν τὴν ραθυμίαν τῆς ψυχῆς, μαίνονται ἐναντίον τοῦ σώματος καὶ διαβάλλουν τὴν σάρκα μας, διὰ τὰ ὁποῖα καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὰ ὁμιλεῖ ὁ ἀπόστολος Παῦλος, ὄχι κατηγορῶν τὴν σάρκα, ἀλλὰ τοὺς διαβολικοὺς λογισμοὺς.

5. «Σεῖς ὅμως, ἀδελφοί, ἔχετε κληθῆ διὰ τὴν ἐλευθερίαν. Μόνον μὴ λαμβάνετε ὡς πρόφασιν τὴν ἐλευθερίαν διὰ σαρκικὰς ἀπολαύσεις»¹⁴. Ἐδῶ λοιπὸν φαίνεται μὲν ὅτι εἰσέρχεται εἰς τὸν ἠθικὸν λόγον, παθαίνει δὲ κάτι πρωτοφανὲς καὶ τὸ ὁποῖον δὲν ἔπαθεν εἰς οὐδεμίαν τῶν ἄλλων ἐπιστολῶν. Διότι ἐνῶ ἀναπτύσσει ὅλας εἰς δύο μέρη, καὶ εἰς τὰ μὲν πρῶτα μέρη ὁμιλεῖ διὰ τὰ δόγματα, εἰς δὲ τὰ δεύτερα διὰ τὰ τοῦ βίου ἐδῶ, ἀφοῦ εἰσῆλθεν εἰς τὸν ἠθικὸν λόγον, ἀναμιγνύει πάλιν τὸν δογματικόν· διότι αὐτὸς ἀκολουθεῖ ἐκεῖνον πάλιν εἰς τὸν κατὰ τῶν Μανικαίων ἀγῶνα.

Τί σημαίνει δέ· «Μόνον μὴ λαμβάνετε τὴν ἐλευθερίαν ὡς πρόφασιν διὰ σαρκικὰς ἀπολαύσεις»; Σᾶς ἀπήλλαξε, λέγει, ὁ Χριστός, ἀπὸ τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας, σᾶς ἄφησε νὰ εἴσθε κύριοι, νὰ πράττετε ὅ,τι θέλετε, ὄχι διὰ νὰ χρησιμοποήσωμεν τὸ αὐτεξούσιον διὰ τὸ κακόν, ἀλλὰ διὰ νὰ λάβωμεν ἀφορμὴν μεγαλυτέρου μισθοῦ, ἀφοῦ ἀνέλθωμεν εἰς ὑψηλοτέραν φιλοσοφίαν. Διότι ἐπειδὴ παντοῦ ὀνομάζει τὸν νόμον ζυγὸν δουλείας καὶ πρόξενον κατάρας, διὰ νὰ μὴ ὑποπτευθῆ κανεὶς ὅτι διὰ τοῦτο κηρύττει ν' ἀπομακρυνθῶμεν ἀπὸ τὸν νόμον, διὰ νὰ καταστῆ δυνατὸν νὰ ζῶμεν παρανόμως, διορθώνει τὴν ὑπόνοιαν, λέγων· ὄχι διὰ νὰ γίνῃ παράνομος ὁ τρόπος τοῦ ζῆν, ἀλλὰ διὰ νὰ ὑπερβῆ ὁ νέος τρόπος ζωῆς τὸν νόμον. Διότι ἐλύθησαν τὰ δεσμὰ τοῦ νόμου, καὶ ἐγὼ λέγω αὐτά, ὄχι διὰ νὰ γίνωμεν χειρότεροι, ἀλλὰ καλύτεροι. Διότι καὶ ὁ πορνεύων καὶ ὁ παρθενεύων, ἔχουν ἐξέλθει καὶ οἱ δύο ἀπὸ τὰ μέτρα τοῦ νόμου, ὄχι ὅμως μὲ τὸν

ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς, ἀλλ' ὁ μὲν ἐπὶ τὸ χεῖρον κατενε-
χθεῖς, ὁ δὲ ἐπὶ τὸ βέλτιον ἐπαρθεῖς· ὁ μὲν παραβάς, ὁ δὲ
ὑπερβάς τὸν νόμον. Τοῦτ' οὖν φησιν ὁ Παῦλος, διὲ ἔλυσε
τὸν ζυγὸν ἀφ' ὑμῶν, οὐχ ἵνα σκιριτήσητε, οὐδ' ἵνα λακιίζητε,
5 ἀλλ' ἵνα χωρὶς ζυγοῦ βαδίζητε εὐρονθμα.

Εἶτα καὶ δείκνυσι τρόπον δι' οὗ ραδίως ἂν τὸ τοιοῦτον
κατορθωθεῖη. Τίς οὖν ὁ τρόπος; «Διὰ τῆς ἀγάπης δουλεύετε
ἀλλήλοις», φησί. Πάλιν ἐνιαῦθα αἰνίττεται, διὲ φιλονεικία
καὶ σιάνοις καὶ φιλαρχία καὶ ἀπόνοια ταύτης αἰτία τῆς πλά-
10 νης αὐτοῖς ἐγένετο· ἡ γὰρ τῶν αἰρέσεων μήτηρ, ἡ τῆς φιλαρ-
χίας ἐστὶν ἐπιθυμία. Εἰπὼν γὰρ, διὲ «δουλεύετε ἀλλήλοις»,
ἔδειξεν διὲ ἐξ ἀπονοίας καὶ τύφου τοῦτο ἔλαβεν ἀρχὴν τὸ
κακόν· διὲ κατὰλληλον ἐπισάγει φάρμακον. Ἐπειδὴ γὰρ ἀλ-
λήλων ἄρχειν βουλόμενοι διεσχίσθητε, δουλεύσατε ἀλλήλοις·
15 οὕτω γὰρ συναχθήσεσθε πάλιν. Ἄλλὰ φανερώς μὲν οὐ λέγει
τὸ ἀμάρτημα, φανερώς δὲ τίθησι τὴν διόρθωσιν, ἵνα δι' αὐ-
τῆς κακείνο μάθωσιν· ὡς ἂν εἴ τις τῷ ἀσελγαίνοντι διὲ μὲν
ἀσελγαίνει μὴ λέγοι, παραινοῖ δὲ συνεχῶς σωφρονεῖν. Ὁ γὰρ
ἀγαπῶν, ὡς χρῆ, τὸν πλησίον, οὐ παραιτεῖται δουλεύειν αὐτῷ
20 παντὸς δούλου ταπεινότερον. Καθάπερ γὰρ πῦρ δμιλῆσαν
κηρῷ, μαλάσσει ραδίως αὐτόν, οὕτω καὶ ἡ τῆς ἀγάπης θερ-
μότης πάντα τῦφον καὶ ἀπόνοιαν πυρὸς σφοδρότερον διαλύει.
Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, ἀγαπαῖτε ἀλλήλους, ἀπλῶς, ἀλλά, «δου-
λεύετε», τὴν ἐπιτεταμένην δηλῶν φιλίαν. Ἐπειδὴ γὰρ τοῦ
25 νόμου τὸν ζυγὸν ἀνεῖλεν, ἵνα μὴ ἀποσκιριτήσωσιν, ἕτερον αὐ-
τοῖς ἐπιτίθησι ζυγὸν τὸν τῆς ἀγάπης, ἰσχυρότερον μὲν ἐκεί-
νου, κουφότερον δὲ καὶ ἡδίῳ πολλῷ.

Εἶτα δεικνὺς αὐτοῦ τὸ κατορθῶμα, φησὶν· «Ὁ γὰρ πᾶς
νόμος ἐν ἐνὶ λόγῳ πληροῦται, ἐν τῷ, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον

ἴδιον τρόπον, ἀλλ' ὁ μὲν εἰς καταντήσας εἰς τὸ χειρότερον, ὁ δὲ ἄλλος ὑψωθείς εἰς τὸ καλύτερον· ὁ μὲν, ἀφοῦ παρέβη, ὁ δὲ ἀφοῦ ὑπερέβη τὸν νόμον. Αὐτὸ λοιπὸν λέγει ὁ Παῦλος, ὅτι μᾶς ἠλευθέρωσεν ἀπὸ τὸν ζυγόν, ὅχι διὰ νὰ χοροπηδᾶτε, οὔτε διὰ νὰ κλωτσᾶτε, ἀλλὰ διὰ νὰ βαδίζετε ὀρθὰ χωρὶς τὸν ζυγόν.

Ὑστερον ὑποδεικνύει καὶ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον εὐκόλως θὰ κατορθωθῇ αὐτό. Ποῖος λοιπὸν ὁ τρόπος; «Ἄλλὰ διὰ τῆς ἀγάπης νὰ ὑπηρετῆτε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον», λέγει. Πάλιν ἐδῶ ὑπαινίσσεται ὅτι αἰτία αὐτῆς τῆς πλάνης ὑπῆρξε δι' αὐτοὺς ἡ φιλονεικία καὶ ἡ δίκονοια καὶ ἡ φιλαρχία καὶ ἡ μωρία· διότι ἡ μήτηρ τῶν αἰρέσεων εἶναι ἡ ἐπιθυμία τῆς φιλαρχίας. Διότι λέγων «νὰ ὑπηρετῆτε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον», ἔδειξεν ὅτι ἀπὸ μωρίαν καὶ ὑπερηφάνειαν προεκλήθη αὐτὸ τὸ κακόν· διὰ τοῦτο εἰσάγει κατάλληλον φάρμακον. Ἐπειδὴ δηλαδὴ θέλοντες νὰ ἄρχετε ἀπεσχίσθητε μεταξὺ σας, γίνετε ὑπηρεταὶ ὁ ἕνας τοῦ ἄλλου· διότι ἔτσι θὰ συνενωθῆτε πάλι. Δὲν λέγει ὅμως φανερώς τὸ ἀμάρτημα, ἀλλὰ ἐκθέτει φανερώς τὴν διόρθωσιν, ὥστε δι' αὐτῆς νὰ μάθουν καὶ ἐκεῖνο· ὅπως ἐὰν κάποιος δὲν λέγῃ μὲν εἰς τὸν ἀσελγαίνοντα ὅτι ἀσελγεῖ, ἀλλὰ παραινεῖ νὰ τηρῇ συνεχῶς σωφροσύνην. Διότι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἀγαπᾷ ὅπως πρέπει τὸν πλησίον, δὲν διστάζει νὰ ὑπηρετῇ αὐτὸν περισσότερο ἀπὸ κάθε δοῦλον. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς τὸ πῦρ, ὅταν ἐνωθῇ μὲ κηρόν, εὐκόλως καθιστᾷ αὐτὸν μαλακόν, ἔτσι καὶ ἡ θερμότης τῆς ἀγάπης κάθε ὑπερηφάνειαν καὶ ἀνοησίαν διαλύει ὀρμητικώτερον τοῦ πυρός. Διὰ τοῦτο δὲν εἶπεν ἀπλῶς ν' ἀγαπᾶτε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, ἀλλὰ «ὑπηρετεῖτε», ἐννοῶν τὴν δυνατὴν ἀγάπην. Διότι, ἐπειδὴ ἀνήρесе τὸν ζυγόν τοῦ νόμου, διὰ νὰ μὴ ἀποσκιρτήσουν, θέτει ἐπάνω εἰς αὐτοὺς ἄλλον ζυγόν, τὸν τῆς ἀγάπης, ὁ ὁποῖος εἶναι ἰσχυρότερος μὲν ἀπὸ ἐκεῖνον, ἀλλὰ ἐλαφρότερος καὶ πολὺ γλυκύτερος.

Ὑστερον, διὰ νὰ δείξῃ τὸ κατόρθωμα τοῦ νόμου τῆς ἀγάπης, λέγει «διότι ὀλόκληρος ὁ νόμος ἐκπληροῦται μὲ ἕνα

σου ὡς ἑαυτὸν». Ἐπειδὴ γὰρ ἄνω καὶ κάτω τὸν νόμον ἔ-
 στρεφον, εἰ βούλει αὐτόν, φησί, πληροῦν, μὴ περιτέμνου· οὐ
 γὰρ ἐν τῇ περιτομῇ, ἀλλ' ἐν τῇ ἀγάπῃ πληροῦνται. Ὅρα τῆς
 ὁδύνης πῶς οὐκ ἐπιλανθάνεται τῆς ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὸ πονοῦν
 5 κινεῖ συνεχῶς, καὶ εἰς τὸν ἡθικὸν ἐξεληθὼν λόγον.
 «Εἰ δὲ ἀλλήλους δάκνυτε καὶ κατεσθίετε βλέπετε μὴ
 ὑπ' ἀλλήλων ἀναλωθῆτε». Οὐκ ἀποφαίνεται, ἵνα μὴ βαρῆσῃ,
 ἀλλ' οἶδε μὲν αὐτὸ γινόμενον, λέγει δὲ αὐτὸ μετὰ ἀμφιβολίας.
 Οὐ γὰρ εἶπεν, ἐπειδὴ ἀλλήλους δάκνυτε· καὶ τὸ ἐξῆς ὁμοίως·
 10 οὐδὲ γὰρ ἐκεῖ πάλιν ἀπεφήνατο, ὅτι ὑπὸ ἀλλήλων ἀναλωθῆ-
 σεσθε, ἀλλά, «βλέπετε μὴ ὑπὸ ἀλλήλων ἀναλωθῆτε»· ὅπερ ἐ-
 στί φοβοῦντος καὶ ἀσφαλιζομένου, οὐ καταδικάζοντος. Καί
 ταῖς λέξεσι δὲ ἐμφαντικῶς ἐχρήσατο. Οὐ γὰρ εἶπε, «δάκνυ-
 τε», μόνον, ὅπερ ἐστὶ θυμουμένου, ἀλλὰ καί, «κατεσθίετε»,
 15 ὅπερ ἐστὶν ἐμμένοντος τῇ πονηρίᾳ. Ὁ μὲν γὰρ δάκνων, ὀργῆς
 ἐπλήρωσε πάθος· ὁ δὲ κατεσθίων, θηριωδίας ἐσχάτης παρέ-
 σχεν ἀπόδειξιν. Δῆγματα δὲ καὶ βρώσεις οὐ τὰς σωματικὰς
 φησιν, ἀλλὰ τὰς πολὺ χαλεπωτέρας. Οὐ γὰρ οὕτως ὁ ἀν-
 θρωπίνης ἀπογευσάμενος σαρκὸς ἔβλαπεν, ὡς ὁ δῆγματα
 20 εἰς τὴν ψυχὴν πηγνύς· ὅσον γὰρ ψυχὴ τιμιωτέρα σώματος,
 ἰσοούτῳ χαλεπωτέρα ἢ ταύτης βλάβῃ.

Βλέπετε μὴ ὑπ' ἀλλήλων ἀναλωθῆτε». Ἐπειδὴ γὰρ οἱ
 ἀδικοῦντες καὶ ἐπιβουλεύοντες, ὡς ἄλλους ἀναλίσκοντες, ἐ-
 πὶ τοῦτο ἔρχονται, διὰ τοῦτο φησι, σκοπεῖτε μὴ εἰς ὑμᾶς τὸ
 25 πρᾶγμα περιτραπῆ. Ἡ γὰρ διάσπασις καὶ ἡ μάχη φθορο-
 ποιὸν καὶ ἀναλωτικὸν καὶ τῶν δεχομένων αὐτήν, καὶ τῶν

15. Γαλ. 5, 14.

16. Γαλ. 5, 15.

λόγον· «να ἀγαπήσης τὸν πλησίον σου ὡσὸν τὸν ἑαυτὸν σου»¹⁵. Διότι ἐπειδὴ διέστρεφον τὸν νόμον, ἐὰν θέλης, λέγει, να ἐκπληρώσης αὐτόν, μὴ περιτέμνεσαι· διότι ὄχι εἰς τὴν περιτομήν, ἀλλ' εἰς τὴν ἀγάπην ἐκπληροῦται. Κοίταξε πῶς δὲν λησμονεῖ τὴν ὀδύνην του, ἀλλ' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον τὸν πονεῖ ἀνακινεῖ συνεχῶς, παρ' ὅ,τι ἔχει ἔλθει εἰς τὸν ἠθικὸν λόγον. «Ἐὰν δὲ ὁ ἕνας δαγκώνῃ καὶ κατατρώγῃ τὸν ἄλλον, προσέχετε μήπως καταφαγωθῆτε μεταξύ σας»¹⁶. Δὲν λέγει ρητῶς, διὰ να μὴ γίνῃ φορτικός, ἀλλά, γνωρίζει μὲν ὅτι γίνεται αὐτό, τὸ λέγει ὅμως μὲ ἀμφιβολίαν. Δὲν εἶπε δηλαδὴ, ἐπειδὴ δαγκώνεσθε μεταξύ σας· καὶ εἰς τὰ ἐπόμενα ἐπίσης· διότι οὔτε ἐκεῖ πάλιν εἶπε ρητῶς ὅτι θὰ καταφαγωθῆτε μεταξύ σας, ἀλλὰ «προσέχετε μήπως καταφαγωθῆτε μεταξύ σας»· πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι ἐνέργεια ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος φοβίζει καὶ ἀσφαλίζει, καὶ ὄχι ἀνθρώπου ὁ ὁποῖος καταδικάζει. Καὶ τὰς λέξεις δὲ ἐχρησιμοποίησε μὲ ἔμφασιν. Διότι δὲν εἶπε «δαγκώνετε» μόνον, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον γίνεται καὶ κατὰ τὸν θυμόν, ἀλλὰ καὶ «κατατρώγει ὁ ἕνας τὸν ἄλλον», πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι γνώρισμα ἀνθρώπου ὁ ὁποῖος ἐπιμένει εἰς τὴν κακίαν. Διότι, ἐκεῖνος μὲν ὁ ὁποῖος δαγκώνει, ἱκανοποιεῖ τὸ πάθος τῆς ὀργῆς· ἐνῶ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος κατατρώγει, δίδει ἀπόδειξιν ἐσχάτης θηριωδίας. Δαγκώματα δὲ καὶ ἀλληλοφαγώματα δὲν ἐννοεῖ τὰ σωματικά, ἀλλὰ τὰ πολὺ χειρότερα ἀπὸ αὐτά. Διότι δὲν βλάπτει τόσον ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος σπαράσσει τὴν ἀνθρωπίνην σάρκα, ὅσον ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δαγκώνει τὴν ψυχὴν· διότι ὅσον πολυτιμότερα εἶναι ἢ ψυχὴ ἀπὸ τὸ σῶμα, τόσον μεγαλυτέρα εἶναι ἢ βλάβη τῆς.

«Προσέχετε μήπως καταφαγωθῆτε μεταξύ σας». Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι βλάπτουν ἐπιβουλεύονται, ὡσὸν ἐχθροὶ ποὺ εἶναι, ἄλλους κατασπαράσσουν, καὶ ἔρχονται μὲ αὐτὸν τὸν σκοπὸν, διὰ τοῦτο, λέγει, προσέχετε μήπως μεταφερθῆ εἰς ἐσᾶς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα. Διότι ἡ διάστασις καὶ ἡ φιλονεικία εἶναι πρᾶγμα φθοροποιὸν καὶ καταστρεπτικὸν καὶ ἐκείνων οἱ ὁποῖοι τὴν δέχονται, καὶ ἐκείνων οἱ ὁποῖοι τὴν εἰσά-

είσαρόντων, καὶ σιγὴς μᾶλλον ἕπαντα διατρῶγει.

6. «Λέγω δέ, Πνεύματι περιπατεῖτε, καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελέσητε». Ἴδου καὶ ἑτέραν δείκνυσιν ὁδὸν εὐκόλον ποιοῦσαν τὴν ἀρετὴν, καὶ κατορθοῦσαν τὰ εἰρημένα, ὁδὸν τίκτους ἀγάπην, καὶ σφιγγομένην ὑπὸ τῆς ἀγάπης. Οὐδὲν γάρ, οὐδὲν οὕτως ἀγαπητικούς ποιεῖ, ὡς τὸ Πνευματικούς εἶναι καὶ οὐδὲν οὕτω πείθει παραμένειν ἡμῖν τὸ Πνεῦμα, ὡς ἡ τῆς ἀγάπης ἰσχὺς. Διὸ φησι, «Πνεύματι περιπατεῖτε, καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελέσητε». Ἐπειδὴ 10 γὰρ εἶπε τὸ ποιοῦν τὴν νόσον, λέγει καὶ τὸ τὴν ὑγείαν χαρίζομενον φάρμακον.

Ποῖον δὲ τοῦτο ἐστὶ, καὶ τίς ἡ λύσις τῶν εἰρημένων κακῶν, ἢ τῷ Πνεύματι ζῆν; Διὸ φησι «Πνεύματι περιπατεῖτε, καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελέσητε». «Ἡ γὰρ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ Πνεύματος, τὸ δὲ Πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκὸς ταῦτα δὲ ἀντίκειται ἀλλήλοις, ἵνα μὴ, ἃ ἂν θέλητε, ταῦτα ποιῆτε». Ἐνιαῦθα δὲ ἐπιτίθενται τινες λέγοντες, διτι διεῖλεν εἰς δύο τὸν ἄνθρωπον ὁ ἀπόστολος, ὡσπερ ἐξ ἐναντίας οὐσίας κατεσκευασμένον εἰσάγων, καὶ μάχην τῷ σώματι πρὸς 20 τὴν ψυχὴν δεικνὺς οὖσαν. Ἄλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστι. Σάρκα γὰρ ἐνιαῦθα, οὐ τὸ σῶμα καλεῖ· εἰ γὰρ τοῦτο φησι, πῶς ἔχει λόγον τὸ ἐξῆς εἰρημένον; «ἐπιθυμεῖ γάρ», φησί, «κατὰ τοῦ Πνεύματος». Καὶ μὴν τοῦτο οὐ τῶν κινούντων ἀλλὰ τῶν κινουμένων ἐστίν, οὐ τῶν ἐνεργούντων, ἀλλὰ τῶν ἐνεργουμένων πῶς οὖν ἐπιθυμεῖ; Ἡ γὰρ ἐπιθυμία οὐ σαρκὸς, ἀλλὰ ψυχῆς. Καὶ γὰρ ἀλλαχοῦ φησι, «Κατεπίθυμός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου» καὶ, «Τί ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχὴ σου, καὶ ποιήσω σοι;» καὶ, «Μὴ πορεύου κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ψυχῆς σου» καὶ πάλιν, «Οὕτως ἐπιποθεῖ ἡ ψυχὴ μου».

17. Γαλ. 5, 16.

18. Γαλ. 5, 17.

19. Ψαλμ. 88, 2.

20. Α' Βασ. 20, 4.

21. Σοφ. Σειράχ 18, 30.

22. Ψαλμ. 41, 2.

γουν, καὶ κατατρώγει τὰ πάντα περισσότερον ἀπὸ τὸν σκῶρον.

6. «Ἐννοῶ νὰ ὀδηγηῖσθε ἀπὸ τὸ Πνεῦμα καὶ τότε δὲν θὰ ἐκτελεῖτε τὴν ἐπιθυμίαν τῆς σαρκός»¹⁷. Ἰδού, δεικνύει καὶ ἄλλην ὁδόν, ἡ ὁποία κάνει εὐκόλον τὴν ἀρετὴν καὶ ἱκανὴν νὰ κατορθῶνῃ τὰ λεχθέντα, ὁδὸν ἡ ὁποία γεννᾷ ἀγάπην καὶ εἶναι ἐνηγκαλισμένη μετὰ τὴν ἀγάπην. Διότι τίποτε, τίποτε δὲν πληροῖ ἀπὸ ἀγάπην τοὺς ἀνθρώπους, ὅσον τὸ νὰ εἶναι πλήρεις ἀγίου Πνεύματος· καὶ τίποτε ἄλλο δὲν πείθει τὸ ἅγιον Πνεῦμα νὰ παραμένῃ εἰς ἡμᾶς, ὅσον ἡ δύναμις τῆς ἀγάπης. Διὰ τοῦτο λέγει «νὰ ὀδηγηῖσθε ἀπὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα καὶ τότε δὲν θὰ ἐκτελεῖτε τὴν ἐπιθυμίαν τῆς σαρκός». Ἀφοῦ λοιπὸν εἶπε αὐτὸ τὸ ὁποῖον προκαλεῖ τὴν νόσον, λέγει τώρα καὶ τὸ φάρμακον τὸ ὁποῖον χαρίζει τὴν υἰεΐαν.

Ποῖον δὲ εἶναι αὐτό, καὶ ποία ἡ κατάλυσις τῶν λεχθέντων κακῶν, παρὰ τὸ νὰ ζῆ κανεὶς ἐν ἀγίῳ Πνεύματι; Διὰ τοῦτο λέγει· «νὰ ὀδηγηῖσθε ἀπὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ τότε δὲν θὰ ἐκτελεῖτε τὴν ἐπιθυμίαν τῆς σαρκός». «Διότι ἡ σὰρξ ἔχει ἐπιθυμίας ἀντιθέτους πρὸς τὸ Πνεῦμα, τὸ δὲ Πνεῦμα ἀντιθέτους πρὸς τὴν σάρκα. Αὐτὰ εἶναι ἀντίθετα τὸ ἓνα πρὸς τὸ ἄλλο ὥστε νὰ μὴ δύνασθε νὰ κάνετε ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα θέλετε»¹⁸. Ἐδῶ δὲ ἐπιτίθενται ὠρισμένοι καὶ λέγουν ὅτι διήρρεσεν εἰς δύο τὸν ἄνθρωπον ὁ ἀπόστολος, ὡσὰν νὰ εἰσάγῃ τὴν ἀντίληψιν ὅτι συνίσταται ἀπὸ ἀντιθέτους οὐσίας, καὶ νὰ ἐμφανίζῃ ὅτι ἡ ψυχὴ εὐρίσκεται εἰς πόλεμον μετὰ τὸ σῶμα. Ἄλλὰ δὲν συμβαίνει αὐτό, ὄχι. Διότι σάρκα ἐδῶ ὀνομάζει ὄχι τὸ σῶμα· διότι, ἐὰν λέγῃ τοῦτο, πῶς θὰ ἠτιολογεῖτο αὐτὸ τὸ ὁποῖον εἶπε· «ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ Πνεύματος»; Διότι τὸ σῶμα δὲν εἶναι κινουῦν, ἀλλὰ κινούμενον, ὄχι ἐνεργοῦν, ἀλλ' ἐνεργούμενον· πῶς λοιπὸν ἐπιθυμεῖ; Διότι ἡ ἐπιθυμία δὲν εἶναι τῆς σαρκός, ἀλλὰ τῆς ψυχῆς. Μάλιστα καὶ ἄλλοῦ λέγει «Λαχταρᾷ ἡ ψυχὴ μου καὶ λειώνει»¹⁹· καὶ «τί ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχὴ σου διὰ νὰ τὸ πραγματοποιήσω;»²⁰· καὶ «μὴ πολιτεύεσαι συμφώνως πρὸς τὰς ἐπιθυμίας τῆς ψυχῆς σου»²¹· καὶ πάλιν «ἔτσι ποθεῖ ἡ ψυχὴ μου»²².

Πῶς οὖν Παῦλος φησιν, «Ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος»; Οἶδε σάρκα καλεῖν, οὐ τὴν τοῦ σώματος φύσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν πονηρὰν προαίρεσιν, ὡς διαν λέγει, «Ὑμεῖς οὐκ ἐστέ ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν Πνεύματι»· καὶ πάλιν, «Οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες, Θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται». Τί οὖν; ἀνελεῖν δεῖ τὴν σάρκα; αὐτὸς δὲ ὁ ταῦτα λέγων οὐ σάρκα περιέκειτο; Οὐ τῆς σαρκός, ἀλλὰ τοῦ διαβόλου ταῦτα τὰ δόγματα· «Ἐκεῖνος γὰρ ἀνθρωποκτόνος ἦν ἀπ' ἀρχῆς». Τί οὖν φησι; Σάρκα ἐνταῦθα τὸν λογισμὸν καλεῖ τὸν γεώδη, τὸν ῥάθυμον καὶ ἡμελημένον. Τοῦτο δὲ οὐ σώματος κατηγορία, ἀλλὰ ραθυμίου ψυχῆς ἔγκλημα. Ὁργανον γὰρ ἐστὶν ἡ σὰρξ, τὸ δὲ ὄργανον οὐδεὶς ἀποσιρέφεται καὶ μισεῖ, ἀλλὰ τὸν τὸ ὄργανον κακῶς μεταχειριζόμενον. Καὶ γὰρ οὐ τὸν οἶδηρον, ἀλλὰ τὸν ἀνδροφόνον καὶ μισοῦμεν καὶ κολάζομεν.

Ἄλλὰ καὶ αὐτὸ τοῦτο, φησί, κατηγορία τοῦ σώματος, τὸ τὰ ἁμαρτήματα τῆς ψυχῆς τῷ τῆς σαρκός ὀνόματι καλεῖσθαι. Ἐγὼ δὲ ὁμολογῶ μὲν ἐλάττωνα εἶναι τῆς ψυχῆς τὴν σάρκα, καὶ αὐτὴν δὲ καλήν. Τὸ γὰρ ἔλαττον τοῦ καλοῦ, καὶ αὐτὸ καλόν· τὸ δὲ κακόν, οὐκ ἔλαττον τοῦ καλοῦ, ἀλλ' ἐναντίον. Σὺ δέ, εἰ μὲν ἔχεις δεῖξαι ἀπὸ τοῦ σώματος κατασκευασμένην τὴν κακίαν, κατηγορεῖ τῆς σαρκός· εἰ δὲ ἀπὸ τῆς προσηγορίας διαβάλλειν ἐπιχειρεῖς, ὥρα σοι καὶ τῆς ψυχῆς κατηγορεῖν. Καὶ γὰρ ψυχικὸς ἀνθρώπος λέγεται ὁ τῆς ἀληθείας ἐστερημένος, καὶ πνεύματα πονηρίας λέγεται τὰ τῶν δαιμόνων πλήθη. Τῷ δὲ τῆς σαρκός ὀνόματι πάλιν καὶ τὰ μυστήρια καλεῖν εἴωθεν ἡ Γραφή, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἅπασαν, σῶμα λέγουσα εἶναι τοῦ Χριστοῦ.

Εἰ δὲ βούλει καὶ κατορθώματα καλεῖν τὰ δι' αὐτῆς γινόμενα, σθέσον τῷ λόγῳ τὰς αἰσθήσεις, καὶ ἔρημον ὄψει τὴν ψυχὴν γνώσεως ἀπάσης καὶ οὐδὲν εἰδυῖαν ὧν οἶδεν.

23. Ρωμ. 8, 9.

24. Ρωμ. 8, 8.

25. Ἰωάν. 8, 44.

Πῶς λοιπὸν ὁ Παῦλος λέγει «ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ Πνεύματος»; Σάρκα ὀνομάζει, ὄχι τὴν φύσιν τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ τὴν πονηρὰν προαίρεσιν, ὅπως ὅταν λέγη· «Σεῖς ὅμως δὲν εἴσθε σαρκικοί, ἀλλὰ πνευματικοί»²³. καὶ πάλιν «Ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι εἶναι σαρκικοί, δὲν δύνανται ν' ἀρέσουν εἰς τὸν Θεόν»²⁴. Τί λοιπὸν; Πρέπει νὰ καταστρέψωμεν τὴν σάρκα; Ἄλλ' αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἔλεγεν αὐτὰ δὲν εἶχε σάρκα; Δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν σάρκα, ἀλλ' εἰς τὸν διάβολον αὐτῆ ἢ διδασκαλία. Διότι «ἐκεῖνος ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἦτο ἀνθρωποκτόνος»²⁵. Τί λοιπὸν λέγει; Σάρκα ἐδῶ ὀνομάζει τὴν γεώδη σκέψιν, τὴν ράθυμον καὶ ἀμελῆ. Αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι κατηγορία κατὰ τοῦ σώματος, ἀλλὰ καταδίκη ραθύμου ψυχῆς. Διότι ἡ σὰρξ εἶναι ὄργανον, τὸ δὲ ὄργανον οὐδεὶς ἀποστρέφεται καὶ μισεῖ, ἀλλ' ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος μεταχειρίζεται κακῶς τὸ ὄργανον. Διότι ὄχι τὸν σίδηρον, ἀλλὰ τὸν φονέα καὶ μισοῦμεν καὶ τιμωροῦμεν.

Ἄλλὰ καὶ αὐτὸ εἶναι ἄδικος κατηγορία τοῦ σώματος, λέγει, δηλαδὴ τὸ νὰ ὀνομάζωνται τ' ἁμαρτήματα τῆς ψυχῆς μὲ τὸ ὄνομα τῆς σαρκός. Ἐγὼ δὲ ὁμολογῶ μὲν ὡς κατωτέραν τῆς ψυχῆς τὴν σάρκα, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν καλήν. Διότι τὸ ὀλιγώτερον τοῦ καλοῦ εἶναι καὶ αὐτὸ καλόν· ἐνῶ τὸ κακὸν δὲν εἶναι ὀλιγώτερον, ἀλλ' ἀντίθετον τοῦ καλοῦ. Σὺ δέ, ἂν δύνασαι ν' ἀποδείξῃς ὅτι ἀπὸ τὸ σῶμα προέρχεται ἡ κακία, νὰ κατηγορῇς τὴν σάρκα· ἐὰν ὅμως ἐπιχειρῇς νὰ διαβάλλῃς αὐτὴν ἀπὸ τὴν ὀνομασίαν τῆς, εἶναι καιρὸς νὰ κατηγορῇς καὶ τὴν ψυχὴν. Διότι ψυχικὸς ἄνθρωπος λέγεται ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος στερεῖται τὴν ἀλήθειαν, καὶ πνεύματα πονηρίας λέγονται τὰ πλήθη τῶν δαιμόνων. Μὲ τὸ ὄνομα δὲ τῆς σαρκός πάλιν συνηθίζει νὰ ὀνομάζῃ ἢ Γραφῆ καὶ τὰ μυστήρια καὶ ὀλόκληρον τὴν ἐκκλησίαν, λέγουσα ὅτι εἶναι σῶμα τοῦ Χριστοῦ.

Ἐὰν δὲ θέλῃς καὶ κατορθώματα νὰ ὀνομάζῃς τὰ ὅσα γίνονται διὰ τῆς σαρκός, σβῆσε τὰς αἰσθήσεις διὰ τὸν νοῦν καὶ θὰ ἴδῃς τὴν ψυχὴν ἔρημον ἀπὸ κάθε γνῶσιν, καὶ νὰ μὴ

Εἰ γὰρ ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιή-
 μασι νοουμένη καθορᾶται, πῶς ἂν ἴδοιμεν χωρὶς ὀφθαλμῶν;
 εἰ δὲ καὶ ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, πῶς ἀκουσόμεθα χωρὶς ὠτιῶν;
 Καὶ τὸ κηρύξαι δὲ καὶ τὸ περιελθεῖν, διὰ γλώττης καὶ πο-
 5 δῶν «Πῶς γὰρ κηρύξουσιν, ἐὰν μὴ ἀποσταλῶσι;» καὶ τὸ
 γράψαι διὰ χειρῶν.

Ὅρας διτι μυρίων ἡμῖν ἀγαθῶν ἐστὶν αἰτία τῆς σαρκὸς
 ἢ διακονία; Εἰ δὲ λέγει, «Ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύ-
 ματος», περὶ δύο φησὶ λογισμῶν. Οὗτοι γὰρ ἀλλήλοις ἀντί-
 10 κεινταί, ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία, οὐχ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα.
 Εἰ γὰρ ταῦτα ἀντίκεινται, ἀλλήλων ἐστὶν ἀναιρετικά, ὡς τὸ
 πῦρ τοῦ ὕδατος, ὡς τὸ σκότιος τοῦ φωτός. Εἰ δὲ ἐπιμελεῖται
 σῶματος ψυχῇ, καὶ πολλὴν αὐτοῦ ποιεῖται πρόνοιαν, καὶ μυ-
 15 κρῖα πάσχει, ὥστε αὐτὸ μὴ καταλιπεῖν, καὶ ἀπορρηγνυμένη
 κωλύει, καὶ τὸ σῶμα αὐτῇ διακονεῖται, καὶ πολλὴν εἰσάγει
 γνῶσιν αὐτῇ, καὶ πρὸς τὴν ἐκείνης ἐνέργειαν τοῦτο κατε-
 σκεύασται· πῶς ἂν ἐναντία ταῦτα εἶη καὶ μαχόμενα ἀλλήλοις;
 Ἐγὼ γὰρ οὐ μόνον οὐκ ἐναντία, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ὁμονοοῦντα,
 καὶ ἀλλήλων ἀντεχόμενα διὰ τῶν ἔργων ὁρῶ. Οὐ τοίνυν περὶ
 20 τούτων φησὶν, διτι ἀντίκεινται ἀλλήλοις, ἀλλὰ λογισμῶν πονη-
 ρῶν καὶ ἀγαθῶν μάχην εἰσάγει. Τὸ γὰρ θέλειν καὶ μὴ θέλειν,
 τῆς ψυχῆς. Διὰ τοῦτο φησὶ, «ταῦτα δὲ ἀντίκεινται», ἵνα μὴ
 συγχωρῆς τῇ ψυχῇ πορεύεσθαι ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτῆς ταῖς
 πονηραῖς. Καθάπερ γὰρ τις παιδαγωγὸς καὶ διδάσκαλος φο-
 25 δῶν, ταῦτα ἐφθέγγετο.

«Εἰ δὲ Πνεύματι ἄγεσθε, οὐκ ἐστέ ὑπὸ νόμον». Ποία αὐ-
 τη ἀκολουθία; Μεγίστη μὲν οὖν καὶ σαφής. Ὁ γὰρ Πνεῦμα
 ἔχων, ὡς χρῆ, σβέννυσι διὰ τούτου πονηρὰν ἐπιθυμίαν ἅπασαν·

26. Ρωμ. 10, 15.

27. Γαλ. 5, 18.

γνωρίζη τίποτε ἀπὸ ὅσα γνωρίζει. Διότι ἐὰν ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ φαίνεται διὰ τοῦ νοῦ εἰς τὰ δημιουργήματα ἀπὸ κτίσεως κόσμου, πῶς θὰ ἴδωμεν χωρὶς ὀφθαλμούς; Ἐὰν δὲ καὶ ἡ πίστις λαμβάνεται διὰ τῆς ἀκοῆς, πῶς θὰ ἀκούσωμεν χωρὶς ὠτα; Καὶ τὸ νὰ κηρύξη κανεὶς καὶ νὰ περιοδεύσῃ εἰς ἱεραποστολήν, γίνεται διὰ τῆς γλώσσης καὶ τῶν ποδῶν· διότι «πῶς θὰ κηρύξουν ἐὰν δὲν ἀποσταλοῦν;»²⁶. Καὶ τὸ γράψιμον γίνεται διὰ τῶν χειρῶν.

Βλέπετε ὅτι ἡ ὑπηρεσία τῆς σαρκὸς εἶναι αἰτία διὰ χιλιάδας ἀγαθῶν; Ἐὰν δὲ λέγῃ ὅτι «ἡ σὰρξ ἔχει ἐπιθυμίας ἀντιθέτους πρὸς τὸ Πνεῦμα», ὁμιλεῖ διὰ δύο φρονήματα. Διότι αὐτὰ εἶναι ἀντίθετα μεταξύ των, δηλαδή ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία, καὶ ὄχι ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα. Διότι ἐὰν αὐτὰ ἀντίκεινται, τότε ἀλληλοαναιροῦνται, ὅπως τὸ πῦρ καὶ τὸ ὕδωρ, ὅπως τὸ σκότος καὶ τὸ φῶς. Ἐὰν ὅμως ἡ ψυχὴ φροντίζῃ διὰ τὸ σῶμα, καὶ πολλὴν πρόνοιαν λαμβάνει δι' αὐτό, καὶ ἄπειρα πάσχει, ὥστε νὰ μὴ τὸ ἐγκαταλείψῃ, καὶ ἐμποδίζει τὸν ἀποχωρισμὸν τῆς ἀπὸ αὐτό, καὶ τὸ σῶμα ὑπηρετεῖται ἀπὸ αὐτὴν καὶ πολλὴν γνῶσιν εἰσάγει εἰς τὴν ψυχὴν, καὶ διὰ νὰ ἐνεργῇ ἐκείνη ἐκτίσθῃ αὐτό· πῶς εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι ἀντίθετα αὐτὰ καὶ ἀντιμαχόμενα μεταξύ των; Ἄλλ' ἐγώ, ὄχι μόνον μὴ ἀντίθετα, ἀλλὰ καὶ πολὺ ὁμονοοῦντα, καὶ συνεχόμενα μεταξύ των διὰ τῶν ἔργων τὰ βλέπω. Δὲν λέγει λοιπὸν διὰ τοῦτο ὅτι ἀντίκεινται μεταξύ των, ἀλλ' ὁμιλεῖ διὰ πόλεμον μεταξύ κακῶν καὶ ἀγαθῶν λογισμῶν. Δηλαδή τὸ θέλειν καὶ τὸ μὴ θέλειν τῆς ψυχῆς. Διὰ τοῦτο λέγει· «αὐτὰ δὲ ἀντιτίθενται», διὰ νὰ μὴ ἐπιτρέπῃς εἰς τὴν ψυχὴν νὰ πορεύεται εἰς τὰς ἁμαρτωλὰς ἐπιθυμίας. Ὡσὰν παιδαγωγὸς λοιπὸν καὶ διδάσκαλος ὁ ὁποῖος φοβίζει παιδαγωγικῶς εἶπεν αὐτά.

«Ἐὰν ὅμως ὀδηγηῆσθε ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, τότε δὲν εἴσθε κάτω ἀπὸ τὸν νόμον»²⁷. Ποία συνέπεια ὑπάρχει εἰς αὐτά; Μεγίστη καὶ σαφής. Διότι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔχει Πνεῦμα, ὅπως πρέπει, σθῆναι διὰ τούτου κάθε πονηρὰν ἐπιθυμίαν·

ὁ δὲ τούτων ἀπαλλαγείς, οὐ δεῖται τῆς ἀπὸ τοῦ νόμου βοη-
θείας, ὑψηλότερος πολλῶν τῆς ἐκείνου παραγγελίας γενόμε-
νος. Ὁ γὰρ μὴ ὀργιζόμενος, πῶς δεῖται ἀκούειν, «Οὐ φρο-
νεύσεις»; ὁ μὴ βλέπων ἀκολάστοις ὀφθαλμοῖς, πῶς χρήζει
5 τοῦ παιδεύοντος μὴ μοιχεύειν; Τίς γὰρ διαλέγεται περὶ τοῦ
καρποῦ τῆς κακίας. ἰῶ τὴν ρίζαν αὐτὴν ἀνασπάσαντι; Ρίζα
γὰρ φόνου θυμός, καὶ μοιχείας ἢ περίεργος θεωρία τῶν ὄψε-
ων. Διὰ τοῦτο φησιν, «Εἰ Πνεύματι ἄγεσθε, οὐκ ἐστέ ὑπὸ
νόμον».

10 Ἐτιαῦθα δέ μοι δοκεῖ καὶ ἐγκώμιον τοῦ νόμου μέγα εἰρη-
κέναι καὶ θαυμασιόν, εἶγε ἐν τάξει τοῦ Πνεύματος ὁ νόμος
ἦν κατὰ δύναμιν τὴν ἑαυτοῦ πρὸ τῆς τοῦ Πνύματος ἐπιφρι-
τήσεως· οὐ μὴ διὰ τοῦτο ἐναπομένειν χρὴ τῶ παιδαγωγῶ.
Τότε μὲν εἰκότως ὑπὸ νόμον ἤμεν, ἵνα τῶ δέει κολάζωμεν
15 τὰς ἐπιθυμίας, οὐπω τοῦ Πνεύματος φανέντιος· νῦν δὲ τῆς χά-
ριτος δεδομένης τῆς οὐ κελευούσης μόνον αὐτῶν ἀπέχεσθαι,
ἀλλὰ καὶ μαραινούσης αὐτὰς, καὶ πρὸς μείζονα πολιτείαν ἀνα-
γούσης, τίς χρεῖα νόμου; Τῶ γὰρ οἴκοθεν κατορθοῦντι τὰ μεί-
ζω, ποῦ χρεῖα παιδαγωγοῦ; Οὐδὲ γὰρ γραμματιστοῦ τις δεῖ-
20 ται φιλόσοφος ὢν. Τί τοίνυν ἑαυτοὺς ἐξευτελίζετε, τῶ Πνεύ-
ματι πρότερον ἑαυτοὺς ἐκδόντες, καὶ νῦν προσκαθήμενοι τῶ
νόμῳ;

7. «Φανερὰ δέ ἐστι τὰ ἔργα τῆς σαρκός, ἅτινά ἐστι πορ-
νεία, μοιχεία, ἀκαθαρσία, ἀσέλγεια, φαρμακεία, εἰδωλολατρία,
25 ἐχθραὶ, ἔρεις, ζῆλοι, θυμοί, ἐριθεῖαι, διχοστασίαι, αἰρέσεις,
φθόνοι, φόνοι, μέδαι, κῶμοι, καὶ τὰ ὅμοια τούτοις,, ἃ προ-
λέγω ὑμῖν, καθὼς καὶ προεῖπον, διτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες,
βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν». Ἐνιαῦθα λοιπὸν ὁ τῆς

ἐκεῖνος δὲ ὁ ὁποῖος ἀπηλλάγη ἀπὸ αὐτάς, δὲν ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ τὴν βοήθειαν τοῦ νόμου ἐφ' ὅσον ἔγινε πολὺ ὑψηλότερος ἀπὸ ὅ,τι ἐκεῖνος παραγγέλλει. Διότι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δὲν ὀργίζεται, πῶς ἔχει ἀνάγκην ν' ἀκούσῃ «μὴ φονεύσης»; Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δὲν βλέπει μὲ ἀκολάστους ὀφθαλμούς, πῶς ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ τὸν διδάσκοντα νὰ μὴ μοιχεύῃ; Διότι ποῖος ὁμιλεῖ διὰ τὸν καρπὸν τῆς κακίας εἰς ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ἐξέβαλε τὴν ρίζαν; Διότι ἡ ρίζα τοῦ φόνου εἶναι ὁ θυμὸς, καὶ τῆς μοιχείας τὸ νὰ κοιτάζῃ κανεὶς περιέργως τὰ ἀνθρώπινα σώματα. Διὰ τοῦτο λέγει «ἐὰν ὀδηγηῖσθε ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, τότε δὲν εἴσθε κάτω ἀπὸ τὸν νόμον».

Ἐδῶ δὲ νομίζω ὅτι ἔπλεξε μέγα καὶ θαυμαστὸν ἐγκώμιον τοῦ νόμου, ἐφ' ὅσον βεβαίως εἰς τὴν τάξιν τοῦ Πνεύματος ἦτο ὁ νόμος ὅσον ἠδύνατο, πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ Πνεύματος· ἀλλὰ δὲν πρέπει διὰ τοῦτο νὰ παραμείνωμεν εἰς τὸν παιδαγωγόν. Τότε μὲν εὐλόγως ἡμεθα ὑπὸ τὸν νόμον, ὥστε νὰ τιμωρῶμεν διὰ τοῦ φόβου τὰς ἐπιθυμίας, ἐπειδὴ τὸ Πνεῦμα δὲν εἶχεν ἀκόμη φανῆ· τῶρα ὅμως ποὺ ἔχει δοθῆ ἡ χάρις ἡ ὁποία, ὅχι μόνον παραγγέλλει ν' ἀπέχωμεν ἀπὸ τὰς ἐπιθυμίας, ἀλλὰ καὶ μαραίνει αὐτάς, καὶ ἀνάγει εἰς ὑψηλότερον τρόπον ζωῆς, ποία ἡ ἀνάγκη τοῦ νόμου; Διότι ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος μόνος κατορθώνει τὰ μεγαλύτερα, ποία ἡ ἀνάγκη παιδαγωγοῦ; Οὔτε βεβαίως ἔχει ἀνάγκην γραμματοδιδασκάλου κανεὶς ὅταν εἶναι φιλόσοφος. Διατί λοιπὸν ἐξευτελίζετε τοὺς ἑαυτοὺς σας, συναναστρεφόμενοι μὲ τὸν νόμον, ἐνῶ προηγουμένως ἐδώσατε τοὺς ἑαυτοὺς σας εἰς τὸ Πνεῦμα;

7. «Εἶναι δὲ φανερά τὰ ἔργα τῆς σαρκός· μοιχεία, πορνεία, ἀκαθαρσία, ἀκολασία, εἰδωλολατρεία, μαγεία, ἐχθρότης, φιλονεικίαι, ζηλοτυπία, θυμοί, ραδιουργία, διχόνοιαι, αἰρέσεις, φθόνοι, φόνοι, μέθαι, ἄσωτῖαι, καὶ τὰ ὅμοια πρὸς αὐτά, διὰ τὰ ὁποῖα σᾶς προειδοποιῶ, καθὼς καὶ ἄλλοτε σᾶς προειδοποίησα, ὅτι ἐκεῖνοι ποὺ πράττουν παρόμοια πράγματα δὲν θὰ κληρονομήσουν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ»²⁶. Ἐδῶ

σαρκός σου καιηγορῶν, εἶπέ μοι, καὶ νομίζων ὡς περὶ ἐ-
 χθρᾶς καὶ πολεμίας ταῦτα εἰρησθαι. Ἔστω γὰρ ἡ μοιχεία
 καὶ ἡ πορνεία τῆς σαρκὸς καθ' ὑμᾶς· αἱ ἐχθραὶ, καὶ αἱ ἔρεις,
 καὶ οἱ ζῆλοι, καὶ αἱ ἐριθνεῖαι, καὶ αἱ αἰρέσεις, καὶ αἱ φαρ-
 5 μακεῖαι· προαιρέσεως γὰρ ταῦτα διεφθαρμένης μόνον, ὥσπερ
 οὖν καὶ τὰ ἄλλα· πῶς ἂν εἶεν σαρκός; Ὅρᾳς ὅτι οὐ φησι
 τὴν σάρκα ἐνταῦθα, ἀλλὰ τὸν γεώδη λογισμὸν καὶ χαμαὶ οὐ-
 ρόμενον; Διὸ καὶ φοβεῖ λέγων, ὅτι «οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσον-
 τες βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν». Εἰ δὲ φύσεως ταῦτα
 10 πονηρᾶς, καὶ οὐ προαιρέσεως μοχθηρᾶς, περιιτῶς εἶπε, «πράσ-
 σουσιν»· οὐ γὰρ πράσσουσιν, ἀλλὰ πάσχουσι. Τίνος δὲ ἔνεκεν
 καὶ βασιλείας ἐκπίπτουσιν; Οὐδὲ γὰρ τῶν ἐν φύσει, ἀλλὰ τῶν
 ἐν προαιρέσει καὶ οἱ σιέφανοι καὶ αἱ κολάσεις. Διὸ καὶ ταῦτα
 ἠπείλησεν ὁ Παῦλος.

15 «Ὁ δὲ καρπὸς τοῦ Πνεύματος ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη». Οὐκ
 εἶπε, τὸ ἔργον τοῦ Πνεύματος, ἀλλ', «ὡ καρπός». Οὐκοῦν ἡ
 ψυχὴ περιιτῆ· εἰ γὰρ περὶ σαρκὸς καὶ Πνεύματος ὁ λόγος,
 ποῦ ἡ ψυχὴ; ἄρα περὶ ἀψύχων διαλέγεται; Ὅτιαν γὰρ τὰ
 μὲν πονηρὰ τῆς σαρκὸς, τὰ δὲ χρήσιμα τοῦ Πνεύματος ἦ, πε-
 20 ριιτῆ ἡ ψυχὴ. Οὐδαμῶς· καὶ γὰρ ἡ ἐγκράτεια τῶν παθῶν
 ταύτης καὶ περὶ αὐτὴν· καὶ ἐν μέσῳ κειμένης κακίας καὶ ἀ-
 ρειῆς, ἂν μὲν εἰς δέον χρήσῃται τῷ σώματι, πνευματικὸν αὐτὸ
 κατειργάσεται· ἂν δὲ ἀποσιῇ μὲν τοῦ Πνεύματος, ἐκδῶ δὲ ἐ-
 αυτὴν ταῖς πονηραῖς ἐπιθυμίαις, γεωδεσιέραν αὐτὴν καιε-
 25 σκεύασεν. Ὅρᾳς πάντοθεν πῶς οὐ περὶ οὐσίας αὐτῷ σαρκὸς
 νῦν ὁ λόγος ἀλλὰ περὶ προαιρέσεως μοχθηρᾶς καὶ οὐ τοιαύτης;
 Διὰ τί δὲ καρπὸν καλεῖ τοῦ Πνεύματος; Ὅτι τὰ μὲν πονηρὰ
 ἔργα ἐξ ἡμῶν γίνεται μόνον· διὸ καὶ ἔργα καλεῖ· τὰ δὲ καλὰ
 οὐ τῆς ἡμετέρας ἐπιμελείας δεῖται μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς τοῦ
 30 Θεοῦ φιλανθρωπίας.

λοιπὸν σύ, ὁ ὁποῖος κατηγορεῖς τὴν σάρκα σου καὶ νομίζεις ὅτι ἐλέχθησαν αὐτὰ ὡσάν νὰ εἶναι ἐχθρὰ καὶ πολέμιος, εἶπέ μου. Ἔστω λοιπὸν ὅτι ἡ μοιχεία καὶ ἡ πορνεία εἶναι δι' ἐσᾶς ἁμαρτήματα τῆς σαρκός· ἀλλ' αἱ ἐχθραὶ, καὶ αἱ φιλονεικίαι, καὶ αἱ ζηλοτυπίαί, καὶ αἱ ραδιουργαί, καὶ αἱ αἰρέσεις, καὶ αἱ μαγεῖαι; Διότι αὐτὰ εἶναι ἔργα διεφθαρμένης προαιρέσεως μόνον, ὅπως βεβαίως καὶ τ' ἄλλα. Βλέπεις ὅτι δὲν ἐννοεῖ τὴν σάρκα ἐδῶ ἀλλὰ τὴν γεώδη καὶ εἰς τὴν λάσπην συρομένην σκέψιν; Διὰ τοῦτο καὶ φοβίζει αὐτοὺς λέγων ὅτι «ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι πράττουν παρόμοια πράγματα δὲν θὰ κληρονομήσουν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ». Διότι, ἐὰν αὐτὰ ὀφείλωνται εἰς πονηρὰν φύσιν καὶ ὄχι εἰς μοχθηρὰν προαίρεσιν, τότε θὰ ἦτο περιττὸν νὰ εἴπῃ «πράττουν»· διότι δὲν πράττουν, ἀλλὰ πάσχουν. Ἐξ αἰτίας τίνος δὲ ἐκπίπτουν καὶ τῆς βασιλείας; Διότι δὲν δίδονται εἰς τὰ τῆς φύσεως, ἀλλ' εἰς τὰ τῆς προαιρέσεως καὶ οἱ στέφανοι καὶ αἱ τιμωρίαί. Διὰ τοῦτο καὶ ἠλείψεν αὐτὰ ὁ Παῦλος.

Ἐὸ καρπὸς ὅμως τοῦ Πνεύματος εἶναι ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη»²⁹. Δὲν εἶπε, τὸ ἔργον τοῦ Πνεύματος, ἀλλ' «ὁ καρπός». Λοιπὸν ἡ ψυχὴ εἶναι περιττὴ· διότι ἐὰν ὁ λόγος γίνεται περὶ σαρκὸς καὶ Πνεύματος, ποῦ εἶναι ἡ ψυχὴ; Ἄρα γε ὁμιλεῖ δι' ἄψυχα πράγματα; Διότι, ὅταν τὰ μὲν κακὰ ὀφείλωνται εἰς τὴν σάρκα, τὰ δὲ ἀγαθὰ εἰς τὸ Πνεῦμα, εἶναι περιττὴ ἡ ψυχὴ. Καθόλου· καὶ μάλιστα ἡ ἐγκράτεια εἰς τὰ πάθη εἰς αὐτὴν ἐναλόκειται· καὶ ὅταν εὐρίσκεται εἰς τὸ μέσον κακίας καὶ ἀρετῆς, ἂν μὲν χρησιμοποίησῃ ὅπως πρέπει τὸ σῶμα, καθιστᾷ αὐτὸ πνευματικόν· ἂν ὅμως ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα καὶ παραδώσῃ τὸν ἑαυτὸν τῆς εἰς τὰς ἁμαρτωλὰς ἐπιθυμίας, καθιστᾷ τὸν ἑαυτὸν τῆς γεωδέστερον. Βλέπεις παντοῦ πῶς ὁμιλεῖ, ὄχι διὰ τὴν οὐσίαν τῆς σαρκός, ἀλλὰ διὰ μοχθηρὰν καὶ ἀγαθὴν προαίρεσιν; Διότι τὰ μὲν κακὰ ἔργα γίνονται ἀπὸ ἐμᾶς μόνον· διὰ τοῦτο καὶ τὰ ὀνομάζει ἔργα· τὰ καλὰ ὅμως ἔχουν ἀνάγκην ὄχι μόνον τῆς ἰδικῆς μας φροντίδος, ἀλλὰ καὶ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ.

Εἶτα μέλλων αὐτὰ διηγείσθαι, τὴν ρίζαν τίθησι πρώτον τῶν ἀγαθῶν, οὕτω λέγων «Ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρησιότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια. Κατὰ τῶν τοιούτων οὐκ ἔστι νόμος». Τί γὰρ ἂν τις ἐπιτάξειε
 5 τῶ πάντα ἔχοντι παρ' ἑαυτῶ, καὶ διδάσκαλον ἀπηρτισμένην τῆς φιλοσοφίας τὴν ἀγάπην; Ὡσπερ γὰρ οἱ τῶν ἵππων εὐήνιοι καὶ ἀφ' ἑαυτῶν ἅπαντα πράττοντες, οὐκ ἂν δεηθεῖεν μάστιγος· οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ κατορθοῦσα τὴν ἀρετὴν ἀπὸ Πνεύματος, οὐ δεῖται τοῦ νουθειοῦντος νόμου. Πάνυ δὲ καὶ ἐνιαῦ-
 10 θα θαυμαστικῶς τὸν νόμον ἐξέβαλεν, οὐχ ὡς φαῦλον, ἀλλ' ὡς ἐλάτιονα τῆς δεδομένης παρὰ τοῦ Πνεύματος φιλοσοφίας.

«Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ, τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις». Ἴνα γὰρ μὴ λέγωσι, καὶ τίς ἐστι τοιοῦτος; δείκνυσιν ἐπὶ τῶν ἔργων τοὺς τὰ τοιαῦτα κατορθοῦντας, σάρκα πάλιν ἐπιαῦθα τὰς πονηρὰς πράξεις καλῶν.
 15 Οὐ γὰρ δὴ τὴν σάρκα ἀνεῖλον· ἐπεὶ πῶς ἔμελλον ζῆν; τὸ γὰρ ἐσταυρωμένον, νεκρὸν ἐστι καὶ ἀνενέργητον· ἀλλὰ τὴν ἀκριβῆ φιλοσοφίαν δηλοῖ. Καὶ γὰρ αἱ ἐπιθυμίαι, κἂν ἐνοχλῶσι, κενὰ λυσοῶσιν. Ἐπεὶ οὖν ἰσοσύνη τοῦ Πνεύματος ἢ ἰσχύς, ἐκείνω
 20 ζῶμεν, ἐκείνω ἀρκώμεθα· ὃ καὶ αὐτὸς ἐπάγει λέγων «Ζῶμεν οὖν ἐν Πνεύματι, καὶ Πνεύματι στοιχῶμεν», κατὰ τοὺς ἐκείνου νόμους πολιτευόμενοι. Τοῦτο γὰρ ἐστι τό, «στοιχῶμεν», τουτέστιν, ἀρκεσθῶμεν τῇ τοῦ Πνεύματος δυνάμει, καὶ μὴ ἐπιζητῶμεν τὴν ἀπὸ τοῦ νόμου προσθήκην. Εἶτα δεικνὺς ἐκείνους
 25 τοὺς ἐπεισάγοντας τὴν περιτομὴν διὰ φιλοτιμίαν τοῦτο ποιούσας, φησὶ «Μὴ γινώμεθα κενόδοξοι», ὃ πάντων ἐστὶν αἴτιον τῶν κακῶν, «ἀλλήλους προκαλούμενοι» εἰς φιλονεικίας καὶ ἔρεις, «ἀλλήλους φθονοῦντες». Ἀπὸ γὰρ κενοδοξίας ὁ φθόνος, καὶ ἀπὸ φθόνου τὰ μυρία ταῦτα κακά.

30. Γαλ. 5, 23.

31. Γαλ. 5, 24.

32. Γαλ. 5, 25.

33. Γαλ. 5, 26.

Ὑστερον, ἐπειδὴ πρόκειται ν' ἀναφέρῃ αὐτά, θέτει πρῶτον τὴν ρίζαν τῶν ἀγαθῶν, λέγων· «Ἀγάπη, χαρά, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστοθήθεια, ἀγαθότης, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια. Ἐναντίον δὲ αὐτῶν δὲν ὑπάρχει νόμος»³⁰. Τί λοιπὸν θὰ εἶχε νὰ παραγγείλῃ κανεὶς εἰς ἐκεῖνον ὁ ὁπαῖος ἔχει τὰ πάντα εἰς τὸν ἑαυτὸν του καὶ τὴν ἀγάπην διδάσκαλον τῆς φιλοσοφίας; Διότι ὅπως οἱ ἵπποι οἱ ὁποῖοι εἶναι ὑπήκοοι καὶ πράττουν ὅσα πρέπει μόνοι των, δὲν ἔχουν ἀνάγκην μαστιγίου, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ ἡ ὁποία κατορθώνει τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Πνεύματος, δὲν ἔχει ἀνάγκην τοῦ νουθετοῦντος νόμου. Πολὺ θαυμασίως δὲ καὶ ἐδῶ ἐξέβαλε τὸν νόμον, ὄχι ὡς κακόν, ἀλλ' ὡς κατώτερον τῆς φιλοσοφίας ἡ ὁποία ἐδόθη ἀπὸ τὸν Χριστόν.

«Ἄλλ' ὅσοι ἀνήκουν εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ἐσταύρωσαν τὴν σάρκα μαζὶ μὲ τὰ πάθη καὶ τὰς ἐπιθυμίας»³¹. Διὰ νὰ μὴ λέγουν λοιπὸν, καὶ ποῖος εἶναι αὐτός; Δεικνύει αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι κατορθώνουν αὐτὰ εἰς τὴν πράξιν, ὀνομάζων πάλιν ἐδῶ σάρκα τὰς πονηρὰς πράξεις. Ἐπειδὴ δὲν κατέστρεψαν βεβαίως τὴν σάρκα· διότι πῶς θὰ ἔζων τότε, ἀφοῦ τὸ ἐσταυρωμένον εἶναι νεκρὸν καὶ ἀνενέργητον; Ἄλλ' ἐννοεῖ τὴν ἀκριβῆ φιλοσοφίαν. Διότι αἱ ἐπιθυμίαι, καὶ ἂν ἐνοχλοῦν, ματαίως λυσοῦν. Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶναι τόσον μεγάλη ἡ ἰσχὺς τοῦ Πνεύματος, μέσα εἰς ἐκεῖνο ζῶμεν, εἰς ἐκεῖνο ἀρκούμεθα· πράγμα τὸ ὁποῖον καὶ ὁ ἴδιος προσθέτει, λέγων· «ἐὰν ζῶμεν διὰ τοῦ Πνεύματος, πρέπει νὰ βαδίζωμεν καὶ συμφώνως πρὸς τὸ Πνεῦμα»³², ζῶντες συμφώνως πρὸς τοὺς νόμους ἐκείνου. Διότι αὐτὸ ἐννοεῖ μὲ τὸ «νὰ βαδίζωμεν», δηλαδὴ ἄς ἀρκεσθῶμεν εἰς τὴν δύναμιν τοῦ Πνεύματος, καὶ ἄς μὴ ἐπιζητοῦμεν τὴν ἀπὸ τὸν νόμον βοήθειαν. Ὑστερον, δεικνύων ὅτι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι εἰσάγουν τὴν περιτομὴν κάνουν αὐτὸ ἀπὸ φιλοδοξίαν, λέγει· «Ἄς μὴ γινώμεθα κενόδοξοι»³³, πράγμα τὸ ὁποῖον εἶναι αἴτιον ὅλων τῶν κακῶν, «προκαλοῦντες ὁ ἕνας τὸν ἄλλον», εἰς φιλονεικίας καὶ ἔριδας, «καὶ φθονοῦντες ὁ ἕνας τὸν ἄλλον».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ' 1—18

1. «Ἀδελφοί, ἐὰν καὶ προληφθῆ ἄνθρωπος». Ἐπειδὴ γὰρ ἐπιτιμῆσεως προσχῆμαι τὰ αὐτῶν ἐξεδίκουν πάθη, καὶ ἐδόκουν μὲν ἁμαρτημάτων ἕνεκεν τοῦτο ποιεῖν, τὴν δὲ αὐτῶν
 5 φιλαρχίαν σιῆσαι ἐβούλοντο, φησὶν· «Ἀδελφοί, ἐὰν καὶ προληφθῆ». Οὐκ εἶπεν, ἐὰν πράξῃ, ἀλλ', «ἐὰν προληφθῆ», τουτέστιν, ἐὰν συναρπαγῆ. «Ὑμεῖς οἱ πνευματικοὶ καταριζετε τὸν τοιοῦτον». Οὐκ εἶπε, κολάζετε, οὐδέ, καταδικάζετε, ἀλλὰ, διορθοῦσθε. Καὶ οὐδὲ ἐνιαῦθα ἔσθη, ἀλλὰ δεικνὺς διὸ σφόδρα
 10 αὐτοὺς ἡμέρους εἶναι δεῖ τοῖς ὑποσκελιζομένοις, οὕτως ἐπήγαγεν· «Ἐν Πνεύματι πραότητος». Οὐκ εἶπεν, ἐν πραότητι, ἀλλ', «ἐν Πνεύματι πραότητος»· δηλῶν διὸ καὶ τῷ Πνεύματι ταῦτα δοκεῖ, καὶ τὸ δύνασθαι μετ' ἐπιεικείας διορθοῦν τοὺς ἁμαρτιάνοντας, χαρίσματός ἐστι πνευματικοῦ.

15 Εἶτα ἵνα μὴ ἐπαρθῆ ὁ διορθῶν ἕτερον, καὶ αὐτὸν ὑπὸ τὸν αὐτὸν φόβον ἔθηκεν, οὕτως εἰπὼν· «Σκοπῶν σεαυτὸν, μὴ καὶ σὺ πειρασθῆς». Ὡσπερ γὰρ οἱ πλουτοῦντες ἐράνους τοῖς δεομένοις εἰσφέρουσιν, ἵν', εἴποιε καὶ αὐτοὶ περιπέσοιεν πενία, τῶν αὐτῶν ἐπιτύχωσιν· οὕτω καὶ ἡμᾶς ποιεῖν χρὴ. Διὸ
 20 καὶ αἰτίαν ἀναγκαίαν τίθησι, λέγων οὕτω· «Σκοπῶν σεαυτὸν, μὴ καὶ σὺ πειρασθῆς». Καὶ ἀπολογεῖται ὑπὲρ τοῦ ἁμαρτηκότος, πρῶτον μὲν εἰπὼν, «ἐὰν καὶ προληφθῆ», δεύτερον τὸ τῆς πολλῆς ἀσθενείας ὄνομα, εἶτα, «μὴ καὶ σὺ πειρασθῆς», δαίμονος ἐπήρειαν μᾶλλον ἢ ψυχῆς ραθυμίαν αἰτιώμενος.

25 «Ἀλλήλων τὰ δάρα βασιάζετε». Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἔστιν

1. Γαλ. 6, 1.
 2. Γαλ. 6, 2.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ' 1—18

1. «Ἀδελφοί, ἐὰν παρασυρθῆ κάποιος εἰς ἓν ἀμάρτημα»¹. Διότι ἐπειδὴ μὲ πρόσχημα τὴν τιμωρίαν ἐξεδικοῦντο τὰ ἰδικὰ τῶν πάθη, καὶ ἐφαίνοντο μὲν ὅτι κάνουν αὐτὸ ἐξ αἰτίας τῶν ἀμαρτημάτων τῶν ἄλλων, ἐνῶ ἤθελον νὰ στερεώσουν τὴν ἰδικὴν τῶν κυριαρχίαν, λέγει· «ἀδελφοί, ἐὰν παρασυρθῆ κάποιος». Δὲν εἶπεν, ἐὰν πράξῃ, ἀλλ' «ἐὰν παρασυρθῆ», δηλαδὴ ἐὰν ἀρπαγῆ ἀποτόμως ἀπὸ τὸν ἐχθρόν. «Σεῖς οἱ πνευματικοὶ πρέπει νὰ τὸν διορθώσετε». Δὲν εἶπε, τιμωρεῖτε, οὔτε καταδικάζετε, ἀλλὰ διορθώνετε. Καὶ οὔτε ἐδῶ ἐστάθη, ἀλλὰ δεικνύων ὅτι πρέπει νὰ εἶναι πολὺ ἡμεροὶ εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ὑποσκελίζονται ἀπὸ τὴν ἀμαρτίαν, προσέθεσε· «μὲ πνεῦμα πραότητος». Δὲν εἶπεν μὲ πραότητα, ἀλλὰ «μὲ πνεῦμα πραότητος»· διὰ νὰ φανερώσῃ ὅτι καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα αὐτὰ εἶναι ἀρεστά, καὶ ὅτι τὸ νὰ διορθώνη κανεὶς μὲ ἐπιείκειαν εἶναι ἔργον χαρίσματος πνευματικοῦ.

Ὑστερον, διὰ νὰ μὴ ὑπερηφανευθῆ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος διορθώνει ἄλλον, ἔθεσε καὶ αὐτὸν κάτω ἀπὸ φόβον, λέγων· «καὶ νὰ προσέχῃς τὸν ἑαυτὸν σου μήπως πέσῃς καὶ σὺ εἰς πειρασμόν». Διότι, ὅπως οἱ πλούσιοι προσφέρουν δι' ἐράνων εἰς τοὺς μὴ ἔχοντας, ὥστε, ἐὰν κάποτε περιπέσουν καὶ αὐτοὶ εἰς πτωχείαν νὰ τύχουν τὸ ἴδιον ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἔτσι πρέπει νὰ κάνετε καὶ σεῖς. Διὰ τοῦτο καὶ θέτει ἀναγκαστικὴν αἰτίαν λέγων «καὶ νὰ προσέχῃς τὸν ἑαυτὸν σου μήπως πέσῃς καὶ σὺ εἰς πειρασμόν». Καὶ ἀπολογεῖται ὑπὲρ τοῦ ἀμαρτωλοῦ, λέγων πρῶτον μὲν «ἐὰν παρασυρθῆ», δεῦτερον τὸ ὄνομα τῆς βαρείας ἀσθενείας, ὕστερον «μήπως πέσῃς καὶ σὺ εἰς πειρασμόν», ἀποδίδων τὴν αἰτίαν περισσότερον εἰς δαιμονικὴν ἐπήρειαν παρὰ εἰς τὴν ραθυμίαν τῆς ψυχῆς.

«Ὁ καθεὶς ἅς βαστάζῃ τὰ βάρη τοῦ ἄλλου»². Ἐπειδὴ

ἄνθρωπον ὄντα χωρὶς ἐλατιώματος εἶναι, παραινεῖ μὴ ἀκρι-
 βεῖς ἐξαιτίας γίνεσθαι τῶν ἐτέροις πεπλημμελημένων, ἀλ-
 λά καὶ φέρειν τὰ τῶν πλησίων ἐλατιώματα, ἵνα καὶ τὰ αὐτοῦ
 φέρηται παρ' ἐτέρων. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῆς οἰκοδομῆς, οὐ
 5 τὴν αὐτὴν ἅπαντες ἔδραν ἔχουσιν οἱ λίθοι, ἀλλ' ὁ μὲν πρὸς
 γωνίαν ἐπιτήθειος, οὐκέτι δὲ πρὸς θεμελίους, ὁ δὲ πρὸς θε-
 μελίους μὲν, οὐκέτι δὲ πρὸς γωνίαν οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ
 σώματος τῆς ἐκκλησίας. Καὶ ἐπὶ τῆς σαρκὸς δὲ τῆς ἡμετέρας
 τὸ αὐτὸ ἴδοι τις ἄν, ἀλλ' ὅμως θάτερον θαιέρον ἀνέχεται, καὶ
 10 οὐ παρὰ πάντων πάντα ζητοῦμεν. Ὁ γὰρ ἐκ τοῦ κοινοῦ γι-
 νόμενος ἔρανος καὶ σῶμα καὶ οἰκοδομὴν συνίστησι.

«Καὶ οὕτως ἀναπληρώσατε». Οὐκ εἶπε, πληρώσατε, ἀλλ',
 ἀναπληρώσατε τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ», τιντέσι, κοινῇ πάν-
 τες πληρώσατε, δι' ὧν ἀλλήλους φέρετε ὅλον, ὁ δεῖνά ἐστιν
 15 ὄργιλος, οὐ δὲ ὑψηλός· φέρε αὐτοῦ τὴν ὀρμὴν τὴν σφοδράν,
 ἵνα καὶ αὐτός σου τὴν νωθεῖαν καὶ οὕτως οὔτε ἐκεῖνος ἀ-
 μαρτήσεται ὑπὸ σοῦ βασιαζόμενος, οὔτε οὐ πλημμελεῖς ἐν οἷς
 εἰ θαρῆς, ἀνεχομένου σου τοῦ ἀδελφοῦ σου. Οὕτω δὲ ἀλλή-
 λους χεῖρα ὀρέγοντες ἐν οἷς μέλλετε καταπίπτειν, δι' ἀλλήλων
 20 κοινῇ πληρώσατε τὸν νόμον, τὸ λείπον τῷ πλησίον ἀναπληρῶν
 ἕκαστος διὰ τῆς οἰκείας ὑπομονῆς. Ἐὰν δὲ μὴ οὕτω ποιῆτε,
 ἀλλ' ἕκαστος ἐπεξιέναι μέλλῃ τοῖς τοῦ πλησίον, οὐδέποτε οὐ-
 δὲν ἔσται τῶν δεόντων ὑμῖν. Ὡσπερ γὰρ ἐν τῷ σώματι εἰ
 τὴν αὐτὴν τις ἀπαιτοῖ παρὰ πάντων χρεῖαν, οὐδέποτε τὸ σῶ-
 25 μα σιγήσεται· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἀδελφῶν πολὺς ἔσται πόλεμος,
 εἰ παρὰ πάντων πάντα ἐπιζητοῖμεν.

«Εἰ γὰρ τις δοκεῖ εἶναι τι, μηδὲν ὧν, φροναπατῆ ἑαυτόν».

λοιπὸν δὲν εἶναι δυνατὸν κανεῖς, ἀφοῦ εἶναι ἄνθρωπος, νὰ μὴ ἔχη ἐλαττώματα, παραινεῖ νὰ μὴ ἀσχολοῦνται λεπτομερῶς μὲ τὰ ἁμαρτήματα τῶν ἄλλων, ἀλλὰ καὶ νὰ βαστάζουν τὰ ἐλαττώματα τῶν συνανθρώπων, διὰ νὰ βαστάζουν καὶ ἐκεῖνοι τὰ ἰδικά των. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς εἰς τὴν οἰκοδομὴν δὲν ἔχουν ὅλοι οἱ λίθοι τὴν ἰδίαν θέσιν, ἀλλ' ὁ μὲν εἶναι κατάλληλος διὰ νὰ τοποθετηθῆ εἰς τὴν γωνίαν, ὅχι ὅμως καὶ εἰς τὸ θεμέλιον, ὁ δὲ εἶναι κατάλληλος διὰ τὸ θεμέλιον, ἀκατάλληλος ὅμως διὰ γωνίαν· ἔτσι λοιπὸν καὶ εἰς τὸ σῶμα τῆς ἐκκλησίας. Καὶ εἰς τὸ ἰδικόν μας σῶμα τὸ ἴδιον θὰ ἴδῃ κανεῖς, ἀλλὰ τὸ ἕνα ἀνέχεται τὸ ἄλλο, καὶ δὲν ζητοῦμεν ἀπὸ ὅλα τὸ κάθε τι. Διότι ὁ ἔρανος ὁ ὁποῖος γίνεται ἀπὸ κοινοῦ, συνιστᾷ καὶ σῶμα καὶ οἰκοδομὴν.

«Καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἀναπληρώσετε τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ». Δὲν εἶπε θὰ ἐκπληρώσετε, ἀλλὰ «θ' ἀναπληρώσετε τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ», δηλαδὴ ἀπὸ κοινοῦ ὅλοι θὰ ἐκπληρώσετε, ὅταν βαστάζητε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον· ὅπως λόγου χάριν ὁ δεῖνα εἶναι ὀργίλος, ὁ δὲ νωθρός· ὑπόμεινε τὴν σφοδρὰν ὀρμὴν του, διὰ νὰ ὑπομείνῃ καὶ αὐτὸς τὴν νωθρότητά σου· καὶ ἔτσι οὔτε ἐκεῖνος θ' ἁμαρτήσῃ ὅταν σὺ τὸν ὑπομένῃς, οὔτε σὺ θὰ πλημμελῆς εἰς ἐκεῖνα εἰς τὰ ὁποῖα εἶσαι βαρὺς, καθ' ὅσον θὰ σὲ ἀνέχεται ὁ ἀδελφός σου. Ἔτσι δὲ τείνοντες τὴν χεῖρα μεταξύ σας εἰς ἐκεῖνα, εἰς τὰ ὁποῖα κινδυνεύετε νὰ καταπέσετε, ὁ ἕνας διὰ τοῦ ἄλλου, ἀπὸ κοινοῦ ἐκπληρώσετε τὸν νόμον, ἀναπληρῶν ὁ καθένας ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐλλεῖπει ἀπὸ τὸν πλησίον μὲ τὴν ἰδικήν του ἀνοχήν. Ἐὰν δὲ δὲν κάμνετε ἔτσι, ἀλλ' ὁ καθένας πρόκειται νὰ ἐκδικῆται διὰ τὰ σφάλματα τοῦ πλησίον, οὐδέποτε θὰ ὑπάρχῃ εἰς ἐσᾶς τίποτε ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα. Διότι ὅπως ἀκριβῶς εἰς τὸ σῶμα, ἐὰν ἀπήτει κανεῖς τὸ ἴδιον ἔργον ἀπὸ ὅλα, δὲν πρόκειται νὰ σταθῆ ποτὲ τὸ σῶμα, ἔτσι καὶ εἰς τοὺς ἀδελφοὺς πολὺς θὰ εἶναι ὁ πόλεμος, ἐὰν ζητῶμεν ὅλα ἀπὸ τὸν καθένα.

Ἐὰν νομίζῃ κανεῖς ὅτι εἶναι κάτι, ἐνῶ δὲν εἶναι τί-

Πάλιν ἐνιαῦθα τὴν ἀπόνοιαν κατασκώπει. Ὁ γὰρ δοκῶν εἶναι τι, οὐδέν ἐστι, πρῶτον τῆς εὐτελείας αὐτοῦ δεῖγμα ἐκφέρων τὴν τοιαύτην εὐήθειαν.

«Τὸ δὲ ἔργον ἑαυτοῦ δοκιμαζέτω ἕκαστος». Ἐνιαῦθα δεῖ-
 5 κνυσιν διὰ τοῦ θεοῦ ἐξειασίας εἶναι, καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ μετ' ἀκριθείας δοκιμάζειν τὰ πεπραγμένα ἡμῖν. Οἷον, ἐποίησάς τι καλόν; σκόπησον μή ποτε διὰ κενοδοξίαν, μή δι' ἀνάγκην, μή πρὸς ἀπέχθειαν, μή ὑποκρίσει, μή δι' ἄλλην τινὰ αἰτίαν ἀνθρωπίνην. Καθάπερ γὰρ τὸ χρυσίον δοκεῖ μὲν εἶναι λαμ-
 10 πρὸν πρὸ τοῦ χωνευτηρίου, διὰ δὲ αὐτὸ παραδῶς τῷ πυρὶ, τότε ἀκριθῶς διαδείκνυται, τοῦ νόθου παντός ἀπὸ τοῦ γνησίου χωριζομένου· οὕτω καὶ τὰ ἡμέτερα ἔργα, διὰ μετὰ ἀκριθείας ἐξετάζωμεν, τότε σαφῶς ἐκκαλυφθήσεται, καὶ πολλῶν ὀφθι-
 μεθα ἑαυτοὺς ὄντας ὑπευθύνους ἐγκλημάτων.

15 «Καὶ τότε εἰς ἑαυτὸν μόνον τὸ καύχημα ἔξει, καὶ οὐκ εἰς τὸν ἕτερον». Ταῦτα οὐ νομοθετῶν φησιν, ἀλλὰ συγκαταβαί-
 νων· ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν· ἄτοπον μὲν τὸ καυχᾶσθαι· εἰ δ' ἄρα βούλει, μὴ κατὰ τοῦ πλησίον, ὡς ὁ Φαρισαῖος. Ὁ γὰρ τοῦτο παιδευθεὶς, καὶ ἐκείνου ἀποσιτήσεται ταχέως. Διὸ καὶ τοῦτο
 20 συνεχώρησεν, ἵνα τὸ ὄλον κατὰ μικρὸν ἐξέλῃ. Ὁ γὰρ συνεθι-
 σθεὶς εἰς ἑαυτὸν μόνον καυχᾶσθαι, καὶ μὴ κατ' ἄλλων ταχέως καὶ τοῦτο διορθώσεται τὸ ἐλάτιωμα. Ὁ γὰρ μὴ νομίσας τῶν ἄλλων ἑαυτὸν εἶναι βελτίονα· τοῦτο γὰρ ἐστὶν «οὐκ εἰς τὸν ἕτερον»· ἀλλ' αὐτὸν κατ' ἑαυτὸν ἐξετάζων ἀθρόνεται, παύσεται
 25 καὶ τοῦτο ποιῶν ὑστερον. Καὶ ἵνα μάθῃς διὰ τοῦτο βούλεται κατασκευάσαι, ὅρα πῶς αὐτὸν συσιέλλει τῷ φόβῳ, ἀνωτέρω μὲν εἰπὼν, «Δοκιμαζέτω τὸ ἔργον αὐτοῦ», ἐνιαῦθα δὲ ἐπι-

3. Γαλ. 6, 8.

4. Γαλ. 6, 4.

ποτε, αὐτὸς ἀπατᾷ τὸν ἑαυτὸν του»³. Πάλιν ἐδῶ κατακλευάζει τὴν ἀνοησίαν. Διότι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος νομίζει ὅτι εἶναι κάτι, δὲν εἶναι τίποτε, δίδων ὡς πρῶτον δείγμα τῆς εὐτελείας του, αὐτὴν τὴν ἀφέλειαν.

«Ὁ καθείς ἄς ἐξετάζη τὸ ἔργον του»⁴. Ἐδῶ δεικνύει ὅτι πρέπει νὰ ἐλέγχωμεν τὴν ζωὴν μας, καὶ ὄχι ἐπιπολαίως, ἀλλὰ μὲ ἀκρίβειαν νὰ δοκιμάζωμεν τὰς πράξεις μας. Δηλαδή, ἔκανες κάτι καλόν; Πρόσεξε μήπως τὸ ἔκανες ἀπὸ κενοδοξίαν ἢ ἀπὸ ἐξαναγκασμὸν ἢ ἀπὸ ἀποστροφὴν ἢ ἀπὸ ὑποκρισίαν ἢ ἀπὸ κάποιαν ἄλλην ἀνθρωπίνην αἰτίαν. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ὁ χρυσὸς φαίνεται μὲν ὅτι εἶναι λαμπρὸς πρὶν εἰσαχθῆ εἰς τὸ κωνευτήριον, ὅταν ὁμοίως παραδώσῃς αὐτὸν εἰς τὸ πῦρ, τότε φαίνεται λεπτομερῶς, ἀφοῦ χωρίζεται τὸ νόθον ἀπὸ τὸ γνήσιον, ἔτσι καὶ τὰ ἰδικά μας ἔργα, ὅταν ἐξετάζωμεν λεπτομερῶς, τότε θὰ ἀποκαλυφθοῦν σαφῶς, καὶ θὰ ἴδωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας ὑπευθύνους διὰ πολλὰ ἁμαρτήματα.

«Καὶ τότε ἡ αἰτία τῆς καυχήσεώς του ποῦ θὰ εἶναι εἰς τὸν ἑαυτὸν του μόνον, καὶ ὄχι ἐν συγκρίσει μὲ ἄλλον». Αὐτὰ τὰ λέγει ὄχι ὡς νόμον, ἀλλ' ἀπὸ συγκατάβασιν· ὡσάν νὰ ἔλεγεν· εἶναι ἄτοπον μὲν νὰ καυχᾶται κανεὶς· ἀλλ' ἐὰν θέλῃς, ὅπωςδὴποτε νὰ καυχᾶσαι, μὴ καυχᾶσαι εἰς βάρος τοῦ πλησίον, ὅπως ὁ Φαρισαῖος. Διότι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος θὰ μάθῃ αὐτό, θ' ἀπομακρυνθῆ ταχέως καὶ ἀπὸ ἐκεῖνο. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπέτρεπεν αὐτό, διὰ νὰ ἐξαλείψῃ βαθμαίως ὀλόκληρον τὸ κακόν. Διότι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔχει συνηθίσει νὰ καυχᾶται μόνον διὰ τὸν ἑαυτὸν του, καὶ ὄχι εἰς βάρος τῶν ἄλλων, συντόμως θὰ διορθώσῃ καὶ τοῦτο εἰς ἐλάττωμα. Ἐκεῖνος δηλαδή ὁ ὁποῖος δὲν θεωρεῖ τὸν ἑαυτὸν του καλύτερον τῶν ἄλλων — διότι αὐτὸ σημαίνει «ὄχι ἐν συγκρίσει μὲ ἄλλον» — ἀλλ' ἡ αἰτία τῆς καυχήσεώς του εὐρίσκεται εἰς τὸν ἑαυτὸν του, θὰ παύσῃ ὕστερον νὰ κἀνῃ καὶ αὐτό. Καὶ διὰ νὰ βεβαιωθῆς ὅτι αὐτὸ θέλει νὰ κἀνῃ, κοίταξε πῶς συστέλλει αὐτὸν μὲ φόβον, λέγων ἀνωτέρω μὲν «ὁ καθείς ἄς ἐξετάζη

γαγών «Ἐκαστος γὰρ τὸ ἴδιον φορτίον βασιάσει». Δοκεῖ μὲν γὰρ τιθέναι λογισμὸν κωλύοντα καθ' ἑτέρου καυχᾶσθαι, διορθοῦνται δὲ τὸν καυχώμενον, ὥστε μηδὲ ἑαυτῷ μέγα φρονεῖν, εἰς ἔννοιαν ἄγων αὐτὸν τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων, καὶ
 5 τοῖς ὀνόμασι τοῦ φορτίου καὶ τῆς ἀχθοφορίας πιέζων αὐτοῦ τὸ συνειδός.

2. «Κοινωνεῖτω δὲ ὁ κατηχούμενος τὸν λόγον τῷ κατηχοῦντι ἐν πᾶσιν ἀγαθοῖς». Ἐνιαῦθα περὶ τῶν διδασκάλων λοιπὸν ὁ λόγος αὐτῷ, ὥστε πολλῆς ἀπολαύειν παρὰ τῶν μαθη-
 10 τευομένων θεραπείας. Καὶ τίνος ἔνεκεν οὕτως ἐνομοθέτησεν ὁ Χριστός; Καὶ γὰρ ἐν τῇ Καινῇ οὗτος κεῖται ὁ νόμος, ὥστε τοὺς τὸ εὐαγγέλιον καταγγέλλοντας ἐκ τοῦ εὐαγγελίου ζῆν καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ δὲ ὁμοίως πολλαὶ τοῖς Λευίταις παρὰ τῶν ἀρχομένων ἦσαν αἱ πρόσοδοι.

15 Τίμος οὖν ἔνεκεν ταῦτα διετάξατο; Ταπεινοφροσύνης καὶ ἀγάπης ὑπόθεσιν προσαποτιθέμενος. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ διδασκαλικὸν ἀξίωμα πολλάκις φυσᾷ τοὺς ἔχοντας, κατασιέλλων αὐτοῦ τὸ φρόνημα, εἰς ἀνάγκην κατέστησε τοῦ δεῖσθαι τῶν μαθητευομένων κἀκεῖνους πάλιν εἰς ἀφορμὴν ἤγαγε τοῦ πρὸς εὐ-
 20 ποίταν εὐκολωτέρους γίνεσθαι, γυμνάζων αὐτοὺς ἐν τῇ περὶ τοὺς διδασκάλους εὐνοίᾳ καὶ περὶ τοὺς ἄλλους ἡμέρους εἶναι ὄπερ καὶ ἀγάπην οὐ μικρὰν εἰργάζετο ἐν ἑκατέρῳ τῷ μέρει. Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, ὅπερ εἶπον, τίμος ἔνεκεν τοὺς Ἰουδαίους τοὺς ἀγνώμονας ἀπὸ τοῦ μάννα τρέφων, τοὺς ἀποσιόλους εἰς
 25 τὴν τῶν προσαιτούντων κατέστησεν ἀνάγκην; οὐκ εὐδὴλον διὰ τὰ μεγάλα ἐκ τούτου κατασκευάζων ἀγαθὰ, ταπεινοφροσύνην καὶ ἀγάπην, καὶ ὥστε τοὺς μαθητευομένους μὴ αἰσχύνεσθαι ἐπὶ τοῖς δοκοῦσιν ἐπειδίκοις εἶναι; Τὸ γὰρ ἀπαιτεῖν, αἰσχύ-

5. Γαλ. 6, 5.

6. Γαλ. 6, 6.

τὸ ἔργον του», ἐδῶ δὲ προσθέτων· «διότι ὁ καθείς θὰ βαστάσῃ τὸ ἰδικόν του φορτίον»⁵. Εἶναι φανερόν λοιπόν ὅτι θέτει μὲν συλλογισμόν ὁ ὁποῖος ἐμποδίζει νὰ καυχᾶται κανεὶς εἰς βάρος τοῦ ἄλλου, διορθώνει δὲ τὸν καυχώμενον, ὥστε νὰ μὴ ὑψηλοφρονῇ οὔτε διὰ τὸν ἑαυτὸν του μόνον, ὀδηγῶν αὐτὸν εἰς συνειδητοποίησιν τῶν ἁμαρτημάτων του καὶ πιέζων τὴν συνείδησίν του διὰ τοῦ λόγου περὶ τοῦ φορτίου καὶ τοῦ βάρους τῆς ἁμαρτίας.

2. «Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος κατηχεῖται τὸν λόγον, ἅς ἀνταποδίδῃ εἰς τὸν κατηχητὴν ἀπὸ ὅλα τὰ ἀγαθὰ»⁶. Ἐδῶ λοιπόν ὀμιλεῖ διὰ τοὺς διδασκάλους, ὥστε ν' ἀπολαμβάνουν πολλὴν περιποίησιν ἀπὸ τοὺς μαθητάς. Καὶ ἐξ αἰτίας τίνος ἐνομοθέτησεν ἔτσι ὁ Χριστός; Διότι εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην εὐρίσκεται αὐτὸς ὁ νόμος, οἱ κηρύσσοντες δηλαδὴ τὸ εὐαγγέλιον, νὰ ζοῦν ἀπὸ τὸ εὐαγγέλιον· ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ἐπίσης ἦσαν πολλαὶ αἱ δωρεαὶ ἀπὸ τὸν λαὸν εἰς τοὺς Λευῖτας.

Διατί λοιπόν διέταξεν αὐτά; Διὰ νὰ θέσῃ ἐξ ἀρχῆς θεμέλιον ταπεινοφροσύνης καὶ ἀγάπης. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὸ διδασκαλικὸν ἀξίωμα πολλὰς φορὰς καθιστᾷ ὑπερηφάνους ἐκείνους οἱ ὁποῖοι τὸ ἔχουν, διὰ νὰ καταστείλῃ τὴν ὑψηλοφροσύνην των, ἔκανε αὐτοὺς νὰ ἔχουν ἀνάγκην τῶν μαθητευομένων· καὶ εἰς ἐκείνους πάλιν ἔδωσεν ἀφορμὴν νὰ γίνωνται εὐκολώτεροι εἰς τὰ καλὰ ἔργα, ἀσκῶν αὐτοὺς εἰς τὸ νὰ ἔχουν εὐνοίαν διὰ τοὺς διδασκάλους καὶ νὰ εἶναι πρᾶοι πρὸς τοὺς ἄλλους· πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἔδιδεν ἀγάπην ὅχι μικρὰν καὶ εἰς τὰ δύο μέρη. Ἐπειδὴ, ἐὰν ὁ λόγος δὲν εἶναι αὐτὸς τὸν ὁποῖον εἶπον, διὰ ποῖον λόγον, ἐνῶ τοὺς ἀγνώμονας Ἰουδαίους ἔθρεψεν ἀπὸ τὸ μάννα, ἔκανε τοὺς ἀποστόλους νὰ ἔχουν ἀνάγκην ἐλεημοσύνης; Δὲν εἶναι φανερόν ὅτι διὰ νὰ παραγάγῃ ἀπὸ αὐτὸ τὰ μεγάλα ἀγαθὰ, δηλαδὴ ταπεινοφροσύνην καὶ ἀγάπην, καὶ διὰ νὰ μὴ ἐντρέπωνται οἱ μαθητευόμενοι δι' ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα φαίνονται ἐπονείδιστα; Διότι τὸ νὰ ζητῇ κανεὶς ἐλεημοσύνην, θεωρεῖται ἐν-

νης εἶναι δοκεῖ· ἀλλ' οὐκ ἐδόκει λοιπόν, τῶν διδασκάλων αὐτῷ μειόντων μετὰ παρηγοίας ἀπάσης· ὥστε οὐ μικρὰ κἀντεῦθεν ἐκέροσαν οἱ μαθηταί, πάσης δόξης παιδευόμενοι διὰ τούτων ὑπερορᾶν.

5 Διὰ τοῦτο φησι, «Κοινωνεῖτω δὲ ὁ κατηχούμενος τῷ κατηχοῦντι ἐν πᾶσιν ἀγαθοῖς». Τουτέστι, πᾶσαν ἐπιδεικνύσθω περὶ αὐτὸν θαψίλειαν· τοῦτο γὰρ αἰνιτιόμενος ἔλεγεν «ἐν πᾶσιν ἀγαθοῖς». Μηδὲν γὰρ ἔστω τοῦ μαθητοῦ, φησὶν, ἴδιον, ἀλλὰ πάντα κοινά. Μείζονα γὰρ λαμβάνει ἢ δίδωσι, καὶ το-
 10 σούτω μείζω, δῶ τῶν γηίνων τὰ ἐπουράνια ἀμείνω· ὃ καὶ ἀλλαχοῦ δηλῶν ἔλεγεν, «Εἰ ἡμεῖς ὑμῖν τὰ πνευματικὰ ἐσπείραμεν, οὐ μέγα, εἰ ἡμεῖς ὑμῶν τὰ σαρκικὰ θερίσομεν». Διὰ τοῦτο καὶ κοινωνίαν τὸ πρᾶγμα καλεῖ, δεικνὺς ἀντίδοσιν γινομένην. Ἐκ τούτου δὲ καὶ τὰ τῆς ἀγάπης ἐγίνετο θερμότερα
 15 πολλῶ καὶ θεβαιότερα. Ἄν μὲν οὖν τὴν αὐτάρκειαν ὁ διδάσκαλος ζητῆ, μένει καὶ λαμβάνων ἐπὶ τῆς οἰκειᾶς ἀξίας. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἔπαινος, τὸ οὔτω προσεδρεύειν τῷ λόγῳ ὡς ἐτέρων δεῖσθαι, καὶ ἐν πενίᾳ μυρία εἶναι, καὶ τῶν βιω-
 20 τικῶν ὑπερορᾶν ἀπάντων. Ἄν δὲ ὑπερβαίνῃ τὸ μέτρον, ἔλ-
 20 μήναιτο τὴν ἀξίαν, οὐ τῷ λαμβάνειν, ἀλλὰ τῷ ἀμέτρῳ.

Εἶτα ἵνα μὴ ἡ πονηρία τοῦ διδασκάλου ὀκνηρότερον περὶ ταῦτα ποιῆ τὸν μαθητὴν, καὶ πένητα ὄντα πολλάκις παραιρέ-
 χη διὰ τὸν τρόπον, προῖων μὲν φησι· «Τὸ δὲ καλὸν ποιοῦντες, μὴ ἐκκακῶμεν»· ἐπιαῦθα δὲ τὸ μέσον τῆς τοιαύτης καὶ τῆς ἐν
 25 τοῖς βιωτικοῖς φιλοτιμίας δείκνυσιν, οὔτω λέγων· «Μὴ πλα-
 νᾶσθε· Θεὸς οὐ μνηστειρίζεται. Ὁ γὰρ ἐὰν σπείρῃ ἄνθρωπος, τοῦτο καὶ θερίσει· διὸ ὁ σπείρων εἰς τὴν σάρκα ἑαυτοῦ, ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ θερίσει φθοράν· ὁ δὲ σπείρων εἰς τὸ Πνεῦ-
 μα, ἐκ τοῦ Πνεύματος θερίσει ζωὴν αἰώνιον». Ὡσπερ γὰρ

7. Α' Κορ. 9, 11.

8. Γαλ. 6, 7, 8.

τροπή· ἀλλὰ δὲν ἐθεωρεῖτο πλέον, ἀφοῦ ἐχρησιμοποίησαν αὐτὸ οἱ ἀπόστολοι μὲ μεγάλο θάρρος· ὥστε δὲν ἦσαν μικρὰ αὐτὰ τὰ ὁποῖα ἐκέρδιζον ἐξ αὐτοῦ οἱ μαθηταί, διδασκόμενοι νὰ περιφρονοῦν κάθε δόξαν δι’ ὄλων αὐτῶν.

Διὰ τοῦτο λέγει· «Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος κατηχεῖται τὸν λόγον, ἅς μεταδίδη εἰς τὸν κατηχητὴν ἀπὸ ὅλα τ’ ἀγαθὰ». Δηλαδή, ἅς δεικνύει πολλὴν γενναιοδωρίαν δι’ αὐτόν· διότι αὐτὸ ὑπαινισσόμενος ἔλεγεν «ἀπὸ ὅλα τ’ ἀγαθὰ». Τίποτε δηλαδή ἅς μὴ ἀνήκη ἰδιαιτέρως εἰς τὸν μαθητὴν, ἀλλ’ ἅς εἶναι ὅλα κοινά. Διότι περισσότερα λαμβάνει παρὰ δίδει, καὶ τόσον περισσότερον, ὅσον ὑψηλότερα εἶναι τὰ οὐράνια ἀπὸ τὰ γήϊνα· τὸ ὁποῖον δηλῶν καὶ ἄλλοῦ ἔλεγεν· «Ἐὰν ἐμεῖς ἐσπείραμεν εἰς ἐσᾶς τὰ πνευματικά, εἶναι μεγάλο πρᾶγμα τὸ νὰ θερίσωμεν ἀπὸ σᾶς ὑλικά πράγματα;»⁷. Διὰ τοῦτο καὶ ὀνομάζει τοῦτο τὸ πρᾶγμα «ἀνταπόδοσιν», διὰ νὰ δείξη ὅτι γίνεται κάποια ἀνταλλαγὴ. Ἀπὸ τοῦτο δὲ καὶ ἡ ἀγάπη ἐγένετο θερμότερα καὶ στερεωτέρα. Ἄν μὲν λοιπὸν ὁ διδάσκαλος ζητῆ τόσα, ὅσα τοῦ εἶναι ἀπαραίτητα διὰ νὰ ζήσῃ, παίρνει ὅσα τοῦ ἀξίζουν. Διότι καὶ τοῦτο εἶναι ἔπαινος, τὸ νὰ ἐπιμένῃ δηλαδή κανεὶς εἰς τὸ κήρυγμα, ἔχων τὴν ἀνάγκην ἄλλων, καὶ εὐρισκόμενος εἰς πολὺ μεγάλην πτωχείαν, καὶ περιφρονῶν ὅλα τὰ βιωτικά. Ἄν ὅμως ζητῆ περισσότερα τῶν ὄσων τοῦ χρειάζονται, ἔχει καταστρέψει τὴν ἀξίαν του, ὅχι διὰ τὸ ὅτι λαμβάνει, ἀλλ’ ἐπειδὴ ὑπερβαίνει τὸ μέτρον.

Ὑστερον, διὰ νὰ μὴ κάμνη ἡ πονηρία αὐτῆ τοῦ διδασκάλου ἀπροθυμότερον τὸν μαθητὴν πρὸς αὐτά, καὶ ἐνῶ ὁ διδάσκαλος εἶναι πτωχὸς νὰ τὸν παραβλέπη διὰ τὸν τρόπον του αὐτόν, προχωρῶν μὲν λέγει· «Ἄς μὴ ἀποθαρρυνώμεθα εἰς τὸ νὰ κάνωμεν τὸ καλόν»· ἐνῶ ἐδῶ δεικνύει τὸ μέσον μεταξὺ τῆς ἀπροθυμίας διὰ τὸ καλὸν καὶ τῆς ὑπερβολικῆς ἀγάπης διὰ τὰ βιωτικά, λέγων· «Μὴ πλανᾶσθε, ὁ Θεὸς δὲν ἐμπαίζεται. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θὰ σπείρη ὁ ἄνθρωπος, αὐτὸ καὶ θὰ θερίσῃ, διότι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος θὰ σπείρη εἰς τὸ Πνεῦμα, θὰ θερίσῃ ἀπὸ τὸ Πνεῦμα ζωὴν αἰώνιον»⁸. Δηλαδή,

ἐπὶ τῶν σπερμάτων οὐκ ἔστι σπείροντα ὁρόθους οἷον ἀμῆσαι·
 δεῖ γὰρ τοῦ αὐτοῦ γένους καὶ τὸν σπόρον εἶναι καὶ ἀμητόν·
 οὔτω καὶ ἐν τοῖς ἔργοις, ὁ καταβαλὼν εἰς τὴν σάρκα τρυ-
 φήν, μέθην, ἐπιθυμίαν ἄτοπον, τὰ ἐκ ταύτης ἀμῆσει· Τίνα δέ
 5 ἔστι ταῦτα; Κόλασις, τιμωρία, αἰσχύνη, γέλωσ φθορά· Τῶν
 γὰρ πολυτελῶν τραπεζῶν καὶ τῶν ἡδυσμάτων οὐδὲν ἕτερον
 τὸ τέλος, ἢ φθορά· καὶ γὰρ αὐτὰ φθείρεται, καὶ συμφθείρει
 τὸ σῶμα· Τὰ δὲ τοῦ Πνεύματος οὐ τοιαῦτα, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας
 ἅπαντα τούτοις· Σκόπει δέ· "Ἐσπειρας ἐλεημοσύνην, ἀναμέ-
 10 νοοί σε οἱ τῶν οὐρανῶν θησαυροὶ καὶ δόξα αἰώνιος· ἔσπειρας
 σωφροσύνην, τιμὴ καὶ θραβεῖον, καὶ αἱ παρ' ἀγγέλων εὐφη-
 μίαι καὶ οἱ παρὰ τοῦ ἀγωνοθέτου σιέφανοι·

3. «Τὸ δὲ καλὸν ποιῶντες, μὴ ἐκκακῶμεν· καιρῶ γὰρ ἰδίῳ
 θερίσομεν μὴ ἐκλυόμενοι· "Ἀρ' οὖν, ὡς καιρὸν ἔχομεν, ἐργα-
 15 ζώμεθα τὸ ἀγαθὸν πρὸς πάντας, μάλιστα πρὸς τοὺς οἰκείους
 τῆς πίστεως». "Ἰνα γὰρ μή τις νομίση, ὅτι διδασκάλων μὲν
 ἐπιμελεῖσθαι δεῖ, καὶ τρέφειν αὐτούς, τῶν δὲ ἄλλων ἀμελεῖν,
 εἰς κοινὸν ἐξάγει λόγον, καὶ πᾶσι τὴν θύραν τῆς τοιαύτης
 ἀνοίγει φιλοτιμίας, καὶ τοσαύτην ποιεῖται τὴν ὑπερβολήν, ὡς
 20 καὶ Ἰουδαίους καὶ Ἑλληνας κελεύειν ἔλεειν, μετὰ προσηκού-
 σης μὲν τάξεως, ἔλεειν δ' οὖν ὁμοῦ· Τίς δὲ ἡ τάξις; Τὸ
 πλείονα περὶ τοὺς πιστοὺς ἐπιδείκνυσθαι τὴν πρόνοιαν· Καὶ
 ὅπερ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ποιεῖ, τοῦτο καὶ ἐπαῦθα ἐργάζεται,
 οὐ περὶ τοῦ ἔλεειν διαλεγόμενος μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ
 25 φιλοτίμως καὶ διηνεκῶς· τὸ γὰρ τοῦ σπόρου ὄνομα καὶ τὸ μὴ
 δεῖν ἐκκακεῖν, τοῦτο αἰνίττεται·

Εἶτα ἐπειδὴ μέγα ἀπήτησε, καὶ τὸ ἔπαθλον ἐπὶ θύραις
 τίθησιν, ἀμητοῦ μεμνημένος καινοῦ τινος καὶ παραδόξου· Ἐ-

ὅπως ἀκριβῶς εἰς τὰ σπέρματα δὲν εἶναι δυνατόν, ἐνῶ σπείρει κανεῖς ὄσπρια, νὰ θερίσῃ σῖτον· διότι κατ' ἀνάγκην εἶναι τοῦ ἰδίου γένους καὶ ὁ σπόρος καὶ ὁ καρπός, ἔτσι καὶ εἰς τὰ ἀνθρώπινα ἔργα, ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος σπείρει εἰς τὴν σάρκα ἀπολαύσεις, μέθην, ἀμαρτωλὴν ἐπιθυμίαν, θὰ θερίσῃ τοὺς καρποὺς αὐτῶν. Ποῖα δὲ εἶναι αὐτά; Κόλασις, τιμωρία, ἐντροπή, χλευασμός, φθορά. Διότι τὸ τέλος τῶν πολυτελῶν τραπεζῶν καὶ τῶν γλυκισμάτων δὲν εἶναι ἄλλο, παρὰ ἡ φθορά· διότι αὐτὰ φθείρονται καὶ φθείρουν μαζί των καὶ τὸ σῶμα. Τὰ τοῦ Πνεύματος ὅμως δὲν εἶναι τέτοια, ἀλλ' ἀντίθετα πρὸς ὅλα αὐτά. Πρόσεχε δέ· ἔσπειρες ἐλεημοσύνην, σὲ περιμένουν οἱ θησαυροὶ τῶν οὐρανῶν καὶ αἰώνιος δόξα· ἔσπειρες σωφροσύνην, σὲ περιμένει τιμὴ καὶ βραβεῖον καὶ οἱ ἔπαινοι τῶν ἀγγέλων, καὶ οἱ στέφανοι ἀπὸ τὸν ἀγνοθέτην.

3. «Ἄς μὴ ἀποθαρρυνώμεθα εἰς τὸ νὰ κάνωμεν τὸ καλόν, διότι εἰς τὸν κατάλληλον χρόνον θὰ θερίσωμεν, ἐὰν δὲν ἀποκάμωμεν. Ἐπομένως, ἐφ' ὅσον ἔχομεν εὐκαιρίας, ἄς κάνωμεν τὸ καλόν εἰς ὅλους, πρὸ παντὸς δὲ εἰς τοὺς ὁμοπίστους μας». Διὰ νὰ μὴ νομίσῃ λοιπὸν κανεῖς, ὅτι διὰ μὲν τοὺς διδασκάλους πρέπει νὰ φροντίζουν καὶ νὰ τρέφουν αὐτούς, διὰ δὲ τοὺς ἄλλους ν' ἀμελοῦν, ὁμιλεῖ δι' ὅλους γενικῶς, καὶ ἀνοίγει εἰς ὅλους τὴν θύραν αὐτῆς τῆς γενναιοδωρίας, καὶ τόσον μεγάλη ζητεῖ νὰ εἶναι αὐτή, ὥστε παραγγέλλει νὰ ἐλεοῦν καὶ Ἰουδαίους καὶ ἐθνικούς, μὲ τὸ πρέπον μέτρον μὲν, ἀλλὰ νὰ ἐλεοῦν. Ποῖον δὲ τὸ μέτρον; Τὸ νὰ ἐπιδεικνύουν περισσοτέραν πρόνοιαν διὰ τοὺς πιστούς. Καὶ ὅτι κάνει εἰς τὰς ἄλλας ἐπιστολάς, αὐτὸ κάνει καὶ ἐδῶ, ὁμιλῶν, ὅχι μόνον διὰ τὸ ἐλεεῖν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἐλεεῖν μὲ γενναιοδωρίαν καὶ συνεχῶς· διότι ἡ λέξις σπόρος, καὶ τὸ ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀποθαρρυνώμεθα, αὐτὸ ὑπαινίσσονται.

Ἔσπερον, ἐπειδὴ ἐζήτησε κάτι μεγάλο, θέτει ἐνώπιον αὐτῶν καὶ τὸ ἔπαθλον, ὁμιλῶν διὰ θερισμὸν καινούργιον καὶ

πὶ μὲν γὰρ τῶν γηπόνων οὐχ ὁ σπείρων μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ
 θερίζων πολὺν ὑπομένει τὸν πόνον, αὐχμῶ καὶ κονιοριῶ καὶ
 πολλῇ μαχόμενος ταλαιπωρία· πότιε δὲ οὐδὲν τούτων ἔνι, φη-
 σὶν· ἃ καὶ παραδηλῶν ἔλεγε· «Καιρῶ γὰρ ἰδίῳ θερίσομεν
 5 μὴ ἐκλυόμενοι». Καὶ ἐντεῦθεν μὲν αὐτοὺς προιρέπει καὶ ἐφέλ-
 κται· ἐτέρωθεν δὲ κατεπείγει καὶ συνωθεῖ, λέγων· «Ἄρ'
 οὖν, ὡς καιρὸν ἔχομεν, ἐργαζώμεθα τὸ ἀγαθόν». Ὡσπερ γὰρ
 οὐκ αἰεὶ τοῦ σπείρειν ἐσμέν κύριοι, οὕτως οὐδὲ τοῦ ἐλεεῖν.
 Ὅταν γὰρ ἐντεῦθεν ἀπενεχθῶμεν, κἂν μυριάκις βουληθῶμεν,
 10 οὐδὲν παραινοῦμεν πλέον. Καὶ μαριτροῦσιν ἡμῖν αἱ παρθε-
 νοὶ τῶ λόγῳ, αἱ μυρία προθυμηθεῖσαι, ἐπειδὴ δαυιλῇ τὴν
 ἐλεημοσύνην οὐκ ἀπῆλθον ἔχουσαι, ἀπεκλείσθησαν τοῦ νυμ-
 φῶνος· καὶ ὁ τὸν Λάζαρον παριδῶν πλούσιος. Καὶ γὰρ κἀκεῖ-
 νος, ἐπειδὴ ταύτης ἔρημος ἦν τῆς συμμαχίας, καὶ ὀλοφυράμε-
 15 νος καὶ ἰκτειύσας πολλά, οὐ παρὰ τοῦ παιριάρχου, οὐ παρὰ
 ἄλλου τινὸς ἠλεεῖτο, ἀλλ' ἔμενε διηνεκῶς ἀποιηγανιζόμενος
 χωρὶς συγγνώμης ἀπάσης. Ταῦτά φησιν, «Ὡς καιρὸν ἔχομεν,
 ἐργαζώμεθα τὸ ἀγαθὸν πρὸς πάντας»· καὶ ταύτη μάλιστα ἀπαλ-
 λάτιαν τῆς Ἰουδαϊκῆς ταπεινότητος. Ἐκείνοις μὲν γὰρ τὰ
 20 τῆς φιλανθρωπίας ἅπαντα πρὸς τοὺς ὁμοφύλους ἦν· ἡ δὲ τῆς
 χάριτος φιλοσοφία γῆν ὁμοῦ καὶ θάλατταν ἐπὶ τὴν τῆς ἐλεη-
 μοσύνης καλεῖ τράπεζαν, εἰ καὶ πλείονα περὶ τοὺς οἰκείους
 τὴν σπουδὴν ἐπιδείκνυται.

4. «Ἴδετε πηλίκους ὑμῖν γράμμασιν ἔγραψα τῇ ἐμῇ χειρὶ.
 25 Ὅσοι θέλουσιν εὐπροσωπῆσαι ἐν σαρκί, οὗτοι ἀναγκάζουσιν
 ὑμᾶς περιπέμνεσθαι». Ἐννόησον ὅση κατέχει τὴν μακαρίαν
 ἐκείνην ψυχὴν ὀδύνη. Καθάπερ γὰρ οἱ πένθει τινὶ περιπεσό-
 ντες, καὶ τινα τῶν γνησίων ἀποβαλόντες, ἢ τι τῶν ἀδοκῆτων

παράδοξον. Διότι εἰς τοὺς γεωργοὺς, ὄχι μόνον ὁ σπείρων, ἀλλὰ καὶ ὁ θερίζων ὑπομένει πολὺν κόπον καὶ ἥλιον καὶ κονιορτὸν καὶ ἀγωνιζόμενος μὲ πολλὴν ταλαιπωρίαν· τότε ὄμως, τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν θὰ συμβαίῃ, λέγει· τὰ ὁποῖα καὶ φανερώωνων ἔλεγε· «διότι εἰς τὸν κατάλληλον χρόνον θὰ θερίσωμεν, ἐὰν δὲν ἀποκάμωμεν». Καὶ ἀπὸ ἐδῶ μὲν προτρέπει καὶ προσελκύει αὐτούς· ἀπὸ ἄλλοῦ δὲ βιάζει καὶ συμπιέζει, λέγων· «Ἐπομένως, ἐφ’ ὅσον ἔχομεν εὐκαιρίας, ἅς κάνωμεν τὸ καλὸν εἰς ὄλους». Διότι, ὅπως δὲν εἶναι εἰς τὴν διάθεσίν μας νὰ σπείρωμεν πάντοτε, ἔτσι οὔτε τὸ νὰ ἐλεῶμεν. Ὅταν δηλαδὴ ἀπέλθωμεν ἀπὸ αὐτὴν τὴν ζωὴν, καὶ ἂν ἀκόμη θελήσωμεν ἀπείρους φορές, δὲν θὰ δυνηθῶμεν πλέον. Καὶ εἶναι μάρτυρες διὰ τοῦτο εἰς ἡμᾶς αἱ παρθένοι, αἱ ὁποῖαι, ἐνῶ ἐπρομηθεύθησαν τόσον πολλά, ἐπειδὴ δὲν ἔφυγον ἔχουσαι πλουσίαν τὴν ἐλεημοσύνην, ἀπεκλείσθησαν ἀπὸ τὸν νυμφῶνα· ἐπίσης ὁ πλούσιος ὁ ὁποῖος περιεφρόνησε τὸν Λάζαρον. Διότι καὶ ἐκεῖνος, ἐπειδὴ ἦτο ἐστερημένος ἀπὸ αὐτὴν τὴν συμμαχίαν, ἂν καὶ ἐθρήνησε καὶ ἰκέτευσε πολὺ, δὲν ἤλεεῖτο οὔτε ἀπὸ τὸν πατριάρχην, οὔτε ἀπὸ ἄλλον κανένα, ἀλλὰ παρέμενε τηγανιζόμενος εἰς τὸ διηνεκές, χωρὶς νὰ ἐπιτύχη συγγνώμην καθόλου. Αὐτὰ ἐννοεῖ μὲ τὸ «ἐφ’ ὅσον ἔχομεν εὐκαιρίας, ἅς κάνωμεν τὸ καλὸν εἰς ὄλους»· καὶ μὲ τοῦτο μάλιστα ἀπαλλάσων ἀπὸ τὴν Ἰουδαϊκὴν εὐτέλειαν. Διότι εἰς ἐκείνους μὲν κάθε φιλανθρωπία ἐγίνετο μόνον εἰς τοὺς ὁμοεθνεῖς· ἐνῶ ἡ φιλοσοφία τῆς χάριτος, καὶ γῆν καὶ θάλασσαν μαζὶ καλεῖ εἰς τὴν τράπεζαν τῆς ἐλεημοσύνης, ἂν καὶ ἐπιδεικνύει περισσότεράν ἐπιμέλειαν πρὸς τοὺς οἰκείους.

4. «Κοιτάξετε μὲ πόσον μεγάλα γράμματα σᾶς ἔγραψα μὲ τὸ χέρι μου. Ὅσοι θέλουν νὰ φανοῦν εὐάρεστοι μὲ ἐξωτερικὰ μέσα, αὐτοὶ σᾶς ἀναγκάζουν νὰ περιτέμνεσθε»¹⁰. Σκέψου πόση ὀδύνη κατέχει τὴν μακαρίαν ἐκείνην ψυχὴν. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι περιπίπτουν εἰς πένθος καὶ ἀφοῦ ἀπώλεσαν κάποιον ἀπὸ τοὺς οἰκείους, ἢ κάτι

ὑπομένοντες, οὔτε νύκιωρ ἠσυχάζουσιν, οὔτε μεθ' ἡμέραν τοῦ πένθους αὐτοῖς τὴν ψυχὴν πολιορκοῦντες· οὕτω καὶ ὁ μακάριος Παῦλος εἰπὼν ὀλίγα περὶ τῶν ἡθῶν, πάλιν ἐπὶ τὰ πρότερα ἐπανέρχεται, ἃ μάλιστα αὐτοῦ τὴν ψυχὴν διειτάρατε, λέγων οὕτως· «Ἴδτε πηλίκους ὑμῖν γράμμασιν ἔγραψα».

Ἐνιαῦθα οὐδὲν ἄλλο αἰνίττεται, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ἔγραψε τὴν ἐπιστολὴν ἅπασαν· ὁ πολλῆς γνησιότητος σημεῖον ἦν. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων ὑπηγόρευσε μὲν αὐτός, ἔγραψε δὲ ἕτερος· καὶ τοῦτο δῆλον ἀπὸ τῆς πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῆς· πρὸς 10 γὰρ τῷ τέλει φησὶν, «Ἀσπάζομαι ὑμᾶς ἐγὼ Τέριος ὁ γράψας τὴν ἐπιστολὴν»· ἐνιαῦθα δὲ αὐτὸς ἔγραψε πᾶσαν. Ἐποίησε δὲ τοῦτο ἐνιαῦθα καὶ ἀναγκάως, οὐ δι' ἀγάπην μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν τῆς πονηρᾶς ὑπονοίας ἀναίρεσιν. Ἐπειδὴ γὰρ διεβάλλειο ἐπὶ πράγμασιν οἷς οὐδὲν ἐκοινώνει, καὶ ἐλέγετο 15 περιτομὴν καταγγέλλειν, καὶ ὑποκρίνεσθαι ὡς οὐ καταγγέλλων, διὰ τοῦτο ἠναγκάσθη ἰδιόγραφον ποιήσασθαι τὴν ἐπιστολὴν, μαρτυρίαν ἔγγραφον προαποτιθέμενος. Τὸ δέ, «πηλίκους», ἐμοὶ δοκεῖ οὐ τὸ μέγεθος, ἀλλὰ τὴν ἀμορφίαν τῶν γραμμῶν ἐμφαίνων λέγειν, μονονουχὶ λέγων, ὅτι οὐδὲ ἄριστα γράφειν 20 εἰδώς, ὅμως ἠναγκάσθη δι' ἑμαντοῦ γράφαι, ὥστε τῶν συκοφαντιῶν ἐμφράξαι τὸ στόμα.

«Ὅσοι θέλουσιν εὐπροσωπῆσαι ἐν σαρκί, οὗτοι ἀναγκάζουσιν ὑμᾶς περιτέμνεσθαι, μόνον ἵνα μὴ τῷ σιαυρῷ τοῦ Χριστοῦ διώκωνται. Οὐδὲ γὰρ οἱ περιτεμνόμενοι αὐτοὶ νόμον φυλάττουσιν, ἀλλὰ θέλουσιν ὑμᾶς περιτέμνεσθαι, ἵνα ἐν τῇ ὑμειτέρᾳ σαρκὶ καυχῆσωνται». Ἐνιαῦθα δείκνυσιν οὐχ ἐκόντας αὐτοὺς τοῦτο ὑπομένοντας, ἀλλ' ἀναγκαζομένους, παρέχων αὐτοῖς ἀφορμὴν ἀναχωρήσεως, καὶ σχεδὸν ὑπὲρ αὐτῶν

11 Ρωμ. 16, 22.

12. Γαλ. 6. 12, 13.

ἀπὸ τὰ ἀπροσδόκητα ὑπομένοντες, οὔτε τὴν νύκτα ἡσυχάζουν, οὔτε τὴν ἡμέραν, ἐπειδὴ πολιορκεῖ τὴν ψυχὴν των τὸ πένθος· ἔτσι καὶ ὁ μακάριος Παῦλος, ἀφοῦ εἶπεν ὀλίγα διὰ τὰ ἦθη, πάλιν ἐπανέρχεται εἰς τὰ προηγούμενα, τὰ ὁποῖα περισσότερον ἐτάρασσον τὴν ψυχὴν του, λέγων ἔτσι· «Κοιτάξετε μὲ πόσον μεγάλα γράμματα σᾶς ἔγραψα».

Ἐδῶ τίποτε ἄλλο δὲν ὑπαινίσσεται, παρὰ τὸ ὅτι αὐτὸς ὁ ἴδιος ἔγραψε τὴν ἐπιστολὴν ὀλόκληρον· πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἦτο σημεῖον ἀπολύτου γνησιότητος. Διότι εἰς μὲν τὰς ἄλλας ὑπηγόρευεν αὐτὸς καὶ ἔγραφεν ἄλλος· καὶ τοῦτο εἶναι φανερόν ἀπὸ τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολὴν· διότι πρὸς τὸ τέλος λέγει· «Σᾶς χαιρετῶ ἐν Κυρίῳ ἐγὼ ὁ Τέρτιος ὁ ὁποῖος ἔγραψα τὴν ἐπιστολὴν»¹¹. ἐδῶ ὅμως αὐτὸς ἔγραψεν ὅλην τὴν ἐπιστολὴν. Ἐκανε δὲ αὐτὸ ἐδῶ καὶ ἀπὸ ἀνάγκην, ὅχι μόνον ἀπὸ ἀγάπην, ἀλλὰ καὶ διὰ ν' ἀναιρέσῃ κάθε πονηρὰν ὑπόνοιαν. Διότι, ἐπειδὴ διεβάλλετο διὰ πράγματα μὲ τὰ ὁποῖα δὲν εἶχε σχέσιν, καὶ ἐλέγετο ὅτι κηρύττει τὴν περιτομὴν καὶ ὑποκρίνεται ὅτι δὲν τὴν κηρύττει, διὰ τοῦτο ἠναγκάσθη νὰ γράψῃ ἰδιοχείρως τὴν ἐπιστολὴν, δίδων ἐκ τῶν προτέρων ἔγγραφον μαρτυρίαν. Τὸ δὲ «μὲ πόσον μεγάλα», νομίζω ὅτι ὅχι εἰς τὸ μέγεθος, ἀλλ' εἰς τὴν δυσμορφίαν τῶν γραμμάτων ἀναφέρεται λέγων ὅτι, ἐνῶ δὲν γνωρίζω νὰ γράφω πολὺ καλῶς, ἠναγκάσθη νὰ γράψω ὁ ἴδιος, ὥστε νὰ φράξω τὸ στόμα τῶν συκοφαντῶν.

«Ὅσοι θέλουν νὰ φανοῦν εὐάρεστοι μὲ ἐξωτερικὰ μέσα, αὐτοὶ σᾶς ἀναγκάζουν νὰ περιτέμνεσθε, ἀπλῶς καὶ μόνον διὰ νὰ μὴ καταδιώκωνται διὰ τὸ κήρυγμα περὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ. Διότι οὔτε αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι περιτέμνονται φυλάττουν τὸν νόμον, ἀλλὰ θέλουν νὰ περιτέμνεσθε σεις, διὰ νὰ καυχηθοῦν διὰ τὴν συμμόρφωσίν σας εἰς ἓνα ἐξωτερικὸν τύπον»¹². Ἐδῶ δεικνύει αὐτοὺς ὅτι ὑπομένουν αὐτὸ, ὅχι μὲ τὴν θέλησίν των, ἀλλ' ὅτι ἀναγκάζονται, δίδων εἰς αὐτοὺς ἀφορμὴν ν' ἀναχωρήσουν, καὶ σχεδὸν ἀπολογούμενος ὑπὲρ αὐτῶν καὶ προτρέπων νὰ φύγουν τα-

ἀπολογούμενος, καὶ προτιρέπων ἀποπηδήσαι ταχέως. Τί δέ
 ἔστιν, «εὐπροσωπεῖν ἐν σαρκί»; Εὐδοκιμεῖν παρ' ἀνθρώποις.
 Ἐπειδὴ γὰρ ὠνειδίζοντο παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις, ὡς τῶν πα-
 τρῶν ἀποσιάντες ἐθῶν, ἵνα μὴ ταῦτα ἐγκαλῶνται, φησί, βού-
 5 λονται ὑμῖν λυμήνασθαι, διὰ τῆς ὑμετέρας σαρκὸς ἐκείνοις
 ἀπολογούμενοι. Ταῦτα δὲ ἔλεγε, δεικνὺς ὅτι οὐ διὰ τὸν Θεὸν
 ταῦτα ἔπραττον. Ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν, οὐκ ἔστιν εὐσεβείας ὑπό-
 θεσις τὸ γινόμενον· δι' ἀνθρωπίνην φιλοτιμίαν ταῦτα πάντα
 γίνεται, ὑπὲρ ἀρεσκείας τῶν ἀπίστων, ὅτι πιστοὶ κατακόπιον-
 10 ται, καὶ αἰροῦνται Θεῷ προσκροῦσαι ἵνα ἀνθρώποις ἀρέσωσι.
 Τοῦτο γάρ ἐστιν, «ἐν σαρκὶ εὐπροσωπήσαι».

Εἶτα δεικνὺς ὅτι καὶ ἐτέρωθεν συγγνώμης εἰσὶν ἀπεισι-
 ρημένοι, διελέγχει πάλιν αὐτούς, οὐ διὰ τὴν εἰς ἐτέρους
 ἀρέσκειαν μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' οἰκείαν κενοδοξίαν ταῦτα ἐ-
 15 πιάτιοντας. Διὸ καὶ ἐπήγαγεν «ἵνα ἐν τῇ ἡμετέρᾳ σαρκὶ
 καυχῆσονται», ὡς μαθητὰς ἔχοντες, καὶ ὄντες διδάσκαλοι.
 Καὶ τίς ἡ τούτων ἀπόδειξις; «Οὐδὲ γὰρ αὐτοὶ νόμον φυλάτ-
 τοντες», φησί. Μάλιστα μὲν γάρ, εἰ καὶ ἐφύλαττον, καὶ οὐ-
 τως ἄξιοι κατηγορίας· νυνὶ δὲ καὶ ὁ σκοπὸς αὐτῶν διεφθαρ-
 20 μένος ἐστίν.

5. «Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ
 τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Καὶ μὴν τὸ πρᾶγμα ἐπο-
 νείδιστον εἶναι δοκεῖ, ἀλλ' ἐν τῷ κόσμῳ καὶ παρὰ τοῖς ἀπί-
 στοῖς· ἐν δὲ οὐρανοῖς καὶ παρὰ τοῖς πιστοῖς δόξα, καὶ με-
 25 γίστη. Καὶ γὰρ πενία ἐπονείδιστον, ἀλλ' ἡμῖν καύχημα· καὶ
 τὸ ἐξευτελίζεσθαι παρὰ πολλοῖς γέλως, ἀλλ' ἡμεῖς ἀβρυνή-
 μεθα τούτῳ. Οὕτω καὶ ὁ σταυρὸς ἡμῖν καύχημα. Καὶ οὐκ
 εἶπεν, ἐγὼ δὲ οὐ καυχῶμαι ἢ, ἐγὼ δὲ οὐ βούλομαι καυχᾶ-
 σθαι, ἀλλ', «ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο»· ὥσπερ τι τῶν ἀπίστων ἀπηύ-
 30 ξαιτο καὶ τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ συμμαχίαν ἐκάλεσεν εἰς τὸ κα-
 τιορθῶσαι τοῦτο.

Καὶ τί ἐστὶ τὸ καύχημα τοῦ σταυροῦ; Ὅτι ὁ Χριστὸς δι'

χέως. Τί σημαίνει δὲ «θέλουν νὰ φανοῦν εὐάρεστοι μὲ ἐξωτερικὰ μέσα»; Νὰ δοξάζωνται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐκατηγοροῦντο ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους ὅτι ἀπεστάτησαν ἀπὸ τὰ πάτρια ἔθνη, διὰ νὰ μὴ κατηγοροῦνται δι' αὐτά, λέγει, θέλουν νὰ σᾶς καταστρέψουν, ἀπολογούμενοι εἰς τοὺς Ἰουδαίους διὰ τῆς ἰδικῆς σας σαρκός. Αὐτὰ ἔλεγε δέ, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι δὲν ἔπραττον αὐτὰ διὰ τὸν Θεόν. Ὡσὼν νὰ ἔλεγεν ὅτι δὲν εἶναι ὑπόθεσις εὐσεβείας αὐτὸ τὸ ὁποῖον γίνεται δι' ἀνθρωπίνην ματαιοδοξίαν γίνονται ὅλα αὐτά, χάριν ἀρεσκείας εἰς τοὺς ἀπίστους, διότι οἱ πιστοὶ κατασφάττονται, καὶ προτιμοῦν νὰ προσβάλλουν τὸν Θεὸν διὰ ν' ἀρέσουν εἰς τοὺς ἀνθρώπους.

Ὑστερον, δεικνύων ὅτι καὶ ἀπὸ ἀλλοῦ εἶναι ἐστερημένοι ἀπὸ κάθε συγγνώμην, ἐλέγχει πάλιν αὐτούς, ὅχι μόνον διὰ τὸ ὅτι θέλουν ν' ἀρέσουν εἰς ἄλλους, ἀλλὰ καὶ διότι παραγγέλλουν αὐτὰ ἀπὸ ἰδικὴν των κενοδοξίαν. Διὰ τοῦτο καὶ προσέθεσεν· «διὰ νὰ καυχηθοῦν διὰ τὴν συμμόρφωσίν σας εἰς ἓνα ἐξωτερικὸν τύπον», ὡσὼν νὰ ἔχουν μαθητὰς καὶ νὰ εἶναι διδάσκαλοι. Καὶ ποῖα ἢ ἀπόδειξις δι' αὐτά; «Διότι οὔτε αὐτοὶ φυλάττουν τὸν νόμον», λέγει. Ἄλλὰ καὶ ἐὰν ἐφύλαττον, καὶ πάλιν θὰ ἦσαν ἄξιοι κατηγορίας· τῶρα δὲ καὶ ὁ σκοπὸς αὐτῶν εἶναι διεφθαρμένος.

5. «Εἰς ἐμὲ δὲ μὴ γένοιτο νὰ καυχηθῶ διὰ τίποτε ἄλλο, παρὰ διὰ τὸν σταυρὸν τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ»¹⁸. Καὶ βεβαίως τὸ πρᾶγμα φαίνεται ὅτι εἶναι ἐπονείδιστον, ἀλλὰ διὰ τοὺς κοσμικοὺς καὶ τοὺς ἀπίστους· ἐνῶ εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ εἰς τοὺς πιστοὺς εἶναι δόξα, καὶ μάλιστα ἡ μεγίστη. Διότι καὶ ἡ πτωχεία εἶναι πρᾶγμα ἐπονείδιστον, ἀλλὰ δι' ἐμᾶς εἶναι καύχημα. Καὶ δὲν εἶπεν, ἐγὼ δὲ δὲν καυχῶμαι ἢ, ἐγὼ δὲν θέλω νὰ καυχῶμαι, ἀλλ' «εἰς ἐμὲ δὲ μὴ γένοιτο»· ἀπηυχήθη αὐτὸ ὡσὼν κάτι ἄτοπον, καὶ ἐζήτησε τὴν ἀπὸ τὸν Θεὸν συμμαχίαν διὰ νὰ τὸ κατορθώσῃ αὐτό.

Καὶ τί εἶναι τὸ καύχημα τοῦ σταυροῦ; Ὅτι ὁ Χριστὸς ἔλαβε τὴν μορφήν δούλου δι' ἐμέ, καὶ ἔπαθεν ὅσα ἔπαθε

ἐμὲ δούλου μορφὴν ἀνέλαβε, καὶ ἔπαθεν ἅπερ ἔπαυε, δι' ἐμε
 τὸν δοῦλον, τὸν ἐχθρόν, τὸν ἀγνώμονα· ἀλλ' οὕτω με ἠγάπη-
 σεν, ὡς καὶ ἑαυτὸν ἐκδοῦναι ἄρα. Τούτου γένοιτ' ἂν τι ἴσον;
 Εἰ γὰρ οἰκέται, ἂν μόνον ἐπαινῶνται παρὰ τῶν δεσποτῶν,
 5 καὶ ταῦτα ὁμογενῶν ὄντων, μέγα φρονοῦσι, πῶς οὐ καυχᾶ-
 σθαι χρή, διὰ τὸν ὁ δεσπότης ὁ ἀληθῆς Θεὸς μὴ ἐπαισχύνηται
 τὸν ὑπὲρ ἡμῶν σιαυρόν; Μὴ τοίνυν μηδὲ ἡμεῖς ἐπαισχυνώ-
 μεθα τὴν ἄφατον αὐτοῦ κηδεμονίαν. Αὐτὸς οὐκ ἐπαισχύνθη
 σιαυρωθῆναι διὰ σέ, καὶ οὐ ἐπαισχύνη αὐτοῦ τὴν ἄπειρον
 10 κηδεμονίαν; ὡσπερ ἂν εἴ τις δεσμώτης μὴ ἐπαισχυνόμενος
 τὸν βασιλέα, ἐπειδὴ ἐπέσιγ τῷ δεσμοιωτηρίῳ, καὶ τὰ δεσμὰ
 ἔλυσε δι' ἑαυτοῦ, διὰ τοῦτο αὐτὸν ἐπαισχύνοιτο. Ἄλλ' ἐσχάτης
 ταῦτα παραπληξίας· δι' αὐτὸ γὰρ τοῦτο μάλιστα ἐναθρύνε-
 σθαι δεῖ.

15 «Δι' οὐ ἔμοι κόσμος ἐσιαύρωται, καὶ γὰρ τῷ κόσμῳ». Κό-
 σμον φησὶ νῦν, οὐ τὸν οὐρανὸν οὐδὲ τὴν γῆν, ἀλλὰ τὰ θιωτικά
 πράγματα, τὸν ἔπαινον τὸν παρὰ τῶν ἀνθρώπων, τὴν δορυ-
 φορίαν, τὴν δόξαν, τὸν πλοῦτον, τὰ τοιαῦτα ἅπαντα τὰ δο-
 κοῦντα εἶναι λαμπρά. Ταῦτα γὰρ μοι νεκρὰ γέγονε. Τοιοῦτον
 20 εἶναι χρή τὸν Χριστιανόν, ταύτην ἀεὶ τὴν φωνὴν περιφέρειν.
 Οὐδὲ γὰρ ἠρκέσθη μόνον τῷ προτέρῳ τῆς νεκρώσεως τρόπῳ,
 ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἐπήγαγεν εἰπὼν «καὶ γὰρ τῷ κόσμῳ», διπλῆν
 τὴν νέκρωσιν αἰνιτιόμενος, καὶ λέγων, ὅτι καὶ ἐκεῖνα ἔμοι
 νεκρά, καὶ ἐγὼ ἐκεῖνοις, καὶ οὐτε αὐτὰ ἐλεῖν με δύναται
 30 καὶ χειρώσασθαι· νεκρὰ γὰρ ἐσιν ἅπαξ· οὐτε ἐγὼ ἐπιθυ-
 μῆσαι αὐτῶν· νεκρὸς γὰρ αὐτοῖς εἰμι καὶ ἐγώ. Οὐδὲν τῆς
 νεκρώσεως ταύτης μακαριώτερον· αὕτη γὰρ ἐστὶ τῆς μακα-
 ρίας ζωῆς ἢ ὑπόθεσις.

«Οὐτε γὰρ περιουσίη τι ἰσχύει, οὐτε ἀκροβυστία, ἀλλὰ
 35 καινὴ κτίσις. Καὶ ὅσοι τῷ κανόνι τούτῳ σιοιχοῦσιν, εἰρήνην

δι' ἐμὲ τὸν δοῦλον, τὸν ἐχθρόν του, τὸν ἀχάριστον· ἀλλὰ τόσον μὲ ἠγάπησεν, ὥστε καὶ τὸν ἑαυτὸν του νὰ παραδώσῃ εἰς κατάραν. Εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ τίποτε ἰσάξιον πρὸς αὐτό; Διότι ἐὰν οἱ δοῦλοι, ὅταν ἀπλῶς ἐπαινῶνται ἀπὸ τοὺς κυρίους των, καὶ τοῦτο παρ' ὅ,τι ἀνήκουν εἰς τὸ ἴδιον γένος, τὸ ἀνθρώπινον, ὑψηλοφρονοῦν, πῶς δὲν πρέπει νὰ καυχώμεθα, ὅταν ὁ δεσπότης, ὁ ἀληθινὸς Θεός, δὲν ἐντρέπεται τὸν σταυρὸν διὰ χάριν μας; Ἄς μὴ ἐντρεπώμεθα λοιπὸν οὔτε ἐμεῖς τὴν ἀπερίγραπτον φροντίδα του. Αὐτὸς δὲν ἐντράπηκε νὰ σταυρωθῇ δι' ἐσέ, καὶ σὺ ἐντρέπεσαι τὴν ἄπειρον φροντίδα του; Ὅπως ἀκριβῶς ἐὰν κάποιος δεσμώτης μὴ ἐντρεπόμενος τὸν βασιλέα, ὅταν ἦλθεν εἰς τὴν φυλακὴν καὶ τὸν ἠλευθέρωσεν ἀπὸ τὰ δεσμὰ διὰ τοῦ ἑαυτοῦ του, ἐντρέπεται αὐτὸν δι' αὐτό. Ἄλλ' αὐτὰ εἶναι ἐσχάτης παραφροσύνης· διότι διὰ τοῦτο μάλιστα πρέπει νὰ καυχώμεθα.

«Διὰ τοῦ ὁποίου ὁ κόσμος εἶναι ἐσταυρωμένος ὡς πρὸς ἐμέ, καὶ ἐγὼ εἶμαι ἐσταυρωμένος ὡς πρὸς τὸν κόσμον». Κόσμον ὀνομάζει τώρα, ὄχι τὸν οὐρανόν, οὔτε τὴν γῆν, ἀλλὰ τὰ βιωτικὰ πράγματα, τὸν ἔπαινον τῶν ἀνθρώπων, τὴν ἀκολουθίαν, τὴν δόξαν, τὸν πλοῦτον, ὅλ' αὐτὰ τὰ ὁποῖα φαίνονται λαμπρά. Αὐτὰ λοιπὸν ἔχουν νεκρωθῆ δι' ἐμέ. Τέτοιος πρέπει νὰ εἶναι ὁ χριστιανός, αὐτὴν τὴν φωνὴν πάντοτε νὰ φέρῃ παντοῦ. Δὲν ἠρκέσθη λοιπὸν μόνον εἰς τὸν προηγούμενον τρόπον τῆς νεκρώσεως, ἀλλὰ καὶ ἄλλον προσέθεσε λέγων· «καὶ ἐγὼ διὰ τὸν κόσμον», ἐννοῶν ὅτι εἶναι διπλῆ ἡ νέκρωσις καὶ λέγων ὅτι καὶ ἐκεῖνα εἶναι δι' ἐμὲ νεκρά, καὶ ἐγὼ δι' ἐκεῖνα, καὶ οὔτε δύνανται αὐτὰ νὰ μὲ κυριεύσουν καὶ νὰ μὲ ὑποδουλώσουν· διότι εἶναι νεκρὰ ἅπαξ διὰ παντός· καὶ διότι εἶμαι νεκρὸς καὶ ἐγὼ δι' αὐτά. Τίποτε μακαριώτερον δὲν ὑπάρχει ἀπὸ αὐτὴν τὴν νέκρωσιν· διότι αὐτὴ εἶναι ἡ βάσις τῆς μακαρίας ζωῆς.

«Διότι ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ οὔτε ἡ περιτομή, οὔτε ἡ ἀκροβυστία ἔχουν ἀξίαν, ἀλλ' ἡ νέα δημιουργία. Καὶ ὅσοι βαδί-

ἐπ' αὐτοὺς καὶ ἔλεος, καὶ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ τοῦ Θεοῦ». Εἶδες
 σιαυροῦ δύναμιν, εἰς ὅσον αὐτὸν ὕψος ἀνήγαγεν; Οὐ γὰρ
 δὴ μόνον τὰ τοῦ κόσμου πράγματα ἐνέκρωσεν αὐτῷ πάντα,
 ἀλλὰ καὶ τῆς πολιτείας τῆς παλαιᾶς ἀνώτερον πολλῶ κατέ-
 5 σθησεν. Τί ταύτης αἴης ἰσχύος ἴσον; Τὸν γὰρ ὑπὲρ ταύτης
 τῆς περιουμῆς σφαιτόμενον καὶ εἰτέρους ἀποσφάτιοντα, τοῦ
 ἰον ἔπεισεν ὁ σιαυρὸς ἐν ἴσῳ τῇ ἀκροβυσσίᾳ αὐτὴν ἀφέντα,
 ξένα τινὰ καὶ παράδοξα καὶ τὰ ὑπὲρ τοὺς οὐρανοὺς ἐπιζι-
 τεῖν πράγματα. Καινὴν γὰρ κτίσιν ταύτην καλεῖ τὴν καθ' ἡ-
 10 μᾶς πολιτείαν, διὰ τε τὰ γεγενημένα, διὰ τε τὰ ἐσόμενα·
 τὰ γεγενημένα μὲν, ὅτι ἡ ψυχὴ ἡμῶν παλαιωθεῖσα τῷ γήρᾳ
 τῆς ἁμαρτίας, ἀθρόως διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀνενεώθη, ὡσα-
 νεὶ ἀνακτισθεῖσα πάλιν διὸ καινὴν καὶ οὐρανίαν ἀπαιτούμεθα
 πολιτείαν· διὰ τὰ ἐσόμενα δὲ διὸ καὶ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ καὶ
 15 πᾶσα ἡ κτίσις εἰς ἀφθαρσίαν μεταστήσεται μετὰ τῶν σωμά-
 των τῶν ἡμετέρων.

Μὴ τοίνυν μοι λέγε περιουμῆν, φησί, λοιπὸν τὴν οὐδὲν
 δυναμένην· πῶς γὰρ αὕτη φανεῖται, πάντων ἐπὶ τοσοῦτον
 μεταβεβλημένων; ἀλλὰ τὰ καινὰ ζήτει πράγματα τῆς χάρι-
 20 τος. Οἱ γὰρ ταῦτα διώκοντες, οὗτοι καὶ εἰρήνης καὶ φιλαν-
 θρωπίας ἀπολαύσονται, καὶ τῷ τοῦ Ἰσραὴλ ὄνομαι κυρίως
 ἂν καλοῖντο· ὡς οἱ γε τὰ ἐναντία φρονοῦντες, κἂν ἐξ ἐκείνου
 γεγενημένοι εἴεν, καὶ τὴν προσηγορίαν αὐτοῦ περιφέρουεν,
 πάντων ἐκπεπιώκασιν τούτων, καὶ τῆς συγγενείας καὶ τῆς
 25 ἐπωνυμίας αὐτῆς. Οἱ γὰρ κυρίως Ἰσραηλίται εἶναι δυνά-
 μενοι, οἱ τὸν κανόνα τοῦτον διατηροῦντές εἰσιν, οἱ τῶν πα-
 λαιῶν ἀπεχόμενοι, καὶ τὰ τῆς χάριτος διώκοντες.

6. «Τοῦ λοιποῦ, κόπους μοι μηδεὶς παρεχέτω». Ἐνιαῦθα

14. Γαλ. 6. 15, 16.

15. Γαλ. 6, 17.

σου συμφώνως πρὸς τὸν κανόνα τοῦτον, ἃς ἔλθῃ εἰρήνη καὶ ἔλεος εἰς αὐτοὺς καὶ εἰς τὸν Ἰσραὴλ τοῦ Θεοῦ»¹⁴. Εἶδες εἰς πόσον ὕψος ἀνεβίβασεν αὐτὸν ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ; Διότι, ὄχι μόνον ἐνέκρωσεν εἰς τὸν ἑαυτὸν του ὄλα τὰ πράγματα τοῦ κόσμου, ἀλλὰ κατέστησεν αὐτὸν καὶ ἀπὸ τὸν παλαιὸν τρόπον ζωῆς πολὺ ἀνώτερον. Τί εἶναι ἴσον πρὸς αὐτὴν τὴν δύναμιν; Διότι αὐτὸν ὁ ὁποῖος ἦτο πρόθυμος καὶ νὰ σφαγῇ ἀκόμη, καὶ ἄλλους νὰ σφάζῃ ὑπὲρ αὐτῆς τῆς περιτομῆς, αὐτὸν ἔπεισεν ὁ σταυρὸς, ἀφοῦ θεωρήσῃ ἴσην τὴν ἀκροβυστίαν πρὸς αὐτὴν, νὰ ἐπιζητῇ πράγματα ξένα καὶ παράδοξα καὶ τὰ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν εὐρισκόμενα. Νέαν δημιουργίαν λοιπὸν ὀνομάζει τὸν ἰδικὸν μας τρόπον ζωῆς, καὶ δι' ὅσα ἔχουν γίνεαι, καὶ δι' ὅσα πρόκειται νὰ γίνουσι διὰ τὰ ὅσα μὲν ἔχουν γίνεαι, διότι ἡ ψυχὴ μας παλαιωθεῖσα ἀπὸ τὸ γῆρας τῆς ἁμαρτίας, ἀμέσως ἀνενεώθη διὰ τοῦ βαπτίσματος, ὡσὰν νὰ ἐδημιουργήθη ἀπὸ τὴν ἀρχήν, διὰ τοῦτο νέον καὶ οὐράνιον τρόπον ζωῆς ἐπιζητοῦμεν· δι' ὅσα δὲ πρόκειται νὰ γίνουσι, διότι καὶ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ καὶ ὀλόκληρος ἡ δημιουργία, θὰ ὀδηγηθῇ εἰς ἀφθαρσίαν μαζί με τὰ ἰδικὰ μας σώματα.

Μὴ λοιπὸν μοῦ ὀμιλῆς διὰ περιτομήν, λέγει, ἡ ὁποία τίποτε πλέον δὲν δύναται· διότι πῶς θὰ φανῇ αὐτή, ὅταν ὄλα τόσον θὰ ἔχουν μεταβληθῇ; Ἄλλὰ νὰ ἐπιζητῆς τὰ νέα πράγματα τῆς χάριτος. Διότι αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι ἐπιδιώκουν αὐτά, αὐτοὶ θ' ἀπολαύσουσι καὶ εἰρήνην καὶ φιλανθρωπίαν, καὶ ἀξίως θὰ ὀνομάζωνται μετὰ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰσραὴλ· ὅπως βεβαίως ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι φρονοῦν τ' ἀντίθετα, ἀκόμη καὶ ἂν κατάγωνται ἀπὸ ἐκεῖνον καὶ φέρουσι τὴν ὀνομασίαν αὐτοῦ, ἔχουσι ἐκπέσει ἀπὸ ὄλα αὐτά, καὶ ἀπὸ τὴν συγγένειαν καὶ ἀπὸ τὴν ἐπωνυμίαν αὐτῆν. Διότι οἱ κυρίως Ἰσραηλιταὶ εἶναι αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι δύνανται νὰ τηροῦν αὐτὸν τὸν κανόνα, δηλαδὴ νὰ ἀπέχουσι ἀπὸ τὰ παλαιὰ καὶ νὰ ἐπιδιώκουν τὰ τῆς χάριτος.

β. «Εἰς τὸ ἐξῆς ἃς μὴ με ἐνοχλῇ κανεῖς»¹⁵. Ἐδῶ ὄχι

οὐχ ὡς καμών, οὐδ' ὡς περικακήσας ταῦτα φθέγγεται· ὁ γὰρ πάντα καὶ ποιεῖν καὶ πάσχειν ὑπὲρ τῶν μαθητῶν αἰρούμενος, πῶς ἂν ἐξελεύθη καὶ ἀνέπεσε νῦν; ὁ λέγων, «Ἐπίσπηθι εὐκαίρως ἀκαίρως»· ὁ λέγων, «Μὴ ποτε δῶ αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, καὶ ἀνανήψωσιν ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος». Τίνος οὖν ἔνεκεν ταῦτά φησιν; Ἀνασιέλλων αὐτῶν τὴν ράθυμον γνώμην, καὶ εἰς φόβον πλείονα ἐμβάλλων, καὶ πηγνὺς τοὺς παρ' αὐτοῦ τεθέντας νόμους, καὶ οὐ συγχωρῶν ἀεὶ κινεῖν αὐτούς.

10 «Ἐγὼ γὰρ τὰ σιγήματα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ σώματί μου βασιάζω». Οὐκ εἶπεν, ἔχω, ἀλλά, «βασιάζω», ὥσπερ τις ἐπὶ τροπαίοις μέγα φρονῶν, ἢ σημείοις βασιλικοῖς· εἰ καὶ τοῦτο πάλιν ὄνειδος εἶναι δοκεῖ. Ἄλλ' οὐτις ἐπὶ τοῖς τραύμασιν ἐναδρύνεται· καὶ καθάπερ οἱ
15 σημειοφόροι τῶν σιραιωτιῶν, οὕτω καὶ οὐτις ἀγάλλεται τραύματα περιφέρων. Διὰ τί δὲ τοῦτο λέγει; Πανιὸς λόγου, πάσης φωνῆς λαμπρότερον διὰ τούτων ἀπολογοῦμαι, φησί. Ταῦτα γὰρ φωνὴν σάλπιγγος ὑψηλοτέραν ἀφήσει πρὸς τοὺς ἀντιλέγοντας, καὶ λέγοντας ὑποκρίνεσθαι με τὸ δόγμα, καὶ
20 πρὸς ἀνθρώπων ἀρέσκειάν τι λέγειν. Οὐδὲ γὰρ εἴ τις σιραιωτὴν εἶδεν ἐκ παρατάξεως ἠμαγμένον ἐξελθόντα, καὶ μυρία τραύματα ἔχοντα, δειλίας κρίνειν αὐτὸν καὶ προδοσίας ἠνεῖχειο, ἐπὶ τοῦ σώματος τῆς ἀνδραγαθίας φέροντα τὴν ἀπόδειξιν.

25 Καὶ ἐπ' ἐμοῦ τοίνυν οὕτω ψηφίζεσθε, φησί. Καὶ εἴ τις ἀκοῦσαι θούλειαι τῆς ἐμῆς ἀπολογίας, καὶ τὴν γνώμην μου καταμαθεῖν, βλεπέτω τὰ τραύματα, τῶν ρημάτων τούτων

16. B' Τμ. 4, 2.

1.7 B' Τμ. 25, 26.

ἀπὸ κόπωσιν, οὔτε ἀπὸ κακίαν λέγει αὐτά· διότι αὐτὸς ὁ ὁποῖος εἶναι πρόθυμος τὰ πάντα καὶ νὰ κάνη καὶ νὰ πάθη διὰ τοὺς μαθητάς, πῶς θὰ διελύετο καὶ θὰ ἔπιπτε τώρα; Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος λέγει· «Ἐπίμενε εἰς κατάλληλον χρόνον καὶ ἀκατάλληλον καιρὸν»¹⁶ καὶ «μήπως δώση ποτὲ ὁ Θεὸς εἰς αὐτοὺς μετάνοιαν διὰ νὰ γνωρίσουν τὴν ἀλήθειαν καὶ συνέλθουν, ἐκφεύγοντες ἀπὸ τὴν παγίδα τοῦ διαβόλου»¹⁷, διὰ ποῖον λόγον λέγει αὐτά; Διὰ ν' ἀναστείλῃ τὴν ράθυμον προαίρεσίν των, καὶ νὰ ἐμβάλῃ αὐτοὺς εἰς περισσότερον φόβον καὶ νὰ τοὺς στερεώσῃ εἰς τοὺς νόμους τοὺς ὁποίους ἔθεσεν ὁ ἴδιος καὶ νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ αὐτοὺς συνεχῶς νὰ ταράσσουν.

«Διότι ἐγὼ βαστάζω εἰς τὸ σῶμά μου τὰ σημάδια τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ». Δὲν εἶπεν ἔχω, ἀλλὰ «βαστάζω», ὅπως κανεῖς καυχᾶται διὰ τρόπαια ἢ βασιλικά σημάδια· ἂν καὶ φαίνεται καὶ αὐτὸ πάλιν ὅτι εἶναι ἐντροπή. Ἄλλ' αὐτὸς διὰ τὰ τραύματα καυχᾶται· καὶ ὅπως οἱ σημαιοφόροι ἀπὸ τοὺς στρατιώτας, ἔτσι καὶ αὐτὸς ἀγάλλεται νὰ φέρῃ τραύματα. Διατί δὲ λέγει αὐτό; Λαμπρότερον ἀπὸ κάθε λόγον, ἀπὸ κάθε φωνὴν ἀπολογοῦμαι δι' αὐτῶν, λέγει. Διότι αὐτὰ ἐκβάλλουν φωνὴν ἰσχυροτέραν ἀπὸ τὴν φωνὴν τῆς σάλπιγγος πρὸς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἀντιλέγουν καὶ λέγουν ὅτι ὑποκρίνομαι ὡς πρὸς τὴν πίστιν καὶ ὅτι λέγω κάτι διὰ νὰ ἀρέσω εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Διότι οὔτε ἂν κανεῖς ἔβλεπε στρατιώτην νὰ ἐξέρχεται τῆς παρατάξεως αἱματωμένος καὶ νὰ ἔχῃ ἀμέτρητα τραύματα θὰ ἠνείχετο νὰ κατηγορῇ αὐτὸν ὡς δειλὸν καὶ προδότην ἐνῶ φέρει εἰς τὸ σῶμα του τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀνδραγαθίας.

Καὶ ἀπὸ ἐμὲ λοιπόν, αὐτὰς τὰς ἀποδείξεις νὰ ἔχετε, λέγει. Καὶ ἂν κανεῖς θέλῃ ν' ἀκούσῃ τὴν ἀπολογίαν μου καὶ νὰ μάθῃ τὴν γνώμην μου, ἃς βλέπῃ τὰ τραύματα, τὰ ὁποῖα δίδουν μεγαλυτέραν ἀπόδειξιν τῶν λεχθέντων καὶ γραφέντων ἐδῶ. Ἀρχίζων τὴν ἐπιστολὴν, ἀπὸ τὴν ἄμεσον μεταστροφὴν του, ἔδειξε σαφῶς τὴν ἀνυπόκριτον πρόθεσίν του·

καὶ τῶν γραμμάτων πλείονα παρεχόμενα τὴν ἀπόδειξιν. Ἀρχόμενος μὲν τῆς ἐπιστολῆς, ἀπὸ τῆς ἀθρόας αὐτοῦ μεταβολῆς τὴν ἀνυπόκριτον αὐτοῦ σαφῶς ἔδειξε γνώμην τελειῶν δὲ ἀπὸ τῶν ταύτης κινδύνων. Ἴνα γὰρ μή τις λέγῃ, ὅτι μετέστη μὲν ἀπὸ διανοίας ὀρθῆς, οὐκ ἔμεινε δὲ ἐπὶ τῆς αὐτῆς προαιρέσεως, ὅτι καὶ ἔμεινε μάρτυρας παράγει τοὺς πειρασμούς, τοὺς κινδύνους, τὰς πληγὰς.

Εἶτα ἀπολογησάμενος διὰ πάντων σαφῶς, καὶ δείξας ὡς οὐδὲν εἶπε τῶν εἰρημένων θυμῷ καὶ ἀπεχθείᾳ, ἀλλ' ἀκίνητον ἔχει τὴν πρὸς αὐτοὺς φιλοστοργίαν, πάλιν αὐτὸ τοῦτο καιασκευάζει, εἰς εὐχὴν μυρίων γέμουσαν ἀγαθῶν καιακλείων τὸν λόγον, καὶ οὕτω λέγων· «Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τοῦ Πνεύματος ὑμῶν, ἀδελφοί. Ἀμήν». Τῷ ἐσχάτῳ ῥήματι τοῦτω πάντα τὰ ἔμπροσθεν ἐπεσφράγισεν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς, μεθ' ὑμῶν, ὡς ἐπὶ τῶν ἄλλων, ἀλλά, «μετὰ τοῦ Πνεύματος ὑμῶν» ἀπάγων αὐτοὺς τῶν σαρκικῶν καὶ πανταχοῦ δεικνὺς τοῦ Θεοῦ τὴν εὐεργεσίαν. καὶ ἀναμιμνήσκων τῆς χάριτος ἧς ἀπέλαυσαν, δι' ἧς πάσης αὐτοὺς ἰκανὸς ἦν Ἰουδαϊκῆς πλάνης ἀπαγαγεῖν. Τό τε γὰρ Πνεῦμα λαβεῖν, οὐ τῆς νομικῆς ἦν πτωχείας, ἀλλὰ τῆς κατὰ τὴν πίστιν δικαιοσύνης· τό τε καιασχεῖν λαθόντας, οὐκ ἀπὸ περιτομῆς, ἀλλ' ἀπὸ χάριτος ἐγένετο πάλιν. Διὰ τοῦτο τὴν παραίνεσιν εὐχῆ κατέκλεισε, καὶ χάριτος καὶ Πνεύματος ἀναμνήσεως, ὁμοῦ καὶ ἀδελφούσ προσειπών, καὶ παρακαλέσας τὸν Θεὸν τοῦτων αὐτοὺς διηνεκῶς ἀπολαύειν, καὶ διπλῶ τοὺς ἀνθρώπους ἀσφαλισάμενος τρέψῃ. Τὸ γὰρ αὐτὸ καὶ εὐχή, καὶ διδασκαλία ἦν τῶν εἰρημένων ὁλόκληρος, ἀντὶ τείχεος αὐτοῖς διπλοῦ γινομένη. Ἡ τε γὰρ διδασκαλία ἀναμιμνήσκουσα αὐτοὺς ὁσων ἀπέλαυσαν ἀγαθῶν, μᾶλλον καιέσχευεν ἐν τοῖς τῆς Ἐκκλησίας δόγμασιν· ἧ τε εὐχὴ καλοῦσα τὴν χάριν, καὶ παραμένειν αὐτοῖς πείθουσα, οὐκ ἠφίει τὸ Πνεῦμα αὐτῶν ἐπαρᾶσαι. Τούτου δὲ ἐν αὐτοῖς ὄντιος, πᾶσα, ὡπερ κόνις, ἀπεσοβεῖτο τῶν τοιούτων δογμάτων ἡ ἀπάτη.

τελειώνων δέ, ἀπὸ τοὺς κινδύνους τοὺς προελθόντας ἀπὸ αὐτῆν. Διότι, διὰ νὰ μὴ λέγη κανεὶς ὅτι μετεστράφη μὲν ἀπὸ ὀρθὴν σκέψιν, ἀλλὰ δὲν παρέμεινε εἰς τὴν αὐτὴν προαίρεσιν, διὰ τὸ ὅτι καὶ παρέμεινε φέρει μάρτυρας τοὺς πειρασμούς, τοὺς κινδύνους, τὰς πληγὰς.

Ὑστερον, ἀφοῦ ἀπελογήθη σαφῶς δι' ὅλα, καὶ ἀφοῦ ἔδειξεν ὅτι τίποτε δὲν εἶπεν ἀπὸ θυμὸν καὶ μῖσος, ἀλλ' ὅτι ἔχει ἀμετακίνητον τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀγάπην, πάλιν ἀποδεικνύει αὐτό, κατακλείων τὸν λόγον εἰς εὐχὴν ἢ ὁποῖα εἶναι πλήρης μυρίων ἀγαθῶν καὶ λέγων· «Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ ἃς εἶναι μὲ τὸ πνεῦμα σας ἀδελφοί. Ἀμήν»¹⁸. Μὲ τὸν τελευταῖον αὐτὸν λόγον ἐπεσφράγισεν ὅλα τὰ μέχρι τώρα. Διότι δὲν εἶπεν ἀπλῶς, μαζί σας, ὅπως εἰς τὰς ἄλλας ἐπιστολάς, ἀλλὰ «μὲ τὸ πνεῦμα σας», ἀπομακρύνων αὐτοὺς ἀπὸ τὰ σαρκικά, καὶ δεικνύων παντοῦ τὴν εὐεργεσίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ὑπενθυμίζων τὴν χάριν τὴν ὁποῖαν ἀπήλαυσαν, διὰ τῆς ὁποίας ἦτο ἱκανὸς νὰ τοὺς ἀπομακρύνῃ ἀπὸ κάθε Ἰουδαϊκὴν πλάνην. Διότι, ἀφοῦ ἔλαβον τὸ Πνεῦμα, δὲν ηὐρίσκοντο πλέον εἰς τὴν πτωχείαν τοῦ νόμου, ἀλλ' εἰς τὴν δικαίωσιν τὴν προερχομένην ἀπὸ τὴν πίστιν· καὶ τὸ ὅτι διετηρήθησαν εἰς αὐτὴν, ὅχι ἀπὸ τὴν περιτομήν, ἀλλ' ἀπὸ τὴν χάριν ἔγινε πάλιν. Διὰ τοῦτο κατέκλεισε τὴν παραίνεσιν μὲ εὐχὴν, καὶ ἀφοῦ προηγουμένως τοὺς ἐθύμισε τὴν χάριν καὶ τὸ Πνεῦμα, καὶ συγχρόνως τοὺς εἶπεν ἀδελφούς, καὶ παρεκάλεσε τὸν Θεὸν ν' ἀπολαμβάνουν αὐτὰ εἰς τὸ διηνεκὲς καὶ ἠσφάλισε τοὺς ἀνθρώπους μὲ διπλοῦν τρόπον. Διότι τὸ ἴδιον καὶ εὐχὴ καὶ ὀλόκληρος διδασκαλία ἦτο τῶν ὄσων ἐλέχθησαν, ἢ ὁποῖα ἔγινε δι' αὐτοὺς ὡσὰν διπλοῦν τεῖχος. Διότι καὶ ἡ διδασκαλία, ὑπενθυμίζουσα εἰς αὐτοὺς ὅσα ἀγαθὰ ἀπήλαυσαν, περισσότερον τοὺς ἐστερέωνεν τὰ δόγματα τῆς ἐκκλησίας· καὶ ἡ εὐχὴ καλοῦσα τὴν χάριν καὶ πείθουσα αὐτοὺς νὰ παραμένουν, δὲν ἄφηνε τὸ πνεῦμα των νὰ μετατεθῇ. Αὐτοῦ δὲ ὑπάρχοντος εἰς αὐτούς, ὀλόκληρος ἡ πλάνη ἀπεδιώκετο ὡς σκὸν.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΕΦΕΣΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ

ΥΠΟΘΕΣΙΣ

Ἡ Ἔφεσός ἐστι μὲν τῆς Ἀσίας μητροπόλις, ἐτελεῖτο δὲ τῇ Ἀρτέμιδι, καὶ μάλιστα ταύτην ἐκεῖ ἔσεβον τὴν δῆθεν θεόν· καὶ ἰοσαύτη δεισιδαιμονία ἐκέχρηστο, ὡς μηδὲ τοῦνομα
8 τοῦ τὸν ναὸν αὐτῆς ἐμπροσάντος ποιῆσαι φανερόν· ἐνεπρόηθη γάρ. Καὶ ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστὴς τὰ πολλὰ ἐνδιέτριψεν ἐκεῖ καὶ γὰρ καὶ ἐξωρίσθη ἐκεῖ, καὶ ἐτελεύτησε. Καὶ τὸν Τιμόθεον δὲ ἐκεῖ κατέλιπεν ὁ Παῦλος, καθὼς γράφων πρὸς αὐτόν φησι· «Καθὼς παρεκάλεσά σε προσμεῖναι ἐν
10 Ἐφέσῳ».

Καὶ τῶν φιλοσόφων οἱ πολλοὶ οἱ μάλιστα ἀνθήσαντες περὶ τὴν Ἀσίαν ἦσαν. Λέγεται μὲν γὰρ καὶ Πυθαγόρας ἐκεῖθεν εἶναι, ἰέως δὲ ἡ Ἰωνικὴ πᾶσα ἢ περὶ Παρμενίδην καὶ ἡ Ζήνωνα καὶ Δημόκριτον. Καὶ πολλοὺς ἔτι καὶ νῦν εὗροι
15 τινες ἂν φιλοσόφους ἐκεῖ. Ταῦτα δὲ ἡμῖν οὐχ ἀπλῶς εἴρηται, ἀλλ' ὥσπερ δεῖξαι, ὅτι πολλῆς ἔδει τῷ Παύλῳ σπουδῆς πρὸς ἐκείνους γράφοντι. Λέγεται δὲ καὶ τὰ βαθυτέρα τῶν νοημάτων αὐτοῖς ἐμπιστεῦσαι, ἅτε ἤδη καιτηχημένοις.

Ἔστι δὲ νοημάτων μεσιτὴ ἢ ἐπιστολὴ ὑψηλῶν, καὶ δο-
20 γμάτων. Γράφει δὲ τὴν ἐπιστολὴν ἀπὸ Ρώμης δεδεμένος, καθὼς καὶ αὐτὸς φησι· «Προσεύχεσθε ὑπὲρ ἐμοῦ, ἵνα μοι δοθῇ λόγος ἐν ἀνοίξει τοῦ σιδήματός μου, ἐν παρρησίᾳ γνωρίσαι τὸ μυστήριον τοῦ εὐαγγελίου, ὑπὲρ οὗ ἐγὼ προσθεύω ἐν ἀλύσει».

1. Α' Τμ. 1, 8.

2. Ἐφεσ. 6. 19, 20.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ

Ἡ Ἔφεσος εἶναι μὲν μητρόπολις τῆς Ἀσίας, ἦτο δὲ ἀφιερωμένη εἰς τὴν Ἀρτέμιδα, καὶ ἐσέβοντο πάρα πολὺ ἐκεῖ αὐτὴν τὴν δῆθεν θεόν· καὶ ἀπὸ τὴν δεισιδαιμονίαν κατεείχοντο, ὥστε οὔτε τὸ ὄνομα ἐκείνου ὁ ὁποῖος ἔκαψε τὸν ναὸν τῆς νὰ κάνουν φανερόν· διότι ἐκάη. Καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστὴς ἔζησε ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐκεῖ· διότι καὶ ἐξωρίσθη ἐκεῖ καὶ ἀπέθανε. Καὶ τὸν Τιμόθεον ἐκεῖ ἄφησεν ὁ Παῦλος, ὅπως λέγει γράφων πρὸς αὐτόν· «Ὅταν ἐπῆγαινα εἰς τὴν Μακεδονίαν, σὲ παρεκάλεσα νὰ παραμείνης εἰς τὴν Ἔφεσον»¹.

Καὶ ἀπὸ τοὺς φιλοσόφους οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἤκμασαν πολὺ, ἔζησαν ἐκεῖ γύρω εἰς τὴν Ἀσίαν. Διότι λέγεται ὅτι καὶ ὁ Πυθαγόρας ἀπὸ ἐκεῖ κατήγετο, ἄλλοτε δὲ Ὀλόκληρος ἢ Ἰωνικὴ ἢ περὶ τὸν Παρμενίδην καὶ τὸν Ζήνωνα καὶ τὸν Δημόκριτον. Καὶ ἀκόμη καὶ τώρα πολλοὺς φιλοσόφους θὰ εὔρη κανεῖς ἐκεῖ. Αὐτὰ βεβαίως δὲν ἐλέχθησαν τυχαίως, ἀλλὰ διὰ νὰ φανῆ ὅτι μὲ πολλὴν σπουδὴν ἔγραφεν ὁ Παῦλος πρὸς ἐκείνους. Λέγεται δὲ ὅτι ἐνεπιστεύθη εἰς αὐτοὺς καὶ τὰ βαθύτερα ἀπὸ τὰ νοήματα τῆς πίστεως, ἐπειδὴ εἶχον ἤδη κατηχηθῆ.

Ἡ δὲ ἐπιστολὴ εἶναι γεμάτη ἀπὸ ὑψηλὰ νοήματα καὶ δόγματα. Γράφει δὲ τὴν ἐπιστολὴν ἀπὸ τὴν Ρώμην, εὐρισκόμενος εἰς τὴν φυλακὴν, καθὼς ὁ ἴδιος λέγει· «Καὶ ἰδιαίτερος νὰ προσεύχεσθε ὑπὲρ ἐμοῦ, διὰ νὰ μοῦ δοθῆ ἀπὸ τὸν Θεὸν σοφία διὰ νὰ ὁμιλῶ καταλλήλως καὶ πρεπόντως· νὰ ἀνοίξῃ δηλαδὴ ὁ Θεὸς τὸ στόμα μου διὰ νὰ γνωστοποιήσω μὲ παρρησίαν τὴν μέχρι πρὸ ὀλίγου κρυμμένην, φανερωθεῖσαν δὲ τώρα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀλήθειαν τοῦ Εὐαγγελίου, διὰ τὴν ὁποίαν εἶμαι πρεσβευτὴς ἀπεσταλμένος ἀπὸ τὸν Θεόν»².

Καὶ ὑψηλῶν σφόδρα γέμει τῶν νοημάτων καὶ ὑπερόγκων. Ἄ γὰρ μηδαμοῦ σχεδὸν ἐφθέγγεαιτο, ταῦτα ἐνταυθὰ φησιν, ὡς διὰ λέγει «Ἴνα γνωρισθῆ νῦν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐν τοῖς ἐπουρανίοις διὰ τῆς ἐκκλησίας ἢ πολυποίκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ»· καὶ πάλιν, «Συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν ἡμᾶς ἐν τοῖς ἐπουρανίοις»· καί, «Ὁ ἐτέραις γενεαῖς οὐκ ἐγνωρίσθη, ὡς νῦν ἀπεκαλύφθη τοῖς ἀποστόλοις τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ καὶ προφήταις ἐν τῷ Πνεύματι, εἶναι τὰ ἔθνη συγκληρονόμα, καὶ σύσσωμα, καὶ συμμετόχα τῆς κληρονομίας αὐτοῦ ἐν τῷ Χριστῷ».

3. Ἐφεσ. 3, 10.

4. Ἐφεσ. 2, 6.

5. Ἐφεσ. 3, 5, 6.

Εἶναι λοιπὸν γεμάτη ἡ ἐπιστολὴ ἀπὸ ὑψηλὰ καὶ μεγάλα νοήματα. Διότι αὐτὰ τὰ ὁποῖα πουθενὰ σχεδὸν δὲν εἶπεν, αὐτὰ λέγει ἐδῶ, ὅπως ὅταν γράφῃ· «Καὶ ἐφυλάττετο κρυμμένα, διὰ νὰ γνωσθῇ τώρα εἰς τὰς οὐρανίους ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας διὰ μέσου τῆς Ἐκκλησίας ἢ σοφία τοῦ Θεοῦ, ποῦ ἐμφανίζεται ὑπὸ πολλὰς καὶ ποικίλας μορφάς»³· καὶ πάλιν· «καὶ μᾶς ἀνέστησε μαζὶ μὲ τὸν Χριστὸν καὶ μᾶς ἔβαλε νὰ καθήσωμεν μαζὶ του εἰς τὰ ἐπουράνια»⁴· καί· «Αὐτὴ ἡ ἀλήθεια ἦτο μυστήριον εἰς ἄλλας γενεὰς καὶ ἐποχὰς· καὶ δὲν ἐγνωστοποιήθη εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ὅπως ἐφανερώθη τώρα μὲ ἀποκάλυψιν εἰς τοὺς ἁγίους ἀποστόλους του καὶ τοὺς Χριστιανοὺς προφήτας διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅτι δηλαδὴ οἱ ἔθνη εἶναι κληρονόμοι μαζὶ μὲ ἑσᾶς καὶ συσσωματωμένοι καὶ συμμετοχοὶ τῆς ὑποσχέσεώς του ἐν τῷ Χριστῷ διὰ τοῦ εὐαγγελίου»⁵.

ΛΟΓΟΣ Α΄
Ἐφεσ. 1,1 — 10

«Παῦλος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ θελήματος Θεοῦ, τοῖς ἁγίοις τοῖς οὖσιν ἐν Ἐφέσῳ, καὶ πιστοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ».

1. Ἴδου τό, διά, τῷ Πατρὶ δέδωκε. Τί οὖν; ἐλάτιονα αὐτὸν ἐροῦμεν; Μηδαμῶς. «Τοῖς ἁγίοις», φησί, «τοῖς οὖσιν ἐν Ἐφέσῳ, καὶ πιστοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Ἴδού, ἁγίους καλεῖ 10 ἄνδρας ἔχοντας καὶ παιδιά καὶ γυναῖκας καὶ οἰκείας. Καὶ τοῦτο δῆλον ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς ἐπιστολῆς, ὡς διὰ λέγει· «Αἱ γυναῖκες, τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ὑποτάσσεσθε»· καὶ πάλιν, «Τὰ τέκνα, ὑπακούετε τοῖς πατέράσιν ὑμῶν»· καί, «Οἱ δοῦλοι, ὑπακούετε τοῖς δεσπόταις». Ἐννοήσωμεν ὅση κατέχει 15 νῦν ραθυμία, καὶ πῶς σπανίζει τὰ τῆς ἀρειῆς, καὶ ὅση τότε ἡ φορὰ ἦν τῶν ἐναρέτων, ὡς καὶ τοὺς κοσμικοὺς ἁγίους καὶ πιστοὺς λέγεσθε.

«Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ». Εἶπε χάριν, καὶ Πατέρα τὸν Θεὸν 20 ἐκάλεσε· τῆς χάριτος γὰρ ἐκείνης τεκμήριον τοῦτο. Πῶς; Ἄκουσον αὐτοῦ ἐτέρωθι λέγοντος· «Ὅτι δέ ἐστε υἱοί, ἐξάπεσειλεν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, κράζον, ἀδελφὰ ὁ Πατήρ». «Καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ». Δι' ἡμᾶς γὰρ Χριστοὺς γέγονε, καὶ ἐν σαρκὶ ὤφθη.

25 «Εὐλογητὸς ὁ Θεός», φησί, «καὶ Πατήρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἴδού, Θεὸς τοῦ σαρκωθέντος· εἰ

1. Ἐφεσ. 1, 1, 2.

2. Ἐφεσ. 5, 22.

3. Ἐφεσ. 6, 1.

4. Ἐφεσ. 6, 2.

5. Γαλ. 4, 6.

6. Ἐφεσ. 1, 3.

ΛΟΓΟΣ Α΄
Ἐφεσ. 1,1 — 10

«Ὁ Παῦλος, ἀπόστολος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ, πρὸς τοὺς ἁγίους, οἱ ὅποιοι διαμένουν εἰς τὴν Ἐφεσον καὶ εἶναι πιστοὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· χάρις καὶ εἰρήνη ἅς εἶναι εἰς ἑσᾶς ἀπὸ τὸν Θεὸν Πατέρα μας καὶ ἀπὸ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν»¹.

1. Ἴδού, τὸ «διά», εἰς τὸν Πατέρα ἀνέφερε. Τί λοιπόν; Θὰ εἴπωμεν αὐτὸν κατώτερον διὰ τοῦτο; Καθόλου. «Πρὸς τοὺς ἁγίους», λέγει, «οἱ ὅποιοι εἶναι εἰς τὴν Ἐφεσον, καὶ εἶναι πιστοὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Κοίταξε πῶς ὀνομάζει ἁγίους ἄνδρας οἱ ὅποιοι ἔχουν γυναῖκας καὶ παιδιά καὶ ὑπηρέτας. Καὶ τοῦτο φαίνεται ἀπὸ τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς, ὅπως ὅταν λέγῃ· «Αἱ γυναῖκες νὰ ὑποτάσσεσθε εἰς τοὺς ἄνδρας σας»²· καὶ πάλιν, «Τὰ παιδιά, νὰ ὑπακούετε εἰς τοὺς γονεῖς σας ἐν Κυρίῳ»³, καί· «Οἱ δοῦλοι, νὰ ὑπακούετε εἰς τοὺς κυρίους σας»⁴. Σκεφθῆτε πόση ραθυμία διὰ τὰ πνευματικὰ ἐπικρατεῖ καὶ πόσον σπανίζουν τὰ τῆς ἀρετῆς καὶ πόσον ὀλίγοι ἦσαν οἱ ἐνάρετοι, ὥστε καὶ οἱ κοσμικοὶ νὰ λέγωνται πιστοὶ καὶ ἅγιοι.

«Χάρις καὶ εἰρήνη ἅς εἶναι εἰς ἑσᾶς ἀπὸ τὸν Θεὸν Πατέρα μας καὶ ἀπὸ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν». Εἶπε χάριν, καὶ ὠνόμασε τὸν Θεὸν Πατέρα· διότι αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξις ἐκείνης τῆς χάριτος. Πῶς; Ἄκουσε τὸν ἴδιον πού λέγει ἄλλου· «Καὶ ἐπειδὴ εἴσθε υἱοί, ὁ Θεὸς ἔστειλεν εἰς τὰς καρδίας σας τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ του, τὸ ὅποιον κράζει Ἀββᾶ, δηλαδὴ Πάτερ»⁵. «Καὶ ἀπὸ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν». Διότι δι' ἐμᾶς ἔγινε Χριστὸς καὶ ἐφανερώθη ἐν σαρκί.

«Εὐλογητὸς ἅς εἶναι ὁ Θεός», λέγει, «καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ»⁶. Νά, ὁ Θεὸς τοῦ σαρκωθέντος·

δὲ μὴ θούλει, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου Πατρὸς «Ὁ εὐλογήσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστοῖς»⁷ Τὴν Ἰουδαϊκὴν ἐνιαῦθα αἰνίττειται· εὐλογία μὲν γὰρ ἦν, ἀλλ' οὐ πνευματικὴ οἶον, «Εὐλογῆσαι σε ὁ Θεός»,⁸
 5 «Εὐλογῆσει τὰ ἔκγονα τῆς κοιλίας σου, καὶ εὐλογῆσει τὴν εἰσοδὸν σου καὶ τὴν ἐξοδὸν σου». Ἐνιαῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τί; «Ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ». Τί γὰρ ἔτι σοι λείπει; Γέγονας ἀθάνατος, γέγονας ἐλεύθερος, γέγονας υἱός, γέγονας δίκαιος, γέγονας ἀδελφός, γέγονας συγκληρονόμος,⁹
 10 οὐμβασιλεύεις, οὐνδοξάζῃ· πάντα σοι κεχάρισται. «Πῶς οὐχὶ καὶ σὺν αὐτοῖς», φησί, «τὰ πάντα ἡμῖν χαρίζεται;». Ἡ ἀπαρχὴ σου ὑπὸ ἀγγέλων προσκυνεῖται, ὑπὸ τῶν Χερουβὶμ, τῶν Σεραφίμ· τί ἔτι λείπει;

«Ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ». Οὐδὲν σαρκικὸν ἐνιαῦθα.¹⁰ Διὰ τοῦτο πάντα ἐξεῖλεν ἐκεῖνα εἰπὼν, «Θλίψιν ἔξετε ἐν τῷ κόσμῳ», πρὸς ταῦτα ἡμᾶς ἀγαγών. Ὡσπερ γὰρ οἱ τὰ σαρκικὰ ἔχοντες, τῶν πνευματικῶν ἀκοῦσαι οὐκ ἠδύναντο· οὕτως οἱ τῶν πνευματικῶν τυγχάνοντες, οὐ δύνανται αὐτῶν ἐπιτυχάνειν, ἂν μὴ πρότερον τῶν σαρκικῶν ἀποσιῶσι.

20 Τί ἐστιν, «εὐλογία πνευματικὴ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις»; Οὐκ ἐν τῇ γῆ, φησί, καθάπερ παρὰ Ἰουδαίοις, «Τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε», «Γῆν ρέουσαν γάλα καὶ μέλι», «Εὐλογῆσει ὁ Θεός τὴν γῆν σου». Ἐνιαῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτον, ἀλλὰ τί; «Ὁ ἀγαπῶν με, τὰς ἐντολάς μου τηρήσει, καὶ ἐγὼ καὶ ὁ
 25 Πατὴρ ἐλευσόμεθα πρὸς αὐτόν, καὶ μονὴν παρ' αὐτοῖς ποιήσομεν». «Ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους τούτους, καὶ ποιῶν αὐ-

7. Ἀριθμ. 6, 24.
 8. Δευτερ. 7, 13.
 9. Ψαλμ. 120, 8.
 10. Ρωμ. 8, 32.
 11. Ἰωάν. 16, 33.
 12. Ἦσ. 1, 19.
 13. Ἐξ. 3, 8.
 14. Δευτ. 7, 13.
 15. Ἰωάν. 14, 23.

ἂν δὲ δὲν ἐπιθυμῆς ἔτσι, τότε Πατὴρ τοῦ Θεοῦ Λόγου. «Ὁ ὁποῖος μᾶς ἠύλογησεν ἐν Χριστῷ μὲ κάθε εὐλογίαν πνευματικὴν εἰς τὰ ἐπουράνια». Ἐδῶ ὑπαινίσσεται τὴν εἰς τοὺς Ἰουδαίους εὐλογίαν· βεβαίως ἦτο μὲν εὐλογία, ἀλλ' ὄχι πνευματικὴ· ὅπως δηλαδὴ «ὁ Κύριος νὰ σὲ εὐλογήσῃ»⁷, «θὰ εὐλογῇ τὸν γόνον τοῦ σώματός σου»⁸, καὶ «Ὁ Κύριος θὰ φυλάξῃ τὰς εἰσόδους καὶ τὰς ἐξόδους»⁹. Ἐδῶ ὅμως ὄχι ἔτσι, ἀλλὰ πῶς; «Μὲ κάθε εὐλογίαν πνευματικὴν». Τί λοιπὸν σοῦ λείπει ἀκόμη; Ἔγινες ἀθάνατος, ἔγινες ἐλεύθερος, ἔγινες υἱός, ἔγινες δίκαιος, ἔγινες ἀδελφός, ἔγινες συγκληρονόμος, συμβασιλεύεις, συνδοξάζεσαι· ὅλα σοῦ ἔχουν χαρισθῆ. «Ἐκεῖνος ποῦ δὲν ἐλυπήθη τὸν Υἱόν του, ἀλλὰ τὸν παρέδωσεν εἰς θάνατον πρὸς χάριν ὅλων μας, πῶς μαζί μὲ αὐτόν», λέγει, «δὲν θὰ μᾶς χαρίσῃ τὰ πάντα;»¹⁰. Ἡ ἀπαρχὴ τοῦ γένους σου, ὁ σαρκωθεὶς Χριστός, προσκυνεῖται ἀπὸ ἀγγέλους, ἀπὸ τὰ Χερουβὶμ καὶ τὰ Σεραφίμ· τί λείπει ἀκόμη;

«Μὲ κάθε εὐλογίαν πνευματικὴν». Τίποτε σαρκικὸν ἔδῳ. Διὰ τοῦτο ὅλα ἐκεῖνα, τὰ σαρκικά, τὰ ἐξέβαλεν ὅταν εἶπεν, «Εἰς τὸν κόσμον θὰ ἔχετε θλίψιν»¹¹, ἀφοῦ μᾶς ὠδήγησεν εἰς τὰ πνευματικά. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ὅσοι κατέχονται ἀπὸ τὰ σαρκικά δὲν ἠδύναντο ν' ἀκούσουν τὰ πνευματικά, ἔτσι ὅσοι ἐπιτυχάνουν τὰ πνευματικά, δὲν δύνανται νὰ τὰ ἐπιτύχουν, ἂν προηγουμένως δὲν ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὰ σαρκικά.

Τί σημαίνει «εὐλογία πνευματικὴ εἰς τὰ ἐπουράνια»; Ὅχι εἰς τὴν γῆν, λέγει, ὅπως εἰς τοὺς Ἰουδαίους, «θὰ φάγετε τ' ἀγαθὰ τῆς γῆς»¹², «εἰς γῆν, ὅπου τὸ μέλι καὶ τὸ γάλα τρέχουν ἀφθόνως»¹³, «θὰ εὐλογήσῃ ὁ Θεὸς τὴν παραγωγὴν τῆς γῆς σου»¹⁴. Ἐδῶ ὅμως τίποτε τέτοιον, ἀλλὰ τί; «Ὁποῖος μὲ ἀγαπᾷ, θὰ τηρήσῃ τὸν λόγον μου, καὶ ὁ Πατὴρ μου θὰ τὸν ἀγαπήσῃ καὶ θὰ ἔλθωμεν εἰς αὐτόν καὶ θὰ κατοικήσωμεν εἰς αὐτόν μεταβάλλοντες τὴν καρδίαν του εἰς ναὸν μας»¹⁵. «Καθένας λοιπὸν ποῦ ἀκούει τοὺς λόγους μου αὐ-

τούς, ἀμοιωθήσεται ἀνδρὶ φρονίμῳ, ὅστις ὠκοδόμησε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν πέτραν· καὶ ἔπνευσαν οἱ ἄνεμοι, καὶ ἦλθον οἱ ποταμοί, καὶ προσέροηξαν τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ, καὶ οὐκ ἔπεσε· τεθεμελίωτο γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν». Ἡ πέτρα δὲ ποία
 5 ἐστίν, ἀλλ' ἢ τὰ οὐράνια πράγματα, τὰ πάσης μεταβολῆς ἀνώτερα; «Ὅστις γὰρ ἂν ὁμολογήσῃ με», φησί, «ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω αὐτὸν καὶ γὰρ ἔμπροσθεν τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς»· καί, «Ὅστις ἀπαρνήσεται με, ἀρνήσομαι αὐτὸν καὶ γὰρ»· καὶ πάλιν, «Μακάριοι οἱ καθα-
 10 ροὶ τῇ καρδίᾳ, διὸ αὐτοὶ πὸν Θεὸν ὄφονται»· καὶ πάλιν, «Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ Πνεύματι, διὸ αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»· καὶ πάλιν, «Μακάριοί ἐστε οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης, διὸ πολὺς ὁ μισθὸς ὑμῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς».

15 Ὅρας πανταχοῦ τοὺς οὐρανοὺς, οὐδαμοῦ γῆν, οὐδὲ τὰ ἐν τῇ γῆ; Καὶ πάλιν, «Ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, ἐξ οὗ καὶ σωτήρα ἀπεκδεχόμεθα Κύριον Ἰησοῦν»· καὶ πάλιν, «Μὴ τὰ ἐπίγεια φρονοῦντες, ἀλλὰ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς». «Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Τουτέστι, διὰ Χριστοῦ Ἰη-
 20 σοῦ, οὐ διὰ Μωϋσέως αὕτη ἦν ἡ εὐλογία. Ὡστε οὐ μόνον τῇ ποιότητι, ἀλλὰ καὶ τῷ μεσίτῃ διαφέρομεν ἡμεῖς, ὥσπερ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους φησί· «Καὶ Μωϋσῆς μὲν πιστὸς ἐν δόλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, ὡς θεράπων, εἰς μαρτύριον τῶν λα-

16. Ματθ. 7, 24-25.

17. Ματθ. 10, 32-33.

18. Ματθ. 5, 8.

19. Ματθ. 5, 8.

20. Ματθ. 5, 10.

21. Φιλπ. 3, 20.

22. Κολοσ. 3, 20.

τούς καὶ ἐφαρμόζει αὐτούς, θὰ τὸν παραβάλω πρὸς ἄνδρα φρόνιμον, πού ἔκτισε τὸ σπίτι του ἐπάνω εἰς τὴν πέτραν. Καὶ κατέβη ἡ βροχὴ καὶ ἤλθον οἱ ποταμοὶ τῆς νεροποντῆς εἰς τὰ θεμέλιά του, καὶ ἐφύσηξαν οἱ ἄνεμοι εἰς τοὺς τοίχους του, καὶ ἔπεσαν ἐπάνω εἰς τὸ σπίτι αὐτὸ καὶ δὲν ἐκρημνίσθη, διότι ἦτο θεμελιωμένον ἐπάνω εἰς τὴν πέτραν»¹⁶. Ποία ὅμως εἶναι ἡ πέτρα, ἂν ὄχι τὰ οὐράνια πράγματα, τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται ἐπάνω ἀπὸ κάθε μεταβολήν; Διότι «ὅποιος μὲ ὁμολογήσῃ ὡς Σωτῆρα του καὶ Θεὸν του ἐμπρὸς εἰς τοὺς ἄνθρώπους», λέγει, «πού καταδιώκουν τὴν πίστιν μου, θὰ τὸν ὁμολογήσω καὶ ἐγὼ ὡς πιστὸν ἀκόλουθόν μου ἐμπρὸς εἰς τὸν Πατέρα μου, πού εἶναι εἰς τοὺς οὐρανοὺς»· καί, «ὅποιος θὰ μὲ ἀρνηθῇ, θὰ τὸν ἀρνηθῶ καὶ ἐγώ»¹⁷. καὶ πάλιν· «Μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι, πού ἔχουν τὴν καρδίαν τους καθαρὰν ἀπὸ κάθε μολυσμὸν ἁμαρτίας, διότι αὐτοὶ θὰ ἴδουν τὸν Θεόν»¹⁸. καὶ πάλιν· «Μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι, πού ταπεινῶς συναισθάνονται τὴν πνευματικὴν πτωχείαν των, διότι εἶναι ἰδική των ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»¹⁹. καὶ πάλιν· «Μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι, πού ἐδιώχθησαν ἐξ αἰτίας τῆς ἀρετῆς, διότι εἶναι ἰδική των ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»²⁰.

Βλέπεις παντοῦ τοὺς οὐρανοὺς, πουθενὰ γῆν, οὔτε τὰ γῆϊνα; Καὶ πάλιν· «Διότι ἡ ἰδική μας πατρίς καὶ πολιτεία εἶναι εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους μὲ πολὺν πόθον περιμένομεν καὶ τὸν Σωτῆρα μας τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν»²¹. καὶ πάλιν· «Πρὸς τὰ ἄνω διευθύνετε καὶ προσηλώσατε τὰς σκέψεις σας· ὄχι πρὸς τὰ γῆϊνα»²². «Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Δηλαδή, αὐτὴ ἡ εὐλογία ἐδόθη διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὄχι διὰ Μωϋσέως. Ὡστε, ὄχι μόνον εἰς τὴν ποιότητα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν μεσίτην διαφέρομεν ἑμεῖς, ὅπως λέγει καὶ εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους· «Καὶ τὸν μὲν Μωϋσῆν ἔκαμεν ἔμπιστόν του ὁ Θεὸς εἰς ὅλον τὸν οἶκον του ὡσὰν ἐπιστάτην τῶν δούλων, διὰ νὰ παρέχεται ἀπὸ αὐτὸν ἔγκυρος μαρτυρία δι' ἐκεῖνα, πού ἐπρόκειτο νὰ λαληθοῦν ἀπὸ τὸν Θεὸν εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας. Ὁ Χριστὸς ὅμως ἔχει τὰ πιστὰ ὡσὰν υἱὸς ἐπά-

ληθησομένων· Χριστός δὲ ὡς Υἱὸς ἐπὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, οὗ οἶκός ἐσμεν ἡμεῖς».

2. «Καθὼς καὶ ἐξελέξατο ἡμᾶς», φησί, «ἐν αὐτῷ πρὸ καταβολῆς κόσμου, εἶναι ἡμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους κατενώπιον αὐτοῦ» | Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· δι' οὗ εὐλόγησεν ἡμᾶς, διὰ τούτου καὶ ἐξελέξατο. Αὐτὸς τοίνυν ἡμῖν ἐκεῖ δώσει ἐκεῖνα πάντα, αὐτός ἐστιν ὁ κριτής, καὶ ἐρεῖ· «Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου»· καὶ πάλιν, «Ὁ-
10 που εἰμὶ ἐγώ, θέλω ἵνα καὶ οὗτοι ᾧσω». Καὶ ἐν πάσαις σχεδὸν ταῖς ἐπιστολαῖς τοῦτο σπουδάζει δεικνύναι, ὅτι οὐ νεώτερα τὰ καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ἄνωθεν οὕτω τετύπωτο, οὐδ' ἐκ μεταμελείας ἀλλ' οὕτως ᾠκονόμητο καὶ προώριστο. Καὶ τοῦτο δὲ κηδεμονίας πολλῆς. Τί ἐστιν, «ἐν αὐτῷ ἐξελέξατο»; Διὰ
15 τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως ὁ Χριστὸς τοῦτο κατώρθωσε πρὶν ἢ γενέσθαι ἡμᾶς, μᾶλλον δὲ πρὶν ἢ τὸν κόσμον καταβληθῆναι. Καὶ καλῶς καταβολὴν εἶπεν, ὡς ἀπὸ τινος ὕψους μεγάλου καταβεβλημένον αὐτὸν δεικνύς. Καὶ γὰρ μέγα καὶ ἄφατον τὸ ὕψος τοῦ Θεοῦ, οὐ τῷ τόπῳ, ἀλλὰ τῷ ἀνακεχωρηκότι τῆς
20 φύσεως, καὶ πολὺ τὸ μέσον κτισματος καὶ κτίσιου.

Αἰσχυνέσθωσαν οἱ αἰρετικοὶ ταῦτα ἀκούοντες. Τί δὲ ἐξελέξατο; «Ὡστε εἶναι ἡμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους κατενώπιον αὐτοῦ». Ἴνα τοίνυν μή, ἀκούσας διὸ ἐξελέξατο, τὴν πίσιν ἀρκεῖν νομίσης μόνον, καὶ τὸν θλον προσιῖθῃσι. Διὰ
25 τοῦτο ἐξελέξατο, φησί, καὶ ἐπὶ τούτῳ, ἵνα ἅγιοι ᾧμεν καὶ ἄμωμοι. Ἐξελέξατο καὶ Ἰουδαίους ποιέ. «Ποῖον ἔθνος

23. Ἐδρ. 8, 5-6.

24. Ἐφεσ. 1, 4.

25. Ματθ. 25, 34.

26. Ἰωάν. 17, 24.

νω εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι καὶ ἰδικός του οἴκος. Οἶκος δὲ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ εἴμεθα τώρα ἡμεῖς οἱ Χριστιανοί»²³.

2. «Ὅπως καὶ μᾶς ἐξέλεξεν ἐν αὐτῷ πρὶν δημιουργηθῆ ὁ κόσμος, διὰ νὰ εἴμεθα ἅγιοι καὶ ἄμεμπτοι ἐνώπιόν του»²⁴. Αὐτὸ δὲ τὸ ὁποῖον ἐννοεῖ, εἶναι τὸ ἐξῆς· μὲ ἐκεῖνον διὰ τοῦ ὁποίου μᾶς ηὐλόγησε, μὲ ἐκεῖνον καὶ μᾶς ἐξέλεξεν. Αὐτὸς λοιπὸν ἐκεῖ θὰ μᾶς δώσῃ ὅλα ἐκεῖνα, αὐτὸς εἶναι ὁ κριτὴς καὶ θὰ εἴπῃ· «Ἐλάτε σεῖς πού εἴσθε εὐλογημένοι ἀπὸ τὸν Πατέρα μου, κληρονομήσατε τὴν βασιλείαν, ἣ ὁποία εἶναι ἐτοιμασμένη διὰ σᾶς ἀπὸ τὸν καιρὸν τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου»²⁵. καὶ πάλιν· «θέλω ὅπου εἶμαι ἐγώ, νὰ εἶναι καὶ αὐτοὶ μαζί μου»²⁶. Καὶ εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς ἐπιστολάς αὐτὸ προσπαθεῖ νὰ δείξῃ, ὅτι αὐτὰ τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς ἐμᾶς δὲν εἶναι νεώτερα σχέδια, ἀλλ' ἄνωθεν ἔτσι ἔχουν διαμορφωθῆ, οὔτε ἀπὸ μεταβολὴν τοῦ ἀρχικοῦ σκοποῦ, ἀλλ' ἔτσι ἐξ ἀρχῆς οἰκονομήθησαν καὶ προωρίσθησαν. Καὶ τοῦτο εἶναι σημεῖον μεγάλης πατρικῆς φροντίδος. Τί σημαίνει δὲ «μᾶς ἐξέλεξεν ἐν αὐτῷ»; Αὐτὸ τὸ ἔκανε ὁ Χριστὸς διὰ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως, πρὶν δημιουργηθῶμεν ἡμεῖς, ἢ μᾶλλον πρὶν ἀπὸ τὴν δημιουργίαν ἀκόμη τοῦ κόσμου. Καὶ ὀρθῶς εἶπε «καταβολήν», ὡσὰν νὰ ἐδείκνυεν αὐτὸν καταβεβλημένον ἀπὸ κάποιο μεγάλο ὕψος. Διότι μέγα καὶ ἀπερίγραπτον εἶναι τὸ ὕψος τοῦ Θεοῦ, ὅχι ὡς πρὸς τὸν τόπον, ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν φύσιν, ἣ ὁποία ἀπέχει πάρα πολὺ, καὶ εἶναι ἄπειρος ἢ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ κτίστου καὶ τοῦ κτίσματος.

Ἄς ἐντραποῦν οἱ αἰρετικοὶ εἰς τὸ ἄκουσμα αὐτῶν τῶν λόγων. Διατί δὲ μᾶς ἐξέλεξε; «Διὰ νὰ εἴμεθα ἅγιοι καὶ ἄμεμπτοι ἐνώπιόν του». Διὰ νὰ μὴ νομίσης λοιπὸν, ἐπειδὴ ἤκουσες ὅτι μᾶς ἐξέλεξεν, ὅτι ἀρκεῖ μόνον ἡ πίστις, προσθέτει καὶ τὸν τρόπον τοῦ βίου. Διὰ τοῦτο μᾶς ἐξέλεξε, λέγει, καὶ πρὸς τοῦτο, διὰ νὰ εἴμεθα ἅγιοι καὶ ἄμεμπτοι. Ἐξέλεξε καὶ τοὺς Ἰουδαίους κάποτε. «Διότι σᾶς ἐξέλεξεν ὁ Θεός»,

- τουτο», φησίν, «ἐξελέξατο ἐκ τῶν ἐθνῶν;». Εἰ δὲ ἄνθρωποι ἐκλεγόμενοι, τὰ κάλλιστα ἐκλέγονται, πολλῶ μᾶλλον ὁ Θεός. Καὶ τὸ ἐκλεγῆναι δέ, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας τεκμήριον καὶ τῆς αὐτῶν ἀρετῆς· πάντως γὰρ ἂν τοὺς δοκίμους ἐξελέξατο. Ἐποίησεν ἡμᾶς αὐτὸς ἁγίους, ἀλλὰ δεῖ μεῖναι ἁγίους. Ἄγιός ἐστιν ὁ τῆς πίστεως μετέχων, ἄμωμος, ὁ ἀνεπίληπτον βίον ἔχων. Ἄλλ' ἀγιότητα καὶ τὸ ἀνεπίληπτον οὐχ ἀπλῶς ζητεῖ, ἀλλὰ τὸ ἐνώπιον αὐτοῦ τοιούτους φαίνεσθαι. Εἰσὶ γὰρ ἅγιοι καὶ ἄμωμοι, ἀλλ' ἀνθρώποις οὕτω νομιζόμενοι, οἱ ἰάφοις ἐοικότες κεκονιαμένοις, καθὼς οἱ τὰς δορὰς τῶν προβάτων ἔχοντες. Ἄλλ' οὐ τοιούτους ζητεῖ ἀλλ' οἷους ὁ προφήτης φησὶ, «Καὶ κατὰ τὴν καθαρότητα τῶν χειρῶν μου»· ποίαν; «τὴν ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ». Ἀγιωσύνην ζητεῖ, ἣν ὁ τοῦ Θεοῦ ὀφθαλμὸς ὁρᾷ.
- 15 Εἶπε καὶ τούτων τὰ καιροθώματα, καὶ πάλιν ἐπὶ τὴν χάριν αὐτοῦ ἄνεισιν. Οὐ γὰρ ἀπὸ πόνων οὐδὲ καιροθωμάτων τοῦτο γίνεται, ἀλλ' ἀπὸ ἀγάπης· οὔτε ἀπὸ ἀγάπης μόνον, οὔτε ἀπὸ αἷς ἡμετέρας ἀρετῆς. Εἰ γὰρ δὴ ἀπὸ ἀγάπης μόνης, ἐχρῆν ἅπαντας σωθῆναι· εἰ δὲ ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ἀρετῆς
- 20 πάλιν μόνης, περιττὴ ἡ παρουσία αὐτοῦ, καὶ πάντα τὰ οἰκονομηθέντα. Ἄλλ' οὔτε ἀπὸ ἀγάπης μόνης, οὔτε ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ἀρετῆς ἀλλ' ἐξ ἀμφοτέρων. «Ἐξελέξατο γὰρ ἡμᾶς», φησίν· ὁ δὲ ἐκλεγόμενος οἶδεν ὅπερ ἐκλέγεται. «Ἐν ἀγάπῃ», φησὶ, «προορίσας ἡμᾶς».
- 25 Ἄλλ' οὐδένα ἂν ἔσωσεν ἡ ἀρετὴ, τῆς ἀγάπης μὴ οὔσης. Εἰπέ γάρ μοι, τί Παῦλος ἂν ὠφελήθη, ποῦ δὲ ἂν ἐπεδείξατο ἄπερ ἐπεδείξατο, εἰ μὴ καὶ ἄνωθεν αὐτὸν ἐκάλεσε, καὶ ἀγα-

27. Δευτ. 14, 2.

28 Ψαλμ. 17, 25.

λέγει, «μεταξὺ ὄλων τῶν λαῶν τῆς γῆς, διὰ νὰ γίνητε ἰδικός του λαός»²⁷. Ἐὰν δὲ οἱ ἄνθρωποι, ὅταν ἐκλέγουν, ἐκλέγουν τὰ κάλλιστα, πολὺ περισσότερον ὁ Θεός. Καὶ τὸ ὅτι ἐξελέγησαν εἶναι ἀπόδειξις καὶ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἰδικῆς των ἀρετῆς· διότι τοὺς ἐναρέτους ὅπως-δήποτε τοὺς ἐξέλεξεν. Αὐτὸς μᾶς ἔκανε ἀγίους, ἀλλὰ πρέπει νὰ μείνωμεν ἅγιοι. Ἄγιος εἶναι αὐτὸς ὁ ὁποῖος μετέχει τῆς πίστεως, ὁ ἄμεμπτος, ὁ ἔχων βίον ἀνεπίληπτον. Ἄλλὰ δὲν ζητεῖ ἀπλῶς τὴν ἀγιότητα καὶ τὸ ἀνεπίληπτον, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ δεικνύωμεν εἰς ἐκεῖνον ὅτι εἴμεθα τέτοιοι. Διότι ὑπάρχουν ἅγιοι καὶ ἄμεμπτοι, ἀλλὰ νομιζόμενοι τέτοιοι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι ὁμοιάζουν μὲ τάφους πού ἔχουν τὴν ἐμφάνισιν μόνον καλήν, ὅπως ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἐνδύονται μὲ δέρματα προβάτων. Δὲν ζητεῖ ὅμως τέτοιους, ἀλλ' ὡσὰν ἐκείνους πού λέγει ὁ προφήτης· «Διὰ τοῦτο ὁ Κύριος μου ἀνταπέδωκε συμφώνως πρὸς τὴν καθαρότητα τῶν χειρῶν μου»²⁸. ποῖαν; «τὴν ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν του»²⁸. Ζητεῖ ἀγιότητα, τὴν ὁποῖαν βλέπει ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ Θεοῦ.

Ἄνεφερε καὶ αὐτῶν τὰ κατορθώματα, καὶ πάλιν εἰς τὴν χάριν ἐπιστρέφει. Διότι ὄχι ἀπὸ κόπους, οὔτε ἀπὸ κατορθώματα γίνεται αὐτό, ἀλλ' ἀπὸ ἀγάπην· οὔτε μόνον ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, οὔτε μόνον ἀπὸ τὴν ἰδικήν μας ἀρετήν. Διότι ἐὰν ἐγίνετο μόνον ἀπὸ τὴν ἀγάπην, ἔπρεπε νὰ σωθῶμεν ὅλοι· ἂν πάλιν ἐγίνετο μόνον ἀπὸ τὴν ἰδικήν μας ἀρετήν, θὰ ἦτο περιττὴ ἡ παρουσία τοῦ Κυρίου καὶ ὅλα τὰ τῆς θείας οἰκονομίας. Δὲν γίνεται ὅμως οὔτε ἀπὸ τὴν ἀγάπην μόνον, οὔτε ἀπὸ τὴν ἰδικήν μας ἀρετήν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ δύο. Διότι λέγει, «μᾶς ἐξέλεξεν»· ὁ δὲ ἐκλεγόμενος γνωρίζει αὐτὸ διὰ τὸ ὁποῖον ἐκλέγεται. «Διὰ τῆς ἀγάπης», λέγει, «μᾶς προώρισε νὰ εἴμεθα υἱοὶ του».

Ἄλλὰ κανένα δὲν θὰ ἔσωζεν ἢ ἀρετὴ, ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ἢ ἀγάπη. Διότι εἶπέ μου, τί θὰ ὠφελεῖτο ὁ Παῦλος, καὶ πῶς θὰ ἐπεδείκνυεν ὅσα ἐπέδειξεν, ἐὰν δὲν τὸν ἐκάλει

πήσας εἴλκυσσε πρὸς πρὸς ἑαυτὸν; Ἄλλως δέ, καὶ τὸ τοσοῦ-
των ἀξιῶσαι, ἀγάπης ἦν, οὐ τῆς ἡμετέρας ἀρειῆς. Τὸ γὰρ
ἐναρέτους γενέσθαι καὶ πιστεῦσαι καὶ προσελθεῖν, καὶ τοῦτο
μὲν αὐτοῦ ἦν τοῦ καλέσαντος, πλὴν ἀλλὰ καὶ ἡμέτερον· τὸ
5 δὲ προσελθόντας τοσοῦτων ἀξιῶσαι τιμῶν, ὥστε εὐθέως ἀπὸ
ἔχθρας εἰς υἰοθεσίαν ἀγαγεῖν, ὑπερβαλλούσης ὄντως ἀγάπης.

3. «Ἐν ἀγάπῃ», φησί, «προορίσας ἡμᾶς εἰς υἰοθεσίαν διὰ
Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς αὐτόν». Ὁρᾷς πῶς οὐδὲν ἄνευ Χριστοῦ;
πῶς οὐδὲν ἄνευ τοῦ Πατρὸς; Ἐκεῖνος προώρισεν, οὗτος
10 προσήγαγε. Καὶ ταῦτα τίθησιν ἐπαίρων τὰ γεγενημένα, καθά-
περ καὶ ἐτέρωθί φησιν· «Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα διὰ
τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Μεγάλα μὲν γὰρ τὰ δο-
θέντα, πολλῶ δὲ μείζονα γίνεται τῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ δοθῆ-
ναι· διὸ οὐκ ἔπεμψέ τινα τῶν δούλων πρὸς τοὺς δούλους
15 ἀλλ' αὐτὸν τὸν μονογενῆ.

«Κατὰ τὴν εὐδοκίαν», φησί, «τοῦ θελήματος αὐτοῦ»· του-
τέστι, διὰ τὸ σφοδρῶς θελήσαι. Ἡ ἐπιθυμία αὐτοῦ, ὡς ἄν-
τις εἶποι, αὕτη ἐστὶ πανταχοῦ γὰρ εὐδοκία τὸ θέλημά ἐστι
τὸ προηγούμενον. Ἔστι γὰρ καὶ ἄλλο θέλημα· οἶον, θέλημα
20 πρῶτον, τὸ μὴ ἀπολέσθαι ἡμαρτηκότητας· θέλημα δεύτερον, τὸ
γενομένους κακοὺς ἀπολέσθαι. Οὐ γὰρ δὴ ἀνάγκη αὐτοὺς
κολάζει, ἀλλὰ θέλων. Τοιοῦτον καὶ ἐπὶ Παύλου ἔστιν ἰδεῖν,
οἶον ὡς διὰ λέγει· «Θέλω πάντας ἀνθρώπους εἶναι, ὡς καὶ
ἐμαυτόν»· «Θέλω πάλιν νεωτέρας γαμεῖν, τεκνογονεῖν». Εὐ-
25 δοκίαν οὖν τὸ πρῶτον θέλημά φασι, τὸ σφοδρὸν θέλημα, τὸ
μετὰ ἐπιθυμίας θέλημα, δ' ἐφ' ἡμῶν· οὐ γὰρ παραιτήσομαι

29. Α' Κορ. 7, 7.

30. Α' Τιμ. 5, 14.

ἄνωθεν, καί, ἀφοῦ τὸν ἠγάπησε, δὲν τὸν προσεῖλκυεν ὁ Κύριος πρὸς τὸν ἑαυτὸν του; Ἄλλως τε δέ, καὶ τὸ ὅτι μᾶς ἠξίωσε τόσων ἀγαθῶν, ἦτο ἀποτέλεσμα ἀγάπης, ὄχι τῆς ἰδικῆς μας ἀρετῆς. Διότι καὶ τὸ νὰ γίνωμεν ἐνάρετοι καὶ νὰ πιστεύσωμεν καὶ νὰ προσέλθωμεν, καὶ τοῦτο μὲν ἦτο ἔργον τοῦ ἰδίου τοῦ καλέσαντος, πλὴν ὅμως καὶ ἰδικόν μας· τὸ ὅτι δὲ μᾶς ἠξίωσε, ὅταν προσήλθομεν, τόσων τιμῶν, ὥστε ἀμέσως νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ ἀπὸ τὴν ἔχθραν εἰς τὴν υἰοθεσίαν, εἶναι ἔργον ὑπερβολικῆς πράγματι ἀγάπης.

3. «Ἀφοῦ δι' ἀγάπης μᾶς προώρισε νὰ εἴμεθα υἱοὶ του διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Βλέπεις πῶς τίποτε δὲν ἔγινε χωρὶς τὸν Χριστόν; Πῶς τίποτε δὲν ἔγινε χωρὶς τὸν Πατέρα; Ὁ Πατὴρ προώρισεν, ὁ Χριστὸς προσήγαγε. Καὶ αὐτὰ ἐκθέτει ἐξυψῶνων τὰ ὅσα ἔγιναν, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἄλλοῦ λέγει· «Ὅχι μόνον θὰ σωθῶμεν, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα διὰ τὸν Θεὸν διὰ τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ. Διότι μεγάλα εἶναι μὲν τὰ δοθέντα, ἀλλὰ πολὺ μεγαλύτερα γίνονται ἀπὸ τὸ ὅτι ἐδόθησαν διὰ τοῦ Χριστοῦ· διότι δὲν ἀπέστειλε κανένα ἀπὸ τοὺς δούλους πρὸς τοὺς δούλους, ἀλλ' αὐτὸν τὸν ἴδιον τὸν μονογενῆ.

«Συμφώνως πρὸς τὴν εὐαρέσκειαν», λέγει, «τοῦ θελήματός του»· δηλαδή, διὰ τὸ ὅτι τὸ ἠθέλησε πάρα πολὺ. Θὰ ἤμποροῦσε κανεὶς νὰ εἴπῃ ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ ἐπιθυμία του· διότι παντοῦ εὐαρέσκεια εἶναι τὸ ἐπικρατοῦν θέλημα. Διότι ὑπάρχει καὶ ἄλλο θέλημα· ὅπως, θέλημα πρῶτον, τὸ νὰ μὴ καταστρέψῃ τοὺς ἁμαρτωλοὺς· θέλημα δεύτερον, τὸ νὰ τοὺς καταστρέψῃ ἀφοῦ ἔγιναν κακοί. Διότι ὅπωςδήποτε δὲν κολλάζει αὐτοὺς ἀπὸ ἀνάγκην, ἀλλ' ἐπειδὴ θέλει. Αὐτὸ θὰ ἴδωμεν καὶ εἰς τὸν Παῦλον, ὅπως ὅταν λέγῃ· «Θὰ ἤθελον ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νὰ εἶναι ὅπως εἶμαι ἐγώ»²⁹. «Θέλω πάλιν αἱ νεώτεροι κῆραι νὰ ὑπανδρεύωνται καὶ νὰ γεννοῦν παιδιά»³⁰. Εὐαρέσκειαν λοιπὸν ὀνομάζει τὸ πρῶτον θέλημα, τὸ σφοδρὸν θέλημα, τὸ μὲ ἐπιθυμίαν θέλημα, ὅπως γίνεται καὶ εἰς ἡμᾶς· διότι δὲν θὰ παραιτηθῶ ἀπὸ τοῦ νὰ χρησιμοποιήσω

καὶ κοινοτέρῳ λέξει χρῆσασθαι σαφηνείας ἕνεκεν τῶν ἀφελειστέρων· ὃ λέγομεν ἡμεῖς πείσμα, καί, κατὰ τὸ πείσμα ἡμῶν· τουτέστι, σφόδρα ἐφίεται, σφόδρα ἐπιθυμεῖ τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας.

5 Τίνος οὖν ἕνεκεν οὕτως ἡμᾶς ἀγαπᾷ; τίνος ἕνεκεν οὕτω φιλεῖ; Ἀπὸ ἀγαθότητος μόνης· ἢ γὰρ χάρις ἀγαθότητός ἐστι. Διὰ τοῦτο, φησὶν, εἰς υἰοθεσίαν ἡμᾶς προώρισε, θέλων καὶ σφόδρα τοῦτο βουλόμενος, ἵνα ἢ τῆς χάριτος αὐτοῦ δόξα δειχθῇ. «Κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ θελήματος αὐτοῦ, 10 φησὶν, εἰς ἔπαινον δόξης αἷς χάριτος αὐτοῦ, ἐν ἣ ἔχαρίωσεν ἡμᾶς ἐν τῷ ἡγαπημένῳ». Ἰνα ἢ τῆς χάριτος αὐτοῦ δόξα δειχθῇ, φησὶν, ἐν ἣ ἔχαρίωσεν ἡμᾶς. Οὐκοῦν εἰ εἰς τοῦτο ἔχαρίωσεν, εἰς ἔπαινον δόξης τῆς χάριτος αὐτοῦ, καὶ ἵνα δείξῃ τὴν χάριν αὐτοῦ, μένωμεν ἐν αὐτῇ.

15 «Εἰς ἔπαινον δόξης», φησὶν. Ἰνα τίς αὐτὸν ἐπαινέσῃ; ἵνα τίς αὐτὸν δοξάσῃ; ἡμεῖς; ἀλλ' ἄγγελοι; ἀλλ' ἀρχάγγελοι; ἀλλὰ πᾶσα ἢ κτίσις; Καὶ τί τοῦτο; Οὐδέν· ἀνευδεὲς γὰρ τὸ θεῖον. Τίνος οὖν ἕνεκεν βούλεται ἐπαινέσθαι καὶ δοξάζεσθαι παρ' ἡμῶν; Ὡστε τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην θερμοτέραν 20 ἡμῖν ἐγγενέσθαι. Οὐδενὸς γὰρ ἐφίεται τῶν παρ' ἡμῶν, ἀλλ' ἢ τῆς σωτηρίας μόνης, οὐ διακονίας, οὐ δόξης, οὐκ ἄλλου οὐδενός, καὶ πάντα διὰ τοῦτο ποιεῖ. Ὁ γὰρ ἐπαινωὶν καὶ θαυμάζων τὴν εἰς αὐτὸν χάριν γεγενημένην, προσεκτικώτερος ἔσται καὶ σπουδαιότερος.

25 «Ἦς ἔχαρίωσεν ἡμᾶς», φησὶν. Οὐκ εἶπεν, ἧς ἔχαρίωσαι, ἀλλ', «ἔχαρίωσεν ἡμᾶς»· τουτέστιν, οὐ μόνον ἁμαρτημάτων ἀπήλλαξεν, ἀλλὰ καὶ ἐπεράσιους ἐποίησε. Καθάπερ γὰρ εἴ τις λαβὼν ψωραλέον τινὰ καὶ λοιμῶν καὶ νόσῳ διεφθαρμένον καὶ γήρα καὶ πενίαν καὶ λιμῶν, εὐθέως εὐμορφον 30 νεώτερον ἐργάσαιο, πάσης ἀνθρώπους νικῶντα τῷ κάλλει, σφοδρὰν μὲν τὴν ἀνγίην ἀφιέντα ἀπὸ τῶν παρειῶν, καὶ τὰς

καὶ τὴν πλέον κοινὴν λέξιν, διὰ νὰ γίνω σαφὴς καὶ εἰς τοὺς πιδ ἄπλοῦς· αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἔμεῖς ὀνομάζομεν πείσμα καί, συμφώνως πρὸς τὸ πείσμα μας· δηλαδή, πάρα πολὺ ποθεῖ, πάρα πολὺ ἐπιθυμεῖ τὴν σωτηρίαν μας.

Ἐξ αἰτίας τίνος μᾶς ἀγαπᾷ τόσο πολὺ; Διατί μᾶς ἐπιθυμεῖ τόσο; Ἀπὸ ἀγαθότητα μόνον· διότι ἡ χάρις εἶναι ἀγαθότης. Διὰ τοῦτο, λέγει, μᾶς προώρισε νὰ εἴμεθα υἱοὶ του, θέλων καὶ ποθῶν πάρα πολὺ αὐτό, διὰ νὰ δειχθῇ ἡ δόξα τῆς χάριτός του. «Συμφώνως πρὸς τὴν εὐαρέσκειαν τοῦ θελήματός του», λέγει, «πρὸς ἔπαινον τῆς ἐνδόξου χάριτός του, διὰ τῆς ὁποίας μᾶς ἐχάρισε πλούσια δῶρα διὰ τοῦ ἠγαπημένου του». Διὰ νὰ φανερωθῇ ἡ δόξα τῆς χάριτός του, λέγει, διὰ τῆς ὁποίας μᾶς ἐπροίκισε πλουσίως. Λοιπὸν, ἐὰν πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν μᾶς ἐπροίκισε μὲ τὴν χάριν του, πρὸς ἔπαινον τῆς δόξης τῆς χάριτός του καὶ διὰ νὰ φανερώσῃ τὴν χάριν του, ἃς μένωμεν τότε εἰς αὐτήν.

«Πρὸς ἔπαινον τῆς δόξης», λέγει. Διὰ νὰ τὸν ἐπαινέσῃ ποῖος; διὰ νὰ τὸν δοξάσῃ ποῖος; ἔμεῖς; ἢ οἱ ἄγγελοι; ἢ μήπως οἱ ἀρχάγελλοι; ἢ μήπως ὅλη ἡ κτίσις; Καὶ τί εἶναι αὐτό; Τίποτε· διότι ὁ Θεὸς δὲν ἔχει καμμίαν ἀνάγκην. Διατί λοιπὸν θέλει νὰ ἐπαινῆται καὶ νὰ δοξάζεται ἀπὸ ἐμᾶς; Διὰ νὰ γίνῃ θερμότερα μέσα μας ἢ πρὸς αὐτὸν ἀγάπη. Διότι τίποτε δὲν ἐπιθυμεῖ ἀπὸ ἐμᾶς, παρὰ μόνον τὴν σωτηρίαν μας, ὅχι ὅμως ὑπηρεσίαν, οὔτε δόξαν, οὔτε τίποτε ἄλλο, καὶ τὰ πάντα κάνει διὰ τὴν σωτηρίαν μας. Διότι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δοξολογεῖ καὶ θαυμάζει τὴν χάριν ἢ ὁποία τοῦ ἐδόθη, θὰ εἶναι προσεκτικώτερος καὶ καλύτερος.

«Διὰ τῆς ὁποίας μᾶς ἐπροίκισε πλουσίως». Δηλαδή, ὅχι μόνον μᾶς ἀπήλλαξε τῶν ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ μᾶς ἔκανεν ἀξιαγαπήτους. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἂν κάποιος παραλαβῶν ἓνα ψωραλέον, ἐφθαρμένον ἀπὸ φοβερὰν νόσον καὶ τὸ γῆρας, τὴν πτωχείαν καὶ τὴν πείναν, τὸν ἔκαμνεν ἀμέσως αὐτὸν νέον, ὠραῖον, ὑπερβάλλοντα ὅλους τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸ κάλλος, καταυγάζοντα δυνατὸν φῶς ἀπὸ τὰς παρεΐας

μαρμαρυγὰς ἀποκρύπτιονα ταῖς τῶν ὀφθαλμῶν βολαῖς, εἶτα ἐν αὐτῷ κατασιήσειε τῷ τῆς ἡλικίας ἄνθει, καὶ μετὰ τοῦτο ἀλουργίδα περιβάλοι καὶ διάδημα καὶ πάντα τὸν κόσμον οὕτως ἐξήσκησεν ἡμῶν τὴν ψυχὴν, καὶ καλὴν καὶ ποθεινὴν δ καὶ ἐπέρασιον ἐποίησεν. Ἐπιθυμοῦσι γὰρ ἄγγελοι παρακῦψαι πρὸς τοιαύτην ψυχὴν, ἀρχάγγελοι, πάντες ἅγιοι. Οὕτως ἡμᾶς ἐπιχάριας ἐποίησε, καὶ ἐαυτῷ ποθεινοῦς. «Ἐπιθυμήσει», γάρ, φησὶν, «ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου».

4. Ὅρα γὰρ οἷα πρὸς τοῦτου ἐπιβλαβῆ φθεγγόμενοι οἷα κε-
 10 χαριτωμένα ρήματα φθεγγόμενα νῦν. Οὐκέτι πλοῦτιον θαυμάζομεν, οὐκέτι τὰ ἐνιαῦθα, ἀλλὰ τὰ οὐράνια καὶ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Οὐχὶ χαρίεν ἐκεῖνο τὸ παιδίον εἶναι φαμεν, ὅπερ ἂν μετὰ τῆς τοῦ σώματος ὥρας καὶ πολλὴν ἔχη τὴν ἐν τοῖς ρήμασι χάριν; Τοιοῦτοί εἰσιν οἱ πιστοί. Ὅρα οἷα φθέγγον-
 15 ται οἱ μεμνημένοι. Τί γὰρ χαριέστερον ἐκείνου τοῦ σιόματος γένοιτ' ἂν, τοῦ τὰ θαυμασιὰ ρήματα ἀφιέντιος, καὶ καθαρῆ καρδία καὶ καθαρῶς χεῖλεσι μεταλαμβάνοντιος ἰραπέζης μυσικῆς τοιαύτης μετὰ πολλῆς τῆς λαμπρότητος, τῆς παρησί-
 20 ας; Τί χαριέστερον τῶν ρημάτων, δι' ὧν ἀποιασοῦμεθα τῷ διαβόλῳ; δι' ὧν συνιασοῦμεθα τῷ Χριστῷ; τῆς ὁμολογίας ἐκείνης τῆς πρὸς τοῦ λουτροῦ; τῆς μετὰ τὸ λουτρόν; Ἐννοήσωμεν ὅσοι διεφθείραμεν τὸ βάπτισμα, καὶ σιενάξωμεν, ἵνα δυνηθῶμεν αὐτὸ πάλιν ἀναλαβεῖν.

«Διὰ τοῦ ἡγάπημένου», φησὶν, «ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύ-
 25 τρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ». Πῶς; Οὐ μόνον δι τὸν Υἱὸν ἔδωκε θαυμασιόν, ἀλλ' δι καὶ τοῦτω τῷ τρόπῳ, ὥστε σφάξαι αὐτὸν τὸν ἀγαπώμενον. Πολλὴ ἢ ὑπερβολὴ τὸν ἀγαπώμενον ὑπὲρ τῶν μισουμένων ἔδωκεν. Ὅρα πόσον ἡμᾶς τιμᾶται. Εἰ,

31. Ψαλμ. 44, 12.

32. Ἐφεσ. 1, 7.

καὶ ἐπισκιάζοντα τὴν ἀκτινοβολίαν διὰ τῶν βλεμμάτων τῶν ὀφθαλμῶν, ἀκολούθως ἐπανεφέρεν αὐτὸν εἰς τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὸ τὸν περιέβαλλε μὲ ἔνδυμα πορφυροῦν καὶ κάθε στολισμὸν καὶ τιμὴν, ἔτσι ἐκαλλώπισε τὴν ψυχὴν μας καὶ τὴν ἔκαμεν ὡραίαν καὶ ἀξιαγάπητον: Διότι ἐπιθυμοῦν νὰ εἰσέλθουν εἰς μίαν τέτοιαν ψυχὴν οἱ ἄγγελοι, οἱ ἀρχάγγελοι, καὶ ὅλοι οἱ ἅγιοι. Τόσον θελκτικὸς καὶ ποθητοὺς διὰ τὸν ἑαυτὸν του μᾶς ἔκανε. Διότι, λέγει, «θὰ ἐπιθυμήσῃ ὁ βασιλεὺς τὸ κάλλος σου»²¹.

4. Κοίταξε λοιπὸν ποῖα ἐπιβλαβῆ λόγια ἐλέγομεν πρὶν ἀπὸ αὐτὸ καὶ ποῖα χαριτωμένα λόγια λέγομεν τώρα. Δὲν θαυμάζομεν τὸν πλοῦτον, οὔτε τὰ ἐδῶ, ἀλλὰ τὰ οὐράνια καὶ τὰ εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Δὲν λέγομεν ὅτι εἶναι χαριτωμένον ἐκεῖνο τὸ παιδί τὸ ὁποῖον, μαζὶ μὲ τὴν φροντίδα τοῦ σώματος ἔχει καὶ πολλὴν χάριν εἰς τὸν λόγον; Τέτοιοι εἶναι οἱ πιστοί. Πρόσεξε τί λέγουν αὐτοὶ πού ἔχουν μνηθῆ εἰς τὰ μυστήρια τῆς πίστεως. Διότι τί θὰ ἠδύνατο νὰ εἶναι χαριέστερον ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ στόμα, τὸ ὁποῖον λέγει θαυμασίους λόγους, καὶ μὲ καθαρὰν καρδίαν καὶ καθαρὰ χεῖλη μεταλαμβάνει ἀπὸ τὴν μυστικὴν τράπεζαν μὲ πολλὴν λαμπρότητα καὶ παρρησίαν; Τί εἶναι περισσότερο χαριτωμένον ἀπὸ τοὺς λόγους μὲ τοὺς ὁποίους ἀποτασσόμεθα τὸν διάβολον; μὲ τοὺς ὁποίους συντασσόμεθα μὲ τὸν Χριστόν; ἀπὸ τὴν ὁμολογίαν ἐκείνην πρὶν καὶ μετὰ ἀπὸ τὸ βάπτισμα; Ἄς σκεφθῶμεν πόσοι ἐμολύναμεν τὸ βάπτισμα καὶ ἄς στενάζωμεν, διὰ νὰ ἠμπορέσωμεν νὰ τὸ ἀποκτήσωμεν καὶ πάλιν.

«Διὰ τοῦ ἠγαπημένου», λέγει, «διὰ τοῦ ὁποίου ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματός του»²². Μὲ ποῖον τρόπον; Δὲν εἶναι θαυμαστὸν μόνον τὸ ὅτι ἔδωσε τὸν Υἱόν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι τὸν ἔδωσε μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον, ὥστε καὶ νὰ σφάζῃ αὐτὸν τὸν ἀγαπώμενον. Μεγίστη ἢ ὑπερβολὴ ἔδωσε τὸν ἀγαπώμενον ὑπὲρ τῶν μισουμένων. Κοίταξε πόσον μᾶς τιμᾷ. Ἐάν, ὅταν τὸν ἐμισούσαμεν καὶ ἡμεθα ἐχθροί, ἔδωσε τὸν

ὅτε αὐτὸν ἐμισοῦμεν καὶ ἐχθροὶ ἡμεν, τὸν ἀγαπώμενον ἔδωκε, τί οὐ ποιήσει λοιπόν;

«Τὴν ἄφεισιν τῶν παραπιωματίων». Ἐνωθεν κάτω κείνοι πρότερον νιοθεσίαν εἰπὼν καὶ ἀγιασμόν καὶ ἀμώμους, 5 καὶ τότε τὸ πάθος, οὐ μειῶν, οὐδὲ ἀπὸ μεγάλων ἐπὶ τὰ μικρὰ καιάγων τὸν λόγον, ἀλλ' ἀπὸ τῶν μικρῶν ἐπὶ τὰ μεγάλα ἀνιών. Οὐδὲν γὰρ οὕτω μέγα, ὡς τὸ τὸ αἷμα ἐκχυθῆναι τοῦ Υἱοῦ ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τῆς νιοθεσίας καὶ τῶν ἄλλων δωρεῶν τοῦτο μεῖζον, τὸ μηδὲ τοῦ Υἱοῦ φείσασθαι. Μέγα 10 τὸ ἀφεθῆναι τῶν ἀμαρτημάτων, ἀλλὰ μεῖζον τὸ διὰ τοῦ αἵματος τοῦ δεσποτικοῦ. Ὅτι γὰρ τοῦτο πολλῶ μεῖζον ἀπάντων, ὅρα πῶς καὶ ἐνιαῦθα ἀνεβόησε λέγων· «Κατὰ τὸν πλοῦτιον τῆς χάριτος αὐτοῦ, ἧς ἐπερίσσευσεν εἰς ἡμᾶς». Πλοῦτιος μὲν γὰρ κάκεινο, πολλῶ δὲ πλέον οὗτος. «Ἦς ἐπερίσσευσε», 15 φησὶν, «εἰς ἡμᾶς». Καὶ πλοῦτιος, καὶ ἐπερίσσευσε, τουτέστιν, ἀφάτως ἐξεχύθη. Οὐκ ἔνεστι λόγῳ παρασιῆσαι, ὧν διὰ τῶν ἔργων ἐπειράθημεν. Πλοῦτιος γὰρ ἐστὶ, πλοῦτιος περισσεύων, οὐκ ἀνθρώπων, ἀλλὰ Θεοῦ, ὥστε πανταχόθεν ἀμήχανον αὐτὸν λεχθῆναι.

20 5. «Ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ φρονήσει γνωρίσας ἡμῖν τὸ μυστήριον τοῦ θελήματος αὐτοῦ»· τουτέστι, σοφοὺς καὶ φρονίμους ποιήσας τὴν ὄντως σοφίαν, τὴν ὄντως φρόνησιν. Βαβαί, πόση φίλια; τὰ γὰρ μυστήρια αὐτοῦ ἡμῖν λέγει. «Τοῦ θελήματος αὐτοῦ», φησὶν ὡς ἂν εἴποι τις, τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ 25 αὐτοῦ ἡμῖν ἐγνώρισε. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ μυστήριον τὸ πάσης σοφίας γέμον καὶ φρονήσεως. Τί γὰρ ταύτης τῆς σοφίας ἴσον ζητεῖς; τοὺς οὐδενὸς ἀξίους ὄντας, τοῦτους εὔρην δπως

33. Ἐφεσ. 1, 8.

34. Ἐφεσ. 1, 9.

ἀγαπώμενον δι' ἑμᾶς, τί δὲν θὰ κάνῃ εἰς τὴν συνέχειαν διὰ νὰ σωθῶμεν;

«Τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν». Ἀπὸ τὰ ἀνώτερα καταβαίνει πρὸς τὰ κατώτερα· πρῶτον ἀφοῦ ὠμίλησε διὰ τὴν υἰοθεσίαν, τὸν ἁγιασμόν, τὸ ὅτι ἐγίναμεν ἄμεμπτοι, εἰς τὴν συνέχειαν ὁμιλεῖ διὰ τὸ πάθος, χωρὶς νὰ μειώνη τὸν λόγον καὶ νὰ τὸν μεταφέρῃ ἀπὸ τὰ μεγάλα εἰς τὰ μικρά, ἀλλ' ἀνερχόμενος ἀπὸ τὰ μικρὰ εἰς τὰ μεγάλα. Διότι τίποτε δὲν εἶναι τόσον μεγάλο, ὅσον τὸ ὅτι ἐχύθη τὸ αἷμα τοῦ Υἱοῦ ὑπὲρ ἡμῶν· αὐτὸ εἶναι μεγαλύτερον καὶ ἀπὸ τὴν υἰοθεσίαν καὶ ἀπὸ τὰς ἄλλας δωρεᾶς, τὸ ὅτι δὲν ἐλυπήθη οὔτε τὸν Υἱόν του. Μεγάλον πρᾶγμα ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν, ἀλλὰ μεγαλύτερον τὸ ὅτι ἐδόθη διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου. Διὰ τὸ ὅτι δὲ αὐτὸ εἶναι μεγαλύτερον ἀπὸ ὅλα γενικῶς, κοίταξε πῶς ἀνεφώνησε καὶ ἐδῶ, λέγων· «συμφώνως πρὸς τὸν πλοῦτον τῆς χάριτός του, τὴν ὁποίαν ἐχάρισε πλουσίως εἰς ἑμᾶς»²³. Βεβαίως πλοῦτος εἶναι μὲν καὶ ἐκεῖνο, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον αὐτός. «Τὴν ὁποίαν ἐχάρισε», λέγει, «πλουσίως εἰς ἑμᾶς». Καὶ πλοῦτος καὶ ἐπερίσσευσε, δηλαδὴ ἐξεχύθη κατὰ τρόπον ἀπερίγραφτον. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παραστήσῃ κανεὶς μὲ λόγον αὐτά, τῶν ὁποίων ἐλάβομεν πεῖραν ἐμπράκτως. Διότι πλοῦτος εἶναι ὁ πλοῦτος ὁ ὁποῖος περισσεύει, καὶ ἔδωκεν αὐτὸν ἐν ἀφθονίᾳ· πλοῦτος ὁ ὁποῖος περισσεύει, πού δὲν εἶναι ἀπὸ ἀνθρώπους, ἀλλ' ἀπὸ τὸν Θεόν, ὥστε νὰ εἶναι ἀδύνατον νὰ περιγραφῇ.

5. «Μὲ κάθε σοφίαν καὶ φρόνησιν, καὶ μᾶς ἐγνώρισε τὸ μυστικὸν θέλημά του»²⁴. ἀφοῦ δηλαδὴ μᾶς ἔκανε σοφοὺς καὶ φρονίμους κατὰ τὴν ἀληθινὴν σοφίαν, τὴν ἀληθινὴν φρόνησιν. Ἀλλοίμονον, πόση ἀγάπη! διότι τὰ μυστήριά του λέγει εἰς ἑμᾶς. «Τὸ μυστικὸν θέλημά του», λέγει· ὡσὰν νὰ ἔλεγε κανεὶς, ὅτι μᾶς ἐγνώρισε τὰ ἐντὸς τῆς καρδίας του. Διότι αὐτὸ εἶναι τὸ μυστήριον τὸ ὁποῖον εἶναι πληρὲς ἀπὸ κάθε σοφίαν καὶ φρόνησιν. Τί ζητεῖς λοιπὸν ἰσάξιον μὲ αὐτὴν τὴν σοφίαν; Ἐκείνους οἱ ὁποῖοι δὲν ἦσαν ἄξιοι διὰ

εἰς πλοῦτιον ἀναγάγη. Τί ταύτης πῆς εὐμηχανίας ἴσον; ὁ ἐ-
 χθρὸς, ὁ μεμισημένος, οὗτος ἐξαίφνης ἄνω γέγονε. Καὶ οὐ
 τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ, καὶ τοῦτο
 σοφίας ἦν, καὶ τὸ διὰ σιαυροῦ.

5 Μακρὸς ἐνιαῦθα δεῖξαι ὁ λόγος, πῶς σοφίας ἦν τοῦτο,
 καὶ πῶς σοφοὺς ἡμᾶς εἰργάσαιο. Πάλιν, «Κατὰ τὴν εὐδοκίαν,
 αὐτοῦ», φησὶν, «ἦν προέθειο ἐν αὐτῷ». Τουτέστι, τοῦτο ἐπε-
 θύμει, τοῦτο ὤδινεν, ὡς ἄν τις εἴποι ἐξείπειν ἡμῖν τὸ μυ-
 στήριον. Ποῖον δὴ τοῦτο; "Οὐ ἄνθρωπον ἄνω καθίσοι βού-
 10 λεται. Τοῦτο δὲ γέγονεν, «Εἰς οἰκονομίαν τοῦ πληρώματος
 τῶν καιρῶν, ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ,
 τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν αὐτῷ». Ἀπέ-
 σχιστο, φησί, τὰ ἐπουράνια τῶν ἐπιγείων, οὐκ εἶχε μίαν
 κεφαλήν. Κατὰ μὲν γὰρ τὸν τῆς δημιουργίας λόγον εἰς Θεὸς
 15 ἦν κατὰ δὲ τῶν τῆς οἰκειώσεως οὐκέτι, τῆς ἐλληνικῆς πλά-
 νης κεχυμένης, ἀλλ', ἀπεσχιόμενοι ἦσαν τῆς ὑπακοῆς αὐτοῦ.

«Εἰς οἰκονομίαν», φησί, «τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν».
 Πλήρωμα τῶν καιρῶν αὐτὸ ἐκάλεσεν. "Οὐρα πῶς ἀκριβῶς
 φθέγγεται. Καὶ τὴν μὲν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς δείξας,
 20 τὴν πρόθεσιν, τὴν βουλήν, τὴν πρώτην ὁρμήν, τὴν δὲ διὰ
 τῶν ἔργων ἐκπλήρωσιν διὰ τοῦ Χριστοῦ, οὐδαμοῦ διάκονον
 αὐτὸν ὀνομάζει. «Ἐξελέξατο ἡμᾶς», φησὶν, ἐν αὐτῷ, προορί-
 σας ἡμᾶς εἰς υἰοθεσίαν διὰ «Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς αὐτόν καὶ
 εἰς ἔπαινον δόξης τῆς χάριτος αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπο-
 25 λύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, ἦν προέθειο ἐν αὐτῷ εἰς
 οἰκονομίαν τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν, ἀνακεφαλαιώσασθαι
 τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ. Καὶ οὐδαμοῦ διάκονον αὐτὸν εἶπεν.
 Εἰ δὲ τό, ἐν, καὶ τό, διὰ, διακόνου ἐστίν, ὅρα ποῦ ἰστέπει

τίποτε, αὐτοὺς εὐρῆκε διὰ νὰ τοὺς ἀνυψώσῃ εἰς πλοῦτον. Τί εἶναι ἴσον μὲ αὐτὸν τὸν πλοῦτον; Ὁ ἐχθρός, αὐτὸς ὁ ὁποῖος εἶχε μισηθῆ, αὐτὸς αἰφνιδίως εὐρέθη εἰς τὸν οὐρανόν. Καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ πού ἐγινεν κατ' αὐτὸν τὸν χρόνον, καὶ αὐτὸ ἦτο ἔργον σοφίας, ὅπως καὶ τὸ συντελεσθὲν διὰ τοῦ σταυροῦ.

Εἶναι μακρὸς ἐδῶ ὁ λόγος διὰ νὰ δείξῃ, πῶς αὐτὸ ἦτο ἔργον σοφίας καὶ πῶς μᾶς ἀνέδειξε σοφούς. Πάλιν «κατὰ τὴν εὐαρέσκεϊάν του», λέγει, «τὴν ὁποίαν ἐσχεδίασεν ὁ ἴδιος». Δηλαδή, αὐτὸ ἐπεθύμει, δι' αὐτὸ ἐπονοῦσε ὑπερβολικά, ὅπως θὰ ἤμποροῦσε κανεὶς νὰ εἴπῃ, διὰ νὰ φανερώσῃ εἰς ἡμᾶς τὸ μυστήριον. Ποῖον λοιπὸν εἶναι αὐτό; Τὸ ὅτι θέλει νὰ ἀνυψώσῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν οὐρανόν, αὐτὸ δὲ ἐγίνε «διὰ νὰ πραγματοποιηθῆ κατὰ τὸ πλήρωμα τῶν χρόνων, ὥστε τὰ πάντα, τὰ ἐπουράνια καὶ τὰ ἐπίγεια, νὰ ἐνωθοῦν δι' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου τοῦ Χριστοῦ»²⁵. Ἀπεσχίσθησαν, λέγει, τὰ ἐπουράνια ἀπὸ τὰ ἐπίγεια, δὲν εἶχον μίαν κεφαλὴν. Διότι κατὰ τὴν ὥραν τῆς δημιουργίας ἕνας Θεὸς ἦτο, ἐνῶ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς συμφιλιώσεως ὄχι, διότι εἶχεν ἐξαπλωθῆ ἡ ἑλληνικὴ πλάνη καὶ εἶχον ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὴν ὑπακοὴν εἰς αὐτόν.

«Κατὰ τὸ πλήρωμα τῶν χρόνων», λέγει. Πλήρωμα τῶν χρόνων τὸ ὠνόμασεν αὐτό. Κοίταξε μὲ πόσῃν ἀκρίβειαν ὁμιλεῖ. Καὶ ἀφοῦ ἔδειξεν ὅτι ἡ ἀρχή, ὁ σκοπός, τὸ θέλημα, ἡ πρώτη κίνησις εἶναι τοῦ Πατρὸς, ἡ δὲ ἐκπλήρωσις τῶν ἔργων γίνεται διὰ τοῦ Χριστοῦ, πουθενὰ δὲν ὀνομάζει αὐτὸν ὑπηρετήν. «Μᾶς ἐξέλεξεν ἐν αὐτῷ», λέγει, «ἀφοῦ μᾶς προώρισε νὰ εἴμεθα υἱοὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, συμφώνως πρὸς τὴν εὐαρέσκεϊαν τοῦ θελήματός του, πρὸς ἔπαινον τῆς ἐνδόξου χάριτός του, διὰ τοῦ ὁποίου ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματός του, τὴν ὁποίαν ἐσχεδίασεν ὁ ἴδιος διὰ νὰ πραγματοποιηθῆ κατὰ τὸ πλήρωμα τῶν χρόνων, ὥστε τὰ πάντα νὰ ἐνωθοῦν ἐν τῷ Χριστῷ». Καὶ πουθενὰ δὲν ὠνόμασεν αὐτὸν ὑπηρετήν. Ἐὰν δὲ ἀνήκῃ εἰς ὑπηρε-

τὸ πρᾶγμα. Ἀρχόμενος γὰρ εὐθέως τῆς ἐπισιολῆς, «Διὰ τοῦ θελήματος», εἶπε, «τοῦ Πατρὸς». Ὁ Πατὴρ ἠθέλησε, φησί, ὁ Υἱὸς ἐνήργησεν. Ἀλλ' οὔτε ἐπειδὴ ὁ Πατὴρ ἠθέλησε, τῆς θελήσεως ἑκτός ἐσιν ὁ Υἱός· οὔτε ἐπειδὴ ὁ Υἱὸς ἐνήργησε, τῆς ἐνεργείας ἀπεσιέρηται ὁ Πατὴρ, ἀλλὰ κοινὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ πάντα. «Πάντα γὰρ τὰ ἑμὰ σὰ ἐσιν», φησί, «καὶ τὰ σὰ ἑμῶν».

Πλήρωμα τῶν καιρῶν ἡ παρουσία αὐτοῦ ἦν. Ἐπεὶ οὖν πάντα ἔπραξε, καὶ δι' ἀγγέλων, καὶ διὰ προφητῶν καὶ διὰ νόμου, καὶ οὐδὲν πλέον ἐγένετο, ἀλλ' ἐκινδύνευεν εἰκῆ γενεῖν ὁ ἄνθρωπος, εἰκῆ παρῆχθαι, μᾶλλον δὲ καὶ ἐπὶ κακῶ, πάντων ἀπολλυμένων ἀπλῶς, καὶ μειζόνως ἢ ἐπὶ τοῦ καιροῦ, εὗρε ταύτην τὴν οἰκονομίαν τὴν διὰ τῆς χάριτος, ὥστε μὴ εἰκῆ μηδὲ μάτην αὐτὸν γενέσθαι. Τὸ πλήρωμα τῶν καιρῶν τοῦτο λέγει, καὶ σοφίαν διδιδε μάλιστα ἔμελλον ἀπόλλυσθαι, τότε διεσώθησαν.

«Ἀνακεφαλαιώσασθαι», φησί. Τί ἐσιν, ἀνακεφαλαιώσασθαι; Συνάγει. Πλὴν ἀλλὰ σπουδάσωμεν ἐγγὺς αὐτῆς γενέσθαι τῆς ἀληθείας. Παρὰ μὲν γὰρ ἡμῖν καὶ ἐν τῇ συνηθείᾳ ἀνακεφαλαιώσις λέγεται τὸ τὰ διὰ μακρῶν λεγόμενα εἰς βραχὺ συσχεῖλαι, καὶ πάντα τὰ διὰ μακρῶν λεγόμενα συντόμως εἰπεῖν. Ἔστι μὲν γὰρ καὶ τοῦτο· τὰ γὰρ διὰ μακροῦ χρόνου οἰκονομούμενα ἀνακεφαλαιώσασθαι ἐν αὐτῷ, τουτέστι, συνέτεμε. «Λόγον γὰρ συντελῶν καὶ συντέμνων ἐν δικαιοσύνῃ», καὶ ἐκεῖνα περιέλαβε καὶ ἕτερα προσέθηκε. Τοῦτό ἐστιν ἀνακεφαλαιώσις. Ἔστι καὶ ἕτερόν τι δηλούμενον. Μίαν κεφαλὴν ἕπασιν ἐπέθηκε τὸ κατὰ σάρκα Χριστόν, καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις· τουτέστι, καὶ ἀγγέλοις ἀρχὴν ἔδωκεν ἑτέραν, καὶ ἀνθρώποις, τοῖς μὲν τὸ κατὰ σάρκα, τοῖς δὲ τὸν Θεὸν Λόγον. Ὡς ἂν περὶ οἰκίας τις εἴποι τὰ

36. Ἰωάν. 17, 10.

37. Ρωμ. 9, 28.

την τὸ «ἐν» καὶ τὸ «διά», πρόσεξε ποῦ μεταφέρει τὸ πρᾶγμα. Διότι μόλις ἤρχισε τὴν ἐπιστολὴν, εἶπε· «διὰ τοῦ θελήματος τοῦ Πατρὸς». Ὁ Πατὴρ ἠθέλησε, λέγει, ὁ Υἱὸς ἐνήργησεν. Ἄλλ' οὔτε ἐπειδὴ ἠθέλησεν ὁ Πατὴρ, εἶναι ἐκτὸς θελήσεως ὁ Υἱός· οὔτε ἐπειδὴ ἐνήργησεν ὁ Υἱὸς ἀφαιρεῖται ἡ ἐνέργεια ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ εἶναι κοινὰ ὅλα τὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. Διότι «ὅλα τὰ ἰδικά μου εἶναι ἰδικά σου», λέγει, «καὶ τὰ ἰδικά σου ἰδικά μου»²⁶.

Πλήρωμα τῶν χρόνων ἦτο ἡ παρουσία του. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἔκανε τὰ πάντα, καὶ μὲ ἀγγέλους καὶ μὲ προφήτας, καὶ μὲ τὸν νόμον, καὶ τίποτε δὲν ἐγένετο, ἀλλ' ἐκινδύνευε νὰ φθάσῃ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ νὰ εἶχε ἀσκοπῶς δημιουργηθῆ καὶ ματαίως νὰ παραχθῆ, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸς κακόν, ἐπειδὴ τὰ πάντα γενικῶς ἐχάνοντο, καὶ περισσότερο ἀπὸ ὅσον εἰς τὸν κατακλυσμόν, εὗρηκε αὐτὴν τὴν οἰκονομίαν, τὴν διὰ τῆς χάριτος, ὥστε νὰ μὴ ἀποβῆ ἄσκοπος ἡ δημιουργία του. Αὐτὸ ὀνομάζει πλήρωμα τῶν χρόνων καὶ σοφίαν· τὸ ὅτι τότε ἀκριβῶς ποῦ ἐπρόκειτο νὰ καθοῦν, τότε ἐσώθησαν.

«Ν' ἀνακεφαλαιωθοῦν», λέγει. Τί σημαίνει ν' ἀνακεφαλαιωθοῦν; ~~Νὰ ἐνωθοῦν.~~ Ἄλλ' ἄς προσπαθήσωμεν νὰ κατανοήσωμεν τὸ νόημα αὐτῆς τῆς ἀληθείας. Διότι εἰς ἐμᾶς, καὶ ὅπως συνηθίζεται, ἀνακεφαλαίωσις λέγεται τὸ νὰ δίδῃ κανεὶς περίληψιν τῶν ὅσων ἐλέχθησαν διὰ μακρῶν λόγων, καὶ νὰ λέγῃ συντόμως ὅσα ἐλέχθησαν διὰ μακρῶν. Σημαίνει ὅμως καὶ αὐτό· ὅσα δηλαδὴ οἰκονομήθησαν εἰς μακρὸν χρόνον, ἀνεκεφαλαίωσεν εἰς αὐτόν, δηλαδὴ τὰ ἐσυντόμευσε. «Διότι ὁ Κύριος θὰ ἐκτελέσῃ συντόμως τὴν ἀπόφασίν του μὲ δικαιοσύνην»²⁷, καὶ ἐκεῖνα συμπεριέλαβε, καὶ ἄλλα προσέθεσε. Αὐτὸ εἶναι ἀνακεφαλαίωσις. Ὑπάρχει καὶ ἄλλο τὸ ὁποῖον σημαίνει. Μίαν κεφαλὴν ἔθεσεν εἰς ὅλους ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ Χριστοῦ, καὶ εἰς τοὺς ἀγγέλους καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους· δηλαδὴ καὶ εἰς τοὺς ἀγγέλους ἔδωσεν ἄλλην ἀρχὴν, καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους, εἰς μὲν τοὺς πρώτους τὸ κατὰ σάρκα, εἰς δὲ τοὺς δευτέρους τὸν Θεὸν Λόγον. Ὡσὸν νὰ

μὲν σαυρά, τὰ δὲ ἰσχυρὰ ἐχούσης, ἀνωκοδόμησε τὴν οἰκίαν, τουτέστιν, ἰσχυροτέραν εἰργάσατο, ἰσχυροτέραν κρηπίδι ὑπέθηκεν οὕτω καὶ ἐνταῦθα πάντας ὑπὸ μίαν ἤγαγε κεφαλὴν. Οὕτω γὰρ ἂν γένοιτο ἕνωσις οὕτως ἂν γένοιτο ἀκριβῆς συνάφεια, διὰ ὑπὸ μίαν ἅπαντα ἀχθεῖν κεφαλὴν, σύνδεσμόν τινα ἀναγκαῖον ἄνωθεν ἐπικείμενον ἔχοντα.

Τοσαύτης τοίνυν ἀξιοθέντες δωρεᾶς, τοσαύτης τιμῆς, τοσαύτης φιλανθρωπίας, μὴ καταισχύνωμεν τὸν εὐεργετήσαντα, μὴ εἰς κενὸν τὴν τοσαύτην χάριν ποιήσωμεν ἀγγελικὸν βίον ἐπιδειξώμεθα, ἀγγελικὴν ἀρετὴν καὶ πολιτείαν. **10** Ναὶ δέομαι καὶ ἀντιβολῶ, ἵνα μὴ εἰς κρῖμα μηδ' εἰς κατὰ κρῖμα γένηται ταῦτα πάντα ἡμῖν, ἀλλ' εἰς ἀπόλαυσιν ἀγαθῶν ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπνυχεῖν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι. **15** δόξα, κράτις, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἔλεγε κάποιος διὰ μίαν οἰκίαν ἢ ὁποῖα ἔχει ἄλλα μέρη μὲν σαθρά, ἄλλα δὲ ἰσχυρά, καὶ ὁ ὁποῖος ἀνοικοδόμησεν τὴν οἰκίαν, δηλαδὴ τὴν ἔκανεν ἰσχυροτέραν, ἔθεσεν εἰς αὐτὴν ἰσχυροτέραν βάσιν· ἔτσι καὶ ἐδῶ ἔθεσεν ὄλους κάτω ἀπὸ μίαν κεφαλὴν. Διότι ἔτσι μόνον θὰ ἐγίνετο ἔνωσις, ἔτσι θὰ ἐγίνετο πλήρης συνένωσις, ὅταν τὰ πάντα ἐτίθεντο κάτω ἀπὸ μίαν κεφαλὴν καὶ εἶχον κάποιον σύνδεσμον ἀναγκαῖον ποῦ εἶχε τὴν ἀρχὴν του εἰς τὸν οὐρανόν.

Ἄφοῦ ἠξιώθημεν λοιπὸν τόσον μεγάλης δωρεᾶς, τόσης τιμῆς, τόσης φιλανθρωπίας, ἃς μὴ ἐντροπάσωμεν ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος μᾶς εὐηργέτησεν, ἃς μὴ κάνωμεν ν' ἀποβῆ ματαία μία τόσον μεγάλη χάρις· ἃς ἐπιδείξωμεν ἀγγελικὸν βίον, ἀγγελικὴν ἀρετὴν καὶ πολιτείαν. Ναί, σᾶς ἰκετεύω καὶ σᾶς παρακαλῶ, διὰ νὰ μὴ γίνουν ὅλα αὐτὰ δι' ἡμᾶς αἰτία κατακρίσεως καὶ καταδίκης, ἀλλ' ἀπολαύσεως ἀγαθῶν· τὰ ὁποῖα εἶθε νὰ ἐπιτύχωμεν ὅλοι, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι Κύριός μας, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖον εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει δόξα, δύναμις καὶ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Β΄
Ἐφεσ. 1, 11 — 14

«Ἐν ᾧ καὶ ἐκληρώθημεν προορισθέντες κατὰ πρόθεσιν τοῦ τὰ πάντα ἐνεργοῦντος κατὰ τὴν βουλὴν τοῦ θελήματος αὐτοῦ, εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς εἰς ἔπαινον τῆς δόξης αὐτοῦ, τοὺς προηλπικότητας ἐν τῷ Χριστῷ· ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς ἀκούσαντες τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, τὸ εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας ὑμῶν, ἐν ᾧ καὶ πιστεύσαντες ἐσφραγίσθητε τῷ Πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἁγίῳ, ὃς ἐστὶν ἀραβὼν τῆς κληρονομίας ἡμῶν, εἰς ἀπολύτρωσιν τῆς περιποιήσεως, εἰς ἔπαινον τῆς δόξης αὐτοῦ».

1. Πανταχοῦ τὴν ἄφαιτον τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν ἐσπούδασεν ὁ Παῦλος τὴν περὶ ἡμᾶς δεῖξαι, ὡς αὐτῷ δυνατόν. Ὅτι γὰρ μετὰ ἀκριβείας οὐχ οἶόν τε, ἀκούσον τί φησὶν αὐτός· «Ὡς θάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ· ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρῖματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ»· πλὴν ἀλλ' εἰς οἶόν τε ἐστὶ, δείκνυσι.

Τί οὖν φησὶν; «Ἐν ᾧ καὶ ἐκληρώθημεν προορισθέντες». Εἶπεν, «ἐξελέξατο ἡμᾶς», ἀνωτέρω· ἐνιαυθὰ φησὶν, «ἐκληρώθημεν». Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ κλῆρος συντυχίας προᾶγμά ἐστιν οὐ προαιρέσεως οὐδὲ ἀρετῆς· ἀγνοίας γὰρ καὶ ἐπιτυχίας ἔχεται, καὶ τοὺς ἐναρέτους πολλάκις ἀφείς, τοὺς οὐδενὸς ἀξίους λόγου, τούτους εἰς μέσον παρήγαγεν· ὅρα πῶς αὐτὸ διορθοῦται. «Προορισθέντες», φησί, «κατὰ πρόθεσιν τοῦ τὰ πάντα ἐνεργοῦντος». Τουτέστιν, οὐχ ἀπλῶς ἐκληρώθημεν,

1. Ἐφεσ. 1. 11-14.
2. Ρωμ. 11, 33.

ΛΟΓΟΣ Β΄
Ἐφεσ. 1, 11 — 14

«Διὰ τοῦ ὁποίου ἐγίναμεν κληρονόμοι ἐμεῖς οἱ ὅποιοι προωρίσθημεν συμφώνως πρὸς τὸ σχέδιον ἐκείνου, ὁ ὁποῖος ἐνεργεῖ τὰ πάντα κατὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ θελήματός του, νὰ εἴμεθα εἰς ἔπαινον τῆς δόξης του, ἐμεῖς οἱ ὅποιοι πρῶτοι ἠλπίσαμεν εἰς τὸν Χριστόν. Καὶ σεῖς, ἀφοῦ ἠκούσατε τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, τὸ χαρμόσυνον ἄγγελμα τῆς σωτηρίας σας, καὶ τὸ ἐπιστέψατε, ἠνώθητε μὲ τὸν Χριστόν καὶ ἐσφραγίσθητε μὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, πού ὑπεσχέθη ὁ Θεὸς καὶ τὸ ὁποῖον εἶναι ἀρραβὼν τῆς κληρονομίας μας μέχρι τῆς ἀπολυτρώσεως τοῦ λαοῦ πού ὁ Θεὸς ἀπέκτησε πρὸς ἔπαινον τῆς δόξης του»¹.

1. Μὲ κάθε τρόπον ἐφρόντισεν ὁ Παῦλος, ὅσον τοῦ ἦτο δυνατόν, νὰ δείξη εἰς ἐμᾶς τὴν ἀπερίγραπτον φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ. Διὰ τὰ ὅτι δὲ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ φανερωθῇ ὀλόκληρος ἡ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, διότι εἶναι ἀπερίγραπτος, ἄκουσε τί λέγει ὁ ἴδιος· «Ὡ, βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως τοῦ Θεοῦ! Πόσον ἀνεξερεύνητοι εἶναι αἱ κρίσεις του, πόσον ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοί του!»². πλὴν ὁμως φανερώνει αὐτήν, ὅσον τοῦ εἶναι δυνατόν.

Τί λοιπὸν λέγει; «Διὰ τοῦ ὁποίου ἐγίναμεν κληρονόμοι ἐμεῖς οἱ ὅποιοι προωρίσθημεν». Πρὶν ἀπὸ αὐτὸ εἶπε «μᾶς ἐξέλεξεν»· ἐδῶ λέγει «ἐκληρώθημεν». Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ κληρὸς εἶναι ἀποτέλεσμα συμπτώσεως καὶ ὄχι προαιρέσεως, οὔτε ἀρετῆς, διότι περιλαμβάνει ἄγνοϊαν καὶ τύχην, καὶ ἐνῶ πολλὰς φορὰς παραβλέπει τοὺς ἐναρέτους, ἀναδεικνύει τοὺς τελείως ἀναξίους, πρόσεξε πῶς τὸ διορθώνει. «Ἐμεῖς οἱ ὅποιοι προωρίσθημεν», λέγει, «συμφώνως πρὸς τὸ σχέδιον ἐκείνου, ὁ ὁποῖος ἐνεργεῖ τὰ πάντα». Δηλαδή

ὡσπερ οὐδὲ ἀπλῶς ἐξελέγημεν· Θεὸς γὰρ ὁ ἐκλεξάμενος· οὐ-
δὲ ἀπλῶς ἐκληρώθημεν· Θεὸς γὰρ ὁ κληρωσάμενος· ἀλλὰ
κατὰ πρόθεσιν. Τοῦτο καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους γράφων
φησί· «Τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσιν. Οὓς ἐκάλεσε, τού-
5 τούς καὶ ἐδικαίωσε, οὓς δὲ ἐδικαίωσε, τούτους καὶ ἐδόξασε».

Πρότιρον εἰπὼν, «Τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσιν»,
ὁμοῦ καὶ τὸ ἐξαίρειον τὸ πρὸς τοὺς ἄλλους δηλῶσαι θου-
λόμενος, καὶ κλῆρον εἶπε, καὶ ὥσπερ τὸ ἀντεξούσιον μὴ ἀφε-
λέσθαι, ὅπερ ἐστὶ μακαριώτης μᾶλλον ἀπὸ τίθησιν. Ὁ γὰρ
10 κλῆρος οὐκ ἀρετῆς ἐστίν, ἀλλὰ συντυχίας, ὡς ἂν τις εἴποι.
Ὡς ἂν εἰ ἔλεγε· κλήρου γενομένου ὑμᾶς ἐξελέξατο· τὸ δὲ
ὄλον ἀπὸ τῆς προαιρέσεως. Προορισθέντας, φησί, τουτέστιν,
ἐαντιῷ ἐκλεξάμενος ἀφώρισεν· οἶον, ἕωρα ἡμᾶς πρὶν ἢ γε-
νέσθαι κεκληρωμένους. Θαυμασιή γὰρ ἡ τοῦ Θεοῦ πρόγνω-
15 σις, καὶ πάντα εὐδυσία πρὶν γενέσεως αὐτῶν. Σὺ δὲ θέα
πῶς πανταχοῦ σπουδῆν ποιεῖται δεῖξαι, διὸ οὐκ ἐκ μεια-
νοίας, ἀλλ' ἄνωθεν τὰ πράγματα οὕτω τετύπωτο, ὥστε μη-
δὲν ἡμᾶς ἔχειν τῶν Ἰουδαίων ἔλαιον κατὰ τοῦτο, καὶ διὰ
τοῦτο πάντα ὑπὲρ τούτου ποιεῖ.

20 Πῶς οὖν φησὶν αὐτὸς ὁ Χριστός, «Οὐκ ἀπεισιάλη, εἰ
μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ»; καὶ πάλιν
τοῖς μαθηταῖς ἔλεγεν, «Εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθητε, καὶ
εἰς πόλιν Σαμαρειτῶν μὴ εἰσέλθητε»; καὶ αὐτὸς δὲ πάλιν
ὁ Παῦλος ἔλεγεν, «Ὑμῖν ἦν ἀναγκαῖον πρῶτον λαληθῆναι τὸν
25 λόγον τοῦ Θεοῦ· ἐπειδὴ δὲ ἀπωθεῖσθε αὐτόν, καὶ οὐκ ἀξιους
κρίνετε ἐαυτοὺς τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ
ἔθνη». Διὰ γὰρ τοῦτο ταῦτα λέγεται, ἵνα μὴ ὡς ἐκ παρέρ-

3. Ῥωμ. 8. 28, 30.

4. Ματθ. 15, 24.

5. Πράξ. 18, 46.

δὲν ἐκληρώθημεν τυχαίως, ὅπως οὔτε τυχαίως ἐξελέγημεν· διότι Θεὸς εἶναι ὁ ἐκλέξας· οὔτε ἐκληρώθημεν τυχαίως· διότι Θεὸς εἶναι ὁ κληρώσας· ἀλλὰ συμφώνως πρὸς σχέδιον. Αὐτὸ λέγει γράφων καὶ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους· «δι' ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἔχουν κληθῆ συμφώνως πρὸς τὴν πρόθεσιν τοῦ Θεοῦ. Αὐτοὺς δὲ πὺ ἐκάλεσε, αὐτοὺς καὶ ἐδικαίωσεν, καὶ αὐτοὺς πὺ ἐδικαίωσεν, αὐτοὺς καὶ ἐδόξασε»³.

Ἄφου εἶπε προηγουμένως «δι' ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἔχουν κληθῆ συμφώνως πρὸς τὴν πρόθεσιν τοῦ Θεοῦ», θέλων συγκρόνως νὰ δηλώσῃ καὶ τὴν ἐξαίρεσιν ἢ ὁποία ἔγινεν ὡς πρὸς τοὺς ἄλλους, εἶπε καὶ ὅτι ἐκληρώθημεν, καί, διὰ νὰ μὴ νομισθῆ ὅτι καταργεῖται τὸ αὐτεξούσιον, ἐκείνο τὸ ὁποῖον εἶναι περισσότερον σημεῖον μακαριότητος, αὐτὸ λέγει. Διότι ὁ κληρὸς δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα ἀρετῆς, ἀλλὰ συμπτώσεως, θὰ ἤμποροῦσε κανεὶς νὰ εἴπῃ. Ὅπως ἐὰν ἔλεγεν· ἀφου ἔγινε κλήρωσις τότε σὰς ἐξέλεξεν· ἀλλὰ βάσις αὐτοῦ ἦτο ἡ προαίρεσις. Διότι, προωρίσθημεν, λέγει, δηλαδὴ μᾶς ἐξέχωρισεν ἀφου. μᾶς ἐξέλεξε διὰ τὸν ἑαυτὸν του· ἦτοι, μᾶς ἐγνώριζε προτοῦ νὰ κληρωθῶμεν. Διότι εἶναι θαυμαστὴ ἡ πρόγνωσις τοῦ Θεοῦ καὶ γνωρίζει τὰ πάντα πρὶν γίνουιν. Σὺ ὅμως πρόσσεχε πῶς μὲ κάθε τρόπον προσπαθεῖ νὰ δείξῃ, ὅτι, ὅχι ἐπειδὴ ἠλλαξεν ἀπόφασιν ὁ Θεός, ἀλλ' ἔτσι εἶχε προσχεδιάσει τὰ πράγματα, ὥστε νὰ μὴ ἔχωμεν τίποτε ὀλιγώτερον ἐμεῖς ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους ὡς πρὸς τὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἐκλογὴν καὶ δι' αὐτὸ κάνει τὰ πάντα πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν.

Πῶς ὅμως λέγει ὁ Ἰδιος ὁ Χριστός· «Δὲν ἀπεστάλην, παρὰ εἰς τὰ χαμένα πρόβατα τοῦ οἴκου τοῦ Ἰσραὴλ»⁴; Καὶ πάλιν εἰς τοὺς μαθητάς του ἔλεγε· «Πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς μὴ πηγαίνετε καὶ εἰς πόλιν τῶν Σαμαρειτῶν μὴ εἰσέλθετε»; Καὶ ὁ Ἰδιος ὁ Παῦλος πάλιν ἔλεγεν· «Ἦτο ἀναγκαῖον νὰ κηρυχθῆ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ πρῶτον εἰς ἐσᾶς· ἐπειδὴ ὅμως τὸν ἀποκρούετε καὶ δὲν κρίνετε τοὺς ἑαυτοὺς σας ἀξίους τῆς αἰωνίου ζωῆς, στρεφόμεθα τώρα πρὸς τὰ ἔθνη»⁵. Διὰ

γου νομίση τις τοῦτο γεγενῆσθαι. «Κατὰ πρόθεσιν», φησί, «τοῦ τὰ πάντα ἐνεργοῦντος κατὰ τὴν βουλήν τοῦ θελήματος αὐτοῦ». Τουτέστιν, οὐδὲν μετὰ ταῦτα ἐνήργησε πάντα ἄνωθεν διατυπώσας, οὕτως αὐτὸς ἐπάγει πάντα κατὰ τὴν βουλήν τοῦ θελήματος αὐτοῦ. Ὡστε οὐκ ἐπειδὴ Ἰουδαῖοι οὐ προσεῖχον, διὰ τοῦτο τὰ ἔθνη ἐκάλεσεν, οὐδὲ ἀναγκασθεῖς, οὐδὲ ἐξ ἐκείνων ὀρμηθεῖς.

«Εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς», φησὶν, «εἰς ἔπαινον τῆς δόξης αὐτοῦ, τοὺς προηλπικίας ἐν τῷ Χριστῷ· ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς ἀκούσαντες τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, τὸ εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας ὑμῶν»· τουτέστι, δι' οὗ. Ὅρα πανταχοῦ τὸν Χριστὸν αἴτιον πάντων γενόμενον, καὶ οὐδαμοῦ τὸ τοῦ ὑπουργοῦ ὄνομα, οὐδὲ τὸ τοῦ διακόνου· ὥσπερ καὶ ἀλλαχοῦ φησὶν Ἐβραίοις γράφων, διὰ «Πάλαι λαλήσας τοῖς πατράσιν ἡμῶν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ»· τουτέστι, δι' Υἱοῦ. «Τὸν λόγον», φησί, «τῆς ἀληθείας»· οὐκέτι τὸν τοῦ τύπου, οὐδὲ τὸν τῆς εἰκότος. «Τὸ εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας ἡμῶν». Καὶ καλῶς εὐαγγέλιον αὐτὸ σωτηρίας καλεῖ, τὸ μὲν πρὸς τὸν νόμον αἰνιτιζόμενος, τὸ δὲ πρὸς τὴν μέλλουσαν κόλασιν. Οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἐστὶ τὸ κήρυγμα, ἀλλ' ἢ σωτηρίας εὐαγγέλιον, διὰ τοὺς ἀξιούς ἀπόλλυσθαι οὐκέτι ἀπόλλυσιν.

2. «Ἐν ᾧ καὶ πιστεύσαντες ἐσφραγίσθητε ἐν τῷ Πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἁγίῳ, ὅς ἐστιν ἀρραβὼν τῆς κληρονομίας ἡμῶν». Πάλιν πολλῆς προνοίας δεῖγμα τὸ σφραγισθῆναι, οὐ τὸ ἀφορισθῆναι, οὐδὲ τὸ κληρωθῆναι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ σφραγισθῆναι. Καθάπερ γὰρ εἴ τις τοὺς λα-

τοῦτο βεβαίως λέγονται αὐτά, διὰ νὰ μὴ νομίση κανεὶς ὅτι αὐτὸ ἔγινεν ὡσὰν πάρεργον. «Συμφώνως πρὸς τὸ σχέδιον ἐκείνου», λέγει, «ὁ ὁποῖος ἐνεργεῖ τὰ πάντα κατὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ θελήματός του». Δηλαδή, τίποτε δὲν ἐνήργησε μετὰ ἀπὸ αὐτά· ἀφοῦ ἐσχεδίασεν ἄνωθεν τὰ πάντα, ὁδηγεῖ αὐτὸς τὰ πάντα κατὰ τὸ θέλημά του. Ὡστε δὲν ἐκάλεσε τὰ ἔθνη ἐπειδὴ δὲν ἦσαν προσηλωμένοι εἰς αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, οὔτε ἐπειδὴ ἠναγκάσθη, οὔτε ἐπειδὴ παρωρμήθη ἀπὸ ἐκείνους.

«Νὰ εἴμεθα εἰς ἔπαινον τῆς δόξης του», λέγει, «ἐμεῖς οἱ ὁποῖοι πρῶτοι ἠλπίσαμεν εἰς τὸν Χριστόν, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ σεῖς ἠκούσατε τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, τὸ χαρμόσουνον ἄγγελμα τῆς σωτηρίας σας» δηλαδή, «διὰ τοῦ Χριστοῦ». Κοίταξε πῶς ὁ Χριστὸς ἔγινεν αἴτιος ὄλων, καὶ πουθενὰ δὲν τίθεται τὸ ὄνομα τοῦ βοηθοῦ ἢ τοῦ ὑπηρέτου· ὅπως καὶ ἀλλοῦ λέγει, ὅταν γράφη εἰς τοὺς Ἑβραίους, ὅτι· «Ἀφοῦ ὁ Θεός, κατὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους τρόπους ὠμίλησε κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν εἰς τοὺς πατέρας μας διὰ τῶν προφητῶν, κατὰ τὰς τελευταίας αὐτὰς ἡμέρας ὠμίλησεν εἰς ἐμᾶς ἐν τῷ Υἱῷ»· δηλαδή, «διὰ τοῦ Υἱοῦ». «Τὸν λόγον», λέγει, «τῆς ἀληθείας»· ὄχι τὸν λόγον τοῦ τύπου, οὔτε τὸν λόγον τῆς εἰκόνας. «Τὸ χαρμόσουνον ἄγγελμα τῆς σωτηρίας σας». Ὅρθως ὀνομάζει αὐτὸ χαρμόσουνον ἄγγελμα σωτηρίας, ὑπαινισσόμενος ἀφ' ἐνὸς μὲν τὸν νόμον, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν κόλασιν. Διότι τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι τὸ κήρυγμα, παρὰ χαρμόσουνον ἄγγελμα σωτηρίας, καθ' ὅσον ἐκείνους οἱ ὁποῖοι εἶναι ἄξιοι νὰ καταστραφούν, δὲν τοὺς καταστρέφει ἀκόμη.

2. «Καὶ ἀφοῦ ἐπιστέψατε, ἠνώθητε μὲ τὸν Χριστὸν καὶ ἐσφραγίσθητε μὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, πού ὑπεσχέθη ὁ Θεός, καὶ τὸ ὁποῖον εἶναι ἀρραβῶν τῆς κληρονομίας μας. Πάλιν εἶναι δειγμα πολλῆς προνοίας τὸ ὅτι ἐσφραγίσθησαν, τὸ ὅτι, ὄχι μόνον ἐξεχωρίσθησαν, ὄχι μόνον ἐκληρώθησαν, ἀλλὰ καὶ ἐσφραγίσθησαν. Ὅπως ἀκριβῶς δηλα-

χρόνιας αὐτῷ δήλους ποιήσειεν, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ἀφώρισεν εἰς τὸ πιστεῦσαι, ἐσφράγισεν εἰς τὸ κληρονομηῆσαι τὰ μέλλοντα. Ὁρᾷς πῶς, προϊόντιος τοῦ χρόνου, θαυμαστοὺς αὐτοὺς ποιεῖ; Ἔως μὲν γὰρ ἦσαν ἐν τῇ προγνώσει, οὐδενὶ ἦσαν
 5 δῆλοι· ἐπειδὴ δὲ ἐσφραγίσθησαν, δῆλοι γέγονασιν, ἀλλ' οὐχ ὡς ὑμεῖς· ἔσονται γὰρ πλὴν ὀλίγων δῆλοι. Ἐσφραγίσθησαν καὶ οἱ Ἰσραηλῖται, ἀλλὰ περιτομῇ, καθάπερ τὰ βουσκήματα καὶ τὰ ἄλογα· ἐσφραγίσθημεν καὶ ἡμεῖς, ἀλλ' ὡς υἱοί, Πνεύματι.

- 10 Τί ἐστὶ, «Πνεύματι ἐπαγγελίας»; Ἦτοι διὸ κατὰ ἐπαγγελίαν αὐτὸ ἐλάβομεν. Δύο γὰρ εἰσὶν ἐπαγγελίαι, μία μὲν διὰ τῶν προφητιῶν, ἑτέρα δὲ ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ· διὰ τῶν προφητιῶν ἄκουε τοῦ Ἰωὴλ λέγοντος, «Ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν καὶ
 15 αἱ θυγατέρες ὑμῶν, καὶ οἱ νεανίσκοι ὑμῶν ὁράσεις ὄψονται, καὶ οἱ πρεσβύτεροι ὑμῶν ἐνύπνια ἐνυπνιασθήσονται»· ἄκουε δὲ πάλιν τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· «Καὶ λήψετε δύναμιν ἐπελθόντιος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ἔσεσθέ μοι μάρτυρες ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ Σα-
 20 μαρείᾳ, καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς». Καίτοι ἔδει, φησὶν, αὐτὸν ὡς Θεὸν πιστευθῆναι· ἀλλ' οὐκ ἀπὸ τούτου διῖσχυρίζεται, ἀλλ' ὡς περὶ ἀνθρώπου ἐξειλάζει, ὥσπερ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους λέγων· «Ἴνα διὰ δύο πραγμάτων ἀμειψείων, ἐν οἷς ἀδύνατον ψεύσασθαι Θεόν, ἰσχυρὰν παράκλησιν ἔχωμεν». Οὕ-
 25 τω καὶ ἐνιαῦθα τεκμήριον ποιεῖται τῆς τῶν μελλόντων ἐπαγγελίας τὰ ἤδη δεδομένα. Διὰ τοῦτο καὶ ἀρραβῶνα καλεῖ·

7. Ἰωὴλ 3, 1.

8. Πράξ. 1, 8.

9. Ἐβρ. 6, 18.

δὴ κάποιος ποὺ θέλει νὰ διακρίνη διὰ σημείου αὐτοὺς ποὺ τοῦ ἔτυχον διὰ κλήρου, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς ἐξεχώρισεν αὐτοὺς διὰ νὰ πιστεύσουν καὶ τοὺς ἐσφράγισε διὰ νὰ κληρονομήσουν τὰ μέλλοντα. Βλέπεις πῶς μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, καθιστᾷ αὐτοὺς ἀξιοθαυμάστους; Ὅσον χρόνον δηλαδὴ ὑπῆρχον μόνον εἰς τὴν πρόγνωσίν του, εἰς κανένα δὲν ἦσαν γνωστοί, ὅταν ὅμως ἐσφραγίσθησαν, ἔγιναν γνωστοί, ἀλλ' ὄχι ὅπως ἐσεῖς· διότι, θὰ γίνουν γνωστοί, ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ ὀλίγους. Ἐσφραγίσθησαν καὶ οἱ Ἰσραηλίται, ἀλλὰ μὲ περιτομήν, ὅπως ἀκριβῶς τὰ κατοικίδια καὶ τὰ ἄλογα ζῶα· ἐσφραγίσθημεν καὶ ἐμεῖς, ἀλλ' ὡσὰν υἱοί, μὲ τὸ ἅγιον Πνεῦμα.

Τί σημαίνει «μὲ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ποὺ ὑπεσχέθη ὁ Θεός»; Ὅτι ἐλάβομεν αὐτὸ συμφώνως πρὸς ὑπόσχεσιν. Διότι δύο εἶναι αἱ δοθεῖσαι ὑποσχέσεις, ἡ μία διὰ τῶν προφητῶν, ἡ ἄλλη ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ. Διὰ τῶν προφητῶν ἄκουε τὸν Ἰωὴλ ὁ ὁποῖος λέγει· «Θὰ ἐκχύσω τὸ Πνεῦμα μου εἰς κάθε ἄνθρωπον, οἱ υἱοί σας καὶ αἱ θυγατέρας σας θὰ προφητεύσουν, οἱ πρεσβύτεροί σας θὰ ἴδουν ὄνειρα προφητικά, οἱ νέοι σας θὰ βλέπουν ὀράσεις»⁷. ἄκουε δὲ πάλι τὸν Χριστόν, ὁ ὁποῖος λέγει· «Θὰ λάβετε δύναμιν, ὅταν ἔλθῃ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐπάνω σας, καὶ θὰ εἰσθε μάρτυρές μου εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ εἰς ὀλόκληρον τὴν Ἰουδαίαν καὶ Σαμάρειαν καὶ μέχρι τὰ πέρατα τῆς γῆς»⁸. Καὶ βέβαια, λέγει, ἔπρεπε νὰ πιστευθῇ αὐτὸς ὡς Θεός· δὲν τὸ λέγει ὅμως αὐτὸ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἀλλ' ἐξετάζει τὸ θέμα ὡσὰν νὰ πρόκειται περὶ ἀνθρώπου, ὅπως εἰς τὴν ἐπιστολὴν πρὸς Ἑβραίους, ὅπου λέγει· «ὥστε, διὰ δύο πραγμάτων ἀμεταβλήτων, διὰ τὰ ὁποῖα εἶναι ἀδύνατον ν' ἀποδειχθῇ ὁ Θεὸς ψεύτης, ἐμεῖς, ποὺ κατεφύγαμεν εἰς αὐτόν, νὰ ἔχωμεν μεγάλην ἐνθάρρυσιν νὰ κρατήσωμεν σταθερῶς τὴν ἐλπίδα ποὺ εἶναι ἐνώπιόν μας»⁹. Ἔτσι καὶ ἐδῶ παρουσιάζει ὡς ἀπόδειξιν τῆς πραγματοποιήσεως τῆς ὑποσχέσεως διὰ τὰ μέλλοντα, αὐτὰ ποὺ ἔχουν ἤδη δοθῆ. Διὰ τοῦτο καὶ

ὁ γὰρ ἀρραβῶν μέρος ἐσὶ τοῦ παντός. Ἐγόρασε παρ' ἡμῶν τὴν σωτηρίαν τὴν ἡμετέραν, καὶ ἔδωκεν ἡμῖν ἀρραβῶνα τέως.

Διὰ τί οὖν μὴ τὸ ὄλον εὐθέως ἔδωκεν; Ἐπειδὴ μηδὲ ἡμεῖς τὸ ὄλον εἰργασάμεθα. Ἐπιστεύσαμεν τοῦτο ἀρχῆ· ἔδωκε δὲ καὶ αὐτὸς ἀρραβῶνα. Ὅταν τὴν πίστιν διὰ τῶν ἔργων δείξωμεν τότε τὸ πᾶν προσιῖθῃσι. Μᾶλλον δὲ καὶ ἄλλην ἔδωκε τιμὴν, τὸ ἴδιον αἷμα, καὶ πάλιν ἄλλην ὑπέσχετο. Καθάπερ εἰ πόλεμος εἶη ἔθνεσι πρὸς ἔθνη, διδάσιν δμηήρους, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ἔδωκε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, τῆς εἰρήνης καὶ τῶν σπουδῶν
 10 ἐνέχυρον, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ἐξ αὐτοῦ. Οἱ γὰρ ὄντως Πνεύματος μετέχοντες, ἴσασι διὰ τῶν ἀρραβῶν τῆς κληρονομίας ἡμῶν ἐσὶ. Τοιοῦτος ὁ Παῦλος ἦν, ἐντεῦθεν ἤδη τῶν ἐκεῖ γεγενημένος· διὸ καὶ ἠπειγέτο καὶ ὤδινε καὶ ἐνθάδε ἀφεῖναι, καὶ ἔστειλεν ἑτέροις γὰρ ὀφθαλμοῖς ἑώρα,
 15 πάντα τὸν νοῦν μεταστήσας ἐκεῖ. Οὐ μετέχεις τῶν πραγμάτων διὰ τοῦτο καὶ τῶν ρημάτων ἐκπίπτεις. Εἰ μετείχομεν πάντες Πνεύματος, ὡς μετέχειν ἔδει, καὶ τοὺς οὐρανοὺς ἐωρῶμεν καὶ τὴν ἐκεῖ κατὰστασιν.

Ἀρραβῶν τίνος ἐσὶ; Τῆς ἀπολυτρώσεως, τῆς περιποιήσεως· ἡ γὰρ καθαρὰ ἀπολύτρωσις τότε γίνεται. Νῦν μὲν γὰρ καὶ ἐν κόσμῳ ἀναστρεφόμεθα, καὶ πολλὰ ἡμῖν ἀνθρώπινα συμπίπτει, καὶ μετὰ ἀσεβῶν ἐσμεν· ἡ δὲ καθαρὰ ἀπολύτρωσις, διὰ μὴτε ἁμαρτήματα ἢ, μὴτε πάθη ἀνθρώπινα, μὴτε ἀναμιξ ὦμεν μετὰ πάντων, τότε ἐσὶ. Νῦν δὲ ἀρραβῶν. Καὶ γὰρ
 25 καὶ νῦν αὐτῶν ἀπέσιημεν· οὐ γὰρ ἐσὶν ἡμῶν τὸ πολίτευμα ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ νῦν ἐκτός ἐσμεν· πάροικοι γὰρ ἐσμεν· καὶ

τὰ ὀνομάζει ἀρραβῶνα· διότι ὁ ἀρραβὼν εἶναι μέρος τοῦ ὄλου. Ἀγόρασε τὴν ἰδικὴν μας σωτηρίαν καὶ μᾶς ἔδωσεν προηγουμένως ἀρραβῶνα.

Διατί λοιπὸν δὲν ἔδωσεν ἀμέσως τὸ ὄλον; Ἐπειδὴ οὔτε καὶ ἐμεῖς εἰργάσθημεν διὰ τὸ ὄλον. Ἐπιστεύσαμεν αὐτὸ εἶναι ἡ ἀρχὴ· ἔδωσε καὶ αὐτὸς ἀρραβῶνα. Ὅταν δεῖξωμεν τὴν πίστιν διὰ τῶν ἔργων, τότε θὰ δώσῃ τὸ ὄλον. Μάλιστα δὲ ἔδωσεν ἐπὶ πλέον καὶ ἄλλην τιμὴν, δηλαδὴ τὸ ἰδικόν του αἷμα, καὶ πάλιν ὑπεσχέθη καὶ ἄλλην. Ὅπως διαν γίνεται πόλεμος μεταξὺ ἐθνῶν, δίδουν ὀμήρους, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς ἔδωκε τὸν Υἱὸν του, ὡς ἐνέχυρον τῆς εἰρήνης καὶ τῆς συμμαχίας, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα τὸ ὁποῖον ἐκπορεύεται ἀπὸ αὐτὸν (τὸν Πατέρα). Διότι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι μετέχουν πράγματι τοῦ Πνεύματος, γνωρίζουν ὅτι εἶναι ἀρραβῶν τῆς ἰδικῆς μας κληρονομίας. Τέτοιος ἦτο ὁ Παῦλος, ὁ ὁποῖος ἐγεύθη ἀπὸ αὐτὴν τὴν ζωὴν τὰ τῆς αἰωνίου· διὰ τοῦτο καὶ ἠπείγεται καὶ ἠσθάνετο πόνους δυνατοὺς καὶ ἐστέναζε διὰ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰ τῆς ἐδῶ ζωῆς· διότι ἔβλεπε μὲ ἄλλους ὀφθαλμούς, μεταθέσας ἐξ ὀλοκλήρου τὸν νοῦν του ἐκεῖ. Δὲν μετέχεις εἰς τὰ πράγματα· διὰ τοῦτο ἐκπίπτεις καὶ ἀπὸ τοὺς λόγους. Ἐὰν μετείχομεν ὄλοι τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅπως ἔπρεπε νὰ μετέχωμεν, καὶ τοὺς οὐρανοὺς θὰ ἐβλέπομεν καὶ τὴν ἐκεῖ κατάστασιν.

Τίνος πράγματος ἀρραβῶν εἶναι; Τῆς ἀπολυτρώσεως, τῆς σωτηρίας· καθ' ὅσον ἡ ἀληθὴς ἀπολύτρωσις τότε γίνεται. Διότι τῶρα μὲν καὶ μὲ κόσμον συναναστρεφόμεθα, καὶ πολλὰ ἀνθρώπινα συμβαίνουν εἰς ἐμᾶς, καὶ μαζὶ μὲ ἀσεβεῖς εἴμεθα· ἀλλ' ἡ καθαρὰ ἀπολύτρωσις ὑπάρχει τότε, ὅταν οὔτε ἁμαρτήματα ὑπάρχουν, οὔτε ἀνθρώπινα πάθη, οὔτε εἴμεθα ἀναμιγμένοι μαζὶ μὲ ὄλους. Τῶρα ὅμως εἶναι ἀρραβῶν. Ἀλλὰ καὶ τῶρα ἔχομεν ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ αὐτά· διότι τὸ πολίτευμά μας δὲν εἶναι ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ τῶρα εἴμεθα ἐκτὸς αὐτῶν· διότι προσωρινῶς εὐρισκόμεθα ἐδῶ· καὶ

νῦν χωρὶς ἁμαρτημάτων, οἱ ὄντες «εἰς ἔπαινον τῆς δόξης αὐτοῦ».

Συνεχῶς τοῦτο τίθησι. Τί δήποτε; Ἰκανὸν ὄν πληροφοροῦσαι τοὺς ἀκούοντας. Εἰ μὲν γὰρ ἡμῶν ἔνεκεν, φησί, ταῦτα ἔποιεῖ, οὐκ ἂν ἦν ἀναμφίβολον· εἰ δὲ δι' ἑαυτὸν, καὶ ὥστε δεῖξαι τὴν ἀγαθωσύνην αὐτοῦ, ὥσπερ τινὰ μαρτυρίαν, αἰτίαν τίθησι τοῦ μὴ ἂν ἄλλως ταῦτα γενέσθαι· ἅπερ καὶ ἐπὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἄνω καὶ κάτω ὁρῶμεν λεγόμενα· «Ποίησον ἡμῖν διὰ τὸ ὄνομά σου»· καὶ πάλιν αὐτὸς ὁ Θεὸς ἔλεγε, «Ποιῶ ἔνεκεν ἐμοῦ»· καὶ ὁ Μωϋσῆς, «Ποίησον ἡμῖν διὰ τὸ ὄνομά σου, εἰ καὶ μηδενὸς ἔνεκεν ἑτέρου». Πληροφορεῖ γὰρ τοῦτο τοὺς ἀκούοντας καὶ ἀνίησι, μαθόντας διὰ τὴν οἰκειάν ἀγαθότητα πάντως ποιήσει, ἅπερ ἐπαγγέλλεται.

3. Ἀλλὰ μὴ ραθυμῶμεν ἀκούοντες· εἰ γὰρ καὶ δι' ἑαυ-
 15 τὸν ποιεῖ, ἀλλ' ὅμως καὶ τὰ παρ' ἡμῶν ἀπαιτεῖ. Εἰ γάρ, «Τοὺς δοξάζοντάς με δοξάσω», φησί, «καὶ οἱ ἐξουθενουῦντές με ἐξουθενήσονται»· ἐννοήσωμεν, διὰ καὶ τὰ παρ' ἡμῶν ἐπιζητεῖ. Ἐπαινὸς ἔστι τῆς δόξης αὐτοῦ τὸ τοὺς ἐχθροὺς σῶσαι, ἀλλ' ἐκείνους τοὺς μετὰ τὸ γενέσθαι φίλους μείναντας φί-
 20 λους· ὡς εἰ πάλιν ἐπὶ τὴν προτέραν ἔχθραν ἐπανέλθοιεν, πάντα εἰκῆ καὶ μάτην. Ἐτερον γὰρ οὐκ ἔστι λουτρον, οὐδὲ καιταλλαγὴ πάλιν δευτέρα, ἀλλὰ «Φοβερά τις ἐκδοχὴ κρίσεως, καὶ πυρὸς ζῆλος ἐσθίειν μέλλοντος τοὺς ὑπεναντίους». Εἰ γὰρ μέλλοιμεν αἰεὶ ἐχθραίνοντες αὐτῷ ἀξιοῦσθαι παρ' αὐτοῦ
 25 συγγνώμης, οὐ παυσόμεθα ἐχθραίνοντες καὶ θρυπιόμενοι καὶ

10. Ψαλμ. 108, 21.

11. Ἦσ. 48, 11.

12. Α' Βασ. 2, 30.

13. Ἐβρ. 10, 27.

τώρα εἶναι ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι προωρίσθησαν νὰ εἶναι «πρὸς ἔπαινον τῆς δόξης του».

Συνεχῶς αὐτὸ λέγει. Διὰ τί ἄρα γε; Διότι ἦτο ἄρκετὸν διὰ νὰ πείσῃ τοὺς ἀκούοντας. Διότι ἐάν, λέγει, ἔκαμνεν αὐτὰ δι' ἐμᾶς, δὲν θὰ ἦτο ἀναμφισβήτητον· ἐὰν ὅμως κάμνῃ αὐτὰ διὰ τὸν ἑαυτὸν του καὶ διὰ νὰ δείξῃ τὴν ἀγαθότητά του, ὡσὰν κάποιαν μαρτυρίαν, θέτει αὐτὸ ὡς αἰτίαν τοῦ ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν αὐτὰ νὰ γίνουν ἄλλως· πράγματα πού καὶ διὰ τοὺς Ἰουδαίους βλέπομεν νὰ λέγωνται εἰς πολλὰς περιπτώσεις· «Φρόντισε δι' ἐμένα χάριν τοῦ ὀνόματός σου»¹⁰· καὶ πάλιν ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς ἔλεγε· «πρὸς χάριν μου κάμνω τοῦτο»¹¹· καὶ ὁ Μωϋσῆς, «Δεῖξε πρόνοιαν δι' ἡμᾶς πρὸς δόξαν τοῦ ὀνόματός σου, ἂν ὄχι πρὸς χάριν τίποτε ἄλλου». Διότι τοῦτο καταπεῖθει καὶ παρακινεῖ τοὺς ἀκούοντας, ὅταν μάθουν ὅτι ἐξ αἰτίας τῆς ἰδικῆς του ἀγαθότητος θὰ πραγματοποιήσῃ ὅπωςδήποτε ὅσα ὑπόσχεται.

3. Ἄλλ' ἄς μὴ δείχνωμεν ἀδιαφορίαν ἀκούοντες αὐτά· διότι ἂν καὶ πραγματοποιεῖ αὐτὰ ἀπὸ τὴν ἀγαθότητά του, ἀπαιτεῖ ὅμως καὶ τὰ ὅσα εἶναι δυνατόν νὰ γίνουν ἀπὸ ἐμᾶς. Διότι ἐάν, λέγει, «ἐκείνους οἱ ὁποῖοι μὲ τιμοῦν θὰ τοὺς τιμήσω, καὶ ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι μὲ καταφρονοῦν θὰ καταφρονηθοῦν»¹², πρέπει νὰ καταλάβωμεν, ὅτι ἀπαιτεῖ καὶ ἀπὸ ἐμᾶς τὰ ὅσα δυνάμεθα. Ἐπαινος τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ νὰ σώζῃ τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι εἶχον γίνεαι ἐχθροὶ του, ἀλλ' ὅταν ἐκεῖνοι, ἀφοῦ ἔγιναν φίλοι του, παραμείνουν φίλοι του, διότι ἐὰν πάλιν ἐπανέλθουν εἰς τὴν προηγούμενην ἐχθραν, ὅλα ἀποβαίνουν ἀνωφελῆ καὶ μάταια. Καθ' ὅσον δὲν ὑπάρχει ἄλλο λουτρὸν καθαρισμοῦ, οὔτε πάλιν δευτέρα συναλλαγὴ, ἀλλὰ «μᾶς ἀναμένει φοβερὰ κρίσις καὶ φρικτὸν πῦρ πού θὰ καταφάγῃ ἐκείνους πού εἶναι ἐνάντιοι τοῦ Θεοῦ»¹³. Διότι ἐὰν συμβῇ, ἐνῶ θὰ εἴμεθα πάντοτε ἐχθροὶ του, νὰ ζητῶμεν συγγνώμην ἀπὸ τὸν Θεόν, δὲν θὰ παύσωμεν νὰ εἴμεθα ἐχθροὶ του καὶ νὰ ὑπερηφανευώμεθα καὶ νὰ ζῶμεν μὲ τρυφήν καὶ νὰ γινώ-

χείρους γινόμενοι, καὶ πεπηρωμένοι τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης παραγενομένου. Οὐχ ὄρας τὴν ἀκτίνα ἀνοίγουσάν σου τοὺς ὀφθαλμούς; Καλοὺς αὐτοὺς ἔργασαι, ὑγιεῖς, ὀξυδερεκεῖς. Ἔδειξέ σοι τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν ἂν πάλιν αὐτὸ φυγῶν, τῷ ὁκότει προσδράμης, τίς ἐστὶ ἀπολογία, ποία συγγνώμη; Οὐδεμία λοιπόν μίσους ἀρρήτου γάρ ἐστι τοῦτο σημεῖον. Ὅτε μὲν γὰρ οὐκ ἤδεις τὸν Θεόν, ἐχθραίνων αὐτῷ, ὁπωσδήποτε τινα συγγνώμην εἶχες· ἐπειδὴ δὲ ἐγεύσω τῆς χρησιότητος καὶ τοῦ μέλιτος, ἂν πάλιν ἀφεις ἐπὶ τὸν ἕμειον ἔλθῃς
10 τὸν σαυτοῦ, οὐδὲν ἕτερον ἀλλ' ἢ μεγάλου μίσους καὶ καταφρονήσεως ἐκφέρεις σημεῖα.

Οὐ, φησὶν, ἀλλ' ὑπὸ τῆς φύσεως ἀναγκάζομαι φιλῶ μὲν οὖν τὸν Χριστόν, ἀναγκάζομαι δὲ ὑπὸ τῆς φύσεως. Ἐἰ ἀνάγκην καὶ βίαν ὑπομένεις ἕξεις συγγνώμην· εἰ δὲ ἀπὸ ραθυμίας καὶ καταιπίπεις, οὐκέτι. Φέρε οὖν, αὐτὸ δὴ τοῦτο ἐξετάσωμεν, πότερον ἐξ ἀνάγκης καὶ βίας τὰ ἁμαρτήματα γίνεται, ἢ ἀπὸ ραθυμίας καὶ ὀλιγωρίας πολλῆς. «Οὐ φονεύσεις», φησί. Ποία τοῦτο ἀνάγκη, ποία βία; Βία μὲν οὖν ἐστὶ τὸ φονεύειν. Τίς γὰρ ἂν ἡμῶν ἔλοιτο βαπτίσει ξίφος εἰς τὸν λαιμὸν τοῦ
20 πλησίον, καὶ αἱμάξει τὴν δεξιάν; Οὐδὲ εἰς. Ὅρας δι τούναντιον, ἀνάγκη τὸ ἁμαρτάνειν μᾶλλον ἐστὶ καὶ βία; Ἐνέθηκε γὰρ ὁ Θεὸς τῇ φύσει φίλιον τῇ ἡμετέρῃ, ὥστε ἀλλήλους ἀγαπᾶν. «Πᾶν γάρ», φησί, «ζῶον ἀγαπᾷ τὸ ὅμοιον αὐτοῦ, καὶ ἄνθρωπος τὸν πλησίον αὐτοῦ». Ὅρας δι πρὸς
25 τὴν ἀρετὴν ἔχομεν ἀπὸ τῆς φύσεως σπέρματα; τὰ δὲ τῆς κακίας παρὰ φύσιν ἐστίν· εἰ δὲ ταῦτα μᾶλλον κρατεῖ, τῆς πολλῆς ἡμῶν νωθείας τοῦτο τεκμήριον.

Τί δέ; ἐπὶ τὸ μοιχεύειν ποία ἀνάγκη ἄγει; Ναί, φησὶν, ἢ τῆς ἐπιθυμίας τυραννίς. Διὰ τί, εἶπέ μοι; οὐ γὰρ ἔνεστι

μεθα χειρότεροι καὶ νὰ εὐρεθῶμεν τυφλοὶ ὅταν θὰ ἔλθῃ ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης. Δὲν βλέπεις τὴν ἀκτίνα ἢ ὁποία σοῦ ἀνοίγει τοὺς ὀφθαλμούς; Φρόντισε αὐτοὺς ὥστε νὰ γίνουν καλοὶ, ὑγιεῖς, ὀξυδερκεῖς. Σοῦ ἔδειξε τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν· ἐάν, ἀφοῦ ἀποφύγῃς αὐτό, προστρέξῃς πάλιν εἰς τὸ σκότος, ποία ἀπολογία θὰ ὑπάρχῃ, ποία συγγνώμη; Καμμία λοιπόν· διότι τοῦτο εἶναι ἀπόδειξις ἀπεριγράπτου μίσους. Διότι ὅταν μὲν δὲν ἐγνώριζες τὸν Θεόν, ἐχθρευόμενος αὐτόν, εἶχες ὅπωςδήποτε κάποια συγγνώμην· ἐφ' ὅσον ὅμως ἐγεύθῃς τὴν χρησιότητα καὶ τὸ μέλι, ἄν, ἀφοῦ τὰ ἐγκαταλείψῃς, ἔλθῃς πάλιν εἰς τὸν ἐμετόν σου, δὲν παρουσιάζεις τίποτε ἄλλο, παρὰ ἀποδείξεις μεγάλου μίσους καὶ καταφρονήσεως.

Ὅχι, λέγει, ἀλλ' ἀναγκάζομαι ἀπὸ τὴν φύσιν μου· ἀγαπῶ μὲν τὸν Χριστόν, ἀλλ' ἐξαναγκάζομαι ἀπὸ τὴν φύσιν. Ἐὰν ὑπομένης ἀνάγκην καὶ βίαν θὰ ἔχῃς συγγνώμην· ἐὰν ὅμως ἀπὸ ἀδιαφορίαν καταλίπτῃς, δὲν θὰ ἔχῃς καμμίαν συγγνώμην. Ἐμπρὸς λοιπόν, ἃς ἐξετάσωμεν αὐτὸ ἀκριβῶς, ποῖον ἀπὸ τὰ δύο, ἀπὸ ἐξαναγκασμὸν καὶ βίαν γίνονται τὰ ἁμαρτήματα, ἢ ἀπὸ ραθυμίαν καὶ μεγάλην ἀδιαφορίαν. «Μὴ φονεύσης», λέγει. Ποία ἀνάγκη εἶναι αὐτό, ποία βία; Βία λοιπόν εἶναι τὸ νὰ φονεύῃς. Διότι ποῖος ἀπὸ ἐμᾶς θὰ ἤθελε νὰ βυθίσῃ ξίφος εἰς τὸν λαιμὸν τοῦ πλησίον καὶ νὰ βάψῃ τὸ χέρι του μὲ αἷμα; Κανείς. Βλέπεις ὅτι τὸ ἀντίθετον συμβαίνει, ὅτι δηλαδὴ τὸ ν' ἁμαρτάνῃ κανεὶς εἶναι μᾶλλον ἀνάγκη καὶ βία; Διότι ὁ Θεὸς ἔθεσε μέσα εἰς τὴν φύσιν μας φίλτρον, ὥστε ν' ἀγαπώμεθα· διότι «κάθε ζῶον», λέγει, «ἀγαπᾷ τὸ ὅμοιον του, καὶ ὁ ἄνθρωπος τὸν πλησίον του»¹⁴. Βλέπεις ὅτι ἀπὸ τὴν φύσιν μας ἔχομεν σπέρματα ἀρετῆς; ἐνῶ τὰ τῆς κακίας εἶναι παρὰ φύσιν· ἐὰν δὲ αὐτὰ κατ' ἐξοχὴν ἐπικρατοῦν, αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξις τῆς ἰδικῆς μας μεγάλης ὀκνηρίας.

Τί δέ; Εἰς τὴν μοιχείαν ποία ἀνάγκη ὀδηγεῖ; Ναί, λέγει. Ἡ τυραννία τῆς ἐπιθυμίας. Εἰπέ μου, διατί; Δὲν εἶναι

τῇ οἰκείᾳ κεχρηῆσθαι γυναικί, καὶ παῦσαι τὴν τυραννίδα;
 Ἄλλ' ἔρωσ μέ τις λαμβάνει τῆς τοῦ πλησίον, φησί, γυναικός.
 Οὐκέτι τοῦτο ἀνάγκης ἐστίν· ἔρωσ γὰρ οὐκ ἔστιν ἀνάγκης·
 οὐδεὶς ἀνάγκῃ φιλεῖ, ἀλλὰ προαιρέσει καὶ ἐκοντί. Τὸ μὲν
 5 οὖν μίγνυσθαι ἀνάγκῃ ἴσως· τὸ δὲ τήνδε φιλεῖν ἢ τήνδε,
 οὐκ ἀνάγκης· οὐδὲ ἐπιθυμία μίξεωσ τὸ προᾄγμά ἐστιν, ἀλλὰ
 κενοδοξία καὶ ὕβρισ καὶ πέρα τοῦ μέτρου τρυφή.

Ποῖον γάρ, εἰπέ μοι, κατὰ λόγον ἐσί; τὴν κατεγγυη-
 θεῖσαν, τὴν κοινωνὸν οὖσαν παιδοποιτίας, ταύτην ἔχειν, ἢ τὴν
 10 οὐκ ἐγνωσμένην; Οὐκ ἴσται, διὰ αἰ συνήθειαι τὰσ φιλίας τί-
 κουσιν; Ὡστε οὐ τῆσ φύσεώσ ἐσι. Μὴ αἰτιῶ τὴν ἐπιθυ-
 μίαν· διὰ γάμον ἐδόθη, διὰ παιδοποιίαν παρεσχέθη, οὐ διὰ
 μοιχείαν οὐδὲ διὰ φθοράν. Ἰσασι καὶ οἱ νόμοι τοῖσ ἐξ ἀνάγ-
 κησ συγγινώσκειν ἁμαρτήμασι· μᾶλλον δὲ οὐδέν ἐστιν ἁμάρ-
 15 τημα ἐξ ἀνάγκησ γινόμενον, ἀλλὰ πάντα ἀπὸ ὕβρεωσ. Οὐ
 γὰρ οὕτωσ ὁ Θεὸσ τὴν φύσιν ἐδημιούργησεν, ὡσ ἀνάγκην ἔ-
 χειν ἁμαρτάνειν· ἐπεὶ εἰ τοῦτο ἦν, κόλασισ οὐκ ἦν. Τῶν γὰρ
 κατὰ ἀνάγκην καὶ θίαν οὐδὲ ἡμεῖσ ἀπαιτοῦμεν λόγον, μήτιγε
 ὁ Θεὸσ ὁ οὕτω φιλόανθρωποσ καὶ ἀγαθὸσ.

20 Ἄλλὰ τί; τὸ κλέπειν ἀνάγκῃ ἐσί; Ναί, φησίν· ἢ γὰρ
 πενία τοῦτο ποιεῖ. Ἡ πενία ἐργάζεσθαι μᾶλλον ἀναγκάζει,
 οὐ κλέπειν. Ἡ πενία τοίνυν τοῦναντίον ποιεῖ· τὸ γὰρ κλέ-
 πειν, ἀργίασ ἐστίν, ἢ δὲ πενία οὐκ ἀργίαν, ἀλλὰ φιλοπονίαν
 τίκειν εἶωθεν. Ὡστε καὶ τοῦτο ῥαθυμίασ ἐσί. Καὶ ἵνα
 25 μάθησ· τί γάρ, εἰπέ μοι, δυσκολώτερον, τί δὲ ἀηδέστερον,

μήπως ἐπιτρεπτόν νὰ συνέλθῃς μὲ τὴν ἰδικὴν σου γυναῖκα καὶ νὰ παύσῃς τὴν τυραννίαν; Ἄλλὰ κάποιος ἔρωσ, λέγει, μὲ κατακυριεύει διὰ τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον μου. Οὔτε αὐτὸ προέρχεται ἀπὸ ἀνάγκην· διότι ὁ ἔρωσ δὲν εἶναι γέννημα ἀνάγκης· κανεὶς δὲν ἀγαπᾷ ἀναγκαστικῶς, ἀλλ' ἐκ προαιρέσεως καὶ μὲ τὴν θέλησίν του. Τὸ νὰ συνέρχεται λοιπὸν κανεὶς μὲ γυναῖκα, εἶναι ἴσως ἀνάγκη, ἀλλὰ τὸ ν' ἀγαπᾷς αὐτὴν ἢ ἐκείνην, δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα ἀνάγκης· οὔτε αὐτὸ εἶναι ἐπιθυμία πρὸς σαρκικὴν ἔνωσιν, ἀλλὰ κενοδοξία καὶ ἀκολασία καὶ πέραν τοῦ μέτρου ἡδονή.

Ποῖον, λοιπὸν, εἶπέ μου, εἶναι σύμφωνον πρὸς τὴν λογικὴν; Τὴν σύζυγον, αὐτὴν ἢ ὁποία εἶναι κοινωνὸς εἰς τὴν παιδοποιῖαν, αὐτὴν νὰ ἔχῃ κανεὶς, ἢ ἐκείνην ἢ ὁποία δὲν εἶναι σύζυγός; Δὲν γνωρίζετε ὅτι ἡ ἀγάπη γεννᾶται ἀπὸ τὴν συνήθειαν; Ὡστε δὲν ὀφείλεται εἰς τὴν φύσιν. Μὴ προβάλλῃς ὡς αἰτίαν τὴν ἐπιθυμίαν· αὐτὴ σοῦ ἐδόθη διὰ γάμον, σοῦ ἐχορηγήθη διὰ τεκνογονίαν, ὄχι διὰ μοιχείαν, οὔτε δι' ἀτιμίαν. Γνωρίζουν καὶ οἱ νόμοι νὰ συγκωροῦν τὰ ἀμαρτήματα τὰ ὁποία γίνονται ἀπὸ ἀνάγκην· μᾶλλον δὲ κανὲν ἀμάρτημα δὲν ὑπάρχει τὸ ὁποῖον νὰ γίνεταί ἀπὸ ἀνάγκην, ἀλλὰ ὅλα γίνονται ἀπὸ ἀκολασίαν. Διότι δὲν ἐδημιούργησεν ὁ Θεὸς τὴν φύσιν ἔτσι, ὥστε νὰ ἔχῃ ἀνάγκην νὰ ἀμαρτάνῃ· διότι, ἐὰν συνέβαινεν αὐτό, δὲν θὰ ὑπῆρχε κόλασις. Διότι δι' ὅσα γίνονται ἀπὸ ἀνάγκην καὶ βίαν, οὔτε ἐμεῖς ζητοῦμεν λόγον, οὔτε ὁ Θεὸς ὁ τόσο φιλόανθρωπος καὶ ἀγαθός.

Ἄλλὰ τί; τὸ νὰ κλέπτῃ κανεὶς εἶναι ἀνάγκη; Ναί, λέγει· διότι ἡ πτωχεία ὀδηγεῖ εἰς αὐτό. Ἄλλ' ἡ πτωχεία ἀναγκάζει εἰς τὸ νὰ ἐργάζεσαι, ὄχι εἰς τὸ νὰ κλέπτῃς. Ἡ πτωχεία λοιπὸν τὸ ἀντίθετον κάνει· ἄρα ἡ κλοπὴ εἶναι γέννημα ὀκνηρίας, ἐνῶ ἡ πτωχεία ὄχι ἀργίαν, ἀλλὰ συνήθως γεννᾷ ὀρεξίν δι' ἐργασίαν. Ὡστε καὶ αὐτὸ εἶναι ἀποτέλεσμα ἀδιαφορίας. Καὶ διὰ νὰ μάθῃς· Εἶπέ μου, λοιπὸν· Τί εἶναι δυσκολώτερον, τί ἀηδέστερον, τὸ νὰ περνᾷ κανεὶς τὰς νύ-

ιάς νύκτας ἀγρυπνοῦντα περιϊέναι, καὶ τοίχους διορύττειν, καὶ ἐν σκότῳ βαδίζειν, καὶ τὴν ψυχὴν ἔχειν ἐν χερσὶ, καὶ πρὸς φόνον παραιτιάχθαι, καὶ τρέμειν καὶ τεθνηκέσαι ἀπολαύειν μετὰ ἀδείας; Τοῦτο εὐκολόν· καὶ διὰ τοῦτο εὐκολόν, οἱ πλείους τοῦτο πράττουσιν ἢ ἐκεῖνο.

4. Ὅρας διὰ κατὰ φύσιν μὲν ἢ ἀρετὴ, παρὰ φύσιν δὲ ἢ κακία, καθάπερ ἢ νόσος καὶ ἢ ὑγεία; Τί δέ; τὸ ψεύδεσθαι καὶ ἐπισηκεῖν ποίαν ἀνάγκην ἄν ἔχοι; Οὐδεμίαν, οὐδὲ βίαν, ἀλλ' ἐκόντες ἐπὶ τοῦτο ἐρχόμεθα. Ἀπισιοῦμεθα, φησὶν. Ἐπειδὴ βουλόμεθα· ἐξῆν γὰρ ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ τρόπου πιστεύεσθαι μᾶλλον, ἢ ἀπὸ τῶν ὀρκῶν. Διὰ τί γάρ, εἶπέ μοι, τοῖς μὲν οὐδὲ ὁμνύουσι πιστεύομεν, τοῖς δὲ καὶ χωρὶς ὀρκῶν πιστοῦς ἡγούμεθα; Ὅρας διὰ οὐδαμοῦ χρεῖα ὀρκῶν; Ἄν ὁ δεῖνα εἴπη, φησὶ, καὶ χωρὶς ὀρκῶν πιστεύω· σοὶ δὲ οὐδὲ μεθ' ὀρκῶν. Ἄρα περιττὸν ὁ ὀρκός, καὶ τοῦτο μᾶλλον ἀπιστίας ἢ πίστεως τεκμήριον. Τὸ γὰρ εὐκολόν εἶναι πρὸς τὸ ὁμῶσαι οὐκ ἀφήσοι δόξαν εὐλαβείας ἔχειν. Ὡστε ὁ μάλιστα τῷ ὀρκῷ συνεχῶς κεχρημένος, οὗτος οὐδαμοῦ τοῦ ὀρκου τὴν χρεῖαν ἔχει ἀναγκαίαν· ὁ δὲ μηδαμοῦ κεχρημένος, οὗτος αὐτοῦ τῆς χρεῖας ἀπολαύει. Χρεῖα ὀρκου πρὸς τὸ πιστεύεσθαι, φησὶν ὀρῶμεν δέ, διὰ οἱ μὴ ὁμνύοντες, οὗτοι μᾶλλον πιστεύονται.

Ἄλλὰ τί; τὸ ὑβριστὴν εἶναι ἀνάγκης ἐστὶ; Ναί, φησὶν· ὁ γὰρ θυμὸς ἐξάγει καὶ φλέγει, καὶ οὐκ ἀφήσοι τὴν ψυχὴν ἡρεμεῖν. Οὐ τοῦ θυμοῦ ἐστὶν, ἄνθρωπε, ἀλλὰ τῆς μικροψυχίας τὸ ὑβρίζειν· εἰ δὲ θυμοῦ ἦν, πάντες ἄνθρωποι ὀργιζόμενοι,

κτας ἄγρυπνος καὶ διατρυπῶν τοίχους καὶ βαδίζων εἰς τὸ σκότος καὶ ζῶν μετὴν ψυχὴν εἰς τὸ στόμα καὶ μετὴν ἀπόφασιν νὰ φονευθῆ, καὶ νὰ τρέμη καὶ νὰ πεθαίνῃ ἀπὸ τὸν φόβον, ἢ νὰ εἶναι προσηλωμένος εἰς τοὺς καθημερινοὺς κόπους καὶ ν' ἀπολαμβάνῃ ἀσφάλειαν χωρὶς φόβον; Αὐτὸ εἶναι τὸ εὐκόλον. Καὶ ἀπόδειξις διὰ τὸ ὅτι αὐτὸ εἶναι εὐκόλον, εἶναι ὅτι οἱ περισσότεροι αὐτὸ πράττουν, παρὰ ἐκεῖνο.

4. Βλέπεις ὅτι ἡ μὲν ἀρετὴ εἶναι σύμφωνος πρὸς τὴν φύσιν, ἐνῶ ἡ κακία εἶναι παρὰ φύσιν, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἡ ἀσθένεια καὶ ἡ ὑγεία; Τί δέ; Τὸ νὰ ψεύδεσαι καὶ νὰ ἐπιπορκῆς ἀπὸ ποίαν ἀνάγκην ἐπιβάλλονται; Ἀπὸ καμμίαν, οὔτε ἀπὸ βίαν, ἀλλὰ μετὴν θέλησίν μας τὸ πράττομεν αὐτό. Δὲν γινόμεθα πιστευτοί, λέγει. Ἐπειδὴ θέλομεν διότι ἦτο δυνατόν νὰ γινώμεθα πιστευτοὶ περισσότερο ἀπὸ τὸν τρόπον, παρὰ ἀπὸ τοὺς ὄρκους. Διότι εἶπέ μου· διατί τοὺς μὲν οὔτε ὅταν ὀρκίζονται πιστεύομεν, ἐνῶ ἄλλους θεωροῦμεν ἀξιοπίστους καὶ χωρὶς νὰ ὀρκισθοῦν; Βλέπεις ὅτι δὲν ὑπάρχει καθόλου ἀνάγκη ὄρκων; Ἄν τὸ εἶπη ὁ τάδε, λέγει, καὶ χωρὶς ὄρκους πιστεύω· ἐσένα ὅμως, οὔτε μετὸ ὄρκους. Ἄρα εἶναι περιττὸς ὁ ὄρκος, καὶ τοῦτο εἶναι ἀπόδειξις ἀπιστίας μᾶλλον, παρὰ πίστεως. Τὸ νὰ εἶναι λοιπὸν κανεὶς εὐκόλος εἰς τὸ νὰ ὀρκίζεται δὲν τοῦ ἐπιτρέπει νὰ ἔχη φήμην εὐλαβοῦς. Ὡστε ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος συνεχῶς χρησιμοποιεῖ τὸν ὄρκον, αὐτὸς πουθενὰ δὲν ἔχει κατ' ἀνάγκην ὠφέλειαν ἀπὸ τὸν ὄρκον· ἐνῶ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δὲν χρησιμοποιεῖ καθόλου τὸν ὄρκον, αὐτὸς ἀπολαμβάνει τὴν ὠφέλειάν του. Ἡ χρῆσις τοῦ ὄρκου ἐδόθη διὰ νὰ γινώμεθα πιστευτοί, λέγει. Ἀλλὰ βλέπομεν ὅτι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι δὲν ὀρκίζονται, αὐτοὶ γίνονται περισσότερο πιστευτοί.

Ἄλλὰ τί; Τὸ νὰ εἶναι κανεὶς ὑβριστὴς εἶναι ἀνάγκη; Ναί, ἀπαντᾷ· διότι ὁ θυμὸς σὲ ὀδηγεῖ ἐκτὸς ἑαυτοῦ καὶ σὲ ἀνάπτει καὶ δὲν ἀφήνει τὴν ψυχὴν σου νὰ ἡρεμῇ. Δὲν εἶναι γέννημα τοῦ θυμοῦ τὸ νὰ ὑβρίζη κανεὶς, ἀνθρωπέ μου, ἀλλὰ τῆς μικροψυχίας του· ἐὰν ἦτο τοῦ θυμοῦ, ὅλοι οἱ ἄν-

οὐκ ἂν διέλιπον ὑβρίζοντες. Θυμὸν ἔχομεν, οὐχ ἵνα ὑβρίζω-
 μεν τοὺς πλησίον, ἀλλ' ἵνα τοὺς ἁμαριάνοντας ἐπισιρέφωμεν,
 ἵνα διανισιῶμεθα, ἵνα μὴ νωθεῖς ᾧμεν. "Ὡσπερ τι κέντηρον
 ἔγκειται ἡμῖν ὁ θυμὸς, ἵνα κατὰ τοῦ διαβόλου βρούχωμεν τοὺς
 5 ὀδόντας, ἵνα σφοδροὶ ᾧμεν πρὸς αὐτόν, οὐχ ἵνα κατ' ἀλλή-
 λων σιῶμεν. "Ὀπλα ἔχομεν, οὐχ ἵνα ἡμᾶς αὐτοὺς πολεμῶ-
 μεν, ἀλλ' ἵνα κατὰ τοῦ πολεμίου χρώμεθα τῇ παντευχίᾳ. "Ὀρ-
 γίλος εἶ; "Ἔσο κατὰ τῶν ἁμαρτημάτων τῶν σαντιοῦ τοιοῦτος,
 ἐπίπλητιε τῇ ψυχῇ, μάσιζε τὸ συνειδὸς, σφοδρὸς ἔσο κριτῆς
 10 καὶ πικρὸς δικαστῆς τοῖς οἰκείοις ἁμαρτήμασι. Τοῦτο τῆς
 ὀργῆς τὸ κέρδος ἐστὶ· διὰ τοῦτο ἡμῖν αὐτὴν ἐνέθηκεν ὁ Θεός.

"Ἄλλ' ἢ ἀρπαγὴ ἐξ ἀνάγκης ἐστίν; Οὐδαμῶς· ποία γὰρ
 ἀνάγκη τὸ ἀρπάζειν, εἰπέ μοι; ποία βία; Πενία, φησί, ποι-
 εῖ, καὶ τὸ δέος τῶν ἀναγκαίων. Διὰ τοῦτο μὲν οὖν οὐκ ὀ-
 15 φείλεις ἀρπάζειν· οὐ γὰρ ἀσφαλὴς ὁ τοιοῦτος πλοῦτος. Σὺ
 δὲ ταῦτόν ποιεῖς, ὡσπερ ἂν εἴ τις ἐρωτηθεῖς, τί δήποτε
 εἰς ἄμμον τὰ θεμέλια τῆς οἰκίας καταβάλλεις; εἴποι διὰ
 τὸν κρουμόν, διὰ τὸν ὑετόν. Διὰ τοῦτο μὲν οὖν εἰς ἄμμον οὐκ
 ἐχρῆν καταβάλλειν· ἀνασιρέφει γὰρ αὐτὰ ταχέως καὶ ὑετὸς
 20 καὶ πνεύματα καὶ ἄνεμος. "Ὡστε εἰ πλουτεῖν θέλεις, μὴ
 πλεονέκει. Εἰ παιοὶ θούλει παραδοῦναι πλοῦτιον, δίκαιον
 κηῆσαι, εἶγε τίς ἐστὶ τοιοῦτος· οὔτις γὰρ μένει, καὶ βέβαιος
 ἔσθηκεν· ὁ δὲ μὴ τοιοῦτος ταχέως ἀπόλλυται καὶ διαφθείρεται.

Πλουτεῖν θέλεις, εἰπέ μοι, καὶ τὰ τῶν ἄλλων λαμβάνεις;
 25 Καὶ μὴν τοῦτο οὐκ ἐστὶ πλοῦτος, ἀλλὰ τὸ τὰ ἴδια κατέχειν· ὁ
 δὲ τὰ ἀλλότρια ἔχων, οὐκ ἂν εἴη πλούσιος. "Ἐπεὶ οὕτω γε ἂν

θρωποι ὅταν ὀργίζωνται δὲν θὰ ἀπέφευγον νὰ ὑβρίζουν. Ἔχομεν τὸν θυμόν, ὄχι διὰ νὰ ὑβρίζωμεν τοὺς πλησίον, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐπιστρέφωμεν εἰς τὸν δρόμον τοῦ Θεοῦ τοὺς ἁμαρτάνοντας, διὰ νὰ σηκωνώμεθα ὅταν πίπτωμεν, διὰ νὰ μὴ εἴμεθα νωθροί. Ὁ θυμὸς δίδεται εἰς ἡμᾶς ὡσάν κεντρί, διὰ νὰ τρίζωμεν τοὺς ὀδόντας ἐναντίον τοῦ διαβόλου, διὰ νὰ εἴμεθα ὀρμητικοὶ ἐναντίον του, ὄχι διὰ νὰ ἐπαναστατῶμεν ὁ ἓνας ἐναντίον τοῦ ἄλλου. Ἔχομεν ὄπλα, ὄχι διὰ νὰ πολεμῶμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας τοὺς ἰδίους, ἀλλὰ διὰ νὰ χρησιμοποιῶμεν τὴν πανοπλίαν ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ. Εἶσαι ὀξύθυμος; Νὰ εἶσαι τέτοιός ἐναντίον τῶν ἁμαρτημάτων σου, νὰ ἐπιπλήττης τὴν ψυχὴν σου, νὰ μαστίζης τὴν συνείδησίν σου, νὰ εἶσαι αὐστηρὸς κριτῆς καὶ πικρὸς δικαστῆς εἰς τὰ ἰδικά σου ἁμαρτήματα. Αὐτὸ εἶναι τὸ κέρδος τῆς ὀργῆς· διὰ τοῦτο ἔθεσεν αὐτὴν ὁ Θεὸς μέσα μας.

Ἄλλὰ μήπως γίνεται ἀπὸ ἀνάγκην ἢ ἀρπαγῆ; Καθόλου· διότι, εἶπέ μου, ποία ἀνάγκη εἶναι τὸ νὰ ἀρπάζης; Ποία βία; Ἡ πτωχεία, λέγει, κάνει αὐτό, καὶ ἡ ἔλλειψις τῶν ἀναγκαίων. Διὰ τοῦτο λοιπὸν δὲν πρέπει νὰ ἀρπάζης· διότι δὲν εἶναι ἀσφαλὴς αὐτὸς ὁ πλοῦτος. Σὺ δὲ κάμνεις τὸ ἴδιον, ὅπως ἀκριβῶς ἐὰν κάποιος ἐρωτηθεῖς, διατί τοποθετεῖς τὰ θεμέλια τῆς οἰκίας εἰς τὴν ἄμμον; ἀπαντᾷ ὅτι κάνει τοῦτο διὰ τὸ πολὺ ψῦχος, διὰ τὴν βροχὴν. Διὰ τοῦτο λοιπὸν δὲν ἔπρεπε νὰ θέσῃ τὰ θεμέλια εἰς τὴν ἄμμον· διότι τ' ἀναποδογυρίζουν αὐτὰ ταχέως καὶ ἡ βροχὴ καὶ οἱ ἄνεμοι. Ὡστε, ἐὰν θέλῃς νὰ πλουτῆς, μὴ πλεονεκτῆς. Ἐὰν θέλῃς νὰ παραδώσης πλοῦτον εἰς τὰ τέκνα σου, ἀπόκτησε δίκαιον πλοῦτον, ἐὰν βεβαίως ὑπάρχη κανεὶς τέτοιος· διότι αὐτὸς μένει καὶ εἶναι ἀσφαλὴς· ἐνῶ ὁ ἄδικος πλοῦτος γρήγορα χάνεται καὶ καταστρέφεται!

Εἶπέ μου· θέλεις νὰ πλουτῆς καὶ παίρνεις τὰ τῶν ἄλλων; Πλοῦτος ὅμως δὲν εἶναι αὐτό, ἀλλὰ τὸ νὰ κατέχῃς τὰ ἰδικά σου· ἐκεῖνος δὲ ὁ ὁποῖος κατέχει τὰ ξένα δὲν εἶναι πλούσιος. Διότι ἔτσι βεβαίως καὶ ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι πωλοῦν τὰ

καὶ οἱ τὰ σθηρικὰ πωλοῦντες ἱμάτια, παρ' ἐτέρων λαμβάνοντες, καὶ εὐπορώτεροι καὶ πλουσιώτεροι πάντων λέγοιντο ἄν' καίτοι γε αὐτῶν ἔστι ἰέως· ἀλλ' ὅμως αὐτοὺς οὐ καλοῦμεν πλουσίους. Τί δῆποιε; "Οἱ τὰ ἀλλότρια ἔχουσιν. Εἰ γὰρ καὶ τὰ ἱμάτια
 5 αὐτῶν τυγχάνει, ἀλλ' ἡ τιμὴ οὐκ αὐτῶν· εἰ δὲ καὶ ἡ τιμὴ αὐτῶν, ἀλλ' οὗτος πλοῦτος οὐκ ἔστιν. Εἰ δὲ τὰ συμβόλαια διδόμενα οὐ ποιεῖ πλουσίους, διὰ τὸ ταχέως ἡμᾶς αὐτῶν ἀφίστασθαι, τὰ ἐξ ἀρπαγῆς πῶς ποιεῖ πλουσίους; Εἰ δὲ ὅλως καὶ ἐπιθυμεῖς πλουτεῖν· οὐ γὰρ ἀνάγκης τὸ πρᾶγμα· ἴνους
 10 ἀπολαῦσαι βουλόμενος πλείονος; ἄρα ζωῆς μακροτέρας; Καὶ μὴν οἱ τοιοῦτοι ταχέως ὀλιγοχρόνιοι γίνονται. Πολλάκις γὰρ δίκην διδῶσι τῆς ἀρπαγῆς καὶ τῆς πλεονεξίας τὸν ἄωρον θάνατον, καὶ τὸ τῶν κτημάτων μὴ ἀπολαῦσαι, ἀλλὰ μικρὸν καὶ τὴν γέενναν ἀπελθεῖν λαθόντας· πολλάκις δὲ καὶ ἀπὸ τῆς
 15 τρυφῆς καὶ ἀπὸ τῶν πόνων καὶ ἀπὸ τῶν φροντίδων νόσους τεκόντες ἀπώλλοντο.

Ἦ βουλόμην μαθεῖν ἴνους ἕνεκεν ὁ πλοῦτος διεσπούδασται τοῖς ἀνθρώποις. Καίτοι ὁ Θεὸς διὰ τοῦτο τῇ φύσει μέτρον καὶ ὄριον ἔθηκεν, ἵνα μηδεμίαν ἔχωμεν ἀνάγκην τοῦ τὸν
 20 πλοῦτον ἐπιζητεῖν· οἶον ἐνὶ ἱματίῳ ἢ καὶ δευτέρῳ περιβάλλεσθαι τὸ σῶμα ἐκέλευσε, καὶ περιτιοῦ οὐ χρεῖα πρὸς τὴν σκέλην· ἴνους ἕνεκεν τὰ μυρία ἱμάτια, καὶ τὰ σθητόβρωτα; Μέτρον ὠρισμένον ἔστι τῆς γαστροῦς, καὶ πέρα τούτου δοθὲν ἐξ ἀνάγκης διέφθειρε τὸ πᾶν ζῶον· ἴνους ἕνεκεν αἱ ἀγέλαι
 25 καὶ τὰ ποίμνια καὶ αἱ τῶν κρεῶν κατακοπαί; Μιᾶς σιέγης χρῆζομεν· ἴνους ἕνεκεν οἱ περίβολοι, καὶ τὰ πολυτελῆ τῶν οἰκημάτων; ἵνα γῦπες καὶ κολοιοὶ κατοικῶσι, τοὺς πένητας ἀποδύεις; Πόσης οὐκ ἄξια ταῦτα γέεννης; Καὶ εἰς ἰόπους πολλάκις, οὗς οὐδὲ εἶδον, κίσοι καὶ λίθοις πολυτίμοις οικοδο-

μεταξωτὰ ὑφάσματα, ἐνῶ τὰ παίρνουν ἀπὸ ἄλλους, θὰ ἐλέγοντο καὶ εὐπορώτεροι καὶ πλουσιώτεροι ὄλων· διότι τὰ μεταξωτὰ εἰς αὐτοὺς ἀνήκον πρὶν πωληθοῦν· ἀλλὰ δὲν ὀνομάζομεν αὐτοὺς πλουσίους. Διατί ἄρα γε; Διότι τὰ ξένα κατέχουν. Διότι ἂν καὶ τὰ ἔχουν αὐτοὶ τὰ ἐνδύματα, ἡ τιμὴ ὅμως δὲν ἀνήκει εἰς αὐτούς· ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἀκόμη ἡ τιμὴ ἐδίδετο εἰς αὐτούς, πάλιν αὐτὸς δὲν εἶναι πλοῦτος. Διότι ἐὰν ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἀποκτῶνται νομίμως δὲν μᾶς κάνουν πλουσίους, ἀφοῦ ταχέως ἀποχωριζόμεθα ἀπὸ αὐτά, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ μᾶς κάνουν πλουσίους ὅσα προέρχονται ἀπὸ ἀρπαγὴν; Δὲν πρέπει λοιπὸν καθόλου νὰ ἐπιθυμῆς νὰ πλουτῆς· διότι δὲν εἶναι ἀνάγκη· τί θέλεις ν' ἀπολαύσης μὲ τὸ νὰ ἐπιθυμῆς ν' ἀποκτήσης περισσότερα; Μήπως μακροτέραν ζωὴν; Καὶ ὅμως ὅσοι εἶναι τέτοιοι ζοῦν ὀλίγον. Διότι πολλὰς φορές καταδικάζονται ἔξ αἰτίας τῆς ἀρπαγῆς καὶ τῆς πλεονεξίας των εἰς πρόωρον θάνατον, καὶ χωρὶς νὰ ἀπολαύσουν τὰ κτήματα, παρὰ ὀλίγον μόνον, ὀδηγοῦνται εἰς τὴν γέενναν· πολλὰς φορές δὲ καὶ ἀπὸ τὰς ἡδονὰς καὶ ἀπὸ τοὺς κόπους διὰ τὴν ἀπόκτησιν καὶ ἀπὸ τὰς φροντίδας, ἀφοῦ ἀπέκτησαν ἀσθενείας, ἀπέθανον.

Ἦθελον νὰ μάθω διατί οἱ ἄνθρωποι ἀγωνίζονται μὲ κάθε τρόπον ν' ἀποκτήσουν πλοῦτον. Καὶ ὅμως ὁ Θεὸς ἔθεσεν ὄριον κάποιο μέτρον διὰ τοῦτο εἰς τὴν φύσιν, διὰ νὰ μὴ ἔχωμεν καμμίαν ἀνάγκη νὰ ἐπιζητῶμεν τὸν πλοῦτον· ὅπως ὤρισε νὰ περιβάλλεται μὲ ἓνα ἔνδυμα ἢ καὶ δεῦτερον τὸ σῶμα, καὶ δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη τοῦ περιττοῦ διὰ σκέπασμα· πρὸς τί τὰ μύρια ἐνδύματα καὶ τὰ σκωληκόβρωτα; Ὑπάρχει μέτρον ὠρισμένον εἰς τὴν κοιλίαν, καὶ ὅταν τῆς δίδεται περισσότερον ἀπὸ αὐτό, καταστρέφεται· πρὸς τί αἱ ἀγέλαι καὶ τὰ ποίμνια καὶ αἱ σφαγαὶ τῶν κρεάτων; Μιᾶς στέγης ἔχομεν ἀνάγκη· πρὸς τί οἱ κῆποι καὶ τὰ πολυτελεῖ τῶν οἰκιῶν; Διὰ νὰ κατοικοῦν οἱ γῦπες καὶ αἱ καρακάξαι καὶ ἀφήνεις γυμνοὺς τοὺς πτωχοὺς; Πόσης κολάσεως δὲν εἶναι ἄξια αὐτά; Καὶ πολλὰς φορές εἰς τόπους, τοὺς ὁποίους οὔτε

μήματα ἔξασιράπιοντα καιεργάζονται· τί γὰρ οὐκ ἐμηχανήσαντι; καὶ οὐδὲ αὐτοὶ ἀπέλαυσαν, οὐδὲ ἄλλοι τινές· ἢ γὰρ ἐρημία οὐκ ἀφίησιν αὐτοὺς ἀπελθεῖν· καὶ οὐδὲ οὕτως ἀφίστανται.

δ Ὅρας ὅτι οὐδὲ χρηματισμοῦ ἕνεκεν ταῦτα γίνεται, ἀλλὰ πάντων τούτων ἄνοια καὶ ἀλογία καὶ κενοδοξία αἰτία; ἦν παρακαλῶ φυγεῖν, ἵνα καὶ τὰ ἄλλα φυγεῖν δυναθῶμεν κακὰ, καὶ τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν τυχεῖν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ
 10 Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

γνωρίζουν, μὲ κίονας καὶ πολυτίμους λίθους κατασκευάζουν λαμπρὰ οἰκοδομήματα· τί δὲν ἐμηχανεύθησαν; Καὶ οὔτε αὐτοὶ τὰ ἀπήλαυσαν, οὔτε κάποιοι ἄλλοι· διότι ἡ ἐρημία δὲν ἀφήνει αὐτοὺς νὰ μεταβοῦν ἐκεῖ· καὶ οὔτε ἔτσι σταματοῦν.

Βλέπεις ὅτι δὲν γίνονται αὐτὰ πρὸς κάποιαν ὠφέλειαν, ἀλλ' αἰτία ὄλων αὐτῶν εἶναι ἀλαζονεῖα καὶ παραλογισμὸς καὶ κενοδοξία; τὴν ὁποίαν παρακαλῶ ν' ἀποφύγωμεν, διὰ νὰ ἠμπορέσωμεν ν' ἀποφύγωμεν καὶ τὰ ἄλλα κακά, καὶ νὰ τύχωμεν τῶν ἀγαθῶν τὰ ὁποῖα ἔχει ὑποσχεθῆ εἰς ὄσους τὸν ἀγαποῦν, διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖον εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει δόξα, δύναμις, τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Γ΄
Ἐφεσ. 1, 15 — 23

«Διὰ τοῦτο καὶ γὰρ ἀκούσας τὴν καθ' ὑμᾶς πίστιν ἐν Χρισ-
τιῷ Ἰησοῦ, καὶ τὴν ἀγάπην τὴν εἰς πάντας τοὺς ἁγίους, οὐ
5 παύομαι εὐχαριστιῶν ὑπὲρ ὑμῶν, μνηστὴν ὑμῶν ποιούμενος
ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου, ἵνα ὁ Θεὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
Χριστοῦ, ὁ Πατὴρ τῆς δόξης, δώῃ ὑμῖν Πνεῦμα σοφίας καὶ
ἀποκαλύψεως, ἐν ἐπιγνώσει αὐτοῦ πεφωτισμένους τοὺς ο-
φθαλμοὺς τῆς καρδίας ὑμῶν, εἰς τὸ εἰδέναι ὑμᾶς τίς ἐστιν
10 ἡ ἐλπίς τῆς κλήσεως αὐτοῦ, καὶ τίς ὁ πλοῦτος τῆς δόξης τῆς
κληρονομίας αὐτοῦ ἐν τοῖς ἁγίοις, καὶ τί τὸ ὑπερβάλλον
μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς τοὺς πιστεύοντας».

1. Οὐδὲν ἦν ἴσον τῶν σπλάγχχνων τῶν ἀποστολικῶν, οὐ-
δὲν ὁμοίον τῆς συμπαιδείας, τῆς φιλοσοφίας ἐγένετο τῆς τοῦ
15 μακαρίου Παύλου, ὃς πάσας αὐτοῦ τὰς εὐχὰς ὑπὲρ πόλεων
ὀλοκλήρων ἐποιεῖτο καὶ δήμων, καὶ πᾶσι τοῦτο γράφει, ὅτι
«Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ ὑπὲρ ὑμῶν, μνηστὴν ὑμῶν ποιούμενος
ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου». Ἐννοήσατε ὅσους εἶχεν ἐν τῇ δια-
νοίᾳ, ὧν καὶ μνησθῆναι ἔργον ἦν ὅσων ἐμέμνητο ἐν ταῖς
20 εὐχαῖς, ὑπὲρ ἀπάντων εὐχαριστιῶν τῷ Θεῷ, ὡς αὐτὸς τὰ
μέγιστα εὐεργετούμενος.

«Διὰ τοῦτο», φησί· τουτέστι, διὰ τὸ μέλλον, καὶ τὰ ἀπο-
κείμενα ἀγαθὰ τοῖς ὀρθῶς πιστεύουσι καὶ βιοῦσιν. Ἄξιον
μὲν οὖν εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ καὶ ὑπὲρ πάντων τῶν ὑπηργμέ-
25 των παρ' αὐτοῦ τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει, καὶ πρὸ τούτου
καὶ μετὰ ταῦτα· ἄξιον δὲ εὐχαριστεῖν αὐτῷ καὶ ὑπὲρ τῆς

ΛΟΓΟΣ Γ΄
Ἐφεσ. 1, 15 — 23

«Διὰ τοῦτο καὶ ἐγώ, ἀφ' ὅτου ἤκουσα διὰ τὴν πίστιν σας πρὸς τὸν Κύριον Ἰησοῦν καὶ διὰ τὴν ἀγάπην ποὺ ἔχετε πρὸς ὄλους τοὺς ἁγίους, δὲν παύω νὰ εὐχαριστῶ τὸν Θεὸν δι' ἐσᾶς, ὅταν σᾶς ἐνθυμοῦμαι εἰς τὰς προσευχάς μου, καὶ ζητῶ νὰ σᾶς δώσῃ ὁ Θεὸς τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ Πατὴρ τῆς δόξης, Πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως διὰ νὰ τὸν γνωρίσετε βαθέως καὶ νὰ φωτίσῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας σας, ὥστε νὰ γνωρίσετε ποῖα εἶναι ἡ ἐλπίς, ἡ ὁποία εἶναι συνδεδεμένη μὲ τὴν πρόσκλησίν του, καὶ ποῖος εἶναι ὁ πλοῦτος τῆς ἐνδόξου κληρονομίας του μεταξὺ τῶν ἁγίων, καὶ πόσον πολὺ μεγάλη εἶναι ἡ δύναμίς του εἰς ἐμᾶς οἱ ὅποιοι πιστεύομεν, συμφώνως πρὸς τὴν ἐνέργειαν τῆς ἰσχυρᾶς δυνάμεώς του»¹.

1. Τίποτε δὲν ὑπῆρχεν ἴσον πρὸς τὴν ἀποστολικὴν εὐσπλαγχνίαν, τίποτε ὅμοιον τῆς συμπαθείας καὶ τῆς φιλοστοργίας τοῦ μακαρίου Παύλου, ὁ ὁποῖος προσηύχετο ὑπὲρ πόλεων ὀλοκλήρων καὶ δήμων, καὶ γράφει εἰς ὄλους τοῦτο· «εὐχαριστῶ τὸν Θεὸν δι' ἐσᾶς, ὅταν σᾶς ἐνθυμοῦμαι εἰς τὰς προσευχάς μου». Σκεφθῆτε πόσους εἶχεν εἰς τὸν νοῦν του, τοὺς ὁποίους καὶ μόνον νὰ τοὺς ἐνθυμηθῆ κανεὶς θὰ ἦτο δύσκολον· πόσους ἐνεθυμεῖτο εἰς τὰς προσευχάς του, εὐχαριστῶν τὸν Θεὸν δι' ὄλους, ὡσὰν νὰ εὐηργετεῖτο αὐτὸς τα μέγιστα.

«Διὰ τοῦτο», λέγει· δηλαδή, διὰ τὸ μέλλον καὶ τὰ ἀγαθὰ τὰ ὁποῖα ἀναμένουν ὅσους πιστεύουν καὶ ζοῦν ὀρθῶς. Ἄξιον λοιπὸν εἶναι νὰ εὐχαριστῆ μὲν τὸν Θεὸν δι' ὅλα ὅσα συνετελέσθησαν ὑπ' αὐτοῦ πρὸς χάριν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καὶ πρὶν καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτά· ἄξιον εἶναι ὅμως νὰ

πίστεως τῶν πιστευόντων. «Ἀκούσας», φησὶν, «τὴν πίστιν
τὴν καθ' ὑμᾶς διὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν ἀγάπην τὴν εἰς πάν-
τας τοὺς ἁγίους». Πανταχοῦ συνάπει καὶ συγκολλᾷ τὴν πί-
στιν καὶ τὴν ἀγάπην, θαυμασιήν τινα ξυνωρίδα. Οὐ τοὺς
5 ἐπιχωρίους, φησί, μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντας. «Οὐ παύομαι εὐ-
χαριστιῶν ὑπὲρ ὑμῶν, μνεΐαν ὑμῶν ποιούμενος ἐπὶ τῶν προ-
ευχῶν μου». Τί δέη, καὶ τί παρακαλεῖς; «Ἴνα ὁ Θεὸς τοῦ
Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ Πατὴρ τῆς δόξης, δώῃ
ὑμῖν Πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως». Δύο ἀξιοὶ αὐτοὺς
10 μαθεῖν, ἐπὶ τοῖσιν ἐκλήθησαν, καὶ πῶς ἀπηλλάγησαν τῶν προ-
τέρων. Φησὶ δὲ αὐτὸς αὐτὰ τρία εἶναι.

Πῶς οὖν ἔστι τρία; Περὶ τῶν μελλόντων ἵνα μάθωμεν.
Ἐκ τῶν μὲν γὰρ τῶν ἀποκειμένων ἀγαθῶν τὸν ἄρρητον καὶ
ὑπερφυῆ πλοῦτον αὐτοῦ εἰσόμεθα· ἀπὸ δὲ τοῦ μαθεῖν τίνες
15 ὄντες πῶς ἐπιστεύσαμεν, τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀνθεν-
τίαν, τῶ τοὺς ἐπὶ τοσοῦτῳ χρόνῳ ἀλλοτριωθέντας ἐπιστρέ-
ψαι. «Τὸ γὰρ ἀσθενὲς τοῦ Θεοῦ ἰσχυρότερον τῶν ἀνθρώπων
ἐστὶν». Ἐκ τῶν γὰρ τῆς αὐτῆς δυνάμεως, ἀφ' ἧς τὸν Χριστὸν
ἤγειρε, καὶ ἡμᾶς εἴλκυσεν πρὸς ἑαυτόν. Καὶ οὐ μέχρι τῆς
20 ἀνασιτάσεως ἢ δυνάμεις, ἀλλὰ τὸ πολλῶ πλεον.

«Καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ, ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς
καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως καὶ κυριότητος καὶ παντὸς δυνά-
ματος ὀνομαζομένου· καὶ πάντα ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας
αὐτοῦ, καὶ αὐτὸν ἔδωκε κεφαλὴν ὑπὲρ πάντα τῇ Ἐκκλησίᾳ,
25 ἧτις ἐστὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ, τὸ πλήρωμα τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι
πληρουμένου». Μεγάλων ὄντως μυστηρίων καὶ ἀπορρήτων ἡ-
μᾶς ἐποίησε κοινωνοὺς. Καὶ ταῦτα ἄλλως οὐκ ἔστι μαθεῖν,

2. Α' Κορ. 1, 25.

3. Ἐφεσ. 1. 20-23.

εὐχαριστῆ τὸν Θεὸν καὶ διὰ τὴν πίστιν τῶν πιστευόντων. «Ἄφ' ὅτου ἤκουσα», λέγει, «διὰ τὴν πίστιν σας πρὸς τὸν Κύριον Ἰησοῦν καὶ διὰ τὴν ἀγάπην πού ἔχετε πρὸς ὄλους τοὺς ἁγίους». Παντοῦ συνάπτει καὶ συνδέει τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀγάπην, ὡσὰν ἓν θαυμαστὸν ζεῦγος. Ὅχι μόνον τοὺς ἐντοπίους, λέγει, ἀλλὰ καὶ ὄλους. «Δὲν παύω νὰ εὐχαριστῶ τὸν Θεὸν δι' ἑσᾶς, ὅταν σᾶς ἐνθυμοῦμαι εἰς τὰς προσευχάς μου». Τί ζητεῖς καὶ τί παρακαλεῖς; «Νὰ σᾶς δώσῃ ὁ Θεὸς τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ Πατὴρ τῆς δόξης, πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως». Δύο πράγματα εὐχεται νὰ γνωρίσουν, ὅπως πρέπει νὰ γνωρίσουν, διὰ ποῖα πράγματα ἐκλήθησαν, καὶ πῶς ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τὰ προηγούμενα. Αὐτὸς ὁμοίως λέγει ὅτι αὐτὰ εἶναι τρία.

Πῶς λοιπὸν εἶναι τρία; Διὰ νὰ γνωρίσωμεν τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ. Διότι ἀπὸ μὲν τὰ ἀγαθὰ τὰ ὁποῖα μᾶς ἀναμένουσιν θὰ γνωρίσωμεν τὸν ἀπερίγραφτον καὶ ὑπερφυσικὸν πλοῦτον τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ ἀπὸ τοῦ νὰ μάθωμεν πῶς ἐπιστεύσαμεν ἐνῶ εἴμεθα ἀνάξιοι, γνωρίζομεν τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἀπεριόριστον κυριαρχίαν του, καὶ ἐκ τοῦ ὅτι μᾶς ἐπέστρεψεν εἰς συμφιλίωσιν ἡμᾶς οἱ ὁποῖοι ἐπὶ τόσον χρόνον εἴμεθα ἐχθροὶ του. «Διότι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θεωρεῖται ἀδυναμία τοῦ Θεοῦ εἶναι δυνατώτερον ἀπὸ τὴν δύναμιν τῶν ἀνθρώπων»². Καθ' ὅσον μὲ τὰν ἰδίαν δύναμιν μὲ τὴν ὁποίαν ἀνέστησε τὸν Χριστόν, προσείλκυσε καὶ ἡμᾶς πρὸς τὸν ἑαυτὸν του. Καὶ δὲν σταματᾷ μέχρι τὴν ἀνάστασιν ἢ δυνάμεις του, ἀλλὰ προχωρεῖ πολὺ περισσότερο.

«Καὶ τὸν ἐκάθισεν εἰς τὰ δεξιά του, ὑπεράνω ἀπὸ κάθε ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν καὶ δύναμιν καὶ κυριότητα καὶ ἀπὸ κάθε ὄνομα πού ὀνομάζεται ὄχι μόνον εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν μέλλοντα. Καὶ ὅλα ὑπέταξε κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του καὶ αὐτὸν ἔκανε κεφαλὴν ὑπεράνω ὄλων εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἢ ὁποῖα εἶναι τὸ σῶμά του, τὸ συμπλήρωμα ἐκείνου πού γεμίζει τὰ πάντα ἐν πᾶσι»³. Πράγματι, μεγάλων καὶ κρυφῶν μυστηρίων μᾶς κατέστησε κοινωνούς. Καὶ αὐτὰ δὲν

ἀλλ' ἢ Πνεύματος μετέχοντος ἁγίου, καὶ πολλῆς ἀπολαύον-
 τας χάριτος. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος εὐχεται. «Ὁ Πατήρ
 τῆς δόξης», φησί· *ιουτέστιν*, ὁ μεγάλα ἡμῖν δεδωκὼς ἀγαθά.
 Ἀπὸ γὰρ τῶν ὑποκειμένων ἀεὶ αὐτὸν καλεῖ, ὡς διὰ λέγει·
 5 «Ὁ Πατήρ τῶν οἰκτιρμῶν, καὶ Θεὸς πάσης παρακλήσεως»·
 καὶ πάλιν ὁ προφήτης, «Κύριος ἰσχύς μου, καὶ βοήθειά μου».
 «Ὁ Πατήρ τῆς δόξης». Οὐκ ἔχει ἐπ' ὀνόματος αὐτὰ
 παρασιῆσαι, καὶ πανταχοῦ δόξαν καλεῖ, ὅπερ πάσης ἐστὶ
 λαμπρότητος παρ' ἡμῖν ὄνομα καὶ προσηγορία. Ἴδου τῆς δόξης
 10 Πατῆρ, τοῦ δὲ Χριστοῦ Θεός.

Τί οὖν; ἐλάτιον τῆς δόξης ὁ Υἱός; Ἀλλ' οὐδεὶς οὐδ'
 ἂν οὐδὲ μαινόμενος εἴποι τοῦτο. «Δώη ὑμῖν», *ιουτέστιν*, ἐπά-
 ραι τὴν διάνοιαν ὑμῶν καὶ ἀναπιερώσειεν· οὐ γὰρ ἔστιν ἄλ-
 λως ταῦτα μαθεῖν. «Ψυχικὸς γὰρ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ
 15 τοῦ Πνεύματος· μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστίν». Ἄρα πνευματικῆς
 δεῖ σοφίας, ἵνα τὰ πνευματικὰ νοήσωμεν, ἵνα τὰ κρυπτόμενα
 ἴδωμεν· αὐτὸ τὰ πάντα ἀποκαλύπτει. Μυστήρια μέλλει διη-
 γεῖσθαι Θεοῦ· τῶν δὲ μωιτηρίων τοῦ Θεοῦ τὴν γινῶσιν τὸ
 Πνεῦμα οἶδε μόνον, τὸ καὶ τὰ βάθη αὐτοῦ ἐρευνῶν, οὐκ
 20 ἄγγελος, οὐκ ἀρχάγγελος, οὐκ ἄλλη τις κτιστὴ δύναμις. Του-
 τέστι χάρισμα ὑμῖν παράδοχοι. Εἰ δὲ ἀποκαλύψεως τοῦτο ἐστὶ,
 οὐκ ἔστι λογισμῶν εὗρεσις. Ὁ γὰρ τὸν Θεὸν μαθὼν, καὶ τὸν
 Θεὸν γνοὺς, οὐκέτι περὶ οὐδενὸς ἀμφισβητήσει· οὐκ ἐρεῖ, τόδε
 ἀδύνατον, καὶ τόδε δυνατὸν, καὶ πῶς τόδε ἐγένετο. Ἄν τὸν
 25 Θεὸν μάθωμεν, ὡς εἰδέναι χρὴ, ἂν τὸν Θεὸν μάθωμεν, παρ'
 οὐ μαθεῖν δεῖ, παρ' αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος, οὐκέτι περὶ οὐ-

4. Β' Κορ. 1, 8.

5. Ψαλμ. 17, 2-3.

6. Α' Κορ. 2, 14.

ἦτο δυνατόν νὰ τὰ μάθωμεν μὲ ἄλλον τρόπον, παρὰ μόνον μετέχοντες τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἀπαλομβάνοντες πολλῆς χάριτος. Διὰ τοῦτο προσεύχεται καὶ ὁ Παῦλος. «Ὁ Πατήρ τῆς δόξης», λέγει· δηλαδή, αὐτὸς ὁ ὁποῖος μᾶς ἔχει δώσει μεγάλα ἀγαθὰ. Διότι ἀπὸ ὧσα εὐρίσκονται ὑποκάτω αὐτοῦ ὀνομάζει πάντοτε αὐτόν, ὅπως ὅταν λέγῃ· «ὁ φιλεύσπλαγχνος Πατήρ καὶ Θεὸς κάθε παρηγορίας»⁴· καὶ ἐπίσης ὁ προφήτης· «Σὺ εἶσαι, Κύριε, ἡ δύναμίς μου καὶ ὁ λυτρωτής μου»⁵. «Ὁ Πατήρ τῆς δόξης». Δὲν δύναται νὰ ἐκφράσῃ αὐτὰ μὲ λόγον, καὶ παντοῦ τὰ ὀνομάζει δόξαν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι σύμβολον καὶ ὀνομασία κάθε λαμπρότητος εἰς τὴν ἀνθρωπίνην γλῶσσαν. Ἴδού, Πατήρ τῆς δόξης, τοῦ δὲ Χριστοῦ Θεός.

Τί λοιπόν; Εἶναι κατώτερος τῆς δόξης ὁ Υἱός; Ἄλλ' εἶθε ποτὲ κανεὶς, οὔτε καὶ παράφρων ἀκόμη, νὰ μὴ εἴπῃ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα. «Νὰ σᾶς δώσῃ», δηλαδή ν' ἀνυψώσῃ τὸν νοῦν σας καὶ νὰ τὸν ἀναπτερώσῃ· διότι ἄλλως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γνωρίσετε αὐτά. «Διότι ὁ μὴ πνευματικὸς ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος στερεῖται τῆς χάριτος, δὲν δέχεται ὧσα προέρχονται ἀπὸ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, διότι δι' αὐτόν εἶναι μωρία»⁶. Ἄρα ἔχομεν ἀνάγκην πνευματικῆς σοφίας διὰ νὰ ἐννοήσωμεν τὰ πνευματικά, διὰ νὰ ἴδωμεν τὰ κρυπτόμενα· τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀποκαλύπτει τὰ πάντα. Θὰ διηγηθῇ μυστήρια τοῦ Θεοῦ· τῶν δὲ μυστηρίων τοῦ Θεοῦ τὴν γνῶσιν γνωρίζει μόνον τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ὁποῖον καὶ ἐρευνᾷ τὰ βάθη αὐτοῦ, καὶ ὄχι ἄγγελος, οὔτε ἀρχάγγελος, οὔτε κάποια ἄλλη κτιστὴ δύναμις. Δηλαδή, θὰ κορηγήσῃ εἰς ἐμᾶς χάρισμα. Ἐφ' ὅσον δὲ αὐτὸ εἶναι ἀποτέλεσμα ἀποκαλύψεως, δὲν εἶναι εὔρεσις σκέψεως. Ἐκεῖνος λοιπόν ὁ ὁποῖος ἔμαθε τὸν Θεὸν καὶ ἐγνώρισε τὸν Θεόν, ποτὲ δὲν θὰ ἀμφιβάλλῃ διὰ τίποτε· δὲν θὰ εἴπῃ, αὐτὸ εἶναι ἀδύνατον καὶ αὐτὸ δυνατόν, καὶ πῶς ἔγινεν αὐτό. Ἐὰν μάθωμεν τὸν Θεὸν ὅπως πρέπει νὰ τὸν γνωρίσωμεν, ἐὰν μάθωμεν τὸν Θεὸν ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ τὸν μάθωμεν, δηλαδή ἀπὸ τὸ ἴδιον τὸ

δενὸς ἀμφοιβητήσομεν. Διὰ τοῦτό φησιν, «Ἐν ἐπιγνώσει αὐτοῦ πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας ὑμῶν». Ὁ μαθὼν τί ἐστὶ Θεός, οὐχ ὑπὲρ τῶν ἐπαγγελιῶν ἀμφοιβητήσῃ, οὐχ ὑπὲρ τῶν ἤδη γενομένων ἀπιστήσῃ.

5 2. Εὐχεται μὲν οὖν δοθῆναι αὐτοῖς Πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως· πλὴν καὶ αὐτὸς ἀπὸ λογισμῶν, ὅσα δύναται, κατασκευάζει, καὶ τῶν ἤδη ὑπαρξάντων. Ἐπειδὴ γὰρ τὰ μὲν ἤδη γερόμενα ἔμελλε λέγειν, τὰ δὲ οὐπω συμβάντα, ἀπὸ τῶν γενομένων τὰ μὴ γερόμενα πιστοῦται. Οἶόν τι λέγω·
 10 «Εἰς τὸ εἰδέναι ὑμᾶς», φησί, «τίς ἐστὶν ἡ ἐλπίς τῆς κλήσεως αὐτοῦ». Ἐπι ἄδηλός ἐστι, φησὶν, ἀλλ' οὐ τοῖς πιστοῖς. «Καὶ τίς ὁ πλοῦτος τῆς δόξης τῆς κληρονομίας αὐτοῦ ἐν τοῖς ἀγίοις». Ἐπι καὶ τοῦτο ἄδηλον. Τί δὲ δῆλον; Ὅτι ἐπιστεῦσαμεν ἀπὸ τῆς δυνάμεως τῆς αὐτοῦ δι ἡγείρε τὸν Χριστόν·
 15 τοῦ γὰρ ἀνασιῆσαι νεκρὸν πολλῶ θαυμασιώτερον τὸ πείσαι ψυχάς. Καὶ ἐγὼ τοῦτο πειράσομαι ποιῆσαι φανερόν. Ἄκουε γάρ.

Εἶπεν ὁ Χριστὸς τῷ τεθνεῶτι, «Δάξαρε, δεῦρο ἕξω», καὶ εὐθέως ὑπήκουσεν· εἶπεν ὁ Πέτρος, «Ταβιθά, ἀνάστηθι»,
 20 καὶ οὐκ ἀντεῖπεν. Ἐρεῖ αὐτὸς ἐν τῇ τελευταίᾳ ἡμέρᾳ, καὶ πάντες ἀναστήσονται, καὶ μετὰ τοσοῦτου ἰάχους, ὡς τοὺς ἔτι ζῶντας μὴ φθάσαι τοὺς κοιμηθέντας, ὡς ἐν ἀτόμῳ, ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ πάντα γενέσθαι καὶ συνδραμεῖν. Ἐπὶ δὲ τοῦ πιστεῦσαι, οὐχ οὕτως· ἀλλ' ἄκουε αὐτοῦ πάλιν λέγοντος, «Πο-
 25 σάκις ἠθέλησα ἐπιουναγαγεῖν τὰ τέκνα ὑμῶν, καὶ οὐκ ἠθέλησαίτε;». Ὅρας δι τοῦτο δυσκολώτερον; Ὡστε ἀπὸ οὗτου τὸ πᾶν κατασκευάζει. Πολλῶ γάρ ἐστι λογιμοῖς ἀνθρωπίνοις δυσκολώτερον προαίρεσιν πείσαι τοῦ φύσιν ἐργάσασθαι.

ἅγιον Πνεῦμα, ποτὲ δὲν θὰ ἀμφιβάλλωμεν διὰ τίποτε. Διὰ τοῦτο λέγει, «διὰ νὰ τὸν γνωρίσετε βαθέως καὶ νὰ φωτίση τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας σας». Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐγνώρισε τί εἶναι ὁ Θεός, δὲν θὰ ἀμφισβητήσῃ τὰς ὑποσχέσεις του, οὔτε διὰ τὰ ὅσα ἤδη ἔγιναν θ' ἀπιστήσῃ.

2. Εὔχεται μὲν λοιπὸν νὰ δοθῇ εἰς αὐτοὺς πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως· ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ἀποδεικνύει διὰ συλλογισμῶν, ὅσα δύναται, καὶ διὰ τῶν ὄσων ἤδη ἔγιναν. Διότι ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ εἴπῃ ὅτι τὰ μὲν ἔγιναν ἤδη, τὰ δὲ ἀκόμῃ δὲν συνέβησαν, ἀπὸ τὰ ὅσα ἔγιναν βεβαιώνει τὰ ὅσα ἀκόμῃ δὲν ἔγιναν. Τί θέλω νὰ εἴπω· «ὥστε νὰ γνωρίσετε», λέγει, «ποῖα εἶναι ἡ ἐλπίς, ἡ ὁποία εἶναι συνδεδεμένη μὲ τὴν πρόσκλησίν του». Ἀκόμῃ δὲν εἶναι φανερά, λέγει, ἀλλ' ὄχι εἰς τοὺς πιστοὺς. «Καὶ ποῖος ὁ πλοῦτος τῆς ἐνδόξου κληρονομίας του μεταξὺ τῶν ἀγίων». Καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι ἀκόμῃ φανερόν. Τί εἶναι ὁμοίως φανερόν; Τὸ ὅτι ἐπιστεύσαμεν ἀπὸ τὴν δύναμίν του διὰ τῆς ὁποίας ἀνέστησε τὸν Χριστόν· διότι εἶναι πολὺ θαυμαστότερον τὸ νὰ πείσῃ κανεὶς ψυχὰς ἀπὸ τοῦ νὰ ἀναστήσῃ νεκρόν. Καὶ θὰ ἐπιχειρήσω ἐγὼ νὰ καταστήσω τοῦτο φανερόν. Ἄκουε λοιπόν.

Εἶπεν ὁ Χριστὸς εἰς τὸν ἀποθανόντα, «Λάζαρε, ἐλθὲ ἔξω», καὶ ἀμέσως ὑπήκουσεν· εἶπεν ὁ Πέτρος, «Ταβιθά, σήκω ἐπάνω», καὶ δὲν ἀντεῖπεν. Θὰ εἴπῃ ὁ Κύριος εἰς τὴν τελευταίαν ἡμέραν, καὶ ὅλοι θ' ἀναστηθοῦν, καὶ τόσον ταχέως, ὥστε ὅσοι ἀκόμῃ ζοῦν νὰ μὴ προφθάσουν τοὺς ἀποθανόντας, εἰς ἐλαχιστότατον χρόνον, εἰς ριπὴν ὀφθαλμοῦ θὰ γίνουν τὰ πάντα καὶ θὰ συντελεσθοῦν. Ἐνῶ εἰς τὸ νὰ πιστεύσῃ κάποιος, δὲν εἶναι ἔτσι· ἀλλ' ἄκουσε τὸν ἴδιον τὸν Κύριον, ὁ ὁποῖος λέγει πάλιν· «Πόσας φοράς ἠθέλησα νὰ συγκεντρώσω τὰ τέκνα σας, καὶ δὲν ἠθελήσατε;». Βλέπετε ὅτι αὐτὸ εἶναι δυσκολώτερον; Ἀπὸ αὐτὸ λοιπὸν ἀποδεικνύει τὸ πᾶν. Διότι εἶναι πολὺ δυσκολώτερον μὲ ἀνθρωπίνους συλλογισμοὺς νὰ πείσῃς τὴν προαίρεσιν, παρὰ τὸ νὰ κατασκευάσῃς

Τὸ δὲ αἴτιον, ἐπειδὴ αὐτὸς οὕτω βούλειαι ἐκόντας ἡμᾶς γενέσθαι ἀγαθούς.

Ὅντως εἰκότως εἶπε, «Τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς τοὺς πιστεύοντας». Ὅτι γὰρ προφῆται οὐδὲν ἤνυσαν, διὲ ἀγγελοι καὶ ἀρχάγγελοι, διὲ πᾶσα ἢ κτίσις ἢ ὄραιτῆ καὶ ἀόρατος, ὄραιτῆ μὲν εἰς μέσον προκειμένη, καὶ μὴ ἰσχύουσα χειραγωγῆσαι, ἀόρατος δὲ πολλή, ᾤκονόμησε τὴν αὐτοῦ παρουσίαν τότε, δεικνὺς διὲ θέλας ἔχρηζε τὸ πρᾶγμα δυνάμεως. «Πλοῦτιον δόξης». Τουτέστιν, ἄφαιτον δόξαν. Ποῖος γὰρ λόγος τὴν δόξαν ἐκείνην παρασιῆσαι δυνήσεται, ἧς οἱ ἅγιοι τότε μεθέξουσι; ποῖος λόγος; Οὐδεὶς· ἀλλὰ χάριτος ὄντως δεῖ πρὸς τὸ τὴν διάνοιαν μαθεῖν, καὶ ὄλως ἀκίτῆνα μικρὰν γοῦν τινα δέξασθαι. Τινὰ δὲ ἤδεσαν μὲν καὶ πρότερον, ἐβούλειο δὲ πλεον αὐτοὺς μαθεῖν καὶ σαφέστερον γνῶναι.

Ὅρᾶς ὄσα εἰργάσατο; Ἦγειρε τὸν Χριστὸν μικρὸν τοῦτο; ἀλλ' ὄρα καὶ πάλιν. Ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ· ἄρα τίς λόγος τοῦτο παρασιῆσαι δυνήσεται; Τὸν ἀπὸ τῆς γῆς, τὸν τῶν ἰχθύων ἀφωρότερον, τὸν παίγνιον τῶν δαιμόνων γενόμενον, ὄρα ποῦ ἀνήγαγεν. Ὅντως ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Καὶ θέα ποῦ ἀνήγαγεν. «Ἐν τοῖς ἐπουρανίοις» πάσης κτιστῆς φύσεως ἀνώτερον ἐποίησεν «ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας». «Ἐπεράνω πάσης ἀρχῆς» φησὶν. Ὅντως Πνεύματος χρεία, διανοίας σοφῆς ἐν τῇ ἐπιγνώσει αὐτοῦ· ὄντως ἀποκαλύψεως χρεία. Ἐννόησον ὄσον ἐστὶν ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ φύσεως τὸ μέσον καὶ ἀπὸ ταύτης τῆς εὐτελείας εἰς ἐκείνην αὐτὸν ἀνήγαγε τὴν τιμὴν· οὐχ ἕνα βαθμὸν ὑπερέ-

τὴν φύσιν. Ἡ δὲ αἰτία διὰ τοῦτο εἶναι ὅτι ἔτσι θέλει ὁ ἴδιος ὁ Θεός, μὲ τὴν θέλησίν μας νὰ γίνωμεν ἀγαθοί.

Πράγματι ὀρθῶς εἶπε, «καὶ πόσον πολὺ μεγάλη εἶναι ἡ δύναμις τοῦ εἰς ἑμᾶς οἱ ὁποῖοι πιστεύομεν, συμφώνως πρὸς τὴν ἐνέργειαν τῆς ἰσχυρᾶς τοῦ δυνάμεως». Διότι, ὅταν οἱ προφῆται τίποτε δὲν ἠδυνήθησαν, ὅταν οἱ ἄγγελοι καὶ οἱ ἀρχάγγελοι, ὅταν ὄλη ἡ κτίσις ἡ ὄρατὴ καὶ ἡ ἀόρατος, ἡ μὲν ὄρατὴ εὐρισκομένη ἐνώπιον ὄλων, καὶ μὴ δυναμένη νὰ τοὺς χειραγωγῆσῃ, ἡ δὲ ἀόρατος πολλή, τότε ἐπραγματοποίησε συμφώνως πρὸς τὴν οἰκονομίαν τοῦ τὴν παρουσίαν του, δεικνύων ὅτι αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἐχρειάζετο θεῖαν δύναμιν. «Πλουῦτον δόξης». Δηλαδή, ἀπερίγραπτον δόξαν. Διότι ποῖος λόγος θὰ δυνηθῆ νὰ ἐκφράσῃ ἐκείνην τὴν δόξαν, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ μετάσχουν τότε οἱ ἅγιοι; ποῖος λόγος; Κανείς· ἀλλ' ἀπαιτεῖται πράγματι χάρις διὰ νὰ γνωρίσῃ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου, ἔστω καὶ μίαν μόνον μικρὰν ἀκτίνα νὰ δεχθῆ. Μερικὰ δὲ τὰ ἐγνώρισαν μὲν καὶ προηγουμένως, ἤθελεν ὅμως περισσότερο νὰ μάθουν αὐτοὶ καὶ νὰ γνωρίσουν σαφέστερον.

Βλέπεις πόσα ἔκανε; Ἀνέστησε τὸν Χριστόν· εἶναι μικρὸν αὐτό; Ἀλλὰ κοίταξε καὶ πάλι. Ἐκάθισε τὸν Χριστὸν εἰς τὴν δεξιάν του· ἄρα γε ποῖος λόγος θὰ δυνηθῆ νὰ παραστήσῃ τοῦτο; Τὸν προελθόντα ἀπὸ τὴν γῆν, τὸν ἀφωνότερον καὶ ἀπὸ τοὺς ἰχθῦς, ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ἔγινε παιχνίδι τῶν δαιμόνων, κοίταξε ποῦ τὸν ἀνύψωσε. Πράγματι εἶναι ἀνυπέρβλητον τὸ μέγεθος τῆς δυνάμεώς του. «Εἰς τὰ ἐπουράνια» τὸν ἀνέδειξεν ἀνώτερον ἀπὸ κάθε κτιστὴν φύσιν· «ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας». «Ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς», λέγει. Πράγματι εἶναι ἀπαραίτητον τὸ ἅγιον Πνεῦμα καὶ τὸ νὰ ἔχῃ κανείς σοφὴν διάνοιαν, διὰ νὰ γνωρίσῃ ἀληθῶς τὸν Χριστόν· πράγματι εἶναι ἀναγκαῖα ἡ ἀποκάλυψις. Ἀναλογίσου πόση εἶναι ἡ ἀπόστασις μεταξὺ θείας φύσεως καὶ ἀνθρώπου· καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν εὐτέλειαν τὸν ἀνύψωσεν εἰς ἐκείνην τὴν τιμὴν· δὲν ὑπερέβη ἓνα βαθμὸν καὶ δεύτε-

βη καὶ δεύτερον καὶ τρίτον. Βαβαί, οὐχ ἀπλῶς εἶπεν, ἄνω, ἀλλ', «ὑπεράνω». Τῶν γὰρ ἄνω δυνάμεων ἀνώτερός ἐστιν ὁ Θεός. Ὡστε ἐκεῖ αὐτὸν ἀνήγαγε, τὸν ἐξ ἡμῶν, ἀπὸ τῆς ἐσχάτης νύσσης εἰς τὴν ἐσχάτην ἤγαγεν ἀρχήν, μεθ' ἧν οὐκ
5 ἔστιν ἑτέρα τιμή.

«Πάσης ἀρχῆς», φησί· οὐ τῆς μὲν, τῆς δὲ οὐ, ἀλλά, «πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως καὶ κυριότητος, καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου»· εἴ τί ἐστιν ἐν τῷ οὐρανῷ, πάντων ἀνώτερος γέγονε. Τοῦτο περὶ τοῦ ἐκ νεκρῶν
10 ἐγερθέντος, ἕπερ ἄξιον θαυμάσαι· περὶ γὰρ τοῦ Θεοῦ Λόγου, οὐδαμῶς. Ὅπερ γὰρ εἰσι κώνωπες πρὸς ἀνθρώπους, τοῦτο πᾶσα ἡ κτίσις πρὸς τὸν Θεόν. Εἰ πάντες ἄνθρωποι ὡς οἶελος λογισθήσονται, καὶ ὡς ροπή ζυγοῦ ἐλογίσθησαν, θὲς τὰς ἀοράτους δυνάμεις ὡς κώνωπας. Ἀλλὰ περὶ τοῦ ἐξ ἡμῶν
15 τοῦτο μέγα ὄντως καὶ θαυμασίον· ἀπὸ γὰρ τῶν καιωτάτων τῆς γῆς αὐτὸν ἀνήγαγεν. Εἰ πάντα τὰ ἔθνη ὡς σταγῶν, εἰς ἄνθρωπος πόσον ἄρα μέρος τῆς σταγόνος; Ἀλλὰ τοῦτον πάντων ἀνώτερον ἐποίησεν, «οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι». Ἄρα ἐστὶ δυνάμεων τινῶν ὀνόματα
20 ἡμῖν ἄσημα, καὶ οὐ γνωρίζόμενα.

«Καὶ πάντα ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ». Οὐχ ἀπλῶς ἀνώτερον ἐποίησεν, ὡς προτιμᾶσθαι αὐτῶν, οὐδὲ κατὰ σύγκρισιν, ἀλλ' ὡς δούλων. Βαβαί, φρικτὰ ὄντως τὰ πράγματα ἀνθρώπου γέγονε δούλη πᾶσα ἡ κτιστὴ δύναμις διὰ τὸν ἐνοικουῦντα Θεὸν Λόγον. Ἔστι γὰρ τινὰ ἐπάνω εἶναι οὐκ ἔχοντα
25 ὑπακούοντι, ἀλλὰ προτιμώμενον· ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως,

ρον καὶ τρίτον. Ὡ, δὲν εἶπεν ἀπλῶς ἄνω, ἀλλ' «ὑπεράνω». Διότι ἀπὸ τὰς ἄνω δυνάμεις εἶναι ἀνώτερος ὁ Θεός. Ἐκεῖ λοιπὸν ἀνύψωσεν αὐτόν, τὸν ἐκουσίως προελθόντα ἀπὸ τὸ ἰδικόν μας γένος, ἀπὸ τὸ κατώτατον σημεῖον, τὸν ὠδήγησεν εἰς τὴν ἀνωτάτην ἀρχήν, μετὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπάρχει ἄλλη τιμή.

«Πάσης ἀρχῆς», λέγει· ὄχι τῆς μὲν ναί, τῆς δὲ ὄχι, ἀλλὰ «πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως καὶ κυριότητος καὶ παντὸς ὀνόματος τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται»· ἀπὸ ὅ,τι ὑπάρχει εἰς τὸν οὐρανὸν ἔγινεν ἀνώτερος. Αὐτὸ διὰ τὸν ἐκ νεκρῶν ἀναστάντα, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι ἀξιοθαύμαστον· διότι διὰ τὸν Θεὸν Λόγον δὲν εἶναι καθόλου ἄξιον θαυμασμοῦ. Διότι ὅ,τι εἶναι οἱ κύνωπες ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, αὐτὸ εἶναι ὄλη ἢ κτίσις ἐν σχέσει πρὸς τὸν Θεόν. Ἐὰν ὄλοι οἱ ἀνθρωποὶ λογίζωνται ὡσὰν σίελος καὶ ὡς κόνις λεπτὴ εἰς τὴν πλάστιγγα⁸, θεώρησον τὰς ἀοράτους δυνάμεις ὡσὰν κύνωπας. Ἀλλὰ τὸ ὅ,τι τὸν ἀνύψωσεν ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μας φύσιν αὐτὸ εἶναι πράγματι μέγα καὶ θαυμαστόν· διότι τὸν ἀνύψωσεν ἀπὸ τὰ κατώτατα τῆς γῆς. Ἐὰν ὄλα τὰ ἔθνη εἶναι ὡσὰν μία σταγὼν, ἄρά γε εἰς ἀνθρωπος πόσον μέρος τῆς σταγόνος εἶναι; Ἀλλ' αὐτὸν ἔκανε ἀνώτερον ἀπὸ ὄλους «ὄχι μόνον εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν μέλλοντα». Ἐπομένως ὑπάρχουν ὀνόματα ὠρισμένων δυνάμεων, τὰ ὁποῖα εἶναι ἄγνωστα εἰς ἡμᾶς.

«Καὶ ὑπέταξε τὰ πάντα κάτω ἀπὸ τοὺς πόδας του». Ὅχι ἀπλῶς ἀνώτερον τὸν ἔκανε, ὡστε νὰ τιμᾶται περισσότερο ἀπὸ ὄλους, οὔτε μὲ τέτοιον τρόπον, ὡστε νὰ ὑπάρχη σύγκρισις μεταξὺ αὐτοῦ καὶ ὄλων, ἀλλὰ ὡσὰν νὰ εἶναι δοῦλοι. Ὡ, πόσον φρικτὰ πράγματι εἶναι αὐτὰ τὰ πράγματα! Δούλη τοῦ ἀνθρώπου ἔγινε κάθε κτιστὴ δύναμις, χάρις εἰς τὸν Θεὸν Λόγον ὁ ὁποῖος κατοικεῖ μέσα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Διότι ὑπάρχουν περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας εἶναι κανεῖς ἐπάνω καί, παρ' ὅ,τι δὲν ἔχει ἄλλους νὰ τὸν ὑπακούουν, τιμᾶται περισσότερο· ἐδῶ ὄμως δὲν ἔγινεν ἔτσι,

ἀλλὰ πάντα ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ· καὶ οὐχ ἀπλῶς ὑπέταξεν, ἀλλὰ τὴν ἐσχάτην ὑποταγὴν, καὶ μεθ' ἣν εἰτέρα οὐκ ἔστι. Διὰ τοῦτο εἶπεν, «ὑπὸ τοὺς πόδας».

«Καὶ αὐτὸν ἔδωκε κεφαλὴν ὑπὲρ πάντα τῇ ἐκκλησίᾳ».

5 Βαβαὶ πάλιν, ποῦ καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἀνήγαγεν; Ὡσπερ διὰ τινος ἔλκων μηχανῆς, εἰς ὕψος αὐτὴν ἀνήγαγε μέγα, καὶ αὐτὴν ἐκάθισεν εἰς ἐκεῖνον τὸν θρόνον. Ἐνθα γὰρ ἡ κεφαλὴ, ἐκεῖ καὶ τὸ σῶμα· καὶ εἰ κεφαλὴ καὶ σῶμα, οὐδενὶ μέσῳ διείργεται τόσῳ· εἰ δὲ διείργεται, οὐκ ἂν εἶη σῶμα, οὐκ ἂν
10 εἶη κεφαλὴ.

«ὑπὲρ πάντα», φησί. Τί ἐστιν, «ὑπὲρ πάντα»; Οὐκ ἄγγελον, οὐκ ἀρχάγγελον, οὐκ ἄλλον οὐδένα ἀφῆκεν ἀνώτερον. Οὐ ταύτη δὲ μόνον ἡμᾶς εἰμίμησε, τὸ ἐξ ἡμῶν ἀνάγαγόν, ἀλλ' ὅτι καὶ τὸ κοινὸν γένος ἅπαν ἐκείνῳ ἔπεσθαι παρε-
15 σκεύασεν, ἐκεῖνου ἔχεσθαι, ἐκείνῳ ἀκολουθεῖν. «Ἦτις ἐστὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ». Ἴνα γὰρ μὴ ἀκούσας κεφαλὴν, τὴν ἀρχὴν μόνον νομίσης, ἀλλὰ καὶ τὴν θεβαιότητα, οὐχ ὡς ἀρχοντα μόνον, ἀλλὰ ὡς σῶματος κεφαλὴν. «Τὸ πλήρωμα», φησί, «τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου». Εἶτα ὡς οὐκ ἀρκούντως
20 τοῦτου δεῖξαι τὴν συγγένειαν καὶ τὴν ἐγγύτητα τί φησι; Τὸ πλήρωμα τοῦ Χριστοῦ ἢ Ἐκκλησία. Καὶ γὰρ πλήρωμα κεφαλῆς σῶμα, καὶ πλήρωμα σώματος κεφαλὴ.

Ὅρα πόση τάξει κέχρηται Παῦλος, πῶς οὐδενὸς φείδεται ρήματος, ὥσπερ παρασιῆσαι τοῦ Θεοῦ τὴν δόξαν. Πλήρωμα, φησὶν· οἶον κεφαλὴ πληροῦται παρὰ τοῦ σώματος· τουτέστι, διὰ πάντων τὸ σῶμα συνέστηκε, καὶ ἐνὸς ἐκάστου, οὐχὶ

ἀλλὰ τὰ πάντα ὑπέταξε κάτω ἀπὸ τοὺς πόδας του· καὶ ὄχι ἀπλῶς ὑπέταξεν, ἀλλὰ τὴν ἐσχάτην ὑποταγὴν, μετὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπάρχει ἄλλη. Διὰ τοῦτο εἶπε «κάτω ἀπὸ τοὺς πόδας του».

«Καὶ αὐτὸν ἔκανε κεφαλὴν ὑπεράνω ὄλων εἰς τὴν ἐκκλησίαν». Ὡ, πόσον θαυμαστὸν καὶ τοῦτο! ποῦ ἀνύψωσε καὶ τὴν ἐκκλησίαν; Σύρων αὐτὴν ὡσάν με κάποια μηχανήν, τὴν ὠδήγησεν εἰς μέγα ὕψος, καὶ ἐκάθισεν αὐτὴν εἰς ἐκεῖνον τὸν θρόνον. Διότι ὅπου εὐρίσκεται ἡ κεφαλὴ, ἐκεῖ εὐρίσκεται καὶ τὸ σῶμα· καὶ ἐφ' ὅσον εἶναι κεφαλὴ καὶ σῶμα, με καμμίαν ἐνδιάμεσον ἀπόστασιν δὲν χωρίζονται· διότι ἐὰν χωρίζωνται, δὲν θὰ ὑπῆρχε σῶμα, δὲν θὰ ὑπῆρχε κεφαλὴ.

«Ὑπεράνω ὄλων», λέγει. Τί σημαίνει «ὑπεράνω ὄλων»; Οὔτε ἄγγελον, οὔτε ἀρχάγγελον, οὔτε κανένα ἄλλον ἄφησεν ἀνώτερον. Δὲν μᾶς ἐτίμησε δὲ μόνον με αὐτό, διὰ τοῦ ὅτι δηλαδὴ ὑπερύψωσε τὸν προελθόντα ἀπὸ ἐμᾶς, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ ὅτι ὀλόκληρον τὸ γένος μας ἔκαμεν ὥστε εἰς ἐκεῖνον νὰ εἶναι συναρμοσμένον, με ἐκεῖνον νὰ συνδέεται, ἐκεῖνον νὰ ἀκολουθῇ. «Ἡ ὁποία ἐκκλησία εἶναι τὸ σῶμά του». Τοῦτο λέγει διὰ νὰ μὴ νομίσης, ὅταν ἀκούσης τὴν λέξιν κεφαλὴ, ὅτι ἐννοεῖ τὸν Χριστὸν μόνον ὡς ἀρχὴν τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ διὰ νὰ σὲ βεβαιώσῃ ὅτι, ὄχι μόνον ὡς ἄρχοντα, ἀλλὰ καὶ ὡς κεφαλὴν τοῦ σώματος τὸν ἐννοεῖ. «Τὸ συμπλήρωμα», λέγει, «ἐκεῖνου ὁ ὁποῖος γεμίζει τὰ πάντα ἐν πᾶσι». Ὑστερον, ὡσάν νὰ μὴ ἦτο ἀρκετὸν τοῦτο νὰ δείξῃ τὴν συγγένειαν καὶ τὴν ἐγγύτητα, τί λέγει; Τὸ συμπλήρωμα τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ ἐκκλησία. Διότι συμπλήρωμα τῆς κεφαλῆς εἶναι τὸ σῶμα, καὶ συμπλήρωμα τοῦ σώματος ἡ κεφαλὴ.

Κοίταξε πόσην τάξιν χρησιμοποιεῖ ὁ Παῦλος, πῶς καμμίαν λέξιν δὲν παραλείπει, διὰ νὰ παραστήσῃ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ. Συμπλήρωμα, λέγει· ὅπως ἡ κεφαλὴ συμπληροῦται ἀπὸ τὸ σῶμα· δηλαδὴ συνέστησε τὸ σῶμα δι' ὄλων, καὶ δι' ἐνὸς ἐκάστου, καὶ δὲν τὸν παρουσιάζει ὡς μόνον ἀνα-

κοινῇ μόνον αὐτὸν χρῆζοντα εἰσάγει. Ἐὰν γὰρ μὴ ᾧμεν πολλοί, καὶ ὁ μὲν χεῖρ, ὁ δὲ ποῦς, ὁ δὲ ἄλλο τι μέρος, οὐ πληροῦνται ὅλον τὸ σῶμα. Διὰ πάντων οὖν πληροῦνται τὸ σῶμα αὐτοῦ. Τότε πληροῦνται ἡ κεφαλή, τότε τέλειον σῶμα γίνονται, ὅταν ὁμοῦ πάντες ᾧμεν συνημμένοι καὶ συγκεκολλημένοι.

3. Εἶδες πλοῦτον δόξης κληρονομίας; εἶδες ὑπερβάλλον μέγεθος δυνάμεως εἰς τοὺς πιστεύοντας; εἶδες ἐλπίδα κλήσεως; Αἰδεσθῶμεν ἡμῶν τὴν κεφαλήν, ἐννοήσωμεν τίνος ἔσομεν σῶμα κεφαλῆς, ἣ πάντα ὑποτίεταται. Καὶ τῶν ἀγγέλων
 10 κατὰ τοῦτο τὸ ὑπόδειγμα θελίους ἡμᾶς εἶναι χρῆ, καὶ τῶν ἀρχαγγέλων μείζους, ὡς πάντων αὐτῶν προτιμημένους. «Οὐκ ἀγγέλων ἐπελάβετο ὁ Θεός», καθὼς γράφω Ἑβραίοις φησί, «ἀλλὰ σπέρματος Ἰσραάμ»· οὐκ ἀρχῆς, οὐδὲ ἐξουσίας, οὐδὲ κυριότητος, οὐδὲ ἄλλης οὐδεμιᾶς δυνάμεως,
 15 ἀλλὰ τὴν ἡμετέραν φύσιν ἀνέλαβε, καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ. Καὶ τί λέγω, ἐκάθισεν; ἰμάτιον αὐτοῦ ἐποίησεν, καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ πάντα ὑπέταξε. Πόσους θούλει θεῖναι θανάτους; πόσας ψυχάς; μυρίους καὶ πολλαπλασίους; Ἄλλ' οὐδὲν ἴσον ἐρεῖς.

20 Δύο γὰρ τὰ μέγιστα πεποίηκεν, αὐτὸς τε εἰς ἔσχατον ταπεινότητος ἦλθε, καὶ τὸν ἄνθρωπον εἰς μέγα ὑψηλότητος ἀνήγαγε τῷ αἵματι αὐτοῦ ἔσωσεν. Εἶπεν ἐκεῖνο πρῶτον, διὰ δαυτὸν ἐταπείνωσε τοσοῦτον· λέγει τὸ τοῦτου σιερρότερον, τὸ μέγα καὶ τὸ κεφάλαιον. Καίτοι εἰ καὶ μηδενὸς ἠξιώθημεν,
 25 ἤρκει· εἰ καὶ χωρὶς τοῦτου ἠξιώθημεν, χωρὶς τοῦ σφάξαι, ἤρκει· διὰ δὲ τὰ δύο ἦ, τίνα οὐκ ἂν ὑπερβολὴν λόγου νικήσειε καὶ ὑπερβαίη; Οὐ μέγα ἡ ἀνάστασις, διὰ ταῦτα λογι-

γκαῖον δι' ὄλους. Διότι, ἐὰν δὲν εἴμεθα πολλά, καὶ ὁ μὲν ἕνας νὰ εἶναι χέρι, ὁ δὲ ἄλλος πόδι, καὶ ἄλλος κάποιον ἄλλο μέλος, δὲν συμπληροῦται ὁλόκληρον τὸ σῶμα. Μὲ ὄλους λοιπὸν συμπληροῦται τὸ σῶμά του. Τότε συμπληροῦται ἡ κεφαλή, τότε γίνεται τέλειον τὸ σῶμα, ὅταν ὄλοι μαζί εἴμεθα συνηνωμένοι καὶ συνδεδεμένοι.

3. Εἶδες πλοῦτον ἐνδόξου κληρονομίας; Εἶδες πόσον μεγάλη εἶναι ἡ δύναμίς του εἰς τοὺς πιστεύοντας; Εἶδες πόσον μεγάλη ἐλπίς εἶναι ἡ πρόσκλησις; Ἄς σεβασθῶμεν τὴν κεφαλὴν μας, ἃς ἀναλογισθῶμεν ποίας κεφαλῆς εἴμεθα σῶμα, εἰς τὴν ὁποίαν ἔχουν ὑποταγῆ τὰ πάντα. Συμφώνως πρὸς τοῦτο τὸ παράδειγμα πρέπει ἐμεῖς νὰ εἴμεθα καλύτεροι καὶ ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, καὶ ἀπὸ τοὺς ἀρχαγγέλους μεγαλύτεροι, διότι ἀπὸ ὄλους αὐτοὺς ἐτιμήθημεν περισσότερο. «Δὲν ἔρχεται νὰ βοηθήσῃ ἀγγέλους ὁ Θεός», ὅπως λέγει γράφων εἰς τοὺς Ἑβραίους, «ἀλλ' ἀπογόνους τοῦ Ἀβραάμ»· οὔτε ἀρχὴν, οὔτε ἐξουσίαν, οὔτε κυριότητα, οὔτε καμμίαν ἄλλην δύναμιν· ἀλλὰ τὴν ἰδικὴν μας φύσιν ἀνέλαβε καὶ ἐκάθισεν εἰς τὴν δεξιάν του. Τί λέγω, ἐκάθισεν; Ἐκαμεν αὐτὴν ἱμάτιόν του, καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ ὑπέταξε κάτω ἀπὸ τοὺς πόδας του τὰ πάντα. Πόσους θανάτους θέλεις νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐπλήρωσε; Πόσας ζωάς; Χιλιάδας καὶ μυριάδας; Ἀλλὰ τίποτε ἴσον τούτου, δὲν θὰ εἴπῃς.

Δύο λοιπὸν πράγματα μέγιστα ἔκανε, καὶ ὁ ἴδιος κατῆλθε εἰς τὸ ἔσχατον σημεῖον ταπεινότητος, καὶ ἀνύψωσε τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν εἰς τὸ μέγιστον ὕψος, τὴν ἔσωσε διὰ τοῦ αἱματός του. Εἶπε πρῶτον ἐκεῖνο, ὅτι ἐταπείνωσε τόσον τὸν ἑαυτὸν του· λέγει μετὰ καὶ αὐτό, τὸ ὁποῖον εἶναι δυνατώτερον τούτου, τὸ μέγα καὶ οὐσιῶδες. Ἄν καὶ θὰ ἦτο ἀρκετόν, ἀκόμη καὶ ἂν δὲν εἴχομεν ἀξιωθῆ κανενὸς πράγματος, ἐὰν καὶ χωρὶς αὐτὸ ἠξιώθημεν τῶσων, καὶ ἤρκει καὶ χωρὶς νὰ θυσιασθῆ, ὅταν ὄμως καὶ τὰ δύο ἔχουν γίνει, ποῖον ὑπερβολικὸν λόγον δὲν θὰ ἐνίκων καὶ δὲν θὰ ὑπερέβαινον αὐτά; Δὲν εἶναι μέγα γεγονός ἡ ἀνάστασις ὅταν ἀναλογισθῶ αὐτά.

σωμαι. Περὶ τοῦτου φησὶν, «Ὁ Θεὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὐ περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου.

Αἰδεσθῶμεν τὴν ἐγγύτητα, τὴν συγγένειαν, φοβηθῶμεν μὴ τις ἀποκοπῇ τοῦ σώματος τοῦτου, μὴ τις ἐκπέσῃ, μὴ τις ἀνάξιος φανῇ. Εἰ διάδημά τις ἡμῶν περιέθηκε τῇ κεφαλῇ, στέφανον χρυσοῦν, ἄρα οὐκ ἂν πάντα ἐπράξαμεν, ὥστε τῶν ἀψύχων λίθων ὀφθῆναι ἄξιοι; Νῦν δὲ οὐ διάδημα ἡμῶν περικείται τῇ κεφαλῇ, ἀλλὰ κεφαλὴ ἡμῶν γέγονεν ὁ Χριστός, ὅπερ ἔστι μείζον, καὶ οὐδένα λόγον ποιούμεθα; ἀλλ' ἄγγελοι μὲν αὐτὴν αἰδοῦνται, καὶ ἀρχάγγελοι, καὶ πᾶσαι ἐκεῖναι αἱ δυνάμεις· ἡμεῖς δέ, καὶ σῶμα αὐτοῦ ὄντες, οὔτε διὰ τοῦτο, οὔτε δι' ἐκεῖνο αἰδεοθησόμεθα; καὶ τίς ἡμῖν ἔσται σωτηρίας ἐλπίς;

Ἐννόει τὸν θρόνον τὸν βασιλικόν, ἐννόει τῆς τιμῆς τὴν ὑπερβολὴν τοῦτο καὶ γέεννης, εἶγε βουλοίμεθα, μᾶλλον ἡμᾶς φοβῆσαι δυνήσεται. Εἰ γὰρ μὴ γέεννα ἦν, τὸ τιμηθέντας τοσαύτην τιμὴν, ἀναξίους εὐρεθῆναι καὶ κακούς, τίνα οὐκ ἂν ἔχοι κόλασιν, τίνα τιμωρίαν; Ἐννόησον τίνος ἐγγὺς ἡ κεφαλὴ σου κἀθηται τοῦτο μόνον, καὶ ἀπόχρη πρὸς πᾶν δεικνύον· τίνος ἐν δεξιᾷ ἴδρυνται, ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως· τὸ δὲ ταύτης σῶμα καὶ ὑπὸ δαιμόνων παιεῖται.

Ἄλλὰ μὴ γένοιτο· οὐκ ἂν εἶη τὸ τοιοῦτον σῶμα λοιπόν. Τὴν κεφαλὴν σου καὶ οἱ εὐδοκίμοῦντες τῶν δούλων πεφροκάσι, καὶ τὸ σῶμα τοῖς προσκεκροκίοις ὑποβάλλεις; καὶ πάσης οὐκ ἔση κολάσεως ἄξιος; Εἴ τις τοὺς πόδας τοῦ βασιλέως κλοιοῖς περιβάλοι καὶ πέδαις, ἄρα οὐχὶ τῆς ἐσχάτης δίκης ὑπεύθυνος ἔσται; Σὺ δλον τὸ σῶμα θηρίοις παραβάλλεις χαλεποῖς, καὶ οὐ φρίτεις; Ἄλλ' ἐπειδὴ περὶ σώματος κυρια-

Περὶ αὐτοῦ λέγει, «ὁ Θεὸς τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ» καὶ ὄχι περὶ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ.

Ἄς ἐντραπῶμεν τὴν ἐγγύτητα, τὴν συγγένειαν, ἃς φοβηθῶμεν μήπως κανεὶς ἀποκοπῇ ἀπὸ αὐτὸ τὸ σῶμα, μήπως κανεὶς ἐκπέσῃ, μήπως φανῇ ἀνάξιος. Ἐὰν κάποιος εἶχε τοποθετήσῃ εἰς τὴν κεφαλὴν μας ὡς διάδημα, χρυσοῦν στέφανον, ἄρα γε δὲν θὰ ἐκάμναμε τὰ πάντα διὰ νὰ φανῶμεν ἄξιοι τῶν ἀψύχων λίθων; Τώρα δὲν εὐρίσκεται εἰς τὴν κεφαλὴν μας διάδημα, ἀλλὰ κεφαλὴ μας ἔγινεν ὁ Χριστός, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι πολὺ μεγαλύτερον, καὶ δὲν τὸν θεωροῦμεν κἂν ἄξιον λόγου; Ἄλλ' αὐτὴν τὴν κεφαλὴν τὴν ἐντρέπονται οἱ ἄγγελοι καὶ οἱ ἀρχάγγελοι καὶ ὄλαι ἐκεῖναι αἱ δυνάμεις, ἔμεῖς ὅμως, ἂν καὶ εἴμεθα σῶμά του, οὔτε διὰ τοῦτο, οὔτε δι' ἐκεῖνο θὰ ἐντραπῶμεν; Καὶ ποία ἐλπίς σωτηρίας θὰ ὑπάρξῃ δι' ἡμᾶς;

Νὰ ἀναλογίζεσαι τὸν βασιλικὸν θρόνον, νὰ σκέπτεσαι τὸ ὑπερβολικὸν μέγεθος τῆς τιμῆς· αὐτὸ θὰ ἤμπορέσῃ νὰ μᾶς φοβήσῃ περισσότερον καὶ ἀπὸ τὴν γέενναν, ἐὰν βεβαίως θὰ ἠθέλαμεν. Διότι καὶ ἐὰν δὲν ὑπῆρχε γέεννα, τὸ νὰ φανῶμεν κακοὶ καὶ ἀνάξιοι, ἐνῷ ἐτιμήθημεν μὲ τόσην τιμὴν, ποίας κολάσεως ἄξιον δὲν θὰ ἦτο τοῦτο, ποίας τιμωρίας; Ἀναλόγισου ποίου ἡ κεφαλὴ εὐρίσκεται πλησίον σου, αὐτὸ μόνον, καὶ ἀρκεῖ τοῦτο δι' ὅ,τιδῆποτε· εἰς τὴν δεξιὰν τίνος ἔχει ὑψωθῆ αὐτὴ ἡ κεφαλὴ, ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως· τὸ σῶμα ὅμως αὐτῆς καταπατεῖται καὶ ἀπὸ δαίμονας.

Ἄλλ' εἶθε νὰ μὴ συμβῇ αὐτό· δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν αὐτὸ εἰς τὸ ἐξῆς νὰ εἶναι σῶμα. Τὴν κεφαλὴν σου φρίπτουν ἀκόμη καὶ οἱ εὐδοκιμοῦντες ἀπὸ τοὺς δούλους, καὶ ἐσὺ ἐκθέτεις τὸ σῶμα κάτω ἀπὸ τὰς προσβολὰς τῶν ἐχθρῶν; Καὶ πόσης κολάσεως ἄξιος δὲν θ' ἀποδειχθῆς; Ἐὰν κάποιος περιβάλλῃ τοὺς πόδας τοῦ βασιλέως μὲ κλοιοὺς καὶ δεσμά, ἄρα γε δὲν θὰ εἶναι ὑπεύθυνος τῆς ἐσχάτης ποινῆς; Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ λό-

κοῦ ὁ λόγος, φέρε, καὶ περὶ ἐκείνου μνημονεύσωμεν, τοῦ
σιαυρωθέντιος, τοῦ προσηλωθέντιος, τοῦ θυομένου.

Εἰ σῶμα εἰ τοῦ Χριστοῦ, φέρε τὸν σιαυρόν· καὶ γὰρ
ἐκεῖνος ἤνεγκε· φέρε ἐμπύσματα, φέρε ραπίσματα, φέρε ἡ-
5 λους. Τοιοῦτον ἐκεῖνο τὸ σῶμα ἦν. Τὸ σῶμα ἐκεῖνο ἁμαρτίαν
οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ δόλος ἐν τῷ σιόμαι αὐτοῦ εὐρέθη· αἱ
χεῖρες αὐτοῦ πρὸς εὐεργεσίαν ἅπαντα ἔπρατιον τῶν δεόντων·
οὐδὲν τὸ σιόμα ἐξέβαλλε τῶν οὐ προσηκόντων· «Δαιμόνιον
ἔχεις», ἤκουε, καὶ οὐδὲν ἔλεγε. Περὶ σώματος ἡμῖν ὁ λόγος,
10 καὶ τούτου οὐδὲν ἐκείνου διαφέροντιος, οὐδὲ διεισιῶτος, ὅσοι
μετέχομεν τοῦ σώματος, ὅσοι τοῦ αἵματος ἀπογευόμεθα. Ἐν-
νοεῖτε διὰ ἐκείνου τοῦ ἄνω καθημένου, τοῦ προσκυνουμένου
παρὰ ἀγγέλων, τοῦ τῆς ἀκηράτου δυνάμεως ἐγγύς, τούτου
ἀπογευόμεθα.

15 Οἴμοι, πόσαι πρὸς σωτηρίαν ἡμῖν ὁδοί. Σῶμα ἡμᾶς ἐ-
αυτοῦ ἐποίησε, σῶμα ἡμῖν τὸ ἑαυτοῦ μετέδωκε, καὶ οὐδὲν
τούτων ἡμᾶς ἀποτρέπει τῶν κακῶν. Ὡ τοῦ σκότους καὶ τοῦ
θυθοῦ τοῦ πολλοῦ· ὦ τῆς ἀναλγησίας. «Τὰ ἄνω», φησί, «φρο-
νεῖτε, οὗ ὁ Χριστός ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καθημένος»·
20 καὶ μετὰ ταῦτα πάντα χρημάτων φρονιζούσι τινες, ἔρωτος,
ὑπὸ τῶν πανθῶν ἀλλοκονοιοῦνται. Οὐχ ὁρᾶτε, διὰ καὶ ἐν τῷ σώ-
ματι τῷ ἡμετέρῳ, ὅσα μὲν ἂν ἦ περιττὰ καὶ ἄχρηστα, ἀπο-
τέμνεται, περικόπεται; καὶ οὐδὲν κέρδος, διὰ γέγονε τοῦ
σώματος, διὰν πεπηρωμένον ἦ, διὰν νενεκρωμένον, διὰν σε-
25 σηπός, διὰν καὶ τῷ λοιπῷ λυμάλνηται;

Μὴ τοίνυν θαρρῶμεν, διὰ γεγονάμεν ἅπαξ τοῦ σώματος.
Εἰ δὲ τὸ σῶμα τοῦτο φυσικὸν ὄν, ὅπως ἀποιέμνεται, τὰ τῆς
προαιρέσεως ἂν μὴ μένη, τί οὐ πείσεται δεινόν; Ὅταν μὴ

10. Α' Πέτρο. 2, 22.

11. Ἰωάν. 7, 20.

12. Κολ. 3, 1-2.

γος γίνεται διὰ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, περίμενε, καὶ θὰ μνημονεύσωμεν ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἐσταυρώθη, ὁ ὁποῖος προσηλώθη, ὁ ὁποῖος θυσιάζεται.

Ἐὰν εἶσαι σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ὑπόφερε τὸν σταυρόν· διότι καὶ ἐκεῖνος ὑπέμεινεν· ὑπόφερε ἐμπτύσματα, ὑπόφερε κτυπήματα, ὑπόφερε πληγὰς. Τέτοιο ἦτο ἐκεῖνο τὸ σῶμα. Τὸ σῶμα ἐκεῖνο «ἀμαρτίαν δὲν διέπραξεν, οὔτε εὐρέθη δόλος εἰς τὸ στόμά του»¹⁰. αἱ χεῖρές του, ὅτι ἔπραττον, τὸ ἔπραττον διὰ νὰ εὐεργετήσουν τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην· τίποτε ἀπρεπὲς δὲν ἐξέβαλλε τὸ στόμά του· «Δαιμόνιον ἔχεις»¹¹ ἤκουε, καὶ τίποτε δὲν ἔλεγε. Διὰ τὸ σῶμα κάνομεν λόγον, καὶ τοῦτο εἰς τίποτε δὲν διαφέρει, οὔτε διακρίνεται ἀπὸ ἐκεῖνο, δι' ὅσους μετέχομεν τοῦ σώματος καὶ ἀπογευόμεθα τοῦ αἵματος. Σκεφθῆτε ὅτι ἐκεῖνου, ὁ ὁποῖος κάθηται ἄνω, ὁ ὁποῖος προσκυνεῖται ἀπὸ ἀγγέλους, ὁ ὁποῖος εὐρίσκεται πλησίον τῆς ἀφθάρτου καὶ ἀπείρου δυνάμεως, αὐτοῦ ἀπογευόμεθα.

ᾠ, πόσαι ὁδοὶ ὑπάρχουν διὰ τὴν σωτηρίαν μας! Κατέστησεν ἐμᾶς σῶμα ἰδικόν του, μετέδωσεν εἰς ἐμᾶς τὸ ἰδικόν του σῶμα, καὶ τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν μᾶς ἀποτρέπει ἀπὸ τὰ κακά! ᾠ, τί σκότος καὶ τί μεγάλη κατάπτωσης! ᾠ, τί ἀναισθησία! «Νὰ σκέπτεσθε τὰ ἐπάνω», λέγει, «ὅπου κάθεται ὁ Χριστὸς εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ»¹². καὶ μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ μερικοὶ φροντίζουν διὰ χρήματα, ἔρωτα, κυριεύονται ἀπὸ πάθη. Δὲν βλέπετε ὅτι καὶ εἰς τὸ ἰδικόν μας σῶμα ὅσα εἶναι περιττὰ καὶ ἄχρηστα ὅτι ἀποτέμνονται, ὅτι περικόπτονται; Καὶ κανὲν κέρδος δὲν ὑπάρχει ἀπὸ τὴν συμμετοχὴν εἰς τὸ σῶμα αὐτοῦ, ὅταν αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ σῶμα μας εἶναι κατεστραμμένον, νεκρόν, σάπιον, ὅταν βλάβη καὶ τὸ ὑπόλοιπον σῶμα;

Ἄς μὴ ἐπαναπαυώμεθα λοιπὸν λαμβάνοντες θάρρος ἀπὸ τὸ ὅτι ἐγίναμεν μέλη τοῦ σώματος. Ἐὰν δὲ καὶ αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ σῶμα, μολονότι εἶναι φυσικόν, ὅμως ἀποκόπτεται, τότε ὅσα ἀνήκουν εἰς τὴν προαίρεσιν, ἂν δὲν μένουν ὅπως πρέπει, τί φοβερόν δὲν θὰ πάθουν; Ὅταν τὸ σῶμα δὲν λαμ-

μειέχη τῆς τροφῆς ταύτης τὸ σῶμα, διὰν οἱ πόροι ἐμφραγῶσι, τότε νεκροῦνται· διὰν οἱ ὀχειοί, τότε πηροῦνται. Οὕτω καὶ ἡμεῖς διὰν ἀποφράξωμεν τὰς ἀκοάς, πηροῦνται ἡμῶν ἡ ψυχὴ· διὰν μὴ μειέχωμεν τῆς πνευματικῆς τροφῆς, διὰν πονηρίαι
5 τινὲς ἀντὶ χυμῶν διεφθαρμένων λυμαίνωνται, πάντα ταῦτα τῆκεται τὴν νόσον, νόσον χαλεπὴν, νόσον σηπεδόνα ἐργαζομένην καὶ δεήσεται τοῦ πυρὸς ἐκείνου λοιπόν, δεήσεται τοῦ διχοιστηθῆναι. Οὐ γὰρ ἀνέχειται μετὰ τοιοῦτου σώματος εἰσελθεῖν εἰς τὸν νυμφῶνα ὁ Χριστός. Εἰ τὸν ἱμάτια ρυπαρὰ ἐν-
10 δεδυμένον ἀπήγαγε καὶ ἐξέβαλε, τὸν τῷ σώματι τὸν ρύπον προσιδέντα τί οὐκ ἐργάσεται; τί οὐ διαθήσει;

Πολλοὺς ὁρῶ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ μειέχοντας ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε, καὶ σунηθεία μᾶλλον καὶ νόμῳ, ἢ λογισμῷ καὶ διανοίᾳ. Ἄν ἐπισιῇ, φησί, ὁ τῆς ἀγίας τεσσα-
15 ρακοσιῆς καιρὸς, οἷος ἐὰν ἦ τις, μειέχει τῶν μυοιτηρίων, ἂν ἐπισιῇ τῶν ἐπιφανίων ἢ ἡμέρα. Καίτοι καιρὸς προσόδου οὐκ ἐπιφάνια, οὐδὲ τεσσαρακοσιή, ἀλλὰ ψυχῆς εἰλικρίνεια καὶ καθαρότης. Μετὰ ταύτης ἀεὶ πρόσιθι, χωρὶς ταύτης μηδέποτε. «Ὅσάκις γάρ», φησί, «τοῦτο ποιεῖτε, τὸν θάνατον
20 τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε»· τουτέστιν, ὑπόμνησιν ποιεῖτε τῆς σωτηρίας τῆς ὑπὲρ ὑμῶν, τῆς εὐεργεσίας τῆς ἐμῆς. Ἐννόησον, οἱ τῆς θυσίας μειέχοντες τῆς παλαιᾶς πόση ἐκέχρηστο τῇ φειδοῖ· τί οὐκ ἔπρατον; τί οὐκ ἐποίησαν; πάντοτε ἐκαθαίροντο. Σὺ δὲ θυσία προσιών, ἦν καὶ ἄγγελοι φρόντινοι, και-
25 ρῶν περιόδους τὸ πρᾶγμα ὁρίζεις; Καὶ πῶς παρασιτήσῃ τῷ δήματι τοῦ Χριστοῦ, μιαραῖς χερσὶ καὶ χείλεσι, κατατολμῶν αὐτοῦ τοῦ σώματος; Καὶ βασιλέα μὲν οὐκ ἂν ἔλοιο καταφιλή-

βάνη τροφήν, όταν οί πόροι του αποκλεισθούν, τότε νεκρούται· όταν κλεισθούν οί άγωγοί, καταστρέφεται. "Ετσι και έμείς, όταν αποφράξωμεν τήν άκοήν είς όσα ώφελούν, καταστρέφεται ή ψυχή μας· όταν δέν λαμβάνωμεν πνευματικήν τροφήν, όταν ώρισμέναί πονηρίαί διεφθαρμένων άντι διά ζωογόνους χυμούς μάς μολύνουν, όλα αύτά γεννούν τήν νόσον, νόσον φοβεράν, ή όποία άπεργάζεται σήψιν· και θα χρειασθῆ εκείνο τὸ πῦρ, θα χρειασθῆ νά χωρισθῆ είς τὰ δύο. Διότι δέν άνέχεται ὁ Χριστός νά είσέλθῃ είς τὸν νυμφῶνα μὲ τέτοιο σῶμα. Ἐάν εκείνον ὁ όποίος είχε ρυπαρά ένδύματα άπεμάκρυνε και έξέβαλεν άπό τὸν νυμφῶνα, τί δέν θα κάνῃ είς εκείνον ὁ όποίος μολύνει τὸ σῶμα; Τί δέν θα τοῦ έπιβάλῃ;

Πολλοὺς βλέπω νά μεταλαμβάνουν άπό τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ άπλῶς και ὡς έτυχε, και μάλλον άπό συνήθειαν και ύποχρέωσιν, παρά άπό στοχασμὸν και γνῶσιν. "Όταν έλθῃ, λέγει, ὁ καιρὸς τῆς άγίας τεσσαρακοστῆς, ή ήμέρα τῶν Θεοφανείων, ὅποιος και άν εἶναι κανείς, μετέχει τῶν μυστηρίων. Και ὅμως, καιρὸς διά νά προσέλθῃς δέν εἶναι τὰ Θεοφάνεια, οὔτε ή τεσσαρακοστή, άλλ' ή εἰλικρίνεια και ή καθαρότης τῆς ψυχῆς. "Όταν έκῃς αύτήν, πάντοτε νά προσέρχεσαι, χωρίς αύτήν ποτέ. «Διότι κάθε φοράν πὸν τρώγετε τὸν ἄρτον τοῦτον και πίνετε άπό τὸ ποτήριον τοῦτο, διακηρύσσετε τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου ἕως ὅτου έλθῃ»¹². Δηλαδή κάμνετε ύπόμνησιν τῆς σωτηρίας πὸν έδόθη είς έσᾶς, τῆς ίδικῆς μου εὐεργεσίας. Σκέψου, εκείνοι οί όποίοι μετεἶχον είς τήν θυσίαν είς τήν παλαιάν έκκλησίαν, μὲ πόσῃν φειδῶ προσήρχοντο· τί δέν έκαμνον; Τί παρέλειπον; Πάντοτε έκαθαρίζοντο. Ἐνῶ έσὸν προσερχόμενος είς θυσίαν, τήν όποίαν και οί άγγελοι φρίττουν, θεωρεῖς ὅτι τὸ πρᾶγμα έξαρτᾶται άπό τὰς χρονικάς περιόδους. Και πῶς θα παραστῆς είς τὸ βῆμα τοῦ Χριστοῦ τολμῶν νά έγγίσῃς μὲ μιὰρὰ χέρια και κείλη αύτὸ τὸ σῶμα; Και τὸν μὲν βασιλέα δέν θα ήθελες νά φιλήσῃς είς μίαν στιγμῆν κατά τήν όποίαν θα

σαι, ὀδωδότης σου τοῦ σιόματος· τὸν δὲ βασιλέα τοῦ οὐρανοῦ
 ψυχῇ καταφιλεῖς ὀδωδύα; Ὑβρις τὸ προᾶγμα ἐστίν.

Εἶπέ μοι, ἄρα ἂν ἔλοιο χερσὶν ἀνίπτοις τῇ θυσίᾳ προσελ-
 θεῖν; Οὐκ ἔγωγε οἶμαι· ἀλλ' ἐθέλοις ἂν μηδὲ ὄλωσ προσελ-
 5 θεῖν, ἢ ρυπαραῖς χερσίν. Εἶτα ἐν τῷ μικρῷ οὔτως ὦν εὐλα-
 δής, ψυχὴν ἔχων ρυπαρὰν προσέρχῃ, καὶ ἄπιεσθαι τολμᾶς;
 Καίτοι ὑπὸ μὲν τῶν χειρῶν πρὸς καιρὸν κατέχεται, εἰς δὲ
 ἐκείνην ὀλόκληρον ἀναλύεται. Τί δέ; οὐχ ὄρας τὰ σκευὴ
 οὔτω περικλιζόμενα, οὔτως ἀπολάμποντα; Τούτων καθα-
 10 ρωτέρας ἡμῖν εἶναι δεῖ τὰς ψυχάς, τούτων ἀγιωτέρας καὶ
 λαμπροτέρας. Τί δήποτε; Ὅτι ἐκεῖνα δι' ἡμᾶς τοιαῦτα γίνε-
 ται. Ἐκεῖνα οὐ μετέχει τοῦ ἐνόμιος, οὐκ αἰσθάνεται· ἡμεῖς
 δέ, ναί. Νῦν δὲ ρυπαρῶ μὲν οὐκ ἂν ἔλοιο χρῆσασθαι σκεύει,
 ρυπαρᾷ δὲ ψυχῇ προσέρχῃ; Πολλὴν ὄρα τοῦ πράγματος ἀνω-
 15 μαλίαν. Ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις καιροῖς οὐδὲ καθαροὶ πολλάκις
 ὄντες προσέρχεσθε, ἐν δὲ τῷ πάσχα, κἂν ἢ τι τειτολμημένον
 ὑμῖν, πρόβοιτε. Ὡς τῆς συνηθείας, ὡς τῆς προλήψεως· εἰκῆ
 θυσία καθημερινή, εἰκῆ παρεσιήκαμεν τῷ θυσιαστηρίῳ, οὐ-
 δεῖς δὲ μετέχων.

20 4. Ταῦτα οὐχ ἵνα ἀπλῶς μετέχητε, ἀλλ' ἵνα ἀξίους ἑαυ-
 τοὺς κατασκευάζητε. Οὐκ εἰ τῆς θυσίας ἄξιος, οὐδὲ τῆς
 μεταλήψεως; Οὐκοῦν οὐδὲ τῆς εὐχῆς. Ἀκούεις ἐσιῶτος τοῦ
 κήρυκος, καὶ λέγοντος, ὅσοι ἐν μετανόᾳ, δεήθητε πάντες.
 Ὅσοι μὴ μετέχουσιν, ἐν μετανόᾳ εἰσὶν. Εἰ τῶν ἐν μετα-
 25 νόᾳ εἰ, μετασχεῖν οὐκ ὀφείλεις· ὁ γὰρ μὴ μετέχων, τῶν ἐν
 μετανόᾳ ἐστί. Τίνος οὖν ἔνεκεν λέγει, ἀπέλθετε οἱ μὴ δυ-

ἐμύριζε τὸ στόμα σου, τὸν δὲ βασιλέα τοῦ οὐρανοῦ καταφι-
λεῖς μὲ ψυχὴν ἢ ὁποία βρωμῆ; Αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἀποτελεῖ
ὕβριν.

Εἶπέ μου, ἄρα γε θὰ ἤθελες νὰ προσέλθης εἰς τὴν θυ-
σίαν μὲ χέρια ἄνιπτα; Δὲν νομίζω· ἀλλὰ θὰ ἐπροτιμοῦσες
νὰ μὴ προσέλθης καθόλου, παρὰ νὰ προσέλθης μὲ μολυσμέ-
να χέρια. Ἐνῶ λοιπὸν εἶσαι εὐλαβὴς εἰς τοῦτο τὸ μικρὸν
πρᾶγμα, τολμᾷς καὶ προσέρχεσαι καὶ ἐγγίζεις τὸ σῶμα τοῦ
Χριστοῦ μὲ ψυχὴν μολυσμένην; Καὶ ὅμως, ἀπὸ τὰ μὲν χέ-
ρια κρατεῖται πρὸς στιγμὴν, ἐνῶ εἰς τὴν ψυχὴν μένει καὶ
διαλύεται ὀλόκληρον. Δὲν βλέπεις τὰ ἱερὰ σκεύη πόσον κα-
θαρά, πόσον ἀπαστράπτοντα εἶναι; Ἀπὸ αὐτὰ πρέπει καθα-
ρώτεροι νὰ εἶναι αἱ ψυχαί μας, ἀγιώτεροι καὶ λαμπρότεροι.
Διὰ ποῖον λόγον; Διότι ἐκεῖνα δι' ἐμᾶς γίνονται τέτοια.
Ἐκεῖνα δὲν μετέχουν ἐκείνου ὁ ὁποῖος εὐρίσκεται ἐντὸς αὐ-
τῶν, δὲν αἰσθάνονται· ἐμεῖς ὅμως, ναί. Ἐδῶ λοιπὸν δὲν θὰ
ἤθελες νὰ χρησιμοποίησῃς ρυπαρὸν σκεῦος, ἐνῶ μὲ ρυπα-
ρὰν ψυχὴν προσέρχεσαι; Πολλὴν ἀνωμαλίαν βλέπω εἰς τὸ
πρᾶγμα. Κατὰ μὲν τὰς ἄλλας ἡμέρας, ἐνῶ πολλὰς φορὰς
εἶσθε καθαροί, δὲν προσέρχεσθε, ἐνῶ κατὰ τὸ Πάσχα, ἀκό-
μη καὶ ἂν ἔχετε διαπράξει κάποιο μέγα ἀμάρτημα, προσέρ-
χεσθε. Ὡ, τί συνήθεια, ὦ, τί πρόληψις! Εἰς μάτην γίνεται
θυσία καθημερινῶς, εἰς μάτην παριστάμεθα εἰς τὸ θυσιαστή-
ριον, διότι κανεὶς δὲν μετέχει.

4. Λέγω αὐτά, ὄχι διὰ νὰ μετέχετε ὅπως τύχη, ἀλλὰ
διὰ νὰ προετοιμάζετε τοὺς ἑαυτοὺς σας, ὥστε νὰ γίνεσθε
ἄξιοι. Δὲν εἶσαι ἄξιος τῆς θυσίας, οὔτε τῆς μεταλήψεως;
Λοιπὸν δὲν εἶσαι ἄξιος οὔτε εἰς τὰς εὐχὰς τῆς μεταλήψεως
νὰ παρίστασαι. Ἀκοῦς τὸν ἱερέα νὰ ἴσταται καὶ νὰ λέγῃ,
ὄσοι εὐρίσκεσθε εἰς μετάνοιαν, προσευχηθῆτε ὅλοι. Ὅσοι δὲν
μετέχουν, εὐρίσκονται εἰς μετάνοιαν. Ἐὰν ἀνήκῃς εἰς τοὺς
μετανοοῦντας, δὲν πρέπει νὰ μετάσχῃς εἰς τὴν θεῖαν μετάλη-
ψιν· διότι ὅποιος δὲν μετέχει, ἀνήκει εἰς τοὺς μετανοοῦντας.
Διατί, ἐνῶ λέγει νὰ ἀπέλθετε ὄσοι δὲν ἠμπορεῖτε νὰ προσ-

νάμενοι δεηθῆναι· σὺ δὲ ἔστηκας ἱαμῶς; Ἄλλ' οὐκ εἶ τούτων, ἀλλὰ τῶν δυναμένων μετέχειν, καὶ οὐδὲν φροντίζεις, οὐδὲν ἡγῆ τὸ πρᾶγμα; Σκόπει, παρακαλῶ· ἱράπεζα πάρεσι βασιλικῇ, ἄγγελοι διακονούμενοι τῇ ἱραπέζῃ, αὐτὸς πάρεσι
 5 σιν ὁ βασιλεύς, καὶ σὺ ἔστηκας χασμάμενος; ρυπαρά σοι τὰ ἱμάτια, καὶ οὐδεὶς σοι λόγος; Ἄλλὰ καθαρὰ ἐσιν; Οὐκοῦν ἀνάπεσαι, καὶ μέτεχε. Ἔρχεται καθ' ἐκάστην ἰδεῖν τοὺς ἀνακειμένους, πᾶσι διαλέγεται· καὶ νῦν ἐν τῷ συνειδότι ἐρεῖ, ἑταῖροι, πῶς ἐσιθήκατε ὧδε, μὴ ἔχοντες ἔνδυμα γάμου; Οὐκ
 10 εἶπε, διὰ τί ἀνέπεσες; ἀλλὰ πρὸ τῆς κατακλίσεως, καὶ τῆς εἰσοδου ἀνάξιον αὐτὸν εἶναι φησιν· οὐ γὰρ εἶπε, διὰ τί κατεκλίθης; ἀλλά, τί εἰσῆλθες;

Ταῦτα καὶ νῦν πρὸς ἅπαντας ἡμᾶς διαλέγεται τοὺς ἀναίσχυντως καὶ ἱαμῶς ἐσιῶτας. Πᾶς γὰρ ὁ μὴ μετέχων τῶν
 15 μουσηρίων, ἀναίσχυντος καὶ ἱαμὸς ἐσιηκῶς. Οἱ ἐν ἁμαρτίμασι διὰ τοῦτο πρότεροι ἐκβάλλονται. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ ἱραπέζης παραγενομένου τοῦ δεσπότου οὐ δεῖ τοὺς προσκεκρυκότας τῶν οἰκειῶν παρεῖναι, ἀλλ' ἐκποδῶν γίνονται· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, ἐκφερομένης τῆς θυσίας, καὶ τοῦ Χριστοῦ
 20 τεθυμένου, καὶ τοῦ προβάτου τοῦ δεσποτικοῦ, διὰ τὴν ἀκούσης, δεηθῶμεν πάντες κοινῇ, διὰ τῆς ἀνελκόμενα τὰ ἀμφίθυρα, τότε νόμισον διασιέλλεσθαι τὸν οὐρανὸν ἄνωθεν, καὶ κατιέναι τοὺς ἀγγέλους. Ὡσπερ τοίνυν τῶν ἀμυήτων οὐδένα χρὴ παρεῖναι, οὕτως οὐδὲ τῶν μεμνημένων καὶ ρυπαρῶν.

25 Εἶπέ μοι, εἴ τις εἰς ἐστίαισιν κληθεῖς, τὰς χεῖρας νίψαιτο καὶ κατακλιθεῖη, καὶ ἔιοιμος γένοιτο πρὸς τὴν ἱράπεζαν, εἴτα μὴ μετέχοι, οὐχ ὑβρίζει τὸν καλέσαντα; οὐ βέλτιον τὸν

φέρετε δέησιν, σὺ ἴστασαι μὲ θρασύτητα; Δὲν εἶσαι ὅμως ἀπὸ τοὺς μετανουῶντας, ἀλλὰ δύνασαι νὰ μετάσκης, καὶ δὲν φροντίζεις καθόλου, θεωρεῖς τὸ πρᾶγμα ὡς ἀσήμαντον; Πρόσεχε, παρακαλῶ· ἐτοιμάζεται τράπεζα βασιλική, ὑπηρετοῦν εἰς τὴν τράπεζαν ἄγγελοι, παρευρίσκεται αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ βασιλεύς, καὶ σὺ ἴστασαι καὶ κασιμουρεῖσαι; εἶναι ρυπαρὰ τὰ ἐνδύματά σου καὶ δὲν ὑπάρχει διὰ σὲ δικαιολογία; Ἄλλ' εἶναι καθαρὰ; Λοιπὸν, κάθησε εἰς τὴν τράπεζαν καὶ μέτεχε. Ἔρχεται κάθε φοράν διὰ νὰ ἴδῃ ὄσους μετέχουν, συνομιλεῖ μὲ ὄλους· καὶ τώρα εἰς τὴν συνείδησιν θὰ εἶπη, φίλοι, πῶς εὐρέθητε ἐδῶ, ἀφοῦ δὲν ἔχετε ἔνδυμα γάμου; Δὲν εἶπε, διατί ἐκάθησες εἰς τὴν τράπεζαν; ἀλλὰ πρὶν καθῆσθαι, λέγει εἰς αὐτὸν ὅτι εἶναι ἀνάξιος καὶ νὰ εἰσέλθῃ ἀκόμη. Διότι δὲν εἶπε, διατί ἐκάθησες, ἀλλά, διατί εἰσῆλθες;

Αὐτὰ καὶ τώρα λέγει πρὸς ὄλους ἐμᾶς, οἱ ὅποιοι μὲ ἀναισχυντίαν καὶ μὲ θράσος ἰστάμεθα ἐδῶ. Διότι ὅποιος δὲν μετέχει εἰς τὰ μυστήρια, εἶναι ἀναισχυντος καὶ θρασὺς ὅταν ἴσταται εἰς τὸν ναόν. Διὰ τοῦτο ἐκβάλλονται ἀπὸ τὸν ναὸν ὄσοι εὐρίσκονται εἰς κατάστασιν ἀμαρτωλότητος. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ὅταν παρευρίσκεται εἰς τὴν τράπεζαν ὁ οἰκοδεσπότης δὲν πρέπει νὰ παρίστανται ἀπὸ τοὺς ὑπηρετάς ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι ἔγιναν ἐχθροὶ του, ἀλλ' ἀπομακρύνονται, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ, ὅταν προσφέρεται ἡ θυσία καὶ ὁ Χριστὸς θυσιάζεται καὶ τὸ δεσποτικὸν πρόβατον, μόλις ἀκούσης, ἃς προσευχηθῶμεν ὄλοι ἀπὸ κοινοῦ, ὅταν ἴδῃς τὰς θύρας τοῦ ἱεροῦ νὰ σύρωνται ἐπάνω, τότε σκέψου ὅτι ἀνοίγει ὁ οὐρανὸς καὶ κατέρχονται οἱ ἄγγελοι. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν κανεῖς ἀπὸ τοὺς ἀμυήτους δὲν ἐπιτρέπεται νὰ παρίσταται, ἔτσι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ παρευρίσκεται κανεῖς μνημένος καὶ ρυπαρός.

Εἶπέ μου, ἐὰν κάποιος προσκεκλημένος εἰς τράπεζαν, ἀφοῦ νίψῃ τὰς χεῖρας καὶ καθῆσθαι καὶ ἐτοιμασθῆ διὰ τὸ φαγητόν, ὕστερον ὅμως δὲν μετέχει, δὲν προσβάλλει ἐκεῖνον ὁ ὅποιος τὸν ἐκάλεσε; Δὲν ἦτο καλύτερον αὐτὸς νὰ μὴ

τοιοῦτον μηδὲ παραγενέσθαι; Οὕτω δὴ καὶ οὐ παραγέγονας,
 τὸν ὕμνον ἤσας μετὰ πάντων, ὡμολόγησας εἶναι τῶν ἀξίων
 τῷ μὴ μετὰ τῶν ἀναξίων ἀνακεχωρηκέναι· πῶς ἔμεινας, καὶ
 οὐ μετέχεις τῆς ἰαπέζης; Ἀνάξιός εἰμι, φησὶν. Οὐκοῦν καὶ
 5 τῆς κοινωνίας ἐκείνης τῆς ἐν ταῖς εὐχαῖς. Οὐ γὰρ διὰ τῶν
 προκειμένων μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ᾠδῶν ἐκείνων τὸ
 Πνεῦμα πάντοθεν κάτεισιν. Οὐχ ὄρας τῆ σπογγιᾶ τὴν ἰα-
 πεζαν περιπλύνοντα, καὶ τὸν οἶκον καθαίροντα, καὶ τοὺς πί-
 νακας τιθέντα; Τοῦτο γίνεται διὰ τῶν εὐχῶν, διὰ τῆς βοῆς
 10 τοῦ κήρυκος· ὥσπερ σπογγιᾶ περιπλύνομεν τὴν Ἐκκλησίαν, ἵ-
 να ἐν καθαρᾷ τῆ Ἐκκλησίᾳ πάντα προιεθῆ, ἵνα μηδεὶς ἦ
 σπιλος, μηδὲ ρυτίς. Ἀνάξιοι καὶ ὀφθαλμοὶ τῶν θεαμάτων
 τούτων, ἀνάξιοι καὶ ἀκοαί. «Κἄν θηρίον», φησί, «θίγη τοῦ
 ὄρους, λιθοβοληθήσεται». Οὕτως οὐδὲ τῆς ἐπιθάσεως ἄξιοι
 15 ἦσαν· καίτοιγε μετὰ ταῦτα καὶ προσῆλθον, καὶ εἶδον ποῦ
 ἐοιτήκει ὁ Θεός. Ἐξεσι μετὰ ταῦτα προσελθεῖν καὶ ἰδεῖν·
 διὰ μὲντοι παρῆ, ἀπιδι· οὐκ ἔξεσί σοι μᾶλλον, ἢ τῷ καιη-
 χουμένῳ. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἴσον μηδέπω τυχεῖν μυστηρίων, καὶ
 μετὰ τὸ τυχεῖν προσκρούσαντα καταφρονεῖν καὶ ἀνάξιον ἐ-
 20 αυτὸν καιαστῆσαι τοῦ πράγματος.

Ἐνῆν καὶ πλείονα λέγειν καὶ φοβερώτερα, ἀλλ' ὥστε
 μὴ βαρῆσαι τὴν διάνοιαν ὑμῶν, ἀρκεῖ καὶ ταῦτα· οἱ γὰρ μὴ
 τούτοις σωφρονιζόμενοι, οὐδὲ τοῖς πλείοσιν. Ἰν' οὖν μὴ μεῖ-
 ζον ὑμῖν τὸ κρῖμα ἐργασώμεθα, παρακαλοῦμεν ὑμᾶς, οὐχ ἵνα

ἔλθη; Ἔτσι λοιπὸν καὶ σὺ ἦλθες, ἔψαλες τὸν ὕμνον μαζὶ μὲ ὄλους, ὡμολόγησες ὅτι εἶσαι ἄξιος καθ' ὅσον δὲν ἔφυγες μαζὶ μὲ τοὺς ἀνάξιους· πῶς ἔμεινες καὶ δὲν μετέχεις εἰς τὴν τράπεζαν; Ἀνάξιος εἶμαι, λέγει. Λοιπὸν, εἶσαι ἀνάξιος καὶ τῆς κοινωνίας ἐκείνης ἢ ὁποῖα πραγματοποιεῖται εἰς τὰς εὐχὰς τοῦ μυστηρίου. Διότι, ὄχι μόνον διὰ τῶν ὄσων ἔχουν ἐτοιμασθῆ εἰς τὴν τράπεζαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ὕμνων ἐκείνων κατέρχεται πάντοτε τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Δὲν βλέπεις ὅτι ἡ τράπεζα πλύνεται ἀπὸ παντοῦ διὰ τοῦ σπόγγου, καὶ τὸν ναὸν νὰ καθαρίζεται, καὶ τὸν ἅγιον δίσκον νὰ τίθεται ἐπὶ τῆς τραπέζης; Αὐτὸ γίνεται διὰ τῶν εὐχῶν, διὰ τῆς φωνῆς τοῦ ἱερέως· κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον πλύνομεν παντοῦ τὴν ἐκκλησίαν, διὰ νὰ τοποθετηθοῦν ὅλα εἰς καθαρὰν τὴν ἐκκλησίαν, διὰ νὰ μὴ ὑπάρχη κηλὶς, οὔτε ρυτίς. Ἀνάξιοι εἶναι καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τῶν θεαμάτων, καὶ αἱ ἀκοαί. «Οὐδεμία χεὶρ θὰ ἐγγίση τὸ ὄρος», λέγει, «διότι θὰ λιθοβοληθῆ, εἴτε ζῶον εἶναι, εἴτε ἄνθρωπος, δὲν θὰ ζήσῃ»¹⁴. Ἔτσι δὲν ἦσαν ἄξιοι οὔτε ν' ἀνέλθουν· ἂν καί, βεβαίως, μετὰ ἀπὸ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Θεοῦ, προσῆλθον εἰς τὸ Σινᾶ καὶ εἶδον ποῦ εἶχε σταθῆ ὁ Θεός. Ἐπιτρέπεται μετὰ ἀπὸ αὐτὰ νὰ προσέλθῃς καὶ νὰ ἴδῃς· ὅταν ὅμως παρευρίσκεσαι κατὰ τὴν ὥραν τοῦ μυστηρίου, φύγε ἔξω· διότι δὲν ἐπιτρέπεται εἰς σὲ νὰ παραμένῃς περισσότερο ἀπὸ ὅσον ἓνας κατηχούμενος. Διότι δὲν εἶναι τὸ ἴδιον τὸ νὰ μὴ μετάσχῃς καθόλου εἰς τὸ μυστήριον, καὶ ἀφοῦ μετάσχῃς, νὰ προσβάλλῃς μὲ τὴν περιφρόνησιν καὶ νὰ καταστήσῃς τὸν ἑαυτὸν σου ἀνάξιον τοῦ πράγματος.

Θὰ ἦτο δυνατόν νὰ εἶπω καὶ περισσότερα καὶ φοβερώτερα, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ βαρύνω τὸν νοῦν σας, ἄρκοῦν καὶ αὐτά· διότι ὄσοι δὲν σωφρονίζονται μὲ αὐτά, οὔτε μὲ περισσότερα θὰ σωφρονισθοῦν. Διὰ νὰ μὴ κάνω λοιπὸν μεγαλυτέραν τὴν ἁμαρτίαν σας, σᾶς παρακαλῶ, ὄχι νὰ μὴ ἔρχεσθε, ἀλλὰ νὰ καταστήσετε τοὺς ἑαυτοὺς σας ἀξίους καὶ τῆς πα-

μὴ παραγίνηθε, ἀλλ' ἵνα καὶ τῆς παρουσίας καὶ τῆς προσόδου ἀξίους ἑαυτοὺς κατασιήσητε.

Εἶπέ μοι, εἰ βασιλεύς τις ἐπέταξε, καὶ εἶπεν, εἴ τις ἰόδε πράττει, τῆς ιραπέζης μειεχέτω τῆς ἐμῆς, ἄρα ὑπὲρ
 5 τούτου οὐκ ἂν πάντα ἐπράξατε; Εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἡμᾶς ἐκάλεσεν, εἰς τὴν ιράπεζαν τοῦ βασιλέως τοῦ μεγάλου καὶ θαυμασιοῦ, καὶ ἀναδυόμεθα καὶ μέλλομεν, καὶ οὐ σπεύδομεν οὐδὲν ἐπιτρέχομεν τῷ πράγματι; καὶ τίς ἡμῖν ἔστιν ἐλπὶς σωτηρίας; Οὐκ ἔστιν αἰτιάσασθαι ἀσθένειαν, οὐκ ἔστιν
 10 αἰτιάσασθαι φύσιν· ραθυμία μόνον ἀναξίους ἡμᾶς καθίστησι.

Ταῦτα μὲν παρ' ἡμῶν εἴρηται· ὁ δὲ κατανύσσων καρδίας, ὁ διδοὺς Πνεῦμα κατανύξεως, κατανύξαι τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ ἐνθελῆ εἰς θάθος τὰ σπέρματα, ὥσπερ ἀπὸ τοῦ φόβου αὐτοῦ λαβεῖν ἐν γαστρὶ καὶ τεκεῖν Πνεῦμα σωτηρίας, καὶ
 15 μετὰ παρηγοίας παραγενέσθαι. «Οἱ υἱοὶ σου» γάρ, φησὶν, «ὡς νεόφυτα ἐλαιῶν κύκλω τῆς ιραπέζης σου». Μηδὲν παλαιόν, μηδὲν ἀνήμερον, μηδὲν ὠμόν. Τοιαῦτα γὰρ τὰ νεόφυτα, πρὸς καρπὸν ἔστιν ἐπιήθεια, καρπὸν θαυμασιόν, τὸν τῆς ἐλαίας λέγω, καὶ ἰσχυρά, ὥσπερ πάντας γενέσθαι κύκλω τῆς ιραπέ-
 20 ζης, καὶ μὴ εἰκῆ μηδὲ ὡς ἔτυχεν ἐνταῦθα συνέρχεσθαι, ἀλλὰ μετὰ φόβου καὶ δέους. Οὕτω γὰρ καὶ αὐτὸν ὕψεσθε ἐκεῖ τὸν Χριστὸν μετὰ παρηγοίας· ἥς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτις, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ
 25 εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ρουσίας σας εἰς τὸν ναόν, καὶ τῆς συμμετοχῆς σας εἰς τὴν θείαν μετάληψιν.

Εἶπέ μου, ἐὰν κάποιος βασιλεὺς εἶχε προστάξει καὶ ἔλεγεν, ἐὰν κάποιος κάνῃ τὸ τάδε πράγμα, ἃς συμμετέχη εἰς τὴν ἰδικὴν μου τράπεζαν, δὲν θὰ ἔκαμνες τὰ πάντα διὰ τοῦτο; Μᾶς ἐκάλεσεν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ μεγάλου καὶ θαυμαστοῦ βασιλέως, καὶ ἀποφεύγομεν καὶ ἀναβάλλομεν, καὶ δὲν σπεύδομεν, οὔτε τρέχομεν ἐκεῖ ὅπου ἐκλήθημεν; Καὶ ποία ἐλπίς σωτηρίας θὰ ὑπάρξῃ δι' ἐμᾶς; Δὲν ἤμποροῦμεν νὰ κατηγορῶμεν τὴν ἀδυναμίαν, οὔτε τὴν φύσιν· μόνον ἡ ραθυμία μᾶς κάμνει ἀναξίους.

Αὐτὰ μὲν ἐλέχθησαν ἀπὸ ἐμέ· ἐκεῖνος δὲ ὁ ὁποῖος κατανύσσει τὰς καρδίας, ὁ ὁποῖος δίδει πνεῦμα κατανύξεως, εἶθε νὰ κατανύξῃ τὰς καρδίας σας καὶ νὰ σπείρῃ εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς σας σπέρματα, ὥστε ἀπὸ τὸν φόβον του νὰ συλλάβετε εἰς τὴν κοιλίαν καὶ νὰ γεννήσετε πνεῦμα σωτηρίας, καὶ νὰ ἔρχεσθε μὲ παρρησίαν καὶ θάρρος. Διότι «οἱ υἱοὶ σου», λέγει, «θὰ παρακάθηνται ὡσάν φυτὰ ἐλαιῶν γύρω ἀπὸ τὴν τράπεζαν τοῦ φαγητοῦ σου»¹⁵. Τίποτε παλαιόν, τίποτε ἄγριον, τίποτε ὠμόν: Διότι τέτοια εἶναι τὰ νεαρὰ φυτὰ, εἶναι δηλαδὴ πρόσφορα διὰ νὰ δώσουν καρπὸν, καρπὸν θαυμαστόν, ἐννοῶ τὸν τῆς ἐλαίας, καὶ ἰσχυρά, ὥστε ὅλοι νὰ προσέρχωνται γύρω ἀπὸ τὴν τράπεζαν καὶ ὄχι ὅπως τύχη νὰ συγκεντρώνωνται ἐδῶ, ἀλλὰ μὲ φόβον καὶ δέος. Διότι ἔτσι θὰ ἀντικρύσετε καὶ τὸν Ἰδιὸν τὸν Χριστὸν ἐκεῖ μὲ παρρησίαν, τὴν ὁποίαν εἶθε νὰ τύχωμεν ὅλοι ἐμεῖς, διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Κυρίου μας, μετὰ τοῦ ὁποίου εἰς τὸν Πατέρα μαζὶ καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἀνήκει δόξα, δύναμις καὶ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Δ΄
Κεφ. 2, 1 — 10

«Καὶ ὑμᾶς ὄντας νεκροὺς τοῖς παραπτώμασι καὶ ταῖς
ἀμαρτίαις, ἐν αἷς ποτε περιεπαιτήσατε κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ
5 κόσμου τούτου, κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος
τοῦ Πνεύματος τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπει-
θείας, ἐν οἷς καὶ ἡμεῖς πάντες ἀνεσιγράφημέν ποτε ἐν ταῖς
ἐπιθυμίαις τῆς σαρκὸς ἡμῶν, ποιοῦντες τὰ θελήματα τῆς
σαρκὸς καὶ τῶν διανοιῶν, καὶ ἤμεν τέκνα φύσει ὀργῆς, ὡς
10 καὶ οἱ λοιποί».

1. Ἔστι μὲν νέκρωσις σωματικὴ, ἔστι δὲ καὶ ψυχικὴ.
Ἄλλ' ἐκείνης μὲν οὔτε ἔγκλημα μετέχει, οὔτε κίνδυνος, ἐ-
πίειδῃ μήτε ἔγκλημα φύσεως γάρ, οὐ προαιρέσεως τὸ πρᾶγμα
ἔστι. Γέγονε μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς τοῦ πρωτοπλάστου παραβάσε-
15 ως, λοιπὸν δὲ εἰς φύσιν τὸ πρᾶγμα ἐξέπεσεν, ἄλλως δὲ καὶ
ταχέως λυθῆσεται. Αὕτη δὲ ἢ νέκρωσις ἢ ψυχικὴ, προαι-
ρέσεως οὐσα, ἔγκλημα ἔχει, καὶ λύσιν οὐδεμίαν. Ὅρα τοίνυν
πῶς μέγα σφόδρα ὁ Παῦλος δείξας ἤδη, διὰ τοῦ νεκροῦς
ἀνισιᾶν τὸ ψυχὴν νενεκρωμένην ἰάσασθαι πολλῶ μείζον ἔστι,
20 καὶ νῦν, ὥσπερ μέγα, οὕτως αὐτὸ ἰδίησι. «Καὶ ὑμᾶς ὄντας»,
φησί, «νεκροὺς τοῖς παραπτώμασι καὶ ταῖς ἀμαρτίαις, ἐν αἷς
ποτε περιεπαιτήσατε κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ κόσμου τούτου, κατὰ
τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος τοῦ Πνεύματος τοῦ νῦν
ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας».

25 Ὅρα τὸ προσηγὸς τοῦ Παύλου, καὶ πῶς πανταχοῦ
παραμυθεῖται τὸν ἀκροαιήν, οὐ θαρῶν αὐτόν; Ἐπειδὴ γὰρ

ΛΟΓΟΣ Δ' .
Κεφ. 2, 1 — 10

«Καὶ σᾶς, οἱ ὅποιοι ἤσασθε νεκροὶ ἕνεκα τῶν παραπτωμάτων καὶ τῶν ἁμαρτιῶν, μέσα εἰς τὰς ὁποίας ἐζήσατε κάποτε συμφώνως πρὸς τὴν πορείαν τοῦ κόσμου τούτου, ἀκολουθοῦντες τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος, τὸ πνεῦμα τὸ ὁποῖον τώρα ἐνεργεῖ μεταξὺ τῶν ἀπειθῶν ἀνθρώπων, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὅλοι ἐμεῖς κάποτε ἐζήσαμεν μέσα εἰς τὰς ἐπιθυμίας τῆς σαρκὸς καὶ τῶν διανοιῶν μας καὶ ἤμεθα ἐκ φύσεως τέκνα ὀργῆς, ὅπως καὶ οἱ λοιποί»¹.

1. Ὑπάρχει μὲν θάνατος σωματικός, ὑπάρχει ὅμως καὶ ψυχικός. Ἄλλὰ τὸ νὰ μετέχη κανεὶς εἰς τὸν σωματικόν, οὔτε ἔγκλημα εἶναι, οὔτε κίνδυνος ὑπάρχει, ἀφοῦ δὲν εἶναι ἔγκλημα· διότι αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ὀφείλεται εἰς τὴν φύσιν, ὄχι εἰς τὴν προαίρεσιν. Προῆλθε βέβαια ἀπὸ τὴν παράβασιν τοῦ πρωτοπλάστου καὶ ἐν συνεχείᾳ διεδόθη εἰς τὴν φύσιν ὁ σωματικός θάνατος, ἀλλὰ συντόμως θὰ καταργηθῇ. Αὐτὸς ὁ θάνατος ὅμως, ὁ ψυχικός, ἐπειδὴ ὀφείλεται εἰς τὴν προαίρεσιν, ἔχει κατάκρισιν, καὶ καμμίαν λύσιν. Κοίταξε λοιπόν, πῶς ὁ Παῦλος, ἀφοῦ ἔδειξεν ἤδη, ὅτι εἶναι πολὺ μεγαλύτερον πρᾶγμα τὸ νὰ ἰατρεύσῃ κανεὶς ψυχὴν ἢ ὁποία ἔχει νεκρωθῇ, παρὰ νὰ ἀνιστᾷ νεκρούς, ὡς μέγα παρουσιάζει αὐτὸ καὶ τώρα. «Καὶ σᾶς», λέγει, «οἱ ὅποιοι ἤσασθε νεκροὶ ἕνεκα τῶν παραπτωμάτων καὶ τῶν ἁμαρτιῶν, μέσα εἰς τὰς ὁποίας ἐζήσατε κάποτε συμφώνως πρὸς τὴν πορείαν τοῦ κόσμου τούτου, ἀκολουθοῦντες τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος, τὸ πνεῦμα τὸ ὁποῖον τώρα ἐνεργεῖ μεταξὺ τῶν ἀπειθῶν ἀνθρώπων».

Βλέπεις τὴν πραότητα τοῦ Παύλου καὶ πῶς παρηγορεῖ παντοῦ τὸν ἀκροατὴν, χωρὶς νὰ τὸν ἐνοχλῇ; Ἐπειδὴ

εἶπεν, διε εἰς ἔσχατον κακίας ἠλάσαστε· τοῦτο γάρ ἐστι νε-
κρωθῆναι· ὥστε μὴ σφόδρα βαρῦναι αὐτούς· αἰσχύνονται γὰρ
οἱ ἄνθρωποι τῶν προτέρων κακῶν εἰς μέσον φερομένων,
καὶ ἀπολλύμενα ἢ καὶ κίνδυνον οὐκ ἔχοντα· δίδωσιν αὐτοῖς
5 συνεργόν, ὥστε μὴ νομισθῆναι τὸ πᾶν αὐτῶν εἶναι, καὶ συνεργ-
γόν ἰσχυρόν. Τίνα δὴ τοῦτον; Τὸν διάβολον. Οὕτω δὴ καὶ ἐν
τῇ πρὸς Κορινθίους ποιεῖ· εἰπὼν γάρ «Μὴ πλανᾶσθε· οὔτε
πόρνοι οὔτε εἰδωλολάτραι», καὶ τὰ λοιπὰ ἅπαντα καταλέξας,
καὶ ἐπαγαγὼν, «Βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι», τότε
10 φησί· «Καὶ ταῦτά τινες ἦτε». Οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, «ἦτε», ἀλλά,
«τινὲς ἦτε»· τοιτέσιν, οὕτω πως ἦτε.

Ἐνιαῦθα ἡμῖν ἐπιφύονται οἱ αἰρετικοί· περὶ τοῦ Θεοῦ
ταῦτα γὰρ εἰρησθαι λέγουσι, καὶ τὴν ἀχαλίνωτον γλῶσσαν ἐπὶ
πολὸν ἐξάγοντες, ταῦτα ἀρμόζουσι τῷ Θεῷ, ἃ τοῦ διαδόλου
15 μόνου ἐστί. Πῶς οὖν αὐτούς ἐπισιομίσουμεν; Ἀπ' αὐτῶν
τῶν ρημάτων. Εἰ γὰρ δίκαιός ἐστιν, ὥσπερ φατέ, ταῦτα δὲ
ἔπραξεν, οὐκέτι δικαίου τοῦτο, ἀλλὰ σφόδρα ἀδίκου καὶ μια-
ροῦ τὸ πρᾶγμα· μιὰς δὲ Θεὸς οὐκ ἂν εἶη ποιέ. Διὰ τί
δὲ αὐτὸν ἄρχοντα τοῦ αἰῶνος τοῦ κόσμου τούτου φησίν; Ἐ-
25 πειδὴ πᾶσα σχεδὸν ἢ ἀνθρωπίνη φύσις ἐκείνῳ δέδωκεν ἐ-
αυτήν, καὶ πάντες αὐτῷ δουλεύουσιν ἐκόντες καὶ προαιρού-
μενοι. Καὶ τῷ μὲν Χριστῷ μυρία ἐπαγγελιομένων ἀγαθὰ οὐδὲ
προσέχει τις· ἐκείνῳ δὲ οὐδὲν ὑπισχνουμένῳ τοιοῦτον, ἀλλ'
εἰς γέενναν παραπέμποντι, πάντες ὑπέικουσι. Ἄλλ' εἰ ἄρχει
25 ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, καὶ πλείους οὗτος ἔχει τοῦ Θεοῦ, καὶ
μᾶλλον αὐτῷ εἰκονίας ἢ τῷ Θεῷ, πλὴν ὀλίγων, διὰ τὴν ρα-
θυμίαν τὴν ἡμετέραν.

λοιπὸν εἶπεν, ὅτι ἐτρέξατε εἰς τὸ ἔσχατον σημεῖον τῆς κακίας — διότι αὐτὸ σημαίνει τὸ ὅτι ἤσασθε νεκροὶ — διὰ νὰ μὴ τοὺς ἐνοχλήσῃ πολὺ, ἐπειδὴ ἐντρέπονται οἱ ἄνθρωποι ὅταν παρουσιάζονται αἱ ἁμαρτίαι τοῦ παρελθόντος, καὶ ἂν ἀκόμη ἔχουν ἀφανισθῆ καὶ δὲν περικλείουν κίνδυνον, θέτει μαζί των συνεργόν, διὰ νὰ μὴ νομισθῆ ὅτι ὀλόκληρον τὸ κακὸν εἶναι ἰδικόν των, καὶ μάλιστα ἰσχυρὸν συνεργόν. Ποῖος λοιπὸν εἶναι αὐτός; Ὁ διάβολος. Ἔτσι κάνει καὶ εἰς τὴν πρὸς Κορινθίους ἐπιστολήν· διότι ἀφοῦ εἶπε, «Μὴ πλανᾶσθε· οὔτε πόρνοι, οὔτε εἰδωλόλατραι», καὶ τὰ ὑπόλοιπα ὅλα ἀφοῦ κατωνόμασε, καὶ προσέθεσε «δὲν θὰ κληρονομήσουν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ», τότε λέγει· «τέτιοι ἤσασθε μερικοί»². Δὲν εἶπεν ἀπλῶς, «ἤσασθε», ἀλλὰ «μερικοὶ ἤσασθε», δηλαδή, κάπως ἔτσι ἤσασθε.

Ἄπὸ αὐτὸ τὸ σημεῖον φυτρῶνουν ἀνάμεσά μας οἱ αἰρετικοί· διότι λέγουν ὅτι αὐτὰ ἐγράφησαν διὰ τὸν Θεόν, καὶ ἀφοῦ ἐκβάλλουν μὲ πολλὴν αὐθάδειαν τὴν ἀκαλίνωτον γλῶσσάν των, ἀποδίδουν εἰς τὸν Θεὸν αὐτά, τὰ ὁποῖα εἶναι μόνον τοῦ διαβόλου. Πῶς λοιπὸν θ' ἀποστομώσωμεν αὐτούς; Ἄπὸ αὐτοὺς τοὺς ἰδίους τοὺς λόγους. Διότι ἐὰν εἶναι δίκαιος, ὅπως λέγετε, ἔπραξεν ὅμως αὐτά, αὐτὸ δὲν εἶναι ἔργον δικαίου, ἀλλὰ παρά πολὺ ἀδίκου καὶ μιανοῦ· ὁ Θεὸς ὅμως δὲν θὰ ἦτο ποτὲ δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ μιανός. Διατί ὅμως λέγει αὐτὸν ἄρχοντα τοῦ αἰῶνος καὶ τοῦ κόσμου τούτου; Ἐπειδὴ ὀλόκληρος σχεδὸν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις εἰς ἐκεῖνον παρέδωσε τὸν ἑαυτὸν τῆς, καὶ ὅλοι εἰς αὐτὸν εἶναι δοῦλοι ἐκουσίως καὶ μὲ τὴν προαίρεσίν των. Καὶ εἰς τὸν Χριστὸν μὲν, ὁ ὁποῖος ὑπόσχεται ἄπειρα ἀγαθὰ, οὔτε προσέχει κανεὶς· ἐνῶ εἰς ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος τίποτε δὲν ὑπόσχεται, ἀλλὰ ἀποστέλλει εἰς κόλασιν, ὅλοι ὑπακούουν. Ἄλλ' ἐὰν ἄρχῃ εἰς αὐτὸν τὸν αἰῶνα καὶ ἔχῃ περισσοτέρους αὐτὸς ἀπὸ τὸν Θεόν, καὶ περισσότερον εἰς αὐτὸν ὑπακούουν, παρὰ εἰς τὸν Θεόν, ἐκτὸς ὀλίγων, τοῦτο συμβαίνει ἐξ αἰτίας τῆς ἰδικῆς μας ραθυμίας.

«Κατὰ τὴν ἐξουσίαν», φησί, «τοῦ ἀέρος τοῦ πνεύματος». Τοῦτο πάλιν φησί, διὸ τὸν ὑπουράνιον ἔχει τόπον, καὶ πνεύματα πάλιν ἀέρια αἱ ἀσώματοι δυνάμεις εἰσὶν, αὐτοῦ ἐνεργοῦντος. Ὅτι γὰρ αἰώνιος αὐτοῦ ἡ ἀρχή, τουτέστι, τῷ παρῶντι αἰῶνι συγκαταλυομένη, ἄκουσον ἐν τῷ τέλει τῆς ἐπιστολῆς λέγοντος αὐτοῦ· «Οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου». Ἴνα γὰρ μὴ κοσμοκράτορας ἀκούσας, καὶ ἄκτιστον αὐτὸν εἶναι φῆς, καὶ ἀλλαγῶν αἰῶνα πονηρὸν καλεῖ τὸν καιρὸν τὸν διεστραμμένον, οὐ περὶ τῶν κτισμάτων λέγων. Ἐμοὶ γὰρ δοκεῖ γενόμενος ἄρχων ὑπὸ τὸν οὐρανὸν μὴ μεταπεπιωκέναι τῆς ἀρχῆς, καὶ μετὰ τὴν παράδασιν.

«Τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος», φησί, «ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας». Ὅρας διὸ οὐ θία οὐδὲ τυραννίδι, ἀλλὰ πειθοῖ προσάγεται; Ἀπειθείαν γὰρ εἶπεν, ὡς ἂν τις εἴποι, ἀπάτην· ἀπάτη γὰρ καὶ πειθοῖ τοὺς πάντας ἐφέλκεται. Καὶ οὐ τούτῳ μόνον αὐτοὺς παραμυθεῖται τῷ δοῦναι κοινωνόν, ἀλλὰ καὶ τῷ ἑαυτὸν τάξαι μετ' ἐκείνων. «Ἐν οἷς», φησί, «καὶ ἡμεῖς πάντες ἀνεσιγράφημέν ποιε». Πάντες· οὐκ ἔστι γὰρ εἰπεῖν, διὸ ἐξῆρτό τις.

«Ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς σαρκὸς ἡμῶν, ποιοῦντες τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς καὶ τῶν διανοιῶν, καὶ ἡμεν τέκνα φύσει ὀργῆς, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ πάντες». Τὸ «φύσει» τί ἐστι; Τὸ γνήσιον ἐνταῦθα παρίστησιν. «Ὡς καὶ οἱ λοιποὶ πάντες»· τουτέστι, οὐδὲν πνευματικὸν φρονοῦντες. Ἄλλ' ἵνα μὴ τὴν σάρκα διαβάλη, μηδὲ μέγα νομίση τις εἶναι τὸ πλημμέλημα, δὴρα πῶς ἀσφαλίξεται. «Τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς ἡμῶν», φη-

«Ἀκολουθοῦντες», λέγει «τὸν ἄρχοντα τοῦ ἀέρος, τὸ πνεῦμα». Αὐτὸ πάλιν λέγει, διότι ἔχει τὸν κάτω ἀπὸ τὸν οὐρανὸν τόπον, καὶ διότι πνεύματα ἀέρια εἶναι αἱ ἀσώματοι δυνάμεις, ὅταν ἐνεργῇ αὐτός. Διότι διὰ τὸ ὅτι δὲν εἶναι αἰώνιος ἢ ἐξουσία του, διὰ τὸ ὅτι δηλαδὴ καταργεῖται μαζὶ μὲ τὸν παρόντα αἰῶνα, ἤκουσε τὸν Παῦλον εἰς τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς, ὅπου λέγει· «Δὲν διεξάγομεν πάλιν μὲ σάρκα καὶ αἷμα, ἀλλὰ μὲ τὰς ἀρχάς, τὰς ἐξουσίας, τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκοτεινοῦ τούτου κόσμου, μὲ τὰ πονηρὰ πνεύματα εἰς τοὺς οὐρανοὺς»². Διὰ νὰ μὴ λοιπὸν εἴπῃς αὐτὸν καὶ ἄκτιστον, ἐπειδὴ ἤκουσες κοσμοκράτορας, ὀνομάζει καὶ ἄλλοῦ πονηρὸν αἰῶνα τὸν καιρὸν τῆς διαστροφῆς τῶν ἀνθρώπων, χωρὶς φυσικὰ νὰ ἐννοῇ τὰ κτίσματα. Διότι ἐγὼ νομίζω ὅτι ἐὰν εἶχε γίνει ἄρχων κάτω ἀπὸ τὸν οὐρανόν, δὲν θὰ ἐξέλιπεν ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐξουσίαν καὶ μετὰ ἀπὸ τὴν παράβασιν ἀκόμη.

«Τὸ ὁποῖον», λέγει, «ἐνεργεῖ τώρα μεταξὺ τῶν ἀπειθῶν ἀνθρώπων». Βλέπεις ὅτι προσελκύει ὄχι μὲ βίαν, οὔτε μὲ τυραννίαν, ἀλλὰ μὲ τὴν πειθῶ; Διότι τὴν ὠνόμασαν ἀπειθειαν, ὅπως θὰ ἤμποροῦσε κανεὶς νὰ τὴν ὀνομάσῃ ἀπάτην· διότι μὲ ἀπάτην καὶ πειθῶ προσελκύει τοὺς πάντας. Καὶ ὄχι μόνον μὲ αὐτὸ παρηγορεῖ αὐτούς, μὲ τὸ ὅτι δίδει εἰς αὐτοὺς συνεργὸν εἰς τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ ὅτι συγκαταλέγει καὶ τὸν ἑαυτὸν του μαζὶ μὲ ἐκείνους. «Μεταξὺ τῶν ὁποίων», λέγει, «καὶ ὅλοι ἐμεῖς ἐζήσαμεν κάποτε». Ὅλοι· διότι δὲν ἤμπορεῖ νὰ εἴπῃ ὅτι ἐξηρέθη κάποιος.

«Μέσα εἰς τὰς ἐπιθυμίας τῆς σαρκὸς μας, κάμνοντες τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς καὶ τῶν διανοιῶν μας καὶ ἡμεθα ἐκ φύσεως παιδιὰ ὀργῆς, ὅπως καὶ οἱ ὑπόλοιποι». Τί σημαίνει τὸ «ἐκ φύσεως»; Ἐδῶ ἐννοεῖ τὴν γέννησιν. «Ὅπως καὶ οἱ ὑπόλοιποι»· δηλαδή, χωρὶς νὰ φρονοῦμεν τίποτε πνευματικόν. Ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ κατηγορήσῃ τὴν σάρκα καὶ διὰ νὰ μὴ νομίσῃ κανεὶς ὅτι εἶναι μέγα ἁμάρτημα, κοίταξε πῶς ἀσφαλίζει ἀπὸ αὐτό. «Κάμνοντες», λέγει, «τὰ θελήματα τῆς

οί, «καὶ τῶν διανοιῶν ποιῶντες», τουτέστι, τὰ τῆς ἡδονῆς πάθη. Παρωξύνουμεν τὸν Θεόν, καὶ παρωργίσαμεν· τουτέστιν, ὀργὴ ἤμεν, καὶ οὐδὲν ἕτερον. Ὡσπερ γὰρ ὁ ἀνθρώπου ὢν τέκνον φύσει ἀνθρωπός ἐστιν, οὕτω καὶ ἡμεῖς, ὡς καὶ οἱ
 5 λοιποί.

2. «Ὁ δὲ Θεὸς πλούσιος ὢν ἐν ἐλέει». Οὐχ ἀπλῶς ἐλεήμων ἀλλὰ πλούσιος, καθάπερ καὶ ἐν ἑτέρῳ φησὶν· «Ἐν τῷ πλήθει τοῦ ἐλέους σου»· καὶ πάλιν, «Ἐλέησόν με κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου». «Διὰ τὴν πολλὴν ἀγάπην αὐτοῦ, ἣν ἠγάπησεν ἡμᾶς». Πόθεν ἡμᾶς ἠγάπησε; Ταῦτα γὰρ οὐκ ἀγάπης ἄξια, ἀλλ' ὀργῆς καὶ τιμωρίας τῆς ἐσχάτης. Καὶ τοῦτο οὖν ἀπὸ πολλοῦ ἐλέου. «Καὶ ὄντας ἡμᾶς νεκροὺς τοῖς παραπτώμασι, συνεζωοποίησεν ἐν τῷ Χριστῷ». Πάλιν ὁ Χριστὸς μέσος, καὶ τὸ πρᾶγμα ἀξιόπιστον. Εἰ γὰρ ἡ ἀπαρχὴ ζῆ, καὶ
 15 ἡμεῖς· ἐζωοποίησε κακεῖνον, καὶ ἡμᾶς.

Ὁρᾷς δι περὶ τοῦ κατὰ σάρκα πάντα εἴρηται; Εἶδες τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς τοὺς πιστεύοντας; τοὺς νεκρούς, τοὺς ὀργῆς υἱούς, τούτους ἐζωοποίησεν. Εἶδες τὴν ἐλπίδα τῆς κλήσεως; «Συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν». Εἶδες τὴν δόξαν τῆς κληρονομίας αὐτοῦ; Τὸ μὲν, «συνήγειρε», δῆλον· τὸ δέ, «συνεκάθισεν ἡμᾶς ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ», πῶς ἐσημειώθη; Ὡς τό, «συνήγειρεν». Οὐδέπω γὰρ οὐδεὶς ἐστιν ἐγγεγραμμένος, εἰ μὴ δι τῆς κεφαλῆς ἀνασιτάσης, καὶ ἡμεῖς ἠγέρθημεν, ὡς καὶ ἐκεῖ τοῦ
 25 Ἰακώβ προσκυνήσαντος, καὶ ἡ γυνὴ προσεκύνησε τὸν Ἰακώβ. Οὐκοῦν οὕτω καὶ συνεκάθισεν τῆς κεφαλῆς καθεζομένης καὶ τὸ σῶμα συγκάθηται. Διὰ τοῦτο γὰρ ἐπήγαγεν, «ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Ἡ εἰ μὴ τοῦτο, ἀλλὰ συνήγειρε διὰ τοῦ

4. Ἐφεσ. 2, 4.

5. Ψαλμ. 68, 17.

6. Ψαλμ. 50, 1.

7. Ἐφεσ. 2, 5.

8. Ἐφεσ. 2, 6.

σαρκός μας καὶ τῶν διανοιῶν μας», δηλαδή, τὰ πάθη τῆς ἡδονῆς. Παρωξύναμεν καὶ παρωργίσαμεν τὸν Θεόν· δηλαδή· ἡμεθα ὀργῆ καὶ τίποτε ἄλλο. Διότι ὅπως ἐκεῖνος ποὺ εἶναι γέννημα ἀνθρώπου εἶναι ἐκ φύσεως ἄνθρωπος, ἔτσι καὶ ἐμεῖς, καθὼς καὶ οἱ ὑπόλοιποι.

2. «Ἄλλ' ὁ Θεός, ἐπειδὴ εἶναι πλούσιος εἰς εὐσπλαγχνίαν»⁴. Ὅχι ἀπλῶς εὐσπλαγχνος, ἀλλὰ πλούσιος εἰς εὐσπλαγχνίαν, ὅπως λέγει καὶ ἄλλοῦ· «Κατὰ τὴν μεγάλην σου εὐσπλαγχνίαν»⁵, καὶ πάλιν, «Λυπήσου με, συμφώνως πρὸς τὸ μέγα ἔλεός Σου»⁶. «Ἐξ αἰτίας τῆς πολλῆς ἀγάπης μὲ τὴν ὁποίαν μᾶς ἠγάπησεν». Ἀπὸ ποῦ μᾶς ἠγάπησε; Διότι αὐτὰ δὲν ἦσαν ἄξια ἀγάπης, ἀλλὰ ὀργῆς καὶ μεγίστης τιμωρίας. Καὶ αὐτὸ λοιπὸν ἀπὸ πολλῆν εὐσπλαγχνίαν. «Καὶ ἐνῶ ἡμεθα νεκροὶ ἐξ αἰτίας τῶν παραπτωμάτων μας μᾶς ἐζωοποίησε μαζὶ μὲ τὸν Χριστόν»⁷. Πάλιν ὁ Χριστὸς μεσάζων, καὶ συνεπῶς εἶναι ἀξιόπιστον τὸ πρᾶγμα. Διότι ἐφ' ὅσον ζῆ ἡ ἀπαρχή, ἄρα καὶ ἐμεῖς· ἐζωοποίησε καὶ ἐκεῖνον, καὶ ἐμᾶς.

Βλέπεις ὅτι διὰ τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν εἶπε τὰ πάντα; Εἶδες τὸ ἄπειρον μέγεθος τῆς δυνάμεώς του εἰς ἐμᾶς τοὺς πιστούς; Τοὺς νεκρούς, τοὺς υἱοὺς τῆς ὀργῆς, τοὺς ἐζωοποίησεν. Εἶδες πόσον μεγάλη εἶναι ἡ ἐλπίς τῆς προσκλήσεως; «Καὶ μᾶς ἀνέστησε μαζὶ καὶ μᾶς ἐκάθισε μαζὶ»⁸. Εἶδες τὸν πλοῦτον τῆς ἐνδόξου κληρονομίας του; Τὸ μὲν «ἀνέστησε μαζὶ», εἶναι γνωστόν· ἀλλὰ τὸ «μᾶς ἐκάθισε μαζὶ εἰς τὰ ἐπουράνια ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ», πῶς εἶναι βέβαιον; Ὅπως τὸ «μᾶς ἀνέστησε μαζὶ». Διότι κανεὶς δὲν ἀνεστήθη ποτέ, παρὰ μόνον ἀφοῦ ἀνεστήθη ἡ κεφαλή, ἀνεστήθημεν καὶ ἐμεῖς, ὅπως καὶ εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, ἀφοῦ προσεκύνησεν ὁ Ἰακώβ, προσεκύνησε καὶ ἡ γυνὴ τὸν Ἰωσήφ. Λοιπὸν, ἔτσι καὶ ἐκάθισε μαζὶ· ὅταν κάθεται ἡ κεφαλή, κάθεται καὶ τὸ σῶμα. Διὰ τοῦτο, λοιπὸν, προσέθεσε «μαζὶ μὲ τὸν Χριστόν». Ἦ, ἐὰν ὄχι δι' αὐτό, τότε μᾶς ἀνέστησε μαζὶ του διὰ τοῦ λουτροῦ. Πῶς λοιπὸν μᾶς ἐκάθισε μαζὶ

λουτροῦ. Πῶς οὖν συνεκάθισεν; «Εἰ γὰρ ὑπομένομεν», φησί, «καὶ συμβασιλεύσομεν· εἰ ἀπεθάνομεν, καὶ συζήσομεν». Ὅντως Πνεῦματος χρεία καὶ ἀποκαλύψεως, ὥστε τὸ βάθος νοῆσαι τῶν μυστηρίων τούτων.

5 **Ε**ἴτα ἵνα μὴ ἀπιστήσης, ὄρα τί ἐπάγει. «Ἴνα ἐνδείξῃται ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς ἐπερχομένοις τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς χάριτος αὐτοῦ ἐν χρησιότητι ἐφ' ἡμᾶς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ, ταῦτα δὲ οὐδὲν ἦν πρὸς ἡμᾶς· τί γὰρ, φησί, πρὸς ἡμᾶς, εἰ ἐκεῖνος
10 ἀνέστη; ἔδειξε μὲν οὖν ὅτι καὶ πρὸς ἡμᾶς, εἶγε οὕτω ἡμῖν ἤνωται· πλὴν ἀλλὰ καὶ τὰ ἡμῶν κατ' ἰδίαν φησὶν· «Ὅτις γὰρ ἡμᾶς νεκροὺς τοῖς παραπτώμασι συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν». Ὡστε, ὅπερ ἔφη, μὴ ἀπίσκει, ἀπὸ τε τῶν προτέρων, ἀπὸ τε τῆς κεφαλῆς, ἀπὸ τε τοῦ θούλεσθαι ἐνδείκνυσθαι αὐτὸν τὴν ἀγαθότητα λαβῶν τὴν ἀποδείξιν. Πῶς γὰρ ἐνδείξεται, ἂν τοῦτο μὴ γένηται; καὶ ἐνδείξεται ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς ἐπερχομένοις; **Τί;** Ὅτι καὶ μεγάλα τὰ ἀγαθὰ ἦν, καὶ πάντων πιστότερα. Νῦν μὲν γὰρ λῆρος εἶναι δοκεῖ τοῖς ἀπίστοις τὰ λεγόμενα, τότε δὲ πάντες εἴσονται.

20 **Β**ούλει μαθεῖν καὶ πῶς συνεκάθισεν; Ἄκουε αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος τοῖς μαθηταῖς· «Καθίσεσθε ἐπὶ δώδεκα θρόνους, κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ»· καὶ πάλιν, «Τὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου καὶ ἐξ ἐναντιῶν οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἠτοίμασαι παρὰ τοῦ Πατρὸς».

9. Β' Τιμ. 2, 12.

10. Ἐφεσ. 2, 7.

11. Ματθ. 19, 28.

του; «Ἐὰν ὑπομένωμεν», λέγει, «θὰ βασιλεύσωμεν ἐπίσης μαζί του· ἂν ἔχωμεν ἀποθάνει μαζί του, θὰ ζήσωμεν ἐπίσης μαζί του»⁹. Πράγματι εἶναι ἀνάγκη τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἀποκαλύψεως, διὰ νὰ ἐννοήσῃ κανεὶς τὸ βάθος αὐτῶν τῶν μυστηρίων.

Ἦστερον, διὰ νὰ μὴ ἀπιστήσῃς, κοίταξε τί προσθέτει. «Διὰ νὰ δείξῃ εἰς τοὺς μέλλοντας αἰῶνας τὸν ὑπερβολικὸν πλοῦτον τῆς χάριτός του εἰς καλωσύνην πού ἔδειξεν εἰς ἡμᾶς διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ»¹⁰. Διότι, ἐπειδὴ εἶπε τὰ διὰ τὸν Χριστόν, τὰ ὁποῖα ἐφαίνοντο ἄσχετα μὲ ἡμᾶς, διότι, θὰ εἶπῃ κάποιος, τί μᾶς ἐνδιαφέρει ἡμᾶς ἂν ἀνεστήθῃ ἐκεῖνος; ἔδειξε λοιπὸν ὅτι αὐτὸ ἀφορᾷ καὶ ἡμᾶς, ἐφ' ὅσον ὁ Χριστὸς ἠνώθη ἔτσι μὲ ἡμᾶς· ἀλλ' ἐπὶ πλέον καὶ διὰ τὰ ἰδικὰ μας ὁμιλεῖ ἰδιαιτέρως· «ἐνῶ ἡμεῖς νεκροὶ ἕνεκα τῶν παραπτωμάτων, μᾶς ἀνέστησε μαζί καὶ μᾶς ἐκάθισε μαζί μὲ τὸν Χριστόν». Ὡστε, αὐτὸ τὸ ὁποῖον εἶπα, νὰ μὴ ἀπιστήσῃς, ἀφοῦ λάβῃς τὴν ἀπόδειξιν καὶ ἀπὸ τὰ προηγούμενα, καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι εἶναι κεφαλὴ τοῦ σώματος, καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι θέλει καὶ θὰ δείξῃ εἰς τοὺς μέλλοντας αἰῶνας. Τί; Ὅτι καὶ μετὸν τῆς χάριτός του. Διότι πῶς θὰ δείξῃ, ἂν αὐτὸ δὲν γίνῃ; Καὶ θὰ δείξῃ εἰς τοὺς μέλλοντας αἰῶνας. Τί; Ὅτι καὶ μεγάλα ἦσαν τὰ ἀγαθὰ καὶ ἀξιοπιστότερα ἀπ' ὅλα. Διότι αὐτὰ μὲν τὰ ὁποῖα λέγονται τώρα εἰς τοὺς ἀπίστους φαίνονται ὡς ἀνοησία, τότε ὅμως ὅλοι θὰ τὰ γνωρίσουν.

Θέλεις νὰ μάθῃς καὶ πῶς μᾶς ἐκάθισε μαζί του; Ἄκουσε τὸν ἴδιον τὸν Χριστόν, ὁ ὁποῖος λέγει εἰς τοὺς μαθητάς· «Σεῖς θὰ καθήσετε εἰς δώδεκα θρόνους, διὰ νὰ κρίνετε τὰς δώδεκα φυλάς τοῦ Ἰσραήλ»¹¹. καὶ πάλιν, «Τὸ νὰ σᾶς βάλω ὅμως νὰ καθήσετε εἰς τὰ δεξιὰ μου καὶ εἰς τὰ ἀριστερά μου δὲν ἔχω δικαίωμα νὰ τὸ δώσω, ἀλλὰ θὰ δοθῇ εἰς ἐκείνους διὰ τοὺς ὁποίους ἔχει ἐτοιμασθῆ ἀπὸ τὸν

Ὡστε ἡτοιμάσῃται. Καὶ καλῶς εἶπεν, «Ἐν χρησιότητι ἐφ' ἡμᾶς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Τὸ γὰρ καθίσαί ἐκ δεξιῶν τιμῆς ἐστὶ τῆς ὑπὲρ πᾶσαν τιμῆν, καὶ μεθ' ἧν ἕτέρα οὐκ ἔστι. Τοῦτο οὖν λέγει, διὸ καὶ ἡμεῖς καθεδούμεθα. Ὅντως ὑπερβάλλων πλοῦτος, ὄντως ὑπερβάλλον τὸ μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, μετὰ Χριστοῦ καθίσαί. Κἂν μυρίας ψυχὰς εἰ ἔχεις, οὐκ ἀπολλύεις αὐτὰς ἕνεκεν αὐτοῦ; Εἰ γὰρ εἰς πῦρ ἐμβῆναι ἔδει, τοῦτο οὐκ ἐχρῆν ἐτοιμῶς ὑπομεῖναι; Καὶ αὐτὸς δὲ πάλιν φησί, «Θέλω ἵνα ὅπου εἰμι ἐγώ, καὶ οἱ διάκονοι ὧσιν οἱ ἐμοί». Εἰ γὰρ κατακόπιεσθαι ἔδει καθ' ἐκάστην ἡμέραν, ὑπὲρ τούτων οὐχ ἐχρῆν προθύμως καταδέχεσθαι; Ἐννόησον ποῦ ἐκάθισεν ἐκεῖνος. Ἐπάνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας. Καὶ τί τι σὺ συγκάθησαι; Ἐκείνω. Τίς ὢν; Νεκρός, φύσει τέκνον ὀργῆς. Καὶ τί καιροθώσας; Οὐδέν. Ὅντως νῦν εὐκαιρον ἀναβοῆσαι, «Ὡ βᾶθος πλοῦτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ». «Τῇ γὰρ χάριτί ἐστε σεσωσμένοι», φησί. Ἰνα γὰρ μὴ τὸ μέγεθος τῶν εὐεργεσιῶν ἐπάρη σε, ὄρα πῶς σε κατασιέλλει «Τῇ γὰρ χάριτί ἐστε σεσωσμένοι», φησί, «διὰ πίστεως».

20 Εἶτα ἵνα μὴ πάλιν τὸ αὐτεξούσιον λυμήνηται, ἔθηκε καὶ τὸ ἡμῶν καὶ πάλιν αὐτὸ ἀνεῖλε, καὶ φησί, «Καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ἡμῶν». Οὐδὲ ἡ πίστις, φησί, ἐξ ἡμῶν. Εἰ γὰρ μὴ ἦλθεν, εἰ γὰρ μὴ ἐκάλεσε, πῶς ἠδυνάμεθα πιστεῦσαι; «Πῶς γάρ», φησί, «πιστεύσουσιν, ἐὰν μὴ ἀκούσωσιν;». Ὡστε οὐδὲ τὸ τῆς πίστεως ἡμέτερον. «Θεοῦ», φησί, «τὸ δῶρον». Μὴ γὰρ ἤρκει ἡ πίστις οἴσαι, φησί; Ἀλλ' ἵνα μὴ κενὸς μη-

12. Ματθ. 20, 28.

13. Ἰωάν. 12, 26.

14. Ρωμ. 11, 33.

15. Ἐφεσ. 2, 8.

16. Ρωμ. 10, 14.

Πατέρα μου»¹². Ὡστε ἔχει ἐτοιμασθῆ· Καὶ καλῶς εἶπεν «μὲ τὴν καλωσύνην τὴν ὁποῖαν ἔδειξεν εἰς ἡμᾶς διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Διότι τὸ νὰ καθήσῃ εἰς τὰ δεξιά, εἶναι δεῖγμα τιμῆς, ἢ ὁποῖα εἶναι ὑπεράνω πάσης τιμῆς, μετὰ ἀπὸ τὴν ὁποῖαν δὲν ὑπάρχει ἄλλη. Αὐτὸ λοιπὸν τὸ λέγει, διότι καὶ ἡμεῖς θὰ καθήσωμεν. Πράγματι εἶναι ἄπειρος πλοῦτος, πράγματι εἶναι ἀνυπέβλητον τὸ μέγεθος τῆς δυνάμεώς του, τὸ νὰ καθήσωμεν μαζὶ μὲ τὸν Χριστόν. Καὶ ἂν ἀκόμη ἔχῃς μυριάδας ζωάς, δὲν τὰς θυσιάζεις διὰ τὸν Θεόν; Ἐὰν λοιπὸν ἔπρεπε νὰ πέσῃς εἰς τὴν πυρᾶν, δὲν ἔπρεπε νὰ ὑπομείνῃς τοῦτο προθύμως; Καὶ ὁ ἴδιος δὲ λέγει πάλιν· «Ἐὰν μὲ ὑπηρετῆ κανεῖς, πρέπει νὰ μὲ ἀκολουθῆ, καὶ ὅπου εἶμαι ἐγώ, ἐκεῖ θὰ εἶναι καὶ ὁ ὑπηρέτης μου»¹³. Ἐὰν λοιπὸν ἔπρεπε νὰ κατατεμαχιζώμεθα καθ' ἡμέραν δι' αὐτά, δὲν ἔπρεπε νὰ τὸ δεχώμεθα προθύμως; Ἀναλογίσου ποῦ ἐκάθησεν ἐκεῖνος. Ὑπεράνω ἀπὸ κάθε ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν. Καὶ μὲ ποῖον κάθῃσαι μαζὶ; Μὲ ἐκεῖνον. Ἐνῶ ποῖος εἶσαι; Νεκρὸς καὶ ἐκ φύσεως τέκνον ὀργῆς. Καὶ τί ἔχεις κατορθώσει; Τίποτε. Πράγματι, τώρα εἶναι ἡ κατάλληλος στιγμή διὰ ν' ἀναφωνήσωμεν, «ὦ, βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως τοῦ Θεοῦ»¹⁴. «Διότι διὰ τῆς χάριτος ἔχετε σωθῆ»¹⁵, λέγει. Διὰ νὰ μὴ σὲ ἀφήσῃ νὰ ὑπερηφανευθῆς κοίταξε πῶς σὲ ταπεινώνει. «Διότι διὰ τῆς χάριτος ἔχετε σωθῆ», λέγει, «διὰ τῆς πίστεως».

Ὑστερον πάλιν, διὰ νὰ μὴ καταστρέψῃ τὸ αὐτεξούσιον, προσέθεσε καὶ τὴν ἰδικὴν μας συμβολήν, καὶ πάλιν ἀνήρεσεν αὐτὴν καὶ λέγει «καὶ αὐτὸ δὲν προέρχεται ἀπὸ ἡμᾶς». Οὔτε ἡ πίστις, λέγει, εἶναι ἰδικόν μας ἔργον. Διότι ἂν δὲν ἤρχετο, ἂν δὲν προσεκάλει, πῶς θὰ ἠδυνάμεθα νὰ πιστεύσωμεν; Διότι «Πῶς», λέγει, «θὰ πιστεύσουν εἰς ἐκεῖνον διὰ τὸν ὁποῖον δὲν ἤκουσαν;»¹⁶. Ὡστε, οὔτε ἡ πίστις εἶναι ἰδικόν μας κατόρθωμα. «Τοῦ Θεοῦ εἶναι», λέγει «τὸ δῶρον αὐτό». Ἀλλὰ μήπως ἦτο ἀρκετὴ ἡ πίστις διὰ νὰ σώσῃ; λέγει. Ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ μᾶς σώσῃ χωρὶς καθόλου νὰ

δὲ ἀργούς σῶση, ταύτην ἐζήτησεν ὁ Θεός, φησίν. Εἶπεν, δι-
 ἢ πίστις σῶζει. Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἠθέλησεν, ἢ πίστις ἔσωσεν.
 Ἐπεὶ ποῦ σῶζει ἢ πίστις, εἶπέ μοι, ἄνευ ἔργων; Τοῦτο αὐτὸ
 Θεοῦ δῶρόν ἐστιν, «Ἴνα μὴ τις καυχῆσθαι», ἵνα εὐγνώ-
 5 μονας περὶ τὴν χάριν ποιήσῃ. Τί οὖν, φησίν; αὐτὸς ἐκώ-
 λυσεν ἐξ ἔργων δικαιωθῆναι; Οὐδαμῶς· ἀλλ' οὐδεὶς, φησίν,
 ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ἵνα δειχθῇ τοῦ Θεοῦ ἡ χάρις καὶ ἡ
 φιλανθρωπία. Οὐχὶ ἔχοντας ἔργα ἀπόσωται, ἀλλὰ προδεδο-
 μένους ἀπὸ τῶν ἔργων χάριτι ἔσωσεν, ὥστε μηδένα λοιπὸν
 10 ἔχειν καυχᾶσθαι.

3. Εἶτα ἵνα μὴ ἀκούσας, διὸ οὐκ ἐξ ἔργων, ἀλλὰ πίστιν
 τὸ πᾶν καιρωθῶν, ἀργὸς γένη, ὅρα τί ἐπήγαγεν. «Αὐτοῦ
 γὰρ ἔομεν ποίημα, κτισθέντες ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἐπὶ ἔργοις
 ἀγαθοῖς, οἷς προητοίμασεν ὁ Θεός, ἵνα ἐν αὐτοῖς περιπαιτή-
 15 σωμεν». «Ὅρα αὐτὸν τί φησι τὴν ἀναγέννησιν ἐνιαῦθα αἰνί-
 τεται. Ὅντως κτίσις ἐτέρα ἐστίν· ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶ-
 ναι παρήχθημεν. Ὅπερ ἡμεῖς πρότερον, ἀπεθάνομεν, τοιτέ-
 σιν, ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος· ὑπερ ἐγενόμεθα, οὐκ ἡμεῖς πρό-
 τερον. Ἄρα κτίσις τὸ πρᾶγμα ἐστίν, καὶ τῆς ἐτέρας τιμιωτέ-
 20 ρα· ἐξ ἐκείνης μὲν γὰρ τὸ ζῆν, ἐκ δὲ ταύτης τὸ καλῶς ζῆν
 ἡμῖν περιγέγονεν.

«Ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, οἷς προητοίμασεν ὁ Θεός, ἵνα ἐν
 αὐτοῖς περιπαιτήσωμεν»· οὐχ ἵνα ἀρξώμεθα, ἀλλ', «ἵνα περι-
 παιτήσωμεν». Διαρκοῦς γὰρ ἡμῖν χρεια τῆς ἀρετῆς, καὶ ἐκ-
 25 τειαμένης εἰς τὴν τελευταίαν τὴν ἡμετέραν. Οὐδὲ γὰρ, εἰ
 βαδίζειν ὁδὸν ἔδει εἰς πόλιν φέρουσαν βασιλικήν, εἶτα τὸ
 πλεον αὐτῆς ἀνύσαντες, περὶ τὸ τέλος αὐτὸ μαλακισθέντες
 ἐκαθίσταμεν, ὦνησεν ἂν ἡμᾶς. Αὕτη ἡ ἐλπίς τῆς κλήσεως.
 «Ἐπὶ ἔργοις» γὰρ, φησίν, «ἀγαθοῖς». Οὐδὲν οὖν ἂν ὦνησεν
 30 ἡμᾶς τὸ πρᾶγμα.

17. Ἐφεσ. 2, 9.

18. Ἐφεσ. 2, 10.

συμπράξωμεν, τελείως ἀπράκτους, αὐτὴν ἐζήτησεν ὁ Θεός, λέγει. Εἶπεν, ὅτι ἡ πίστις σώζει· Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἠθέλησε, διὰ τοῦτο ἔσωσεν ἡ πίστις. Διότι, εἶπέ μου, ποῦ σώζει ἡ πίστις δίχως ἔργα; Τοῦτο εἶναι δῶρον τοῦ Θεοῦ. «Διὰ νὰ μὴ ἡμπορῇ κανεὶς νὰ καυχηθῇ»¹⁷, διὰ νὰ μᾶς κάνη εὐγνώμονας διὰ τὴν χάριν. Τί δηλαδή; λέγει. Αὐτὸς ἠμπόδισε νὰ δικαιωθῶμεν ἀπὸ τὰ ἔργα; Καθόλου· ἀλλὰ κανεῖς, λέγει, δὲν ἐδικαιώθη ἀπὸ τὰ ἔργα, διὰ νὰ δευχθῇ ἡ χάρις καὶ ἡ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ. Δὲν μᾶς ἀπεμάκρυνεν, ἐνῶ εἶχομεν ἔργα, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐγκατελείφθημεν ἀπὸ τὰ ἔργα, μᾶς ἔσωσε διὰ τῆς χάριτος, ὥστε κανεῖς λοιπὸν νὰ μὴ ἡμπορῇ νὰ καυχᾶται.

3. Ὑστερον, διὰ νὰ μὴ γίνης ὀκνηρὸς καὶ δὲν φροντίζης δι' ἔργα, ἐπειδὴ ἤκουσες ὅτι ὄχι ἀπὸ ἔργα, ἀλλ' ἀπὸ τὴν πίστιν κατωρθώθη τὸ πᾶν, κοίταξε τί προσέθεσε. «Διότι εἴμεθα ἰδικόν του δημιουργημα, δημιουργηθέντες ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ δι' ἔργα ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα ὁ Θεὸς προητοίμασε διὰ ν' ἀποτελέσουν τὸν τρόπον τῆς ζωῆς μας»¹⁸. Πρόσεξε τί λέγει· ἐδῶ ὑπαινίσσεται τὴν ἀναγέννησιν. Πράγματι εἶναι ἄλλη δημιουργία. Ἀπὸ τὸ μὴ εἶναι ὠδηγήθημεν εἰς τὸ εἶναι. Αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἤμεθα πρὶν, δηλαδή ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος, ἀπέθανεν· αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἐγίναμεν, δὲν εἴμεθα πρὶν. Ἄρα εἶναι δημιουργία αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, καὶ πολυτιμωτέρα ἀπὸ τὴν ἄλλην· διότι ἀπὸ ἐκείνην μὲν ἐλάβομεν ἀπλῶς τὴν ζωὴν, ἐνῶ ἀπὸ αὐτὴν τὸ νὰ ζῶμεν ὅπως πρέπει.

«Δι' ἔργα ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα ὁ Θεὸς προητοίμασε, διὰ ν' ἀποτελέσουν τὸν τρόπον τῆς ζωῆς μας». Ἔχομεν ἀνάγκην λοιπὸν διαρκοῦς ἀρετῆς, ἡ ὁποία ν' ἀναπτύσσεται μέχρι τὸν θάνατόν μας. Διότι καθόλου δὲν θὰ μᾶς ἦτο ὠφέλιμον ἐὰν εἴχωμεν νὰ βαδίσωμεν μίαν ὁδὸν ἡ ὁποία ὀδηγεῖ εἰς πόλιν βασιλικὴν καὶ ἠθέλαμεν λόγῳ μαλθακότητος καθῆσαι πρὸς τὸ τέλος, τὴν στιγμὴν δηλαδή πού εἴχομεν διανύσει τὰ μεγαλύτερον μέρος αὐτῆς. Διότι, λέγει, «δι' ἔργα ἀγαθὰ». Καθόλου δὲν θὰ μᾶς ὠφέλει τὸ πρᾶγμα.

Οὕτω δὴ καὶ ἐνιαῦθα, οὐχ ἵνα ἐν ἔργον ἐργασώμεθα
 προσιάττει, ἀλλ' ἵνα πάντα. Ὡσπερ γὰρ αἰσθήσεις ἡμῖν πέν-
 τε εἰσί, καὶ πάσαις εἰς δέον κεχρησθαι δεῖ, οὕτω καὶ πά-
 σαις ταῖς ἀρεταῖς. Εἰ δέ τις σωφρονοίη μὲν, ἀνελεήμων δὲ
 5 εἶη, ἢ ἐλεήμων μὲν εἶη, πλεονεκτοίη δέ, ἢ ἀπέχοιτο μὲν τῶν
 ἀλλοτριῶν, τῶν δὲ αὐτοῦ μὴ μεταδοῖ, πάντα εἰκῆ γίνεται.
 Οὐ γὰρ ἀρκεῖ μία μόνον ἀρετὴ παρασιῆσαι τῷ θήματι τοῦ
 Χριστοῦ μετὰ παρηγοίας ἡμᾶς, ἀλλὰ πολλῆς δεῖ καὶ ποικίλης
 καὶ παντοδαπῆς, καὶ πάσης αὐτῆς. Ἐκουε γὰρ αὐτοῦ λέ-
 10 γοντος τοῖς μαθηταῖς· «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ
 ἔθνη, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα, ὅσα ἐνετειλάμην ὑ-
 μῖν»· καὶ πάλιν, «Ὁς ἂν λύσῃ μίαν τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν
 ἐλαχίστων, ἐλάχιστος κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐ-
 ρανῶν»· τουτέστιν, ἐν τῇ ἀνασιτάσει. Οὐ γὰρ δὴ εἰς βασι-
 15 λείαν εἰσελεύσεται· οἶδε γὰρ καὶ αὐτὸν τὸν καιρὸν τῆς ἀνα-
 σιτάσεως βασιλείαν καλεῖν. Μίαν ἂν λύσῃ, φησὶν, ἐλάχι-
 στος κληθήσεται· ὥστε πασῶν ἡμῖν δεῖ.

Καὶ ὄρα πῶς οὐκ ἐνὶ χωρὶς ἐλεημοσύνης εἰσελθεῖν, ἀλλὰ
 καὶ αὕτη μόνη ἐλλείπη, εἰς τὸ πῦρ ἀπελευσόμεθα. «Ἀπέλ-
 20 θειτε» γάρ, «οἱ καιηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἠτοιμα-
 σμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ». Τίνος ἔνεκεν,
 καὶ διὰ τί; «Ὅτι ἐπέινασα, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν·
 ἐδίψησα, καὶ οὐκ ἐποίησατέ με». Εἶδες πῶς οὐδὲν ἕτερον
 ἐγκληθέντες, διὰ τοῦτο μόνον ἀπώλλοντο; «Καὶ αἱ παρθένοι
 25 διὰ τοῦτο μόνον ἐξεβλήθησαν τοῦ νυμφῶνος, καίτοιγε σωφρο-
 ούνην εἶχον, καθὼς φησὶν ὁ Παῦλος, «Καὶ τὸν ἀγιασμόν,
 οὐ χωρὶς οὐδεὶς ὄφεται τὸν Κύριον». Ἐννόησον τοίνυν, δι-
 χωρὶς μὲν σωφροσύνης οὐκ ἔστιν ἰδεῖν τὸν Κύριον· οὐ πάν-

19. Ματθ. 28, 19.

20. Ματθ. 5, 19.

21. Ματθ. 25, 41-42.

22. Ἐβρ. 12, 14.

Ἔτσι, λοιπὸν καὶ ἐδῶ, δὲν προστάσσει νὰ τελειώσωμεν μόνον ἓν ἔργον, ἀλλ' ὅλα. Διότι ὅπως αἱ αἰσθήσεις μας εἶναι πέντε, καὶ πρέπει ὅλας νὰ τὰς χρησιμοποιοῦμεν ὅπως πρέπει, ἔτσι πρέπει νὰ ἀσκοῦμεν καὶ ὅλας τὰς ἀρετάς. Ἐὰν κάποιος φυλάττη μὲν τὴν σωφροσύνην, ἀλλ' εἶναι ἀνελεήμων, ἢ εἶναι μὲν ἐλεήμων, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ πλεονέκτης, ἢ δὲν ἐπιθυμεῖ μὲν τὰ ἀγαθὰ τῶν ἄλλων, ἀλλ' οὔτε ἀπὸ τὰ ἰδικὰ του δίδει, τότε ὅλα εἰς μάτην γίνονται. Διότι δὲν ἀρκεῖ μία ἀρετὴ διὰ νὰ μᾶς κἀνῃ νὰ παρασιτῶμεν μὲ παρρησίαν εἰς τὸ βῆμα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ χρειάζεται πολλὴ καὶ πολυποίκιλος καὶ ἀπὸ κάθε εἶδος καὶ ὀλόκληρος ἡ ἀρετὴ. Διότι ἄκουσε τὸν ἴδιον τὸν Κύριον ὁ ὁποῖος λέγει εἰς τοὺς μαθητάς του· «Πηγαίνετε καὶ κάνετε ὅλα τὰ ἔθνη μαθητάς μου, διδάσκοντες αὐτοὺς νὰ τηροῦν ὅλα ὅσα σᾶς διέταξα»¹⁹. Καὶ πάλιν· «Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος θὰ παραβῇ μίαν ἀπὸ τὰς ἐντολάς αὐτὰς τὰς ἐλαχίστας, αὐτὸς θὰ ὀνομασθῇ ἐλάχιστος εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν»²⁰. Δηλαδή εἰς τὴν ἀνάστασιν. Διότι δὲν θὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν· καθ' ὅσον γνωρίζει νὰ ὀνομάζῃ βασιλείαν καὶ αὐτὸν τὸν καιρὸν τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν. Μίαν ἐὰν παραβῇ, λέγει, ἐλάχιστος θὰ ὀνομασθῇ· ὥστε ἔχομεν ἀνάγκην ἀπὸ ὅλας.

Καὶ πρόσεχε πῶς δὲν εἶναι δυνατὸν χωρὶς ἐλεημοσύνην νὰ εἰσέλθωμεν, ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη λείπῃ μόνον αὐτὴ, θὰ ἀπέλθωμεν εἰς τὴν κόλασιν. Διότι λέγει· «Φύγετε ἀπὸ ἐμὲ κατηραμένοι, εἰς τὸ αἰώνιον πῦρ ποῦ ἔχει ἐτοιμασθῇ διὰ τὸν διάβολον καὶ τοὺς ἀγγέλους του»²¹. Ἐξ αἰτίας τίνος καὶ διὰ ποῖον λόγον; «Διότι ἐπέίνασα καὶ δὲν μοῦ ἐδώσατε νὰ φάγω, ἐδίψασα καὶ δὲν μὲ ἐποτίσατε». Εἶδες πῶς, ἐνῶ δὲν ἐκατηγορήθησαν διὰ τίποτε ἄλλο, δι' αὐτὸ καὶ μόνον ἐκάθησαν; Καὶ αἱ παρθένοι εἰς τὴν παραβολὴν, διὰ τοῦτο μόνον ἐξεβλήθησαν ἀπὸ τὸν νυμφῶνα, ἂν καὶ εἶχον σωφροσύνην, ὅπως λέγει ὁ Παῦλος. «Καὶ τὸν ἀγιασμόν, χωρὶς τὸν ὁποῖον κανεὶς δὲν θὰ ἰδῇ τὸν Κύριον»²². Σκέψου λοιπὸν, ὅτι χωρὶς μὲν σωφροσύνην δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἰδῇ κανεὶς τὸν Κύ-

τως δὲ μετὰ σωφροσύνης δυνατὸν ἰδεῖν· πολλάκις γὰρ ἕτερον ἐνεπόδισε. Πάλιν ἂν πάντα κατορθώσωμεν, τὸν δὲ πλησίον οὐδὲν ὠφελήσωμεν, οὐδὲ οὕτως εἰσελευσόμεθα εἰς τὴν βασιλείαν.

5 Πόθεν δῆλον; Ἀπὸ τῶν τὰ τάλαντα πιστευθέντων οἰκετιῶν. Ἐκεῖ γὰρ ἡ ἀρειτὴ πᾶσα ἀκέραιος ἦν, καὶ οὐδὲν ἐλείπειο· ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ τὴν ἐργασίαν ὀκνηρὸς γέγονεν, εἰκότως ἐξεβάλλειο. Ἔσι καὶ ἀπὸ λοιδορίας μόνης εἰς γένναν ἐμπεσεῖν. «Ὁ γὰρ λέγων», φησί, «τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, μω-
10 ρέ, ἔνοχος ἔσαι εἰς τὴν γένναν τοῦ πυρός». Κἂν ἅπαντά τις κατορθώσῃ, ὑβριστὴς δὲ ᾖ, οὐκ εἰσελεύσεται. Καὶ μὴ τις ὠμότητα κατογινωσκέτω τοῦ Θεοῦ, εἰ τοὺς τοῦτο ἐπαικτικῶς ἐκβάλλει τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Εἰ γὰρ ἐπ' ἀνθρώπων, κἂν ὀτιοῦν τῶν παρανόμων ἐργάσῃται τις, ἐξέπεσε τῆς
15 τοῦ βασιλέως ὄψεως· κἂν ἕνα νόμον τῶν κειμένων παραβῇ, κἂν συκοφαντήσῃ κατηγορῶν, ἀπόλεσε τὴν ἀρχήν· κἂν μοιχεύσῃ καὶ ἀλῶ, ἀνάξιος γέγονε, κἂν μυρία ἢ κατορθωκῶς, ἀπόλλυται· κἂν φόνον ἐργάσῃται καὶ δειχθῇ, καὶ τοῦτο ἱκανὸν αὐτὸν διαφθεῖραι· εἰ οἱ τῶν ἀνθρώπων νόμοι τοσαύτης ἀπο-
20 λαύουσι τῆς φυλακῆς, πολλῶ μᾶλλον οἱ τοῦ Θεοῦ.

Ἄλλ' ἀγαθὸς ἐστὶ, φησί. Μέχρι τίνος τὸν μωρὸν τοῦτον λόγον φθεγγόμεθα; Μωρὸν δὲ εἶπον, οὐχ ὅτι οὐκ ἀγαθὸς ἐστίν, ἀλλ' ὅτι τὴν ἀγαθότητα αὐτοῦ νομίζομεν εἰς ταῦτα χρησίμην ἡμῖν εἶναι, καίτοι μυρία πολλάκις διαλεχθέντων ἡμῶν
25 περὶ τούτου. Ἄκουε γὰρ τῆς Γραφῆς λεγούσης· «Μὴ εἴπῃς, ὁ οἰκτιρμὸς αὐτοῦ πολὺς, τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν μου ἐξίλασται». Οὐχὶ κωλύει λέγειν ἡμᾶς, ὁ οἰκτιρμὸς αὐτοῦ πολὺς·

23. Ματθ. 5, 22.

24. Σοφ. Σειφ. 5, 6.

ριον· ἀλλὰ καὶ οὔτε ἂν ἔχη κανεὶς σωφροσύνην εἶναι δυνατὸν ὅπωςδήποτε νὰ τὸν ἴδῃ· διότι πολλὰς φορὰς κάτι ἄλλο ἠμπόδισεν εἰς αὐτό. Καὶ πάλιν ἂν κατορθώσωμεν τὰ πάντα, ἀλλὰ δὲν ὠφελήσωμεν τὸν πλησίον, οὔτε ἔτσι θὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν βασιλείαν.

Ἐκποῦ φαίνεται αὐτό; Ἐκποῦ τοὺς ὑπηρέτας εἰς τοὺς ὁποίους ἐνεπιστεύθησαν τὰ τάλαντα. Διότι ἐκεῖ ὅλη ἡ ἀρετὴ ἦτο πλήρης καὶ τίποτε δὲν ἔλειπεν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἔγινεν ὀκνηρὸς εἰς τὴν ἐργασίαν, κατὰ φυσικὸν λόγον ἐξεβλήθη. Εἶναι δυνατὸν καὶ μόνον ἀπὸ κακολογίαν νὰ εἰσέλθῃ κανεὶς εἰς τὴν γέενναν. Διότι «ἐκεῖνος ποὺ ἀποκαλεῖ τὸν ἀδελφόν του ἴμωρέ», αὐτὸς» λέγει «θὰ παραδοθῆ εἰς τὴν πυρίνην γέενναν»²³. Καὶ ἂν ἀκόμη τὰ πάντα κατορθώσῃ κανεὶς, ἀλλ' εἶναι ὑβριστής, δὲν θὰ εἰσέλθῃ. Καὶ ἂς μὴ κατηγορῆ κανεὶς διὰ σκληρότητα τὸν Θεόν, ἐπειδὴ ἐκβάλλει ἀπὸ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ὄσους ἔπαισαν εἰς αὐτό. Διότι ἂν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ὅποιανδήποτε παρανομίαν καὶ ἂν κἀνὴ κάποιος, γίνεται ἀνάξιος ν' ἀντικρύσῃ τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως, καὶ ἂν ἀκόμη παραβῆ ἕνα νόμον ἀπὸ τοὺς ἰσχύον-τας, εἴτε συκοφαντήσῃ κατηγορῶν, χάνει τὸ ἀξίωμα του, εἴτε μοιχεύσῃ καὶ κυριευθῆ ὑπὸ πάθους, ἔγινεν ἀνάξιος, καὶ ἂν ἀκόμη ἔχη κατορθώσῃ ἀμέτρητα πράγματα, χάνεται· καὶ ἂν κἀνὴ φόνον καὶ ἀποδειχθῆ, καὶ αὐτὸ εἶναι ἀρκετὸν διὰ νὰ τὸν καταστρέψῃ· ἂν λοιπὸν οἱ νόμοι τῶν ἀνθρώπων φυλάσσωνται μὲ τὴν αὐστηρότητα καὶ ἀκρίβειαν, πολὺ περισσότερον οἱ νόμοι τοῦ Θεοῦ.

Ἐκποῦ εἶναι ἀγαθός, λέγει. Ἐως πότε θὰ λέγωμεν αὐτὸν τὸν ἀνόητον λόγον; Ἐκποῦ ἀνόητον δὲ εἶπον, ὅχι διότι δὲν εἶναι ἀγαθός, ἀλλὰ διότι νομίζομεν ὅτι ἡ ἀγαθότης του εἶναι χρησίμη δι' ἡμᾶς εἰς αὐτά, ἂν καὶ πολλὰς φορὰς ἔχομεν εἶπει πάρα πολλὰ διὰ τοῦτο. Ἐκποῦ λοιπὸν τὴν Γραφήν, ἡ ὁποία λέγει· «Μὴ εἴπῃς ὅτι ἡ εὐσπλαγχνία του εἶναι μεγάλη, θὰ μὲ λυτρώσῃ ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν μου»²⁴. Δὲν ἐμποδίζει νὰ λέγωμεν, ὅτι ἡ εὐσπλαγχνία του εἶναι με-

οὐ τοῦτο παραινεῖ, ἀλλὰ βούλεται ἡμᾶς καὶ συνεχῶς λέγειν τοῦτο, καὶ διὰ τοῦτο πάντα κινεῖ Παῦλος· ἀλλὰ διὰ τὰ ἐξῆς. Μὴ ἐπὶ τούτῳ, φησί, θαύμαζε τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν, ἐπὶ τῷ ἁμαρτάνειν, καὶ λέγειν. «Τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν
 5 μου ἐξιλάσεται». Διὰ γὰρ τοῦτο ἰσαῦτα περὶ ἀγαθότητος διαλεγόμεθα, οὐχ ἵνα ταύτη θαρροῦντες πάντα πράττωμεν, ἐπεὶ ἡ ἀγαθότης ἐπὶ λύμῃ τῆς ἡμετέρας ἔσται σωτηρίας, ἀλλ' ἵνα μὴ ἀπογινώσκωμεν ἐν τοῖς ἁμαρτήμασιν, ἀλλὰ μειανοῦμεν. «Τὸ γὰρ χρησιτὸν τοῦ Θεοῦ εἰς μειάνοιάν σε ἄγει», οὐκ
 10 εἰς πλείονα κακίαν. Εἰ δὲ μοχθηρὸς γένη διὰ τὴν χρησιότητα, οὐ διαβάλλεις μᾶλλον αὐτὴν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις. Πολλοὺς γὰρ ὁρῶ καιηγοροῦντας τῆς μακροθυμίας τοῦ Θεοῦ. Ὡστε δίκην δώσεις, οὐκ εἰς δέον αὐτῇ χρησόμενος.

4. Φιλάνθρωπος ὁ Θεός; ἀλλὰ καὶ δίκαιος κριτῆς. Συγχω-
 15 ρῶν ἁμαρτίας; ἀλλὰ ἀποδίδωσι ἐκάστω κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Ὑπερβαίνει ἀδικίας, ἐξαιρεῖ ἀνομίας; ἀλλὰ καὶ ἐξέτασιν ποιεῖται. Πῶς οὖν οὐκ ἐναντία ταῦτα; Οὐκ ἐναντία, ἀν τοῖς χρόνοις αὐτὰ διέλωμεν. Ἐξαιρεῖ ἀνομίας ἐνταῦθα καὶ διὰ λουτροῦ καὶ διὰ μειανοίας· ἐξέτασιν ποιεῖται τῶν πε-
 20πραγμένων ἐκεῖ διὰ πυρὸς καὶ βασάνων. Ἄν τοίνυν, κἂν μυρία, φησὶν, ἐργασάμενος κακά, κἂν ἐν ἐξ αὐτῶν, ἐκβάλλωμαι καὶ τῆς βασιλείας ἐκπίπω, τίνος ἕνεκεν οὐκ ἐργάζομαι πάντα τὰ κακά; Ἀγνώμονος οἰκέτου ὁ λόγος· πλὴν ἀλλ' ὁμως καὶ τοῦτον ἐπιλυσοῦμεθα τὸν λόγον.

25 Μὴ ἐργάζου τὰ κακά, ἵνα σαυτὸν ὠφελήσης. Βασιλείας μὲν γὰρ πάντες ὁμοίως ἐκπεσοῦμεθα, ἐν δὲ γεέννῃ οὐ τὴν αὐτὴν δώσομεν νίκην πάντες, ἀλλ' ὁ μὲν μείζονα, ὁ δὲ ἡμερωτέραν. Εἰ μὲν γὰρ οὐ κακείνος καταφρονήσατε, καὶ ὁ τὰ

γάλη· δὲν προτρέπει εἰς αὐτό, παρ' ὅ,τι θέλει νὰ λέγωμεν συνεχῶς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, διὰ τὸ ὁποῖο καὶ ὁ Παῦλος κινεῖ τὰ πάντα· ἀλλὰ διὰ τὸν ἐξῆς λόγον. Μὴ θαυμάζης, λέγει, τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ διὰ ν' ἁμαρτάνης καὶ νὰ λέγης, «θὰ μὲ λυτρώσῃ ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν μου». Διότι διὰ τοῦτο λέγομεν τόσον πολλὰ διὰ τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, ὅχι διὰ νὰ πράττωμεν τὰ πάντα ἔχοντες θάρρος εἰς αὐτήν, διότι τότε ἡ ἀγαθότης θὰ γίνῃ αἰτία νὰ ἀπωλεσθῇ ἡ σωτηρία μας, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ ἀπελπιζώμεθα διὰ τὰς ἁμαρτίας μας καὶ διὰ νὰ μετανοῶμεν. Διότι «ἡ ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ σὲ ὀδηγεῖ εἰς μετάνοιαν»²⁵, ὅχι εἰς περισσοτέραν κακίαν. Ἐὰν δὲ γίνῃς κακὸς ἐξ αἰτίας τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ, τότε σὺ πολὺ περισσότερον τὴν διαβάλλεις εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Διότι βλέπω πολλοὺς νὰ κατηγοροῦν τὴν μακροθυμίαν τοῦ Θεοῦ. Ὡστε θὰ κατακριθῆς διότι δὲν ἐχρησιμοποίησες αὐτὴν ὅπως πρέπει.

4. Εἶναι φιλάνθρωπος ὁ Θεός; Ἄλλ' εἶναι καὶ δίκαιος κριτής. Συγχωρεῖ ἁμαρτίας; Ἄλλὰ καὶ ἀποδίδει εἰς τὸν καθένα συμφώνως πρὸς τὰ ἔργα του. Προσπερνᾷ ἀδικίας, ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὸ βάρος τῶν ἀνομιῶν; Ἄλλὰ καὶ ἐξετάζει. Τί λοιπόν; δὲν εἶναι ἀντίθετα αὐτά; Δὲν εἶναι ἀντίθετα; ἂν διαστείλωμεν αὐτὰ ὡς πρὸς τὸν χρόνον πραγματοποιήσεώς των. Ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὴν ἀνομίαν ἐδῶ καὶ διὰ τοῦ βαπτίσματος καὶ διὰ τῆς μετανοίας· ἐξετάζει τὰς πράξεις ἐκεῖ διὰ πυρὸς καὶ βασάνων. Ἄν λοιπόν, λέγει, ἐπειδὴ ἔπραξα κακά, ἐκβάλλωμαι καὶ ἐκπίπτω τῆς βασιλείας, εἴτε κάνω ἔν ἀπὸ αὐτά, εἴτε ἄπειρα, διατί νὰ μὴ κάνω ὅλα τὰ κακά; Αὐτὸ εἶναι λόγος ἀχαρίστου ὑπηρέτου· πλὴν ὅμως θὰ ἀπαντήσωμεν καὶ εἰς αὐτόν.

Μὴ πράττης τὰ κακά, διὰ νὰ ὠφελήσῃς τὸν ἑαυτόν σου. Διότι ὅλοι μὲν ὁμοίως θὰ ἐκπέσωμεν τῆς βασιλείας, εἰς τὴν γέενναν ὅμως δὲν θὰ καταδικασθῶμεν ἐξ Ἰσου ὅλοι, ἀλλ' ὁ μὲν θὰ κολασθῇ πολὺ, ὁ δὲ ὀλιγώτερον. Ἐὰν λοιπόν καὶ σὺ καὶ ἐκεῖνος περιεφρονήσατε τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκεῖ-

πολλὰ καὶ ὁ τὰ ὀλίγα ὁμοίως ἐκπεσεῖσθε τῆς βασιλείας· εἰ δὲ οὐχ ὁμοίως κατεφρονήσατε, ἀλλ' ὁ μὲν μεῖζον, ὁ δὲ ἔλαιον, ἐν τῇ γεέννῃ τῆς διαφθορᾶς αἰοθήσεσθε.

Τί οὖν, φησὶν, ἀπειλεῖ τοῖς ἐλεημοσύνην μὴ δεδωκόσιν, εἰς τὸ πῦρ ἀπελεύσεσθαι; καὶ οὐχ ἀπλῶς εἰς τὸ πῦρ, ἀλλ' εἰς τὸ ἠτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ; τίνος ἔνεκεν, καὶ διὰ τί; Οὐδὲν οὕτω τὸν Θεὸν παροξύνει, ἀλλὰ πάντων αὐτὸ προτιθήσιν τῶν δεινῶν. Εἰ γὰρ τοὺς ἐχθροὺς φιλεῖν δεῖ, ὁ καὶ τοὺς φίλους διαφθείρων, καὶ τῶν
10 Ἑλλήνων κατὰ τοῦτο χείρων ὢν, τίμος οὐκ ἔσται κολάσεως ἄξιος;

Ὡστε ἐνιαῦθα τὸ μέγεθος τοῦ ἁμαρτήματος μετὰ τοῦ διαβόλου ἐποίησεν αὐτὸν ἀπελθεῖν. «Οὐαὶ γὰρ τῷ ἐλεημοσύνην μὴ ἐργαζομένῳ». Εἰ δὲ ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς τοῦτο ἦν, πολ-
15 λῷ μᾶλλον ἐπὶ τῆς Καινῆς. Εἰ ἔνθα συγκεχώρητο χρημάτων κτησίς καὶ ἀπόλαυσις καὶ ἐπιμέλεια, ἰσοαύτη πρόνοια ἐγένετο τῆς εἰς τοὺς πένητας βοηθείας, πῶσῳ μᾶλλον, ἔνθα κελευόμεθα πάντα ρῖψαι; Τί γὰρ οὐκ ἐποίουν ἐκεῖνοι; Δεκάτας, καὶ πάλιν δεκάτας παρεῖχον, ὀρφανοῖς, χήραις, προσηλύτοις.
20 Ἀλλὰ μοί τις θαυμάζων τινὰ ἔλεγε· δεκάτας δίδωσιν ὁ δεῖνα. Πόσης αἰσχύνῃς τοῦτο γέμει, εἰ δὲ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων οὐκ ἦν θαυμασμοῦ, τοῦτο ἐπὶ τῶν Χριστιανῶν θαυμασιὸν γέγονεν; Εἰ τότε κίνδυνος ἦν, τὸ δεκάτας ἀπολιπεῖν, ἐννόησον ὅσον ἐστὶ νῦν. Ἡ μέθη πάλιν οὐ κληρονομεῖ τὴν βασιλείαν.

25 Ἀλλὰ τίς ὁ τῶν πολλῶν λόγος; Οὐκοῦν εἰ καὶ γὰρ κακείνος ἐν τοῖς αὐτοῖς, οὐ μικρὰ παραμυθία. Τί οὖν; Μάλι-

νος ὁ ὁποῖος διέπραξε πολλάς, καὶ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος διέπρα-
ξεν ὀλίγας ἀμαρτίας, ὁμοίως θὰ ἐκπέσετε τῆς βασιλείας·
ἐὰν ὅμως δὲν περιεφρονήσατε ὁμοίως τὸν θεῖον νόμον, ἀλλ’
ὁ μὲν περισσότερον, ὁ δὲ ὀλιγώτερον, θὰ αἰσθανθῆτε τὴν
διαφορὰν εἰς τὴν γέενναν.

Τί λοιπόν, λέγει, ἀπειλεῖ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι δὲν ἔδωσαν
ἐλεημοσύνην, ὅτι θὰ ἀπέλθουν εἰς τὸ πῦρ; Καὶ ὄχι ἀπλῶς
εἰς τὸ πῦρ, ἀλλ’ εἰς ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἠτοιμάσθη διὰ τὸν διά-
βολον καὶ τοὺς ἀγγέλους του; Καὶ διὰ ποῖον λόγον; Τίποτε
δὲν παροργίζει τόσον τὸν Θεόν, ἀλλὰ ἀπὸ ὅλα τὰ κακὰ αὐτὸ
θέτει πρῶτον. Διότι ἐὰν πρέπει ν’ ἀγαπῶμεν καὶ τοὺς
ἐχθρούς, ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος βλάπτει καὶ τοὺς φίλους καὶ εἶ-
ναι ὡς πρὸς τοῦτο χειρότερος καὶ ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτρας
ποιίας κολάσεως δὲν θὰ εἶναι ἄξιος;

Ἵνατε ἐδῶ τὸ μέγεθος τοῦ ἀμαρτήματος ἔκανεν αὐτὸν
ν’ ἀπέλθῃ μαζὶ μὲ τὸν διάβολον. Διότι, «ἀλλοίμονον εἰς ἐ-
κεῖνον ὁ ὁποῖος δὲν δίδει ἐλεημοσύνην»*. Ἐὰν δὲ τοῦτο
ἴσχυσεν εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, πολὺν περισσότερον εἰς
τὴν Καινὴν. Ἐὰν ἐκεῖ ὅπου ἦτο ἀνεκτὴ ἢ ἀπόκτησις χρη-
μάτων καὶ ἀπόλαυσις καὶ φροντίς δι’ αὐτά, ὑπῆρχε τόση
πρόνοια διὰ βοήθειαν εἰς τοὺς πτωχοὺς, πόσον μᾶλλον ὅταν
λαμβάνωμεν ὡς ἐντολὴν ν’ ἀπορρίψωμεν ὅλα τὰ ὑλικά;
Διότι τί δὲν ἔκαμνον ἐκεῖνοι; Ἐδίδον συνεχῶς τὸ ἐν δέ-
κατον τῶν εἰσοδημάτων των εἰς ὄρφανὰ, χήρας, ξένους.
Ἄλλ’ ἴσως μοῦ ἔλεγε κάποιος μὲ θαυμασμὸν ὅτι καὶ ὁ τάδε
δίδει τὸ ἐν δέκατον τῶν εἰσοδημάτων του. Πόση ἐντροπὴ
ὑπάρχει εἰς αὐτό, ὅταν αὐτὸ τὸ ὁποῖον οὔτε εἰς τοὺς Ἰου-
δαίους ἦτο ἄξιον θαυμασμοῦ, αὐτὸ ἔχει γίνεαι ἀξιοθαύμαστον
εἰς τοὺς Χριστιανούς; Ἐὰν τότε ἦτο ἐπικίνδυνον τὸ νὰ λη-
σμονήσῃ κανεὶς τὰς δεκάτας, σκέψου πόσον μᾶλλον τώρα.
Ἡ μέθη πάλιν δὲν κληρονομεῖ τὴν βασιλείαν.

Ἄλλὰ τί λέγουν οἱ πολλοί; Ἐὰν λοιπόν καὶ ἐγὼ καὶ
ἐκεῖνος εὕρισκώμεθα εἰς τὰ αὐτὰ ἀμαρτήματα, αὐτὸ εἶναι
μεγάλῃ παρηγορία. Τί λοιπόν; Εἶναι ὀρθὸν τοῦτο· διότι

σια μὲν, οὐ τῆς αὐτῆς οὐ κακείνος ἀπολαύσεις τιμωρίας· ἄλλως δέ, οὐδὲ παραμυθία τοῦτο ἐστὶ. Τότε γὰρ ἡ κοινωνία τῶν παθῶν ἔχει παραμυθίαν, διὰν σύμμετρα ἢ τὰ δεινὰ· ὅταν δὲ ὑπερβαίῃ, καὶ ἐν ἐκσιάσει ἡμᾶς ποιῇ, οὐκέτι ἀφήσει
 5 λαβεῖν παραμυθίαν. Εἶπε γὰρ τῷ κατακιζομένῳ καὶ εἰς τὴν πυρὰν ἐμβεβηκότι, διὲ καὶ ὁ δεῖνα τοῦτο πάσχει· ἀλλ' οὐδὲ αἰσθῆσεται τῆς παραμυθίας. Οὐχὶ πάντες ὁμοῦ ἀπώλοντο οἱ Ἰσραηλίται; ποίαν τοῦτο αὐτοῖς παραμυθίαν ἔφερον; οὐχὶ μᾶλλον αὐτὸ τοῦτο αὐτοὺς ἐλύπει; Διὸ καὶ ἔλεγον, «Ἀπολώ-
 10 λαμεν, ἐξολώλαμεν, παρανηλώμεθα».

Ποία τοίνυν αὕτη παραμυθία; Μάτην ἑαυτοὺς παραμυθούμεθα ταύταις ταῖς ἐλπίσι. Μία μόνη παραμυθία ἐστὶ, τὸ μὴ ἐμπεσεῖν εἰς τὸ πῦρ ἐκεῖνο τὸ ἄσθεσιον· ἐμπεσόντα δὲ οὐκ ἐνὶ παραμυθίας τυχεῖν, ἐνθα ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων,
 15 ἐνθα ὁ κλαυθμὸς, ἐνθα ακώληξ ἀτελεύτητος, ἐνθα πῦρ ἄσθεσιον. Ἐννοήσεις γὰρ ὅπως τινά, εἶπέ μοι, παραμυθίαν, ἐν θλίψει καὶ στενοχωρίᾳ ὦν; ἐν σαυτῷ γὰρ ἔση λοιπόν; Μὴ, δέομαι καὶ παρακαλῶ, μὴ ἑαυτοὺς εἰκῆ ἀπαιτῶμεν, καὶ τοῦτοις τοῖς λόγοις παραμυθώμεθα, ἀλλὰ ταῦτα πράττωμεν, ἅ-
 20 περ ἡμᾶς οἴσασθαι δυνήσεται. Συγκαθίσαι τῷ Χριστῷ πρόκειται, καὶ οὐ περὶ τούτων ἀκριβολογῆ; Εἰ γὰρ μηδὲν ἕτερον ἦν ἁμάρτημα, ὑπὲρ τῶν ρημάτων τούτων πόσην κόλασιν ὑποσιῆσαι ἡμᾶς ἐχοῖν, διὲ οὕτω νωθεῖς, διὲ οὕτω ταλαίπωροι καὶ ράθυμοί ἐσμεν, ὡς προκειμένης τοσαύτης τιμῆς ταῦτα
 25 λέγειν; Ὅταν δὲ ἐννοήσης τότις τοὺς καταρωθωκότας, οὐ τῆκη πλέον; διὰν ἴδης ἀπὸ δούλων καὶ ἀπὸ δυσγενῶν ὀλίγα καμόντας ἐνιαῦθα καὶ τοῦ θρόνου μετέχοντας ἐκεῖ τοῦ βα-

πράγματι δὲν θὰ λάβετε τὴν ἰδίαν τιμωρίαν οὐ καὶ ἐκεῖνος· ἄλλως τε δέ, οὔτε παρηγορία εἶναι αὐτό. Διότι ἡ συμμετοχὴ εἰς τὰ βάσανα τότε ἔχει παρηγορίαν, ὅταν αἱ συμφοραὶ εἶναι ἀνάλογοι τῶν δυνάμεών μας· ὅταν ὅμως τὰς ὑπερβαίνουν καὶ μᾶς προξενοῦν τρέλλαν καὶ λιποθυμίαν, δὲν ἀφήνουν νὰ λάβωμεν καμμίαν παρηγορίαν. Εἶπε λοιπὸν εἰς ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον βασανίζουσι καὶ ἔχει εἰσελθεῖ εἰς τὴν πυράν, ὅτι καὶ ὁ τάδε πάσχει αὐτό· ἀλλ' οὔτε κἄν θὰ αἰσθανθῆ τὴν παρηγορίαν. Μήπως δὲν ἐχάθησαν ὅλοι μαζὶ οἱ Ἰσραηλίται; Ποίαν παρηγορίαν ἔφερεν αὐτὸ εἰς ἐκείνους; Μᾶλλον αὐτὸ δὲν ἦτο ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον τοὺς ἐλύπει; Διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγον, «Ἀφανιζόμεθα, κατεστράφημεν, εἴμεθα ὅλοι χαμένοι»²⁷.

Τί παρηγορία εἶναι λοιπὸν αὕτη; Ἄδικα παρηγοροῦμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας μὲ αὐτὰς τὰς ἐλπίδας. Μία μόνον παρηγορία ὑπάρχει, τὸ νὰ μὴ πέσωμεν μέσα εἰς ἐκεῖνο τὸ ἄσβεστον πῦρ· δι' ἐκεῖνον δὲ ὁ ὁποῖος θὰ πέσῃ μέσα, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τύχῃ παρηγορίας ἐκεῖ ὅπου ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων, ὅπου ὁ κλαυθμὸς, ὅπου ὁ σκῶληξ ὁ ἀκοίμητος, ὅπου τὸ ἄσβεστον πῦρ. Εἶπέ μου, λοιπὸν, σκέπτεσαι καθόλου κάποιαν παρηγορίαν, ἐνῶ εὐρίσκεσαι εἰς θλίψιν καὶ συμφοράν; εἰς αὐτὸ λοιπὸν θὰ στηρικθῆς; Μὴ, παρακαλῶ καὶ ἰκετεύω, ἅς μὴ ἀπατῶμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας ματαίως καὶ ἅς μὴ παρηγορούμεθα μὲ αὐτοὺς τοὺς λόγους, ἀλλ' ἅς πράττωμεν αὐτά, τὰ ὁποῖα θὰ δυνηθοῦν νὰ μᾶς σώσουν. Μαζὶ μὲ τὸν Χριστὸν πρόκειται νὰ καθίσῃς, καὶ οὐ ἀκριβολογεῖς δι' αὐτά; Ἐὰν λοιπὸν κανὲν ἄλλο ἁμάρτημα δὲν ὑπῆρχε, πόσῃν κόλασιν ἔπρεπε νὰ ὑποστῶμεν, μόνον διὰ τοὺς λόγους τούτους, διότι τόσοι ὀκνηροί, τόσοι ἄθλιοι καὶ ράθυμοι εἴμεθα, ὥστε, ἐνῶ μᾶς ἀναμένει τόση τιμὴ, νὰ λέγωμεν αὐτά; Ὅταν δὲ σκεφθῆς τότε ἐκείνους οἱ ὁποῖοι κατῴρθωσαν νὰ εἰσελθοῦν εἰς τὸν Παράδεισον, δὲν θὰ λειώσης περισσότερον; Ὅταν ἴδῃς ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι ἀπὸ δοῦλοι καὶ ἀπὸ χαμηλὴν καταγωγὴν προερχόμενοι, ἀφοῦ ἐκοπίασαν ὀλίγον

οιλικοῦ, οὐχὶ τῆς κολάσεώς σοι ταῦτα χεῖρονα ἔσται; Εἰ γὰρ
 νῦν ὁρῶν εὐδοκιμοῦντας, καὶ οὐδὲν πάσχων κακόν, πάσης τι-
 μωρίας χεῖρον ὑπὸ τούτου μόνου διαφθείρη, καὶ πενθεῖς σαυ-
 τόν, καὶ θαυρούεις, καὶ μυρίων εἶναι θανάτων κρίνεις ἄξιον,
 5 τί τότε ὑποσιήσῃ; Εἰ γὰρ μὴ γέεννα ἦν, αὐτὴ ἡ ἔννοια τῆς
 βασιλείας οὐκ ἦν ἱκανὴ ἀπολέσαι καὶ διαφθεῖραι; Καὶ δι-
 τοῦτο οὕτως ἔξει, ἱκανὸν ἀπὸ τῆς πείρας τῶν πραγμάτων
 μαθεῖν.

Μὴ τοίνυν εἰκῆ ψυχαγωγῶμεν ἑαυτοὺς τοῖς τοιούτοις ρή-
 10 μασιν, ἀλλὰ προσέχωμεν, καὶ φροντίζωμεν τῆς ἑαυτῶν σω-
 τηρίας, καὶ ἀρειῆς ἐπιμελώμεθα, καὶ πρὸς τὴν τῶν καλῶν
 ἐργασίαν ἑαυτοὺς διεγείρωμεν, ἵνα καταξιωθῶμεν τυχεῖν
 τῆς τοσαύτης δόξης, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ'
 οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ,
 15 νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἐδῶ, νὰ μετέχουν ἐκεῖ εἰς τὸν βασιλικὸν θρόνον, δὲν θὰ εἶναι αὐτὰ χειρότερα ἀπὸ τὴν κόλασίν σου; Διότι ἐὰν τώρα, ὅταν βλέπῃς αὐτοὺς νὰ εὐτυχοῦν, καὶ ἐνῶ δὲν παθαίνεις κανὲν κακόν, ἀπὸ αὐτὸ μόνον βασανίζεσαι περισσότερο ἀπὸ κάθε τιμωρίαν, καὶ πενθεῖς τὸν ἑαυτὸν σου καὶ δακρύζεις, καὶ τὸν κρίνεις ἄξιον μυρίων θανάτων, τί θὰ ὑποστῆς τότε; Διότι ἐὰν δὲν ὑπῆρχε γέεννα, αὐτὴ μόνον ἡ ἰδέα τῆς βασιλείας δὲν ἦτο ἀρκετὴ νὰ σὲ ἀφανίσῃ καὶ νὰ σὲ καταστρέψῃ; Καὶ ὅτι αὐτὸ ἔτσι θὰ εἶναι, ἤμπορεῖς νὰ τὸ μάθῃς ἀπὸ τὴν πείραν τῶν πραγμάτων.

Ἄς μὴ παρηγορῶμεν λοιπὸν ἄδικα τοὺς ἑαυτοὺς μας μὲ τέτοιους λόγους, ἀλλ' ἄς προσέχωμεν καὶ ἄς φροντίζωμεν διὰ τὴν σωτηρίαν μας, καὶ ἄς ἀσκοῦμεν τὴν ἀρετὴν, καὶ ἄς διεγείρωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν καλῶν, διὰ ν' ἀξιοθῶμεν νὰ τύχωμεν τῆς ἀπείρου δόξης ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖον εἰς τὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει δόξα, δύναμις, τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Ε΄
Ἐφεσ. 2, 11 — 16

«Διὸ μνημονεύετε, ὅτι ὑμεῖς ποτε τὰ ἔθνη ἐν σαρκί, οἱ λεγόμενοι ἀκροβυστία ὑπὸ τῆς λεγομένης περιτομῆς ἐν σαρκὶ
5 χειροποιήτων· διὸ ἦτε ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ χωρὶς Χριστοῦ, ἀπηλλοτριωμένοι τῆς πολιτείας τοῦ Ἰσραήλ, καὶ ξένοι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας, ἐλπίδα μὴ ἔχοντες, καὶ ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ».

1. Πολλὰ δείκνυσι τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν· πρῶ-
10 τον, διὸ δι' ἑαυτοῦ ἔσωσε, καὶ δι' ἑαυτοῦ τρόπον τοιούτῳ· δεύτερον, διὸ τίναν ὄντας ἔσωσε· τρίτον, διὸ ποῦ ἀνήγαγε. Ταῦτα γὰρ πάντα καὶ καθ' ἑαυτὰ μεγίστην ἔχει τὴν ἀπόδειξιν τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ· καὶ ταῦτα πάντα κινεῖ νῦν γράφων ὁ Παῦλος. Εἶπεν, ὅτι νεκροὺς ὄντας τοῖς παραπιώ-
15 μασι, καὶ τέκνα ὀργῆς, ἔσωσε· νῦν λέγει τίνων ἐποίησεν ἴσους. «Διό», φησί, «μνημονεύετε». Ἔθος γὰρ ἡμῖν ἅπασιν, διὰ τῆς πολλῆς εὐτελείας εἰς ἀντιρροπον, ἣ καὶ μείζονα τιμὴν ἀναχθῶμεν, μὴδὲ μεμνήσθαι τῶν προτέρων, ἐντροφευμένοι ἐκείνη τῇ δόξῃ. Διὰ τοῦτο φησι, «Διὸ μνημονεύετε».
20 Διό, ποῖον; Ὅτι ἐκτίσθημεν ἐπ' ἔργοις ἀγαθοῖς. Τοῦτο δὲ ἱκανὸν ἡμᾶς πείσαι τῆς ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι. «Μνημονεύετε». Ἰκανὴ γὰρ ἡ μνήμη ἐκείνη εὐγνώμονας περὶ τὸν εὐεργέτην ποιῆσαι.

«Ὅτι ὑμεῖς ποτε τὰ ἔθνη». Ὅρα πῶς τὰ πλεονεκτη-
25 ματα τὰ Ἰουδαϊκὰ καθαιρεῖ, καὶ τὰ ἐλατιώματα τῶν ἐθνῶν

ΛΟΓΟΣ Ε΄
, Ἐφεσ. 2, 11 — 16

«Διὰ τοῦτο νὰ ἐνθυμῆσθε ὅτι κάποτε σεῖς οἱ ἐθνικοὶ κατὰ τὴν σάρκα, οἱ λεγόμενοι ἀπερίτμητοι ἀπὸ τὴν λεγομένην περιτομήν, πού γίνεται εἰς τὴν σάρκα μὲ χέρι ἀνθρώπινον, ὅτι ἤσασθε κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον χωρὶς Χριστόν, ἀποξενωμένοι ἀπὸ τὸν τρόπον ζωῆς τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ξένοι ἀπὸ τὰς διαθήκας τῆς ὑποσχέσεως, χωρὶς νὰ ἔχετε ἐλπίδα καὶ ἄθεοι εἰς τὸν κόσμον»¹.

1. Πολλὰ δεικνύουν τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ· πρῶτον, τὸ ὅτι μᾶς ἔσωσε διὰ τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ μάλιστα μὲ τέτοιον τρόπον· δεύτερον, ὅτι μᾶς ἔσωσεν, ἐνῶ ἡμεθα τέτοιοι· τρίτον, τὸ ὅτι μᾶς ὠδήγησεν εἰς τόσον ὕψος. Αὐτὰ λοιπὸν ὅλα καὶ ἀπὸ μόνα των ἀποτελοῦν μεγίστην ἀπόδειξιν τῆς φιλανθρωπίας του· καὶ αὐτὰ ὅλα ἀνακινεῖ γράφων τώρα ὁ Παῦλος. Εἶπεν, ὅτι ἐνῶ ἡμεθα νεκροὶ ἐξ αἰτίας τῶν παραπτωμάτων μας καὶ τέκνα ὀργῆς, μᾶς ἔσωσε· τώρα λέγει μὲ ποίους μᾶς ἔκανε ἴσους. «Διὰ τοῦτο», λέγει, «νὰ ἐνθυμῆσθε». Διότι εἶναι συνήθεια εἰς ὅλους ἡμᾶς, ὅταν ἀπὸ τὴν πολλὴν περιφρόνησιν ἀνέλθωμεν εἰς ἀνάλογον ἢ καὶ μεγαλύτεραν τιμὴν, οὔτε νὰ ἐνθυμώμεθα τὴν προηγουμένην κατάστασίν μας τρεφόμενοι ἀπὸ ἐκείνην τὴν δόξαν. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος πού λέγει, «Διὰ τοῦτο νὰ ἐνθυμῆσθε». Διὰ τοῦτο· διὰ ποῖο τοῦτο; Διὰ τὸ ὅτι ἐδημιουργήθημεν δι' ἔργα ἀγαθὰ. Τοῦτο δὲ εἶναι ἀρκετὸν νὰ μᾶς πείσῃ νὰ φροντίζωμεν διὰ τὴν ἀρετὴν. «Νὰ ἐνθυμῆσθε». Διότι εἶναι ἀρκετὴ ἢ ἐνθύμησις ἐκείνη νὰ μᾶς κἀνῃ εὐγνώμονας πρὸς τὸν εὐεργέτην.

«Ὅτι κάποτε σεῖς οἱ ἐθνικοί». Κοίταξε πῶς μειώνει τὰ Ἰουδαϊκὰ πλεονεκτήματα καὶ θαυμάζει τὰ ἐλαττώματα τῶν

θανμάζει, ἄπερ οὐκ ἦν ἐλαιώματα, ἀλλ' ἀπὸ τῶν τρώπων
καὶ τοῦ θίου ἐκατέρους πείθει. «Οἱ λεγόμενοι». Ἐν ῥήμασι
ἦν ἡ τιμή, ἐν σαρκὶ τὸ προιέρημα· οὐδὲν γὰρ ἔστιν ἡ ἀκρο-
βυσιτία, οὐδὲν ἡ περιουμή. «Ὑπὸ τῆς λεγομένης», φησί, «πε-
5 ριομῆς ἐν σαρκὶ χειροποιήτου· ὅτι ἦτε τῷ καιρῷ ἐκείνω
χωρὶς Χριστοῦ, ἀπηλλοτριωμένοι τῆς πολιτείας τοῦ Ἰσραήλ,
καὶ ξένοι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας, ἐλπίδα μὴ ἔχον-
τες, καὶ ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ». Ὑμεῖς οἱ ὑπὸ Ἰουδαίων τοῦτο
καλούμενοι.

10 Τί δήποτε δὲ μέλλον δεικνύναι τὴν εὐεργεσίαν αὐτῶν
ἐν τούτῳ γενομένην, ἐν τῷ κοινωνῆσαι αὐτοὺς τῷ Ἰσραήλ,
πάλιν τὸ ἀξίωμα τὸ Ἰσραηλιτικὸν καθαιρεῖ; Οὐ καθαιρεῖ,
ἀλλ' ἐν τούτοις ἐπαίρει αὐτό, ἐν τοῖς ἀναγκαίοις, ἐν τούτοις
δὲ καθαιρεῖ, ἐν οἷς οὐκ ἐκοινωνήσαν. Προῖὼν γὰρ φησι
15 «Συμπολῖται τῶν ἁγίων ἐστέ, καὶ οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ». Ὅρα
πῶς οὐ καθαιρεῖ. Ταῦτα, φησί, ἀδιάφορά ἐστι. Μὴ νομί-
σητε, φησί, ὅτι περιουμῆς οὐκ ἐτύχετε καὶ ἐν ἀκροβυσιτία
ἐστέ, διαφορὰν τινα εἶναι. Τὸ γὰρ χαλεπὸν τοῦτο ἦν, τὸ χω-
ρὶς τοῦ Χριστοῦ εἶναι, τὸ τῆς πολιτείας ἀπηλλοτριωθῆναι τοῦτο
20 δὲ οὐ πολιτεία· τὸ δὲ ξένους εἶναι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγ-
γελίας, τὸ ἐλπίδα μὴ ἔχειν τὴν μέλλουσαν, τὸ ἀθέους εἶναι
ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ταῦτα πάντα ἐκείνων ἦν.

Εἶπε περὶ τῶν οὐρανίων πραγμάτων· λέγει καὶ περὶ
τῶν ἐπὶ γῆς, ἐπειδὴ μεγάλην εἶχον περὶ αὐτῶν δόξαν οἱ
25 Ἰουδαῖοι. Οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς παραμυθούμενος τοὺς μαθη-
τάς, μετὰ τὸ εἰπεῖν ὅτι «Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δι-
καισύνης, ὅτι αὐτῶν ἔστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν», τὸ ἔ-
λαιον ἰδῆσιν· «Οὕτω γὰρ», φησί, «ἐδίωξαν τοὺς προφήτας
τοὺς πρὸ ὑμῶν». Τοῦτο γὰρ πρὸς μὲν τὸ μέγεθος ἔλαιόν
30 ἔστι, πρὸς δὲ τὸ ἐγγὺς εἶναι καὶ πιστεῦσαι, μέγα καὶ ἰκανόν,
καὶ πολλὴν ἔχει τὴν ἰσχύν. Ἄρα τοῦτο ἦν τὸ πολιτεύεσθαι.

2. Ματθ. 5, 10.

3. Ματθ. 5, 12.

ἔθνῶν, τὰ ὅποια δὲν ἦσαν ἐλαττώματα, ἀλλ' ἀπὸ τοὺς τρόπους καὶ τὸν βίον πείθει καὶ τοὺς δύο. «Οἱ λεγόμενοι». Εἰς τοὺς λόγους ἦτο ἡ τιμή, εἰς τὴν σάρκα τὸ προτέρημα· διότι τίποτε δὲν εἶναι ἡ ἀπεριτομησία, οὔτε ἡ περιτομή. «Ἀποξενωμένοι», λέγει, «ἀπὸ τὸν τρόπον ζωῆς τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ξένοι ἀπὸ τὰς διαθήκας τῆς ὑποσχέσεως, χωρὶς νὰ ἔχετε ἐλπίδα, καὶ ἄθεοι εἰς τὸν κόσμον». Σεῖς οἱ ὅποιοι ἐκαλεῖσθε ἔτσι ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους.

Διατί ἄρα γε, ἐνῶ πρόκειται νὰ δείξη ὅτι ἡ εὐργεσία τὴν ὁποίαν ἐδέχθησαν εἰς τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ἔγιναν κοινῶν τοῦ Ἰσραὴλ, καταργεῖ πάλιν τὸ Ἰσραηλιτικὸν ἀξίωμα; Δὲν τὸ καταργεῖ ἀλλὰ τὸ ἐξυμνεῖ εἰς τὰ ἀναγκαῖα σημεῖα, τὸ καταργεῖ δὲ εἰς ἐκεῖνα εἰς τὰ ὅποια δὲν ἔγιναν κοινῶν οἱ ἔθνικοί. Διότι προχωρῶν λέγει· «Εἶσθε συμπολίται τῶν ἀγίων καὶ οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ». Κοίταξε πῶς δὲν τὸ καταργεῖ. Αὐτά, λέγει, εἶναι ἀδιάφορα. Μὴ νομῖσετε, λέγει, διὰ τὸ ὅτι δὲν περιετμήθητε καὶ εἶσθε εἰς ἀκροβυστίαν, ὅτι ὑπάρχει κάποια διαφορά. Διότι τὸ φοβερὸν αὐτὸ ἦτο, τὸ νὰ ζῆ κανεὶς χωρὶς τὸν Χριστόν, τὸ νὰ ἔχη ἀποξενωθῆ ἀπὸ τὴν πολιτείαν ἐκείνου. Ἐνῶ αὐτὸ δὲν εἶναι πολιτεία. Ἀλλὰ τὸ νὰ εἶναι κανεὶς ξένος εἰς τὰς διαθήκας τῆς ὑποσχέσεως, τὸ νὰ μὴ ἔχη ἐλπίδα διὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν, τὸ νὰ εἶναι ἄθεοι εἰς αὐτὸν τὸν κόσμον, ὅλα αὐτὰ ἦσαν γνωρίσματα ἐκείνων.

᾽Ωμίλησε διὰ τὰ οὐράνια πράγματα· ὀμιλεῖ τώρα καὶ διὰ τὰ ἐπίγεια, διότι εἰς μεγάλην τιμὴν εἶχον αὐτὰ οἱ Ἰουδαῖοι. Ἔτσι καὶ ὁ Χριστὸς παρηγορῶν τοὺς μαθητάς του μετὰ τοὺς λόγους του, «Μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ καταδιώκονται χάριν τῆς δικαιοσύνης, διότι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν εἶναι δική των»*, προσθέτει καὶ τὸ μικρότερον ἀπὸ αὐτό· διότι «ἔτσι», λέγει, «κατεδίωξαν τοὺς προφήτας ποὺ ἔζησαν πρὶν ἀπὸ σᾶς»*. Αὐτὸ βεβαίως ὡς πρὸς τὸ μέγεθος εἶναι μικρότερον, ἀλλ' ὡς πρὸς τὸ ὅτι ὅμως εἶναι πλησίον εἰς τὴν πίστιν, μεγάλο καὶ ἀξιόλογον καὶ πολλὴν δύναμιν ἔχει.

Οὐκ εἶπε, κεχωρισμένοι, ἀλλ', «ἀπηλλοτριωμένοι τῆς πολιτείας». Οὐκ εἶπεν, οὐ προσέχοντες, ἀλλ', οὐδὲ μετέχοντες, καὶ ξένοι. Πολλὴ τῶν ρημάτων ἢ ἔμφασις, πολὺν δεικνύουσα τὸν χωρισμόν. Ἐπεὶ καὶ Ἰσραηλιῖται τῆς πολιτείας ἦσαν ἐ-
 5 κτός, ἀλλ' οὐχ ὡς ἀλλότριοι, ἀλλ' ὡς ράθυμοι καὶ τῶν διαθηκῶν ἐξέπεσον, ἀλλ' οὐχ ὡς ξένοι, ἀλλ' ὡς ἀνάξιοι. Τίνες δὲ ἦσαν αἱ διαθηκῆαι τῆς ἐπαγγελίας; «Σοὶ καὶ τῷ σπέρματί σου δώσω τὴν γῆν ταύτην», καὶ ὅσα ἕτερα ἐπηγγείλατο. «Ἐλπίδα», φησί, «μὴ ἔχοντες, καὶ ἄθεοι». «Καίτοι θεοὺς προσε-
 10 κύνουν, ἀλλ' οὐκ ἦσαν οὐ γὰρ ἐστί τι εἶδωλον.

2. «Νυνὶ δὲ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ὑμεῖς οἱ ποτὲ ὄντες μακράν, ἐγγύς ἐγενήθητε ἐν τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρωθεν, καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐ-
 15 τοῦ». Τοῦτο οὖν ἐστὶ τὸ μέγα, φησὶν, διὲν εἰς τὴν τῶν Ἰουδαίων πολιτείαν ἤλθομεν; Τί λέγεις; ἀνεκεφαλαιώσατο τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ νῦν περὶ Ἰσραηλιῶν λέγεις; Ναί, φησὶν. Ἐκεῖνα μὲν γὰρ τῇ πλείετι χρῆ παραλαμβάνειν, ταῦτα δὲ καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῖς. «Νυνὶ
 20 δέ», φησὶν, «ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ὑμεῖς οἱ ποτὲ ὄντες μακράν, ἐγγύς ἐγενήθητε», πρὸς τὴν πολιτείαν. Τὸ γὰρ μακράν καὶ τὸ ἐγγύς, προαιρέσεώς ἐστι μόνης.

«Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρωθεν ἔν». Τί ἐστὶ, «τὰ ἀμφοτέρωθεν ἔν»; Οὐ τοῦτο λέγει, διὲν εἰς
 25 ἐκείνην τὴν εὐγένειαν ἡμᾶς ἤγαγεν, ἀλλ' διὲν καὶ ἡμᾶς κἀκείνους εἰς μείζονα πλὴν ἡμῶν μείζων ἢ εὐεργεσία. Τοῖς μὲν γὰρ καὶ ἐπήγγελτο, καὶ ἐγγυτέρω ἦσαν ἡμῖν δὲ οὐδὲ

4. Γεν. 13, 15.

5. Ἐφεσ. 2, 13-15.

Ἔπειτα αὐτὴ ἦτο ἡ πολιτεία των. Δὲν εἶπε, κεχωρισμένοι, ἀλλ' «ἀποξενωμένοι ἀπὸ τὴν πολιτείαν τοῦ Ἰσραήλ». Δὲν εἶπεν ὅτι δὲν προσεῖχον, ἀλλ' οὔτε κἂν μετεῖχον καὶ ἦσαν ξένοι. Εἶναι μεγάλη ἡ ἔμφασις εἰς τοὺς λόγους, ἡ ὁποία δεικνύει μεγάλον τὸν χωρισμόν. Διότι καὶ οἱ Ἰσραηλίται ἦσαν ἐκτὸς τῆς πολιτείας, ὅχι ὅμως ὡς ξένοι, ἀλλ' ὡς ῥάθυμοι καὶ ἐπειδὴ ἐξέπεσον ἀπὸ τὰς διαθήκας, πάντως ὅχι ὡς ξένοι, ἀλλ' ὡς ἀνάξιοι. Ποῖαι δὲ ἦσαν αἱ διαθήκαι τῆς ἐπαγγελίας; «Ὅλην τὴν γῆν ταύτην θὰ δώσω εἰς ἐσένα καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους σου»⁴, καὶ ὅσα ἄλλα ὑπεσχέθη. «Χωρὶς νὰ ἔχετε ἐλπίδα», λέγει, «καὶ ἄθεοι». Ἄν καὶ προσεκύνουν θεούς, ὅμως δὲν ὑπῆρχαν αὐτοί· διότι δὲν εἶναι τίποτε τὸ εἶδωλον.

2. «Ἀλλὰ τώρα διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ σεῖς, πού κάποτε ἤσασθε μακρὰ, ἤλθατε πλησίον διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ. Διότι αὐτὸς εἶναι ἡ εἰρήνη μας, ὁ ὁποῖος συνήνωσε τὰ δύο μέρη καὶ κατέρριψε τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ, δηλαδὴ τὴν ἔχθραν, καταργήσας διὰ τῆς σαρκὸς του τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν πού συνίστατο εἰς διαταγὰς»⁵. Αὐτὸ εἶναι λοιπὸν τὸ μεγάλο, λέγει, τὸ ὅτι ἤλθομεν δηλαδὴ εἰς τὴν πολιτείαν τῶν Ἑβραίων; Τί λέγεις; Ἀνεκεφαλαίωσε τὰ πάντα, ὅσα εἶναι εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εἰς τὴν γῆν, καὶ ὁμιλεῖς διὰ τοὺς Ἰσραηλίτας τώρα; Ναί, λέγει. Διότι ἐκεῖνα μὲν πρέπει νὰ τὰ παραλαμβάνωμεν μὲ τὴν πίστιν, ἐνῶ αὐτὰ καὶ μὲ τὰ ἴδια μας τὰ ἔργα. «Τώρα ὅμως», λέγει, «διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ σεῖς, πού κάποτε ἤσασθε μακρὰ, ἤλθατε πλησίον», πρὸς τὴν πολιτείαν. Διότι τὸ μακρὰν καὶ τὸ πλησίον ἐξαρτᾶται μόνον ἀπὸ τὴν προαίρεσιν.

«Διότι αὐτὸς εἶναι ἡ εἰρήνη μας, ὁ ὁποῖος συνήνωσε τὰ δύο μέρη». Τί σημαίνει «συνήνωσε τὰ δύο μέρη»; Δὲν λέγει αὐτό, ὅτι μᾶς ὠδήγησεν εἰς ἐκείνην τὴν εὐγένειαν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐμᾶς καὶ ἐκείνους μᾶς ὠδήγησεν εἰς μεγαλυτέραν εὐγένειαν· ἀλλ' ἡ εὐεργεσία εἰς ἐμᾶς εἶναι μεγαλυτέρα. Διότι εἰς μὲν τοὺς Ἰουδαίους καὶ ὑπεσχέθη καὶ πλησιέστε-

ἐπήγγελιο, καὶ πορρωτέρω ἤμεν· Διό φησι· «Τὰ δὲ ἔθνη ὑπὲρ ἐλέους δοξάσαι τὸν Θεόν». Ἐπηγγείλατο μὲν τοῖς Ἰσραηλίταις, ἀλλὰ ἀνάξιοι ἦσαν· τούτοις δὲ οὐδὲ ἐπηγγείλατο, ἀλλὰ ξένοι ἤμεν, οὐδὲν κοινὸν εἶχομεν πρὸς αὐτούς· καὶ ἐποίησεν
 5 ἡμᾶς ἓν, οὐχ ἡμᾶς ἐκείνοις συνάψας, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους καὶ ἡμᾶς εἰς ἓν συνάψας.

Ἐπόδειγμα δὲ ἐρῶ· ὑποδώμεθα εἶναι ἀνδριάντας δύο, τὸν μὲν ἐξ ἀργύρου, τὸν δὲ ἐκ μολύβδου, εἶτα ἀμφοτέρους κατακωνευθέντας, ἀνελθεῖν χρυσοῦς τοὺς δύο. Ἴδου τοὺς
 10 δύο ἓν ἐποίησεν. Ἡ καὶ εἰέρως· ἔσιω ὁ μὲν δοῦλος, ὁ δὲ υἱοποίητος· ἀμφότεροι δὲ αὐτῷ προσκρουσάτωσαν, ὁ μὲν ἀποκήρυκτος ὢν παῖς, ὁ δὲ δραπέτης, καὶ οὐδὲ ἐγνωκῶς τὸν πατέρα· εἶτα ἀμφότεροι γινέσθωσαν κληρονόμοι καὶ γνήσιοι παῖδες. Ἴδου εἰς μίαν ἤχθησαν τὴν τιμὴν· οἱ δύο γεγόνασιν
 15 ἓν, ὁ μὲν πόρρωθεν ἐλθὼν, ὁ δὲ ἐγγύθεν, καὶ μᾶλλον ἢ πρὶν ἢ προσκροῦσαι γνησιώτερος.

«Τὸ μεσότοιχον», φησί, «τοῦ φραγμοῦ λύσας». Ποῖόν ἐστι τὸ μεσότοιχον; «Τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας». Τινὲς μὲν φασιν,
 20 ὅτι μεσότοιχον τῶν Ἰουδαίων πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ὅτι οὐκ ἀφίησιν αὐτοὺς ἀναμίγνυσθαι. Ἐμοὶ δὲ οὐ τοῦτο δοκεῖ· ἀλλὰ τὸ μεσότοιχον τοῦτο κοινὸν εἶναι, τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ τοῦτο μεσότοιχον ἦν διαφράσσειν, καθὼς ὁ προφήτης φησὶν· «Οὐχὶ αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν διῴσιωσιν ἀνὰ μέσον ὑμῶν καὶ ἐ-
 25 μου;». Μεσότοιχον ἦν ἡ ἔχθρα, ἦν καὶ πρὸς Ἰουδαίους εἶχε καὶ πρὸς Ἕλληνας· τοῦ δὲ νόμου ὄντιος, οὐ μόνον οὐκ ἐλύετο, ἀλλὰ καὶ ἠϋξετο· «Ὁ γὰρ νόμος», φησὶν, «ὄργην κατεργά-

6. Ρωμ. 15, 9.

7. Ἦσ. 59, 2.

ρον ἦσαν· ἐνῶ εἰς ἐμᾶς οὔτε ὑπεσχέθη οὔτε εἴμεθα πλησίον, ἀλλὰ μακρύτερον. Διὰ τοῦτο λέγει· «Τὰ δὲ ἔθνη νὰ δοξάσουν τὸν Θεὸν διὰ τὴν εὐσπλαγχνίαν του πρὸς αὐτά»⁶. Ὑπεσχέθη μὲν εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας, ἀλλ' ἦσαν ἀνάξιοι ἐνῶ εἰς ἡμᾶς οὔτε ὑπεσχέθη, ἀλλ' ἡμεθα ξένοι, τίποτε κοινὸν δὲν εἴχομεν πρὸς αὐτούς· καὶ μᾶς ἔκανε ἓν, ὅχι μὲ τὸ νὰ συνάψῃ ἐμᾶς μὲ ἐκείνους, ἀλλὰ ἀφοῦ συνήνωσε καὶ ἐκείνους καὶ ἐμᾶς εἰς ἓν.

Θ' ἀναφέρω δὲ ἓνα παράδειγμα· ἃς ὑποθέσωμεν ὅτι ὑπάρχουν δύο ἀγάλματα, τὸ μὲν ἀπὸ ἄργυρον, τὸ δὲ ἀπὸ μόλυβδον, ὕστερον, ἀφοῦ ἀνελύθησαν τελείως καὶ τὰ δύο εἰς τὸ κωνευτήριο, βγαίνουν ἀπὸ ἐκεῖ χρυσᾶ καὶ τὰ δύο. Ἰδού, ἔκανε τὰ δύο ἓνα. Ἡ καὶ ἀλλοιῶς· ἃς ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ μὲν εἶναι δοῦλος, ὁ δὲ υἱοθετημένος· ἀφοῦ συνεκρούσθησαν δὲ καὶ οἱ δύο μὲ τὸν πατέρα, ὁ μὲν, ἐνῶ ἦτο παιδί του, ἀποκηρύσσεται, ὁ δὲ ἄλλος ἐδραπέτευσε καὶ οὔτε ἐγνώρισε τὸν πατέρα· ὕστερον γίνονται καὶ οἱ δύο κληρονόμοι καὶ γνήσια τέκνα. Ἰδού, ὠδηγήθησαν εἰς τὴν αὐτὴν τιμὴν· οἱ δύο ἔγιναν ἓν, ὁ μὲν ἀφοῦ ἦλθεν ἀπὸ μακρῶς, ὁ δὲ ἀπὸ πλησίον, καὶ περισσότερον γνησιώτερος ἀπὸ ὅ,τι ἦτο πρὶν ἔλθῃ εἰς σύγκρουσιν.

«Καὶ κατέρριψε», λέγει, «τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ». Ποῖον εἶναι τὸ μεσότοιχον; «Δηλαδή τὴν ἔχθραν, καταργήσας διὰ τῆς σαρκὸς του τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ποὺ συνίστατο εἰς διαταγὰς». Ὁρισμένοι ἰσχυρίζονται, ὅτι ἐννοεῖ τὸ μεσότοιχον μεταξὺ Ἰουδαίων καὶ Ἑλλήνων, ὅτι δὲν ἐπιτρέπει εἰς αὐτοὺς ν' ἀναμικθοῦν. Ἐγὼ ὅμως δὲν νομίζω αὐτό· αὐτὸ τὸ μεσότοιχον ἦτο ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο ἐχώριζε διὰ φραγμοῦ, ὅπως λέγει ὁ προφήτης· «Μήπως δὲν ὑπῆρξαν αἱ ἀνομίαι σας φραγμὸς ἀνάμεσα εἰς ἐσᾶς καὶ τὸν Θεόν;»⁷. Μεσότοιχον ἦτο ἡ ἔχθρα, τὴν ὁποίαν εἶχε καὶ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους καὶ πρὸς τοὺς ἐθνικούς· ἐφ' ὅσον δὲ ὑπῆρχεν ὁ νόμος, ὅχι μόνον δὲν κατηργεῖτο, ἀλλὰ καὶ ηὔξανε. «Διότι ὁ νόμος»,

ζείται». Ὡσπερ οὖν ἐκεῖ λέγων, «Ὁ νόμος ὀργὴν κατεργάζεται», οὐκ αὐτῷ τὸ πᾶν ἐπιγράφει, ἀλλ', ἐπειδὴ παρέδωκεν, ὑπακούεται· οὕτω καὶ ἐνιαυθὰ μεσότοιχον αὐτὸν φησιν, ἐπειδὴ παρακούμενος ἔχθραν ἐποίει.

8 Φραγμὸς ὁ νόμος ἦν, ἀλλ' οὗτος ἐγένετο μὲν ἀσφαλείας ἐνεκεν· διὸ καὶ φραγμὸς ὠνόμαστο, ἵνα περιφράτῃ· ἄκουε γὰρ πάλιν τοῦ προφήτου λέγοντος· «Καὶ φραγμὸν αὐτῷ περιέθηκε»· καὶ πάλιν, «Καθεῖλες τὸν φραγμὸν αὐτῆς, καὶ τρυγῶσιν αὐτὴν πάντες οἱ παραπορευόμενοι τὴν ὁδόν»· ἐκεῖ τὴν
10 ἀσφάλειάν φησι· καὶ πάλιν, «Καθελῶ τὸν φραγμὸν αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς καταπάτημα»· καὶ πάλιν, «Νόμον εἰς βοήθειαν ἔδωκε»· καὶ πάλιν, «Ποιῶν ἐλεημοσύνην καὶ κρίσιν ὁ Κύριος ἐγνώρισε τὰ δικαιώματα αὐτοῦ τῷ Ἰσραὴλ»· γέγονε δὲ μεσότοιχον, οὐκέτι αὐτοὺς ἐν ἀσφαλείᾳ καθιστῶν, ἀλλὰ χω-
15 ρίζον αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. Τοιοῦτον γὰρ τὸ μεσότοιχον τὸ ἀπὸ τοῦ φραγμοῦ.

Ποῖον δὲ τοῦτό ἐστι; «Τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας». Πῶς; Σφραγεῖς, καὶ λύσας ἐκεῖ τὴν ἔχθραν. Οὐ τοῦτω δὲ μόνον, ἀλλὰ
20 καὶ τὸ φυλάξαι αὐτόν. Τί οὖν, εἰ τῆς προτέρας παραβάσεως ἀπηλλάγμεθα, πάλιν δὲ αὐτόν ἀναγκαζόμεθα φυλάττειν; Πάλιν τὸ αὐτὸ ἦν· ἀλλὰ καὶ αὐτόν ἔλυσε. «Τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν», φησὶν, «ἐν δόγμασι καταργήσας». Βαβαὶ τῆς φιλανθρωπίας· ἔδωκεν ἡμῖν νόμον, ἵνα φυλάττωμεν· ἐπειδὴ οὐκ
25 ἐφυλάξαμεν, δέον κολασθῆναι, τὸν νόμον κατέλυσε· ὡς ἂν εἴ τις παιδίον παραδοὺς παιδαγωγῷ, ἐπειδὴ μὴ ὑἱ ἀκούει,

8. Ρωμ. 4, 15.

9. Ἑσ. 5, 2.

10. Ψαλμ. 79, 18.

11. Ἑσ. 5, 5.

12. Ἑσ. 8, 20.

13. Ψαλμ. 102, 6-7.

λέγει, «δημιουργεῖ ὄργην»⁸. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ὅταν ἐκεῖ λέγῃ «Ὁ νόμος δημιουργεῖ ὄργην», δὲν ἀποδίδει τὸ πᾶν εἰς αὐτόν, ἀλλ' ἐπειδὴ τὸν παρέβημεν, πείθεται εἰς αὐτόν· ἔτσι καὶ ἐδῶ ὀνομάζει αὐτὸν μεσότοιχον, ἐπειδὴ ὅταν παρηκούετο ἐδημιούργει ἔχθραν.

Φραγμὸς ἦτο ὁ νόμος, ἀλλ' αὐτὸς μὲν ἔγινε δι' ἀσφάλειαν· διὰ τοῦτο καὶ εἶχεν ὀνομασθῆ φραγμὸς, διὰ νὰ περιφράσῃ· ἄκουε δηλαδὴ πάλιν τὸν προφήτην ὁ ὁποῖος λέγει· «καὶ ἔθεσα φραγμὸν γύρω ἀπὸ αὐτόν»⁹· καὶ πάλιν, «ἀφήρεσες τὸν φράκτην τῆς προστασίας σου ἀπὸ τὴν ἄμπελον, τὸν λαὸν σου τοῦτον, καὶ τὸν τρυγοῦν ὅλοι οἱ διερχόμενοι διαβάται»¹⁰· ἐννοεῖ δηλαδὴ τὴν ἀσφάλειαν. Καὶ πάλιν, «Θὰ ἀφαιρέσω τὸν φραγμὸν του, ὥστε νὰ ἐρημωθῇ»¹¹· καὶ πάλιν, «διότι ἔδωσε νόμον πρὸς βοήθειαν»¹²· καὶ πάλιν, «ὁ Κύριος μόνον εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος κάμνει πολλὰ ἔργα ἐλέους καὶ οἰκτιρμῶν καὶ ἀποδίδει τὸ δίκαιον εἰς τοὺς ἀδικουμένους ἀθῶους ἀνθρώπους. Αὐτὸς ἐφάνέρωσε τὰ θελήματά του εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας»¹³. Ἐγινε δὲ μεσότοιχον, ὅχι διὰ ν' ἀσφαλίζῃ αὐτούς, ἀλλὰ διὰ νὰ χωρίζῃ αὐτοὺς ἀπὸ τὸν Θεόν. Τέτοιο λοιπὸν ἦτο τὸ μεσότοιχον τὸ ὁποῖο ἦτο φραγμὸς.

Ποῖον δὲ εἶναι τοῦτο; «Καταργήσας διὰ τῆς σαρκός του τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν πού συνίστατο εἰς διαταγὰς». Πῶς; Ἄφου ἐσφάγη καὶ κατήργησεν ἐκεῖ τὴν ἔχθραν. Ὅχι μόνον δὲ μὲ αὐτό, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ νὰ τηρήσῃ τὸν νόμον. Τί λοιπὸν, ἐὰν ἀπηλλάγημεν ἀπὸ τὴν προηγουμένην παράβασιν, πάλιν εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ τηρῶμεν αὐτόν; Πάλιν τὸ ἴδιον ἦτο· ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν κατήργησεν. «Ἄφου κατήργησε», λέγει, «τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν, πού συνίστατο εἰς διαταγὰς». Ὡ, ἄπειρος φιλανθρωπία! Ἐδωκεν εἰς ἐμᾶς νόμον διὰ νὰ τὸν τηρῶμεν· ἐπειδὴ δὲν τὸν ἐτηρήσαμεν καὶ ἔπρεπε νὰ τιμωρηθῶμεν, κατήργησε τὸν νόμον· ὅπως ἐὰν κάποιος ἀφου παραδώσῃ τὸ παιδί του εἰς παιδαγωγόν, ἐπει-

καὶ τοῦ παιδαγωγοῦ ἐλεύθερον ποιήσεις, καὶ ἀπαγάγοι. Πόσης τοῦτο φιλανθρωπίας;

Τί ἐστιν, «ἐν δόγμασι καταργήσας»; Πολλὴν γὰρ ἐνταῦθα διαφορὰν φησὶν ἐντολῆς καὶ δογμάτων. Ἡ τὴν πίστιν φησί, ὁ δόγμα αὐτὴν καλῶν· ἀπὸ γὰρ πίστεως μόνης ἔσωσεν ἢ τὴν παραγγελίαν, καθὼς ἔλεγεν ὁ Χριστός· «Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μηδὲ ὀργισθῆναι ὄλως». Τουτέστιν, «Ἐὰν πιστεύσης, διὸ ὁ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ». Καὶ πάλιν, «Ἐγὼ σου τὸ ρῆμά ἐστιν ἐν τῷ σιόματί σου, καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου. Μὴ εἴπῃς, τίς ἀναθήσεται εἰς τὸν οὐρανὸν ἢ τίς καταθήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον ἢ τίς αὐτὸν ἀνήγαγεν ἐκ νεκρῶν;». Ἀντὶ θείου πίστιν εἰσήγαγεν. Ἴνα γὰρ μὴ εἰκῆ σῶση, καὶ αὐτὸς ἐκολάσθη, καὶ ἀπήτησεν αὐτοὺς τὴν πίστιν διὰ δογμάτων.

3. «Ἴνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον». Ὁρᾷς οὐχὶ τὸν Ἕλληνα γενόμενον Ἰουδαῖον, ἀλλὰ καὶ τοῦτον κάκεινον εἰς ἑτέραν κατάστασιν ἤκοντας; οὐχ ἵνα τοῦτον ἕτερον ἐργάσῃται, ἀλλὰ τοὺς δύο κτίσῃ. Καὶ καλῶς πανταχοῦ τῷ ὀνόματι κέχρηται τῷ «κτίσῃ», καὶ οὐκ εἶπε, μεταβάλλῃ, ἵνα δείξῃ τὸ ἐνεργὲς τοῦ γενομένου, καὶ διὸ εἰ καὶ ἀόρατον ἢ κτίσις, ἀλλ' ἐκείνης οὐκ ἐλάττω, καὶ διὸ ὡς ἀπὸ φυσικῶν πραγμάτων ἀποπηδᾷ ἡμᾶς οὐ χρὴ λοιπόν. «Ἴνα τοὺς δύο», φησί, «κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ»· τουτέστι, δι' ἑαυτοῦ. Οὐκ ἄλλω τοῦτο ἐπέταξεν, ἀλλὰ δι' ἑαυτοῦ καὶ τοῦτον κάκεινον.

14. Ματθ. 5, 22.

15. Ρωμ. 10, 9.

16. Ρωμ. 10, 6-8.

δὴ δὲν ὑπακούει, τὸ ἐλευθερώνει καὶ ἀπὸ τὸν παιδαγωγόν, καὶ τὸ φέρει ὀπίσω. Πόσης φιλανθρωπίας δεῖγμα εἶναι αὐτό;

Τί σημαίνει «ἀφοῦ κατήργησε τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν, ποὺ συνίστατο εἰς διαταγὰς»; Διότι πολλὴν διαφορὰν παρουσιάζει ἐδῶ μεταξὺ ἐντολῆς καὶ διαταγῶν. Ἡ τὴν πίστιν λέγει, ὀνομάζων αὐτὴν διαταγὴν, διότι μόνον ἀπὸ τὴν πίστιν ἔσωσεν· ἢ τὴν παραγγελίαν, ὅπως ἔλεγεν ὁ Χριστός· «Ἐγὼ ὅμως σὰς λέγω, ὅτι ὅποιος ὀργίζεται ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ του χωρὶς λόγον, πρέπει νὰ δικασθῆ»¹⁴. Δηλαδή, «Ἐὰν πιστέψης μὲ τὴν καρδίαν σου ὅτι ὁ Θεὸς τὸν ἀνέστησεν ἐκ νεκρῶν, θὰ σωθῆς»¹⁵. Καὶ πάλιν, «Μὴ εἴπης εἰς τὴν καρδίαν σου ποῖος θ' ἀνεβῆ εἰς τὸν οὐρανόν; διὰ νὰ κατεβάσῃ δηλαδὴ τὸν Χριστόν, ἢ ποῖος θὰ κατεβῆ εἰς τὴν χώραν τῶν νεκρῶν; διὰ ν' ἀνεβάσῃ δηλαδὴ τὸν Χριστόν ἀπὸ τοὺς νεκρούς. Ἀλλὰ τί λέγει; Κοντὰ σου εἶναι ὁ λόγος, εἶναι εἰς τὸ στόμα σου καὶ εἰς τὴν καρδίαν σου»¹⁶. Ἔδωσε πίστιν, διὰ νὰ λάβωμεν ζωὴν. Διὰ νὰ ἀποβῆ δηλαδὴ ματαίᾳ ἡ σωτηρία, καὶ ὁ ἴδιος ἐβασανίσθη καὶ ἐζήτησεν ἀπὸ αὐτοὺς τὴν πίστιν διὰ δογμάτων.

3. «Διὰ νὰ δημιουργήσῃ εἰς τὸν ἑαυτὸν του, ἀπὸ τὰ δύο μέρη, ἓνα νέον ἄνθρωπον». Βλέπεις ὅτι δὲν ἔγινεν ὁ Ἕλληνας Ἰουδαῖος, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς καὶ ἐκεῖνος ἦλθον εἰς ἄλλην κατάστασιν; Ὁχι διὰ νὰ κἀνῃ τὸν ἓνα ὡσάν τὸν ἄλλον, ἀλλὰ καὶ τοὺς δύο νὰ δημιουργήσῃ. Καὶ ὀρθῶς χρησιμοποιοεῖ παντοῦ τὴν λέξιν «δημιουργήσῃ», καὶ δὲν λέγει, μεταβάλη, διὰ νὰ δείξῃ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐνεργείας του, καὶ ὅτι ἂν καὶ εἶναι ἀόρατος ἡ δημιουργία, δὲν εἶναι ὀλιγώτερον ἀληθινὴ ἐκείνης, καὶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀπιστῶμεν, ὀρμώμενοι ἀπὸ τὰ πράγματα τῆς φύσεως. «Διὰ νὰ δημιουργήσῃ», λέγει, «ἀπὸ τὰ δύο μέρη, εἰς τὸν ἑαυτὸν του, ἓνα ἄνθρωπον»· δηλαδή, διὰ τοῦ ἑαυτοῦ του. Δὲν διέταξεν αὐτὸ εἰς ἄλλον, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἑαυτοῦ του, ἀφοῦ ἔλειψεν ὡσάν μέσα εἰς κωνευτήριον καὶ αὐτὸν καὶ ἐκεῖνον, ἔβγαλεν ἀπὸ μέσα ἓνα

χωνεύσας, ἕνα ἀνήνεγκε θαυμασιόν, αὐτὸς τοῦτο πρῶτον γενόμενος· ὅπερ τῆς προτέρας κίσεώς ἐστι μείζον.

Τοῦτο γάρ ἐστιν, «ἐν ἑαυτῷ», αὐτὸς πρῶτος τύπον παρασχῶν καὶ ὑπόδειγμα. Ἐνθεν γὰρ τὸν Ἰουδαῖον κατασχών, 5 καὶ κεῖθεν τὸν Ἕλληνα, καὶ μέσος αὐτὸς γενόμενος, καὶ συμμίξας αὐτούς, καὶ πᾶν αὐτῶν τὸ ἀπηλλοτριωμένον ἀφανίσας, ἀνέπλασεν ἄνωθεν διὰ πυρός καὶ ὕδατος· οὐκέτι δι' ὕδατος καὶ γῆς, ἀλλὰ δι' ὕδατος καὶ πυρός. Γέγονεν Ἰουδαῖος περιμηθεὶς, γέγονεν ἐπικαίρατος, γέγονεν Ἕλληνα ἐκτὸς νόμου καὶ ὑπὲρ Ἕλληνας καὶ Ἰουδαίους. «Εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον», φησί, «ποιῶν εἰρήνην»· εἰρήνην αὐτοῖς πρὸς τὸν Θεόν, ἣ καὶ πρὸς ἀλλήλους. Οὐ γὰρ ἂν μένοντες καὶ Ἰουδαῖοι καὶ Ἕλληνες κατηλλάγησαν ἄν, καὶ μὴ ἀπαλλαγέντες τῆς οἰκείας κατασιτάσεως ἕκαστος, εἰς ἑτέραν μείζονα ἦλθον. 10 Ὁ γὰρ Ἰουδαῖος τότε τῷ Ἕλληνι συνάπτεται, διὰ πιστὸς γένηται· ὡς ἂν εἴ τινες, δύο οἰκημάτων ὄντων κάτωθεν, καὶ ἄνωθεν ἑνὸς θαυμαστοῦ καὶ μεγάλου, οὐκ ἂν δυνηθεῖεν ἀλλήλους ἰδεῖν, ἕως ἂν ἄνω γένωνται.

«Ποιῶν εἰρήνην»· μᾶλλον πρὸς τὸν Θεόν· τὸ γὰρ ἐξῆς 20 τοῦτο δηλοῖ. Τί γάρ φησι; «Καὶ ἀποκαταλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ σώματι τῷ Θεῷ διὰ τοῦ σιαυροῦ». Οὐκ εἶπε, καταλλάξῃ, ἀλλ', «ἀποκαταλλάξῃ», δεκνὺς διὰ πρὸς τοῦτου ἢ ἀνθρωπίνῃ φύσει ἀκαιάλλακτος ἦν, ὅσον ἐπὶ τῶν ἀγίων καὶ πρὸ τοῦ νόμου. «Ἐν ἑνὶ σώματι», φησί, τῷ αὐτοῦ, «τῷ Θεῷ». 25 Πῶς τοῦτο γίνεται; Τὴν ὀφειλομένην δίκην, φησὶν, αὐτὸς ὑποσιτάς. «Διὰ τοῦ σιαυροῦ, ἀποκτείνας τὴν ἔχθραν ἐν αὐτῷ». Οὐδὲν κυριώτερον τῶν λέξεων, οὐδὲν ἐμφαντικώτερον.

Ὁ θάνατος αὐτοῦ, φησί, τὴν ἔχθραν ἀπέκτεινεν, ἔτριψε καὶ ἀπόλωσεν, οὐχ ἑτέρῳ ἐπιτάξας, οὐδ' ἐνεργήσας μόνον,

θαυμαστόν, ἀφοῦ ὑπέστη αὐτὸς πρῶτος αὐτό· πράγμα τὸ ὁποῖον εἶναι μεγαλύτερον τῆς προηγουμένης δημιουργίας.

Αὐτὸ λοιπὸν σημαίνει «εἰς τὸν ἑαυτὸν του», ὅτι αὐτὸς ἔδωκε πρῶτος τύπον καὶ παράδειγμα. Διότι κρατῶν ἀπὸ ἐδῶ τὸν Ἰουδαῖον καὶ ἀπὸ ἐκεῖ τὸν Ἑλληνα, καὶ ἀφοῦ ἐστάθη ἐκεῖνος εἰς τὸ μέσον καὶ ἀνέμιξεν αὐτοὺς καὶ ἠφάνισε κάθε τι ξένον, ἀνέπλασεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος τὸν νέον ἄνθρωπον. Ὁχι δι' ὕδατος καὶ γῆς, ἀλλὰ δι' ὕδατος καὶ πυρός. Ἐγένεν Ἰουδαῖος περιτμηθεὶς, ἔγενεν ἐπικατάρατος, ἔγενεν Ἑλληνα ἐκτὸς νόμου, καὶ ὑπεράνω τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἰουδαίων. «Ἐνα νέον ἄνθρωπον», λέγει, «διὰ νὰ φέρῃ εἰρήνην»· εἰρήνην εἰς αὐτοὺς πρὸς τὸν Θεὸν ἢ καὶ μεταξύ των. Διότι ἐὰν παρέμενον Ἰουδαῖοι καὶ εἰδωλολάτραι, δὲν θὰ συνεφιλιώνοντο, καὶ χωρὶς ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν ἰδικὴν του κατάστασιν ὁ καθείς, ἦλθον εἰς ἄλλην μεγαλυτέραν. Διότι ὁ Ἰουδαῖος τότε συνάπτεται μὲ τὸν Ἑλληνα, δταν γίνεται πιστός· ὅπως ἐὰν κάποιοι, ἐνῶ ὑπῆρχον κάτω δύο οἰκήματα καὶ ἓνα ἄνω, μεγάλο καὶ θαυμαστόν, δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἰδωθοῦν μεταξύ των, ἕως ὅτου εὐρεθοῦν ἐπάνω.

«Καὶ νὰ φέρῃ εἰρήνην»· μᾶλλον μὲ τὸν Θεόν· διότι τὰ ἐπόμενα αὐτὸ φανερώνουν. Τί λέγει δηλαδή; «Καὶ νὰ συμφιλίωσῃ πάλιν μὲ τὸν Θεὸν καὶ τὰ δύο μέρη εἰς ἓν σῶμα διὰ τοῦ σταυροῦ»¹⁷. Δὲν εἶπε νὰ συμφιλίωσῃ, ἀλλὰ «νὰ συμφιλίωσῃ πάλιν», δεικνύων ὅτι πρὶν ἀπὸ αὐτὸ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἦτο ἀσυμφιλίωτος, ὅπως μὲ τοὺς ἀγίους καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν νόμον. «Εἰς ἓν σῶμα», δηλαδὴ τὸ ἰδικόν του, «μὲ τὸν Θεόν». Πῶς γίνεται αὐτό; Ἀφοῦ ὑπέστη, λέγει, αὐτὸς τὴν ὀφειλομένην τιμωρίαν. «Διὰ τοῦ σταυροῦ, διὰ τοῦ ὁποίου ἐθανάτωσε τὴν ἔχθραν». Δὲν ὑπάρχει τίποτε κυριολεκτικώτερον καὶ ἐμφαντικώτερον ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς λόγους.

Ὁ θάνατός του, λέγει, ἐθανάτωσε τὴν ἔχθραν, τὴν ἐπλήγωσε θανασίμως καὶ τὴν ἠφάνισεν, ὅχι μὲ τὸ νὰ προστάξῃ ἄλλον, οὔτε μὲ τὸ νὰ ἐνεργήσῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ

ἀλλὰ καὶ παθῶν. Οὐκ εἶπε, λύσας, οὐκ εἶπεν, ἀνελών, ἀλλ',
 δὲ πάντων οφοδρότερον ἦν, «ἀποκτείννας», ὥστε μηκέτι αὐτὴν
 ἀνασιῆναι. Πῶς οὖν ἀνίσταται; Ἀπὸ τῆς πολλῆς ἡμῶν κα-
 κίας. Ἔως ἄν μένωμεν ἐν τῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ, ἕως
 5 ἄν ὤμεν ἠνωμένοι, οὐκ ἀνίσταται, ἀλλὰ κεῖται νεκρά· μᾶλλον
 δὲ ἐκείνη οὐδέποτε ἀνίσταται· κἂν ἑτέραν τέκωμεν, οὐκέτι
 παρὰ τὸν τὴν προτέραν ἀνελόντα καὶ ἀπολέσαντα, οὐ δὲ ὠ-
 δίνεις ἑτέραν. «Τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκός», φησὶν, «ἔχθρα
 εἰς Θεόν». Ἄν μηδὲν φρονῶμεν σαρκικόν, οὐ τεχθήσεται
 10 ἑτέρα, ἀλλὰ μενεῖ ἡ εἰρήνη ἐκείνη.

4. «Ἐννόησον γὰρ ὅσον ἐστὶ κακόν, ἴσοῦτα τοῦ Θεοῦ
 πραγματευσαμένου, ἵνα καταλλαγῶμεν, καὶ ἀνύσαντος, πάλιν
 ἡμᾶς εἰς ἔχθραν ἐπανελθεῖν. Ταύτην οὐκέτι λουτρον, ἀλλ' ἡ
 γέεννα μένει, οὐκέτι ἄφρονοι, ἀλλ' ἐξέτασις. Φρόνημα τῆς
 15 σαρκός, ἰουρή, σπαιάλη· φρόνημα τῆς σαρκός, πλεονεξία καὶ
 πᾶσα ἁμαρτία. Διὰ τί δὲ φρόνημα σαρκός εἴρηται; καίτοιγε
 οὐδὲν ἄνευ ψυχῆς εἰργάσαιο ἄν. Οὐ διαβάλλων τὴν σάρκα
 λέγει, ἐπεὶ καὶ διὰ λέγει «ψυχικὸς ἄνθρωπος», οὐ διαβάλ-
 λων τὴν ψυχὴν τοῦτο φησιν. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ οὔτε σῶμα οὔτε
 20 ψυχὴ καθ' ἑαυτὴν, μὴ τῆς ἄνωθεν ροπῆς ἀπολαύσασα, ποιῆ-
 σαί τι γενναῖον καὶ μέγα. Διὰ τοῦτο ψυχικὰ ἐκεῖνα καλεῖ, ἃ
 καθ' ἑαυτὴν ἡ ψυχὴ ἐργάζεται· καὶ σαρκικὰ ἐκεῖνα καλεῖ, ἃ
 καθ' ἑαυτὸ τὸ σῶμα· οὐκ ἐπειδὴ ταῦτα φυσικά, ἀλλ' ἐπειδὴ
 μὴ ἀπολαύσαντα προσηλασίας τῆς ἐκεῖθεν, ἀπόλλυται. Ἐπεὶ καὶ
 25 οἱ ὀφθαλμοὶ καλοὶ, ἀλλ' ἄνευ φωτὸς μυρία ἐργάζονται κακά·
 τοῦτο δὲ τῆς ἀσθενείας αὐτῶν ἐστίν, οὐ τῆς φύσεως. Εἰ δὲ

18. Ρωμ. 8, 7.

19. Α' Κορ. 2, 14.

νὰ πάθη. Δὲν εἶπε, τὴν κατέλυσεν, οὔτε εἶπε, τὴν κατήργησεν, ἀλλὰ «τὴν ἐθανάτωσεν», ὥστε ποτὲ νὰ μὴ ἀναστηθῆ αὐτή. Πῶς λοιπὸν ἀνίσταται; Ἐκ τὴν πολλὴν κακίαν μας. Ἐφ' ὅσον μένωμεν εἰς τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἐφ' ὅσον εἴμεθα ἠνωμένοι, δὲν ἀνίσταται, ἀλλ' εὐρίσκεται νεκρά· μᾶλλον δὲ ἐκείνη δὲν ἀνίσταται ποτέ· καὶ ἂν γεννήσωμεν ἄλλην, δὲν εἶναι πάλιν ἐκείνη τὴν ὁποῖαν κατήργησε καὶ ἐθανάτωσεν, ἀλλὰ σὺ γεννᾷς ἄλλην. «Διότι τὸ σαρκικὸν φρόνημα», λέγει, «εἶναι ἐχθρικὸν πρὸς τὸν Θεόν»¹⁸. Ἐὰν δὲν σκεπτόμεθα τίποτε τὸ σαρκικὸν δὲν θὰ γεννηθῆ ἄλλη, ἀλλὰ θὰ παραμείνῃ ἐκείνη ἢ εἰρήνη.

4. Ἀναλογίσου λοιπὸν πόσον κακὸν εἶναι, ἐνῶ ὁ Θεὸς ἐπραγματοποίησε καὶ ἐξετέλεσε τόσα διὰ νὰ συμφιλιωθῶμεν, νὰ ἐπιστρέψωμεν ἑμεῖς πάλιν εἰς ἔχθραν. Αὐτὴν ὄχι πλέον βάπτισμα καὶ κάθαρσις ἀλλ' ἢ γέεννα τὴν διαδέχεται, ὄχι πλέον ἄφρονες, ἀλλὰ ἔλεγχος καὶ καταδίκη. Φρόνημα σαρκικὸν εἶναι ἢ ἀπόλαυσις, ἢ σπατάλη· φρόνημα σαρκικὸν ἢ πλεονεξία καὶ κάθε ἁμαρτία. Διατί δὲ ὠνομάσθη σαρκικὸν φρόνημα; καθ' ὅσον βέβαια τίποτε δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διαπραχθῆ ἄνευ τῆς ψυχῆς. Δὲν τὸ λέγει διὰ νὰ κατηγορήσῃ τὴν σάρκα, ὅπως καὶ ὅταν λέγῃ «ὁ ψυχικὸς ἄνθρωπος»¹⁹, δὲν τὸ λέγει διὰ νὰ κατηγορήσῃ τὴν ψυχὴν. Διότι δὲν εἶναι ἀρκετὸν οὔτε τὸ σῶμα, οὔτε ἡ ψυχὴ ἀπὸ μόνῃ της, ἐὰν δὲν δεχθῆ τὴν πρὸς τὰ ἄνω κλίσιν, νὰ κἀνῃ τίποτε εὐγενὲς καὶ μεγάλο. Διὰ τοῦτο ὀνομάζει ψυχικὰ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα διαπράττει ἀπὸ μόνῃ της ἢ ψυχῆ. Καὶ σαρκικὰ ὀνομάζει ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα διαπράττει τὸ σῶμα ἀπὸ μόνον του. Καὶ καταστρέφονται, ὄχι διότι αὐτὰ εἶναι φυσικὰ, ἀλλὰ διότι δὲν ἐδέχθησαν τὴν προστασίαν ἀπὸ τὸν Θεόν. Διότι καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ εἶναι καλοὶ, ἀλλὰ χωρὶς τὸ φῶς διαπράττουν ἄπειρα κακά· αὐτὸ δὲ ὀφείλεται εἰς τὴν ἀσθένειάν των, ὄχι εἰς τὴν φύσιν. Διότι, ἐὰν ἦσαν φυσικὰ κακά, δὲν θὰ τὰ ἐκρησιμοποιούσα-

φυσικά ἦν κακά, οὐκ ἂν αὐτοῖς ποτε εἰς δέον ἐχρησάμεθα. Οὐδὲν γὰρ ἔστι φυσικὸν κακόν.

Τί οὖν φησι σαρκικὰ φρονήματα τὰς ἀμαρτίας; Ὅτι ὅταν αὕτη κρατήσῃ τοῦ ἡνιόχου, μειωρισθεῖσα μυρία ἵκτει
 5 δεινά. Ἄρειτῆ γὰρ σαρκός, τὸ ὑποτεινάσθαι τῇ ψυχῇ· κακία δέ, τὸ ἄρχειν ψυχῆς. Ὡσπερ οὖν ὁ ἵππος καλὸς καὶ εὐσκε-
 λῆς, ἀλλ' οὐκ ἄνευ ἡνιόχου τοῦτο δείκνυται· οὕτω καὶ ἡ σὰρξ,
 διαν αὐτῆς τὰ σκιριτήματα περικόψωμεν. Ἄλλ' οὐδὲ ἡνιόχος
 10 δείκνυται ἄνευ ἐπισιτήμης· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ἐκείνων δεινό-
 τερα ἐργάζεται. Ὡστε πανταχόθεν ἐφεισθῆναι χρὴ τὸ πνεῦ-
 μα. Τοῦτο ἐφεισθῆναι, τὸν ἡνιόχον ἰσχυρότερον ποιεῖ· τοῦτο
 καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα καλλωπίζει. Καθάπερ γὰρ ἡ
 ψυχὴ ἐνοῦσα μὲν αὐτῷ, καλὸν αὐτὸ δείκνυσιν, διὰ δὲ αὐτὸ
 ἐρημώσῃ τῆς οἰκείας ἐνεργείας καὶ ἀποσιῆ, καθάπερ ζω-
 15 γράφου τινὸς τὰ χρώματα συγγέοντος, εἰδέχθαι γίνεται πολ-
 λή, πρὸς τὴν φθορὰν ἐπειγομένου τῶν μερῶν ἐκάστου, καὶ
 τὴν ἀνάλυσιν· οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα διὰ τὸν ἐρημὸν καταλίπη καὶ
 τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν, χείρων γίνεται καὶ μείζων ἢ εἰδέ-
 χθαι.

20 Μὴ τοίνυν, ἐπειδὴ τῆς ψυχῆς ἔλαιον τὸ σῶμα, κάκιζε
 τοῦτο. Οὐδὲ γὰρ ἐγὼ τὴν ψυχὴν κακίζω ἀνέχομαι, ἐπειδὴ
 τοῦ πνεύματος οὐδὲν ἰσχύει χωρὶς. Εἰ δὲ χρὴ τι εἰπεῖν,
 μείζονός ἐστι κατηγορίας ἀξία ἡ ψυχὴ. Τὸ μὲν γὰρ σῶμα
 οὐδὲν ἄνευ τῆς ψυχῆς εἰργάσατο ἂν δεινόν, ἡ δὲ ψυχὴ πολ-
 25 λὰ χωρὶς τοῦ σώματος. Καὶ γὰρ καὶ τηκομένου τούτου, καὶ
 οὐ σκιριτῶντος, πολλὰ ἐργάζεται ἐκείνη· καθάπερ οἱ γόητες
 ἐκεῖνοι, οἱ μάγοι, οἱ φαρμακοί, οἱ φθονοῦντες, μάλιστα τή-
 κουσιν αὐτό. Ἄλλως δὲ οὐδὲ ἡ τροφὴ τῆς τοῦ σώματος ἀ-
 νάγκης εἶναι, ἀλλὰ τῆς ἀπροσεξίας τῆς ψυχῆς· ἡ γὰρ τροφή,

μεν ποτὲ ἐκεῖ ὅπου χρειάζονται. Διότι τίποτε δὲν εἶναι ἐκ φύσεως κακόν.

Διατί λοιπὸν ὀνομάζει τὰς ἁμαρτίας σαρκικὰ φρονήματα; Ἐπειδὴ ὅταν αὐτὴ ἐπικρατήσῃ εἰς ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος κρατεῖ τὰ ἡνία, καὶ ὑψωθῆ εἰς τὴν ἐξουσίαν, γεννᾷ ἅπειρα κακά. Διότι ἀρετὴ τῆς σαρκὸς εἶναι τὸ νὰ ἔχη ὑποταχθῆ εἰς τὴν ψυχὴν· κακία δέ, τὸ νὰ ἐξουσιάζῃ τὴν ψυχὴν. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ὁ ἵππος εἶναι καλὸς καὶ δυνατός, ἀλλὰ δὲν φαίνεται αὐτὸ χωρὶς ἡνίοχον, ἔτσι καὶ ἡ σὰρξ ὅταν τῆς περικύψωμεν τὰ σκιρτήματα πρὸς τὴν ἁμαρτίαν. Ἄλλ' οὔτε ὁ ἡνίοχος ἀναδεικνύεται χωρὶς γνῶσιν καὶ ἐμπειρίαν· διότι αὐτὸς ἔχει δυσκολώτερον ἔργον ἀπὸ τοὺς ἵππους. Πρέπει λοιπὸν νὰ γνωρίζῃ τὸ πνεῦμα ἀπ' ὅλα. Ὅταν αὐτὸ ἔχη γνῶσιν, κάνει ἰσχυρότερον τὸν ἡνίοχον· αὐτὸ καλλωπίζει καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ὅταν ἡ ψυχὴ ἐνοῦται μὲ αὐτό, τὸ ἀναδεικνύει ὠραῖον, ἐνῶ ὅταν τὸ στερήσῃ τελείως ἀπὸ τὴν ἰδικὴν τῆς ἐνέργειαν καὶ ἀπομακρυνθῆ, τότε, ὅπως ὅταν ἓνας ζωγράφος ἀνακατεύῃ τὰ χρώματα, προκύπτει πολλὴ ἀσχημία, καὶ τὸ καθένα σπεύδει πρὸς τὴν φθορὰν καὶ τὴν διάλυσιν, ἔτσι καὶ ὅταν τὸ πνεῦμα ἐγκαταλείψῃ καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν, προκύπτει χειροτέρα καὶ μεγαλυτέρα ἀσχημία.

Μὴ λοιπὸν ἐπειδὴ τὸ σῶμα εἶναι κατώτερον τῆς ψυχῆς τὸ κακίζης. Διότι οὔτε τὴν ψυχὴν ἀνέχομαι ἐγὼ νὰ κακίζης, ἐπειδὴ δὲν ἠμπορεῖ τίποτε νὰ ἐπιτύχῃ χωρὶς τὸ πνεῦμα. Ἐὰν δὲ πρέπει νὰ εἴπωμεν κάτι, μεγαλυτέρας κατηγορίας εἶναι ἀξία ἡ ψυχὴ. Διότι τὸ μὲν σῶμα τίποτε κακὸν δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ κἀνῃ χωρὶς τὴν ψυχὴν, ἐνῶ ἡ ψυχὴ πολλὰ χωρὶς τὸ σῶμα. Διότι καὶ ὅταν ἀκόμη λειώνῃ ἐκεῖνο καὶ δὲν σκιρτᾷ καθόλου, πολλὰ διαπράττει ἐκεῖνη· ὅπως ἐκεῖνοι οἱ μάγοι, οἱ γόητες, οἱ φαρμακευταί, οἱ φθονοῦντες, οἱ ὁποῖοι κατ' ἐξοχὴν ταλαιπωροῦν τὸ σῶμα. Ἄλλως τε, οὔτε ἡ ἀπόλαυσις ὀφείλεται εἰς ἀνάγκην τοῦ σώματος, ἀλλ' εἰς τὴν ἀπρο-

οὐχὶ ἡ ἰουφή, τῆς τοῦ σώματος ἀνάγκης. Ἐὰν θελήσω σφοδρὸν καθεῖναι τὸν χαλινόν, ἐπεισιόμισα τὸν ἵππον· τὸ δὲ σῶμα τὴν ψυχὴν κατασιέλλειν οὐ δύναται ἐν τοῖς αὐτῆς κακοῖς.

Τίνος οὖν ἔνεκεν φρόνημα αὐτὸ σαρκὸς καλεῖ; Ὅτι τῆς
 5 σαρκὸς ὄλον γίνεται. Ὅταν γὰρ αὕτη κρατήσῃ, τότε ἤμαρ-
 τευ, διὰ τὸν νοῦν ἀφέληται καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ψυχῆς. Οὐ-
 κοῦν ἐν τούτῳ ἡ ἀρετὴ τοῦ σώματος, ἐν τῷ εἶκεν τῇ ψυχῇ,
 ἐπεὶ καθ' ἑαυτὴν οὔτε κακὴ οὔτε καλὴ. Τί γὰρ ἂν ἐργάσαιτο
 τὸ σῶμα καθ' ἑαυτό; Ὡστε τῇ συναφείᾳ καλὸν τὸ σῶμα,
 10 διὰ τὴν ὑποταγὴν· ἐπεὶ οὔτε καλόν, οὔτε κακόν, καὶ πρὸς τοῦ-
 το δέ, καὶ πρὸς ἐκεῖνο ἐπιτήδειον, εἰς ἑκάτερα τὴν ῥοπὴν
 ἔχον. Τὸ σῶμα ἐπιθυμεῖ, ἀλλ' οὐ πορνείας οὐδὲ μοιχείας,
 ἀλλὰ μίξεως· τὸ σῶμα ἐπιθυμεῖ, οὐ ἰουφῆς, ἀλλὰ ἰουφῆς,
 οὐ μέθης, ἀλλὰ ποιῶ. Ὅτι γὰρ οὐχ ἡ μέθη τοῦ σώματός
 15 ἐστὶν ἐπιθυμία, σκόπει πῶς οὐκ ἀνιέχει λοιπόν, διὰ τὴν ὑπερ-
 βῆς τὸ μέτρον, διὰ τὰ δρῶν νικήσης.

Ταῦτα τοῦ σώματος· ἐπεὶ τὰ ἄλλα πάντα τῆς ψυχῆς ἐ-
 σιν, διὰ τὴν εἰς σαρκικὰ καταφέρηται, διὰ τὴν παχεῖα γένηται.
 Εἰ γὰρ καὶ καλὸν τὸ σῶμα, ἀλλὰ σφόδρα ἥτιον τῆς ψυχῆς,
 20 ὥσπερ μόλυβδος χρυσοῦ, ἀλλ' ὁμοῦς δεῖται καὶ τοῦ μόλυβδου
 τοῦ συγκολλῶντος· οὕτω δεῖ καὶ τοῦ σώματος τῇ ψυχῇ. Ὡσ-
 περ παιδίον ἐστὶν εὐγενὲς παιδαγωγοῦ δεόμενον. Ὡσπερ οὖν
 παιδικὰ πράγματα λέγομεν, οὐ τὴν ἡλικίαν διαβάλλοντες, ἀλ-
 λά τὰ κατ' αὐτήν· οὕτω καὶ περὶ τοῦ σώματος.

25 Ἄλλ' ἔνεστι μὴ εἶναι ἐν σαρκί, ἂν θέλωμεν, ὥσπερ οὐδὲ
 ἐν τῇ γῆ, ἀλλ' ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐν Πνεύματι. Τὸ γὰρ εἶναι
 πού, οὐχ οὕτω τῇ θέσει τῇ ἐν τῷ τόπῳ λέγεται, ὡς τῇ δια-
 θέσει. Πολλοὺς γοῦν ὄντας πού, λέγομεν μὴ εἶναι, λέγοντες,

σεξίαν τῆς ψυχῆς· δηλαδή ἡ τροφή, ὄχι ἡ τρυφή, εἶναι ἀναγκαία διὰ τὸ σῶμα. Ἐὰν θελήσω νὰ τραθήξω μὲ ὄρμην τὸν καλινόν, συνεκράτησα τὸν ἵππον· ἐνῶ τὸ σῶμα δὲν ἤμπορεῖ νὰ συγκρατήσῃ τὴν ψυχὴν εἰς τὰ πάθη τῆς.

Διατί λοιπὸν καλεῖ αὐτὸ σαρκικὸν φρόνημα; Διότι γίνεται ὀλόκληρον τῆς σαρκός. Ὅταν δηλαδή ἐπικρατήσῃ ἡ σὰρξ, τότε ἡμάρτησεν, ὅταν ἀφαιρέσῃ τὸν νοῦν καὶ τὴν ἐξουσίαν τῆς ψυχῆς. Λοιπὸν εἰς τοῦτο συνίσταται ἡ ἀρετὴ τοῦ σώματος, εἰς τὸ νὰ ὑπακούῃ εἰς τὴν ψυχὴν, ἐπειδὴ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ δὲν εἶναι οὔτε καλόν, οὔτε κακόν. Διότι τί θὰ ἤμποροῦσε νὰ διαπράξῃ τὸ σῶμα ἀπὸ μόνον του; Ὡστε ὅταν εἶναι συνηνωμένον μὲ τὴν ψυχὴν εἶναι καλόν τὸ σῶμα, λόγῳ τῆς ὑποταγῆς του εἰς τὴν ψυχὴν· ἐπειδὴ μόνον του οὔτε καλόν εἶναι οὔτε κακόν, ἀλλ' εἶναι κατάλληλον καὶ διὰ τοῦτο καὶ δι' ἐκεῖνο, ἔχον κλίσιν καὶ εἰς τὰ δύο. Τὸ σῶμα ἐπιθυμεῖ, ὄχι ὅμως πορνείαν, οὔτε μοιχείαν, ἀλλ' ἔνωσιν· τὸ σῶμα ἐπιθυμεῖ, ὄχι τρυφήν, ἀλλὰ τροφήν, ὄχι μέθην, ἀλλὰ ποτόν. Διὰ τὸ ὅτι δὲν εἶναι ἐπιθυμία τοῦ σώματος ἡ μέθη, κοίταξε πῶς δὲν ἀντέχεις ὅταν ὑπερβάλῃς τὸ μέτρον, ὅταν ὑπερβῆς τὰ ὅρια.

Αὐτὰ ἀνήκουν εἰς τὸ σῶμα· ἐπειδὴ ὅλα τὰ ἄλλα εἶναι τῆς ψυχῆς, ὅταν καταντᾷ νὰ βυθίζεται εἰς τὰ σαρκικά, ὅταν γίνῃ παχυλή. Ἄν καὶ εἶναι καλόν βεβαίως τὸ σῶμα, εἶναι ὅμως κατώτερον τῆς ψυχῆς, ὅπως ὁ μόλυβδος ἀπὸ τὸν χρυσόν, ἀλλ' ἔχει ἀνάγκην καὶ τοῦ μολύβδου ὁ ὁποῖος συγκολληθῆ· ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ ἔχει ἀνάγκην τοῦ σώματος. Συμβαίνει ὅπως ἓνα εὐγενικῆς καταγωγῆς παιδί πού ἔχει παιδικὰ πράγματα, κατηγοροῦμεν ὄχι τὴν ἡλικίαν, ἀλλ' ὅσα γίνονται κατ' αὐτήν, ἔτσι καὶ διὰ τὸ σῶμα.

Ἄλλ' εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ εἴμεθα ὑποταγμένοι εἰς τὴν σάρκα, ἂν θέλωμεν, ὅπως οὔτε εἰς τὴν γῆν, ἀλλ' εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ εἰς τὸ πνεῦμα. Διότι τὸ ὅτι εἶναι κανεὶς κάπου δὲν λέγεται τόσον διὰ τὴν θέσιν εἰς τὸν χῶρον, ὅσον διὰ τὴν διάθεσιν. Διὰ πολλούς, πράγματι, ἐνῶ εἶναι κάπου

οὐκ ἦθα ἐνιαῦθα· πάλιν, οὐκ εἶ ἐνιαῦθα. Καὶ τί λέγω; Πολλάκις λέγομέν τινι, οὐκ εἶ ἐν σεαυτῷ, οὐκ εἶμι ἐν ἐμαυτῷ· καίτοι τί σωματικώτερον τούτου, ἢ διὰν αὐτὸς ἐαυτῷ πλησιάζῃ; ἀλλ' ὅμως οὐ φαμεν αὐτὸν εἶναι ἐν ἐαυτῷ.

5 Γενώμεθα τοίνυν ἐν ἐαυτοῖς, ἐν τῷ οὐρανῷ, ἐν τῷ Πνεύματι μένωμεν ἐπὶ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἵνα πάντων τῶν σαρκικῶν ἀπαλλαγέντες, δυναθῶμεν ἐπιυχεῖν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα,
 10 κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
 Ἀμήν.

λέγομεν ὅτι δὲν εἶναι, λέγοντες δηλαδή· δὲν ἦσουν ἐδῶ, καὶ ἄλλοτε πάλιν· δὲν εἶσαι ἐδῶ. Τί λέγω; Πολλὰς φοράς λέγομεν εἰς κάποιον, δὲν εἶσαι εἰς τὸν ἑαυτὸν σου, δὲν εἶμαι εἰς τὸν ἑαυτὸν μου· ἂν καὶ τί εἶναι σωματικώτερον ἀπὸ αὐτό, ὅταν πλησιάζῃ αὐτὸς τὸν ἑαυτὸν του; Καὶ ὅμως δὲν λέγομεν ὅτι αὐτὸς εἶναι εἰς τὸν ἑαυτὸν του.

Ἄς ἔλθωμεν λοιπὸν εἰς τοὺς ἑαυτοὺς μας, εἰς τοὺς οὐρανούς, εἰς τὸ Πνεῦμα· ἃς μένωμεν εἰς τὴν εἰρήνην καὶ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, ὥστε, ἀφοῦ ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ ὅλα τὰ σαρκικά, νὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἐπιτύχωμεν τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς ὑπεσχέθησαν διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖον εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει δόξα, δύναμις, τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΣΤ΄
Ἐφεσ. 2, 17 — 3, 7

«Καὶ ἐλθὼν εὐηγγελίσατο εἰρήνην ὑμῖν τοῖς μακράν, καὶ τοῖς ἐγγύς· διτι δι' αὐτοῦ ἔχομεν τὴν προσαγωγὴν ἀμφοτέρω 5 ἐν ἐνὶ Πνεύματι πρὸς τὸν Πατέρα. Ἔρα οὖν οὐκέτι ἐσὶτε ξένοι καὶ πάροικοι, ἀλλὰ συμπολίται τῶν ἁγίων καὶ οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ· ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποσιόλων καὶ προφητῶν, ὄντιος ἀκρογωνιαίου λίθου αὐτοῦ Χριστοῦ· ἐν ᾧ πᾶσα ἡ οἰκοδομὴ συναρμολογουμένη αὖξει εἰς ναὸν ἅγιον 10 ἐν Κυρίῳ· ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς συνοικοδομεῖσθε εἰς κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ ἐν Πνεύματι».

1. Οὐ δι' ἐτέρου, φησὶν, ἔπεμψεν, οὐδὲ δι' ἄλλου τινὸς ταῦτα ἐμήνησεν ἡμῖν, ἀλλ' αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ. Οὐκ ἄγγελον, οὐκ ἀρχάγγελον ἀπέστειλεν, ἐπειδὴ τὸ διορθῶσαι τὰ ἰσαυτὰ 15 κακὰ οὐδενὸς ἐτέρου ἦν, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ παρουσίας, καὶ τὸ ἀπαγγεῖλαι τὰ γενόμενα. Ὑπηρέτου καὶ σχεδὸν διακόνου τάξις ἀνεδέξατο ὁ δεσπότης, καὶ ἦλθε, καὶ «εὐηγγελίσατο εἰρήνην ὑμῖν», φησὶ, «τοῖς μακράν, καὶ τοῖς ἐγγύς». Τοὺς Ἰουδαίους φησὶν ἐγγύς, ὡς πρὸς ἡμᾶς. «Ὅτι δι' αὐτοῦ ἔχομεν 20 τὴν προσαγωγὴν ἀμφοτέρω ἐν ἐνὶ Πνεύματι πρὸς τὸν Πατέρα». Εἰρήνην τὴν πρὸς τὸν Θεὸν φησὶ. Κατήλλαξεν ἡμᾶς. Καὶ γὰρ αὐτὸς φησὶν, «Εἰρήνην ἀφήμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν»· καὶ πάλιν, «Θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον»· καί, «Ὅσα ἂν αἰτήσητε ἐν τῷ ὀνόματί μου, λήψετε»· καὶ πάλιν, «Ὅτι ὁ Πατὴρ ὑμᾶς φιλεῖ». Ταῦτα τῆς εἰρήνης τεκμή- 25

-
1. Ἐφεσ. 2, 17-25.
 2. Ἰωάν. 14, 27.
 3. Ἰωάν. 16, 33.
 4. Ἰωάν. 14, 14.
 5. Ἰωάν. 16, 27.

ΛΟΓΟΣ ΣΤ΄
Ἐφεσ. 2, 17 — 3, 7

«Καὶ ὅταν ἦλθεν, ἐκήρυξε τὸ χαρμόσουνον ἄγγελμα εἰρήνης εἰς ἑσᾶς οἱ ὅποιοι ἤσασθε μακρὰν, καὶ εἰς τοὺς πλησίον, διότι δι' αὐτοῦ ἔχομεν καὶ οἱ δύο εἴσοδον πρὸς τὸν Πατέρα μὲ ἐν Πνεῦμα. Ὡστε, λοιπόν, δὲν εἶσθε πλέον ξένοι καὶ παρεπίδημοι, ἀλλὰ συμπολίται τῶν ἁγίων καὶ οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ, διότι ἔχετε οἰκοδομηθῆ ἑπάνω εἰς τὸ θεμέλιον τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν προφητῶν, τοῦ ὁποίου ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος, ἑπάνω εἰς τὸν ὅποιον ἡ ὅλη οἰκοδομὴ συναρμολογεῖται καὶ αὐξάνει εἰς ναὸν ἅγιον ἐν Κυρίῳ. Μαζὶ μὲ τὸν ὅποιον οἰκοδομεῖσθε καὶ σεῖς, γενόμενοι ἔτσι τύπος κατοικίας τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Πνεύματος»¹.

1. Δὲν ἀπέστειλε μὲ ἄλλον, λέγει, οὔτε μὲ ἄλλον ἐμήνυσεν αὐτὰ εἰς ἡμᾶς, ἀλλ' ὁ ἴδιος διὰ τοῦ ἑαυτοῦ του. Οὔτε ἄγγελον, οὔτε ἀρχάγγελον ἀπέστειλεν, ἐπειδὴ τὸ νὰ διορθώσῃ τὰ τόσα κακὰ καὶ τὸ νὰ ἀναγγείλῃ τὰ ὅσα ἔγιναν, δὲν ἦτο δυνατὸν εἰς κανένα ἄλλον, ἀλλὰ μόνον εἰς τὴν ἰδικὴν του παρουσίαν. Κατεδέχθη ὁ δεσπότης νὰ κατέλθῃ εἰς τάξιν ὑπηρετοῦ καὶ σχεδὸν ἐπαίτου, καὶ ἦλθε, καὶ «ἐκήρυξε τὸ χαρμόσουνον ἄγγελμα εἰρήνης εἰς ὅσους εὐρίσκοντο μακρὰν καὶ εἰς τοὺς πλησίον», λέγει. Τοὺς Ἰουδαίους ὀνομάζει πλησίον, ἐν σχέσει πρὸς ἡμᾶς. «Διότι δι' αὐτοῦ ἔχομεν καὶ οἱ δύο εἴσοδον πρὸς τὸν Πατέρα μὲ ἐν Πνεῦμα». Εἰρήνην λέγει ἐν σχέσει πρὸς τὸν Θεόν. Μᾶς συνεφιλίωσε. Καὶ μάλιστα καὶ ὁ ἴδιος λέγει, «Εἰρήνην σᾶς ἀφήνω, τὴν ἰδικὴν μου εἰρήνην σᾶς δίδω»². καὶ πάλιν, «ἔχετε θάρρος, ἐγὼ ἔχω νικήσει τὸν κόσμον»³. καί, «Ἐὰν ζητήσητε κάτι εἰς τὸ ὄνομά μου, ἐγὼ θὰ τὸ κάνω»⁴. καὶ πάλιν «διότι ὁ ἴδιος ὁ Πατὴρ σᾶς ἀγαπᾷ»⁵. Αὐτὰ εἶναι ἀποδείξεις τῆς εἰρήνης, καὶ ἐπὶ

ρια, καὶ πρὸς τούτοις πῶς; «Ὅτι δι' αὐτοῦ τὴν προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν ἀμφότεροι ἐν ἐνὶ Πνεύματι». Οὐχ ὑμῖν ἔλαιον, ἐκείνοις δὲ πλέον, ἀλλὰ μιᾷ χάριτι. Τὴν μὲν γὰρ δορυγὴν ἔλυσε τῷ θανάτῳ, ἐπεράσιους δὲ ἡμᾶς ἐποίησε τῷ Πατρὶ διὰ τοῦ
6 Πνεύματος.

Ἴδου πάλιν τό, «ἐν», διὰ, ἐστί· δι' αὐτοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, τουτέστι, προσήγαγεν αὐτῷ.

«Ἄρα οὖν οὐκέτι ἐσὶ ξένοι καὶ πάροιχοι ἀλλὰ συμπολιταὶ τῶν ἁγίων». Ὅρθῶς δι οὐχ ἀπλῶς τῶν Ἰουδαίων, ἀλλὰ
10 τῶν ἁγίων καὶ μεγάλων ἐκείνων ἀνδρῶν τῶν περὶ Ἀβραὰμ καὶ Μωϋσῆν καὶ Ἡλίαν; εἰς τὴν αὐτὴν πόλιν ἀπεγράφημεν, εἰς ἐκείνην ἐμφανιζόμεθα. «Οἱ γὰρ τοιαῦτα λέγοντες», φησὶν, ἐμφανίζουσι δι παιρίδα ζητοῦσιν». Οὐκέτι ξένοι τῶν ἁγίων, οὐδὲ πάροιχοι. Οἱ γὰρ μὴ μέλλοντες ἐπιτεύξασθαι τῶν οὐρανί-
15 ων, πάροιχοί εἰσιν. «Ὁ γὰρ Υἱός», φησὶ, «μένει εἰς τὸν αἰῶνα».

«Καὶ οἰκείου», φησὶ, «τοῦ Θεοῦ». Ὅπερ ἔσχον ἐξ ἀρχῆς ἐκεῖνοι διὰ τοσούτων πόνων, τοῦτο ὑμῖν διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος καιωρθώθη. Ἴδου ἡ ἐλπίς τῆς κλήσεως. «Ἐποικοδο-
20 μηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν». Ὅρα πῶς πάντα φύρει, τοὺς Ἕλληνας, τοὺς ἀποστόλους, τοὺς προφήτας, τὸν Χριστόν· καὶ ποτὲ μὲν ἀπὸ τοῦ σώματος, νῦν δὲ ἀπὸ τῆς οἰκοδομῆς τὴν συναφὴν δείκνυσι. «Ἐποικοδομηθέντες», φησὶν, «ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφη-
25 τῶν»· τουτέστι, θεμέλιος οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ προφῆται. Καὶ πρῶτον ἰθήσοι τοὺς ἀποστόλους ἐσχάτους ὄντας τοῖς χρόνοις· ἦτοι οὖν τοῦτο δεικνὺς φησὶ, τουτέστι, θεμέλιός εἰσιν ἐκεῖνοι,

6. Ἐβρ. 11, 14.

7. Ἰωάν. 8, 35.

πλέον μὲ ποῖον τρόπον; «Διότι δι' αὐτοῦ ἔχομεν καὶ οἱ δύο εἴσοδον πρὸς τὸν Πατέρα μὲ ἐν Πνεῦμα». Ὁχι εἰς ἑμᾶς ὀλιγώτερον, εἰς ἐκείνους δὲ περισσότερον, ἀλλὰ μὲ μίαν χάριν. Τὴν μὲν ὀργὴν λοιπὸν κατέπαυσε διὰ τοῦ θανάτου, ἑμᾶς δὲ μᾶς ἔκανε ἀγαπητοὺς εἰς τὸν Πατέρα διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Ἴδου πάλιν τό, «ἐν», χρησιμοποιεῖται ὡς 'διά'· διὰ τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος δηλαδή, μᾶς ὠδήγησε πρὸς τὸν Πατέρα.

«Ὡστε λοιπὸν δὲν εἴσθε ξένοι καὶ παρεπίδημοι, ἀλλὰ συμπολίται τῶν ἁγίων καὶ οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ». Βλέπεις ὅτι μᾶς ἀναδεικνύει συμπολίτας, ὄχι ἀπλῶς τῶν Ἰουδαίων, ἀλλὰ τῶν ἁγίων καὶ μεγάλων ἐκείνων ἀνδρῶν, τῶν γύρω ἀπὸ τὸν Ἀβραὰμ καὶ τὸν Μωϋσῆν καὶ τὸν Ἡλίαν; Εἰς τὴν ἰδίαν πολιτείαν κατεγράφημεν, εἰς ἐκείνην ἐμφανιζόμεθα. Διότι, λέγει, «ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι ὀμιλοῦν ἔτσι, δεικνύουν ὅτι ζητοῦν τὴν πατρίδα των»⁶. Ὁχι πλέον ξένοι πρὸς τοὺς ἁγίους, οὔτε παρεπίδημοι. Διότι παρεπίδημοι εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι δὲν πρόκειται νὰ ἐπιτύχουν τὰ οὐράνια. Διότι «ὁ Υἱὸς μένει παντοτινά»⁷.

«Καὶ οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ», λέγει. Αὐτὸ τὸ ὅποιον εἶχον ἐκεῖνοι ἐξ ἀρχῆς μὲ τόσοις κόπους, αὐτὸ κατωρθώθη εἰς ἑμᾶς διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Ἴδου ἡ ἐλπίς τῆς προσκλήσεως. «Διότι ἔχετε οἰκοδομηθῆ ἑπάνω εἰς τὸ θεμέλιον τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν προφητῶν». Κοίταξε πῶς ἀναμιγνύει πάντοτε τοὺς Ἑλληνας, τοὺς ἀποστόλους, τοὺς προφήτας, τὸν Χριστόν· καὶ ἄλλοτε μὲν ἀπὸ τὸ ὅτι ἐγίναμεν σῶμα, ἄλλοτε δὲ ἀπὸ τὸ ὅτι ἔχομεν οἰκοδομηθῆ μαζὶ μὲ αὐτὸν δεικνύει τὴν συνάφειαν. «Διότι ἔχετε οἰκοδομηθῆ», λέγει, «ἐπάνω εἰς τὸ θεμέλιον τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν προφητῶν»· δηλαδή, θεμέλιος οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ προφῆται. Καὶ πρῶτον θέτει τοὺς ἀποστόλους, ἃν καὶ εἶναι τελευταῖοι ὡς πρὸς τὸν χρόνον· καὶ ἐπειδὴ θέλει νὰ δείξῃ αὐτὸ λέγει αὐτά, ὅτι δηλαδή, θεμέλιον εἶναι ἐκεῖνοι, μία οἰκοδομὴ εἶναι τὸ πᾶν,

μία οικοδομή τὸ πᾶν, καὶ ρίζα μία. Ἐννόησον τοὺς Ἑλληνας θεμέλιον ἔχοντας τοὺς παιριάρχας. Ἐνιαῦθα μᾶλλον αὐτὸ κυριώτερον λέγει, ἢ διὰ τὸν ἐγκεντριισμόν λέγει· μᾶλλον ἐκεῖ καθάπεται.

5 2. Εἰτά φησιν, ὁ τὸ πᾶν συνέχων ἐστὶν ὁ Χριστός. Ὁ γὰρ λίθος ὁ ἀκρογωνιαίος καὶ τοὺς τοίχους συνέχει, καὶ τοὺς θεμελίους. «Ἐν ᾧ πᾶσα οικοδομή». Ὅρα πῶς αὐτὸ συνῆψε· ποτιέ μὲν ἄνωθεν κατέχοντα τὸ πᾶν σῶμα καὶ συγκρατοῦντα, ποτιέ δὲ κάτωθεν διαβασιάζοντα τὴν οικοδομήν, καὶ ρίζαν ὄντα. Τὸ
10 δέ, «Ἐκτισεν ἐν ἑαυτῷ εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον», διὰ τούτου ἐδήλωσεν, ὅτι δι' ἑαυτοῦ συνῆψε ἑκατέρους τοὺς τοίχους, καὶ πάλιν δι' ἑαυτοῦ ἐκτίσθη. Καί, «Πρωτότοκος», φησί, «πάσης κτίσεως»· τουτέστι, πάντα αὐτὸς διαβασιάζει. «Ἐν ᾧ πᾶσα οικοδομή συναρμολογουμένη». Καὶ τὸν ὄροφον εἶπης, καὶ τοὺς
15 τοίχους, καὶ ὅτι οὐκ ἔτερον, τὸ πᾶν διαβασιάζει. Ἀλλαχοῦ δὲ αὐτὸν θεμέλιον καλεῖ. «Θεμέλιον γὰρ ἄλλον», φησί, «οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὃς ἐστὶν Ἰησοῦς Χριστός». «Ἐν ᾧ πᾶσα οικοδομή», φησί, «συναρμολογουμένη». Δείκνυσι καὶ τὸ ἀκριβές δι' οὐκ ἓν ἄλλος τεθῆναι, μὴ μετὰ πολ-
20 λῆς τῆς ἀκριθείας θιώσαντα. «Ἀὔξει», φησί, «εἰς ναὸν ἅγιον Κυρίου, ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς», φησί, «συνοικοδομεῖσθε». Συνεχέσιτερον αὐτὸ λέγει, «Εἰς ναὸν, εἰς κατοικητήριον Θεοῦ ἐν Πνεύματι».

Τί δὴ βούλεται ἡ οικοδομή; Ὡστε τὸν Θεὸν ἐνοικῆσαι
25 ἐν τῷ ναῷ τούτῳ. Καὶ ἕκαστος ὑμῶν ναὸς ἐστὶ, καὶ κοινῇ πάντες, καὶ ὡς ἐν σώματι Χριστοῦ οἰκεῖ, καὶ ὡς ἐν ναῷ πνευματικῷ οἰκεῖ. Οὐκ εἶπε, πρόσσodon, ἀλλά, «προσαγωγήν»· οὐ γὰρ ἀφ' ἑαυτῶν προσήλθομεν, ἀλλ' ὑπ' αὐτοῦ προσήχθημεν.

8. Κολοσ. 1, 15.

9. Α' Κορ. 3, 11.

μία ρίζα. Σκέψου τοὺς Ἕλληνας νὰ ἔχουν θεμέλιον τοὺς πατριάρχας. Ἐδῶ ὁμιλεῖ μὲ περισσοτέραν ἀκρίβειαν ὀνομάζων αὐτὸ τὸ γεγονός ἐστὶ παρὰ ὅταν τὸ ὀνομάζῃ ἐγκεντριζόν· εἰς τὴν περίπτωσιν ἐκείνην ἀπλῶς καὶ μόνον τὸ ἐγγίζει αὐτό.

2. Ὑστερον λέγει, ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος συνέχει τὸ πᾶν εἶναι ὁ Χριστός. Διότι ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος καὶ τοὺς τοίχους συγκρατεῖ καὶ τὰ θεμέλια. «Ἐπάνω εἰς τὸν ὁποῖον στηρίζεται ἡ ὅλη οἰκοδομή». Κοίταξε πῶς συνέδεσεν αὐτό· ἄλλοτε μὲν θέτων αὐτὸν ἄνωθεν ὥστε νὰ κρατῇ καὶ νὰ συγκροτῇ ὀλόκληρον τὸ σῶμα, ἄλλοτε παρουσιάζων αὐτὸν ἀπὸ κάτω νὰ στηρίξῃ τὴν οἰκοδομὴν καὶ νὰ εἶναι ρίζα αὐτῆς. Τὸ δὲ «ἐδημιούργησεν εἰς τὸν ἑαυτὸν του, ἀπὸ τὰ δύο μέρη, ἕνα νέον ἄνθρωπον», ἐφανέρωσε μὲ αὐτό, ὅτι διὰ τοῦ ἑαυτοῦ του συνήνωσε καὶ τοὺς δύο τοίχους, καθὼς ἐπίσης ὅτι ἐδημιούργησεν εἰς τὸν ἑαυτὸν του. Καί, «πρωτότοκος», λέγει, «ὄλων τῶν δημιουργημάτων»⁸. δηλαδή, τὰ πάντα αὐτὸς στηρίζει. «Εἰς τὸν ὁποῖον ἡ ὅλη οἰκοδομὴ συναρμολογεῖται». Εἴτε τὴν ὀροφὴν εἴπεις, εἴτε τοὺς τοίχους, εἴτε ὅ,τιδήποτε ἄλλο, τὸ πᾶν στηρίζει. Ἄλλοῦ δὲ καλεῖ αὐτὸν θεμέλιον. Διότι «ἄλλο θεμέλιον», λέγει, «κανεῖς δὲν ἠμπορεῖ νὰ θέσῃ, παρὰ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔχει τεθῆ, τὸ ὁποῖον εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός»⁹. «Εἰς τὸν ὁποῖον ἡ ὅλη οἰκοδομὴ συναρμολογεῖται». Δεικνύει καὶ τὸ ὀρθόν, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν μὲ ἄλλον τρόπον νὰ τεθῆ, ἐὰν δὲν ἔζησε μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν καὶ ἐντέλειαν. «Καὶ αὐξάνει εἰς ναὸν ἅγιον ἐν Κυρίῳ», λέγει, «καὶ μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖον καὶ σεῖς οἰκοδομεῖσθε». Πολὺ συχνὰ τὸ λέγει αὐτό, «εἰς ναὸν, ὥστε νὰ γίνετε τόπος κατοικίας τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος».

Τί λοιπὸν θέλει ἡ οἰκοδομή; Νὰ κατοικήσῃ μέσα εἰς τοῦτον τὸν ναὸν ὁ Θεός. Καὶ ὁ καθεὶς ἀπὸ σᾶς εἶναι ναός, καὶ ὅλοι ἀπὸ κοινοῦ, καὶ κατοικεῖ ὅπως εἰς τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ὅπως εἰς ναὸν πνευματικόν. Δὲν εἶπε, προσέλευσιν, ἀλλὰ «δι' αὐτοῦ ἔχομεν εἴσοδον»· διότι δὲν προσήλθο-

«Οὐδεὶς γάρ», φηοὶν ἔρχεται πρὸς τὸν Πατέρα εἰ μὴ δι' ἐ-
 μουῦ· καὶ πάλιν, «Ἐγὼ εἶμι ἡ ὁδὸς, καὶ ἡ ἀλήθεια, καὶ ἡ
 ζωὴ». Συνάπτει αὐτοὺς τοὺς ἁγίους, καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ πρότε-
 ρον ἄνεισιν ὑπόδειγμα, οὐδαμοῦ ἀφείσ ἀπηριῆσθαι τοῦ Χρι-
 5 σιοῦ. Ἔρα μέχρι τῆσ παρουσίασ ἡ οἰκοδομὴ αὐτῆ· ἄρα διὰ
 τοῦτο Παῦλοσ ἔλεγε, «Ὡσ σοφοὺ ἀρχιτέκτων θεμέλιον τέθει-
 κε»· καὶ πάλιν, δι θεμέλιόσ ἐσιν ὁ Χριστόσ. Τί δὴ τοῦτό ἐ-
 σιν; Ὁρᾶσ δι πρὸσ τὰ ὑποκείμενα χρὴ ὑπακούειν, οὐχ ἀ-
 πλώσ; Ἄπο παραδειγμάτων τοῦτο εἶπε, ὡσ διαν γεωργὸν
 10 λέγη τὴν Πατέρα καὶ ρίζαν ἐαυτόν.

3. «Τούτου χάριν ἐγὼ Παῦλοσ ὁ δέσμιοσ Ἰησοῦ Χρισιοῦ
 ὑπὲρ ὑμῶν τῶν ἐθνῶν, εἶγε ἠκούσατε». Εἶπε τοῦ Χρισιοῦ τὴν
 κηδεμονίαν τὴν πολλήν· ἐκβαίνει λοιπόν καὶ ἐπὶ τὴν ἐαυτοῦ,
 μικρὰν μὲν οὔσαν, καὶ σφόδρα οὐδὲν πρὸσ ἐκείνην, ἱκανὴν δὲ
 15 καὶ ταύτην ἐπισπάσασθαι. Διὰ τοῦτο καὶ ἐγὼ δέδεμαι, φηοὶν.
 Εἰ γὰρ ὁ δεσπότῆσ ὁ ἐμοὺσ ἐσταιρωθή δι' ὑμᾶσ, πολλῶ μᾶλλον
 ἐγὼ δέδεμαι. Οὐ μόνον αὐτόσ ἐδέθη, ἀλλὰ καὶ τοὺσ αὐτοῦ
 δούλοσ δεσμεῖσθαι συγχωρεῖ.

«Ἐπὲρ ὑμῶν τῶν ἐθνῶν». Πολλὴ ἡ ἔμφασισ· οὐ μόνον
 20 ὑμᾶσ οὐ δδελυτιόμεθα λοιπόν, ἀλλὰ καὶ δεσμούμεθα δι' ὑμᾶσ,
 φηοί, καὶ ἐγὼ τοσαύτῆσ ἀπέλαυσα χάριτοσ. «Εἶγε ἠκούσατε τὴν
 οἰκονομίαν τῆσ χάριτοσ τοῦ Θεοῦ τῆσ δοθείσῆσ μοι εἰσ ὑμᾶσ».
 Τὴν πρόβρησιν αἰνίττειται τὴν πρὸσ τὸν Ἄνανίαν ρηθεῖσσαν
 περὶ αὐτοῦ ἐν Δαμασκῶ, ἠνίκα ἔλεγε· «Πορεύου, δι σκεῦοσ
 25 ἐκλογῆσ μοί ἐσιν οὔτιοσ τοῦ βασιάσαι τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον
 ἐθνῶν καὶ βασιλέων». Οἰκονομίαν χάριτόσ φηοι τὴν ἀποκάλυ-
 ψιν· τουτέστιν, οὐ παρὰ ἀνθρώπου ἔμαθον κατηξίωσεν ἐμοί

10. Ἰωάν. 14, 6.

11. Α' Κορ. 3, 10-11.

12. Ἐφεσ. 3, 1-2.

13. Πράξ. 9, 15.

μεν ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλ' ἀπὸ αὐτὸν ὠδηγήθημεν. «Οὐδεὶς», λέγει, «ἔρχεται πρὸς τὸν Πατέρα, παρὰ δι' ἐμοῦ»¹⁰. καὶ πάλιν· «Ἐγὼ εἶμαι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ»¹⁰. Συνδέει αὐτοὺς μὲ τοὺς ἀγίους, καὶ πάλιν ἐπιστρέφει εἰς τὸ προηγούμενον παράδειγμα, μὴ ἀφήνων πουθενὰ νὰ χωρισθοῦν ἀπὸ τὸν Χριστόν. Ἔτι μὲχρι τῆς παρουσίας θὰ οἰκοδομῆται αὕτη ἡ οἰκοδομή· ἄρα διὰ τοῦτο ἔλεγεν ὁ Παῦλος, «Ὡς σοφὸς ἀρχιτέκτων ἐγὼ ἔβαλα θεμέλιον»¹¹. καὶ πάλιν, ὅτι θεμέλιον εἶναι ὁ Χριστός. Τί εἶναι λοιπὸν αὐτό; Βλέπεις ὅτι δὲν πρέπει νὰ ὑπακούωμεν ἐπιπολαίως εἰς τὰς ὑποθήκας; Διὰ παραδειγμάτων τὸ εἶπεν αὐτό, ὅπως ὅταν λέγῃ γεωργὸν τὸν Πατέρα καὶ ρίζαν τὸν ἑαυτὸν του.

3. «Διὰ τοῦτο ἐγὼ ὁ Παῦλος, ὁ φυλακισμένος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ δι' ἑσᾶς τοὺς ἐθνικούς, ἐὰν βέβαια ἠκούσατε (διὰ τὸ σχέδιον τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ)»¹². Ὁμίλησε διὰ τὴν ἄπειρον φροντίδα τοῦ Χριστοῦ· κάνει λοιπὸν παρέκβασιν, διὰ νὰ εἴπῃ καὶ διὰ τὴν ἰδικήν του, ἡ ὁποία εἶναι μὲν μικρά, καὶ ἐντελῶς ἀσήμαντος ἐν σχέσει πρὸς ἐκείνην, ἀλλ' ἀρκετὴ καὶ αὕτη διὰ νὰ προσελκύσῃ. Διὰ τοῦτο καὶ ἐγὼ εἶμαι φυλακισμένος, λέγει. Διότι ἐὰν ὁ Κύριός μου ἐσταυρώθῃ δι' ἑσᾶς, πολὺ περισσότερον ἐγὼ πρέπει νὰ εἶμαι φυλακισμένος. Ὅχι μόνον ἐκεῖνος ἐφυλακίσθη, ἀλλ' ἐπιτρέπει καὶ εἰς τοὺς δούλους του νὰ φυλακίζωνται.

«Δι' ἑσᾶς τοὺς ἐθνικούς». Μεγάλῃ ἡ ἔμφασις· ὅχι μόνον δὲν σᾶς βδελυσσόμεθα πλέον, ἀλλὰ καὶ φυλακίζόμεθα δι' ἑσᾶς, λέγει, καὶ ἐγὼ ἠξιώθην τόσης χάριτος. «Ἐὰν φυσικὰ ἠκούσατε διὰ τὸ σχέδιον τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, πὺ μοῦ ἐδόθη δι' ἑσᾶς». Ἐδῶ ὑπαινίσσεται τὴν προφητείαν ἡ ὁποία ἐλέχθη δι' αὐτὸν εἰς τὸν Ἀνανίαν, ὅταν ἔλεγε· «Πήγαινε, διότι αὐτὸς εἶναι ὄργανον ἐκλογῆς μου, διὰ νὰ φέρῃ τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλέων καὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν»¹³. Οἰκονομίαν τῆς χάριτος ὀνομάζει τὴν ἀποκάλυψιν· δηλαδή, δὲν ἔμαθον ἀπὸ ἀνθρώπους τὴν ἀλήθειαν· κατηξίωσεν ἐμένα, ἐνῶ εἶμαι ἕνας, νὰ μοῦ ἀποκαλύψῃ τὴν οἰκονο-

ἐνὶ ὄντι ἀποκαλύψαι δι' ὑμᾶς. «Αὐτὸς γὰρ μοι εἶπε», φησί, «πορεύου, διτι εἰς ἔθνη μακρὰν ἐξαποστειλῶ σε».

«Εἶγε ἠκούσατε». Οἰκονομία γὰρ ἦν μεγάλη, τὸ μηδαμόθεν πειθόμενον ἄνωθεν καλέσαι, καὶ εἰπεῖν «Σαῦλε, Σαῦλε, τί με διώκεις;», καὶ τὸ πηρῶσαι τῷ φωτὶ ἐκείνῳ τῷ ἀπορρήτῳ. «Εἶγε ἠκούσατε», φησί, «τὴν οἰκονομίαν τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ τῆς δοθείσης μοι εἰς ὑμᾶς, διτι κατὰ ἀποκάλυψιν ἐγνωρίσθη μοι τὸ μυστήριον, καθὼς προέγραφα ἐν ὀλίγῳ». Ἴσως διὰ τινῶν ἐδήλωσεν, ἢ δι' Ἀπολλῶν ἔγραφε. Δείκνυσιν ἐν-
 10 ταῦθα, διτι τὸ πᾶν τοῦ Θεοῦ ἐστίν, διτι οὐδὲν εἰσηνέγκαμεν. Τί γάρ, εἶπέ μοι; Παῦλος αὐτὸς ὁ μέγας καὶ θαυμασιός, ὁ νομομαθής, ὁ ὑπὸ τοὺς πόδας Γαμαλιήλου κατὰ ἀκρίθειαν παιδευθείς, οὐχὶ χάριτι ἐσώθη; Μυστήριον γάρ ἐστι τὸ τὰ ἔθνη ἐξαίφνης εἰς μείζονα τῶν Ἰουδαίων εὐγένειαν ἀναγαγεῖν.
 15 «Καθὼς προέγραφα», φησὶν, «ἐν ὀλίγῳ», διὰ βραχέων, «πρὸς δὲ δύνασθε ἀναγινώσκοντες νοῆσαι».

4. Βαβαί· ὥστε οὐ τὸ πᾶν ἔγραψεν, οὐδὲ ὄσα γράψαι ἐ-
 χρῆν. Ἄλλ' ἐνταῦθα μὲν ἡ φύσις τοῦ πράγματος τοῦτο ἐποίει, ἀλλαχοῦ δὲ ἡ κακία, ὡς παρ' Ἑβραίοις, ὡς παρὰ Κορινθίοις.
 20 «Πρὸς δὲ δύνασθε ἀναγινώσκοντες νοῆσαι τὴν σύνεσίν μου», φησὶν, «ἐν τῷ μυστηρίῳ τοῦ Χριστοῦ». Τουτέστι, πῶς συνῆκα, πῶς ἐνόησα, ἦτοι αὐτὰ ἃ εἶπεν ὁ Θεός, ἢ διτι κἀθηται ἐκ δεξιῶν. Εἶτα καὶ τὸ ἀξιῶμα· «Οὐκ ἐποίησεν οὕτως ὁ Θεὸς παντὶ ἔθνει». Καὶ ποῖον ἔθνος τοῦτο, ᾧ ἐποίησεν οὕτως ὁ Θεός;
 25 «Ὁ εἰτέραις γενεαῖς», φησὶν, «οὐκ ἐγνωρίσθη τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, ὡς νῦν ἀπεκαλύφθη τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις αὐτοῦ καὶ προφήταις ἐν τῷ Πνεύματι».

14. Πράξ. 22, 21.

15. Πράξ. 9, 4.

16. Ἐφεσ. 3, 3.

17. Ἐφεσ. 3, 4.

18. Ψαλμ. 147, 9.

19. Ἐφεσ. 3, 5.

μίαν του πρὸς χάριν σας. Διότι «Αὐτὸς μοῦ εἶπε», λέγει, «πήγαινε, διότι θὰ σὲ στείλω μακρὰν εἰς τοὺς ἔθνικούς»¹⁴.

«Ἐὰν φυσικὰ ἤκούσατε». Ἦτο λοιπὸν μεγάλη οἰκονομία τὸ νὰ καλέσῃ ἄνωθεν ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ἀπὸ πουθενὰ δὲν ἐπέιθετο, καὶ νὰ εἴπῃ· «Σαούλ, Σαούλ, διατί μὲ καταδιώκεις;»¹⁵, καὶ τὸ νὰ τὸν τυφλώσῃ μὲ ἐκεῖνο τὸ μυστικὸν φῶς. «Ἐὰν φυσικὰ ἤκούσατε διὰ τὸ σχέδιον τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ», λέγει, «ὅτι δηλαδὴ κατ' ἀποκάλυψιν μοῦ ἐγνώρισε τὸ μυστήριον, ὅπως σᾶς ἔγραψα προηγουμένως»¹⁶. Ἴσως τοὺς τὸ εἶχε γνωρίσει μὲ κάποιους ἢ νὰ τοὺς ἔγραψε διὰ τοῦ Ἀπολλῶ. Ἐδῶ δεικνύει ὅτι τὸ πᾶν εἶναι τοῦ Θεοῦ, ὅτι τίποτε δὲν προσεφέραμεν. Τί λοιπὸν; εἶπέ μου. Ὁ Παῦλος αὐτὸς ὁ μέγας καὶ θαυμαστός, ὁ νομομαθής, ὁ ὁποῖος ἐμορφώθη μὲ μεγίστην ἐπιμέλειαν πλησίον τοῦ Γαμαλιήλ, δὲν ἐσώθη διὰ τῆς χάριτος; Εἶναι μυστήριον λοιπὸν τὸ νὰ ἀποδίδῃ ἑξαφνικὰ εἰς τὰ ἔθνη μεγαλυτέραν εὐγένειαν ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους. «Ὅπως σᾶς ἔγραψα προηγουμένως», λέγει, «μὲ ὀλίγους λόγους, εἰς τοὺς ὁποῖους ἤμπορεῖτε, ἐὰν τοὺς ἀναγνώσετε, νὰ ἐννοήσετε πῶς ἀντιλαμβάνομαι τὸ μυστήριον τοῦ Χριστοῦ»¹⁷.

4. Ὡ! Ὡστε δὲν τὰ ἔγραφεν ὄλα, οὔτε ὄσα ἔπρεπε νὰ γράψῃ. Ἄλλ' ἐδῶ μὲν αὐτὸ ὑπελείπετο εἰς τὴν φύσιν τοῦ πράγματος, ἐνῶ ἄλλοῦ ἦτο αἰτία ἢ κακία, ὅπως εἰς τοὺς Ἑβραίους καὶ εἰς τοὺς Κορινθίους. «Εἰς τοὺς ὁποῖους ἤμπορεῖτε, ἐὰν τοὺς ἀναγνώσετε», λέγει, «νὰ ἐννοήσετε πῶς ἀντιλαμβάνομαι τὸ μυστήριον τοῦ Χριστοῦ». Δηλαδὴ πῶς ἀντελήφθην, πῶς κατενόησα, ἦτοι αὐτὰ τὰ ὁποῖα εἶπεν ὁ Θεός, ἢ τὸ ὅτι κάθεται ἐκ δεξιῶν. Ὑστερα ἀναφέρει καὶ τὴν τιμὴν ποὺ τοῦ ἐγένετο· «Ὁ Κύριος δὲν συμπεριεφέρθη κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον εἰς κάθε ἔθνος»¹⁸. Καὶ ποῖον εἶναι τὸ ἔθνος τοῦτο, εἰς τὸ ὁποῖον συμπεριεφέρθη ἔτσι ὁ Θεός; «Τὸ ὁποῖον εἰς ἄλλας γενεάς», λέγει, «δὲν ἔγινε γνωστὸν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ὅπως ἀπεκαλύφθη τῶρα εἰς τοὺς ἁγίους ἀποστόλους του καὶ εἰς τοὺς προφήτας διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος»¹⁹.

Τί οὖν, εἶπέ μοι, οὐκ ἤδεσαν οἱ προφῆται; Πῶς οὖν φησιν ὁ Χριστός, δι Μωϋσῆς καὶ οἱ προφῆται ταῦτα περὶ ἐμοῦ ἔγραψαν; καὶ πάλιν, «Εἰ ἐπιστεύετε Μωϋσῆ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί»; καὶ πάλιν, «Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς, δι ὑμεῖς δοκεῖτε
 5 ἐν αὐταῖς ζωὴν αἰώνιον ἔχειν, καὶ κεῖναι εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ»; Τοῦτό φησιν, ἢ δι πᾶσιν ἀνθρώποις οὐκ ἀπεκαλύφθη - προσέθηκε γάρ, «Ὁ ἐτέραις γενεαῖς οὐκ ἐγνωρίσθη τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, ὡς νῦν ἀπεκαλύφθη» - ἢ δι οὕτως οὐκ ἐγνωρίσθη διὰ πραγμάτων αὐτῶν καὶ ἔργων, «ὡς νῦν
 10 ἀπεκαλύφθη τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις αὐτοῦ καὶ προφήταις ἐν Πνεύματι». Ἐνόησον γάρ· ὁ Πέτρος, εἰ μὴ παρὰ τοῦ Πνεύματος ἤκουσεν, οὐκ ἂν ἐπορεύθη εἰς τὰ ἔθνη. Ἄκουσον γὰρ τί φησιν· «Ἄρα ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς καὶ ἡμῖν». Τοῦτέστιν, ἐν Πνεύματι ἐξελέξατο ὁ Θεὸς
 15 λαβεῖν αὐτοὺς τὴν χάριν. Ἐλεγον μὲν οὖν οἱ προφῆται, οὕτω δὲ ἀκριβῶς οὐκ ἤδεσαν, ὅπου γε οὐδὲ οἱ ἀπόστολοι μετὰ τὸ ἀκοῦσαι πολὺ γὰρ ὑπερέβαινον ἀνθρώπινον λογισμὸν καὶ ἐλπίδα κοινήν.

«Εἶναι τὰ ἔθνη συγκληρονόμα καὶ σύσωμα καὶ συμμετοχα». Τί ἐστι, «συγκληρονόμα καὶ συμμετοχα τῆς ἐπαγγελίας, καὶ σύσωμα»; Τοῦτό ἐστι τὸ μέγα, τὸν ἕν σῶμα εἶναι, ἢ ἐγγύτης ἢ πολλῆ. Ὅτι μὲν γὰρ κληθήσεται, ἤδεσαν, τοσοῦτον δέ, οὐκέτι. Τοῦτο γὰρ καλεῖ μωσιήριον. «Τῆς ἐπαγγελίας». Μειτεῖχον οἱ Ἰσραηλίται, συμμετεῖχον καὶ τὰ ἔθνη τῆς ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ. «Ἐν τῷ Χριστῷ διὰ τοῦ εὐαγγελίου». Τοῦτέστι, τῷ πεμφθῆναι καὶ πρὸς αὐτούς, καὶ τῷ πιστεῦσαι· οὐ γὰρ ἀπλῶς, ἀλλὰ διὰ τοῦ εὐαγγελίου. Ἄλλὰ τοῦτο μὲν οὐδὲν

20. Ἰωάν. 5, 46.

21. Ἰωάν. 5, 39.

22. Πράξ. 11, 17.

23. Ἐφεσ. 3, 6.

Τί λοιπόν, εἶπέ μου, δὲν ἐγνώρισαν οἱ προφῆται τὸ σχέδιον τῆς οἰκονομίας; Πῶς λοιπὸν τότε λέγει ὁ Χριστός, ὅτι ὁ Μωϋσῆς καὶ οἱ προφῆται ἔγραψαν αὐτὰ δι' ἐμέ; Καὶ πάλιν· «Ἐὰν ἐπιστεύατε εἰς τὸν Μωϋσῆν, θὰ ἐπιστεύατε καὶ εἰς ἐμέ»²⁰; Καὶ πάλιν, «Σεῖς ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς, διότι νομίζετε ὅτι δι' αὐτῶν θὰ ἔχετε ζωὴν αἰώνιον· ἐκεῖναι μαρτυροῦν δι' ἐμέ»²¹; Αὐτὸ τὸ λέγει, εἴτε διότι δὲν ἀπεκαλύφθη εἰς ὄλους τοὺς ἀνθρώπους — διότι προσέθεσε, «τὸ ὁποῖον εἰς ἄλλας γενεὰς δὲν ἔγινε γνωστὸν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ὅπως ἀπεκαλύφθη τώρα» — εἴτε διότι δὲν ἔγινε γνωστὸν διὰ τῶν ἰδίων τῶν πραγμάτων καὶ τῶν ἔργων, «ὅπως ἀπεκαλύφθη τώρα εἰς τοὺς ἁγίους ἀποστόλους του καὶ εἰς τοὺς προφήτας διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος». Σκέψου λοιπὸν· ἐὰν ὁ Πέτρος δὲν εἶχεν ἀκούσει ἀπὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, δὲν θὰ ἐπορεύετο εἰς τὰ ἔθνη. Διότι ἄκουσε τί λέγει· «Ἐπομένως ὁ Θεὸς ἔδωκεν καὶ εἰς αὐτοὺς τὴν ἰδίαν δωρεὰν ὅπως καὶ εἰς ἐμᾶς»²². Δηλαδή διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐξέλεξεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς διὰ νὰ λάβουν αὐτὴν τὴν χάριν. Ἔλεγον μὲν λοιπὸν οἱ προφῆται, ἀλλὰ δὲν τὰ ἐγνώριζον ἀκριβῶς ἔτσι, ὅπως βέβαια οὔτε οἱ ἀπόστολοι, παρὰ ἀφοῦ ἤκουσαν καὶ μετὰ· διότι ὑπερέβαιναν αὐτὸ κατὰ πολὺ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν καὶ τὴν κοινὴν ἐλπίδα.

«Ἐφάνερωσε δηλαδή ὅτι οἱ ἔθνη οἶναι κληρονόμοι μαζί μὲ ἐσᾶς καὶ συσσωματωμένοι καὶ συμμετοχοὶ τῆς ὑποσχέσεώς του»²³. Τί σημαίνει «εἶναι κληρονόμοι μαζί μὲ ἐσᾶς, συμμετοχοὶ καὶ συσσωματωμένοι»; Αὐτὸ εἶναι τὸ μέγα, τὸ νὰ εἶναι ἓνα σῶμα, ἢ μεγάλη δηλαδή ἐγγύησις. Τὸ ὅτι δηλαδή θὰ κληθοῦν, τὸ ἐγνώρισαν, ὄχι ὅμως τόσον πολὺ. Αὐτὸ λοιπὸν ὀνομάζει μυστήριον. «Τῆς ὑποσχέσεως». Μετεῖχον ὡς Ἰσραηλίται, συμμετεῖχον καὶ τὰ ἔθνη εἰς τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ Θεοῦ. «Ἐν τῷ Χριστῷ διὰ τοῦ εὐαγγελίου». Δηλαδή, τὸ νὰ ἀποσταλοῦν καὶ πρὸς αὐτοὺς καὶ τὸ νὰ πιστεύσουν, ὄχι βέβαια ἐπιπολαίως, ἀλλὰ διὰ τοῦ εὐαγγελίου. Αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι τίποτε σπουδαῖον, ἀλλ' ἀσήμαντον·

μέγα, μικρόν γάρ· καὶ ἄλλο μείζον ἡμῖν ἀποκαλύπτει, διὸ οὐ μόνον ἄνθρωποι, ἀλλ' οὐδὲ ἄγγελοι, οὐδὲ ἀρχάγγελοι, οὐδὲ ἄλλη τις κτιστὴ δύναμις ἤδει τοῦτο· μυστήριον γὰρ ἦν, καὶ οὐκ ἀπεκαλύφθη.

δ. «Τὴν σύνεσίν μου», φησί, «νοῆσαι». Ἴσως δ' ἐν ταῖς Πράξεσιν εἶπεν αὐτοῖς, διὸ τίς ἢ σύνεσις αὐτοῦ, διὸ καὶ τὰ ἔθνη προσκαλεῖται. Ταύτην ἑαυτοῦ λέγει σύνεσιν τὴν τοῦ μυστηρίου, δ' εἶπεν, διὸ ἐν ἑαυτῷ κτίσει εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον. Ἀπὸ γὰρ ἀποκαλύψεως ἔμαθεν, διὸ οὐ δεῖ βδελύττεσθαι τὰ ἔθνη, 10 καὶ οὗτος καὶ Πέτρος· καὶ τοῦτο ἐν τῇ ἀπολογίᾳ αὐτοῦ φησιν. «Οὗ ἐγενήθην διάκονος κατὰ τὴν δωρεὰν τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ τὴν δοθεῖσάν μοι κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ». Εἶπεν, διὸ δέσμιός εἰμι, ἀλλὰ πάλιν τὸ ὄλον αὐτοῦ φησι. «Κατὰ τὴν δωρεὰν τῆς χάριτος»· κατὰ δύναμιν δωρεᾶς γέγο- 15 νε τὸ ἀξίωμα τῆς τιμῆς ταύτης. Ἄλλ' οὐκ ἤρκει ἡ δωρεά, εἰ μὴ καὶ δύναμιν ἐνέθηκεν.

5. Ὅτιως γὰρ δυνάμεως μεγάλης, καὶ οὐκ ἤρκει ἀνθρωπίνῃ σπουδῇ. Τρία γὰρ εἰσήνεγκεν εἰς τὸ κήρυγμα, προθυμίαν ζέουσαν καὶ παράβολον, ψυχὴν πᾶν διτιοῦν ὑπομεῖναι ἔ- 20 τοιμον, καὶ σύνεσιν καὶ σοφίαν· οὐ γὰρ ἤρκει τὸ φιλοκίνδυνον· δύναμιν Πνεύματος, βίον ἄληπτον. Καὶ θέα ἀπ' αὐτοῦ πρώτου. Ἄκουε αὐτοῦ γράφωντος· «Ἴνα μὴ μωμηθῇ ἡ διακονία ἡμῶν»· καὶ πάλιν, «Ἡ γὰρ παράκλησις ἡμῶν οὐκ ἐκ πλάνης, οὐδὲ ἐξ ἀκαθαρσίας, οὔτε ἐν λόγῳ κολακείας, οὔτε ἐν προ- 25 φάσει πλεονεξίας». Εἶδες τὸ ἄμωμον; Καὶ πάλιν, «Προνοούμενοι καλὰ, οὐ μόνον ἐνώπιον Κυρίου, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον ἀνθρώπων». Εἶτα μετὰ ταῦτα, «Καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀποθνήσκω, νῆ τὴν ὑμετέραν καύχησιν, ἦν ἔχω ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ»·

24. Ἐφεσ. 5, 7.

25. Β' Κορ. 6, 3.

26. Α' Θεσ. 2, 8.

27. Ρωμ. 12, 17.

διότι μᾶς ἀποκαλύπτει καὶ ἄλλο σπουδαιότερον, ὅτι δηλαδή, ὄχι μόνον ἄνθρωποι, ἀλλ' οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχάγγελοι, οὔτε κάποια ἄλλη κτιστὴ δύναμις ἐγνώριζε τοῦτο· διότι ἦτο μυστήριον καὶ δὲν ἀπεκαλύφθη.

«Νὰ γνωρίσετε», λέγει, «πῶς ἀντιλαμβάνομαι αὐτό». Ἴσως ἐννοεῖ αὐτὸ τὸ ὁποῖον εἶπεν εἰς αὐτοὺς εἰς τὰς Πράξεις, δηλαδή ποία εἶναι ἡ γνῶσις του, τὸ ὅτι προσκαλεῖ καὶ τὰ ἔθνη. Αὐτὴν ὀνομάζει ἰδικήν του γνῶσιν τοῦ μυστηρίου, τὸ ὁποῖον εἶπεν, τὸ ὅτι δηλαδή ὁ Κύριος θὰ δημιουργήσῃ εἰς τὸν ἑαυτὸν του ἀπὸ τὰ δύο μέρη ἓνα νέον ἄνθρωπον. Διότι ἐξ ἀποκαλύψεως ἐγνώρισεν ὅτι δὲν πρέπει νὰ βδελύσσεται τὰ ἔθνη, καὶ αὐτὸς καὶ ὁ Πέτρος· καὶ αὐτὸ τὸ ἀναφέρει εἰς τὴν ἀπολογίαν του, «Τοῦ ὁποίου ἔγινα ὑπηρέτης συμφώνως πρὸς τὴν δωρεὰν τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία μοῦ ἐδόθη κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῆς δυνάμεώς του»²⁴. Εἶπεν, ὅτι εἶμαι φυλακισμένος, ἀλλὰ πάλιν ἀποδίδει τὸ πᾶν εἰς τὸν Θεόν. «Συμφώνως πρὸς τὴν δωρεὰν τῆς χάριτος» ἀπὸ τὴν δύναμιν τῆς δωρεᾶς ἠξιώθη αὐτῆς τῆς τιμῆς. Ἄλλὰ δὲν θὰ ἦτο ἀρκετὴ ἡ δωρεά, ἐὰν δὲν εἶχε θέσει ἐντὸς αὐτοῦ καὶ δύναμιν.

5. Πράγματι λοιπὸν ἦτο ἔργον μεγάλης δυνάμεως καὶ δὲν ἦτο ἀρκετὴ καμμία ἀνθρωπίνη προσπάθεια. Διότι τρία πράγματα προσέφερον εἰς τὸ κήρυγμα, θερμὴν καὶ ριψοκίνδυνον προθυμίαν, ψυχὴν ἔτοιμον νὰ ὑπομείνῃ ὅ,τιδήποτε, καὶ σοφίαν καὶ σύνεσιν· διότι δὲν ἦτο ἀρκετὴ ἡ προθυμία εἰς τοὺς κινδύνους· ἦτο ἀπαραίτητος καὶ ἡ δύναμις τοῦ ἁγίου Πνεύματος καθὼς καὶ βίος ἀνεπίληπτος. Καὶ πρόσεχε πρῶτα αὐτὸν τὸν ἴδιον. Ἦκουε τὰ ὅσα γράφει· «Διὰ νὰ μὴ δυσφημισθῇ ἡ ἀποστολή μας»²⁵· καὶ πάλιν, «Διότι ἡ προτροπή μας δὲν προήρχετο ἀπὸ πλάνην, οὔτε ἀπὸ ἀνήθικον ἐλατήριον, οὔτε ἀπὸ δόλον»²⁶. Εἶδες τὸ ἄμπεπτον; Καὶ πάλιν, «Νὰ εἴσθε προνοητικοὶ καὶ προσεκτικοί, ὄχι μόνον εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον ὄλων τῶν ἀνθρώπων»²⁷. Ὑστερον, μετὰ ἀπὸ αὐτὰ γράφει· «Κάθε ἡμέραν ἀποθνήσκω, μὰ τὴν καύχησιν τὴν ὁποίαν ἔχω δι' ἐσᾶς διὰ τοῦ Ἰησοῦ

καὶ πάλιν, «Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλίψις ἢ στενοχωρία ἢ διωγμός;» καὶ πάλιν, «Ἐν ὑπομονῇ πολλῇ, ἐν θλίψεσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν διωγμοῖς, ἐν στενοχωρίαις, ἐν πληγαῖς, ἐν φυλακαῖς».

- 5 Ἐἴτα ἡ οἰκονομία αὐτοῦ· «Γέγονα τοῖς Ἰουδαίοις ὡς Ἰουδαῖος, τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος, τοῖς ὑπὸ νόμον ὡς ὑπὸ νόμον»· καὶ ξυρᾶται, καὶ μυρία ποιεῖ. Τὸ δὲ πάντων κεφάλαιον, ἐν δυνάμει Πνεύματος ἁγίου. «Οὐ γὰρ τολμήσω λαλήσαι τι», φησὶν, «ὧν οὐ κατειργάσατο Χριστὸς δι' ἐμοῦ»· καὶ πάλιν, 10 «Τί γὰρ ἐσὶν, ὃ ἠτιθήθητε ὑπὲρ τὰς λοιπὰς ἐκκλησίας;»· καὶ πάλιν, «Οὐδὲν γὰρ ὑσιέρησα τῶν ὑπερλίαν ἀποσιτόλων, εἰ καὶ οὐδὲν εἶμι». Τούτων γὰρ ἄνευ οὐ δυνατόν. Οὐ διὰ τὰ σημεῖα οὖν αὐτοῦ ἐγένοντο πιστοί· οὐ γὰρ τὰ σημεῖα τοῦτο ἐποίει· οὐδὲ ἀπὸ τούτων ἤξιον μέγα φρονεῖν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἄλλων. 15 Δεῖ γὰρ καὶ ἄληπτον εἶναι καὶ οἰκονομικὸν καὶ ριψοκίνδυνον καὶ διδακτικόν. Τούτοις τὸ πλεόν καιωρθῶτο· εἰ ταῦτα ἦν, οὐδὲν ἔδει σημείων.

Ὅρῶμεν γοῦν αὐτὸν καὶ πρὸ τῶν σημείων μυρία τοιαῦτα καιωρθακότα. Νῦν δὲ οὐδὲν τούτων ἔχοντες ἡμεῖς, βουλό- 20 μεθα πάντων κρατεῖν. Θάτερον γὰρ ἂν διασπασθῆ θαιέρου; τὸν λοιπὸν ἄχρησιον γίνεται. Τί γὰρ ὄφελος ριψοκίνδυνον εἶναι, βίου ὄντια ἐπιληψίμου; «Εἰ γὰρ τὸ φῶς τὸ ἐν σοὶ σκότιος», φησί, «τὸ σκότιος πόσον;». Τί δὲ ὄφελος βίου εἶναι ἀλή- πτου, νωθρὸν ὄντια καὶ ὑπνηλόν; «Ἐὰν γὰρ μή τις ἄρη τὸν

28. Α' Κορ. 15, 31.

29. Ρωμ. 8, 35.

30. Β' Κορ. 6, 4-5.

31. Α' Κορ. 9, 20-21.

32. Ρωμ. 15, 18.

33. Β' Κορ. 12, 18.

34. Β' Κορ. 12, 11.

35. Ματθ. 6, 23.

Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας»²⁸. καὶ πάλιν· «Ποῖος θὰ μᾶς χωρῖση ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ; Θλίψις ἢ στενοχωρία ἢ διωγμὸς ἢ πείνα ἢ γυμνότης ἢ κίνδυνος ἢ μάχαιρα;»²⁹. Καὶ πάλιν· «Μὲ τὴν μεγάλην ὑπομονὴν μας εἰς τὰς θλίψεις, εἰς τὰς ταλαιπωρίας, εἰς τοὺς διωγμοὺς, εἰς τὰς στενοχωρίας, εἰς τὰς μαστιγώσεις, εἰς τὰς φυλακίσεις»³⁰.

Ὑστερον ἀναφέρει τὴν τακτικὴν του· «Καὶ ἔγινα εἰς τοὺς Ἰουδαίους ὡς Ἰουδαῖος, εἰς τοὺς ἐκτὸς νόμου ὡσὰν νὰ ἤμουν ἔξω ἀπὸ τὸν νόμον, εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἦσαν ὑπὸ τὸν νόμον, ἔγινα ὡσὰν νὰ ἤμουν ὑπὸ τὸν νόμον»³¹. καὶ ξυρίζεται, καὶ κάνει ὅ,τιδὴποτε διὰ τὴν σωτηρίαν των. Καὶ τὸ σπουδαιότερον ἀπὸ ὅλα εἶναι ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ πραγματοποιεῖ μὲ τὴν δύναμιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. «Διότι δὲν θὰ τολμήσω ν' ἀναφέρω κάτι», λέγει, «ποῦ νὰ μὴ τὸ ἔκαμεν ὁ Χριστὸς δι' ἐμοῦ»³². καὶ πάλιν· «Κατὰ τί λοιπὸν εἴσθε κατώτεροι ἀπὸ τὰς ἄλλας ἐκκλησίας;»³³, καὶ πάλιν· «Διότι εἰς τίποτε δὲν ἐφάνην κατώτερος ἀπὸ τοὺς ἐξοχωτέρους ἀποστόλους, ἂν καὶ δὲν εἶμαι τίποτε»³⁴. Διότι χωρὶς αὐτὰ δὲν ἦτο δυνατόν. Δὲν ἔγιναν λοιπὸν πιστοὶ ἐξ αἰτίας τῶν θαυμάτων του· διότι αὐτὸ δὲν τὸ ἔκαμον τὰ θαύματα· οὔτε ἀπὸ αὐτὰ ἐνόμιζεν ὅτι πρέπει νὰ καυχᾶται, ἀλλ' ἀπὸ τὰ ἄλλα. Πρέπει λοιπὸν καὶ ἀνεπίληπτος νὰ εἶναι, καὶ ἰκανὸς εἰς τὸ νὰ διοικῆ, καὶ ριψοκίνδυνος, καὶ ἰκανὸς νὰ διδάσκη. Δι' αὐτῶν κατωρθώμετο τὸ μεγαλύτερον μέρος ἀπὸ αὐτά· ἐὰν ὑπῆρχον αὐτά, δὲν ἐχρειάζοντο τὰ θαύματα.

Βλέπομεν λοιπὸν αὐτὸν καὶ πρὶν ἀπὸ τὰ θαύματα, νὰ ἔχη κατορθώσει πάρα πολλά. Τώρα δέ, ἐνῶ δὲν ἔχομεν τίποτε ἀπὸ αὐτὰ ἐμεῖς, θέλομεν νὰ ἐξουσιάζωμεν τὰ πάντα. Διότι ἐὰν τὸ ἓν ἀπὸ τὰ δύο ἀποσπασθῆ ἀπὸ τὸ ἄλλο, γίνεται ἄχρηστον τοῦ λοιποῦ. Πράγματι, τί ὠφελεῖ τὸ νὰ εἶναι κανεὶς ριψοκίνδυνος, ὅταν ἡ ζωὴ του εἶναι ἐπιλήψιμος; Διότι λέγει· «Ἐὰν τὸ ἐσωτερικόν σου φῶς εἶναι σκότος, πόσον μεγάλο εἶναι τὸ σκότος;»³⁵. Ποῖον δὲ τὸ ὄφελος ἐὰν ἔχη κανεὶς ζωὴν ἀνεπίληπτον, ἀλλ' εἶναι νωθρὸς καὶ ὑπναρᾶς;

σιν αὐτοῦ», φησί, «καὶ ἀκολουθήσῃ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιος». καὶ, «Ἐὰν μὴ τις θῆ ἰὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν προβάτων». Τί δὲ ὄφελος εἶναι ταῦτα ἀμφοτέρω, καὶ μὴ εἶναι οἰκονομικόν, «ὡς εἰδέναι πῶς δεῖ ἐνὶ ἑκάστῳ ἀποκρινα-
5 σθαι»; Εἰ καὶ τὰ σημεῖα οὐκ ἐν ἡμῖν, ταῦτα ἀμφοτέρω ἐν ἡμῖν.

Ἄλλ' ὅμως ἰσοῦσα εἰσφέρων παρ' ἑαυτοῦ, τὸ πᾶν ἐλογίζετο ἰὴ χάριτι. Τοῦτο εὐγνώμονος οἰκείου. Καὶ οὐδ' ἂν ἐμάθομεν αὐτοῦ ποιεῖ τὰ κατορθώματα, εἰ μὴ εἰς ἀνάγκην κατέσθη τοῦ πράγματιος. Ἄρα ἄξιοί ἐσμεν κἂν μεμνησθαι Παύ-
10 λου; Ἐκεῖνος καὶ τὴν χάριν ἔχων βοηθοῦσαν, οὐκ ἤρκετο, ἀλλὰ μυρίους εἰσέφερε κινδύνους· ἡμεῖς δὲ ἀπειτερημένοι τῆς παρησιας ἐκείνης, πόθεν, εἶπέ μοι, προσδοκῶμεν ἢ τοὺς ἐγχειρισθέντας φυλάξαι ἢ τοὺς οὐδέπω προσελθόντας προσλαβεῖν, ἄνθρωποι τρυφᾶν μεμελειηκότιες, καὶ ἀνάπαντι παν-
15 ταχοῦ ζητοῦντες, καὶ κινδύνους οὐδὲ ὄναρ ἐνέγκαι δυνάμενοι, μᾶλλον δὲ οὐ θέλοντες, τῆς δὲ σοφίας ἐκείνου ἰσοῦτον ἀπέχοντες, ὅσον ὁ οὐρανὸς τῆς γῆς; Διὰ τοῦτο καὶ οἱ ὑφ' ἡμῖν πολὺ τῶν τότε ἀφεισήκασιν, ἐπειδὴ οἱ τότε μαθηταὶ τῶν νῦν διδασκάλων κρείττους ἦσαν, ἐν μέσοις δήμοις καὶ τυράννοις
20 ἀπειλημένοι, καὶ πάντας πάντοθεν ἔχοντες πολεμίους, καὶ οὐδὲ πρὸς βραχὺ κατελκόμενοι καὶ ἐπικαμπιόμενοι.

6. Ἄκουε γοῦν Φιλιππησίοις τί φησι «Ὅτι ὑμῖν ἐχαρίσθη τὸ ὑπὲρ Χριστοῦ, οὐ μόνον τὸ εἰς αὐτὸν πιστεύειν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχειν». Θεσσαλονικεῦσι δὲ πάλιν, διὰ «Μι-
25 μηταὶ ἐγένεσθε τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ τῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ». Καὶ Ἑβραίοις δὲ γράφων ἔλεγε· «Καὶ τὴν ἀρπαγὴν

36. Ματθ. 10, 38.

37. Ἰωάν. 10, 11.

38. Κολοσ. 4, 6.

39. Φιλιπ. 1, 29.

40. Α' Θεσσ. 2, 14.

«Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δὲν παίρνει τὸν σταυρὸν του καὶ δὲν μὲ ἀκολουθεῖ», λέγει, «δὲν εἶναι ἄξιος δι' ἐμέ»³⁶. Καί, «Ἐὰν κάποιος δὲν θυσιάσῃ τὴν ζωὴν του διὰ τὰ πρόβατα»³⁷. Τί τὸ ὄφελος δὲ ἐὰν ἔχῃ αὐτὰ καὶ τὰ δύο, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἰκανὸς διαχειριστής, «εἰς τὸ νὰ γνωρίζῃ πῶς πρέπει ν' ἀπαντᾷ εἰς τὸν καθένα»³⁸; Ἐὰν καὶ δὲν ἔχομεν νὰ παρουσιάσωμεν θαύματα, ὅμως αὐτὰ τὰ δύο ἀποτελοῦν κτῆμα μας.

Ἄλλ' ὅμως ἐνῶ προσέφεραν τόσα, τὸ πᾶν ἀπέδιδεν εἰς τὴν χάριν. Αὐτὸ εἶναι γνῶρισμα εὐγνώμονος δούλου. Καὶ δὲν θὰ ἐγνωρίζαμεν ποτὲ τὰ κατορθώματά του, ἐὰν δὲν εἶχεν ἀναγκασθῆ νὰ τὸ κάνῃ. Ἄρα γε εἴμεθα ἄξιοι ἔστω κα νὰ ἐνθυμούμεθα τὸν Παῦλον; Ἐκεῖνος ἂν καὶ εἶχε βοηθὸν καὶ τὴν χάριν, δὲν ἤρκεῖτο, ἀλλὰ προσέφερε τὴν ὑπομονὴν του εἰς ἀπείρους κινδύνους· ἐμεῖς δέ, στερημένοι ἀπὸ τὴν παρρησίαν ἐκείνην, ἀπὸ ποῦ, εἶπέ μου, περιμένομεν εἴτε νὰ φυλάξωμεν ἐκείνους τοὺς ὁποίους μᾶς παρέδωσαν, εἴτε νὰ προσθέσωμεν εἰς τὸ ποίμνιόν μας ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἀκόμη δὲν προσῆλθον, καθ' ἣν στιγμὴν εἴμεθα ἄνθρωποι οἱ ὁποῖοι ἐμάθομεν νὰ φροντίζωμεν ἐπιμελῶς δι' ἀπολαύσεις, καὶ νὰ ζητῶμεν παντοῦ ἀνάπαυσιν, καὶ δὲν ἤμποροῦμεν νὰ ὑποφέρωμεν κινδύνους οὔτε εἰς τὸ ὄνειρον, ἢ καλύτερα δὲν θέλομεν, ἀπέχομεν δὲ ἀπὸ τὴν σοφίαν ἐκείνου τόσον, ὅσον ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τὴν γῆν; Διὰ τοῦτο καὶ οἱ σημερινοὶ ἀπέχουν πολὺ ἀπὸ τοὺς τότε, ἐπειδὴ οἱ τότε μαθηταὶ ἦσαν καλύτεροι ἀπὸ τοὺς σημερινούς διδασκάλους, καὶ εὐρισκόμενοι ἐν μέσῳ ὄχλων καὶ τυράννων, καὶ πολεμούμενοι ἀπὸ ὄλους γενικῶς, οὔτε κἂν μίαν στιγμὴν ὑπετάσσοντο ἢ ἐκάμπτοντο.

6. Ἄκουε λοιπὸν τί λέγει εἰς τοὺς Φιλιππησίους· «διότι εἰς ἐσᾶς ἐχαρίσθη τὸ νὰ κάνετε αὐτὸ πρὸς χάριν τοῦ Χριστοῦ, ὄχι μόνον τὸ νὰ πιστεύετε εἰς αὐτόν, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ πάσχετε δι' αὐτόν»³⁹. Εἰς τοὺς Θεσσαλονικεῖς δὲ πάλιν· «Σεῖς, ἀδελφοί, ἀκολουθήσατε τὸ παράδειγμα τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ, πού εἶναι εἰς τὴν Ἰουδαίαν»⁴⁰. Καὶ εἰς τοὺς Ἑβραίους

των ὑπαρχόντων ὑμῶν μετὰ χαρᾶς προσεδέξασθε». Καὶ Κο-
 λασαεῦσι δὲ μαρτυρεῖ λέγων· «Ἀπεθάνετε γάρ, καὶ ἡ ζωὴ ὑ-
 μῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ»· καὶ αὐτοῖς δὲ
 τούτοις πολλοὺς κινδύνους μαρτυρεῖ. Καὶ Γαλάταις δὲ γρά-
 5 φων λέγει· «Τοσαῦτα ἐπάθειτε εἰκῆ· εἶγε καὶ εἰκῆ». Καὶ δ-
 οῦς αὐτοὺς περὶ εὐποιίας πάντας ἐσχολακίας. Διὰ τοῦτο καὶ
 ἡ χάρις ἐνήργει ἰότε, διὰ τοῦτο καὶ ἐν κατορθώμασιν ἔζων.
 Τί δὲ Κορινθίοις γράφει, ἄκουε, οἷς μυρία ἐγκαλεῖ· οὐχὶ καὶ
 αὐτοῖς μαρτυρεῖ, λέγων, «Ἀλλὰ τὸν ζῆλον ὑμῶν ἀλλὰ τὴν
 10 ἐπιπόδησιν»; Καὶ πάλιν καὶ περὶ Τίτου ὅσα αὐτοῖς λέγει.

Ταῦτα οὐδὲ ἐν διδασκάλοις ἴδοι τις ἂν γενόμενα νῦν
 ὥστε πάντα οἴχεται καὶ ἀπόλωλε. Τὸ δὲ αἷτιον τὸ τὴν ἀγά-
 πην ἐφύχθαι· τὸ τοὺς ἁμαριάνοντας μὴ κολάζεσθαι· ἄκουε
 γὰρ αὐτοῦ γράφοντος τῷ Τιμοθέῳ, καὶ λέγοντος· «Τοὺς ἁ-
 15 μαριάνοντας ἐνώπιον πάντων ἔλεγχε»· τὸ τοὺς ἄρχοντας νο-
 σεῖν· τῆς γὰρ κεφαλῆς οὐχ ὑγιαινούσης, πῶς ἂν τὸ λοιπὸν
 σῶμα εὐρωσιον μένοι; Ὅρα γοῦν ἀνωμαλία ὄση. Οἱ μὲν
 γὰρ ὁρθῶς διοῦντες, καὶ ὁπωσδήποτε παρησίαν ἔχοντες, τὰς
 κορυφὰς τῶν ὀρέων κατειλήφασι, καὶ ἐκ μέσου γεγόνασιν,
 20 ὥσπερ πολεμίου καὶ ἀλλοτριου, ἀλλ' οὐχὶ οἰκείου σώματος
 ἀποσπώμενοι· φθόροι δὲ καὶ μυρίων γέμοντες κακῶν εἰσε-
 πήδησαν εἰς τὰς Ἐκκλησίας. Ὠνηταὶ γεγόνασιν αἱ ἀρχαί.
 Μυρία ἐντεῦθεν ἰκίεται κακά, καὶ οὐδεὶς ὁ διορθούμενος,
 οὐδεὶς ὁ ἐπιτιμῶν· ἀλλ' ὁδὸν τινα καὶ ἀκολουθίαν ἔλαβεν ἡ
 25 ἀταξία. Ἡμαρτίε τις καὶ ἐνεκλήθη; Οὐ πρὸς τὸ δεῖξαι ἄθω-

41. Ἐβρ. 10, 34.

42. Κολοσ. 3, 3.

43. Γαλ. 3, 4.

44. Β' Κορ. 7, 11.

45. Β' Κορ. 8, 16-17.

46. Α' Τιμ. 5, 20.

δὲ γράφων ἔλεγε· «καὶ τὴν διαρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων σας μὲ καρὰν τὴν ἐδέχθητε»⁴¹. Καὶ εἰς τοὺς Κολοσσαεῖς γράφων βεβαιώνει τὸ ἴδιο λέγων· «Διότι ἔχετε ἀποθάνει καὶ ἡ ζωὴ σας εἶναι κρυμμένη μαζὶ μὲ τὸν Χριστὸν εἰς τὸν Θεόν»⁴². Καὶ μὲ αὐτοὺς τοὺς λόγους του βεβαιώνει πολλοὺς κινδύνους. Καὶ εἰς τοὺς Γαλάτας δὲ γράφων λέγει· «Τὰ τόσα πού ἐπάθατε, ἀπέβησαν μάταια· ἐὰν βέβαια μόνον μάταια!»⁴³. Καὶ βλέπει ὅλους αὐτοὺς νὰ εὐκαιροῦν δι' εὐεργεσίαν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ χάρις ἐνήργει τότε, διὰ τοῦτο καὶ ἔζων μέσα εἰς κατορθώματα. Ἦκουσε δὲ τί γράφει εἰς τοὺς Κορινθίους, τοὺς ὁποίους διὰ πολλὰ κατηγορεῖ· δὲν βεβαιώνει τὸ ἴδιο καὶ δι' αὐτοὺς ὅταν λέγῃ «πόσον μέγας ὁ ζῆλος σας, πόσον μέγας ὁ πόθος σας»⁴⁴; Καὶ πάλιν ὅσα λέγει εἰς αὐτοὺς διὰ τὸν Τίτον⁴⁵.

Αὐτὰ οὔτε εἰς τοὺς διδασκάλους θὰ ἴδη κανεῖς νὰ γίνωνται σήμερον· ὥστε τὰ πάντα ἐχάθησαν καὶ ἠφανίσθησαν. Ἡ δὲ αἰτία εἶναι ὅτι ἐψυχράνθη ἡ ἀγάπη, ὅτι δὲν τιμωροῦνται οἱ ἁμαρτάνοντες· ἄκουε λοιπὸν αὐτὸν πού γράφει εἰς τὸν Τιμόθεον καὶ λέγει· «Ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἁμαρτάνουν νὰ τοὺς ἐλέγχῃς ἐνώπιον ὄλων»⁴⁶. καθὼς ἐπίσης διὰ τὸ ὅτι οἱ ἄρχοντες εἶναι ἀσθενεῖς· διότι, ὅταν δὲν εἶναι ὑγιῆς ἡ κεφαλή, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι εὐρωστον τὸ ὑπόλοιπον σῶμα; Πρόσεχε λοιπὸν πόση ἀνωμαλία ἐπικρατεῖ. Διότι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ζοῦν ὀρθῶς καὶ ἔχουν ὅπωςδήποτε παρησῖαν, κατέλαβον τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων, καὶ ἔφυγαν ἀπὸ τὸ κέντρον, ἀφοῦ ἀπεσπάσθησαν ἀπὸ τὸ ὄλον σῶμα, ὡσὰν νὰ ἦτο ἐχθρικὸν καὶ ξένον καὶ ὄχι ἰδικόν των· καταστροφεῖς δὲ γεμᾶτοι μὲ ἀμέτρητα κακὰ εἰσέβαλον μέσα εἰς τὰς ἐκκλησίας. Αἱ ἀρχαὶ κατήντησαν νὰ ἐξαγοράζωνται. Πολλὰ κακὰ γεννῶνται ἀπὸ ἐδῶ καὶ δὲν ὑπάρχει κανεῖς διὰ νὰ τὰ διορθώσῃ, κανεῖς διὰ νὰ τοὺς ἐπιτιμήσῃ· ἀλλ' ἡ ἀταξία κατέλαβε κάποιαν ὁδὸν καὶ συνεχίζει τὴν πορείαν της. Ἡμάρτησε κάποιος καὶ κατηγορήθη δι' αὐτό; Δὲν σπεύδει ν' ἀποδείξῃ ὅτι εἶναι ἀθῶος, ἀλλὰ προχωρεῖ νὰ εὕρῃ καὶ ἄλ-

ον ἑαυτὸν σπεύδει, ἀλλὰ πρὸς τὸ δυνηθῆναι κοινωνοὺς τῶν ἐγκλημάτων εὐρεῖν. Τί πάθω, διὲ γέεννα ἠπειλήται;

7. Πιστεύσατέ μοι, ὡς εἰ μὴ ἐκεῖ τειταμμευτο τὴν κόλασιν ἡμῖν ὁ Θεός, τῶν Ἰουδαϊκῶν συμφορῶν μείζους ἂν εἶδε-
 5 τε καθ' ἐκάστην ἡμέραν τραγωδίας. Τί γάρ; ἀλλὰ μὴ δογι-
 σθήτω μηδεὶς· οὐ γὰρ ὄνομασι ἐρῶ· εἴ τις παραγενόμενος
 εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὑμᾶς τοὺς νῦν ὄντας ἐνθάδε παρασιήσας,
 τοὺς μεθ' ἡμῶν ὄντας, ἐξέτασιν ἐποιεῖτο· μᾶλλον δὲ οὐ νῦν,
 ἀλλ' εἴ τις κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα πάντας τοὺς προσιόν-
 10 τας καὶ λουομένους, μετὰ τὸ προσελθεῖν τοῖς μωσιτηροῖς ἐξή-
 τασε μετὰ ἀκριβείας, Πνεῦμα τοιοῦτον λαβῶν, ὥστε εἰδέναι
 τὰ πεπραγμένα αὐτοῖς μετὰ ἀκριβείας, πολλὰ ἂν εὐρέθη βα-
 ρύτερα τῶν Ἰουδαϊκῶν κακῶν. Καὶ γὰρ οἰωνιζομένους, καὶ
 φαρμακείαις καὶ κληδονισμοῖς καὶ ἐπωδαῖς κεχρημένους,
 15 καὶ πεπορνευκότας, καὶ μοιχεύσαντας, καὶ μεθύσοις, καὶ λοι-
 δόρους εὗρεν ἂν. Πλεονέκτας δὲ οὐ βούλομαι λέγειν, μὴ καί
 τινων ἄφωμαι τῶν ἐνθάδε ἐσιώτων.

Τί δέ, εἴ τις τοὺς ἐν τῇ οἰκουμένη προσιόντας ἅπαντας ἠ-
 ρεύνησε, ποῖον οὐκ ἂν εἶρε πλημμέλημα; Τί δὲ τοὺς ἄρχον-
 20 τας; οὐχὶ χρημάτων ἐφιεμένους, οὐχὶ ἀρχὰς ὠνουμένους, οὐ-
 χὶ φθονερούς, οὐχὶ βασκάνους, οὐχὶ κενοδόξους, οὐχὶ λαιμάρ-
 γους, καὶ χρημάτων δούλους; Τοσαύτης οὐκ ἀσεβείας γινο-
 μένης, τί οὐχὶ προσδοκῆσαι χρὴ δεινόν; Καὶ ἵνα μάθητε δοη-
 τιμωρία ὑπεύθυνοί εἰσιν οἱ τοῦτοις ἀλισκόμενοι τοῖς ἁμαρτή-
 25 μασι, ἐννοεῖτε τὰ παλαιά. Εἰς ἔκλεπεν ἱερὰ χρήματα στρα-
 τιώτης ἄνθρωπος, καὶ πάντες ἀπώλοντο. Ἔρα ἴστε τὴν ἱστο-
 ρίαν; Περὶ τοῦ Χαρμὶ λέγω τοῦ τὸ ἀνάθημα κλέφαντος.
 Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης ἔλεγεν, διὲ «Ἐνεπλήσθη ἡ χώρα
 αὐτῶν κληδονισμῶν, ὡς ἡ τῶν ἀλλοφύλων». Νῦν δὲ μυρία
 30 γέμει πανταχοῦ κακά, καὶ οὐδεὶς δέδοικε.

λους οἱ ὅποιοι νὰ μετάσχουν εἰς τὰ ἐγκλήματα του. Τί πρόκειται νὰ πάθω ἀπὸ τὴν ἀπειλὴν περὶ τῆς γεέννης;

7. Πιστεύσατέ με, ὅτι ἐὰν δὲν εἶχεν ἀναβάλλει ἐκεῖ τὴν κόλασιν δι' ἐμᾶς ὁ Θεός, θὰ ἐβλέπατε καθ' ἡμέραν τραγωδίας μεγαλυτέρας ἀπὸ τὰς Ἰουδαϊκὰς συμφορὰς. Τί δηλαδή; Ἄλλ' ἄς μὴ ὀργισθῆ κανεῖς· διότι δὲν θ' ἀναφέρω ὀνόματα· ἐὰν κάποιος δηλαδὴ ἤρχετο εἰς τὴν ἐκκλησίαν μὲ σκοπὸν νὰ ἐλέγξῃ ἐσᾶς τοὺς εὕρισκομένους τώρα ἐδῶ μαζὶ μὲ ἐμᾶς, ἢ καλύτερα ὄχι τώρα, ἀλλ' ἐὰν κάποιος ἐξήταζε μὲ λεπτομέρειαν μετὰ τὰ μυστήρια κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα ὄλους ἐκείνους ποὺ προσέρχονται καὶ βαπτίζονται καὶ ἤθελε λάβει τέτοιαν χάριν, ὥστε νὰ γνωρίζῃ ἀκριβῶς τὰς πράξεις των, πολλὰ θὰ εὔρισκε βαρύτερα ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας τῶν Ἰουδαίων. Καὶ μάλιστα θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ εὔρῃ ἀνθρώπους νὰ ἐπιδίδωνται εἰς τὴν μαντείαν, τὴν μαγείαν, τὴν γοητείαν, καὶ ἄλλους ποὺ νὰ πορνεύουν καὶ νὰ μοιχεύουν, καθὼς καὶ μεθύσους καὶ ὑβριστάς. Πλεονέκτας δὲ δὲν θέλω νὰ εἴπω, μήπως καὶ θίξω μερικὸς ἀπὸ τοὺς εὕρισκομένους ἐδῶ.

Τί δέ, ἐὰν κάποιος ἐξήταζεν ὄσους εὕρισκονται εἰς τὴν οἰκουμένην, ποῖαν ἁμαρτίαν δὲν θὰ εὔρισκε; Ποίους λοιπὸν, τοὺς ἄρχοντας; Δὲν θὰ τοὺς εὔρισκὲ νὰ ποθοῦν χρήματα, νὰ ἐξαγοράζουν ἀξιώματα, νὰ εἶναι φθονεροὶ καὶ βάσκανοι, νὰ εἶναι κενόδοξοι, λαίμαργοι καὶ δοῦλοι χρημάτων; Τὴν στιγμήν λοιπὸν ποὺ ἡ ἀσέβεια ηὐξήθη τόσον, ποῖα δεινὰ δὲν πρέπει νὰ ἀναμένωμεν; Καὶ διὰ νὰ γνωρίσετε πόσης τιμωρίας ὑπεύθυνοι εἶναι αὐτοὶ ποὺ κυριεύονται ἀπὸ αὐτὰ τ' ἁμαρτήματα, ἀναλογισθῆτε τὰ παλαιά. Ἐνας ἔκλεψεν ἱερὰ χρήματα, στρατιώτης ἄνθρωπος καὶ ὄλοι κατεστράφησαν. Ἄρά γε γνωρίζετε τὴν ἱστορίαν; Διὰ τὸν Χαρμὶ λέγω, ὁ ὅποιος ἔκλεψε τὸ ἀφιέρωμα. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης ἔλεγεν· «Ἐγέμισεν ἡ χώρα ἀπὸ μάντεις μὲ τὰς μαντείας των, ὅπως ἡ χώρα τῶν ἄλλοφύλων». Σήμερα ὅμως ἀμέτρητα κακὰ ἐπικρατοῦν παντοῦ καὶ κανεῖς δὲν φοβεῖται.

Φοβηθῶμεν λοιπόν. Οἶδεν ὁ Θεὸς καὶ δικαίους μετὰ
 ἀσεβῶν τιμωρεῖσθαι, οἷον γέγονεν ἐπὶ τοῦ Δανιήλ, ἐπὶ τῶν
 τριῶν παιδῶν, οἷον ἐπὶ μυρίων ἐτέρων, οἷον ἐπὶ τῶν πο-
 λέμων τῶν ἔτι καὶ νῦν συμβαινόντων. Οὔτοι μὲν γὰρ καὶ
 5 αὐτὸ ὅσον ἔχουσιν ἁμαρτημάτων θάρους, διὰ τούτου ἀποτίθεν-
 ται, ἐκεῖνοι δὲ οὐ. Διὰ ταῦτα πάντα προσέχωμεν ἑαυτοῖς.
 Οὐχ ὁρᾶτε τοὺς πολέμους; οὐκ ἀκούετε τὰς συμφορὰς; οὐ
 παιδεύεσθε τούτοις; Ἔθνη καὶ πόλεις ὀλόκληροι κατεποντί-
 σθησαν καὶ ἀπώλοντο, μυριάδες ισοαῦται παρὰ τοῖς θαρβά-
 10 ροις δουλεύουσιν ἂν μὴ τῇ γέεννῃ σωφρονιζώμεθα, καὶ τού-
 τοις. Μὴ καὶ ταῦτα ἀπειλαὶ εἰσιν, οὐχὶ πράγματα ἐκθεθηκότα;
 Μεγάλην ἐκεῖνοι τὴν δίκην ἔδωκαν, ἀλλὰ μείζονα δώσομεν
 ἡμεῖς, οἱ μὴδὲ ταῖς ἐκείνων σωφρονιζόμενοι συμφοραῖς.
 Φορτικὸς ὁ λόγος, οἶδα καὶ γὰρ, ἀλλ' ἐὰν αὐτῷ προσέχωμεν,
 15 κέρδος ἔχων. Οὐ γὰρ αἰεὶ δεῖ τὰ πρὸς χάριν ὀμιλεῖν, μᾶλ-
 λον δὲ οὐδέποτε, ἀλλ' αἰεὶ τὰ δυνάμενα συσιεῖλαι καὶ σωφρο-
 νίσαι τὴν ψυχὴν. Ταῦτα γὰρ αἷτια ἡμῖν γίνεται τῶν μελ-
 λόνων ἀγαθῶν ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, ἐν Χρι-
 στῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁ-
 20 γίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς
 αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ἄς φοβηθῶμεν λοιπόν. Γνωρίζει ὁ Θεὸς νὰ τιμωρῇ καὶ τοὺς δικαίους μαζὶ μὲ τοὺς ἀσεβεῖς, ὅπως ἔγινεν εἰς τὸν Δανιήλ, εἰς τοὺς τρεῖς παῖδας, ὅπως εἰς μυρίους ἄλλους, ὅπως εἰς τοὺς πολέμους οἱ ὅποιοι ἀκόμη καὶ τώρα γίνονται. Διότι αὐτοὶ μὲν, διὰ τῶν τιμωριῶν αὐτῶν, ἀπαλλάσσονται ἀπὸ τὸ βάρος τῶν ἁμαρτημάτων πού ἔχουν, ἐκεῖνοι ὅμως ὄχι. Δι' ὅλα αὐτὰ ἄς προσέχωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας. Δὲν βλέπετε τοὺς πολέμους; Δὲν ἀκοῦτε τὰς συμφοράς; Δὲν συμμορφώνεσθε μὲ αὐτά; Ἔθνη καὶ πόλεις ὀλόκληροι κατεποντίσθησαν καὶ ἐχάθησαν, χιλιάδες ἀπὸ αὐτὰς ὑπεδουλώθησαν εἰς τοὺς βαρβάρους· ἂν δὲν σφρονιζώμεθα ἀπὸ τὴν ἀπειλὴν περὶ τῆς γεέννης, τούλάχιστον ἄς ἀπομακρυνθῶμεν ἀπὸ αὐτά. Μήπως καὶ αὐτὰ εἶναι ἀπειλαὶ καὶ ὄχι γεγονότα τὰ ὅποια συνέβησαν; Μεγάλην καταδίκην ἔλαβον ἐκεῖνοι, ἀλλὰ μεγαλυτέραν θὰ λάβωμεν ἐμεῖς, οἱ ὅποιοι δὲν σφρονιζόμεθα οὔτε μὲ τὰς συμφορὰς ἐκείνων. Ἐνοχλητικὸς ὁ λόγος, τὸ γνωρίζω καὶ ἐγώ, ἀλλ' ἐὰν προσέχωμεν εἰς αὐτόν, δίδει κέρδος. Δὲν πρέπει βεβαίως νὰ ὀμιλῶμεν πάντοτε δι' ὅσα εὐχαριστοῦν, μᾶλλον δὲ ποτέ, ἀλλὰ πάντοτε δι' ἐκεῖνα τὰ ὅποια ἔχουν τὴν δύναμιν νὰ ταπεινώσουν καὶ νὰ σφρονώσουν τὴν ψυχὴν. Διότι αὐτὰ γίνονται εἰς ἐμᾶς αἴτια τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, τὰ ὅποια εἴθε νὰ ἐπιτύχωμεν ὅλοι, διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας, μαζὶ μὲ τὸν ὅποιον εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἀνήκει δόξα, δύναμις, τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Ζ'
Ἐφεσ. 3,8 — 21

«Ἐμοὶ τῷ ἐλαχιστιοτέρῳ πάντων ἁγίων ἐδόθη ἡ χάρις αὕτη, ἐν τοῖς ἔθνεσιν εὐαγγελίσασθαι τὸν ἀνεξιχνίαστον πλοῦ-
8 τιον τοῦ Χριστοῦ, καὶ φωτίσαι πάντας, τίς ἡ οἰκονομία τοῦ
μυστηρίου τοῦ ἀποκεκρυμμένου ἀπὸ τῶν αἰώνων ἐν τῷ Θεῷ
τῷ τὰ πάντα κτίσαντι διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα γνωρισθῇ νῦν
ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐν τοῖς ἐπουρανίοις διὰ τῆς
Ἐκκλησίας ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ, κατὰ πρόθεσιν
10 τῶν αἰώνων, ἣν ἐποίησεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν».

1. Τοὺς εἰς λαιρεῖον ἐρχομένους οὐχ ἀπλῶς ἐκεῖ δεῖ πο-
ρεύεσθαι, ἀλλ' ὥστε μανθάνειν θεραπεύεσθαι, καὶ φάρμακα
ἐπιτιθέσθαι. Καὶ ἡμᾶς τοίνυν ἐνταῦθα παραγινομένους, οὐχ ἀ-
πλῶς δεῖ τοῦτο ποιεῖν, ἀλλὰ μανθάνειν τῆς ταπεινοφροσύνης
15 Παύλου τὴν ὑπερβολήν. Τί γάρ; Ἐπειδὴ ἔμελλε λέγειν τὸ
μέγεθος τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἄκουσον τί φησιν· «Ἐμοὶ τῷ
ἐλαχιστιοτέρῳ πάντων ἁγίων ἐδόθη ἡ χάρις αὕτη». Ἦν μὲν
ταπεινοφροσύνης καὶ τὸ ἐπὶ τοῖς προτέροις ἁμαρτήμασι καὶ
ἐξηλειμμένοις θρηγεῖν, καὶ μεμνηθῆναι αὐτῶν, καὶ μειριάζειν,
20 ὡς διαν λέγη βλάσφημον ἐανιὸν καὶ διώκιτην καὶ ὑβριστήν·
ἀλλ' οὐδὲν ἴσον τούτου. Πρότερον γάρ, φησί, τοιοῦτος ἦμην,
καὶ ἔκτριμμα ἐανιὸν καλεῖ· τὸ δὲ μετὰ τοσαῦτα κατορθώματα

ΛΟΓΟΣ Ζ΄
Ἐφεσ. 3,8 — 21

«Εἰς ἐμὲ τὸν ἐλαχιστότερον ἀπὸ ὄλους τοὺς ἀγίους· ἐδόθη ἡ χάρις αὐτή, νὰ κηρύξω εἰς τοὺς ἐθνικοὺς τὸ χαρμόσυνον ἄγγελμα διὰ τὸν ἀνεξερεύνητον πλοῦτον τοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ φωτίσω ὄλους, ὥστε νὰ γνωρίσουν ποῖον εἶναι τὸ μυστικὸν σχέδιον ποῦ ἦτο κρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων ἐν τῷ Θεῷ, ὁ ὁποῖος ἐδημιούργησε τὰ πάντα διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ νὰ γνωρισθῇ τώρα εἰς τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας εἰς τὰ ἐπουράνια, διὰ τῆς ἐκκλησίας, ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ, συμφώνως πρὸς τὴν προαιώνιον θέλησιν, τὴν ὁποῖαν ἐπραγματοποίησε διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας»¹.

1. Αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι ἔρχονται εἰς τὸ ἰατρεῖον δὲν πρέπει ἀπλῶς νὰ πηγαίνουν ἐκεῖ, ἀλλὰ διὰ νὰ μαθαίνουν νὰ θεραπεύωνται καὶ νὰ τοποθετοῦν φάρμακα ἐπάνω εἰς τὰς πληγὰς. Καὶ ἐμεῖς λοιπὸν οἱ ὁποῖοι ἔχομεν ἔλθει, δὲν πρέπει νὰ ἐρχώμεθα ἐπιπολαίως, ἀλλὰ διὰ νὰ μάθωμεν τὴν ὑπερβολικὴν ταπεινοφροσύνην τοῦ Παύλου. Τί δηλαδή; Ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ ὁμιλήσῃ διὰ τὸ μέγεθος τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἄκουσε τί λέγει· «Εἰς ἐμὲ τὸν ἐλαχιστότερον ἀπὸ ὄλους τοὺς ἀγίους ἐδόθη ἡ χάρις αὐτή». Ἦτο μὲν ἀποτέλεσμα ταπεινοφροσύνης καὶ τὸ νὰ θρηνηῖ διὰ τὰ προηγούμενα ἁμαρτήματα καὶ πλημμελήματα, καὶ τὸ νὰ τὰ ἐνθυμηταὶ καὶ νὰ ταπεινώνεται, ὅπως ὅταν λέγῃ τὸν ἑαυτὸν του βλάσφημον καὶ διώκτην καὶ ὑβριστὴν· ἀλλὰ τίποτε δὲν εἶναι ἴσον πρὸς αὐτό. Προηγουμένως δηλαδή, λέγει, ἤμουν τέτοιος, καὶ ὀνομάζει τὸν ἑαυτὸν του ἔκτρωμα· ἀλλὰ τὸ νὰ ταπεινοφρονῇ καὶ μετὰ ἀπὸ τόσα κατορθώματα καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος, καὶ τὸ νὰ λέγῃ τὸν ἑαυτὸν του ἐλαχιστότερον

καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντιος μετριάζειν, καὶ πάντων ἑαυτὸν λέγειν ἐλαχιστιότερον, πολλῆς καὶ ὑπερβαλλούσης ἐστὶ μετριότητος.

Ἔμοι τῷ ἐλαχιστιοτέρῳ πάντων ἁγίων». Οὐκ εἶπε, τῶν ἀποσιόλων ὥστε κάκεινο ιούτου ἔλαιον. Ἐκεῖ γὰρ εἶπεν, **δ** «Οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόσιολος». ἐνιαῦθα δὲ καὶ τῶν ἁγίων πάντων ἐλαχιστιότερον εἶναι φησιν. «Ἔμοι», φησί, «τῷ ἐλαχιστιοτέρῳ πάντων ἁγίων ἐδόθη ἡ χάρις αὕτη». Ποία; «Εὐαγγελίσασθαι τοῖς ἔθνεσι τὸν ἀνεξιχνίασιον πλοῦτιον τοῦ Χριστοῦ, καὶ φωτίσαι πάντα, τίς ἡ οἰκονομία τοῦ μουσηρίου **10** τοῦ ἀποκεκρυμμένου ἀπὸ τῶν αἰώνων ἐν τῷ Θεῷ, τῷ τὰ πάντα κτίσαντι διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα γνωρισθῇ νῦν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐν τοῖς ἐπουρανίοις διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἢ πολυποίκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ».

Ἔστω, ἀνθρώποις οὐκ ἀπεκαλύφθη· καὶ ἀγγέλους φωτί- **15** ζεις, καὶ ἀρχαγγέλους, καὶ ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας; Ναί, φησὶν· ἐν γὰρ τῷ Θεῷ κέκρυπτο, καὶ τῷ Θεῷ τῷ τὰ πάντα κτίσαντι διὰ Ἰησοῦ. Καὶ τολμᾶς τοῦτό εἰπεῖν; Ναί, φησὶν. Ἀλλὰ πόθεν τοῖς ἀγγέλοις δῆλον γέγονε; «Διὰ τῆς Ἐκκλησίας». Καὶ οὐδὲ ἀπλῶς εἶπεν, ἡ ποικίλη σοφία τοῦ Θεοῦ, ἀλλ', «ἢ πολυποίκιλος». **20** Τί οὖν ἐστὶ τοῦτο; οὐκ ἤδεσαν ἄγγελοι; Οὐδαμῶς· εἰ γὰρ ἀρχαὶ οὐκ ἤδεσαν, πολλῷ μᾶλλον ἄγγελοι οὐκ ἤδεσαν ἄν. Τί οὖν; οὐδὲ ἀρχάγγελοι ἤδεσαν; Οὐδὲ ἐκεῖνοι. Πόθεν ἔμελλον εἴσεσθαι; τίνος ἀποκαλύπτιοντος; Ὅτι ἡμεῖς ἐμάθομεν, τότε κάκεινοι δι' ἡμῶν. Ἄκουε γὰρ τοῦ ἀγγέλου **25** λέγοντος πρὸς τὸν Ἰωσήφ· «Καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν· αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν».

2. Αὐτὸς γὰρ ἀπεισιάλῃ εἰς τὰ ἔθνη, ἐκεῖνοι δὲ εἰς τὴν

2. Α' Κορ. 15, 9.

δ. Ματθ. 1, 21.

ἀπὸ ὄλους, αὐτὸ εἶναι ἀποτέλεσμα μεγάλης καὶ ὑπερβολικῆς ταπεινοφροσύνης.

«Εἰς ἐμὲ τὸν ἐλαχιστότερον ἀπὸ ὄλους τοὺς ἁγίους». Δὲν εἶπε, τοὺς ἀποστόλους. Ὡστε καὶ ἐκεῖνο εἶναι μικρότερον ἀπὸ αὐτό. Ἐκεῖ δηλαδὴ εἶπε, «δὲν εἶμαι ἄξιος νὰ ὀνομάζωμαι ἀπόστολος»². ἐδῶ δὲ λέγει ὅτι καὶ ἀπὸ ὄλους τοὺς ἁγίους εἶναι ἐλαχιστότερος. «Εἰς ἐμέ», λέγει, «τὸν ἐλαχιστότερον ἀπὸ ὄλους τοὺς ἁγίους ἐδόθη ἡ χάρις αὐτή». Ποία; «Νὰ κηρύξω εἰς τοὺς ἐθνικοὺς τὸ χαρμόσουν ἄγγελμα διὰ τὸν ἀνεξερεύνητον πλοῦτον τοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ φωτίσω ὄλους, ὥστε νὰ γνωρίσουν, ποῖον εἶναι τὸ μυστικὸν σχέδιον τὸ ὁποῖον ἦτο κρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων ἐν τῷ Θεῷ, ὁ ὁποῖος ἐδημιούργησε τὰ πάντα διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ νὰ γνωρισθῇ τώρα εἰς τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας εἰς τὰ ἐπουράνια, διὰ τῆς ἐκκλησίας, ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ».

Ἔστω, εἰς τοὺς ἀνθρώπους δὲν ἀπεκαλύφθη· ἀλλ' ὅμως καὶ τοὺς ἀγγέλους φωτίζει καὶ τοὺς ἀρχαγγέλους καὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας; Ναί, λέγει· διότι εἶχον κρυβῆ εἰς τὸν Θεόν, εἰς τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος ἐδημιούργησε τὰ πάντα διὰ τοῦ Ἰησοῦ. Καὶ τολμᾶς νὰ εἶπης τοῦτο; Ναί, λέγει. Ἀλλὰ ἀπὸ ποῦ ἐφανερῶθη εἰς τοὺς ἀγγέλους; «Διὰ τῆς ἐκκλησίας». Καὶ δὲν εἶπεν ἀπλῶς ἡ ποικίλη σοφία τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' «ἡ πολυποίκιλος». Τί λοιπὸν σημαίνει αὐτό; δὲν τὸ ἐγνώρισαν οἱ ἄγγελοι; Καθόλου· διότι ἐὰν αἱ ἀρχαὶ δὲν τὸ ἐγνώρισαν, πολὺ περισσότερον οἱ ἄγγελοι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τὸ γνωρίσουν. Τί λοιπὸν; οὔτε οἱ ἀρχάγγελοι τὸ ἐγνώρισαν; Οὔτε ἐκεῖνοι. Ἀπὸ ποῦ ἐπρόκειτο νὰ τὸ γνωρίσουν; ποῖος ἦτο αὐτὸς ὁ ὁποῖος θὰ τὸ ἀπεκάλυπτεν; Ὅταν θὰ τὸ ἐγνώριζαμεν ἐμεῖς, τότε καὶ ἐκεῖνοι διὰ μέσου ἡμῶν. Διότι, ἄκουσε τὸν ἄγγελον ποὺ λέγει πρὸς τὸν Ἰωσήφ· «Θὰ ὀνομάσης αὐτὸν Ἰησοῦν, διότι αὐτὸς θὰ σώσῃ τὸν λαόν του ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας των»³.

2. Αὐτὸς λοιπὸν ἀπεστάλη εἰς τοὺς ἐθνικοὺς, ἐνῶ ἐκεῖ-

περιτομήν. Ὡστε τὸ θαυμασιώτερον καὶ ἔκπληκτιον ἐμοί, φησὶν, ἐδόθη τῷ ἐλαχισσιotiέρῳ. Καὶ τοῦτο δὲ χάριτος ἦν, τὸ τὸν μικρὸν τὰ μείζονα ἐγχειριοθῆναι, τὸ γενέσθαι τούτων εὐαγγελιστήν. Ὁ γὰρ τῶν μείζονων γενόμενος εὐαγγελισ-
 5 σιῆς, ταύτη μέγας ἐστίν. «Εὐαγγελισασθαι ἐν τοῖς ἔθνεσι τὸν ἀνεξιχνίασιον πλοῦτιον τοῦ Χριστοῦ». Εἰ ὁ πλοῦτιος αὐτοῦ ἀνεξιχνίασιος, καὶ μετὰ τὸ φανῆναι, πολλῶ μᾶλλον ἢ οὐσία. Εἰ μυστήριον ἔτι ἐστί, πολλῶ μᾶλλον πρὸ τοῦ γνωρισθῆναι.

10 Μυστήριον γὰρ αὐτὸ διὰ τοῦτο καλεῖ, ἐπειδὴ μηδὲ ἄγγελοι ἤδεσαν, μηδὲ ἑτέρῳ τινὶ δῆλον ἦν. «Καὶ φωτίσαι πάντας», φησί, «τίς ἢ οἰκονομία τοῦ μυστηρίου τοῦ ἀποκεκρυμμένου ἀπὸ τῶν αἰώνων ἐν τῷ Θεῷ τῷ τὰ πάντα κτίσαντι διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἄγγελοι τοῦτο μόνον ἤδεσαν, διὰ ἡγε-
 15 νῆθη μερὶς Κυρίου λαὸς αὐτοῦ· καὶ πάλιν· «Ὁ ἄρχων τῶν Περσῶν», φησὶν, «ἀντίεσθαι μοι». Ὡστε οὐδὲν θαυμασιόν, εἰ καὶ τοῦτο ἠγνόουν. Εἰ γὰρ τὰ τῆς ἐπανόδου ἠγνόουν, πολλῶ μᾶλλον ταῦτα· καὶ γὰρ εὐαγγέλιον τοῦτό ἐστιν.

«Ὅσοις», φησί, «σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ τὸν Ἰσραήλ». Οὐ-
 20 δὲν περὶ τῶν ἐθνῶν· ἀλλὰ περὶ τῶν ἐθνῶν τὸ Πνεῦμα ἀποκαλύπτει. Ὅτι μὲν οὖν ἐκλήθησαν, ἤδεσαν, διὰ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς, καὶ ὥστε εἰς τὸν θρόνον καθίσαι τὸν τοῦ Θεοῦ, τοῦτο τίς ἂν προσεδόκησε; τίς ἂν ἐπίστευσε; «Τοῦ ἀποκεκρυμμένου», φησὶν, «ἐν τῷ Θεῷ». Ταύτην δὲ τὴν οἰκονομίαν σαφέστερον
 25 ἐν τῇ πρὸς Ρωμαίους ἀποκαλύπτει. «Ἐν τῷ Θεῷ», φησὶ, «τῷ τὰ πάντα κτίσαντι διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Καὶ καλῶς ἐμνημόνευσεν εἰπών, «διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ὁ γὰρ πάντα δι' αὐτοῦ

4. Δευτ. 82, 9.

5. Δαν. 10, 13.

νοι εἰς τοὺς Ἰουδαίους. Ὡστε τὸ πῶς θαυμαστὸν καὶ τὸ πῶς ἐκπληκτικόν, λέγει, ἐδόθη εἰς ἐμὲ τὸν ἐλαχιστότερον. Καὶ αὐτὸ δὲ ἦτο ἔργον χάριτος, τὸ νὰ παραδοθοῦν τὰ μεγαλύ-
τερα εἰς τὰ χέρια τοῦ μικροῦ, τὸ νὰ γίνῃ εἰς αὐτοὺς κῆρυξ
τοῦ εὐαγγελίου. Διότι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔγινεν εἰς τοὺς πε-
ρισσότερους κῆρυξ τοῦ εὐαγγελίου, ἔγινε μέγας ἐξ αἰτίας
αὐτοῦ. «Νὰ κηρύξω εἰς τοὺς ἐθνικοὺς τὸ χαρμόσουν ἄγ-
γελμα διὰ τὸν ἀνεξερεύνητον πλοῦτον τοῦ Χριστοῦ». Ἐὰν
ὁ πλοῦτος του εἶναι ἀνεξερεύνητος καὶ μετὰ τὴν ἐμφάνισίν
του, πολὺ περισσότερον ἢ οὐσία του. Ἐὰν ἀκόμη εἶναι μυ-
στήριον, πολὺ περισσότερον πρὶν γνωρισθῆ.

Μυστήριον λοιπὸν ὀνομάζει αὐτὸ διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ οὔ-
τε οἱ ἄγγελοι τὸ ἐγνώρισαν, οὔτε εἰς ἄλλον κανένα ἦτο φα-
νερόν. «Καὶ νὰ φωτίσω ὄλους», λέγει, «ὥστε νὰ γνωρίσουν
ποῖον εἶναι τὸ μυστικὸν σχέδιον πού ἦτο κρυμμένον ἀπὸ
τῶν αἰώνων ἐν τῷ Θεῷ, ὁ ὁποῖος ἐδημιούργησε τὰ πάντα
διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Οἱ ἄγγελοι αὐτὸ μόνον ἐγνώρισαν,
ὅτι «μερὶς τοῦ Κυρίου ἔγινε ὁ λαός του»⁴· καὶ πάλιν· «ἐπὶ
εἴκοσι καὶ μίαν ἡμέραν ὁ φύλαξ ἄγγελος τοῦ βασιλείου τῶν
Περσῶν ἀντίστατο ἐναντίον μου»⁵. Ὡστε καθόλου περίεργον
ἐὰν δὲν τὸ ἐγνώριζον καὶ αὐτό. Διότι ἐὰν δὲν ἐγνώριζον τὰ
τῆς ἐπιστροφῆς, πολὺ περισσότερον αὐτά· καθ' ὅσον εὐαγ-
γέλιον εἶναι αὐτό.

«Ὁ ὁποῖος», λέγει, «θα σώσῃ τὸν λαόν του τὸν Ἰσραήλ».
Τίποτε διὰ τὰ ἔθνη· ἀλλὰ ὅμως διὰ τὰ ἔθνη ἀποκαλύπτει τὸ
ἅγιον Πνεῦμα. Τὸ ὅτι βέβαια ἐκλήθησαν τὸ ἐγνώρισα, ἀλλὰ
τὸ ὅτι ἐκλήθησαν δι' αὐτά, καὶ διὰ νὰ καθήσουν εἰς τὸν
θρόνον τοῦ Θεοῦ, αὐτὸ ποῖος θὰ τὸ ἀνέμενε; ποῖος θὰ τὸ
ἐπίστευε; «Τὸ ὁποῖον ἦτο κρυμμένον», λέγει, «ἀπὸ τῶν αἰ-
ώνων ἐν τῷ Θεῷ». Αὐτὸ δὲ τὸ μυστικὸν σχέδιον ἀποκαλύ-
πτει σαφέστερον εἰς τὴν ἐπιστολὴν του πρὸς Ῥωμαίους.
«Ἐν τῷ Θεῷ», λέγει, «ὁ ὁποῖος ἐδημιούργησε τὰ πάντα διὰ
τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Καὶ ὀρθῶς ἀνέφερε τοὺς λόγους, «διὰ
τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Διότι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐδημιούργησε

κίσας, καὶ τοῦτο δι' αὐτοῦ ἀποκαλύπτει. Οὐδὲν γὰρ χωρὶς αὐτοῦ πεποίηκε· «Χωρὶς αὐτοῦ γάρ», φησί, «ἐγένετο οὐδὲ ἓν». Εἰπὼν ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας, καὶ τοὺς ἄνω καὶ τοὺς κάτω εἶπε.

«Κατὰ πρόθεσιν τῶν αἰώνων». Νῦν μὲν, φησί, γέγονεν, 5 οὐ νῦν δὲ ὄριστο, ἀλλ' ἄνωθεν προιετύπωτο. «Κατὰ πρόθεσιν τῶν αἰώνων, «ἦν ἐποίησεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν»· τουτέστι, κατὰ πρόγνωσιν τῶν αἰώνων, προειδῶς τὰ μέλλοντα· τοὺς μέλλοντας αἰῶνάς φησιν· ἦδει γὰρ τὰ ἐσόμενα, καὶ οὕτως ὄρισε. «Κατὰ πρόθεσιν τῶν αἰώνων»· ἴσως 10 τούτων ὧν ἐποίησεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Ὅτι δὲ διὰ τοῦ Χριστοῦ γέγονεν ἅπαν, «Ἐν ᾧ ἔχομεν», φησί, «τὴν παρρησίαν καὶ τὴν προσαγωγὴν ἐν πεποιθήσει διὰ τῆς πίστεως αὐτοῦ». Οὐχ ὡς αἰχμάλωτοι, φησί, προσήχθημεν, οὐδ' ὡς συγγνώμης ἀξιούμενοι, οὐδὲ ὡς ἡμαρτηκότες. Καὶ «τὴν παρρησίαν γάρ, 15 φησί, ἔχομεν ἐν πεποιθήσει», τουτέστι, μετὰ τοῦ θαρρεῖν. Πρόθεν; «Διὰ τῆς πίστεως αὐτοῦ».

3. «Διὸ αἰτοῦμαι μὴ ἐκκακεῖν ἐν ταῖς θλίψεσί μου ὑπὲρ ὑμῶν, ἧτις ἐσὶ δόξα ὑμῶν». Πῶς ἐσὶν ὑπὲρ αὐτῶν; πῶς ἐσὶ δόξα αὐτῶν; Ὅτι οὕτως αὐτοὺς ἠγάπησεν ὁ Θεός, ὥστε καὶ 20 τὸν Υἱὸν ὑπὲρ αὐτῶν δοῦναι, καὶ τοὺς δούλους κακοῦν. Ἴνα γὰρ οὗτοι τύχωσι ἰσοσύτων ἀγαθῶν, Παῦλος ἐδεσμεῖτο. Ἄρα τοῦτο τῆς πολλῆς τοῦ Θεοῦ περὶ αὐτοὺς ἀγάπης· ὅπερ καὶ περὶ τῶν προφητῶν φησὶν ὁ Θεός· «Ἀπέκτεινον αὐτοὺς ἐν ῥήματι σιδήματός μου». Πῶς δὲ ἐξεκάκουν, ἄλλου θλιβομένου; 25 Τουτέστιν, ἐθορυβοῦντο, ἐταράττιοντο. Ταῦτα καὶ Θεσσαλονικεῦσι γράφων λέγει· «Ἵνα μὴ οὐκ αἰνεσθῆτε ἐν ταῖς θλίψεσι ταύταις». Οὐ μόνον γὰρ οὐκ ἀλγεῖν, ἀλλὰ καὶ χαίρειν

6. Ἰωάν. 1, 8.

7. Ἐφεσ. 3, 12.

8. Ἐφεσ. 3, 18.

9. Ὡσηέ 6, 5.

10. Α' Θεσ. 3, 8.

τὰ πάντα δι' αὐτοῦ, καὶ αὐτὸ δι' αὐτοῦ τὸ ἀποκαλύπτει. Καθ' ὅσον τίποτε δὲν ἐδημιούργησε χωρὶς αὐτόν. Διότι «Ὅλα ἔγιναν δι' αὐτοῦ», λέγει, «καὶ χωρὶς αὐτόν τίποτε δὲν δὲν ἔγινεν ἀπὸ ὅσα ἔχουν γίνεαι»⁶. Ὅταν εἶπεν ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας, συμπεριέλαβε καὶ τοὺς ἐπάνω καὶ τοὺς κάτω.

«Συμφώνως πρὸς τὴν προαιώνιον θέλησίν του». Τώρα μὲν, λέγει, ἔγινε, δὲν ἀπεφασίσθη ὅμως τώρα, ἀλλ' εἶχεν ἄνωθεν προτυπωθῆ. «Συμφώνως πρὸς τὴν προαιώνιον θέλησίν του τὴν ὁποῖαν ἐπραγματοποίησε διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας»· δηλαδή, συμφώνως πρὸς τὴν προαιώνιον πρόγνωσίν του, ἐπειδὴ ἐγνώριζεν ἀπὸ πρὶν τὰ μέλλοντα· τοὺς μέλλοντας αἰῶνας λέγει· διότι ἐγνώριζεν αὐτὰ τὰ ὁποῖα θὰ συμβοῦν, καὶ ἔτσι τὰ ὤρισε. «Συμφώνως πρὸς τὴν προαιώνιον θέλησίν του»· ἴσως αὐτὰ τὰ ὁποῖα ἐδημιούργησε διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τὸ ὅτι δηλαδή διὰ τοῦ Χριστοῦ ἔγινε τὸ πᾶν, «διὰ τοῦ ὁποίου ἔχομεν θάρρος», λέγει, «καὶ προσερχόμεθα μὲ πεποίθησιν διὰ τῆς πίστεως εἰς αὐτόν»⁷. Δὲν ὠδηγήθημεν, λέγει, ὡς αἰχμάλωτοι, οὔτε ὡς ζητοῦντες συγγνώμην, οὔτε ὡς ἁμαρτήσαντες. Διότι, λέγει, «ἔχομεν τὸ θάρρος καὶ προσερχόμεθα μὲ πεποίθησιν», δηλαδή μὲ τὸ θάρρος. Ἀπὸ ποῦ; «Διὰ τῆς πίστεως εἰς αὐτόν».

3. «Διὰ τοῦτο παρακαλῶ νὰ μὴ ἀποθαρρύνεσθε διὰ τὰς θλίψεις πού ὑποφέρω δι' ἐσᾶς, αἱ ὁποῖαι εἶναι δόξα σας»⁸. Πῶς εἶναι ὑπὲρ αὐτῶν; πῶς εἶναι πρὸς δόξαν των; Διότι τόσον τοὺς ἠγάπησεν ὁ Θεός, ὥστε νὰ δώσῃ καὶ τὸν Υἱόν του ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ τοὺς δούλους του νὰ ταλαιπωρῆ. Διότι διὰ νὰ τύχουν αὐτοὶ τόσα ἀγαθὰ ἐφυλακίζετο ὁ Παῦλος. Ἄρα αὐτὸ ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς πολλῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ δι' αὐτούς· πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ διὰ τοὺς προφήτας λέγει ὁ Θεός· «ἐθανάτωσα αὐτοὺς διὰ τῶν λόγων τοῦ στόματός μου»⁹. Πῶς ὅμως ἔχανον τὸ θάρρος των, ἐνῶ ἄλλος ἐβασανίζετο; Δηλαδή ἐθορυβοῦντο, ἐταράσσοντο. Τὰ ἴδια λέγει γράφων καὶ εἰς τοὺς Θεσσαλονικεῖς· «Ἔσπετε νὰ μὴ κλονίζεται κανεὶς κατὰ τὰς θλίψεις αὐτάς»¹⁰. Διότι ὄχι μόνον νὰ μὴ πονοῦμεν,

χρή. Εἰ γὰρ ἀπὸ τῆς προρρήσεως παραμυθεῖσθε, προλέγομεν ὑμῖν, διὲ μέλλομεν θλίβεσθαι ἐνθάδε. Τί δήποιε; Ὅτι οὕτως ὁ δεσπότης προσείαξε.

«Τούτου χάριν κάμπω τὰ γόνατά μου πρὸς τὸν Πατέρα
 5 τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐξ οὗ πᾶσα παιριὰ ἐν οὐ-
 ρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται». Τὴν διάδουιν τῆς εὐχῆς τῆς
 ὑπὲρ αὐτῶν δεικνυσιν. Οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, εὐχομαι, ἀλλὰ τὴν
 κατανευγμένην δέησιν διὰ τοῦ κάμπειν τὰ γόνατα ἐδήλωσεν.
 «Ἐξ οὗ πᾶσα παιριὰ». Οὐκέτι κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων, φησὶν,
 10 ἀλλὰ καὶ τὰς ἄνω καὶ τὰς κάτω ποιήσαντα φυλάς, οὐχ οἶαι
 αἱ Ἰουδαϊκαί.

Ἵνα δώῃ ὑμῖν κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ δυνά-
 μει κραταιωθῆναι διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ εἰς τὸν ἔσω ἄν-
 θρωπον, κατοικῆσαι τὸν Χριστὸν διὰ τῆς πίστεως ἐν ταῖς καρ-
 15 δίαῖς ὑμῶν». Ὅρα μεθ' ὅσης ἀπλησιᾶς ἐπεύχεται αὐτοῖς τὰ
 ἀγαθὰ, ὥστε μὴ περιφέρεσθαι. Πῶς δὲ τοῦτο γίνεται; «Διὰ
 Πνεύματος ἁγίου εἰς τὸν ἔσω ὑμῶν ἄνθρωπον, κατοικῆσαι τὸν
 Χριστὸν διὰ τῆς πίστεως ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν». Πῶς;
 «Ἐν ἀγάπῃ ἐρριζωμένοι καὶ τεθεμελιωμένοι, ἵνα ἐξισχύσητε
 20 καταλαβέσθαι σὺν πᾶσι τοῖς ἁγίοις, τί τὸ πλάτος καὶ μήκος
 καὶ βάθος καὶ ὕψος, γινῶναί τε τὴν ὑπερβάλλουσαν τῆς γνώ-
 σεως ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ». Ὅπερ ἀρχόμενος ἠῦξαι, τοῦτο
 καὶ νῦν.

Τί δὲ καὶ ἔλεγεν ἐν ἀρχῇ; «Ἵνα ὁ Θεὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν
 25 Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ Πατὴρ τῆς δόξης, δώῃ ὑμῖν πνεῦμα σοφίας
 καὶ ἀποκαλύψεως, ἐν ἐπιγνώσει αὐτοῦ πεφωτισμένους τοὺς
 ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας ὑμῶν, εἰς τὸ εἰδέναι ὑμᾶς τίς ἐστὶν
 ἡ ἐλπίς τῆς κλήσεως αὐτοῦ, καὶ τίς ὁ πλοῦτος τῆς δόξης τῆς
 κληρονομίας αὐτοῦ ἐν τοῖς ἁγίοις, καὶ τί τὸ ὑπερβάλλον μέ-

11. Ἐφεσ. 3, 14-15.

12. Ἐφεσ. 3, 16-17.

13. Ἐφεσ. 3, 18-19.

ἀλλὰ πρέπει καὶ νὰ χαιρώμεθα. Διότι ἐὰν ἀπὸ τὴν προφητείαν παρηγορησθε, προλέγομεν εἰς ἑσᾶς, ὅτι ἐδῶ πρόκειται νὰ ὑποφέρωμεν. Διατί ἄρά γε; Διότι ἔτσι ἐπρόσταξεν ὁ Κύριος.

«Δι' αὐτὸν τὸν λόγον γονατίζω προσευχόμενος πρὸς τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ τὸν ὁποῖον παίρνει τὸ ὄνομα κάθε γένος εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ τὴν γῆν»¹¹. Δείχνει τὴν διάθεσίν του διὰ τὴν ὑπὲρ αὐτῶν προσευχήν. Δὲν εἶπεν ἀπλῶς, εὔχομαι, ἀλλ' ἐδήλωσεν τὴν μετὰ κατανύξεως δέησιν διὰ τῆς κάμψεως τῶν γονάτων. «Ἀπὸ τὸν ὁποῖον κάθε γένος». Ὁ ὁποῖος ἐδημιούργησεν, ὄχι συμφώνως πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀγγέλων, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐπάνω καὶ τὰς κάτω φυλάς, καὶ ὄχι μόνον τὰς Ἰουδαϊκάς.

«Νὰ σᾶς δώσῃ συμφώνως πρὸς τὸν πλοῦτον τῆς δόξης του, ὥστε νὰ ἐνισχυθῆτε μὲ δύναμιν διὰ τοῦ Πνεύματός του εἰς τὸν ἐσωτερικόν σας ἄνθρωπον, καὶ νὰ κατοικήσῃ ὁ Χριστὸς διὰ τῆς πίστεως εἰς τὰς καρδίας σας»¹². Πρόσεχε μὲ πόσῃ ἀπληστίαν εὔχεται δι' αὐτοὺς τὰ ἀγαθὰ, ὥστε νὰ μὴ ἐπιστρέφουν εἰς τὰ παλαιά. Πῶς γίνεται δὲ αὐτό; «Μὲ τὴν δύναμιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς τὸν ἐσωτερικόν σας ἄνθρωπον, νὰ κατοικήσῃ ὁ Χριστὸς διὰ τῆς πίστεως εἰς τὰς καρδίας σας». Πῶς; «Διὰ νὰ ἡμπορέσετε, ριζωμένοι καὶ θεμελιωμένοι ἐπάνω εἰς τὴν ἀγάπην νὰ καταλάβετε μαζὶ μὲ ὅλους τοὺς ἁγίους ποῖον εἶναι τὸ πλάτος καὶ τὸ μῆκος καὶ τὸ βάθος καὶ τὸ ὕψος αὐτοῦ, καὶ νὰ γνωρίσετε τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία ὑπερβαίνει τὴν γνῶσιν τοῦ ἀνθρώπου»¹³. Αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἠύχθη εἰς τὴν ἀρχήν, αὐτὸ εὔχεται καὶ τώρα.

Τί δὲ ἔλεγεν εἰς τὴν ἀρχήν; «Ζητῶ νὰ σᾶς δώσῃ ὁ Θεὸς τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ Πατὴρ τῆς δόξης, πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως, κατὰ τὴν ἐπίγνωσιν αὐτοῦ, καὶ νὰ φωτίσῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας ὥστε νὰ γνωρίσετε ποία εἶναι ἡ ἐλπίς, ἡ ὁποία εἶναι συνδεδεμένη μὲ τὴν πρόσκλησίν του, καὶ ποῖος εἶναι ὁ πλοῦτος τῆς ἐνδόξου κληρονομίας του μεταξὺ τῶν ἁγίων, καὶ

γεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς τοὺς πιστεύοντας». Καὶ
 νῦν τὸ αὐτὸ φησὶν· «Ἴνα ἰσχύσητε καταλαβέσθαι σὺν πᾶσι τοῖς
 ἁγίοις, τί τὸ πλάτος καὶ μῆκος καὶ βάθος καὶ ὕψος»· τουτέστι,
 τὸ μυστήριον τὸ ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομηθὲν μετὰ ἀκριβείας εἰδέ-
 5 ναι· «καὶ τὸ πλάτος καὶ τὸ μῆκος καὶ τὸ βάθος καὶ τὸ ὕψος»·
 τουτέστι, τὸ μέγεθος τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, πῶς πανταχοῦ ἐκ-
 τέταται· καὶ σωματικοῖς αὐτὴν ὑπέγραψε σχήμασι, δεικνὺς τὸν
 ἄνθρωπον· περιέλαβε τὰ ἄνω, τὰ κάτω, τὰ ἐκ πλαγίων. Εἶπον
 μὲν γάρ, φησὶν, οὐκ ἔστι δὲ τῶν ἐμῶν λόγων ταῦτα διδάξαι,
 10 ἀλλὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου. «Δυνάμει», φησί, «κραταιωθῆ-
 ναι», πρὸς τοὺς πειρασμούς καὶ τὸ μὴ παραφέρεσθαι. Ὡστε
 οὐκ ἔστι ἄλλως κραταιωθῆναι, ἀλλ' ἢ διὰ Πνεύματος καὶ πει-
 ρασμῶν ἕνεκεν καὶ λογισμῶν.

Πῶς δὲ ὁ Χριστὸς κατοικεῖ ἐν ταῖς καρδίαις, ἄκουε αὐ-
 15 τοῦ λέγοντος τοῦ Χριστοῦ· «Ἐλευσόμεθα ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ,
 καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν» ἐν ταῖς καρδίαις ταῖς πισταῖς,
 ταῖς ἐρριζωμέναις ἐν τῇ ἀγάπῃ αὐτοῦ, ταῖς μὴ παραφερομέ-
 ναις. «Ἴνα ἐξισχύσητε», φησὶν ὥστε ἰσχύος πολλῆς δεῖ· «ἵνα
 πληρωθῆτε εἰς πᾶν τὸ πλήρωμα τοῦ Θεοῦ». «Τῷ δὲ δυναμέ-
 20 νω ὑπὲρ πάντα ποιῆσαι ὑπερεκπερισσοῦ ὧν αἰτούμεθα ἢ νο-
 οῦμεν, καὶ τὴν δύναμιν τὴν ἐνεργουμένην ἐν ἡμῖν». Ὅτι ἐκ-
 περισσοῦ ὧν αἰτούμεθα ἢ νοοῦμεν ἐποίησε, δῆλον ἐξ ὧν ἔ-
 γραφεν αὐτός. Ἐγὼ μὲν γάρ, φησὶν, εὐχομαι· αὐτὸς δὲ καὶ
 χωρὶς τῆς ἐμῆς εὐχῆς, μείζονα ἐργάσεται τῶν ἡμετέρων αἰτή-
 25 σεων, οὐχ ἀπλῶς μείζονα, ἢ ἐκπερισσοῦ, ἀλλ' «ὑπερεκπερισ-

14. Ἰωάν. 14, 23.

15. Ἐφεσ. 3, 20.

πόσον πολὺ μεγάλη εἶναι ἡ δύναμις του εἰς ἑμᾶς ποὺ πιστεύομεν». Καὶ τώρα τὸ ἴδιον λέγει· «Διὰ νὰ ἠμπορέσετε ν' ἀντιληφθῆτε μαζὶ μὲ ὄλους τοὺς ἁγίους, ποῖον εἶναι τὸ πλάτος, τὸ μῆκος, τὸ βάθος καὶ τὸ ὕψος αὐτοῦ»· δηλαδή νὰ γνωρίσετε μὲ ἀκρίβειαν τὸ μυστήριον τὸ ὁποῖον ἐσχεδιάσθη ὑπὲρ ἡμῶν «καὶ τὸ πλάτος καὶ τὸ μῆκος καὶ τὸ βάθος καὶ τὸ ὕψος»· δηλαδή, πῶς ἔχει παντοῦ ἐξαπλωθῆ τὸ μέγεθος τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ. Περιέγραψε αὐτὴν καὶ μὲ σωματικὰ σχήματα, δεικνύων τὸν ἄνθρωπον· συμπεριέλαβε τὰ ἐπάνω, τὰ κάτω, ὄλα γενικῶς. Διότι, εἶπον μὲν, λέγει, ἀλλὰ δὲν ἀνήκει εἰς τοὺς ἰδικούς μου λόγους νὰ διδάξω αὐτά, ἀλλ' εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα. «Μὲ τὴν δύναμίν του», λέγει, «πρέπει νὰ στερεωθῶμεν» εἰς τοὺς πειρασμούς, καὶ νὰ μὴ μεταβαλλώμεθα. Ὡστε δὲν εἶναι δυνατὸν μὲ ἄλλον τρόπον νὰ στερεωθῶμεν, παρὰ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἐξ αἰτίας τῶν πειρασμῶν καὶ τῶν λογισμῶν.

Τὸ πῶς δὲ κατοικεῖ ὁ Χριστὸς εἰς τὰς καρδίας μας, ἄκουε τὸν ἴδιον τὸν Χριστόν, ὁ ὁποῖος λέγει· «Ἐὰν κανεὶς μὲ ἀγαπᾷ, θὰ τηρήσῃ τὸν λόγον μου καὶ ὁ Πατὴρ μου θὰ τὸν ἀγαπήσῃ καὶ θὰ ἔλθωμεν εἰς αὐτόν καὶ θὰ κατοικήσωμεν μαζὶ του»¹⁴, εἰς τὰς καρδίας αἱ ὁποῖαι πιστεύουν καὶ ἔχουν ριζωθῆ εἰς τὴν ἀγάπην του καὶ δὲν μεταβάλλονται. «Διὰ νὰ ἠμπορέσετε», λέγει ὥστε χρειάζεται πολλὴ δύναμις· «διὰ νὰ κατασιτῆτε πλήρεις μὲ ὄλην τὴν πληρότητα τοῦ Θεοῦ». «Εἰς ἐκεῖνον δέ, ὁ ὁποῖος ἠμπορεῖ νὰ κάνῃ πολὺ περισσότερα ἀπὸ ὄλα ὅσα ζητοῦμεν ἢ σκεπτόμεθα, συμφώνως μὲ τὴν δύναμιν, ἡ ὁποία ἐνεργεῖται μέσα μας»¹⁵. Τὸ ὅτι ἔκανε περισσότερα ἀπὸ ὅσα ζητοῦμεν ἢ σκεπτόμεθα, εἶναι φανερόν ἀπὸ ὅσα ἔγραφεν αὐτός. Διότι, ἐγὼ μὲν, λέγει, προσεύχομαι· ἐκεῖνος ὅμως καὶ χωρὶς τὴν ἰδικήν μου προσευχήν, θὰ κάνῃ μεγαλύτερα ἀπὸ τὰς ἰδικὰς μου αἰτήσεις, καὶ ὄχι ἀπλῶς μεγαλύτερα ἢ περισσότερα, ἀλλὰ «κατὰ πολὺ περισσότερα»· καὶ τοῦτο εἶναι φανερόν ἀπὸ τὴν δύναμιν ἡ ὁποία

σοῦ»· καὶ δῆλον ἐκ τῆς δυνάμεως τῆς ἐνεργουμένης ἐν ἡμῖν. Οὕτε γὰρ ἠτήσομεν ποιεῖ ταῦτα, οὕτε προσεδοκήσαμεν.

«Αὐτῷ ἢ δόξῳ», φηοῖν, «ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ εἰς πάσας τὰς γενεὰς τοῦ αἰῶνος τῶν αἰώνων. Ἀμήν»·

5 Καλῶς εἰς εὐχὴν καὶ δοξολογίαν τὸν λόγον κατέκλεισεν. Ἐδει γὰρ τὸν ἰσοαῦτα παρασχόντα ἡμῖν δοξασθῆναι καὶ εὐλογηθῆναι. Ὡστε καὶ τοῦτο μέρος ἐστὶ θαυμασμοῦ, καὶ τοῦ τῶν ὑπεργμένων ἡμῖν μεγέθους παρὰ τοῦ Θεοῦ, τὸ δοξάζειν, καὶ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. «Ἡ δόξα αὐτοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ», καλῶς
10 εἶπεν· αὕτη γὰρ οἶδε μόνη μένειν εἰς τὸ διηνεκές.

4. Τί ἐσιν, αἱ παιριαί, ἀναγκαῖον εἰπεῖν. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ παιριαί εἰσὶ, ἰουτέσι, τὰ γένη, ἐν δὲ οὐρανῷ πῶς, ἔνθα οὐδεὶς ἐξ οὐδενὸς γέγονεν; Ἡ ἐκεῖ τὰ συσιήματά φησι παριᾶς, καθάπερ καὶ ἐν τῇ Γραφῇ ἐσιν εὐρεῖν κείμενον, πα-
15 ριὰ Ἀμαρταρεῖ ἢ δι' ἀφ' οὗ πατέρες καλοῦνται. Οὐ παρὰ τοῦ Θεοῦ δὲ τὸ πᾶν ἀπαιεῖ, ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτῶν τὴν πίστιν, τὴν ἀγάπην· οὐχ ἀπλῶς τὴν ἀγάπην, ἀλλ' ἐρριζωμένην καὶ τεθεμελιωμένην, ὥστε μήτε πνεύματα αὐτὴν σαλεύειν, μήτε ἄλλο μηδὲν αὐτὴν καταβάλλειν.

20 Εἶπεν δι' ἰσοῦ εἰσὶν αἱ θλίψεις· εἰ δὲ αἱ ἐμαί, πολλῶ μᾶλλον αἱ ὑμῶν. Καὶ εὐχεται πάλιν. Ὡστε οὐκ ἐγκαταλιμπαρομένων ἐστὶ τὸ θλίβεσθαι ἡμᾶς· οὐ γὰρ ἂν ὁ ἰσοαῦτα ἐργασάμενος τοῦτο ἐποίησεν. Εἰ δὲ τοῦ Θεοῦ τὴν ἀγάπην ὥστε μαθεῖν, τῆς εὐχῆς Παύλου δεῖ, καὶ Πνεύματος χρεῖα ἐνι-
25 δρύσεως, τοῦ Χριστοῦ τὴν οὐσίαν τίς εἴσειται λογιμοῖς κατακολουθῶν; Καίτιι τί δύσκολον προᾶγμα μαθεῖν, δι' ἀφ' ἡμᾶς ὁ Θεός; φρόδρα δύσκολον, ἀγαπητέ. Οἱ μὲν γὰρ καὶ τοῦτο ἀγνοοῦσιν, ὅθεν καὶ φασὶ μυρία κακὰ εἰς τὸν κόσμον γίνεσθαι·

ἐνεργεῖ μέσα μας. Διότι οὔτε ἐζητήσαμεν ποτὲ αὐτά, οὔτε τὰ ἀνεμέναμεν.

«Εἰς αὐτὸν ἃς εἶναι ἡ δόξα», λέγει, «εἰς τὴν ἐκκλησίαν διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς ὅλας τὰς γενεὰς τοῦ αἰῶνος τῶν αἰώνων. Ἀμήν»¹⁶. Καλῶς ἔκλεισε τὸν λόγον μὲ εὐκὴν καὶ δοξολογίαν. Διότι ἔπρεπεν ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος τόσα ἐχάρισεν εἰς ἡμᾶς νὰ δοξασθῆ καὶ νὰ εὐλογηθῆ. Ὡστε καὶ αὐτὸ εἶναι μέρος τοῦ θαυμασμοῦ καὶ τοῦ μεγέθους τῶν ὄσων ἔγιναν δι' ἡμᾶς ἀπὸ τὸν Θεόν, τὸ νὰ τὸν δοξάζωμεν, καὶ νὰ τὸν δοξάζωμεν καὶ διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. «Ἡ δόξα ἃς εἶναι εἰς αὐτὸν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν» πολὺ ὀρθὰ εἶπε· διότι μόνη αὕτη μένει εἰς τοὺς αἰῶνας.

4. Εἶναι ἀναγκαῖον νὰ εἴπωμεν τί εἶναι αἱ πατριαί. Διότι ἐδῶ μὲν ὑπάρχουν πατριαί, δηλαδὴ γένη, πῶς ὅμως ὑπάρχουν εἰς τὸν οὐρανόν, ὅπου κανεὶς ἀπὸ κανένα δὲν ἔγινεν; Ἡ τὰ συστήματα ὀνομάζει ἐκεῖ γένη, ὅπως καὶ εἰς τὴν Γραφὴν εἶναι δυνατὸν νὰ εὔρη κανεὶς, γένος Ἀματταρεί, ἢ ἀπὸ τὸ ὅτι καλοῦνται πατέρες. Δὲν ζητεῖ δὲ τὸ πᾶν ἀπὸ τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτοὺς τὴν πίστιν, τὴν ἀγάπην· καὶ ὄχι ἀπλῶς τὴν ἀγάπην, ἀλλ' ἐρριζωμένην καὶ θεμελιωμένην, ὥστε οὔτε ἄνεμοι νὰ τὴν σαλεύουν, οὔτε τίποτε ἄλλο νὰ τὴν καταβάλλῃ.

Εἶπεν ὅτι δόξα εἶναι αἱ θλίψεις· ἐὰν δὲ εἶναι αἱ ἰδικαί μου, πολὺ περισσότερον αἱ ἰδικαί σας. Καὶ εὐχεται πάλιν. Ὡστε οὔτε ὅταν ἐγκαταλειπώμεθα πρέπει νὰ θλιβώμεθα· διότι δὲν θὰ τὸ ἔκαμνεν αὐτὸ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔκανε τόσα δι' ἡμᾶς. Ἐὰν δὲ ἔχωμεν ἀνάγκην τῆς προσευχῆς τοῦ Παύλου διὰ νὰ μάθωμεν τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, καὶ μᾶς χρειάζεται πνεῦμα θεμελιώσεως, ποῖος θὰ γνωρίσῃ τὴν οὐσίαν τοῦ Χριστοῦ ἀκολουθῶν τοὺς ἀνθρωπίνους συλλογισμούς; Καὶ εἶναι δύσκολον πρᾶγμα νὰ μάθωμεν ὅτι μᾶς ἀγαπᾷ ὁ Θεός; Πολὺ δύσκολον, ἀγαπητέ. Διότι οἱ μὲν ἀγνοοῦν καὶ αὐτὸ τὸ ὅτι μᾶς ἀγαπᾷ, διὰ τοῦτο καὶ λέγεται ὅτι γίνονται ἄπειρα κακὰ εἰς τὸν κόσμον· οἱ δὲ ἀγνοοῦν τὸ πόσον μᾶς

οἱ δὲ τὸ πόσον ἀγνοοῦσι. Καὶ ὁ Παῦλος δὲ οὐ τὸ πόσον, οὐδὲ ὥστε μειοῦσθαι ζητεῖ· πῶς γάρ; ἀλλ' ὅτι ὑπερβάλλον καὶ μέγα ἐστὶν αὐτὸ τοῦτο μαθεῖν· καὶ φησὶν, ὅτι αὐτὸ τοῦτο ἰκανὸς ἐστὶ δεῖξαι ἀπὸ τῆς γνώσεως, ἧς ἡμεῖς κατηξιώθημεν. Καίτοι
 5 τί περισσὸν ἐστὶ τοῦ κραταιοῦσθαι τῇ δυνάμει, τοῦ τὸν Χριστὸν ἔχειν ἔνδον; Μεγάλα τὰ αἰτηθέντα, φησὶν, ἀλλ' οἶδε καὶ ὑπὲρ αὐτὰ ποιεῖν, ὥστε μὴ μόνον ἀγαπᾶν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα τοῦτο ποιεῖν.

Μερισμῶμεν, ἀγαπητοί, ὥστε τοῦ Θεοῦ τὴν ἀγάπην μα-
 10 θεῖν. Μέγα τοῦτο ἐστὶν, οὐδὲν οὕτως ἡμᾶς ὠφελεῖ, οὐδὲν οὕτως ἡμᾶς κατανώσσει· τοῦ φόβου τῆς γεέννης ἰκανὸν τοῦτο μᾶλλον ἐλεῖν τὰς ἡμετέρας ψυχάς. Πόθεν οὖν εἰσόμεθα; Ἐκ τε τῶν εἰρημένων, ἔκ τε τῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν συμβαινόντων. Τίνος ἕνεκεν ταῦτα γεγένηται; ποίας χρείας τῆς αὐτοῦ;
 15 Οὐδεμιᾶς. Ἄνω καὶ κάτω τὴν ἀγάπην τίθησιν αἰτίαν· μάστιγα δὲ ἐκείνη ἀγάπη ἐστὶν, διὰν εὐεργειῶνται ἄνθρωποι μηδενὸς προὑπάροξαντος παρ' αὐτῶν.

5. Τοῦτον τοίνυν καὶ ἡμεῖς μιμώμεθα, τοὺς ἐχθροὺς εὐποιῶμεν, τοὺς μισοῦντας, τοὺς ἀποσιρρομένους προσιώμεθα
 20 τούτους. Τοῦτο ὁμοιοῖ ἡμᾶς τῷ Θεῷ. «Ἄν γὰρ τὸν φίλον», φησὶν, «ἀγαπήσης, τί τὸ κέρδος; τοῦτο καὶ οἱ ἐθνικοὶ ποιοῦσιν». Ἀλλὰ τί τῆς ἀγάπης τεκμήριον; Τὸν μισοῦντα ἀγαπᾶν. Βούλομαι τι ὑπόδειγμα εἰπεῖν, σύγγνωτέ μοι, καὶ οὐχ εὐρίσκω ἐν τοῖς πνευματικοῖς· διὸ ἀπὸ τῶν ἔξωθεν ἐρῶ. Οὐχ ὁρᾷτε
 25 τοὺς ἐρῶντας τούτους; πόσα ὑβρίζομενοι παρὰ τῶν ἐρωμένων, πόσα ἐπιβουλεύομενοι, πόσα ζημιούμενοι, προσήλωνται καὶ ἐκκαίονται, καὶ τῆς ἐαντιῶν ψυχῆς μᾶλλον αὐτὰς ἀγαπῶσι, διανυκτιρεύοντες ἐν τοῖς ἐκείνων προθύροις; Ἐκεῖθεν λάβω-

ἀγαπᾶ. Καὶ ὁ Παῦλος ὅμως οὔτε τὸ πόσον, οὔτε νὰ μετρήσῃ ζητεῖ· διατί λοιπόν; Ἐπειδὴ θέλει νὰ μάθωμεν ὅτι εἶναι ὑπερβολικὸν καὶ μεγάλο τὸ μέγεθος τῆς ἀγάπης του· καὶ λέγει, ὅτι εἶναι ἰκανὸς νὰ τὸ ἀποδείξῃ αὐτὸ ἀπὸ τὴν γνῶσιν τὴν ὁποίαν ἠξιώθημεν ἑμεῖς. Ἄν καὶ τί μεγαλύτερον ὑπάρχει ἀπὸ τὸ νὰ στηρίζεται εἰς τὴν δύναμιν τοῦ ὅτι ἔχει μέσα του τὸν Χριστόν; Μεγάλα τὰ ὅσα ἐζητήθησαν, λέγει, ἀλλὰ γνωρίζει νὰ χαρίζῃ καὶ περισσότερα ἀπὸ αὐτά, ὥστε ὄχι μόνον ν' ἀγαπᾶ, ἀλλὰ καὶ ν' ἀγαπᾶ πάρα πολύ.

Ἄς φροντίσωμεν, ἀγαπητοί, νὰ μάθωμεν τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ. Μεγάλο πρᾶγμα εἶναι αὐτό, τίποτε δὲν μᾶς ὠφελεῖ τόσον, τίποτε δὲν μᾶς ὀδηγεῖ μὲ τόσῃν δύναμιν εἰς κατάνυξιν· αὐτὸ εἶναι ἰκανώτερον νὰ κυριεύσῃ περισσότερον τὰς ψυχὰς μας ἀπὸ τὸν φόβον τῆς γεέννης. Ἀπὸ ποῦ λοιπόν θὰ τὴν γνωρίσωμεν; Καὶ ἀπὸ ὅσα ἐλέχθησαν καὶ ἀπὸ ὅσα καθημερινῶς συμβαίνουν. Διατί ἔγιναν ὅλα αὐτά; ποίαν ἀνάγκην εἶχεν ὁ Θεός; Καμμίαν. Παντοῦ τὴν ἀγάπην θέτει ὡς αἰτίαν· μάλιστα δὲ ἐκείνη εἶναι ἀγάπη, ὅταν εὐεργετοῦνται ἄνθρωποι, χωρὶς νὰ ἔχη προέλθει τίποτε ἀπὸ αὐτούς.

5. Αὐτὸν λοιπόν καὶ ἑμεῖς ἅς μιμούμεθα, ἅς κάμνωμεν καλὸν εἰς τοὺς ἐχθρούς, καὶ ἐκείνους οἱ ὅποιοι μᾶς μισοῦν καὶ μᾶς ἀποστρέφονται ἅς τοὺς ὑπομένωμεν. Αὐτὸ μᾶς ἐξομοιώνει μὲ τὸν Θεόν. «Διότι ἐὰν ἀγαπήσετε ἐκείνον ὁ ὁποῖος σὲ ἀγαπᾶ», λέγει, «ποία ἢ ὠφέλειά σου; Τὸ ἴδιον κάνουν καὶ οἱ ἐθνικοί»¹⁷. Ἀλλὰ ποία εἶναι ἡ ἀπόδειξις τῆς ἀγάπης; Τὸ νὰ ἀγαπᾶ κανεὶς ἐκείνον ὁ ὁποῖος τὸν μισεῖ. Θέλω ν' ἀναφέρω ἓνα παράδειγμα, ἐπιτρέψατέ μου, καὶ δὲν εὐρίσκω εἰς τὰ πνευματικά· διὰ τοῦτο θὰ τὸ λάβω ἀπὸ τὰ μὴ πνευματικά. Δὲν βλέπετε αὐτοὺς οἱ ὅποιοι κυριεύονται ἀπὸ ἔρωτα; Ἐνῶ περιφρονοῦνται τόσον ἀπὸ αὐτοὺς πὺ ἀγαποῦν, ἐνῶ τοὺς ἐπιβουλεύονται τόσον, καὶ ὑφίστανται τόσῃν ζημίαν, εἶναι προσηλωμένοι καὶ καταφλέγονται, καὶ ἀγαποῦν αὐτὰς περισσότερον ἀπὸ τὰς ψυχὰς των, καὶ ὅτι ἀγρυπνοῦν εἰς τὰ προαύλια ἐκείνων; Ἀπὸ ἐκεῖ ἅς λάβωμεν τὸ παράδειγμα,

μεν τὸ ὑπόδειγμα, οὐχ ὥστε τοιαύτας φιλεῖν, πόρνας λέγω γυναικάς, ἀλλ' ὥστε οὕτω φιλεῖν τοὺς ἐχθρούς.

Εἶπε γάρ μοι, οὐχὶ πάντων ἐχθρῶν ὑβριστικώτερον αὐτοῖς κέχρηται, καὶ τὴν τὴν οὐσίαν διασπαθῶσι, καὶ τὴν ὄψιν
 5 ὑβρίζουσι, καὶ τῶν διακονουμένων αὐταῖς δουλικώτερα ἐπιτάτιουσιν; Ἀλλ' ὅμως οὐκ ἀφίστανται. Καίτοι οὐδεὶς οὐδένα ἔχει τοιοῦτον ἐχθρόν, ὅλον δὲ φιλῶν τὴν φιλουμένην. Καὶ γὰρ θρύπεται καὶ ἀκκίζεται, καὶ ἀποκέχρηται αὐτῷ πολλάκις ἢ φιλουμένη, καὶ ὅσω ἂν φιλῆται, τοσοῦτω καταφρονεῖ. Καίτοι
 10 τί τῆς οὕτω διακειμένης ψυχῆς θηριωδέστερον; Ἀλλ' ὅμως φιλοῦσιν ἐκεῖνοι.

Ἀλλὰ ἰάχα καὶ ἀπὸ τῶν πνευματικῶν εὐρήσομεν τοιαύτην ἀγάπην, οὐ τῶν νῦν ἐψύγη γάρ· ἀλλὰ τῶν πάλαι μεγάλων καὶ θαυμασιῶν ἐκείνων ἀνδρῶν. Ὁ μακάριος Μωϋσῆς
 15 καὶ τούτους αὐτοὺς ὑπερέβαλε τοὺς ἔρωτι φιλοῦντας. Πῶς καὶ ἴνι ἰρόβῳ; Πρῶτον μὲν τὰ βασίλεια ἀφείδεν καὶ τὴν ἐκεῖ ἰρυφήν καὶ τὴν θεραπείαν καὶ τὸ δοξάζεσθαι, εἴλειτο εἶναι μετὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν. Καίτοι οὐ μόνον οὐκ ἂν τις ἄλλος εἰργάσαιτο τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἐπησχύνθη ἐλέγχοντος ἐτέρου τῶν
 20 αὐτοῦ δούλων φανῆναι συγγενῆς, οὐ μόνον δούλων, ἀλλὰ καὶ μισθῶν εἶναι νομιζομένων· ὁ δὲ γε οὐ μόνον τὴν συγγένειαν οὐκ ἐπησχύνθη, ἀλλὰ καὶ παντὶ θυμῷ ἤμυνε, καὶ εἰς κινδύνους ἑαυτὸν ἔρριπεν ὑπὲρ ἐκείνων. Πῶς; Ὅρῶν, φησί, τινὰ ἀδικοῦντα, ἤμυνε τῷ ἀδικουμένῳ, καὶ ἀπέκτεινε τὸν ἀ-
 25 δικοῦντα.

Ἀλλ' οὐπω ταῦτα ὑπὲρ ἐχθρῶν· μεγάλα μὲν, οὐχ οὕτω δὲ ὡς τὰ μετὰ ταῦτα. Τῇ οὖν ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ τὸ αὐτὸ εἶδε γινόμενον, κακκείνον ᾧ ἤμυνε δόρῳ ἀδικοῦντα, παρήγει παύσασθαι τῆς ἀδικίας· ὁ δὲ φησι, πολλῇ ἀγνωμοσύνῃ κεχρημέ-
 30 νος, «Τίς σε κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστὴν ἐφ' ἡμᾶς;». Τί-

ὄχι διὰ ν' ἀγαπῶμεν τέτοιου εἴδους γυναῖκας, ἐννοῶ πόρνas, ἀλλὰ διὰ ν' ἀγαπῶμεν ἔτσι τοὺς ἐχθρούς.

Εἶπέ μου λοιπόν· δὲν μεταχειρίζονται αὐτοὺς ὑβριστικώτερον ἀπὸ ὄλους τοὺς ἐχθρούς καὶ τὴν περιουσίαν του κατεξοδεύουν, καὶ ἀτιμᾶζουν τὸ πρόσωπόν των, καὶ προστάσσουν εἰς αὐτοὺς πράγματα δουλικώτερα καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα προστάσσουν εἰς τὰς ὑπηρετρίas των; Μολονότι βέβαια κανεὶς δὲν ἔχει κανένα τέτοιον ἐχθρόν, ὅπως ὁ ἀγαπῶν τὴν ἀγαπωμένην. Καθ' ὅσον τοῦ κάμνει καμώματα καὶ καμαρώνει καὶ φθείρει πολλὰς φορὰς αὐτὸν ἢ ἀγαπωμένην, καὶ ὅσον ἀγαπᾶται, τόσον τὸν περιφρονεῖ. Καὶ ὅμως, τί εἶναι θηριωδέστερον ἀπὸ τὴν ψυχὴν ἐκείνην ἢ ὁποῖα συμπεριφέρεται ἔτσι; Ἄλλ' ὅμως ἀγαποῦν ἐκεῖνοι.

Ἴσως ὅμως καὶ εἰς τὰ πνευματικὰ πράγματα νὰ εὕρωμεν τέτοιαν ἀγάπην, ἀλλ' ὄχι ἀπὸ τὰ σύγχρονα, καθ' ὅσον ἐψυχράνθη σήμερον, ἀλλ' ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς ἐκείνους καὶ θαυμαστοὺς ἄνδρας. Ὁ μακάριος Μωϋσῆς ὑπερέβαινε καὶ αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι ἀγαποῦν μὲ ἔρωτα. Πῶς καὶ μὲ ποῖον τρόπον; Πρῶτον μὲν ἀφοῦ ἐγκατέλειψε τὰ βασίλεια καὶ τὰς ἐκεῖ ἀπολαύσεις καὶ τὸ νὰ τὸν ὑπηρετοῦν καὶ νὰ δοξάζεται, προετίμησε νὰ εἶναι μὲ τοὺς Ἰσραηλίτας. Ἄν καί, ὄχι μόνον δὲν θὰ ἤμποροῦσε νὰ τὸ κἀνῃ ἄλλος αὐτό, ἀλλὰ θὰ ἐνετρέπετο, ὅταν ἄλλος τὸν ἤλεγχε, νὰ φανῆ συγγενῆς τῶν δούλων του, ὄχι μόνον δούλων, ἀλλὰ καὶ θεωρουμένων ὡς μιαρῶν· ὁ Μωϋσῆς ὅμως, ὄχι μόνον δὲν ἐνοιωσεν ἐντροπὴν διὰ τὴν συγγένειαν, ἀλλὰ καὶ μὲ ὑπερβολικὴν ὄρμην τοὺς ὑπερήσπισε καὶ εἰς κινδύνους ἔρριψε τὸν ἑαυτὸν του χάριν ἐκείνων. Πῶς; Βλέπων, λέγει, κάποιον ν' ἀδικῆ, ὑπερήσπισε τὸν ἀδικούμενον καὶ ἐφόνευσε τὸν ἀδικοῦντα.

Ἄλλὰ δὲν ἔγιναν αὐτὰ ἀκόμη ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν· ἦσαν μεγάλα μὲν, ἀλλ' ὄχι ὅσον τὰ μετὰ ἀπὸ αὐτά. Τὴν ἐπομένην ἡμέραν λοιπὸν εἶδε νὰ γίνεται τὸ ἴδιον, καὶ βλέπων ν' ἀδικῆ ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον ὑπερήσπισε, τὸν προέτρεπε νὰ παύῃ ν' ἀδικῆ· ἐκεῖνος δὲ λέγει μὲ πολλὴν ἀγνωμοσύνην, «Ποῖος

να οὐκ ἂν ἐνέπρησε τὰ ῥήματα ταῦτα; Εἰ τοίνυν θυμῷ τὸ πρό-
 τερον ἐγένετο καὶ βλαβῆ, καὶ τοῦτον ἂν πλήξας ἀνεΐλεν. Οὐ
 γὰρ δὴ ἐκεῖνος, ὑπὲρ οὗ τοῦτο ἐγένετο, κατεμήνυσεν ἂν αὐτόν.
 Ἄλλ' ὅτι συγγενεῖς ἦσαν, ταῦτά φησιν. Ὅτι ἡδικεῖτο, οὐδὲν
 5 τοιοῦτον ἐφθέγγατο, τίς σε κατέσκησεν ἄρχοντα καὶ δικαστήν;
 Διὰ τί μὴ χθὲς εἶπες τοῦτο; Ἡ ἀδικία ἢ οὐ καὶ ἡ ὠμότης,
 φησὶν, αὕτη με κατέσκησεν ἄρχοντα καὶ δικαστήν.

Ἄλλὰ νῦν δεῖ δεικνῆναι καὶ τῷ Θεῷ ταῦτα λέγουσίν τινες· ἐν
 οἷς ἀδικοῦνται βούλονται αὐτὸν εἶναι σφοδρόν, καὶ τῆς μακρο-
 10 θυμίας αὐτοῦ κατηγοροῦσιν· διὰ δὲ ἀδικῶσιν, οὐκέτι. Τί
 τοῦτων πικρότερον τῶν ῥημάτων; Ἄλλ' ὅμως μετὰ ταῦτα
 πρὸς τοὺς ἀγνώμονας, πρὸς τοὺς ἀχαρίστους πεμπόμενος, ἤρ-
 χειτο, καὶ οὐκ ἀνεδύετο. Ἄλλὰ καὶ μετὰ τὰ σημεῖα ἐκεῖνα καὶ
 τὰ θαύματα τὰ δι' αὐτοῦ γενόμενα, καταλεῦσαι αὐτὸν πολλὰ-
 15 κίς ἐπεχείρησαν, καὶ ἐξέφυγε τὰς χεῖρας αὐτῶν καὶ κατε-
 γόγγυζον συνεχῶς, ἀλλ' ὅμως οὕτως αὐτοὺς ἐφίλει ἔρωτι,
 ὡς εἰπεῖν πρὸς τὸν Θεόν, ἡνίκα τὴν ἁμαρτίαν ἐκείνην τὴν
 χαλεπὴν εἰργάσαντο· «Εἰ μὲν ἀφῆς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, ἄ-
 φες· εἰ δὲ μή, καὶ μὲ ἐξάλειψον ἐκ τῆς βίβλου ἧς ἔγραψας».
 20 Βούλομαι μετ' ἐκείνων ἀπολέσθαι, φησὶν, ἢ χωρὶς ἐκείνων
 σώζεσθαι. Ὅντως μανία, ὄντως ἔρωτος μέγας. Τί λέγεις; τοῦ
 οὐρανοῦ καταφρονεῖς; Ναί· φιλοῦ γὰρ τοὺς ἡδικηκότας. Ἐ-
 ξαλειφθῆναι αἰτεῖς; Καὶ τί πάθω, φησὶν; ἔρωτος γὰρ ἐστίν.

Τί δὲ καὶ μετὰ ταῦτα; Ἄκουσον τί φησιν εἰτέρωθεν ἢ Γρα-
 25 φή· «Καὶ ἐκακώθη Μωϋσῆς δι' αὐτούς». Ποσάκις ὕβρισαν;
 ποσάκις ἀπεχειροτόνησαν αὐτὸν καὶ τὸν ἀδελφόν; εἰς Αἴγυ-
 πτον ποσάκις μεταναστεῖν ἐζήτησαν; καὶ μετὰ ταῦτα πάντα

18. Ἐξ. 2, 14.

19. Ἐξ. 32, 32.

20. Ψαλμ. 106, 32.

σὲ διώρισεν ἀρχηγὸν καὶ δικαστὴν εἰς ἑμᾶς;»¹⁸. Ποῖον δὲν θὰ ἐξώργιζον αὐτοὶ οἱ λόγοι; Ἐὰν λοιπὸν τὸ προηγούμενον ἔγινε μέσα εἰς θυμὸν καὶ ταραχὴν τοῦ νοῦ, ἤμποροῦσε, κτυπῶν καὶ αὐτόν, νὰ τὸν φονεύσῃ. Διότι οὔτε ἐκεῖνος, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου ἔγινεν αὐτό, θὰ ἤμποροῦσε νὰ τὸν κατηγορήσῃ. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἦσαν συγγενεῖς τὰ λέγει αὐτά. Ὅταν ἠδίκητο, τίποτε τέτοιο δὲν εἶπε, ποῖος σὲ διώρισεν ἀρχηγὸν καὶ δικαστὴν; Διατί δὲν εἶπες τοῦτο χθές; Ἡ ἰδική σου ἀδικία καὶ ἡ θηριωδία μὲ διώρισεν ἀρχηγὸν καὶ δικαστὴν.

Ἄλλὰ πρόσεχε ὅτι τώρα καὶ εἰς τὸν Θεὸν τὰ λέγουν αὐτὰ μερικοί· εἰς ἐκεῖνα εἰς τὰ ὁποῖα ἀδικοῦνται, θέλουν νὰ εἶναι ὁ Θεὸς αὐστηρὸς, καὶ κατηγοροῦν τὴν μακροθυμίαν του· ὅταν ὅμως ἀδικοῦν, ποτέ. Τί ὑπάρχει πικρότερον ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς λόγους; Ἄλλ' ὅμως καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὰ πρὸς τοὺς ἀγνώμονας, πρὸς τοὺς ἀχαρίστους ἀποστελλόμενος, ἦρχετο καὶ δὲν ἠρνεῖτο. Ἄλλὰ καὶ μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ σημεῖα καὶ τὰ θαύματα τὰ ὁποῖα ἔγιναν δι' αὐτοῦ, πολλὰς φορές ἐπεχείρησαν νὰ τὸν λιθοβολήσουν, καὶ ἐξέφυγεν ἀπὸ τὰ χέρια των καὶ ἐγόγγυζον συνεχῶς ἐναντίον του, ἀλλ' ὅμως μὲ τόσῃν ἀγάπῃν ἠγάπα αὐτούς, ὥστε νὰ εἶπῃ πρὸς τὸν Θεόν, ὅταν ἔκαναν τὴν φοβερὰν ἐκείνην ἀμαρτίαν· «Ἐὰν θέλῃς νὰ συγχωρήσῃς αὐτούς, συγχώρησέ τους, ἐὰν δὲν τοὺς συγχωρήσῃς, ἐξάλειψε μαζὶ μὲ αὐτούς καὶ ἐμένα ἀπὸ τὸ βιβλίον τῆς ζωῆς τὸ ὁποῖον ἔχεις γραμμένον»¹⁹. Θέλω νὰ καθῶ μαζὶ μὲ ἐκείνους, λέγει, παρὰ νὰ σωθῶ χωρὶς ἐκείνους. Πραγματικὴ μανία, πραγματικὰ μεγάλος ἔρωσ. Τί λέγεις; Τὸν οὐρανὸν περιφρονεῖς; Ναί· διότι ἀγαπῶ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι μὲ ἠδίκησαν. Νὰ ἐξαλειφθῆς ζητεῖς; Καὶ τί θὰ πάθω; λέγει. Ἄφοῦ εἶναι ἔρωσ.

Τί ἔγινε δὲ καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτά; Ἄκουσε τί λέγει ἀλλοῦ ἢ Γραφή· «καὶ ἐτιμωρήθη ὁ Μωϋσῆς ἐξ αἰτίας των»²⁰. Πόσας φορές τὸν περιεφρόνησαν; πόσας φορές τὸν ἀπέρριψαν αὐτόν καὶ τὸν ἀδελφόν του; πόσας φορές ἐζήτησαν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν Αἴγυπτον; Καὶ μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ

ἐξεκαίειο καὶ ἐμεμήνει, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν πάσχειν ἔτοιμος ἦν. Οὕτω δεῖ φιλεῖν τοὺς ἐχθρούς, κοπιόμενον καὶ ταλαιπωρούμενον καὶ πάντα ποιῶντα καὶ χαριζόμενον, ἐφίεσθαι τῆς σωτηρίας αὐτῶν. Τί δὲ ὁ Παῦλος, εἶπέ μοι, οὐχὶ καὶ γέενναν
5 ἤτησεν ἀντὶ αὐτῶν;

Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ δεσπότου τὸ παράδειγμα ἀναγκαῖον ἀγαγεῖν. Οὕτω γὰρ καὶ αὐτὸς ποιεῖ, λέγων, διὰ «Τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς»· ἀπὸ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ φέρων τὸ παράδειγμα, ἡμεῖς δὲ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ. Ἦλθε
10 πρὸς αὐτοὺς, κατὰ τὴν οἰκονομίαν λέγω, δοῦλος ἐγένετο δι' αὐτοὺς, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, ἐκένωσε, μορφὴν δούλου ἔλαβε καὶ παραγενόμενος, οὔτε αὐτὸς εἰς ὁδὸν ἐθνῶν ἀπήρχετο, καὶ τοῖς μαθηταῖς τοῦτο ἐπέτατε· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ περιῆγε θεραπέων πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν.

15 Τί οὖν; Οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ἐξεπλήσοοντο καὶ ἐθαύμαζον, καὶ ἔλεγον, «Πόθεν οὕτω ταῦτα;»· οὗτοι δὲ εὐεργετούμενοι ἔλεγον, δαιμόνιον ἔχει, καὶ βλασφημεῖ, καὶ μαίνεται, καὶ πλάνος ἐστίν. Ἄρ' οὖν ἀπόσοιο αὐτοὺς; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ μειζρόνως εὐηργετῆται ταῦτα ἀκούων, καὶ ἀπῆει πρὸς τοὺς μέλλοντας αὐτῶν
20 τὸν σταυροῦν, ἵνα μόνον αὐτοὺς διασώσῃ. Καὶ μετὰ τὸ σταυρωθῆναι τί φησι; «Πάτερ, μὴ σιγήσης αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην». Καὶ πρὸ τούτου κακῶς παθῶν, καὶ μετὰ ταῦτα κακῶς παθῶν, μέχρις ἐσχάτης ἀναπνοῆς περὶ αὐτῶν πάντα ἔπραττεν, ὑπὲρ αὐτῶν ἐδεῖτο. Καὶ μετὰ τὸ σταυρὸν τί οὐκ ἐ
25ποίησε δι' αὐτοὺς; οὐχὶ ἀποσιόλους ἀπέστειλεν; οὐχὶ σημεῖα εἰργάσατο; οὐχὶ πᾶν διουῖν ἐκίνησεν; Οὕτω δεῖ φιλεῖν τοὺς ἐχθρούς, οὕτω μιμεῖσθαι τὸν Χριστόν.

Οὕτω Παῦλος ἐποίησε· λιθαζόμενος, μυρία πάσχων, ὑπὲρ αὐτῶν ἅπαντα ἔπραττεν. Ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος, διὰ «Ἡ εὐ-

21. Ματθ. 5, 45.

22. Λουκᾶ 23, 34.

κατεφλογίζετο καὶ συμπεριεφέρετο ὡσάν τρελλὸς καὶ ἦτο πρόθυμος νὰ ὑποφέρῃ ὑπὲρ αὐτῶν. Ἔτσι πρέπει ν' ἀγαπᾶ κανεὶς τοὺς ἐχθρούς, κτυπώμενος, δυστυχῶν, κάμνων τὰ πάντα καὶ γινόμενος τὰ πάντα πρὸς χάριν των, νὰ ποθῆ τὴν σωτηρίαν των. Μήπως ὁ Παῦλος, εἶπέ μου, δὲν ἐζήτησε καὶ τὴν γέενναν νὰ ὑποστῆ διὰ νὰ σωθοῦν αὐτοί;

Ἄλλ' εἶναι ἀνάγκη νὰ φέρωμεν τὸ παράδειγμα ἀπὸ τὸν Κύριον. Διότι ἔτσι κάμνει καὶ ἐκεῖνος, λέγων, ὅτι «ἀνατέλλει τὸν ἥλιόν του διὰ τοὺς πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς»²¹. ἐκεῖνος φέρει τὸ παράδειγμα ἀπὸ τὸν Πατέρα του, ἐμεῖς δὲ ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Χριστόν. Ἦλθε πρὸς αὐτούς, συμφώνως δηλαδὴ πρὸς τὴν οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ, ἔγινε δοῦλος δι' αὐτούς, ἐταπείνωσεν τὸν ἑαυτὸν του διὰ τῆς θείας κενώσεως, ἔλαβε μορφήν δούλου· καὶ ἀφοῦ ἦλθε, δὲν ἐπῆγεν αὐτὸς εἰς τὰ ἔθνη, καὶ προσέταξεν τὸ ἴδιο καὶ εἰς τοὺς μαθητάς του· καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ περιήρχετο θεραπεύων κάθε νόσον καὶ ἀσθένειαν.

Τί λοιπόν; Οἱ μὲν ἄλλοι ὅλοι ἐξεπλήττοντο καὶ ἐθαύμαζον καὶ ἔλεγον, «Ἀπὸ ποῦ ἐδόθησαν αὐτὰ εἰς αὐτούς;», ἐνῶ αὐτοὶ εὐεργετούμενοι ἔλεγον, δαιμόνιον ἔχει, καὶ βλασφημεῖ, καὶ ἔχει κυριευθῆ ἀπὸ μανίαν, καὶ εἶναι πλάνος. Ἄρά γε τοὺς ἀπεμάκρυνεν αὐτούς; Καθόλου. Ἄλλὰ περισσότερο τοὺς εὐηργέτει ἀκούων αὐτά, καὶ ἐπήγαινε πρὸς ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἐπρόκειτο νὰ τὸν σταυρώσουν, διὰ νὰ σώσῃ μόνον αὐτούς. Καὶ ἀφοῦ ἐσταυρώθη τί λέγει; «Πατέρα, συγχώρησέ τους, διότι δὲν γνωρίζουν τί κάνουν»²². Καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτό, ἀφοῦ ἐβασανίσθη, καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὰ ἀφοῦ ἔπαθε, μέχρι τελευταίας ἀναπνοῆς ἔκαμνε τὰ πάντα δι' αὐτούς, ὑπὲρ αὐτῶν προσήυχετο. Καὶ μετὰ ἀπὸ τὸν σταυρὸν τί δὲν ἔκανε δι' αὐτούς; Δὲν ἀπέστειλεν ἀποστόλους; Δὲν ἔκανε θαύματα; Δὲν ἐκίνησε τὸ πᾶν; Ἔτσι πρέπει ν' ἀγαπῶμεν τοὺς ἐχθρούς, ἔτσι μιμούμεθα τὸν Χριστόν.

Ἔτσι ἔκανε καὶ ὁ Παῦλος· λιθοβολούμενος, ὑποφέρων ἀμέτρητα δεινά, ἔκαμνε τὰ πάντα ὑπὲρ αὐτῶν. Ἄκουσε τὸν

δοκία μου καὶ ἡ δέησις ὑπὲρ αὐτῶν ἐστὶν εἰς σωτηρίαν· καὶ
 πάλιν «Μαρτυρῶ γὰρ αὐτοῖς, διὸ ζῆλον Θεοῦ ἔχουσι»· καὶ
 πάλιν «Εἰ οὐ ἀγριέλαιος ὢν ἐνεκεντριόθη, πῶς μᾶλλον οὐ-
 5 τοι ἐγκεντριοθήσονται τῇ ἰδίᾳ ἐλαίᾳ;». Ἀπὸ πόσης φιλοσοφί-
 8 γίας οἶει ταῦτα λέγεσθαι τὰ ῥήματα; ἀπὸ πόσης εὐνοίας; Οὐκ
 ἔστιν εἰπεῖν, οὐκ ἔστιν. Οὕτω δεῖ φιλεῖν τοὺς ἐχθρούς· τοῦτο
 τὸν Θεὸν ἐστὶ φιλεῖν, τὸν ἐπιτάξαντα, τὸν νομοθετήσαντα· τὸ
 μιμεῖσθαι ἐκεῖνον, τὸ φιλεῖν τὸν ἐχθρὸν ἐστὶν. Ἐννόησον διὸ οὐ
 τὸν ἐχθρὸν εὐεργετεῖς, ἀλλὰ σαυτὸν, οὐκ ἐκεῖνον φιλεῖς, ἀλλὰ
 10 τῷ Θεῷ ὑπακούεις.

Ταῦτα οὖν εἰδότες, κυρώσωμεν εἰς ἀλλήλους τὴν ἀγάπην,
 ἵνα μετὰ ἀκριθείας ταύτην κατορθώσαντες, τύχωμεν τῶν ἐπηγ-
 γελμένων ἀγαθῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ
 τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτις, τιμὴ, νῦν
 15 καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

23. Ρωμ. 10, 10.

24. Ρωμ. 10, 12.

25. Ρωμ. 11, 17-24.

ἴδιον ὁ ὁποῖος λέγει· «Ἡ ἐπιθυμία τῆς καρδίας μου καὶ ἡ προσευχή μου εἰς τὸν Θεὸν εἶναι ὑπὲρ τῶν Ἰσραηλιτῶν, διὰ νὰ σωθοῦν»²³. καὶ πάλιν· «Μαρτυρῶ δι' αὐτοὺς ὅτι ἔχουν ζῆλον Θεοῦ»²⁴. καὶ πάλιν· «Ἐὰν ἐσύ, ἕνας βλαστὸς ἀγριεληᾶς, ἐνεβολιάσθης εἰς τὴν θέσιν των, πόσον μᾶλλον αὐτοὶ θὰ ἐμβολιασθοῦν εἰς τὴν ἰδικήν των ἑλθάν;»²⁵. Ἀπὸ πόσῃ φιλοστοργίᾳ νομίζεις ὅτι λέγονται αὐτοὶ οἱ λόγοι; Ἀπὸ πόσῃ εὐνοίᾳ; Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λεχθῆ· δὲν εἶναι. Ἔτσι πρέπει ν' ἀγαπῶμεν τοὺς ἐχθρούς· αὐτὸ εἶναι τὸ ν' ἀγαπῶμεν τὸν Θεόν, τὸν προστάξαντα, τὸν νομοθετήσαντα· τὸ νὰ μιμούμεθα ἐκεῖνον, εἶναι τὸ ν' ἀγαπῶμεν τὸν ἐχθρόν. Σκέψου ὅτι δὲν εὐεργετεῖς τὸν ἐχθρόν, ἀλλὰ τὸν ἑαυτὸν σου, δὲν ἀγαπᾷς ἐκεῖνον, ἀλλ' εἰς τὸν Θεὸν ὑπακούεις.

Αὐτὰ λοιπὸν γνωρίζοντες, ἃς ἐπικυρώσωμεν μεταξὺ μας τὴν ἀγάπην, ὥστε, ἀφοῦ κατορθώσωμεν αὐτὴν μὲ ἀκρίβειαν, νὰ ἐπιτύχωμεν τὰ ἀγαθὰ τὰ ὁποῖα μᾶς τὰ ἔχει ὑποσχεθῆ διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖον εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει δόξα, δύναμις, τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Η΄

Ἐφεσ. 4, 1

«Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς ἐγώ, ὁ δέσμιος ἐν Κυρίῳ, ἀξίως περιπαιτῆσαι τῆς κλήσεως ἧς ἐκλήθητε, μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης καὶ πραότητος».

1. Διδασκάλων ἐστὶν ἀρετὴ μὴ τιμὴν μηδὲ δόξαν ζητεῖν παρὰ τῶν ἀρχομένων, ἀλλὰ τὴν σωτηρίαν αὐτῶν, καὶ πάντα ὑπὲρ τούτου ποιεῖν ὡς ὃ γε ἐκεῖνο ζητῶν, οὐκ ἂν εἶη διδάσκαλος, ἀλλὰ τύραννος. Οὐ γὰρ διὰ τοῦτό σε ἐπέσεισεν ὁ
10 Θεὸς αὐτοῖς, ἵνα οὐ πλείονος ἀπολαύσης θεραπείας, ἀλλ' ἵνα τὰ μὲν οὐ ἀμελῆται, πάντα δὲ τὰ ἐκείνων οἰκοδομῆται. Τοῦτό ἐστι διδασκάλου τοιοῦτος ὁ μακάριος Παῦλος ἦν, ὃς ἴψον μὲν ἀπήλλακτο παντός, οὕτω δὲ διέκειτο, ὡς εἰς τῶν πολλῶν, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτῶν ἐλάχιστος. Διὰ τοῦτο καὶ δοῦ-
15 λον αὐτῶν ἑαυτὸν καλεῖ, καὶ τὰ πλείονα ἐν ἰκετηρίας τάξει φθέγγεται. Ὅρα γοῦν καὶ νῦν οὐδὲν ἐπιτακτικὸν γράφοντα, οὐδὲν ἀνθεντικόν, ἀλλὰ συνεσιαλμένον καὶ καθυφειμένον.

«Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς ἐγώ», φησί, «ὁ δέσμιος ἐν Κυρίῳ, ἀξίως περιπαιτῆσαι τῆς κλήσεως ἧς ἐκλήθητε». Τί παρακαλεῖς, εἰπέ μοι; ἵνα τινὸς τύχης αὐτός; Οὐδαμῶς, ἀλλ'
20 ἵνα ἄλλους σώσω, φησί. Καίτοιγε οἱ παρακαλοῦντες, ὑπὲρ τῶν αὐτοῖς διαφερόντων παρακαλοῦσι. Καὶ ἐμοὶ τοῦτο διαφέρει, φησί, καθὼς καὶ ἐτέρωθι γράφων ἔλεγε· «Νῦν ζῶμεν, ἐὰν ὑμεῖς στήκητε ἐν Κυρίῳ». Σφόδρα γὰρ ἀεὶ τῆς
25 σωτηρίας τῶν μαθητευομένων ἐφίετο. «Ἐγὼ ὁ δέσμιος ἐν

1. Ἐφεσ. 4, 1.

2. Α΄ Θεσ. 8, 8.

ΛΟΓΟΣ Η΄

Ἐφεσ. 4, 1

«Σᾶς παρακαλῶ λοιπὸν ἐγὼ ὁ φυλακισμένος διὰ τὸν Κύριον, νὰ ζητε ἀντάξια πρὸς τὴν κλῆσιν, τὴν ὁποίαν ἐλάβετε, μὲ πᾶσαν ταπεινοφροσύνην καὶ πραότητα»¹.

1. Ἀρετὴ τῶν διδασκάλων εἶναι νὰ μὴ ζητοῦν οὔτε τιμὴν, οὔτε δόξαν ἀπὸ τοὺς ἀρχομένους, ἀλλὰ τὴν σωτηρίαν των, καὶ νὰ κάμνουν τὰ πάντα πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν· διότι, ὅποιος ζητεῖ ἐκεῖνα, δὲν εἶναι διδάσκαλος, ἀλλὰ τύραννος. Διότι δὲν σὲ διώρισε δι' αὐτὸ ὁ Θεὸς εἰς αὐτούς, διὰ ν' ἀπολαύσης περισσοτέραν περιποίησιν, ἀλλὰ διὰ τὰ μὲν ἰδικά σου νὰ ἀμελῆς, ὅλα δὲ τὰ ἰδικά των νὰ οἰκοδομοῦνται. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου· τέτοιος ἦτο ὁ μακάριος Παῦλος, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀπηλλαγμένος τελείως ἀπὸ ἀλαζονείαν, διέκειτο δὲ ἔτσι, ὡσὰν νὰ ἦτο ἕνας ἀπὸ τοὺς πολλούς, μᾶλλον δὲ καὶ ἀπὸ αὐτοὺς μικρότερος. Διὰ τοῦτο καὶ ὀνομάζει τὸν ἑαυτόν του δοῦλον των, καὶ λέγει τὰ περισσότερα εἰς αὐτοὺς ὡσὰν νὰ εἶναι δοῦλος. Πρόσεχε λοιπὸν καὶ τώρα ὅτι δὲν γράφει τίποτε ὡσὰν προσταγὴν, οὔτε κατὰ τρόπον αὐθεντικόν, ἀλλὰ μὲ τρόπον περιωρισμένον καὶ συνεσταλμένον.

«Σᾶς παρακαλῶ λοιπὸν ἐγὼ», λέγει, «ὁ φυλακισμένος διὰ τὸν Κύριον, νὰ ζητε ἀντάξια πρὸς τὴν κλῆσιν, τὴν ὁποίαν ἐλάβετε». Τί παρακαλεῖς; εἶπέ μου. Διὰ νὰ κερδίσης τίποτε ἐσύ; Καθόλου, ἀλλὰ διὰ νὰ σώσω ἄλλους, λέγει. Καὶ ὅμως, ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι παρακαλοῦν, παρακαλοῦν δι' ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἐνδιαφέρουν αὐτούς. Καὶ ἐμένα αὐτὸ μὲ ἐνδιαφέρει, λέγει, ὅπως ἔλεγε γράφων καὶ ἄλλου· «τώρα ζῶμεν, ἐὰν στέκεσθε σεῖς σταθεροὶ εἰς τὸν Κύριον»². Διότι πάντοτε ἐπόθει πάρα πολὺ τὴν σωτηρίαν τῶν μαθητῶν του. «Ἐγὼ

Κυρίῳ». Μέγα ἀξίωμα καὶ σφοδρὸν, καὶ βασιλείας καὶ ὑ-
 παιείας καὶ πάντων μεῖζον. Ὅπερ οὖν καὶ πρὸς Φιλήμονα
 γράφων φησὶν «Ὡς Παῦλος προσδύτης, νυνὶ δὲ καὶ δέ-
 σμιος Ἰησοῦ Χριστοῦ».

5 Οὐδὲν γὰρ οὕτω λαμπρὸν, ὡς δεσμὸς διὰ Χριστόν, ὡς
 αἱ ἀλύσεις αἱ περικείμεναι ταῖς δούλαις χερσὶν ἐκείναις. Τοῦ
 ἀπόστολον εἶναι, τοῦ διδάσκαλον εἶναι, τοῦ εὐαγγελιστήν εἶ-
 ναι, τοῦτο λαμπρότερον, τὸ δέσμιον εἶναι διὰ τὸν Χριστόν.
 Εἴ τις φιλεῖ τὸν Χριστόν ἔγνω τὸ λεγόμενον εἴ τις μάλινε-
 10 ται καὶ περικαίεται τοῦ δεσπότου, οἶδε τὴν δύναμιν τῶν
 δεσμῶν· ἔλοιτο ἂν δέσμιος γενέσθαι διὰ Χριστόν, ἢ τοὺς
 οὐρανοὺς οἰκεῖν. Παντὸς χρυσοῦ λαμπροτέρας αὐτοῦ ἐδείκνυ
 τὰς χεῖρας, παντὸς διαδήματος βασιλικοῦ. Οὐ γὰρ οὕτω ποι-
 εῖ λαμπρὰν κεφαλὴν ταινία λιθοκόλλητος περικειμένη, ὡς
 15 ἄλλοις οἰδηρᾷ διὰ Χριστόν. Τότε τῶν βασιλείων λαμπρό-
 τερον τὸ δεσμοτήριον ἦν, καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ οὐρανοῦ· τί λέγω
 βασιλείων; δέσμιον γὰρ εἶχε Χριστοῦ.

Εἴ τις φιλεῖ τὸν Χριστόν, οἶδε τοῦτο τὸ ἀξίωμα, οἶδε
 ταύτην τὴν ἀρετὴν, οἶδεν ὅσον ἐχαρίσατο τῷ τῶν ἀνθρώπων
 20 γένει τὸ δεθῆναι δι' αὐτόν. Τάχα τοῦ καθίσαι ἐκ δεξιῶν
 αὐτοῦ τοῦτο λαμπρότερον τοῦ καθίσαι ἐπὶ δώδεκα θρόνων
 τοῦτο σεμνότερον, τὸ δεθῆναι δι' αὐτόν. Καὶ τί λέγω περὶ
 τῶν ἀνθρωπίνων; αἰσχύνομαι συγκρίνων πλοῦτον καὶ κόσμον
 χρυσοῦν δεσμοῖς· ἀλλὰ περὶ τῶν μεγάλων ἐκείνων, κἄν μη-
 25 δένα μισθὸν εἶχε τὸ πρᾶγμα, τοῦτο μόνον μέγας μισθός, τοῦτο

ὁ φυλακισμένος διὰ τὸν Κύριον». Μεγάλο ἀξίωμα καὶ δυνατὸν, καὶ μεγαλύτερον καὶ ἀπὸ τὴν βασιλείαν καὶ ἀπὸ τὴν ὑπατείαν καὶ ἀπὸ ὅλα. Πρᾶγμα τὸ ὁποῖον βέβαια λέγει γραφῶν καὶ εἰς τὸν Φιλήμονα· «Τέτοιος πού εἶμαι, ἐγὼ ὁ Παῦλος ὁ ἡλικιωμένος, καὶ τώρα φυλακισμένος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ»².

Τίποτε λοιπὸν δὲν εἶναι τόσο λαμπρὸν, ὅσον ἡ φυλακὴ διὰ τὸν Χριστόν, ὅσον αἱ ἀλυσίδες αἱ ὁποῖαι κρατοῦν δέσμη τὰ ἅγια ἐκεῖνα χέρια. Ἐπὶ τὸ νὰ εἶναι ἀπόστολος, ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι διδάσκαλος, ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι εὐαγγελιστής, αὐτὸ εἶναι λαμπρότερον, τὸ νὰ εἶναι δέσμιος διὰ τὸν Χριστόν. Ὅποιος ἀγαπᾷ τὸν Χριστόν, γνωρίζει αὐτὸ πού λέγομεν. Ἐὰν κάποιος ἀγαπᾷ μὲ μανίαν καὶ καταφλέγεται διὰ τὸν Κύριον, γνωρίζει τὴν δύναμιν τῆς φυλακῆς· θὰ προετίμα νὰ φυλακισθῆ διὰ τὸν Χριστόν, παρὰ νὰ κατοικῆ εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Λαμπρότερα ἀπὸ κάθε χρυσοῦν καὶ κάθε διάδημα βασιλικὸν ἔδεικνε τὰ χέρια του. Διότι δὲν κάνει τόσο λαμπρὰν τὴν κεφαλὴν τὸ νὰ περιβάλλεται ταινίαν μὲ πολυτίμους λίθους, ὅσον ἡ σιδηρᾶ ἀλυσὶς διὰ τὸν Χριστόν. Τότε ἡ φυλακὴ εἶναι λαμπρότερα ἀπὸ τὰ βασίλεια καὶ ἀπὸ αὐτὸν τὸν οὐρανόν· καὶ διατί λέγω ἀπὸ τὰ βασίλεια; διότι ἦτο δέσμιος τοῦ Χριστοῦ.

Ἐὰν κάποιος ἀγαπᾷ τὸν Χριστόν, γνωρίζει αὐτὸ τὸ ἀξίωμα, γνωρίζει αὐτὴν τὴν ἀρετὴν, γνωρίζει πόσον μέγα χάρισμα εἶναι τὸ ὅτι ἔδωσεν εἰς τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων τὴν δυνατότητα νὰ φυλακίζωνται δι' αὐτόν. Καὶ ἀπὸ τὸ νὰ καθίσῃ κανεὶς εἰς τὰ δεξιὰ του αὐτὸ εἶναι λαμπρότερον, ἀπὸ τὸ νὰ καθίσῃ ἐπάνω εἰς δώδεκα θρόνους, αὐτὸ εἶναι μεγαλοπρεπέστερον, τὸ νὰ φυλακισθῆ κανεὶς δι' αὐτόν. Καὶ τί λέγω διὰ τὰ ἀνθρώπινα; Ἐντρέπομαι διότι συγκρίνω πλοῦτον καὶ στολισμὸν χρυσοῦν μὲ τὴν φυλακὴν· ἀλλὰ δι' ἐκεῖνα τὰ μεγάλα, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν εἶχε κανένα μισθὸν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, μόνον αὐτὸ ἦτο μέγας μισθός, αὐτὸ ἦτο

ἀντίδοσις ἰκανή, τὸ διὰ τὸν φιλούμενον ταῦτα πάσχειν τὰ δεινά.

Ἰοασιν οἱ φιλοῦντες, εἰ καὶ μὴ τὸν Θεόν, ἀλλ' ἀνθρώπους, τὸ λεγόμενον, οἱ ἡδονταὶ κακῶς πάσχοντες μᾶλλον ἢ
 5 τιμώμενοι παρὰ τῶν ἐρωμένων. Τοῦ ἁγίου χοροῦ τὸ ταῦτα
 συνιδεῖν μόνου, τῶν ἀποσιόλων λέγω. Ἄκουε γὰρ τοῦ μα-
 καρίου Λουκᾶ λέγοντος, διὸ «Υπέστρεφον χαίροντες ἀπὸ
 προσώπου τοῦ συνεδρίου, διὸ ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος κατηξιώθη-
 σαν ἀτιμασθῆναι». Τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις δοκεῖ γέλωσ εἶναι,
 10 εἰ τὸ ἀτιμασθῆναι καταξιωθῆναί ἐστιν, εἰ τὸ ἀτιμασθῆναι
 χαίρειν ἐστί· τοῖς δὲ ἐπιστοιμένοις τοῦ Χριστοῦ τὸν πόθον
 τοῦτο πάντων μακαριστίτερον γενόμενοι. Εἴ τις ἐμοὶ τὸν
 οὐρανὸν ἐχαρίζετο πάντα, ἢ τὴν ἄλυσιν ἐκείνην, ἐκείνην ἂν
 ἐγὼ προετίμησα. Εἴ τις με μετὰ τῶν ἀγγέλων ἴσθη ἄνω, ἢ
 15 μετὰ Παύλου δεδεμένου, τὸ δεσμοπήριον ἂν εἰλόμην. Εἴ τις
 με ἐκείνων ἐποίει τῶν δυνάμεων τῶν περὶ τὸν οὐρανόν, τῶν
 περὶ τὸν θρόνον ἢ δεσμώτην τοιοῦτον, τοιοῦτος ἂν εἰλόμην
 γενέσθαι δεσμώτης. Οὐδὲν τῆς ἀλύσεως ἐκείνης μακαριώ-
 τερον. Ἐβουλόμην ἐν τοῖς τόποις γενέσθαι νῦν ἐκείνοις·
 20 λέγεται γὰρ καὶ μένειν τὰ δεσμά· εἰκότως, καὶ θαναμάζω
 τοὺς ἄνδρας ἐκείνους τοῦ πόθου τοῦ Χριστοῦ· ἐβουλόμην ἰ-
 δεῖν τὰς ἀλύσεις, ἃς δεδοίκασι μὲν δαίμονες καὶ φρέτιουσιν,
 αἰδοῦνται δὲ ἄγγελοι.

2. Οὐδὲν βέλτιον τοῦ κακῶς παθεῖν τι διὰ Χριστόν. Οὐχ
 25 οὔτω μακαρίζω Παῦλον, διὸ εἰς παράδεισον ἤρπαγη, ὡς διὸ
 εἰς τὸ δεσμοπήριον ἐνεβλήθη. Οὐχ οὔτως αὐτὸν μακαρίζω,
 διὸ ἤκουσεν ἄρρητα ρήματα, ὡς διὸ ὑπέμεινε τὰ δεσμά. Οὐχ
 οὔτως αὐτὸν μακαρίζω, διὸ ἤρπαγη εἰς τρίτον οὐρανόν, ὡς

ἀρκετὴ ἀνταπόδοσις, τὸ νὰ πάσχη κανεὶς αὐτὰ τὰ δεινὰ διὰ τὸν ἀγαπώμενον.

Γνωρίζουν ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι ἀγαποῦν, καὶ ἂν ὄχι τὸν Θεόν, ἀλλὰ ἀνθρώπους, αὐτὸ τὸ ὅποιον λέγομεν, οἱ ὅποιοι εὐχαριστοῦνται περισσότερο ὅταν πάσχουν, παρὰ ὅταν τιμῶνται ἀπὸ αὐτοὺς πού ἀγαποῦν. Τὸ νὰ γνωρίζουν καλῶς αὐτά, ἀνήκει μόνον εἰς τὴν ἀγίαν ἐκείνην χορείαν, δηλαδὴ τοὺς ἀποστόλους. Διότι ἄκουσε τὸν μακάριον Λουκᾶν ὁ ὅποιος λέγει, ὅτι «Οἱ ἀπόστολοι ἔφυγαν ἀπὸ τὸ συνέδριον χαρούμενοι, διότι ἐκρίθησαν ἄξιοι νὰ κακοποιηθοῦν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ»⁴. Εἰς τοὺς μὲν ἄλλους λοιπόν, φαίνεται ἀξιογέλαστον τὸ νὰ λέγωμεν ὅτι ἠξιώθησαν νὰ κακοποιηθοῦν, τὸ ὅτι εἶναι καρὰ τὸ νὰ κακοποιῆται κανεὶς· εἰς ἐκείνους ὅμως οἱ ὅποιοι γνωρίζουν τὸν πόθον τοῦ Χριστοῦ, αὐτὸ θεωρεῖται τὸ πῶς ἀξιομακάριστον ἀπὸ ὅλα. Ἐὰν κάποιος μοῦ ἐχάριζεν ὀλόκληρον τὸν οὐρανὸν ἢ τὴν ἀλυσίδα ἐκείνην, ἐγὼ ἐκείνην θὰ προετίμων. Ἐὰν κάποιος μὲ ἐτοποθέτει ἐκεῖ ἐπάνω μαζὶ μὲ τοὺς ἀγγέλους ἢ μὲ τὸν Παῦλον φυλακισμένον, τὴν φυλακὴν θὰ ἐπροτιμοῦσα. Ἐὰν κάποιος μὲ ἔκαμνεν ὡσὰν ἓνα ἀπὸ ἐκεῖνας τὰς δυνάμεις αἱ ὅποια εἶναι εἰς τὸν οὐρανόν, γύρω ἀπὸ τὸν θρόνον, ἢ ἓνα τέτοιον φυλακισμένον, τέτοιος φυλακισμένος θὰ ἐπροτιμοῦσα νὰ εἶμαι. Τίποτε δὲν ὑπάρχει περισσότερο ἄξιον μακαρισμοῦ ἀπὸ τὴν ἀλυσίδα ἐκείνην. Θὰ ἤθελον τώρα νὰ εὐρεθῶ εἰς ἐκείνους τοὺς τόπους· διότι λέγεται ὅτι σώζονται ἀκόμη τὰ δεσμά· ἀλήθεια, θαυμάζω τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους διὰ τὸν πόθον τοῦ Χριστοῦ· ἤθελον νὰ ἴδω τὰς ἀλυσίδας, τὰς ὁποίας φοβοῦνται μὲν καὶ φρίττουν οἱ δαίμονες, ἐντρέπονται δὲ καὶ σέβονται οἱ ἄγγελοι.

2. Τίποτε δὲν ὑπάρχει καλύτερον ἀπὸ τὸ νὰ πάθη κανεὶς κάτι διὰ τὸν Χριστόν. Δὲν μακαρίζω τόσο τὸν Παῦλον διὰ τὸ ὅτι ἠρπάγη εἰς τὸν παράδεισον, ὅσον διὰ τὸ ὅτι ἐρρίφθη εἰς τὴν φυλακὴν. Δὲν μακαρίζω τόσο αὐτὸν διὰ τὸ ὅτι ἤκουσε λόγια ἄρρητα, ὅσον διὰ τὸ ὅτι ὑπέμεινε τὴν φυλά-

μακαρίζω διὰ τὰ δεσμά. "Οι γὰρ ταῦτα ἐκείνων μείζονα, ἄκουσον καὶ αὐτὸς πῶς οἶδεν. Οὐδὲ γὰρ εἶπε, παρακαλῶ ὑμᾶς ἐγὼ ὁ ρήματα ἄρρητα ἀκούσας, ἀλλὰ τί; «Παρακαλῶ ὑμᾶς ἐγὼ ὁ δέσμιος ἐν Κυρίῳ». Εἰ δὲ μὴ πάσαις τοῦτο
 5 προσγράφει ταῖς ἐπιστολαῖς, οὐ θαυμασιόν· οὐδὲ γὰρ πάντοτε ἐδέδειτο, ἀλλ' ἐν χρόνοις τοῖν. Αἰρειώτερον ἐμοὶ παθεῖν κακῶς ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ ἢ τιμᾶσθαι παρὰ τοῦ Χριστοῦ. Τοῦτο μεγάλη τιμή, τοῦτο δόξα ἢ πάντα ὑπερβάλλουσα. Εἰ αὐτὸς δι' ἐμὲ γενόμενος δοῦλος, καὶ τὴν δόξαν κενώσας,
 10 οὐχ οὕτως ἠγεῖτο ἐν δόξῃ εἶναι, ὡς διε ἐσιαυροῦτο ὑπὲρ ἐμοῦ, τί ἐμὲ παθεῖν οὐ δεῖ; Ἄκουε γὰρ αὐτοῦ λέγοντος· «Δόξασόν με, Πάτερ».

Τί λέγεις; ἐπὶ σιαυρὸν ἄγῃ μετὰ λησιῶν καὶ τυμβωρύχων, τὸν τῶν ἐπαράτων ὑφίστασαι θάνατον, ἐμπιύεσθαι μέλ-
 15 λεις καὶ ραπίζεσθαι, καὶ ταῦτα δόξαν καλεῖς; Ναί, φησὶν ὑπὲρ γὰρ τῶν φιλουμένων ἐγὼ πάσχω ταῦτα, καὶ πάννυ δόξαν αὐτὰ ἠγοῦμαι. Εἰ ὁ τοὺς οἰκτροὺς καὶ ταλαιπώρους φιλήσας, δόξαν τὸ πρᾶγμα καλεῖ, εἰ οὐ τὸ ἐν τῷ θρόνῳ εἶναι τῷ πατρικῷ, οὐδὲ τὸ ἐν τῇ δόξῃ, ἀλλὰ τὸ ἐν ἀτιμίᾳ δόξα ἦν,
 20 καὶ τοῦτο ἐκείνου προεῖθι· πολλῷ μᾶλλον ἐγὼ ταῦτα ὀφείλω δόξαν ἠγεῖσθαι. Ὡ μακαρίων δεσμῶν, ὦ μακαρίων χειρῶν, ὡς ἐκόσμησεν ἢ ἄλλοις ἐκείνη. Οὐκ ἦσαν οὕτω τίμαι αἱ χεῖρες Παύλου τὸν χολὸν τὸν ἐν Λύστροις ἀνασιήσασαι καὶ ἐγείρασαι, ὡς τὰ δεσμά περικείμενα. Εἰ κατ' ἐκείνους
 25 τοὺς χρόνους ἤμην ἐγὼ, τότε ἂν μάλιστα αὐτὰς περιεπιτυξάμην, καὶ ἐπὶ τὰς κόρας ἔθηκα τὰς ἐμάς· οὐκ ἂν ἐπανοάμην καταφυλῶν χεῖρας καταξιωνθείσας ὑπὲρ τοῦ δεσπότου δεθῆναι τοῦ ἐμοῦ.

Θαυμάζεις Παῦλον, διε καθῆψεν αὐτοῦ ἢ ἔχισ τῆς χει-
 30 ρός, καὶ οὐδὲν ἐποίησε; Μὴ θαυμάσης· ἠδέσθη γὰρ τὴν ἄ-

κισιν. Διὰ τὸ ὅτι λοιπὸν αὐτὰ εἶναι μεγαλύτερα ἀπὸ ἐκεῖνα, ἄκουσε πῶς τὸ ἐπιβεβαιώνει ὁ ἴδιος. Διότι δὲν εἶπε, οἶς παρακαλῶ, ἐγὼ πού ἤκουσα λόγια ἄρρητα, ἀλλὰ τί; «Σῶς παρακαλῶ ἐγώ, ὁ φυλακισμένος διὰ τὸν Κύριον». Ἐὰν δὲ δὲν γράφη αὐτὸ εἰς ὅλας τὰς ἐπιστολάς του δὲν εἶναι ἀπορίας ἄξιον· διότι δὲν ἦτο πάντοτε φυλακισμένος, ἀλλ' εἰς ὠρισμένα χρονικὰ διαστήματα. Εἶναι προτιμώτερον δι' ἐμὲ νὰ βασανισθῶ διὰ τὸν Χριστόν, παρὰ νὰ τιμῶμαι ἀπὸ τὸν Χριστόν. Αὐτὸ εἶναι μεγάλη τιμή, αὐτὸ εἶναι ἡ δόξα ἡ ὁποία ὑπερβαίνει τὰ πάντα. Ἐὰν αὐτός, ἀφοῦ ἔγινε δοῦλος δι' ἐμὲ καὶ ἐκένωσε τὴν δόξαν του, ἐπίστευεν ὅτι δὲν εἶναι εἰς τόσην δόξαν, ὅσον ὅταν ἐσταυρώνετο δι' ἐμέ, τί δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ πάθω ἐγώ; Ἄκουσε λοιπὸν αὐτὸν πού λέγει· «Πάτερ, δόξασε τὸν Υἱόν σου»⁵.

Τί λέγεις; Εἰς τὸν σταυρὸν ὀδηγεῖσαι μὲ τοὺς ληστὰς καὶ τοὺς κακούργους, τὸν πλέον ἐπάρατον θάνατον ὑφίστασαι, πρόκειται νὰ ἐμπυσοθῆς καὶ νὰ ραπισθῆς, καὶ αὐτὰ τὰ ὀνομάζεις δόξαν; Ναί, λέγει. Διότι διὰ τοὺς ἀγαπωμένους τὰ πάσχω ἐγὼ αὐτά, καὶ θεωρῶ αὐτὰ μεγάλην δόξαν. Ἐὰν ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἠγάπησε τοὺς ἀξιοθρηνήτους καὶ δυστυχεῖς ὀνομάζει δόξαν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ἐὰν ὅχι τὸ νὰ εἶναι εἰς τὸν πατρικὸν θρόνον, οὔτε εἰς τὴν δόξαν, ἀλλὰ τὸ νὰ εὐρίσκεται εἰς κακοπάθειαν καὶ καταφρόνησιν ἦτο δόξα, καὶ τοῦτο ἔθετε ἐπάνω ἀπὸ ἐκεῖνο, πολὺ περισσότερον ἐγὼ ὀφείλω νὰ θεωρῶ αὐτὰ ὅτι εἶναι δόξα. Ὡ μακάρια δεσμά, ὦ μακάρια χέρια, τὰ ὁποῖα ἐστόλισεν ἐκείνη ἡ ἀλυσίς. Δὲν ἦσαν τόσον ἄξιοι τιμῆς τὰ χέρια τοῦ Παύλου ὅταν ἐθεράπευσαν τὸν κωλὸν εἰς τὰ Λύστρα, ὅσον ὅταν ἔφερον τὰ δεσμά. Ἐὰν ἐγὼ ἔζων κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, τότε περισσότερον θὰ ἐνηγκαλιζόμην αὐτὰ καὶ θὰ ἔθετον αὐτὰ εἰς τὰς κόρας τῶν ὀφθαλμῶν μου· δὲν θὰ ἔπαυον νὰ καταφιλῶ τὰ χέρια ἐκεῖνα πού ἠξιώθησαν νὰ δεθοῦν διὰ τὸν Κύριόν μου.

Θαυμάζεις τὸν Παῦλον ὅταν ἐδάγκωσεν αὐτὸν εἰς τὸ χέρι ἢ ἔχιδνα καὶ δὲν τὸν ἔβλαψε καθόλου; Μὴ θαυμάσης·

λυοιν· καὶ θάλαττα δὲ δλόκληρος ταύτην ἠδεῖτο· τότιε γὰρ ἐ-
 δέδειο. Εἴ τίς μοι νεκροὺς ἔδωκεν ἀνασιῆσαι νῦν, οὐκ ἂν
 τοῦτο εἰλόμην, ἀλλὰ τὴν ἄλυσιν. Εἴ τῶν ἐκκλησιαστικῶν φρον-
 τίδων ἐκτὸς ἤμην, καὶ τὸ σῶμα εὐρωσιον εἶχον, οὐκ ἂν παρη-
 5 τησάμην ἀποδημίαν τοσαύτην ποιήσασθαι ὑπὲρ τοῦ τὰς ἀλύ-
 σεις μόνον ἰδεῖν, ὑπὲρ τοῦ τὸ δεσμοτήριον ἔνθα ἐδέδειο.
 Καίτοι καὶ τῶν θαυμάτων αὐτοῦ πολλὰ πολλαχοῦ σημεῖα τυγ-
 χάνει, ἀλλ' οὐχ οὕτως ἐστὶ ποθεινά, ὡς τὰ τῶν σιγμάτων.
 Καὶ ἐν ταῖς Γραφαῖς δὲ οὐχ οὕτω με εὐφραίνει θαύματα
 10 ἐργαζόμενος, ὡσεῖπερ πάσχων κακῶς, μασιζόμενος, συρό-
 μενος. «Ὡστε ἀπὸ τοῦ χρωτὸς αὐτοῦ φέρεσθαι», φησί, «σου-
 δάρια καὶ σιμικίνθια». Θαυμασιά, ταῦτα ὄντως, ἀλλ' οὐ τοι-
 αῦτα αἶα ἐκεῖνα· «Δείραντες αὐτόν», φησί, «καὶ ἐπιθέντες
 πολλὰς πληγὰς, ἔβαλον εἰς φυλακὴν»· καὶ πάλιν, «Δεδεμέ-
 15 νοι ὕμνον τὸν Θεόν»· καὶ πάλιν «Λιθάσαντες αὐτόν, ἔου-
 ρον ἔξω τῆς πόλεως, νομίσαντες αὐτὸν τεθνάναι».

Βούλεσθε μαθεῖν ὅσον ἐστὶν ἄλλοις σιδηρᾷ διὰ Χρι-
 στὸν περικειμένη σῶμαι δουλικῶ; Ἀκούσατε αὐτοῦ τοῦ Χρι-
 στοῦ λέγοντος, «Μακάριοί ἐστε»· τί; διὰν νεκροὺς ἀνασιῆ-
 20 σιτε; Οὐχί· ἀλλὰ τί; διὰν τυφλοὺς θεραπεύσιτε; Οὐδαμῶς·
 ἀλλὰ τί; «Ὅταν ὄνειδίσωσιν ὑμᾶς, καὶ διώξωσι, καὶ εἴπωσι
 πᾶν πονηρὸν ῥῆμα ψευδόμενοι καθ' ὑμῶν ἔνεκεν ἐμοῦ». Εἰ
 δὲ τὸ κακῶς ἀκοῦσαι, οὕτω ποιεῖ μακαρίους, τὸ κακῶς πα-
 θεῖν, τί οὐκ ἂν ἐργάσαιτο; Ἀκουε αὐτοῦ τοῦ μακαρίου τού-
 25 του λέγοντος ἀλλαχοῦ· «Λοιπὸν ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιο-
 σύνης σιέφανος». Ἀλλὰ τοῦ σιεφάνου τούτου λαμπρότερος ὁ
 δεσμός· τούτου με καιαξιώσει, φησί, καὶ οὐδὲν ὑπὲρ ἐκεί-
 νων ἀκριβολογοῦμαι. Ἀρκεῖ μοι πρὸς πᾶσαν ἀντίδοσιν τὸ
 παθεῖν κακῶς διὰ τὸν Χριστόν. Δότω μοι φθέγγασθαι ἐ-

6. Πράξ. 19, 12.

7. Πράξ. 16, 23.

8. Πράξ. 16, 25.

9. Πράξ. 14, 19.

10. Ματθ. 5, 11.

11. Β' Τιμ. 4, 8.

διότι ἐσεβάσθη τὴν ἀλυσίδα· καὶ ἡ θάλασσα ὀλόκληρος ἐσέβητο αὐτήν· διότι τότε ἦτο δέσμιος. Ἐὰν μοῦ ἐδίδετο τώρα ἡ δύναμις ν’ ἀνιστῶ νεκρούς, δὲν θὰ ἐπροτιμοῦσα αὐτό, ἀλλὰ τὴν ἀλυσίδα. Ἐὰν ἤμουν ἀπηλλαγμένος ἀπὸ τὰς ἐκκλησιαστικὰς φροντίδας καὶ εἶχον τὸ σῶμα εὐρωστον, δὲν θὰ ἐδίισταζον νὰ πραγματοποιήσω τόσον μεγάλην πορείαν μόνον διὰ νὰ ἴδω τὰς ἀλυσίδας ἐκεῖνας καὶ τὴν φυλακὴν ὅπου ἐφυλακίσθη. Ἄν καὶ ὑπάρχουν εἰς πολλὰ μέρη πολλὰ σημεῖα τῶν θαυμάτων του, δὲν εἶναι τόσον ποθητὰ ὅσον τὰ στίγματα τῶν παθῶν του. Καὶ εἰς τὰς Γραφὰς δὲν μὲ εὐφραίνει τόσον ὅταν κάμνη θαύματα, ὅσον ὅταν πάσχη, ὅταν μαστιγώνεται, ὅταν σύρεται. «Ὡστε», λέγει, «ἐφέροντο ἀπὸ τὸ σῶμά μου μανδήλια καὶ περιζώματα εἰς τοὺς ἀσθενεῖς»⁶. Πράγματι θαυμαστὰ εἶναι αὐτά, ἀλλ’ ὄχι τέτοια ὅπως ἐκεῖνα· «Ἐφοῦ τοὺς ἔδωσαν πολλὰ ραβδίσματα, τοὺς ἔρριψαν εἰς τὴν φυλακὴν»⁷· καὶ πάλιν· «Ἐνῶ ἦσαν εἰς τὴν φυλακὴν προσήχοντο καὶ ἔψαλλον ὕμνους εἰς τὸν Θεόν»⁸· καὶ πάλιν· «ἀφοῦ ἐλιθοβόλησαν τὸν Παῦλον, τὸν ἔσυραν ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν, ἐπειδὴ ἐνόμισαν ὅτι εἶχεν ἀποθάνει»⁹.

Θέλετε νὰ μάθετε πόσον μεγάλο πρᾶγμα εἶναι ἡ σιδηρᾶ ἀλυσὶς ἡ ὁποία δένει δουρικὸν σῶμα διὰ τὸν Χριστόν; Ἀκούσατε τὸν ἴδιον τὸν Χριστόν, ὁ ὁποῖος λέγει, «Μακάριοι θὰ εἰσθε»· πότε; ὅταν ἀναστήσετε νεκρούς; Ὁχι· ἀλλὰ πότε; ὅταν θεραπεύσετε τυφλοὺς; Καθόλου. Ἄλλὰ πότε· «ὅταν θὰ σᾶς ὑβρίσουν καὶ θὰ σᾶς καταδιώξουν καὶ θὰ εἰποῦν ἐναντίον σας κάθε κακὸ πρᾶγμα, λέγοντες ψέμματα ἐξ αἰτίας μου»¹⁰. Ἐὰν δὲ τὸ ν’ ἀκούσωμεν ὕβρεις μᾶς κάνει τόσον μακαρίους, τὸ νὰ βασανισθῶμεν, τί δὲν θὰ μᾶς ἔκαμνεν; Ἄκουσε αὐτὸν τὸν μακάριον ὁ ὁποῖος λέγει ἄλλου· «Τώρα πλέον μοῦ ἀπομένει ὁ στέφανος τῆς δικαιοσύνης»¹¹. Ἄλλ’ ἀπὸ αὐτὸν τὸν στέφανον εἶναι λαμπρότερα τὰ δεσμά· ἃς μὲ ἀξιῶση αὐτῶν, λέγει, καὶ ἐκεῖνα καθόλου δὲν τὰ ὑπολογίζω. Μοῦ ἀρκεῖ ἀντὶ πάσης ἀνταποδόσεως τὸ νὰ πάθω διὰ τὸν Χριστόν. Δῶσε μου τὴν δυνατότητα νὰ εἴπω ἐκεῖνο, ὅτι

κεινο, δι' ἂν ἀντιαναπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ σαρκί μου», καὶ οὐδενὸς δέομαι.

3. Κατηξιώθη καὶ Πείρος ταύτης τῆς ἀλύσεως· ἦν γάρ, φησί, δεδεμένος, καὶ παραδεδομένος σιραιώταις καὶ ἐκά-
 5 θενθεν. Οὕτως ἔχαιρε, καὶ οὐκ ἠλλοιοῦτο, καὶ βαθὺς αὐτὸν ὕπνος εἶχεν, οὐκ ἂν εἶγε ἐν φρονίδι ἦν πολλῇ. Ἐκάθενδε, καὶ μετὰ τὸ σιραιωτῶν ἦν καὶ ἄγγελος ἦλθε πρὸς αὐτόν, καὶ πατάξας αὐτοῦ τὴν πλευράν, ἤγειρεν. Εἴ τις τοίνυν εἶ-
 10 πέ μοι, τί ἐβούλου; ἄγγελος εἶναι ὁ Πείρον νόξας ἢ Πέ-
 10 ρος ὁ διασωθεὶς; Πείρος ἂν εἰλόμην γενέσθαι, δι' ὃν καὶ ὁ ἄγγελος ἦλθεν. Ἐγὼ τῶν δεσμῶν ὀναίμην ἐκείνων. Τί οὖν; πῶς, φησὶν, ὡς μεγάλων κακῶν ἀπαλλαγείς εὐχεται; Μὴ θαυμάσης· εὐχεται γάρ, δεδοικῶς μὴ ἀποθάνῃ· τὸ δὲ ἀποθανεῖν ἐδοδοίκει διὰ τὸ εἶναι ὑπόθεσιν τῶν παθῶν.
 15 Ἄκουσον γοῦν καὶ αὐτὸς ὁ μακάριος Παῦλος τί φησι; «Εἰς τὸ ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι, πολλῷ μᾶλλον κρείσσο· τὸ δὲ ἐπιμένειν τῇ σαρκὶ ἀναγκαιότερον δι' ὑμᾶς». Τοῦτο καὶ χάριν ἐκάλεσε γράφων· «Ἐχαρίσθη γὰρ ὑμῖν», φησὶν, ἀπὸ Χριστοῦ, οὐ μόνον τὸ εἰς αὐτόν πιστεύειν, ἀλλὰ καὶ τὸ
 20 ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχειν».

Ὡστε τοῦτο ἐκείνου μεῖζόν ἐστιν· ἐχαρίσαιο γάρ. Ὅν-
 τως ἐστὶ χάρις μεγίστη, καὶ πασῶν τούτων μεῖζων, τοῦ τὸν ἥλιον σιῆσαι καὶ τὴν σελήνην, τοῦ τὸν κόσμον κινήσαι· τοῦτο μεῖζόν ἐστι τοῦ δαιμόνων κρατῆσαι ἢ ἀπελάσαι δαίμονας.
 25 Οὐχ οὕτως ἀλγοῦσιν ἐκεῖνοι πλῆθει τῇ παρ' ἡμῶν ἐλαυνόμενοι, ὡς διὰ τὴν ἡμᾶς ἴδωσι κακὸν τι πάσχοντας διὰ τὸν Χριστόν, καὶ δεσμουμένους· μεῖζονα γὰρ τοῦτο ποιεῖ τὴν παρρησίαν. Οὐ διὰ τοῦτο καλὸν δεδέσθαι διὰ τὸν Χριστόν, δι

12. Κολ. 1, 24.

13. Φίλιπ. 1, 23-24.

14. Φίλιπ. 1, 29.

δηλαδή «Συμπληρώνω εἰς τὴν σάρκα μου ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον λείπει εἰς τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ»¹², καὶ δὲν ἔχω ἀνάγκη ἀπὸ τίποτε.

3. Κατηξιώθη καὶ ὁ Πέτρος αὐτῶν τῶν δεσμῶν. Διότι ἦτο, λέγει, φυλακισμένος καὶ παραδεδομένος εἰς τοὺς στρατιώτας καὶ ἐκοιμᾶτο. Τόσον ἔχαιρε καὶ δὲν ἐταράσσετο, καὶ τὸν κατεῖχεν ὕπνος βαθύς, καὶ δὲν ἠύρισκετο καθόλου εἰς μέριμναν καὶ συλλογὴν. Ἐκοιμᾶτο καὶ ἦτο μεταξὺ στρατιωτῶν· καὶ ἦλθεν ἄγγελος πρὸς αὐτὸν καὶ ἀφοῦ ἐκτύπησε τὴν πλευράν του, τὸν ἐξύπνησεν. Ἐὰν λοιπὸν μοῦ ἔλεγε κάποιος, τί θὰ ἤθελες νὰ εἶσαι, ὁ ἄγγελος ὁ ὁποῖος ἐκτύπησε τὸν Πέτρον ἢ ὁ Πέτρος, ὁ ὁποῖος ἐσώθη; Θὰ ἐπροτιμοῦσα νὰ ἦμουν ὁ Πέτρος, διὰ τὸν ὁποῖον καὶ ἦλθεν ὁ ἄγγελος. Ἐγὼ ἀπὸ τὰ δεσμὰ ἐκεῖνα θὰ ὠφελούμην. Τί λοιπὸν; Πῶς, λέγει, προσεύχεται ὡσὰν νὰ ἀπηλλάγη ἀπὸ μεγάλα κακά; Μὴ ἀπορήσης· διότι προσεύχεται φοβούμενος μήπως ἀποθάνῃ· τὸν δὲ θάνατον ἐφοβεῖτο διότι ἦτο ἀκόμη ἢ ἀρχὴ τῶν παθῶν. Ἄκουσε λοιπὸν καὶ ὁ ἴδιος ὁ μακάριος Παῦλος τί λέγει· «Ἐχω τὴν ἐπιθυμίαν ν’ ἀποθάνω καὶ νὰ εἶμαι μαζὶ μὲ τὸν Χριστόν, διότι τοῦτο εἶναι πολὺ καλύτερον· τὸ νὰ παραμένω ὅμως εἰς τὸ σῶμα εἶναι ἀναγκαιότερον δι’ ἐσᾶς»¹³. Αὐτὸ τὸ ὠνόμασε καὶ χάριν ὅταν ἔγραφε· «Διότι ἐχαρίσθη εἰς ἐσᾶς», λέγει, «τὸ νὰ κάνετε αὐτὸ πρὸς χάριν τοῦ Χριστοῦ, ὅχι μόνον τὸ νὰ πιστεύετε εἰς αὐτόν, ἀλλὰ καὶ νὰ πάσχετε δι’ αὐτόν»¹⁴.

Ὡστε αὐτὸ εἶναι μεγαλύτερον ἀπὸ ἐκεῖνο· διότι τὸ ἐχάρισε. Πράγματι εἶναι μεγίστη χάρις, καὶ μεγαλυτέρα ἀπὸ ὅλα αὐτά, ἀπὸ τοῦ νὰ σταματήσης τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, ἀπὸ τοῦ νὰ κινήσης τὸν κόσμον· τοῦτο εἶναι μεγαλύτερον ἀπὸ τοῦ νὰ καταδαμάσης δαίμονας ἢ νὰ ἐκδιώξῃς δαίμονας. Δὲν πονοῦν ἐκεῖνοι τόσον ὅταν ἐκδιώκωνται ἀπὸ τὴν πίσιν μας, ὅσον ὅταν μᾶς ἴδουν νὰ πάσχωμεν κάτι κακὸν διὰ τὸν Χριστόν, καὶ νὰ φυλακιζώμεθα· διότι αὐτὸ μᾶς δίνει μεγαλύτεραν παρρησίαν. Τὸ νὰ φυλακίζεται κανεὶς διὰ τὸν

βασιλείαν προξενεῖ τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ὅτι διὰ τὸν Χριστὸν γίνεται· οὐ διὰ τοῦτο μακαρίζω τοὺς δεσμούς· ὅτι εἰς τὸν οὐρανὸν παραπέμπουσιν, ἀλλ' ὅτι διὰ τὸν Δεσπότην τοῦ οὐρανοῦ γίνονται. Πόσον καύχημα εἶδέναι, ὅτι διὰ τὸν Χριστὸν ἐδέσθη; πόση ἡδονή, πόση τιμὴ, πόση λαμπρότης; Ἐβουλόμην διαπαντός ταῦτα φθέγγεσθαι· ἐβουλόμην ἔχεσθαι τῆς ἀλύσεως· ἐβουλόμην, εἰ καὶ τῷ πράγματι ἀπεισιέρομαι, ἀλλὰ τῷ λόγῳ περιθεῖναι τὴν ἄλυσιν τῇ ψυχῇ διὰ τῆς διαθέσεως.

10 4. «Ἐσειόθη», φησί, «τὸ δεσμοπήριον», δεδεμένου Παύλου, «καὶ πάντων τὰ δεσμὰ ἀνέθη». Εἶδες δεσμῶν φύσιν τὰ δεσμὰ ἀναλύουσαν; Ὡσπερ γὰρ ὁ τοῦ Κυρίου θάνατος τὸν θάνατον ἐθανάτωσεν, οὕτω καὶ τὰ Παύλου δεσμὰ τοὺς δεσμώντας ἔλυσε, τὸ δεσμοπήριον ἔσεισε, τὰς θύρας ἀνέωξε·
15 καίτοι οὐχ αὕτη τῶν δεσμῶν ἢ φύσις ἐστίν, ἀλλ' ἡ ἐναντία, κατέχειν ἐν ἀσφαλείᾳ τὸν δεδεμένον, οὐχὶ τοὺς τοίχους ἀνοίγειν αὐτῷ. Ἀλλὰ τῶν μὲν δεσμῶν ἀπλῶς φύσις οὐκ ἐστὶν αὕτη, δεσμῶν δὲ τῶν διὰ Χριστὸν αὕτη.

Προσέπεσεν ὁ δεσμοφύλαξ τῷ Παύλῳ καὶ τῷ Σίλα. Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ποιεῖ δεσμὰ ἀπλῶς, τοὺς δήσαντας εἰς τοὺς πόδας ἄγειν τῶν δεδεμένων, ἀλλὰ τὸναντίον ὑποχειρίους τοῦτους ἐκείνοις ποιεῖν. Νῦν δὲ ὁ λελυμένος ὑπὸ τοὺς πόδας ἦν τοῦ δεδεμένου· ὁ δήσας ἡξίου τὸν δεθέντα λυθῆναι τοῦ φόβου. Οὐχὶ σὺ ἔδησας, εἰπέ μοι; οὐχὶ εἰς τὴν ἐσωτέραν ἔβαλες
25 φυλακὴν; οὐχὶ εἰς τὸ ξύλον ἠσφαλίσω τοὺς πόδας; τί τρέμεις; τί θοροῦσῃ; τί δακρύεις; τί τὸ ξίφος ἐσπίασω; Οὐδὲν τοιοῦτον ἔδησα, φησὶν· οὐκ ἤδειν, ὅτι τοσαύτη τῶν τοῦ Χρι-

Χριστὸν εἶναι καλόν, ὄχι διότι αὐτὸ μᾶς χαρίζει τὴν βασιλείαν του, ἀλλὰ διότι γίνεται διὰ τὸν Χριστόν· δὲν μακαρίζω τὰ δεσμὰ διότι μᾶς φέρουν εἰς τὸν οὐρανόν, ἀλλὰ διότι ὑπομένονται διὰ τὸν Κύριον τοῦ οὐρανοῦ. Πόσον μεγάλο καύχημα εἶναι τὸ νὰ γνωρίζῃ κανεὶς ὅτι ἐφυλακίσθη διὰ τὸν Χριστόν; Πόση ἡδονή, πόση τιμὴ, πόση λαμπρότης; Ἦθελον παντοτινὰ νὰ ὁμιλῶ δι’ αὐτά· ἤθελον νὰ ὑπομείνω τὴν ἀλυσίδα· ἤθελον, ἀφοῦ στεροῦμαι αὐτὸ εἰς τὴν πρᾶξιν, μὲ τὸν λόγον νὰ δέσω τὴν ψυχὴν μὲ τὴν ἀλυσίδα διὰ τῆς ψυχικῆς διαθέσεως.

4. Ἐξαφνα ἔγινε μεγάλος σεισμός, ὥστε ἐσαλεύθησαν τὰ θεμέλια τῆς φυλακῆς, καὶ ἀμέσως ἤνοιξαν ὅλαι αἱ θύραι» λέγει, «καὶ τὰ δεσμὰ ὅλων ἐλύθησαν»¹⁵. Εἶδες τὰ δεσμὰ νὰ καταλύωνται ἀπὸ τὴν φύσιν τῶν δεσμῶν; Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου ἐθανάτωσε τὸν θάνατον, ἔτσι καὶ τὰ δεσμὰ τοῦ Παύλου ἔλυσαν τοὺς δεσμώτας, ἔσεισαν τὴν φυλακὴν, ἤνοιξαν τὰς θύρας· μολονότι βέβαια δὲν εἶναι αὕτη ἡ ιδιότης τῶν δεσμῶν, ἀλλ’ ἡ ἀντίθετος, τὸ νὰ κρατοῦν δηλαδὴ μὲ ἀσφάλειαν τὸν δεσμώτην καὶ ὄχι τὸ νὰ ἀνοίγουν τοὺς τοίχους εἰς αὐτόν. Ἡ μὲν ιδιότης τῶν φυσικῶν δεσμῶν δὲν εἶναι αὕτη, ἡ ιδιότης ὅμως τῶν δεσμῶν διὰ τὸν Χριστὸν εἶναι αὕτη.

Ἐγονάτισεν ὁ δεσμοφύλαξ εἰς τὸν Παῦλον καὶ τὸν Σίλαν. Οὔτε αὐτὸ ὅμως ἀνήκει εἰς τὴν φύσιν τῶν φυσικῶν δεσμῶν, οἱ δεσμοφύλακες νὰ ὀδηγοῦνται εἰς τοὺς πόδας τῶν δεσμοπτῶν, ἀλλὰ τὸ ἀντίθετον, κάνουν τοὺς δεσμώτας ὑποχειρίους τῶν δεσμοφυλάκων. Τώρα ὅμως ὁ ἐλεύθερος ἦτο κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τοῦ φυλακισμένου· ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔδεδεσε, παρεκάλει τὸν δεθέντα νὰ τὸν λύσῃ ἀπὸ τὸν φόβον. Σὺ δὲν τὸν ἔδεδεσες; Εἶπέ μου, δὲν τὸν ἔκλεισες εἰς τὴν πλέον ἀπομεμονωμένην φυλακὴν; δὲν ἔδεδεσες τὰ πόδια του εἰς τὸ ξύλον; διατί τρέμεις; διατί θορυβεῖσαι; διατί δακρῦεις; διατί ἔσυρες τὸ ξίφος; Δὲν ἐφυλάκισα τέτοιον, λέγει· δὲν ἐγνώριζον ὅτι εἶναι τόσοσιν μεγάλη ἡ δύναμις ἐκείνων οἱ ὁ-

σιοῦ δεσμίῳν ἢ δύναμις. Τί λέγεις; οὐρανοὺς ἔλαβον ἐξουσίαν ἀνοίγειν, καὶ δεσμοτήριον οὐκ ἔμελλον ἀνοίγειν; τοὺς ὑπὸ δαιμόνων δεδεμένους ἔλυσεν, καὶ σιδήριον ἔμελλεν αὐτῶν περιέσεσθαι;

8 Οὐκ οἶδας τοὺς ἄνδρας· διὰ τοῦτο καὶ συγγνώμης ἔιπες. Παῦλος ὁ δεδεμένος ἐστίν, ὃν ἄγγελοι πάντες ἠδέσθησαν· Παῦλος ἐστίν, οὗ καὶ τὰ σουδάρια καὶ τὰ σιμικίνθια δαίμονας ἤλαυνε, καὶ νόσους ἐφυγάδευε, καίτοι πολλῶ σιδήρου ἀδαμάντινος καὶ ἄρραγέστερος ὁ παρὰ τοῦ δαίμονος
10 δεσμός· οὗτος μὲν γὰρ ψυχὴν, ἐκεῖνος δὲ σῶμα δεσμεῖ. Ὁ ψυχὰς τοίνυν δεδεμένας λύων, τὸ σῶμα τὸ αὐτοῦ οὐκ ἂν ἴσχυσε λύσαι; ὁ δαιμόνων δεσμὰ διαρρηγνύς, σιδήρου δέσιν οὐκ ἂν ἔλυσεν; ὁ διὰ τῶν ἱματίων αὐτοῦ τοὺς δεσμώτας ἐκείνους λύων, καὶ τῶν δαιμόνων ἀπαλλάττων, αὐτὸς δι' ἐ-
15 αὐτοῦ ἑαυτὸν οὐκ ἂν ἔλυσεν; Διὰ τοῦτο πρῶτον ἐδέσθη, καὶ τότε τοὺς δεδεμένους ἔλυσεν, ἵνα μάθῃς, ὅτι οἱ τοῦ Χριστοῦ δοῦλοι δεδεμένοι, πολλῶ τῶν λελυμένων μείζονα ἔχουσι τὴν ἰσχύν. Εἰ λελυμένος τοῦτο εἰργάσαιτο, οὐκ ἦν οὕτω θαυμασιόν· ὥστε οὐκ ἀσθενείας ὁ δεσμός ἦν, ἀλλὰ μείζονος δύ-
20 νάμεως. Οὕτω γὰρ λαμπροτέρα ἢ ἰσχὺς τοῦ ἁγίου δείκνυται, διὰ καὶ δεδεμένος τῶν λελυμένων κρατῆ, διὰ ὁ δεδεμένος μὴ μόνον ἑαυτὸν, ἀλλὰ καὶ τοὺς δεδεμένους λύη. Τί τῶν τοίχων τὸ ὄφελος; τί τὸ πλεόν ἀπὸ τοῦ εἰς τὴν ἐσωτέραν αὐτὸν θαλεῖν φυλακὴν, ὅπου γε καὶ τὴν ἐξωτέραν
25 ἀνέφξεν;

Διὰ τί δὲ καὶ ἐν νυκτί, καὶ μετὰ σεισμοῦ γέγονεν; Ἐνδοιέ μοι μικρὸν καὶ παραχωρήσατε, τῶν ἀποστολικῶν ἀποσχομένῳ ρημάτων, ἐντροφήσαι τι τοῖς ἀποστολικοῖς πράγμασιν, ἐστιαθῆναι ἐν τῇ ἀλύσει Παύλου· ὁτιέ μοι ἐπιπλέον ἐν-
30 διατριῆσαι. Ἐπελαβόμεν τοῦ δεσμοῦ, οὐδεὶς με ἀφίσηται.

ποῖοι φυλακίζονται διὰ τὸν Χριστόν. Τί λέγεις; τοὺς οὐρανοὺς ἔλαβον τὴν ἐξουσίαν ν' ἀνοίγουν, καὶ δὲν θὰ ἤνοιγον τὴν φυλακὴν; αὐτοὺς οἱ ὅποιοι ἦσαν δεμένοι ἀπὸ τοὺς δαίμονας τοὺς ἔλυον καὶ θὰ τοὺς ἔδενεν ἓνα μικρὸν σίδηρον;

Δὲν γνωρίζεις τοὺς ἄνδρας; διὰ τοῦτο καὶ συνεχωρήθης. Ὁ Παῦλος εἶναι ὁ δεσμώτης, τὸν ὁποῖον ἐσεβάσθησαν ὅλοι οἱ ἄγγελοι. Ὁ Παῦλος, τοῦ ὁποίου καὶ τὰ μανδήλια καὶ τὰ περιζώματα ἐξεδίωκον δαίμονας καὶ ἐφυγάδευον νόσους, ἂν καὶ τὰ δεσμὰ τῶν δαιμόνων εἶναι πολὺ περισσότερον σκληρὰ καὶ ἀρραγῆ ἀπὸ τὸν σίδηρον καὶ τὸ διαμάντι· διότι αὐτὰ μὲν δένουν τὴν ψυχὴν, ἐνῶ ἐκεῖνα τὸ σῶμα. Ἐκεῖνος λοιπὸν ὁ ὁποῖος λύει τὰς ψυχὰς αἱ ὁποῖαι ἔχουν δεθῆ, δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ λύσῃ τὸ ἰδικόν του σῶμα; Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος μὲ τὰ ἱμάτιά του λύει ἐκείνους τοὺς δεσμώτας καὶ τοὺς ἀπαλλάσσει ἀπὸ τοὺς δαίμονας, αὐτὸς δὲν θὰ ἔλυε τὸν ἑαυτὸν του μὲ τὴν δυνάμιν του; Διὰ τοῦτο πρῶτον ἐδέθη, καὶ τότε ἔλυσεν ἐκείνους οἱ ὁποῖοι εἶχον δεθῆ, διὰ νὰ μάθῃς ὅτι οἱ δοῦλοι τοῦ Χριστοῦ καὶ ὅταν εἶναι δεμένοι, ἔχουν πολὺ μεγαλυτέραν δύναμιν ἀπὸ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι δὲν εἶναι δεμένοι. Ἐὰν τὸ ἔκαμνε αὐτὸ κάποιος ὁ ὁποῖος ἦτο ἐλεύθερος, δὲν θὰ ἦτο τόσοσθαυμαστόν· ὥστε τὰ δεσμὰ δὲν εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα ἀδυναμίαν, ἀλλὰ περισσοτέραν δύναμιν. Διότι ἔτσι δεικνύεται λαμπροτέρα ἢ δύναμις τοῦ ἁγίου, ὅταν, καὶ ἐνῶ εἶναι δεμένος, ἐπικρατῆ εἰς τοὺς ἐλευθέρους, ὅταν ὁ δεμένος ὄχι μόνον τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλὰ καὶ τοὺς δεμένους λύῃ. Τί τὸ ὄφελος ἀπὸ τοὺς τοίχους; Τί περισσότερον ἐπέτυχον μὲ τὸ νὰ τὸν ρίψουν εἰς τὰ ἐσώτερα τῆς φυλακῆς, ἀφοῦ ἠνοιξε καὶ τὰ ἐξώτερα;

Διατί ὅμως καὶ μέσα εἰς τὴν νύκτα καὶ μὲ σεισμὸν ἐγίναν αὐτά; Ἐπιτρέψατέ μου δι' ὀλίγον νὰ ἀπομακρυνθῶ ἀπὸ τοὺς ἀποστολικοὺς λόγους, νὰ ἐντρυφήσω ὀλίγον εἰς τὰ ἀποστολικά πράγματα, νὰ συμποσιασθῶ εἰς τὴν ἀλυσίδα τοῦ Παύλου· δώσατέ μου τὴν ἄδειαν νὰ χρονοτριβήσω περισσότερον. Ἐχω πιασθῆ ἀπὸ τὰ δεσμὰ, καὶ δὲν ἠμπορεῖ νὰ μὲ

Ἀσφαλέσιον ἐγὼ δέδεμαι νῦν τῷ πόθῳ ἢ ἐκεῖνος τότε τῷ
 ξύλῳ. Τοῦτον οὐδεὶς λύει τὸν δεσμόν· ἀπὸ γὰρ τοῦ πόθου
 ἐστὶ τοῦ Χριστοῦ· τοῦτον οὐδὲ ἄγγελοι, οὐδὲ βασιλεία οὐρα-
 νῶν ἰσχύει λύσαι· αὐτοῦ Παύλου ἔστιν ἀκοῦσαι λέγοντος,
 5 «Οὔτε ἄγγελοι οὔτε ἄρχαι οὔτε δυνάμεις, οὔτε ἐνεσιῶτα οὔ-
 τε μέλλοντα, οὔτε ὑψωμα οὔτε βάθος δυνήσεται ἡμᾶς χωρί-
 σαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ».

Τίνος οὖν ἕνεκα μέσων νυκτιῶν τὸ προᾶγμα γέγονε; τίνος
 ἕνεκεν καὶ μετὰ σεισοῦ; Ἀκούσατε Θεοῦ οἰκονομίαν, καὶ
 10 θαυμάσατε. Πάντων τὰ δεσμὰ ἐλύθη καὶ αἱ θύραι ἀνεώγει-
 σαν. Ἀλλὰ τοῦτο μόνον διὰ τὸν δεσμοφύλακα γέγονεν, οὐ
 πρὸς ἐπίδειξιν, ἀλλὰ πρὸς σωτηρίαν. Ὅτι γὰρ οὐκ ἤδεσαν
 οἱ δεσμῶται διττοὶ λελυμένοι εἶσιν, δῆλον ἀπὸ τῆς φωνῆς Παύ-
 λου. Τί γὰρ φησιν; «Ἐφώνησε δὲ φωνῇ μεγάλῃ λέγων·
 15 μηδὲν πράξης σεαυτῷ κακόν· πάντες γὰρ ἔομεν ἐνθάδε».
 Οὐκ ἂν δὲ πάντες ἦσαν ἕνδον, εἰ εἶδον τὰς θύρας ἀνεω-
 γμένας καὶ ἑαυτοὺς λελυμένους. Οἱ γὰρ τοίχους διατέμον-
 τες καὶ ὀρθοὺς καὶ τριγυῖα ὑπερβαίνοντες, καὶ πάντα τολ-
 μῶντες μετὰ δεσμῶν, οὐκ ἂν ἔκαριτέρησαν, καὶ τῶν δεσμῶν
 20 λελυμένων καὶ τῶν θυρῶν ἀνεωγυῖων, ἕνδον μένειν, καὶ
 τοῦ δεσμοφύλακος καθεύδοντος αὐτοῦ. Ἀλλ' ἀντὶ δεσμῶν
 σιδηρῶν ἦν αὐτοῖς ὁ δεσμός τοῦ ὕπνου, ὥστε καὶ τὸ προᾶγμα
 γενέσθαι, καὶ μηδεμίαν ἀπὸ τοῦ θαύματος ζημίαν τῷ μέλ-
 λοντι σώζεσθαι δεσμοφύλακι. Καὶ ἐτιέρος δὲ μάλιστα οἱ δε-
 25 δεμένοι ἐν νυκτὶ δεσμοῦνται, οὐκ ἐν ἡμέρᾳ. Μετὰ πολλῆς
 οὖν σπουδῆς ἦν ἰδεῖν δεδεμένους πάλιν, καὶ καθεύδοντας.
 Εἰ δὲ ἐν ἡμέρᾳ ἐγένετο ταῦτα, πολὺς ἂν ἐγένετο θόρυβος.
 Τίνος οὖν ἕνεκεν καὶ ἐσείσθη τὸ οἴκημα; Ὅσοιε διανασιῆναι
 τὸν δεσμοφύλακα ἐπὶ τὴν τοῦ πράγματος θέαν· οὗτος γὰρ
 30 ἦν ἄξιος τῆς σωτηρίας μόνος.

16. Ρωμ. 8, 39.

17. Πράξ. 16, 28.

ἀπομακρύνῃ κανεῖς. Περισσότερον ἔχω δεθῆ ἐγὼ τώρα ἀπὸ τὸν πόθον, παρὰ ἐκεῖνος τότε ἀπὸ τὸ ξύλον. Αὐτὸν τὸν δεσμὸν δὲν τὸν λύει κανεῖς· διότι εἶναι δεσμὸς ἀπὸ τὸν πόθον τοῦ Χριστοῦ· αὐτὸν οὔτε οἱ ἄγγελοι, οὔτε ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἠμπορεῖ νὰ τὸν λύσῃ· ἃς ἀκούσωμεν τὸν ἴδιον τὸν Παῦλον, ὁ ὁποῖος λέγει· «οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχαί, οὔτε δυνάμεις, τίποτε εἰς τὸ παρόν, τίποτε εἰς τὸ μέλλον, τίποτε εἰς τὰ ὕψη, τίποτε εἰς τὰ βάθη δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ μᾶς χωρίσῃ ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ»¹⁶.

Ἐξ αἰτίας τίνος ληιπὸν συνέβη αὐτὸ εἰς τὸ μέσον τῆς νυκτός; Καὶ διατί συνοδευόμενον ἀπὸ σεισμόν; Ἀκούσατε σχέδιον τοῦ Θεοῦ καὶ θαυμάσατε. Ὅλων τὰ δεσμὰ ἐλύθησαν καὶ αἱ θύραι ἤνοιξαν. Ἄλλ’ αὐτὸ μόνον διὰ τὸν δεσμοφύλακα ἔγινε· δὲν ἔγινε δι’ ἐπίδειξιν, ἀλλὰ διὰ νὰ σωθῆ. Διότι τὸ ὅτι δὲν ἐγνώριζον οἱ δεσμῶται ὅτι ἐλύθησαν, εἶναι φανερόν ἀπὸ τὴν φωνὴν τοῦ Παύλου. Τί λέγει δηλαδή; «Ἄλλ’ ὁ Παῦλος τοῦ ἐφώναξε δυνατά· Μὴ κάνης κανένα κακὸν εἰς τὸν ἑαυτὸν σου, διότι ὅλοι εἴμεθα ἐδῶ»¹⁷. Δὲν θὰ ἦτο δυνατόν ὅμως νὰ εἶναι ὅλοι μέσα, ἐὰν εἶχον ἴδει τὰς θύρας ἀνοικτάς καὶ τοὺς ἑαυτοὺς των νὰ ἔχουν λυθῆ. Διότι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι διατρυποῦν τοίχους καὶ στέγας καὶ ὑπερβαίνουν φράκτας, καὶ τολμοῦν τὰ πάντα ἐνῶ εἶναι δεμένοι, δὲν θὰ ἀντεῖχον νὰ μένουν μέσα, τὴν στιγμὴν ποὺ τὰ δεσμὰ των εἶχον λυθῆ καὶ αἱ θύραι εἶχον ἀνοιγῆ καὶ αὐτοὺς ὁ δεσμοφύλαξ ἐκοιμᾶτο. Ἄλλ’ ἀντὶ σιδηρῶν δεσμῶν ἐκράτει αὐτοὺς ὁ δεσμὸς τοῦ ὕπνου, ὥστε καὶ τὸ πρᾶγμα νὰ γίνῃ, καὶ καμμίαν ζημίαν νὰ μὴ ὑποστῆ ὁ δεσμοφύλαξ ὁ ὁποῖος ἐπρόκειτο νὰ σωθῆ. Καὶ διαφορετικὰ μάλιστα δένονται οἱ φυλακισμένοι τὴν νύκτα, παρὰ τὴν ἡμέραν. Ἐπρεπε λοιπὸν πολὺ γρήγορα νὰ τοὺς ἴδῃ πάλιν δεμένους καὶ νὰ κοιμοῦνται. Ἐὰν ὅμως αὐτὰ ἐγίνοντο τὴν ἡμέραν, θὰ ἐγίνετο πολὺς θόρυβος. Διατί λοιπὸν ἔγινε καὶ σεισμὸς εἰς τὸ οἶκημα; Διὰ νὰ ξυπνήσῃ καὶ νὰ σηκωθῆ ὁ δεσμοφύλαξ καὶ νὰ ἴδῃ τὸ γεγονός· διότι μόνον αὐτοὺς ἦτο ἄξιος σωτηρίας.

5. Σὺ δέ μοι θέα τῆς τοῦ Χριστοῦ χάριτος τὴν ὑπερβολήν. Μεταξὺ γὰρ τῶν Παύλου δεσμῶν, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ μεμνησθαι χάριτος καλόν, μᾶλλον δὲ καὶ ταῦτα τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτός ἐστιν. Εἰσὶ τινες οἱ ἐγκαλοῦντες διὰ τὴν ἐσώθη ὁ δεσμιόφυλαξ, καὶ ὑπὲρ ὧν θαυμάζειν τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν ἐχρῆν, ἀπὸ τούτων ψέγοντες· καὶ οὐδὲν θαυμασιόν. Οἱ γὰρ ἀσθενεῖς τοιοῦτοί εἰσιν, οἱ καὶ τὴν τροφουσαν τροφήν κακίζουσιν, ἣν θαυμάζειν ἐχρῆν, καὶ τὸ μέλι πικρὸν εἶναι φασιν· καὶ οἱ τυφλώτιοντες, ἀφ' οὗ ὄφειλον φω-
 10 τίζεσθαι, ἀπὸ τούτου σκοιίζονται, οὐ παρὰ τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν τούτων συμβαινόντων, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν εἰς δέον αὐτοῖς κεχρησθαι μὴ δυναμένων.

Τί οὖν ἔλεγον; Δέον θαυμάσαι, διὰ τὸν εἰς ἐσχάτην κακίαν ἐμπεσόντα, τοῦτον εἶλε καὶ θελίω εἰργάσατο, ψέγουσι.
 15 Πῶς γὰρ οὐκ ἐνόμισε τὸ πρῶγμα γοητείας εἶναι καὶ μαγανείας, καὶ μᾶλλον αὐτοὺς κατέσχε καὶ ἀνωλόλυξε; Πολλὰ πρὸς τοῦτο συνεβάλλειο. Πρῶτον μὲν, διὰ ἤκουσεν ὑμνούντων τὸν Θεόν· οὐκ ἂν δὲ γόητες τοιούτους ὕμνους ἤδον «Ἦκουσε γὰρ αὐτῶν», φησὶν, «ὕμνούντων τὸν Θεόν». Δεύτερον, διὰ αὐτοὶ οὐκ ἀπέφυγον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἐκώλυσαν σφάξαι ἑαυτὸν· οὐκ ἂν δέ, εἰς ἑαυτῶν ἕνεκεν ἐποίουν, ἔνδον ἔμενον, ἀλλὰ προτιέρους ἂν ἑαυτοὺς ἐξεῖλον. Πολλὴ δὲ αὐτῶν καὶ ἡ φιλανθρωπία ἐκώλυσαν αὐτὸν σφάξαι ἑαυτὸν, τὸν δῆσαντα αὐτούς. Μετὰ πολλῆς τῆς ἀσφαλείας καὶ πι-
 25 κρῶς ἔδησας ἡμᾶς, φησὶν, ἵνα λυθῆς αὐτὸς τῶν πικροτάτων δεσμῶν. Σειραῖς γὰρ τῶν ἑαυτοῦ ἁμαρτιῶν ἕκαστος σφίγγεται. Ἐκεῖνα μὲν γὰρ ἐπάραια τὰ δεσμά, ταῦτα δὲ μακάρια καὶ πολλῆς εὐχῆς ἄξια. Ὅτι γὰρ λύει τὰ δεσμά ἐκεῖνα ταῦτα, ἔδειξεν ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν. Εἶδες τοὺς τῷ σιδήρῳ δεδε-

5. Σὺ ὅμως πρόσεχε τὴν ὑπερβολὴν τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ. Διότι μὲ τὰ δεσμὰ τοῦ Παύλου καλὸν εἶναι νὰ ἐνθυμώμεθα καὶ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, ἢ καλύτερα ὅτι καὶ αὐτὰ ἦσαν ἀποτέλεσμα τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Ὑπάρχουν μερικοὶ οἱ ὁποῖοι κατηγοροῦν διότι ἐσώθη ὁ δεσμοφύλαξ, καὶ κατακρίνουν δι’ ἐκεῖνα διὰ τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ θαυμάζουν τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ· καὶ δὲν εἶναι τίποτε ἄξιον ἀπορίας. Διότι οἱ ἀσθενεῖς τέτοιοι εἶναι· κακίζουσι καὶ τὴν τροφὴν ἢ ὁποῖα τοὺς τρέφει, τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ θαυμάζουν, καὶ λέγουσι ὅτι τὸ μέλι εἶναι πικρὸν· καὶ οἱ τυφλοὶ, ἀπὸ ἐκεῖ ἀπ’ ὅπου ἔπρεπε νὰ φωτισθοῦν, ἀπὸ ἐκεῖ σκοτίζονται, καὶ αὐτὰ δὲν συμβαίνουν ἀπὸ τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν αὐτῶν, ἀφοῦ δὲν ἤμποροῦν νὰ χρησιμοποιήσουν αὐτὰ ὅπως πρέπει.

Τί λέγουσι λοιπὸν; Κατηγοροῦν δηλαδὴ, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ θαυμάσουν τὸ ὅτι ἐπροτίμησε καὶ κατέστησε καλύτερον ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος εἶχε πέσει εἰς ἐσχάτην κακίαν. Πῶς ὅμως δὲν ἐνόμισεν ὅτι τὸ γεγονὸς ὠφείλετο εἰς γοητεῖαν καὶ μαγείαν, καὶ μάλιστα ἔπεσεν ἐνώπιόν των καὶ ἐθρηνολόγει μὲ ξεφωνητά; Πολλὰ συνέβαλλον εἰς αὐτό. Πρῶτον μὲν, τὸ ὅτι ἤκουσε νὰ ὑμνοῦν τὸν Θεόν· ἀσφαλῶς δὲν θὰ ἔψαλλον τέτοιους ὕμνους ἐὰν ἦσαν μάγοι· διότι, λέγει, ἤκουσεν ὅτι αὐτοὶ «προσηύχοντο καὶ ἔψαλλον ὕμνους εἰς τὸν Θεόν»¹⁶. Δεύτερον, ὅτι καὶ οἱ ἴδιοι δὲν ἔφυγον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἠμπόδισαν νὰ σφαγῇ· δὲν θὰ παρέμενον δὲ μέσα, ἐὰν αὐτὸ τὸ ἔκαμναν διὰ τοὺς ἑαυτούς των, ἀλλὰ πρῶτον αὐτὰ θὰ ἠλευθερώνοντο. Ἀλλὰ καὶ ἡ φιλανθρωπία των ἦτο μεγάλη· ἠμπόδισαν νὰ σφαγῇ αὐτός, ὁ ὁποῖος τοὺς εἶχε δέσει. Μὲ πολλὴν αὐστηρότητα καὶ σκληρότητα μᾶς ἔδεσες, λέγει, διὰ νὰ λυθῆς σὺ ὁ ἴδιος ἀπὸ τὰ πικρότατα δεσμὰ. Διότι μὲ τὰ σκοινιὰ τῶν ἁμαρτιῶν του δένεται ὁ κάθε ἄνθρωπος. Ἐκεῖνα τὰ δεσμὰ λοιπὸν εἶναι ἐπικατάρματα, ἐνῶ αὐτὰ μακάρια, καὶ ἄξια μεγάλης εὐχῆς. Τὸ ὅτι δὲ αὐτὰ τὰ δεσμὰ λύουν ἐκεῖνα, τὸ ἔδειξεν ἀπὸ τὰ ὅσα συνέβησαν. Εἶδες ὅτι ἐλύ-

μένους λυθέντας; Ὅφει καὶ σαυτὸν ἐξ ἐτέρων χαλεπῶν ἀνεθέντα δεσμῶν. Ταῦτα τὰ δεσμά, τὰ τῶν δεσμοτῶν λέγω, οὐ τὰ Παύλου, ἐκεῖνα τὰ δεσμά ποιεῖ τὰ τῶν ἁμαρτιῶν. Διπλῆ ἦσαν δεσμῶται οἱ ἔνδον, καὶ αὐτὸς δεσμώτης ἦν ὁ
 5 δεσμοφύλαξ. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ σιδήρῳ ἐδέδεοντο, καὶ ἁμαρτίαις, οὗτος δὲ ἁμαρτίαις μόναις. Ἐλυσεν ἐκείνους ὁ Παῦλος εἰς πληροφορίαν τούτου· καὶ γὰρ ἦν ὄρατὰ τὰ δεσμά.

Οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησε, μᾶλλον δὲ ἀντισιρόφως. Ἐκεῖ διπλῆ παράλυσις ἦν. Ποία δὲ αὕτη; Ἡ τῶν ἁμαρ-
 10 τημάτων, καὶ ἡ τοῦ σώματος. Τί οὖν ποιεῖ; «Θάρσει», φησί, «τέκνον, ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι». Προτέραν τὴν ὄντως παράλυσιν ἔλυσεν, εἰτα ἐπὶ ταύτην ἔρχεται. Ὅτι γὰρ «Εἰπόντινες τῶν γραμματέων ἐν ἑαυτοῖς, οὗτος βλασφημεῖ, εἰδὼς ὁ Ἰησοῦς τὰς ἐνθυμήσεις αὐτῶν, εἶπεν ἵνα τί ἐνθυ-
 15 μεῖσθε πονηρὰ ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν; τί γὰρ ἐστὶν εὐκωπώτερον, εἰπεῖν, Ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι ἢ εἰπεῖν, Ἐγειρε καὶ περιπάτει; Ἴνα δὲ εἰδῆτε διτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς ἀφιέναι ἁμαρτίας, λέγει τῷ παραλυτικῷ· ἐγερθεὶς ἄρῃ σου τὴν κλίνην, καὶ ὑπάγε
 20 εἰς τὸν οἶκόν σου». Ἐβεβαίον τὸ νοητὸν ἀπὸ τοῦ αἰσθητοῦ, ἀπὸ τοῦ σωματικοῦ τὸ κατὰ ψυχὴν ἐργασάμενος. Διὰ τί δὲ τοῦτο ἐποίησεν; Ἴνα πληρωθῆ τὸ εἰρημένον· «Δούλε πονηρὸς, ἐκ τοῦ σιτόματός σου κρινῶ σε».

Τί εἶπον ἐκεῖνοι; Οὐδεὶς δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας, εἰ
 25 μὴ εἰς ὁ Θεός· οὐδὲ ἄγγελος οὐδὲ ἀρχάγγελος, οὐδὲ ἄλλη κτιστὴ δύναμις. Ὑμεῖς τοῦτο ὠμολογήσατε. Τί οὖν ἐχορῆν εἰπεῖν; Ἄν δειχθῶ ἀφιεῖς ἁμαρτίας, εὐδηλον διτι Θεὸς ἐγώ. Ἄλλ' οὐκ εἶπεν οὕτως, ἀλλὰ τί; «Ἴνα εἰδῆτε διτι ἐξουσίαν

19. Ματθ. 9, 2.

20. Ματθ. 9, 2-6.

21. Λουκᾶ 19, 22.

θησαν αὐτοὶ οἱ ὅποιοι εἶχον δεθῆ με σίδηρον; Θὰ ἴδης καὶ τὸν ἑαυτὸν σου νὰ λύεται ἀπὸ ἄλλα πιὸ σοβαρὰ δεσμά. Αὐτὰ τὰ δεσμά, τῶν δεσμωτῶν ἐννοῶ, ὄχι τοῦ Παύλου, προκαλοῦνται ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ δεσμά τῶν ἁμαρτιῶν. Μὲ διπλᾶ δεσμά ἦσαν δεμένοι αὐτοὶ οἱ ὅποιοι ἦσαν μέσα, καὶ αὐτὸς ὁ δεσμοφύλαξ ἦτο δεσμώτης. Διότι ἐκεῖνοι μὲν ἦσαν δεμένοι μὲ σιδηρὰ δεσμά καὶ μὲ ἁμαρτίας, ἐνῶ αὐτὸς μόνον μὲ ἁμαρτίας. Ἔλυσεν ἐκείνους ὁ Παῦλος, διὰ νὰ πεισθῆ ἀπολύτως αὐτὸς. Διότι ἦσαν ὁρατὰ τὰ δεσμά.

Ἔτσι ἔκανε καὶ ὁ Χριστός, ἢ μᾶλλον ἀντιστρόφως. Ἐκεῖ ἦτο διπλῆ ἡ παράλυσιν. Ποία δὲ ἦτο αὐτή; Ἡ τῶν ἁμαρτημάτων καὶ ἡ τοῦ σώματος. Τί κάνει λοιπὸν; «Ἔχε θάρρος», λέγει, «παιδί μου. Συγχωροῦνται αἱ ἁμαρτίαι σου». Πρώτην ἔλυσε τὴν πραγματικὴν παράλυσιν, τῆς ψυχῆς δηλαδή, καὶ ὕστερον ἔρχεται εἰς τὴν τοῦ σώματος. Διότι ὅταν, «εἶπον μερικοὶ ἀπὸ τοὺς γραμματεῖς μέσα τους· Αὐτὸς βλασφημεῖ, ἐπειδὴ ὁ Ἰησοῦς ἐγνώριζε τὰς σκέψεις των, εἶπε· Διατί σκέπτεσθε πονηρὰ μέσα εἰς τὴν καρδίαν σας; Τί εἶναι εὐκολώτερον, νὰ εἶπω· Συγχωροῦνται αἱ ἁμαρτίαι σου, ἢ νὰ εἶπω, Σήκω ἐπάνω καὶ περιπάτει; Ἄλλὰ διὰ νὰ μάθετε ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ἐξουσίαν νὰ συγχωρῆ ἁμαρτίας ἐπὶ τῆς γῆς, λέγει εἰς τὸν παράλυτον· Σήκω ἐπάνω, πάρε τὸ κρεβάτι σου καὶ πήγαινε εἰς τὸ σπίτι σου»²⁰. Ἐπιβεβαίωνε τὸ νοητὸν ἀπὸ τὸ αἰσθητὸν, ἀπὸ τὸ σωματικὸν ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐπραγματοποιήθη εἰς τὴν ψυχὴν. Διατί δὲ τὸ ἔκανε αὐτό; Διὰ νὰ πραγματοποιηθῆ αὐτὸ τὸ ὁποῖον εἶχε λεχθῆ. «Πονηρὸν δοῦλε, ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ στόματός σου θὰ σὲ κρίνω»²¹.

Τί εἶπον ἐκεῖνοι; Κανεῖς δὲν ἠμπορεῖ νὰ δίδῃ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, παρὰ μόνον ἕνας, ὁ Θεός· οὔτε ἄγγελος, οὔτε ἀρχάγγελος, οὔτε ἄλλη κτιστὴ δύναμις. Σεῖς τὸ ὠμολογήσατε αὐτό. Τί ἔπρεπε λοιπὸν νὰ εἶπη; Ἄν δείξω ὅτι δίδω ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, εἶναι φανερόν ὅτι ἐγὼ εἶμαι Θεός. Δὲν εἶπεν ὁμοίως ἔτσι, ἀλλὰ πῶς; «Διὰ νὰ μάθητε ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ

ἔχει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς ἀφιέναι ἁμαρτίας, τότε λέγει τῷ παραλυτικῷ· ἐγερθεὶς ἄρῃ σου τὴν κλίνην, καὶ ὑπάγε εἰς τὸν οἶκόν σου». Ὅτιαν οὖν, φησί, τὸ δυσκολώτερον ἐργάσασθαι, εὐδὴλον διὸ οὐδεμίᾳ περὶ τοῦ εὐκόλου
5 καταλείπεται πρόφασις, οὐδὲ ἀντιλογία. Διὰ τοῦτο τὸ νοητὸν ἐκεῖνος ἐποίησε πρῶτον, ἐπειδὴ πολλοὶ ἦσαν οἱ ἀντιλέγοντες· ἐνιαῦθα δὲ ἀπὸ τοῦ νοητοῦ ἐπὶ τὸ αἰσθητὸν αὐτὸν ἤγαγεν. Οὐκ ἦν κουφότητις ἢ πίσις. Εἶδε τοὺς δεσμώτας, καὶ οὐδὲν εἶδεν οὐδὲ ἤκουσε φαῦλον· εἶδεν οὐ μαγγα-
10 νείᾳ τι γεγενημένον ὕμνον γὰρ τὸν Θεόν· εἶδεν ἀπὸ φιλανθρωπίας πολλῆς πάντα γενόμενα· οὐ γὰρ ἡμύναντι αὐτόν, καίτοι δυνάμενοι. Ἐνῆν γὰρ καὶ ἑαυτοὺς καὶ τοὺς δεδεμένους ἐξελόντας ἀπελθεῖν· εἰ δὲ μὴ τοὺς δεδεμένους, ἀλλ' ἑαυτούς. Ἀλλ' οὐκ εἰργάσαντο τοῦτο. Ὅστιε οὐκ ἀπὸ τοῦ
15 θαύματος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ τρόπου αὐτὸν καιήδεσαν. Πῶς; Ἐφώνησε φωνῇ μεγάλη λέγων· μηδὲν πράξης σεαυτῷ κακόν· ἅπαντες γὰρ ἔσμεν ἐνθάδε».

Ὅρᾳς καὶ τὸ ἀκενόδοξον καὶ τὸ ἄτυφον καὶ τὸ φιλόσοιργον; Οὐκ εἶπεν, διὸ δι' ἡμᾶς ταῦτα γέγονεν, ἀλλ' ὡσα-
20 νει τῶν δεσμοτιῶν εἰς, φησί· «Πάντες γὰρ ἔσμεν ἐνθάδε». Καίτοι εἰ καὶ μὴ πρὸ τούτου, μηδὲ διὰ τοῦ θαύματος ἔλυσαν ἑαυτούς, ἀλλ' ἐνῆν αὐτοὺς οἰγήσασθαι, καὶ πάντας ἀπολύσαι καὶ δεδεμένους. Εἰ γὰρ εἰσήσαν, καὶ μὴ διὰ τῆς μεγάλης φωνῆς κατέσχον ἐκεῖνον τὰς χεῖρας, ᾤθησεν ἂν διὰ τοῦ
25 λαιμοῦ τὸ ξίφος. Διὰ τοῦτο καὶ ἐδόθησεν, ἐπειδὴ εἰς τὴν ἐνδοτιέραν φυλακὴν ἦν δεδλημένος. Κατὰ οὐανοῦ τοῦτο πεποίηκας, φησί, ἐνδοτιέρω βαλὼν τοὺς μέλλοντάς σε ἐλευθεροῦν τοῦ κινδύνου.

Ἀλλ' οὐκ ἐμιμήσαντο τὰ παρ' ἐκεῖνου γενόμενα. Ἐκεί-
30 νου δὲ ἀποθανόντις, πάντες ἂν ἐξέφυγον. Εἶδες διὸ εἶλον-

ἀνθρώπου ἔχει ἐξουσίαν νὰ συγχωρῇ ἁμαρτίας ἐπὶ τῆς γῆς, λέγει εἰς τὸν παράλυτον· Σήκω ἐπάνω, πάρε τὸ κρεβάτι σου καὶ πήγαινε εἰς τὸ σπίτι σου». Ὅταν λοιπόν, λέγει, πραγματοποιήσω τὸ δυσκολώτερον, εἶναι φανερόν ὅτι καμμία πρόφασις καὶ ἀντιλογία δὲν μένει πλέον διὰ τὸ εὐκόλον. Διὰ τοῦτο πρῶτον τὸ νοητὸν ἔκανεν ἐκεῖνος, ἐπειδὴ ἦσαν πολλοὶ οἱ ἀντιλέγοντες· ἐδῶ ὅμως ἀπὸ τὸ αἰσθητὸν ὁδηγεῖ αὐτὸν εἰς τὸ νοητόν. Δὲν ἦτο ἀποτέλεσμα ἐλαφρότητας ἢ πίστις. Εἶδε τοὺς φυλακισμένους καὶ οὔτε εἶδεν, οὔτε ἤκουσε τίποτε κακόν· εἶδεν ὅτι δὲν εἶχε γίνεαι τίποτε διὰ μαγείας· διότι ἔψαλλον ὕμνους εἰς τὸν Θεόν· εἶδεν ὅτι ὅλα εἶχον γίνεαι ἀπὸ μεγάλην φιλανθρωπίαν· διότι δὲν ἀντεστάθησαν εἰς αὐτόν, ἂν καὶ ἤμποροῦσαν. Διότι ἦτο δυνατὸν ἀφοῦ ἐλευθερωθοῦν οἱ ἴδιοι καὶ ἐλευθερώσουν καὶ τοὺς φυλακισμένους, νὰ φύγουν. Ἄλλα δὲν τὸ ἔκαναν αὐτό. Ὡστε ὄχι μόνον ἀπὸ τὸ θαῦμα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν τρόπον ἐγνώρισεν αὐτὸν καλῶς. Πῶς; «Ἄλλ’ ὁ Παῦλος τοῦ ἐφώναξε δυνατά· Μὴ κἀνης κανένα κακὸν εἰς τὸν ἑαυτὸν σου, διότι ὅλοι εἴμεθα ἐδῶ».

Βλέπεις πῶς ὁμιλεῖ χωρὶς κενοδοξίαν καὶ ἀλαζονείαν, ἀλλὰ μὲ φιλοστοργίαν; Δὲν εἶπεν ὅτι δι’ ἐμᾶς ἔγιναν αὐτά, ἀλλ’ ὡσὰν κάποιος ἀπὸ τοὺς φυλακισμένους, λέγει· «Διότι ὅλοι εἴμεθα ἐδῶ». Καὶ ὅμως, ἐὰν εἶχον ἐλευθερωθῆ πρὶν ἀπὸ αὐτὸ καὶ χωρὶς τὸ θαῦμα, ἦτο δυνατὸν νὰ σιωπήσουν καὶ ν’ ἀπολύσουν τοὺς κρατουμένους. Διότι ἐὰν ἐσιώπων καὶ δὲν συνεκράτουν διὰ τῆς μεγάλης φωνῆς τὰ χέρια του, θὰ εἶχε βυθίσει εἰς τὸν λαιμόν του τὸ ξίφος. Διὰ τοῦτο καὶ ἐφώναξε δυνατά, ἐπειδὴ ἦτο μέσα εἰς τὸ βάθος τῆς φυλακῆς. Τὸν ἑαυτὸν σου ἔβλαψες, λέγει, μὲ τὸ νὰ ρίψης μέσα εἰς τὸ βάθος τῆς φυλακῆς ἐκείνους πού ἐπρόκειτο νὰ σ’ ἐλευθερώσουν ἀπὸ τὸν κίνδυνον.

Ἄλλα δὲν ἐμιμήθησαν αὐτὰ πού ἔκανεν ἐκεῖνος. Ἐὰν δὲ ἐθανατώνετο ἐκεῖνος, ὅλοι θὰ ἐξέφευγον. Εἶδες ὅτι ἐπροτίμησαν νὰ μείνουν εἰς τὴν φυλακὴν, παρὰ νὰ ἴδουν

το δεδέσθαι μάλλον, ἢ ἐκεῖνον περιῦδειν ἀπολλύμενον; Καὶ ἐνενόησε πρὸς ἑαυτὸν, εἰ γόητες ἦσαν, πάντως ἂν ἐκείνους ἀπέλυσαν, καὶ ἑαυτοὺς ἠλευθέρωσαν τῶν δεσμῶν· εἰκὸς γὰρ πολλοὺς καὶ τοιοῦτους ἐμβεβλήσθαι. Ἄλλως δέ, πολλάκις
 5 δεξάμενος γόητας τοιοῦτους, καὶ οὐδὲν ἰδὼν τοιοῦτον γενόμενον, ἐθαύμασεν. Ὁ γόης οὐκ ἂν ἔσισε τὰ θεμέλια, ὥστε διωπνίσαι τὸν δεσμοφύλακα, καὶ δυσκολωτέραν ἑαυτῷ ποιῆσαι τὴν φυγὴν.

6. Ἄλλ' ἰδῶμεν λοιπὸν τοῦ δεσμοφύλακος τὴν πίστιν.
 10 «Αἰτήσας», φησί, «φῶτα, εἰσεπήδησε, καὶ ἐντρομος ὑπάρχων, προσέπεσε τῷ Παύλῳ καὶ τῷ Σίλα, καὶ προαγαγὼν αὐτοὺς ἔξω, ἔφη· κύριοι, τί με δεῖ ποιεῖν ἵνα σωθῶ;». Πῦρ ἐκράτει καὶ ξίφος, καὶ ἔλεγε· «τί με δεῖ ποιεῖν ἵνα σωθῶ;». «Οἱ δὲ εἶπον· πίστευσον εἰς τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ
 15 σωθήσῃ σὺ, καὶ ὁ οἶκός σου». Τοῦτο οὐχὶ γόητων ἐστί, φησί, δόγμα τοιοῦτον παραδοῦναι· οὐδαμοῦ δαίμονος ἐνταῦθα μνήμη. Ὁρᾷς πῶς ἄξιός τοῦ σωθῆναι ἐκεῖνος; Ἰδὼν γὰρ τὸ θαῦμα, καὶ τοῦ φόβου ἀπαλλαγείς, οὐκ ἐπελάθειο τῶν συμφορόντων, ἀλλ' ἐν ἰσοσούτῳ κινδύνῳ περὶ τῆς σωτηρίας ἐ-
 20 φρόντιζε τῆς κατὰ ψυχὴν, καὶ ὡς ἐχρῆν διδασκάλοις προσελθεῖν, οὕτω προσῆλθε· πρὸς τοὺς πόδας αὐτῶν ἔπεσε.

«Καὶ ἐλάλησαν αὐτῷ», φησί, «τὸν λόγον τοῦ Κυρίου», καὶ πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ. Καὶ παραλαβὼν αὐτοὺς ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ τῆς νυκτός, ἔλουσεν ἀπὸ τῶν πληγῶν, καὶ
 25 ἐβαπτίσθη αὐτός, καὶ οἱ αὐτοῦ πάντες παραχρῆμα. Ὁρᾷς θερμότητα ἀνδρός; Οὐκ ἀνεβάλειο, οὐκ εἶπεν, ἡμέρα γενέσθω, ἰδῶμεν, σκεψώμεθα· ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς θερμότητος καὶ αὐτὸς καὶ ἡ οἰκία αὐτοῦ πᾶσα ἐβαπτίσθη· ἀλλ' οὐχ ὡς νῦν οἱ πλείους περιορῶσι καὶ δούλους καὶ γυναῖκας καὶ
 30 παῖδας ἀμνήτους τυγχάνοντι. Γίνεσθε, παρακαλῶ, κατὰ τὸν δεσμοφύλακα οὐ τὴν ἀξίαν λέγω, ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν. Τί

22. Πράξ. 16, 29-30.

23. Πράξ. 16, 31.

24. Πράξ. 16, 32-33.

ἐκεῖνον νὰ καταστρέφεται; Καὶ ἐσκέφθη ὅτι ἐὰν ἦσαν μάγοι, ὅπωςδήποτε θὰ εἶχον ἀπολύσει τοὺς φυλακισμένους καὶ οἱ ἴδιοι θὰ εἶχον ἐλευθερωθῆ ἀπὸ τὴν φυλακὴν· διότι ἦτο φυσικὸν νὰ φυλακίζωνται καὶ πολλοὶ μάγοι ἐκεῖ. Ἔως τε, ἐπειδὴ πολλὰς φορὰς ἐδέχθη τέτοιους μάγους καὶ δὲν εἶδε τίποτε τέτοιο, ἐθαύμασεν. Ὁ μάγος δὲν θὰ ἔσειε τὰ θεμέλια, ὥστε νὰ ξυπνήσῃ τὸν φύλακα καὶ νὰ κἀνῃ δυσκολωτέραν τὴν φυγὴν του.

β. Ἄλλ' ἃς ἴδωμεν εἰς τὴν συνέχειαν τὴν πίστιν τοῦ δεσμοφύλακος. «Ἄφου ἐζήτησε φῶτα», λέγει, «ἐπήδησε μέσα καί, τρομαγμένος, ἔπεσεν εἰς τὰ πόδια τοῦ Παύλου καὶ τοῦ Σίλα. Ὑστερον τοὺς ᾠδήγησεν ἔξω καὶ εἶπε. Κύριοι, τί πρέπει νὰ κάνω διὰ νὰ σωθῶ;»²². Ἐκράτει πῦρ καὶ ξίφος, καὶ ἔλεγε· «Κύριοι, τί πρέπει νὰ κάνω διὰ νὰ σωθῶ;». «Ἐκεῖνοι δὲ εἶπον· Πίστευε εἰς τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ θὰ σωθῆς καὶ σὺ καὶ ἡ οἰκογένειά σου»²³. Αὐτὸ δὲν εἶναι ἴδιον μάγων, λέγει, τὸ νὰ διαδίδουν τέτοια διδασκαλίαν· πουθενὰ ἐδῶ δὲν ἀναφέρει δαίμονα. Βλέπεις πῶς ἦτο ἄξιος ἐκεῖνος διὰ νὰ σωθῆ; Διότι ἄφου εἶδε τὸ θαῦμα καὶ ἀπηλλάγη τοῦ φόβου, δὲν ἐλησιμόνησε τὰ συμφέροντά του, ἀλλὰ μέσα εἰς τόσον κίνδυνον ἐφρόντιζε διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς, καὶ ὅπως ἤρμοζε νὰ προσέλθῃ εἰς διδασκάλους, ἔτσι προσῆλθεν· ἔπεσεν εἰς τὰ πόδια των.

«Καὶ ἐκήρυξαν τὸν λόγον τοῦ Κυρίου εἰς αὐτόν», λέγει, «καὶ εἰς ὄλους ὅσοι ἦσαν εἰς τὴν οἰκίαν του»²⁴. Βλέπεις τὴν προθυμίαν καὶ τὴν θερμότητα τοῦ ἀνθρώπου; Δὲν ἀνέβαλε, δὲν εἶπεν, ἃς ξημερώσῃ, ἃς ἴδωμεν, ἃς σκεφθῶμεν. Ἄλλὰ μὲ πολλὴν προθυμίαν καὶ αὐτὸς καὶ ἡ οἰκογένειά του ὅλη ἐβαπτίσθησαν· καὶ ὅχι ὅπως τώρα οἱ περισσότεροι ποὺ παραμελοῦν τοὺς ὑπηρέτας καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των, ἐνῶ εἶναι ἀκατήχητοι. Σᾶς παρακαλῶ, νὰ γίνεσθε ὡσὰν τὸν δεσμοφύλακα· δὲν λέγω ὡς πρὸς τὸ ἀξίωμα, ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν προαίρεσιν. Διότι ποῖον τὸ ὄφελος ἀπὸ τὸ ἀξίωμα, ὅταν

γὰρ ὄφελος ἀξιώματος, διὰ τὴν ἢ ἢ προαίρεσις ἀσθενής; Ὁ ὠμὸς, ὁ ἀπηνής, ὁ μυρλοῖς συζῶν κακοῖς, ὁ τοῦτο μελετῶν ἀεὶ, οὕτω φιλόανθρωπος, οὕτω κηδεμονικῶς ἀνθρώπον γέγονεν. «Ἐλουσεν αὐτούς», φησὶν, «ἀπὸ τῶν πληγῶν».

8 Θέα πάλιν καὶ τὴν θερμότητα τοῦ Παύλου· δεδεμένος, μεμαστιγωμένος, οὕτως εὐηγγελίζετο. Ὡς τῆς μακαρίας ἀλύσεως, οἷας ὠδινεν ὠδίνας κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην· οἷα ἀπέτεκε παιδιά. Καὶ περὶ τούτων εἰπεῖν δυνατὸν, «Οὗς ἐγέννησα ἐν τοῖς δεσμοῖς μου». Ὁρᾷς πῶς ἀγάλλεται, καὶ
10 τὰ τεχνένια παιδιά ἀπὸ τούτου λαμπρότερα βούλεται εἶναι; ὁρᾷς πόση περιουσία δόξης τῶν δεσμῶν, ὅπου γε οὐ μόνον τὸν περικείμενον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ τεχνένιας ὑπ' αὐτοῦ λαμπροὺς ποιεῖ; Ἐχουσί τι πλέον οἱ ἐν τοῖς Παύλου δεσμοῖς τεχνέντες, οὐ κατὰ τὴν χάριν λέγω, ἢ γὰρ
15 αὐτὴ χάρις, οὐδὲ κατὰ τὴν ἄφεσιν, ἢ γὰρ αὐτὴ πάντων ἄφεις, ἀλλ' ὅτι ἐκ προοιμιῶν παιδεύονται χαίρειν καὶ ἀγύλλεσθαι τοῖς τοιοῦτοις πράγμασιν.

«Αὐτῇ τῇ ὥρᾳ τῆς νυκτός», φησὶ, «παραλαβὼν αὐτούς, ἔλουσεν ἀπὸ τῶν πληγῶν καὶ ἐβαπτίσθη». Καὶ θεὰ λοιπὸν
20 τὸν καρπὸν ἀντιέδωκεν εὐθέως τὰ σαρκικά. «Ἀναγαγὼν αὐτούς εἰς τὸν οἶκον, εὐθέως παρέθηκε τραπέζαν, καὶ ἠγαλλιάσατο πανοικί πεπιστευκῶς τῷ Θεῷ». Τί γὰρ οὐκ ἔμελλεν, ἀνοιγέντις αὐτῷ τοῦ οὐρανοῦ διὰ τῆς ἀνοίξεως τῶν τοῦ δεσμοιωτηρίου θυρῶν; Ἐλουσε τὸν διδάσκαλον, τραπέζαν πα-
25 ρέθηκε, καὶ ἠγαλλιάσατο. Εἰσῆλθεν εἰς δεσμοιτήριον ἢ Παύλου ἄλλοις, καὶ ἐκκλησίαν εἰργάσατο πάντα τὰ ἐκεῖ, καὶ σῶμα Χριστοῦ ἐφειλκύσατο, καὶ τραπέζαν ἔθηκε τὴν πνευματικὴν, καὶ ὠδίνας, ἐφ' αἷς ἄγγελοι χαίρουσι. Μήτι εἰκῆ ἔλεγον τὸ δεσμοιτήριον τοῦ οὐρανοῦ λαμπρότερον; τῆς γὰρ

25. Φιλ. 10.

26. Πράξ. 16, 84.

ἢ προαίρεσις εἶναι ἀσθενής; Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἦτο ἄγριος, σκληρός, καὶ συνέζη μὲ ἀμέτρητα κακὰ καὶ τὸ κακὸν ἐσκέπτετο πάντοτε, τὸσον φιλόφρωνος, τὸσον περιποιητικὸς ἔγινεν ἀμέσως. «Ἐπλυνε τὰς πληγὰς των», λέγει.

Πρόσεχε πάλι τὴν θερμότητα τοῦ Παύλου· ἂν καὶ φυλακισμένος καὶ μαστιγωμένος, ἐδίδασκε τὸ εὐαγγέλιον μὲ τὴν προθυμίαν. Ὡ μακαρία ἀλυσίς, πόσους πόνους ὑπέφερε κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην, πόσα παιδιά ἐγέννησε! Καὶ δι' αὐτὰ ἠμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν· «Τοὺς ὁποῖους ἐγέννησα εἰς τὴν φυλακὴν μου»²⁵. Βλέπεις πῶς ἀγάλλεται, καὶ θέλει τὰ παιδιά τὰ ὁποῖα ἐγεννήθησαν νὰ εἶναι λαμπρότερα ἀπὸ αὐτόν; Βλέπεις πόση εἶναι ἡ ἀφθονία τῆς δόξης τῶν δεσμῶν, ὅπου βεβαίως ὄχι μόνον τὸν φυλακισμένον, ἀλλὰ καὶ τοὺς γεννηθέντας εἰς τὴν πίστιν κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ὑπ' αὐτοῦ τοὺς κάνει λαμπρούς. Ἐχουν κάτι περισσότερο ὅσοι ἐγεννήθησαν ἀπὸ τὴν φυλάκισιν τοῦ Παύλου, δὲν ἐννοῶ ὡς πρὸς τὴν χάριν, διότι ἡ χάρις εἶναι ἡ ἴδια, οὔτε ὡς πρὸς τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, διότι ἡ συγχώρησις ὅλων εἶναι ἡ ἴδια, ἀλλ' εἰς τὸ ὅτι ἐξ ἀρχῆς μαθαίνουν νὰ χαίρωνται καὶ νὰ ἀγάλλωνται δι' αὐτὰ τὰ πράγματα.

«Ἐκείνην τὴν νυκτερινὴν ὥραν», λέγει, «τοὺς ἐπῆρε καὶ ἔπλυνε τὰς πληγὰς των καὶ ἀμέσως ἐβαπτίσθη». Καὶ πρόσεχε εἰς τὴν συνέχειαν τὸν καρπὸν· ἀνταπέδωκεν ἀμέσως τὰ σωματικά· «Τοὺς ἔφερον εἰς τὴν οἰκίαν του, τοὺς ἔδωσε φαγητὸν καὶ ἐχαίρετο μὲ ὅλους τοὺς ἰδικούς του διὰ τὴν πίστιν του εἰς τὸν Θεόν»²⁶. Διότι τί δὲν τὸν ἀνέμενε, ἐφ' ὅσον εἶχεν ἀνοιγῆ δι' αὐτὸν ὁ οὐρανὸς διὰ τῆς διανοίξεως τῶν θυρῶν τοῦ δεσμοτηρίου; Ἐπλυνε τὸν διδάσκαλον, παρέθεσεν εἰς αὐτὸν τράπεζαν καὶ ἐχαίρετο. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν φυλακὴν ἡ ἀλυσίς τοῦ Παύλου καὶ μετέτρεψεν εἰς ἐκκλησίαν τὰ πάντα ἐκεῖ καὶ προσεῖλκυσε σῶμα Χριστοῦ, καὶ παρέθεσε τὴν πνευματικὴν τράπεζαν καὶ πόνους φοβερούς, εἰς τοὺς ὁποῖους χαίρουν οἱ ἄγγελοι. Μήπως ἀδίκως ἔλεγον ὅτι ἡ φυλακὴ εἶναι λαμπρότερα τοῦ οὐρανοῦ; Διότι αὕτη ἔγινεν αἰτία

ἐκεῖ χαρᾶς τοῦτο γέγονεν αἴτιον. Εἰ γὰρ ἐφ' ἐνὶ ἁμαρτωλῶ
 μετανοῶντι χαρὰ ἐν οὐρανοῖς, εἰ ὅπου δύο εἰσὶ συνηγμένοι
 εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἐκεῖ ἐν μέσῳ αὐτῶν ἐστὶ ὁ Χριστός, ὅ-
 που Σίλας καὶ Παῦλος καὶ ὁ δεσμοφύλαξ καὶ ἡ οἰκία αὐτοῦ
 ὁ δὲ ἄλλοι, καὶ πῶς ἰσοαύτη, πῶς μᾶλλον; Ὅρα τὴν σφοδρότητα
 τῆς πίστεως.

Ἀλλὰ τὸ δεσμοτήριον τοῦτο εἰτέρου με ὑπέμνησε δεσμο-
 τηρίου. Ποίου δὴ τούτου; Ἐνθα Πέτρος ἦν. Ἀλλὰ τοιοῦ-
 τον οὐδὲν ἐγένετο ἐκεῖ: ἀλλ' ἦν παραδεδομένος τέσσαρα τε-
 10 τραδίους σιρατιωτῶν φυλάσσειν αὐτόν, καὶ οὐχ ὕμνει οὐδὲ
 ἠγρύπνει, ἀλλ' ἐκάθευθε· καὶ οὐδὲ μεμαστιγμένος ἦν, ἀλλὰ
 μείζων ὁ κίνδυνος. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ ἤδη τὸ πᾶν εἰργασιο,
 καὶ δίκην ἦσαν δεδωκότις· ἐκεῖ δὲ οὐδέπω. Ὡστε εἰ καὶ μὴ
 πληγαὶ ὠδύνων, ἀλλ' ἡ προσδοκία τοῦ μέλλοντος ἐθορύθει.
 15 Ὅρα καὶ ἐκεῖ τὸ θαῦμα. «Ἴδου ἄγγελος Κυρίου», φησὶν,
 «ἐπέστη, καὶ φῶς ἔλαμψεν ἐν τῷ οἰκήματι· πατάξας δὲ τὴν
 πλευρὰν τοῦ Πέτρου, ἤγειρεν αὐτόν λέγων· ἀνάστα ἐν τάχει.
 Καὶ εὐθέως ἐξέπεσον αὐτοῦ αἱ ἀλύσεις ἐκ τῶν χειρῶν».
 Ὡστε μὴ νομίσει τὸ πρᾶγμα τοῦ φωτὸς μόνον εἶναι, καὶ τὸν
 20 Πέτρον ἐνύξεν. Οὐδεὶς δὲ τὸ φῶς ἐώρα, ἀλλὰ μόνος αὐτός,
 καὶ ἐδόκει δι' ὄραμα εἶναι· οὕτως οὐκ ἐπαισθάνονται οἱ κα-
 θεύδοντες τῶν τοῦ Θεοῦ εὐεργεσιῶν. «Εἶπε δέ», φησὶν, «ὁ
 ἄγγελος πρὸς αὐτόν· περιζῶσαι καὶ ὑπόδησαι τὰ σανδάλιά
 σου. Καὶ ἐποίησεν οὕτω. Καὶ λέγει αὐτῷ, περιβαλοῦ τὸ ἰ-
 25 μάτιόν σου, καὶ ἀκολούθει μοι. Καὶ ἐξελθὼν ἠκολούθησεν
 αὐτῷ, καὶ οὐκ ἤδει δι' ἀληθές ἐστι τὸ γινόμενον διὰ τοῦ
 ἀγγέλου· ἐδόκει δὲ ὄραμα βλέπειν. Διελθόντες δὲ πρώτην
 φυλακὴν καὶ δευτέραν, ἦλθον ἐπὶ τὴν πύλην τὴν σιδηρᾶν
 τὴν φέρουσαν εἰς τὴν πόλιν, ἣτις αὐτομάτη ἀνεώχθη αὐτοῖς.
 30 Καὶ εἰσελθόντες, προῆλθον ῥύμην μίαν, καὶ εὐθέως ὁ ἄγγε-
 λος ἀπ' αὐτοῦ ἀπέστη».

27. Πράξ. 12, 7.

28. Πράξ. 12, 8-11.

διὰ τὴν ἐκεῖ χαράν. Διότι ἐὰν δι' ἓνα ἁμαρτωλὸν ὁ ὁποῖος μετανοεῖ γίνεται καρὰ εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐὰν ὅπου εἶναι δύο συγκεντρωμένοι εἰς τὸ ὄνομά του, εἶναι μεταξύ των καὶ ὁ Χριστός, πόσον περισσότερο συμβαίνει αὐτὸ ἐκεῖ ὅπου εἶναι ὁ Σίλας καὶ ὁ Παῦλος καὶ ὁ δεσμοφύλαξ καὶ ὅλοι οἱ ἰδικοί του, καὶ τόση πίστις; Πρόσεχε τὸ ὑπερβολικὸν μέγεθος τῆς πίστεως.

Ἄλλ' ἡ φυλακὴ αὐτῆ μου ἐνεθύμισεν ἄλλην φυλακὴν. Ποίαν δηλαδή; Ἐκείνην ὅπου ἦτο ὁ Πέτρος. Τίποτε τέτοιο ὅμως δὲν ἔγινεν ἐκεῖ· ἀλλ' εἶχε παραδοθῆ εἰς τέσσαρας τετράδας στρατιωτῶν διὰ νὰ τὸν φυλάσσουν, καὶ δὲν ἔψαλλεν ὕμνους, οὔτε ἠγρύπνει, ἀλλ' ἐκοιμᾶτο· καὶ οὔτε εἶχε μαστιγωθῆ, ἀλλ' ἦτο μεγαλύτερος ὁ κίνδυνος. Διότι ἐδῶ μὲν ἤδη εἶχον γίνεαι ὅλα, καὶ εἶχον δικασθῆ· ἐκεῖ ὅμως ὄχι. Ὡστε καὶ ἐὰν δὲν ὑπῆρχον πληγαὶ διὰ νὰ πονοῦν, ἡ ἀναμονὴ τοῦ μέλλοντος ὅμως τοὺς ἐτάρασσε. Κοίταξε καὶ ἐκεῖ τὸ θαῦμα. «Αἴφνης ἦλθεν ἄγγελος Κυρίου», λέγει, «καὶ ἔλαμψε φῶς εἰς τὸ οἶκημα. Ἀφοῦ ἐκτύπησε τὴν πλευρὰν τοῦ Πέτρου, τὸν ἐξύπνησε καὶ τοῦ εἶπε· Σήκω γρήγορα. Καὶ ἔπεσαν αἱ ἀλυσίδες ἀπὸ τὰ χέρια του»²⁷. Διὰ νὰ μὴ νομισθῆ ὅτι ὅλη ἡ ὑπόθεσις ἦτο τὸ φῶς, ἐκτύπησε καὶ τὸν Πέτρον. Κανεὶς δὲν ἔβλεπε δὲ τὸ φῶς, παρὰ μόνον αὐτός, καὶ ἐνόμιζεν ὅτι εἶναι ὄραμα· ἔτσι δὲν αἰσθάνονται αὐτοὶ πού κοιμῶνται τὰς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ. «Καὶ ὁ ἄγγελος», λέγει, «τοῦ εἶπε· Ζώσου καὶ φόρεσε τὰ σανδάλιά σου. Καὶ τὸ ἔκανε. Ὑστερον τοῦ εἶπε· Φόρεσε τὸν μανδύα σου καὶ ἀκολούθησέ με. Καὶ ἐβγῆκεν ἔξω καὶ τὸν ἠκολούθησε καὶ δὲν εἶχε συνείδησιν ὅτι εἶναι ἀληθινὸν ἐκεῖνο πού ἐγίνετο διὰ τοῦ ἀγγέλου, ἀλλ' ἐνόμιζεν ὅτι βλέπει ὄραμα. Ἐπέρασαν τὸ πρῶτον φυλάκιον καὶ τὸ δεύτερον, καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν πύλην τὴν σιδηρᾶν πού ὠδηγοῦσεν εἰς τὴν πόλιν καὶ ἡ ὁποία μόνη της ἤνοιξε διὰ νὰ περάσουν. Ἀφοῦ ἐβγῆκαν, ἐπροχώρησαν εἰς ἓνα στενὸν δρόμον, καὶ ἀμέσως ὁ ἄγγελος ἐξηφανίσθη»²⁸.

7. Διὰ τί μὴ τοῦτο γέγονεν ἐνιαῦθα, ὅπερ ἐπὶ τοῦ Παύλου καὶ Σίλα; Ὅτι ἐκεῖ μὲν ἔμελλον ἀπολύειν αὐτούς· διὰ τοῦτο οὐκ ἠθέλησεν οὕτως ἀπολυθῆναι αὐτούς· ἐπὶ δὲ τοῦ μακαρίου Πέτρου, εἰς φόνον αὐτὸν ἔμελλον ἐξάγειν. Τί οὖν; 5 οὐ πολλῶ θαυμασιώτερον ἦν, φηοῖν, ἐξαχθέντα καὶ παραδοθέντα ταῖς τοῦ βασιλέως χερσί, ἵτιε ἐκ μέσων αὐτῶν ἐξαρπασθῆναι τῶν κινδύνων, καὶ μηδὲν παθεῖν; οὕτω γὰρ ἂν οὐδὲ οἱ σιραιῶται ἀπώλοντο. Μέγα ἐνιαῦθα κεκίνηται ζήτημα. Ὁ Θεὸς τὸν αὐτοῦ δοῦλον, φηοῖ, μετὰ τῆς ἐτέρων 10 ἔσωσε τιμωρίας, μετὰ τῆς ἐτέρων ἀπωλείας; Πρῶτον μὲν οὖν οὐ μετὰ τῆς ἐτέρων ἀπωλείας· οὐ γὰρ τῆς τοῦ πράγματος οἰκονομίας τοῦτο γέγονεν, ἀλλὰ τῆς τοῦ δικασιοῦ μιαιρίας. Πῶς; Ὁ μὲν Θεὸς οὕτως ᾤκονόμησεν, ὥς μὴ μόνον τούτους μὴ ἀπολέσθαι, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνον σωθῆναι, καθάπερ 15 δὴ καὶ ἐνιαῦθα ἐπὶ τοῦ δεσμοφύλακος· ἐκεῖνος δὲ οὐκ ἐχρήσατο τῇ δωρεᾷ εἰς δέον.

«Γενομένης δὲ ἡμέρας», φηοῖν, «ἦν ταραχος οὐκ ὀλίγος ἐν τοῖς σιραιῶταις, τί ἄρα ὁ Πέτρος ἐγένετο». Τί οὖν; Ἐξέτασιν τοῦ πράγματος ποιεῖται ὁ Ἡρώδης, καὶ ἀνακρί- 20 νας αὐτούς, ἐκέλευσεν ἀπαχθῆναι. Εἰ μὲν γὰρ μὴ ἀνέκριεν, ἦν ἂν τις ἀπολογία· νῦν δὲ παρέστησεν, ἀνέκριεν, ἔμαθεν διτι ἐδέδετο, διτι τὸ δεσμοτήριον ἠσφάλιστο, διτι οἱ φύλακες ἦσαν πρὸ τῶν θυρῶν· οὐ τοῖχος διωρῶρुकιο, οὐ θύρα ἀνέω- κιο, οὐδὲν ἄλλο κακουργίας τεκμήριον ἦν· δέον ἀπὸ τού- 25 τῶν θαυμάσαι τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν, ἣτις καὶ ἐκ μέσων αὐτὸν ἀνήρπασε τῶν κινδύνων, καὶ προσκυνῆσαι τὸν τοσαῦτα δυνηθέντα, ὃ δὲ ἐκεῖνους ἀπήγαγε.

Τί οὖν ἐνιαῦθα ὁ Θεὸς αἴτιος; Εἰ μὲν γὰρ τοῖχον διαρραγῆναι ἐποίησε, καὶ οὕτως ἐξέβαλεν, ἴσως ἂν ἐνομιόσθη τῆς 80 ἐκείνων ραθυμίας τὸ πρᾶγμα· εἰ δὲ οὕτως ᾤκονόμησεν, ὥστε

7. Διατί δὲν ἔγινεν ἐδῶ αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἔγινεν εἰς τὸν Παῦλον καὶ τὸν Σίλαν; Διότι ἐκεῖ μὲν ἐπρόκειτο ν' ἀπολύσουν αὐτούς· διὰ τοῦτο δὲν ἠθέλησε ν' ἀπολυθοῦν ἔτσι αὐτοί· ἐνῶ τὸν μακάριον Πέτρον ἐπρόκειτο νὰ τὸν φονεύσουν. Τί λοιπόν; Δὲν ἦτο πολὺ θαυμαστότερον, λέγει, ἀφοῦ ἐξαχθῆ καὶ παραδοθῆ εἰς τὰ χέρια τοῦ βασιλέως, τότε μέσα ἀπ' αὐτούς νὰ ἀρπαγῆ ἀπὸ τοὺς κινδύνους καὶ νὰ μὴ πάθῃ τίποτε; Διότι ἔτσι οὔτε οἱ στρατιῶται θὰ ἐφονεύοντο. Μεγάλο ζήτημα ἔχει ἐγερθῆ ἐδῶ. Ὁ Θεὸς ἔσωσε τὸν δοῦλον του, λέγει, συγκρόνως μὲ τὴν τιμωρίαν τῶν ἄλλων καὶ τὴν ἀπώλειάν των; Πρῶτον μὲν λοιπόν, ὄχι μαζὶ μὲ τὴν ἀπώλειαν τῶν ἄλλων. Διότι αὐτὸ δὲν ἔγινε συμφώνως πρὸς τὸ σχέδιον τοῦ πράγματος, ἀλλ' ἀπὸ τὴν κακίαν τοῦ δικαστοῦ. Πῶς; Ὁ μὲν Θεὸς ἔτσι ἐσχεδίασεν, ὥστε ὄχι μόνον νὰ μὴ καθοῦν αὐτοί, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνος νὰ σωθῆ, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἐδῶ μὲ τὸν δεσμοφύλακα· ἐκεῖνος ὅμως δὲν ἐκρησιμοποίησε τὴν δωρεὰν ὅπως ἔπρεπε.

«Ὅταν ἐξημέρωσε», λέγει, «ἐθορυβήθησαν πολὺ οἱ στρατιῶται διὰ τὸ τί ἄρά γε νὰ ἔγινεν ὁ Πέτρος»²⁹. Τί λοιπόν; Ἐξετάζει τὸ γεγονὸς ὁ Ἡρώδης, καὶ ἀφοῦ ἀνέκρινε τοὺς στρατιώτας, διέταξε νὰ φυλακισθοῦν. Διότι ἐὰν δὲν τοὺς ἀνέκρινε, θὰ ὑπῆρχε κάποια δικαιολογία· τώρα ὅμως συνέκρινε, ἀνέκρινε, ἔμαθεν ὅτι εἶχε δεθῆ, ὅτι ἡ φυλακὴ εἶχεν ἀσφαλισθῆ, ὅτι οἱ φύλακες ἦσαν ἐμπρὸς εἰς τὰς θύρας· δὲν διηνοίχθη τοῖχος, οὔτε θύρα ἤνοιξεν, οὔτε ἄλλη ἀπόδειξις ἀμελείας καὶ παρανομίας ὑπῆρχεν· ἔπρεπεν ἀπὸ αὐτὰ νὰ θαυμάσῃ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία καὶ μέσα ἀπὸ αὐτούς τοὺς κινδύνους τὸν ἔσωσε, καὶ νὰ προσκυνήσῃ ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ἠμπόρησε νὰ κάνῃ ὅλα αὐτά, ἐκεῖνος ὅμως τοὺς κατεδίκησε.

Τί λοιπόν; εἶναι αἷτιος ὁ Θεὸς ἐδῶ; Διότι ἐὰν μὲν ἔκαμνε νὰ ἀνοίξῃ ὁ τοῖχος καὶ τὸν ἠλευθέρωνε μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον, ἴσως νὰ ἐνομίζετο ὅτι αὐτὸ ὠφείλετο εἰς τὴν ἀμελείαν τῶν φρουρῶν· ἀφοῦ ὅμως ἔτσι ἐσχεδίασεν, ὥστε νὰ

δειχθῆναι ὅτι οὐκ ἀνθρωπίνης κακουργίας, ἀλλὰ θείας θαυματουργίας τὸ πρᾶγμα ἦν, τί δὴ τοῦτο ἐποίησεν; Εἰ γὰρ ἔμελλε φεύγειν, οὕτως ὡς εἶχε τὰς ἀλύσεις, ἔφυγεν ἂν εἰ ἔμελλε φεύγειν τεθορυβημένος, οὐκ ἂν τισαύτην ἐποιήσαιτο
 5 πρόνοιαν, ὥστε καὶ τὰ σανδάλια λαβεῖν, ἀλλ' εἶασεν ἄν. Νῦν δὲ διὰ τοῦτο φησὶν ὁ ἄγγελος πρὸς αὐτόν, «Ἐπόδησαι τὰ σανδάλιά σου», ἵνα μάθωσιν ὅτι οὐ φεύγων, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς ἀνέσεως τὸ πρᾶγμα εἰργάσαιτο. Δεδεμένος γάρ, καὶ μεταξὺ τῶν δύο σιραισιῶν, οὐκ ἂν τισαύτην ἐποιήσαιτο
 10 σχολήν, ὥστε καὶ τὰς ἀλύσεις λῦσαι, καὶ ταῦτα εἰς τὴν ἐσωτέραν ὦν καὶ αὐτὸς φυλακὴν. Ὡστε τῆς ἀδικίας τοῦ δικαιοῦ γέγονεν ἡ κόλασις τῶν φυλάκων.

Διὰ τί γὰρ Ἰουδαῖοι μὴ τοῦτο ἐποίησαν; Καὶ γὰρ ἐιτέρου δεσμοτηρίου μέμνημαι, ἐκείνου μὲν τοῦ προτέρου τοῦ ἐν Ρώ-
 15 μη, τούτου δὲ τοῦ ἐν Καισαρείᾳ, νῦν δὲ τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις. Ἀκούσαντες γὰρ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι παρὰ τῶν ἀποσταλέντων παρ' αὐτῶν εἰς τὸ δεσμοτήριον, ὥστε ἐξαγαγεῖν τὸν Πέτρον, ὅτι ἔσω οὐδένα εὔρομεν, ἀλλὰ καὶ κλεισμένας τὰς θύρας, καὶ τοὺς φύλακας ἐσιῶτας πρὸ τῶν
 20 θυρῶν, διὰ τί μὴ τοὺς φύλακας ἀνεῖλον, ἀλλὰ διηπόρουν περὶ αὐτῶν, τί ἂν γένοιτο τοῦτο; Εἰ δὲ σφόδρα κατ' αὐτῶν φονῶντες οὐδὲν τοιοῦτον ἐνενόησαν, πολλῶ μᾶλλον οὐ ὁ πρὸς ἐκείνων χάριν πάντα ποιῶν. Διὰ τοῦτο μειῆλθεν αὐτόν ἡ δίκη ταχέως.

25 Εἰ δὲ τοῦτο ἐγκαλεῖς, ἐγκάλει καὶ περὶ τῶν ἐν ταῖς ὁδοῖς σφαιτομένων, καὶ περὶ τῶν ἀδίκως ἀναιρουμένων μυρίων ἐτέρων, καὶ ἔτι περὶ τῶν παιδῶν τῶν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ἀναιρεθέντων καὶ γὰρ καὶ ἐκείνοις, ὡς σὺ λέγεις, ὁ Χριστὸς ἐγένετο αἷτιος· μᾶλλον δὲ οὐχ ὁ Χριστός, ἀλλ' ἡ μανία
 80 καὶ ἡ τυραννὶς τοῦ πατρὸς τοῦ Ἡρώδου. Εἰ δὲ λέγεις, διὰ τί μὴ ἐκ τῶν χειρῶν αὐτόν ἤρπασε τοῦ Ἡρώδου, καὶ τοῦτο

δειχθῆ ὅτι δὲν ἦτο ἔργον ἀνθρωπίνης παρανομίας, ἀλλὰ θεϊκῆς θαυματουργίας, διατί λοιπὸν τὸ ἔκανεν αὐτό; Διότι ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ διαφύγη θὰ ἐξέφευγε μαζὶ μὲ τὰς ἀλυσίδας· ἐὰν ἦτο νὰ φύγη ἔτσι παραγμένος, δὲν θὰ ἐφρόντιζε τόσον, ὥστε νὰ λάβῃ καὶ τὰ σανδάλια, ἀλλὰ θὰ τὰ ἄφηνε. Τώρα ὅμως διὰ τοῦτο λέγει ὁ ἄγγελος πρὸς αὐτόν, «Φόρεσε τὰ σανδάλιά σου», διὰ νὰ μάθουν ὅτι δὲν ἔφυγε μὲ βίαν, ἀλλὰ μὲ πολλὴν ἄνεσιν. Διότι ἦτο δεμένος καὶ μάλιστα μεταξὺ τῶν δύο στρατιωτῶν, καὶ δὲν θὰ ἠργοπόρει τόσον ὥστε νὰ λύσῃ καὶ τὰς ἀλυσίδας, καὶ αὐτὰ μάλιστα ἐνῶ ηὕρισκετο καὶ αὐτὸς εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς φυλακῆς. Ὡστε ἡ τιμωρία τῶν φρουρῶν ὑπείλετο εἰς τὴν ἀδικίαν τοῦ δικαστοῦ.

Διατί ὅμως δὲν ἔκαναν αὐτὸ οἱ Ἰουδαῖοι; Διότι ἐνθυμοῦμαι καὶ ἄλλην φυλακὴν, τοῦ μὲν προηγουμένου εἰς τὴν Ρώμην, αὐτοῦ δὲ εἰς τὴν Καισάρειαν, καὶ τώρα εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. Διότι ὅταν ἤκουσαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι ἀπὸ ἐκείνους τοὺς ὁποίους ἔστειλαν διὰ νὰ βγάλουν τὸν Πέτρον, ὅτι δὲν εὐρήκαμεν κανένα μέσα, ἀλλ' ὅτι αἱ θύραι ἦσαν κλεισταὶ καὶ οἱ φύλακες ἴσταντο ἐμπρὸς ἀπὸ τὰς θύρας, διατί δὲν ἐφόνευσαν τοὺς φρουροὺς, ἀλλ' εὐρίσκοντο εἰς ἀπορίαν, πῶς ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ αὐτό; Ἐὰν δὲ αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι ἦσαν πάρα πολὺ μολυσμένοι ἀπὸ φόνους δὲν ἐσκέφθησαν τίποτε τέτοιο ἐναντίον των, πολὺ περισσότερον σύ, ὁ ὁποῖος ἔκαμνες τὰ πάντα χάριν ἐκείνων. Διὰ τοῦτο συντόμως ἤλθεν εἰς αὐτόν ἡ τιμωρία.

Ἐὰν δὲ κατηγορῆς διὰ τοῦτο, τότε νὰ κατηγορῆς καὶ δι' αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι σφάζονται εἰς τὰς ὁδοὺς, καὶ δι' ἀμετρήτους ἄλλους οἱ ὁποῖοι φονεύονται ἀδίκως, καὶ ἀκόμη διὰ τὰ παιδιά τὰ ὁποῖα ἐσφάγησαν κατὰ τὴν νηπιακὴν ἡλικίαν ἐξ αἰτίας τοῦ Χριστοῦ· διότι καὶ διὰ τὸν θάνατον ἐκείνον, ὅπως λέγεις ἐσύ, ὁ Χριστὸς ἔγινεν αἷτιος· μᾶλλον ὅμως ὅχι ὁ Χριστός, ἀλλ' ἡ μανία καὶ ἡ θηριωδία τοῦ πατρὸς τοῦ Ἡρώδου. Ἐὰν δὲ λέγῃς, διατί δὲν ἔσωσεν αὐτὸν ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Ἡρώδου, μάθε ὅτι καὶ αὐτὸ ἠμποροῦσε νὰ τὸ κάνη,

ἠδύναιο ποιῆσαι, ἀλλ' οὐδὲν ἂν ἐκέρδανον ἀπὸ τούτου. Προ-
 σάκεις γοῦν ὁ Χριστὸς ἐκ μέσων αὐτῶν ἐξῆλθε τῶν χειρῶν;
 τί οὖν τοῦτο ὠφέλησε τοὺς ἀγνώμονας; Ἐνιαῦθα μέντοιγε
 καὶ πολλὴ τοῖς πιστοῖς ὠφέλεια γίνεται ἀπὸ τῶν γεγενη-
 5 μένων ὑπομνημάτων γὰρ γενομένων, καὶ τῶν ἐχθρῶν αὐ-
 τῶν μαρτυρούντων τοῖς πραιτομένοις, ἀνύποπιος ἦν ἢ μαρ-
 τυρία.

Ὡσπερ οὖν κάκει οὐδαμῶθεν ἄλλοθεν ἀπεισιμίσθησαν,
 ἀλλ' ἢ ἐκ τοῦ τοὺς ἐλθόντας ὁμολογεῖν τὰ γεγενημένα, οὔτω
 10 δὴ καὶ ἐνιαῦθα. Διὰ τί γὰρ ὁ δεσμοφύλαξ οὐδὲν τοιοῦτον
 ἐποίησε; καίτοιγε οὐδὲν ἐλάτιονα τῶν τούτου τὰ τοῦ Ἡ-
 ρώδου ἦν. Τοῦ γὰρ ἰδεῖν ἀνεωγμένας τὰς θύρας, ὅσον εἰς
 ἐκπλήξεως λόγον οὐδὲν ἔλαιον τὸ μαθεῖν διὰ κεκλεισμένων
 αὐτῶν ἐξῆλθεν ὁ δεδεμένος· καίτοι ταῦτα καὶ φαντασία
 15 ἔδοξεν ἂν εἶναι μᾶλλον, ἐκεῖνο δὲ οὐκέτι, μετὰ ἀκριθείας
 ἐπαγγελλόμενον. Ὡστε εἰ καὶ οὔτις οὔτως ἦν πονηρός, ἔ-
 σφαξεν ἂν τὸν Παῦλον, καθάπερ ἐκεῖνος τοὺς στρατιώτας·
 ἀλλ' οὐκ ἦν.

Εἰ δὲ λέγοι τις, διὰ τί καὶ τὰ παιδία συνεχώρησεν ὁ
 20 Θεὸς ἀναιρεθῆναι, εἰς μακρότερον ἐμπεσοῦμεθα λόγον, ὃν
 ἐν προομίοις ἔδει λέγεσθαι πρὸς ὑμᾶς. Τέως δὲ πολλὰ τῇ
 Παύλου εὐχαριστήσαντες ἀλύσει, καταπαύσωμεν τὸν λόγον,
 διὰ τοσούτων ἡμῖν ἀγαθῶν αἰτία γέγονε, παρακαλέσαντες
 ὑμᾶς μὴ μόνον μὴ δυσχεραίνειν, εἴ τι διὰ Χριστὸν πάθειτε,
 25 ἀλλὰ καὶ χαίρειν ὡς οἱ ἀπίστοι, καὶ καυχᾶσθαι, ὡς Παῦ-
 λος ἔλεγεν· «Ἡδίστα καυχῆσομαι ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου».
 Διὰ τοῦτο ἤκουσεν, «Ἄρκεῖ σοι ἡ χάρις μου». Παῦλος ἐπὶ
 δεσμοῖς καυχᾶται, καὶ σὺ ἐπὶ πλούτῳ μέγα φρονεῖς; οἱ ἀπό-
 σιτοὶ ἐχαιρον, διὰ κατηξιώθησαν μαστιγωθῆναι, καὶ σὺ ἄ-

ἀλλὰ δὲν θὰ ἐκέρδιζον τίποτε ἀπὸ αὐτό. Πόσας φορές λοιπὸν ὁ Χριστὸς ἐξέφυγε μέσα ἀπὸ τὰ χέρια των; Εἰς τί ὠφέλησε λοιπὸν αὐτὸ τοὺς ἀγνώμονας; Ἐδῶ ὅμως πολὺ ὠφελήθησαν οἱ πιστοὶ ἀπὸ τὰ γεγονότα. Εἶχον δοθῆ ἔξηγήσεις καὶ οἱ ἐχθροὶ τῶν φρουρῶν ἐπεβεβαίωσαν τὰ γεγονότα, καὶ δὲν ὑπῆρχε καμμία ὑποψία εἰς τὴν μαρτυρίαν.

Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν καὶ ἐκεῖ ἀπὸ πουθενὰ ἀλλοῦ δὲν ἠμποδίσθησαν, παρὰ ἀπὸ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἦλθον διὰ νὰ ἐπιβεβαιώσουν τὰ ὅσα εἶχον γίνεαι, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ. Διατί λοιπὸν ὁ δεσμοφύλαξ δὲν ἔκανε τίποτε παρόμοιον; μολονότι βέβαια, ὅσα συνέβησαν εἰς τὸν Ἡρώδη, εἰς τίποτε δὲν ἦσαν μικρότερα ἀπὸ ὅσα συνέβησαν εἰς αὐτόν. Διότι ἡ ἐκπληξις ποὺ προκαλεῖται ἀπὸ τὸ νὰ ἴδῃ ἀνοικτὰς τὰς θύρας, δὲν εἶναι εἰς τίποτε μικρότερα ἀπὸ τὴν ἐκπληξιν τοῦ νὰ μάθῃ ὅτι, ἐνῶ αἱ θύραι ἦσαν κλεισταί, ἐξῆλθεν ὁ φυλακισμένος. Ἄν καὶ αὐτὰ ἦτο δυνατὸν νὰ θεωρηθοῦν καὶ ὡς φαντασία, ἐνῶ ἐκεῖνο καθόλου, ἀφοῦ ἐγνωστοποιήθη μὲ ἀκρίβειαν. Ὡστε, ἐὰν καὶ αὐτὸς ἦτο τόσο πονηρός, θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ φονεύσῃ τὸν Παῦλον, ὅπως ἐκεῖνος τοὺς στρατιώτας· ἀλλὰ δὲν ἦτο.

Ἐὰν δὲ ἐρωτήσῃ κάποιος, διατί ἐπέτρεψεν ὁ Θεὸς νὰ φονευθοῦν καὶ τὰ παιδιά, θὰ πένωμεν εἰς μακρηγορίαν, πρᾶγμα ποὺ ἔπρεπε ἐξ ἀρχῆς νὰ λεχθῆ πρὸς ἐσᾶς. Τώρα, ὅμως, ἀφοῦ εὐχαριστήσωμεν πάρα πολὺ τὸν Παῦλον διὰ τὰ δεσμά, ἃς τελειώσωμεν τὸν λόγον, διότι ἐγένεεν αἴτιος τῶσαν ἀγαθῶν δι' ἐμᾶς, ἀφοῦ σᾶς παρακαλέσωμεν, ὅχι μόνον νὰ μὴ δυσαρεστῆσθε, ἐὰν συμβῆ νὰ πάθετε κάτι διὰ τὸν Χριστόν, ἀλλὰ καὶ νὰ χαίρεσθε, ὅπως οἱ ἀπόστολοι, καὶ νὰ καυχᾶσθε, ὅπως ἔλεγεν ὁ Παῦλος· «Πολὺ εὐχαρίστως λοιπὸν θὰ καυχηθῶ μᾶλλον διὰ τὰς ἀδυναμίας μου»²⁹. Διὰ τοῦτο ἤκουσεν ἀπὸ τὸν Θεόν· «Σοῦ εἶναι ἀρκετὴ ἡ χάρις μου»³⁰. Ὁ Παῦλος διὰ τὰ δεσμά καυχᾶται, καὶ σὺ διὰ τὸν πλοῦτον μεγαλοφρονεῖς; Οἱ ἀπόστολοι ἔχαιρον, διότι κατηξιώθησαν νὰ μαστιγωθοῦν, καὶ σὺ ἐπιδιώκεις ἄνεσιν καὶ ἀπό-

κειν ζητεῖς καὶ τροφήν; Πῶς οὖν θέλεις τῶν αὐτῶν ἐκεί-
 νοις τυχεῖν, ἀπεναντίας αὐτοῖς ὀδεύων ἐνιαῦθα; «Καὶ νῦν»,
 φησί, «πορεύομαι εἰς Ἱεροσόλυμα δεδεμένος τῷ Πνεύματι,
 τὰ ἐν αὐτοῖς συναντήσαντά μοι μὴ εἰδώς, πλὴν ὅτι τὸ Πνεῦ-
 5 μά μοι κατὰ πόλιν διαμαρτύρεται λέγον, ὅτι δεσμά με καὶ
 θλίψεις μένουσι». Τί οὖν ἀπέρχη, εἰ δεσμά καὶ θλίψεις σε
 μένουσι; Διὰ τοῦτο αὐτό, φησὶν, ἵνα δεσμευθῶ διὰ Χρι-
 στόν, ἵνα ἀποθάνω δι' αὐτόν. «Οὐ γὰρ μόνον δεθῆναι, ἀλλὰ
 καὶ ἀποθανεῖν ἐτοιμῶς ἔχω ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου
 10 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ».

8. Οὐδὲν τῆς ψυχῆς ἐκείνης μακαριώτερον. Ἐν τίσι
 καυχᾶται; Ἐν δεσμοῖς, ἐν θλίψεσιν, ἐν ἀλύσει, ἐν σιγήμα-
 σιν. «Ἐγὼ τὰ σιγήματα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ», φησὶν, «ἐν τῷ
 σώματί μου βασιάζω», καθάπερ ἱερόπαιόν τι μέγα· καὶ πάλιν,
 15 «Ἐνεκεν τοῦ Ἰσραήλ», φησί, «τὴν ἄλυσιν ταύτην περικείμεαι»·
 καὶ πάλιν, «Ἐν ἣ προσθεύω ἐν ἀλύσει». Τί οὖν ἐστι τοῦτο;
 οὐκ αἰσχύνη, οὐδὲ δέδοικας τὴν οἰκουμένην δεσμώτης περι-
 ἰών; οὐ φοβῆ μή τις ἀσθένειαν τοῦ Θεοῦ σου καταγνῶ;
 μή τις διὰ τοῦτο οὐ μὴ προσέλθῃ; Οὐ τοιαῦτά μου, φησί, τὰ
 20 δεσμά· οἶδε καὶ ἐν βασιλείοις λάμπειν. «Ὡστε τοὺς δε-
 σμούς μου», φησί, «φανερὸς γενέσθαι ἐν ὅλῳ τῷ πραιτωρίῳ,
 καὶ τοὺς πλείονας τῶν ἀδελφῶν ἐν Κυρίῳ πεποιδότας τοῖς
 δεσμοῖς μου περισσοτέρως τολμᾶν ἀφόβως λαλεῖν τὸν λό-
 γον». Ὁρᾷς δεσμῶν ἰσχὺν μᾶλλον ἢ νεκρῶν ἀνασιτάσεως;
 25 Δεδεμένον με εἶδον, καὶ μᾶλλον θαρροῦσιν. Ὅπου γὰρ δε-
 σμά, ἀνάγκη καὶ μέγα τι γενέσθαι ἐκεῖ· ὅπου θλίψις, πάν-
 τως ἐκεῖ καὶ σωτηρία, πάντως ἐκεῖ ἄνεσις, πάντως ἐκεῖ με-

31. Πράξ. 20, 22-23.

32. Πράξ. 21, 13.

33. Γαλ. 6, 17.

34. Πράξ. 28, 20.

35. Ἐφεσ. 6, 20.

36. Φιλ. 1, 13-14.

λαουσιν; Πῶς λοιπὸν θέλεις νὰ λάβῃς τὴν ἰδίαν ἀμοιβὴν μὲ ἐκείνους, ὅταν ἐδῶ περιπατῇ εἰς ἀντίθετον ὁδόν; «Καὶ τώρα», λέγει, «δεμένος ἀπὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, πηγαίνω εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ χωρὶς νὰ γνωρίζω τί θὰ μοῦ συμβῇ ἐκεῖ, παρὰ μόνον ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἰς κάθε πόλιν μὲ βεβαιώνει ὅτι μὲ περιμένουν φυλακίσεις καὶ θλίψεις»³¹. Διατί λοιπὸν πηγαίνεις, ἀφοῦ σὲ περιμένουν δεσμὰ καὶ θλίψεις; Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς, λέγει, διὰ νὰ φυλακισθῶ διὰ τὸν Χριστόν, διὰ ν' ἀποθάνω δι' αὐτόν. Διότι «Εἶμαι πρόθυμος, ὅχι μόνον νὰ δεθῶ, ἀλλὰ καὶ ν' ἀποθάνω διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ»³².

8. Τίποτε δὲν ὑπάρχει πιδ ἀξιομακάριστον ἀπὸ ἐκείνην τὴν ψυχὴν. Εἰς ποῖα πράγματα καυχᾶται; Εἰς τὰ δεσμὰ, εἰς τὰς θλίψεις, εἰς τὰς ἀλυσίδας, εἰς τὰ σημάδια τῶν πληγῶν. «Ἐγὼ βαστάζω», λέγει, «εἰς τὸ σῶμά μου, τὰ σημάδια τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ»³³, ὡσὰν κάποιο μεγάλο τρόπαιον· καὶ πάλιν, «Ἐξ αἰτίας τῆς ἐλπίδος τοῦ Ἰσραήλ», λέγει, «εἶμαι δεμένος μὲ τὴν ἀλυσίδα αὐτὴν»³⁴. καὶ πάλιν· «δεμένος μὲ ἀλυσίδας ἐκτελῶ ἔργον πρεσβευτοῦ»³⁵. Τί σημαίνει λοιπὸν αὐτό; Δὲν ἐντρέπεσαι καὶ δὲν φοβεῖσαι νὰ περιέρχεσαι δεμένος τὴν οἰκουμένην; Δὲν φοβεῖσαι μήπως κανεῖς νομίση τὸν Θεόν σου ὡς ἀδυναμίαν; Μήπως κανεῖς δι' αὐτὸ δὲν προσέλθη εἰς τὴν πίστιν; Δὲν εἶναι τέτοια λέγει, τὰ δεσμὰ μου. Γνωρίζει νὰ λάμπῃ καὶ εἰς τὰ βασίλεια. «Ἔσπετε νὰ γίνῃ γνωστόν», λέγει, «εἰς ὅλον τὸν διοικητήριον καὶ εἰς ὅλους τοὺς λοιπούς, ὅτι εἶμαι εἰς τὴν φυλακὴν χάριν τοῦ Χριστοῦ, καὶ οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς ἐν Κυρίῳ, ἐπῆραν θάρρος ἀπὸ τὴν φυλάκισίν μου καὶ τολμοῦν ἀκόμη περισσότερον νὰ κηρύττουν τὸν λόγον χωρὶς φόβον»³⁶. Βλέπεις ὅτι τὰ δεσμὰ ἔχουν μεγαλυτέραν δύναμιν ἀπὸ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν; Φυλακισμένον μὲ εἶδον, καὶ ἔχουν περισσότερον θάρρος. Διότι ὅπου ὑπάρχουν δεσμὰ, πρέπει καὶ κάτι μεγάλο νὰ γίνῃ ἐκεῖ· ὅπου θλίψις, ὅπωςδήποτε ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ σωτηρία, ἐκεῖ ἄνεσις, ἐκεῖ μεγάλα κατορθώματα. Διότι ὁ διά-

γάλα κατορθώματα. Ὁ γὰρ διάβολος διὰ λακίση, ἴσως μά-
λιστα ὁ λόγος ἐπιδίδωσι.

Καὶ θεὰ πανταχοῦ τοῦτο γινόμενον. Ἐδεσμεύθη καὶ ἐν
ἰῶ δεσμοτηρίῳ ταῦτα εἰργάσατο. «Ἐν αὐτοῖς» γὰρ, φησί,
5 «τοῖς δεσμοῖς μου». Ἐδεσμεύθη ἐν Ρώμῃ, καὶ πλείονας ἐπη-
γάγειο· οὐ γὰρ αὐτὸς μόνος ἐθάρρει, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι πολλοὶ
δι' αὐτόν. Ἐδεσμεύθη ἐν Ἱεροσολύμοις, καὶ δεδεμένος δημη-
γορῶν τὸν βασιλέα κατέπληξε, καὶ τὸν ἄρχοντα εἰς φόβον
ἤγαγεν· ἔμποδος γὰρ γενόμενος ἀπέλυσεν αὐτόν, καὶ οὐκ
10 ἠσχύνετο παρὰ τοῦ δεδεμένου μανθάνων περὶ τῶν μελλόν-
των ὁ δῆσας αὐτόν. Δεδεμένος ἔπλει, καὶ ναυάγιον ἔλυσε,
καὶ τὸν χειμῶνα ἐπέδησεν. Ἐν δεσμοῖς ὄντιος αὐτοῦ τὸ θη-
ρίον ἐκείνο κατήφατο, καὶ μηδὲν λυμηνάμενον ἐξέπεσεν. Ἐ-
δέθη ἐν Ρώμῃ, καὶ δεδεμένος δημηγορῶν μυρίους ἐπεσπά-
15 σαιτο, ἀντὶ πάντων τοῦτο αὐτὸ προβαλλόμενος, τὴν ἄλυσιν
λέγω.

Ἄλλ' οὐκ ἔστιν ἀλύσει δεθῆναι νῦν. Ἄλλ' ἔστιν ἐτέρα
ἄλυσις, ἢν ἐθέλωμεν. Ποία δὴ αὕτη; Τὸ τῆς χειρὸς κρατεῖν,
τὸ μὴ πρὸς πλεονεξίαν ἔτοιμον εἶναι. Καὶ ταύτη τῇ ἀλύσει
20 δῆσωμεν ἑαυτούς· ἀντὶ σιδηρίου γενέσθω ἡμῖν ὁ τοῦ Θεοῦ
φόβος. Λύσωμεν τοὺς δεδεμένους ὑπὸ πενίας, ὑπὸ θλίψεως.
Οὐκ ἔστιν ἴσον δεσμοτηρίου θύρας ἀνοῖξαι, καὶ ψυχὴν συγ-
κεκλειομένην ἀφεῖναι· οὐκ ἔστιν ἴσον λύσαι δεσμὰ δεσμοτῶν
δεδεμένων, καὶ τεθραυμένους ἀπολύσαι ἐν ἀφέσει. Τοῦτο
25 ἐκείνου μεῖζόν ἐστιν· ἐκείνου μὲν γὰρ οὐδεὶς κεῖται μισθός,
τούτου δὲ μύριοι. Μακρὰ ἢ τοῦ Παύλου γέγονεν ἄλυσις,
καὶ ἐπὶ πολὺ κατέσχεν ἡμᾶς· καὶ γὰρ ἔστιν ὄντως μακρὰ,
καὶ πάσης σειρᾶς χρυσοῦς κοσμιωτέρα. Αὕτη τοὺς δεδεμέ-
νους καθάπερ διὰ τινος μηχανῆς ἔλκει πρὸς τὸν οὐρανόν,
30 καὶ ὡσπερ χρυσοῦς σειρὰ ἐξαριθνεῖσα, ἀνέλκει πρὸς αὐτόν

βολος ὅταν κτυπήσῃ τότε πληγώνεται· ὅταν δέσῃ τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ, τότε περισσότερον καρποφορεῖ ὁ λόγος.

Καὶ πρόσεχε παντοῦ νὰ γίνεται αὐτό. Ἐφυλακίσθη, καὶ εἰς τὴν φυλακὴν ἔκανε αὐτά· διότι «εἰς αὐτήν», λέγει, «τὴν φυλάκισίν μου»³⁷. Ἐφυλακίσθη εἰς τὴν Ρώμην καὶ περισσότερους προσεῖλκυσε πρὸς τὸν ἑαυτὸν του· διότι ὄχι μόνον αὐτὸς εἶχε θάρρος, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἐλάμβανον ἀπὸ αὐτόν. Ἐφυλακίσθη εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ δεμένος ὁμιλῶν κατέπληξε τὸν βασιλέα καὶ ἐφόβισε τὸν ἄρχοντα· διότι ἐπειδὴ ἐφοβήθη τὸν ἀπέλυσε, καὶ δὲν ἐνετρέπετο νὰ μαθαίνη διὰ τὰ μέλλοντα ἀπὸ τὸν δεμένον, αὐτὸς ὁ ὁποῖος τὸν ἔδεσε. Δεμένος ἐταξίδευεν εἰς τὴν θάλασσαν· καὶ ἔσωσε τὸ ναυάγιον καὶ ἔδεσε τοὺς ἀνέμους. Ἐνῶ ἦτο δεμένος τὸν ἐδάγκωσεν ἐκεῖνο τὸ θηρίον, καὶ χωρὶς νὰ τὸν βλάβῃ καθόλου ἔπεσε κάτω. Ἐφυλακίσθη εἰς τὴν Ρώμην, καὶ ὁμιλῶν δεμένος προσεῖλκυσε χιλιάδας, προβάλλων ἀντὶ ὧν αὐτό, δηλαδὴ τὴν ἀλυσίδα.

Ἄλλ' ὅμως δὲν εἶναι δυνατὸν σήμερον νὰ δεθῇ κανεὶς μὲ ἀλυσίδα. Ἄλλ' ὑπάρχει ἄλλη ἀλυσὶς ἐὰν θέλωμεν. Ποία λοιπὸν εἶναι αὕτη; Τὸ νὰ συγκρατῶμεν τὰ χέρια μας, νὰ μὴ εἶναι πρόθυμον διὰ πλεονεξίαν. Τούλάχιστον μὲ αὐτὴν τὴν ἀλυσίδα ἃς δέσωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας· σίδηρον ἃς γίνῃ εἰς ἡμᾶς ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ. Ἄς λύσωμεν ὅσους εἶναι δεμένοι ἀπὸ πτωχείαν, ἀπὸ θλίψιν. Δὲν εἶναι τὸ ἴδιον νὰ ἀνοίξῃ κανεὶς θύρας φυλακῆς καὶ νὰ ἀπελευθερώσῃ ψυχὴν κλεισμένην ἀπὸ παντοῦ καὶ στενοχωρουμένην· δὲν εἶναι ἴσον τὸ νὰ λύσῃ κανεὶς δεσμὰ ἀπὸ δεσμώτας, καὶ τὸ νὰ ἐλευθερώσῃ μὲ συγχώρησιν ψυχὴν συντετριμμένην. Αὐτὸ εἶναι μεγαλύτερον ἀπὸ ἐκεῖνο· διότι εἰς ἐκεῖνο μὲν δὲν ὑπάρχει κανεὶς μισθός, ἐνῶ εἰς αὐτὸ ἀμέτρητοι. Μακρὰ ἔγινεν ἡ ἀλυσὶς τοῦ Παύλου καὶ διὰ πολὺ μᾶς ἐκράτησε· καὶ εἶναι πράγματι μακρὰ καὶ πολυτιμωτέρα ἀπὸ κάθε χρυσοῦν ἀλυσίδα. Αὕτη τοὺς δεμένους σύρει ὡσὰν κάποια μηχανὴ πρὸς τὸν οὐρανόν, καὶ ὡσὰν χρυσοῦν ἀλυσὶς κρεμασμένη, ἀναβιβάζει εἰς τὸν

τὸν οὐρανόν· καὶ τὸ δὴ θαυμασιόν, κάτω δοθεῖσα, τοὺς δεδε-
 μένους ἄνω ἔλκει. Καίτοι οὐχ αὕτη τῶν πραγμάτων ἢ φύ-
 οισ· ἀλλ' διὰ τὸν Θεὸς οἰκονομῆ, μὴ ζήτει πραγμάτων φύσιν
 μηδὲ ἀκολουθίαν, ἀλλὰ τὰ ὑπὲρ φύσιν καὶ ἀκολουθίαν.

5 Μάθωμεν μὴ ἐν ταῖς θλίψεσι καταπίπτειν, μηδὲ δυσχε-
 ραίνειν. Ὅρα γὰρ τὸν μακάριον ἰουθιόν. Μεμασιγῶτο, καὶ
 μεμασιγῶτο ἰσχυρῶς· «Πολλὰς γὰρ αὐτοῖς», φησὶν, «ἐπι-
 θέντες πληγὰς»· καὶ ἐδέδετο, καὶ τοῦτο πάλιν ἰσχυρῶς· εἰ
 γὰρ τὴν ἐσωτέραν φυλακὴν ἐνέβαλεν αὐτόν, καὶ μετὰ πλείο-
 10 νος ἀσφαλείας. Καὶ ἐν ἰσοσύντοις ὢν, κατὰ τὸ μεσονύκτιον,
 διε καὶ οἱ σφόδρα ἀνειμένοι καθεύδουσιν, ἑτέρου δεσμοῦ χα-
 ληπωτέρου τοῦ ὕπνου ἐπικειμένου, ἦδον καὶ ὕμνον τὸν
 Κύριον.

9. Τί ἰουθίων γένοιτ' ἂν τῶν ψυχῶν ἀδαμαντινώτερον;
 15 Ἐνερόουν διὰ καὶ οἱ παῖδες ἐν πυρὶ ἦδον καὶ ἐν καμίνῳ
 ἴσως ἐλογίζοντο, διὰ ἡμεῖς οὐδὲν τοιοῦτον οὐδέπω πεπόνθα-
 μεν. Ἀλλὰ καλῶς ποιῶν ὁ λόγος εἰς ἑτέρους ἡμᾶς πάλιν
 ἐξήνεγκε δεσμοὺς καὶ δεσμοωτήριον ἕτερον. Τί πάθω; Βού-
 λουμαι σιγήσαι, ἀλλ' οὐ δύναμαι. Ἐτερον δεσμοωτήριον εὔ-
 20 ρον ἐκείνου πολλῷ θαυμασιώτερον καὶ ἐκπληκτικώτερον. Ἀλ-
 λά μοι διανόσητε, ὡς νῦν ἀρχομένου τοῦ λόγου, καὶ ἀκμα-
 ζούσαις προσέλθειτε ταῖς διανοαῖς. Βούλουμαι διακόψαι τὸν
 λόγον, καὶ οὐκ ἀνέχειται. Καθάπερ γὰρ τις μετὰ πίνων
 οὐκ ἂν ἀνάσχοιτο διακόψαι, κἂν διοῦν τις ἐπαγγέλληται·
 25 οὕτω καὶ γὰρ τῆς κύλικος ἐπιλαβόμενος τῆς θαυμαστῆς τοῦ
 δεσμοωτηρίου τῶν διὰ Χριστὸν δεδεμένων, οὐ δύναμαι παύ-
 σασθαι, οὐ δύναμαι σιγήσαι. Εἰ γὰρ αὐτὸς ἐν δεσμοωτηρίῳ
 καὶ ἐν νυκτὶ οὐκ ἐσίγησεν, οὐδὲν ἐν μάστιξιν, ἐγὼ σιγήσο-
 μαι καθήμενος ἡμέρας οὔσης, μετὰ πολλῆς τῆς ἀνέσεως φθεγ-

ἴδιον τὸν οὐρανόν· καὶ τὸ πολὺ θαυμαστόν, ἐνῶ ἐδέθη κάτω, ἔλκει τοὺς δεμένους ἐπάνω. Ἄν καὶ δὲν εἶναι αὐτὴ ἡ φύσις τῶν πραγμάτων· ἀλλ' ὅταν κατευθύνῃ ὁ Θεός, μὴ ζητῆς τὴν φύσιν οὔτε τὰς συνεπείας τῆς, ἀλλ' αὐτὰ τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται ἐπάνω ἀπὸ τὴν φύσιν καὶ τὴν νομοτέλειάν τῆς.

Ἄς μάθωμεν νὰ μὴ πίπτωμεν, οὔτε νὰ δυσανασχετοῦμεν εἰς τὰς θλίψεις. Διότι πρόσεχε αὐτὸν τὸν μακάριον. Ἐμαστιγώθη, καὶ ἐμαστιγώθη δυνατὰ· διότι, «Ἄφοῦ τοὺς ἔδωσαν πολλοὺς ραβδισμοὺς», λέγει, «καὶ τοὺς ἐγέμισαν πληγὰς»³⁸· καὶ ἐδέθη, καὶ αὐτὸ πάλιν μὲ σκληρότητα· διότι τὸν ἔρριψαν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς φυλακῆς καὶ μὲ περισσοτέραν ἀπὸ τὴν συνήθη ἀσφάλειαν. Καὶ ἐνῶ εὐρίσκετο εἰς τόσῃν ταλαιπωρίαν, κατὰ τὸ μεσονύκτιον, ὅταν καὶ αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι εὐρίσκονται εἰς πολλὴν ἄνεσιν κοιμοῦνται, ἐπειδὴ ὑπάρχει ἄλλος φοβερώτερος δεσμός, ὁ ὕπνος εἰς τὴν κεφαλὴν, αὐτοὶ ἔψαλλον καὶ ὕμνον τὸν Κύριον.

9. Τί πιδ ἀδαμάντινον θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ ἀπὸ αὐτὰς τὰς ψυχάς; Ἐσκέποντο ὅτι καὶ οἱ τρεῖς παῖδες ἔψαλλον μέσα εἰς τὸ πῦρ καὶ εἰς τὴν κάμινον· ἴσως ἐσκέποντο ὅτι ἐμεῖς ἀκόμη δὲν ἐπάθομεν τίποτε τέτοιον. Ἀλλά, καλῶς κάμνων ὁ λόγος, εἰς ἄλλους δεσμοὺς μᾶς ὠδήγησε πάλιν καὶ εἰς ἄλλην φυλακὴν. Τί ἔχω πάθει; Θέλω νὰ σιωπήσω, ἀλλὰ δὲν ἠμπορῶ. Εὐρῆκα ἄλλην φυλακὴν, πολὺ πιδ θαυμαστὴν καὶ πιδ ἐκπληκτικὴν ἀπὸ ἐκείνην. Ἀλλὰ ὀρθώσατε τὴν προσοχὴν σας, ὡσὰν ν' ἀρχίζῃ τώρα ὁ λόγος, καὶ προσέλθετε μὲ ἐνδυναμωμένον τὸν νοῦν. Θέλω νὰ διακόψω τὸν λόγον, καὶ δὲν δέχεται. Διότι ὅπως ὅταν κάποιος πίνῃ δὲν θὰ ἐδέχετο νὰ διακόψῃ, ὅτιδὴποτε καὶ ἂν τοῦ ὑπόσχεται κανεὶς, ἔτσι καὶ ἐγώ, ἀφοῦ ἐπῆρα τὸ θαυμαστὸν ποτήριον τῆς φυλακῆς τῶν φυλακισμένων διὰ τὸν Χριστόν, δὲν ἠμπορῶ νὰ σταματήσω, δὲν ἠμπορῶ νὰ σιωπήσω. Διότι ἐὰν αὐτὸς μέσα εἰς τὴν φυλακὴν καὶ εἰς τὴν νύκτα δὲν ἐσιώπησεν, οὔτε εἰς τὰς μαστιγώσεις, θὰ σιωπήσω ἐγώ, ἐνῶ κάθομαι καὶ εἶναι ἡμέρα, ὁμιλῶν μὲ πολλὴν ἄνεσιν, πράγμα ποὺ δὲν τὸ ἔπα-

γόμενος, τῶν δεδεμένων, τῶν μεμαστιγωμένων, τῶν ἐν μεσονυχίῳ τοῦτο μὴ παθόντων; Οἱ παῖδες οὐκ εἰσίων ἐν καμίνῳ καὶ ἐν πυρὶ καὶ ἡμεῖς οὐκ αἰσχυνόμεθα οἰγῶντες;

Ἴδωμεν οὖν τοῦτο τὸ δεσμοτήριον. Ἐδέθησαν καὶ ἐν-
 5 ταῦθα· εὐθέως καὶ ἐκ προσιμίῳν ἐδείκνυτο, διὸ οὐκ ἔμελλον καίεσθαι, ἀλλ' ὡς εἰς δεσμοτήριον εἰσιέναι. Τί γὰρ δεσμεῖς τοὺς μέλλοντας ἐμπυρρίζεσθαι; Ἐδέθησαν, καθὼς Παῦλος, καὶ πόδας καὶ χεῖρας· ἐδέθησαν μετὰ ἰοσοῦτου θυμοῦ. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος εἰς τὴν ἐσωτέραν ἔβαλε φυλακὴν, καὶ
 10 οὔτις ἐπὶ πολὺ καῆναι τὴν κάμινον ἐκέλευσεν. Ἄλλ' ἴδωμεν τὰ μετὰ ταῦτα. Ὑμνούντων ἐκείνων ἐσείειτο τὸ δεσμοτήριον, καὶ ἀνεώχθησαν αἱ θύραι καὶ τούτων ὑμνούντων ἐλύθη τὰ δεσμὰ καὶ τῶν ποδῶν καὶ τῶν χειρῶν. Ἀνεώχθη τὸ δεσμοτήριον, καὶ ἀνεώχθησαν αἱ θύραι τῆς καμίνου· δρόσος
 15 γὰρ Πνεῦματος διεσύριζεν.

Ἄλλ' ὅμως· πολλά με περιρρεῖ· οὐκ οἶδα ποῖον πρῶτον εἶπω, ποῖον δεύτερον. Διὸ παρακαλῶ, μὴ με τάξιν τις ἀπαιτεῖτω· πολλὴ γὰρ ἡ συγγένεια τῶν πραγμάτων. Ἐλύθησαν οἱ συνδεδεμένοι αὐτοῖς, ἀλλ' ἐκάθευδον· ἐνιαῦθα δὲ ἀντὶ
 20 τούτου γέγονεν ἕτερόν τι· κατεκάησαν οἱ ἐμβαλόντες αὐτούς. Ἄλλ' ὅπερ ἐβουλόμην εἰπεῖν, εἶδε λελυμένους, καὶ προσέπεσεν αὐτοῖς· ὁ βασιλεὺς ἤκουσεν ὑμνούντων, καὶ τέσσαρας εἶδε περιπαιούνας, καὶ ἐκάλεσεν αὐτούς. Καθάπερ οὖν ὁ Παῦλος οὐκ ἂν ἐξῆλθε, καίτοι δυνάμενος, ἕως ὃ ἐμβαλὼν ἐ-
 25 κάλεσεν αὐτὸν καὶ ἐξήγαγεν, οὕτως οὐδὲ οἱ τρεῖς παῖδες ἐξῆλθον, ἕως οὗ ὃ ἐμβαλὼν ἐξελθεῖν ἐκέλευσε. Τί ἀπὸ τούτου παιδεύομεθα; Μὴ σπεύδειν ἐν ταῖς ἐπαγωγαῖς, μηδὲ ἐπείγεσθαι ἐν ταῖς θλίψεσι, μηδὲ πάλιν λυόντων ἐμμένειν. Ἄλλ' οὔτις μὲν προσέπεσε· καὶ γὰρ εἰσελθεῖν ἠδύνατο, ἔνθα ἦσαν

θον οί δεμένοι, οί μαστιγωμένοι, οί άγριπνοῦντες τὸ μεσονύκτιον; Οί παῖδες δὲν ἐσιώπων μέσα εἰς τὸ πῦρ καὶ εἰς τὴν κάμινον, καὶ ἐμεῖς δὲν θὰ ἐντραπῶμεν νὰ σιωπήσωμεν.

Ἄς ἴδωμεν λοιπὸν αὐτὴν τὴν φυλακὴν. Ἐδέθησαν καὶ ἐδῶ· εἰς τὴν ἀρχὴν ἐφαίνετο ὅτι δὲν ἐπρόκειτο νὰ καοῦν, ἀλλὰ μόνον εἰς τὴν φυλακὴν θὰ κλειστοῦν. Διότι διατί δένεις αὐτοὺς οἱ ὅποιοι πρόκειται νὰ ριφθοῦν εἰς τὴν φωτιάν; Ἐδέθησαν, ὅπως ὁ Παῦλος, καὶ εἰς τὰ πόδια καὶ εἰς τὰ χέρια· ἐδέθησαν μὲ τόσον θυμόν. Διότι καὶ ἐκεῖνος εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς φυλακῆς τοὺς ἔρριψε, καὶ αὐτὸς διέταξε νὰ ἀναφθῆ δυνατὴ φωτιὰ εἰς τὴν κάμινον. Ἄλλ' ἄς ἴδωμεν τὴν συνέχειαν. Ἐνῶ ὕμνου ἐκεῖνοι, ἐσεῖετο τὸ δεσμοτήριον, καὶ ἠνοίχθησαν αἱ θύραι· καὶ εἰς αὐτοὺς ἐνῶ ὕμνου ἐλύθησαν τὰ δεσμὰ καὶ τῶν ποδιῶν καὶ τῶν χεριῶν. ἠνοίχθη ἡ φυλακὴ, καὶ ἠνοίχθησαν αἱ θύραι τῆς καμίνου· διότι ἡ δρόσος τοῦ Πνεύματος ἐσφύριζε συνεχῶς καὶ ἐντόνως.

Ἄλλὰ πολλὰ μὲ κυκλώνουν· δὲν γνωρίζω ποῖον νὰ εἶπω πρῶτον καὶ ποῖον δεύτερον. Διὰ τοῦτο παρακαλῶ, ἄς μὴ ζητῆ κανεὶς ἀπὸ ἐμένα τάξιν· διότι ἔχουν στενὴν συγγένειαν τὰ πράγματα. Ἐλύθησαν ὅσοι εἶχον δεθῆ μαζί μὲ αὐτούς, ἀλλ' ἐκοιμῶντο· ἐδῶ ὅμως ἀντὶ τούτου ἔγινε κάτι ἄλλο· κατεκάησαν αὐτοὶ οἱ ὅποιοι τοὺς ἔρριψαν εἰς τὸ πῦρ. Ἄλλ' αὐτὸ τὸ ὅποῖον ἤθελον νὰ εἶπω, αὐτὸς τοὺς εἶδε λυμένους καὶ ἔπεσεν εἰς τὰ πόδια των· ὁ βασιλεὺς τοὺς ἤκουσε νὰ ὕμνοῦν καὶ εἶδε τέσσαρας νὰ περιπατοῦν, καὶ τοὺς ἐκάλεσεν. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ὁ Παῦλος δὲν ἐξῆλθεν, ἕως ὅτου, ἐκεῖνος ὁ ὅποῖος τὸν ἔβαλε φυλακὴν, τὸν ἐκάλεσε καὶ τὸν ἔβγαλεν, ἔτσι οὔτε οἱ τρεῖς παῖδες ἐβγῆκαν, ἕως ὅτου ἐκεῖνος, ὁ ὅποῖος τοὺς ἔρριψεν εἰς τὴν κάμινον, προσέταξε. Τί διδασκόμεθα ἀπὸ αὐτό; Νὰ μὴ σπεύδωμεν εἰς τὰς προσκλήσεις, οὔτε νὰ διαζώμεθα εἰς τὰς θλίψεις, ἀλλ' οὔτε νὰ ἐπιμένωμεν ἐνῶ μᾶς ἐλευθερώνουν. Ἄλλ' αὐτὸς μὲν προσεκύνησεν· διότι ἠμποροῦσε καὶ νὰ εἰσέλθῃ ἐκεῖ ὁ

οἱ ἅγιοι ἐκεῖνος δὲ πρὸς τὴν θύραν ἐλθὼν· οὐ γὰρ εἰόλμα προσελθεῖν εἰς τὸ δεσμοτήριον τὸ ἔνδον, ὅπερ αὐτοῖς διὰ τοῦ πυρὸς κατεσκεύασε.

Καὶ θέα μοι τὰ ρήματα. Οὐτός φησι· «Κύριοι, τί με δεῖ
 5 ποιεῖν ἵνα σωθῶ;»· ἐκεῖνος οὐ μετὰ ἰσοσύνης μὲν ταπεινοφροσύνης, οὐκ ἔλαιον δὲ φωνὴν ἠδίω ἀφῆκε, «Σεδράχ, Μισάκ, Ἀβδεναγώ, οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου, ἐξέλθετε, καὶ δεῦτε». Μεγάλη ἡ τιμὴ· «Οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου, ἐξέλθετε καὶ δεῦτε». Πῶς ἐξέλθωσιν, ὧ βασιλεῦ;
 10 Δεδεμένους ἐνέβαλες τῷ πυρὶ, ἰσοοῦτιον ἐνεχρόνισαν τῷ πυρὶ χρόνον. Εἰ γὰρ ἀδαμάντινοι ἦσαν, εἰ γὰρ ὕλαι μεταλλικάι, τὸν ὕμνον λέγοντες ἐκεῖνον ἅπαντα οὐκ ἂν ἀπώλοντο; Διὰ τοῦτο μὲν οὖν ἐσώθησαν, ὅτι ὕμνον ἠδέσθη τὴν προθυμίαν αὐτῶν τὸ πῦρ, ὕσιερον ἠδέσθη καὶ τὴν ᾠδὴν τὴν θαν-
 15 μασιτὴν ἐκείνην καὶ τοὺς ὕμνους.

Πῶς αὐτοὺς καλεῖς; προλαβὼν εἶπον, «Οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου»· τοῖς γὰρ τοῦ Θεοῦ δούλοις πάντα δυνατά. Εἰ γὰρ ἀνθρώπων εἰσὶ δοῦλοί τινες, καὶ ἐν τοῖς ἐκείνων οὐχ ἦτιον ἰσχύουσι καὶ κρατοῦσι καὶ διατάττονται,
 20 πολλῶ μᾶλλον οἱ τοῦ Θεοῦ δοῦλοι. Τὴν ἠδίστην φωνὴν ἐκάλεσεν ἡδεῖ τούτῳ μάλιστα κολακεύων αὐτούς. Εἰ γὰρ ἵνα δοῦλοι τοῦ Θεοῦ μένωσιν, εἰς πῦρ ἐνέβησαν, οὐκ ἦν αὐτοῖς ἐτέρα φωνὴ ταύτης ἠδίων· οὐκ ἂν, εἰ βασιλεῖς αὐτούς ἐκάλεσεν, οὐκ ἂν, εἰ τῆς οἰκουμένης δεσπότιας, οὕτως ἂν αὐ-
 25 τοὺς ἦσεν, ὡς ὅτε εἶπεν, «Οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου». Καὶ τί θαυμάζεις; Τῇ γὰρ μεγάλῃ πόλει τῇ κρατούσῃ τῆς οἰκουμένης καὶ μέγα φρονούσῃ ἐπ' ἀξιώμασιν, ὡς ἀντίρροπον πρὸς ἀξίαν, μᾶλλον δὲ πολλῶ μείζον καὶ ἀσυγκρίτως μείζον καὶ ὑπαιτίας καὶ βασιλείας καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς οἰκου-

που ἦσαν οἱ ἅγιοι· ἐκεῖνος ὅμως ἦλθε πρὸς τὴν θύραν· διότι δὲν ἐτόλμα νὰ προσέλθῃ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς φυλακῆς, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐτοιμάσει διὰ νὰ τοὺς καύσῃ.

Καὶ πρόσεξε σὲ παρακαλῶ τοὺς λόγους. Αὐτὸς λέγει. «Κύριοι, τί πρέπει νὰ κάνω διὰ νὰ σωθῶ;». Ἐκεῖνος, βέβαια ὄχι μὲ τόσην ταπεινοφροσύνην, ἀλλ’ ὄχι καὶ μὲ ὀλιγώτερον γλυκεῖαν φωνὴν εἶπε, «Σεδράχ, Μισάχ καὶ Ἀβδευαγῶ, δοῦλοι τοῦ ὑψίστου Θεοῦ, ἐξέλθετε καὶ πλησιάσατε»³⁹. Μεγάλη ἦτο ἡ τιμὴ· «δοῦλοι τοῦ ὑψίστου Θεοῦ, ἐξέλθετε καὶ πλησιάσατε». Πῶς νὰ ἐξέλθουν, βασιλεῦ; Δεμένους τοὺς ἔβαλες μέσα εἰς τὸ πῦρ, τόσον χρόνον ἔμειναν μέσα εἰς τὴν φωτιάν. Ἐὰν λοιπὸν ἦσαν ἀδαμάντινοι, ἐὰν ἦσαν ἀπὸ μέταλλον δὲν θὰ ἠφανίζοντο ἕως ὅτου νὰ ἔλεγον ὀλόκληρον ἐκεῖνον τὸν ὕμνον; Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἐσώθησαν, διότι ὕμνουν. Ἐσεβάσθη τὴν προθυμίαν των τὸ πῦρ, ὕστερον ἐσεβάσθη καὶ τὸν θαυμάσιον ὕμνον ἐκεῖνον καὶ τὰς ψαλμωδίας.

Πῶς τοὺς ὀνομάζεις αὐτούς; Ὅπως προηγουμένως εἶπον, «δοῦλοι τοῦ ὑψίστου Θεοῦ»· διότι εἰς τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ τὰ πάντα εἶναι δυνατά. Διότι ἐὰν ὑπάρχουν ὠρισμένοι δοῦλοι ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι καὶ εἰς τὰ πράγματα ἐκείνων ἠμποροῦν ὄχι ὀλιγώτερον νὰ ἐξουσιάζουν καὶ νὰ διατάσσουν, πολὺ περισσότερον οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ. Μὲ τὴν γλυκυτάτην προσφώνησιν τοὺς ἐκάλεσε· ἐγνώριζε πάρα πολὺ μὲ αὐτὸ νὰ τοὺς κολακεύῃ. Διότι ἐὰν διὰ νὰ μείνουν δοῦλοι τοῦ Θεοῦ εἰσῆλθον εἰς τὸ πῦρ, δὲν ὑπῆρχε δι’ αὐτοὺς γλυκυτέρα προσφώνησις ἀπὸ αὐτὴν· οὔτε ἐὰν τοὺς ἀπεκάλει βασιλεῖς, οὔτε κυρίους τῆς οἰκουμένης θὰ τοὺς ἐπῆναι τόσον, ὅσον ὅταν εἶπε· «δοῦλοι τοῦ ὑψίστου Θεοῦ». Καὶ διατί ἀπορεῖς; Ἀφοῦ καὶ ὁ Παῦλος εἰς τὴν μεγάλην πόλιν, ἡ ὁποία ἐπεκράτει εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην, καὶ ἦτο ὑπερήφανος διὰ τὰ ἀξιώματα, ὡσὰν νὰ ἠθελε νὰ δώσῃ ἰσορροπίαν εἰς τὸ ἀντίθετον μέρος τῆς πλάστιγγος, μᾶλλον δὲ πολὺ περισσότερον καὶ ἀσυγκρίτως μεγαλύτερον καὶ ἀπὸ τὴν ὑπατείαν καὶ ἀπὸ τὴν βασιλείαν καὶ ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν ὅλης τῆς

μένης, ὁ Παῦλος τοῦτο τέθεικε γράφων «Παῦλος δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ». «Οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου». Εἰ γὰρ τοσαύτην, φησί, ποιῶνται σπουδήν, ὥστε δοῦλοι εἶναι, πάντως τοῦτω πείσομεν αὐτούς.

8 10. Ὅρα τοίνυν καὶ τὴν εὐλάβειαν τῶν παιδῶν. Οὐκ ἠγανάκησαν, οὐκ ὠργίσθησαν, οὐδὲ ἀντιεῖπον, ἀλλ' ἐξῆλθον. Εἰ γὰρ τιμωρίαν τὸ πρᾶγμα ἐνόμιζον, τὸ ἐμπεσεῖν εἰς τὴν κάμινον, κἂν ἤλγησαν πρὸς τὸν ἐμβαλόντα· νῦν δὲ οὐδὲν τούτων, ἀλλ' ὡς ἐξ αὐτοῦ προϊόντες τοῦ οὐρανοῦ, οὕτω προήε-
10 σαν. Καὶ ὁ περὶ τοῦ ἡλίου φησὶν ὁ προφήτης, διτι «Ὡς νυμφίος ἐκπορευόμενος ἐκ πασιτοῦ αὐτοῦ», τοῦτο καὶ περὶ τούτων εἰπὼν τις οὐκ ἂν ἀμάρτιοι. Ἀλλὰ τούτου οὕτως ἐκπορευομένου ἐκεῖνοι τότε λαμπρότερον ἐξεπορεύοντο. Οὗτος μὲν γὰρ ἐξεπορεύετο τὴν οἰκουμένην φωτίζων τῷ αἰσθητῷ φωτί,
15 ἐκεῖνοι δὲ τὴν οἰκουμένην φωτίζοντες ἐτέρως, νοητῶς λέγω. Διὰ γὰρ αὐτούς εὐθέως διάταγμα ἔπεμπεν ὁ βασιλεὺς ταῦτα ἔχον τὰ ρήματα· «Ἦρσεν ἐναντίον ἐμοῦ, τὰ σημεῖα καὶ τὰ τέρατα, ἃ ἐποίησεν ὁ Θεός, δηλῶσαι ὑμῖν, ὡς μεγάλα καὶ ἰσχυρά».

20 Ὅσοι λαμπροτέραν ἐξήεσαν ἀφιέντες ἀκτῖνα, φαιδρὰν μὲν οὖσαν καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς χωρίοις, μάλιστα δὲ πανταχοῦ ἐκταθῆναι δυναμένην διὰ τῶν γραμμάτων τῶν βασιλικῶν, καὶ λῦσαι τὸ πανταχοῦ τειταμένον σκότιος. «Ἐξέλθετε, καὶ δεῦτε». Οὐκ ἐτόλμησε σβέσαι τὴν κάμινον, ἀλλὰ καὶ
25 τοῦτω μάλιστα αὐτούς ἐτίμησε, τῷ πιστεῦσαι, διτι δυνήσονται μὴ μόνον ἔνδον περιπαιεῖν, ἀλλὰ καὶ καιομένης αὐτῆς ἐξελθεῖν. Ἴδωμεν δέ, εἰ δοκεῖ, καὶ τοῦ δεσμοφύλακος τὰ ρήματα.

40. Ρωμ. 1, 1.

41. Ψαλμ. 18, 6.

42. Δαν. 3, 32-33.

οίκουμένης, αὐτὸ ἔγραψε, «Παῦλος δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ»⁴⁰. «Οἱ δοῦλοι τοῦ ὑψίστου Θεοῦ». Διότι ἐάν, λέγει, δείχνουν τόσην προθυμίαν ὥστε νὰ εἶναι δοῦλοι τοῦ Θεοῦ, ὅπως δὴ ποτε τότε μὲ αὐτὸ θὰ τοὺς πείσωμεν.

10. Πρόσεχε λοιπὸν καὶ τὴν εὐλάβειαν τῶν παίδων. Δὲν ἠγανάκτησαν, οὔτε ὠργίσθησαν, οὔτε προέβαλον ἀντίρρησην, ἀλλ' ἐξῆλθον. Ἐὰν λοιπὸν ἐθεώρουν ὡς βάσανον τὸ πρᾶγμα, τούλάχιστον θὰ εἶχον παράπονον δι' ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος τοὺς ἔβαλε εἰς τὴν κάμινον· τώρα ὅμως τίποτε ἀπὸ αὐτά, ἀλλ' ὡσὰν νὰ προήρχοντο ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν οὐρανόν, ἔτσι προσῆλθον. Καὶ αὐτὸ πού λέγει ὁ προφήτης διὰ τὸν ἥλιον, ὅτι «ὁμοιάζει μὲ νυμφίον λαμπροφορεμένον, ὁ ὁποῖος ἐξέρχεται ἀπὸ τὸν νυφικόν του θάλαμον»⁴¹, ἐὰν τὸ εἶπη κανεὶς καὶ δι' αὐτούς, δὲν θ' ἀστοχήσῃ. Ἄλλ' ἐκεῖνοι ἐξήρχοντο τότε λαμπρότερον ἀπὸ ὅσον ὁ ἥλιος. Διότι αὐτὸς ἐξέρχεται διὰ νὰ φωτίζῃ τὴν οἰκουμένην μὲ τὸ αἰσθητὸν φῶς, ἐνῶ ἐκεῖνοι διὰ νὰ φωτίζουν τὴν οἰκουμένην κατὰ τρόπον διαφορετικόν, δηλαδὴ νοητῶς. Διὰ τοῦτο ἀπέστειλεν ἀμέσως διάταγμα δι' αὐτούς ὁ βασιλεύς, τὸ ὁποῖον περιεῖχεν αὐτοὺς τοὺς λόγους· «Ἦρεσεν εἰς ἐμὲ νὰ ἀναγγείλω εἰς σᾶς τὰ σημεῖα καὶ τὰ θαυμάσια τὰ ὁποῖα ὁ ὑψιστος Θεὸς ἔκανε εἰς ἐμένα. Πόσον μεγάλα εἶναι τὰ σημεῖα του καὶ πόσον ἰσχυρὰ τὰ θαυμάσιά του!»⁴².

Ὡστε ἐξῆλθον ἐκπέμποντες λαμπρότερον φῶς, τὸ ὁποῖον ἤστραπτε, καὶ ἠδύνατο νὰ ἐξαπλωθῇ καὶ εἰς αὐτὰ τὰ χωρία καὶ παντοῦ διὰ τοῦ βασιλικοῦ γράμματος καὶ νὰ διαλύσῃ τὸ σκότος τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀπλωθῇ παντοῦ. «Ἐξέλθετε καὶ πλησιάσατε». Δὲν ἐτόλμησε νὰ σβήσῃ τὴν κάμινον, ἀλλὰ καὶ μὲ αὐτὸ πάρα πολὺ τοὺς ἐτίμησε, μὲ τὸ νὰ πιστεύσῃ δηλαδὴ, ὅτι θὰ δυνηθοῦν ὅχι μόνον μέσα νὰ περιπατοῦν, ἀλλὰ καὶ ἐνῶ ἔκαιε νὰ ἐξέλθουν. Ἄς ἴδωμεν δέ, ἐὰν θέλετε, καὶ τοὺς λόγους τοῦ δεσμοφύλακος.

«Κύριοι, τί με δεῖ ποιεῖν, ἵνα σωθῶ;». Τί ταύτης τῆς φωνῆς ἤδιον; Αὕτη σκιριτῶν ἀγγέλους ποιεῖ ἵνα ταύτην ἀκούσῃ τὴν φωνήν, καὶ δοῦλος ἐγένετο ὁ τοῦ Θεοῦ μονογενῆς ταύτην πρὸς Πέτρον ἔλεγον τὴν φωνήν οἱ παρὰ τὴν
 5 ἀρχὴν πιστεύσαντες. «Τί ποιήσομεν, ἵνα σωθῶμεν;». Καὶ τί φησι; «Πιστεύσατε, καὶ βαπτισθῆτε». Ἡδέως ἂν καὶ εἰς γέενναν ἐνέπεσον ὁ Παῦλος, ὥστε ταύτην ἀκοῦσαι τὴν φωνήν παρὰ Ἰουδαίων, δι' ἐπιθυμίαν σωτηρίας καὶ ὑπακοῆς αὐτῶν. Ὅρα δέ το ἅν αὐτοῖς ἐπιτρέπει, οὐδὲν περιεργάζ-
 10 ζεται. Ἄλλ' ἴδωμεν τὰ μετὰ ταῦτα.

Οὗτος οὐ λέγει, ἵνα σωθῶ, ἀλλὰ τρανοτέρω πάσης φωνῆς ἢ διδασκαλία γέγονε καὶ εὐθέως γίνεται κῆρυξ. Οὐ δεῖται κατηχηθῆναι, καθάπερ ὁ δεσμοφύλαξ, ἀλλὰ τί; Ἀνακηρύττει τὸν Θεόν, καὶ ὁμολογεῖ τὴν δύναμιν. «Ἐπ' ἀληθεί-
 15 ας οἶδα, διὸ ὁ Θεὸς ὑμῶν αὐτός ἐστι Θεὸς τῶν θεῶν, καὶ Κύριος τῶν κυρίων διὸ ἐξαπέστειλε τὸν ἄγγελον αὐτοῦ, καὶ ἐρρύσατο ὑμᾶς ἀπὸ τῆς καμίνου». Καὶ τί μετὰ ταῦτα; Οὐχ εἰς δεσμοφύλαξ, ἀλλὰ πολλοὶ κατηχοῦνται διὰ τῶν γραμμάτων τῶν βασιλικῶν, διὰ τῆς θέας τῶν πραγμάτων. Ὅτι γὰρ
 20 οὐκ ἂν ἐφεύσατο ὁ βασιλεύς, παντί που δῆλον οὐ γὰρ ἂν ἠθέλησε τοιαῦτα τοῖς αἰχμαλωτισθεῖσι μαρτυρῆσαι, οὐδὲ τὰ αὐτοῦ καιαθαλεῖν οὐκ ἂν ἠθέλησε τοσαύτης ἀνοίας δόξαν λαβεῖν. Ὡστε εἰ μὴ πολλὴ τῆς ἀληθείας ἢ περιφάνεια, οὐκ ἂν τοιαῦτα ἔγραψε, καὶ τοσοῦτων παρόντων. Ὅρατε πόση
 25 τῶν δεσμῶν ἢ δύνამις; πόση τῆς ὑμνωδίας τῆς ἐν θλίψει ἢ ἰσχύς; Οὐκ ἀπηγόρευσαν, οὐδὲ ἀνέπεσον, ἀλλὰ τότε σφοδροὶ ἦσαν, τότε πλείων ἢ προθυμία, εἰκότως.

11. «Ταῦτα ἐννοοῦντες· ἔτι ἐν ὑπολείπεται διὰ τί ἐν μὲν τῷ δεσμοτηρίῳ οἱ δεδεμένοι ἐλύθησαν, ἐν δὲ τῇ καμίνῳ

43. Πράξ. 2, 37-38.

44. Δαν. 3, 28.

«Κύριοι, τί πρέπει νὰ κάνω διὰ νὰ σωθῶ;». Τί εἶναι πῶς εὐχάριστον ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς λόγους; Αὐτὰ κάνουν τοὺς ἀγγέλους νὰ σκιρτοῦν· διὰ ν' ἀκούσῃ αὐτοὺς τοὺς λόγους, καὶ δοῦλος ἔγινεν ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· αὐτοὺς τοὺς λόγους ἔλεγον πρὸς τὸν Πέτρον καὶ ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἐπίστευσαν εἰς τὴν ἀρχήν· «τί πρέπει νὰ κάνωμεν, διὰ νὰ σωθῶμεν;»⁴³. Καὶ τί λέγει; «Μετανοήσατε καὶ βαπτισθῆτε»⁴³. Εὐχαρίστως θὰ ἔπιπτε καὶ μέσα εἰς τὴν γέενναν ὁ Παῦλος, διὰ ν' ἀκούσῃ αὐτοὺς τοὺς λόγους ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, ἀπὸ ἐπιθυμίαν νὰ πιστέψουν καὶ νὰ σωθοῦν. Πρόσεχε δὲ τὰ πάντα ἐπιτρέπει εἰς αὐτούς, τίποτε δὲν ἐξετάζει. Ἄλλ' ἂς ἴδωμεν τὰ μετὰ ἀπὸ αὐτά.

Αὐτὸς δὲν λέγει, διὰ νὰ σωθῶ, ἀλλὰ ἀπὸ κάθε λόγον σαφεστέρα ἔγινεν ἡ διδασκαλία· καὶ ἀμέσως γίνεται κῆρυξ. Δὲν χρειάζεται νὰ κατηχηθῆ, ὅπως ὁ δεσμοφύλαξ, ἀλλὰ τί; Κηρύσσει τὸν Θεὸν καὶ ὁμολογεῖ τὴν δύναμίν του. «Ἀληθῶς ἐγνώρισα ὅτι ὁ Θεὸς σας εἶναι Θεὸς τῶν θεῶν, καὶ Κύριος τῶν κυρίων, ὁ ὁποῖος ἔστειλε τὸν ἄγγελόν του καὶ σᾶς ἔσωσεν ἀπὸ τὴν κάμινον»⁴⁴. Καὶ τί ἔγινε μετὰ ἀπὸ αὐτά; Ὁχι ἓνας δεσμοφύλαξ, ἀλλὰ πολλοὶ κατηχοῦνται διὰ τοῦ βασιλικοῦ γράμματος, διὰ τοῦ ὅτι εἶδον τὰ ὅσα ἔγιναν. Διὰ τὸ ὅτι δὲ δὲν θὰ ἐψεύδετο ὁ βασιλεύς, ἀπὸ παντοῦ εἶναι φανερόν· διότι δὲν θὰ ἤθελε νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τέτοια πράγματα δι' ἐκείνους τοὺς ὁποῖους εἶχεν αἰχμαλωτίσει, οὔτε νὰ μειώσῃ τὰ ἰδικά του· οὔτε θὰ ἤθελε νὰ ἀποκτήσῃ φήμην τόσης ἀνοησίας. Ὡστε ἐὰν δὲν ἦτο τόσον ἐμφανὴς ἡ ἀλήθεια, δὲν θὰ ἔγραφεν αὐτὰ καὶ τὴν στιγμὴν μάλιστα πού ἦσαν τόσοι ἄνθρωποι παρόντες. Βλέπετε πόση εἶναι ἡ δύναμις τῶν δεσμῶν; Πόση ἡ δύναμις τῆς ὑμνωδίας μέσα εἰς τὴν θλίψιν; Δὲν ἐπτοήθησαν, οὔτε ὀλιγοψύχησαν, ἀλλὰ τότε ἦσαν δυνατοί, τότε ἦτο μεγαλυτέρα ἡ προθυμία, καὶ κατὰ πολὺ φυσικὸν λόγον.

11. Αὐτὰ τὰ κατενοήσαμεν· ὑπολείπεται ἀκόμη ἓνα· διατί εἰς μὲν τὴν φυλακὴν οἱ φυλακισμένοι ἐλύθησαν, ἐνῶ εἰς

οί ἐμβαλόντες καιεκάησαν; Καίτοιγε ἐχοῖν τὸν βασιλέα τοῦτο παθεῖν· οὐ γὰρ οἱ δεσμοῦντες, οὐδὲ οἱ ἐμβάλλοντες τοσοῦτον ἡμαρτιον, ὅσον ὁ κελεύων τοῦτο γενέσθαι. Τίνος οὖν ἔνεκεν ἐκεῖνοι ἀπώλοντο; Ἐνιαῦθα οὐ πολλή τις χρεία τῆς ἀκρι-
 5 βολογίας. Ἄσεβεῖς γὰρ ἦσαν διὰ τοῦτο ἄκονόμητο, ἵνα δειχθῆι τοῦ πυρός ἢ ἰσχύς, καὶ μείζον τὸ θαῦμα γένηται· εἰ γὰρ τοὺς ἔξω οὖτω καιέφαγεν, οὓς ἔνδον εἶχε, πῶς ἀπαθεῖς ἐδείκνυ; ἵνα δήλη γένηται ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις. Καὶ μηδεὶς θαυμαζέτω, εἰ τὸν βασιλέα ἐν τάξει τοῦ δεσμοφύλα-
 10 κος ἔθηκα· τὸ γὰρ αὐτὸ εἰργάσατο. Οὐδὲν γὰρ οὗτος ἐκείνου λαμπρότερος ἦν· ἀπώναντο γὰρ ἀμφότεροι. Ἄλλ', ὅπερ ἔφη, διὲν ἐν ταῖς θλίψεσιν ὄντες οἱ δίκαιοι, τότε μάλιστ' αἰεὶ σφοδρότεροι, διὰ τὸν ἐν δεσμοῖς ὄντι. Τὸ γὰρ διὰ Χριστιόν τι παθεῖν, πάσης παραμυθίας ἡδίων. Βούλεσθε ὑπομνή-
 15 σω ὑμᾶς καὶ ἑτέρου δεσμοτηρίου; Ἀναγκαῖον ἀπὸ τῆς ἀλύσεως ταύτης ἐφ' ἕτερον ἐλθεῖν δεσμοτήριον.

Τὸ ποῖον βούλεσθε; τὸ τοῦ Ἱερεμίου; ἢ τὸ τοῦ Ἰωσήφ; ἢ τὸ Ἰωάννου; Χάρις τῇ Παύλου ἀλύσει· πόσα ἀνέφξε τῷ λόγῳ δεσμοτήρια; Τὸ Ἰωάννου βούλεσθε; Ἐδέθη καὶ οὐ-
 20 τὸς ποιεὶ διὰ τὸν Χριστὸν καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον. Τί οὖν; ἄρα ἤργει ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ ὢν; οὐχὶ δὲ ἐκεῖθεν πέμψας ἐκ τοῦ δεσμοτηρίου ἔλεγε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, «Πορευθέντες εἰπατε τῷ Χριστῷ, οὐ εἰ ὁ ἐρχόμενος ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν;». Καὶ ἐκεῖ ὢν ἐδίδασκεν· οὐ γὰρ δὴ ἡμέλει. Ἄλλ'
 25 Ἱερεμίας οὐχὶ προεφήτευσεν περὶ τοῦ Βαβυλωνίου, πάντα τὰ αὐτοῦ καὶ ἐκεῖ ποιῶν; Τί οὖν ὁ Ἰωσήφ; οὐχὶ δεκαετρία ἔτη ἐδέδετο; Τί οὖν; οὐδὲ ἐκεῖ τῆς ἀρετῆς ἐπελάθειο; Ἐ-

τὴν κάμινον ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι ἔβαλον μέσα τοὺς παῖδας ἐκάησαν; Ἐὰν καὶ βέβαια ἔπρεπεν ὁ βασιλεὺς νὰ τὸ πάθῃ αὐτό· διότι οὔτε αὐτοὶ οἱ ὅποιοι τοὺς ἔδεσαν, οὔτε αὐτοὶ οἱ ὅποιοι τοὺς ἔρριψαν μέσα ἡμάρτησαν τόσον, ὅσον ἐκεῖνος ὁ ὅποιος διατάσσει νὰ γίνουν αὐτά. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἐκεῖνοι ἐκάησαν; ἐδῶ δὲν χρειάζεται πολλὴ ἐξέτασις. Διότι ἦσαν ἀσεβεῖς· διὰ τοῦτο ἐπρονοήθη, διὰ νὰ δευχθῆ συγχρόνως καὶ ἡ δύναμις τοῦ πυρός καὶ νὰ γίνῃ μεγαλύτερον τὸ θαῦμα· διότι ἐὰν ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἦσαν ἔξω ἀπὸ τὴν κάμινον τόσον κατέκαυσε τὸ πῦρ, ἐκείνους τοὺς ὁποίους εἶχε μέσα πῶς τοὺς ἄφησεν ἀβλαβεῖς; Διὰ νὰ γίνῃ φανερὰ ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ. Καὶ κανεῖς ἄς μὴ ἀπορῆ διὰ τὸ ὅτι ἔθεσα τὸν βασιλέα εἰς τὴν τάξιν τοῦ δεσμοφύλακος· διότι τὸ ἴδιον ἔκανε. Εἰς τίποτε λοιπὸν δὲν ἦτο λαμπρότερος αὐτὸς ἀπὸ ἐκεῖνον· καὶ διότι καὶ οἱ δύο ὠφελήθησαν. Ἄλλ’ αὐτὸ τὸ ὅποιον εἶπον, εὐρισκόμενοι οἱ ἅγιοι εἰς τὰς θλίψεις, τότε εἶναι δυνατώτεροι, ὅταν εὐρίσκωνται εἰς τὴν φυλακὴν. Διότι τὸ νὰ πάθῃ κανεῖς κάτι διὰ τὸν Χριστόν, εἶναι γλυκύτερον ἀπὸ κάθε παρηγορίαν. Θέλετε νὰ σᾶς θυμίσω καὶ ἄλλην φυλακὴν; Εἶναι ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ἀλυσίδα αὐτὴ νὰ ἔλθωμεν εἰς ἄλλην φυλακὴν.

Ποίαν θέλετε; Τὴν τοῦ Ἱερεμίου; ἢ τὴν τοῦ Ἰωσήφ; ἢ τὴν τοῦ Ἰωάννου; Χάρις τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν ἀλυσίδα τοῦ Παύλου· πόσας φυλακὰς ἠνοιξε διὰ τοῦ λόγου; Θέλετε τοῦ Ἰωάννου; Ἐφυλακίσθη καὶ αὐτὸς κάποτε διὰ τὸν Χριστόν καὶ τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ. Τί λοιπόν; Ἄρα γε ἔμενεν ἀδρανῆς ἐνῶ ἦτο εἰς τὴν φυλακὴν; Ἀπὸ ἐκεῖ ἀπὸ τὸ δεσμοτήριον δὲν ἀπέστειλε τοὺς μαθητὰς του νὰ εἶπουν, «Σὺ εἶσαι ἐκεῖνος, ὁ ὅποιος πρόκειται νὰ ἔλθῃ ἢ πρέπει νὰ περιμένωμεν ἄλλον;»⁴⁵. Καὶ ἐκεῖ εὐρισκόμενος ἐδίδασκε· διότι δὲν ἠδιαφόρει. Μήπως ὁ Ἱερεμίας δὲν πφοεφήτευσεν περὶ τοῦ Βαβυλωνίου, πραγματοποιῶν ὅλα τὰ ἰδικά του καὶ ἐκεῖ; Καὶ ὁ Ἰωσήφ; Δὲν ἐφυλακίσθη δεκατρία ἔτη; Ἀλλὰ τί; Οὔτε καὶ ἐκεῖ ἐλησμόνησε τὴν ἀρετὴν. Ἀκόμη ἐν ἀφοῦ εἴπωμεν

τι ἐνὸς εἰπόντες δεσμούς, καταπαύσωμεν τὸν λόγον. Ἐδέθη καὶ ὁ δεσπότης ὁ ἡμέτερος, ὁ τὴν οἰκουμένην λύσας τῶν ἁμαρτημάτων· ἐδέθησαν χεῖρες αἱ μυρία ἐργασάμεναι καλά. «Δήσαντες γὰρ αὐτόν, ἤγαγον πρὸς Καϊάφαν»· καὶ ἐδέδειο δὲ ἰσαῦτα θαυματουργήματα ἐργασάμενος.

Ταῦτα ἐννοοῦντες, μηδέποτε δυσχεραίνωμεν, ἀλλὰ καὶ δεθῶμεν, χαίρωμεν καὶ μὴ ἐν τοῖς δεσμοῖς ὤμεν, ὡς συνδεδεμένοι. Ὅρᾳς ὅσον ἀγαθὸν ὁ δεσμός; Ταῦτα πάντα εἰδότες, χάριν ἀναπέμπωμεν ὑπὲρ πάντων τῷ Θεῷ, ἐν Χριστῷ
 10 Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μετ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

διὰ τὰ δεσμά, θὰ τελειώσωμεν τὸν λόγον. Ἐδέθη καὶ ὁ ἰδικός μας Κύριος, ὁ ὁποῖος ἔλυσε τὴν οἰκουμένην ἀπὸ τὰς ἀμαρτίας· ἐδέθησαν τὰ χέρια ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἔκαναν ἄπειρα καλά. Διότι, λέγει, «ἀφοῦ τὸν ἔδεσαν, τὸν ὠδήγησαν εἰς τὸν Καϊάφαν»⁴⁶. καὶ ἐδέθη ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔκανε τόσα θαύματα.

Αὐτὰ ἀναλογιζόμενοι, ἅς μὴ δυσανασχετῶμεν ποτέ, ἀλλὰ καὶ ἂν φυλακισθῶμεν, ἅς καιρώμεθα· καὶ ἂν δὲν εἴμεθα δεμένοι, ἅς εἴμεθα ὡσάν δεμένοι. Βλέπεις πόσον μεγάλο ἀγαθὸν εἶναι ὁ δεσμός; Αὐτὰ ὅλα ἀφοῦ ἐγνωρίσαμεν, ἅς ἀναπέμπωμεν εὐχαριστίαν εἰς τὸν Θεόν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖον εἰς τὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει δόξα, δύναμις, τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Θ΄

Ἐφ. 4, 1 - 3

«Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς ἐγώ, ὁ δέσμιος ἐν Κυρίῳ, ἀξίως περιπαιῆσαι τῆς κλήσεως ἧς ἐκλήθητε, μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης καὶ πραδότητος, μετὰ μακροθυμίας, ἀνεχόμενοι ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ, σπουδάζοντες τηρεῖν τὴν ἐνότητά τοῦ Πνεύματος ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης».

1. Ἀπεδείχθη τῆς ἀλύσεως μεγάλη ἡ ἰσχὺς τοῦ Παύλου, καὶ σημείων λαμπροτέρα. Οὐ μάλιστα οὖν, ὡς ἔοικε, ταύτην προβάλλεται, οὐδὲ εἰκῆ, ἀλλ' ὡς δι' αὐτῆς δυσωπήσων. «Ἀξίως», φησί, περιπαιῆσαι τῆς κλήσεως ἧς ἐκλήθητε». Πῶς; «Μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης, μετὰ πραδότητος καὶ μακροθυμίας, ἀνεχόμενοι ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ». Οὐχ ἀπλῶς τὸ δέσμιον εἶναι καλόν, ἀλλὰ τὸ διὰ Χριστόν. Διὰ τοῦτο φησιν, «ἐν Κυρίῳ», ὁ δέσμιος διὰ Χριστόν. Οὐδὲν τοῦτου ἴσον. Ἀλλὰ πάλιν ἡμᾶς ἀποσύρει τῶν προκειμένων ἢ ἄλλοις καὶ περισσῶ, καὶ ἀντιπυροῦ οὐχ ὑπομένομεν, ἀλλ' ἐλκόμεθα ἐκόντες καὶ βουλόμενοι καὶ εὐχόμενοι. Καὶ εἶπε ἀεὶ περὶ τῆς ἀλύσεως Παύλου διαλέγεσθαι ἦν.

20 Ἀλλὰ μὴ ναρκήσητε· προσέση γάρ μοι ζήτημα νῦν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπολογούμενος πρὸς τὸν Ἀγρίππαν ἔλεγεν, «Εὐξαίμη ἂν τῷ Θεῷ, καὶ ἐν ὀλίγῳ καὶ ἐν μεγάλῳ οὐ μόνον σέ, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς ἀκούοντάς μου σήμερον γενέσθαι τοιοῦτους, ὅποιος καὶ ἐγώ εἰμι, παρεκτός τῶν δεσμῶν τοῦτων»· οὐχ ὡς ἀπενκιδόν τὸ πρῶγμα νομίζων, ταῦτα ἔλεγε, μὴ γένοιτο· οὐ γὰρ ἂν, εἶγε ἀπενκιδόν ἦν, ἐκαυχᾶτο ἐπὶ τοῖς δεσμοῖς, ἐπὶ ταῖς φυλακαῖς, ἐπὶ ταῖς ἄλλαις θλίψεσι καὶ

1. Ἐφεσ. 4, 1-3.

2. Πράξ. 26, 29.

ΛΟΓΟΣ Θ΄

Ἐφ. 4, 1 - 3

«Σᾶς παρακαλῶ λοιπὸν ἐγὼ ὁ φυλακισμένος διὰ τὸν Κύριον, νὰ φέρεσθε ἀντάξια πρὸς τὴν κλῆσιν, τὴν ὁποίαν ἐλάβετε, μὲ κάθε ταπεινοφροσύνην καὶ πραότητα, μὲ ὑπομονὴν εἰς τὸ νὰ ἀνέχεσθε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον μὲ ἀγάπην, καὶ νὰ φροντίζετε νὰ διατηρῆτε τὴν ἐνότητα τοῦ Πνεύματος διὰ τοῦ συνδέσμου τῆς εἰρήνης»¹.

Ἐπεδείχθη μεγάλη ἡ δύναμις τῆς ἀλυσίδος τοῦ Παύλου καὶ λαμπρότερα ἀπὸ τὰ θαύματα. Ὅχι μάταια λοιπὸν, ὅπως φαίνεται, οὔτε τυχαῖα προβάλλει αὐτὴν, ἀλλὰ διὰ νὰ παρακινήσῃ. «Νὰ φέρεσθε ἀντάξια», λέγει, «πρὸς τὴν κλῆσιν, τὴν ὁποίαν ἐλάβετε». Πῶς; «Μὲ κάθε ταπεινοφροσύνην καὶ πραότητα, μὲ ὑπομονὴν εἰς τὸ νὰ ἀνέχεσθε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον μὲ ἀγάπην». Καλὸν δὲν εἶναι ἀπλῶς τὸ νὰ εἶναι κανεὶς φυλακισμένος, ἀλλὰ τὸ νὰ εἶναι διὰ τὸν Χριστόν. Τίποτε δὲν εἶναι ἴσον πρὸς αὐτό. Ἐπὶ πάλιν μᾶς παρασύρει καὶ μᾶς ἀποσπᾷ ἀπὸ τὸ θέμα ἡ ἀλυσίς, καὶ δὲν ἠμποροῦμεν ν' ἀντισταθῶμεν, ἀλλ' ἐλκόμεθα θέλοντες καὶ ἐπιθυμοῦντες καὶ εὐχόμενοι δι' αὐτό. Καὶ εἴθε νὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ὠμιλοῦσαμεν πάντοτε διὰ τὴν ἀλυσίδα τοῦ Παύλου.

Ἐπὶ πάλιν μὴ χαλαρώσετε· διότι ἦλθε εἰς τὸν νοῦν μου ἓνα ζήτημα τώρα. Ὅταν λοιπὸν ἔλεγεν ἐνῶ ἀπελογεῖτο εἰς τὸν Ἀγρίππαν, «Θὰ ηὐχόμεν εἰς τὸν Θεόν, εἴτε εἰς σύντομον, εἴτε εἰς μακρὸν χρόνον, ὅχι μόνον ἐσύ, ἀλλὰ καὶ ὅσοι με ἀκούουν σήμερον, νὰ γίνουν τέτοιοι, ὅπως εἶμαι ἐγώ, ἐκτὸς ἀπὸ τὰς ἀλυσίδας»², δὲν ἔλεγεν αὐτά, ὡσὰν νὰ ἐθεώρει τὸ πρᾶγμα ὡς κάτι ποῦ ἠμποροῦσε νὰ γίνῃ, μὴ γένοιτο! Διότι δὲν θὰ ἐκαυχᾶτο διὰ τὰ δεσμά του ἐὰν ἦτο ἀπευκτέον πρᾶγμα, καὶ διὰ τὰς φυλακὰς καὶ διὰ τὰς ἄλλας

γράφων ἔλεγεν, «Ἠδίσια καυχῆσομαι ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου»· ἀλλὰ τί; Τοῦτο αὐτὸ τεκμήριον ἦν τοῦ μεγάλα ἠγειῖσθαι τὰ δεσμά. Ὡσπερ καὶ Κορινθίοις γράφων ἔλεγε· «Γάλα ὑμᾶς ἐπόισα, οὐ βρωμα, οὐπω γὰρ ἠδύνασθε»· οὕτω δὴ καὶ
 5 ἐνταῦθα, οὐκ ἠδύνατο ἀκοῦσαι τὸ κάλλος, οὐδὲ τὸν κόσμον, οὐδὲ τὴν ὠφέλειαν τῶν δεσμῶν. Διὰ τοῦτό φησιν, «ἐκτὸς τῶν δεσμῶν τούτων».

Τοῖς μέντοι Ἑβραίοις οὐκ οὕτως, ἀλλὰ παρήγει συνδεδέσθαι τοῖς δεδεμένοις. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἔχαιρεν ἐπὶ
 10 τοῖς δεσμοῖς, καὶ ἐδεομεῖτο, καὶ μετὰ τῶν δεσμοιωτῶν ἀπήγειτο εἰς φυλακὴν. Μεγάλῃ τῆς ἀλύσεως Παύλου ἡ ἰσχὺς ἀρκεῖ ἀντὶ πάντων τοῦτο τὸ θέαμα, δεδεμένον ἰδεῖν Παῦλον, καὶ ἐξαγόμενον ἀπὸ τοῦ δεσμοιωτηρίου. Δεδεμένον ἰδεῖν καὶ ἔνδον καθήμενον, ποίας ἠδονῆς τοῦτο οὐ μείζον; τίνος οὐκ ἂν
 15 τιμήσαιμι τὸ πρᾶγμα; Οὐκ ὁρᾶτε τοὺς βασιλέας, τοὺς ὑπάτους ἐπὶ ζεύγους φερομένους καὶ χρυσοφοροῦντας, καὶ τοὺς δορυφοροῦντας πάντα ἔχοντας χρυσᾶ, χρυσᾶ τὰ δόρατα, χρυσᾶς τὰς ἀσπίδισκας, χρυσᾶ τὰ ἱμάτια, ἵππους χρυσοφόρους; Πόσον τῆς θέας ἐκείνης τοῦτο τερπνότερον; Ἄπαξ ἂν ἠύ-
 20 ξάμην Παῦλον ἰδεῖν ἐκ τοῦ δεσμοιωτηρίου μετὰ τῶν δεσμῶν ἐξιόντα ἢ μυριάκις ἐκείνους μετὰ τῆς δορυφορίας ἐκείνης παραπεμπομένους. Πόσους οἴεσθε ἀγγέλους προηγείσθαι αὐτοῦ, διε ἐξήγειτο οὕτω;

Καὶ διὸ οὐ ψεύδομαι, ἀπὸ τίνος παλαιᾶς ἱστορίας τὸ
 25 πρᾶγμα ὑμῖν ποιήσω φανερόν. Ἐλισσαῖος ὁ προφήτης - τάχα δὲ ἴστε τὸν ἄνδρα - τοῦ βασιλέως Συρίας ἐκπεπολεμημένον πρὸς τὸν Ἰσραὴλ βασιλέα, καθήμενος παρ' ἑαυτῷ, ἅπαντα, ἅπερ ἐκεῖνος ἐν τοῖς ταμείοις μετὰ τῶν κοινωνούντων αὐτῷ τῆς γνώμης ἐβουλεύειτο, εἰς μέσον ἐξέφερε, καὶ ἀκύρους
 30 ἐποίει τοῦ βασιλέως τὰς βουλὰς, τὰ ἀπόρητα προλέγων,

3. Β' Κορ. 12, 9.

4. Α' Κορ. 3, 2.

5. Ἑβρ. 13, 3.

θλίψεις· καὶ γράφων ἔλεγεν· «Πολὺ εὐχαρίστως λοιπὸν θὰ καυχηθῶ διὰ τὰς ἀδυναμίας μου»³. Ἀλλὰ τί; Αὐτὸ τὸ ἴδιον ἦτο ἀπόδειξις ὅτι ἐθεώρει μεγάλης ἀξίας τὰ δεσμά. Ὅπως ἀκριβῶς ἔλεγε καὶ ὅταν ἔγραφε πρὸς τοὺς Κορινθίους· «Γάλα σᾶς ἐπότισα, ὄχι στερεὰν τροφήν, διότι δὲν ἤμπορούσατε νὰ τὴν δεχθῆτε»⁴. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ, δὲν ἤμποροῦσαν νὰ δεχθοῦν τὸ κάλλος, οὔτε τὴν τιμὴν, οὔτε τὴν ὠφέλειαν τῶν δεσμῶν. Διὰ τοῦτο λέγει «ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ τὰ δεσμά».

Εἰς τοὺς Ἑβραίους ὅμως δὲν ἔγραφεν ἔτσι, ἀλλὰ τοὺς παρώτρυνε νὰ φυλακισθοῦν μαζὶ μὲ τοὺς φυλακισμένους⁵. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἴδιος ἔχαιρεν εἰς τὰ δεσμά, καὶ ἐφυλακίζετο, καὶ μαζὶ μὲ τοὺς δεσμώτας ὠδηγεῖτο εἰς τὴν φυλακὴν. Μεγάλη ἡ δύναμις τῆς ἀλυσίδος τοῦ Παύλου· εἶναι ἀρκετὸν ἀντὶ ὄλων τῶν ἀγαθῶν αὐτὸ τὸ θέαμα, τὸ νὰ ἴδῃ κανεὶς δεμένον τὸν Παῦλον καὶ νὰ ἐξάγεται ἀπὸ τὴν φυλακὴν. Τὸ νὰ τὸν ἴδῃ κανεὶς δεμένον καὶ νὰ κάθεται μέσα, ἀπὸ ποίαν ἡδονὴν δὲν εἶναι μεγαλύτερον αὐτό; Μὲ τί δὲν θὰ ἐτίμων αὐτὸ τὸ πρᾶγμα; Δὲν βλέπετε τοὺς βασιλεῖς, τοὺς ὑπάτους νὰ φέρονται εἰς ἄμαξαν μὲ δύο ἵππους καὶ ἐνδεδυμένους μὲ χρυσόν, καὶ τοὺς ἀκολούθους νὰ ἔχουν τὰ πάντα χρυσᾶ, χρυσᾶ τὰ δόρατα, χρυσᾶς τὰς ἀσπίδας, χρυσᾶ τὰ ἐνδύματα, ἵππους χρυσοφορεμένους; Πόσον τερπνότερον εἶναι αὐτὸ ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ θέαμα; Θὰ ηὐχόμεν νὰ ἴδω μίαν φοράν τὸν Παῦλον νὰ ἐξέρχεται ἀπὸ τὴν φυλακὴν μὲ τὰ δεσμά, παρὰ χιλιάδας φοράς ἐκείνους νὰ περνοῦν εἰς πομπὴν μαζὶ μὲ ἐκείνην τὴν ἀκολουθίαν των. Πόσοι ἄγγελοι νομίζετε ὅτι θὰ προηγοῦντο αὐτοῦ, ὅταν ὠδηγεῖτο ἔτσι;

Καὶ διὰ τὸ ὅτι δὲν ψεύδομαι, θὰ κάνω φανερόν τὸ πρᾶγμα ἀπὸ κάποιαν παλαιὰν ἱστορίαν. Ὁ προφήτης Ἐλισσαῖος — ἴσως νὰ γνωρίζετε τὸν ἄνδρα —, ἐνῶ ὁ βασιλεὺς τῆς Συρίας εἶχεν ἐμπλακῆ εἰς πόλεμον μὲ τὸν βασιλέα τοῦ Ἰσραὴλ, καθήμενος πλησίον του, ὅλα, ὅσα ἀπεφάσιζεν ἐκεῖνος μὲ τοὺς συμβούλους του εἰς τὸ διοικητήριόν του, τὰ ἐφανέρωνε καὶ ἠχρήστευε τὰ σχέδια τοῦ βασιλέως μὲ τὸ νὰ λέγη

καὶ οὐκ ἀφίεις εἰς τὰς παγίδας, ὡς ἐκεῖνος εἰτίθει, ἐμπεσεῖν. Ἐλύπει τοῦτο τὸν βασιλέα, καὶ ἀθυμῶν, ἐν ἀπορίᾳ πλείονι καθεισιτήκει, οὐκ ἔχων μαθεῖν τὸν ἐκφέρωντα ἅπαντα καὶ ἐπιβουλεύοντα, καὶ τὰς μηχανὰς ἀκυροῦντα τὰς τούτου. Ἀποροῦντι τοίνυν αὐτῷ καὶ τὴν αἰτίαν ζητοῦντι εἶπέ τις τῶν ὑπασπισιῶν, ὅτι ἰδὴ προφήτης εἶη τις Ἐλισσαῖος ἐν Σαμαρείᾳ καθήμενος, οὐκ ἔων ἐσιάναι τὴν τοῦ βασιλέως γνώμην, ἀλλὰ πάντα ἐκφέρων. Ἐκεῖνος ἐνόμισεν εἰρηκέναι τὸ πᾶν. Οὐδὲν ἀθλιώτερον τούτου. Δέον τιμῆσαι τὸν ἄνδρα, θαυμάσαι, ἐκπλαγῆναι, εἰ δὴ ἰσοσύτην ἔχει τὴν ἰσχύν, ὡς ἀπὸ ἰσοσύτων σιαδίων καθήμενον, πάντα τὰ ἐν τῷ ταμείῳ τοῦ βασιλέως, οὐδενὸς ἀπαγγέλλοντος, εἰδέναι· τοῦτο μὲν οὐκ ἐποίησε, παροξυνθεὶς δέ, καὶ τῆς ὀργῆς γενόμενος μόνης ἰππέας καὶ ὀπλίτας συνιάξας, πέμπει παρασιτήσων τὸν προφήτην. Ἦν δὲ τῷ Ἐλισσαίῳ μαθητῆς ἐν προπυλαίοις ἔτι τῆς προφητείας, ἀπέχων τῶν τοιοῦτων ἀποκαλύψεων ἀξιοῦσθαι.

Ἐπέστησαν οἱ σιραιῶται τοῦ βασιλέως, ὡς δήσοντες τὸν ἄνδρα, μᾶλλον δὲ τὸν προφήτην. Πάλιν εἰς δεομοῦς ἐμπέτιομεν, καὶ πάντοθεν οὗτος ὁ λόγος οὕτως ὑφαίνεται. Καὶ ἰδὼν ὁ μαθητῆς τῶν σιραιῶν τὸ πλῆθος, ἐξέστη, καὶ περιωδῆς καὶ ἐντρομος προσδραμὼν τῷ διδασκάλῳ, τὴν συμφορὰν ἀπήγγειλεν, ὡς ᾤει, καὶ τὸν ἄφυκτον ἐμήνυσε κίνδυνον. Κατεγέλασεν ὁ προφήτης, ὅτι τὰ οὐκ ἄξια θεοῦ ἐδεδοίκει, καὶ παρήγει θαρρεῖν. Ἐκεῖνος δὲ ἀτελής ἔτι ὢν, οὐκ ἐπειθήτετο, ἀλλ' ἔτι ὑπὸ τῆς ὕψεως ἐκπλητιζόμενος, ἐνέκειτο τῷ φόβῳ, Τί οὖν ὁ προφήτης; «Κύριε, ἀνοιξον τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ παιδαρίου τούτου, καὶ ἰδέτω ὅτι πλείους εἰ-

ἀπὸ πρὶν τὰ ἀπόρρητα καὶ νὰ μὴ ἀφήνη τοὺς Ἰσραηλίτας νὰ πίπτουν εἰς τὰς παγίδας του. Αὐτὸ ἐστενοχωροῦσε τὸν βασιλέα καὶ μικροψυχῶν περιέλιπε εἰς μεγαλυτέραν στενοχωρίαν, μὴ ἡμπορῶν νὰ μάθῃ ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ἐγνωστοποιεῖ τὰ πάντα καὶ τὸν ἐπεβουλεύετο καὶ ἔκαμνεν ἄχρηστα τὰ σχέδιά του. Ἐνῶ λοιπὸν ἐστενοχωρεῖτο καὶ ἔψαχνε νὰ εὕρῃ τὴν αἰτίαν, εἶπε κάποιος ἀπὸ τοὺς ὑπασπιστάς του, ὅτι ἦτο κάποιος προφήτης Ἐλισσαῖος ὁ ὁποῖος ἐκάθητο εἰς τὴν Σαμάρειαν, ὁ ὁποῖος δὲν ἄφηνε νὰ πραγματοποιηθοῦν τὰ σχέδια τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ τὰ ἐφάνερωνεν ὅλα. Ἐκεῖνος ἐνόμισεν ὅτι εὕρηκε τὸ πᾶν. Τίποτε ἀθλιώτερον ἀπὸ αὐτό. Ἔπρεπε νὰ τιμῆσῃ τὸν ἄνδρα, νὰ θαυμάσῃ, νὰ ἐκπλαγῇ, ἐφ' ὅσον ἔχει τόσην δύναμιν, ὥστε ἐνῶ ἐκάθητο εἰς τόσην ἀπόστασιν, ὅλα ὅσα ἐσχεδιάζοντο εἰς τὸ διοικητήριον τοῦ βασιλέως, ἐνῶ κανεὶς δὲν τοῦ τὸ ἀνήγγελλε, νὰ τὸ γνωρίζῃ· δὲν ἔκανε μὲν αὐτό, ἀλλ' ἀφοῦ ἐξωργίσθη καὶ κατελήφθη μόνον ἀπὸ θυμόν, συνέταξε ἵππεῖς καὶ ὀπλίτας καὶ τοὺς στέλλει νὰ φέρουν ἐμπρὸς του τὸν προφήτην. Ὑπῆρχε δὲ πλησίον τοῦ Ἐλισσαίου κάποιος μαθητὴς εὐρισκόμενος εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ προφητικοῦ χαρίσματος, ὁ ὁποῖος ἀπεῖχεν ἀκόμη ἀπὸ τοῦ ν' ἀξιωθῇ τέτοιας ἀποκαλύψεως.

Ἐφτασαν οἱ στρατιῶται τοῦ βασιλέως, διὰ νὰ δέσουν τὸν ἄνδρα, μᾶλλον δὲ τὸν προφήτην. Πάλιν ἐπάνω εἰς δεσμὰ πίπτομεν, καὶ ἀπὸ παντοῦ αὐτὸς ὁ λόγος ἔτσι ὑφαίνεται. Καὶ ὅταν εἶδεν ὁ μαθητὴς τὸ πλῆθος τῶν στρατιωτῶν ἐταράχθη, καὶ γεμᾶτος φόβον καὶ τρόμον ἀφοῦ προσέτρεξεν εἰς τὸν διδάσκαλόν του, ἀνήγγειλε τὴν συμφοράν, ὅπως ἐνόμιζε, καὶ ἐμήνυσε τὸν ἀναπόφευκτον κίνδυνον. Ἐγέλασεν ὁ προφήτης, διότι ἐφοβεῖτο τὰ ἀνάξια φόβου, καὶ τὸν παρώτρυνε νὰ ἔχῃ θάρρος. Ἐκεῖνος ὅμως ἐπειδὴ ἦτο ἀτελής ἀκόμη, δὲν ἐλείθετο, ἀλλ' ἐκπληττόμενος ἀκόμη περισσότερο ἀπὸ τὴν ἐμφάνισίν του, παρέμενε φοβισμένος. Τί ἔκανε λοιπὸν ὁ προφήτης; «Κύριε, ἀνοιξε τώρα τοὺς ὀφθαλμούς του, ὥστε νὰ ἴδῃ. Καὶ ἤνοιξεν ὁ Κύριος τοὺς ὀφθαλ-

οὐκ οἱ μετ' ἡμῶν ὑπὲρ τοὺς μετ' αὐτῶν». Καὶ ἄφνω τὸ ὄρος
 ὄλον ὄρᾳ, ὅπερ ὁ προφήτης ὄκει τότε, ἵππων πυρίνων καὶ
 ἀρμάτων τοιούτων ἐμπεληρομένον. Τοῦτο δὲ οὐδὲν ἕτερον
 ἦν, εἰ μὴ ἀγγέλων παρατάξεις. Εἰ δὲ Ἐλισσαίῳ ὑπὲρ τούτου
 6 μόνου ἰσοσύνη παρείπειο τάξεις ἀγγέλων, τί Παύλω;

Τοῦτο καὶ ὁ προφήτης Δαυὶδ ἔλεγε· «Παρεμβαλεῖ ἄγ-
 γελος Κυρίου κύκλω τῶν φοβουμένων αὐτόν»· καὶ πάλιν
 «Ἐπὶ χειρῶν ἀροῦσί σε, μήποτε προσκόψῃς πρὸς λίθον τὸν
 πόδα σου». Καὶ τί λέγω ἀγγέλους; αὐτὸς ὁ δεσπότης τότε
 10 μετ' αὐτοῦ ἦν ἐξιόντιος. Οὐ γὰρ δήπου τῷ μὲν Ἀβραάμ ὠπιά-
 νειο, μετὰ δὲ τούτου οὐκ ἦν αὐτὸς γὰρ ἐπηγγείλατο λέγων·
 «Ἐγὼ εἶμι μετ' ὑμῶν πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας
 τοῦ αἰῶνος». Καὶ πάλιν ὄφθεις αὐτῷ, ἔλεγε· «Μὴ φοβοῦ,
 ἀλλὰ λάλει, ὅτι ἐγὼ εἶμι μετὰ σοῦ, καὶ οὐδεὶς ἐπιθήσεται
 15 τοῦ κακῶσαί σε». Καὶ κατ' ὄναρ δὲ αὐτῷ ἐπέστη λέγων·
 «Θάρσει ὡς γὰρ διεμαρτύρω τὰ περὶ ἐμοῦ εἰς Ἱερουσαλήμ,
 οὕτω σε δεῖ καὶ εἰς Ρώμην μαρτυρῆσαι». Ἄει μὲν οὖν
 οἱ ἅγιοι θαυμαστοί, καὶ πολλῆς γέμουσι χάριτος, μά-
 λιστα δὲ διὰ Χριστὸν κινδυνεύουσιν, διὰ δέσμι-
 20 οὶ γίνονται. Καθάπερ γὰρ σιραιώτης γενναῖος αἰεὶ
 μὲν καὶ ἀπλῶς ἠδὲ θέαμα τοῖς ὄρωσι γίνεται, μάλιστα δὲ
 διὰ ἐσθήκη καὶ παρατάττηται παρ' αὐτὸν τὸν βασιλέα· οὕτω
 δὴ καὶ Παῦλον ἐγνόησον, ὅσον ἦν ἰδεῖν μετὰ τῶν δεσμῶν
 αὐτὸν διδάσκοντα. Εἶπω τις μετὰ τῶν νῦν ὑπελθόν με νόημα;
 25 Ὁ μακάριος μάρτυς Βαβύλας ἐδέθη καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῆς αὐ-

6. Δ' Βασ. 6, 17.

7. Ψαλμ. 33, 8.

8. Ψαλμ. 90, 92.

9. Ματθ. 28, 20.

10. Πράξ. 18, 9.

11. Πράξ. 28, 11.

μοὺς τοῦ νεανίου καὶ εἶδε»⁶. Καὶ ἔξαφνικὰ βλέπει ὀλόκληρον τὸ ὄρος, εἰς τὸ ὁποῖον ἑκατοικοῦσε τότε ὁ προφήτης, νὰ ἔχη γεμίσει ἀπὸ πυρίνους ἵππους καὶ ἄρματα. Τοῦτο δὲ τίποτε ἄλλο δὲν ἦτο, παρὰ στρατιαὶ ἀγγέλων. Ἐὰν δὲ εἰς τὸν Ἑλισσαῖον διὰ τοῦτο μόνον ἠκολούθει τόσον μεγάλη παράταξις ἀγγέλων, τί θὰ ἐγένετο εἰς τὸν Παῦλον;

Αὐτὸ ἔλεγε καὶ ὁ προφήτης Δαυὶδ· «Ἄγγελος Κυρίου θὰ στρατοπεδεύῃ γύρω ἀπὸ τοὺς φοβουμένους τὸν Κύριον καὶ θ' ἀπαλλάσῃ αὐτοὺς ἀπὸ τὸν κίνδυνον»⁷. Καὶ πάλιν· «Θὰ σὲ παραλάβουν οἱ ἄγγελοι εἰς τὰ χερίά των καὶ θὰ σὲ ὀδηγοῦν, διὰ νὰ μὴ σκοντάψῃς οὔτε τὸ ἓνα σου πόδι εἰς κάποιον λίθον»⁸. Καὶ τί λέγω διὰ τοὺς ἀγγέλους; Ὁ ἴδιος ὁ Κύριος εὐρίσκετο τότε μαζί του ὅταν ἐξήρχετο. Διότι βεβαίως δὲν ὑπῆρχε μόνον ὅταν ἐνεφανίζετο εἰς τὸν Ἀβραάμ, ἀλλὰ καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτό· διότι ὁ ἴδιος ὑπεσχέθη λέγων· «Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ εἶμαι μαζί σας ὅλας τὰς ἡμέρας μέχρι τῆς συντελείας τοῦ κόσμου»⁹. Καὶ πάλιν ἀφοῦ ἐνεφανίσθη εἰς αὐτὸν ἔλεγε· «Μὴ φοβεῖσαι, ἀλλὰ νὰ ὀμιλῇς καὶ νὰ μὴ σιωπήσῃς, ὅτι ἐγὼ εἶμαι μαζί σου, καὶ κανεὶς δὲν θὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ σὲ κακοποιήσῃ»¹⁰. Καὶ εἰς ὄνειρον δὲ ἐπεσκέφθη αὐτὸν λέγων· «Ἔχε θάρρος Παῦλε. Διότι ὅπως ἐμαρτύρησες δι' ἐμὲ εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, ἔτσι πρέπει νὰ δώσης μαρτυρίαν καὶ εἰς τὴν Ρώμην»¹¹. Πάντοτε μὲν λοιπὸν οἱ ἅγιοι εἶναι θαυμαστοὶ καὶ γεμᾶτοι ἀπὸ πολλὴν χάριν, πολὺ περισσότερον ὅμως ὅταν κινδυνεύουν διὰ τὸν Χριστόν, ὅταν φυλακίζονται. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ὁ στρατιώτης εἶναι μὲν πάντοτε γενναῖος καὶ γίνεται εὐχάριστον θέαμα εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι τὸν βλέπουν εἰς τὴν συνήθη μορφήν, πολὺ περισσότερον ὅμως ὅταν ἔχη σταθῆ καὶ παραταχθῆ εἰς τὸ πλευρὸν τοῦ ἰδίου τοῦ βασιλέως. Ἔτσι λοιπὸν νὰ σκεφθῆς καὶ τὸν Παῦλον, πόσον εὐχάριστον ἦτο νὰ τὸν ἴδῃς νὰ διδάσκῃ μὲ τὰ δεσμά. Νὰ εἶπω ὡς εἰς παρένθεσιν κάτι τὸ ὁποῖον ἦλθεν εἰς τὴν σκέψιν μου τώρα; Ὁ μακάριος μάρτυς Βαβύλας ἐφυλακίσθη καὶ αὐτὸς διὰ τὴν ἰδίαν αἰτίαν, διὰ τὴν

τῆς αἰτίας, ἀφ' ἧς καὶ Ἰωάννης, βασιλέα παρανομοῦντα ἐλέγξας. Οὗτος τελευτῶν ἐπέτρεψε τὰ δεσμὰ τεθῆναι μετὰ τοῦ σώματος, καὶ τὸ σῶμα δεδεμένον ταφῆναι· καὶ νῦν αἱ πέδαι κεῖνται μετὰ τῆς τέφρας. Τοσοῦτος ἦν ἀντιῶ πόθος τῶν διὰ Χριστὸν δεσμῶν. «Σίδηρον διήλθεν ἡ ψυχὴ αὐτοῦ», ὁ προφήτης φησὶ περὶ τοῦ Ἰωσήφ.

Ἦδη δὲ καὶ γυναῖκες τούτων ἔλαβον πείραν τῶν δεσμῶν. Ἄλλ' ἡμεῖς οὐ δεομούμεθα. Οὐδὲ τοῦτο παραινῶ, καιροῦ νῦν οὐκ ὄντιος. Μὴ δήσης τὰς χεῖρας, ἀλλὰ δῆσον τὴν διάνοιαν. Ἔστι καὶ ἄλλα δεσμά· οἱ ταῦτα μὴ φέροντες, ἐκεῖνα οἴσουσιν. Ἄκουε τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· «Δήσατε αὐτοῦ χεῖρας καὶ πόδας». Ἀλλὰ μὴ γένοιτο πείραν ἐκείνων λαβεῖν, τούτων δὲ τῶν δεσμῶν ἐμπλησθῆναι γένοιτο. Διὰ ταῦτα ἔλεγεν· «Ἐγὼ ὁ δέσμιος ἐν Κυρίῳ παρακαλῶ ὑμᾶς ἀξίως περιπατῆσαι τῆς κλήσεως ἧς ἐκλήθητε».

2. Ποίας δὴ ταύτης; Σῶμα ἐκλήθητε, φησὶ κεφαλὴν ἔχετε τὸν Χριστὸν· συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν ὑμᾶς ἐχθροῦς ὄντας, καὶ μυρία ὄσα ἐργασαμένους κακά. Μεγάλῃ ἡ κλήσις, καὶ ἐπὶ μεγάλοις, οὐχ ὄχι ἀπ' ἐκείνων μόνον, ἀλλ' ὄχι καὶ ἐπὶ τοιαῦτα καὶ τοιοῦτω τρόπῳ. Πῶς δὲ ἐστὶν ἀξίως περιπατῆσαι; «Μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης». Ὁ τοιοῦτος ἀξίως περιπατεῖ· τοῦτο ἀρετῆς πάσης ὑπόθεσις. Ἄν ταπεινὸς ἦς, καὶ ἐννοήσης τίς ὢν πῶς ἐσώθης, ἀφορμὴν πρὸς ἀρετὴν λαμβάνεις τὴν μνήμην, οὔτε ἐν δεσμοῖς ἐπαίρη, οὔτε αὐτοῖς τούτοις οἷς εἶπον, ἀλλ' εἰδὼς ὄχι τὸ πᾶν τῆς χάριτός ἐστι, σοσιέλλεις σαυτὸν. Ὁ ταπεινόφρων καὶ εὐγνώμων δύναται εἶναι καὶ εὐχάριστος οἰκέτης. «Τί γὰρ ἔχεις, φησὶν, «ὃ οὐκ ἔλαβες;»». Ἄκουε δὲ πάλιν αὐτοῦ λέγοντος· «Περισσότερον

12. Ψαλμ. 104, 18.

13. Ματθ. 22, 18.

14. Α' Κορ. 4, 7.

ὁποίαν καὶ ὁ Ἰωάννης, ἐπειδὴ δηλαδὴ ἤλεγξε τὸν βασιλέα διότι παρανομοῦσεν. Ὅταν ἀπέθνησκε παρήγγειλε νὰ παραμείνουν τὰ δεσμὰ μὲ τὸ σῶμα, καὶ τὸ σῶμα νὰ ταφῆ δεμένον· καὶ τώρα αἱ χειροπέδαι εὐρίσκονται μαζὶ μὲ τὴν τέφραν. Τόσον πολὺ ἐπόθει τὰ δεσμὰ διὰ τὸν Χριστόν. «Ἡ ψυχὴ του ὑπέφερε τὴν ἀγωνίαν τῶν σιδηρῶν ἀλυσίδων»¹², λέγει ὁ προφήτης διὰ τὸν Ἰωσήφ.

Ἦδη δὲ καὶ αἱ γυναῖκες ἔλαβον πεῖραν αὐτῶν τῶν δεσμῶν. Ἐμεῖς ὅμως δὲν φυλακιζόμεθα. Οὔτε προτρέπω εἰς αὐτό, διότι τώρα δὲν εἶναι ὁ κατάλληλος καιρὸς. Μὴ δέσης τὰ χέρια σου, ἀλλὰ δέσε τὴν σκέψιν σου. Ὑπάρχουν καὶ ἄλλα δεσμὰ· ὅσοι δὲν ὑποφέρουν αὐτά, ἅς γνωρίσουν ἐκεῖνα. Ἄκουσε τὸν Χριστόν ὁ ὁποῖος λέγει· «Δέσατέ του τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια»¹³. Εἶθε ὅμως νὰ μὴ γίνῃ ποτὲ νὰ λάβωμεν πεῖραν ἐκείνων, ἀλλ' εἶθε νὰ πλουτήσωμεν ἀπὸ τὴν χάριν αὐτῶν τῶν δεσμῶν. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν, «Σᾶς παρακαλῶ λοιπὸν ἐγὼ ὁ φυλακισμένος διὰ τὸν Κύριον, νὰ ζῆτε ἀντάξια πρὸς τὴν κλῆσιν, τὴν ὁποίαν ἐλάβετε».

2. Ποία ὅμως εἶναι αὕτη; Σῶμα ὠνομάσθητε, λέγει· κεφαλὴν ἔχετε τὸν Χριστόν· συνανύψωσε καὶ σᾶς ἐκάθισε μαζὶ του ἐνῶ ἤσασθε ἐχθροὶ καὶ εἶχατε διαπράξει ἄπειρα κακά. Μεγάλῃ εἶναι αὕτη ἡ κλῆσις καὶ εἰς μεγάλα πράγματα, ὄχι μόνον διότι προῆλθεν ἀπὸ αὐτά, οὔτε καὶ διότι ἰσχύει δι' αὐτά, ἀλλὰ καὶ διότι ἐδόθη μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον. Πῶς ὅμως εἶναι δυνατὸν νὰ ζήσωμεν ἀντάξια; «Μὲ πᾶσαν ταπεινοφροσύνην». Αὐτὸς ζῆ ἀντάξια. Αὐτὸ εἶναι τὸ θεμέλιον κάθε ἀρετῆς. Ἄν εἶσαι ταπεινός, καὶ ἀναλογισθῆς ἐνῶ ἤσους τέτοιος πῶς ἐσώθης, οὔτε εἰς τὰ δεσμὰ θὰ ὑπερηφανεύεσαι, οὔτε εἰς αὐτὰ τὰ ὁποῖα εἶπον, ἀλλὰ γνωρίζων ὅτι τὸ πᾶν εἶναι ἔργον τῆς χάριτος, θὰ ταπεινώνης τὸν ἑαυτὸν σου. Ὁ ταπεινόφρων καὶ εὐγνώμων ἡμπορεῖ νὰ εἶναι καὶ εὐάρεστος δοῦλος. Διότι «τί ἔχεις», λέγει, «τὸ ὁποῖον δὲν ἔλαβες;»¹⁴. Ἄκουσε δὲ πάλιν τὸν ἴδιον ὁ ὁποῖος λέγει· «Ἀλλὰ

αὐτῶν πάντων ἐκοπίασα, οὐκ ἐγὼ δέ, ἀλλ' ἡ χάρις ἡ σὺν ἐμοί».

«Μετὰ πάσης», φησί, «ταπεινοφροσύνης», μὴ τῆς ἐν ῥήμασι, μηδὲ ἐν πράγμασι μόνοις, ἀλλὰ καὶ ἐν σχήματι καὶ ἐν φθέγματι μὴ πρὸς τοῦτον μὲν ταπεινός, πρὸς δὲ ἐκείνον θρασύς· πρὸς πάντας ἔσο ταπεινός, καὶ φίλος ἢ καὶ ἐχθρός, καὶ μέγας καὶ μικρός· τοῦτο ταπεινοφροσύνη. Καὶ ἐν τοῖς κατορθώμασιν ἔσο ταπεινός. Ἐκκεῖνος γὰρ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, «Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι», καὶ τοῦτο πρῶτον τινός. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς φησὶ «Μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης καὶ πραότητος καὶ μακροθυμίας». Ἔστι γὰρ ταπεινὸν μὲν εἶναι, ὀξύνη δὲ καὶ ὀργίλον, ἀλλ' οὐδὲν ὄφελος· πολλάκις γὰρ ὑπὸ τῆς ὀργῆς κατεχόμενος, πάντα ἀπώλεσεν.

«Ἀνεχόμενοι», φησὶν, ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ». Πῶς ἀνεχεσθαι δυνατόν, ἂν ὀργίλος ἦ, ἂν κακῆγορος; Εἶπε τὸν τρόπον «ἐν ἀγάπῃ». Εἰ τοῦ πλησίον, φησὶν, οὐκ ἀνέχη, πῶς σοῦ ἀνέξεται ὁ Θεός; εἰ αὐτὸς τὸν ὀργίλον οὐ φέρεις, πῶς σὲ οἴσει ὁ δεσπότης; Ἐνθα ἂν ἦ ἀγάπη, πάντα οἰσιά ἐστι. «Σπουδάζοντες», φησὶ, «τηρεῖν τὴν ἐνότητα τοῦ Πνεύματος ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης». Διῆσον οὖν τὰς χεῖρας τῇ ἐπιεικείᾳ. Πάλιν τὸ καλὸν ὄνομα, ὁ δεσμός· ἀφήκαμεν αὐτόν, καὶ αὐτὸς ἡμῖν πάλιν ἐπέδραμε. Καλὸς ἐκεῖνος ὁ δεσμός, καλὸς καὶ οὗτος· καὶ ἐκεῖνος ἀπὸ τούτου τίκται. Σύνδησον σαυτὸν τῷ ἀδελφῷ· οἱ τοιοῦτοι ἅπαντα κούφως φέρουσιν οἱ συνδεδεμένοι τῇ ἀγάπῃ. Σαυτὸν ἐκείνῳ πρόσθησον, κακῆρόν σοι ἀμφοτέρων οὐ κύριος· ὃν γὰρ ἂν δουλωμαί ποιῆσαι φίλον, δυνήσομαι μετ' εὐκολίας. «Σπουδά-

15. Α' Κορ. 13, 10.

16. Ματθ. 5, 3

περισσότερον ἀπὸ ὅλους αὐτοὺς ἐκοπίασα, ὅχι ὅμως ἐγώ, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ πού εἶναι μαζί μου»¹⁵.

«Μὲ πᾶσαν ταπεινοφροσύνην», λέγει, ὅχι μόνον εἰς τοὺς λόγους, οὔτε εἰς τὰ πράγματα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν μορφήν καὶ εἰς τὴν ὁμιλίαν· ὅχι ὡς πρὸς μὲν τὸ ἓν ταπεινός, ὡς πρὸς τὸ ἄλλο δὲ θρασύς· πρὸς ὅλους νὰ εἶσαι ταπεινός, εἴτε φίλος εἶναι, εἴτε ἐχθρός, εἴτε μέγας εἴτε μικρός· αὐτὸ εἶναι ταπεινοφροσύνη. Καὶ εἰς τὰ κατορθώματα· νὰ εἶσαι ταπεινός. Διότι ἄκουσε τὸν Χριστὸν ὁ ὁποῖος λέγει, «Μακάριοι εἶναι οἱ ταπεινόφρονες»¹⁶, καὶ θέτει αὐτὸ πρῶτον ἀπὸ ὅλα. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «Μὲ πᾶσαν ταπεινοφροσύνην καὶ πραότητα, μὲ ὑπομονὴν εἰς τὸ νὰ ἀνέχεσθε ὁ ἓνας τὸν ἄλλον μὲ ἀγάπην». Διότι εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι μὲν κάποιος ταπεινός, νὰ εἶναι ὅμως καὶ ὀξύθυμος καὶ ὀργίλος, ἀλλὰ δὲν ὠφελεῖ καθόλου αὐτό. Διότι πολλὰς φορὰς κυριευόμενος ἀπὸ τὴν ὀργήν, καταστρέφει τὰ πάντα.

«Εἰς τὸ νὰ ἀνέχεσθε», λέγει, «ὁ ἓνας τὸν ἄλλον μὲ ἀγάπην». Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἀνέχεσαι, ἂν εἶσαι ὀργίλος καὶ κακολόγος; Εἶπε τὸν τρόπον· «μὲ ἀγάπην». Ἐὰν δὲν ἀνέχεσαι τὸν πλησίον, λέγει, πῶς θὰ σὲ ἀνεχθῇ ὁ Θεός; Ἐὰν σὺ δὲν ὑποφέρῃς αὐτὸν ὁ ὁποῖος εἶναι σύνδουλός σου, πῶς θὰ σὲ ὑπομείνῃ ὁ Κύριος. Ὅπου ὑπάρχει ἀγάπη, ὅλα εἶναι ὑποφερτά. «Καὶ νὰ φροντίζετε», λέγει, «νὰ διατηρῆτε τὴν ἐνότητα τοῦ Πνεύματος διὰ τοῦ συνδέσμου τῆς εἰρήνης». Δέσε λοιπὸν τὰ χέρια σου διὰ τῆς ἐπεικειᾶς. Πάλιν ἡ ὠραία λέξις, ὁ δεσμός· ἐμεῖς τὸν ἀφήσαμεν καὶ αὐτὸς πάλιν εἰς ἐμᾶς προσέτρεξε. Καλὰ εἶναι ἐκεῖνα τὰ δεσμά, καλὰ καὶ αὐτά· καὶ ἐκεῖνα ἀπὸ αὐτὰ γεννῶνται. Σύνδεσε τὸν ἑαυτὸν σου μὲ τὸν ἀδελφόν· αὐτοὶ πού εἶναι συνδεδεμένοι μὲ ἀγάπην, τὰ πάντα ὑποφέρουν ὡς ἐλαφρὸν ζυγὸν καὶ ὅχι βαρύν. Δέσε τὸν ἑαυτὸν σου μὲ ἐκεῖνον, καὶ ἐκεῖνον μὲ ἐσένα· σὺ εἶσαι κύριος διὰ νὰ κάνῃς καὶ τὰ δύο· διότι ὅποιον θέλω νὰ κάνω φίλον, θὰ τὸ κάνω μὲ εὐκολίαν. «Καὶ νὰ φροντίζετε», λέγει· δὲν τὸ λέγει αὐτὸ τυχαίως καὶ ὡς σχῆμα

ζοντες», φησὶν οὐχ ἀπλῶς, οὐδὲ τοῦ τυχόντιος ἐστί. «Σπουδάζοντες», φησί, «τηρεῖν τὴν ἐνόητα τοῦ Πνεύματος».

3. Τί ἐσιν ἐνόητος Πνεύματος; Καθάπερ ἐν σώματι πνεῦμά ἐστι τὸ πάντα συνέχον, καίτοιγε ἐν διαφόροις μέλεσιν οὕτω καὶ ἐνιαῦθα. Διὰ γὰρ τοῦτο τὸ Πνεῦμα ἐδόθη, ἵνα τοὺς γένει καὶ τρόποις διαφόροις διεσιτηκίας ἐνώση. Ὁ γὰρ γέρον καὶ ὁ νέος, ὁ πένης καὶ ὁ πλούσιος, ὁ παῖς καὶ ὁ ἔφηβος, ἡ γυνὴ καὶ ὁ ἀνὴρ, καὶ πᾶσα ψυχὴ ἐν τῇ γίνεται, καὶ μᾶλλον ἢ εἰ σῶμα ἐν ἧν. Ταύτης γὰρ τῆς συγγενείας πολλῶ μείζον ἐκείνη, καὶ πλείων ἢ ἀκριβεία αὕτη ἢ τῆς ἐνώσεως. Ἡ γὰρ τῆς ψυχῆς συνάφεια ἀκριβεσιτέρα ἐστίν, ὅσα καὶ ἀπλῆ καὶ μονοειδῆς ἐστι.

Πῶς δὲ αὕτη φυλάσσεται; «Ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης». Οὐκ ἐσιν ἐν ἔχθρα καὶ διασιάσει ταύτην εἶναι. «Ὁπου γὰρ ἔρις ἐν ὑμῖν», φησί, «καὶ ζῆλοι καὶ διχοστασίαι, οὐχὶ σαρκικοί ἐστε, καὶ κατὰ ἄνθρωπον περιπατεῖτε;». Καθάπερ γὰρ τὸ πῦρ, διὰ μὲν ξηρὰ εὖρη ξύλα, μίαν τὰ πάντα ἐργάζεται πυράν, διὰ δὲ ὑγρά, οὐδὲ ἐνεργεῖ οὐδὲ συγκολλᾶται οὕτω καὶ ἐνιαῦθα οὐδὲν τῶν ψυχρῶν αὐτὴν σοφίγξει δυνήσεται, ἕκαστον δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τῶν θερμῶν. Ἀπὸ τοῦτου γοῦν καὶ ἡ θερμότης τῆς ἀγάπης τίκται· ἀπὸ τοῦ συνδέσμου τῆς εἰρήνης βούλεται συνδῆσαι πάντας ἡμᾶς. Καθάπερ γὰρ, φησὶν, ἐὰν θέλῃς σανιτὸν ἐτέρω προσδεῖσαι, ἄλλως οὐ δυνήσῃ, ἀλλ' ἢ διὰ τοῦ κάκεινον σανιτῶ προσδεῖσαι· εἰ μέντοι ἐθέλῃς διπλοῦν ποιῆσαι τὸν δεσμόν, χρὴ κάκεινόν σοι προσδεθῆναι· οὕτω καὶ ἐνιαῦθα ἀλλήλοις προσδεδέσθαι βούλεται, οὐχ ἀπλῶς εἰρηνεύειν, οὐδὲ ἀπλῶς φιλεῖν, ἀλλ' ἐν πάντας εἶναι, μίαν ψυχὴν.

λόγου. «Καὶ νὰ φροντίζετε», λέγει, «νὰ τηρῆτε τὴν ἐνότητα τοῦ Πνεύματος».

3. Τί εἶναι ἐνότης Πνεύματος; Ὅπως ἀκριβῶς εἰς τὸ σῶμα ὑπάρχει πνεῦμα τὸ ὁποῖον συνέχει τὰ πάντα, ἂν καὶ εἰς διάφορα μέλη, ἔτσι καὶ ἐδῶ. Διότι διὰ τοῦτο ἐδόθη τὸ Πνεῦμα, διὰ νὰ ἐνώσῃ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι εἶναι χωρισμένοι κατὰ τὰ γένη καὶ κατὰ τοὺς τρόπους. Διότι ὁ γέρων καὶ ὁ νέος, ὁ πτωχὸς καὶ ὁ πλούσιος, τὸ παιδί καὶ ὁ ἔφηβος, ἡ γυναῖκα καὶ ὁ ἄνδρας καὶ κάθε ψυχὴ γίνεται ἓνα, καὶ περισσότερον ἀπὸ ὅσον ἂν ἦτο ἓνα σῶμα. Διότι ἀπὸ αὐτὴν τὴν συγγένειαν πολὺ μεγαλυτέρα εἶναι ἐκείνη, καὶ αὐτὴ ἡ ἔνωσις εἶναι τελειότερα. Διότι ἡ ἔνωσις τῆς ψυχῆς εἶναι τελειότερα, ὅσον καὶ πῶς ἀπλῆ καὶ ἀσύνθετος εἶναι αὐτή.

Πῶς ὅμως διατηρεῖται αὐτή; «Διὰ τοῦ συνδέσμου τῆς εἰρήνης». Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ζῆ αὐτὴ μέσα εἰς ἔχθραν καὶ διχόνοιαν. Διότι «ὅταν ὑπάρχη μεταξύ σας», λέγει, «ζηλοτυπία καὶ φιλονεικία καὶ διαίρεσις, δὲν εἴσθε τότε γῆινοὶ καὶ δὲν φέρεσθε ὡσὰν κοινοὶ ἄνθρωποι;». Διότι ὅπως ἀκριβῶς τὸ πῦρ, ὅταν μὲν εὖρη ξηρὰ φύλα, εἰς μίαν φωτιὰν μετατρέπει τὰ πάντα, ἐνῶ ὅταν εἶναι ὑγρὰ, οὔτε ἐνεργεῖ ἐπάνω των, οὔτε τὰ ἀνάπτει, ἔτσι καὶ ἐδῶ· τίποτε ἀπὸ ὅσα ψυχραίνουν τὴν ἀγάπην δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὴν κἀνῃ νὰ συνενώνῃ, ἐνῶ αὐτὸ ἠμπορεῖ νὰ τὸ κἀνῃ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τὸ καθένα ἀπὸ ὅσα τὴν θερμαίνουν. Ἐκτὸ αὐτὸ λοιπὸν γεννᾶται καὶ ἡ θερμότης τῆς ἀγάπης· ἀπὸ τὸν σύνδεσμον τῆς εἰρήνης θέλει νὰ δέσῃ μαζὶ ὅλους ἐμᾶς. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδή, λέγει, ἂν θέλῃς νὰ προσδέσῃς τὸν ἑαυτὸν σου εἰς κάποιον ἄλλον, δὲν θὰ ἠμπορέσῃς νὰ τὸ κἀνῃς αὐτὸ μὲ ἄλλον τρόπον, παρὰ μὲ τὸ νὰ προσδέσῃς καὶ ἐκεῖνον εἰς τὸν ἑαυτὸν σου· ἂν βεβαίως θέλῃς νὰ κἀνῃς διπλοῦν τὸν δεσμόν, πρέπει καὶ ἐκεῖνος νὰ προσδεθῆ εἰς ἐσένα· ἔτσι καὶ ἐδῶ θέλει νὰ συνδεθοῦν μεταξύ των, ὄχι ἀπλῶς νὰ εἰρηνεύουν, οὔτε ἀπλῶς ν' ἀγαποῦν, ἀλλὰ νὰ εἶναι ὅλοι ἓνα, μία ψυχὴ.

Καλὸς οὖτος ὁ δεσμός· τούτω τῷ δεσμῷ καὶ ἀλλήλοις καὶ
 πρὸς τὸν Θεὸν συνδήσωμεν ἑαυτούς. Οὐ θλίβει, οὐ πιέζει τὰς
 δεδεμένας χεῖρας οὖτος ὁ δεσμός, ἀλλ' ἀνίησι, καὶ ἐν εὐρυ-
 χωρίᾳ καθίστησι πολλῇ, καὶ τῶν λελυμένων μᾶλλον εὐθυμει-
 5 σθαι ποιεῖ. Ὁ ἰσχυρὸς καὶ δεδεμένος μετὰ τοῦ ἀσθενοῦς δια-
 βασιάζει τε ἐκεῖνον, καὶ οὐκ ἀφήσιν ἀπολέσθαι· κἄν μετὰ τοῦ
 ραθύμου προσδεθῇ, διεγείρει μᾶλλον αὐτόν. «Ἀδελφὸς γὰρ
 ὑπὸ ἀδελφοῦ βοηθούμενος», φησὶν, «ὡς πόλις ὀχυρᾶ». Ταύ-
 την τὴν ἄλυσιν οὐχ ὁδῶν διάσῃμα κωλύσαι δύναται, οὐκ οὐ-
 10 ρανός, οὐ γῆ, οὐ θάνατος, οὐκ ἄλλο οὐδέν, ἀλλὰ πάντων ἐσὶ
 κρείττω καὶ ἰσχυροτέρα. Αὕτη καὶ ἀπὸ μιᾶς τεχνεῖσα ψυχῆς,
 δύναται πολλοὺς ὁμοῦ περιλαβεῖν. Ἐκουε γὰρ Παύλου λέ-
 γοντος· «Οὐ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν, στενοχωρεῖσθε δὲ ἐν
 τοῖς σπλάγχνοις ὑμῶν· πλατύνθητε καὶ ὑμεῖς».

15 Τί δὴ οὖν τοῦτον λυμáινεται τὸν δεσμόν; Χρημάτων ξέ-
 ρως, φιλαρχίας, δόξης, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων χαύ-
 νους αὐτοὺς ποιεῖ καὶ διακόπτει. Πῶς οὖν ἵνα μὴ διακοπῶ-
 σιν; Ἐὰν ταῦτα ἐκποδῶν γένηται, καὶ μηδὲν παρενοχλῆ τῶν
 διαφθειρόντων τὴν ἀγάπην. Ἐκουε γὰρ τοῦ Χριστοῦ λέγον-
 20 τος· «Ὅταν πληθυνθῇ ἡ ἀνομία, ψυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν
 πολλῶν». Οὐδὲν οὕτως ἐναντίον ἀγάπῃ, ὡς ἁμαρτία, καὶ
 οὐ λέγω τῇ πρὸς τὸν Θεόν, ἀλλὰ τῇ πρὸς τὸν πλησίον. Πῶς
 οὖν λησται εἰρηνεύουσι, φησί; Πότε, εἶπέ μοι; Οὐχ διὰν λη-
 στρικῷ τρόπῳ χρῆσονται. Ἐὰν γὰρ ἐν αὐτοῖς, οἷς ἂν διαρέ-
 25 μωνται, μὴ τοὺς νόμους φυλάττωσι τοὺς τοῦ δικαίου, καὶ ἐ-
 κάστῳ ἀπονέμωσι τὸ δίκαιον, εὐρήσεις κἀκείνους ἐν πολέ-
 μοις καὶ μάχαις. Ὡστε οὐδὲ ἐν τοῖς κακοῖς τὴν εἰρήνην ἔ-

18. Παροιμ. 18, 19.

19. Β' Κορ. 6, 12-13.

20. Ματθ. 24, 12.

Καλὸς εἶναι αὐτὸς ὁ δεσμός· μὲ αὐτὸν τὸν δεσμόν καὶ μεταξύ μας καὶ μὲ τὸν Θεὸν ἃς συνδέσωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας. Δὲν πονεῖ οὔτε πιέζει τὰ δεμένα χέρια αὐτὸς ὁ δεσμός, ἀλλὰ ἐλευθερώνει καὶ μᾶς ὁδηγεῖ εἰς πολλὴν εὐρυχωρίαν, καὶ μᾶς κάνει περισσότερο νὰ αἰσθανώμεθα λυμένοι. Ὅταν ὁ ἰσχυρὸς εἶναι δεμένος μαζί μὲ τὸν ἀσθενῆ, στηρίζει καὶ ἐκεῖνον καὶ δὲν τὸν ἀφήνει νὰ καθῆ· καὶ ἂν συνδεθῆ μὲ τὸν ὀκνηρόν, διεγείρει αὐτὸν εἰς τὸ νὰ εἶναι πρόθυμος. Διότι «ὅταν ὁ ἕνας ἀδελφὸς βοηθῆται ὑπὸ ἄλλου ἀδελφοῦ», λέγει, «εἶναι καὶ οἱ δύο ὡς ἡ ὠχυρωμένη πόλις»¹⁸. Αὐτὴν τὴν ἀλυσίδα οὔτε ἡ ἀπόστασις τῶν ὁδῶν ἤμπορεῖ νὰ τὴν ἐμποδίσῃ, οὔτε ὁ οὐρανός, οὔτε ἡ γῆ, οὔτε ὁ θάνατος, οὔτε τίποτε ἄλλο, ἀλλ' εἶναι ἰσχυροτέρα καὶ δυνατωτέρα ἀπὸ ὅλα. Αὐτὴ ἡ ἀγάπη, καὶ ἀπὸ μίαν ψυχὴν ἐὰν γεννηθῆ, ἤμπορεῖ νὰ συμπεριλάβῃ πολλοὺς μαζί. Διότι ἤκουσε τὸν Παῦλον ὅταν λέγῃ· «Δὲν ὑπάρχουν περιορισμοὶ ἐκ μέρους μας· ὁ περιορισμὸς εἶναι εἰς τὰ ἰδικά σας αἰσθήματα. Ἀνταποδώσατε τὰ ἴδια, ἀνοίξατε καὶ σεῖς τὴν καρδίαν σας»¹⁹.

Τί καταστρέφει λοιπὸν αὐτὸν τὸν δεσμόν; Ἡ ἀγάπη τῶν χρημάτων, τῆς ἐξουσίας, τῆς δόξης καὶ τῶν ἄλλων ὅσα εἶναι ὅμοια μὲ αὐτά· αὐτὰ τοὺς ἀποχαυνώνουν καὶ τοὺς κατακόπτουν. Πῶς λοιπὸν νὰ μὴ κατακοποῦν; Ὅταν αὐτὰ ἀπομακρύνωνται καὶ τίποτε δὲν ἐμποδίζῃ αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι καταστρέφουν τὴν ἀγάπην. Διότι ἤκουσε τὸν Χριστὸν ὁ ὁποῖος λέγει· «Καὶ ἐπειδὴ θὰ πληθυνθῆ ἡ ἀνομία, θὰ ψυχρανθῆ ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν»²⁰. Τίποτε δὲν εἶναι τόσον ἐνάντιον εἰς τὴν ἀγάπην, ὅσον ἡ ἀμαρτία, καὶ δὲν ἐννοῶ μόνον τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπην, ἀλλὰ καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον. Πῶς λοιπὸν, λέγει, οἱ λησται ἔχουν μεταξύ των εἰρήνην; Πότε; εἶπέ μου. Ἀσφαλῶς ὄχι ὅταν ληστεύωνται μεταξύ των. Διότι ἐὰν μεταξύ των, εἰς ὅσα μοιράζωνται, δὲν φυλάξουν τοὺς νόμους τοῦ δικαίου καὶ δὲν ἀποδώσουν εἰς τὸν καθένα ὅ,τι τοῦ ἀναλογεῖ, θὰ εὕρησιν καὶ ἐκείνους νὰ εὕρισκωνται εἰς πόλεμον καὶ συγκρούσεις. Ὡστε οὔτε εἰς τὰ κακὰ

σιν εὐρεῖν πανταχοῦ δὲ ταύτην ἔσιν εὐρεῖν, ὅπου ἂν μετὰ δικαιοσύνης καὶ ἀρετῆς διῶσιν.

Ἄλλὰ τί; ἀνιερασιαὶ μὴ εἰρηνεύουσιν; Οὐδαμῶς. Ἄλλὰ τίνα θούλει εἶπω; Πλεονέκτης μετὰ πλεονέκτου οὐκ ἂν εἰρη-
 5 νεύσειέ ποτε· ὡς εἶγε μὴ ἦσαν δίκαιοι καὶ ἐπιεικεῖς καὶ ἀ-
 δικούμενοι μετὰ αὐτῶν, διεσπάσθη ἂν τὸ γένος. Καθάπερ
 δύο θηρίων σφόδρα πεινώτων, ἂν μὴ τι γένηται μέσον τὸ
 δυνάμενον ὑπ' αὐτῶν ἀναλωθῆναι, ἕαντὰ κατεσθίουσιν· οὕτω
 καὶ ἐπὶ τῶν πλεονεκτιῶν καὶ τῶν κακῶν ἐγένετο ἄν. Ὡστε
 10 οὐκ ἔστι εἰρήνην εἶναι, μὴ πρότερον ἀρετῆς κατορθωθείσης.
 Κατασκευάσωμεν πόλιν πάντων πλεονεκτιῶν καὶ ἰσοτίμων, καὶ
 μηδεὶς φερέτω τὸ ἀδικεῖσθαι, ἀλλὰ πάντες ἀδικεῖωσαν· μὴ
 δύναται οὐσιῆναι ἡ πόλις ἐκείνη; Οὐδαμῶς. Ἄλλὰ μοιχῶν ἐ-
 σιν εἰρήνη; Ἄλλ' οὐχὶ εὐρήσεις οὐδὲ δύο δμονοοῦντας.

15 Ὡστε οὐδὲν τοῦτου αἴτιον πάλιν ἢ τὸν τὴν ἀγάπην φυγῆ-
 ναι· τοῦ δὲ τὴν ἀγάπην φυγῆναι αἴτιον τὸ πληθυνθῆναι τὴν
 ἀνομίαν. Εἰ γὰρ φιλαντίαν ἄγει τοῦτο, καὶ διαιρεῖ καὶ σχί-
 ζει τὸ σῶμα, καὶ χαννοῖ καὶ διασπᾷ. Ἐνθα δὲ ἀρετὴ, τὸ ἐ-
 ναγίον ποιεῖ. Ὁ μὲν γὰρ ἐνάρετος καὶ χρημάτων κρείττων,
 20 κἂν μυροὶ ὧσιν ἐν πενίᾳ, δύναται ἂν εἶναι εἰρηνικός· οἱ δὲ
 πλεονέκται, κἂν δύο ὧσιν, οὐδέποτε δύνανται ἐν εἰρήνῃ εἶναι.
 Ὡστε ἂν ἡμεῖς ὦμεν ἐνάρετοι, ἡ ἀγάπη οὐκ ἀπολεῖται· ἀπὸ
 γὰρ ἀγάπης ἢ ἀρετῆς, καὶ ἀπὸ ἀρετῆς ἢ ἀγάπης. Καὶ πῶς,
 ἐγὼ λέγω. Ὁ ἐνάρετος οὐ προτιμᾷ χρήματα φιλίας, οὐδὲ
 25 μνηστεικός ἐστιν, οὐδὲ ἀδικεῖ τὸν πλησίον, οὐχ ὑβρίζει, φέ-
 ρει πάντα γενναίως. Ἀπὸ τοῦτων ἡ ἀγάπη συνίσταται. Πάλιν

εἶναι δυνατὸν νὰ εὕρωμεν τὴν εἰρήνην· εἶναι δυνατὸν ὅμως παντοῦ νὰ εὕρωμεν αὐτήν, ὅπου ζοῦν μὲ δικαιοσύνην καὶ ἀρετήν.

Ἄλλὰ μήπως ἔχουν εἰρήνην οἱ ἀντερασταί; Καθόλου. Ἄλλὰ διὰ ποῖον θέλεις νὰ εἶπω; Ὁ πλεονέκτης μὲ τὸν πλεονέκτην δὲν θὰ εἰρήνευε ποτέ· διότι ἐὰν βεβαίως δὲν ἦσαν οἱ ἄνθρωποι δίκαιοι καὶ ἐπεικεῖς μεταξύ των, θὰ εἶχε διασπασθῆ τὸ γένος. Ὅπως ἀκριβῶς δύο θηρία τὰ ὁποῖα πεινοῦν πολὺ, ἂν δὲν παρουσιασθῆ ἔμπρός των κάτι τὸ ὁποῖον ἠμποροῦν νὰ φάγουν, κατατρῶγονται μεταξύ των, ἔτσι θὰ ἐγίνετο καὶ μὲ τοὺς πλεονέκτας καὶ τοὺς κακοὺς. Ὡστε δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχη εἰρήνη, ἐὰν προηγουμένως δὲν ἔχη κατορθωθῆ ἡ ἀρετή. Ἄς ὑποθέσωμεν ὅτι κατασκευάζομεν μίαν πόλιν, ὅπου ὅλοι οἱ πολῖται εἶναι πλεονέκται καὶ ἔχουν τὴν ἴδιαν ἀξίαν καὶ τὰ ἴδια δικαιώματα, καὶ κανεὶς δὲν ἀνέχεται ν' ἀδικῆται, ἀλλὰ ὅλοι ἀδικοῦν· μήπως εἶναι δυνατὸν νὰ σταθῆ ἐκείνη ἡ πόλις; Καθόλου. Ἄλλὰ μήπως ὑπάρχει εἰρήνη μεταξύ μοιχῶν; Δὲν θὰ εὕρης ὅμως οὔτε δύο νὰ ὁμονοοῦν.

Ὡστε καμμία ἄλλη αἰτία δὲν ὑπάρχει πάλιν, παρὰ τὸ ὅτι ἐψυχράνθη ἡ ἀγάπη· ἡ δὲ αἰτία διὰ τὸ ὅτι ἐψυχράνθη ἡ ἀγάπη, εἶναι ὅτι ἐπληθύνθη ἡ ἀνομία. Διότι αὐτὸ παρασύρει εἰς φιλαυτίαν καὶ διαιρεῖ καὶ σχίζει τὸ σῶμα καὶ ἀποκαυνώνει καὶ διασπᾷ. Ὅπου ὅμως ὑπάρχει ἀρετή, κάνει τὸ ἀντίθετον. Διότι ὁ μὲν ἐνάρετος, καὶ ὅταν εἶναι κύριος χρημάτων καὶ ὅταν εἶναι χιλιάδες εἰς πτωχείαν, δύναται νὰ εἶναι εἰρηνικός· ἐνῶ οἱ πλεονέκται, ἀκόμη καὶ ἂν εἶναι δύο, οὐδέποτε ἠμποροῦν νὰ εἰρηνεύσουν. Ὡστε ἐὰν ἐμεῖς εἴμεθα ἐνάρετοι, ἡ ἀγάπη δὲν ἀφανίζεται. Διότι ἀπὸ τὴν ἀγάπην γεννᾶται ἡ ἀρετή, καὶ ἡ ἀρετὴ ἀπὸ τὴν ἀγάπην. Καὶ θὰ σᾶς εἶπω μὲ ποῖον τρόπον. Ὁ ἐνάρετος δὲν προτιμᾷ τὰ χρήματα ἀπὸ τὴν φιλίαν, οὔτε μνησικάκος εἶναι, οὔτε ἀδικεῖ τὸν πλησίον, οὔτε ὑβρίζει, ὑπομένει τὰ πάντα μὲ γενναιότητα. Ἀπὸ αὐτὰ συνίσταται ἡ ἀγάπη. Καὶ πάλιν, ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος

ὁ ἀγαπῶν, πάντα ταῦτα ὑφίσταται. Οὕτως ἀλλήλων ἐστὶ κατασκευαστικά. Καὶ τοῦτο μὲν ἐντιϋθεν δείκνυται, διὰ ἀπο ἀρετῆς ἢ ἀγάπης· τῷ γὰρ εἶπειν, «Ὅταν πληθυνθῇ ἡ ἀνομία, ψυγήσεται ἡ ἀγάπη», τοῦτο ἐδήλωσεν· διὰ δὲ ἀπο ἀγάπης ἢ ἀρετῆς, «Ὁ ἀγαπῶν τὸν πλησίον, νόμον ἐπλήρωσε», φησὶν. Ὡστε ἐν τῶν δύο εἶναι χρῆ, ἢ σφόδρα φιλικὸν καὶ ἐρώμενον ἢ σφόδρα ἐνάρετον. Ὁ γὰρ τὸ ἐν ἔχων, ἐξ ἀνάγκης καὶ τὸ ἕτερον κέκιηται καὶ τὸναντίον, ὁ μὴ εἰδὼς φιλεῖν, καὶ πονηρὰ ἐργάσεται πολλά· ὁ πονηρὰ ἐργαζόμενος, οὐδὲ φιλεῖν οἶδε.

10 4. Μειδιώξωμεν τοίνυν τὴν ἀγάπην· φρούριον γὰρ ἐστὶ πρὸς τὸ μηδὲν συγχωρῆσαι ἡμᾶς κακὸν παθεῖν. Συνδήσωμεν τοίνυν ἑαυτούς. Μηδὲν δολερὸν ἔσιω παρ' ἡμῖν, μηδὲν ὑπουλον· οὐδὲν γὰρ εὐρίσκειται τοιοῦτον, ἔνθα ἂν ἦ φιλία. Εἶπε δὲ τοῦτο καὶ ἄλλος σοφὸς τις ἀνήρ· «Ἐπὶ φίλον ἐὰν καὶ σπά-

15 σης ρομφαίαν, μὴ ἀπελπίσης· ἐστὶ γὰρ ἐπάνοδος· ἐπὶ φίλον ἐὰν ἀνοίξης τὸ σιόμα, μὴ ἀπογνώς· ἐστὶ γὰρ διαλλαγή, ἄνευ ὄνειδισμοῦ, καὶ μυστηρίων ἀποκαλύψεως, καὶ πληγῆς δολίας· ἐν τούτοις ἀποφεύγει φίλος»· ἐν ἀποκαλύψει μυστηρίων· Ἄν πάντες τοίνυν ὦμεν φίλοι, οὐδὲ μυστηρίων δεῖ· ὥσπερ γὰρ

20 αὐτὸς τις πρὸς ἑαυτὸν οὐδὲν ἔχει μυστήριον, οὐδὲ αὐτὸς ἑαυτὸν κρύπτειν δυνήσεται· οὕτως οὐδὲ τοὺς φίλους. Οὐκ ὄντων οὖν μυστηρίων, ἀδύνατος ἢ ἐκ τούτου διακοπή. Δι' οὐδὲν γὰρ ἔχομεν μυστήρια ἢ διὰ τὸ μὴ πᾶσι θαρρεῖν· ὥστε ὁ ψυγμὸς τῆς ἀγάπης πεποίηκε μυστήρια. Τί γὰρ ἔχεις μυστηρί-

25 ον; ἀδικῆσαι τὸν πλησίον βούλει; ἢ κωλύεις ἀγαθοῦ τινος

21. Ρωμ. 13, 8.

22. Σοφ. Σειρ. 22, 21-22.

ἀγαπᾶ, ὅλα αὐτὰ τὰ θέτει πλησίον. Ἔτσι βοηθοῦνται καὶ συγκροτοῦνται μεταξύ των. Καὶ αὐτὸ μὲν ἀποδεικνύεται ἐδῶ, ὅτι ἀπὸ τὴν ἀρετὴν γεννᾶται ἡ ἀγάπη· διότι μὲ τὸ νὰ εἶπῃ, «Ὅταν θὰ πληθυνθῇ ἡ ἀνομία, τότε θὰ ψυχρανθῇ ἡ ἀγάπη», αὐτὸ ἐφανέρωσε· διὰ τὸ ὅτι δὲ ἀπὸ τὴν ἀγάπῃ γεννᾶται ἡ ἀρετὴ, «ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἀγαπᾶ τὸν πλησίον ἔχει ἐκπληρώσει τὸν νόμον»²¹, λέγει. Ὡστε ἓνα ἀπὸ τὰ δύο πρέπει νὰ ὑπάρχη, ἢ νὰ εἶναι κανεὶς πολὺ φιλικὸς καὶ ν' ἀγαπᾶ ἢ πολὺ ἐνάρετος. Διότι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔχει τὸ ἓνα ἀποκτᾶ κατ' ἀνάγκην καὶ τὸ ἄλλο· καὶ τὸ ἀντίθετον, ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δὲν ἀγαπᾶ, θὰ διαπράξῃ καὶ πολλὰ κακά· ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος διαπράττει τὸ κακόν, οὔτε ν' ἀγαπᾶ γνωρίζει.

4. Ἄς ἐπιδιώξωμεν λοιπὸν τὴν ἀγάπην· διότι εἶναι φρούριον εἰς τὸ νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ νὰ πάθωμεν κανένα κακόν. Ἄς συνδέσωμεν λοιπὸν τοὺς ἑαυτοὺς μας. Τίποτε δόλιον ἢ ὑπουλον ἄς μὴ ὑπάρχη μεταξύ μας. Τίποτε τέτοιον δὲν ὑπάρχει, ὅπου ὑπάρχει ἡ ἀγάπη. Τὸ εἶπε δὲ αὐτὸ καὶ κάποιος ἄλλος σοφὸς ἄνδρας· «Εἰς φίλον καὶ ἂν ἀκόμη σύρης τὸ ξίφος, μὴ ἀπελπισθῆς· διότι ὑπάρχει ὁδὸς ἐπιστροφῆς· εἰς φίλον καὶ ἂν ὀμιλήσῃς μὲ θυμόν, μὴ ἔλθῃς εἰς ἀπόγνωσιν· διότι ὑπάρχει δυνατότης συνδιαλλαγῆς. Μόνον εἰς τὸ νὰ τὸν ἐξευτελίσῃς, καὶ εἰς τὸ ν' ἀποκαλύψῃς μυστικά, καὶ νὰ τὸν πληγώσῃς μὲ δόλον, δὲν ὑπάρχει συμφιλίωσις· διότι αὐτὰ ἀποδιώκουν κάθε φίλον»²². εἰς τὸ ν' ἀποκαλύψῃς δηλαδὴ μυστικά. Ἄν λοιπὸν εἴμεθα ὅλοι φίλοι, οὔτε μυστικά χρειάζονται· διότι ὅπως ἀκριβῶς κανεὶς δὲν ἔχει μυστικά ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του, οὔτε ἠμπορεῖ ν' ἀποκρύψῃ κάτι ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του, ἔτσι οὔτε ἀπὸ φίλους. Ἐὰν δὲν ὑπάρχουν λοιπὸν μυστικά, εἶναι ἀδύνατος ἡ διακοπὴ τῆς φιλίας. Διότι διὰ κανένα ἄλλον λόγον δὲν ἔχομεν μυστικά, παρὰ διότι δὲν ἔχομεν θάρρος πρὸς ὄλους· ὥστε τὸ ὅτι ἐψυχράνθη ἡ ἀγάπη δημιουργεῖ μυστικά. Διότι τί ἔχεις μυστικόν; Θέλεις ν' ἀδικήσῃς τὸν πλησίον; Ἢ τὸν ἐμποδίζεις νὰ μετάσῃ εἰς τὴν ἀπόλαυσιν κάποιου ἀγαθοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ κρύπτεις τὰ

μετέχειν, καὶ διὰ τοῦτο κρύπεις; Ἄλλ' οὐδὲν τοῦτων ἀλλ' αἰσχύνῃ; Οὐκοῦν τοῦ μὴ θαρρεῖν τοῦτο τεκμήριον. Ἄν μὲν οὖν ἀγάπη ἦ, οὐκ ἔσται μωσθηρῶν ἀποκάλυψις, ἀλλ' οὐδὲ ὄνειδισμός.

5 Τί γάρ, εἶπέ μοι; τίς ἂν τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ ὄνειδίσειεν; Εἰ δὲ καὶ γένοιτο, ἐπὶ κέρδει. Ἐπεὶ καὶ παισὶν ὄνειδίζομεν, δακεῖν αὐτοὺς βουλόμενοι· καὶ ὁ Χριστὸς τότε ἤρξαιτο ὄνειδίσειν τὰς πόλεις, λέγων, «Οὐαὶ σοὶ Χωραζίν, οὐαὶ σοὶ Βηθσαϊδά», ἵνα ὄνειδισμῶν ἀπαλλάξῃ. Οὐδὲν γὰρ οὕτω δύνα-
10 ται καθάρασθαι διανοίας, καὶ διαναστηῆσαι μᾶλλον αὐτήν καὶ παρειμένῃν ἀνορθῶσαι. Μὴ ἔτι ὄνειδίζομεν ἀπλῶς ἀλλήλους. Τί γάρ; ἐπὶ χρήμασιν αὐτὸν ὄνειδίσεις; Μηδαμῶς, εἶγε κοινὰ τὰ ὄντια κέκτησθαι. Ἄλλ' ἐπὶ ἁμαρτήμασιν; Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο, ἀλλὰ μᾶλλον διορθώσεις. «Καὶ πληγῆς», φησί, «δολίας». Τίς
15 δὲ ἑαυτὸν ἀναιρήσει; τίς δὲ πλήξει; Οὐδὲ εἷς.

Διώκωμεν τοίνυν τὴν ἀγάπην. Οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, ἀγαπῶμεν, ἀλλά, διώκωμεν. Πολλῆς δεῖ τῆς σπουδῆς· ταχέως ἀφανίζεται, ὀξεία πρὸς ἀναχώρησίν ἐστι· τοσαῦτα ἐν τῷ βίῳ τῷ πράγματι τοῦτω λυμάνεται. Ἄν διώκωμεν αὐτήν, οὐ φθάσει
20 ἀπελθεῖν, ἀλλὰ ταχέως αὐτήν ἐξελεύσομεν. Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ τῷ οὐρανῷ συνῆψε τὴν γῆν· ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ τὸν θρόνον τὸν βασιλικὸν ἐκάθισεν· ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ τὸν Θεὸν ἔδειξεν ἐπὶ τῆς γῆς· ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ τὸν δεσπότην δοῦλον ἐποίησεν· ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τῶν ἐ-
25 χθρῶν τὸν ἀγαπητὸν, ὑπὲρ τῶν μισούντων τὸν Υἱόν, ὑπὲρ τῶν δούλων τὸν δεσπότην, ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων τὸν Θεόν, ὑπὲρ οἰκειῶν τὸν ἐλεύθερον ἐκδοθῆναι ἐποίησε. Καὶ οὐδὲ μέχρι τοῦτου ἔσται, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ μείζονα ἡμᾶς ἐκάλεσεν. Οὐ γὰρ ἀπήλ-

23. Λουκᾶ 10, 18.

24. Α' Κορ. 14, 1.

ἔργα σου; Τίποτε ἀπὸ αὐτά· ἀλλ' ἐντρέπεσαι; Λοιπὸν αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξις τοῦ ὅτι δὲν ὑπάρχει οἰκειότης καὶ θάρρος. Ἐὰν λοιπὸν ὑπάρχη ἀγάπη, δὲν θὰ ὑπάρχη ἀποκάλυψις μυστικῶν ἀλλ' οὔτε περιφρόνησις καὶ ἐξευτελισμός.

Διότι, εἶπέ μου, ποῖος θὰ ἐκατηγόρει τὴν ἰδικὴν του ψυχὴν; Ἐὰν ὅμως γίνῃ, θὰ γίνῃ πρὸς ὄφελος. Διότι καὶ τὰ παιδιὰ τὰ κατηγοροῦμεν, ἀλλ' ἐπειδὴ θέλομεν νὰ τὰ παιδεύσωμεν· καὶ ὁ Χριστὸς τότε ἤρχισε νὰ κατηγορῇ τὰς πόλεις, λέγων· «Ἀλλοίμονον εἰς ἐσὲ Χοραζίν, ἀλλοίμονον εἰς ἐσὲ, Βηθσαϊδὰ»²³, ἀλλὰ διὰ ν' ἀπαλλάξῃ αὐτὰς ἀπὸ τῆν κατηγορίαν εἰς τὴν κρίσιν. Διότι τίποτε δὲν δύναται νὰ καταπραῦνῃ τόσον τὴν διάνοιαν καὶ νὰ τὴν ἀνασηκώσῃ καὶ ἐνῶ εἶναι ἀποχαυνωμένη νὰ τὴν ἀνορθώσῃ. Ἄς μὴ κατηγοροῦμεν λοιπὸν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον χωρὶς λόγον. Διότι τί; διὰ χρήματα κατηγορεῖς αὐτόν; Καθόλου, ἐὰν βεβαίως ὅλα ὅσα ἀποκτᾶς εἶναι κοινά. Μήπως δι' ἁμαρτίας; Οὔτε ὅμως δι' αὐτό, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ κάνεις πρὸς διόρθωσιν. «Καὶ νὰ τὸν πληγώσῃς», λέγει, «μὲ δόλον». Ποῖος ὅμως θὰ φονεύσῃ τὸν ἑαυτὸν του; ποῖος θὰ πληγώσῃ; κανεῖς.

Ἄς ἐπιδιώκωμεν λοιπὸν τὴν ἀγάπην. Δὲν εἶπεν ἀπλῶς ν' ἀγαπῶμεν, ἀλλὰ νὰ ἐπιδιώκωμεν²⁴. Χρειάζεται πολλὴ φροντίς· ταχέως ἐξαφανίζεται, ἀλλ' εἶναι καὶ πολὺ ταχεῖα εἰς τὸ ν' ἀναχωρῇ· τόσα πράγματα εἰς αὐτὴν τὴν ζωὴν τὴν καταστρέφουν. Ἐὰν τὴν ἐπιδιώκωμεν, δὲν θὰ προφθάσῃ νὰ ἀπέλθῃ, ἀλλὰ ταχέως θὰ τὴν συγκρατήσωμεν. Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἤνωσε τὸν οὐρανὸν μὲ τὴν γῆν· ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐκάθισε τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν βασιλικὸν θρόνον· ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐφάνέρωσε τὸν Θεὸν ἐπὶ τῆς γῆς· ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἔκανε τὸν Κύριον δούλον· ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἔκανε νὰ σταυρωθῇ πρὸς χάριν τῶν ἐχθρῶν ὁ ἀγαπητός, πρὸς χάριν τῶν μισούντων ὁ Υἱός, πρὸς χάριν τῶν δούλων ὁ δεσπότης, πρὸς χάριν τῶν ἀνθρώπων ὁ Θεός, πρὸς χάριν τῶν δούλων ὁ ἐλεύθερος. Καὶ οὔτε μέχρι ἐδῶ ἐσταμάτησεν, ἀλλὰ καὶ εἰς μεγαλύτερα μᾶς ἐκάλεσε. Διότι δὲν μᾶς ἀπήλλα-

λαξεν ἡμᾶς τῶν προτέρων κακῶν, ἀλλὰ καὶ πολλῶ μείζονα δώσειν ἕτερα ἐπηγγείλατο. Ὑπὲρ δὴ τούτων εὐχαριστήσαντες τῷ Θεῷ, πᾶσαν ἀρειὴν μετέλθωμεν, καὶ πρὸ πάντων τὴν ἀγάπην μετὰ ἀκριθείας κατορθώσωμεν, ἵνα καταξιωθῶμεν εὐεπιτυχεῖν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτις, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ξεν ἀπὸ τὰ προηγούμενα κακὰ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπεσχέθη ὅτι θὰ μᾶς δωρήσῃ ἄλλα πολὺ μεγαλύτερα. Ὑπὲρ ὅλων αὐτῶν λοιπὸν ἀφοῦ εὐχαριστήσωμεν τὸν Θεόν, κάθε ἀρετὴν ἃς ἀποκτήσωμεν, διὰ νὰ καταξιωθῶμεν νὰ ἐπιτύχωμεν τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς ἔχει ὑποσχεθῆ μετὰ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μετὰ τὸν ὁποῖον εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει δόξα, δύναμις, τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Ι΄

Ἐφ. 4, 4

«Ἐν σῶμα καὶ ἐν Πνεῦμα, καθὼς καὶ ἐκλήθητε ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ὑμῶν».

8 1. Ὅταν ἐπὶ τι μείζον παρακαλῆ ὁ μακάριος Παῦλος, συνειδὸς ὢν σφοδρὰ καὶ πνευματικός, ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ποιεῖται τὴν παράκλησιν, τοῦτο δὴ αὐτὸ παρὰ τοῦ Κυρίου μεμαθηκώς· καθὼς καὶ ἀλλαχοῦ φησι «Περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ, καθὼς καὶ ὁ Θεὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ παρέδωκεν
10 ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν»· καὶ πάλιν, «Τοῦτο φρονείσθω ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρπαγμὸν ἠγήσατο ἰὸ εἶναι ἴσα Θεῷ». Τοῦτο δὴ καὶ ἐνιαυθὰ ποιεῖ. Ὅταν γὰρ ἦ τὰ ὑποδείγματα μεγάλα τὰ προκείμενα, σφοδρὸς ἐστὶν ὁ ζῆλος καὶ ὁ πόθος. Τί γάρ φησιν, εἰς
15 ἐνόητα προιερέων ὑμᾶς; «Ἐν σῶμα καὶ ἐν Πνεῦμα, καθὼς καὶ ἐκλήθητε ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ὑμῶν· εἰς Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα».

Τί δέ ἐστιν, «ἐν σῶμα»; Οἱ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης πιστοί, καὶ ὄντες καὶ γενόμενοι καὶ ἐσόμενοι. Πάλιν καὶ
20 οἱ πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας εὐηρεσιηκότες, ἐν σῶμά εἰσι. Πῶς; Ὅτι κἀκεῖνοι τὸν Χριστὸν ἤδεσαν. Πόθεν δῆλον; «Ἀβραὰμ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἠγαλλιάσατο, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμήν, καὶ εἶδε, καὶ ἐχάρη»· καὶ πάλιν, «Εἰ ἐπιστεύετε», φησί, «Μωϋσῆ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί· περὶ γὰρ
25 ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψε», καὶ οἱ προφηταί. Οὐκ ἂν δὲ ἔγραψαν περὶ οὗ ἠγνόουν· οὐ γὰρ ἠγνόουν ἂ ἔλεγον. Εἰδότες δὲ αὐτόν, καὶ προσεκύνον. Ὡστε κἀκεῖνοι ἐν σῶμα. Οὐ

1. Ἐφεσ. 4, 4.
2. Ἐφεσ. 5, 2.
3. Φιλιπ. 2, 5-6.

4. Ἐφεσ. 4, 4-5.
5. Ἰωάν. 8, 56.
6. Ἰωάν. 5, 46.

ΛΟΓΟΣ Ι΄

Ἐφ. 4, 4

«Ἐνα σῶμα ὑπάρχει καὶ ἓνα Πνεῦμα, καθὼς καὶ μία εἶναι ἡ ἐλπίς τῆς κλήσεώς σας»¹.

1. Ὅταν προτρέπη διὰ κάτι μεγαλύτερον ὁ μακάριος Παῦλος, ἐπειδὴ εἶναι πολὺ συνετὸς καὶ πνευματικός, ἀπὸ τὰ εἰς τοὺς οὐρανοὺς κάμνει τὴν προτροπὴν, ὅπως ἐδιδάχθη αὐτὸ ἀπὸ τὸν Κύριον καθὼς καὶ ἀλλοῦ λέγει· «Νὰ ζῆτε μὲ ἀγάπην ὅπως καὶ ὁ Χριστὸς μᾶς ἠγάπησε καὶ παρέδωσε τὸν ἑαυτὸν του δι' ἐμᾶς»²· καὶ πάλιν· «Ἄς ἐπικρατῆ μεταξὺ σας τὸ ἴδιον φρόνημα, τὸ ὁποῖον ὑπῆρχε καὶ εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ εἶχε θεϊκὴν ὑπαρξιν, δὲν ἐθεώρησε τὸ ὅτι ἦτο ἴσος πρὸς τὸν Θεὸν ὡσὰν κάτι πρὸς ἀρπαγμόν»³. Αὐτὸ λοιπὸν κάνει καὶ ἐδῶ. Διότι ὅταν τὰ παραδείγματα τὰ ὁποῖα προβάλλονται εἶναι μεγάλα, εἶναι δυνατὸς ὁ ζῆλος καὶ ὁ πόθος. Διατί ὅμως, λέγει, μᾶς προτρέπει εἰς ἐνότητα; «Ἐνα σῶμα ὑπάρχει καὶ ἓνα Πνεῦμα, καθὼς καὶ μία εἶναι ἡ ἐλπίς τῆς κλήσεώς σας, τὴν ὁποίαν ἐλάβετε. Ἐνας εἶναι ὁ Κύριος, μία ἡ πίστις, ἓνα τὸ βάπτισμα»⁴.

Τί σημαίνει ὅμως «ἐν σῶμα»; Ὅλοι οἱ πιστοὶ τῆς οἰκουμένης, ὅπου εὐρίσκονται, καὶ ὅσοι εἶναι, καὶ ὅσοι ἔγιναν, καὶ ὅσοι θὰ γίνουν. Ἐπίσης καὶ ὅσοι εὐηρέστησαν τὸν Θεὸν πρὸ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ, εἶναι ἓνα σῶμα. Πῶς; Διότι καὶ ἐκεῖνοι ἐγνώριζον τὸν Χριστόν. Ἀπὸ πού εἶναι φανερόν; «Ὁ Ἀβραάμ, ὁ πατὴρ σας, ἠσθάνθη ἀγαλλίασιν, διότι ἐπρόκειτο νὰ ἰδῆ τὴν ἡμέραν μου καὶ εἶδε καὶ ἐχάρη»⁵. Καὶ πάλιν, «Ἐὰν ἐπιστεύατε εἰς τὸν Μωϋσῆν», λέγει, «θὰ ἐπιστεύατε καὶ εἰς ἐμέ, διότι δι' ἐμὲ ἔγραψεν ἐκεῖνος»⁶, καὶ οἱ προφηταί. Δὲν θὰ ἔγραφον ὅμως δι' ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον ἠγνόουν· διότι δὲν ἠγνόουν ὅσα ἔλεγον. Ἐφ' ὅσον δὲ ἐγνώριζον αὐτόν, τὸν προσεκύνουν. Ὡστε καὶ ἐκεῖνοι εἶναι

διέσπηκε σῶμα πνεύματος, ἐπεὶ οὐκ ἂν εἴη σῶμα. Καὶ γὰρ καὶ ἡμῖν ἔθος ἐπὶ τῶν ἠνωμένων καὶ πολλὴν τὴν ἀκολουθίαν ἐχόντων λέγειν, Ἐν σῶμά ἐστιν.

Οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τῆς ἐνώσεως τὸ σῶμα λαμβάνομεν. Μία κεφαλή· εἰ δὲ μία κεφαλή, καὶ ἓν σῶμα. Τὸ σῶμα ἐξ ἐντίμων καὶ ἀτίμων σύγκειται μελῶν πλὴν ἀλλ' οὔτε τοῦ φαυλοτάτου τὸ μεῖζον κατεξανίσταται, οὔτε τούτῳ ἐκεῖνο διαφθορεῖται. Καίτοιγε οὐ τὴν αὐτὴν συντέλειαν τὰ πάντα εἰσφέρει, ἀλλὰ κατὰ μὲν τὸν τῆς ἀνάγκης λόγον, καὶ διὰ πάντα ἀναγκαίως γεγένηται, καὶ εἰς χρεῖας διαφόρους, πάντα ὁμοίωμα ἔστι δὲ τὰ μὲν καιριώτατα, τὰ δὲ ἥτιονα. Οἶον, ἡ κεφαλή παντὸς τοῦ σώματος ἐστὶ κυριωτέρα, τὰς τε αἰσθήσεις πάσας ἐν ἑαυτῇ ἔχουσα, καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ἡγεμονικόν, καὶ κεφαλῆς ἄνευ ζῆσαι οὐκ ἔστι ποδῶν δὲ ἐκκοπέτων πολλοὶ πολὺν χρόνον ἐβίωσαν. Ὡστε οὐ τῇ θέσει μόνον αὐτὴ βελτίων ἐκείνων, ἀλλὰ καὶ αὐτῇ τῇ ἐνεργείᾳ καὶ τῇ τάξει.

Τί δὴ τοῦτο λέγω; Εἰσὶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πολλοί, εἰσὶν εἰς ὕψος ἀνωρθωμένοι, καθάπερ ἡ κεφαλή, τὰ οὐράνια περισκοποῦντες, καθάπερ οἱ ὀφθαλμοὶ οἱ ἐν τῇ κεφαλῇ, πολὺ τῆς γῆς ἀφεισηκότιες, οὐδὲν ἔχοντες κοινὸν πρὸς αὐτήν· ἄλλοι δὲ ποδῶν τάξιν ἐπέχουσι, τὴν γῆν πατοῦντες, ποδῶν μέντοι ὑγιεινῶν. Οὐ γὰρ τὸ τὴν γῆν παιεῖν ἐγκλημα ποδῶν, ἀλλὰ τὸ εἰς πονηρίαν τρέχειν· «Οἱ πόδες γὰρ αὐτῶν», εἰς πονηρίαν τρέχουσι». Μηδὲ οἳτι, φησὶ, μέγα φρονεῖωσαν κατὰ τῶν ποδῶν, μηδὲ ἐκεῖνοι τούτοις βασκανέωσαν· ἐπεὶ τὸ οἰκειὸν ἐκάστου κάλλος ἀνήρηται, καὶ ἡ

ἓνα σῶμα. Δὲν χωρίζει τὸ σῶμα ἀπὸ τὸ πνεῦμα, ἐπειδὴ δὲν θὰ ἦτο τότε σῶμα. Ἀλλὰ καὶ εἰς ἐμᾶς ὑπάρχει συνήθεια νὰ λέγωμεν δι' ὅσα εἶναι ἠνωμένα καὶ εἶναι στενὰ συνδεδεμένα μεταξὺ των, ὅτι εἶναι ἓνα σῶμα.

Ἔτσι καὶ ἡμεῖς χρησιμοποιοῦμεν ὡς παράδειγμα διὰ τὴν ἔνωσιν τὸ σῶμα. Μία κεφαλή· ἐὰν ὅμως μία εἶναι ἡ κεφαλή, ἓνα εἶναι καὶ τὸ σῶμα. Τὸ σῶμα συνίσταται ἀπὸ μέλη τιμώμενα καὶ μὴ· ἀλλ' ὅμως οὔτε τὸ πλέον τιμώμενον ἐπαναστατεῖ κατὰ τοῦ ἀσχημοτέρου, οὔτε αὐτὸ φθονεῖ τὸ ἄλλο, καὶ παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι δὲν προσφέρουν ὅλα τὴν ἰδίαν βοήθειαν, ἀλλὰ συμφώνως πρὸς τὴν ἀνάγκην τὴν ὁποίαν καλύπτουν, διότι ὅλα δι' ἀνάγκην ἔγιναν καὶ διὰ διαφοροῦς ἀνάγκας, παρ' ὅλα αὐτὰ ὅλα εἶναι ἰσότιμα· ἀλλ' ὅμως ἄλλα εἶναι πάρα πολὺ χρήσιμα, ἄλλα δὲ ὀλιγώτερον. Ὅπως, ἡ κεφαλή εἶναι ἡ κυριωτέρα ἀπὸ ὅλον τὸ σῶμα, τὰ ἄλλα δὲ ὀλιγώτερον· διότι ἔχει μέσα τῆς ὄλας τὰς αἰσθήσεις καὶ τὸ ἡγεμονικὸν τῆς ψυχῆς, καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ζῆσθαι κανεὶς χωρὶς κεφαλὴν· ἐνῶ πολλοὶ ἔζησαν, ἂν καὶ τοὺς εἶχον κοπῆ τὰ πόδια ἐπὶ πολὺν χρόνον. Ὡστε, ὅχι μόνον ὡς πρὸς τὴν θέσιν εἶναι αὐτὴ καλυτέρα ἀπὸ ἐκεῖνα, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς αὐτὰς τὰς ἐνεργείας καὶ τὴν τάξιν.

Διατί ὅμως λέγω αὐτά; Ὑπάρχουν εἰς τὴν ἐκκλησίαν πολλοί, ποὺ εἶναι ἀνωρθωμένοι εἰς ὕψος, ὅπως ἀκριβῶς ἡ κεφαλή, οἱ ὁποῖοι ἀτενίζουν ἀπὸ ὕψος εἰς τὰ οὐράνια, ὅπως οἱ ὀφθαλμοὶ οἱ εὐρισκόμενοι εἰς τὴν κεφαλὴν, καὶ ἀπέχουν πολὺ ἀπὸ τὴν γῆν, μὴ ἔχοντες τίποτε κοινὸν πρὸς αὐτήν· ἄλλοι πάλιν ἀπέχουν θέσιν ποδῶν, πατοῦντες εἰς τὴν γῆν, ἀλλὰ ποδῶν ὑγιῶν κατὰ τὴν πίστιν. Καθ' ὅσον ἔγκλημα τῶν ποδῶν δὲν εἶναι τὸ νὰ πατοῦν εἰς τὴν γῆν, ἀλλὰ τὸ νὰ τρέχουν εἰς τὰ πονηρὰ ἔργα· διότι, λέγει, «οἱ πόδες αὐτῶν τρέχουν πρὸς τὸ κακόν»⁷. Οὔτε αὐτοί, λέγει, ἄς μὴ μεγαλοφρονοῦν κατὰ τῶν ποδῶν, οὔτε ἐκεῖνοι ἄς μὴ φθονοῦν αὐτούς· ἐπειδὴ ἔτσι τὸ ἰδιαίτερον κάλλος ἐκάστου μέλους ἀφανίζεται, καὶ ἐμποδίζεται ἡ ἀνεξάρτητος σχέσις·

χρεία ἢ ἀντιοιελῆς ἐμπεπόδισαι· καὶ ὁ τῷ πλησίον ἐπιβουλεύων, ἐαυτῷ πρῶτον ἐπεβούλευσεν. Ἐάν τε γὰρ οἱ πόδες μὴ βουληθῶσι κομίσαί που τὴν κεφαλὴν εἰς ἔξοδον ἀναγκαίαν, καὶ ἑαυτοῖς ἐλυμήναιτο διὰ τῆς ἀκινησίας καὶ τοῦ ὄκνου· ἄν τε ἡ κεφαλὴ μηδεμίαν βουληθῆ τῶν ποδῶν ποιήσασθαι τὴν πρόνοιαν, αὐτὴ πρώτη τὴν βλάβην ἐδέξατο.

Ἄλλ' ἐκεῖνα μὲν εἰκότως ἀλλήλων οὐ κατεξανίσταται· φυσικῶς γὰρ οὕτω τέτακται· ἄνθρωπον δὲ πῶς δυνατὸν ἀνθρώπου μὴ κατεξανασιῆναι; Οὐδὲ γὰρ ἀγγέλων κατεξανίσταται· ἐπειδὴ οὐτε ἐκεῖνοι τῶν ἀρχαγγέλων· οὐδὲ ἐμοῦ πάλιν τὰ ἄλογα μεῖζόν τι φρονῆσαι δύναται· ἔνθα δὲ ὁμοίμος ἢ φύσις, μία ἢ δωρεά, καὶ οὐδὲν οὕτως ἐκείνου πλεόν ἔσχηκε, πῶς οὐ μὴ κατεξανασιῆ; Καὶ μὴν διὰ ταῦτα κατεξανασιῆναι οὐκ ὀφείλεις κατὰ τοῦ πλησίον. Εἰ γὰρ πάντα κοινά, καὶ οὐδὲν ἕτερος ἐτέρου πλεόν ἔχει, πόθεν ἢ ἀπόνοια; Φύσεως μετέχομεν τῆς αὐτῆς, ψυχῆς καὶ σώματος ὁμοίως, τὸν αὐτὸν ἀναπνέομεν ἀέρα ταῖς αὐταῖς κεχρημέθα τροφαῖς· πόθεν ἢ ἐξανάστιασις; Καὶ μὴν τὸ δύνασθαι διὰ τὴν ἀρειτὴν τῶν ἀσωμάτων περιγίνεσθαι δυνάμεων ἱκανὸν εἰς ἀλαζονείαν ἀγαγεῖν· μᾶλλον δὲ οὐκ ἂν εἶη τοῦτο ἀλαζονεία.

Ἐγὼ γὰρ εἰκότως κατὰ τοῦ δαίμονος μέγα φρονῶ, καὶ σφόδρα μέγα. Καὶ ὄρα καὶ Παῦλος πῶς μέγα ἐφρόνει κατὰ τοῦ δαίμονος. Ὅτι γὰρ μεγάλα περὶ αὐτοῦ ἔλεγε καὶ θανασιῶν τὸ δαίμων, ἐπεσιθίμισεν αὐτόν, οὐδὲ κολακεύοντος ἀνασχομένους. Λεγούσης γὰρ ἐκείνης τῆς παιδίσκης τῆς τὸ πνεῦμα τοῦ πύθωνος ἐχούσης, «Ὅτι οἱ οἱ ἄνθρωποι δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου εἰσίν, οἵτινες καταγγέλλουσιν ἡμῖν ὁδὸν

καὶ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐπιβουλεύεται τὸν πλησίον του, πρῶτον τὸν ἑαυτὸν του ἐπεβουλεύθη. Διότι ἂν οἱ πόδες δὲν θελήσουν νὰ μεταφέρουν κάπου τὴν κεφαλὴν εἰς κάποιαν ἕξοδον ἀπαραίτητον, καὶ τοὺς ἑαυτοὺς των ἔβλαψαν ἐξ αἰτίας τῆς ὀκνηρίας των καὶ τῆς ἀκινησίας των· καὶ ἐὰν ἡ κεφαλὴ δὲν θελήσῃ νὰ λάβῃ οὐδεμίαν πρόνοιαν διὰ τοὺς πόδας, πρώτη αὐτὴ ἐδέχθη τὴν βλάβην.

Ἄλλ' ἐκεῖνα μὲν ὀρθῶς δὲν ἐπαναστατοῦν μεταξὺ των· διότι ἐκ φύσεως ἔτσι ἔχουν ταχθῆ· πῶς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μὴ ἐπαναστατήσῃ ἄνθρωπος ἐναντίον ἀνθρώπου; Διότι δὲν ἐπαναστατεῖ ἐναντίον ἀγγέλων, ἐπειδὴ οὔτε ἐκεῖνοι ἐπαναστατοῦν κατὰ τῶν ἀρχαγγέλων· οὔτε πάλιν τὰ ἄλογα ὄντα ἠμποροῦν νὰ σκεφθοῦν ὑψηλότερα ἀπὸ ἐμένα εἰς κάτι ὅπου ὅμως εἶναι ἰσότιμος ἡ φύσις καὶ εἶναι μία καὶ ἡ δωρεά, καὶ τίποτε περισσότερον δὲν ἔχει αὐτὸς ἀπὸ ἐκεῖνον, πῶς δὲν θὰ ἐπαναστατήσῃ; Ἄλλ' ὅμως ἀκριβῶς δι' αὐτὰ ὀφείλεις νὰ μὴ ἐπαναστατήσῃς ἐναντίον τοῦ πλησίον σου. Διότι ἐὰν τὰ πάντα εἶναι κοινὰ καὶ δὲν ἔχῃ τίποτε περισσότερον ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον, ἀπὸ ποῦ ἢ ἀνόητος τόλμη; Μετέχομεν εἰς τὴν αὐτὴν φύσιν, εἰς ψυχὴν καὶ σῶμα ὁμοίως, ἀναπνέομεν τὸν ἴδιον ἀέρα, χρησιμοποιοῦμεν τὰς αὐτὰς τροφάς· ἀπὸ ποῦ ἢ ἐπανάστασις; Καὶ ὅμως τὸ ὅτι ἠμποροῦμεν νὰ ὑπερβαίνωμεν ἐξ αἰτίας τῆς ἀρετῆς τὰς ἀσωμάτους δυνάμεις, εἶναι ἀρκετὸν νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ εἰς ἀλαζονείαν· μᾶλλον ὅμως δὲν θὰ ἦτο τοῦτο ἀλαζονεία.

Ἐγὼ λοιπὸν δικαιολογημένα μεγαλοφρονῶ κατὰ τοῦ δαίμονος, καὶ πάρα πολὺ μάλιστα. Καὶ πρόσεχε πῶς καὶ ὁ Παῦλος ἐμεγαλοφρόνει κατὰ τοῦ δαίμονος. Ὅταν δηλαδὴ ὁ δαίμων ἔλεγε δι' αὐτὸν πράγματα μεγάλα καὶ θαυμαστά, τοῦ ἔφραξε τὸ στόμα, μὴ ἀνεχόμενος αὐτὸν οὔτε νὰ τὸν κολακεύσῃ. Διότι ὅταν ἔλεγεν ἐκείνη ἡ παιδίσκη ἢ ὁποῖα εἶχε καταληφθῆ ἀπὸ τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα τοῦ Πύθωνος, «Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι εἶναι δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου, καὶ σὰς ἀναγγέλλουν τὸν δρόμον τῆς σωτηρίας»⁸, ἀφοῦ τὴν ἐπε-

σωτηρίας», ἐπιτιμῆσας σφοδρῶς ἐπεσιόμισεν αὐτοῦ τὴν ἀναίσχυτον γλῶτταν. Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ γράφει λέγων «Συντριβεί οὗ Θεοῦ τὸν Σατανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας ὑμῶν ἐν τάχει». Μὴ τι τὸ τῆς φύσεως παρηλλαγμένον ἐποίησεν; Ὁρᾷς οὐδὲν ποιεῖ τὸ τῶν φύσεων μέσον; Διὰ τὴν προαίρεσιν, φησὶν, ἐπειδὴ τῇ προαιρέσει πολὺ χεῖρους ἀπάντων εἰσὶν ἄγγελου δὲ οὐ κατεξανίσταται· πολὺ γὰρ τὸ μέσον ἐμοῦ κἀκείνου. Καὶ μὴν ἀνθρώπου κατεξανίστασθαι οὐκ ὀφείλεις μᾶλλον ἢ ἄγγελου. Ὁ μὲν γὰρ ἄγγελος τῇ φύσει σου διέσπηκεν, 10 ὅπερ οὕτε ἐγκώμιον ἐκείνου, οὕτε κακία γένοιτο· ἄνθρωπος δὲ ἀνθρώπου οὐκέτι φύσει, ἀλλὰ προαιρέσει διέσπηκε· καὶ ἔστι καὶ ἐν ἀνθρώποις ἄγγελος.

Ὡστε εἰ καὶ ἄγγέλων μὴ κατεξανίστασαι, πολλῶ μᾶλλον κατὰ ἀνθρώπων τῶν ἐν τῇ φύσει ταύτῃ γενομένων ἄγγέλων. Εἰ γὰρ γένοιτο ἐν ἀνθρώποις ἐνάρετος οὕτως ὡς ἄγγελος, πολὺ σου μᾶλλον οὕτις μείζων, ἢ ἐκεῖνός ἐστι. Τί δήποιε; Ὅτι ὅπερ ἀπὸ φύσεως ἔσχεν ἐκεῖνος, τοῦτο κατώρθωσεν ἀπὸ προαιρέσεως αὐτός· καὶ οὕτως ἀπόκισται σου ὁ ἄγγελος καὶ τῷ τόπῳ, καὶ τὸν οὐρανὸν οἰκεῖ· οὕτις δὲ ἀνασπρέφεται μετὰ σοῦ καὶ δίδωσί σοι τοῦ ζήλου ροπήν. Καὶ μὴν οὕτις ἀπόκισται μᾶλλον ἢ ἐκεῖνος· «Ἡμῶν γάρ», φησί, «τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς». Ὅτι δὲ μᾶλλον οὕτις ἀπόκισται, ἄκουσον ποῦ αὐτοῦ κἀθηται ἢ κεφαλή· εἰς τὸν θρόνον, φησί, τὸν βασιλικόν· δοῦν δὲ πύργῳ ἡμῶν ὁ θρόνος, τοσοῦ- 25 τῶ καὶ οὕτις.

2. Ἄλλ' ὁρῶ τιμῆς ἀπολαύοντα, φησί, καὶ εἰς ζηλοτυπίαν ἄγομαι. Τοῦτο γὰρ ἐσὶν ὁ πάντα ἄνω καὶ κάτω πεποίηκε, καὶ οὐ τὴν οἰκουμένην μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἐκκλη-

9. Ρωμ. 6, 20.

10. Φιλίπ. 8, 20.

τίμησεν πολὺ αὐστηρά, ἔκλεισε τὴν ἀναίσχυντον γλῶσσαν του. Καὶ πάλιν ἄλλοῦ γράφει· «Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης· θὰ συντριψῆ συντόμως τὸν Σατανᾶν κάτω ἀπὸ τοὺς πόδας σας»⁹. Μήπως τὸν ἔκανε νὰ ὑπερέχη τίποτε ἀπὸ τὴν φύσιν του; Βλέπεις ὅτι τίποτε δὲν κάνει τὸ μέτρον τῶν φύσεων; Ἐξ αἰτίας τῆς προαιρέσεως, λέγει, διότι ὡς πρὸς τὴν προαίρεσιν εἶναι πολὺ χειρότεροι ἀπὸ ὄλους. Ἐναντίον ἀγγέλου ὅμως δὲν ἐπαναστατῶ· διότι μεγάλη εἶναι ἡ διαφορὰ μεταξὺ ἐμοῦ καὶ ἐκεῖνου. Καὶ ὅμως ὀφείλεις περισσότερο νὰ μὴ ἐπαναστατῆς ἐναντίον ἀνθρώπου, παρὰ ἐναντίον ἀγγέλου. Διότι ὁ μὲν ἄγγελος διαφέρει ἀπὸ τὴν φύσιν σου, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ γίνῃ οὔτε ἐγκώμιον δι' ἐκεῖνον, οὔτε ἀφορμὴ διὰ κακίαν. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως διαφέρει ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, ὅχι ὡς πρὸς τὴν φύσιν, ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν προαίρεσιν· καὶ ὑπάρχει καὶ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἄγγελος.

Ὡστε ἐὰν ἐναντίον τῶν ἀγγέλων δὲν ἐπαναστατῆς, πολὺ περισσότερο δὲν πρέπει νὰ τὸ κάνῃς αὐτὸ ἐναντίον ἀνθρώπων οἱ ὁποῖοι μέσα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἔγιναν ἄγγελοι. Διότι ἐὰν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων κάποιος ἐνάρετος ὡσὰν ἄγγελος, πολὺ μεγαλύτερος θὰ ἦτο αὐτός, παρὰ ἐκεῖνος. Διατί ἄρα γε; Διότι αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἔχει ἐκεῖνος ἐκ φύσεως, τὸ κατώρθωσεν αὐτὸς ἐκ προαιρέσεως· καὶ διότι καὶ ὡς πρὸς τὸν τόπον ὁ ἄγγελος εὐρίσκεται μακρὰν ἀπὸ ἐσένα καὶ κατοικεῖ τὸν οὐρανόν· ὁ συνάνθρωπός σου ὅμως σὲ συναναστρέφεται καὶ γίνεται δι' ἐσὲ αἴτιος φθόνου. Καὶ ὅπως αὐτὸς ἀπέχει περισσότερο παρὰ ἐκεῖνος· «Ἡ πατὴρς ὅμως ἡ ἰδική μας εἶναι εἰς τοὺς οὐρανοὺς»¹⁰. Διὰ τὸ ὅτι δὲ αὐτὸς περισσότερο ἀπέχει καὶ κατοικεῖ εἰς τὸν οὐρανόν, ἄκουσε ποῦ κάθεται ἡ κεφαλὴ του· εἰς τὸν θρόνον, λέγει, τὸν βασιλικόν· ὅσον μακρὰν δὲ εὐρίσκεται ἀπὸ ἐμᾶς ὁ θρόνος, τόσον καὶ αὐτὸς ἀπέχει.

2. Ἀλλὰ βλέπω αὐτὸν ν' ἀπολαμβάνῃ τιμῆς, λέγει, καὶ ὀδηγοῦμαι εἰς ζηλοτυπίαν. Ἀλλ' αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔκανε τὰ πάντα ἄνω - κάτω, καὶ ὅχι μόνον τὴν οἰκουμένην,

σίαν μυρίων ἐνέπλησε θορύβων. Καὶ καθάπερ εἰς λιμένα
γαληνὸν πνεύματα ἄγρια ἐξ ἐναντίας ἐμπροσθία πάσης σπι-
λάδος καὶ παντός πορθμοῦ ἐπισημασιότερον αὐτὸν καθίστη-
σιν· οὕτω δὴ καὶ ὁ τῆς δόξης ἕως ἐπεισελθὼν πάντα ἀνέ-
5 τρεψε καὶ συνέχεε. Παραγεγόναιε πολλάκις ἐμπροσθίῳ οἰκι-
ῶν μεγάλων εἶδαι πῶς ἄνεισιν εἰς τὸν οὐρανὸν ὁ καπνός,
καὶ μηδενὸς προσιόντος σθέσαι τὸ κακόν, ἀλλὰ τὸ καθ' ἑαυ-
τὸν ἐκάστου σκοπούμενου, μετὰ πολλῆς τῆς ἡσυχίας τὸ πῦρ
ἅπαντα ἐπινέμεται· καὶ περιέστηκε μὲν πολλάκις κύκλω πᾶ-
10 σα ἡ πόλις, περιεσιτήκασιν δὲ θεαταὶ κακῶν, οἱ σύμμαχοι οὐδὲ
βοηθοί· καὶ ἔσιν ἰδεῖν οὐδὲν ποιούντας ἅπαντας τοὺς περιε-
σιῶντας, ἀλλ' ἕκαστον αὐτῶν τὴν χεῖρα ἐκτείνοντα, καὶ τῷ
προσφάτως ἐλθόντι πρὸς τὸν τόπον ἐπιδεικνύντα, ἢ διὰ θυ-
ρίδος λαμπάδα ἐξαλλομένην συνεχῶς ἢ δοκοὺς καταρριπι-
15 μένους ἢ περίβολον ὀλόκληρον τῶν ἐρεισμάτων ἀποσπασθέν-
τα καὶ πρὸς τὴν γῆν ἐπειγόμενον.

Εἶσι δὲ πολλοὶ τῶν τολμηρῶν καὶ ριψοκινδύνων, οἱ καὶ
πλησίον αὐτῶν γενέσθαι τῶν καιομένων οἰκοδομημάτων κατε-
τόλμησαν, οὐχ ὥστε χεῖρα ὀρέξαι αὐτοῖς καὶ σθέσαι τὸ κυ-
20 κόν, ἀλλ' ὥστε ἡδυτέραν γενέσθαι τὴν θέαν, ἐκ τοῦ σύνεγ-
γυς πάντα δυναμένων αὐτῶν περισκοπεῖν, ἃ τοὺς ἔξωθεν
πολλάκις ἔλαθεν. Εἰ δὲ καὶ λαμπρὰ καὶ μεγάλη τύχοι οὖ-
σα ἡ οἰκία, ἐλεεινὸν θέαμα καὶ πολλῶν αὐτοῖς δακρῶν ἄ-
ξιον εἶναι δοκεῖ. Καὶ ἔσιν ἀληθῶς ἰδεῖν θέαμα ἐλεεινόν,
25 κίωνων κεφαλὰς κόνιν γινομένης, πολλοὺς δὲ καὶ αὐτοὺς
διακεκλασμένους, τοὺς μὲν τοῦ πυρὸς κατεργαζομένου, τοὺς
δὲ πολλάκις τῶν οἰκοδομησάντων αὐτοὺς χειρῶν ὠθουσῶν,
ὥστε μὴ πλείονα τροφήν γενέσθαι τῷ πυρὶ. Ἔσιν δὲ ἰδεῖν
ἀγάλματα, ἃ μετὰ πολλοῦ τοῦ κόσμου, τῆς ὀροφῆς ἐπικειμέ-
30 νης, εἰσιτήκει, ἀνακαλυφθέντα, τῆς σιέγης ἀφαιρεθείσης,
καὶ ἐν αἰθρίῳ μετὰ πολλῆς τῆς ὁμορφίας ἔσκηκῶτα.

ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐγέμισεν ἀπὸ ἀπειρῶν ταραχάς. Καὶ ὅπως εἰς γαλήνιον λιμένα ὅταν ἐπιπέσουν ἄγριοι ἄνεμοι καθιστοῦν αὐτὸν πλέον ἐπικίνδυνον ἀπὸ κάθε σκόπελον καὶ κάθε πορθμὸν, ἔτσι λοιπὸν καὶ ὁ ἔρως τῆς δόξης τὰ πάντα ἀνατρέπει καὶ συγχέει. Παρευρέθητε πολλὰς φορὰς εἰς ἐμπρησμόν μεγάλων οἰκιῶν· εἶδατε πῶς ἀνέρχεται ὁ καπνὸς εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ἐπειδὴ κανεῖς δὲν πλησιάζει διὰ νὰ σβῆσῃ τὸ κακόν, ἀλλὰ σκέπτεται ὁ καθένας τὰ τοῦ ἑαυτοῦ του, μὲ πολλὴν ἄνεσιν τὸ πῦρ κατατρώγει τὰ πάντα· καὶ πολλὰς φορὰς ἐστάθη γύρω ἀπὸ τὴν φωτιὰν ὀλόκληρος ἡ πόλις, τὴν ἐκύκλωσαν δὲ θεαταὶ κακῶν, ὅχι ὅμως σύμμαχοι, οὔτε βοηθοί· καὶ εἶναι δυνατὸν νὰ ἴδῃς αὐτοὺς ὄλους ὅσοι ἔχουν συγκεντρωθῆ, νὰ μὴ κάμνουν τίποτε, ἀλλ' ὁ καθένας ἀπὸ αὐτοὺς ν' ἀπλώνῃ τὸ χέρι του καὶ νὰ δεικνύῃ εἰς ὅποιον ἔχει ἔλθει προσφάτως πρὸς τὸν τόπον, ἢ κάποιαν φλόγαν ν' ἀναπηδᾷ συνεχῶς διὰ κάποιας θυρίδος, ἢ δοκοῦς νὰ καταρρίπτωνται ἢ ὀλόκληρον τεῖχος νὰ ἀποσπᾶται καὶ νὰ γκρεμίζεται πρὸς τὴν γῆν.

Ἐπάρχουν δὲ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς τολμηροὺς καὶ ριψοκινδύνους, οἱ ὅποιοι κατετόλμησαν καὶ νὰ πλησιάσουν τὰ καιόμενα οἰκοδομήματα, ὅχι διὰ νὰ βοηθήσουν καὶ νὰ σβῆσουν τὴν πυρκαϊάν, ἀλλὰ διὰ ν' ἀπολαύσουν γλυκύτερον τὴν θέαν, διότι ἐκ τοῦ πλησίον ἠμποροῦν νὰ παρατηροῦν ὅλα ἐκεῖνα τὰ ὅποια διαφεύγουν τὴν προσοκῆν τῶν ἕξω. Ἐὰν δὲ τύχῃ νὰ εἶναι καὶ λαμπρὰ καὶ μεγάλη ἡ οἰκία, εἶναι θέαμα ἀξιόλυπτον, κιονόκρανα νὰ γίνωνται σκόνη, πολλοὺς κίονας νὰ θραύωνται εἰς τὰ δύο, καὶ ἄλλους μὲν νὰ κατατρώγωνται ὑπὸ τοῦ πυρός, ἄλλας δὲ πολλὰς φορὰς νὰ τοὺς ὠθοῦν τὰ χέρια τὰ ὅποια τοὺς οἰκοδόμησαν, διὰ νὰ μὴ δοθῆ περισσοτέρα τροφή εἰς τὸ πῦρ. Εἶναι δὲ δυνατὸν νὰ ἴδῃς ἀγάλματα, τὰ ὅποια ἴστανται μὲ πολὺν διάκοσμον ὅσον χρόνον ὑπάρχει ἐπάνω ἀπὸ αὐτὰ ἡ στέγη, ν' ἀποκαλύπτωνται ἀφαιρεθείσης τῆς στέγης καὶ νὰ ἴστανται εἰς τὸ αἴθριον μὲ πολλὴν ἀσχημίαν.

Τί δὲ τὸν πλοῦτιον τὸν ἔνδον ἐναποκείμενόν τις διηγῆ-
 σαιτο; τὰ ἱμάτια τὰ χρυσοῦ, καὶ τὰ σκεύη τὰ ἀργυροῦ; Καὶ
 ἔνθα μόλις ὁ δεσπότης εἰσῆει μετὰ τῆς ἑαυτοῦ συζύγου, ἔνθα
 τῶν πολλῶν ἱματίων καὶ ἀρωμάτων τὸ ταμιεῖον ἦν, τῶν
 5 λίθων τῶν πολυτελῶν, ἅπαντα μιᾶς πυρᾶς γενόμενα, καὶ
 βαλανευταὶ καὶ κοπρῶναι καὶ δραπέται καὶ πάντες λοιπὸν
 ἔνδον, καὶ πάντα τὰ ἔνδον ὕδωρ καὶ πῦρ καὶ πηλὸς καὶ κό-
 νις καὶ ξύλα ἡμίκανοια. Τί δὲ τὴν εἰκόνα ταύτην ἐπὶ πλεῖον
 ἐξέτεινα; Οὐχ ἀπλῶς οἰκίας ἐμπρησμὸν ὑπογράψαι βουλό-
 10 μενος· τί γάρ μοι τοῦτου μέλει; ἀλλὰ παρασιῆσαι βουλόμενος
 τοῖς ὑμετέροις ὀφθαλμοῖς, ὡς οἶόν τε, τὰ τῆς Ἐκκλησίας
 κακά. Καθάπερ γὰρ ἐμπρησμός ἐστιν ἢ σκηπιός τις ἄνωθεν
 φερόμενος, οὕτως εἰς αὐτὸν κατηνέχθη τῆς Ἐκκλησίας τὸν
 ὄροφον καὶ οὐδένα διανίστησιν· ἀλλὰ τῆς οἰκίας τῆς παιρῶ-
 15 ας καιομένης, καθεύδομεν ὕπνον τινὰ βαθὺν καὶ ἀναίσθητον.

Τίνος γὰρ οὐχ ἤψαιτο τοῦτο τὸ πῦρ; ποίων ἀγαλμάτων τῶν
 ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐστηκότων; Ἐκκλησία γὰρ οὐδὲν ἕτερόν
 ἐστίν, ἀλλ' ἢ διὰ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν οἰκοδομία. Ἡ δὲ
 οἰκία αὕτη οὐκ ἔστιν ἰσότιμος ἅπασα, ἀλλὰ τῶν εἰς αὐτὴν
 20 συντιλούντων λίθων οἱ μὲν εἶσι λαμπροὶ καὶ φαιδροί, οἱ
 δὲ ἐκείνων μὲν ἐλάτιους καὶ ἀμαυρότεροι, πολλῶν δὲ ἐκεί-
 νων βελτίους. Ἔστιν ἰδεῖν ἐνταῦθα πολλοὺς καὶ χρυσοῦ τά-
 ξιν ἐπέχοντας, χρυσοῦ τοῦ κοσμοῦντος τὸν ὄροφον· ἔστιν ἰ-
 δεῖν καὶ τὸν ἀπὸ ἀγαλμάτων κόσμον ἄλλους παρεχομένους
 25 πολλούς· ἔστιν ἰδεῖν ὡς σκύλους ἐσιῶτας. Οἶδε γὰρ καὶ ἄν-
 θρώπους σκύλους καλεῖν, οὐ τῇ δυνάμει μόνον, ἀλλὰ καὶ
 τῷ κάλλει πολὺν παρέχοντας κόσμον, κεφαλὰς ἔχοντας κε-

Πῶς δὲ νὰ διηγηθῆ κανεὶς τὸν πλοῦτον τὸν εὐρισκόμενον μέσα; τὰ χρυσᾶ ἐνδύματα καὶ τὰ ἀργυρᾶ σκεύη; Καὶ ἐκεῖ ὅπου σπάνια εἰσῆρχετο ὁ οἰκοδεσπότης μετὰ τῆς συζύγου του, ἐκεῖ ὅπου ἦτο τὸ ταμεῖον τῶν πολλῶν ἐνδυμάτων καὶ ἀρωμάτων, τῶν πολυτελῶν λίθων, ὅλα ἔγιναν τροφή τῆς μιᾶς πυρᾶς, καὶ οἱ χῶροι τῶν λουτρῶν καὶ οἱ χῶροι ἀνάγκης καὶ οἱ κρυψῶνες καὶ ὅλα τὰ ὑπόλοιπα ποὺ εὐρίσκονται μέσα καὶ ὅλα τὰ εὐρισκόμενα μέσα ἔγιναν ἓνα κρᾶμα ἀπὸ ὕδωρ, πῦρ καὶ πηλὸν καὶ σκόνην καὶ ξύλα ἡμίκαυστα. Διατί ὅμως ὠμίλησα τόσον λεπτομερῶς διὰ τὴν εἰκόνα αὐτήν; Ὅχι διότι ἤθελον ἀπλῶς νὰ περιγράψω τὸν ἐμπρησμόν τῆς οἰκίας· διότι τί μὲ ἐνδιαφέρει αὐτό; ἀλλ' ἐπειδὴ ἤθελον νὰ παραστήσω εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς σας κατὰ κάποιον τρόπον τὰ κακὰ τῆς Ἐκκλησίας. Διότι πράγματι ὡσὰν ἐμπρησμός ἢ κάποιος κεραυνός ποὺ πίπτει ἀπὸ ἐπάνω, ἔτσι κατέπεσαν τὰ κακὰ εἰς τὴν ὀροφήν τῆς Ἐκκλησίας καὶ κανεὶς δὲν σπεύδει νὰ τὴν σώσῃ· ἀλλ' ἐνῶ καίεται ἡ πατρικὴ οἰκία κοιμώμεθα ὕπνον βαθὺν μὴ ἔχοντες αἴσθησιν τῶν ὄσων συμβαίνουσι.

Ποῖον λοιπὸν δὲν θὰ προσέβαλλεν αὐτὸ τὸ πῦρ; ποῖα κοσμήματα ποὺ εὐρίσκονται μέσα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν; Ἄλλ' ἐκκλησία δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ οἰκοδομὴ ἀποτελουμένη ἀπὸ τὰς ψυχὰς μας. Αὐτὴ δὲ ἡ οἰκία δὲν εἶναι εἰς ὅλα τὰ μέρη ἰσότιμος, ἀλλ' ἀπὸ τοὺς λίθους οἱ ὁποῖοι τὴν ἀποτελοῦν, ἄλλοι μὲν εἶναι λαμπροὶ καὶ ἀστραφτεροί, ἄλλοι δὲ κατώτεροι μὲν ἀπὸ ἐκείνους καὶ ἀφανέστεροι, πολὺ καλύτεροι ὅμως ἀπὸ ἐκείνους. Εἶναι δυνατὸν νὰ ἴδῃς ἐδῶ πολλοὺς νὰ ἐπέχουν καὶ θέσιν χρυσοῦ, χρυσοῦ ὁ ὁποῖος στολίζει τὴν ὀροφήν· εἶναι δυνατὸν νὰ ἴδῃς πολλοὺς ἄλλους νὰ δίδουν πολλὴν ἀπὸ τὴν λαμπρότητα τῶν κοσμημάτων· καὶ εἶναι δυνατὸν νὰ ἴδῃς ἄλλους νὰ ἴστανται ὡσὰν στύλοι. Διότι συνηθίζει καὶ ἀνθρώπους νὰ ὀνομάζῃ στύλους, ὄχι μόνον ὡς πρὸς τὴν δύναμιν, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὸ κάλλος νὰ παρέχουν πολὺν στολισμόν, ἔχοντες τὰς κεφαλὰς χρυσᾶς. Ἐμπορεῖς

χρυσωμένας. Ἔστι πλήθος ἰδεῖν, ὡς ἐπὶ πολὺ τὸ διάστημα καὶ τὴν εὐρυχωρίαν εἶναι τῶν περιβόλων.

Τὸ μὲν γὰρ πολὺ πλήθος τὴν τάξιν ἐπέχει τῶν λίθων τῶν τοὺς τοίχους οἰκοδομούντων· μᾶλλον δὲ ἐπὶ λαμπροτέραν δ ἔλθειν εἰκόνα δεῖ. Αὕτη ἡ Ἐκκλησία οὐκ ἀπὸ τῶν λίθων τούτων ἀκοδόμηται, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ ἀργύρου καὶ τῶν λίθων τῶν τιμίων, καὶ πολὺς πανιαχοῦ διέσπαρται ὁ χρυσός. Ἀλλ' ὡς τῶν πικρῶν δακρῶν· πάντα γὰρ ταῦτα κατέφλεξε τῆς κενοδοξίας ἢ τυραννίς, ἢ παμφάγος αὕτη 10 φλόξ, καὶ οὐδεὶς ἀνωτέρω τοῦ πράγματιος γέγονεν· ἀλλ' ἐσιτήκαμεν τὴν μὲν φλόγα θαυμάζοντες, σβέσαι δὲ τὸ κακὸν οὐκέτι δυνάμενοι. Καὶν σβέσωμεν δὲ πρὸς βραχὺν καιρὸν, ἀλλὰ πάλιν μετὰ δύο καὶ τρεῖς ἡμέρας, ὥσπερ ἀπὸ τινος σποδιάς σπινθήρ ἐντυφόμενος ἀνέτριεψεν ἅπαντα, καὶ ὅσα 15 τοῖς πρότερον κατειργάσατο, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα γίνεται. Καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τῆς πυρκαϊᾶς τοῦτο συμβαίνειν ἔθος ἐστί. Τὸ δὲ αἴτιον, τῶν σιύλων αὐτῶν τῆς Ἐκκλησίας τὰ ἐρείσματα διέφαγεν ἡμᾶς, τοὺς τὸν ὄροφον ἀνέχοντας, καὶ πρότερον πᾶσαν συγκροτουμένην τὴν οἰκοδομίαν περιέβαλε τῷ 20 πυρὶ. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς τοίχους εὐκόλος γέγονεν ἡ διαδρομή. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν οἰκοδομημάτων, διὰ μὲν ξύλων ἐπιλάβηται, μᾶλλον ὀπλίζεται κατὰ τῶν λίθων· διὰ δὲ τοὺς σιύλους κατενέγκη καὶ ρίψη χαμαί, οὐδὲν δεῖται λοιπὸν τὰ λοιπὰ τῆ φλογὶ κατειργάσασθαι. Τῶν γὰρ ἐ- 25 ρειδόντων καὶ ὑποσηριζόντων τὰ ἄνω καταπιπτόντων, αὐτόματα κάκεινα καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἐτοιμότητος τούτοις ἔπεται.

Οὕτω δὴ καὶ νῦν γέγονεν ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας· πάντων τὸ πῦρ ἐπελάβειο. Τιμὰς τὰς παρὰ ἀνθρώπων ζητοῦμεν 30 καὶ περὶ τὴν δόξαν ἐκκαίμεθα καὶ οὐκ ἀκούομεν τοῦ Ἰωβ λέγοντος· «Εἰ καὶ ἁμαρτιῶν ἀκουσίως, διετριάπη πολυοχλίαν». Εἶδες ψυχὴν ἐνάρειον; Οὐκ ἠσχύνθη, φησί, ἐναντίον τοῦ πλήθους πανιὸς εἰπεῖν τὰ ἀκούσια ἁμαρτήματα. Εἰ

νὰ ἴδης πλῆθος, διότι εἶναι πολὺς ὁ τόπος καὶ ἡ εὐρυχωρία τῶν περιβόλων.

Τὸ πολὺ πλῆθος λοιπὸν ἐπέχει τὴν θέσιν τῶν λίθων οἱ ὁποῖοι οἰκοδομοῦν τοὺς τοίχους· μᾶλλον ὅμως πρέπει νὰ ἔλθωμεν εἰς λαμπροτέραν εἰκόνα. Αὕτῃ ἡ Ἐκκλησία δὲν ἔχει οἰκοδομηθῆ ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς λίθους, ἀλλ' ἀπὸ τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον καὶ τοὺς πολυτίμους λίθους, καὶ εἶναι πολὺς χρυσοῦ διεσκορπισμένος παντοῦ. Ἄλλ', ὡς πικρὰ δάκρυα· διότι ὅλα αὐτὰ τὰ ἔχει κατακαύσει ἡ τυραννία τῆς κενοδοξίας, αὕτῃ ἡ παμφάγος φλόγα, καὶ κανεὶς δὲν ἐστάθη ἐπάνω ἀπὸ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα· ἀλλ' ἐστάθημεν θαυμάζοντες μὲν τὴν φλόγα, μὴ δυνάμενοι ὅμως νὰ ἐξαλείψωμεν τὸ κακόν. Καὶ ἂν τὸ σθῆσωμεν δι' ὀλίγον χρόνον, πάλιν ὅμως μετὰ ἀπὸ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας, ὡσὰν σπινθὴρ κρυφοκαίων εἰς κάποιον σημεῖον τῆς στάκτης ἀνέτρεψε τὰ πάντα, καὶ ὅσα κακὰ ἐπροξένησε προηγουμένως, τὰ ἴδια προξενεῖ καὶ πάλιν. Διότι καὶ εἰς τὴν πυρκαϊᾶν συνήθως αὐτὸ συμβαίνει. Ἡ δὲ αἰτία εἶναι ὅτι ἡ φλόγα κατέφαγεν τὰ στηρίγματα τῶν στύλων τῆς Ἐκκλησίας οἱ ὁποῖοι συνεκράτουν τὴν ὀροφήν, καὶ ἐνῶ προηγουμένως συνεκράτουν ὅλην τὴν οἰκοδομήν, τοὺς περιεκύκλωσεν τὸ πῦρ. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἔφοδος αὐτοῦ ἔγινεν πολὺ εὐκόλα καὶ εἰς τοὺς ὑπολοίπους τοίχους. Καθ' ὅσον εἰς τὰ οἰκοδομήματα, ὅταν μὲν προσβάλη τὰ ξύλα, περισσότερο ὀπλίζεται ἐναντίον τῶν λίθων· ὅταν ὅμως κατορθώσῃ καὶ ρίψῃ κάτω τοὺς στύλους, τίποτε πλέον δὲν ἐμποδίζει τὴν φλόγα νὰ κάψῃ καὶ τὰ ὑπόλοιπα. Διότι ὅταν καταπίπτουν ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα συγκρατοῦν καὶ ὑποστηρίζουν τὰ ἐπάνω, αὐτομάτως καὶ ἐκεῖνα καὶ μάλιστα μὲν πολλὴν εὐχέρειαν ἀκολουθοῦν αὐτά.

Τὸ ἴδιο λοιπὸν καὶ τώρα συνέβη εἰς τὴν Ἐκκλησίαν· τὰ πάντα προσέβαλεν τὸ πῦρ. Ζητοῦμεν τιμὰς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ φλογιζόμεθα διὰ τὴν δόξαν, καὶ δὲν ἀκούομεν τὸν Ἰωβ ὁ ὁποῖος λέγει· «Ἄν καὶ ἡμάρτησα χωρὶς τὴν θέλησίν μου, δὲν ἐντράπην τὸ μέγα πλῆθος»¹¹. Εἶδες ἐνάρετον ψυχὴν; Δὲν ἐντράπην, λέγει, ἐνώπιον ὄλου τοῦ πλήθους

δὲ ἐκεῖνος οὐκ ἠσχύνειο, πολλῶ μᾶλλον ἡμᾶς ἐχρῆν τοῦτο ποιεῖν. «Λέγε γὰρ σύ», φησί, «τὰς ἁμαρτίας σου πρώτος, ἵνα δικαιωθῆς». Πολλὴ γέγονεν ἡ σφοδρότης τούτου τοῦ κακοῦ, πάντα ἀναιείραπται καὶ ἠφάνισται. Τιμῆς δοῦλοι γε-
 5 γόναμεν, ἀφέντες τὸν Θεόν. Οὐκέτι τοῖς ἀρχομένοις ἐπιπλή-
 ξαι δυνάμεθα, τῷ αὐτῷ καὶ αὐτοὶ κατεχόμενοι πυρετῶ καὶ
 αὐτοὶ δεόμεθα ἰατρείας, οἱ ταχθέντες εἰς τὸ θεραπεύειν τοὺς
 ἄλλους ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Ποία λοιπὸν ἐλπίς σωτηρίας ὑπολεί-
 πεται, τῶν ἰατρευόντων καὶ αὐτῶν τῆς ἐτέρων δεομένων
 10 χειρός;

3. Ταῦτα οὐχ ἀπλῶς εἶπον, οὐδὲ μάτην ὀδύρομαι, ἀλλ'
 ἵνα κοινῇ πάντες μετὰ γυναικῶν καὶ παίδων σποδὸν καταπι-
 σάμενοι, σάκκον περιζωσάμενοι, νησιεῖαν ἐπιτείνωμεν, τὸν
 Θεὸν παρακαλέσωμεν αὐτὸν ἡμῖν χεῖρα ὀρέξαι καὶ σβέσαι
 15 τὸν δεινόν. Τῆς γὰρ ἐκείνου χειρὸς ὄντως χρεία, τῆς με-
 γάλῃς, τῆς θαυμασιῆς. Μείζονα τῶν Νινευιτῶν γενέσθαι
 δεῖ παρ' ἡμῶν. «Ἐτι τρεῖς ἡμέραι», φησί, «καὶ Νινευὶ κα-
 ταστραφήσεται». Φοβερὸν τὸ κήρυγμα, καὶ πολλῆς γέμον
 τῆς ἀπειλῆς· πῶς γὰρ οὐ; μετὰ τρεῖς ἡμέρας προσδοκᾶν
 20 τὴν πόλιν αὐτοῖς ἔσεσθαι τάφον καὶ μιᾷ τιμωρίας ἰδέα πάντας
 ἀπολέσθαι. Εἰ γὰρ διὰν συμβῆ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἐν
 οἰκίᾳ μιᾷ δύο παῖδας ἀπολέσθαι, ἀφόρητον γίνεται τὸ δεινόν,
 καὶ εἰ τῷ Ἰὼβ τοῦτο μάλιστα πάντων ἔδοξεν εἶναι ἀφόρητον,
 διὰ πᾶσιν αὐτοῦ τοῖς παισὶν ἐπέπεσεν ὁ ὄροφος καὶ οὕτως
 25 ἀνηρέθησαν, τί ἦν ἰδεῖν, οὐ μίαν οἰκίαν, οὐδὲ δύο παῖδας,
 ἀλλ' ἔθνος δώδεκα μυριάδων ὑπὸ τῶν ὀρόφων καταχωννύ-
 μενον; Ἴστε ἠλίκον τὸ δεινόν.

Καὶ γὰρ καὶ ἡμῖν πρώην γέγονεν ἡ ἀπειλή, οὐ προφή-

12. Ἦσ. 48, 26.

13. Ἰωνᾶς 3, 4.

νὰ εἶπω τὰ ἀκούσια ἁμαρτήματά μου. Ἐὰν δὲ ἐκεῖνος δὲν ἐντρέπετο, πολὺ περισσότερον ἐμεῖς ἔπρεπε νὰ τὸ κάνωμεν αὐτό. Διότι λέγει· «Νὰ λέγῃς σὺ πρῶτος τὰς ἁμαρτίας σου διὰ νὰ δικαιωθῆς»¹². Ἔπεσε μὲ πολλὴν ὀρμὴν αὐτὸ τὸ κακόν, ὅλα ἔχουν ἀνατραπῆ καὶ ἀφανισθῆ. Ἐγίναμεν δοῦλοι τῆς τιμῆς καὶ ἐγκατελείψαμεν τὸν Θεόν. Οὔτε καὶ τοὺς ἀρχομένους ἀκόμη ἤμποροῦμεν νὰ ἐπιπλήξωμεν, διότι καὶ αὐτοὶ εἶναι κυριευμένοι ἀπὸ τὸν ἴδιον πυρετόν· καὶ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι ἔχομεν ἀνάγκην θεραπείας ἐμεῖς οἱ ὅποιοι ἐτάχθημεν ἀπὸ τὸν Θεὸν εἰς τὸ νὰ θεραπεύωμεν τοὺς ἄλλους. Ποία λοιπὸν ἐλπίς σωτηρίας μένει, ὅταν καὶ οἱ ἰατρούοντες ἔχουν καὶ αὐτοὶ ἀνάγκην ἰατρείας ἀπὸ ἄλλους;

3. Αὐτὰ δὲν τὰ εἶπα τυχαῖα, οὔτε ματαίως πενθῶ καὶ θρηνῶ, ἀλλὰ τὰ εἶπα μὲ σκοπόν, ὥστε, ἀφοῦ περιβάλωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας μὲ σιάκτην καὶ φορέσωμεν σάκκον, ὅλοι ἀπὸ κοινοῦ μαζὶ μὲ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα νὰ ἐντείνωμεν τὴν νηστείαν καὶ νὰ παρακαλέσωμεν τὸν Θεὸν νὰ μᾶς βοηθήσῃ καὶ νὰ ἐξαλείψῃ τὸ κακόν. Διότι πράγματι εἶναι ἀνάγκη ἐκεῖνος ν' ἀπλώσῃ τὰ χέρια του, τὸ μεγάλο καὶ θαυμαστόν. Μεγαλύτερα ἀπ' ὅσα ἔγιναν εἰς τοὺς Νινευῖτας πρέπει νὰ γίνουν εἰς ἐμᾶς. «Ἀκόμη τρεῖς ἡμέραι», λέγει, «καὶ ἡ Νινευῖ θὰ καταστραφῆ»¹³. Φοβερόν ἦτο τὸ κήρυγμα καὶ γεμᾶτον ἀπὸ πολλὴν ἀπειλήν· ἀλλὰ πῶς ὄχι; καθ' ὅσον ἐπερίμεναν μετὰ ἀπὸ τρεῖς ἡμέρας νὰ γίνῃ ἡ πόλις των τάφος, καὶ μὲ τὴν ἀπόφασιν μιᾶς τιμωρίας νὰ καταστραφοῦν ὅλοι. Διότι ἐάν, ὅταν συμβῆ κατὰ τὴν αὐτὴν χρονικὴν περίοδον εἰς μίαν οἰκίαν νὰ χαθοῦν δύο παιδιά, γίνεται ἀφόρητος ἡ συμφορά, καὶ ἐὰν καὶ εἰς τὸν Ἰὼβ αὐτὸ ἐφάνῃ περισσότερον ἀπὸ ὅλα ἀφόρητον, τὸ ὅτι ἔπεσεν ἐπάνω εἰς ὅλα τὰ παιδιά του ἡ ὄροφῆ καὶ ἔτσι ἐθανατώθησαν, τί θὰ ἦτο νὰ ἴδῃ κανεὶς, ὄχι μίαν οἰκίαν, οὔτε δύο παιδιά, ἀλλ' ἔθνος δώδεκα μυριάδων νὰ καταπλακῶνεται κάτω ἀπὸ τὰς ὀροφάς; Γνωρίζετε πόσον μεγάλη ἦτο ἡ συμφορά.

Ἄλλὰ καὶ εἰς ἐμᾶς αὐτὴ ἡ ἀπειλὴ προηγῆθη, χωρὶς νὰ

του τινός φωνήν ἀφιέντιος - οὐ γὰρ ἄξιοι ἡμεν τοιαύτης ἀκοῦσαι φωνῆς - ἀλλὰ πάσης σάλπιγγος εὐσημότερον τῆς ἄνωθεν ἀπειλῆς ἀνακραζούσης. Ἄλλ', ὅπερ ἔφη, «Ἐτι τρεῖς ἡμέραι, φησί, καὶ Νινευὶ κατασιραφήσεται». Φοβερὰ ὄντως ἢ ἀπειλή, ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτόν ἐστι νῦν. Οὐ γὰρ ἔτι τρεῖς ἡμέραι, οὐδὲ Νινευὶ κατασιραφήσεται, ἀλλὰ πολλαὶ ἡμέραι ἐξ οὗ τῆς οἰκουμένης ἢ Ἐκκλησία κατέσιραπται καὶ εἰς ἔδαφος κείται, πάντων ἐξ ἴσης τῷ κακῷ κατεχομένων, μᾶλλον δὲ τῶν ἐν ἀρχαῖς ὄντων, ὅσοι καὶ πλείων αὐτοῖς ἢ ἀνάγκη. Μὴ τοίνυν θαναμάσητε εἰ μείζονα παρήνεσα ποιεῖν τῶν Νινευιτῶν διὰ τί; μᾶλλον δὲ οὐ νησιεῖαν κηρύτιω νῦν μόνον, ἀλλὰ τὸ φάρμακον ἐκεῖνο ὑποδείκνυμι, ὃ καὶ τὴν πόλιν ἐκείνην πίπτουσαν ἀνέσκησε. Ποῖον δὴ τοῦτο; «Εἶδε Κύριος», φησὶν, «ὅτι ἀπέστη ἕκαστος ἀπὸ τῶν ὁδῶν αὐτοῦ τῶν πονηρῶν, καὶ μειτενόησεν ἐπὶ τῇ κακίᾳ, ἣ ἐλάλησε ποιῆσαι αὐτοῖς».

Τοῦτο πράττωμεν καὶ ἡμεῖς καὶ ὑμεῖς· ἀποσιῶμεν τοῦ τῶν χρημάτων ἔρωτος, τοῦ τῆς δόξης, παρακαλοῦντες τὸν Θεὸν χεῖρα ὀρέξαι καὶ διανασκεῖν τὰ πεπιωκότα μέλη. Οὐδὲ γὰρ ὑπὲρ τῶν αὐτῶν ὁ φόβος. Τότε μὲν γὰρ λίθοι καὶ ξύλα καταπίπτειν ἔμελλον, καὶ σώματα ἀναιρεῖσθαι νῦν δὲ τούτων οὐδέν, ἀλλὰ ψυχαὶ τῷ τῆς γεέννης μέλλουσι παραδίδοσθαι πυρὶ. Παρακαλέσωμεν, ἐξομολογησώμεθα, ὑπὲρ τῶν προτέρων αὐτῷ χάριν ὁμολογήσωμεν, ὑπὲρ τῶν μελλόντων αἰτῶμεν, ἵνα καταξιωθῶμεν, τοῦ θηρίου τούτου τοῦ χαλεποῦ καὶ δεινοτάτου ἀπαλλαγέντες, χάριν ἀναπέμψαι τῷ φιλανθρωπῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, μεθ' οὗ τῷ Υἱῷ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτις, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἀκουσθῆ ἢ φωνὴ κάποιου προφήτου — διότι δὲν ἤμεθα ἄξιοι νὰ ἀκούσωμεν τέτοιαν φωνὴν — ἀλλ' ἐπισημότερον ἀπὸ κάθε σάλπιγγα ἀνέκραζεν ἢ ἐξ οὐρανοῦ ἀπειλή. Ἐπειδὴ ὅπως προανέφερα, λέγει· «ἀκόμη τρεῖς ἡμέραι καὶ ἡ Νινευῖ θὰ καταστραφῆ». Πράγματι εἶναι φοβερὰ ἡ ἀπειλή, ἀλλὰ τίποτε τέτοιο δὲν συμβαίνει τώρα. Διότι ὄχι ἀκόμη τρεῖς ἡμέραι, οὔτε ἡ Νινευῖ θὰ καταστραφῆ, ἀλλ' ἐπέρασαν πολλαὶ ἡμέραι ἀπὸ τότε πού ἡ Ἐκκλησία τῆς οἰκουμένης ἔχει καταστραφῆ καὶ κεῖται εἰς τὸ ἔδαφος καὶ ἐκυριεύθησαν ὄλοι ἐξ ἴσου ἀπὸ τὸ κακόν, μᾶλλον δὲ πολὺ περισσότερον αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι εὐρίσκονται εἰς τὴν ἐξουσίαν, τόσον, ὅσον καὶ μεγαλυτέρα εἶναι εἰς αὐτοὺς ἡ ἀνάγκη. Μὴ λοιπὸν ἀπορήσετε ἐὰν περισσότερον ἀπὸ ὅσον μετενόησαν οἱ Νινευῖται σᾶς παρώτρυνα νὰ μετανοήσητε. Διατί; Μᾶλλον δὲ ὄχι μόνον νηστείαν κηρύττω τώρα, ἀλλ' ὑποδεικνύω ἐκεῖνο τὸ φάρμακον, τὸ ὁποῖον ἀκόμη καὶ πίπτουσαν ἐκείνην τὴν πόλιν ἀνέστησε. Ποῖον λοιπὸν εἶναι αὐτό; «Καὶ εἶδεν ὁ Κύριος», λέγει, «ὅτι ἐπέστρεψεν ὁ καθένας ἀπ' αὐτοὺς ἀπὸ τὸν κακὸν δρόμον καὶ μετενόησεν ὁ Θεὸς διὰ τὸ κακόν, τὸ ὁποῖον εἶπεν ὅτι θὰ κἀνῆ εἰς αὐτούς»¹⁴.

Αὐτὸ ἃς κάμνωμεν καὶ ἐμεῖς καὶ οἱ ἄλλοι ἃς ἀπομακρυνθῶμεν ἀπὸ τὸν ἔρωτα τῶν χρημάτων καὶ τῆς δόξης, παρακαλοῦντες τὸν Θεὸν ν' ἀπλώσῃ τὸ χέρι του καὶ νὰ ἀνορθώσῃ τὰ μέλη τὰ ὁποῖα ἐξέπεσαν. Διότι τότε μὲν ἐπρόκειτο νὰ καταπέσουν λίθοι καὶ ξύλα καὶ νὰ θανατωθοῦν σώματα, τώρα ὅμως τίποτε ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ πρόκειται ψυχαὶ νὰ παραδοθοῦν εἰς τὸ πῦρ τῆς γεέννης. Ἐὰς παρακαλέσωμεν, ἃς ἐξομολογηθῶμεν, δι' ὅσα μὲν μᾶς ἐδώρησεν ἃς τὸν εὐχαριστήσωμεν, διὰ δὲ τὰ μέλλοντα ἃς τὸν παρακαλοῦμεν, διὰ νὰ καταξιωθῶμεν, ἀφοῦ ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἐπικίνδυνον καὶ φοβερῶτατον θηρίον, νὰ ἀναπέμψωμεν εὐχαριστίαν εἰς τὸν φιλόανθρωπον Θεὸν καὶ Πατέρα, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖον εἰς τὸν Υἱὸν καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει δόξα, δύναμις, τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΙΑ΄

Ἐφ. 4, 4 - 16

«Ἐν σῶμα καὶ ἐν Πνεῦμα, καθὼς καὶ ἐκλήθητε ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ὑμῶν· εἰς Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα· εἰς Θεὸς Πατὴρ πάντων, ὁ ἐπὶ πάντων, καὶ διὰ πάντων, καὶ ἐν πᾶσιν ἡμῖν. Ἐνὶ δὲ ἐκάστῳ ἡμῶν ἐδόθη ἡ χάρις κατὰ τὸ μέρος τῆς δωρεᾶς τοῦ Χριστοῦ».

1. Ἀγάπην ζητεῖ παρ' ἡμῶν ὁ Παῦλος οὐ τὴν ὑχοῦσαν, ἀλλὰ τὴν συγκολλῶσαν ἡμᾶς καὶ ἀδιασπάσιως πρὸς ἀλλήλους ἔχειν ποιῶσαν, καὶ ἰσαύτην ἔνωσιν καὶ οὕτως ἀκριβῆ παρεχομένην, ὡσανεὶ μέλη πρὸς μέλη. Αὕτη γὰρ ἔστιν ἡ τὰ μεγάλα ἐργαζομένη καλά. Διὰ τοῦτο φησιν, «ἐν σῶμα», καὶ τὴν συμπάθειαν καὶ τὸ μὴ βάλλεσθαι τοῖς ἑτέρων ἀγαθοῖς καὶ τὸ συγαίρειν καὶ πάντα ὁμοῦ διὰ τούτου δείξας. Καὶ «ἐν πνεῦμα» καλῶς εἶπε, δεικνὺς ὅτι ἀπὸ τοῦ ἑνὸς σώματος ἐν πνεῦμα ἔσται, ἢ ὅτι ἔστι μὲν σῶμα εἶναι ἔν, οὐχ ἔν δὲ πνεῦμα· ὡς ἂν εἴ τις καὶ αἰρεικῶν φίλος εἴη· ἢ ὅτι ἀπ' ἐκείνου δυσωπεῖ, τουτέστιν, οἱ ἐν πνεῦμα λαβόντες, καὶ ἐκ μιᾶς ποιοθέντες πηγῆς, οὐκ ὀφείλεις διχονοεῖν· ἢ πνεῦμα ἐνταῦθα τὴν προθυμίαν φησίν.

Εἶτα, «Καθὼς ἐκλήθητε», φησίν, «ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ὑμῶν». Ὁ Θεὸς ὑμᾶς, φησίν, ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἐκάλεσεν οὐδὲν ἑτέρῳ πλέον ἀπένειμε τοῦ ἑτέρου· πᾶσιν ἀθανασίαν, πᾶσι ζωὴν αἰώνιον, πᾶσι δόξαν ἀθάνατον, πᾶσιν ἀδελφότητα, πᾶσι κληρονομίαν ἐχαρίσατο· κοινὴ πάντων ἐγένετο κεφαλὴ πάντας συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν. Οἱ τοί-

ΛΟΓΟΣ ΙΑ΄

Ἐφ. 4, 4 - 16

«Ἐνα σῶμα ὑπάρχει καὶ ἓνα Πνεῦμα, καθὼς καὶ μία εἶναι ἡ ἐλπίς τῆς κλήσεώς σας, τὴν ὁποίαν ἐλάβετε. Ἐνας Κύριος, μία πίστις, ἓνα βάπτισμα, ἓνας Θεὸς καὶ Πατὴρ ὄλων, ὁ ὁποῖος εἶναι ὑπεράνω ὄλων καὶ διὰ μέσου ὄλων ἐκδηλῶνει τὴν παρουσίαν του καὶ ὑπάρχει εἰς ὄλους ἐμᾶς. Καὶ εἰς τὸν καθένα δὲ ἀπὸ ἐμᾶς ἐδόθη ἡ χάρις του συμφῶως πρὸς τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Χριστοῦ»¹.

1. Ἀγάπην ζητεῖ ἀπὸ ἐμᾶς ὁ Παῦλος, ὅχι ὁποιανδήποτε, ἀλλ' αὐτὴν ἡ ὁποία μᾶς συνενώνει μεταξὺ μας ἀδιασπᾶστως, καὶ μᾶς συνενώνει κατὰ τέτοιον τρόπον καὶ τόσον τέλεια, ὥσάν νὰ εἴμεθα μέλη πρὸς μέλη. Αὐτὴ λοιπὸν εἶναι ἐκείνη ἡ ὁποία κατορθώνει τὰ μεγάλα καλά. Διὰ τοῦτο λέγει, «ἓνα σῶμα», διὰ νὰ δείξῃ καὶ τὴν σύμπάθειαν καὶ τὸ νὰ μὴ ἐπιδιώκωμεν ν' ἀρπάσωμεν τὰ ἀγαθὰ τῶν ἄλλων καὶ τὸ νὰ χαιρώμεθα μαζὶ μὲ αὐτούς, καὶ ὅλα γενικῶς νὰ εἶναι κοινά. Καὶ καλῶς εἶπε, «ἓνα πνεῦμα» διὰ νὰ δείξῃ ὅτι εἰς τὸ ἓνα σῶμα, ἓνα πνεῦμα θὰ ὑπάρχη, ἢ ὅτι εἶναι μὲν δυνατόν νὰ ὑπάρχη ἓνα σῶμα, ὅχι ὅμως ἓνα πνεῦμα, ὅπως ἐὰν κάποιος γίνῃ φίλος αἰρετικῶν· ἢ ἐννοεῖ ὅτι ἀπὸ ἐκεῖνο προτρέπει, δηλαδὴ σεῖς οἱ ὁποῖοι ἐλάβετε ἓνα Πνεῦμα καὶ ἐποτίσθητε ἀπὸ μίαν πηγὴν, ὀφείλετε νὰ μὴ ἔχετε διχόνοιαν· ἢ πνεῦμα ἐδῶ ὀνομάζει τὴν προθυμίαν.

Ἵστερον, «Καθὼς καὶ μία εἶναι», λέγει, «ἡ ἐλπίς τῆς κλήσεώς σας». Ὁ Θεός, λέγει, εἰς τὰ ἴδια οἷς ἐκάλεσε· τίποτε περισσότερον δὲν ἐμοίρασεν εἰς τὸν ἓνα ἀπὸ τὸν ἄλλον· εἰς ὄλους ἐχάρισεν ἀθανασίαν, εἰς ὄλους ζωὴν αἰώνιον, εἰς ὄλους δόξαν ἀθάνατον, εἰς ὄλους ἀδελφότητα, εἰς ὄλους κληρονομίαν· κοινὴ κεφαλὴ ἔγινεν εἰς ὄλους· ὄλους συνανέ-

νυν ἐν τοῖς πνευματικοῖς ἰσαύτην ἔχοντες ἰσοτιμίαν, πόθεν
 μέγα φρονεῖτε; ὅτι ὁ δεῖνα πλούσιος, καὶ ὁ δεῖνα ἰσχυρός;
 καὶ πῶς οὐκ ἂν εἶη τοῦτο γέλωσ· Εἶπε γάρ μοι, εἰ ὁ βασι-
 λεύς ποτε λαβῶν ὀνόματα δέκα, πάντας ἀλουργίδα ἐνέδυσσε
 5 καὶ ἐπὶ τοῦ θρόνου ἐκάθισε τοῦ βασιλικοῦ καὶ πᾶσιν ἔδωκε
 τὴν αὐτὴν τιμὴν, ἄρα ἂν τούτων ἐτόλμησέ τις ὀνειδίσαι τὸν
 ἕτερον, ὡς πλουσιώτερος ὢν, ἢ ὡς λαμπρότερος; Οὐδαμῶς.
 Καὶ οὕτω τὸ πᾶν εἴρηκα· οὐ γὰρ τοσοῦτον τὸ μέσον ἐν τοῖς
 οὐρανοῖς, ὅσον καὶ κάτω διεσιτήκαμεν.

10 «Εἰς Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα». Ἴδου ἡ ἐλπίς
 τῆς κλήσεως. «Εἰς Θεὸς καὶ Πατὴρ πάντων, ὁ ἐπὶ πάντων
 καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσιν ἡμῖν». Μὴ γὰρ σοὶ μὲν ὁ μεί-
 ζων, ἐκείνω δὲ ὁ ἐλάτιων ἐπεκλήθη; μὴ γὰρ σὺ μὲν ἀπὸ
 πίστεως, ἐκεῖνος δὲ ἀπὸ ἔργων ἐσώθη; μὴ γὰρ σοὶ μὲν
 15 ἀφείθη διὰ τοῦ βαπτίσματος, ἐκείνω δὲ οὐδέν;

«Εἰς Θεὸς καὶ Πατὴρ πάντων, ὁ ἐπὶ πάντων καὶ διὰ
 πάντων καὶ ἐν πᾶσιν ἡμῖν». «Ἐπὶ πάντων», ἰουτέσιν ὁ Κύ-
 ριος καὶ ἐπάνω πάντων· «καὶ διὰ πάντων», ἰουτέσιν, ὁ προ-
 νοῶν καὶ διοικῶν· «καὶ ἐν πᾶσιν ἡμῖν», ἰουτέσιν, ὁ οἰκῶν.
 20 Καίτοι τοῦ Υἱοῦ τοῦτο εἶναι φησιν ὥστε εἰ ἐλατιώσεως ἦν,
 οὐκ ἂν περὶ τοῦ Πατρὸς ἐρρήθη. «Ἐνὶ δὲ ἑκάστῳ ἡμῶν ἐ-
 δόθη ἡ χάρις». Τί οὖν, φησί; πόθεν τὰ χαρίσματα διάφορα;
 Τοῦτο γὰρ αἰεὶ καὶ αὐτοὺς καὶ Κορινθίους καὶ πολλοὺς ἐ-
 τέρους, τοὺς μὲν εἰς ἀπόνοιαν, τοὺς δὲ εἰς ἀθυμίαν καὶ φθό-
 25 νον ἐνήγε. Διὰ τοῦτο πανταχοῦ τὸ τοῦ σώματος ὑπόδειγμα

στήσε καὶ ἐκάθισε μαζί του. Σεῖς λοιπὸν οἱ ὅποιοι εἰς τὰ πνευματικὰ ἔχετε τόσην ἰσοτιμίαν, ἀπὸ ποῦ ὀρμώμενοι μεγαλοφρονεῖτε; ἀπὸ τὸ ὅτι ὁ τάδε εἶναι πλούσιος καὶ ὁ τάδε ἰσχυρός; καὶ πῶς δὲν θὰ ἦτο αὐτὸ ἀξιογέλαστον; Διότι εἶπέ μου· ἐὰν κάποτε ὁ βασιλεύς, ἀφοῦ ἐλάμβανε δέκα ἀνθρώπους καὶ τοὺς ἐνέδυσεν ὄλους μὲ προφύραν καὶ τοὺς ἐκάθιζεν εἰς τὸν βασιλικὸν θρόνον καὶ ἔδιδεν εἰς ὄλους τὴν αὐτὴν τιμὴν, ἄρα γε θὰ εἶχε τὴν τόλμην κάποιος ἐξ αὐτῶν νὰ κατηγορήσῃ τὸν ἄλλον ὅτι εἶναι πλουσιώτερος ἢ λαμπρότερος; Καθόλου. Καὶ ἀκόμη δὲν τὰ εἶπα ὅλα· διότι δὲν εἶναι τόση ἡ διαφορὰ εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ὅσον κάτω εἰς τὴν γῆν.

«Ἐνας Κύριος, μία πίστις, ἓνα βάπτισμα». Ἴδου ἡ ἐλπὶς τῆς κλήσεως. «Ἐνας Θεὸς καὶ Πατὴρ ὄλων ὁ ὅποιος εἶναι ὑπεράνω ὄλων καὶ διὰ μέσου ὄλων ἐκδηλώνει τὴν παρουσίαν του, καὶ ὑπάρχει εἰς ὄλους ἐμᾶς». Μήπως λοιπὸν προσεκλήθη εἰς ἑσένα μὲν ὁ μεγαλύτερος, ἐνῶ εἰς ἐκεῖνον ὁ μικρότερος; μήπως δὲ σὺ μὲν ἐσώθης ἀπὸ τὴν πίστιν, ἐνῶ ἐκεῖνος ἀπὸ τὰ ἔργα; ἢ μήπως εἰς ἑσένα μὲν ἀφέθησαν αἱ ἁμαρτίαι διὰ τοῦ βαπτίσματος, ἐνῶ εἰς ἐκεῖνον δὲν συνέβη τίποτε παρόμοιον;

«Ἐνας Θεὸς καὶ Πατὴρ ὄλων, ὁ ὅποιος εἶναι ὑπεράνω ὄλων καὶ διὰ μέσου ὄλων ἐκδηλώνει τὴν παρουσίαν καὶ ὑπάρχει εἰς ὄλους ἐμᾶς». «Ἐπεράνω ὄλων», δηλαδὴ εἶναι ὁ Κύριος καὶ ὁ ὅποιος εὐρίσκεται ὑπεράνω ὄλων· «καὶ δι' ὄλων», δηλαδὴ ἐκεῖνος ὁ ὅποιος προνοεῖ καὶ διοικεῖ· «καὶ εἰς ὄλους ἐμᾶς», δηλαδὴ ὁ κατοικῶν εἰς ἐμᾶς. Ἄν καὶ αὐτὸ βέβαια εἶναι γνῶρισμα τοῦ Υἱοῦ, λέγει ὥστε καὶ ἂν ἀκόμη ὑπῆρχεν ἐλάττωσις, δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ λεχθῆ διὰ τὸν Πατέρα. «Ἄλλ' εἰς τὸν καθένα ἀπὸ ἐμᾶς ἐδόθη ἡ χάρις». Τί λοιπὸν; θὰ εἶπη κάποιος· ἀπὸ ποῦ εἶναι τότε διάφορα τὰ χαρίσματα; Διότι αὐτὸ ὠδήγησε πάντοτε καὶ αὐτοὺς καὶ τοὺς Κορινθίους καὶ πολλοὺς ἄλλους, τοὺς μὲν εἰς ἀνόητον τόλμην, τοὺς δὲ εἰς μικροψυχίαν καὶ φθόνον. Διὰ τοῦτο παντοῦ παίρνει τὸ παράδειγμα ἀπὸ τὸ σῶμα· διὰ τοῦτο καὶ

παραλαμβάνει διὰ τοῦτο καὶ νῦν τοῦτο τέθεικεν, ἐπειδὴ
ἔμελλε διαφόρων χαρισμάτων μνημονεύειν.

Ἀκριβέστερον μὲν οὖν αὐτὸ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους
ἐπιστολῇ ἐπεξέρχεται, ἐπειδὴ καὶ ἐκεῖ μάλιστα τὸ νόημα
5 τοῦτο ἐνυράννει· νῦν δὲ ἐνιαῦθα μόνον ἠνίξατο. Καὶ ὄρα
τί φησιν. Οὐκ εἶπε, «κατὰ τὴν ἐκάστου πίστιν», ἵνα μὴ εἰς
ἀθυμίαν ἐμβάλῃ ἐκείνους, τοὺς μεγάλων μὴ τειυχηκότας·
ἀλλὰ τί; «Κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Χριστοῦ». Τὰ
πάντων κεφαλαιωδέστερα, φησί, κοινὰ πάντων ἐστί, τὸ βά-
10 πτισμα, τὸ διὰ πίστεως σωθῆναι, τὸ τὸν Θεὸν ἔχειν Πατέ-
ρα, τὸ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος ἅπαντας μετέχειν. Εἰ δέ τι πλέ-
ον ὁ δεῖνα ἔχει ἐν τῷ χάρισματι, μὴ ἄλγει, ἐπεὶ καὶ ὁ πόνος
αὐτῷ πλείων ἐστί· καὶ ὁ τὰ πέντε τάλαντα λαβών, πέντε ἀπη-
τεῖτο· ὁ δὲ τὰ δύο, δύο μόνον προσήνεγκε, καὶ οὐδὲν ἔλαιον
15 ἔσχεν ἐκείνου. Διὰ τοῦτο ἐνιαῦθα ἀπὸ τῆς αὐτῆς αἰτίας
παραμυθεῖται τὸν ἀκούοντα. «Πρὸς καταρισμὸν τῶν ἀγίων»,
φησί, «εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ
Χριστοῦ». Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἔλεγεν, «Οὐαί μοι, ἐὰν μὴ
εὐαγγελίζωμαι». Οἶον, ἀποστολῆς ἔλαβε χάρισμα. Ἀλλὰ διὰ
20 τοῦτο αὐτῷ οὐαί, ἐπειδὴ ἔλαβε· οὐ δὲ τοῦ κινδύνου ἀπήλλαξαι.

«Κατὰ τὸν μέτρον». Τί ἐστί, «κατὰ τὸ μέτρον»; Τουτέστιν,
οὐ πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀξίαν· ἐπεὶ οὐδ' ἂν ἔλαβεν οὐδεὶς ἂ
ἔλαβεν· ἀλλὰ πάντες ἀπὸ τῆς δωρεᾶς ἐλάβομεν. Διὰ τί ὁ
μὲν πλέον, ὁ δὲ ἔλαιον; Οὐδὲν τοῦτο ποιεῖ, φησί, ἀλλ'
25 ἀδιάφορον τὸ πρᾶγμα ἐστίν· ἕκαστος γὰρ πρὸς τὴν οἰκοδο-
μὴν συντελεῖ. Καὶ διὰ τούτου δείκνυσιν ὅτι οὐκ ἀπὸ τῆς οἰ-

2. Ἐφεσ. 4, 12-13.

3. Α' Κορ. 9, 16.

τώρα αὐτὸ ἀνέφερεν, ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ μνημονεύσῃ διάφορα χαρίσματα.

Λεπτομερέστερον λοιπὸν ἐξετάζει καὶ ἐλέγχει αὐτὸ εἰς τὴν πρὸς Κορινθίους ἐπιστολήν, ἐπειδὴ ἐκεῖ κατ' ἐξοχὴν ἐβασάνισεν αὐτοὺς κατὰ τρόπον τυραννικὸν αὐτὸ τὸ νόσημα· τώρα ὅμως ἐδῶ ἀπλῶς τὸ ἔθιξε. Καὶ πρόσεχε, τί λέγει. Δὲν εἶπε, 'Συμφώνως πρὸς τὴν πίστιν τοῦ καθενός', διὰ νὰ μὴ ὀδηγήσῃ εἰς μικροψυχίαν ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι δὲν ἠξιώθησαν τὰ μεγάλα χαρίσματα. Ἄλλὰ τί λέγει; «Συμφώνως πρὸς τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Χριστοῦ». Τὰ κυριώτερα ἀπὸ ὅλα, λέγει, εἶναι κοινὰ εἰς ὅλους, δηλαδὴ τὸ βάπτισμα, ἢ διὰ τῆς πίστεως σωτηρία, τὸ νὰ ἔχωμεν τὸν Θεὸν Πατέρα, τὸ νὰ μετέχωμεν ὅλοι εἰς τὸ αὐτὸ Πνεῦμα. Ἐὰν πάλιν ὁ τάδε ἔχει κάποιο χάρισμα περισσότερον, μὴ στενοχωρῆσαι, διότι καὶ ὁ κόπος εἶναι εἰς αὐτὸν περισσότερος· καὶ ἀπὸ ἐκείνου ὁ ὁποῖος ἔλαβε τὰ πέντε τάλαντα, πέντε τοῦ ἐζητήθησαν· ἐκεῖνος δὲ ὁ ὁποῖος ἔλαβε τὰ δύο, δύο μόνον προσέφερε, καὶ τίποτε ὀλιγώτερον δὲν ἔλαβεν ἀπὸ ἐκείνου. Διὰ τοῦτο ἐδῶ ἀπὸ τὴν ἰδίαν αἰτίαν παρηγορεῖ τὸν ἀκροατὴν. «Πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ καταρτίσουν τοὺς ἀγίους», λέγει, «διὰ τὸ ἔργον τῆς διακονίας, διὰ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ»². Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος ἔλεγεν ἄλλου· «Ἄλλοίμονόν μου, ἐὰν δὲν κηρύττω τὸ εὐαγγέλιον»³. Δηλαδή, ἔλαβεν χάρισμα ἀποστολῆς. Ἄλλὰ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς, διὰ τὸ ὅτι ἔλαβε, ἀλλοίμονον· ἐνῶ ἐσὺ ἔχεις ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὸν κίνδυνον.

«Συμφώνως πρὸς τὸ μέτρον». Τί σημαίνει «συμφώνως πρὸς τὸ μέτρον»; Δηλαδὴ ὅχι συμφώνως πρὸς τὴν ἰδικήν μας ἀξίαν· διότι δὲν θὰ ἐλάμβανε κανεὶς ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἔλαβεν, ἀλλ' ὅλοι ἀπὸ τὴν δωρεάν του ἐλάβομεν. Καὶ διατί ὁ μὲν ἔλαβε περισσότερον, ὁ δὲ ὀλιγώτερον; Δὲν ἔχει καμμίαν σημασίαν αὐτό, λέγει, ἀλλ' εἶναι ἀδιάφορον πρᾶγμα· διότι εἰς τὴν οἰκοδομὴν ὁ καθένας συντελεῖ. Καὶ μὲ αὐτὸ δεικνύει ὅτι δὲν ἔλαβεν ἀπὸ τὴν ἰδικήν του ἀξίαν ὁ μὲν

κείας ἀξίας ὁ μὲν πλέον, ὁ δὲ ἔλαιον ἔλαβεν, ἀλλὰ δι' ἐ-
 τέρου, ὡς αὐτὸς ἐμέτριησεν· ἐπεὶ καὶ ἀλλαγῶ λέγει· «Τὰ δὲ
 μέλη ἔθνητο ἐν ἑκασίον αὐτῶν, καθὼς αὐτὸς ἠθέλησε»· καὶ
 οὐ λέγει τὸν λόγον, ἵνα μὴ καταβάλλῃ τὰ φρονήματα τῶν
 5 ἀκουόντων.

2. «Διὸ λέγει, ἀναβάς εἰς ὕψος ἠχμαλώτισεν αἰχμα-
 λωσίαν, καὶ ἔδωκε δόγματα τοῖς ἀνθρώποις». Τουτέστι, τί
 μέγα φρονεῖς; τοῦ Θεοῦ τὸ πᾶν γέγονεν. Ὁ μὲν προφήτης
 φησὶν ἐν τῷ ψαλμῷ. «Ἐλαβε δόγματα ἐν ἀνθρώποις»· αὐτὸς
 10 δὲ φησὶν, «Ἐδωκε δόγματα ἐν ἀνθρώποις». Ταῦτόν ἐστι.
 «Τὸ δὲ ἀνέβη τί ἐστιν, εἰ μὴ ὅτι καὶ κατέβη πρῶτον εἰς
 τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς; Ὁ καταβάς, αὐτὸς ἐστὶ καὶ ὁ
 ἀναβάς ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ
 πάντα». Ταῦτα ἀκούων, μὴ μετάβασιν νόμιζε. Ὅπερ γὰρ
 15 ἐν τῇ πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολῇ κατασκευάζει, τοῦτο καὶ
 ἐνιαῦθα. Καθάπερ ἐκεῖ περὶ ταπεινοφροσύνης παραινῶν
 παράγει τὸν Χριστόν, οὕτω δὴ καὶ ἐνιαῦθα, ἐπειδὴ εἰς τὰ
 κατώτερα μέρη κατέβη τῆς γῆς. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἦν, περι-
 τὸς οὗτος ὁ λόγος ὅνπερ λέγει, «Υπήκοος γενόμενος μέχρι
 20 θανάτου». Ἀπὸ δὲ τοῦ ἀναβῆναι τὴν κατάβασιν αἰνίττεται.
 Τὰ δὲ κάτω μέρη τῆς γῆς τὸν θάνατον φησὶν, ἀπὸ τῆς τῶν
 ἀνθρώπων ὑπονομίας, καθάπερ καὶ ὁ Ἰακώβ ἔλεγε· «Κατά-
 ξετε τὸ γῆράς μου μετ' ὀδύνης εἰς ἄδου»· καὶ πάλιν ἐν τῷ
 ψαλμῷ, «Καὶ ὁμοιωθήσομαι τοῖς καταβαίνουσι εἰς λάκκον»·
 25 τουτέστι, τοῖς ἀποθανοῦσι. Διὰ τί τοῦτο τὸ χωρίον ἐπεξεργά-
 ζεται ἐνιαῦθα; ποίαν αἰχμαλωσίαν φησὶ; Τὴν τοῦ διαδό-
 λου. Αἰχμάλωτον τὸν τύραννον ἔλαβε, τὸν διάβολον καὶ τὸν
 θάνατον καὶ τὴν ἄρὰν καὶ τὴν ἁμαρτίαν. Ὅρθς σκῦλα καὶ
 λάφυρα;
 30 «Τὸ δὲ ἀνέβη τί ἐστιν, εἰ μὴ ὅτι καὶ κατέβη;». Τοῦτο
 πρὸς τοὺς Παύλου τοῦ Σαμοσατέως. «Ὁ καταβάς, αὐτὸς ἐ-

4. Α' Κορ. 12, 18.

5. Ἐφεσ. 4, 8.

6. Ἐφεσ. 4, 9-10.

7. Φιλιπ. 2, 8.

8. Γεν. 44, 29.

9. Ψαλμ. 142, 7.

περισσότερον, ὁ δὲ ὀλιγώτερον, ἀλλὰ δι' ἄλλους λόγους, ὅπως ἀκριβῶς ἔκρινεν ὁ Θεός· ἐπειδὴ καὶ ἄλλοῦ λέγει· «Ὁ Θεὸς ἐτοποθέτησε τὸ καθένα ἀπὸ τὰ μέλη εἰς τὸ σῶμα, ὅπως ἀκριβῶς ἠθέλησεν αὐτός»⁴· καὶ δὲν λέγει τὸν λόγον, διὰ νὰ μὴ μειώσῃ τὸ φρόνημα τῶν ἀκροατῶν.

2. «Διὰ τοῦτο λέγει· Ὅταν ἀνέβῃ εἰς τὰ ὕψη ἔλαβεν αἰχμαλώτους καὶ ἔδωκε δῶρα εἰς τοὺς ἀνθρώπους»⁵. Δηλαδή, τί μεγαλοφρονεῖς; ὅλα ἀπὸ τὸν Θεὸν ἔγιναν. Ὁ μὲν προφήτης λέγει εἰς τὸν ψαλμὸν, «Ἐλαβεν ὅσα ἔδωσεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους»· ὁ ἴδιος δὲ λέγει, «Ἐδωκε δῶρα εἰς τοὺς ἀνθρώπους». Τὸ ἴδιον εἶναι. «Τὸ δέ, Ἀνέβῃ, τί ἄλλο σημαίνει, παρὰ ὅτι καὶ κατέβῃ πρῶτον εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς; Ἐκεῖνος ποὺ κατέβῃ, εἶναι αὐτὸς ποὺ καὶ ἀνέβῃ ὑπεράνω ὅλων τῶν οὐρανῶν, διὰ νὰ γεμίσῃ τὰ πάντα»⁶. Ὅταν ἀκούῃς αὐτά, μὴ τὰ θεωρῆς ὡσάν μεταβάσιν. Διότι αὐτὸ τὸ ὁποῖον λέγει εἰς τὴν πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολήν, αὐτὸ λέγει καὶ ἐδῶ. Ὅπως ἐκεῖ προτρέπων εἰς ταπεινοφροσύνην παρουσιάζει τὸν Χριστόν, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ, ὅταν λέγῃ ὅτι κατέβῃ εἰς τὰ κατώτατα τῆς γῆς. Διότι, ἐὰν δὲν ἦτο αὐτό, θὰ ἦτο περιττὸς ὁ λόγος, «ἐταπεινώσε τὸν ἑαυτὸν του γινόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου»⁷. Ἀπὸ δὲ τὴν ἀνάβασιν ὑπαινίσσεται τὴν κατάβασιν. Μὲ τὰ κάτω δὲ μέρη τῆς γῆς ἐννοεῖ τὸν θάνατον, ἀπὸ τὰ βάθη δηλαδὴ τῆς διανοίας τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἔλεγε καὶ ὁ Ἰακώβ· «θὰ ὀδηγήσετε τὸ γερωντικὸν σῶμα μου μετὰ λύπης εἰς τὸν Ἄδην»⁸· καὶ πάλιν εἰς τὸν ψαλμὸν, «διότι ἔτσι θὰ γίνω ὅμοιος μὲ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ὀδηγοῦνται εἰς τὸν τάφον»⁹, δηλαδὴ μὲ τοὺς νεκρούς. Καὶ διατί ἐπεξεργάζεται αὐτὸ τὸ χωρίον ἐδῶ; Ποίαν αἰχμαλωσίαν ἐννοεῖ; Τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ διαβόλου. Αἰχμάλωτον συνέλαβε τὸν τύραννον, τὸν διάβολον, τὸν θάνατον, τὴν κατάραν καὶ τὴν ἁμαρτίαν. Βλέπεις λάφυρα καὶ ὄπλα; «Τὸ δὲ ἀνέβῃ, τί ἄλλο σημαίνει, παρὰ ὅτι καὶ κατέβῃ;». Αὐτὸ ταιριάζει διὰ τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Παύλου Σαμοσατέως. «Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος κατέβῃ εἶναι αὐτὸς ὁ ὁποῖος καὶ ἀνέβῃ

σι καὶ ὁ ἀναβάς ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, ἵνα πλη-
 ρώσῃ τὰ πάντα). Εἰς τὰ κατώτερα μέρη, φησί, κατέβη τῆς
 γῆς, μεθ' ἧ οὐκ ἔστιν ἕτερα· καὶ ἀνέβη ὑπεράνω πάντων,
 μεθ' ἧ οὐκ ἔστιν ἕτερόν τι. Τουτέστι, τῆς δεσποτείας αὐτοῦ
 5 καὶ τῆς ἐνεργείας· καὶ γὰρ καὶ πάσαι πάντα πεπλήρωτο.

«Καὶ αὐτὸς ἔδωκε τοὺς μὲν ἀποστολούς, τοὺς δὲ προ-
 φήτας, τοὺς δὲ εὐαγγελιστάς, τοὺς δὲ ποιμένας καὶ διδασκά-
 λους, πρὸς τὸν καθαρισμὸν τῶν ἁγίων, εἰς ἔργον διακονίας,
 εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ». Ὅπερ λέγει ἄλ-
 10 λαχοῦ, «Διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε», τοῦτο καὶ ἐν-
 ταῦθα λέγει· «Ὁ καταβάς, αὐτὸς ἐστὶ καὶ ὁ ἀναβάς». Οὐδὲν
 αὐτὸν ἔβλαψε τὸ εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς κατελθεῖν,
 οὐδὲ ἐνεπόδισε πρὸς τὸ ἀνωτέρω γενέσθαι τῶν οὐρανῶν.
 Ὅσοι δοῦν ἂν τις ταπεινωθῇ, τοσοῦτω μᾶλλον ὑψοῦται. Καθά-
 15 περ γὰρ ἐπὶ τοῦ ὕδατος δοῦν ἂν τις τοῦτο εἰς τὸ κάτω κατε-
 νέγκῃ, τοσοῦτω μᾶλλον αὐτὸ πρὸς ὕψος ἀνάγει, καὶ δοῦν
 ἂν τις διασημῆται ἀκονίση, τοσοῦτω ἐπιτυγχάνει οὕτω καὶ
 ἐπὶ τῆς ταπεινοφροσύνης. Ἄλλ' ὅτιαν περὶ Θεοῦ λέγῃ τὰς
 ἀναβάσεις, ἀνάγκη πρῶτον κατὰθασιν ἐννοεῖν· ὅτιαν δὲ περὶ
 20 ἀνθρώπου οἰκέτι.

Εἴτα καὶ τὴν πρόνοιαν αὐτοῦ δείκνυσι καὶ τὴν σοφίαν,
 διὸ τοσαῦτα ἐργασάμενος, καὶ τοσαῦτα ἰσχύσας, καὶ μέχρι
 τῶν κατωτέρων μερῶν μὴ παραιτησάμενος κατελθεῖν δι' ἡ-
 μᾶς, οὐκ ἂν ἀπλῶς τὰς διανομὰς τῶν χαρισμάτων ἐποίησεν.
 25 Ἄλλαχοῦ δὲ φησιν, διὸ τὸ Πνεῦμα τοῦτο εἰργάσατο, οὕτω
 λέγων· «Ἐν ᾧ ἔθετο ὑμᾶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπισκόπους,
 ποιμαίνειν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Κυρίου». Ἐνταῦθά φησιν,
 διὸ ὁ Υἱὸς ἄλλαχοῦ, διὸ ὁ Θεός· «Καὶ αὐτὸς αὐτοὺς ἔδωκε
 τῇ Ἐκκλησίᾳ, τοὺς μὲν ἀποστολούς, τοὺς δὲ προφήτας». Ἐν

10. Ἐφεσ. 4, 11-12.

11. Φιλίπ. 2, 9.

12. Πράξ. 20, 28.

ὑπεράνω ὄλων τῶν οὐρανῶν, διὰ νὰ γεμίση τὰ πάντα». Εἰς τὰ κατώτερα, λέγει, μέρη τῆς γῆς κατέβη, μετὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα δὲν ὑπάρχουν ἄλλα· καὶ ἀνέβη ὑπεράνω ὄλων, μετὰ ἀπὸ τὸ ὁποῖον δὲν ὑπάρχει τίποτε ἄλλο. Δηλαδή ἐγέμισαν ὄλα ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν καὶ τὰς ἐνεργείας του· ἐξ ἄλλου καὶ πρὶν συμβῆ αὐτὸ τὰ πάντα ἦσαν γεμᾶτα.

«Καὶ τὰ δῶρά του ἦσαν· ἄλλοι νὰ εἶναι ἀπόστολοι, ἄλλοι προφῆται, ἄλλοι εὐαγγελισταί, ἄλλοι ποιμένες καὶ διδάσκαλοι, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ καταρτίσουν τοὺς ἀγίους, διὰ τὸ ἔργον ὑπηρεσίας, διὰ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ»¹⁰. Αὐτὸ δηλαδή τὸ ὁποῖον λέγει ἄλλοῦ, «Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς τὸν ὑπερύψωσεν»¹¹, αὐτὸ λέγει καὶ ἐδῶ· «Ἐκεῖνος ποὺ κατέβη εἶναι αὐτὸς ποὺ καὶ ἀνέβη». Εἰς τίποτε δὲν τὸν ἐβλάψε τὸ ὅτι κατῆλθεν εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς, οὔτε τὸν ἠμπόδισε νὰ ἀνέλθῃ ὑψηλότερα ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς. Ὡστε ὅσον περισσότερον ταπεινωθῆ κανεῖς, τόσον περισσότερον ὑψώνεται. Διότι ὅπως ἀκριβῶς καὶ εἰς τὸ ὕδωρ, ὅσον περισσότερον κανεῖς προσπαθεῖ νὰ τὸ κατεβάσῃ, τόσον περισσότερον τὸ ἀνυψώνει, καὶ ὅσον τὸ ἐκσφενδονίζει ἀπὸ ἀπόστασιν, τόσον περισσότερον ἐπιτυγχάνει, ἔτσι καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς ταπεινοφροσύνης. Ἄλλ' ὅταν ὁμιλῇ διὰ τὰς ἀναβάσεις τοῦ Θεοῦ, ὁπωσδήποτε ἐννοεῖ ὅτι προηγήθη ἢ κατάβασις· ὅταν ὁμως ἀναφέρεται εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἀσφαλῶς ὄχι.

Ὑστερον δεικνύει καὶ τὴν πρόνοιαν καὶ τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ, διότι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔκανε τόσα, καὶ ἠδυνήθη τόσα πρὸς χάριν μας, καὶ δὲν ἐδίστασε νὰ κατέλθῃ δι' ἐμᾶς καὶ μέχρι τὰ κατώτερα μέρη, δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐμοίραζε τυχαίως τὰ πνευματικὰ χαρίσματα. Ἄλλοῦ ὁμως λέγει ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἔκανεν αὐτά, λέγων τὰ ἐξῆς· «Εἰς τὸ ὁποῖον ποιμνιον τὸ ἅγιον Πνεῦμα σᾶς ἐτοποθέτησεν ἐπισκόπους, διὰ νὰ ποιμάνετε τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ»¹². Ἐδῶ λέγει ὅτι ὁ Υἱὸς ἔκανεν αὐτά· ἄλλοῦ, ὅτι ὁ Θεὸς Πατήρ· «Καὶ ὁ Θεὸς ἐτοποθέτησεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν πρῶτον ἀποστόλους, δεῦτερον

δὲ τῆ πρὸς Κορινθίους φησὶν· «Ἐγὼ ἐφύτευσα, Ἀπολλῶς ἐπότισεν, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἠύξανε»· καὶ πάλιν, «Ὁ φυτεύων δὲ καὶ ὁ ποιῶν ἐν εἰσίν· ἕκαστος δὲ τὸν ἴδιον μισθὸν λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον».

5 Οὕτω καὶ ἐνιαῦθα. Τί γάρ, εἰ ἔλαιον εἰσφέρεις; τοσοῦτον ἔλαβες. «Πρῶτον ἀποσιόλους»· πάντα γὰρ εἶχον οὗτοι. «Δεύτερον προφηταί»· ἦσαν γάρ τινες, οἱ ἀπόστολοι μὲν οὐκ ἦσαν, προφηταί δέ, ὡσπερ Ἀγαθος. «Τρίτον εὐαγγελιστίας»· οἱ μὴ περιϋόντες πανταχοῦ, ἀλλ' εὐαγγελιζόμενοι μό-
 10 νον, ὡς Πρίσκιλλα καὶ Ἀκύλας. «Ποιμένας καὶ διδασκάλους», τοὺς ὀλόκληρον ἐμπεπιστευμένους ἔθνος». Τί οὖν; οἱ ποιμένες καὶ οἱ διδάσκαλοι ἐλάτιους; Καὶ πάνν, τῶν περιϋόντων καὶ εὐαγγελιζομένων οἱ καθήμενοι καὶ περὶ ἓνα τόπον ἠοχολημένοι, οἷον Τιμόθεος, Τίτος. Ἄλλως δέ, οὐ δυνα-
 15 τὸν ἐντεῦθεν ποιήσασθαι τὴν ὑποταγὴν καὶ τὴν προτίμησιν, ἀλλ' ἀπὸ εἰέρας ἐπιστολῆς. «Αὐτὸς ἔδωκε», φησί· μηδὲν ἀντιέλης. Ἡ εὐαγγελιστίας φησι, τοὺς τὸ εὐαγγέλιον γράψαντας.

3. «Πρὸς καταρτισμὸν τῶν ἁγίων, εἰς ἔργον διακονίας,
 20 εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ». Ὁρᾷς τὸ ἀξίωμα; Ἐκαστος οἰκοδομεῖ, ἕκαστος καταρτίζει, ἕκαστος διακονεῖ. «Μέχρις οὗ κατανήσομεν», φησὶν, «οἱ πάντες εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰς ἄνδρα τέλειον, καὶ μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ
 25 Χριστοῦ». Ἡλικίαν ἐνιαῦθά φησι τὴν τελείαν ἐπίγνωσιν. Καθάπερ γὰρ ὁ ἀνὴρ ἔσθηκε δεδαίως, οἱ δὲ παῖδες τὰς φρένας περιφέρονται, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν πιστῶν. «Εἰς τὴν ἐνότητα», φησί, «τῆς πίστεως»· ιουτέσιν, ἕως ἂν δειχθῶμεν

13. Α' Κορ. 12, 28.

14. Α' Κορ. 3, 6.

15. Α' Κορ. 3, 8.

16. Ἐφεσ. 4, 13.

προφήτας»¹³. Εἰς δὲ τὴν πρὸς Κορινθίους λέγει· «Ἐγὼ ἐφύτευσα, ὁ Ἄπολλὼς ἐπότισεν, ὁ Θεὸς ὅμως ἔδινε τὴν αὔξησιν»¹⁴. καὶ πάλιν· «Ἐκεῖνος ποὺ φυτεύει καὶ ἐκεῖνος ποὺ ποτίζει εἶναι τὸ ἴδιο, ἀλλ' ὁ καθεὶς θὰ λάβῃ τὸν ἰδικόν του μισθὸν συμφώνως μὲ τὸν ἰδικόν του κόπον»¹⁵.

Ἔτσι καὶ ἐδῶ. Τί σημασία λοιπὸν ἔχει ἐὰν ὀλιγώτερον συνεισφέρῃς; Τόσον ἔλαβες. «Πρῶτον ἀποστόλους»· διότι τὰ πάντα εἶχον αὐτοί. «Δεύτερον προφήτας»· διότι ὑπῆρχον μερικοὶ οἱ ὅποιοι δὲν ἦσαν μὲν ἀπόστολοι, ἦσαν ὅμως προφῆται, ὅπως ὁ Ἄγαθος. «Τρίτον διδασκάλους διὰ τὴν κήρυξιν τοῦ εὐαγγελίου»· αὐτοὶ οἱ ὅποιοι δὲν περιήρχοντο ὅλους τοὺς τόπους, ἀλλὰ μόνον ἐκήρυττον τὸ εὐαγγέλιον, ὅπως ἡ Πρίσκιλλα καὶ ὁ Ἀκύλας. «Ποιμένας καὶ διδασκάλους», ἐκείνους εἰς τοὺς ὁποίους ἐνεπιστεύθη ὁλόκληρον τὸ ἔθνος. Τί λοιπόν; Οἱ ποιμένες καὶ οἱ διδάσκαλοι εἶναι κατώτεροι; Καὶ μάλιστα πολὺ κατώτεροι εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι ἀκάθηντο καὶ ἠσχολοῦντο μὲ ἓνα τρόπον ἀπὸ ἐκείνους οἱ ὅποιοι περιήρχοντο καὶ εὐηγγελίζοντο, ὅπως, δηλαδὴ ἦσαν ὁ Τιμόθεος καὶ ὁ Τίτος. Ἄλλως τε δὲν εἶναι δυνατὸν ἐδῶ νὰ κάνωμεν τὴν διάκρισιν τοῦ κατωτέρου καὶ ἀνωτέρου, ἀλλ' ἀπὸ ἄλλην ἐπιστολήν. «Αὐτὸς ἔδωκε», λέγει· μὴ προβάλης καμμίαν ἀντίρρησιν. Ἡ ἴσως ὀνομάζει εὐαγγελιστὰς ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἔγραψαν τὸ εὐαγγέλιον.

3. «Πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ καταρτίσουν τοὺς ἀγίους, διὰ τὸ ἔργον τῆς διακονίας, διὰ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ». Βλέπεις τὸ ἀξίωμα; Ὁ καθένας οἰκοδομεῖ, ὁ καθένας καταρτίζει, ὁ καθένας ὑπηρετεῖ. «Μέχρις ὅτου φθάσωμεν», λέγει, «ὅλοι εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ τῆς πλήρους γνώσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς τὸ μέτρον τοῦ τελείου ἀναστήματος τοῦ Χριστοῦ»¹⁶. Τέλειον ἀνάστημα ὀνομάζει ἐδῶ τὴν τελείαν ἐπίγνωσιν. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ὁ ἀνὴρ ἴσταται μὲ σταθερότητα, ἐνῶ οἱ νεαροὶ περριπλανῶνται κατὰ τὸν νοῦν, ἔτσι συμβαίνει καὶ εἰς τοὺς πιστούς. «Εἰς τὴν ἐνότητα», λέγει, «τῆς πίστεως»· δηλαδή, μέ-

πάντες μίαν πίστιν ἔχοντες. Τοῦτο γάρ ἐστιν ἐνότις πίστεως, ὅταν πάντες ἐν ὧμεν, ὅταν πάντες ὁμοίως τὸν σύνδεσμον ἐπιγινώσκωμεν μέχρι τότε ἐργάζεσθαι χρή.

Εἰ διὰ τοῦτο χάρισμα ἔλαβες, ἵνα ἄλλους οἰκοδομήσῃ,
 5 βλέπε μὴ σαυτὸν κατασιρέψῃς, ἐτέρω φθονῶν. Ἐτίμησέ σε ὁ Θεός, καὶ ἔταξεν, ὥστε καταριρίζειν ἕτερον. Καὶ γὰρ καὶ ὁ ἀπόστολος πρὸς τοῦτο ἦν, καὶ ὁ προφήτης πρὸς τοῦτο ἦν προφητεύων καὶ πείθων, καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς εὐαγγελιζόμενος, καὶ ὁ ποιμὴν καὶ ὁ διδάσκαλος· πάντες ἐν ἔργον ἦσαν
 10 ἀναδεδεγμένοι. Μὴ γὰρ μοι τὴν διαφορὰν τῶν χαρισμάτων εἶπης, ἀλλ' ὅτι πάντες ἐν ἔργον εἶχον. Ὅταν γὰρ πάντες ὁμοίως πιστεύωμεν, τότε ἐνότις ἐστίν. Ὅτι γὰρ τοῦτο λέγει ἄνδρα τέλειον, δῆλον. Καὶ μὴν ἀλλαχοῦ νηπίους ἡμᾶς φησι, καὶ ὅταν τέλειοι ὧμεν, ἀλλὰ πρὸς ἕτερον ὁρῶν. Ἐκεῖ μὲν γὰρ
 15 πρὸς τὴν μέλλουσαν γυνῶσιν νηπίους ἐκάλεσεν· εἰπὼν γάρ, «Ἐκ μέρους γινώσκομεν», ἐπήγαγε καὶ τὸ δι' αἰνιγμάτων, καὶ ὅσα τοιαῦτα· ἐνταῦθα δὲ πρὸς ἕτερον εἶπε, πρὸς τὸ εὐμετάπιωτον ὥπερ καὶ ἀλλαχοῦ φησι· «Τελείων δὲ ἡ στερεὰ τροφή». Ὅρῃς καὶ κεῖ τελείους πῶς φησιν;
 20 Ὅρα γὰρ πῶς ἐκάλεσε τελείους ἐνταῦθα διὰ τῶν ἐπαγομένων, «Ἴνα μηκέτι ὧμεν νήπιοι». Αὐτὸ, φησι, τὸ μέτρον τὸ ὀλίγον ὅπερ ἐλάβομεν, ἵνα κατέχωμεν μετὰ πάσης σπουδῆς, μετὰ στεροβότητος καὶ θεβαιώσεως. «Ἴνα μηκέτι». Τό, «μηκέτι», δείκνυσι πάλαι τοῦτο παθόντας. Καὶ τίθησι
 25 καὶ ἑαυτὸν, καὶ ἐν τάξει διηγήσεως διορθοῦται. Διὰ τοῦτο, φησί, τέκτονες τοσοῦτοι γεγόνασιν, ἵνα ἡ οἰκοδομὴ μὴ σαλεύηται, ἵνα μὴ περιφέρηται, ἵνα πεπηγότιες ὧσιν οἱ λίθοι. Ἐκείνων γὰρ τοῦτό ἐστι τὸ κλυδωνίζεσθαι, τὸ περιφέρεσθαι, τὸ σαλεύεσθαι. «Ἴνα μηκέτι ὧμεν», φησί, «νήπιοι, κλυ-

17. Α' Κορ. 13, 9.

18. Ἐβρ. 5, 14.

19. Ἐφεσ. 4, 14.

χρισ ὅτου ἀποκτήσωμεν ὅλοι μίαν πίστιν. Διότι αὐτὸ εἶναι ἐνότης πίστεως, ὅταν ὅλοι εἴμεθα ἓνα, ὅταν ὅλοι ἀντιλαμβανώμεθα μὲ τὸν ἴδιον τρόπον τὸν σύνδεσμον· μέχρι τότε πρέπει νὰ ἐργαζώμεθα.

Ἐὰν ἔλαβες χάρισμα διὰ τοῦτο, διὰ νὰ οἰκοδομῆς ἄλλους, πρόσεχε μήπως καταστρέψῃς τὸν ἑαυτὸν σου φθονῶν ἄλλον. Σὲ ἐτίμησεν ὁ Θεὸς καὶ σὲ ἔταξε νὰ οἰκοδομῆς καὶ νὰ καταρτίζῃς ἄλλον. Καὶ ὁ ἀπόστολος βεβαίως διὰ τοῦτο ἦτο ἀπόστολος, καὶ ὁ προφήτης διὰ τοῦτο προεφήτευσεν καὶ ἔπειθε, καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς διὰ τοῦτο εὐηγγελίζετο, καὶ ὁ ποιμὴν καὶ ὁ διδάσκαλος· εἰς ὄλους ἐν ἔργον ἀνετέθη. Μὴ μοῦ εἶπῃς λοιπὸν διὰ τὴν διαφορὰν τῶν χαρισμάτων, ἀλλὰ διὰ τὸ ὅτι ὅλοι εἶχον ἓνα ἔργον. Ὅταν λοιπὸν ὅλοι πιστεύωμεν ὁμοίως, τότε ὑπάρχει ἐνότης. Διότι εἶναι φανερόν ὅτι αὐτὸ ὀνομάζει ἄνδρα τέλειον. Ἄλλοῦ βεβαίως μᾶς ὀνομάζει νηπίους καὶ ὅταν εἴμεθα τέλειοι, ἀλλ' ἄλλος εἶναι ἐκεῖ ὁ σκοπὸς του· διότι ἀφοῦ εἶπεν, «ἔχομεν μερικὴν γνῶσιν»¹⁷, προσέθεσε καὶ ὅτι ὡς δι' αἰνίγματος γνωρίζομεν καθὼς καὶ ὅλα τὰ παρόμοια· ἐδῶ ὁμοίως δι' ἄλλον λόγον τὸ εἶπεν αὐτό, διὰ νὰ δηλώσῃ ὅτι εὐκόλως μεταπίπτομεν, ὅπως καὶ ἄλλοῦ λέγει· «Ἄλλ' ἢ στερεὰ τροφή εἶναι διὰ τοὺς ὠρίμους»¹⁸. Βλέπεις πῶς καὶ ἐκεῖ μᾶς ὀνομάζει τελείους;

Πρόσεχε λοιπὸν πῶς μᾶς ὠνόμασε τελείους ἐδῶ διὰ τῶν ὄσων προσθέτει· «Ὡστε νὰ μὴ εἴμεθα πλέον νήπιοι»¹⁹. Αὐτό, λέγει, τὸ ὀλίγον τὸ ὁποῖον ἐλάβομεν διὰ νὰ τὸ κρατῶμεν μὲ κάθε ἐπιμέλειαν, μὲ στερεότητα καὶ ἀσφάλειαν. «Ἴνα μηκέτι». Τὸ «μηκέτι» δείχνει ὅτι παλαιότερον αὐτὸ ἐπάθαμεν. Καὶ συμπεριλαμβάνει καὶ τὸν ἑαυτὸν του καὶ εἰς τὴν συνέχειαν τῆς διηγήσεως τὸ διορθώνει. Διὰ τοῦτο λέγει, τόσον πολλοὶ ἔγιναν οἱ κτίσται, διὰ νὰ μὴ κλονίζεται ἡ οἰκοδομή, διὰ νὰ μὴ ταλαντεύεται, διὰ νὰ εἶναι στερεωμένοι οἱ λίθοι. Διότι εἰς ἐκείνους παρατηρεῖται ὁ κλυδωνισμός, ἡ ταλάντευσις, ὁ κλονισμός. «Ὡστε νὰ μὴ εἴμεθα πλέον», λέγει, «νήπιοι, κλονιζόμενοι καὶ παρασυρόμενοι ἀπὸ

δωνιζόμενοι καὶ περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας, ἐν τῇ κυβείᾳ τῶν ἀνθρώπων, ἐν πανουργίᾳ πρὸς τὴν μεθοδείαν τῆς πλάνης». «Καὶ περιφερόμενοι», φησί, «παντὶ ἀνέμῳ». Ἐπεξῆλθε τῇ τροπῇ, δεικνὺς τὰς διστιαζούσας ψυχὰς ἐν οἴῳ κινδύνῳ εἰσί.

«Παντὶ ἀνέμῳ», φησὶν, «ἐν τῇ κυβείᾳ τῶν ἀνθρώπων, ἐν πανουργίᾳ πρὸς τὴν μεθοδείαν τῆς πλάνης». Κυβευταὶ λέγονται οἱ τοῖς πειτοῖς κεχρημένοι. Τοιοῦτοί εἰσιν οἱ πανούργοι, ἐπειδὴν ἀφελειτέρους τινὰς λάθωσι καὶ γὰρ ἐκεῖνοι μετατιθέασι καὶ μεταφέρουσι ἅπαντα. Ἐνιαῦθα καὶ θίον ἤφατο. «Ἀληθεύοντες δέ», φησὶν, «ἐν ἀγάπῃ, αὐξήσωμεν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ ὁ Χριστός, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα», ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, φησί, «συναρμολογούμενον καὶ συμβιβαζόμενον διὰ πάσης ἀφῆς τῆς ἐπιχορηγίας, καὶ ἐνέργειαν ἐν μέτρῳ ἑνὸς ἐκάστου μέλους, τὴν αὐξῆσιν τοῦ σώματος ποιεῖται εἰς οἰκοδομὴν ἑαυτοῦ ἐν ἀγάπῃ».

Σφόδρα ἀσαφῶς ἠρμήνευσε, τῷ πάντα ὁμοῦ θελήσαι εἰπεῖν. Ὁ δέ φησι, τοῦτό ἐστι καθάπερ τὸ πνεῦμα τὸ ἀπὸ τοῦ ἐγκεφάλου καταβαῖνον, τὸ διὰ τῶν νεύρων, τὸ αἰσθητικὸν οὐχ ἀπλῶς δίδωσι πᾶσιν, ἀλλὰ κατὰ ἀναλογίαν ἐκάστου μέλους, τῷ μὲν δυναμένῳ πλέον δέξασθαι, πλέον τῷ δὲ ἐλάττω, ἔλαιον - τοῦτο γάρ ἐστιν ἡ ρίζα, τὸ πνεῦμα - οὔτω καὶ ὁ Χριστὸς καθάπερ μελῶν τῶν ψυχῶν εἰς αὐτὸν ἀνηρητημένων, ἡ πρόνοια αὐτοῦ καὶ ἡ χορηγία τῶν χαρισμάτων κατὰ ἀναλογίαν ἐν μέτρῳ ἑνὸς ἐκάστου μέλους τὴν αὐξῆσιν ποιεῖται. Τί δέ ἐστι, «διὰ τῆς ἀφῆς τῆς ἐπιχορηγίας»; Τουτέστι, διὰ τῆς αἰσθήσεως. Τὸ γὰρ πνεῦμα ἐκεῖνο τὸ ἐπιχορηγούμενον τοῖς μέλεσιν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς, ἐκάστου μέλους

κάθε άνεμον τῆς διδασκαλίας, μέσα εἰς τὴν δολιότητα τῶν ἀνθρώπων, μέσα εἰς τὴν πανουργίαν των πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ὀμαδικῆς παραπλανήσεως. «Καὶ παρασυρόμενοι», λέγει, «ἀπὸ κάθε άνεμον». Ὁμίλησεν ἐναντίον τῆς μεταβολῆς, διὰ νὰ δείξῃ εἰς ποῖον κίνδυνον εὐρίσκονται αἱ ψυχαὶ αἱ ὁποῖαι διστάζουν.

«Ἀπὸ κάθε άνεμον τῆς διδασκαλίας», λέγει, «μέσα εἰς τὴν δολιότητα τῶν ἀνθρώπων, μέσα εἰς τὴν πανουργίαν των πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς μέθοδικῆς παραπλανήσεως». Κυβευταὶ λέγονται αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι παίζουν τοὺς πεσσούς. Αὐτοὶ εἶναι οἱ πανοὔργοι, ὅταν εὕρουν ὠρισμένους ἀφελεῖς· καθ' ὅσον ἐκεῖνοι μεταχειρίζονται τὰ πάντα καὶ τὰ κάνουν ἄνω κάτω. Ἐδῶ καταπιάνεται καὶ μὲ τὸν βίον. «Ἀλλά, ὁμολογοῦντες τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀγάπῃ, ἃς αὐξήσωμεν τὰ πάντα εἰς αὐτόν, ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ κεφαλὴ, δηλαδὴ τὸν Χριστόν, ἐκ τοῦ ὁποῖου ἔξαρτᾶται τὸ ὅλον σῶμα», ἀπὸ τὸν Χριστόν, λέγει, «ἀπὸ τὸ ὁποῖον συναρμολογεῖται καὶ συγκρατεῖται μὲ τὴν βοήθειαν κάθε ἀρθρώσεως μὲ τὴν ὁποίαν εἶναι ἐφωδιασμένον, διὰ τῆς καταλλήλου δὲ ἐνεργείας κάθε μέρους γίνεται ἡ αὐξησης τοῦ σώματος μὲ σκοπὸν τὴν ἰδίαν του οἰκοδομὴν ἐν ἀγάπῃ»²⁰.

Μὲ πολλὴν ἀσάφειαν τὸ ἡρμήνευσε μὲ τὸ ὅτι ἠθέλησε νὰ τὰ συμπεριλάβῃ ὅλα μαζί. Αὐτὸ δὲ τὸ ὁποῖον λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· Ὅπως ἀκριβῶς τὸ πνεῦμα τὸ ὁποῖον καταβαίνει ἀπὸ τὸν ἐγκέφαλον διὰ τῶν νεύρων, δὲν δίδει τὴν αἴσθησιν ὅπως τύχη εἰς ὅλα τὰ μέλη, ἀλλ' εἰς τὸ καθένα κατ' ἀναλογίαν, εἰς ἐκεῖνο μὲν πού ἠμπορεῖ νὰ δεχθῆ περισσότερον, περισσότερον, εἰς ἐκεῖνο δὲ πού ἠμπορεῖ νὰ δεχθῆ ὀλιγώτερον, ὀλιγώτερον — διότι αὐτὸ εἶναι ἡ ρίζα, τὸ πνεῦμα —, ἔτσι καὶ ὁ Χριστός· αἱ ψυχαὶ εἶναι ἠνωμένοι μαζί του ὡσὰν μέλη, καὶ ἡ πρόνοιά του καὶ ἡ χορήγησις τῶν χαρισμάτων γίνεται κατ' ἀναλογίαν καὶ δίδει τὴν αὐξησης συμφώνως πρὸς τὴν δυνατότητα κάθε μέλους. Τί σημαίνει τὸ «διὰ τῆς ἀφῆς τῆς ἐπιχορηγίας»; Δηλαδὴ, διὰ τῆς αἰσθήσεως. Διότι τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐπιχορηγεῖται εἰς τὰ μέλη ἀπὸ

ἀπιόμενον οὕτως ἐνεργεῖ. Ὡς ἂν τις εἴποι τὸ σῶμα ἀνι-
 λαμβανόμενον τῆς ἐπιχορηγίας, κατὰ ἀναλογίαν τῶν ἐν αὐ-
 τῷ μελῶν, οὕτω ποιεῖται τὴν αὔξειν ἢ ἐτέρως· τὰ μέλη
 κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ οἰκειοῦ μέτρον δεχόμενα τὴν ἐπι-
 5 χορηγίαν, οὕτως αὔξεται ἢ καὶ ἐτέρως· τὸ πνεῦμα ἄνωθεν
 ἐπιρροεθόμενον ἀφθόνως, καὶ πάντων ἀπιόμενον τῶν μελῶν,
 καὶ χορηγούμενον ὡς ἕκαστον δύναται δέξασθαι, οὕτως αὔ-
 ξεται.

Τίνος δὲ ἔνεκεν προσέθηκεν «ἐν ἀγάπῃ»; Οὐ γὰρ ἔνι
 10 ἄλλως κατελθεῖν ἐκεῖνο τὸ Πνεῦμα. Καθάπερ γάρ, εἰ τύχοι
 χεὶρ ἀποσπασθεῖσα τοῦ σώματος, τὸ πνεῦμα τὸ ἀπὸ τοῦ ἐγ-
 κεφάλου τὴν συνέχειαν ἐπιζητοῦν καὶ μὴ εὐρόν, οὐκ ἐξάλ-
 λεται τοῦ σώματος, καὶ διατηρῆσαν πρὸς τὴν χεῖρα ἐξέρχε-
 ται, ἀλλ' ἂν μὴ εὐρη κείμενον, οὐχ ἄπτεται· οὕτω καὶ ἐνταῦ-
 15 θα, ἐὰν μὴ ὦμεν τῇ ἀγάπῃ συνδεδεμένοι.

Ταῦτα δὴ πάντα πρὸς ταπεινοφροσύνην αὐτῷ εἴρηται.
 Τί γάρ, φησὶν, εἰ πλέον λαμβάνει ὁ δεῖνα; τὸ αὐτὸ πνεῦμα
 ἔλαβεν, ἀπὸ τῆς αὐτῆς κεφαλῆς ἐκπεμπόμενον, ὁμοίως ἐ-
 νεργοῦν, ὁμοίως ἀπιόμενον. «Συναρμολογούμενον καὶ συμ-
 20 βιβαζόμενον», τουτέστι, πολλῆς ἀπολαῦτον τῆς ἐπιμελείας.
 Οὐ γὰρ ἀπλῶς ἀλλὰ σφόδρα τεχνικῶς δεῖ κεῖσθαι τὸ σῶμα,
 ὡς, ἐὰν τὸν τόπον ἐκβῆ, οὐκέτι κεῖται. Ὡστε οὐχ ἠνώσθαι
 τῷ σώματι δεῖ, ἀλλὰ καὶ τὸν οἰκειὸν τόπον ἐπέχειν, ὡς ἐὰν
 ὑπερβῆς, οὐχ ἠνώσθαι, οὐδὲ δέχηται τὸ πνεῦμα. Ἡ οὐχ ὀρθῶς
 25 ἐν ταῖς τῶν ὁσιῶν μεταθέσει ταῖς κατὰ τινα περιστάσιν συμ-
 βαινούσαις διὰ τὸν οἰκειὸν τόπον ὑπερβάν, τὸν ἐτέρου
 κατέχη, πῶς τῷ παντὶ σώματι λυμαίνεται, καὶ θάνατον πολ-

τὴν κεφαλὴν, ὅταν ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸ κάθε μέλος ἔτσι ἐνεργεῖ. Ὡσὸν νὰ ἔλεγε κάποιος ὅτι τὸ σῶμα λαμβάνον τὴν ἐπιχορήγησιν ἀπὸ τὴν κεφαλὴν, κατ' ἀναλογίαν τῶν μελῶν του, προχωρεῖ εἰς τὴν αὔξησιν· ἢ μὲ ἄλλον τρόπον· τὰ μέλη κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ μέτρου των δεχόμεθα τὴν ἐπιχορήγησιν, προχωροῦν εἰς τὴν αὔξουσιν· ἢ καὶ μὲ ἄλλον τρόπον· ἐπιχεόμενον ἀφθόνως ἄνωθεν τὸ πνεῦμα καὶ ἐρχόμενον εἰς ἐπαφὴν μὲ ὅλα τὰ μέλη, καὶ χορηγούμενον τόσον, ὅσον ἠμπορεῖ τὸ καθένα νὰ δεχθῆ, ἔτσι προχωρεῖ εἰς τὴν αὔξησιν τὸ σῶμα.

Διατί δὲ προσέθεσεν τό, «ἐν ἀγάπῃ»; Διότι δὲν ὑπάρχει ἄλλος τρόπος διὰ νὰ κατέλθῃ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς, ἐὰν τύχῃ κάποιο χέρι ν' ἀποσπασθῆ ἀπὸ τὸ σῶμα, τότε τὸ πνεῦμα τὸ ὁποῖον ἔρχεται ἀπὸ τὸν ἐγκέφαλον, ἐπιζητοῦν νὰ συνεχίσῃ τὴν πορείαν του, ἐὰν δὲν τὸ εὔρῃ, δὲν πηδᾷ ἔξω ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ δὲν ἐξέρχεται ἀπὸ αὐτὸ ἀφοῦ διαπεράσῃ τὸ χέρι, ἀλλ' ἐὰν δὲν τὸ εὔρῃ εἰς τὴν θέσιν του δὲν τὸ πλησιάζει, τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ ἐδῶ, ἐὰν δὲν εἴμεθα συνδεδεμένοι μὲ τὴν ἀγάπην.

Αὐτὰ ὅλα λοιπὸν ἐλέχθησαν διὰ νὰ ὀδηγήσουν εἰς ταπεινοφροσύνην. Διότι τί σημασίαν ἔχει, λέγει, ἐὰν περισσότερα λαμβάνῃ ὁ τάδε; Τὸ ἴδιον πνεῦμα ἔλαβεν, ἀποστελλόμενον ἀπὸ τὴν ἰδίαν κεφαλὴν, τὸ ὁποῖον ἐνεργεῖ καὶ ἔρχεται εἰς ἐπαφὴν μὲ ὅλους ὁμοίως. «Συναρμολογεῖται καὶ συγκρατεῖται», δηλαδή, δέχεται μεγάλην φροντίδα. Ὅχι δηλαδή προχειρῶς, ἀλλὰ πολὺ συστηματικὰ πρέπει νὰ εἶναι συναρμολογημένον τὸ σῶμα, διότι, ὅταν φύγῃ ἀπὸ τὴν θέσιν του, τότε πλέον δὲν ὑπάρχει. Ὡστε πρέπει, ὅχι μόνον νὰ εἶναι ἠνωμένον τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ νὰ διατηρῆ τὴν θέσιν του, διότι ἐὰν ὑπερβῆς αὐτὴν δὲν εἶσαι ἠνωμένος πρὸς τὸ σῶμα, οὔτε δέχεσαι τὸ Πνεῦμα. Ἡ δὲν βλέπεις τὰς κινήσεις τῶν ὀστέων αἱ ὁποῖαι συμβαίνουν εἰς κάθε περίστασιν, ὅταν κάποιο φύγῃ ἀπὸ τὴν θέσιν του καὶ καταλάβῃ τὴν θέσιν ἄλλου, πῶς βλάπτει ὀλοκλήρον τὸ σῶμα καὶ πολλὰς

λάκεις εἰργάσαιο, ἔσι δὲ ὅπου καὶ ἀνάξιον εὐρέθη λοιπὸν τοῦ κατέχεσθαι; πολλοὶ γὰρ πολλάκις αὐτὸ ἐκκόψαντες, διάκενον τὸν τόπον εἶασαν.

Πανταχοῦ γὰρ ἡ πλεονεξία κακόν. Καὶ ἐπὶ τῶν σιοι-
 5 χείων, διὰ τὴν οἰκείαν ἀφέντα συμμετριάν πλεονάσῃ, τὸ πᾶν λυμαίνεται. Τουτέστι «συναρμολογούμενον καὶ συμβιβαζόμενον». Ὡστε ἕκαστον ἐπὶ τῆς οἰκείας μένειν χώρας, καὶ μὴ τῆς ἐτέρας καὶ μηδὲν αὐτῷ προσηκούσης ἐπιβαίνειν, ἐννόησον ὅσον ἐσί. Σὺ τὰ μέλη συντιθεῖς, ἐκεῖνος ἄνωθεν
 10 ἐπιχορηγεῖ. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ σώματος ἔστιν ὄργανα τοιαῦτα δεκτικά, οὕτως ἐσὶ καὶ ἐπὶ τοῦ πνεύματος, τῆς ρίζης ἄνωθεν οὔσης πάσης· οἷον ἡ καρδία, τοῦ πνεύματος· τὸ ἥπαρ τοῦ αἵματος· ὁ σπλήν, τῆς χολῆς, καὶ ἄλλα ἄλλου πάντα δὲ ταῦτα ἀπὸ τοῦ ἐγκεφάλου τὴν αἰτίαν ἔχει· οὕτω καὶ
 15 ὁ Θεὸς ἐποίησέ, τὸν ἄνθρωπον σφόδρα τιμῶν, καὶ οὐ βουλόμενος αὐτοῦ ἀπέχειν, τὴν μὲν αἰτίαν αὐτοῦ ἀναριθησάμενος, συνεργοὺς δὲ ἐναντῶ κατασιήσας· καὶ τὸν μὲν ἔθηκεν εἰς τοῦτο, τὸν δὲ εἰς ἐκεῖνο. Οἷον ἀπόστολος ἀγγεῖον τοῦ σώματος ἐσὶ τὸ καιριώτερον, δεχόμενος παρ' αὐτοῦ τὰ πάν-
 20 τὰ ὥσπερ, ὥσπερ διὰ φλεβῶν καὶ ἀρτηριῶν, τοῦ λόγου λέγω, εἰς πάντας διαιρέχειν ποιεῖ τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον. Ὁ προφήτης προλέγει τὰ μέλλοντα, καὶ αὐτὸς τὰ αὐτὰ κατασκευάζει. Συντιθεῖς τὰ μέλη, αὐτὸς αὐτοῖς ζωὴν χορηγεῖ. «Πρὸς καταρτισμὸν τῶν ἁγίων εἰς ἔργον διακονίας». Ἡ
 25 ἀγάπη ἀνοικοδομεῖ, καὶ τὸ συγκολλᾶσθαι ἀλλήλοις καὶ συμπήγνυσθαι καὶ ἀρμόζεσθαι, τοῦτο ποιεῖ.

4. Εἰ τοίνυν βουλόμεθα τοῦ πνεύματος ἀπολαύειν τοῦ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς, ἀλλήλων ἐχώμεθα. Δύο γὰρ εἰσι διαιρέσεις

φορὰς ἐπέφερε καὶ θάνατον, καὶ μάλιστα ὅταν συμβῆ νὰ ἔχη καταλάβει θέσιν πού δὲν τοῦ ἀξίζει; Πολλοὶ δὲ ἀφοῦ ἔκοψαν αὐτό, ἄφησαν τὴν θέσιν του κενήν.

Παντοῦ λοιπὸν εἶναι κακὸν πρᾶγμα ἡ πλεονεξία. Καὶ εἰς τὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα συνθέτουν ἓνα σῶμα, ὅταν κάποιο ὑπερβῆ τὸ μέτρον του καὶ πλεονάσῃ, καταστρέφει τὸ πᾶν. Αὐτὸ σημαίνει «συναρμολογεῖται καὶ συγκρατεῖται». Ὡστε σκέψου πόσον μεγάλο πρᾶγμα εἶναι τὸ νὰ μένῃ κάθε πρᾶγμα εἰς τὴν θέσιν του καὶ νὰ μὴ ἐπιβαίνῃ εἰς ἄλλην ἢ ὁποῖα δὲν τοῦ ἀνήκει. Σὺ τὰ μέλη συνθέτεις, ἐκεῖνος ἐπιχορηγεῖ ἄνωθεν. Διότι ὅπως ἀκριβῶς εἰς τὸ σῶμα ὑπάρχουν ὄργανα κατάλληλα δι' αὐτό, ἔτσι καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ πνεύματος, διότι ἡ ρίζα εὐρίσκεται ἐπάνω· ὅπως ἡ καρδιὰ εἶναι ρίζα τοῦ πνεύματος· τὸ ἥπαρ, τοῦ αἵματος· ὁ σπλήν, τῆς χολῆς, καὶ ἄλλα ἄλλου· ὅλα δὲ αὐτὰ ἔχουν τὴν αἰτίαν των εἰς τὸν ἐγκέφαλον. Ἔτσι ἔκανε καὶ ὁ Θεός· τιμῶν πάρα πολὺ τὸν ἄνθρωπον καὶ μὴ θέλων νὰ εὐρίσκεται μακρὰ ἀπὸ αὐτόν, ὁ ἴδιος μὲν ἐξήρτησε τὴν αἰτίαν των ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του, αὐτοὺς δὲ τοὺς ἔκανε συγχρόνως συνεργούς του· καὶ τὸν μὲν ἓνα τὸν ἐτοποθέτησεν εἰς αὐτὸ τὸ ἔργον, τὸν δὲ ἄλλον εἰς ἄλλο. Ἐπὶ παραδείγματι, ὁ ἀπόστολος εἶναι τὸ σπουδαιότερον ἀγγεῖον τοῦ σώματος, καὶ δέχεται ἀπὸ τὸν Θεὸν τὰ πάντα· ὥστε λοιπὸν ὁ λόγος, διερχόμενος, κατὰ κάποιον τρόπον, διὰ μέσου φλεβῶν καὶ ἀρτηριῶν, κάνει νὰ κυκλοφορῇ μέσα εἰς ὄλους ἡ αἰώνιος ζωὴ. Ὁ προφήτης προλέγει τὰ μέλλοντα, ὁ ἴδιος δὲ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ πραγματοποιεῖ αὐτά. Αὐτὸς ἐτοποθέτησε τὰ μέλη, αὐτὸς χορηγεῖ ζωὴν εἰς αὐτά. «Πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ καταρτίσουν τοὺς ἁγίους, διὰ τὸ ἔργον τῆς διακονίας». Ἡ ἀγάπη ἀνοικοδομεῖ, καὶ συντελεῖ εἰς τὸ νὰ εἴμεθα ἠνωμένοι μεταξύ μας καὶ συνδεδεμένοι καὶ συναρμολογημένοι.

4. Ἐὰν λοιπὸν θέλωμεν νὰ ἀπολαμβάνωμεν τὸ Πνεῦμα τὸ ὁποῖον ἔρχεται ἀπὸ τὴν κεφαλὴν, ὡς εἴμεθα στενὰ συνδεδεμένοι μεταξύ μας. Διότι δύο τρόποι ἀποκοπῆς ἀπὸ τὸ σῶ-

ἀπὸ τοῦ σώματος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ· μία μὲν, διὰν φέξω-
 μεν τὴν ἀγάπην, δευτέρα δὲ διὰν ἀνάξια τοῦ τελεῖν εἰς ἐ-
 κεῖνο τὸ σῶμα τολμήσωμεν· ἐκατέρως γὰρ χωρίζομεν ἑαν-
 τοὺς τοῦ πληρώματος. Εἰ δὲ καὶ ἄλλους εἰς τοῦτο οἰκοδο-
 5 μεῖν τειάγμεθα, οἱ πρότερον σχίζοντες, τί οὐκ ἂν πάθοιεν;
 Οὐδὲν οὕτως Ἐκκλησίαν δυνήσεται διαιρεῖν, ὡς φιλαρχία·
 οὐδὲν οὕτω παροξύνει τὸν Θεόν, ὡς τὸ Ἐκκλησίαν διαιρε-
 θῆναι. Καὶ μυσία ὄμεν ἐργασάμενοι καλά, τῶν τὸ σῶμα
 αὐτοῦ διατεμόντων οὐκ ἐλάτιονα δώσομεν δίκην, οἱ τὸ πλή-
 10 ρωμα καταιέμοντες τὸν ἐκκλησιαστικόν. Ἐκεῖνο μὲν γὰρ
 ἐπὶ κέρδει τῆς οἰκουμένης ἐγένετο, εἰ καὶ μὴ ἀπὸ διανοίας
 τοιαύτης· τοῦτο δὲ οὐδὲν οὐδαμοῦ τὸ χρήσιμον ἔχει, ἀλλὰ
 πολλὴ ἡ βλάβη.

Ταῦτά μοι οὐχὶ πρὸς τοὺς ἄρχοντας εἴρηται μόνον, ἀλλὰ
 15 καὶ πρὸς τοὺς ἀρχομένους. Ἀνὴρ δὲ τις ἅγιος εἰπέ τι δο-
 κοῦν εἶναι τολμηρόν, πλὴν ἀλλ' ὁμως ἐφθέγγαστο. Τί δὲ
 τοῦτό ἐστιν; Οὐδὲ μαρτυρίου αἷμα ταύτην ἔφησε δύνασθαι
 τὴν ἁμαρτίαν ἐξαλείφειν. Εἶπε γάρ μοι, τίνος ἔνεκεν μαρ-
 τυρεῖς; οὐ διὰ τὴν δόξαν τοῦ Χριστοῦ; Ὁ τοίνυν τὴν ψυχὴν
 20 προϊέμενος ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ, πῶς τὴν Ἐκκλησίαν πορθεῖς,
 ὑπὲρ ἧς τὴν ψυχὴν προήκατο ὁ Χριστός; Ἀκουε τοῦ Παύ-
 λου λέγοντος, διὸ «Οὐκ εἰμὶ ἄξιος καλεῖσθαι ἀπόστολος, διὸ
 ἐδίωξα τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπόρθουν αὐτήν». Οὐκ
 ἔστιν αὕτη ἐλάτιον ἢ βλάβη τῆς παρὰ ἐχθρῶν, ἀλλὰ πολὺν
 25 μείζων. Ἐκείνη μὲν γὰρ καὶ λαμπροτέραν αὐτὴν ἐργάζεται,
 αὕτη δὲ αὐτὴν καὶ παρὰ τοῖς ἐχθροῖς καταισχύνει, διὰν ὑπὸ
 τῶν ἰδίων τέκνων πολεμῆται. Μέγα γὰρ δεῖγμα ἀπάτης εἶ-
 ναι δοκεῖ παρ' αὐτοῖς, τὸ τοὺς γεννηθέντας ἐν αὐτῇ καὶ τρα-
 φέντας καὶ τὰ ἀπόρρητα αὐτῆς μεμαθηκότας ἀκριβῶς, τού-
 30 τοὺς μεταβαλλομένους ἐξαίφνης τὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτὴν δια-

μα τῆς Ἐκκλησίας ὑπάρχουν· ὁ ἕνας, ὅταν ψυχράνωμεν τὴν ἀγάπην, ὁ δεύτερος δέ, ὅταν τολμήσωμεν πράγματα ποῦ εἶναι ἀνάξια νὰ γίνωνται εἰς ἐκεῖνο τὸ σῶμα· διότι καὶ με τοὺς δύο αὐτοὺς τρόπους χωρίζομεν τοὺς ἑαυτοὺς μας ἀπὸ τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας. Ἐὰν δὲ ἐμεῖς, ποῦ ἔχομεν ταχθῆ νὰ οἰκοδομῶμεν καὶ ἄλλους εἰς αὐτό, πρῶτοι γινώμεθα ἐμεῖς αἴτιοι διὰ ν' ἀποσχίζονται ἀπὸ αὐτὴν, τί δὲν θὰ πάθωμεν; Τίποτε δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ διαιρέσῃ τόσον εὐκολα τὴν Ἐκκλησίαν, ὅσον ἡ φιλαρχία· τίποτε δὲν παροξύνει τόσον τὸν Θεόν, ὅσον τὸ νὰ διαιρεθῆ ἡ Ἐκκλησία. Καὶ ἂν ἀκόμη ἔχωμεν πράξει ἄπειρα καλά, δὲν θὰ καταδικασθῶμεν ὀλιγώτερον ἀπὸ αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι διεμέλισαν τὸ σῶμά του, ἐμεῖς οἱ ὁποῖοι διαιροῦμεν τὸ ἐκκλησιαστικὸν πλήρωμα. Διότι ἐκεῖνο μὲν ἔγινε πρὸς ὄφελος τῆς οἰκουμένης, ἂν καὶ δὲν τὸ ἔκαναν ἀπὸ αὐτὸν τὸν σκοπὸν· αὐτὸ ὅμως εἰς τίποτε πουθενὰ δὲν χρησιμεύει, ἀλλ' εἶναι μεγάλη ἡ βλάβη.

Αὐτὰ δὲν λέγονται μόνον πρὸς τοὺς ἄρχοντας, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἀρχομένους. Κάποιος δὲ ἅγιος ἄνδρας εἶπε κάτι τὸ ὁποῖον φαίνεται ὅτι εἶναι τολμηρὸν, πλὴν ὅμως τὸ εἶπε. Ποῖο εἶναι δὲ αὐτό; Οὔτε τὸ αἷμα τοῦ μαρτυρίου ἠμπορεῖ νὰ ἐξαλείψῃ αὐτὴν τὴν ἁμαρτίαν. Διότι, εἶπέ μου, διατί μαρτυρεῖς; δὲν τὸ κάνεις αὐτὸ διὰ τὴν δόξαν τοῦ Χριστοῦ; Σὺ λοιπὸν ὁ ὁποῖος θυσιάζεις τὴν ζωὴν σου ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ, πῶς ἐξολοθρεύεις τὴν Ἐκκλησίαν, ὑπὲρ τῆς ὁποίας πρῶτος ἐθυσιάσθη ὁ Χριστός; Ἐκούσε τὸν Παῦλον ὁ ὁποῖος λέγει· «Δὲν εἶμαι ἄξιος νὰ ὀνομάζωμαι ἀπόστολος, διότι κατεδίωξα τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ»²¹. Δὲν εἶναι μικρὰ αὐτὴ ἡ βλάβη ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, ἀλλὰ πολὺ μεγάλη. Διότι ἐκείνη μὲν ἀναδεικνύει αὐτὴν καὶ λαμπροτέραν, ἐνῶ αὐτὴ καταισχύνει αὐτὴν καὶ ἐνώπιον τῶν ἐχθρῶν της, ὅταν δηλαδὴ πολεμῆται ὑπὸ τὰ ἴδια τὰ τέκνα της. Διότι εἶναι μεγάλη ἀπόδειξις ἀπάτης τὸ νὰ μεταβάλλωνται ἔξαφνα καὶ νὰ διακείνται ὡς ἐχθροὶ αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι ἐγεννήθησαν καὶ ἀνειτράφησαν μέσα εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἔχουν γνωρίσει μὲ ἀκρί-

τίθεσθαι. Ταῦτά μοι πρὸς τοὺς ἀδιαφόρως διδόντας ἑαυτοὺς τοῖς σχίζουσι τὴν Ἐκκλησίαν. Εἰ μὲν γὰρ καὶ δόγματα ἔχουσιν ἐναντία, καὶ διὰ τοῦτο οὐ προσῆκεν ἐκείνοις ἀναμίγνυσθαι· εἰ δὲ τὰ αὐτὰ φρονοῦσι, πολλῶ μᾶλλον. Τί δήποτε;

5 Ὅτι φιλαρχίας ἐστὶν ἡ νόσος.

Οὐκ ἴστε τί πεπόνθασιν οἱ περὶ Κορὴ καὶ Δαθάν καὶ Ἀβειρών; ἄρα αὐτοὶ μόνοι, οὐχὶ δὲ οἱ μετ' αὐτῶν; Τί λέγεις; ἢ αὐτὴ πίστις ἐστίν, ὀρθόδοξοί εἰσι κακεῖνοι. Τίνος οὖν ἔνεκεν, οὐκ εἰσὶ μεθ' ἡμῶν; «Εἰς Κύριος, μία πίστις, 10 ἐν βάπτισμα». Εἰ τὰ ἐκείνων καλῶς γίνεται, τὰ ἡμέτερα κακῶς. «Νήπιον», φησί, «κλυδωνιζόμενοι καὶ περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ». Ἀρκεῖν τοῦτο ἠγεῖσθε, εἰπέ μοι, τὸ λέγειν, ὅτι ὀρθόδοξοί εἰσι; τὰ δὲ τῆς χειροτονίας οἴχεται καὶ ἀπόλωλε; Καὶ τί τὸ ὄφελος, ταύτης οὐκ ἠκριθωμένης; Ὡσπερ γὰρ ὑπὲρ τῆς πίστεως, οὕτω καὶ ὑπὲρ ταύτης μάχεσθαι 15 χρῆ. Ἐπεὶ, εἰ παντὶ ἔξεσι πληροῦν τὰς χεῖρας αὐτοῦ κατὰ τοὺς παλαιούς, καὶ ἱερεῖς γίνεσθαι, παρίωσαν πάντες, εἰκῆ τὸ θυσιαστήριον ἀκοδόμηται τοῦτο, εἰκῆ τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας, εἰκῆ τῶν ἱερέων ὁ ἀριθμὸς ἀνέλωμεν αὐτά, καὶ 20 διαφθείρωμεν.

Μὴ γένοιτο, φησὶν. Ὑμεῖς αὐτὰ ποιεῖτε, καὶ φατε μὴ γένοιτο; πῶς λέγεις, μὴ γένοιτο, γενομένων αὐτῶν; Ἐγὼ λέγω καὶ μαρτύρομαι, οὐ τὸ ἔμαντοῦ σκοπῶν, ἀλλὰ τὴν ὑμετέραν σωτηρίαν· εἰ δὲ τις ἀδιαφοροίη, αὐτὸς ἂν εἰδείη· εἰ 25 δὲ τινι τούτων οὐ μέλει, ἀλλ' ἡμῖν μέλει. «Ἐγὼ ἐφύτευσα», φησὶν, Ἀπολλῶς ἐπότισεν, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἠῤῥξανε». Πῶς οἴ-

βειαν τὰ ἀπόρρητα τῆς πίστεως. Αὐτὰ δι' ἐκείνους οἱ ὅποιοι μὲ ἀδιαφορίαν ἀκολουθοῦν ἐκείνους οἱ ὅποιοι διαιροῦν τὴν Ἐκκλησίαν. Διότι καὶ ἂν ἀκόμη ἔχουν ἀντίθετον πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν πίστιν, καὶ δι' αὐτὸν τὸν λόγον δὲν ἀρμόζει εἰς ἐκείνους ν' ἀναμιγνύωνται· ἐὰν ὅμως ἔχουν τὴν ἰδίαν πίστιν, τότε πολὺ περισσότερο δὲν πρέπει νὰ ἀναμιγνύωνται. Διατί ἄρα γε; Διότι ἡ νόσος προέρχεται ἀπὸ φιλαρχίαν.

Δὲν γνωρίζετε τί ἔπαθον οἱ περὶ τοὺς Κορὲ καὶ Δαθὰν καὶ Ἀβειρών; καὶ μήπως μόνον αὐτοὶ καὶ ὄχι καὶ οἱ μετὰ ἀπὸ αὐτούς; Τί λέγεις; Ἡ ἰδία πίστις εἶναι, ὀρθόδοξοι εἶναι καὶ ἐκεῖνοι. Διατί λοιπὸν δὲν εἶναι μαζὶ μὲ ἐμᾶς; «Ἕνας Κύριος, μία πίστις, ἓνα βάπτισμα». Ἐὰν δὲ αὐτὰ ποὺ κάνουν αὐτοὶ εἶναι ὀρθά, τότε τὰ ἰδικά μας εἶναι λανθασμένα· ἐὰν δὲ τὰ ἰδικά μας εἶναι ὀρθά, τότε τὰ ἰδικά των εἶναι λανθασμένα. «Ὡστε νὰ μὴ εἴμεθα πλέον νήπιοι, κλονιζόμενοι καὶ παρασυρόμενοι ἀπὸ κάθε ἄνεμον διδασκαλίας». Εἶπέ μου, νομίζεις ὅτι ἀρκεῖ αὐτό, τὸ νὰ λέγῃς δηλαδὴ ὅτι εἶναι ὀρθόδοξοι; τὰ δὲ τῆς χειροτονίας ἔφυγαν καὶ ἐχάθησαν; Καὶ ποῖον τὸ ὄφελος ἐὰν αὐτὴ δὲν ἔγινε κατὰ τρόπον κανονικόν; Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν διὰ τὴν πίστιν, ἔτσι πρέπει νὰ ἀγωνιζώμεθα καὶ δι' αὐτήν. Διότι, ἐὰν εἰς τὸν καθένα εἶναι δυνατὸν νὰ χειροτονῇ, ὅπως οἱ παλαιοί, καὶ ἔτσι νὰ γίνωνται ἱερεῖς, ἃς γνωρίζουν ὅλοι, ὅτι εἰς μάτην ἔχει οἰκοδομηθῆ αὐτὸ τὸ θυσιαστήριον, εἰς μάτην τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἱερέων· ἃς τὰ καταργήσωμεν αὐτὰ καὶ ἃς τὰ καταστρέψωμεν.

Μὴ γένοιτο, λέγει. Σεῖς τὰ κάνετε αὐτὰ καὶ λέγετε μὴ γένοιτο; Πῶς λέγεις, μὴ γένοιτο, τὴν στιγμὴν ποὺ ἔχουν γίνει ἤδη; Ἐγὼ τὸ λέγω καὶ τὸ ἐπιβεβαιώνω ἀποσκοπῶν ὄχι εἰς ἰδικόν μου συμφέρον, ἀλλ' εἰς τὴν ἰδικὴν σας σωτηρίαν· ἐὰν δὲ κάποιος ἀδιαφορῇ, αὐτὸς θὰ κριθῇ· ἐὰν δὲ αὐτὰ δὲν ἐνδιαφέρουν εἰς κάποιον, ἐμᾶς ὅμως μᾶς ἐνδιαφέρουν. «Ἐγὼ ἐφύτευσα», λέγει, «ὁ Ἀπολλῶς ἐπότισεν, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἔδιδε τὴν αὐξησιν»²³. Πῶς θὰ ὑποφέρωμεν τὴν εἰρω-

σομεν τὸν παρὰ τῶν Ἑλλήνων γέλωτα; Εἰ γὰρ ὑπὲρ τῶν αἰρέσεων ἐγκαλοῦσιν ἡμῖν ὑπὲρ τούτων τί ἐροῦσιν; Εἰ τὰ αὐτὰ δόγματα, εἰ τὰ αὐτὰ μυστήρια, τίνας ἔνεκεν ἕτερος ἄρχων ἐτέρα ἐκκλησία ἐπιπηδᾷ; Ὅρατε, φησὶν, διὰ πάντα
 5 κενοδοξίας πεπλήρωται τὰ Χριστιανῶν; καὶ φιλαρχία παρ' αὐτοῖς, καὶ ἀπάτη; Γύμνωσον αὐτοὺς τοῦ πλήθους, φησί, καὶ οὐδὲν εἶσι. Τὴν νόσον ἔκκοπον, τοῦ ὄχλου τὴν διαφθοράν.

5. Βούλεσθε εἶπω ἃ περὶ τῆς πόλεως λέγουσι τῆς ἡμετέρας; πῶς ἡμᾶς εἰς εὐκολίαν διαβάλλουσιν; Ἐξεσι, φησί,
 10 παντὶ τῷ βουλομένῳ εὐρεῖν τοὺς πειθόμενους, καὶ οὐκ ἔν ποτε ἀπορήσειε τούτων. Ὡ τοῦ γέλωτος ταῦτα πόσης αἰσχύνης; Ἀλλὰ καὶ ὁ ἕτερος γέλως, ἢ ἐτέρα αἰσχύνη. Ἄντινες ἄλόντιες παρ' ἡμῖν ἐπὶ τοῖς αἰσχίσις, μέλλωσιν ἐπιτιμίου τυγχάνειν τινός, πολὺς ὁ τρόμος, πολὺς ὁ φόβος πάντοθεν, μὴ ἀποπηδήσῃ, φησί, μὴ μετ' ἐκείνων σιῆ. Ἀποπηδήσῃ μὲν γὰρ μυριάκις ὁ τοιοῦτος, καὶ ἔσιω μετ' ἐκείνων οὐχὶ τῶν ἡμαρτηκότων λέγω, ἀλλ' εἴ τις ἀναμάριτος ὢν τυγχάνοι, καὶ βούλειαι μειθέσθαι, μειθέσθω. Ἀλγῶ μὲν γὰρ καὶ κόπιτομαι καὶ ὀδύρομαι καὶ διαπρίομαι τὰ σπλάγχνα,
 15 ὡς οἰκείου μέλους ἀποστερούμενος· πλὴν ἀλλ' οὐχ οὕτως ἀλγῶ, ὡς ἀναγκάζεσθαι τι διὰ τὸν φόβον τοῦτον τῶν μὴ προσηκόντων ποιεῖν.

Οὐ κυριεύομεν ὑμῶν τῆς πίστεως, ἀγαπητοί, οὐδὲ δεσποικῶς ταῦτα ἐπιτάττομεν εἰς διδασκαλίαν λόγου προεχει-
 25 ρίσθημεν, οὐκ εἰς ἀρχὴν οὐδὲ εἰς ἀνθεντίαν συμβούλων τάξις ἐπέχομεν, παραινούντων. Ὁ συμβουλευὼν λέγει τὰ παρ' ἑαυτοῦ, οὐκ ἀναγκάζων τὸν ἀκροατὴν, ἀλλ' αὐτὸν ἀφήσει τῆς τῶν λεγομένων αἰρέσεως κύριον· ἐν τούτοις ἐστὶν ὑπεύθυ-

νείαν καὶ τὸν γέλωτα τῶν εἰδωλολατρῶν; Διότι ἐὰν μᾶς κατηγοροῦν διὰ τὰς αἰρέσεις, τί θὰ εἶπουν δι' αὐτά; Ἐὰν ἢ αὐτὴ πίστις ὑπάρχῃ παντοῦ, ἐὰν τὰ ἴδια μυστήρια, διατί νὰ ἐπιπηδᾷ εἰς ἄλλην Ἐκκλησίαν κάποιος ἄλλος ἐπίσκοπος; Βλέπετε, λέγει, ὅτι ὅλα τὰ τῶν Χριστιανῶν ἔχουν γεμίσει ἀπὸ κενοδοξίαν; Καὶ ὅτι ὑπάρχει εἰς αὐτοὺς φιλαρχία καὶ ἀπάτη; Ἀπογύμνωσέ τους ἀπὸ τὸ πλῆθος, λέγει, καὶ δὲν θὰ εἶναι τίποτε. Κτύπησε καὶ ἐξολόθρευσε τὴν νόσον, ἡ ὁποία διαφθείρει τὸν ὄχλον.

5. Θέλετε νὰ εἶπω αὐτὰ τὰ ὁποῖα λέγουν διὰ τὴν πόλιν μας; μὲ πόσῃν εὐκολίαν ἠμποροῦν νὰ μᾶς κατηγοροῦν; Εἶναι δυνατόν, λέγει, εἰς ὅποιον θέλει νὰ εὕρη- ὀπαδοὺς καὶ δὲν θὰ λείψουν ποτὲ αὐτοί. "Ὡ, πόσον ἀξιογέλαστον πρᾶγμα! πόσῃς ἐντροπῆς ἄξια εἶναι αὐτά; Ἀλλὰ καὶ τὸ ἄλλο εἶναι ἀξιογέλαστον καὶ τὸ ἄλλο εἶναι ἐντροπή. "Ἄν μερικοὶ ἀπὸ ἐμᾶς κυριευθέντες ἀπὸ τὰ πῶ φοβερὰ πράγματα, πρόκειται νὰ ὑποστοῦν κάποιο ἐπιτίμιον, εἶναι πολὺς ὁ τρόμος καὶ ὁ φόβος παντοῦ μήπως κανεῖς ἀποσκιρτήση, λέγει, μήπως ἀποστατήση εἰς ἐκείνους. Χιλιάδες φορὲς εἶναι προτιμώτερον ν' ἀποσκιρτήση αὐτὸς ὁ ὁποῖος εἶναι τέτοιος, καὶ νὰ εἶναι μαζὶ μὲ ἐκείνους· δὲν λέγω δι' ὅσους ἔχουν πλανηθῆ, ἀλλ' ἐὰν κάποιος χωρὶς νὰ παρασυρθῆ εὐρίσκεται εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν καὶ θέλει νὰ προσχωρήσῃ εἰς τοὺς αἰρετικούς, ἃς τὸ κάνῃ. Διότι πονῶ βέβαια καὶ θρηνῶ καὶ ὀδύρομαι καὶ καίγονται τὰ σπλάχνα μου, ὡσὰν νὰ στεροῦμαι ἰδικόν μου μέλος, ὅμως δὲν πονῶ τόσον, ὅσον φοβοῦμαι μήπως ἀναγκασθῶ ἀπὸ αὐτὸ νὰ κάνω τίποτε πού δὲν πρέπει.

Δὲν εἴμεθα κυρίαρχοι τῆς πίστεώς μας, ἀγαπητοί, οὔτε παραγγέλλομεν αὐτὰ κατὰ τρόπον δεσποτικόν· ἔχομεν ὀρθῆ διὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ λόγου καὶ ὄχι διὰ ἐξουσίαν οὔτε διὰ δεσποτισμόν· ἔχομεν θέσιν συμβούλων, οἱ ὁποῖοι συμβουλεύουν. Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος συμβουλεύει λέγει τὴν γνώμην του, χωρὶς νὰ ἐξαναγκάζῃ τὸν ἀκροατὴν, ἀλλ' ἀφήνει αὐτὸν ἐλεύθερον νὰ προτιμήσῃ τὰ λεγόμενα· εἰς τοῦτο

νος μόνον, ἂν τὰ παρασιάνια μὴ εἴπη. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ταῦτά φαμεν, ταῦτα λέγομεν, ἵνα ὑμῖν μὴ ἐξῆ καὶ ἐκείνην τὴν ἡμέραν λέγειν, Ὅυδεις ἡμῖν εἶπεν, οὐδεις διεισιέλατο, ἠγνοήσαμεν, οὐδὲν ἠγούμεθα, τὸ ἁμάρτημα εἶναι'.

8 Διὰ τοῦτο λέγω καὶ διαμαρτύρομαι, διὸ τοῦ εἰς αἵρεσιν ἐμπεσεῖν τὸ τὴν Ἐκκλησίαν σχίσαι οὐκ ἔλαιτόν ἐστι κακόν. Εἶπέ μοι, εἴ τις ὑπὸ βασιλεῖ τινι τυγχάνων, ἐτέρω μὲν μὴ πρόδοιτο, μηδὲ δῶ ἑαυτὸν βασιλεῖ ἐτέρω, αὐτοῦ δὲ ἐκείνου τὴν ἀλουργίδα λαβὼν καὶ καιασχῶν, ἀπὸ τῆς περόνης κατή-
 10 νεγκεν ἅπασαν, καὶ διέρορηξεν εἰς πολλὰ ρήγματα, ἄρα ἦτιον ἂν τῶν ἐτέρω προσθεμένων ἐκολάσθη; Τί δέ, εἰ μετὰ τούτου αὐτὸν τὸν βασιλέα ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ καιασχῶν ἔσφατιτε, κατὰ μέλος διαξάινων αὐτοῦ τὸ σῶμα, ποίαν ἂν δίκην δούς, τὴν ἀξίαν ἔδωκεν; Εἰ δὲ εἰς βασιλέα τὸν δρόδουλον τοῦτο
 15 ἐργασάμενος, πάσης ἂν μείζονα δίκης εἰργάσαιτο, ὃ τὸν Χριστὸν σφάτιων καὶ διαξάινων κατὰ μέλος, ποίας γεέννης οὐκ ἔσται ἄξιος; ἄρα ταύτης τῆς ἀπειλουμένης; Οὐκ ἔγωγε οἶμαι, ἀλλ' ἐτέρας πολλῶ χαλεπωτέρας.

Εἴπατε ὅσαι πάρεσιτε - ὡς γὰρ τὸ πολὺ γυναικῶν τοῦτο
 20 τὸ ἐλάτιωμα - ταῖς ἀπούσαις διηγήσαοθε τοῦτο τὸ ὑπόδειγμα, φοβήσατε. Εἴ τινες ἡμᾶς λυπεῖν καὶ ἀμύνασθαι τούτῳ εὖ εἰδέτωσαν, διὸ ταῦτα μάτην ποιοῦσιν. Εἰ γὰρ ἡμᾶς ἀμύνασθαι θούλει, ἐγὼ σοι δίδωμι τρόπον, καθ' ὃν χωρὶς τῆς σῆς βλάβης ἀμύνασθαι δυνήσῃ· μᾶλλον δὲ οὐκ ἔστι χωρὶς
 25 βλάβης ἀμύνασθαι, πλὴν ἀλλὰ μετὰ ἐλάτιονος βλάβης· ράπισον, ἔμπισσον, ἐντυχοῦσα δημοσίᾳ, καὶ πληγὰς ἔντεινον. Φρίττεις ταῦτα ἀκούουσα; Ἄν, ἐμέ, εἴπω, ράπισον, φρίτι-

μόνον εἶναι ὑπεύθυνος, ἂν δὲν εἶπη αὐτὰ τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ διδάξῃ. Διὰ τοῦτο καὶ ἐμεῖς τὰ λέγομεν αὐτὰ καὶ τὰ διδάσκομεν, διὰ νὰ μὴ εἶναι δυνατὸν εἰς κανένα ἀπὸ σᾶς τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως νὰ εἶπη, 'Κανεῖς δὲν μᾶς εἶπεν τίποτε, κανεῖς δὲν μᾶς ἐσυμβούλευσε, δὲν τὰ ἐγνωρίζαμεν, ἐνομίζαμεν ὅτι εἶναι μηδαμινὸν τὸ ἀμάρτημα'.

Διὰ τοῦτο τὰ λέγω καὶ σᾶς παρακαλῶ μὲ ἐπιμονήν, ὅτι τὸ νὰ δημιουργήσῃ κανεῖς σχίσμα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν δὲν εἶναι μικρότερον κακὸν ἀπὸ τὸ νὰ πέσῃ εἰς αἵρεσιν. Εἶπέ μου, ἐὰν κάποιος ὑπηρέτει ὑπὸ τὰς διαταγὰς κάποιου βασιλέως, καὶ δὲν ἐπήγαινε μὲν μὲ τὸ μέρος ἄλλου, οὔτε προσεχώρει εἰς ἄλλον βασιλέα, ἀλλ' ἔπαιρνε τὸ πορφυροῦν ἔνδυμά του καὶ τὸ ἐξήπλωνε καταγῆς, καὶ ὀλόκληρον διὰ περόνης τὸ ἐξέσχιζεν εἰς πολλὰ τεμάχια, ἄρα γε θὰ ἐτιμωρεῖτο ὀλιγώτερον ἀπὸ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι προσεχώρησαν εἰς ἄλλον; Τί δέ, ἐὰν μαζὶ μὲ αὐτό, τὸν ἴδιον τὸν βασιλέα, κρατῶν ἀπὸ τὸν λαιμόν, τὸν ἔσφαζε καὶ ἐξέσχιζεν εἰς κάθε μέλος τὸ σῶμά του, ποῖα καταδίκη θὰ ἦτο ἀξία τῶν ἔργων του; Ἐὰν δὲ κάμνων αὐτὰ εἰς τὸν βασιλέα ὁ ὁποῖος εἶναι σύνδουλος, θὰ ἐτιμωρεῖσο μὲ τὴν πῖθ μεγάλην τιμωρίαν, ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος σφάζει καὶ διαμελίζει τὸν Χριστόν, ποῖας κολάσεως δὲν θὰ εἶναι ἄξιος; Ἄρα γε αὐτῆς μὲ τὴν ὁποίαν ἀπειλεῖται; Δὲν νομίζω, ἀλλὰ ἄλλης πολὺ πῖθ φοβεραῆς.

Νὰ τὸ εἰπῆτε αὐτὸ ὅσαι παρευρίσκεσθε — διότι κυρίως αἱ γυναῖκες ἔχουν αὐτὸ τὸ ἐλάττωμα — νὰ διηγηθῆτε εἰς ὅσας ἀπουσιάζουν αὐτὸ τὸ παράδειγμα, νὰ τὰς φοβήσετε. Ἐὰν μερικοὶ νομίζουν ὅτι μᾶς θλίβουν καὶ μᾶς ἐκδικοῦνται μὲ αὐτό, ἅς γνωρίζουν καλῶς, ὅτι ἄσκοπα τὰ κάνουν αὐτά. Διότι ἐὰν θέλῃς νὰ μᾶς ἐκδικηθῆς, ἐγὼ σοῦ δίδω τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον θὰ ἠμπορέσῃς νὰ ἐκδικηθῆς χωρὶς νὰ ζημιωθῆς· μᾶλλον δὲ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκδηκηθῆς χωρὶς νὰ βλαβῆς, ἀλλὰ μὲ μικροτέραν βλάβην· κτύπησέ με, πτύσε με δημοσίως ὅταν μὲ συναντήσῃς, πλήγωσέ με. Φρίττεις εἰς τὴν ἀκοὴν αὐτῶν τῶν πραγμάτων; Ἐὰν φρίττῃς πού σοῦ

τεις, τὸν Δεσπότην σου σπαράτεις, καὶ οὐ φροῖτεις; τὰ μέλη τὰ δεσποτικὰ διαξάινεις καὶ οὐ τρέμεις; Οἶκός ἐστιν ἡ Ἐκκλησία παιρικός· ἐν σῶμα καὶ ἐν πνεῦμα. Ἄλλὰ θούλει με ἀμύνασθαι; Μέχρις ἐμοῦ σιῆθι. Τί ἀντὶ ἐμοῦ τὸν
 5 Χριστὸν ἀμύνη; μᾶλλον δὲ τί κατὰ τῶν ἡλῶν λακίξεις; Οὐδαμοῦ μὲν οὖν τὸ ἀμύνασθαι καλόν· τὸ δὲ ἐτέρου ἀδικοῦντος ἔτρον ὑβρίζειν, πολλῶ χαλεπώτερον.

Παρ' ἡμῶν ἡδίκησαι; τί τὸν οὐκ ἡδίκηκότια λυπεῖς; τοῦτο μανίας ἐσχάτης. Οὐκ εἰρωνευόμενος δὲ μέλλω λέγειν, φη-
 10 μί, οὐδὲ ἀπλῶς, ἀλλ' ὡς ἔχω καὶ ὡς διάκειμαι. Ἐκαστον τῶν σὺν ὑμῖν λυπουμενων πρὸς ἡμᾶς καὶ διὰ ταύτην τὴν λύπην βλαπτόντων ἑαυτοὺς καὶ ἀλλαχοῦ πορευομένων, ἐβουλόμην πληγὰς ἐντείνειν ἡμῖν εἰς τὴν ὄψιν αὐτήν, ἣ καὶ γυμνοὺς ἀποδύσαντα αἰκίζεσθαι μάστιξιν, εἴτε δικαίως εἴτε ἀ-
 15 δίκως ἐγκαλοίη, καὶ εἰς ἡμᾶς ἀφιέναι τὴν ὀργήν, ἣ ταῦτα τολμᾶν, ἃ νῦν τολμῶσιν. Εἰ τοῦτο γέγονεν, οὐδὲν ἂν ἦν, οὐδαμινὸν ἄνθρωπον καὶ οὐδενὸς ἄξιον λόγου τοιαῦτα πάσχειν. Ἄλλως δὲ ἂν καὶ παρεκάλεσε ὁ ἡδικημένος καὶ ὑβρισμένος ἐγὼ τὸν Θεόν, καὶ ἀφῆκεν ὑμῖν τὰ ἁμαρτήματα·
 20 οὐκ ἐπειδὴ παρρησίαν ἔχω τοσαύτην, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἡδικημένος, διὰν ὑπὲρ τοῦ ἡδικηκότιος παρακαλῆ, πολλὴν κέκτηται τὴν παρρησίαν. «Ἄν εἰς ἄνθρωπὸν τις ἁμάρτη», φησί, «προσεύξονται περὶ αὐτοῦ». Εἰ δὲ μὴ ἡδυνάμην ἐγώ, ἐτέρους ἂν ἀγίους ἐζήτησα καὶ παρεκάλεσα, καὶ τοῦτο ἂν εἰργάσαντο. Νῦν δὲ τίνα καὶ παρακαλέσομεν, τοῦ Θεοῦ παρ'
 25 ἡμῶν ὑβριζομένου;

Ὅρα ἀνωμαλίαν. Τῶν γὰρ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην τελούντων οἱ μὲν οὐδέποτε προσίασιν, ἣ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἅπαξ, καὶ τότε εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχεν· οἱ δὲ συνεχέσιτρον μὲν, καὶ

λέγω νὰ κτυπήσης ἐμένα, δὲν φρίπτεις ὅταν κατασπαράσσης τὸν Κύριόν σου; τὰ μέλη τοῦ Κυρίου ξεσχίζεις καὶ δὲν τρέμεις; Οἰκία πατρικὴ εἶναι ἡ Ἐκκλησία· ἓνα σῶμα καὶ ἓνα Πνεῦμα. Ἄλλὰ θέλεις νὰ μὲ πολεμήσης. Μέχρι ἐμένα σταμάτησε. Διὰτὶ ἀντὶ δι' ἐμένα πολεμεῖς τὸν Χριστόν; μᾶλλον δὲ διὰτὶ κτυπᾶς ἐπάνω εἰς τὰς πληγὰς του; Βέβαια εἰς καμμίαν περίπτωσιν δὲν εἶναι καλὴ ἡ ἐκδίκησις· ἀλλὰ τὸ νὰ ὑβρίζης ἄλλον ἀπὸ ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος σὲ ἀδικεῖ εἶναι πολὺ χειρότερον.

Ἄπὸ ἐμᾶς ἠδίκηθης; Διὰτὶ λυπεῖς ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος δὲν σὲ ἠδίκησεν; αὐτὸ εἶναι δεῖγμα μεγίστης παραφροσύνης. Δὲν θὰ τὸ εἰπῶ εἰρωνευόμενος αὐτὸ τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ εἴπω, οὔτε τυχαίως, ἀλλ' ὅπως τὸ σκέπτομαι καὶ ὅπως τὸ αἰσθάνομαι. Διὰ τὸν καθένα ἀπὸ σᾶς οἱ ὁποῖοι θλίβεσθε ἀπὸ ἐμένα καὶ ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς λύπης βλάπτετε τοὺς ἑαυτοὺς σας καὶ πορεύεσθε ἄλλοῦ, θὰ ἤθελον νὰ πληγώσω τὸ πρόσωπόν μου ἢ καὶ νὰ ἀπογυμνώσω τὸ σῶμα μου διὰ νὰ βασανισθῇ διὰ ράβδου, εἴτε δικαίως εἴτε ἀδίκως μὲ κατηγορεῖτε, καὶ εἰς ἐμένα ἅς ἐπιτρέψῃ τὴν ὀργὴν νὰ πέσῃ, παρὰ νὰ τολμοῦν αὐτὰ τὰ ὁποῖα τολμοῦν. Ἐὰν ἤμποροῦσε νὰ γίνῃ αὐτό, τίποτε δὲν θὰ ἦτο, τὸ νὰ πάσχη τέτοια ἓνας μηδαμινὸς καὶ ἀνάξιος λόγου ἄνθρωπος. Ἄλλωστε θὰ ἤμποροῦσα νὰ παρακαλέσω ἐγώ, ὁ ὁποῖος ἠδίκηθην καὶ ἐξυβρίσθην, τὸν Θεόν, καὶ θὰ συνεχώρει τὰς ἁμαρτίας σας· ὅχι διότι εἰσακούομαι τόσον πολὺ ὡς νὰ εἶμαι ἅγιος, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἠδικημένος, ὅταν παρακαλῇ ὑπὲρ ἐκεῖνου ὁ ὁποῖος τὸν ἠδίκησεν, εἰσακούεται πολὺ. «Ἄν ἁμαρτήσῃ ἄνθρωπος ἐναντίον ἀνθρώπου», λέγει, «ὁ Θεὸς θὰ δεχθῇ μεσιτείαν δι' αὐτόν»²³. Ἐὰν δὲ δὲν ἤμποροῦσα νὰ τὸ κάνω ἐγώ, θὰ ἤμποροῦσα νὰ ζητήσω καὶ νὰ παρακαλέσω ἁγίους ἀνθρώπους καὶ θὰ τὸ ἔκαμνον. Τώρα ὅμως ποῖον νὰ παρακαλέσωμεν, ἀφοῦ ὑβρίζομεν τὸν Θεόν;

Πρόσεχε ἀνωμαλίαν. Διότι ἀπὸ ὄσους ἀνήκουν εἰς αὐτὴν τὴν ἔκκλησίαν, ἄλλοι μὲν οὐδέποτε προσέρχονται ἢ μίαν φοράν κατ' ἔτος, καὶ τότε ὅπως τύχη· ἄλλοι δὲ τακτικώτε-

αὐτοὶ δὲ εἰκῆ καὶ ἀπλῶς, διαλεγόμενοι καὶ ἐρεσχελοῦντες ὑπὲρ τοῦ μηδενός· οἱ δὲ δῆθεν σπουδάζειν δοκοῦντες, οὗτοι δὲ εἰσιν οἱ τὴν συμφορὰν ταύτην ἐργαζόμενοι. Εἰ γοῦν τούτων ἕνεκεν σπουδάσετε, βέλτιον καὶ ὑμᾶς μετὰ τῶν ἀμε-
 5 λούντων τειάχθαι μᾶλλον δὲ τὸ βέλτιον ἦν, μήτε ἐκείνους εἶναι ἀμελεῖς, μήτε τοιοῦτους ὑμᾶς· οὐχ ὑμᾶς λέγω τοὺς παρόντας, ἀλλ' ἐκείνους τοὺς ἀποπηδῶντας. Μοιχεῖα τὸ πρᾶ-
 γμὰ ἐστίν. Εἰ δὲ οὐδέχῃ περὶ ἐκίνων ταῦτα ἀκούειν, οὐκοῦν οὐδὲ περὶ ἡμῶν· τῶν γὰρ δύο τὸ ἕτερον παρανόμως γεγενῆ-
 10 σθαι δεῖ. Εἰ μὲν οὖν περὶ ἡμῶν ταῦτα ὑποπιεύετε, ἔτιομοι παραχωρῆσαι τῆς ἀρχῆς ὄτιπερ ἂν βούλησθε· μόνον ἐκκλη-
 σία ἔστω μία· εἰ δὲ ἡμεῖς ἐννόμως γεγενήμεθα, πείσατε καιαθέσθαι τοὺς παρανόμως ἐπὶ τὸν θρόνον ἀναβεβηκότας.

Ταῦτα εἶπον, οὐχ ὡς ἐπιτάτιον, ἀλλ' ὑμᾶς ἀσφαλιζόμε-
 15 νος καὶ φρουρῶν. Ἐπειδὴ ἕκαστος ἡλικίαν ἔχει, καὶ τῶν αὐτῶ πεπραγμένων δώσει τὰς εὐθύνας, παρακαλῶ μὴ τὸ πᾶν ἐφ' ἡμᾶς ῥιψαντας, νομίζειν ἀνευθύνους εἶναι ὑμᾶς αὐ-
 τούς, ἵνα μὴ μάτην ἀπαιτῶντες ἑαυτοὺς κόπιητε. Λόγον μὲν γὰρ δώσομεν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ἀλλ' διὰ τὰ παρ'
 20 ἡμῶν ἐλλείπη, διὰ μὴ παρακαλέσωμεν, διὰ μὴ νουθετήσω-
 μεν, διὰ μὴ διαμαρτυρώμεθα. Μειὰ δὲ ταῦτα, δότε καὶ ἔ-
 μοι εἰπεῖν, «Καθαρός ἐγὼ ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων», καὶ δι' αὐτὸ «Τὴν ψυχὴν μου ῥύσεται ὁ Θεός». Εἶπατε δὲ βούλεσθε, καὶ αἰτίαν δικαίαν δι' ἣν ἄπιτε, καὶ ἀπολογήσομαι. Ἄλλ'
 25 οὐκ ἐρεῖτε. Διὸ παρακαλῶ καὶ ὑμᾶς ἤδη ἐννοιῆσαι γενναίως, καὶ τοὺς μεταιθεντίας ἐπαναγαγεῖν, ἵνα ὁμοθυμαδὸν ἀνα-
 πέμφωμεν εὐχαριστίαν τῷ Θεῷ, δι' αὐτῶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

24. Πράξ. 20, 26.

25. Ἰεζεκ. 8, 19.

ρον μὲν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ὅπως τύχη, ὀμιλοῦντες καὶ ἀστειευόμενοι διὰ τὸ τίποτε· ἄλλοι δέ, οἱ ὅποιοι φαίνονται ὅτι δῆθεν ἐνδιαφέρονται, αὐτοὶ εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι προκαλοῦν αὐτὴν τὴν συμφορὰν. Ἐὰν λοιπὸν ἐνδιαφέρεσθε καὶ φροντίζετε δι’ αὐτά, καλύτερον νὰ ταχθῆτε καὶ σεῖς μαζὶ μὲ τοὺς ἀδιαφόρους· μᾶλλον δὲ τὸ καλύτερον εἶναι οὔτε ἐκεῖνοι νὰ εἶναι ἀμελεῖς, οὔτε σεῖς τέτοιοι· δὲν λέγω δι’ ἐσᾶς ποὺ παρευρίσκεσθε ἐδῶ, ἀλλὰ δι’ ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἀποσκιρτοῦν. Μοιχεία εἶναι αὐτὸ τὸ πρᾶγμα. Ἐὰν δὲ δὲν ἀνέχεσαι νὰ ἀκοῦς αὐτὰ δι’ ἐκείνους, λοιπὸν νὰ μὴ ἀνέχεσαι οὔτε δι’ ἐμᾶς· διότι τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο κατ’ ἀνάγκην γίνεται παρανόμως. Ἄν μὲν λοιπὸν ὑποπτεύεσθε αὐτὰ δι’ ἐμέ, εἶμαι ἔτοιμος νὰ παραχωρήσω τὸ ἀξίωμα εἰς ὅποιον θέλετε· μόνον ἢ ἐκκλησία νὰ εἶναι μία· ἐὰν δὲ ἐγὼ ἔγιναι νομίμως, πείσετε ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἔχουν ἀναβῆ παρανόμως εἰς τὸν θρόνον νὰ ἀποθέσουν ὅ,τι δὲν τοὺς ἀνήκει.

Αὐτὰ τὰ εἶπον, ὅχι ὡς προστάσων, ἀλλὰ διὰ νὰ στερεώσω καὶ νὰ διαφυλάξω ἐσᾶς. Ἐπειδὴ ὁ καθένας ἔχει ἡλικίαν καὶ εὐθύνεται διὰ τὰς πράξεις του, παρακαλῶ νὰ μὴ νομίζετε ἀνευθύνους τοὺς ἑαυτοὺς σας, ρίπτονες τὸ πᾶν εἰς ἐμᾶς, διὰ νὰ μὴ καταστρέφετε τοὺς ἑαυτοὺς σας αὐταπατώμενοι εἰς μάτην. Διότι θὰ δώσωμεν λόγον διὰ τὰς ψυχὰς σας, ἀλλ’ ὅταν ἐμεῖς δὲν τὰς ἐπιμελούμεθα πλήρως, ὅταν δὲν παρακαλέσωμεν, ὅταν δὲν νουθετήσωμεν, ὅταν δὲν ἰκετεύσωμεν. Μετὰ δὲ ἀπὸ αὐτά, ἐπιτρέψατε καὶ εἰς ἐμὲ νὰ εἶπω, «εἶμαι ἀθῶος ἀπὸ τὸ αἷμα ὄλων σας»²⁴, καί· «ὁ Θεὸς θὰ σώσῃ τὴν ψυχὴν μου»²⁵. Εἶπατε ὅ,τι θέλετε καὶ ἀναφέρατε δικαιολογημένην αἰτίαν διὰ τὴν ὁποίαν ἔχετε ἀποχωρήσει, καὶ θὰ ἀπολογηθῶ. Ἀλλὰ δὲν ἔχετε τίποτε νὰ εἰπῆτε. Διὰ τοῦτο καὶ παρακαλῶ ἔστω καὶ σᾶς νὰ σταθῆτε μὲ γενναϊότητα καὶ νὰ ἐπαναφέρετε ὅσους ἐπλανήθησαν καὶ ἀπεχώρησαν, διὰ νὰ ἀναπέμψωμεν μαζὶ εὐχαριστίαν εἰς τὸν Θεόν, διότι εἰς αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

- Διὰ τὰ χωρία καὶ τὰ ὀνόματα τοῦ κεμένου οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν εἰς σελίδας.
 — Διὰ τὰ χωρία καὶ τὰ ὀνόματα τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τῶν σχολίων οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν εἰς σελίδας· εὗρισκονται δὲ ἐντὸς παρενθέσεων

1. Εὐρετήριον χωρίων τῆς Γραφῆς

Γένεσις			14	2	424
			18	15	272
2	9	336	27	26	298. 302.
13	15	524	32	9	570
16	15	336			
18	10	342			Α' Βασιλειῶν
20	6				
21	2	336	2	25	714
22	18	304		30	450
44	29	692	20	4	372
Ἔξοδος					Γ' Βασιλειῶν
2	14	584	5	4	38
3	8	418	20	20	92
19	13	490			
32	32	584			Δ' Βασιλειῶν
Ἀριθμοὶ			6	17	650
6	24	418			Ψαλμοὶ
17	27	516			
Δευτερονόμιον			17	2-3	468
				25	424
			18	6	636
7	13	418	33	3	650
10	12	148	38	7	134

41	2	372			ᾠ σ ι ε	
44	12	430				
50	1	500	2	16		306
62	1	280	6	5		572
68	17	500				
79	13	528			Ἰ ω η λ	
83	2	372				
101	12	134	3	1		446
102	6-7	528				
104	18	152			Ἰ ω ν α ς	
105	32	584				
108	21	450	3	4		682
120	8	418		8		684
127	3	492				
142	7	692			Μ α λ α χ ι α ς	
147	9	550				
					Ἰ δ θ	
			2	7		200
31	33-34	680			Ἡ σ α τ α ς	
					Π α ρ ο ι μ ι α ι	
			1	19		418
			2	6		562
16	5	90	5	2		528
18	19	658		5		528
21	12	216		21		216
			8	20		528
			29	16		306
			43	26		682
			48	11		450
2	14	94	49	15		306. 474
			53	9		304
			59	2		526
				7		670
					Ἰ ε ρ ε μ ι α ς	
5	6	510				
12	3	514				
13	15	452				
18	30	372				
22	21	662	18	1		306
	22	662	18	2		306

Δανιήλ			16	16	254
				17	160
3	28	634		22	256
	28	638		23	160
	32	636	19	28	502
	33	636	20	28	504
10	13	570	22	13	652
			24	12	658
			25	41-42	508
			28	19	508
8	19	716		20	650
Ματθαῖος			Λουκᾶς		
1	21	178	10	13	664
	21	568		22	214
5	3	420.654	13	34	470
	8	420	16	29	200
	10	420.522		31	200
	11	598	19	22	610
	12	522	23	34	586
	19	508		43	32
	22	510. 530			
	23-24	152			
	32	150			
	45	586	1	1	172
	46	580		3	572
6	23	556	2	19	118. 174
7	24	420	3	16	278
	25	420	4	27	160
9	2	610	5	19	172
	2-6	610		39	552
10	32	420		46	552. 668
	33	420	7	20	482
	38	558	8	35	544
14	2	98		44	374
15	11	90		56	668
	16	160	10	11	558
	24	442		18	174
					46

	9	374		14	534
	28	442	3	2	646
	30	442		3	656
	32	278. 418		6	696
	35	556		6	706
	39	606		7	70
9	28.	436		8	696
10	3	314		10-11	548
	6-8	530		11	546
	9	530	4	3	204
	10	588		7	652
	12	588		21	162
	14	504	5	12	114
	15	376	6	7-8	100
11	17-24	588		9-11	496
	33	440. 504		11	246
12	1	146		16	104
	16	216	7	5-7	288
	17	554		7	426
13	8	662		12	150
14	1-2	110		40	236
15	9	526	9	7	306
	25	254. 264		11	392
	26	266		15	60
	27	266		16	690
	30	146		18	64
16	22	398		20-21	556
	25	192		26	282
17	18	556	11	26	484
			12	11	146
	A' Κορινθίους			18	692
				28	168
1	2	466		28	696
	9	146	13	9	698
	18	114	14	1	664
	25	114	15	9	568
	23-25	116		9	708
2	14	116		10	166
	14	468		10	654

	31	12		9	40
	31	556		9	624
	34	132		9	646
				10	42
	B' Κορινθίους			11	58
				11	556
1	3	468		12	60
	5	42		13	60
5	12	204		13	556
	17	240		14	66
6	3	554		15	68
	4-5	556		16-18	80
	12	658		19	84
	13	658		20	87
7	11	560		21	86
8	16-17	560	13	1	104
11	1	8		2	104
	3	260		2-3	156
	16	8		3	106
	17	8		3-4	108
	18	8		5-6	118
	21	8		7-9	122
	22	10		10	136
	23	10		11	138
	23	206		12	140
	24	12		13	144
	25	12			
	26	12		Γαλάτας	
	27	12			
	28	14	1	1-3	160
	29	16		4	178
	30	18		5	160. 186
	31-32	20		6	186
	32	224		7	190
12	1	28		8	200
	2-6	30		9	200
	6	34		10	202
	7	36		11	208
	8	38		12	208

	13	208		4	560
	14	210		5	292
	15	212		6	294
	16	212		7	296
	17	216		8	296
	18	224		9	298
	19	226		10	300
	19	228		11	300
	20	228		12	300
	21	230		13	302
	22	230		14	304
	23	230		15	306
	24	230		16-18	308
2	1	232		19	308
	2	232		20	310
	3	236		21	312
	4	236. 240		22	312
	5	240		23	314
	6	244		24	314
	7	246		25	314
	8	248		26	314
	9	250		27	316
	10	252		28	316
	11	254		29	318
	12	254	4	1-3	320
	13	260		4-5	320
	14	262		6	416
	15	264		8	322
	16	266		9	322
	17	266		10	324
	18	272		11	260. 324
	19	272		12	324
	20	274		13	326
	21	280		14	326
3	1	162		15	328
	2	288		16	328
	3	290		17	330
	4	188		18	332
	4	292		19	162. 332

	20	164.	332		4	388
	21		336		5	390
	22		336		6	390
	23		336		7	392
	24		358		8	392
	25		340		9	394
	26		340		10	394
	27		340		11	396
	28		342		12	396. 398
	29		344		13	398
	30		344	1	14	400
	31		346		15	404
5	1		348		16	404
	2	162.	348		17	162. 404. 626
	3		350		18	408
	4	162.	352		'Εφρεσίους	
	5	294.	354			
	6	256.	354	1	1	416
	7		356		2	416
	8		356		3	416
	9		356		4	422
	10	120.	356		7	430
	11		358		8	432
	12		362		9	432
	13		366		10	434
	14		370		11-14	440
	15		370		15-19	464
	16		372		20-23	466
	17		372	2	1-3	494
	18		376		4	500
	19-21		378		5	500
	22		380		6	414. 500
	23		382		7	502
	24		382		8	504
	25		382		9	506
	26		382	2	11-12	520
6	1		384		13-15	524
	2		384		16	532
	3		388		17-25	542

5	14	426				
	20	560				
	23	110	1	1		444
				2		444
				3		172
	B' Τιμόθεον		2	16		478
2	12	502	3	5		422
4	2	406		6		422
	8	598	5	14		698
35	26	406	6	18		446
			9	17		306
			10	27		450
	Τίτον			34		252
				34		560
2	14	278	11	14		544
3	10	362	12	14		508
			13	3		646
	Φιλήμονα					
	9	592			A' Πέτρου	
			2	22		482

2. Εύρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

A

Ἄβδευαγὼ 634.
 Ἄβειρῶν 708.
 Ἄβεσσαλῶμ 46.
 Ἄβραάμ 10. 200. 218. 294. 296.
 298. 302. 304. 308. 312. 316.
 318. 322. 334. 344. 478. 544.
 650. 668.
 Ἄγαθος 696.
 ἀγαθότης 150. 428. 450. 502. 510.
 512.
 ἀγαθωσύνη 382. 450.
 ἀγανάκτησις 106. 284.
 ἀγάπη 64. 68. 78. 86. 138. 140.
 144. 146. 148. 152. 162. 174.
 226. 256. 280. 326. 332. 354.
 356. 368. 370. 372. 380. 382.
 390. 392. 398. 424. 426. 428.
 464. 466. 500. 356. 560. 572.
 574. 576. 578. 580. 582. 588.
 606. 644. 656. 658. 660. 662.
 664. 666. 668. 700. 702. 704.
 706.
 Ἄγαρ 338. 340.
 ἄγγελος, -οι 36. 38. 54. 140.
 184. 200. 202. 282. 310. 318.
 328. 330. 348. 394. 418. 428.
 436. 468. 472. 476. 478. 480.
 482. 484. 488. 508. 514. 542.
 554. 568. 570. 574. 594. 600.
 604. 606. 610. 616. 618. 622.
 638. 646. 650. 672. 674.
 ἀγιασμὸς 432. 508.
 ἄγιος, -οι 24. 48. 52. 54. 100.

142. 144. 254. 264. 266. 360.
 414. 416. 422. 440. 464. 466.
 470. 530. 542. 544. 548. 550.
 552. 556. 568. 574. 576. 634.
 642. 650. 684. 690. 694. 696.
 704. 706. 714.
 ἀγιότης 424.
 ἀγιωσύνη 424.
 ἀγνωμοσύνη 322. 582.
 Ἄγρίππας 644.
 ἀγχιστεία 296.
 ἄδεια 44.
 ἀδελφότης 686.
 ἄδης 692.
 ἀδικία 64. 512. 582. 584. 622.
 Ἄδριανὸς 48.
 ἀθανασία 48. 50. 142. 686.
 ἀθλιότης 90. 204. 216.
 ἀθυμία 16. 20. 30. 46. 164. 532.
 688. 690.
 Αἴγυπτος 584.
 αἷμα 210. 214. 218. 222. 430.
 432. 434. 448. 478. 482. 498.
 524. 704. 706. 716.
 αἵρεσις 180. 378. 380.
 αἵρετικὸς, -οὶ 168. 172. 176. 194.
 362. 422. 490.
 αἰσχροτής 90.
 αἰσχύνη 20. 48. 70. 72. 394. 514.
 710.
 ἀκαθαρσία 88. 90. 136. 378. 554.
 ἀκροβυστία 248. 250. 252. 354.
 402. 404. 520. 522.
 Ἄκύλας 696.

- ἀλαζονεία 44. 672.
 Ἄλέξανδρος 38. 48. 50.
 ἀλήθεια 20. 34. 64. 122. 126.
 130. 170. 202. 206. 210. 240.
 242. 262. 290. 406. 436. 440.
 444. 548.
 ἀλληλουχία 338.
 ἀλουργίς 52. 688. 712.
 ἀλλόφυλος, -οι 562.
 Ἄμμωνικήτης, -αι 10.
 ἀμάρτημα 26. 64. 90. 112. 126.
 128. 162. 178. 184. 186. 188.
 196. 312. 314. 364. 368. 374.
 384. 390. 428. 432. 448. 450.
 452. 454. 458. 488. 512. 514.
 516. 562. 564. 566. 610. 642.
 664. 712. 714.
 ἀμαρτία 88. 90. 96. 178. 184.
 266. 270. 276. 277. 282. 304.
 312. 404. 482. 494. 510. 512.
 526. 534. 536. 584. 586. 608.
 610. 658. 682. 692. 706.
 ἀμαρτωλός, -οὶ 56. 224. 264. 266.
 Ἄματταρὲι 578.
 Ἄμβακροῦμ 300.
 ἀμβλωδίδια 332.
 ἀμφιβολία 110. 370.
 ἄμωμος, -οι 432.
 ἀναγέννησις 332. 342. 506.
 ἀνάθεμα 200. 562.
 ἀναισθησία 48. 112. 348.
 ἀναλγησία 482.
 Ἄνανίας 166. 212. 284. 548.
 ἀνάπλασις 332.
 ἀνάστασις 50. 52. 116. 142. 172.
 186. 256. 466. 478. 626.
 ἀνδραγαθία 406.
 ἀνδρεία 100.
 ἀνδροφόνος 218.
 ἀνελεήμων 508.
 ἄνεσις 210. 630.
 ἀνοία 144. 638.
 ἀνομία 512. 658. 660. 662.
 ἄνομος 556.
 ἀνοχή 108.
 ἀντίδοσις 598.
 ἀντικείμενος 38.
 Ἄντινοος 48.
 Ἄντιόχεια 234. 254. 256. 258.
 260.
 Ἄντιοχεὺς, -εῖς 220.
 ἀνωμαλία 486. 560.
 ἀξία 48. 392.
 ἀξιοπιστία 348.
 ἀπάτη 190. 204. 358. 408. 498.
 Ἄπαύγασμα 170.
 ἀπειθεία 494. 498.
 ἀπειλή 108. 112. 122. 126. 138.
 682. 684.
 ἀπέχθεια 216. 328. 388.
 ἀπιστία 280. 456.
 ἀπληστία 574.
 ἀπόγνωσις 278.
 ἀποδημία 224. 598.
 ἀποκάλυψις 28. 30. 36. 60. 208.
 214. 232. 234. 464. 466. 468.
 470. 472. 502. 548. 550. 554.
 574. 648. 662. 664.
 ἀπόλαυσις 438.
 Ἄπολλῶ 550. 696. 708.
 ἀπολογία 66. 80. 84. 198. 204.
 554.
 ἀπολύτρωσις 430. 440. 448.
 ἀπόνεια 28. 86. 204. 220. 344.
 368. 388. 672. 688.
 ἀπόστολος, -οι 10. 32. 60. 62. 64.
 152. 164. 166. 168. 212. 216.
 218. 220. 222. 224. 228. 236.

238. 240. 242. 248. 250. 256.
 262. 284. 332. 366. 372. 390.
 414. 416. 542. 544. 550. 552.
 556. 568. 586. 592. 624. 694.
 696. 698. 704. 706.

ἀπροσεξία 536.
 ἀπώλεια 260. 620.
 Ἀραβία 222. 340.
 ἀρά 300. 320. 350. 362. 692.
 ἀργία 454.
 Ἀρέτας 18.
 ἀρετή 56. 76. 88. 90. 92. 98.
 124. 152. 180. 198. 212. 224.
 314. 330. 372. 376. 382. 416.
 424. 426. 438. 440. 442. 452.
 456. 506. 508. 510. 518. 520.
 536. 538. 590. 592. 652. 660.
 666. 667. 668. 672.

ἀρπαγή 32. 364. 458. 460. 558.
 ἄρτεμις 412.
 ἀρχάγγελος, -οι 318. 425. 430.
 468. 472. 476. 478. 480. 542.
 554. 568. 610. 672.

ἀσάφεια 108.
 ἀσέβεια 48. 198. 562.
 ἀσέλγεια 88. 92. 136. 364. 378.
 ἀσθένεια 534.
 Ἀσία 412.
 ἀσφάλεια 314. 630.
 ἀσχημοσύνη 78.
 ἀτιμία 292. 596.
 αὐθάδεια 84.
 αὐθεντία 238. 312. 466.
 αὐτάρκεια 392.
 αὐτεξοίσιον 442. 504.
 ἄφεις 312. 432. 534.
 ἀφθαρσία 404.
 ἀφροσύνη 8. 34. 58.
 Ἀχαὰβ 90.

Ἄχατα 266.
 ἀχθοφορία 390.

B

Βαβύλας 650.
 βάπτισμα 170. 274. 430. 464. 666.
 686. 690. 708.
 Βαρνάβας 168. 232. 234. 236.
 248. 250. 260.
 βασιλεία 36. 46. 152. 268. 380.
 422. 510. 512. 514. 518. 592.
 602. Βασιλεία αἰώνιος 134.
 Βασιλεία τῶν οὐρανῶν 134.
 420. 510. 522.
 βασκανία 44. 70. 72. 78. 86. 228.
 286. 288.
 βάσκανος, -οι 562.
 Βηθσαϊδὰ 664.
 βία 452. 456. 458. 498.
 βλάβη 28. 48. 72. 360. 370. 672.
 706. 712.
 βλασφημία 364.
 βοήθεια 78. 378. 468. 528.
 βόρβορος 90.

Γ

Γαλάτης, -αι 162. 164. 166. 174.
 176. 186. 208. 238. 260. 268.
 284. 288. 560.
 Γαλατία 160. 174.
 Γαμαλιήλ 550.
 γάμος 104. 338. 488.
 γέεννα 36. 46. 134. 460. 480.
 496. 510. 512. 514. 518. 534.
 564. 580. 586. 638. 684. 712.
 γέλως 394. 710.
 γένεσις 442.

γνησιότης 202. 398.
 γνῶσις 28. 208. 330. 342. 374.
 440. 504. 580. 698.
 Γολιάθ 22.
 Γραφή, -αί 38. 130. 172. 202.
 296. 298. 302. 306. 312. 344.
 374. 510. 552. 578. 584. 598.
 γόης, -τες 536.
 γυμνότης 14. 206.

Δ

Δαθάν 708.
 Δαιμόνιον 482. 586.
 δαίμων 24. 54. 56. 96. 112. 132.
 286. 364. 374. 384. 472. 600.
 604. 614. 672.
 Δαμασκηνός, -οὶ 18.
 Δαμασκός 222. 224. 548.
 Δανιήλ 44. 564.
 Δαυὶδ 22. 650.
 δαψιλεία 392.
 δέησις 588.
 δειλία 406.
 δεισιδαμονία 412.
 δέος 492.
 δεσποτήριον 42. 62. 92. 206. 402.
 594. 598. 602. 604. 616. 618.
 620. 622. 628. 630. 632. 638.
 640. 646.
 δεσποτεία 348.
 δεσπότης 102. 204. 542. 548. 574.
 592. 602. 714.
 Δημόκριτος 412.
 διάβολος 20. 22. 24. 36. 38. 48.
 190. 308. 406. 450. 458. 496.
 514. 628. 692.
 διαβολή, -αί 86.
 διάδημα 480. 480.

διαθήκη 304. 306. 308. 338. 340.
 354. 520. 522. 524.
 διακονία 178. 212. 696. 704.
 Διάκονος 206.
 διαφθορά 514. 710.
 δικαιοσύνη 266. 270. 282. 294.
 298. 300. 304. 308. 312. 314.
 354. 408. 420. 436. 452. 522.
 598. 660.
 δικαίωμα 528.
 δίκη 114. 358. 480. 512. 530.
 564. 618. 622. 706. 712.
 διχοστασία 378. 656.
 δίψα 14.
 διωγμός, -οὶ 16. 24. 40. 42. 110.
 112. 206. 292. 328. 344. 358.
 556.
 δόγμα, --τα 140. 148. 166. 172.
 200. 204. 210. 234. 268. 348.
 360. 362. 366. 406. 408. 412.
 526. 528. 530. 614. 690. 708.
 710.
 δόλος 80. 462.
 δόξα 26. 32. 40. 48. 54. 56. 76.
 78. 84. 88. 100. 126. 128.
 130. 134. 150. 676. 680. 684.
 706. 716.
 δόξα 166. 170. 174. 186. 204.
 206. 214. 262. 264. 336. 392.
 394. 400. 402. 428. 434. 438.
 440. 444. 450. 456. 462. 464.
 466. 468. 470. 472. 476. 478.
 492. 500. 518. 520. 522. 540.
 564. 572. 574. 578. 588. 590.
 596. 616. 638. 642. 658. 666.
 δόξα ἀθάνατος 686.
 δοξολογία 186. 578.
 δουλεία 238. 240. 302. 338. 346.
 348. 350. 354. 366.

δοῦλος 586.

δύναμις 34. 40. 42. 54. 56. 114.
116. 118. 124. 126. 184. 192.
200. 446. 464. 466. 470. 472.
474. 478. 480. 482. 498. 500.
504. 554. 576. 580. 604. 620.
640.

δυσπραγία 72.

δωρεά 84. 186. 188. 190. 292.
432. 438. 554. 620. 672. 686.
690.

δῶρον 152. 504.

E

Ἐβραῖος, -οι 8. 10. 38. 44. 170.
252. 306. 420. 444. 446. 478.
550. 558. 646.

ἐγκεντρισιμὸς 546.

ἐγκλημα 348. 388.

ἐγκράτεια 238. 380. 382.

ἔθος 306. 360. 400.

εἰδέχθεια 536.

εἰδωλολάτρης, -αι 496.

εἰδωλολατρία 48. 322. 378.

εἰλικρίνεια 484.

εἴμαρμένη 198.

ἐνέργεια 670. 694.

ἐνότης 148. 668. 696. 698.

εἰρήνη 46. 138. 140. 144. 160.
176. 186. 380. 382. 402. 404.
416. 448. 524. 532. 534. 540.
542. 644. 654. 656. 658. 660.

ἐτοιμότης 680.

ἐκκλησία 16. 20. 38. 74. 76. 198.
208. 210. 220. 230. 342. 374.
386. 408. 414. 466. 476. 490.
566. 568. 578. 670. 674. 678.
680. 684. 694. 706. 708. 712.

714.

ἐκτρομα 224. 332.

ἐλεημοσίνη 152. 264. 394. 396.
514. 528.

ἐλεήμων 508.

ἔλεος 500.

ἐλευθερία 240. 342. 346. 348. 350.
362. 366.

Ἑλλάς 342.

Ἑλληγ, -ες 20. 114. 116. 196.
222. 236. 252. 316. 394. 514.
526. 530. 532. 544. 546. 710.

Ἑλισσαῖος 646. 648. 650.

ἐλπὶς 144. 216. 280. 312. 334.
464. 470. 478. 480. 492. 500.
506. 516. 520. 522. 524. 544.
552. 574. 668. 686. 688.

ἐνέργεια 120. 436. 536.

ἐντολή 294. 310. 352. 356. 526.
528.

ἔνωσις 438.

ἐξουσία 48. 54. 60. 84. 88. 92.
138. 172. 174. 266. 364. 414.
466. 472. 474. 478. 480. 494.
498. 504. 566. 568. 572. 604.
610.

ἐπαγγελία 304. 308. 312. 318.
322. 336. 338. 342. 440. 444.
446. 470. 520. 522. 524. 552.

ἔπαινος 76. 392. 440.

Ἐπαφρᾶς 110.

ἐπήρεια 110. 286.

ἐπιβουλή 30. 38. 62. 74. 110. 116.
240. διαβολικὴ ἐπιβουλή 98.

ἐπίγνωσις 210. 404. 464. 470. 472.
574. 696.

ἐπιείκεια 94. 136. 160. 384. 654.

ἐπιθυμία 44. 130. 362. 364. 368.
372. 376. 378. 380. 382. 394.

426. 452. 454. 494. 498. 538.
 ἐπικατάρατος 302.
 ἐπιμέλεια 514. 702.
 ἐπιτίμησις 64. 162. 196. 258. 260.
 262. 264. 286.
 ἐπιτυχία 440.
 Ἐπιφάνιος 484.
 ἐπιφοίτησις 378.
 ἐπὶ δὴ 562.
 ἐριθεΐαι 378. 380.
 ἔρις 86. 382.
 ἔρως 44. 56. 70. 96. 210. 454.
 482. 584. 658. 676. 684.
 Εὐα 58. 260.
 εὐαγγέλιον 12. 18. 64. 110. 176.
 186. 190. 192. 194. 196. 198.
 206. 218. 226. 232. 234. 240.
 248. 262. 268. 280. 286. 390.
 412. 440. 444. 552. 570. 696.
 εὐαγγελιστῆς 278. 570. 592. 696.
 698.
 εὐγένεια 240. 524. 550.
 εὐδοκία 426. 428. 434. 588.
 εὐεργεσία 172. 176. 186. 280. 408.
 482. 484. 504. 522. 524. 618.
 εὐήθεια 388.
 εὐημερία 286.
 εὐθύνη 204.
 εὐλάβεια 456. 686.
 εὐλογία 304. 308. 318. 418. 420.
 εὐλογία πνευματικὴ 418.
 εὐνοια 326. 390. 588.
 εὐπρωΐα 560.
 εὐσέβεια 170. 400.
 εὐτέλεια 44. 388. 472. 520.
 εὐχαριστία 716.
 εὐχή 42. 408. 464. 486. 490. 574.
 576. 578. 608.
 Ἐφesus 412. 416.

ἔχθρα 206. 210. 228. 326. 328.
 360. 450. 530. 534. 656.
 ἔχης 596.

Z

ζῆλος 44. 86. 210. 220. 222. 264.
 330. 378. 380. 450. 560. 588.
 668. 674. Θεοῦ ζῆλος 210.
 ζηλωτῆς 210.
 ζημία 606.
 Ζήνων 412.
 ζυγὸς 348. 366. 368.
 ζύμη 356.
 ζωή 24. 26. 116. 142. 152. 180.
 182. 272. 274. 276. 278. 280.
 302. 308. 312. 460. 548. 560.
 704. Ζωὴ αἰώνιος 56. 134.
 214. 392. 442. 552. 686. 704.
 μακαρία ζωὴ 402.
 μέλλουσα ζωὴ 142. 144.

H

ἡδονὴ 16. 54. 98. 130. 364. 500.
 602. 646.
 ἡθος 398.
 Ἡλίας 36. 90. 92. 218. 544.
 Ἡρώδης 92. 98. 620. 622. 624.
 Ἡσαΐας 340. 342.
 ἡσυχία 676.

Θ

θάνατος 10. 12. 24. 110. 134. 142.
 182. 196. 206. 260. 274. 276.
 278. 282. 286. 304. 328. 460.
 478. 484. 518. 530. 544. 596.
 602. 658. 692. 702.

θαῦμα 12. 206. 274. 292. 306.
 584. 598. 612. 614. 618. 640.
 θαυματουργημα 642.
 θαυματουργία 622.
 θέλημα 178. 276. 416. 426. 428.
 432. 440. 444. 494. 498.
 θέλησις 436.
 Θεός 18. 20. 26. 30. 34. 36. 38.
 40. 42. 44. 48. 50. 52. 64.
 76. 86. 94. 102. 106. 108.
 110. 114. 116. 118. 122. 124.
 126. 128. 136. 138. 140. 142.
 144. 146. 148. 150. 236. 244.
 248. 252. 268. 272. 274. 276.
 278. 280. 282. 294. 296. 306.
 308. 310. 312. 314. 316. 318.
 320. 322. 328. 342. 344. 346.
 356. 358. 366. 374. 376. 380.
 392. 400. 402. 404. 406. 408.
 414. 416. 418. 420. 422. 424.
 434. 440. 442. 446. 448. 450.
 452. 454. 458. 460. 464. 466.
 468. 470. 472. 474. 476. 480.
 482. 490. 496. 500. 504. 506.
 510. 512. 514. 520. 522. 526.
 528. 530. 532. 534. 540. 542.
 544. 546. 548. 550. 552. 554.
 558. 560. 562. 564. 566. 568.
 570. 572. 574. 576. 578. 580.
 584. 588. 590. 598. 608. 610.
 612. 618. 620. 624. 628. 630.
 634. 636. 638. 642. 654. 658.
 664. 668. 672. 674. 682. 684.
 686. 688. 690. 692. 694. 696.
 698. 704. 706. 708. 714. 716.
 Θεοῦ βασιλεία 378. 380. 496.
 Θεοῦ δόξα 278. Θεοῦ Λόγος
 338. 342. 418. 436. 474. 480.
 θεότης 48. 172. 176.

Θεσσαλονικεύς, -εῖς 252. 558. 578.
 θηριωδία 370.
 θλίψις 42. 44. 46. 48. 418. 516.
 556. 572. 578. 626. 628. 630.
 632. 644.
 θυμός 44. 86. 106. 114. 160. 162.
 164. 200. 210. 328. 378. 456.
 458. 582. 584. 632.
 θυσία 280. 484. 486. 488.
 θυσιαστήριον 152. 486. 708.

I

Ἰακώβ 500. 692.
 Ἰάκωβος 162. 166. 200. 226. 228.
 250.
 Ἰερεμίας 640.
 Ἰερεὺς 200.
 Ἰεροσόλυμα 216. 220. 222. 224.
 226. 232. 234. 236. 256. 258.
 260. 264. 268. 288. 622. 626.
 628.
 Ἰερουσαλήμ 254. 266. 340. 362.
 446. 650.
 Ἰησοῦς 18. 178. 360. 416. 420.
 568. 610. 642.
 Ἰησοῦς Χριστός 192. 200.
 240. 266. 284. 288. 312. 314.
 316. 318. 354. 400. 408. 416.
 420. 426. 434. 438. 462. 464.
 480. 492. 500. 502. 504. 506.
 518. 524. 540. 546. 548. 554.
 564. 566. 568. 570. 572. 574.
 578. 588. 592. 614. 626. 636.
 644. 666. 668.
 Ἰουδαϊσμός 162. 210. 324. 356.
 Ἰούδας 140.
 Ἰσαάκ 338. 342. 344.
 Ἰσμαήλ 344.

ἰσοτυμία 688.
 Ἰσοτυμία 688.
 Ἰσραήλ 388. 404. 442. 502. 520.
 522. 528. 570. 626. 646.
 Ἰσραηλίτης, -αι 10. 404. 446.
 450. 516. 524. 526. 552.
 Ἰωάννης Βαπτιστῆς 92. 96. 98.
 284. 640. 652.
 Ἰωάννης Εὐαγγελιστῆς 160. 164.
 166. 176. 178. 200. 250. 412.
 Ἰώδ 46. 680. 682.
 Ἰωήλ 446.
 Ἰωσήφ 44. 500. 652.
 Ἰωσήφ μνηστῆρ Θεοτόκου 568.
 Ἰωσήφ Πατριάρχης 640.

Κ

Κατάφας 642.
 Καινὴ Διαθήκη 890. 514.
 Καισάρεια 622.
 καθαρμός, -οὶ 852.
 κακία 46. 56. 90. 96. 180. 182.
 314. 366. 374. 376. 378. 380.
 452. 456. 512. 534. 536. 550.
 608. 674. 684.
 κακοήθεια 358.
 κακόνοια 326. 330.
 κακουργία 48. 620. 622.
 καρδία 150. 420. 430. 432. 464.
 470. 492. 530. 574. 576. 610.
 704.
 κατακλυσμὸς 278.
 κατάκριμα 438.
 κατάκρισις 266.
 καταλαλιά 86.
 κατάνυξις 492.
 κατάρα 300. 302. 304. 312. 366.
 καταφρόνησις 452.

κατηγορία 86. 362.
 κατόρθωμα 62. 560. 566. 628.
 καύχημα 388.
 καύχησις 40. 64.
 κενοδοξία 128. 162. 200. 210.
 382. 388. 400. 454. 462. 680.
 710.
 κενόδοξος, -οὶ 562.
 κέρδος 28. 44. 46. 72. 148. 242.
 310. 482. 564. 580. 664.
 κεφαλαλγία 36. 38. 40.
 κηδεμονία 84. 104. 282. 328. 402.
 422. 548.
 κήρυγμα 14. 38. 44. 118. 166.
 192. 200. 220. 222. 224. 234.
 236. 244. 250. 252. 256. 358.
 360. 554.
 Κηφᾶς 250.
 Κιλικία 230.
 Κίλιξ, -ες 226.
 κίνδυνος 12. 18. 20. 24. 30. 62.
 110. 116. 138. 206. 210. 256.
 268. 334. 352. 408. 494. 496.
 514. 582. 612. 614. 618. 620.
 558. 560. 648. 690. 700.
 κληδονισμός, -οὶ 562.
 κληρονομία 308. 440. 444. 448.
 464. 470. 478. 500. 574. 686.
 κλησις 166. 168. 190. 464. 470.
 478. 500. 506. 544. 574. 590.
 644. 652. 668. 686. 688.
 Κλωπᾶς 228.
 κοινωνία 144. 146. 392. 490.
 κολακεία 48. 84. 334. 554.
 κόλασις 102. 122. 126. 128. 134.
 278. 322. 352. 358. 380. 394.
 454. 480. 514. 516. 518. 562.
 622.
 Κροσσασεύς -εῖς 144. 560.

Κορὲ 708.

Κορίνθιος, -οι 82. 146. 162. 204.
238. 254. 306. 496. 550. 560.
646. 688. 690. 696.

Κόρινθος 86. 102.

κρῖμα 358. 362. 438. 440. 490.

κρίσις 114. 238. 450. 528.

Κύριος 18. 26. 28. 34. 56. 78.

100. 110. 134. 136. 138. 144.

146. 148. 152. 160. 168. 176.

200. 228. 272. 320. 352. 356.

358. 400. 406. 408. 416. 420.

438. 462. 464. 466. 468. 474.

478. 480. 484. 492. 508. 518.

528. 540. 542. 546. 554. 564.

566. 570. 572. 574. 588. 590.

592. 596. 602. 614. 618. 626.

630. 638. 642. 644. 648. 650.

652. 654. 666. 684. 686. 688.

694. 708.

Κυριότητες 466. 474. 478.

κῶμοι 378.

Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας 52.

Κωνσταντινούπολις 52.

Λ

Λάξαρος 110. 200. 396. 470.

λαίμαργος 562.

λαμπρότης 430. 468. 602.

Λευίτης 390.

ληστής 12. 68. 216. 288. 596.

λιμὸς 14. 130. 206. 428.

Λόγος 170. 172. 176.

λοιδορία 142. 510.

λοιμὸς 196. 428.

Λουκᾶ 168. 192. 220. 594.

Λυκαονία 226.

λύμη 78.

Λύστρα 596.

λύτρωσις 186. 434.

M

μαγγανεία 608. 612.

μάγος, -οι 536.

μακαριότης 442.

Μακεδονία 266.

μακροθυμία 112. 118. 212. 214.

382. 512. 584. 644. 654.

μαλακία 586.

μανία 18. 70. 72. 132. 170. 174.

194. 208. 284. 290. 584. 622.

714.

Μανιχαῖος, -οι 362. 366.

Μαρκίων 190.

μαρμαρυγή 430.

μαρτυρία 250. 300. 450. 624.

Ματθαῖος 192.

Μαῦρος, -οι 96.

μεγαληγορία 216.

μεγαλοπρέπεια 308.

μεγαλωσίνη 172.

μέθη 378. 394. 538.

μετάληψις 486.

μετάνοια 88. 126. 138. 442. 486.

512.

μετρώτης 568.

μιαυφονία 92.

μιαρός 496.

μικροψυχία 456.

Μιλῆσιος 168. 334.

Μμητῆς 558.

Μισάκ 634.

μισθός 180.

μῖσος 452.

μοιχεία 92. 96. 276. 378. 380.

538. 716.

μοιχὸς 600.
 μονογενῆς 178. 208. 426. 638.
 μυστήριον 28. 142. 282. 374. 412.
 432. 466. 468. 488. 490. 502.
 550. 552. 554. 562. 666. 568.
 570. 576. 662. 664. 710.
 Μωαβίτης, -αι 10.
 μωρία 114. 116. 468.
 μωρὸς 284.
 Μωϋσῆς 86. 44. 148. 198. 200.
 272. 420. 450. 544. 552. 582.
 584. 668.

N

νέκρωσις 172. 402. 494.
 νηστεία 196. 682. 684.
 νίκη 512.
 Νινευί 682. 684.
 Νινευίτης, -αι 44. 682.
 νομοθεσία 810.
 νόμος 12. 88. 68. 94. 166. 172.
 176. 186. 200. 236. 238. 250.
 260. 262. 266. 268. 270. 272.
 274. 276. 278. 282. 284. 288.
 290. 292. 294. 296. 298. 300.
 302. 306. 308. 310. 312. 314.
 316. 320. 324. 336. 338. 348.
 350. 352. 356. 358. 360. 366.
 368. 370. 376. 378. 382. 386.
 390. 398. 400. 406. 436. 444.
 454. 484. 510. 526. 528. 532.
 556. 662.
 νουθεσία 862.
 νομιηνία 162. 320. 324.
 νωθεία 386. 452.

O

ὀδύνη 16. 20. 62. 72. 174. 370.

396. 692.
 οἰκειότης 202.
 οἰκονομία 116. 172. 212. 234. 242.
 244. 248. 258. 280. 288. 434.
 548. 550. 556. 566. 568. 570.
 586. 606. 620.
 οἰκτιρισμὸς 146. 510.
 ὀλιγωρία 452.
 ὀλολυγμὸς 334.
 ὀλοφυρισμὸς 334.
 ὀμολογία 160. 430.
 ὀμόνοια 78. 248.
 ὄνειδισμὸς 662. 664.
 ὄνειδος 64. 406.
 ὄργη 124. 178. 196. 370. 378.
 494. 498. 500. 504. 520. 526.
 528. 544. 648. 654. 714.
 ὄρκος 456.
 ὄρμη 12. 386. 434.
 οὐσία 144. 148.
 ὄφελος 556. 604. 614. 654. 708.

Π

πάθος, -η 16. 44. 60. 72. 90. 130.
 292. 328. 370. 380. 384. 432.
 482.
 πάθημα 42. 288. 382.
 Παλαιὰ Διαθήκη 306. 390. 514.
 Παλαιστίνη 252.
 Παλαιστίνιος, -οι 208.
 παλιγγενεσία 176.
 Παμφυλία 226.
 πανουργία 700.
 παντοκράτωρ 200.
 παράβασις 270. 300. 304. 494.
 498. 528.
 παράδεισος 30. 32. 34. 594.
 παράδοσις 210.

παραίνεσις 264. 334. 408.
 παράκλησις 42. 140. 446. 468.
 παραλυτικός 610. 612.
 παραθυθία 344. 358. 514. 516.
 640.
 παρανοία 174.
 παρανομία 364.
 παραπληξία 402.
 παραπληξία σατανική 564.
 παράπτωμα, -τα 432. 494.
 παραφροσύνη 10.
 Παουενίδης 412.
 παρουσία 542. 548. 668.
 παρηγοσία 60. 92. 98. 120. 196.
 236. 248. 254. 256. 294. 354.
 392. 412. 430. 492. 558. 560.
 572. 600. 714.
 Πάσχα 486. 562.
 Πατήρ 18. 26. 56. 78. 100. 118.
 144. 146. 152. 160. 168. 170.
 172. 174. 176. 178. 180. 184.
 186. 188. 190. 214. 310. 320.
 322. 416. 418. 420. 422. 426.
 434. 436. 438. 462. 464. 466.
 468. 492. 502. 518. 540. 542.
 544. 548. 574. 576. 584. 588.
 596. 642. 666. 684. 686. 688.
 690.
 πατριά, -αὶ 574. 578.
 πατριάρχης 282. 292. 306. 326.
 396.
 Παῦλος 8. 18. 20. 22. 24. 30.
 32. 38. 42. 58. 80. 100. 102.
 110. 112. 132. 136. 140. 152.
 160. 162. 168. 176. 178. 180.
 184. 190. 192. 196. 198. 202.
 212. 216. 218. 220. 222.
 226. 232. 234. 235. 238. 240.
 242. 254. 256. 258. 260. 262.

264. 268. 270. 272. 276. 278.
 280. 284. 296. 316. 342. 366.
 348. 360. 368. 372. 380. 398.
 412. 416. 424. 426. 440. 442.
 448. 464. 468. 476. 494. 508.
 512. 520. 548. 550. 556. 558.
 572. 578. 580. 586. 590. 592.
 594. 596. 602. 604. 606. 610.
 614. 616. 618. 620. 624. 628.
 632. 636. 638. 640. 644. 646.
 650. 658. 668. 672. 686. 706.
 Παῦλος Σαμοσατεὺς 692.
 πειθὼ 498.
 πειρασμός, -οὶ 10. 18. 20. 28. 30.
 42. 46. 60. 62. 100. 110. 136.
 140. 326. 408. 576.
 πείσμα 428.
 πένθος 104.
 πενία 384. 428. 454. 458. 600.
 628.
 πεποιθήσις 136.
 περιτομή 164. 194. 196. 198. 234.
 236. 240. 246. 248. 250. 252.
 254. 260. 266. 268. 290. 324.
 334. 352. 354. 358. 360. 370.
 382. 404. 408. 520. 522.
 Πέρονης, -αι 96. 570.
 Πέτρος 162. 164. 166. 224. 226.
 228. 230. 232. 234. 248. 250.
 252. 254. 256. 258. 260. 262.
 264. 268. 284. 288. 470. 552.
 554. 600. 618. 620. 622. 638.
 πίστις 32. 76. 110. 118. 120. 166.
 170. 172. 190. 194. 196. 198.
 214. 230. 254. 266. 270. 272.
 276. 278. 284. 286. 288. 290.
 292. 294. 296. 298. 300. 302.
 304. 306. 312. 314. 316. 318.
 336. 350. 354. 382. 394. 422.

424. 456. 464. 466 504. 524.
 530. 572. 574. 578. 612. 614.
 618. 668. 686. 688. 690. 696.
 708. 710.
 ὀρθή πίστις 196.
 πλάνη 22. 34. 58. 166. 174. 190.
 348. 368. 434. 554. 700.
 ἰουδαϊκὴ πλάνη 218. 408.
 πλεονεξία 82. 460. 554. 628. 534.
 πλήμμελημα 64. 312. 498. 562.
 πλοῦτος 402.
 Πνεῦμα 80. 82. 84. 100. 116
 146. 168. 178. 214. 232. 234.
 246. 288. 290. 292. 294. 304.
 344. 354. 372. 374. 376. 378.
 380. 382. 392. 394. 408. 538.
 540. 542. 544. 546. 550. 552.
 554. 562. 570. 574. 576. 578.
 626. 632. 642. 644. 654. 656.
 668. 684. 686. 690. 694. 702.
 πνεῦμα υἰοθεσίας 322.
 Πνεῦμα ἅγιον 26. 56. 78.
 144. 146. 152. 168. 170. 290.
 438. 446. 448. 462. 492. 518.
 540. 552. 556. 564. 574. 576.
 588. 666.
 πόθος 606. 668.
 πολιτεία 438. 520. 522. 524.
 πονηρία, -αι 90. 286. 364. 370.
 374. 392. 484. 670.
 πορνεία 97. 98. 150. 276. 364.
 380. 588.
 πόρνη 582.
 πόρνος, -οι 496.
 πράξις 554.
 πραότης 94. 186. 162. 382. 384.
 590. 644. 654.
 Πρίσκιλλα 696.
 προαίρεσις 58. 86. 180. 184. 240.

362. 374. 380. 408. 440. 454.
 470. 482. 494. 524. 614. 616.
 674.
 πρόγνωσις 442. 446.
 προδοσία 406.
 πρόθεσις 440. 442. 444.
 προθυμία 100. 638.
 πρόληψις 162. 486.
 πρόνοια 104. 212. 376. 394. 444.
 514. 622. 672. 694. 700.
 προσβολή 62.
 προσδοκία 86. 618.
 προσευχή 464. 466.
 πρόφασις 554.
 προφητεία 296. 648.
 προφήτης, -αι 132. 168. 200. 272.
 280. 282. 300. 306. 334. 340.
 342. 346. 414. 424. 444. 446.
 468. 472. 522. 526. 542. 544.
 552. 562. 572. 636. 646. 648.
 650. 652. 668. 692. 694. 696.
 698. 704.
 πρωτόπλαστος, -οι 494.
 πρωτότοκος 546.
 Πυθαγόρας 412.

P

ραθυμία 44. 72. 112. 366. 384.
 416. 452. 454. 492. 496. 620.
 ρῦπος 484.
 Ρωμαῖος, -οι 48. 146. 254. 264.
 398. 442. 570.
 Ρώμη 52 412. 622. 628. 650.

Σ

Σάββατον 162. 194. 196. 268.
 270. 320. 334.

Σαμάρεια 446. 648.
 Σαμαρείτης 160. 442.
 Σαμουήλ 218.
 Σάπφειρα 124. 284.
 σάρκωσις 320.
 σάρξ 36. 38. 68. 104. 118. 136.
 172. 180. 210. 214. 218. 228.
 276. 278. 290. 292. 308. 326.
 328. 336. 338. 364. 366. 370.
 372. 374. 376. 378. 380. 382.
 416. 436. 446. 494. 498. 500.
 520. 522. 524. 526. 528. 534.
 536. 538. 600.
 Σάρρα 340. 342. 344.
 Σατάν 36. 38.
 Σατανᾶς 160. 674.
 Σαῦλος 212. 550.
 σαφήνεια 428.
 Σεδράχ 634.
 σεισμὸς 604.
 σεμνολόγημα 228.
 Σεραφίμ 418.
 Σίλας 220. 602. 614. 618. 620.
 Σίμων Βᾶρ Ἰωνᾶ 160.
 Σινᾶ 338. 340.
 σκότος 556.
 Σολομών 38. 44.
 σοφία 86. 116. 218. 344. 362.
 432. 434. 436. 440. 464. 466.
 468. 470. 504. 554. 558. 574.
 694.
 ποικίλη σοφία 568. πολυποί-
 κλος σοφία 414. 566. 568.
 σπατάλη 534.
 σπῖλος 490.
 σταυρὸς 50. 114. 116. 172. 186.
 256. 288. 304. 360. 398. 400.
 404. 434. 482. 532. 558. 586.
 596.

στεῖρα 340. 342. 346.
 στενοχώρια 42. 48. 516. 556.
 Στέφανος 360.
 συγγένεια 362.
 συγγνώμη 8. 58. 64. 132. 188. 194.
 196. 198. 238. 348. 396. 400.
 452. 572. 604.
 συγκατάβασις 164. 242. 246.
 συμπάθεια 464. 686.
 συμφορὰ 88. 564. 716.
 ἰουδαϊκὴ συμφορὰ 562.
 συναγωγή 342.
 συνάφεια 438.
 συνειδὸς 458.
 σίνεσις 12. 64. 254. 550. 554.
 συνήθεια 198. 338. 436. 484. 486.
 συντέλεια αἰῶνος 650.
 Συρία 230. 646.
 σωτηρία 18. 60. 66. 68. 74. 128.
 148. 150. 198. 272. 280. 302.
 312. 316. 352. 428. 440. 444.
 448. 480. 482. 484. 492. 512.
 518. 586. 588. 590. 606. 608.
 614. 626. 638. 682. 708.
 σωφροσύνη 394. 508.

T

Ταβιθᾶ 470.
 ταιλαιπωρία 210. 396.
 ταπεινότης 396. 478.
 ταπεινοφροσύνη 36. 38. 214. 222.
 224. 226. 228. 230. 330. 566.
 590. 644. 652. 654. 692. 694.
 702.
 ταπείνωσις 88. 106.
 τελειότης 332.
 Τέρτιος 398.
 Τεσσαρακοστὴ 484.

τιμή 26. 36. 52. 56. 76. 78. 100.
 172. 174. 176. 210. 348. 438.
 460. 472. 474. 480. 492. 504.
 516. 520. 554. 564. 590. 596.
 602. 666. 674. 680. 682. 684.
 688.
 Τιμόθεος 110. 242. 360. 412. 560.
 696.
 τιμωρία 102. 104. 106. 122. 138.
 188. 196. 244. 268. 304. 344.
 480. 500. 516. 562. 620. 682.
 Τίτος 80. 82. 282. 284. 236. 246.
 248. 560. 696.
 τραγωδία 562.
 Τριάς 146.
 τρυφή 130. 394. 454. 460. 534.
 536. 582. 626.
 τυραννίς 198. 344. 452. 454. 498.
 622.
 τύραννος 558.
 τύφος 44. 52. 368. 590.
 τιμή 686.

Υ

ύβρις 26. 42. 112. 210. 282. 290.
 364. 454. 486.
 υιοθεσία 316. 320. 322. 426. 432.
 434.
 Υἱός 118. 144. 146. 168. 170. 172.
 176. 178. 186. 188. 190. 208.
 210. 214. 278. 310. 314. 316.
 322. 320. 416. 422. 430. 432.
 436. 444. 446. 448. 468. 544.
 572. 664. 684. 688. 694.
 Υἱός Θεοῦ 178. 194. 254. 278.
 316. 696.
 υἱός τοῦ ἀνθρώπου 610. 612.
 Υμέναιος 38.

ὕμνος 490.
 ὑπακοή 136. 434. 638.
 ὑπόκρισις 164. 254. 260. 264.
 388.
 ὑπόμνησις 484.
 ὑπομονή 44. 62. 206. 292. 386.
 556.
 ὑπόνοια 44. 116. 692.
 ὑπόστασις 146. 170.
 ὑποταγή 476.
 ὑποτίπωσις 212. 214.
 ὑπόνοια 188. 210. 244. 258. 366.
 398.

Φ

φαντασία 624.
 Φαρισαῖος, -οι 8. 388. 622.
 φαρμακεία 378. 380. 562.
 φειδῶ 484.
 φθονερός 562.
 φθόνος 72. 74. 78. 286. 378. 382.
 688.
 φθορά 392. 394. 454. 536.
 φιλανθρωπία 26. 56. 78. 100. 134.
 150. 152. 188. 212. 214. 360.
 396. 404. 424. 438. 440. 506.
 512. 520. 528. 530. 608. 612.
 666.
 φιλαρχία 194. 368. 384. 658. 706.
 708. 710.
 φιλαυτία 660.
 φίλημα 140. 144.
 Φιλήμων 592.
 φίλια 70. 86. 226. 228. 368. 432.
 454. 660. 662.
 Φιλιππησιος, -οι 170. 558. 692.
 Φίλιππος 94. 98.

φιλονεικία 194. 228. 234. 336.
 360. 382. 392. 394. 400.
 φιλοπονία 454.
 φιλοσοφία 44. 76. 94. 102. 366.
 382.
 φιλοστοργία 86. 102. 114. 328.
 332. 408. 464. 588.
 φιλοτιμία 68. 222.
 Φινεές 218.
 φόβος 20. 54. 100. 106. 112. 114.
 122. 160. 258. 260. 298. 314.
 352. 384. 388. 406. 492. 580.
 602. 614. 628. 648. 684. 710.
 φόνος 94. 96. 364. 378. 456.
 φρίκη 282.
 φρόνημα 38. 42. 62. 160. 180.
 198. 216. 266. 390. 534. 536.
 538. 692.
 φρόνησις 84. 332.
 φροντίς 16. 20. 44. 118. 460.
 600.
 φύσις 452. 460. 472.
 ἀνθρώπινη φύσις 496.
 φυσίωσις 86.
 φῶς 376. 550. 556. 614. 618.
 φῶς ἀληθινὸν 452.

X

χαρὰ 138. 140. 252. 380. 382.
 560. 562.
 χάρις 20. 26. 38. 42. 44. 56. 62.
 66. 78. 82. 84. 100. 110.
 112. 134. 144. 146. 152. 160.
 162. 176. 184. 186. 188. 190.
 198. 210. 230. 232. 238. 248.
 250. 268. 272. 280. 292. 294.
 300. 304. 314. 322. 326. 350.
 352. 404. 408. 416. 424. 428.

432. 434. 438. 472. 502. 504.
 506. 540. 544. 548. 550. 552.
 554. 558. 560. 666. 568. 570.
 600. 608. 624. 650. 652. 654.
 666. 688. 686.
 χάρις πνευματικὴ 142.
 χάρισμα 384. 468. 688. 690. 694.
 698. 700.
 χειροτονία 708.
 Χερουβὶμ 418.
 χρηστότης 382. 452. 502. 504.
 512.
 χριστιανός, -οὶ 402. 514. 710.
 Χριστὸς 10. 22. 24. 26. 32. 36.
 42. 48. 50. 60. 64. 66. 76.
 98. 106. 108. 112. 114. 116.
 118. 120. 122. 136. 140. 142.
 146. 162. 164. 166. 168. 170.
 172. 180. 186. 188. 190. 192.
 194. 198. 202. 206. 208. 214.
 222. 226. 234. 242. 248. 250.
 254. 266. 268. 270. 272. 274.
 276. 278. 280. 282. 284. 286.
 288. 292. 302. 304. 306. 308.
 310. 314. 316. 318. 322. 348.
 350. 352. 354. 356. 366. 374.
 382. 386. 390. 398. 400. 414.
 416. 418. 422. 426. 430. 434.
 436. 440. 442. 444. 446. 452.
 466. 468. 470. 472. 476. 480.
 482. 484. 488. 492. 496. 500.
 502. 516. 520. 522. 524. 530.
 534. 542. 544. 546. 548. 550.
 552. 556. 558. 560. 566. 568.
 570. 574. 576. 578. 580. 586.
 592. 594. 598. 600. 602. 604.
 606. 608. 610. 618. 622. 624.
 630. 640. 642. 668. 686. 690.
 692. 694. 696. 700. 706. 712.

714.
Χωραζίν 664.

Ψ

ψευδάδελφος, -οι 18. 236. 238.
240.
ψευδαπόστολος, -οι 10. 28. 40.
58. 62. 206.
ψεύδος 204.
ψυχή 14. 18. 24. 32. 42. 44. 46.
48. 50. 66. 70. 72. 90. 122.
128. 132. 142. 148. 174. 196.
202. 214. 222. 224. 228. 230.
232. 256. 260. 276. 286. 292.

316. 328. 362. 364. 366. 370.
372. 374. 376. 380. 382. 384.
396. 398. 404. 430. 456. 458.
470. 478. 484. 486. 494. 504.
534. 536. 538. 554. 558. 564.
580. 582. 602. 604. 610. 614.
626. 630. 652. 656. 658. 664.
670. 672. 678. 680. 684. 700.
706. 716.

Ω

ωμότης 510. 584.
'Ωση 306.
ώγεια 72. 254. 624. 646.

Στοιχειοθεσία, Έκτύπωση:

EXPRESS

Βελισσαρίου 35 ☎ 841-623

Βιβλιοδεσία:

'Αφοι **ΒΑΡΟΥΣΙΑΔΗ**

Κεντρική πώλησις:

Βιβλιοπωλείον «**ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ**»

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ

'Αρμενοπούλου 19 — Θεσσαλονίκη — Τηλ. 205-965